ואלה

ואלה פעם הו"ז בעבור שהזכיר בסוף הספר הראשון כי רקה יוסף לבניו בני שלשים הזכיר כי אחיו כרדתם היו מעטים וכרו ורבו ומלאת אלה גם בחברון הא"ל שוה לזכרים ולנקבות וכתיב כי את כל התועבות האל התועבות ההלה לאנשים האל אלה ובכה מלת לז הסוכמית הלז הנער הלז ובעבור היות מלת אלה מלעיל היה הה"ת כוסף כה"מ לילה נאלה מלרים וסס לשון זכר ורביים שמות כי התי"ו כולל סיום רבים ורבות כמו מקומות ואבות גם המ"ס ככה סיומן הזכרים והנקבות כמו נשים ופילגשים ויש שמות סימלאו במ"ס גם בתי"ו כמו נפשות נפשות לבבות גם לבבים על לבבכם: ה"ה

רשי

ואלה שמות בני ישראל אף על פי שמנאן בחייהם בשמותם חזר ומנאן במיתתן להודיע מיכחן שנתשלו לכוכבי' שמוליאן ומכניסן במספר ובשמותם של המוליא במספר נכנסים לכולם בשם יקרא:

מסרה

ואלה י"ז ר"פ בתורה וסי' ואלה בני ראובן נחת: ואלה היו בני אהליבמה: ואלה בני ראובן בן פנו: ואלה בני אהליבמה אשת: ואלה בני שובל ואלה בני צבעון ואיה: ואלה בני ענה דשן: ואלה בני דישן חמדן ואלה המלכי' אשר מלכו ואלה ימי שני חיי אברהם: ואלה שני חיי ישמעאל: ואלה המשפטים אשר תשים: ואלה הבגדים אשר: ואלה שמותם למטה: ואלה בני שותלח: ואלה פקודי הלוי: ואלה יעמדו על הקללה: וכל תולדות דכוותא: ואלה תולדות: במ"ד אלה תולדות וסי' אלה הולדות השמים: אלה תולדות נח נח: אלה תלדות שם: אלה תלדות יעקב יוסף: וכל ואלה שמות דכוות' במ"ר אלה שמות וסי' אלה שמות בני עשו אליפז: אלה שמות בני אהרן הכהנים המשחים: אלה שמות האנשים אשר שלח משה: אלה שמות האנשים אשר ינחלו: אלה שמות הגברים: דשמואל: וכל נביאים ר"פ ואלה במ"ז וסי' אלה אשר נחל משה: אלה הנחלת אשר נחלו: אלה היו עדי דמוגדה: אלה עשה בניהו בן יהוידע: אלה שמות הגבורים: אלה שרי הנצבים: אלה הדברים אשר תעשו: וסן דיש ד"ה עד דוד זקן ר"פ ואלה במ"י אלה וסי' אלה בני ישראל ראובן: אלה תולדות בכור: אלה הבאים בשמו': אלה בני אביחיל בן: אלה ראשי האבות: אלה עשה בניהו: אלה מבני גד ראשי: אלה דם אשר עברו: ומן דוד זקן ע"ר סוף הספר ר"פ רבו אלה במ"ד ואלה וסי' ואלה אשר הוסר שלמה: ואלה פקדם לבית אבותם: ואלה המתקשרים תנינא דספרא: וכל עזרא רבו ר"פ ואלה במ"ר אלה וסי' אלה בקשו כתבם: אלה בקשו כתבם תנינא: אלה בני המדינה העלים תנינא דספרא: אלה בימי יהויקים: וכל שאר כתיביא רבו ונתון אלה ראשי פסוקים במ"כ ואלה וסי': ואלה צפנת בלבד: ואלה תולדות פרץ: אלפא ביתא מן חד וחד הד א' והד וא' ולית רבו' וסי' אכלה: ואכלה: אמרה: ואמרה: אהיה: ואהיה: אשמים: ואשמים: אחיותיהם: ואה ותיהם: אברכם: ואברכם: אחזה: ואחזה: אצבעתי: ואצבעתי: אצעדה: ואצעדה: אתא: ואתא: אבנה: ואבנה: אשתיו: ואשתיו: איתותם: ואותותם: אהבם: ואהבם: ארצם: ואוצם: אשתון: ואשתון: אפלל: ואפלל: אצבון: ואצבון: אשמיעך: ואשמיעך: אשימם: ואשימם: אשאנו: ואשאנו: אדרך: ואדרך: אבוס: ואבוס: אבי שור: ואבי שור: ומשמש: א"ב חד לא נסיב וי"ו והד נסיב וי"ו וסימניהון בסיסרא רבתא: מצרימה כ"ח מסור בסס' רבת': וביתו' וסי' ואלה שמות ריש ספרא: וישב דוד עם אכיש: ואנשיו אשר עמו: אשר ישב שם: ועשקו גבר וביתו: ועם האלהים וביתו: ובנימין ט' מיחדין ופי' בשופטים סימן ב':

ואלה

שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו: ראובן שמעון לוי ויהודה: יששכר זבולן ובנימן: דן ונפתלי גד ואשר: ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו: ראובן שמעון לוי ויהודה: יששכר זבולן ובנימן: דן ונפתלי גד ואשר: ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב: בעבור שהזכיר חיים וביתו שנכללו בזה נפשות הבנים שב לנכר שהוא לא מנה מחלו רק מי שהם יוצאי ירך יעקב ובזה הלופן היו יעקב עם בניו כשבאנו חיים וביתו שבעים נפש ובכה נמנה עמהם יוסף שהיה במצרי לפי שהוא מיוצאי ירך יעקב וכל הדור הזה הנה הדור הוא בלופן שהיה החל ובנו שני דורות כמו שביאר המכס אבן עזרא: הנ' הדור הזה בלמרו ובל הדור הזה שהמצרים שרלו בכבוד יוסף ומעלתו ובכבוד בית חביו מתו וזה שהוא הרגון בלמרו ובל הדור הזה שהמצרים שרלו בכבוד יוסף ולזה הקרים הספיר שנבר מת כל הדור אשר ספר שנבר קם מלך על מצרים אשר לא ידע יוסף: ולזה הקרים הספיר שנבר מת כל הדור אשר ידע יוסף ובכלל הנה הורה בזה שמעלת יוסף היתה מזקה מלך חלל היודעים אותו עד שלו היה שם מהיודעים אותו כשהמלכים מלך מצרים לעמותם לא היו נשמרים על זה לגדל מעלת יוסף אלא לחזק להבתם אותו: ויאמרו אל עמו: הנה העם בני ישראל רב ועצום ממנו: הבה נתחכמה לו פן ירבה והיה כי תקרא מלחמה ונוסף גם הוא על שונאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ: ויסיר מהתה ידינו בחזקה: ויבנו ערי מסכנות לפרעה את פתם ואת רעמסס: ולמען ענותו בסבלתם: ולמען ענותו בסבלתם: ולמען שלא יהיה מלך אחר אשר לא ידע את יוסף: ויעבדו בני ישראל בפרך: ר"ל שלא הסכים לבני מה שהיו עובדים בכם בפרך כל עבודתם בהופן שלא היו יכולים להשלי' עבודתם יום ביום אם זה בשנהרו לבם בעבודות הקשות: על הבנים ירלו לבם הוא זכר ויחיותהו כי אז יוכלו להמית בלופן שלא יודע ולזה לא יכולם לחר ביולד לא יתכן לבם זה: ותחיין את הילדים: לא לד שלא המיתו אותם אבל השתדלו להחיות אותם: כי חיות הנה בריאות ושלמות הכה ולזה ילדו מעלמן מרוב החיות שבהן: ויעש להם בתים: שלא מהם מלכים ומנהיגי' כשעם כי בית יעשה לך י"ו וזה היה הגמול הרלוי להם על מה שהיו עושות מעניין שהיותם לת הילדי' כי מחק הבלם הוא שיגיה במיהגי' ממנו לרעה הכבד ולכלכל העבד: כל הבן הילוד היחורה השליכוהו הרגון בו שלוה לכל עמו שכל הבן שיעוד לישראל שיכיהו לילוד לא הקיד על הבנות כי תהיינה להם לנשי' ויהיו לעם אחד: והנה היה עניין פרעה בענותו יפר' הולך בהדרגה כי בדרגה שנה עם עליהם מסיס הוא נבדו ואם"כ התיר גם לבריו שיעבד הו' וכאשר הה כי לא הוגיל ולזה למילדות העבריות להמית הזכרי' בהסתר ובהעלם וכאשר רחם כי לא לזה הועיל לו לזה להמית הזכרי' בפרהסיא: ונכון הוא מה שהר"ל שכבר רלו הלטנניני פרעה שכבר היה עתיד להולד בן מיסר' שיגלה פרעה ועמו ולזה לזה פרעה זאת הכלולה ולפי זאת ההנחה הנה לא היתה זאת הגזרה כי אם סגיב הזמן שנולד בן משה כלומר תרמד בשנה ההיא לו בחדש ההוא לו ביום ההוא זה שאם היתה זאת הגזרה מעת הולד משה עד לאת בני ישראל מתרבים לא היו נשמרים ביישראל כי אם מתי מעט והי' לכל אחד מהם יותר תשמני' שנה כי משה היה בן שמונים שנה בעמדו לפני פרעה: והנה דברי זה הספר מבוארים מאד אם שקדם לנו מהדברי' ואולם התועלת המגיעות מזה הספור הסתמ': **התועלת** הא' הוא בדעות והוא להודיע קיום מה שייעד הש"ת ליעקב שבארץ מצרים ישעבדו לגוי גדול וירד עמו אם שכבר נאלת הארץ מהם כל טוב עמהם שכבר נאלת הארץ מהם כל טוב עמהם השתדלות הרב שהיה מסתדל להם מזונותיהם ומה שיצטרך להם עם רבויים עד שכבר נאלת הארץ מהם כל טוב עמהם שכבר נאלת הארץ מהם כל טוב עמהם השתדלות הרב שהיה מסתדל פרעה למנות מהם הרבוי והעולם בתה שהיה מעכה אותם היה מתחזק לרביים ועלמם כלולו היו משתלים מוביהם בהגעת הרבוי והעול' להם כמו בספר: וכאשר יעבו אותו כן ירבה וכן יפרוץ: ר"ל שכאשר היו מעניים אותם למעט מהם הרבוי והעולם כן היו פריים ונפרצים יותר מהעשור בהפך מה שהיו מסתדלים עליו: **התועלת** הב' הוא בתפלות: והוא לגודיע רוב תכונות המצרי' בקנאה ואחריו' עד שכבר הגיע קנאתם היה לו להם מאד ברלותם הגלאת יפר' ברבוי ובעולם והגיע מאכזריותם שהיו מעבידים ישראל בעבודות היותר קשות וה' מכרימי' אותם בהם לעבודות יותר מהעשור הרלוי עד שהגיע מהאכזריות שפרעה רלה לכלות הזכרי' בהולדן כדי שיכלה העם בכללו והנה זכרה התורה זה להעיר אותנו שלנו התכונות הפחותות רלוי שיריחקו כי המצרים היו בשלו התכונות הפחותות וקרה להם מפני זה מן הרע זה העשור הנפלא שספרה אותו התורה במה שאמר זה: **התועלת** הג' הוא במדות: והוא שלין רלוי שיריחקו התכונות הפחותות אחרי שיראו שהיו עליהם מהמושל בו כי הוא רלוי שיריחקו יותר מהעשר יתע' אשר הוא מושל על המושל

רל"ג

ואלה שמות עד וילך איש מבית לוי

ביאור המלות

את יעקב איש וביתו באו: ר"ל שהם יעקב באו איש וביתו והם אנשיו: ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב: בעבור שהזכיר איש וביתו שנכללו בזה נפשות הבנים שב לנכר שהוא לא מנה מחלו רק מי שהם יוצאי ירך יעקב ובזה הלופן היו יעקב עם בניו כשבאנו חיים וביתו שבעים נפש והנה נמנה עמהם יוסף שהיה במצרי לפי שהוא מיוצאי ירך יעקב וכל הדור הזה הנה הדור הוא בלופן שהיה החל ובנו שני דורות כמו שביאר המכס אבן עזרא: הנ' הדור הזה שהמצרים שרלו בכבוד יוסף ומעלתו ובכבוד בית חביו מתו וזה שהוא הרגון בלמרו ובל הדור הזה שהמצרים שרלו בכבוד יוסף ולזה הקרים הספיר שנבר מת כל הדור אשר ידע יוסף ובכלל הנה הורה בזה שמעלת יוסף היתה מזקה מלך חלל היודעים אותו עד שלו היה שם מהיודעים אותו כשהמלכים מלך מצרים לעמותם לא היו נשמרים לגדל מעלת יוסף אלא לחזק להבתם אותו: ויאמרו אל עמו: הנה העם בני ישראל רב ועצום ממנו: הבה נתחכמה לו פן ירבה והיה כי תקרא מלחמה ונוסף גם הוא על שונאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ: ויסיר מהתה ידינו בחזקה: ויבנו ערי מסכנות לפרעה את פתם ואת רעמסס: ולמען ענותו בסבלתם: ולמען שלא יהיה מלך אחר אשר לא ידע את יוסף: ויעבדו בני ישראל בפרך: ר"ל שלא הסכים לבני מה שהיו עובדים בכם בפרך כל עבודתם בהופן שלא היו יכולים להשלי' עבודתם יום ביום אם זה בשנהרו לבם בעבודות הקשות: על הבנים ירלו לבם הוא זכר ויחיותהו כי אז יוכלו להמית בלופן שלא יודע ולזה לא יכולם לחר ביולד לא יתכן לבם זה: ותחיין את הילדים: לא לד שלא המיתו אותם אבל השתדלו להחיות אותם: כי חיות הנה בריאות ושלמות הכה ולזה ילדו מעלמן מרוב החיות שבהן: ויעש להם בתים: שלא מהם מלכים ומנהיגי' כשעם כי בית יעשה לך י"ו וזה היה הגמול הרלוי להם על מה שהיו עושות מעניין שהיותם לת הילדי' כי מחק הבלם הוא שיגיה במיהגי' ממנו לרעה הכבד ולכלכל העבד: כל הבן הילוד היחורה השליכוהו הרגון בו שלוה לכל עמו שכל הבן שיעוד לישראל שיכיהו לילוד לא הקיד על הבנות כי תהיינה להם לנשי' ויהיו לעם אחד: והנה היה עניין פרעה בענותו יפר' הולך בהדרגה כי בדרגה שנה עם עליהם מסיס הוא נבדו ואם"כ התיר גם לבריו שיעבד הו' וכאשר רחם כי לא לזה הועיל לו לזה להמית הזכרי' בפרהסיא: ונכון הוא מה שהר"ל שכבר רלו הלטנניני פרעה שכבר היה עתיד להולד בן מיסר' שיגלה פרעה ועמו ולזה לזה פרעה זאת הכלולה ולפי זאת ההנחה הנה לא היתה זאת הגזרה כי אם סגיב הזמן שנולד בן משה כלומר תרמד בשנה ההיא לו בחדש ההוא לו ביום ההוא זה שאם היתה זאת הגזרה מעת הולד משה עד לאת בני ישראל מתרבים לא היו נשמרים ביישראל כי אם מתי מעט והי' לכל אחד מהם יותר תשמני' שנה כי משה היה בן שמונים שנה בעמדו לפני פרעה: והנה דברי זה הספור מבוארים מאד אם שקדם לנו מהדברי' ואולם התועלת המגיעות מזה הספור הסתמ': **התועלת** הא' הוא בדעות והוא להודיע קיום מה שייעד הש"ת ליעקב שבארץ מצרים ישעבדו לגוי גדול וירד עמו אם שכבר נאלת הארץ מהם כל טוב עמהם שכבר נאלת הארץ מהם כל טוב עמהם השתדלות הרב שהיה מסתדל להם מזונותיהם ומה שיצטרך להם עם רבויים עד שכבר נאלת הארץ מהם כל טוב עמהם שכבר נאלת הארץ מהם כל טוב עמהם השתדלות הרב שהיה מסתדל פרעה למנות מהם הרבוי והעולם בתה שהיה מעכה אותם היה מתחזק לרביים ועלמם כלולו היו משתלים מוביהם בהגעת הרבוי והעול' להם כמו בספר: וכאשר יעבו אותו כן ירבה וכן יפרוץ: ר"ל שכאשר היו מעניים אותם למעט מהם הרבוי והעולם כן היו פריים ונפרצים יותר מהעשור בהפך מה שהיו מסתדלים עליו: **התועלת** הב' הוא בתפלות: והוא לגודיע רוב תכונות המצרי' בקנאה ואחריו' עד שכבר הגיע קנאתם היה לו להם מאד ברלותם הגלאת יפר' ברבוי ובעולם והגיע מאכזריותם שהיו מעבידים ישראל בעבודות היותר קשות וה' מכרימי' אותם בהם לעבודות יותר מהעשור הרלוי עד שהגיע מהאכזריות שפרעה רלה לכלות הזכרי' בהולדן כדי שיכלה העם בכללו והנה זכרה התורה זה להעיר אותנו שלנו התכונות הפחותות רלוי שיריחקו כי המצרים היו בשלו התכונות הפחותות וקרה להם מפני זה מן הרע זה העשור הנפלא שספרה אותו התורה במה שאמר זה: **התועלת** הג' הוא במדות: והוא שלין רלוי שיריחקו התכונות הפחותות אחרי שיראו שהיו עליהם מהמושל בו כי הוא רלוי שיריחקו יותר מהעשר יתע' אשר הוא מושל על המושל

חזקוני

ואלה שמות: וי"ו מחברת למעלה שלאמר וירא יוסף לאפרים בני שלשים ונומר: ואלה שמו' ופרש"י כמשלו לכוכבים שמוליאן במספר ומכניסן במספר שב' המוליא במספר לנבו' וה"ת היכן מלינו שמכניסן במספר אלא י"ל מדקאמר בשם יקרא ש"מ בהכנס קאמר: ואלה שמות מוכן ומכאן לומר שכולן בחו מצרים ומתו שם: הבאים מצרימה: היה לו לכתוב אשר באו אלא מתוך הזכרות שהיו מצרים עושים עם הם אחר מיתת יוסף היו נרחים להם בכל יום כהילו הם בתים עבדיו ולא הרגו אות' מעולם: את יעקב: עם יעקב: לים ובתו: לים ובתו כדכתי' מלבד בני בני יעקב לפי שהיה יעקב יודע בשם במצרים שהם עתידים זמר והיה ירח שמה ילמדו בני ממעשיהם הבאים קודם שירדו למצרים: ראובן שמעון הלוי ויהודה הרביעי דן ונפתלי גד ואשר החמישי מרא"ה הלות קליעות: השני מדם שם הנוש:

רל"ד

ואלה שמות: וי"ו מחברת למעלה שלאמר וירא יוסף לאפרים בני שלשים ונומר: ואלה שמו' ופרש"י כמשלו לכוכבים שמוליאן במספר ומכניסן במספר שב' המוליא במספר לנבו' וה"ת היכן מלינו שמכניסן במספר אלא י"ל מדקאמר בשם יקרא ש"מ בהכנס קאמר: ואלה שמות מוכן ומכאן לומר שכולן בחו מצרים ומתו שם: הבאים מצרימה: היה לו לכתוב אשר באו אלא מתוך הזכרות שהיו מצרים עושים עם הם אחר מיתת יוסף היו נרחים להם בכל יום כהילו הם בתים עבדיו ולא הרגו אות' מעולם: את יעקב: עם יעקב: לים ובתו: לים ובתו כדכתי' מלבד בני בני יעקב לפי שהיה יעקב יודע בשם במצרים שהם עתידים זמר והיה ירח שמה ילמדו בני ממעשיהם הבאים קודם שירדו למצרים: ראובן שמעון הלוי ויהודה הרביעי דן ונפתלי גד ואשר החמישי מרא"ה הלות קליעות: השני מדם שם הנוש:

רש"י

אבן עזרא

בעל הטורים

ויהי • מלת יהי היא • רחוי להיות כמו ירב המשל עליו ובעבור היות הה"ל מן הגרון פתחו במלת יהי היו"ל הרחשונה בקמץ קטן והי' רחוי להיות הי"ל האחרון בפ"ח כמו ארחה כמו הבי"ת במלת ירב והי' רחוי להיות רק יכבד על הלשון ע"כ העליתיו ונקל הה"ה בחירק ע"כ לו יהי כי היה אחר ויהי ובעבור שידברו במלה הזאת הרבה תמיד הסיבו סטם מלרע והנישו היו"ל בשב"א יהי כן ה' על כן אין בבנין הקל פעל שיהיה בהות המערת בשוא רק זרת הנזרה ונזרת ויהי יעקב ויהיה זה כי הסתי החותיו על הפרש מחלה הסתי גזירות ויהי והי הסתי החותיות הם תחותיו הנוח ויו"ל ה"ה היה היה ובעבור כי אלה סתי הזותיו הם תחותיו הנוח פעמים שתים נרחים בסוף המלה בת המות המורת שהוא הי"ל עליהם בשוא ולא כן בכל הגזרות בבנין הקל: ויגש אליו יהוד • רחוי לקרא אחר המוליך כמו בהשיך את דבריו כי שניים ותשב היו רק יעקב יתפ' בר שיש ע"כ בחוב בתחנה את יעקב כמו אחרנו במלה ופרשה הרחשונה ויגש הכיו בחוב יעקב ובניו והנה גם יעקב היו כל נפש בניו ובנותיו שנים ושלש ועל בשבעים נפש ירדו הבותיך מצרימה כי נפש היתה ליעקב ויוסף שהיה במצרים בחוסף הוא ובני בניו • ויחי • הבו ובנו אחי דורות אחרי שבותו מתה ותרבעים שנה והוא רחה ד' דורות וקלמוניו ז"ל מירו עשרה דורות מלדם ועד נח מנח עד הברהם עשר ואין מספר שנות חנה במלה ויגש ויחי יוסף כי מת בגלותו גם אחיו לא ראו אחיו מיתה הרעה • ויגש וכל הדור הזה על המלרי כי יזכיר הפר לא ידע את יוסף • ובני ישראל פרו • היינו בעון

ויהי כל־נפש שבעים ויוסף היה במצרים • והלא הוא ובניו היו בכלל שבעים ומה בא לגלמנו וכי לא היה יודעי' שהיה היה במצרים לא להודיעך גדלתו של יוסף הוא יוסף הרוע את לאן אביו הוא יוסף שהי' במצרים ונעש' מלך ועוד ל בגדלו: ישראלי שהיו יולדות שפה בכרם לחד: ויקם מלך חדש • רב ושמואל חד אחר חדש ממש וחד אמר שנתחדשו גזרותיו: אשר לא ידע • עשה עצמו כאלו לא ידעו: הבה נתחכמה • כל הבה לשון הזמנה הוא כלומר הכינו עצמכם לכך: נתחכמה לו לעשם נחכמים מה לעשות לו" ויוסף ורבותינו דרשו נתחכם לתושיע' על ישראל נידונים במים שכבר בשבע שלא יביא מבול לעולם: ועלה מן הארץ • על ברחבו ורבותינו דרשו כאדם שמקלל עצמו ותולה קללתו בחבירו והרי הוא כאילו כתב ועלינו מן הארץ והם ירשוה: עליו • על העם: מסים • לשון מס שרים שנובין מהם המס • ומהו המס שיבנו ערי מסכנות לפרעה: למען עניתו בסבלותם • ערי מסכנות מלרים: כל כתרגומו וכן לך בה חל הסוכן בגזר התמוכה על המוכרו: את פיתום ואת רעמסס • שלא היו רמויים מחלה לכך ועשאו מוקי' בגורות נאוגר: וכאשר יענו אותו כן ירבה ויפרץ • בכל מה שהם מתנין לב לענות כן לב הבא להבות ולהפרין: כן ירבה • כן רבה וכן פורץ ומדרשו רוח הקדש לאומרת כן אתם אומרים פן ירבה ואני אומר כן ירבה: ויקוצו • קצו בחייהם ורבו דרשו כקוצים הין בעיניהם: ויפרך בעבודה קשה המפרכת ומשברת את הגוף: פרוגרות

ויהי כל־נפש שבעים נפש ויוסף היה במצרים:
ויָמת יוסף וכל־אחיו וכל הדור ההוא: ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ אתם: ויקם מלך חדש על־מצרים אשר לא־ידע את־יוסף: ויאמר אל־עמו הנה עם־בני ישראל רב ועצום ממנו: הבה נתחכמה לו פן־ירבה והיה כי־תקראנה מלחמה ונוסף גם־הוא על־שנאינו ונלחם־בנו ועלה מן־הארץ: וישימו עליו שרי מסים למען עניתו בסבלתם ויבן ערי מסכנות לפרעה את־פיתם ואת־רעמסס: וכאשר יענו אתו כן ירבה וכן יפרץ ויקצו מפני בני ישראל: ויעבדו מצרים את־בני ישראל בפרך: וימררו את־חייהם בעבדה קשה בחמר ובלבנים ובכל־עבדה בשדה את כל־עבדתם אשר־עבדו בהם בפרך:

ואמר

במאד מאד ו' יסי' פיף פרשת לך לך: ירבה ה' ופי' הבה נתחכמה • ובאשר יענו אתו • ובקרן וצאנך ירבו יין • ב' בנו • כרבות רשעים • כל כי יוכי הכו במ א ירבה ופי כי ירב • לסלוח: ונוסף ג' פתח ן' א' קמין ופי' ונוסף גם הוא • ונוסף על נרלה המטה • יש מפור ונוסף עוד • בתרא קמין • וא' ועוד נוסף עליהם ונלחם: ה' ם חין ופי' הבה נתחכמה לו • והיינו גם אנחנו בכל הגוים • ויצא יי' ונלחם בגוים • ויאמר דוד אל שאול • ויתמרמר מלך הנגב:

ואמרי נועם

מע ספורנו

יתן פריו: ויפרצו • כמו ישראל כמים רק הראשון מהפעלים העומדים בעצמם כמו הלך יסב עמד סבב והשני מהיוצאים תלויים בדבר אחר כמו אכל שחר שבר אכל את הלחם שחר חת הדבר שבר את המתיר הלי נקרמים פועל יוצא והנה יפרצו המים מהפעלים העומדים יהיה זו הגזר כגזר שב פעם עומד כמו יסב וקבלך ופעם יוצא כמו ושב יי' הלהיך מה שבחך חיני מלת ויפרצו רמו שילדו כשיהם תחומים ויותר ראיתי ד' בני שילדה תשה אחת והרופאי עיתני שעם עלי שבעה יגיעו בבטן אחת: וירבו • פלה היו מתים כדרך עם רב: ויעצמו שהיו בעלי עכם חקיפין ומלת במאד מאד כמו בי"ח ויסעו ברחשונה כי בתיב הרחשונה יסעו. ותמלא הארץ • חרן נוטן היא • רעמסס • בחוה בא אחת הענין כי הרחשון שחחת לבא עם הרי"ם יקרה בא והשני מ"ם יקרה בא בה אחת אחת בא הפשה: ויקם מלך חדש • פירושו כמשמעו עלה היה מזרע המלוכה על כן כתיב ויקם כמו כי הקים בני אחת עבדי ויאמר אל עמו • המלרים: הנה עם מלת עם הינגה סמוך. רק בני ישראל פירוש ותוספת באור כמו אהיה אשר אהיה אשר התהלכו חביתי לפניו חבריהם ויאחר אל עמו: כל ממנו בספרי חנשי מזרח שיקן לרכיש הני"ן בפה במשפט להפרים בינו ובין ממנו פנה שהוא שיקן לשון יחיד שחיגנו נמלא בפני המדבר שהוא דבים ומפרי מערב עניה דבו ים שהוא שיקן לשון יחיד ובין שהוא שיקן לשון רבים והיה כן כי ממנו לשון יחיד דבים הפך המנהג כי מלת הני רפ' ובן מלת נחני ... והנה מלת מן בפולה ובלבד הנו"ן ממנו בחשרון הנו"ן הפחר בחיני היה • ומגבי הנו"ן הרחשון הבא אם הות המ"ם בחיני היה מן הנו"ן כי לשיקן המדבר הם בן יהיה הים ממנו שהוא לשון רבים בחיני הוה מתנו יש בעם בו"ן ממנו לגוע להחבלע הה"ל בחשרון כי יאמר מן ישמור ישמרו הפר יקרמו חויב יחדשו והוא המנהג כי הרב ישמרהו רק ישמרהו דרך רגרה כמו יהיה עיבה מבחה שהיה במו והנה הוא הנו עבמי' יוסיפו הנו"ן ישחרוהו ולא ישלחוהו הנו"ן הרבנו זיבח קודה יבבנו יבוכה אל הרבו ים נמים יבלעו הה"ל בנו"ן ונם ישמרהו בעליו: הבה • הבה לשון זכר והוא הנכון כמו נכה את עמנו ולנקבה הבי' הבה ובעבו שידברו בעלית החלה הרבה ישמרו הבה ברלה ולנקבה הבי' בא • חבה תרך כמו לבה בשקה את חביבו יין: נתחכמה • נבקש ברך חכמה בנמה ירבה: לו • בעב לו כמו אמרי לו ולא כי כל הפעלים עיברים מו"ע ידיים עם הפעל בבחם פי' עם דבר הגזר מן הפועל שהוא חסר הוא בשמע מכח הפעלים כמו והנה ברכת ברך וברך לא השיבה והיה ברך ברכה ובכה ובכו יועניים תקים והשלה יועניים ענה תקים ובכה כי תקראנה קירות מלחמה • ח"ל מרינים כי טעם ועינה מן מחרקמו ועלינו ולבכו בכה שלא יבא שיב השמן פיהו ולפי דעתיו ן ברך: מסים רבי' והחחד מס כמו פ' ים פת והם מפעלי הכפל: ועשם עניתי ליבם זרע הזכרים: מסבלות • לוקרות ובחוהו הל הסיכן ותהי מלחמה שונאת שומרת המוכר ולא יודע לכל ובכבה בחיקר • רעמסס • בפתחות הענין ומלינו מקום ישר' • ובחאר יעבו מותי • חנ"ם שהיה בעבוי מן ירבה כיתים תבל לא עונה: יפרוץ • מעבר המיק בפריה ורבים כמו ופירץ בלר ו ויבבידו • רעות רבות תבל עליהם ברחשונה לבו ות מלחמתו ובחאר רחה שלא חסר רבותם נתן רעות למלרי ולבריהם להעביל יומר מחק העבדים יוהו בפרך הוא בדברי המתרגם מרמית ולומר בפיוש פרוכי' מינגו נכון בלבו ובחאר רחה שלא יועיל זה הו קרה לתילדים שקן שרות על כל המילדות ובוה להרב כל הזכרים הילודי • ויאמרו • ידוע הוא כי הת"ו שיקן לנקבות על הריבו והמ"ם שיקן לזכרים בחוב תופיעים ות צדים ודרך תבוי מפרל כי בביני הם עלי' שמורי' ובא תחסר תות מן הערב ומיכם בן רק שמות דברים יאמרו כחסר כמלאו כי יחיל מן מועדו מועד לא מועדה כחסר חמר הנכם בעינו כי מן מקו' יחמר מקומי' ומקומו' מקומה מולי יפקיה עיניו ומדקה כי מן בבור יחמר בכורי' למכה מלרים בבכוריהם והנה ובכורו' בקרן מ"ב יהיה הימיד בבירה ובכה לבנים לה יחמר לבוכי' הם לבכה • ועשם בחיים ובלבנים לבמות בתים ובדרות בם לחרות ולקור ולזמור ולבכור וזה חת כל עבודה בעדה ומחרכן בכל חת כל עבודתם לגרביהם: חשר עבדו בהם • ישרתו בעבור שנים מבדו בהם בפרך ונזרת עבד בלא בי"ת מחריה היא עבודת העבד ובכה עבדתיך ותם המרים בי"ת היא על ב' דברים החמד בעבור בחו בחלה והבני לא תעבד בו בפרך בדרך חשר לא עובד בהובכה חשר לא יעבד בו כי כתיב ואחרן הנפמה תעבד ועל הדרך הזה כנישה כחשר נושה בו:

ויאמר

חזקוני

ירד יעקב • דרך ארץ לכתוב מזכיר מקום הקבוב לחבר המילד ובלשון מצנה לרן המ"ם מתקנה חלה ב דרך מבורה ובמקום הבר לקח את הרגלים כי גם הם קרובים לו בכתיב לא עשה חת הרגלים ויעלו ירד יעקב הוא לא היה מתנין בבנים: מנעים נפש נפש בפלוחיו על הרן הם בכתב תקרא זה שבשבעים נפש ירדו בחיתו בעלרים ובם חמים ועשר שנים שעברו הם מתרבו בים רבוים בבורי' לבד מזקנים ואישים ושם • ויוסף היה במצרים בחיב הבתים מלרימה אבל זה לא היה עמהם חלה היה הם לפני בתים והוה חר המרין לבך הוא אומר ויוסף היה במצרים: וכל הרי הילו בין ישראל בין גוים כדכתיב ויקם מלך חדש אשר לא ידע את יוסף • ובני ישראל פרו ויישרצו • בקיים מה שהמר הקב"ה אל אברהם מלרימה כי לגוי אם יוסף: ובני ישראל פרו ויישרצו • המר הם פרים בתמלחה הארץ מהם שהרי תיבת אותם בחיל הפיתך הם: ותמלא הארץ אותם • בנו מלאו חת הם ים בלשון הן כלחתי חת העיר חלה חת רגליו: אבנה חת כדכתיב אם הנוחלת בנו מלאו ב' מלך ב' ת הוות עמו היה שהיה כבר אלה שבתחלתו בזרוחיו ויקם מלך ב' ת מלכה כתיב מיתה במלך ב' ת הוות עמו היה שהיה כבר אלה שבתחלתו בזרוחיו ובהו ויקם עקם על ישראל כתיב סב' לאור יקום רולת כי קצו בי עדי שקר: ויאמר אל עמו הוא בתחיל ב' בל' תחלה אתרינו בפ"ק דסוטה אלה היו בחוה עלה וקח חם ב' בנים ות"ל ביחס מדין בנכם הם' לנלתם תארץ מלרים שהרי אמרינן בחלק בתוב בפנקסיה הבלעם בר תלתין ותלת סנין הוה בלעם היו וזה אביו אל לבו ובכהו נקרא בלעם ע"ם נקרו יי"מ אלהים בו בלוחה עלה לזנות בחיים מוחב: והי' כי תקראנה תלחמה • לשון מקרה ומחרים כמו ותקראנה אותו כחלה ומלינו לשון בני מלחמה ובי תבורו ... מחר הוא אומר ידה ליתר מחנחה פי' כמתקראנה מלחמות סונאים • ר"ל לשון הקרה הוא כחילו נכתב כי תקראנה קירות מלחמה וכמוהו ובדרוב יועצים תקים ערי הקרקנה לא תסיבנה: ונוסף גם הוא על שונאינו • כתולה קללתו על חביבו ר"ל יחחבר על שונאינו ובכר יעלה מן הארץ • בעל כרחנו: למען עניתו בסבלותם לשון עינוי תסמים כמו הם תענה חת בנותי כלומר שיפעטו לשמם מיפחם בעבל סבלותם והלה לקיים יעבו נוחם וכן אמרו רבותינו חת עניינו זו פרישות דרך ארץ • כן ירבה כן יפרוץ • סכן לאמר לו הה"בה מל תירא מידה מלרימה כי לגוי גדול אשיחך שם: וכל עבודתם אשר עבדו בהם בתוך הערי בפרך:

רל"ג

בו מירחתו מהמוסלבו: ולזה תמלת שלא הסכימו המילדות לעשות מה שצוה להם מלך מצרים להמית הילדים כי הם ירחו הבי"ת יותר מירמה לוחו ולזה לא ירחו מהרע פרעה סיקר' להם מלך מצרי: **ההועלת** הרי הוא בחדות הוא שאין רחוי לחדם פיסחוק על הנם מפני בעבוחו לירחה הנם מה שעבחו לבל רחוי שיסתדל כפי כוחו לרחוי' ממנו הרע שהפסר סיקר' לו מפני המעשה ההוא ולזה תעלה שהילדות התנלו למלך מצרים כדי שלא יכעוס עליהן ועשו זה בחכמה נפלחה וזה הסבמה שאמרו לו כי לא כנשים המצריות העבריות כי חיות הנה בטרם תבוא אליהן המילדת וילדו הוא להוה המאמר ההנלות מבריח על שלא המיתו הילדי' והוא על מה שניכה לוחם על חיותן את הילדי' הוא המאמר ההוא ההנלות ב"כ לפי מה שלחשוב והו' שלא שמלך הזכר לא היה להן דרך להמיתו שלא יודעו אותם לא שהלו אחלון עניינו יבא זה לחשוב כשילות הזכרים מתים אחר תהיינה בהילדם שהם היו ממיתים אותו אחר שהיו חולות שלא

המילדות היו מעיבות לילדים היה זה מרחיק מן

רל"ב

מלך מצרים לעשות מה שצוה לכם מלך מצרים סיקר' לכם מלך מצרי: **ההועלת** הרי הוא בחדות הוא שאין רחוי לחדם פיסחוק על הנם מפני בעבוחו לירחה הנם מה שעבחו לבל רחוי שיסתדל כפי כוחו לרחוי' ממנו הרע שהפסר סיקר' לו מפני המעשה ההוא ולזה תעלה שהילדות התנלו למלך מצרים כדי שלא יכעוס עליהן ועשו זה בחכמה נפלחה וזה הסבמה שאמרו לו כי לא כנשים המצריות העבריות כי חיות הנה בטרם תבוא אליהן המילדת וילדו הוא להוה המאמר ההנלות מבריח על שלא המיתו הילדי' והוא על מה שניכה לוחם על חיותן את הילדי' הוא המאמר ההוא ההנלות ב"כ לפי מה שלחשוב והו' שלא שמלך הזכר לא היה להן דרך להמיתו שלא יודעו אותם לא שהלו אחלון עניינו יבא זה לחשוב כשילות הזכרים מתים אחר שהיו חולות שלא

המילדות היו מעיבות לילדים היה זה מרחיק מן

ההשר

המילדת הוא לשון מולידות חלה שיש לשון קל ויש לשון כבד כמו שובר ומשבר דובר ומדבר כך מוליד ומילד: בילדכן · כמו בהולידכן: שפרה · יוכבד על שם שמשפרת את הולד: פועה מריע שפועה ומדברת והוגה לולד כדרך הנשים המפייסות תינוק הבוכה: פוע' לשון נעק' כמו כיולד' תפעה: על האבנים · מושב האם' היולדת ובמקו' אחר קורהו משבר וכמו' עושה מלאכה על האבנים מושב כלי אומנות יוצר כלי חרס: אם בן הוא וגו' לא כי · מקפיד אלא על הזכרי' שאמרו לו מילדנו מיום שעתיד לילד בן המושיע מיתם · ותיה · ותחיין את הילדי' מספקי' להם מזון חרגו הרחמנין וקיימ' והסכי וקיימתן לפי שלשון עבר לנקבות רבות תיבה זו וביונה בה משמשת לשון פעלו ולשון פעלתם כגון ותאמרנ' מיש מנרי לשון עבר כמו ויאמרו לזכרים ותדברנה בפיכם לשון דברת כמו ותדברו לזכרים וכן ותחללנ' אותי אל עתי לשון עב' חללתם כמו ותחללו לזכרים: כי חיות הנה · בקיאות כמילדות חרגום מילדות חייתא ורבותי' דרשו משולות לחיות השדי שמיגן לריכות מילדת והיכן משולות לחיות נוף חדיה זאב יטרף בבקר שורו חינה שלוחה ומי שלא נכתב בו הרי הכתוב כולנו מה חסך לבריה: וייטב · הטיב להם וזה חליק בתיבה מיסוד' שתי מותיו' וכתן לה ו"ו ו"ל ברחשה בשהיא בחה לדבר בלשון ויפעיל הוא נקוד הוי"ו נפרד שהיא קמץ קטן וייטב חלהים למילדות ויבר בבית יסולה הרבה תחני' וכן וינל את השחרית דנבחר חלן הנל' את השחרית ויפן זנב חל זנב הנה הזנבות ז' בזו כל אז לשון הפעיל ה' ו' חחריס וכשהות מדבר בלשון ויפעל הות נקוד הו"ל בחירק בגון וייטב בעיניו לשון היטב וכן ויבר העם נתרב העם ויגל יסול' הגלה יהול' ויפן כה וכה הפנה לכתן ולכתן וחל חסיבני

שפרה לבחרי ליפי

החילדת ל' יפ'

שני

ב

ויאמר מלך מצרים למילדת העברית אשר שם האחת שפרה ושם השנית פועה: ויאמר בילדכן את העברות וראיתן על האבנים אם בן הוא והמתן אותו ואם בת הוא וחיה: ותיראן המילדת את האלהים ולא עשו כאשר דבר אליהן מלך מצרים ותחיין את הילדים: ויקרא מלך מצרים למילדת ויאמר להן מדוע עשיתן את הדבר הזה ותחיין את הילדים: ותאמרן המילדת אל פרעה כי לא כנשים המצרית העברית כי חיות הנה בטרם תבוא אליהן המילדת וילדו: ויטב אלהים למילדות וירב העם ויעצמו מאד: ויהי כי יראו המילדת את האלהים ויעש להם בתים: ויצו פרעה לכל עמו לאמר כל הבן הילוד היארה תשליכהו וכל הבת תחיון: פ וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי: ותהר

ויאמר מלך מצרים למילדות · שרות היו על כל המילדות כי לון ספק כי יוה מחמש מחות מילדות היו חלה אלו שתיהן שרות היו עליהן לתת מס למלך מהשבר וכנה רחיתי היו' במקומות רבות והמס והבת היו בדרך קבל' כי נכון הוא: ויאמר בילדכן את העבריות כל שהוא מתפשטת עבר קרא עברי ועל המוכתי יקרא עברי על כן תכי כל בני עבר הבא מעבר העבר עבר נהר מס' ו' העברי · אמר בן קרי"ם כי חל"ף חבנים כוסף תגזרת בנים והעבר הנשבר כמו תי חפסים והנכון שהיה כמו בהבני' והחל"ף שורש: והמתן אותו · בסתר שלא יודע הדבר כי חמס היה עושה ומלת ואם קשה מאד בדקדוק והיה זרא כי המשפט ואם כי ה"ח הנרש מן מיה יתליפיהו בתי"ו כמשפט בסמוכי' ולכל חית החרן והיה כן בעבור שה"ה ותחי"ו קרוכי' במכת' אין ביניה' נכד מסן הנקודה שבתיך הה"ח מכל לא במבטא כי הבלל ים ביניהן בשמות כי תחלה תקרת ה"ח וכשתמשך הנקודה הקרת תיו וזה לאות כי הכת' שבילדיכו הוא כתב עברי והכלל כי מלת מיגש מיש בסמך כי הסכימו חכמי הדקדוק כי והרפכדה מי תעבני הכלל ובמיהו כי חס חס בנסף שהות מן חמס וחיי כתו בנים ת"ים ונפי דעתי כי זו הגזרה זרה ומס חינכה כן ירחמנו מחל' פעל עתיד כמו אחנו יחנ לחנו היה רחוי שיתמר חחוי יחוי לחוי הו כמו סיב סובו ניין שבי עיר והל לאות כי הכל מהפעלי בעלי הה"ח בהחרונה אחר שלא מנלחנו מגזרת חי חחת מכל הנזרו שהזכרנו הנה זחת לאות כי היה מהפעלים כפעלי הה"ח בחחרונה כי מלחנו שיחמר חחיה נחיה יחיה כמו יחמר הן היה נהיה חהיה יהיה ומס כן הות מגזרת חיה כמו היה יחף על פי שמלחנו שיחמר והרעכסל חי בנשן עבר

ויקרא מלך מצרים למילדות · ברוחו שמים שפרה: העב"ירות ר' ג' חבר וא' מלא וסי' ויאמר מלך מצרים · והאמ' המילדת אל פ עה · ויאמר בילדכן את · דין מלא · ותאמר אתו אל בת פרעה: על האבנים ב' וסי' ב לדכן אתה עבריות · וארד בית היוצר · ולא עשו ה' וסי' ותיראן המילדת · ולא עשו חסר עם בית ירבעל · על אשר לא שמעו · כמלכים · ולא שמעו ולא הט את אזנם · ירמיה: ויחי לימים מימים ובעת צאת הרוח: אלהיהם ר' מלאים א חסר וסי' ותיראן המילדת · ותאמרן המילדת · דין חסר · ותקרבון אלי כולכם · ועשויה אליהן אל דלתות ההיכל · ותאמר אליהן אל תקראנה לי נעמי: יראת את הא הים ז' מסור פרשת מקץ: להן חד מן י"ר נמסר במגלת רות סימן א': הילוד ב' ומלאים וסי' כל הבן הילוד · גם הבן הילוד לך מות ימות: הבת ד' ודבש וסי' תחיון · תתחמקין · זב עמוקך הבת השובבה · מה אעידך: וילך איש מבית ג' דסמי' וסי' וילך איש מבית לוי · טב ת לחם יהודה:

ויאמר מלך מצרים למילדות · מחמת מלך מצרים לא יתכן שיהיו מילדות אלו שתיהן שרות · ואם תאמר הרי אמרו חז"ל שמילדות אלו שתיהן שרות היו עליהן לתת מס למלך · מהשבר וכנה רחיתי היו' במקומות רבות והמס והבת היו בדרך קבל' כי נכון הוא: ויאמר בילדכן את העבריות כל שהוא מתפשטת עבר קרא עברי ועל המוכתי יקרא עברי על כן תכי כל בני עבר הבא מעבר העבר עבר נהר מס' ו' העברי · אמר בן קרי"ם כי חל"ף חבנים כוסף תגזרת בנים והעבר הנשבר כמו תי חפסים והנכון שהיה כמו בהבני' והחל"ף שורש: והמתן אותו · בסתר שלא יודע הדבר כי חמס היה עושה ומלת ואם תיה קשה מאד בדקדוק והיה זרא כי המשפט ואם כי ה"ח הנרש מן מיה יתליפיהו בתי"ו כמשפט בסמוכי' ולכל חית החרן והיה כן בעבור שה"ה ותחי"ו קרוכי' במכת' אין ביניה' נכד מסן הנקודה שבתיך הה"ח מכל לא במבטא כי הבלל ים ביניהן בשמות כי תחלה תקרת ה"ח וכשתמשך הנקודה הקרת תיו וזה לאות כי הכת' שבילדיכו הוא כתב עברי והכלל כי מלת מיגש מיש בסמך כי הסכימו חכמי הדקדוק כי והרפכדה מי תעבני הכלל ובמיהו כי חס חס בנסף שהות מן חמס וחיי כתו בנים ת"ים ונפי דעתי כי זו הגזרה זרה ומס חינכה כן ירחמנו מחל' פעל עתיד כמו אחנו יחנ לחנו היה רחוי שיתמר חחוי יחוי לחוי הו כמו סיב סובו ניין שבי עיר והל לאות כי הכל מהפעלי בעלי הה"ח בהחרונה אחר שלא מנלחנו מגזרת חי חחת מכל הנזרו שהזכרנו הנה זחת לאות כי היה מהפעלים כפעלי הה"ח בחחרונה כי מלחנו שיחמר חחיה נחיה יחיה כמו יחמר הן היה נהיה חהיה יהיה ומס כן הות מגזרת חיה כמו היה יחף על פי שמלחנו שיחמר והרעכסל חי בנשן עבר

ויקרא מלך מצרים למילדות · ברוחו שמים שפרה: העב"ירות ר' ג' חבר וא' מלא וסי' ויאמר מלך מצרים · והאמ' המילדת אל פ עה · ויאמר בילדכן את · דין מלא · ותאמר אתו אל בת פרעה: על האבנים ב' וסי' ב לדכן אתה עבריות · וארד בית היוצר · ולא עשו ה' וסי' ותיראן המילדת · ולא עשו חסר עם בית ירבעל · על אשר לא שמעו · כמלכים · ולא שמעו ולא הט את אזנם · ירמיה: ויחי לימים מימים ובעת צאת הרוח: אלהיהם ר' מלאים א חסר וסי' ותיראן המילדת · ותאמרן המילדת · דין חסר · ותקרבון אלי כולכם · ועשויה אליהן אל דלתות ההיכל · ותאמר אליהן אל תקראנה לי נעמי: יראת את הא הים ז' מסור פרשת מקץ: להן חד מן י"ר נמסר במגלת רות סימן א': הילוד ב' ומלאים וסי' כל הבן הילוד · גם הבן הילוד לך מות ימות: הבת ד' ודבש וסי' תחיון · תתחמקין · זב עמוקך הבת השובבה · מה אעידך: וילך איש מבית ג' דסמי' וסי' וילך איש מבית לוי · טב ת לחם יהודה:

ויאמר מלך מצרים למילדות · ברוחו שמים שפרה: העב"ירות ר' ג' חבר וא' מלא וסי' ויאמר מלך מצרים · והאמ' המילדת אל פ עה · ויאמר בילדכן את · דין מלא · ותאמר אתו אל בת פרעה: על האבנים ב' וסי' ב לדכן אתה עבריות · וארד בית היוצר · ולא עשו ה' וסי' ותיראן המילדת · ולא עשו חסר עם בית ירבעל · על אשר לא שמעו · כמלכים · ולא שמעו ולא הט את אזנם · ירמיה: ויחי לימים מימים ובעת צאת הרוח: אלהיהם ר' מלאים א חסר וסי' ותיראן המילדת · ותאמרן המילדת · דין חסר · ותקרבון אלי כולכם · ועשויה אליהן אל דלתות ההיכל · ותאמר אליהן אל תקראנה לי נעמי: יראת את הא הים ז' מסור פרשת מקץ: להן חד מן י"ר נמסר במגלת רות סימן א': הילוד ב' ומלאים וסי' כל הבן הילוד · גם הבן הילוד לך מות ימות: הבת ד' ודבש וסי' תחיון · תתחמקין · זב עמוקך הבת השובבה · מה אעידך: וילך איש מבית ג' דסמי' וסי' וילך איש מבית לוי · טב ת לחם יהודה:

אמרי נועם

מ"ע פסורנו

רל"בג

חזקוני

ותהרי. לון ספק כמו שהזכרנו כי אהרן גדול בשנים ממשה והנה קבלו מצותינו שפוג' היה' מריס וכתוב ותתנבא אחותו מרמוק והנה ידענו כי תחלת קץ ל' מאות שנה היו מיום שנולד ילחק כי הוא לבדו יקרא זרע והנה בן ששים שנה הוליד את יעקב ויעקב הוליד את ראובן בן שמונים וחמש והיה ברדתו אל מצרים בן מאה ושלשים שנה חברנו עליהם ששים שלם ילחק עלו ק"ן והנה כשאמרו ר"י בוליה תשס ע' שנה שמיה יוסף אחרי כן והנה כשאמרו ק"ח כי כתוב הוא וימת יוסף בן מאה ועשר שני ואתי מלך המלך החל' וכמה שנים כמו ערי מסכנו והל' קרוב מלך מצה נגזר על הזכרי' ובן זוטא אחר כל המספר דבר מעשה לא יפה מנים לנגבל להזכירו חלבה ובתוב והלל לעתידים את אהרן ואת משה ית מריס אחותם והנה היה קטנה והנה זה המוכה בשמירים שנה שש חס ויפת וכתיב ויגל נח ויפת הוא הגדול ועוד שם' קברו לא חברהם יחת שרה השתו והיא נקברה בתנרה קיר מכרה ל"ח שנה ודע כי הגון תחג' חסר' לו מוכלעת בדגשות בתחלת המפעל כל"ן גם הלתה ויגש ו' ובחמלת כתו וגם לף עלה ביחרחל לו ויחר לף והנה הל"ן מוכלעת בחמלע על כן נדגש פ"ח ויחר הפו יסוב חפך ובכה כו"ן נתן במלת תתי כי הוא כמו חנתי כי קי"ו הלחדון מיכנו סורם רק הוא כמו שבתי לבתי לדתיגם בסיף חת פחוך טוב תתי הוחה לך ובכה בכמו' כי בת היתה דהוה לבוות לבון נקב' כמו מן כן בכה והי' תתער עם לא' בנה בית והנה המליפו הה"ל בתי"ו וכמו גבירה נבית עבודה עבורת פעם סמוך ופעם מינכו סמוך כמו עבורת תפחרת והנה חסרו הל"ון להקל על הלשון ויחמדו בת ומלת לחל בתו כמלי חמת חסדו ומחתו והנה הת"ו לשון נקבה והנה הל"ון מוכלעת ולשון רבות מלוכות ולא חמתי כמו בכות ולא בתות ולא בתי': ותהר. לא הזכיר הכתוב לידת מריס ואהרן כי לא התחדש דבר בלדתם: ומלת טוב כחסר תמלת בחים מלא דעת יוסכן היותו בגשמה כמו טוב עם ה' וטוב עם חנשים הו טוב עין מי בנוה מן מרחה ובעביר שמלאנו כילד כי טוב הוא אין לפרשו כי חס בלורתו טוב תכל הילודים: שלשה ירחים. י"ח כי בחדש השביעי מתחלת ההריון כולד גם זה דרש כי לא יוכלו המגרים לדעת מתי הרתה האשה ולפי דעתי כי הכתוב ספר החדשים שיכלה להפיגו כי אין בת בחדש לרחות בחשה מתי תלד כי רחוק הוא שהוא כולד בחדש השביעי מתחלת ההריון כי הנולדים ככה הם קרני קומה ויותר חיים וכבדים הם הנולדים בחחל עשר כי רובי הנולדים הם סמוכים לחשעה חדשים והיולדת עת הלידה והיולדת עת הלידה יכול לדעת עת ההריון כי דבר מכיסה הוא לקדמונים ומשה פעמים נמיתו גם הנה כי מקום מזל הלבנה ומעלתה ברגע ההריון היה מעלה הלומתה רגע ההריון שם תהיה הלבנה רגע המולד והנה המעמד הקולב הם רל"ם ימים ושלש יום והמלבעי רע"ג והגדול שהוא המרוך רפ"ו וחכמי המולדות יודו כן ואין עלינה מהשבעים כי לחיות' על הסרך לקבה רחיה כי הרבה כמלה בחור' מל כן יתכן סרחל נחגה שפח ו' ליעקב בלדת שמעון גם נולד ישעכר קודם חסר ודינה בבטן רחת נולדה עם זבולון על כן מלא ולחקר ילדה בת בחו ואחרי כן ילח החיו מלת זכר ותהר לכל חה' גם ל חקופת הים' מלא הים: ולא יכלה עוד הלפיגו כדגשות ק"ף אם יקרך עון לדבר בם לחקר ובעבור היות הל"ו בשוא נע נרפה הפ"ח שהיה רחוי להדגש והוא שם הפועל מהבנין הכבד הנוסף ואין נורך לבקש למה לא נשנתהו עוד חוכי השכנות המגריות שמעו קולו כי לא היו נבדם דרים בחרן רעחסם וכחו' ושחלה חזה תבנתה: ובהה מלת חיבת גומה מלעיל בעבור היות הנינון בתחלת מלת גומה: ותחמרה. נחה ה"ח כה ה"ח ויקרא לה עובח בשמו ומחת המלה נגזרת מן בחמר יהיה מרים מדבק יתלה בחרן ירחה וכמוהו בחרו בחמר' בחמר ובכבד עשתה כן כי חמרה חלו חרלה בחות הילד חולי חמתו כחבבחה לעשות כן ומחשבות הנשם עתקו ומי יוכל לעתול בסודו ולו לבדו נחכנו עלילות חולי סבב הנשם זה שיגדל משה בבית המלכות לחיות כפשו עם המדרגה העליונה בדרך הליחוד והרגילות ולא תהיה שפלה והגילה להיות בנות עשה חסם והוסיף בנות מדין מהרועי' בעבור שהיו עושים חסם להשקות כהגן מהמים שלנו ועוד דבר אחר כי אילו היה גדל כן לחיו ויכירוהו מגעוריו לא היו ירחים ממנו כי יחשבוהו כאחד מהם: בסוף. כמו קבה וסוף קמלו והיה לחת מן היחור: ותחלב. תלה זרה כי שתו נח נעלם בין שתי התי"ן תחת היו"ד סמר רבי משה הכהן כי תיו לדרת ולבזת כיסף בעבור חסרון הפ"ח מן פעל וכבה לדעת כי בעבור חות הנרון נפתח: ועתה החליפו התי"ו להת בחלת לדעה כמו חסר חנה הוקך: ותרד. מחרמינה: לרחון. מנהנ המגריו' היה: והזכיר דבר כערותיה שהולכו' על מקום הי חור כמו ויד תהיה לך בעבור שעלתה לחתה והיה חחת מהגערות לקחת התיבה כי בת המלך לא תכנס חל מקום הסוף כי במקום רחוקו מן היבשה הוסמה התיבה שלא יגיע חליה הל עובר ועוד כי אין מדרך הדקדוק להיות זרועה כי המ"ם רפה ומ"ם חמה מרכו מדה לא זרוע: ותרלהו. מחר שלחר ותרלהו הוסיף לבחר כמו ובית דוד כחלהים כמלרך יי': והנה נער בוכה. היו מיבריו גדולים כמו הוא נער ורחתה מהול ובעבור יפיו חמלה עליו והם טעם כי טוב הוא: ותחמר ותיניק. בעלי הי"ד ברחסונה יש מחלקה היו"ד כמו מן ידע בויו חוליע ויש סיים נח נעלם בין האות המגרת והע"ן חחת יו"ד ופעם לא נכתב ופעם לא נכתב וכבה ותיניק לך לחת הילד: ותאמר לכי. כמו שני ולך ויסב:

הילכי

ותהר האשה ותלד בן ותרא אתו כי־
טוב הוא ותצפנהו שלשה ירחים:
ולא יכלה עוד הצפינו ותקח־לו
תבת גמא ותחמרה בחמר ובזפת
ותשם בה את־הילד ותשם בסוף
על־שפת היאר: ותתצב אחתו
מרחק לדעה מה־יעשה לו:
ותרד בת־פרעה לרחץ על־היאר
ונערתיה הלכת על־יד היאר ותרא
את־התבה בתוך הסוף ותשלח את־
אמתה ותקחה: ותפתח ותראהו
את הילד והנה־נער בכה ותחמל
עליו ותאמר מילדי העברים זה:
ותאמר אחתו אל־בת־פרעה האלך
וקראתי לך אשה מינקת מן העברית
ותינק לך את־הילד: ותאמר לה
בת־פרעה לכי ותלך העלמה ותקרא
את אם הילד: ותאמר לה בת־פרעה
הילכי

הא

ירחים ד' וסי' ותצפנהו שלשה ירחים. וממנד גרש. במספר ירחים. תספר ירחים תפלאנה: גמא ג' חסר וסי' ותקח לותיבת גמא. ובכלי גמא על פני מים. הגמה גמא. והל וגמא. חציר לקנה וגמא: ותחמרה הד מן י"ח מלין דלא מפקי"ה בסוף תיבותא ומטע' נמסר בגם' רבתא: על היאר ח' כליש' וס' ופרעה חלם. ותרד בת פרעה. ערות על יאור. על הנהרות על היארים. על יאריהם ועל אגמיהם: הלכת חסר דחסר וכי' ערתי' הלכת. וחר ההלכת. ההלכת לרגלה: הולכות על טוביה כן כתיב ובמסורא אחריתי מצאתי נמסר הלכת ד"ם מלא וסי' נערותיה הלכת. הלכת תרשיש. ותהלכת ליעין. ההלכת למואל ואחרוהם הלכות על טוביה מלאים ובספרים המדוייקים ישנים שראו לסמוך על הם כך דינם ונערתיה הלכת חסר דחסר דחסר דחסר דחסר. הולכות על טוביה מלא דמלא. ותהלכת לימין חסר דחסר דהולכת למואל מלא הלכות תרשיש כן כתיב ובכה ג' וסי' והנה נער. וישמע משה את העם. ודוד עלה במעלה הזיתים. הנה המלך בכה. מדע ארבי בכה. ויצא ישמעאל בן נתניה. ובהתפלל. עזרא: ההלך ג' וסי' לך אשה מנקת. והכתי כפלשתים. רמות גלעד לכי ג' וסי' ותלך העלמה ותקרא את אם: ויאמר לכי וישלח אותה שני חדשים. ויאמר לה אמנון קומי לכי:

כי טוב הוא. כשגולד כתמלת הבית כולו אורה: ולא יכלה עוד הצפינו. שמנו לה המגרים מיום שהחזירה והיא ילדתו לעשה חדשי' ויום אחד שהיולדות לשבעה יולדות למקיטעים והם בלקו אחריה לסוף תשעה: גמא. גמי בלשון משנה ובלע"ז יונ"קו רך הוא ועומד בפני רך ובפני קשה: בחמר ובזפת. זפת מבחוץ ומיט מבפנים כדי שלא יריח אותו לריח רע של זפת: ותשם בסוף. הוי' לשון מגנס רוסיי"ל בלע"ז ודומה לו קנה וסוף קמלו: לרחוץ על היאור. סרס המקרא ופרשהו ותרד בת פרע' על היאור לרחוץ בו: על יד היאור. אצל היאור כמו רחו חלקת יוסב על ידי והו' לשון יד ממש ביד האדם ממוכ' לו וכבותי' אחרי הולכת לשון מיתה הולכת למות לפי שמיחו בה והכתוב מסייען כי למה לא לכתוב ונערותיה הולכות: אחת ממתה. אח שפחתה ורבות יכו' דרשו לשון יד אבל לפי דקדוק לשון הקדש היה לו לינקד אחתה מ"ם דגוש והם דרשו את אחתה את ידה ונשתרבבה אחתה אחתו הרבה: ותפתח ותראהו. את מי רחמה את הילד זהו פשוטו ומדרשו שרחתה עמו שכינה והנה נער בוכה. קולו כנער: מן העבריו'. שהחזירתו על מגרים הרבה לינק ולא יונק לפי שהיה עתיד לדבר עם השכינ': ותחמל. העלת. הלה בזריזו' ועלתה כעלם: הילכי

מ"ע שפורנו

כי טוב הוא. יפה כתוב מוכה הכה התקרבה ונתר מוה בשיש הוא בל והשנה שזה היה לנכנים חכונו מתת ירחו בל עוב חזק החתר ובלמות הנה המלייר: ותצפנ בסוף. מקיש שלא יראו מ"ח מקום עובדי דרך כשהוקה מכיחה כם את בתיבה ועם זה בחרה בחקום הסוף להבוד נורה הבלבתו בית ר' לעמידתו בסוף על הנהר: לדעת מה יעשה לו. מגערות החסיבות ותסתוך עליה ותולי הנחר לה שלינו ל בירור: ותפתח ותראהו. ותרא אותי כי טוב הוא ויפה מאד: את הילד והנה נער בוכה ורחמה. סעם ראתו ילד היה נער בוכה. וזה כי הולד מעת פולדו עד החתו שלם בגדול יקר' ילד כענין הילדי' אשר גדלו אות' החתו' ברחבנו' וכן ילדים חסר אין בהם כל מום החסור בהיכלו' וחבריו. ומלוביתו מחבר ובחמעט דר יקר' בלתי שלמות להסיב תכלית יקרת נער ורזה יקרת על תשות נער כי אחנם רב בכו תיבו בי שלמות כפי הגריך להביט בתכל ת הרכונן מחיבו. אמר חסם ברחמה שעה הייתו ילד מולד הקרוב הנר היה נער בוכה מחבינו' לפרים בנן ב' לו: אחת אול עלו. ירחמ ולה נלה מחוכן לפ' חות בזה נוכר ליחמר: ותחמל רחמלדי העברים אמר הין זה מסיבי מולד ויזכ ת בלפכן סיבה ומכן לנגיד לחמרי ילדי מסבי ומע מדר: מינקת מן העבריו'. סיבה ה' הלבן יותר נלות לינוכי: ותיניק לך. לעזוד לגיבך מחיר בלפי יוסיו ודרכיהו לפני מלכים אחיבנ: ותקרא

חזקוני

ותרא אותו כי טוב הוא. לפי שגולד משה מהול לשמה מלשים הלילה בו לם גמרו סימני שריו ונשר כיוון דעה שהוא בר קיימא כמו ששניהו ביבמות ולכך ותצפנהו שלש' ירחים עד ס"ם תשעה שהוא זמן לידה רוב הנשים וכשבאו לבדקה לסוף השעה אמרה להם כפל היה והשלכתי היאורה זהו לפי הפשט ל"ח כי טוב' הוא כי יפה הוא כמו כי טוב הוא ולפי שכתוב בו כי טוב על שגולד מהול בהגו פעם לומר הודו לי"י כי טוב על הפילה: ותלפנהו שלשה ירחים כילד כמו שהמרו רבותינו ז"ל בשבעה בחדר מולד משה והלפיכתו כ"ב ימים בחדר ולסון ואייר ופשה בסיון כשלמו השלש' ירחים ולא נתנתו בסוף על שפת היאור ויהיה שהיה עתיד לקבל בו את התורה בסיון עלה: והלפנהו שלשה ירחים. הע"פ פתרו היום מולד מוסיפין של ישראל מ"מ לא כתבשלה בזרת עין ריבה והיו מבלעין כל הזכרים ליאור: ולא יכלה עוד הלפיגו פרש"י היה יולדת לבשה מלשים ויום אחד הם בדקו חרי' לסוף חבעה ות"ת הלו מתרגין בשוטה דהות מתענדת בזה הלה ירחי קודם שהחזירה הלה יש לומר בדקו חרי לסוף שבה חדשים מהחזירה בהם חשבה חדשים מן מתעברה מתנו עיודעים היו יולדת לשבעה יולדת למקוטעים הוא מולד לסוף שלשה חדשים מן המורה לכך לא יכלה עוד הלפיגו רק שלשה חדשים: תיבת גומא. לפי שהוא הזה לסוף שבשלך בו: ותתמרה. ה"ח רפה: בחמר תבפנים ובזפת מבחוץ ולילו היה החומר מבחוץ המים היו מתרחן לוקו': ותשם בסוף כדי שלא תרלה שם התיבה מסוס דגומא וסוף מין אחד הם ודעתה לנבבי משה הלה שהקלימתה בת פרעה: על שפת היאור. לא יכלה להכנס בתוך היאור לבל נערותיה הה לכנות על שפת היאור לרחון על היאור לרחון ביאור דוגמ' של עד' החרן יתם' על חרבך חתי' על הבתי' לסר יתכלו אותו בהם: ונערותיה הוכיחון לפי שעתיד לומר ותשלח את אמתה: הולכות פרש"י לחיות והה"ח הנה הנכי הולך לחות כרחי' בפ"ק דסוטה' בת גבריאל ובבטן בקרקע לפי שמיחבה בבת פרעה נר מן תלד דבייר לה לנלו חורת אמרה דבת מלכה לשרה הייתי ותשלח לת אמתה שפחתה שהיה הפ"ל נקרה בחשף פתח: ותפתח ותראהו. מיהיה ראתה לת הילד ועדיין לא ידעה בו אם זכר חי נקבה בחשף פתח: ותראהו. ד"ל הנה כיון בוכה ראתה אהרן בוכה ראתה הנה נער בוכה: ד"ל הנה כיון בוכה ראתה אהרן בוכה ראתה הנה נער בוכה: ד"ל הנה כיון בוכה ראתה אהרן בוכה ראתה הנה נער בוכה: מן העבריות כי מלכות לא עלתה על שהעלתה שיש רחמיה: הילכי

רלב"ג

שלמרו ז"ל הנה תהיה יוכבד בת ק"ל שנה כשהר ילדה משה וזה דבר בתכלית הזרו' ולפי החשבון שהסכמנו הנתנו בי תהיה לכל הפחות בת מחהות"ה שנה כחש' ילדה משה כי כשהם ילדו מתלדי כשלמו ת"ל שנים מעת נבולות כין הבחרים שהיתה הלל היות לאברהם בן פ"ה שנה כמו שזכרנו בפרשת לך לך והנה לפי זה ההשבון תהיה יוכבד בת קל"ח שנה כשגולד משה וכשילדה אהרן היתה בת קמ"ג שנה וזה כלו בתכלית הזרות והנה הפחר שגולד יוכבד לעלו בסוף ימי מיו ושיהיו ימי לוי בהכנס' למגרים כמו חמש ס שנה ולזה תהיה מולדת יוכבד כמו פ"ו שנה ראחר בופס למגרי' ופ' שנה שהי' למשה בלתחס ממגרים והנה קס"ו שנה ובלתחר חסרנים מר"כה של שעמדו עם לפי שה שהסכמנו לחמנו ישראלו ל"ח שנה והנה תהיה יוכבד לפי זה ההשבון כמו בת ל"ה שנה כחסר ילדה לת משה וזה מיכנו זר: ולפסר עם זה שכבר הניעה לאברהם זלת בנבואה לחסר שמנו ממנו התחלת ההשבון ות"ל שנה ענין הגר קחש לעשר שנה ורלוי שחדש בי מה שלמרו ז"ל שמולדה בין החומות: אמרו זה על דרך הדרש להועיל להמון ונוסד בלבם שוגם יכולת הפס יתעלה לעשות הפלאי' ותרא אותו כי טוב הוא יתכן שהיה יפה הולר ונגל הגוף יותר מן החוק ולפסר שכבר יכבד נבנותה שהוא היה מושיע לת ישראל ולזה השתדלה בהללתו: ולא יכלה עוד. הלפיגו יתכן שכל מה כלוכך זמן זלת הגזרה מבבידים המגרי' יוסר לתקיר חס ילד בן לבנות יסר' להשליך אותו היאור' והנה ספר שחר שעברו שלשה חדשים לא יכלה עוד הלפיגו לחוזק חלירה המגרים עלזה: עוד שכבר היה לו קולו יותר חזק והיה כשפע למרחוק בהיותו בוכה: גומא. הוא עץ קל מלוד: והחמרה. שעה לוסה בחמר כדי שלא יכנסו בה המים: ולחסוב שיהיה זה החמר מעיש. אסר יעשוהו בקיבי הלרפים ויקרלו שיש החכמה בסוף. הוא הגמי שהיה בשפת היאור ועם כל זה נתירלה שיגדל היאור ושלח התבה ולזה כשתה לוזה בחמר ובזפת. ותראהו. ר"ל כילד ולחד כך הוסיף לבחר עוד זה: והנה נער בוכה ר"ל שהיה קולו נקול נער: ותאמר מילדי העברים זה. יתכן שכבר הכירה שהוא מילדי העברים זה בעבור שהוסם בזה

הילכי׳ כתנבלה ולא ידעה מה כתנבא׳ הי׳ שליכי׳ מפיתהו׳ פחלתיה הוא לשון הוצאה׳ בלשון ארמי כמשחל בגיתא׳ מחלב׳ ובלשון עברי מפיתיהו לשון הסירותיו כמו לא ימוש׳ לא תמוש כך חברו מנחם ואני אומר שאינו ממחברת מש וימוש ולא מגזרת משה ולשון הוצאה הוא וכן ימשני ממים רבים שאינו היה ממחברת מש לא יתכן לומר מפיתיהו שלא המיפו׳ היו כאשר יאמר מן קס הקימותי ומן שב הסיבותי ומן בא הביאותי לו מפיתיהו כמו ומפתי את עון הארץ אבל ומפתי׳ אינו אלא מנזר׳ תיבה שפעל שלה מיוסל בה״א בסוף התיבה כגון׳ משה בנה עשה לזה פנה כסיבות לומר בהם פעלתי תבה היו׳ל במקום ה״א כמו עשיתי בניתי פניתי לזיתי׳ ויגדל משה׳ והלא ככר כתב ויגדל הילד אמר רבי יהודה ברבי אלעזר הראשון לקומה והשני לגדולה שמיגהו פרע׳ על ביתו׳ : וירא בסבלות׳ נתן עיניו ולבו להיו׳ מגר עליה׳ : איש מצרי׳ כינוי היה מת נה על שיטרי יפר׳ והי׳ מעמיד׳ מקרו׳ הגב׳ למלאכ׳ : מכה איש עברי׳ מלקהו ורודהו ובעלה של שלומי׳ בת דברי היה ונתן עיניו בה ובלילה העמידו והוליאו מביתו והוא חזר וכנכנס לבי׳ ובא על אשתו כשבור שהוא בעל׳ וחזר האיש לביתו והרגיש בדב׳ וכשרא׳ אותו מצרי שהרגו׳ בדב׳ היה מכהו ורודהו כל היו׳ : ויפן כה וכה׳ ראה מה עשה לו בבית ומה עשה לו בשדה ולפי פשוטו כמשמעו׳ : וירא כי אין איש׳ עתי׳ לנאת ממנו שיתגייר׳ שני אנשים עברים׳ דתן ואביר׳ הם שהותירו מן המן׳ : נצים מריבי׳ : למה תכה׳ אע״פ שלא הכהו נקרא רשע בהרמת יד רעך׳ רשע כמותך׳ : מי שמך לאי׳ והרי עודך נער׳ הלהרגני אתה אומר׳ מכאן הגו למדיס שהרגו בשם המפורש׳ ויירא׳ משה׳ כפשוטו ומדרשו דאג לו על שראה ביראי׳ רשעי׳ דלעורין אמ׳ מעתה שמא אינם ראויין לגאל׳ אכן נודע הדבר׳ כמשמעו ומדרשו נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו מה חטאו ישראל מכל שבעי׳ אומות להיות נרדים בעבודת פרך אבל רואה אני שהם ראויי׳ לכך׳ : וישמע פרע׳ הם הלשינו עליו׳ : ויבקש להרוג את משה׳ מסרו לקוסטינר להרגו ולא שלטה בו החרב הוא שאמ׳ משה׳ וילכו מחרב פרע׳ : וישב על הבאר׳ למד מיעקב׳ כנזדווג לו זוגו מן הבאר׳ ולכהן מדין׳ רב שבהן ופירש לו מע״ז וגדולו מאלם׳ : את הרהטי׳ את בריכות מרוצות המים בעשויות בארץ׳ : ונרפיס׳ מפני הגדוי׳ : למה זה עזבתן׳ הכיר בו שהוא מזרעו של יעקב שהמים עולים לקראתו׳ : ויאכל

ויבא׳ לבית ושמי׳ ענ׳ בתוכר׳ לא תחמי׳ צאמי ב״ג ונ״ל ר״ל מחי

ותבאנה׳ ל״ד כ״ל ו״ל ותבאנה

ואיו׳ לגי ולמו ס״ל ס״ל בלילות דלילות ולילות ולילות׳

הילכי׳ את הילד הזה׳ והינקהו לי׳ ואני אתן את שכרך׳ ותקח האשה׳ הילד׳ ותינקהו׳ : ויגדל הילד׳ ותבאהו׳ לבת פרעה׳ והי׳ לה לבן׳ ותקרא שמו משה׳ ותאמר׳ כי מן המים משיתהו׳ : ויהי׳ בימים ההם׳ ויגדל משה׳ ויצא אל אחיו׳ וירא בסבלתם׳ וירא איש מצרי׳ מכה איש עברי׳ מאחיו׳ : ויפן כה׳ וכה׳ וירא׳ כי אין איש׳ ויך את המצרי׳ ויטמנהו׳ בחול׳ : ויצא ביום השני׳ והנה׳ שני אנשים עברים׳ נצים׳ ויאמר׳ לרשע׳ למה תכה׳ רעך׳ : ויאמר׳ מי שמך׳ לאיש שר׳ ושפט׳ עלינו׳ הלהרגני׳ אתה אמר׳ כאשר׳ הרגת׳ את המצרי׳ ויירא׳ משה׳ ויאמר׳ אכן נודע הדבר׳ : וישמע פרעה׳ את הדבר׳ הזה׳ ויבקש׳ להרג׳ את משה׳ ויברח׳ משה׳ מפני פרעה׳ וישב׳ בארץ מדין׳ וישב׳ על הבאר׳ : ולכהן מדין׳ שבע בנות׳ ותבאנה׳ ותמלאנה׳ את הרהטים׳ להשקות צאן אביהן׳ : ויבאו׳ הרעים׳ ויגרשום׳ ויקם משה׳ ויושען׳ וישק׳ את צאנם׳ : ותבאנה׳ אל רעואל אביהן׳ ויאמר׳ מדוע מהרתן׳ בא היום׳ : ותאמרן׳ איש מצרי הצילנו׳ מיד הרעים׳ וגם דלה דלה לנו׳ וישק׳ את הצאן׳ : ויאמר׳ אל בנתיו׳ ואיו׳ זה׳ עזבתן׳ את האיש׳ קראן׳ ותבאנה׳ אל רעואל אביהן׳ ויאמר׳ מדוע מהרתן׳ בא היום׳ : ותאמרן׳ איש מצרי הצילנו׳ מיד הרעים׳ וגם דלה דלה לנו׳ וישק׳ את הצאן׳ : ויאמר׳ אל בנתיו׳ ואיו׳ זה׳ עזבתן׳ את האיש׳ קראן׳ לו׳ ויאכל׳ לחם׳ : ויואל׳ משה׳ לשבת׳ את האיש׳ ויתן׳ את צפורה בתו׳ למשה׳ : ותלד בן׳ ויקרא׳ שמו גרשום׳ כי אמר׳ גר׳ היי׳ בארץ נכרי׳ : ויהי׳ בימים׳ הרבים׳ ההם׳ ויאנחו׳ בני׳ ישראל׳ מן העבודה׳ ויזעקו׳ ותעל׳ שועתם׳ אל האלהים׳ מן העבודה׳ : וישמע׳ אלהים׳ את נאקתם׳ ויזכר׳ אלהים׳ את בריתו׳ את אברהם׳ את יצחק׳ ואת יעקב׳ : וירא׳ אלהים׳ ויודע׳ אלהים׳ : ומשה׳ היה רועה׳ את צאן יתרו׳ חותנו׳ כהן מדין׳ וינהג׳ את הצאן׳ אחר המדבר׳ ויבא׳ אל הר האלהים׳ חורבה׳ : ויראו׳ מלאך׳ יי׳ אליו׳ בלבת׳ אש׳ מתוך׳ הסנה׳ ויראה׳ והנה׳ הסנה׳ בער׳ באש׳ והסנה׳ איננו׳ אכל׳ : ויאמר׳ משה׳ אסרה׳ נא׳ ואראה׳ את המראה׳ הגדול׳ הזה׳ מדוע׳ לא׳ יבער׳ הסנה׳ : וכי׳ ראה׳ יי׳ כי׳ סר׳ לראות׳ ויקרא׳ אליו׳ אלהים׳ מתוך׳ הסנה׳ ויאמר׳ משה׳ משה׳ ויאמר׳ הנני׳ : ויאמר׳ אל תקרב׳ הלם׳ של׳ נעליך׳ מעל׳ רגליך׳ כי׳ המקום׳ אשר׳ אתה׳ עומד׳ עליו׳ אדמת׳ קדש׳ הוא׳ : ויאמר׳ אנכי׳ אלהי׳ אביך׳ אלהי׳ אברהם׳ אלהי׳ יצחק׳ ואלהי׳ יעקב׳ ויסתר׳ משה׳ פניו׳ כי׳ יראה׳ מהביט׳ אל׳ האלהים׳ : ויאמר׳ יי׳ ראה׳ ראיתי׳ את עני׳ עמי׳ אשר׳ במצרים׳ וצעקתם׳ שמעתי׳ מפני׳ נוגשיו׳ כי׳ ידעתי׳ את מכאביו׳ : וארד׳ להצילו׳ מיד׳ מצרים׳ ולהעלותו׳ מן׳ הארץ׳ ההוא׳ אל׳ ארץ׳ טובה׳ ורחבה׳ אל׳ ארץ׳ זבת׳ חלב׳ ודבש׳ אל׳ מקום׳ הכנעני׳ והחתי׳ והאמרי׳ והפרזי׳ והחוי׳ והיבוסי׳ : ועתה׳ הנה׳ צעקת׳ בני׳ ישראל׳ באה׳ אלי׳ וגם׳ ראיתי׳ את הלחץ׳ אשר׳ מצרים׳ לחצים׳ אותם׳ : ועתה׳ לך׳ ואשלחך׳ אל׳ פרעה׳ והוצא׳ את עמי׳ בני׳ ישראל׳ ממצרים׳ : ויאמר׳ משה׳ אל׳ האלהים׳ מי׳ אנכי׳ כי׳ אלך׳ אל׳ פרעה׳ והוצאתי׳ את בני׳ ישראל׳ ממצרים׳ : ויאמר׳ כי׳ אהיה׳ עמך׳ וזה׳ לך׳ האות׳ כי׳ אנכי׳ שלחתיך׳ בהוצאתך׳ את העם׳ מן מצרים׳ תעבדון׳ את האלהים׳ על׳ הר׳ הזה׳ : ויאמר׳ משה׳ אל׳ האלהים׳ הנה׳ אנכי׳ בא׳ אל׳ בני׳ ישראל׳ ואמרתי׳ אליהם׳ אלהי׳ אבותיכם׳ שלחני׳ אליכם׳ ואמרו׳ לי׳ מה׳ שמו׳ מה׳ אמר׳ אליהם׳ : ויאמר׳ אלהים׳ אל׳ משה׳ אהיה׳ אשר׳ אהיה׳ ויאמר׳ כה׳ תאמר׳ לבני׳ ישראל׳ אהיה׳ שלחני׳ אליכם׳ : ויאמר׳ עוד׳ אלהים׳ אל׳ משה׳ כה׳ תאמר׳ אל׳ בני׳ ישראל׳ יי׳ אלהי׳ אבותיכם׳ אלהי׳ אברהם׳ אלהי׳ יצחק׳ ואלהי׳ יעקב׳ שלחני׳ אליכם׳ זה׳ שמי׳ לעלם׳ וזה׳ זכרי׳ לדר׳ דר׳ : הלך׳ ואספת׳ את זקני׳ ישראל׳ ואמרת׳ אליהם׳ יי׳ אלהי׳ אבותיכם׳ נראה׳ אלי׳ אלהי׳ אברהם׳ יצחק׳ ויעקב׳ לאמר׳ פקד׳ פקדתי׳ אתכם׳ ואת׳ הנעשה׳ לכם׳ במצרים׳ : ואמר׳ אעלה׳ אתכם׳ מעני׳ מצרים׳ אל׳ ארץ׳ הכנעני׳ והחתי׳ והאמרי׳ והפרזי׳ והחוי׳ והיבוסי׳ אל׳ ארץ׳ זבת׳ חלב׳ ודבש׳ : ושמעו׳ לקולך׳ והבאת׳ אתה׳ ווקני׳ ישראל׳ אל׳ מלך׳ מצרים׳ ואמרתם׳ אליו׳ יי׳ אלהי׳ העברים׳ נקרה׳ עלינו׳ ועתה׳ נלכה׳ נא׳ דרך׳ שלשת׳ ימים׳ במדבר׳ ונזבחה׳ לי׳הו׳ אלהינו׳ : ואני׳ ידעתי׳ כי׳ לא׳ יתן׳ מלך׳ מצרים׳ אתכם׳ להלך׳ ולא׳ ביד׳ חזקה׳ : ושלחתי׳ את ידי׳ והכיתי׳ את מצרים׳ בכל׳ נפלאתי׳ אשר׳ אעשה׳ בקרבו׳ ואחרי׳ כן׳ ישלח׳ אתכם׳ : ונתתי׳ את חן׳ העם׳ הזה׳ בעיני׳ מצרים׳ והי׳ כי׳ תלכון׳ לא׳ תלכו׳ ריקם׳ : ושאלה׳ אשה׳ מאת׳ שכנתה׳ ומאת׳ גרת׳ ביתה׳ כלי׳ כסף׳ וכלי׳ זהב׳ ושלמות׳ ושמתם׳ על׳ בניכם׳ ועל׳ בתיכם׳ ונצלתם׳ את׳ מצרים׳ : ויען׳ משה׳ ואמר׳ והן׳ לא׳ יאמינו׳ לי׳ ולא׳ ישמעו׳ בקולי׳ כי׳ יאמרו׳ לא׳ נראה׳ אליך׳ יי׳ : ויאמר׳ יי׳ אליו׳ מה׳ זה׳ בידך׳ ויאמר׳ מטה׳ : ויאמר׳ השליכה׳ ארצה׳ ויהי׳ לנחש׳ ויברח׳ משה׳ מפניו׳ : ויאמר׳ יי׳ אל׳ משה׳ שלח׳ ידך׳ ואחז׳ בזנבו׳ ויט׳ ידו׳ ותהי׳ למטה׳ בכפו׳ : למען׳ יאמינו׳ כי׳ נראה׳ אליך׳ יי׳ אלהי׳ אבותם׳ אלהי׳ אברהם׳ אלהי׳ יצחק׳ ואלהי׳ יעקב׳ : ויאמר׳ יי׳ עוד׳ הבא׳ נא׳ ידך׳ בחיקך׳ ויבא׳ ידו׳ בחיקו׳ והוצא׳ ידו׳ והנה׳ ידו׳ מצרעת׳ כשלג׳ : ויאמר׳ השב׳ ידך׳ אל׳ חיקך׳ וישב׳ ידו׳ אל׳ חיקו׳ והוצאה׳ מחיקו׳ והנה׳ שבה׳ כבשרו׳ : והי׳ אם׳ לא׳ יאמינו׳ לך׳ ולא׳ ישמעו׳ לקול׳ האות׳ הראשון׳ והאמינו׳ לקול׳ האות׳ האחרון׳ : והי׳ אם׳ לא׳ יאמינו׳ גם׳ לשני׳ האותות׳ האלה׳ ולא׳ ישמעו׳ לקולך׳ ולקחת׳ מים׳ מן׳ היאר׳ והיצקת׳ היבשה׳ והי׳ המים׳ אשר׳ תקח׳ מן׳ היאר׳ יהי׳ דם׳ ביבשה׳ : ויאמר׳ משה׳ אל׳ יי׳ בי׳ אדני׳ לא׳ איש׳ דברים׳ אנכי׳ גם׳ מתמול׳ גם׳ משלשם׳ גם׳ מאז׳ דברך׳ אל׳ עבדך׳ כי׳ כבד׳ פה׳ וכבד׳ לשון׳ אנכי׳ : ויאמר׳ יי׳ אליו׳ מי׳ שם׳ פה׳ לאדם׳ או׳ מי׳ ישם׳ אלם׳ או׳ חרש׳ או׳ פקח׳ או׳ עור׳ הלא׳ אנכי׳ יי׳ : ועתה׳ לך׳ ואנכי׳ אהיה׳ עם׳ פיך׳ והורתי׳ אתך׳ אשר׳ תדבר׳ : ויאמר׳ בי׳ אדני׳ שלח׳ נא׳ ביד׳ תשלח׳ : ויחר׳ אף׳ יי׳ במשה׳ ויאמר׳ הלא׳ אהרן׳ אחיך׳ הלוי׳ ידעתי׳ כי׳ דבר׳ ידבר׳ הוא׳ גם׳ הנה׳ הוא׳ יצא׳ לקראתך׳ וראך׳ ושמח׳ בלבו׳ : ודברת׳ אליו׳ ושמת׳ את׳ הדברים׳ בפיו׳ ואנכי׳ אהיה׳ עם׳ פיך׳ ועם׳ פיו׳ והורתי׳ אתכם׳ את׳ אשר׳ תעשון׳ : והוא׳ ידבר׳ לך׳ אל׳ העם׳ והי׳ הוא׳ יהיה׳ לך׳ לפה׳ ואתה׳ תהיה׳ לו׳ לאלהים׳ : וקח׳ את׳ המטה׳ הזה׳ בידך׳ אשר׳ תעשה׳ בו׳ את׳ האתות׳ : וילך׳ משה׳ וישב׳ אל׳ יתר׳ חותנו׳ ויאמר׳ אליו׳ אלכה׳ נא׳ ואשובה׳ אל׳ אחי׳ אשר׳ במצרים׳ ואראה׳ העודם׳ חיים׳ ויאמר׳ יתרו׳ למשה׳ לך׳ לשלום׳ : ויאמר׳ יי׳ אל׳ משה׳ במדין׳ לך׳ שוב׳ מצרים׳ כי׳ מתו׳ כל׳ האנשים׳ המבקשים׳ את׳ נפשך׳ : ויקח׳ משה׳ את׳ אשתו׳ ואת׳ בניו׳ וירכבם׳ על׳ החמור׳ וישב׳ ארצה׳ מצרים׳ ויקח׳ משה׳ את׳ מטה׳ האלהים׳ בידו׳ : ויאמר׳ יי׳ אל׳ משה׳ בלכתך׳ שוב׳ מצרים׳ ראה׳ כל׳ המופתים׳ אשר׳ שמתי׳ בידך׳ ועשיתם׳ לפני׳ פרעה׳ ואני׳ אחזק׳ את׳ לבו׳ ולא׳ שלח׳ את׳ העם׳ : ואמרת׳ אל׳ פרעה׳ כה׳ אמר׳ יי׳ בני׳ בכורי׳ ישראל׳ : ואמר׳ אליך׳ שלח׳ את׳ בני׳ ויעבדני׳ ותמאן׳ לשלחו׳ הנה׳ אנכי׳ הורג׳ את׳ בנך׳ בכורך׳ : ויהי׳ בדרך׳ במלון׳ ויפגשהו׳ יי׳ ויבקש׳ המיתו׳ : ותקח׳ צפורה׳ צר׳ ותכרת׳ את׳ ערלת׳ בנה׳ ותגע׳ לרגליו׳ ותאמר׳ כי׳ חתן׳ דמים׳ אתה׳ לי׳ : וירף׳ מנו׳ אז׳ אמרה׳ חתן׳ דמים׳ למולת׳ : ויאמר׳ יי׳ אל׳ אהרן׳ לך׳ לקראת׳ משה׳ המדבר׳ וילך׳ ויפגשהו׳ בהר׳ האלהים׳ וישק׳ לו׳ : ויגד׳ משה׳ לאהרן׳ את׳ כל׳ דברי׳ יי׳ אשר׳ שלחו׳ וגם׳ את׳ כל׳ האתות׳ אשר׳ צוהו׳ : וילכו׳ משה׳ ואהרן׳ ויאספו׳ את׳ כל׳ זקני׳ בני׳ ישראל׳ : ודבר׳ אהרן׳ את׳ כל׳ הדברים׳ אשר׳ דבר׳ יי׳ אל׳ משה׳ ויעש׳ האתות׳ לעיני׳ העם׳ : ויאמן׳ העם׳ וישמעו׳ כי׳ פקד׳ יי׳ את׳ בני׳ ישראל׳ וכי׳ ראה׳ את׳ עניים׳ ויקדו׳ וישתחוו׳ : ואחרי׳ כן׳ באו׳ משה׳ ואהרן׳ ויאמרו׳ אל׳ פרעה׳ כה׳ אמר׳ יי׳ אלהי׳ ישראל׳ שלח׳ את׳ עמי׳ ויחגו׳ לי׳ במדבר׳ : ויאמר׳ פרעה׳ מי׳ יי׳ אשר׳ אשמע׳ בקולו׳ לשלח׳ את׳ ישראל׳ לא׳ ידעתי׳ את׳ יי׳ וגם׳ את׳ ישראל׳ לא׳ אשלח׳ : ויאמרו׳ אלהי׳ העברים׳ נקרה׳ עלינו׳ נלכה׳ נא׳ דרך׳ שלשת׳ ימים׳ במדבר׳ וזבחה׳ ליי׳ אלהינו׳ פן׳ יפגענו׳ בדבר׳ או׳ בחרב׳ : ויאמר׳ אליהם׳ מלך׳ מצרים׳ למה׳ משה׳ ואהרן׳ תפרעו׳ את׳ העם׳ מעבדתו׳ לכו׳ לסבלתיכם׳ : ויאמר׳ פרעה׳ הן׳ רבים׳ עתה׳ עם׳ הארץ׳ והשבתם׳ אותם׳ מסבלתם׳ : ויצו׳ פרעה׳ ביום׳ ההוא׳ את׳ הנגשים׳ בעם׳ ושטריו׳ לאמר׳ : לא׳ תוסיפון׳ לתת׳ תבן׳ לעם׳ לתת׳ לבנים׳ כתמול׳ שלשם׳ הם׳ יילכו׳ וקששו׳ תבן׳ לעצמם׳ : ואת׳ תכנת׳ הלבנים׳ אשר׳ הם׳ עשים׳ תמול׳ שלשם׳ תשיתו׳ עליהם׳ לא׳ תגרעו׳ ממנו׳ כי׳ נרפים׳ הם׳ על׳ כן׳ הם׳ צעקים׳ לאמר׳ נלכה׳ נזבחה׳ לאלהינו׳ : תכבד׳ העבודה׳ על׳ האנשים׳ והם׳ יעבדו׳ בה׳ ואל׳ ישעו׳ בדברי׳ שקר׳ : ויצאו׳ נגשי׳ העם׳ ושטריו׳ ויאמרו׳ לאמר׳ כה׳ אמר׳ פרעה׳ אני׳ נותן׳ לכם׳ תבן׳ : אתם׳ לכו׳ קחו׳ לכם׳ תבן׳ מאשר׳ תמצאו׳ כי׳ אין׳ גרע׳ מעבדתכם׳ דבר׳ : ותפץ׳ העם׳ בכל׳ ארץ׳ מצרים׳ לקש׳ לתבן׳ : והנגשים׳ אצים׳ לאמר׳ כלו׳ מלאתכם׳ דבר׳ יום׳ ביומו׳ כאשר׳ היו׳ התבן׳ : ויכו׳ שטרי׳ בני׳ ישראל׳ אשר׳ שם׳ נצבו׳ נגשי׳ פרעה׳ לאמר׳ מדוע׳ לא׳ כליתם׳ חקכם׳ לבנות׳ כתמול׳ שלשם׳ גם׳ תמול׳ : ויבאו׳ שטרי׳ בני׳ ישראל׳ ויצעקו׳ אל׳ פרעה׳ לאמר׳ למה׳ תעשה׳ כה׳ לעבדיך׳ : תבן׳ לא׳ נתן׳ לעבדיך׳ ולבנים׳ אמרים׳ לנו׳ עשו׳ והנה׳ עבדיך׳ מכים׳ וחטאת׳ עמך׳ : ויאמר׳ אליהם׳ נרפים׳ אתם׳ נרפים׳ אתם׳ על׳ כן׳ אתם׳ אמרים׳ נלכה׳ נזבחה׳ לי׳הו׳ : ועתה׳ לכו׳ עבדו׳ את׳ העם׳ ותבן׳ לא׳ יתן׳ לכם׳ ומתכת׳ הלבנים׳ תתנו׳ : ויראו׳ שטרי׳ בני׳ ישראל׳ אתם׳ ברע׳ לאמר׳ לא׳ תגרעו׳ מלבנתיכם׳ דבר׳ יום׳ ביומו׳ : ויפגעו׳ את׳ משה׳ ואהרן׳ נצבים׳ לקראתם׳ בהם׳ בצאתם׳ מאת׳ פרעה׳ : ויאמרו׳ אליהם׳ יי׳ יראה׳ עליכם׳ ישפט׳ אשר׳ הבאשתם׳ את׳ ריחנו׳ בעיני׳ פרעה׳ ובעיני׳ עבדיו׳ לתת׳ חרב׳ בידם׳ להרגנו׳ : וישב׳ משה׳ אל׳ יי׳ ויאמר׳ אדני׳ למה׳ הרעת׳ לעם׳ הזה׳ למה׳ זה׳ שלחתני׳ : ומאז׳ באתי׳ אל׳ פרעה׳ לדבר׳ בשמך׳ הרע׳ לעם׳ הזה׳ והצל׳ לא׳ הצלת׳ את׳ עמך׳ : ויאמר׳ יי׳ אל׳ משה׳ עתה׳ תראה׳ אשר׳ אעשה׳ לפרעה׳ כי׳ בחזקה׳ ישלחם׳ ובחזקה׳ יגרשם׳ מארצו׳ : וידבר׳ אלהים׳ אל׳ משה׳ ויאמר׳ אליו׳ אני׳ יי׳ : וארא׳ אל׳ אברהם׳ אל׳ יצחק׳ ואל׳ יעקב׳ באל׳ שד׳י׳ ושמי׳ יי׳ לא׳ נודעתי׳ להם׳ : וגם׳ הקימתי׳ את׳ בריתי׳ אתם׳ לתת׳ להם׳ את׳ ארץ׳ כנען׳ את׳ ארץ׳ מגרים׳ אשר׳ גרו׳ בה׳ : וגם׳ אני׳ שמעתי׳ את׳ נאקת׳ בני׳ ישראל׳ אשר׳ מצרים׳ מעבדים׳ אתם׳ ואזכר׳ את׳ בריתי׳ : לכן׳ אמר׳ לבני׳ ישראל׳ אני׳ יי׳ והוצאתי׳ אתכם׳ מתחת׳ סבלות׳ מצרים׳ והצלתי׳ אתכם׳ מעבדתם׳ וגאלתי׳ אתכם׳ בזרוע׳ נטויה׳ ובשפטים׳ גדולים׳ : ולקחתי׳ אתכם׳ לי׳ לעם׳ והיתי׳ לכם׳ לאלהים׳ וידעתם׳ כי׳ אני׳ יי׳ אלהיכם׳ המוציא׳ אתכם׳ מתחת׳ סבלות׳ מצרים׳ : והבאתי׳ אתכם׳ אל׳ הארץ׳ אשר׳ נשאתי׳ את׳ ידי׳ לתת׳ אותה׳ לאברהם׳ ליצחק׳ וליעקב׳ ונתתי׳ אותה׳ לכם׳ מורשה׳ אני׳ יי׳ : ויאמר׳ משה׳ כן׳ אל׳ בני׳ ישראל׳ ולא׳ שמעו׳ אל׳ משה׳ מקצר׳ רוח׳ ומעבודה׳ קשה׳ : ויאמר׳ יי׳ אל׳ משה׳ לאמר׳ : בא׳ דבר׳ אל׳ פרעה׳ מלך׳ מצרים׳ ושלח׳ את׳ בני׳ ישראל׳ מארצו׳ : ויען׳ משה׳ לפני׳ יי׳ לאמר׳ הן׳ בני׳ ישראל׳ לא׳ שמעו׳ אלי׳ ואיך׳ ישמעני׳ פרעה׳ ואנכי׳ ערל׳ שפתים׳ : וידבר׳ יי׳ אל׳ משה׳ ואל׳ אהרן׳ ויצום׳ אל׳ בני׳ ישראל׳ ואל׳ פרעה׳ מלך׳ מצרים׳ להוציא׳ את׳ בני׳ ישראל׳ מארץ׳ מצרים׳ : אלה׳ ראשי׳ בית׳ אבתם׳ בני׳ ראובן׳ בכור׳ ישראל׳ חנוך׳ ופלוא׳ חצרון׳ וכרמי׳ אלה׳ משפחות׳ ראובן׳ : ובני׳ שמעון׳ ימואל׳ וימין׳ ואהד׳ וכרע׳ וצחר׳ שאול׳ בן׳ הכנענית׳ אלה׳ משפחות׳ שמעון׳ : ואלה׳ שמות׳ בני׳ לוי׳ לתולדתם׳ גרשון׳ וקהת׳ ומרר׳י׳ ושני׳ חיי׳ לוי׳ מאה׳ שנה׳ ושלשים׳ ושבע׳ שנים׳ : בני׳ גרשון׳ לבני׳ ושמעי׳ למשפחתם׳ : ובני׳ קהת׳ עמרם׳ ויצהר׳ וחברון׳ ועזיאל׳ ושני׳ חיי׳ קהת׳ מאה׳ שנה׳ ושלשים׳ ושבע׳ שנים׳ : ובני׳ מרר׳י׳ מחלי׳ ומושי׳ אלה׳ הם׳ משפחות׳ לוי׳ לתולדתם׳ : ויקח׳ עמרם׳ את׳ יוכבד׳ דודתו׳ לו׳ לאשה׳ ותלד׳ לו׳ את׳ אהרן׳ ואת׳ משה׳ ושני׳ חיי׳ עמרם׳ מאה׳ שנה׳ ושבע׳ שנים׳ : ובני׳ יצהר׳ קרח׳ ונפג׳ וזכרי׳ : ובני׳ עזיאל׳ מישאל׳ ואלצפן׳ וסתרי׳ : ויקח׳ אהרן׳ את׳ אלישבע׳ בת׳ עמינדב׳ אחות׳ נחשון׳ לו׳ לאשה׳ ותלד׳ לו׳ את׳ נדב׳ ואת׳ אביהו׳ את׳ אלעזר׳ ואת׳ איתמר׳ : ובני׳ קרח׳ אסיר׳ ואלקנה׳ ואביסף׳ אלה׳ משפחת׳ הקרחי׳ : ואלעזר׳ בן׳ אהרן׳ לקח׳ לו׳ מבנות׳ פוטיאל׳ לו׳ לאשה׳ ותלד׳ לו׳ את׳ פינחס׳ אלה׳ ראשי׳ אבות׳ הלוי׳ למשפחתם׳ : הוא׳ אהרן׳ ומשה׳ אשר׳ אמר׳ יי׳ להם׳ הוצאו׳ את׳ בני׳ ישראל׳ מארץ׳ מצרים׳ על׳ צבאתם׳ : הם׳ המדברים׳ אל׳ פרעה׳ מלך׳ מצרים׳ להוציא׳ מצרים׳ את׳ בני׳ ישראל׳ הוא׳ משה׳ והוא׳ אהרן׳ : ויהי׳ ביום׳ דבר׳ יי׳ אל׳ משה׳ בארץ׳ מצרים׳ : דבר׳ אל׳ פרעה׳ מלך׳ מצרים׳ את׳ כל׳ אשר׳ אני׳ דבר׳ אליך׳ : ויאמר׳ משה׳ לפני׳ יי׳ הן׳ אני׳ ערל׳ שפתים׳ ואיך׳ ישמע׳ אלי׳ פרעה׳ : ויאמר׳ יי׳ אל׳ משה׳ ראה׳ נתתיך׳ אלהים׳ לפרעה׳ ואהרן׳ אחיך׳ יהיה׳ נביאך׳ : אתה׳ תדבר׳ את׳ כל׳ אשר׳ אצוך׳ ואהרן׳ אחיך׳ ידבר׳ אל׳ פרעה׳ ושלח׳ את׳ בני׳ ישראל׳ מארצו׳ : ואני׳ אקשה׳ את׳ לב׳ פרעה׳ והרביתי׳ את׳ אתתי׳ וא׳ מופתי׳ בארץ׳ מצרים׳ : ולא׳ ישמע׳ אליכם׳ פרעה׳ ונתתי׳ את׳ ידי׳ במצרים׳ ויצאתי׳ את׳ צבאותי׳ את׳ עמי׳ בני׳ ישראל׳ מארץ׳ מצרים׳ בשפטים׳ גדולים׳ : וידעו׳ מצרים׳ כי׳ אני׳ יי׳ בנטותי׳ את׳ ידי׳ על׳ מצרים׳ והוצאתי׳ את׳ בני׳ ישראל׳ מתוכם׳ : ויעש׳ משה׳ ואהרן׳ כאשר׳ צוה׳ יי׳ אתם׳ כן׳ עשו׳ : ומשה׳ בן׳ שמונים׳ שנה׳ ואהרן׳ בן׳ שלש׳ ושמונים׳ שנה׳ בדברם׳ אל׳ פרעה׳ : ויאמר׳ יי׳ אל׳ משה׳ ואל׳ אהרן׳ לאמר׳ : כי׳ ידבר׳ אליכם׳ פרעה׳ לאמר׳ תנו׳ לכם׳ מופת׳ ואמרת׳ אל׳ אהרן׳ קח׳ את׳ מטך׳ והשלך׳ לפני׳ פרעה׳ יהי׳ לתנין׳ : ויבא׳ משה׳ ואהרן׳ אל׳ פרעה׳ ויעשו׳ כן׳ כאשר׳ צוה׳ יי׳ וישלך׳ אהרן׳ את׳ מטהו׳ לפני׳ פרעה׳ ולפני׳ עבדיו׳ ויהי׳ לתנין׳ : וגם׳ פרעה׳ קרא׳ לחכמים׳ ולמכשפים׳ וגם׳ הם׳ חרטמי׳ מצרים׳ בלהטיהם׳ כן׳ עשו׳ : ויבלעו׳ מטות׳ איש׳ מטהו׳ ויהיו׳ לתנינם׳ ותבלע׳ מטה׳ אהרן׳ את׳ מטותם׳ : ויחזק׳ לב׳ פרעה׳ ולא׳ שמע׳ אליהם׳ כאשר׳ דבר׳ יי׳ : ויאמר׳ יי׳ אל׳ משה׳ כבד׳ לב׳ פרעה׳ מאן׳ לשלח׳ העם׳ : לך׳ אל׳ פרעה׳ בבקר׳ הנה׳ יצא׳ המימה׳ והתיצבת׳ לקראתו׳ על׳ שפת׳ היאר׳ והמטה׳ אשר׳ הפך׳ לנחש׳ תקח׳ בידך׳ : ואמרת׳ אליו׳ יי׳ אלהי׳ העברים׳ שלחני׳ אליך׳ לאמר׳ שלח׳ את׳ עמי׳ ויעבדוני׳ במדבר׳ והנה׳ לא׳ שמעת׳ עד׳ הנה׳ : כה׳ אמר׳ יי׳ בזאת׳ תדע׳ כי׳ אני׳ יי׳ הנה׳ אנכי׳ מכה׳ במטה׳ אשר׳ בידי׳ על׳ המים׳ אשר׳ ביאר׳ והפכו׳ לדם׳ : והדגה׳ אשר׳ ביאר׳ תמות׳ והבאש׳ היאר׳ ולא׳ יוכלו׳ מצרים׳ לשתות׳ מים׳ מן׳ היאר׳ והי׳ הדם׳ בכל׳ ארץ׳ מצרים׳ : ויאמר׳ יי׳ אל׳ משה׳ אמר׳ אל׳ אהרן׳ קח׳ מטך׳ ונטה׳ ידך׳ על׳ מימי׳ מצרים׳ על׳ נהרותם׳ על׳ יאריהם׳ ועל׳ אגמיהם׳ ועל׳ כל׳ מקוה׳ מימיהם׳ והי׳ דם׳ והי׳ דם׳ בכל׳ ארץ׳ מצרים׳ ובעצים׳ ובאבנים׳ : ויעשו׳ כן׳ משה׳ ואהרן׳ כאשר׳ צוה׳ יי׳ וירם׳ המטה׳ ויך׳ את׳ המים׳ אשר׳ בי׳ היאר׳ לעיני׳ עבדיו׳ ויהפכו׳ כל׳ המים׳ אשר׳ בי׳ היאר׳ לדם׳ : והדגה׳ אשר׳ בי׳ היאר׳ מתה׳ ותבאש׳ היאר׳ ולא׳ יכלו׳ מצרים׳ לשתות׳ מים׳ מי׳ היאר׳ ויהי׳ הדם׳ בכל׳ ארץ׳ מצרים׳ : ויעשו׳ חרטמי׳ מצרים׳ בלהטיהם׳ כן׳ ויחזק׳ לב׳ פרעה׳ ולא׳ שמע׳ אליהם׳ כאשר׳ דבר׳ יי׳ : ויפן׳ ויבא׳ אל׳ ביתו׳ גם׳ זאת׳ לא׳ שת׳ לבו׳ אל׳ לבו׳ : וחפרו׳ כל׳ מצרים׳ סביבות׳ היאר׳ מים׳ לשתות׳ כי׳ לא׳ יכלו׳ לשתות׳ מימי׳ היאר׳ : ויתמלאו׳ שבעת׳ ימים׳ אחרי׳ הכות׳ יי׳ את׳ היאר׳ : ויאמר׳ יי׳ אל׳ משה׳ בא׳ אל׳ פרעה׳ ואמרת׳ אליו׳ כה׳ אמר׳ יי׳ שלח׳ עמי׳ ויעבדוני׳ : ואם׳ מאן׳ אתה׳ לשלח׳ הנה׳ אנכי׳ נגף׳ את׳ כל׳ גבולך׳ בצפרדעים׳ : והשרץ׳ היאר׳ צפרדעים׳ ועלו׳ ובאו׳ בביתך׳ ובחדר׳ משכבך׳ ועל׳ מטתך׳ ובבית׳ עבדיך׳ ובעמך׳ ובתנוריך׳ ובמשארותיך׳ : ובך׳ ובעמך׳ ובכל׳ עבדיך׳ יעלו׳ הצפרדעים׳ : ויאמר׳ יי׳ אל׳ משה׳ אמר׳ אל׳ אהרן׳ נטה׳ את׳ ידך׳ במטך׳ על׳ הנהרות׳ על׳ היארים׳ ועל׳ האגמים׳ והעל׳ את׳ הצפרדעים׳ על׳ ארץ׳ מצרים׳ : ויט׳ אהרן׳ את׳ ידו׳ על׳ מימי

קָרָן לֵיהּ וַיְכוֹל לַחֲמָא: וּצְבִי מֹשֶׁה לְמִתַּב עִם־גַּבְרָא וַיַּהֲבַי־תַּר־צִפּוֹרְדָא בְּרַתֵּיהּ לְמֹשֶׁה: וִילִידַת בַּר וּקְרָאַת־שְׁמֵיהּ גֵּרְשֹׁם אֲרֵי אָמַר דַּיָּר הֲוֵית בְּאַרְעָא נוּכְרָאָה: וַהֲוָה בְּיוֹמַיָּא סַגִּיאַיָּא הָאִינוּן וּמִית מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם וְאִיתְאַנְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִן־פּוּלְחָנָא דַּהֲוָה קַשִׁי עֲלֵיהוֹן וְזָעֲקוּ וּסְלִיקַת קְבִילַתְהוֹן לְקֳדָם יְיָ מִן־פּוּלְחָנָא: וְשַׁמִּיעַ קְדָם־יְיָ יָת־קְיָמֵיהּ דְּעַם־אַבְרָהָם דְּעַם־יִצְחָק וּדְעַם־יַעֲקֹב: וּגְלֵי קְדָם־יְיָ שֶׁעְבּוֹדָא דִּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר בְּמֵימְרֵיהּ לְמִפְרַק הוֹן יְיָ: וּמֹשֶׁה הֲוָה רָעֵי יָת־עָנָא דְּיִתְרוֹ חֲמוֹהִי רַבָּא דְּמִדְיָן וּדְבַר יָת־עָנָא בְּתַר שְׁפַר־רַעְיָא דְּמַדְבְּרָא וַאֲתָא לְטוּרָא דְּאִיתְגְּלִי עֲלוֹהִי יְקָרָא דַּיְיָ לְחוֹרֵב: וְאִיתְגְּלִי מַלְאָכָא דַּיְיָ לֵיהּ בְּשַׁלְהוֹבִית אֶשָׁתָא מִגּוֹ אַסְנָא וַחֲזָא וְהָא אַסְנָא בָּעֵר בְּאֶשָׁתָא וְאַסְנָא לֵית הוֹתֵי מִתְּאָכֵל: וַאֲמַר מֹשֶׁה אִיתְפְּנֵי כְּעַן וְאֶחֱזֵי יָת־חֲזוֹנָא רַבָּא הָדֵין מַה־דֵּין לָא מִתּוֹקַד אַסְנָא: וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי אִיתְפְּנֵי לְמֶחֱזֵי וּקְרָא לֵיהּ יְיָ מִגּוֹ אַסְנָא וַאֲמַר מֹשֶׁה מֹשֶׁה וַאֲמַר הָא אֲנָא: וַאֲמַר לָא־תְקָרֵב הָלְכָא שְׁרִי סִינְךָ מֵעַל רִגְלָךְ אֲרֵי אַתְרָא דְּאַת קָאֵים עֲלוֹהִי אַתְרָ קַדִּישׁ הוּא: וַאֲמַר אֲנָא אֱלָהָא דְּאָבוּךְ אֱלָהָא דְּאַבְרָהָם אֱלָהָא דְּיִצְחָק וְאֱלָהָא דְּיַעֲקֹב וּקְרָאן לוֹ וְיֵאכַל מֹשֶׁה לְשַׁבְּתָא יָת־הָאִישׁ וְיִתֵּן אֶת־צִפֹּרָה בְּרָתֵיהּ לְמֹשֶׁה: וַתֵּלֶד בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ גֵּרְשֹׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה: וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעָקוּ וַתַּעַל שַׁוְעָתָם אֶל־הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבֹדָה: וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־בְּרִיתוֹ אֶת־אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק וְאֶת־יַעֲקֹב: וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים: ס

ומשה היה רועה את־צאן יתרו חתנו כהן מדין וינהג את־הצאן אחר המדבר ויבא אל־הר האלהים חרבה: ויראה מלאך יהוה אליו בלבת־אש מתוך הסנה וירא והנה הסנה בער באש והסנה איננו אכל: ויאמר משה אסרה־נא ואראה את־המראה הגדל הזה מדוע לא יבער הסנה: וירא יהוה כי סר לראות וקרא אליו אלהים מתוך הסנה ויאמר משה משה ויאמר הנני: ויאמר אל־תקרב הלם של־נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת־קדש הוא: ויאמר אנכי אלהי אביך אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ויסתר

ומשה יקה את האהל · ומשה בן מאה ועשרים · ומשה איש האלהי' בניו יקראו · וינהג ה' וסי' וינהג את הצאן אחר המדבר · וינהג מקנהו · וינהג את מקניהם ויך בהם · וינהג יואב את חיל הצבא · ואמציהו התחזק וינהג את עמו וחד וינהג בעוזו תימן · אל הר י"ה וסי' בישעיה סימן נ"ו · ואראה ה' וסי' הכצעקתה · אסורה נא ואראה · העודם חיים · אעברה נא ואראה · אמלטה גא ואראה · הלם י"ב וחסרים · וסי' הגם הלם ראיתי · אל תקרב · מי הביאך הבו לכם דבר ועצה · הבא עיד הלם איש · והנה ההמון נמוג · ויאמר הכהן נקרבה הלם אל · ויאמר שאול גשו הלם כל פנות · כי הביאותני עד הלום · דשמואל · והברו דד"ה · לכן ישוב עמו הלם · ויאמר לה בועז לעת: משה ויחזקאל נעליך · יהושע וישעיה נעלך: עומדו · מלאים וסי' אל תקרב הלם · על שנים עשר הבקר · וכל קהל ישראל · והרא והנה המלך · דויאש · תלתיהון דד"ה · הנה זה עומד אחר כתלינו · ויעש הבא אליו כרצונו:

ויאכל לחם · שמה יפה אחת מכם כמה דאת אחר כי אם הלחם אחר הוא לאוכל: ויאכל · כתרגומו ודומה לו הואל נא ולין ולו והולנו הואלתי לדבר ומדרשו לשון הלה נשבע לו שלא יזון ממדין כי אם ברשותו: ויאמר מלך מצרים · נלטרע והיה שוחט תינוקות ישראל ורוחץ בדמם: נאקתם לעקתם · וכן מעיר מתים יבאקו: את ברית את אברהם · וידע אלהי · כתן עליהם לב ולא העלים עיניו: אחר המדבר · להתרחק מן הגזל שלא ירעו בשדות אחרים: אל הר האלהים · על שם העתיד בלבת אש · בשלהבת אש לבו של אש כמו לב השמים לב האבן והל תתמה על התי"ו יש לשם כיוצא בו מה אמולה לבתך: מתוך הסנה ולא אילן אחר משוי עמו אנכי בצרה: אוכל · נאכל כמו לא עבד בה אשר לקח משי: אסור נא · מכאן להתקרב שם: שלי שלוף והיא כמו ונשל הברזל כי יסל זיתך: אדמת קדש הוא · המקום: ועתה

נספרה

קראן חד מן א"ב מן חד חד משמש אב"גד וסימניהון ב מסר' רבתא: ויאכל ה' רפי' נמסר פרשת הולדות. ויואל ז' בטעמא מלעיל ה' מ"ל וב' חס' וסי' ויואל משה לשבת · ויואל הכנעני לשבי בארץ · דיהושע · ויואל הכנעני לשבת בארץ · דשפטי · ויואל האמורי לשבת בהר חרס · ויואל הלוי לשבת את האיש · ויאל שאול את העם · ויאל ללכת כי לא נסה · ב' בתראי חס' וחד מלרע · ויאל אלוה וידכאני חס': גרשם ד' חס' וסי' כי גר הייתי בארץ · ואת שני בניה אשר · ויקימו להם בני דן את הפסל · מבני פנים גרשם · יכל ד"ה דכו' גרשם במ"ב גרשון וסי' גרשון וקהת · קדמא' דספר' · ויחלק דור מחלקות לבני לוי לגרשון: ויזכר אלהי' ד' נמסר פרש' נח: ידיעת אלהים ג' בלישי' נמסר פרשת מקץ · ומשה ז' ר"פ וסי' ומשה היה רועה את · ומשה ואהרן עשו · ומשה בן שמנים שנה · ומשה עלה אל האלהים · ומשה יקה את האהל · ומשה בן מאה ועשרים · ומשה איש האלהי' בניו יקראו · וינהג ה' וסי' וינהג את הצאן אחר המדבר · וינהג מקנהו · וינהג את מקניהם ויך בהם · וינהג יואב את חיל הצבא · ואמציהו התחזק וינהג את עמו וחד וינהג בעוזו תימן · אל הר י"ה וסי' בישעיה סימן נ"ו · ואראה ה' וסי' הכצעקתה · אסורה נא ואראה · העודם חיים · אעברה נא ואראה · אמלטה גא ואראה · הלם י"ב וחסרים · וסי' הגם הלם ראיתי · אל תקרב · מי הביאך הבו לכם דבר ועצה · הבא עיד הלם איש · והנה ההמון נמוג · ויאמר הכהן נקרבה הלם אל · ויאמר שאול גשו הלם כל פנות · כי הביאותני עד הלום · דשמואל · והברו דד"ה · לכן ישוב עמו הלם · ויאמר לה בועז לעת: משה ויחזקאל נעליך · יהושע וישעיה נעלך: עומדו · מלאים וסי' אל תקרב הלם · על שנים עשר הבקר · וכל קהל ישראל · והרא והנה המלך · דויאש · תלתיהון דד"ה · הנה זה עומד אחר כתלינו · ויעש הבא אליו כרצונו:

מ"ע ספורנו

לשנת את האיש · לרעות את צאנו כתו שנה עפלי: גר הייתי בארץ נכריה · גר בארץ שאינה ארץ מולדתי: כיתים הרבים ההם · עיוה שנרח משה פעמים בילדותו על שנולד בשם שהיה משה לו קרוב לבן שתוכים שנה שהרי אליעזר מולד בדרך בלכתו בשליחות האל ית' לאמרים ולא היה כן שתני שנה: ויפת מלך מצרים · אותו המלך שהיה רודף את משה ולכן קרא שם בנו אחר כן אליעזר כי אז ידע היותו נמלט ונגאל מחרב פרעה: ויזעקו · זעקו מלאכה לב על עבודתם כעניין כליני שער זעקי עיר: ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה · לא בשביל תשובתם ותפלתם אבל כתקל על אבותיו · הישבותי · כתפ' נמס דאיתי את הלחץ: ויסתם אלהים את נאקתם · ותפלת קנתם שתפללו אז מעדיקי הדור בשתרו ונצעה אל יי' ויסתע קולנו: ויזכור אלהים את בריתו · אמתר והקימותי את בריתי ביני וביניך וכין זרעך אחריך להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך · וזה יעשה בכל קדמונו אליו כתו שהביאל אחר כך בתחתו וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל וזכו · ואזכור את בריתי: וירא אלהים את בני ישראל · הסניח עליהם ולא הסתיר עוד פניו מהם כעניין כי הדיתי את עוני עתי כי בשם נעקתו אלי כתו שהסיר אחר כן בתחתו ראה שראיתי את עני עתי אשר ביעונים: וידע אלהים · ידע נגעי לבנם ושהיתה תפלתם ונעקתם בכל לב כמו שסתר אחר כן בתחתו כי ידעתי את מכאוביו על הסך ויסתרו בפיהם ולבם לא נכון עמו: ויבא אל הר האלהים חורבה · הוא לבדו להתבודד ולהתפלל על דרך ויבא עד חרבון: וירא אליו מלאך ה' · בתחתה הבנואה כי אתנם כאשר יגלו הבלאכי' כדמות מנהיגים בלתי נבואה בעניין לאחרה' ולגלות עליהם ולזעלתם לא יאחר עליהם וירא אחר כתו וירא והנה שלשה מנהיגים · וירא לוט וירא את מלאך ה' נגש בדרך · וירא והנה הסנה בוער באש ואינו אוכל · הוא בדרך מידת הנבואה שהיה בתחלת מלאך לאמרים שכהיות הנבואה נדיקי ישראל שם אלהי' ה' נתון הסנה של עם מצרים שהיו להם סרבים וסלונים · הסנה יבער באש בגרת עבר עבות אבל לא יכלו באותן הגרות והסנה איננו אכל שהיה בלתי כלה באש המלהט בו כי לא בית' בגבולת משה רבינו עליו השלום אז כמו שהיה · אחר כן כמו שהעיד בתחרו כי ירא מהביט אל האלהים על הסך ותשובת ה' יביט אבל מיום מתן תורה ואילך שנגלה אז לכל ישראל פניה בפני' והם לא אכלו זה כאחרים לא חוסיף עוד לשחוט את יי' וכו' והוא לבדו נאחר באותה מדרגה כמו שאמר שיבו לכם ואתה פה עמוד עמדי ובאתרו ויעמוד העם מרחוק ומשה נגש היתה בגבולת משה רבינו פנים בפנים ומרחה ולא בחידות · אסורה נא ואראה · אתבונן ואראה: מדוע לא יבער הסנה · לאה לא יכלו הנרים ברב תבותם בעני' ולקו בהם ואחלום: וירא ה' כי סר לראות · להתבונן בדבר: ויקרא אליו · לגודיעו לאמר' ז"ל בא לאחר מסיעין אותו בעניין ואשר עלה בהלבים: ויקרא אליו ה' מן ההר: אל נגלה · אבי · במקום שאתה בו עתה: רחם

רש"י

קָרָן לֵיהּ · ז' רפי' · ז' חס' וה' · ג' חס' וה' · ומלעיל · ג' לכמו אל · ד' חס' · ד' חס' · ד' חס'

ויסתר משה פניו. כדרך כי ראיתי אלהים פנים אל פני (ותגל נפשי) ושער העין משע' השמים כי ברגע אחד יראה תמונות רבות רחוקות עם קרבנות והין ככה שער האזני והלחי והחיך והיד ובעבור יראתו הסתיר פניו: ויאמר. הש"ית ידבר בגשון שולחו. ובעבור ראה ראיתי החמש הנעשה להם בסתר שלא יראהו בני אדם אני ראיתי ואת לעקת' ששומעי' הכל אני שמעתי והמלאכי' שים בלבו אני ידעתי: והרד. בעבור היות השמי' נכבד מן הארץ והשש מלא כבודו הוא רק בעבור כי כל הגזרות בה' מן השמים ע"כ מלת והרד ויל' כי מעלת המלאך עלומה ואין יכולת במשה לעלו' ל' השמיש כ מלת והר' להגיל עמי: ולהעלו. כנגד והרד כי כתבר אני ד' במקום עליון כן השכנם במקום שהוא עליון ומכל הארץ ולא דברי המלאך וכה כתוב יריבהו על בומתי הארץ והכל יצאו מהארץ שהש שש בעוני אל הארץ טובה. ולא הזכיר הגרגשי כי הוא קטן מן השבעה והנה שלה ראויה אחר שהשה גויש בני כנען למה הזכיר הכנעני והתשובה כי כל הארץ תקרא ארץ כנען כי הוא השש הכולל שהוא המין והפריזי הוא לידון ושאר בנים הנזכרים הם מעטים וכללם הכתוב במלת הכנעני: ועתה הנה. טעם הנה לעקת בני ישראל שעשו תשובה. וטעם וגם ראיתי את הלחץ שהזידו עליה' וככה אחר יתרו כי בדבר אשר זדו עליהם: ועתה לך. בשליחותי אל פרעה: ויאמר מי אנכי. אין הפרש בין אני ובין אנכי כמו עמי עמדי ככל מלאכו דרך הלשון גם אני גם אתה ואתם בהתבלנו הגו"ן מגזרת אן הלכתם כי המקום יכיר המדבר אולי אנכי על זה הדרך מגזרת אנך על דרך נחושתך ומעבור שאחר לו ועתה לכה ואשלחך אל פרעה הביב הנה אני רוע' והוא מלך גדול ובעבור שאמר והוציא הביב מי אנכי שאוכל להוציא גוי גדול שהש בני ישראל. ויאמר אני אהיה עמך ותבא אל פרעה ותוציא את בני ישראל והנה נתתי לך אות כי אנכי שלחתיך ועבדו אלהים שיעבדוני על ההר הזה שהראתי לך בו זה המראה הגדול וכך הכתו' אומר המוציא אתכם מארץ מצרי' להיות לכם לאלהי' וכן אמר משה לפרעה דרך שלש ימים נלך במדבר וזבחנו לה' אלהינו כי זה המהלך בין מצרים הקדמונית ובין הר סיני רק ישראל בלאתם לא הלכו דרך ארץ פלשתים ועוד כי יעבו במקום אחד וימים רבים כאשר אפרש וזהו שאמר משה ויבן ויזבח תחת ההר ויעלו עולות ויזבחו שלמים לשש לעשה להיותם לשש לעשה ויאמר אל משה בקש משה מה עשה לך יעשה לאותות ויאמר אל משה אל שדי לא יעשה לאותות רק בשם הנכבד וה"ר יהושע כי בשם ל שדי לא יעשה לאותות רק בשם הנכבד רק אלהי' עד לעשות ומשם אני יי אשר הוצאתיך מאור כשדים פי' בו כי הש דברי משה ולא דבר נכונה כי הנה בתחלת התורה בפרשת בראשית אין כתוב השש הנכבד רק אלהי' עד לעשות ומשם אני יי אשר הוצאתיך מאור כשדים פי' בו כי הש דברי משה שש אלהים רק השש הנכבד רק במקו' אחד בעבור שאמר פרעה אתמירו ל יי' ורב מהיות הלאה כתוב יי' אלהים ומשנולד קין כתוב השש לבדו ולעולם לא ימלה בדברי משה שש אלהים רק השש הנכבד רק אלהי' אלהים ולא אמר משה מפני יי' אלהים ולא ימצא עוד בכל התורה ככה: ויאמר אליו. פירושו אשר אליו כמו ובית דוד האלהי' ואחריו המלאך יי לפניהם והו' פירוש כאלהים הולות אלהי' אל אמר משה מפני יי' אלהים ולא ימצא עוד בכל התורה ככה: ויאמר אליו. פירושו אשר אליו כמו ובית דוד האלהי' ואחריו המלאך יי לפניהם והו' פירוש כאלהים ויאמר עוד שש אמר והוא מעשה הראשון רק האחד על לשון המדבר וזה לשון יחיד שאינו מדבר ומגזרת יה ולא השלשה שמות הש העשה ועתה אפרש לך מה עשה שש העשה ומה עשה שש אלה האותיות וקצת סוד השש הנכבד ולמה אינו נקרא ככתבו:

אמר אברהם המחבר הנה לא הוצלתי להאריך כי ליסוד מוסד אני צריך דע כי שש העשה הוא המושש לאוח ולסימן לקורלו ולשומעו מקו' עשה הנקרא ובאמרב' דברים יבדל שש העשה משש התאר האח' כי שש התאר נגזר ממופעל כמו חכם בני אם חכם לבך פועל עבר למען תחכם בהחריהך פועל עתיד ולא כן

מסרה

מה ח' פסוק אית בהון מה מה

ויסתר כ' וסי' משה פניו. ויסתר עמל מעיני. ראה ד' ב' כתיב ה' וב' ו' וסי' פרשת תולדות: צעקתם ב' וסי' שמעתי שמעה: מי אנכי ג' וסי' מי אנכי כי אך אל פרע'. מי אנכי זמי חיי. כי הבאתני ער הלם. דשמוא: בהוציאך ב' ומלאי' וסי' בהוציאך את העם. בהוציאך את אבותינו: על ההר ד' וסי' תעבדון את האלהים. ויהי קלות וברקים: ועבר משם הגבול. ויעל כבוד יי' מעל תוך העיר: ואמרתי להם אלהי אבותיכם ל מלא דמ"ל בתורה. אלהי אבותיכם יוסף עליכם לחוד מ"ל בו"יו חד בעלמא: מה שמו ח' פסו' אית בהון מה מה וסי' מה פשעי מה חטאתי. מה נאמר לאדני מה. מה שמו מה אומר אליהם. מה תריבון עמדי. מה עוני מה חטאתי. מה אעידך מה ארמה. אם הטאתי מה תפעל בו. מה אעשה לך אפרים מה: מה אומר ב' וסי' ואמרו לי מה שמו. אחרי אשר הפך ישראל עורף. יהושע אמירה לבני ישראל ה' וסי' אהיה אשר אהיה. לכן אמור לבני ישראל. ואמר פרעה. על כן אמרתי לבני ישר'. כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא: לעלם י"ח חסרים נמסר בתהלים סימן ע"ה:

ג' וכבשינון משה לאפורי ארי דחיל מלאיסתכלא בצית יקראדיי: ואמר יי מיגלא גלי קדמי ית שיעבוד עמי די במצרים וית קבילתהון שמיע קדמי מן קדם מפלחיהון ארי גלי קדמי ית כיביהון: ואיתגלית לשזבותהון מידא דמצראי ולאסקותהון מן ארעא הדא לארעא טבא ופתיא לארעא עבדא חלב ודבש לאתר כנענאי וחיתאי ואמוראי ופריזאי וחיוואי ויבוסאי: וכען הא קבילת בני ישראל עלת קדמי ואף גלי קדמי דוחקא די מצראי דחקין להון: וכען איתא ואשלחנך לות פרעה ואפיק ית עמי בני ישראל ממצרים: ואמר משה קדם יי מן אנא ארי איזיל לות פרעה ארי אפיק ית בני ישראל ממצרים: ואמר ארי יהי מימרי בסעדך ודין לך אתא די אנא שלחתך באפקותך ית עמא ממצרים תפלחון קדם יי על טורא הדין: ואמר משה קדם יי הא אנא אתי לות בני ישראל ואימר להון אלהא דאבהתכון שלחני לותכון וימרון לי מה שמיה מה אימר להון: ואמר יי למשה אהיה אשר אהיה ואמר כדנן תימר לבני ישראל אהיה שלחני לותכון: ואמר עוד יי למשה כדנן תימר לבני ישראל יי אלהא דאבהתכון אלהיה דאברהם אלהיה דיצחק ואלהיה דיעקב שלחני לותכון דין שמי לעלם ודין דוכרני לכל דרודר: לך איזיל

ד' כתיב ראה וב' ראו

ל' ותמ'

ל' ומ' חרן.

כ' חס' סימן.

ל' ומ'

ל' ומ'

ל' ומ'

ל' ומ'

ל' ומ' דמ' בתורה.

ה' נקרי'

ה' בלי מ' לבני ישראל

ל' חס'

אמרי נועם

ואמרו לי מה שמו וגו' יש לשאול למה לא אמר לו שמו שלו נכון דבר זה שאמר משה תשובה אחר הכבוד' לא דבר הש עתה אמר בפנים אלא בחלום חזון אלא ע"כ לא שאלו משה מה שהיה אמרו לו אל דבר אמר לו אמר לו אל לדבר פנים בפנים אמר לו אל אם אמרו מה אומר וגו' ב

מ"ע ספורנו

ראה ראיתי את עני עמי פסי: נדיבי הדור הנאנחי' הנאנקי' על עונות הדור ועל עניים ותתעלמי' וכנגדם תלה מלאך ב' תוך הסנה' דמשם ראה ראיתי. אמנם ראיתי זה שהש המקור נגל מקום בפיוש לכבל כמו שלה בעלה יכול נוגל כי עניו בטעם אמנם להודות שהתפת כך הוא אף על פי שיטעון שכוונו ויאמר הפך זה בעניין דעתי כני ידעתי כלות אף על פי שראיתי את עני עמי אשר במצרים כמו שהורה היות המלאך בתוך הסנה ואף על פי שעל נגיעם מאיב ידי כמה שהורה הש בסנה מכל מקו' לא יסופו המצרים אותם שאלה כש כמו שהורה ענין הסנה אינו אכל כי אמנם אין הכאיב בתכו' שאמרה עליה' להכריתם ולהוציא ישראל בתקופם מכל להגיל ישראל מידם ולהוציא' בתקום אחר. וזה טעם ואחר להגילו ולהפלותו מן הארץ שהיה מל מרן כלי אלתי בארה זו להגילו ולהפלותו לא להכרית המצרים. וזת עלו ודבר הבת המקום ורבים בחזון ערב ומועל כאחרי אכול דבש בני כי טוב ועתת מתוק: ועתה ובמיות זה אינו אחת. וזה טעם ואתה בכל מקום אמר ובמיות זה אתה מודעתי את מכאוביו בעבו: הנה נמיות בני ישראל בזה תלוי. שקלתי תפלתם אתה' שקראוני בחיות לא מל לרן ויפתיחו בפיהם: וגם ראיתי את הלחץ. ואתי ראה הלחץ לאותם אבנים וקנף נגיל אני קונף מל הנוים המלכים המר

רלבג

התועלת הל' הוא נמדות. והוא שראוי לאדם שיהיה משגיח בבני עמו ומריב ריבם בעד שנעשה להם מהעמים כפי מה שאפשר לו כי בזה יהיה השש יותר חזק ויותר נשמר כשיעזרו קנאתם לקנאת. הנה תראה כי משה רבינו מקונן לריב ריב ישראל כשראה בשמש שהיה משגיר עושה קש עליו והכהו ושש בזה כשנו בשכב' עצומה עד שהוכרח לברוח:

התועלת הה' הוא נמדות. והוא שראוי לאדם כשיראה המשלוק' בין האנשי' שיתעדל להסיר המשלוק' והמריבה מביניהם כדי שלא יוציאו קנאתם לקנאת וכ"ש כשיהיו אלו האנשים מבני עמו. הנה תראה כי יתר"עם כשראה שני ענרי' בנים שהשלוקת והמריב' מביניהם:

התועלת הו' הוא נמדות. והוא שאין ראוי לאדם לבכו' דעתו כי בזה מתבנות הנפלאה על שמי שיעשה זה הפועל בקרא רשע. הנה תראה כי משה רבינו קרא רשע האי' שהכה הרעה והכה כיאר מזה ר"ל שאפילו בהשתדלות על הבכאה יקרא רשע וזה כי הוא אמר לשה תכה רשע שמורה על נשון הענתיד ולזה אמרו ז"ל כי אפילו בהרגת יד נקרא רשע:

התועלת הו' הוא נמדות. והוא שראוי לשלם שיפעל מן החמסי' כשיעשו לאי זה שיהיה ויעשהל בהסרתם ולזה הודיענו בזה הספור חזק הפעלות משה מהמתנים ומונים כתנגדותו בהסרתם ולאבידו' לנו כי אלו התבונו' ראוי שתסייב' לנגיעת:

התועלת הם' להודיע רע מנהג ישראל בשם בהוא שהיו בשוק הגלות והיו מריבים קנאים שם קנאת ומכים קנאתם קנאת והיו מוחאים המוסר על שכאשר הוכיחם משה על זה לא רצו לקבל תוכחתו אבל הרשיעו יותר ופרסמו הריעתם שפגרי באמצע שבועה הדבר לפרעה והוכרח משה לברוח ווה כלו להורות כי מה שהיה מחזק הגלות היה דוחה מעשיהם שנה לו מד מאים יהיו מתקנים מעשיהם ויפקרנו לשם כמי כאשר לא היה להם זה הגלו' בחזק ונאלת הסנה בעינם מתנאל שלא התפיל הגלות על שתת יוסף וכל אחיו וכל הדור בהוא ואם"מי שכבר נגזר שיעבדו בהם ויעבו מוחים ס' שכבר נגזר שיעבדו בהם ויעבו מוחים ס' ויסתר משה פניו. נשכר ויסתר זכה לקבלכפר פנים בשכר כי ירא וכה לוירלו מנשת אל' בשכר מהכים וכה לתשובת ה' יבים: וגם אלב. דבוק הוא וגם אל אלב: לעקת בני ישראל בלה אלי ואם תאמר לשוא הם נמתקים אלמוד לומר וגם ראיתי את הלחץ כדין הם נמתקים: אם עתי בני ישראל דונעת עם בני עם יעקב: מי אלהי משה הביאו לבב"ה על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון כי אהיה עמך כנגד מי אלהי כי אלהי שלחתיך כנג' כי אלך אל פרעה בשוא אליך את העם הזה כנגד אליו אם בני ישראל אל ההר הזה על בסמוך ושכיבה עומדת בראש ההר: אהיה אשר אהיה ראשון שם ובשני כיבה הש כלומר שמי אהיה לפי שאהיה ואעמוד לעולמי עולמי' כל תכלה ושאהיה עמהם שלא אלם מבנים מצרים ושם זה אל הויה אשר יעקב בנביו כדכתיב והיה י"י עמכם הבטיב ואמר כל מי שיכשל לכם נאולם מצרי' בלשון הויה שם בטורת הפקידה אמרינו לדבריו וכן עשו כיון שבאו משה ואהרן והזכיר להם שם זה אל הויה ויאמן בשם כי פקד: ויאמר עוד אלהים אל משה כה תאמר אל בני ישראל. לא נאה שיקראו לי בשמי שם יודע לכל. נרכיהם ובניהם ק"ו ומלך בשר ודם שלא יקראים אותו בשמו אלא כך יהיו קוראים לי בשם י"י אלהי אבותיכם שהוא לשון אדונות ומלכות כשם שאומרים יי' אלהי אבותיכם אלהי אברהם מכאן שאומרים בא"י אלהינו ואלהי אבותינו אלהי יצחק ואלהי יעקב מכילתא: זה שמי. אהיה האמור בפסוק ראשון הוא שמי לעולם שכן אנו כותבין הש המייחד בא"ל"ף שבתב' אמנם אמנם ק"ן ואנו קוראין לו בא"ל"ף כלומר יהיה עכשו ולאחרי כן בלי תכלה והוי"ו שבאמ' פן במקום י"ד כמו ו' אל הוה נביר שהוא במקום י"ד והיה כמו היה אלהי אין נכון להיות שינת זו אל הויה קדם כשאר תיבות אל הויה שזל אשכנה היה אשר אינה אל הויה אל הויה אל הוי

כן שם העל׳ כמו אברהם לא יגזר ממנו עבר לו עתיד לקח ע״פ שים שם עצם שנגזר מפעל כמו ויצחק לא יאמר יצחקתי ולא לילא׳ כי שם עצם לא׳ינו במקרה והדבר השני שתאבר חכם שם התאר ותאמ׳ חכמים ולא יתכן לומר מאברהם שהוא שם העצם לא יקרוא על רבי׳אברהמים ולא מישראל שהוא שם העצם לא כ׳ הי׳ שם שני מנשים לא יאמר ישראלים רק יאמר ככה כשתייחס אים אחד אל ישראל שהוא שם המין והדבר השלישי שם העצם לא יהיה מבואר בה״א הידע׳כאשר יבואר שם התאר כי מן חכם יאמ׳ החכם והנה לא יאמר האברהם הינחק ולא טענה במלת אחר הקבלת כי אינו שם העצם רק שם תאר לחכמה שנקבלת בו והאדם הוא שם תאר ויש לו סוד כי הוא שם המין ומלת אחרים בעבור הייתם והדבר הרביעי שם העצם לא יסמך כאשר יסמך שם התאר כמו חכם לבב לא יאמר ינחק הדור כי העצם עומד בעצמו והנה ככה מלת אחרים גם השם הנכבד מד׳לותיות כי שניהם שמות העצם והנה מצאנו ה׳ נבאות והוצרכו רבי׳ לומר כי נבאות שם העצם הוא או הוא לית בנבא שלו וזה לא יתכן כי הנה אלהי הנבואות ולבדו לא תמצאנו כי הם עם אלהים הו עם השם הנכבד יי׳אלהים ואל יקשה בעיניך יי׳ אלהים נבאות כי הוא כדרך והנבואה עודד הנביא ובעבור שהשם שוכן עד עומוד לבדו ובו הכל עומד ע״כ פעם הוא זה השם כמו תאר על דרך ויזכור ימי עולם משה עמו והעצם שהוא המעמיד ע״כ יי׳ אלהים דבקים עמו המלאכי׳ הקדושי׳ וככה ה׳ נבאות הם נבאות הנשים ול תתבה לשמוע ל דברי הנחון האומר שבעבו׳ ישראל נקר׳כן והבי׳ראיה מן והוצאתי נבאותי את הלא תראה וכל נבא השמי׳ עומדים עליו והנה אלהים תאר השם כי הוא על לשון רבים ויחיד כמו הלא אלה גובה שמים ועוד שיסמך לומר אלהים אלהי ישראל ומלת ל תקוף וככה שדי נקול מים רבים נקול שדי והיה שדי בגרוך :

ודע כי האחד סוד כל המספר ויסודו ובנים תחלת מספר הזוגות ושלשה תחל׳ מספר הנפרדים והנה כל המספרים הם תשעה מדרך אחת והם עשרה מדרך אחרת והם תכהנו התשעה בעינגל ותכפול הסוף עם כל המספר תמצא האחדים שמאלים והעשרות הדומות לאחדים לפאת ימין ובהגיעך אל חמש׳ שהוא אמצע אז יתהפכו המספרים להיות העשרים אחדים והאחדים עשרות ומדרך אחר׳ הם עשר ספירות בלי מה כי לא תוכל להחל אחד אם לא יהי׳ עשר׳ והג׳ עשר׳ הוא דומ׳ לאחד והוא שם כולל האחדים שהם מאחד ועד עשר׳ ושם העשר׳כולם עם היותם מספר ראשון ותחלת המספרים הדומים לאחדים כי בהגיעך אל עשרים אז הם שני עשרות כנגד שתי אחדים ושלשים כנגד שלשה אחדים וכן כל עשרות עד תשעים הם תשע עשרות כנגד תשעה אחדים ובהגיעך למספר מאה הוא דומ׳ לאחד ובהגיעך לתשע מאות גם הם כנגד התשע׳אחדים עד שתגיע לאלף שהם עשר מאות גם הוא האלף דומה לאחד עד היות׳ התשע׳ שפים כנגד תשע׳אחדים ובהגיעך לעשר׳ שפים אז נשלם החשבון בהיותו רבבה אחת וככה עד עשר רבבות על הדרך הזה כי כל ראשי המספרים הם דומים לאחד על כן המרו חכמי המספר כי כל המספרי׳ הם חלק מעשרה או התחדש מכפלו או ממחברתו אל אחדיו או מהשנים דרכים נחברים והנה עשר ספירות במספר עשר אבעות חמש כנגד חמש וככה הגלגלים תשעה שהם גופות נכבדות עומדות והעשירי שהוא קדש נקרא כן בעבור שכהו בכל ככה הכבוד והוא התקיף וכל הגופות מקיף והנה יהיו האחדעי׳ במספר עשרה הם שנים והם חמשה ושנה ואלה אחבעתם אה״ו הם הנכבדי׳ וכל מספ׳ מרובע שהם אחד נוסף על המרוב׳ככה יש בשרשו וככה בדומה לו וכן במרובע חמשה חמשה ובמרובע ששה ששה אלה הד׳ מספרי׳ לעולם שומרים עצמם במרובעים וזהו מעלתם על כל המספרים המרובעים ועוד כי כל מספר הוא באחד בכח והוא בכל מספר במעשה והוא יעשה בפלה אחת מה שיעשה כל מספר בשתי פעלות והנה כח האחד ובחברך מרובעו אל מרובע כפלו אז יהיו חמשה וזהו חשבון השוה במרובעי׳ כי אם תחבר מרובעו אל מרובע כפלו כה יהיה מעוקב חמשה וכל מספר לפני חמשה יהיה ערך המעוקב אל הנשים המרובעי׳ בחשבון בערך והחשבון אל חמשה ולמעלה מחמשה יהיה הדבר בהפך חשבון ששה הו׳ השבון שוה בחלקיו ואין בכל מערכת מספר שוה רק אחד וכאשר תחבר מרובע האחד אל מרובע ראשון הנפרדים יהיה המחוב׳ הוא הדומה ואם תשים הלכסון ענול במספר ותוציא יתר בשליישתו יהיה המשולש שהוא שוה השוקים במספר הקו הסובב וכמוהו המרוב׳ המחרוב בעינגל ולפני זה המספר יהיה ערך המשולש אל הקו כערכו אל עשרה ולמעלה מתנו הפך הדבר והנה אלה המרבע המספרים הם היקרים ומספרם שנים ועשרים כמספר כל האותיות ותשוב הכפולי׳ כי הם בעצמם רק מה שהיה ברחב הסיבו בחורף והטעם על המובטח בלשון שם אחד להם ידמו זה לזה אבל לא ידמו במכתב ובעל לשון הקדש ראה כי ה׳ מקומות הם מולחי האותיות והנה שם תלים ערשים לעולם וחלים פעם ערשי׳ופעם נוספים לטעם בראש המלה אז בסופה והנה זה החלי ככבד מהראשון ורמוי שיבחר בכל מונח האות הקל לבטא בו הרב׳ורמוי להיות האות הראשון גם השני גם העשירי קלים במבטא וכבדים בטעם ויהיו מלאים עם התנועות עד שיהיו הרבעתם אותיות המשך ויהיו פעם נרמי׳ ופעם נעלמים ופעם נוספי׳ ופעם חסרי׳ ופעם מוכלעים בדגשות ופעם מתחלפים אלה בהלה והנה אותיות הגרון הם ל׳ ותחלתם עי׳ן ואחר חי״ת ואל תזכור ההוה כאשר תבטא בתוספות אותיות הנזכרות עם האות כי אינם מאותיות הגרון רק האות לבדה כשתשי׳תחתיה פתח ואלה שניה׳ עי׳ן ח׳ית כבדים מאד ומי שלא נהג בעצרותו לבטא בהם לא יכון לדבר בם כמו הערלים על כן נבחרו האלף והה״א גם בחר מאותיות הח״ך ג״יכן שהוא אחר הגרון הקלים והם יו״ד כ״ף על כן הי׳ ג״ק מהשרשים ואותיות הלשון דטלנ״ת שם השנים שרשים והם ד״ט והאחרי בחר ואותיות השיניי׳ ושבר קולם כבדים והקל שבהן הפ״ין ע״כ בחרו והנית האחרי׳ ע״כ הוכרך לקחת מאותיו׳ הספה שהם בומנ״ף ג׳והנית האחד שהוא הפ״א ורמוי להיות תחלת האותיות מהגרון כי הוא המולא הראשון במתכונת

אחד אני קנאתי מעט והם מוהו לרש׳ יומתה לן ואחלחן אליהם׳ להתרות בהם בשרש שמעניסם׳ מי מנכי כי אלין. מין יחסוב את התרלתי׳ וכי אזכיח את בני ישראל. אמוכה הוכי׳ את בני ישראל שהם עתה בלתי רחמי׳ לנך: כי מהיה עתן וזה לן החות׳ שתנגזר אחר ויקם לן בכל אשר תפנה שם ונזה יכירו הכל שנלחתיך ויתקיבו אותך ואת דברך כעבר׳ נם המים עשה גדול יחד כמרן פנרי: בהוציאך את העם מעבדים תעבדון את אלהים על ההר הזה׳ אף על פי מינם רמיים הם מוכנים לעבוד את אלהי׳ על הר׳ הזה כהוציאך אותם מכון הפעמים׳ ותפרו לי מה שמו׳ הנה השם יורה על הנהגה האיתית והנור׳ היא הנה מנמי׳ לפעלה הפיוחד׳ לנים יתפרו הם כן כאיזה פועל כתבך תתנו שנו יקרא שם אלהך לאוניאנו׳ מהיה אחר מהיה׳ ההוה תתיה כל מנין אחד מנד עצמו ומזה יתבריב שיהנה הפנימות ויסנ׳ כל הפשר תנגד לפנימו׳ כתמרו כי לא מחסון בתות הנת ומזה יתמי׳ שיהנה עשנם ונדקה אחר תכליתם מנימו׳ ושלא הבול והחנריו׳ המנו׳ עתלקות אל הפרד והפרד ובזה שלא תעם ולכנריות הנתרים נגדכם ויתפר עוד מלהים אל הנה כם תעתר אל בני ישראל׳ לחכמי הדור: ה׳ אלהי אבותיכם׳ מפר פעלתו הנעיותה לו אחר יורה אליה הנם הנעיותו ומנד הנתו אלהי אבותיכם שרת עמם בריתם לפם ולנרפם אם שתי לעולם׳ הנם הנעיותה הנורם קנאתי ונכחיותי הנא ונכלי לדור דור׳ הוא מה שהשינו כל מנני הדורות חדשי׳ נם ישנים שים בהנרת נמנא קרמנן נגתי בלתי עשתנם: פקוד.

קומ״ן מנחה

הנצרי׳ בר״א ורבה ארון בשבט פיו וגו׳: איש מצרי הצילנו׳ כי אלהי הרג המצרי לא היה בא להושיענו: של נעלוך לשון רבים ואלו ביהושע בריב נעלך לשון יחיד בעבור שמשה פני שהיה הולך באנם ובמקום קוצים היו לו שני מעלים בכל רגלזה על גב זה: מעל רגלי׳ כפני כי בתי יד נקראים נעלים כדכתי׳ בבוקר שלף איש נעלו ובתרגמי׳ נרתיק יד לכן הוצרך לפרש כאן שברגלים וחבר וקשה ובה לא כתי׳ כאן ויעש כן כדכתי׳ גבי יהושע ו׳ ל שלא קרב שמה לכן לא הוצרך להלוץ: אה״ה בנבטרי א״ך כן ר״ת שלה׳ אלקינו ה׳. וכן אברהם יצחק יעקב׳. וכן ר״ת של ה׳ הוסיפי תורה: סר לראות לפי פשוטו כל מלת סר אם יש אחריה מ״ם הוא ריחוק ואם אחריה אלף או לפר הוא לשון קירוב: המקום אשר אתה עומד עליו רמז לשם של הויה שעולה כמנין מקום י׳ פעמים ו׳ ק׳ ה׳ פעמים ה׳ כ״ה ו׳ פעמי׳ ו׳ ל״ו ה׳ פעמי׳ ה׳ כ״ה ס״ה ק״ו במנין מקום וזהו שאומרי׳ בעלי הקבלה רו״ם ה׳ הק״בה בספר מקיים: אלקי אביך כאן גיל׳ לו שאביו מת שהרי אין הק״בה מיחד שמו על הצדיקים בחייהם והקרי׳ אלהי אביך אל האבות רמז לשה שאמרו ז״ל שנגלה עליו בקולו של עקרם כדי שלא יפחד: ראה ראיתי ראה להשיב להם ראיתי להרע לפצרים: וארד להצילו ארדה מיבעי ליה אלא וארד נבר בעת שאברהי ליעקב אנכי ארד עמך וגו׳: זה לך האות השה האיך נוחנין אות כדב העתיד על ההוה ולכן נ״ל כי זה לך האות שב אל הבנה שלא אוכל: הנבדון כדי בישה עמהם ולא אמר בבריו כי בשביעית ב׳ הדברי הראשונו

רל״בג

הדועלת הש׳ הוא נמדות׳ והו׳ שרלוי שיתעורר פלדם נמזור לפלוטי׳ ולהגילם מיד מעשקיהם כי אין לפם כח מעצם׳ על זה וכזה האוסן ישלם היוסר והטוב בקנון המדיני ויניע מקצתם לקנה העזר הדרך ולזאת הסכנה בעיבה תתלה שהתעורר עשה רבינו ע״ה להגיל בנות ישראל מיד הרועים ולהעשקות נלאכם והתעורר נ״כ להגיל העברי מיד מכהו לזאת הסכנה בעיבה:

הדועלת הי׳ הוא נמדות׳ והוא שרלוי נלדם שיעקל לנחול טוב נמי שנעלהו טוב כי בזה מהיוסר מה שלא יעלם עם שבזה מתקזק ולא מתכוכה בלעבים ר״ל שיגילו מכך קצתם לקצתם שכבר יוסד להם נחול על זה ולזה תמצא שנבה רעואל בנות כהן כאשר עזבו הלים ולא הניחו אל הבים להשיב לו נחול על זה ובזה אותן שיקרלו לזוי׳ לבל לקח:

הדועלת הי״ל הוא נמדות׳ והוא שרלוי נלדם שיתקבר עם בעלי מכובות הטובות בשיבילהו ההכרח לשב׳ עם עולתו ולזה תמצא שבתרנה משה לשב׳ לקח בלים כשרל׳ טוב תכונתו שלא רגה נקפה שברל׳ על מה שנעלהו מן הטוב: **הדועלת** הי״ב הוא נמדות׳ והוא שרלוי נלדם שיסתכן בזה שלאסר לו שיגיע מהטוב הזה ולא יתנכא הטוב הזה נמוקלם מפני שלא יוכל נהשיגו נלוקן שלם ולזה תמצא כי משמאני שלא יכול להשיג לקצת לאסר מעמו לירלתו ומפרשה שלא ידע נלי׳ זה מקום הלא הכבים לקצת נם יתרו המדיני כדי שיהיו לו בנים:

ויהי בימים הרבים ההם עד וילך משה וישב אל יתר חותנו

באיר המלות

וידע אלהים׳ הוא ע״ל כי יודע׳ י׳ דרך נדיקים׳ והיונן כו שדנקה כהם הנגתת הנם יתע׳ להוציאם קודם כח עת הנלולה נעבור בריתו עם האבות וזה כי בהנגפת הלכית מתנשן נלים הטוב עד ש׳ שתרו נה זרעו לאריו כמו שביארנו ברבינו מ״מי׳. ויבנו את הנלן לאסר המדבר׳ הנה עשה לירלתו מפרעה הכבים לחיות רועה נלן כמו שכתב בשכם ל״ע כדי שלא ירלתו לתותו עובדים ושבים׳ ולזאת הסכנה בעיבה נהנ הנלן לאסר המדבר ונקר׳ עם תרעה עוב לנלן כי בתקים ההוא היה יותר נטוח שלא ישנלהו עובדים ושבים׳ סר אלהים הנה קרלו סר אלהים נסיומו מוכן אל מידנה לו בי הנפע אלהי׳ כדרך מה שלאסר יעקב׳ לון זה כי אם בית אלהים׳ והנה לאסר שבלה נלעשה קודם זה שקרלו הר אלהים על עם בתעיד והוא לאסר גם כן שהיה נקרא הר אלהים לגדולו כעשם אם אלהים.

נהרי

לך ואספת את זקני ישראל ואמרת
אלהם יהוה אלהי אבתיכם נראה
אלי אלהי אברהם יצחק ויעקב
לאמר פקד פקדתי אתכם ואת־
העשוי לכם במצרים: ואמר אעלה
אתכם מעני מצרים אל־ארץ הכנעני
והחתי והאמרי והפרזי והחוי
והיבוסי אל־ארץ זבת חלב ודבש:
ושמעו לקולך ובאת אתה וזקני
ישראל אל־מלך מצרים ואמרתם
אליו יהוה אלהי העברים נקרה
עלינו ועתה נלכה־נא דרך שלשת
ימים במדבר ונזבחה ליהוה אלהינו:
ואני ידעתי כי לא־יתן
אתכם מלך מצרים להלך ולא ביד
חזקה: ושלחתי את־ידי והכיתי
את־מצרים בכל נפלאתי אשר
אעשה בקרבו ואחרי־כן ישלח
אתכם: ונתתי את־חן העם הזה
בעיני מצרים והיה כי תלכון לא
תלכו ריקם: ושאלה אשה
משכנתה ומגרת ביתה כלי־כסף
וכלי זהב ושמלת ושמתם על־בניכם
ועל־בנתיכם ונצלתם את־מצרים:
ויען משה ויאמר והן
לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי כי
יאמרו לא־נראה אליך יהוה:
ויאמר

איזיל והיכנוש ית־סבי ישראל ותימר
להון ייי אלהא דאבהתכון איתגלי לי
אלהיה דאברהם יצחק ויעקב למימר
מידכר דכירנא יתכון וית דאיתעבד
לכון במצרים: ואמרית אסיק יתכון
משעבוד מצרים לארעא כנענאי
והיתאי ואמוראי ופריזאי וחיוואי
ויבוסאי לארעא עבדא חלב ודבש:
ויקבלון למימרך ותיתי את וסבי
ישראל לות מלכא דמצרים ותימרון
ליה ייי אלהא דיהודאי איתקרי עלנא
וכען נזיל כדין מהלך תלתא יומין
במדברא ונרבח קדם ייי אלהנא:
וקדמי גלי ארי לא ישבוק יתכון
מלכא דמצרים למיזל ולא מן קדם
דחיליה תקיף: ואשלחית מחת
גבורתי ואמחי ית מצראי בכל
פרשותי די אעביד ביניהון ובתר כן
ישלח יתכון: ואתן ית עמא הדין
לרחמין בעיני מצראי ויהי ארי תהכון
לא תהכון ריקנין: ותשאל אתתא
משכנתה ומקריבת ביתה מנין דכסף
ומנין דדהב ולבושין ותשוון על־
בניכון ועל־בנתיכון ותרוקנון ית־
מצרים: ואתיב משה ואמר והא לא־
יהמנון לין ולא־יקבלון מיני ארי־ימרון
לא־אתגלי לך ייי: ואמר

פקד ה' וחס' נמסר סיף ויחי: פקד יפקוד פקד בפקד אפקד כלם הסרים במ"ה מלאים וסי' ועל ישבי פקוד · פקוד ושוא · לא אפקוד על בנתיכם · יפקוד חטאתם · דהו שע · ועל העתורי' אפקוד: אעלה ח' פשטין וסי' ואמר אעלה אתכם מעני · ויעל מלאך יי' · את מי אעלה לך · ויאמר המלך אל אר"ה · כי אעלה ארוכה לך · מצרי' כיאר יעלה עלו' מתים אעלה · תדבק לשוני להכי אם לא וסי' בלשון ארמי אמר מלאכא לאנתתיה דארנונא אריך למבסיא קטורתא דירושלם · ליי' אלהינו ט' וסי' ושמעו לקולך · אלהי העברי' · דרך שלשת ימים ' ויאמר משה גם אתה · הנסתרות ליי' · נשכבה בבשתינו · רן ליי' אלהינו · ומה חטאתינו אשר ליי' אלהינו · ירמיה · ליי' אלהינו הרחמים והסליחות: להלך ד' וחס' וסי' ואני ידעתי כי לא יתן · לתתי להלך עמכם · להלך נגד החיים · להלך אל אל במשפט · שליחת את יד ג' וסי' וישלח אברהם את ידו · ושלחתי את ידי והכתי את מצרים כי עתה שלחתי את ידי: נפלאתי ז' חס' וי"ן בליש' וסי' בכל נפלאתי אשר · אעשה נפלאת אשר לא נבראו · ועזזו ונפלאתיו · דתהלי' · נפלאתיך ומחשבתיך אלינו · ודברי נפלאתיך אשיחה · וימאנו לשמוע ולא זכרו נפלאתיו אשר · דר"ה: ישלה י"ב נמסר כתהלים סימן ע"ח: ושמלת בל מ"ם קדים ללמ"ד חס וכל למ"ד קדים למ"ם מ"ל במ"ג וסי' ואולך אתכם ארבעים שנה במדבר · וארבעים שנה בלכתם במדבר · דע:ירא וריח שלמתיך ברית: והן ה' וסי' והן לא יאמינו לי · והן אצוה על חגב · והן חלמא ופשרא · והן לא תסגדון · והן לא ידיע להוי לך:

ואם היתה לנכת הסמ"ם בלילה בחד המקומו' הגזברי' והיה אור הלבנה כבדר' והגה למעלה מהמסרתי' הם כוכבי גלגל המזלות והם קביעים בגלגל אחד לה התנועעי' כמסרתים ולא יפתנה רחבם ולא ערך זה לזה ותנועה אחת להם בלי תוספת ומגרעת ערכם אל המרן שוה ושימו הרחוק' אחר' ותנועת הסמ"ם והעולם העליון הוה בולל המלכים הקדושים שאינם גופות ולא בגופו' כנשמת האד' ומעלותם כנגבי מלכו הגלות הנגדם וכל זה העולם כבוד וכולו עומד ואין תנועה בבניו בערך רק מעמדו הינו בעצמו רק בשם הנכבד לבדו וגשמת החדש ממיל' ומקבלת כח עליון כפי מערכת המסרתים וכל המסרת כנגד הגדול בעת הברהו ואם תחכם הנשמ' מעמוד בסוד המלאכים ותוכל לקבל כח גדול מכח עליון שקבל על ידי אור המלאכים אז יהיה דבק בשם הנכבד ואזו סגדר יעקב והיה יי' לי לאלהים כי יתבודד כל יומי חיין לדבקה בשם כפי כחו על כן אמ' הכירו את אלהי הנכר ועד היום לא אמור ככה כי אז יחל לעבוד את השם כפי גדלו · על כן אמר יקרו עתה ידעתי כי גדול יי' מכל האלהים וחכם גדול היה והעד ויסתלו אים לרעהו ועוד ויסתחו ואינלו פחד ממנו ובעבו' שרא' אדם כי יומות הוליד בן להיות המין שמור והנה קבל כח מעמד על דרך כגל על כן אמר' מה קניתי אים את יי' ובני הנבראים היו מתבודדים אולי יקבלו כל אחד כפי כחו · והנה בשם יתחדשו בעולם אותות ומופתי' וכאשר נאמר לו זה השם הנכבד בקש אותות ומופתים עלכן לא תמלאנו בספר קהלות כי ידבר על המעשי אשר עליה' אין להוסיף ומהם אין לגרוע ואין כל חדש כי החכמה העליונה: לך והספת' טעם אלהי אברה' שכרת ברית אחו לחת לו את ארץ כנען וטעם פקוד בחה עת פקודתם: והומר וכבר אמרתי לאבותיכם שהעלה התכם וזהו והחרי כן יצאו ברכוש גדול וגם אנכי אעלך גם עלה הו גזרתי עתה להיו' זה כמו ותגזר אומ': ושמעו כל אחד אחריו לא"ד מו בי"ת הטעם שישמעו הענין שנוסח הקול לא לשמוע הקול דגשות י"וד העברי' דרך לחות

אעלה חד מן ח' כ"ב וסימן לקר מלאכא לא תתיה דא תיהוה מרין לאכסי קסורתא דירושלם · ובאת ד'נעש' נתת"ו

נקרה ל כתנו הא

ושמלת בלת ס קדים לל"ד חס' לת"ד קדים לת"ם מל' במל"ג ·

ד

לא אין לא ולא לא מלעות פס ק

בעל הטורים

פקה פקיתי אחכם · נאמין כי אוד חסרתי לכם · ולבתן ולא נפקד ממנו איש · העבוי בגיש מחנו' · והם העבוי נכם נאמרים · ואיך כל הזהב העבוי למלאכי · שכל זהב הנה לכם נאמרים היא מיחדי' אותו למלאכת המשכן · ושמעו לקולך ר"ל שאינך צריך להרגות בקול · כי מיד יעמעו לך · ושמעו · כי נמ' ושמעו לקולך · ושמעו מצרי' העלות בכחך כשהיו מחה עם פרעה · שמעוהו כל הנרים · ד"ש לקח מל פי בקולי היה נאמר נשמע נכל מצרים · ולפי קולו בני הוס נדון לכן הוה חס' ואני ידעתי · נון עקומה · ראו לחמו' מבות · הקולך ב' מ' בהזרה ולא יתן אחל' חלק מצרים להנוך · כי מלון יי' לתתי להלוך עמכם בלשת הין בחוזק עלה · יתרו אינו בלעם · אחר הקיצה ידע אני כי לא יתן אחכם להלוך בעצת בלעם · ועל כן אני צריך להרות ידי לעבו: כנאמר ואחר בלעם אחן יי' לתתי להלוך עמכם לקלל הגם · לא אחלכו ב' מ' לא אלכו ריקם · לא אלכו יחרי אלהי' אחריכם · כי נאלו ישראל ממצרים אתה הם להשלוך ע"ז אבן דם לפי אחרי בומחדי' בין הגוים בזבחיה ביהוקלל ביי' אלהי' נפלאתי ידי להוציאם מארן מצרים ובומר ואחר אלהיהם אים בקולי עינינו השליכו וגבלולי מצרים לא אטמאו · תלמון ב' מבורות הבא ואיך ונמאיכה לא תלמון · להקים בחול' אחרונ' לנאולה ראשונה · ומאלת · ב' מ' כלי כסף וכלי זהב ומלות ויקחו מאלנו מחלנים כלי כסף וכלי זהב ומלות לומר לך שכל כלי הכסף וזהב לקחו הכל שמלו' לא לקחו אלא כל אחד שתים שמלות · אחד לנרור בו הבנים דבריו משמרותם בגדות בשמלותם · ואחד לכסות בו הבנים אלה שיהיו נקרה עליהם בעת שלא שייכו מתבוים לנבואה אלא מנקמי · דבר מלעגת דק להמקת דבנו בזה שמדה · כי לא יתן אחכם תלן מצריים להלוך · לא יכבים לעבוד ה' בדבנו לנקמתי · ולא בידי מוזה · ואני אעשה אלא יתן אחכם להלוך בחזק תחזק עליו כי בשר הפכות אחזק לנו אלא יירא מאוקי לכבותו · והכתי את מצריים בכל נפלאתי · בלאופן שיעלה עליהן כל אותם · ובריים ידאה ויירהו אולי · ישיבו קנתם · ונגלתם את מצריים אמ"ל · שתקלנו הכל מהם דרך הזאלה ותהיו תייבים להחזיר הנה תקנו אחר כן אחת הכל בדין ברדפם אחריכ' לבלאם בנכ ולשלול את שלנכם כי אחכם בחשר פתו בחזק · פנלאתם כי ה' נלחם הים בדין תהה בנגד מדה כל שלל הרוחים לנרדפים בתנגב בכל נפלאתיה: זכן לא יחפיצו לי ולא ישמעו לקולי · אמר שירמו שלא יתן אותה מלך מצרים לשלוח: כי יתפדו לא ריחה אליך ה' כי הוא אחר ויסי: עמ

מ"ע ספודנו

פקוד פקדתי אחכם · פנל הייתכם זרעם: ואת השמו לכם מצריים · מנל פיתני שונה בחכמריות ותחמים: ושמעו לקולך · בכל מאד תנום: אלהי העבריים אלהי המחזיקים בדעות שנגד ה' נקרה עליהם בעת שלא שייכו מתבוים לנבואה אלא מנקמי · דבר מלעגת דק להמקת דבנו בזה שמדה: כי לא יתן אחכם תלן מצריים להלוך · לא יכבים לעבוד ה' בדבנו לנקמתי: ולא בידי מוזה · ואני אעשה אלא יתן אחכם להלוך בחזק תחזק עליו כי בשר הפכות אחזק לנו אלא יירא מאוקי לכבותו · והכתי את מצריים בכל נפלאתי · בלאופן שיעלה עליהן כל אותם · ובריים ידאה ויירהו אולי · ישיבו קנתם · ונגלתם את מצריים · אמ"ל שתקלנו הכל מהם דרך הזאלה ותהיו תייבים להחזיר הנה תקנו אחר כן אחת הכל בדין ברדפם אחריכ' לבלאם בנכ ולשלול את שלנכם כי אחכם בחשר פתו בחזק · פנלאתם כי ה' נלחם הים בדין תהה בנגד מדה כל שלל הרוחים לנרדפים בתנגב בכל נפלאתיה: זכן לא יחפיצו לי ולא ישמעו לקולי · אמר שירמו שלא יתן אותה מלך מצרים לשלוח: כי יתפדו לא ריחה אליך ה' כי הוא אחר ויסי: עמ

קומץ מנחה

הראשונו היו כולם בבעל' אחת ושבעים כבו ושבעים לו משה: זרעי ישראר בכאן שאין מוכרי שבטי הקורש אלא לזקני' והכבוים: לא נראה אליך ה' כתשובת מש' הביאתה נוכל להוציא כי כן נתו היה לירד העיפה דענינא לדעת מהות השם הוה' והקב"ה השיבו מוה בדרך והוא השיב על מהותו בעצמו · והראה לו הקב"ה שאם לו דבר שהוא בידו אינו יודע בבעו מחותו ק"ו מסנו' ולכן

הבנו

רלבג

כדברי אל · כקול אדי · אל נעלם מעל רגלן · אחר לו זה כדי שיראים נמה שירדך בו וכאלו אחר לו שיבטנון בזאת הארל שראה אלוהו שהוא מעיר על ענין לא יוכן שמכנו בהקשה המשפטה וכזה תעבלא עהרכה מלבנו' שיראלו מראה לא ידע כוכתו ואל"כ יתבאר להם זה כמו שראה ירמיה סיר נשוא וכביו אפרי כפיה · והכה הודיענו הקב"ה יתפ' שזה המראה היה מעל אל ענין מנדות בני ישראל והתענוגים תקפת יד המצרים ולו יתבאר לעשה מבנין זה המראה אחר שיה כנגד הנאותיהם בי היה מעל לישראל שהיו לגוז' סגר ס"ס ברכה ים · שהי' ראוי שתכלה אוש' כמו שתכל' הלהבה הכ' בקלו' והכבו' הי' מעל לישראל שהיו מוכנים מנד שפלותם ורוע מנהגם אל שיבלו אותם אלו הנרות כמו שיכלה הלם הבכה בקלות · ונלא' יי' · קולו הבכל הפועל אחר הוה שלא הקיל הדבקים בו מהדעבוכון לבא עליהם ובאלו אחר מעם מוזק הנרות שיתה דבקה הנשמת הקב"ה יפעלה בהם לבטיל שלא יבאר ויכלו בהלה הנרות הקבוקות הקבוניו' להם מהמצרים ולוחת הכבה הנה כאחר ראה הקב"ה שהנרות היו בחוקן שלא יוכלו ישראל לכבלם בקשם פניה שתעבוד להוציא אותם מעם כמו שכיאוה ואלמעה · ויסתר מעם פניו · בראה הנבואה כי הוא ראה כאלו אחר מדבר עמו ובאחר התבאר לו שהוא הקב"ה יתפ' הכתיר פניו לראתו מהבנים לבם יתפ' והנה שיה זה מעמו לעבדו הקבלה שים לאדם לבטיל הקב"ה יתפ' · כי ידעתי את מכאוביו · הוא דבק מה שאדד להיכלו והדמון בו הנה מפני שידעתי את מכאוביו מהקב"ה שלא יוכלו לבבל' ידיעה הנמצאתי בהם להשתבל לבניהם מיד מצרים ואל"פ שלא הניע הקן ולהוריהם ארץ כנען כאלו' ניע הקן · מי אלכי כי אלך אל פרעה · רבא בזה שלינו ראוי ללכת אל פרעה · שהוא אלך גדול כי לא אים דברי' הוא כמו שזכר אחר זה · ומעוד שהוא היה לפי מעשיו שפל מאד ולזה לא יתבן גדול לפני אלך גדול בפרעה וזה המאחר היה מעולל מנוס מעה · וכי אוציא את בני ישראל מארץ מצרים · הנה בזה שלא יהיה ראוי לבא אל פרעה הנה לא יתבן שיוציא בני ישראל מצרים וזה כי לא יתבן שיוציאם מצרים אם לא נעשה אותם ישראל לא היו באופן מהשלמות שיהיה ראוי שתתנן בהם ההשגחה האלהית בזה הלאבן הנבואה ר"ל שיירשו ארץ כנען קודם שיגיע בעם · ואחרים אחר עשה זה אפני מה שתתאחר לו מרוע מנהג ישראל ולא היה בזה לעשה תשובה אחוזה בדברי הקב"ה שיעבו' מן הסובות על כל ההשגחה יקרה שלא יגיע בעם' לא כי המקבל באופן מהשלמות שיהיה ראוי שתתנן בו כתו ההשגחה הזאת כמו שביארנו בשני מע"י · ולזה אחר הקב"ה שיעבו לתנן אחר יגוה אם בכיו ואת

אבן עזרא

לך ואספת את זקני ישראל · מיוחדים ליסיבה ואם תאמר זקנים סתם היאך איפשר לו להסוף זקנים של ששים רבוא: ושמעו לקולך · מכיון שתאמר להם לשון זה ישמעו לקולך שכבר סימן זה מסור בידם מיעק' ומיוסף שבלשון זה הם נגאלים יעקב אמר להם ואלהי' פקד יפקד אתכם יוסף אמר להם פקד יפקד אלהים אתכם:

נקרה עלינו · לשון מקרה וכן ויקר אלהים ואנכי אקרה כה אהה נקרה מאתו הלוס: לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך · אם אין אני מרמה לו ידי החזקה כלומר כל עוד שאין אני מודיעו ידי החזקה לא יתן אתכ' להלוך: לא יתן · לא יסבוק כמו על כן לא נתתיך לא נתנו אלהים להרע עמדי וכלן לשון נתינה הם וי"מ ולא ביד חזק' ולא בשביל שידו חזקה כי מחז אשל' את ידי והכתי את מצרים וגו' ומתרגמין אותו ולא מן קדם דחיליה תקיף משמו של רבי יעקב ב"ר מנחם נאמ' לי: ומגרת ביתה · מאותו שהיה גרה אתה בבי': ונצלתם · כתרגומו ותרוקין וכן וינצלו את מצרים ויתנצלו בני ישראל את עדיים והנ"ון בו יסוד ומנחם חברו במחברת לדי עם ויגל אלהים את מקנה אביכן אשר הגיל אלהים מאביכו ולא יאמנו דבריו כי אם לא היתה הנ"ון יסוד והיא נקודה במירק לא תהא משמשת בלשון ופעלתם אלא בלשון ונפעלתם כמו ונסמתם מן האדמה ונתת' ביד אויב ונגפתם לפני אויביכ' ונתכתם בתוכה והמרתם נגלנו לשון נפעלנו וכל כ"ון שהיא בהא בתיבה לפרקים ונופלת ממנ' כנ"ון של מונף מוסא נותן נוסף כשהיא מדברת לשון ופעלת' תנקד בשבא בחטף כגון ונסמתם את אביכם ונתתם להם את ארץ הגלעד ונצלתם את בשר ערלתכם לכך אני אומר שזאת הנקודה בחירק מן היסוד היא ויסוד שם דבר גדול והוא מן הלשונות הכבדי' כמו דבור כפור לחוד כשידבר בלשון ופעלתם ינקד בחירק כמו ודברתם אל הסלע וכפרתם את הבית ולמדתם אותם את בניכם: מזה

פקד ה' וחס' · פקד יפקוד פקד בפקד אפקד כלם הסרים במ"ה מלאים וסי' ועל ישבי פקוד · פקוד ושוא · לא אפקוד על בנתיכם · יפקוד חטאתם · דהו שע · ועל העתורי' אפקוד: אעלה ח' פשטין וסי' ואמר אעלה אתכם מעני · ויעל מלאך יי' · את מי אעלה לך · ויאמר המלך אל אר"ה · כי אעלה ארוכה לך · מצרי' כיאר יעלה עלו' מתים אעלה · תדבק לשוני להכי אם לא וסי' בלשון ארמי אמר מלאכא לאנתתיה דארנונא אריך למבסיא קטורתא דירושלם · ליי' אלהינו ט' וסי' ושמעו לקולך · אלהי העברי' · דרך שלשת ימים ' ויאמר משה גם אתה · הנסתרות ליי' · נשכבה בבשתינו · רן ליי' אלהינו · ומה חטאתינו אשר ליי' אלהינו · ירמיה · ליי' אלהינו הרחמים והסליחות: להלך ד' וחס' וסי' ואני ידעתי כי לא יתן · לתתי להלך עמכם · להלך נגד החיים · להלך אל אל במשפט · שליחת את יד ג' וסי' וישלח אברהם את ידו · ושלחתי את ידי והכתי את מצרים כי עתה שלחתי את ידי: נפלאתי ז' חס' וי"ן בליש' וסי' בכל נפלאתי אשר · אעשה נפלאת אשר לא נבראו · ועזזו ונפלאתיו · דתהלי' · נפלאתיך ומחשבתיך אלינו · ודברי נפלאתיך אשיחה · וימאנו לשמוע ולא זכרו נפלאתיו אשר · דר"ה: ישלה י"ב נמסר כתהלים סימן ע"ח: ושמלת בל מ"ם קדים ללמ"ד חס וכל למ"ד קדים למ"ם מ"ל במ"ג וסי' ואולך אתכם ארבעים שנה במדבר · וארבעים שנה בלכתם במדבר · דע:ירא וריח שלמתיך ברית: והן ה' וסי' והן לא יאמינו לי · והן אצוה על חגב · והן חלמא ופשרא · והן לא תסגדון · והן לא ידיע להוי לך:

להרגלו י"וד היחס כי י"וד העברי' בחירק תחת ה"ריש סימן רבי' כמשפט: נקרה עלינו · בה"ל גם בה"לף הטעם אחד כמו נקר' נקרלתי ועוד חבר' טעמו כי הוא כן יפגענו: ואני · לא יתן רשות לו כמו יגיח כמו כי על כן לא נתתיך לנגוע אליה ולא בעבור יד החזקה שים לו והגאון אחר ולא ביד חזקה בפעם אח': ושלחתי את ידי · כנגד ידו: ונתתי · גם היה דבר פלא שמצרייס היו מפיסין את ישראל שיסאלו מהם וזה טעם ויסאילום וזה הפך משפט אנשי העולם · ודע כי מ"ס ריקם נוסף והמלה נמלאה על רבים כזאת גם על לשון נקבה אל תבואי ריקם וכמוהו הנס · ושאלה · הנה במקום אחר ויסאלו זכרים ונקבה והזכיר הנקבות עתה כי מנהג הנשים לשאול מאת הזכרות יותר מהזכרי' כלי תכשיט זהב וכסף לשום על נותרי הבנו' והבנות ונזמים באזנים ובאף מצעדה וסהרונים ועכסים וזה המנהג היום בארץ ישמעאל לא כן בארץ העברי' וכבה הזכיר מכשפה כי הנשים בעלות כשפי' יותר מהזכרי': ומגרת ביתה · כי מחוזה היתה להם ויש מתהונגים ואומרי' כי אבותינו גנבי' היו והלה הלא ידלו כי מלוה עלי נה יתכן להיו' משקלה מבנין נפעל כמו ונגפתם · ויען · הנה הקב"ה אמר שיאמינו בו הזקני' רק לא הזכי' ככה כי ושמעו לקולך אולי לא יאמינו בלב: ויאמר

חזקוני

את זקני ישראל · פרש"י · המיוחדים ליסיבה וכו' וכן תפרש לקחן בני ויאספו את כל זקני ישראל: ואמר אעלה אתכם · כן תאמר לבני ישראל: ושמעו לקולך · פרש"י יעקב אמר להם בקול יפקוד שלי' אתכם · מו"ק סברי פסוק זה אינו בני יעקב: נקרה עלינו · בשבילנו כמו כי עליך נקרה דרך שנעשה יפיה · וכן עשו כדכתיב ויקנו ביום הזה בקנה המדבר: ואני ידעתי כי לא יתן מלך · נגלה לו תמונה שתעיד פרעה להקשות לבו כדי שלא יתפה כשיסרב ומה אם כשנגלה לו תעלה הרעה עליו אולי לא נגלה לו על אמת כמה וכמה: ולא ביד חזק' אע"פי שאני מראה לו התעב מכות אז יד חזקה כדכתיב ולכל ביד החזק ואחרי' אלוים מכות עדיין לא יתן לתתכם לצאת אבל כשאשלח ידי והכתי את מצרים במכת ככוחי' אחרי כן ישלח אתכ' · לא תלכו ריקם · כי הם יעניקו לכם מן מעיים כסף ויהב שמלות לקיים יצאו ברכוש גדול דונאות הפנקת ענד נאון נרן ויקב: ושאלה אשה בעורה כמו שאל מאבי · ואתנה ונאמר שכרי אתן לך קבעה נעיני מצרים: ומשאלה אשה · לא הוכרים שאלה אלא שדבר הכתוב בהווה בהכנים הרגילות לשאול מכשיטין יותר מן הזכר הזכיר הכתוב מכשפה בשביל הרגילות: כלי כסף וכלי זהב ושמלות · לכבוד הבן שיהיו לו בדבר · ונצלתם את מצרים · בשכר שעבוד עבודת פרך: ולא יאמינו בקולי · וא"ת ולא הכשיבו הקב"ה ושמעו לקולך אלא על הזקנים אמר לו הקב"ה ושמעו לקולך ולא על שאר העם: עמ

בעל הטורים

אעלה · מ"ע ספודנו · קומץ מנחה · רלבג · חזקוני · אבן עזרא · רשי

ואמר: זה האות לא נתנו למשה שיאמין כי כבר נתן לו אות הסנה רק עשה לו האות שיעשה ככה לבני ישראל. על כן כתוב למען יאמינו והטעם תעשה כן להם והוא נתן לו בגמלא עוד תנוד כי מטהו מפעמתו כמנהג הזקן כי כבדך רועה לא בלא חל פרט: ויאמר. דעת מכוני המחקר איך יתכן זה והולרכו לומר להסיר היבשת וכל דבריהם רוח כי הוא דרך נוסף והיגו על דרך התולדת: ויאמר. יאמר יפת זה המופת רמז כי היה בתחלה דבר רך כמו מטה ונהפך לנחש וכתי' התנין הגדול ובסוף ישוב כברחשונה והיה כלא היה: ויאמר. האות הראשון מטהו שלא נמלא בידו והשני בידו אחר יפת בעבור שחשד ישראל שלא יאמינו לעדותה ידיו אם כן היה ראוי להיות זה האות הראשון. ורבי יהושע אמר כי זה רומז לישראל שהיו בתחלה תפשים ונגעים אם בעבדות מצרים יהוה ירפאם ושובו תפשים. ויאמר. הגאון אמר כי החיק הוא בית הזרוע וכבה ובחיקו יש שהו בחיקך ואחרים אמרו כי הוא הכנל הסיוך לחזה: והיה. ידענו כי אם לא ידע אם יאמינו אז לא יאמינו רק הכתוב דבר כנגד משה שאם היו מקלת ישראל שלא יאמינו לאות הראשון יאמינו לאות האחרון והכתוב אמ' לקול האז' ואין לו קול רק דברה תור כלשון בני אדם כאמו מות ותייס ביד לשון ואחר הכתוב האות האחרון אף על פי שיש אם אות שליטי בעבור שלא הרתה לו עתה רק אלה שני האותות כי השליטי עתיד לעשותו: והיה. אם היו עוד מקלת ישראל שלא יאמינו באות האחרון תעשה המו' השליטי ויאמינו וכתיב ויעש האותות לעיני העם וזה האות השליטי שהוא והיה לדם ביבש' הוא חלק מהמכה הראשונה בעבר המכות הנתידות להיות: ויאמר. כל המפרשים פה אחד אמרו כי פירוש כי לשון בקשה ורבי יהודה הלוי אמר כי הוא דרך הקרה והטעם כי אדני הענין כלומר עשה כי עונש מה שתרצה והניחני מזה שלא תשלחני וככה כי אדני ידבר נא עבדך דבר עשה כי מה שתרצה והניחני לדבר: איש דברי. יודע לדבר לאות שאינו מתנכב בלשונו בדברו אז מגמגם אז שיכבדו על פיו אותיו ידועות ומנהג העברים כאשר ירצו להשוות שני דברים או שלשה יוסיפו מלת גם בתחילה כמו משל בנו גם אחה גם בנך. ועשה שלשום לא יאמר תמול כי אם ליום הזה שהוא מדבר בו והנה שלשום יהי שלשי שעבר ליום הזה שהוא מדבר בו והמם כדרך לשון רבים בעבור היום ואתמולו ואף על פי שאין הש"ון קמולה כמשפט או הת"ם נוסף בהחרונה כאשר הוא נוסף ברחשונה ויהי כמשלם תדשים: גם מאז דברך. מעת דברך כמו ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך כי לא סר כובד לשונו רק נשאר כאשר היה והאומר שנשאר לשון מצרים אינו נכון כי הוא אומר ב'דברים כבד פה וכבד לשון ועוד נלמוד מתשובת הש"ם מי שם פה להם או מי ישום אלם שאינו מדבר על לשון מצרים רק ככה נולד שהיה כבד פה שלא היה יכול להוליא אותיות הלשון רק קצתם היה מוליאם בכובד וזהו טעם ואנכי אהיה עם פיך והוריתיך אשר תדבר שיורנו אשר ידבר מלות שאין שם מאותיות הכבדות על פיו: ויאמר. הנה מלאנו אלם כנגד פקח ונשאר חרש לבדו ואין אחר כנגדו והאמת כי מלת פקח כנגד החרש והעור ככתוב פקוח אזנים לפקוח עיניים עורות ובתה הנה לא הבטיחו שיסור כובד לשונו רק יורנו מה שידבר: ויאמר. כבר פירשתי כי כל נה במקרא כמו עתה וככה דבר נא באזני העם שמע נא יהושע יומת נא את האיש הזה אוי נא לנו כי חטאנו: ביד

בעל הטורים

מזה ביחך מ' זה שביחך שחרבעים שנה תשקנו דיח מ' שנה יהיו זה פירוש ל"ב שבעים ביחך. אחר לו הב"ה למשה לא תזוח דעתך חס חין חתה עושה שליחותי המע' הוא עושה שליחותי הנה ג' מאמר הנה ואחיך הנה המלאכים הבאתה. לך הנה העיר נבי ישראל ביום' כתיב הנה המלאכים הבאתה פעל ידו כאן מתרגו' ובאתה נאמר הנה' יחך שעל ידו יצאו מעם. הנה העיר רמז שעל ידו יתקנו ויצאו לעיר שהוא ירושלים כדכתיב בעיר שחוברה לה יחדו. בחיקך. ג'נמ' הנה חר ותרחיו בני דוד ואתנה בני מדוביך בחיקך. ום פה בחיקך כמו שנקרא משה בנרעת כד דוד לקה בנרעת מתו שדרשו רז"ל בנגעי משה חדשים. אחר אעשה בקרבו. אחר בני' דבר עד"ם בחא"ב שבקרבו היו רשומות המכות. ויבא ב' בחש' מ' מי שם לאדם או מי יאשם חלש. שם לא נאמר אלא יש לעתיד. המלאכה בפרטי אקר ליום הדין שלא יתנהו מעבר. והוריתיך ה' הגין על ה"ח לומר והוריתיך על פי חתשה חומשי תורה שלתן לך: יזכר

אמרי נועם

ויבי לנחש לפי שנתנבא' נחתר קונה בנחש יבן מחר הק"בה לנחש עפר תאכל לפי שבבר פיו בריבלות ונהפך בעפר לעפרו: ובכל פה ויה היה שנכוהו בנחלת וח"ת וכי בכוהו על מקום שיהי' בכבד פה מי שיוקבל התורה וח"ו יעשה בתה נפר' ו' ל' זה היה קונם ת"ת ותח"ב נתרפא. ח"ב בכבד פה קצי מלשון מבר' שאינו יודע לדבר נתות: מי שם פה. חס רניתי היית מדבר תתנם כבודי על הדם שאין לו פה ולשון לעשות שלוחתי ויתלא דבר נדול כזה ד"ח וכי לא הייתי יודע שתתה בכבד פה והל' מי מעיתיו ותה לך לאמר זאת:

מ"ע ספורנו

פה זה בריך הנה המשה היא דבר שאין בו רוח חיי ואיל היה דבר שיש בו רוח חיים ואני מתיה ואתיה כי אמת היה נבראת ואתן רוח חיים בפטה הזה: ונם משה אפנינו כי אתנם היה אז נאור ורוץ אבל תנינו הרשעים בלהטיהם לא היתה בהם תנועה עם היות על תמיות תנינו כי אתנם הכשפים לא יאמינו נאמת כאתרם ז"ל (סנהדרין פרק ד' מיתות) האלים אמינו בנהלה לא מנו ברו' ולפיכך אמ' והאמה אחר נהפך לנחש ולא אחר לתנין: והאמינו לקול האות שאחרון: כי יותר רחוק אבל הטבע לרפאת את הנרע' העזה כאלו אחר אחר היא כאו פות לאותו אחר אחר היא בני אפר: ולקחת מתיאי היאור. כי היות הנשום נהכן כלו לאורכב בלתי מחצבי לא יצויר כלל: לא אים דברים אנכי. בלתי מורגל בתלאכת לשון לאדוים וסדרה לדבר לפני המלך: גם מתמול. בהיותי נר בחרן בבריה. גם מלשם. בהיותי בנית פרעה: גם מאז דברך אל עבדך. אף על פי שהיתה נפשי הדברית אז בחור פני המלך לא קנתה לשון לאומי: כי כבד פה וכבד לשון אנכי זה קרא לי כי כבדות הלי הדבר אלי בלתי פוכנים לפיכך לא פנה לבי לדעת לעות את יעב הבר: מי שם פה לאדם. מי נתן ההכנות הסבתיו בנח טבע האדם: ואנכי אהיה עם פיך. להבין בלי הדבור: והוריתיך. לשון לאדוים: שלח

קומ"ן מנחה

הפכו לנחש: פזה ביחך רצונו שהמשה דומם והיה חלק מב"ח ואני אשיב היה לדומם בצרעת והכטה לב"ח: לא איש דברים אנכי ר"עשות פעולה בדברי' כי ברברי' לא יוסר עבד והה"כה

ויאמר אליו יהוה מזה בידך ויאמר מטה: ויאמר השליכהו ארצה ויהי לנחש וינס משה מפניו: ויאמר יהוה אל משה שלח ידך ואחז בזנבו וישלח ידו ויחזק בו ויהי למטה בכפו: למען יאמינו כי נראה אליך יהוה אלהי אבתם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב: ויאמר יהוה לו עוד הבא נא ידך בחיקך ויבא ידו בחיקו ויוצאה והנה ידו מצרעת כשלג: ויאמר השב ידך אל חיקך וישב ידו אל חיקו ויוצאה מחיקו והנה שבה כבשרו: והיה אם לא יאמינו לך ולא ישמעו לקול האת הראשון והאמינו לקול האת האחרון: והיה אם לא יאמינו גם לשני האתות האלה ולא ישמעון לקלך ולקחת ממימי היאר ושפכת היבשה והיו המים אשר תקח מן היאר והיו לדם ביבשת: ויאמר משה אל יהוה בי אדני לא איש דברים אנכי גם מתמול גם משלשם גם מאז דברך אל עבדך כי כבד פה וכבד לשון אנכי: ויאמר יהוה אליו מי שם פה לאדם או מי ישום אלם או חרש או פקח או עור הלא אנכי יהוה: ועתה לך ואנכי אהיה עם פיך והורתיך אשר תדבר: ויאמר בי אדני שלח

מזה חד מן ט"ו מלין דכתיב תיבה חדא וקרי' תרין וסי' במס'רבת': השליכהו ד' ב' חס' וב' מלאים וסי' ארצה אל בית היוצר. בחלקת שדה נבות. בחלקה כדבר יי' דאירי' מ"ל. אל בית היוצר מ"ל: וישלכהו הד מן י"ב חס' בליש' נמס' פרשת כי תשא: וישליכהו ג' ב' הס' יחד מ"ל וסי' ארצ': וישלכהו באה' ההרי. וישליכהו ארצה. דדניאל מלא: ואחז ב' וסי' בזנבו. ואהי לך אחד מהנערים: כל אורית' האתת כתיב במ' ג כתיב אתות וסי' והיה אם לא יאמינו. גם בכל האתות אשר ע שיתי יובאתות ובמפתי': וא' כתיב אותת. ויתן יי' אותת ומפתים: שמיעה לקול י"ג נמסר במסר'רבתא: ולא ישמעו ד' וסי' והן לא יאמינו לי. והיה אם לא יאמינו לך. אם יחטא איש לאיש. ודברת אליהם ולא: ויאמר משה אל יי' ה' וסי' בי אדני לא איש דברים. לא ייכל הנם לעלות. ראה אתה אמר אלי. למה הרעת לעבדך. ומעמי מצרים כי העלית: בי ארני ה' יסי' לא איש דברי. שלח נא ביד תשלח. בי ארני מה אומ' בי ארני במה אישיע. ויעתר מניח הנייגא דפסיק:

ומזה ביחך. לכך נכתב תיבה אחת לדרוש מזה שביחך אתה חייב ללקו' שחשדת בכשרי' ופשוטו כאדם שאומר לחברו מודה אתה שזו שלפניך הכן היא אומר לו הן אמר לו הריני עושה אותה עץ: ויהי לנחש. רמז לו שסיפר לשון הרע על ישראל ותפס אומנותו של נחש: ויחזק בו. לשון אחיזה הוא והרבה יש במקרא ויחזיקו האנשים בידו והחזיקה במבושיו והתיקתי בזקנו כל לשון חזק הדבוק לב"ה לשון אחיזה הוא: מצורעת כשלג. דרך נרעת להיות לבנה הם בהרת לבנה היא הף בהות זה רמז שלשון הרע ספר באמרו לא יאמינו לי לפיכך הלקה בנרעת כמו שלקת' מריס על לשון הרע: ממיקו שבה כבברו. מכאן שמל' טובה ממהרת לבא ממדת פורענו' שהרי בראשונה לא נאמר ממיקו: והאמינו לקול האות האחרון. משתאמר להם בשבילכם לקיתי על שספרתי עליכם לשון הרע יאמינו לך שכבר למדו בכך שהמזדווגים להם לוקים בנגעים כגון פרע' והבימלך בשבילו שרה: והיו המי' וגו'. והיו והיו שני פעמי' כר' בעיני אילו נאמר והיו המים אשר תקח מן היאור לדם ביבש' שומע אני שבידו הם כהפכים לדם ואילו כשהיו להרן יהיו בהויתן אבל עכשו מלמדנו שלא יהיו דם על שיהיו ביבשת: גם מתמול וגו'. למדנו שבעת ימים היה הק"בה מפתה את משה בסמ' ליולך בשליחותו: מתמול שלשם. מאז דברך הרי שלשה ושלשה נמין רבויין הם הרי ששה והוא היה עומד ביו' השביעי כשאמר לו זאת עוד שלח נא ביד תשלח עד שחרה בו וקבל עליו וכל זה שלא היה רול' ליטול גדול על אהרן אחיו שהי' גדול הימנו וגבוה היה שנאמר הנגלה נגלתי לבי' אביך בהיותם במצרים הוא אהרן וכן ביחזקאל והודע לכם באר' מצרים ואומר לכם איש גלולי עיניו השליכו ואות הכבוד לאהרן נאמרה: כבד פה בגבורתו בל"ו: מי שם פה וגו'. למדך לדבר כשהיית נדון לפני פרעה על המצרי: או מי ישום אלם. מי עשה פרעה אלם שלא נתאמן במצות הריגתך ואת מעשיו חרשים שלא שמעו בעיניתי עליך ולאספקלסורין ההוגים מי עשאם עורי שלא ביד

רמו כשברחת מן הבימה ונמלטת הלא אנכי שבמוי יי' עשיתי כל זאת: ביד

חזקוני

מזה ביחך. מה זה קרי: והאמינו לקול האות האחרון. כי מי יוכל לרפות נגע צרעת רק הב"ה ורק כאן שתרפא: והיה לדם ביבשת ולא יזהרו לקדמותן ובולת ידעו כי מלאת הב"ה הוא כי כל דבר שנעשה ע"י כשוף מיזר לקדמותו והללו יהיו לדם: כי אדני באל"ף ל"ת. לא אים דברים אנכי. מקרא מבר הוא והכי קאמר כי אי"י כבר מתמול שלשום אלו אנכי דברת לך לא אים דברים אנכי ואם בלת לברם דברים ככתבן היאך מפרשנו לא אים דברים אנכי אם לא היה אים דברים מאתמול כ"ש מתמול שלשום והיה לו לכתוב לאמרם לא אים דברים אנכי מאז דברך אל עבדך ולא מתמול שלשום ולא מתמול: גם מאז דברך אל עבדך. שלא מאחר מיום שדברת אלי לאמרתי לדבר נאות: כי כבד פה. לפי שברחתי מפצרים בקטנותי ובגדלי כן שמוזים שנה אנכי וכבר שכחתי לשון מצרי אבל אהרן לא זז מעם ויודע לשונם: מי שם פה לאדם כשאתי כורא את האדם אני הוא הנם לו פה ולשון כ"ש שיש כי כח לתקן כובד פיך וכובד לשונך לדבר נאות: אלם. כנגד מי שם פה: פקח. פסילו הכתוב בין פרש לעור לפי שהוא נופל על שניהם כמו"ל פקוח אזנים ולא ישמע לפקוח עינים עורות: לו עור. פרש"י מי שאין עורים כשברחת ולא ראו מו"ק שהרי כחוד לעיל ויספר פרעה פרש"י מפרש לקיטטיר להרגו ולא אלמה בו מרגו: שם פיך. שתרפא את פיך לדבר נאת וכשרא מעם שלא היעילו דבריו ואחת לאותיו הכתובות לאמלה נלה הדבר שאין רצונו לעשות שלא ליטול הגדולה לאני אלמו ולאמר שלא נא ביד מי שתרצה לשלוח תין מאחי עד ויאמר אף י' בשמה ונומר עד כי דבר ידבר הוא בשמאה יקבל לעשות שניאותי ולדבר בשמי מה שלא עשית אמה: ולך

רלבג

ביתו לאמרו ושמרו דרך יי' לעשות נדקה ומשפט לשמן הבית יי' על אברהם אמר דבר עליו כמו שבאתרנו בברכת ויחי. והנה יתכן שתהיינה פעולות ישראל אחר נשיאתם יותר רע ת מעמה שהיו לפי המסודר מהם שהוא היודע אמר הטוב אמר ישר להם הטוב יתע' בענוד מבהיהם הפקודים. תעבדון את האלהים על ההר הזה זה לך לאות שבבר יהיו ישראל באופן מהמלות בנאתם מתצרים שיהיו אלוים שתדבק בהם הנשתי כדרך שאורים להם אחרן כנגד קודם שנים הקן זה שבבר יסכימו כולם לעבוד אותי ולשמוד מצותי תכף שיצאו מתצרים על ההר הזה זה אחנם היה נשת מתן תורה כי אז נכנעו ישראל כלם לעשות ולעשות את כל אשר דבר הש"ם יתע' מתעניין התורה ובהיו' העניין כן הנה ראוי שתדבק בהם אז הסנתי להעלות אותם לארץ כנען כמו שיעדתי לך. מה שמו. ראוי שתדע מה שם הדבר הזה מה שיורה על מהותו ויתן נאור בו לפי מה שאפשר כמו שזכרנו בפרשת נראתי' בפסוק ויקרא אל משה ומזה ולהבין מאוחר שזה הש"ם יותר לאותי כשהיה הש"ם המדבר אל אברהם אמר לו אל שדי ולא אמר לו מה שמו ולא הודע לו

ביד תשלח · ביד מי שאתה רגיל לשלוח והיא אהרן · ד"א ביד אחר שתראה לשלוח אין סופי להקביסס לארץ ולהיות גואלם לעתיד יש לך שלוחים הרבה : ויחר אף · רבי יהושע בן קרחה אומר כל חרון אף שבתורה עושה רושם וזה לא נאמר בו רושם ולא מצינו שבא עונש על ידי אותו חרון אמר לו ר' יוסי אף בזו נאמר בו רושם : הלא אהרן אחיך הלוי · שהיה עתיד להיות לוי · ולא כהן והכהונה הייתי אומר לגאלת ממך מעת' לא יהיה כן אלא הוי אהרן כהן ואתה הלוי שב' ומשם אים האלהי' בניו יקרא על שבט הלוי : הנה הוא יוצא לקראתך · כשתלך למצרי · ורואך ושמח בלבו · לא כשאת שבור שיהא מקפיד עליך שאת עולה לגדול ומשה זכה אהרן לעדי החשן הנתון על הלב : ודבר הוא לך · בשבילך ידע' אל העם זה יוכיח על כל לך ולו ולו ולכ' ולה' הסמוכים לדבור שבולם לשון עליהם : יהיה לך לפה · למלין לפי שאתה כבד פה : לאלהים · לרב ולשר : ויש אל יתר מותנו ליטול רשות שהרי נשבע לו · ושבע שמות היו לו רעואל יתר יתרו קיני וכו' : כי מתו כל האנשים · מי הם דתן ואבירם חיים היו אלא שירדו מנכסיהם והעני חשוב כמת : על החמור · חמור המיוח' הוא החמור שאבש אברהם לעקידת יצחק והוא שעתיד מלך המשיח להגלות עליו שנא' עני ורוכב על חמור : ב ויש אר' מצרים ויקח משה את מטה · אין מוקדם ומאוחר מדוקדקים במקרא : בלכתך לשוב מצרימה וגומר · דע שעל מנת כן תלך שתהא גבור בשליחותי לעשות כל מופתי לפני פרעה ולא תירא ממנו : אשר שמתי בידך · לא על שלש אותות האמורות למעלה שהרי לא לפני פרעה הוה לעשות' אלא לפני ישראל שיאמינו לו ולא מצינו שעשאן לפניו אלא שאני עתיד לשוב בידך במצרים · ועשית אותם לפני פרעה · אין מוקדם ומאוחר מדוקדקים במקרא : בלכתך לשוב מצרימה וגומר · דע שעל מנת כן תלך שתהא גבור בשליחותי לעשות כל מופתי לפני פרעה ולא תירא ממנו : אשר שמתי בידך · כשתלך למצרי' כמו כי ידבר אליכם פרעה וגו' אל תתמה על אשר כתב אשר שמתי שכן משמעו כשתדבר עמו כבר שמתים בידך : ואמרת

שלח נא ביד תשלח · מסר אשר כאילו הוא כתוב ביד אשר תשלח כמו עם לבבי' שלם והעני' שישלח זה השליחו' ביד אהרן אחיו שהוא הים דברי' כי אינו כבד לשון והוא רגיל להגבה לים' וכתו' ביתקל כי הים שלח נביא ביאר' לפני בוא משה אלהינו וכתיב ויאמר יי' אל אהרן לך לקראת משה המדבר ועוד כי הוא גדול ממני בשני אולי יחר לו פיהיה משה שליח אל פרעה על כן אמר הים ואתה בלבו והנה משה הינו ממתן ללכת רק בתחלה אמר לה הים דברי' אלכי כי קשה הוא לדבר לפני המלך מי שהוא בכל כח והשב כי הים יחדש לו אות להסיר כובד פה וכאשר הסיבו הים והודיעך ידע כי כובד לשונו לא יסור הל' תמה מה למה לא ישלח ה' אהרן אל פרעה ובעבור זה אמר שלח נא ביד תשלח ומתשובה הלא אהר' אחיך הלוי יתברר לנו כל זה : ויחר · תלולה לשון פירוש זה הפסוק ויבקש המיתו כי עתה היה רואה שיבקש המיתו אם הי' ממתן ללכ' ולא כאשר הלך כאש' אמרו רחרי' ולמה יבקש המיתו בעת לבתו ואין זה דומה לדבר בלעם גם דבר יעקב אינו כן ואם טען טוען אנה מלאנו אהרון אף שלא חדש שום נזק הראוי לו ויחר אף ה' בם וילך ולא בא נזק לאהרן · וטעם הלוי שכן הי' מוד' ביסרא הנביא הלוי כי היה בהם אחרים ששמם כשמו ודבר זה אין זה גרעון למשה רק מעלה גדולה כי אהרן יהי' דומה לפה שיעלה דבור הנשמה אמיתם נראה כמו המלאכים אמיתם נראים כי אינם גוף והנה ידמה משה כמעלת המלאך וזהו ואתה תהיה לו לאלהים והנה אין אלהים בכל המקרא רק הפסם הנכבד לו מלאכיו הקרובים כי על ידם ראה מעשי הפסם בחרן לו קדושי משה העושי' משפטי אלהי' בארץ ואל אלהים שהוא מ' דבר הכתו ככה לפי מחשבת הנ בדיים כיון אל הנביא הנביא : ואת מטה המותות · שהפך לנחש לעשי ישראל ולחנין לפני פרעה ולהכות בו את היאור ולהעלות הצפרדעי' ולהוני' הכני' ולהורי' הברד ולהבאים הארבה ולהיות החש : וילך יתר · הוא יתרו כמו בפסם הוא נשמו ושלמה הוא שלמון והל' אמר לו שילך לראות אחיו ולא גלה לו הסוד : ויאמר · אין מוקדם ומאוחר בתורה ופירושו וכבר אמר וכבה ויאמר יי' אלהים מן המדינה ורבים כאלה

כן אמר הפסם ואתה בלבו והנה משה הינו ממתן ללכת רק בתחלה אמר לה הים דברי' אלכי כי קשה הוא לדבר לפני המלך מי שהוא בכל כח והשב כי הפסם יחדש לו אות להסיר כובד פה וכאשר הסיבו הים והודיעך ידע כי כובד לשונו לא יסור תמה מה למה לא ישלח ה' אהרן אל פרעה ובעבור זה אמר שלח נא ביד תשלח ומתשובה הלא אהר' אחיך הלוי יתברר לנו כל זה : ויחר · תלולה לשון פירוש זה הפסוק ויבקש המיתו כי עתה היה רואה שיבקש המיתו אם הי' ממתן ללכ' ולא כאשר הלך כאש' אמרו רחרי' ולמה יבקש המיתו בעת לבתו ואין זה דומה לדבר בלעם גם דבר יעקב הינו כן ואם טען טוען אנה מלאנו אהרון אף שלא חדש שום נזק הראוי לו ויחר אף ה' בם וילך ולא בא נזק לאהרן · וטעם הלוי שכן הי' מוד' ביסרא הנביא הלוי כי היה בהם אחרים ששמם כשמו ודבר זה אין זה גרעון למשה רק מעלה גדולה כי אהרן יהי' דומה לפה שיעלה דבור הנשמה אמיתם נראה כמו המלאכים אמיתם נראים כי אינם גוף והנה ידמה משה כמעלת המלאך וזהו ואתה תהיה לו לאלהים והנה אין אלהים בכל המקרא רק הפסם הנכבד לו מלאכיו הקרובים כי על ידם ראה מעשי הפסם בחרן לו קדושי משה העושי' משפטי אלהי' בארץ ואל אלהים שהוא מ' דבר הכתו ככה לפי מחשבת הנ בדיים כיון אל הנביא הנביא : ואת המטה הזאת · שהפך לנחש לעשי ישראל ולחנין לפני פרעה ולהכות בו את היאור ולהעלות הצפרדעי' ולהוני' הכני' ולהורי' הברד ולהבאים הארבה ולהיות החש : וילך יתר · הוא יתרו כמו בפסם הוא נשמו ושלמה הוא שלמון והל' אמר לו שילך לראות אחיו ולא גלה לו הסוד : ויאמר · אין מוקדם ומאוחר בתורה ופירושו וכבר אמר וכבה ויאמר יי' אלהים מן המדינה ורבים כאלה

שלח כבן ביד מן דבשר למשלח : ותקיף רוגזא דיי במשה ואמר הלא אהרן אחוך ליואה גלי קדמי ארי מלל אמליל הוא ואף הא הוא נפיק לקדמותך ויחזינך ויחדי בלביה : והמליל עמיה ותשוי ית פתגמיא בפומיה ומימרי יהי עם פומך ועם פומיה ואלף יתכון ית די תעבדון : וימליל הוא אלך עם עמא וידי הוא יהי לך למתורגמן ואת תהי ליה לרב : ית חוטרא הדין תסב בידך דתעביד ביה ית אתיא : ואזל משה ותב לות יתר חמוהי ואמר ליה איזיל כען ואיתוב לות אחי די במצרים ואחזי הער כען אינון קיימין ואמר יתרו למשה לך לשלם : ואמר יי למשה במדין אזיל תוב למצרים ארי מיתו כל גברא דבעו למקטלך : ודבר משה ית אתתיה וית בנוהי ואסיבון על חמרא ותב לארעא דמצרים ונסיב משה ית חוטרא דאיתעביד ביה נסין מן קדם יי בידיה : ואמר יי למשה במהכך למתב למצרים חזי ית כל מופתיא די שויתי בידך ותעבדינון קדם פרעה ואנא אתקיף ית ליביה ולא שלח ית עמא : ותימר

גביה ל' · ל' · ל' ·

ואמרת. טעם בני בכורי זה הגוי שעבדוני אבותיה בתחילה ואני חומל עליו כאשר יחמול איש על בנו העובד אותו ואתה לקחתו נע: עולם על כן אני ההרוג את בנך בכורך: ואמר. הנה אמרתי אליך פעם אחר פעם לשלח את בני לעבדני להקריב לי זבחים ואתה מאנת לשלחו על כן אעניישך וחסרי דעת חשבו כי עם משה ידבר וזה שבגון ועוד כי אליעזר אינו בכור משה: ויהי בדרך. היתה קבלה בידם שלא יומל הבן ביום השמיני אם הוא חולה או הוא בדרך שאין יכולת במוליכו להתעכב ובעבור כי משה לא יוכל להתעכב בשליחות השם רא"ל בעלתו שלא יומל כי יסתכן הנער אם יוליכו אותו בדרך והנה שלח השם מלאך להזכיר משה שיגיע עלתו ויומל הנער וילך לו לבדו והנער יהיה עם אמו עד שיתרפה והנה נעשה ויפגשהו. שבא חולי על משה מהשם שלא עלה על לבו וזהו ויבקש המיתו השם לא יומל בנו ובעבור שהוא חזקתו רעדה לא יוכל הוא לחולו ומלה אותו נפירה כי הוא גלה לה זה הסוד על תחתה בעבור שהוא כתוב ויפגשהו יי' כי מלאך יי' הוא וכמוהו ויי' הולך לפניהם יומם ושם כתוב ויסע מלאך האלהי ורב שמואל בן חפני אמר חליה להיות השם מבקש להמית משה שהולך בשליחותו לגאולת עמו רק בקש להמית אליעזר והוא סימן ויפגשהו גם המיתו ואחרי כן פי' שהוא אליעזר על כן כתוב את ערלת בנה ולא הזכירו בתחלה כי עוד לא נקרא שמו וכמוהו ויהי בלדת ויתן יד: ותקח צפורה צור. דבר חד כמו חרבות צורי שהם חדים וכמוהו לקח תשיב צור חרבו וטע' ותגע לרגליו לפי דעתי לרגלי משה כדרך ורמה הדם על המשקוף ולא יתן המשחית על כן וירף ממנו ממש. שסר החולי והרעד ורב שמואל אמר כי לרגליו לרגלי אליעזר גם כן וירף ממנו אם כן יש להשי' עליו אם החלי היה על אליעזר איך מלה אותו להוסיף לו מכאוב על מכאוב ומנהג הנשים לקרות לבן כאשר יומל חתן וטע' דמי' כי אם דמי חתן בעלי: וירף. דמים בלשון הקדש על ב' עניני' האחד שפיכות דמים כמו אם דמים אתה לי והמפרש שהוא חי' אינו לשון והשני' לשון רבים מדש ממש כמו בדמיך חיי והנה אמרה ברחותה שסר החולי ממשה אין אתה בני חתן דמים שהוא מענין הריגה רק אתה חתן מתבום בדם המילה. ומולו שם דבר והיה על לשון רבים בעבור דמים. ויאמר. לא היה מתנבא אהרן כי אין כ"י משה הוא השליח אל פרע' ואהרן היה שלוח לפני יה אל ישראל ומריס לנביאים על כן אמר ואשלח לפניך את משה אהרן ומריס: הר האלהים. הוא חורב: ויגד. שלחו גם לישראל תחלה: ואת כל האותות אשר צוהו לעשות לישראל תחלה ואחר כך אותות אחרים לפרעה: וילך. הזקנים הם היועצים בכל דור כי לא יכלו לדבר עם שם אותות אלף איש רק הזקנים ידברו להם: וידבר כי הוא המליץ על כן משה לא דבר עם ישראל לעולם רק על ידי אהרן ובמותו היה כמו כן תלין תתיו אלעזר בנו: ויאמן. אחר שמעו כי פקד יי' עמו כי הגיע הקץ האמור לאברהם עניים. מגזרת עינוי: ויקדו. מבעלי הכפל כמו קדקד על משקל ויתמו ימי בכי אבל משה ידמו כאבן והאומרים כי הם מבעלי הג"ן ויי יתן וידמו כאבן כי יוסיפו שרשים שחיבם בלשון הקדש בעבור המשקל והלא ירחו כי רדו על משקל בנו לכם בתי' והם שרשים כי כל מה שנוכל שלא נעשה שרשים רבים בעבו' המשקל הוא הנכון: ואחר. אחר שנעשה אהרן את האותות בפני אביו אל פרעה ואמרו לו שניה אל אמר יי'. וזה הסם לא שמעו פרע ע"כ הזכיר אלהי ישראל והטעם עם ישר' ולא יעקב לבדו: ויחגו לי במדבר. לזבוח זבחים כמו אסרו חג בעבותים חגיגה יגקופו: ויאמר מי יי' אשר אשמע בקולו. שוא הוא מי יי' שהוא האלהים ומתשובת משה שהשיב לו אחרי כן נלמוד זה: ויאמרו. זה הסם הוא אלהי העברים שהיו יודעים והוא אברהם הנקר' עברי ויצחק בנו ויעק' ובניו כאשר אפרש בפסוק כי תקנ' עבד עברי: ויאמרו. מלת נקרא כמו נקר' נקראתי בהר הגלבוע והוא כטעם פגיע' והנה פירש לו למה הם חייבים לחוג פן יבא דבר או חרב: מלת

חזקוני

בני בכורי ישראל. כל האומות בני הם אבל ישראל מכונין לפני יותר מכולן וסמ הבכור ש שם עלי במשנה להבדלת קודש שום אופה: ד"א בני בכורי ישראל עלתי היה הדבר שקנה יעקב את הבכורה מעשו לפיו ובחנה לו ועד שלא נבחר אהרן לכהונה עבודה בבכורות לפי אומר שלא את בני ויעבדני לפי שהו' בכור: ואם מאן אתה לשלח הנה אנכי הורג את בנך בכורך מכ"מ כאן פרש"י היה מבכה אחרוכה וכל זהו סב לחיות וכו' הכי נרסי' אלא נרסי' אינו אחר אינו דהא אינו לא אמרו אלא לאיהות: ויהי בדרך במלון. פסיק זה ראוי להיות דבוק אל ויבקש משה את אפשו ואת בנו כמו שלם שדינו להיות דבוק אל מחשה נקר ישלם אחת הטר אלא ע"י. מפסר בו את דבריו ונעשת הפסא הפסיק בנתים: ויפגשהו. לשון אפגשם כדוב שכול: ויבקש המיתו רש"ג אומר לתינוק שנאמר כי אתן דמים אתה לי ה הוא קרוי אתן לו משה לו הסינוק הוי אומר הסינוק: ד"א ויבקש המיתו לעשה שהרי היה לו לומל את בנו ולהניחו עם אמו ולילכת לבדו בשמוון בשליחותו של מקום והיה הלך לאט לרגל אשתו ובניו שהולך עמו: ויבקש המיתו. פרש"י מפני מה נענש לפי שנתעסק במלון תחלה ומ"מ היה לו לאמר רבינו להודיע במילה תחלה שהרי בה כרת ובשליכת מצרים לא היה רק עשה אלא יש לומר אין הכרת מוטל על האב אלא על הבן ישראל עצמו כדכתיב ושרל זכר אשר לא יומל בשר עורלתו ונכרתה ונו' ולפיכך נתרשל בה ויבקש המיתו: ותקח צפורה ונו' ע"י. הקולנה שנכפל על משה לא יכול לסולו עד שנגלה הדבר לאשתו והיא מלתהו: נר לשון אבן כמו ברכות מרכות מרים: ד"א נר לשון אבן כמו בשמיר חזק מצור שהרי כדרך היה ובפתח לקחה מה שמצאה: ותגע לרגליו. של פילה זו המילה כמו לא עשה לא יעשה לא רגליו ונרגיל לשרש את הערלה ותקח צפורה כו' ותגע הנר לרגליו של ילד ושברות את ערלת בנה: ד"א שהיה המילה לרגליו של המלאך להיות במקום קרבן והוציל וכן מצינו בנדמון שהקריבו קרבן לפני המלאך ד"א לרגליו של משה כי כדם המנה יסמלק לו הנגף כמו שמצינו במצרים שדם הפסח לא היה נותן המשחית לבא: ותאמר אל משה. שהיה המלאך להרגו הוא בשביל שנתעסקה בי שלכי מדינת ואתה עברי ואין לאי ראוי לך: וירף מעמנו המלאך לאחר שנישול לו הבינה שעל המילה היה ואחרה תתן דמים לאולת מה שהיה מעמו תתן דמים לאולת בשביל מילות בני ולכן לא אחרה לאולו אלא לאחר וירף מעמנו. ד"א ותאמר על נבנה כי תתן דמים אתה לי היה קרא' לבנה ביום מילתו וכן הפי' אתה בני תתן דמים אתה לי שהרי המלאך סופר את דמי בעלי: תתן דמים לאולת מה מקרלתי לבני תתן דמים שיהיו בבית אבי אלא לא נעבוד לפי שלא היה בידו ספק לעשות בשביל שהיה מסכב כדאיתא בהנזל שנקם המלאך בהמיתו במלון בשביל בנו בכורו שעדין לא אל ודבר זה נרם לבן בנו להיות עובד עבודה זרה ולפיכך הקלו' המלאך להרוג את משה מיד ותקח צפורה צור לפי שמלידה היה העכוב ע"מ שכרת רוב העולם נוטה שעל בנה הקטן שנאמר בנה אמרה כי תתן דמים אמה לי אבל אין מם כן על האב ל"ת הרי לעיל בני ולכאן מדין בר"מי מע"ו שלא יי"ל לאמר דוקא מע"ו שלא יהא ניחול ויהא כבר תוסר: כי חתן דמים אתה לי לפי פר"מי דמים כמו סופך דמים לא אבל אין מם כן על האב ל"ת הרי לעיל בני ולכאן מדין בר"מי מע"ו שלא יי"ל לאמר דוקא מע"ו שלא יהא ניחול ויהא כבר תוסר: כי חתן דמים אתה לי לפי פר"מי דמים כמו סופך דמים לא אבל אין מם כן על האב ל"ת הרי לעיל בני ולכאן מדין בר"מי מע"ו שלא יי"ל לאמר דוקא מע"ו שלא יהא ניחול ויהא כבר תוסר: כי חתן דמים אתה לי לפי פר"מי דמים כמו סופך

מ"ע ספורנו

בני בכורי ישראל. אף על פי שלקח הימין מהסיף אל הפתים פשה בדרוה לקרות כל בשם ה' לעבדו שכם אחד מכל מקום ישראל מגלי נכבד מעלם בחשב הוא בני מוכר כתובן פתחנה לא בעבר פתחנה שבר ורחמת עוכם ומנד מה שהוא בכורי ראשון לעבודתי בתעות כל האומות מעלי בחמרו כי כל העניים ילכו אים בשם אלהיו וכו': הנה חנכי הורג את בנך בכורך. בני הקשה אלהי שהוא תרה כנגד מדה כחתרן ובמדה אים יתנ"ומו כי אמנם מכת בכורות לבדה היתה לעשות עוכם לפרעה מכל המכות אבל אחר התכות היו לאות ולמופת לתתן ישובו כי לא יחפון בעות הזת כי לא נעל נפנים' דרכי התעוב' מחתית בלבל לו חכתו לשוב אל אל ית' מחכת סודו ורחמת גדלו שהיא התעוכם בתנעת עד בשם הבכור אשר בית הלל ית' ונותנת חן בעיני אלהים כאחרים ד"ל (יומא ברק יום הכפורים) עיונות נחמדי לו בזכיות אז לפחות לשוב כעבדים ורחמת מה מיוכל להעניים אבל מכת בכורות וסכיעת פרעה ואילו בים היו שפטים לקיים מדה כנגד מדה: ויהי בדרך במלון. בלבתו אן התבר לתלין עם פעתו ובניו: ופסר זה אחר שפטלים כל מכות אחל ית' מלין בדב' הבלאות: ויפגשהו. קרה יום מילת בנו אחר בו תפרה שכינה לעתוד בברית כעבין נחולו אתו ורחמ מלין ה' ואולי זאת היא סבת המנהג להכין כסא בכנוד בחקים המילה: ויבקש המיתו. מלאך הבר' המקבל את הכיפול לדע ובעבדנו בקש להרוג את עשה בשביל שנתרשל: ותאמר כי חתן דמים אתה לי. עדיתי זה כי אתה בשבעתני והיית אתן לי הבינה עתי שאול את בנימו ומניח אם הם לם ברית וכל זה אחרה לזכות משה לפני המבקש להמית: וירף ממנו. אבל לא הניחו לנתרי: אז אחרה הפן דמים לאולות בחתנות בכבוד אחרת סגוניה דמים בשתי מילות אחן כרית הפילה וספרים': לן לקרות משה שמדברה. בתלמיד מקבל פני הרב בחמרו ואת אביה לא לא כ"ם: ויפגשהו בהר האלהים. בשוכו מפדין לנבת לעבריה ויבק לו כשנשק דבר קדוש בעבין ויבקהו ויאמר הלא כי משחך ה' על נחלתו לנגיד: לא ידעתי את ה'. לא ידעתי שוב נתנת מקום את מ' מפיסות מופלא: ונם את ישראל לא תשלח. זה סנגור' לא נשבע לא תשלח את ישראל: אלהי העברים. אל שתפרת אתי הוא זה הנה הוא אלהי העברים שעפרתי' בדעות שבר. ואל מה שתפרת שאף גם זאת לא תשלח הנה מה מנה מתנשם בקולו:

פן

בעל הטורים

ויפגשהו. כ' כמקו' ויפגשהו יי' ויבקש המיתו' ויפגשהו בהר האלהים. מאמר בשעה שכתרשל מה: מן המילה לאחר אף אחת לבנלנו ולא היה יכול בשם יצר שבא אהרן ופייעו שלחו' ויפגשהו בהר האלהים ובזכותו נגלל. ויאמן. כ' מ' ויאמן העם. ויאמן חכים בדוד. שני פרנסי' עוכים עמו להם לישראל: משה ודוד. משה אמר מחני נא. ודוד אמר תזכר נא ידך כי ואלה הנאמן מה עשו שני פרנסי' נאמנים הי ולכן הי' יעו בהם: נעשה. נעשה רמז לו עשר מכות והיה כי בשנה אחת: בלנגים

בני בכורי ישראל. אף על פי שלקח הימין מהסיף אל הפתים פשה בדרוה לקרות כל בשם ה' לעבדו שכם אחד מכל מקום ישראל מגלי נכבד מעלם בחשב הוא בני מוכר כתובן פתחנה לא בעבר פתחנה שבר ורחמת עוכם ומנד מה שהוא בכורי ראשון לעבודתי בתעות כל האומות מעלי בחמרו כי כל העניים ילכו אים בשם אלהיו וכו': הנה חנכי הורג את בנך בכורך. בני הקשה אלהי שהוא תרה כנגד מדה כחתרן ובמדה אים יתנ"ומו כי אמנם מכת בכורות לבדה היתה לעשות עוכם לפרעה מכל המכות אבל אחר התכות היו לאות ולמופת לתתן ישובו כי לא יחפון בעות הזת כי לא נעל נפנים' דרכי התעוב' מחתית בלבל לו חכתו לשוב אל אל ית' מחכת סודו ורחמת גדלו שהיא התעוכם בתנעת עד בשם הבכור אשר בית הלל ית' ונותנת חן בעיני אלהים כאחרים ד"ל (יומא ברק יום הכפורים) עיונות נחמדי לו בזכיות אז לפחות לשוב כעבדים ורחמת מה מיוכל להעניים אבל מכת בכורות וסכיעת פרעה ואילו בים היו שפטים לקיים מדה כנגד מדה: ויהי בדרך במלון. בלבתו אן התבר לתלין עם פעתו ובניו: ופסר זה אחר שפטלים כל מכות אחל ית' מלין בדב' הבלאות: ויפגשהו. קרה יום מילת בנו אחר בו תפרה שכינה לעתוד בברית כעבין נחולו אתו ורחמ מלין ה' ואולי זאת היא סבת המנהג להכין כסא בכנוד בחקים המילה: ויבקש המיתו. מלאך הבר' המקבל את הכיפול לדע ובעבדנו בקש להרוג את עשה בשביל שנתרשל: ותאמר כי חתן דמים אתה לי. עדיתי זה כי אתה בשבעתני והיית אתן לי הבינה עתי שאול את בנימו ומניח אם הם לם ברית וכל זה אחרה לזכות משה לפני המבקש להמית: וירף ממנו. אבל לא הניחו לנתרי: אז אחרה הפן דמים לאולות בחתנות בכבוד אחרת סגוניה דמים בשתי מילות אחן כרית הפילה וספרים': לן לקרות משה שמדברה. בתלמיד מקבל פני הרב בחמרו ואת אביה לא לא כ"ם: ויפגשהו בהר האלהים. בשוכו מפדין לנבת לעבריה ויבק לו כשנשק דבר קדוש בעבין ויבקהו ויאמר הלא כי משחך ה' על נחלתו לנגיד: לא ידעתי את ה'. לא ידעתי שוב נתנת מקום את מ' מפיסות מופלא: ונם את ישראל לא תשלח. זה סנגור' לא נשבע לא תשלח את ישראל: אלהי העברים. אל שתפרת אתי הוא זה הנה הוא אלהי העברים שעפרתי' בדעות שבר. ואל מה שתפרת שאף גם זאת לא תשלח הנה מה מנה מתנשם בקולו:

פן

ויאמרת אל פרעה. כשהשמע שלבו חזק וימאן לשלוח אמור לו כן בני בכורי לשון גדלה כמו גם אני בכור אתנהו זהו פשוטו ומדרשו כאן אתם הב"ה על מכירת הבכור שלקח יעקב מעשו: והאמר אליך. בשליחותו של מקום שלח את בני: הנה הנני הרג ונו'. היא מכה אחרונה התרהו תחלה מפני שהיא קשה וזה הוא שאמר באיזב הן אל יסגיב בכחו לפיכך מי כמוהו מורה בשר ודם המבקש להנקם מחבדו מעליס את דבריו שלא יבקש הגלה אבל הקדוש ברוך הוא יסגיב בכחו ואין יכולת להמלט מידו כי אם בשובו הליו לפיכך הוא מורהו ומתרה בו לשוב: כה ויהי משה. בדרך במלון ויבקש המיתו. לפי שלא מל את אליעזר בנו ועל שנתרשל נעכב מיתה תניא אמר רבי יוסי אם ושלום לא נתרשל אלא אחר אחר אחול ואלא לדרך סכנה היא לתינוק עד שלשה ימים אחול ואשהה שלשה ימים הב"ה לוכי לך שוב מצרים ומפני מה נעכב לפי שנתעסק במלון תחלה במסכת נדרים והיה המלאך כעשה כמין נחש ובולעו מרחשו ועד ירכיו וחוזר ובולעו מרחשו ועד אותו מקום הבינה לפורה שבשביל המילה הוא. ותגע לרגליו. השליכתו לפני רגלי של משה: ותאמר. בנה: כי חתן דמים אתה לי. אתה היית נודם להיות החתן שלי נרגל עליך הורג אתה לי: וירף. המלאך ממנו אז הבינה שעל המילה לא להרגו: אמרה חתן דמים למולות. חתני היה נרגל על דבר המילה: למולת. על דבר המולות שם דבר הוא ואלמ"ד משמשת בלשון על כמו ואמר פרעה לבני ישראל ואנקלוס תרגם דמים על דם המילה: ואחר באו משה ואהרן. אחר בלו משה ואהרן אל פרעה. ד"ל ואחר מ"ל דלך ואספת. מכת ארבה. ואחר אלהי העברי'. מ"ל דלך ואספת: מכת דבר. מכת ארבה. ואחר אלהי העברי'. מ"ל דלך ואספת:

רש"י

ויאמרת אל פרעה. כשהשמע שלבו חזק וימאן לשלוח אמור לו כן בני בכורי לשון גדלה כמו גם אני בכור אתנהו זהו פשוטו ומדרשו כאן אתם הב"ה על מכירת הבכור שלקח יעקב מעשו: ואמר אליך. בשליחותו של מקום שלח את בני: הנה הנני הרג ונו'. היא מכה אחרונה התרהו תחלה מפני שהיא קשה וזה הוא שאמר באיזב הן אל יסגיב בכחו לפיכך מי כמוהו מורה בשר ודם המבקש להנקם מחבדו מעליס את דבריו שלא יבקש הגלה אבל הקדוש ברוך הוא יסגיב בכחו ואין יכולת להמלט מידו כי אם בשובו הליו לפיכך הוא מורהו ומתרה בו לשוב: כה ויהי משה. בדרך במלון ויבקש המיתו. לפי שלא מל את אליעזר בנו ועל שנתרשל נעכב מיתה תניא אמר רבי יוסי אם ושלום לא נתרשל אלא אחר אחר אחול ואלא לדרך סכנה היא לתינוק עד שלשה ימים אחול ואשהה שלשה ימים הב"ה לוכי לך שוב מצרים ומפני מה נעכב לפי שנתעסק במלון תחלה במסכת נדרים והיה המלאך כעשה כמין נחש ובולעו מרחשו ועד ירכיו וחוזר ובולעו מרחשו ועד אותו מקום הבינה לפורה שבשביל המילה הוא. ותגע לרגליו. השליכתו לפני רגלי של משה: ותאמר. בנה: כי חתן דמים אתה לי. אתה היית נודם להיות החתן שלי נרגל עליך הורג אתה לי: וירף. המלאך ממנו אז הבינה שעל המילה לא להרגו: אמרה חתן דמים למולות. חתני היה נרגל על דבר המילה: למולת. על דבר המולות שם דבר הוא ואלמ"ד משמשת בלשון על כמו ואמר פרעה לבני ישראל ואנקלוס תרגם דמים על דם המילה: ואחר באו משה ואהרן. אחר בלו משה ואהרן אל פרעה. ד"ל ואחר מ"ל דלך ואספת: מכת ארבה. ואחר אלהי העברי'. מ"ל דלך ואספת: מכת דבר. מכת ארבה. ואחר אלהי העברי'. מ"ל דלך ואספת:

ד

שביעי

פן יפגענו · פן יפגעך היו גרים לומר אל שהלקו כבוד למלכו פגיעה זו לשון חקרה מזון הוא · תפריעו את העם מעבודתו · תבדילו ותרחיקו אותו מן המלאכה · שמעתין לכם וסבורים לנוח מן המלאכה וכן פרעה אל תעבור בו רחקו וכן ותפרעו כל עלתי כי פרוע הוא נרחק ונתעב · לכו לסבלותיכם · לכו למלאכתכם שיש לכם לעשות בבתיכם אבל מלאכת שעבוד מצרים לא היתה · על שבטו של לוי ותדע לך שהרי משה ואהרן יוצאים ובאים · הן רבי׳ עתה עם הארץ · שהעבודה מוטלת עליה · ואתם משביתים אותם מסבלותם הפסד גדול הוא · זה · הנוגשי׳ · מצריי׳ היו והשוטרים היו ישראל הנוגש ממונה על כמ״ה שוטרי׳ והשוטר ממונ׳ לרדות בעושי המלאכה · תבן · שם״ס סובלא היו גובלי אותו עם הטיט · לבני׳ · מי״ו ולשם שעושי׳ מטיט ומיבשי׳ אותן בחמה ויש שעושי׳ אותן בכבשן · כתמול שלשו · כאשר הייתם עושי׳ על הגה · וקוששו · ולקטו · ואת מתכונת הלבנים שהיה כל סכום חשבון הלבנים שהיה כל אחד עושה ליום כשהיה התבן נתן להם אותו סכום תשימו עליה · גם עתה למען תכבד העבוד׳ עליהם · כי נרפים · מן העבוד׳ הם לכך לבם פונה אל הבטלה ומועקים לאמר נלכה וגומ׳ · מתכונת · ותוכן לבני׳ ולו נתכנו עלילות ואת הכסף המתוכן כלם לשון חשבון הם · נרפים · המלאכ׳ רפוייה בידם ועזובה מהם והם נרפי׳ ממנה רש״ר יים בלעז · ואל ישעו בדברי שקר · ואל יהגו וידברו תמיד בדברי רוח לאמר בלבב׳ נזכרה ודומ׳ לו ואשע׳ בחקיך תמיד למשל ולשניה ולשונין ויספר והשתעי ואי אפשר לומר ויעשו לשון ויעשו אל הבל ואל קין ואל מנחתו לא שעה ולפרש אל ישעו אל יפנו שאם כן היה לו לכתוב ואל ישעו אל דברי שקר כי כן גזרת כלם ישעה האדם אל עושהו לא שעה אל קדוש ישראל ולא ישעה אל המזבחות ולא מצאתי שמוש של בי״ת סמוכה לאחריהם אבל אחר לשון דבור כמתעסק לדבר בדב׳ נופל לשון שמוש בי״ת כגון הנדבריס בך ותדבר מריס ואהרן בשמש המלאך הדובר בי לדבר בם ותדברה בעדותיך אף כאן אל ישעו בדברי שקר אל יהיו נדבריס בדברי שוא והבלי : אתם לנו קחו לכם תבן · וגריכים אתם לילך בזריזות כי אין נגרע דבר מכל סכום לבנים שהייתם עושים ליום בהיו׳ התבן נתן לכם מזומן מבית המלך : לקשש קש לתבן · להסוף אסיפה ללקוט לקט לצורך תבן הטיט : קש · לשון לקוט על שם שדבר התפזר הוא וצריך לקוששו קרוי קש בשאר מקומו׳ : אנשי׳ דוחקי׳ : דבר יום ביומו · חשבון של כל יום כלו ביומו כאשר בהיו׳ התבן מוכן : ויכו שטרי בני ישראל · הנוגשים ישראל היו והאנשים על חבריהם מלדחקם וכשהיו משלימו׳ הלבנים לנוגשי׳ השוטרים ישראל היו והאנשים היו מלקין אותם על שלא דחקו את עושי המלאכ׳ שהם מצריים והיה חסר מן המכוס היו מלקין אותם על שלא דחקו את עושי המלאכ׳ לפי׳ וכו אותן שוטרי׳ להיו׳ שהדרין ונאכל מן הרוח אשר על משה והוסש עליה׳ שנאמר הספה לי שבעים איש מזקני ישראל מאותן שידעת הטובה שעשו במצריים כי הם זקני העם ושוטריו : ויכו שוטרי בני ישראל · אשר שמו נוגשי פרעה אותם לשוטרים עליהם לאמר מדוע וגו׳ למה ויכו שהיו אומרים להם מדוע לא כליתם גם תמול נס היום חק הקליב עליכם ללבון כתמול השלישי שהוא יום שלפני התמול והוא היה בהיות התבן נתן להם : ויכו · לשון ויופעלו הוכו מיד אחרים הנוגשים הכוס : ולבניס

רלב״ג

מה״י ווה כי לא יתכן שיודעו כמו אלו העניני׳ בשלום ובקשס כמו שזכרנו שם ובכה נתן לו הקב״ה יתע׳ ג׳ לאותות שלם היו ישראל מוכנים דבה באו׳ הראשון ואמרו שלין כי ודות אל מבורר שיהיה כן בעת שהיה אולי יאמינו באות הסני׳ ואם לא יאמינו גם באות הסני׳ הנה יאמינו באות השניי׳ כי כמו אלו הוריות הנה לא יתכן שיתלאו יאמר בזה האופן על המנהג הטבעי ולזה יבואים זה בשלמין שהם דברים אין מן טבעם והשודעה בהם לא תהיה שלא לגבריא · כי כבד פה וכבד לשון אנכי · ר״ל שהיה כבד פה באופן שלא היה יכול להוציא אפילו הדבור כי אם בקושי כמנהג הבעלים והיה כבד לשון שהי׳ לוקה כשהיה ראה לדבר לסדר דבריו באופן נאות כי לא היה אים דברי׳ ולזה היה לו מהקושי הבעיס כשיזכרם לדבר לבני פרעה לשפי אלו הסכנות והנה אמר לו הקב״ה יתע׳ על מה שאמר שהוא כבד פה שהוא יהיה עם פיו ע״ד שאר שאותיות בעת שידבר לפניו פרעה באופן שלא יהיה לו כבד פה ועל מה שאמר שהוא כבד לשון אמר אליהם׳ יתע׳ שהוא יזרנו אשר ידבר והנה אפשר שהיה הרצון שיאמר שהוא כבד פה וכבד לשון כפל לענין כמלות שונות והרצון בזה שבבר יכבד פנים בכבד פה ולשון כאופן נאות ולשון שתיה הכנה בזה רוב התבדלותו בעניני׳ האלהיים · ולזה אמר גם מאז דבריך אל ענבך · כי מן העת ההוא התחיל להיות בו כובד הלשון לאשתו להשיב ה׳ יתע׳ ממיד מפני מה שלא נגלה לו שעולי׳ מדברנו · שלא ביד תשלח · ראוי שתלבש שלא היה בזה למשה שיעוש ההלאכה במה שיעבדו הסס יתעלה שיהיה עם פיו וזה כי נעמו אלו הייעודי׳ יהיו בתנאי שיהיה המקבל באופן שיהיה ראוי שתדבק בו הסגולה הזו׳ יתע׳ לו בדרך שיתפל מהשגחה הזאת כמו זה הישוד והנה בתורת משה שמלת שתדבק בו הסגולה הזו׳ יתע׳ לו מה שיעבדו הסס יתעלה להיות עם פיו ולהורות אותו לאשר ידבר ולזה אמר לסס יתעלה שיעלה זה הסגולה בעת מי יפיר הדבקות אשר בינו ובין הסס יתעלה בעת דברו עם פרעה באופן שלא יתפגל לו מה שיעבדו הסס׳ יתע׳ שיהיה תמיד הסס׳ יתע׳ עם שכבר הבטיחו שיעלה לשליחותו כי הוא אינו ראוי לזה · ויקר אף יי׳ במשה · אמר זה הכלשון כמי אלדם להורות שלא אמר משה זה המאמר כהוגן וזה כי הוא היה באופן מהבטחו שהיה עם פיו באופן שיוכל לדבר כהוגן מה שיצטרך עם הנבואה תמיד · כאשר הנה כאמרו עתידו ואשמע׳ מה יהוה יי׳ לכם ובהיות הענין כן היה לו לדבר אל העם כאמרו ודבר הוא לך אל העם והיה הוא יהיה לך לפה פרשה ועם ישראל והנה היה עוכם עשה על זה שנמנעה אמנו זאת ההשגחה אשר ידעו אותו העם ויהיה הוא יהיה לך לפה

ואתה

שמות

פן יפגענו בדרך או בחרב : ויאמר אלהים אל־משה לך שוב מצרים כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך : ויקח משה את־אשתו ואת־בניו וירכבם על־החמור וישב ארצה מצרים ומטה האלהים לקח בידו : ויאמר יי׳ אל־משה בלכתך לשוב מצרים ראה כל־המופתים אשר שמתי בידך ועשיתם לפני פרעה ואני אחזק את־לבו ולא־שלח את־העם : ואמרת אל־פרעה כה אמר יי׳ בני בכרי ישראל : ואומר אליך שלח את־בני ויעבדני ותמאן לשלח הנה אני הרג את־בנך בכורך : ויהי בדרך במלון ויפגשהו יי׳ ויבקש המיתו : ותקח צפורה צר וכרת את־ערלת בנה ותגע לרגליו ותאמר כי חתן דמים אתה לי : וירף ממנו אז אמרה חתן דמים למולות : ויאמר יי׳ אל־אהרן לך לקראת משה המדבר וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו : ויגד משה לאהרן את כל־דברי יי׳ אשר שלחו ואת כל־האתות אשר צוהו : וילכו משה ואהרן ויאספו את כל־זקני בני ישראל : ודבר אהרן את כל־הדברים אשר דבר יי׳ אל־משה ויעש האתות לעיני העם : ויאמינו ויישמעו כי פקד יי׳ את־בני ישראל וכי ראה את־עניים ויקדו וישתחוו :

אחר כן באו משה ואהרן ויאמרו אל־פרעה כה אמר יי׳ אלהי ישראל שלח את־עמי וחגו לי במדבר : ויאמר פרעה מי יי׳ אשר אשמע בקולו לשלח את־ישראל לא ידעתי את־יי׳ וגם את־ישראל לא אשלח : ויאמרו אלהי העברים נקרה־נא דרך שלשת ימים נלכה־נא במדבר וזבחנו ליי׳ אלהינו פן יפגענו בדבר או בחרב : ויאמר אליהם מלך מצרים למה משה ואהרן תפרעו את־העם ממלאכתו לכו לסבלתיכם : ויאמר פרעה הן־רבים עתה עם הארץ והשבתם אתם מסבלותם : ויצו פרעה ביום ההוא את־הנגשים בעם ואת־שטריו לאמר : לא תוסיפון לתת תבן לעם ללבן הלבנים כתמול שלשם הם ילכו וקששו להם תבן : ואת־מתכנת הלבנים אשר הם עשים תמול שלשם תשימו עליהם לא תגרעו ממנו כי־נרפים הם על־כן הם צעקים לאמר נלכה נזבחה לאלהינו : תכבד העבדה על־האנשים ויעשו־בה ואל־ישעו בדברי שקר : ויצאו נגשי העם ושטריו ויאמרו אל־העם לאמר כה אמר פרעה איננו נתן לכם תבן : אתם לכו קחו לכם תבן מאשר תמצאו כי אין נגרע מעבדתכם דבר : ויפץ העם בכל־ארץ מצרים לקשש קש לתבן : והנגשים אצים לאמר כלו מעשיכם דבר־יום ביומו כאשר בהיות התבן : ויכו שטרי בני ישראל אשר־שמו עליהם עבדים כה־מיתיהב לכון תיבנא : ולקו סרכי בני ישראל די־מנאו עליהון דילמא יערענא במות אובקטול : ואמר להון מלכא דמצרים למא משה ואהרן יתעון ית־עמא מעובדיהון אזילו לפולחנכון : ואמר פרעה הא סגיאין כען עמא דארעא ותבטלון יתהון מפולחנהון : ופקיד פרעה ביומא ההוא ית שלטוני עמא וית סרכוהי למימר : לא תוספון למיתן תיבנא לעמא למרמי ליבנין כמאיתמלי ומדקדמוהי אינון יזלון ויגבכון להון תיבנא ית סכום לבניא די אינון עבדין מאיתמלי ומדקדמוהי תמנון עליהון לא תמנעון מיניה ארי־בטלנין אינון על־כן אינון צווחין למימר נייזל נדבח קדם אלהנא : תתיקר פולחנא על־גברי׳ ויתעסקון בה ולא־יתעסקון בפתגמין בטילין : ונפקו שילטוני עמא וסרכוהי ואמרו לעמא למימר כדנן אמר פרעה לית־אנא יהיב לכון תיבנא : אתון אזילו סבו לכון תיבנא מאתר די תשכחון ארי לא איתמנע מפולחנכון מידעם : ואיתבדר עמא בכל־ארעא דמצרים לגבבא גילי לתיבנא : ושלטוניא דחקין למימר אשלימו עובדיכון פיתגם יום ביומיה כמא דהויתון עבדין כד־מיתיהב לכון תיבנא : ולקו סרכי בני ישראל די־מנאו עליהון

כתמל ז׳ חס׳ נמסר פרשת ויצא : תאספון הד מן מ״ח מלין נסבין אף באמצע תיבותא ולא קריין יסי׳ במסרא רבתא : הלבנים ג׳ וסי׳ ב׳ מקטרי׳ על הלבנים · לא תספון לתת תבן · ואת מתכנת הלבנים תתנו : תמול שלשום ד׳ בלישנא וסי׳ ואת מתכנת הלבנים · ודבר אבנר היה · ותלכי אל עם · גם תמול גם שלשם ד״רה : צעקים ב׳ וחס׳ בתורה וסי׳ קול דמי אחיך · כי נרפים הם : על האנשים ה׳ וסי׳ הכבד העבדה · ויאמר רב שקה : דמלכים · וחברו דישעיה · אהפש את ירושלי׳ בנרות · וילכו ויגידו לדוד · ושאר קריי׳ אל האנשים : ויעשו ג׳ רפין וסי׳ הכבד העבדה · וכל חכם לב בכם · ויעשו בני ישראל את הפסח : ישעו ב׳ בתרי לישני וסי׳ בדברי שקר · ואין מושיע : אתם ד׳ ר״פ וסי׳ אתם קחו לכם · אתם ראיתם · אתם נצבים · אתם עדי נאם יי׳ : ויפץ שלשה נמסר פרשת נח : לתבן שנים וסי׳ לקשש קש מה לתבן את הבר :

דבר ידוע : תכבד · אמר הגאון כי אל יעשו כמו אל יעשו והנ״ון חסר בחסרונו ממלת תת פחדך ולא תאב׳ ולא תשמע אל דברי החולם האומ׳ כי שרשו תת בעבור שנמצא תתה לי ערף חשב כמו שתה עונותינו לנגדך והנה לא יוכל לכחש כי התי״ו הסני׳ במלת תתה לנכח והתי״ו של עיקר מובלע׳ בדגש אף ע״פ בהת״יו ראוי להדגש כתי״ו והשבתי חיה רע״מ״כ יותר טוב שיהיה הנ״ון מובלע כהתבלע הנון בתי״ו והמתו · כי הי׳ ראוי להיו׳ אמתתו ובת בנת ותת תנת והחסר מ״ן הראשו׳ ממלת תתה לי כחסרון יו״ד והיו׳ רד מלה וחסרון מ״ן נע בהרי ויעשנו · ולי דעתי כי יעשנו כמו ירשו כהפר אמ׳ נרפים וכמו הסע ממני שנו מני וביניו הסע כי כתפר תרפינה הביעו׳ תכלינה וכמוהו ולא תסבב עיני רומי׳ · ועשה בדברי שקר בעבור דברי׳ שקר אותם משה ואהרן : ויצאו · מלרמון המלך אל העם העובדים : אתם מאסר תמנעו מן רחוק : כי אין נגרע · תאר על כן הו קיומן כמספע : ויפץ · פיעל יוצא ופיעל פרעה שהגריכם להפיץ : לתבן · תחת תבן כמו והתחר היה לתחר : והנוגשים אצי׳ פועל יוצא כמלת שב וכמלת אם שימלת פעם יוצא ופעם עומד · ומעם לאמר לאמר לחס : לבר יום ביומו · כמו מדי חדש בחדשו : ויכו · עליהם על בני ישראל · ומעם להוסיף גם פירשתיו :

הזקוני

כן יפגענו · אני ואתם אני אם נשמל מעתי ואתם אם תכבשו בני ישראל לכם תכרון יתר : ד״ל כן יפגענו עמנו לבד ומתנאת מפסיד הכל מוטב לך שלנך ונשוב שנמות ונכשיל הכל : נדבר לו בחרב כאן עשה משה מצותו של הק״בה לאחרות בכרעה בתפלה בתכת בכורות כמו שכר״מ׳ בני הבה לבכי הורג לא בנך בכורך : לכו לסבלותיכם העשם שבני מה וכו שנשו של לוי לגיות מבשים מעשנות מצרים כשעשבדו מצרים בישראל מתפלה היה פרעה מעשבד עמו ומשה כדי שיתלמנו במלאכ׳ כדברי׳ בדרך נכה רק באות׳ שעה כזכר שנשו של לוי מה שנוה ישקר בשעת פעיתו שלא יעלהו לוי לפי שהיה עתיד לשלח לארן הקדש ולא רצה לשעבד את עמו ולא הכריחם פרעה ולא הוקבע להיו׳ מעשבד כל מי שישעבד עמו ועול במלאכ׳ באנד׳ לברהם מסר כל קבלת התורה ליעקב ויעקב ולוי ולוי ובנו הושיבו ישיבות במצרים ולכי שלא היו יודעים שום מלאכה ולא לכמו בה רק בתורה היה כל עבוקם לא בשעבדו במצרים : לא תתאספון · אל״ף לא קרי׳ ואל יעשו בדברי שקר · לשון רפיון כמו ויפן העם אל מעשנו בהם · לכן נתן הב״ה בלב פרעה לעשות מעי זה והיו בני ישראל מקושטים קש באין ומוכנים ומכין אותן אפילו הסעמות והעבדים ולכך לקחו כולם : קש לתבן · במקום התבן ולקחו קש לעשות מעמנו המלאכה כמו והמתר שיהיה לבם לעומר : גם

בעל הטורים

לבנים בלבנה מחסור׳ ללבון הלבנים · ותכונות הבנים · מקשרים על הבנים · פירוש הוהו בתיה ובעל הלבנים · הוי׳ מיכה היה מקשר לע״ז כדתי׳ נמדים בתיה ויכה מתחת הלבנים : תמול שלשום בנים בחסי׳ אחר הם עושים תמול שלשום ואתיך הל עם אחר לא ידעת תמול שלשום · רות בחה הל עם אחר לא · ובפת תמול שלשום וקרבנה יכן יצא ממנה נוחה · כיבאלם · לישראל נאו חל מצרים לבך לא ידעו תמול שלשום ובחקו׳ ועבדו בהם והשליכו · ויאמר בניהם אבך יצא מהם משה שהבה לאחם בעבודה חזקה ולקח ממונם והעניעם : מעבקים אלי ג׳ בחסי׳ בכרם בחסי׳ ולא שלחו לם עבדים ויה מחסר לכם מבכנה הלבני׳ תקנעו עצמיהם בבנין והו מעבקים אלי מן הלבנה : תחבר ב׳ בחסו׳ תבבד העבודה כי יומם ולילו׳ תבבד עלי ידי׳ ולמה שהבניד עליהם ביום ובלילה : ויעבדו בה ב׳ בחסי׳ ינאלו ויעשם ויעבדו בני ישר׳ את הבסח בשבר זה העבודה זכו לבנה מבנן ובקר׳ קרבן ובנו בם בם זה · ולא ידעו בדברי׳ בחר ובנו ובין מיסי׳ לאחם מלין מיבנים בלבנים מה שהם מיבנים, ומיבנים עליהן נאמר ובנו ולון מיבנים אל המיבנים׳ בלבנים בחם מיבנים מיבנים עליהן נאמר לו מקר׳ הי׳ ינבה השוב ויאחר הבני׳ וזהו שאמר דוד לאחיו׳ הבלבי׳ בלא שפתי מרמה ליחתי׳ החוון הפלתי כשהיה בלא שפתי מרמה להכחיש הלב ולומר דב׳ שאינו מכוון בלבו׳ ויפן ב׳ בחי׳ ויפן הנה מעניו בני שאול אלו נכנסו לבנון לבנים ואנשי הבלבה בנו׳ מל כון הלבני׳ שאמרו הבה נלבני׳ לבני׳ וכמו שבלאות כמיה בחבלה מוכחים ומלכיהם כן הנפיה מנסון הנם ויגל שאול גרם לו שיחר להקרב העייה קודם שבא שמואל זו היתה סיבה הראשונה לנישול מלכות שאול : גם

מ״ע כפורנו

כן יפגענו · אותנו ואותר : הרבים עתה עם הארץ · כי התשבילים לא יפנו אל דבריכם : והנה

קומץ מנחה

והר״בה השיבו ואת הבטחת הוה הקם בדרך שיהי׳ שבא לנו כפלי׳ : שלח נא ביד תשלח בספר חס״ז פי׳ שאם בשה תן לי הדברים בכתב שאוכל לשאת בידו ולהראותם אחר שאני כבד פה וכבד לשון זהו ביד תשלח ד״א נגד ס״שהר״בה ידעתי כי לא יתן אתכם בדרך מצרים להלוך ולא ביד חזקה אבר לו שלח נא עתה באותם יד שאתה רוצה לשלוח לבסוף : ויקח משה את אשתו ובניו בדרך שלא יאבדו ישראל ובניו בדרך בא בנסיעת אבותיהם וע״כ בא בנבו שאם יראה שלא יצריח יבחר לבך הביא אשתו ובנו עמו שתהיה בהנה ויראה הדרה ויראה עידו: ואת בניו בנו ובני פרו אלאב שאליעזר גולר בדרך : ובבקש הבריחו אל״ג דאינו אלא מצות עשה על ראב׳ ס״מ הק״בה בדרקיק עם הצדיקי׳ בחוש השערה: לא ידעתיאת ה׳ שלא היה בכיר כ״א יש ארקי׳ שהודיעו יוסף ויהי כמ״ד שנתחדשו נזרותיו : דרך על שם יפי אמרו הם בב׳ בעבי האחר כרי שישאלום בלי כסף וזהב ושנית להראות כרבנותו של פרע׳ שאפי׳ דרך שרשת ימים אינו רוצה לשלחם: רן רבים עתה הן כמון שיא היו רבים כ״כ אמרנו רבת נתהכמו לו ושבנו עריהם עבודת פרך כ״ש עדה שדם רבים כי בדרתוקה יצר׳ים בעל כרחם שר ישראל יגרשם לסות מארצם כרכתי׳ ותחזק בצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ :

הסלת פרשת שמות :

עליהון שלטוני פרעה למימר מה־
דין לא אשלימתון גזרתכון לרמי
ליבנין כמאיתמלי ומדקדמוהי אף־
תמלי אף־יומא דין: ואתו סרכי בני
ישראל וצוחו קדם־פרעה למימר
למא תעביד כדין לעבדך: תבנא
לא מיתיהב לעבדך ולבנייא אמרין
לנא עבידו והא עבדך לקן והטאן
עליהון עמך: ואמר בטלנין אתון
בטלנין על־כן אתון אמרין נייזל נדבח
קדם־יי: וכען איזלו פלחו ותיבנא
לא־מתיהיב לכון וסכום לבנייא
תתנון: וחזו סרכי בני־ישראל ית־הון
בביש למימר לא תמנעון מלבניכון
פתגם יום־ביומיה: ועארעו ית־משה
וית־אהרן קיימין לקדמותהון
במיפקהון מן־קדם פרעה: ואמרו ה
להון איתגלי יי עליכון ויתפרע די
אבאשתון ית־ריחנא בעיני פרעה
ובעיני עבדוהי למיתן חרב באידיהון
למקטלנא: ותב משה קדם יי ואמר
יי למא אבאשתא לעמא הדין ולמא
דנן שלחתני: ומן־עידן דעלית לות־
פרעה למללא בשמך אתבאש
לעמא הדין ושזבא לא שזבתא ית־
עמך: ואמר יי לות־משה כען תחזי
דתעביד לפרעה ארי בידא תקיפא
ישלחינון ובידא תקיפא יתרכינון
מארעיה:

ס ס ס

ומליל יי עם־משה ואמר
ליה אנא יי:
ואתגלית לאברהם
ליצחק וליעקב באל

ס ס ס

וידבר אלהים אל־משה
ויאמר אליו אני
יהוה: וארא אל־
אברהם אל־יצחק ואל־יעקב באל

עליהם נגשי פרעה לאמר מדוע לא
כליתם חקכם ללבן כתמול שלשם
גם־תמול גם־היום: ויבאו שטרי
בני ישראל ויצעקו אל־פרעה לאמר
למה תעשה כה לעבדיך:
תבן אין נתן לעבדיך ולבנים
אמרים לנו עשו והנה עבדיך מכים
והטאת עמך: ויאמר נרפים אתם
נרפים על־כן אתם אמרים נלכה
נזבחה ליהוה: ועתה לכו עבדו
ותבן לא־ינתן לכם ותכן לבנים
תתנו: ויראו שטרי בני־
ישראל אתם ברע לאמר לא תגרעו
מלבניכם דבר־יום ביומו:
ויפגעו את־משה ואת־אהרן נצבים
לקראתם בצאתם מאת פרעה:
ויאמרו אלהם יראה יהוה עליכם
וישפט אשר הבאשתם את־ריחנו
בעיני פרעה ובעיני עבדיו לתת־
חרב בידם להרגנו: וישב משה אל־
יהוה ויאמר אדני למה הרעתה
לעם הזה למה זה שלחתני: ומאז
באתי אל־פרעה לדבר בשמך הרע
לעם הזה והצל לא־הצלת את־עמך:
ויאמר יהוה אל־משה עתה תראה
אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה
ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו:

קכ"ד: ויק"ח · סימן · מער"י · סימן:

ולבנים אומרים לנו · המוגבי עשו כמנין הראשון: ומטלת עמך · אילו היה נקוד פתח הייתי אומר שהוא דבוק ודבר זה מטלת עמך הוא עכשו שהוא קמץ סמ דבר הוא וכך כירו' ודב' זה מביא חטא' על עמך כאלו כתו' ומטא' לעמך כמו בבאל' בית לחם שהוא כמו לבית לחם וכן הרבה: ותכן לבנים · חסדון הלבני וכן את הכסף התן וכן המכני כמו שתמור בענין ויצורו ויתנו את הכסף: וירא שוטרי בני יש' · את דבריה' הנרדי' על ידם: ברע · ראו אותם ברעה וזרה המולכת אות' בהכבידם העבודה עליהם לאמר לא תגרעו וגו': ויפגעו · מיסר' את משה ואת אהרן וגו' · ורבותינו דרשו כל נגיס ובנגיס לתן ואביר היו שנת' בהם יצאו נגיס: למה הרעות לעם הזה · ואם תאמ' מה אכפת לך קיבל אני על שלחתני: הרע · לשון הפעיל הו' הרב' רעה עליה' ותרגומו אבאיס: אתה תרא' וגו' · הראה' על מדותי לא כאברה' שאמרתי לו כי בישמק יקר' לך זרע ואחר כך אמרתי לו העלהו לעולה ולא הראה אחרי לפיכך עתה תרא' העשוי לפרעה תראה ולא העשוי למלכי שבעה אומו' כשאביאי לאחן: כי ביד חזקה ישלח · מפני ידי חזקה שתחזק עליו ושלח' · וביד חזקה יגרשם מארצו · על כרחם של יסר' יגרשם ולא יספיק לעשות להם לידה וכן הוא אומר ותחזק מצרים על העם וגו':

חסלת שמות

ו

וידבר אלהי' אל משה · דבר אתו משפט על שהקשה לדבר ואומר למה הרעות לעם הזה: ואמר אליו אני יי' · נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני ולא לחכ' שלחתיך כי אם לקיי' דברי שדברתי לאבות הראשונים ובלשון הזה מגיבו שהוא כדרש בכמה מקומות אני יי' כאמן ליפרע כשהוא אומר אנכי יי' וכשהוא אומר אנכי יי' אלהיך אני מגות כגון ואמרת' מצותי ועשית אותם אני יי' נאמן ליתן שכר: וארא · אל האבות בהל

נתן ל' ופר' עכ"ל דיי סר' יהיל' קפי' לק'

בעל הטורים

גם תמול גם היום שניים הבא ואינך מדוע לא בא כן יש: גם תמול גם היום מלמד כשלא בא היום מלמד לבניים נחנאו אלו כדי שלא יוכו בדרך שנחנאת דוד · כגון חרבנה נחמו' הבא תנו חין נתן לעבדיך · ואינך לחמו נתן תוחיו נאמנו' · בחוק ערלים נתן · ועוד אחר בהמיה פרשה פרעה שלא נתן תבן מנע בים: ולא עוד אלא שיהד לגיהנם דכתיב בהוך ערלים נתן אל ירדי בור · כדכתיב שנה פרעה וכל המונו · אבל לאחר נתן · בגהנם מלחמו כדכתיב הלא פרוס לרעב לחמך וכו' וכתיב בחריה והיית כגן רוה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו · לבנים שלשה ותוכן לבנים תתנו · הבא לבנים לבנים כשלו זהו שדרשו בכל מה שהיו בוכין בין: היו נוזל בלילה וזהו לבנים כשלו · וכן באנשי המגדל אמרו שניהו כיל ושלשו עודנו קיים · פרעותיה · ג' מ' הבא ולילך ליה הרעות לעבדך כיון כן בחשה ונשניה שנגב · וכן לתת תרחה שניים בני משה בעבור שאמ' להם פרעה לא תגרעו מלבניכ' דבר יוס ביומו ופגעו משה ואהרן והתרעמו עליהם · ומלת אותם כמו נפשם ועלמ' וכמוהו וילעו הרועי' אותם ויקבור אותו בגיה ורבי יהודה בן בלעם אמר כי כמוהו יביא אותו אל פתח אהל מועד ולפי דעתי שהבכן ילוה להביאו: ויפגעו תחם מלת והם היו נלבי וכמוהו ופרעה חולם היה חולם והנה היה עומד על היאר ורבים בכה: ויאמרו ירא יי' חמיסנו שהוא עליכם ודע כי המשם ההרגשות מתחברות במקום אחד למעלה מהמלאכ על כן אמרו הרגשה אחת תחת חברתה כמו ומתוק האור ורבי מרינוס אמר שבנו נמלאסיס ונבאשתי בעיניו כריח רע: ויסב משה · הנה שאלה אחר שהשם הודיע למש' ואמ' לו ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להליך עד שיעשה כל האותות אשר ציוה אם כן למה יתרעם משה לומ' למה זה שלחתני והלא לא הצלת התשובה חשב משה כי מעת דברו אל פרעה יקל מעליהם עול' והנה הוא הכביד העבודה עליהם · ונעשה למה הרעות הפך מה שאמרת רחה רחיתי את עני עמי וארד להצילו מיד מצרים ולמה זה שלחתני להרע ליבר' והנה לא מצלתי תשוב' להשיב לשוטרי': ומאז · מהיום שדברתי אליו אז הכביד עולם עליהם כאשר הוא כתוב וילו פרעה ביום ההוא והמעם והנא לא הצלת וזה שחשבתי שיחל פרעה להקל מעליהם ותחל להגילם ומלות הרע לעם הזה פעל יוצא כמו הרעו מחבותם: ויאמר עתה תראה · כאשר תביא המכות על מצרים אז ירוח להם מעט כאשר אפרש עוד:

אבן עזרא

והיה תמול הוא היום שעם' משה האותו' לעיני העם ולא התעסקו בעבודת' גם היום שבא משה ואהרן אל פרע' וכן כתו' ויבו פרעה ביו' ההוא: למה תעשה כה לעבדיך· שלא היה מנהגך לעשו כן ומלת וחטא' פועל עבר וה"ויו השיבו לעתיד כמספ' כי היא כמו וחטיה וכאשר העלימו הא"לף כאשר היא במל' חטא ולא יוכלו לעשו לת' א"לף ע"כ המליפו הה' בת' ואין צורך לעשו דגש בטו וכמוהו וקראת לתכם הרעה והעם במקו' הזה לשו' נקבה כמו העם אשר בקרב' יוסבת לבטח מדוע שובבה העם הזה והטע' כי החטא יהיה עליך וכמו דרך מוסר' כי החטא יהיה על עמו וכמוהו והייתי אני ובני שלמה חטא' ואוי'בנו ילענו למו ויומירו את כבודם: ויאמר לא הועילו דבריהם כי הוא מתאמן בחוזק לבו · ועתה לכו עבדו · אמר לשוטרי' גם הם חייבים לעבוד: וירהו' זה הפסוק דבק בפסוקי' הבאים אחריו כי ראו נפשם בצרה בעבור שאמ' להם פרעה לא תגרעו מלבניכ' דבר יוס ביומו ופגעו משה ואהרן והתרעמו עליהם · ומלת אותם כמו נפשם ועלמ' וכמוהו וילעו הרועי' אותם ויקבור אותו בגיה ורבי יהודה בן בלעם אמר כי כמוהו יביא אותו אל פתח אהל מועד ולפי דעתי שהבכן ילוה להביאו: ויפגעו תחם מלת והם היו נלבי וכמוהו ופרעה חולם היה חולם והנה היה עומד על היאר ורבים בכה: ויאמרו ירא יי' חמיסנו שהוא עליכם ודע כי המשם ההרגשות מתחברות במקום אחד למעלה מהמלאכ על כן אמרו הרגשה אחת תחת חברתה כמו ומתוק האור ורבי מרינוס אמר שבנו נמלאסיס ונבאשתי בעיניו כריח רע: ויסב משה · הנה שאלה אחר שהשם הודיע למש' ואמ' לו ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להליך עד שיעשה כל האותות אשר ציוה אם כן למה יתרעם משה לומ' למה זה שלחתני והלא לא הצלת התשובה חשב משה כי מעת דברו אל פרעה יקל מעליהם עול' והנה הוא הכביד העבודה עליהם · ונעשה למה הרעות הפך מה שאמרת רחה רחיתי את עני עמי וארד להצילו מיד מצרים ולמה זה שלחתני להרע ליבר' והנה לא מצלתי תשוב' להשיב לשוטרי': ומאז · מהיום שדברתי אליו אז הכביד עולם עליהם כאשר הוא כתוב וילו פרעה ביום ההוא והמעם והנא לא הצלת וזה שחשבתי שיחל פרעה להקל מעליהם ותחל להגילם ומלות הרע לעם הזה פעל יוצא כמו הרעו מחבותם: ויאמר עתה תראה · כאשר תביא המכות

פרשת וארא

לעיל מיניה כתי' ויברח' מאהרנו ואינך ליה וידבר אלה · אלאד אלא היה הדבור עמו בחרבי אלא תוך לבך · ואחרת ו'ואדא ו'ויבאו' כתיב בחיבת וירא אלהים באברה' ו'ויבאו אל אחיהם אלהים בחיבת אלהים נגי'הנא דיין · שדבר אחו משבנו · ואחרת ויאמר יצחק בלשונה בחדרם שיתה גרים ליסר' כיון זו מאלרים · ואחרת אל אברה' כמו אחי תיבות אלם · שיבו עצמם אלמים ולא הרהרו אחר מדותי: בחל

מ"ע הפורנו

והנה עבדיך תוכים ומטלת עמך · והנה אמתמו המוכים ואמנו המטלת המכים בלנו עמך ואחי לן להקניל על אתי אלה · נרפים אתם נרפים · אתם הנרפים ומגלים מתרפים אתם בשלמכתכם לפיכך הכבדתי עליכם לו־זכם: על כן אתם אומרי' נלכה נזבחה. מזה המתאר שאתם נרפים שאין לכם שום מלאכה נזבחה אלא כדי לבתרפות מן המלאכה: לאה זה שלחתני · אם היו רואים לזה הסורמנות לזה בלבלת אותי על ידי · וכבל לא הבל · את סוטרי ישראל המוכים: מתה תראה · עתה מרחית בעשה פרעה המשמשת לחזיק בישראל בשנם עבדתי תראה כי ביד חזקה ישלחם שיתחזק פעמר רעה ויגון לשלחם נבל כחו: וביד חזקה יגרשם מארצו · וכנגד מה שהפיץ עתה את ישראל בכל ארץ מצרים · יתחמין לגרשם מארצו שלא יסתר בכלה אפילו אחד מהם:

פרשת וארא

במראה הקודש לנבואה בענין וירא מלו ה': מקיים · מקיים בחיבתו לא מפנים בלבד אבל גם מקיימו אמין לנתנאות שם ישות וקיום אלהי פה שאני מסמיע עליהם כאמרת ואתה מקיים את כלם ומזה יתמיי' אמין לשום נמנה קיום מציאות בלתי רגנו: בחל

חזקוני

גם תמול · שעשה משה האותות לעיני העם ולא נתעסקו בשלחתם: גם היום · שבאו משה ואהרן אל פרעה: וירא אותם בני ישראל אותם ברע · השוטרים ראו את עצמם ברע שהרי מקודם לכן לא מציאו שדקקון מצריים לשנות המנהג ומעכשו אמר פרעה להם ותכן לא יתן לכם: לאותם · עצמם בתו והשיאו אותם עון לשוטה: הבאשתם את ריחנו · גרים בנו פרעה ובעבדיו: וישב משה אל י"י אל המקום שהיה מדבר עמו שם · ויאמר אדני בא"לף לשי' לשה הרשות: ולא' זה שלחתני וכי לא היה עשה יודע שלא יצאנם פרעה בכן עד שיעשה כל האותות הרי כבר נאמר לו ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצריים להלוך וגו' אלא סבור היה משה לבל הפעות יתקיל פרעה להקל המול כדברים שראשונים לפיכך אמר ואתה כאתי אל פרעה לדבר בשמך ובמו' ולא הצלת עמך ואת אמרת ואחר להגילו הבי"ה הסיבו עתה תראה מכאן ואילך כשאקשיל לבבות מצריים אז יקיל מעליהם השעבוד כי ביד חזקה שלי ישלחם ולא ביד חזקה כמו שפייסתו לבבת דרך שלשת ימים לזבוח ולעבד אמר כך לעבודו וכן הוא אומר בשלחו כלה גרש יגרש ואמר ותקוק מצריים על העם:

ואראא

אל אברהם אני · · · אף על פי שאמרתי ואתה תהיה לו לאלהי' שלא לענין ירושה אמרתי שהרי אני · · · כלומר אני לבדי הירושה פר · שי כאמן לשלם שכר טוב וכו' אני · · · כאמן ליפרע ואל' שלא מקיים עם זה מסתברת כאמן לשלם שכר טוב ולאמן ליפרע יותר מאחר שמוסיף · אל הב"ה אלא מדכתיב עם זה בלשון הוי' קמ' שפירש בפרשת שמות שמתא יהיה · קי' וקיים לעולם בלי שנלה ונ'ד לכל בריה עולה כל זמן שירצה: ונפי

רל"בג

ואתה אפיה לו לאלהים ר"ל לאמרה ולמכהיג וזה שכבר אמרים הדברים בפיו:

באור דברי הפרשה

אמר שבזה העם הרב שהיה מעבד אלת מצרים עד הזמן שנולד בו נדבו, אם אלך מצריים והכה אם אמרתי אלך אחר ומלת הכביד העבודה מלך ולזה נאבקו בני ישראל מן העבודה ויזעקו אל יי' ומלאה ועקתם אליו מן העבודה ומפני זה שמע השם יתע' ועקתם ואת"פ אלא היו נאמנים מהשלמות שהיו ראוים שתשמע תפלתם הבה וכר השם יתע' כריתו אם אברהם היה ראוי שהדבק השנאתם בבני ישראל ולזה ראה השם יתע' את בני ישראל ויודע אם שכבר דבקה השנאתו בהם והבה אמה היה רואה אתכון ויכיר אותם ויתנהג את הכלון אחר המדבר ויראתו מאלך מצרים כדי שלא יראהו אחר מהמצריים ושבים והנה בא אל הר האלהים והוא הר חורב והנה ראה שם בתראה הכבוד אלה מלאך מאת מלאך מה כי הסנה נוער בתוך הלהב והסנה לוהט ואינו אוכל ויאחר אמרה בא ואראה הפלא הגדול הזה שלא יגער הסנה: וירא מלאך יי' כי סר לראות ויקרא אליו מתוך הסנה ויאחר לו אל תקרב הנוסה כי זה המקום הוא קדוש ולזה אין ראוי שתתקרב בו מבלבד הדיוטו' ולכה בו בנבלך עם שכבר הסירהו שיתן אל לבו להבין שנין זאת המראה כי מבינה היה משל להשגחת השם יתע' בישראל עם היותם בשתוק הגדול אשר ראוי שיכלו אותם והיות ישראל מוכיחים שלא בכלון ויאחר לו הנה אנכי אלהי אביך ר"ל אלהי אברהם שהיה הראשון אשר יאמר בני ישראל כי השם יתע' כשבע לו שיתן לזרעו ארץ כנען ואמר זה הוסיף לבאר ואמר לו שבא אלהי

רשי

עליהם נגשי · המוגבי עשו כמנין הראשון: ומטלת עמך · אילו היה נקוד פתח הייתי אומ' שהוא דבוק ודבר זה מטלת עמך הו' עכשו שהוא קמץ סמ דבר הוא וכך כירו' ודב' זה מביא חטא' על עמך כאלו כתו' ומטא' לעמך כמו בבאל' בית לחם שהוא כמו לבית לחם וכן הרבה: ותכן לבנים · חסדון הלבני וכן את הכסף התן וכן המכני כמו שתמור בענין ויצורו ויתנו את הכסף: וירא שוטרי בני יש' · את דבריה' הנרדי' על ידם: ברע · ראו אותם ברעה וזרה המולכת אות' בהכבידם העבודה עליהם לאמר לא תגרעו וגו': ויפגעו · מיסר' את משה ואת אהרן וגו' · ורבותינו דרשו כל נגיס ובנגיס לתן ואביר היו שנת' בהם יצאו נגיס: למה הרעות לעם הזה · ואם תאמ' מה אכפת לך קיבל אני על שלחתני: הרע · לשון הפעיל הו' הרב' רעה עליה' ותרגומו אבאיס: אתה תרא' וגו' · הראה' על מדותי לא כאברה' שאמרתי לו כי בישמק יקר' לך זרע ואחר כך אמרתי לו העלהו לעולה ולא הראה אחרי לפיכך עתה תרא' העשוי לפרעה תראה ולא העשוי למלכי שבעה אומו' כשאביאי לאחן: כי ביד חזקה ישלח · מפני ידי חזקה שתחזק עליו ושלח' · וביד חזקה יגרשם מארצו · על כרחם של יסר' יגרשם ולא יספיק לעשות להם לידה וכן הוא אומר ותחזק מצרים על העם וגו':

חסלת שמות

ו

וידבר אלהי' אל משה · דבר אתו משפט על שהקשה לדבר ואומר למה הרעות לעם הזה: ואמר אליו אני יי' · נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני ולא לחכ' שלחתיך כי אם לקיי' דברי שדברתי לאבות הראשונים ובלשון הזה מגיבו שהוא כדרש בכמה מקומות אני יי' כאמן ליפרע כשהוא אומר אנכי יי' וכשהוא אומר אנכי יי' אלהיך אני מגות כגון ואמרת' מצותי ועשית אותם אני יי' נאמן ליתן שכר: וארא · אל האבות בהל

מ"ע הפורנו

והנה עבדיך תוכים ומטלת עמך · והנה אמתמו המוכים ואמנו המטלת המכים בלנו עמך ואחי לן להקניל על אתי אלה · נרפים אתם נרפים. אתם הנרפים ומגלים מתרפים אתם בשלמכתכם לפיכך הכבדתי עליכם לו־זכם: על כן אתם אומרי' נלכה נזבחה. מזה המתאר שאתם נרפים שאין לכם שום מלאכה נזבחה אלא כדי לבתרפות מן המלאכה: לאה זה שלחתני · אם היו רואים לזה הסורמנות לזה בלבלת אותי על ידי · וכבל לא הבל · את סוטרי ישראל המוכים: מתה תראה · עתה מרחית בעשה פרעה המשמשת לחזיק בישראל בשנם עבדתי תראה כי ביד חזקה ישלחם שיתחזק פעמר רעה ויגון לשלחם נבל כחו: וביד חזקה יגרשם מארצו · וכנגד מה שהפיץ עתה את ישראל בכל ארץ מצרים · יתחמין לגרשם מארצו שלא יסתר בכלה אפילו אחד מהם:

פרשת וארא

במראה הקודש לנבואה בענין וירא מלו ה': מקיים · מקיים בחיבתו לא מפנים בלבד אבל גם מקיימו אמין לנתנאות שם ישות וקיום אלהי פה שאני מסמיע עליהם כאמרת ואתה מקיים את כלם ומזה יתמיי' אמין לשום נמנה קיום מציאות בלתי רגנו: בחל

חזקוני

גם תמול · שעשה משה האותות לעיני העם ולא נתעסקו בשלחתם: גם היום · שבאו משה ואהרן אל פרעה: וירא אותם בני ישראל אותם ברע · השוטרים ראו את עצמם ברע שהרי מקודם לכן לא מציאו שדקקון מצריים לשנות המנהג ומעכשו אמר פרעה להם ותכן לא יתן לכם: לאותם · עצמם בתו והשיאו אותם עון לשוטה: הבאשתם את ריחנו · גרים בנו פרעה ובעבדיו: וישב משה אל י"י אל המקום שהיה מדבר עמו שם · ויאמר אדני בא"לף לשי' לשה הרשות: ולא' זה שלחתני וכי לא היה עשה יודע שלא יצאנם פרעה בכן עד שיעשה כל האותות הרי כבר נאמר לו ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצריים להלוך וגו' אלא סבור היה משה לבל הפעות יתקיל פרעה להקל המול כדברים שראשונים לפיכך אמר ואתה כאתי אל פרעה לדבר בשמך ובמו' ולא הצלת עמך ואת אמרת ואחר להגילו הבי"ה הסיבו עתה תראה מכאן ואילך כשאקשיל לבבות מצריים אז יקיל מעליהם השעבוד כי ביד חזקה שלי ישלחם ולא ביד חזקה כמו שפייסתו לבבת דרך שלשת ימים לזבוח ולעבד אמר כך לעבודו וכן הוא אומר בשלחו כלה גרש יגרש ואמר ותקוק מצריים על העם:

ואראא

אל אברהם אני · · · אף על פי שאמרתי ואתה תהיה לו לאלהי' שלא לענין ירושה אמרתי שהרי אני · · · כלומר אני לבדי הירושה פר · שי כאמן לשלם שכר טוב וכו' אני · · · כאמן ליפרע ואל' שלא מקיים עם זה מסתברת כאמן לשלם שכר טוב ולאמן ליפרע יותר מאחר שמוסיף · אל הב"ה אלא מדכתיב עם זה בלשון הוי' קמ' שפירש בפרשת שמות שמתא יהיה · קי' וקיים לעולם בלי שנלה ונ'ד לכל בריה עולה כל זמן שירצה: ונפי

וידבר הכתוב אמר ויאמן העם ולא כל העם והכל מודים באלהים אפילו פרעה כאשר אפרש עוד על כן אמר ויאמר אליו אני יי' לכן אמור לבני ישראל אני יי' וידעתם כי אני יי' אלהיכם המוציא אתכם · ואראה · נבואת האבות היתה במראות הלילה על כן מלא ואראה · מלת

אלהי אברהם ואמר לו אם זה אלהי יצחק ואלהי יעקב כי לכל אחד מהם יעל שיירש זרעו ארץ כנען
והנה להשגחתו שהיתה דבקה באבו הקדושי׳ המשך שיגבר זרעם אחריהם בזה האופן ר״ל שיוציאם
מעוני מצרי׳ כדי שלא יכלו אותם המצרים והנה משה הסתיר פניו בחרדה הגבואה לירא אלהים מהביט
אל האלהים אשר נראה לו מתוך הסנה ואמנם עשה זה משה לדעתו עונש מדרגת הנמצא הגדול
והמנע השגתו לאל בשלמות · ויאמר יי׳ ראיתי את עוני עמי והתעוררתי במצרים ובזה לפני הצעקה
אשר צעקו לי מפני נוגשיהם ונודעתים ולפי שידעתי מכאוביו עמי ועונם נדחים שהיו באופן שלא
יוכלו לסבלה ירדה השגחתי בהם להצילם מיד מצרים ולהעלותם אחר זה אל הארץ הטובה שהיא
ארץ כנען ואע״פ שלא שלם עון אמרי הארץ ההיא וזה יהיה אם היו יש׳ באופן מהשלמות שיהיו
ראויים שתדבק בהם כמו זאת השגחה ולזה תמצא שאת׳ מתן תורה היו יורשים הארץ ע״י משה רבי׳
לולי חסרונם וזה מבואר מעניין המרגלי׳ בפרש׳ שלח לך ועתה אשתדל להוציא את עמי ממצרים
ואח״כ אשתדל להוריש להם ארץכנען ולא אחתין שיגיע העת אשר היה ראוי שיגלו בו ישראל ממצרי׳
כי בזה אני נעתקים וראיתי הלחץ הנפלא אשר מצרים לוחצי׳ אותם ואם לא אוציאם משם עתה
כמעט שתופר בריתי עם האבות כי לא יוכלו׳ לסבול זאת העבודה הקשה וזה הלחץ הנפלא
ועתה לכה ואשלחך אל פרעה והוצא עמי את בני ישר׳ ממצרים ויאמר משה אל יי׳ מי אנכי כי
אלך אל פרעה הוא מלך גדול ואני שפל אנשים ועוד כי לא אוכל דברים אנכי ועוד איך יתכן שאוצ׳
בני ישראל ממצרים להעלותם אל ארץ כנען כמו שידעת קודם בא העת והנה אינם באופן מספלמו׳
שיתכן שתדבק בם השגחותך בזה האופן הנפל׳ אשר אתה מייעד להם ובאלהו מעבה מאת השם יתע׳
על מה שהיה אומר מי אנכי כי אלך אל פרעה כי אהיה עמך באופן שלא תמצא מונע מהשלימה ש
פרעה · ואשמור לאתך ובזאתך וזה יהיה לך לאות כי אנכי שלחתיך כי גלוי שתהיה נעזר
מאתי לא היה לך יכולת לבא לפני המלך ולא לדבר עמו ועל מה שאמרת איך יתכן שתוציא בני
ישראל ממצרים להעלותם לארץ כנען קודם בא העת הראוי והשם אינם ראוי׳ לכך תדע כי לאהבתי
האבות אשגיח בהם להדריכם אל השלמות באופן שכאשר יצאו ממצרים יעבדו אותי על ההר הזה
ויקבלו עליהם שהיה להם לאלהים ושישמרו המצות שאצוה אותם · ויאמר משה אל האלהים
הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרתי להם אלהי אבותיכם שלחני אליכם ואמרו לי מה הוא מציאות
זה השוה ומהותו אשר שלחך אלינו מה אומר שיהם וזה שאם לא אתן להם ציור מה כמו שנקרא בזה
השם הנה לא יסמכו על דברי כי הם לא ידעו מהו ואם יש לו כח להוציאם משם או אין לו כח בזה
והמשל שמי שיראה׳ לאחד כסף שלאחי שיך פלוני שתלך שו וישיב לך הכ׳ הוא מבואר שאם לא יוד׳ לזה
האיש מי הוא הפלוני ההוא ושהוא באופן שהוא ראוי לשמוך עליו הנה לא יתעורר ללכת אליו ואע״פ
שהוא יודע ממנו שהוא בן אדם כ״ש אלא ישמע שו אם לא ידע מהותו · ויאמר אלהים אל משה
הנה תדע ששמי הוא אהי׳ אשר אהיה ר״ל שהיותי ומציאותי הוא תמיד בענין אחד ואינני לי מזולת
אבל אהיה מעצמי בזולת סבה קודמת ואחר לו עוד השם יתע׳ כה תאמר אל בני ישראל אהיה
שלחני אליכם והוא מי שמציאותו מעצמו מזולת סבה קודמת והשמיט מזה השם אשר אהיה כי די
בזה ציור ליסר׳ בשם יתע׳ ועוד שהדרך בזאת התקיירה שיתבאר ממנה שיש בכאן נמצא בזה התואר
הוא מזה המקום רצוני שכבר יתבאר תחלה שבכאן נמצא בלתי משתנה כלל כמו שהתבאר בשמיני
מהשמע ואחר יתבאר שזה הנמצא הוא נמצא תמיד ומציאותו הוא מעצמותו וזה לאמנם אחר לו הש׳
שיאחר אותו למי שיתכן שיבין דבריו והם זקני ישראל שהם חכמי ישראל והנה יהיה מאחר משה זה
להם כשיתבאר להם מדרך המחקר העיוני שהעניין הוא כן בלי ספק ולזה מהו השם יתע׳ שיאסוף
זקני ישראל לאחר שיהם אלו הדברים ולפי שכבר ישאר ספק לישראל אם אפשר בזה הנמצא הנכבד
שתדבק השגחתו באישי האדם שהם פחותים מאד ביחס שו יתעלה הוסיף לאחר לו ה׳ יתעלה
שיבאר להם שהשגחת זה הנמצא הנכבד אשר הוא נמצא מעצמותו יתכן שתדבק באנשים הטובים
להשיב להם ולהצילם מיד עושקיהם ולזה אחר כה תאמר אל בני ישראל ה׳ שהוא אלהי אבותיכ׳ שהי
אברהם ושהי יצחק ושהי יעקב שלחני אליכם ומפני השגחתו בהם התעורר להוציא אתכם מארץ
מצרים הנה זה שמי תמיד ר״ל ה׳ וזה זכרי ישראל ופקדי אותם בעבור דור ודור מאבותיהם והם
אברהם יצחק ויעקב שאני אלהיהם ר״ל בעבורם אני משגיח תמיד בישראל ואפשר שיהיה הראון
באחרו זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור שזה הוא שמי לעולם ר״ל שהוא ה׳ שהי האבות כי תמיד
יהיה משגיח בזרעם לזאת הסבה וזה השם בעיומו הוא זכרי לדור דור מבני ישראל כי תמיד אני ה׳
שהי אבותם והנה כפל המאחר במלת שזכות והנה מהו שיאחר זהו המאחר לבני ישראל והם חכמיה׳
ושיאחר להם שזה השם הנכבד נראה אליו ושלחו שיאחר׳ להם בשמו פקוד פקדתי אתכ׳ החמס
הנעשו לכם במצרים ואראותי כי אר לכם אחרתי אעלה אתכ׳ מעוני מצרים אל ארץ הארמי והכנעני
ויתר המשפחות הכנעני אל ארץ שמנה מאד עד שכבר ימצא בה החלב והדבש בשפע כפלא · ואולם
אחר להם זה כי לא יתכן שישמעו אליו לצאת ממצרים אם לא ידעו שכבר תמצא להם ארץ ישבו בה
והוא מבואר במעט עיון שה׳ יתע׳ הישירם אל השלמות בהשתדלותו להוציאם ממצרים ואחר
שהוציאם ממצרים באופן שיהיו מוכנים בתכלית מה שאפשר אל שתדבק בהם כמו זאת ההשגחה
נדולים בהוציאם משם יתבאר
שיירשו ארץ כנען ואם לא הגיע העת עדין זה שהוא חדש מופתים
להם שלמה המיישרת ש
הנה זה שמי תמיד ר״ל ה׳ וזה זכרי ישראל ופקדי אותם בעבור דור ודור מאבותיהם והם
אברהם יצחק ויעקב שאני אלהיהם ר״ל בעבורם אני משגיח תמיד בישראל ואפשר שיהיה הראון
באחרו זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור שזה הוא שמי לעולם ר״ל שהוא ה׳ שהי האבות כי תמיד
יהיה משגיח בזרעם לזאת הסבה וזה השם בעיומו הוא זכרי לדור דור מבני ישראל כי תמיד אני ה׳
שהי אבותם והנה כפל המאחר במלת שזכות והנה מהו שיאחר זהו המאחר לבני ישראל והם חכמיה׳
ושיאחר להם שזה השם הנכבד נראה אליו ושלחו שיאחר׳ להם בשמו פקוד פקדתי אתכ׳ החמס
הנעשו לכם במצרים ואראותי כי אר לכם אחרתי אעלה אתכ׳ מעוני מצרים אל ארץ הארמי והכנעני
ויתר המשפחות הכנעני אל ארץ שמנה מאד עד שכבר ימצא בה החלב והדבש בשפע כפלא · ואולם
אחר להם זה כי לא יתכן שישמעו אליו לצאת ממצרים אם לא ידעו שכבר תמצא להם ארץ ישבו בה
והוא מבואר במעט עיון שה׳ יתע׳ הישירם אל השלמות בהשתדלותו להוציאם ממצרים ואחר
שהוציאם ממצרים באופן שיהיו מוכנים בתכלית מה שאפשר אל שתדבק בהם כמו זאת ההשגחה
נדולים בהוציאם משם יתבאר
שיירשו ארץ כנען ואם לא הגיע העת עדין זה שהוא חדש מופתים
להם שלמה המיישרת ש
להם שהוא השליט על כל המצאות ונתן להם אחר לאתם מיישרת זאת התורה השלמה המיישרת ש
השלמת בתכלית מה שאפשר · והנה יעדו ה׳ יתע׳ שהם ישמעו לקולו ואחר לו אחר זה שיבא הוא
וזקני ישראל למלך מצרים ואחר לו ה׳ אלהי העברים נגלה עלינו ונקש ממנו שנעבדהו ונעתה נלכה
דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה לה׳ אלהינו · והנה נראה לו השם שיאחר זה המאחר לפרעה
כי לא ידע פרעה
בזה האופן ולא יגלה לו שכונתו להוציאם משם במוחלט כ״ל ידע פרעה שלא ישובו לא יתרלה פרעה
בשום פנים בזה זה׳ יתע׳ יעשה תמיד מה שיעשהו בשפת היותר נראותות אל שיגיע מהם התכלית
הדרוש ולזה אחר לשמוע מגלת בקר תקח בידיך ואמרת לזבות לה׳ בחתי כדי שלא יהרגהו שאול
וכן נראה לאחר זה המאחר כדי שיתכן שיעשה בו מבוקשיו מפרעה עם שזה המאחר היה גם
בשום פנים בזה זבחו שם זבחים לשם יתע׳ בעת שנתנה להם התורה כמו שיתבאר בסוף פרשת ושלח
כן נודע כי הם זבחו שם זבחים לשם יתע׳ הנה ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך אם לא יהיה זה ביד
המשפטים ואחרו אליו ה׳ יתע׳ הנה ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך אם לא יהיה זה ביד
חזקה והנה אשלח ידי והכיתי ארץ מצרי׳ בכל פלאותי אשר אעשה בקרבו ואחרי כן ישלח אתכם ואו
אתן את חן העם בעיני מצרים בדרך שיתעורר המצרים להשאיל להם כלי כסף וזהב ושמלות שישאו
עמהם בהדבר במקום אשר ילכו שם לזבוח לה׳ כדי שיתקדשו לפני ה׳ לתת כבוד לו וזה מה שיגיד ה׳
לאברהם ואחרי כן יצא ברכוש גדול והנה היה זה מן היותר הלהי כי המצרים נעבדו בהם בדרך
בזולת שכר וסבב השם יתע׳ שישאילם מה שיתכן שיהיה בו נחול מה לישראל על עבודתם · ויען
משה ויאמר הנה עם כל זה לא יאמינו לי ולא ישמעו לקולי כי יאמרו לא הוא כי נראה בזה
התואר מסגית בירחיה כמו שיתאמת מהמחקר העיוני אבל לא נתבאר למו שיהי׳ זה המצא הנכבד
נראה אליך בנבואה ואמר שו ה״ית׳ שיתלך המטה אשר בידו וזה לאות כי זאת הנבואה הגיע למש׳
בהקיץ כי רועה היה והיה מטהו בידו ואפשר נ״כ שנדמה לו במראה הנבואה שיהיה מטה בידו
מפני היות מנהגו בהקיץ שיהי׳ בידו מטה והנה הנכון לפי מה שאחשוב שתהי׳ זאת הנבואה מגע׳
למשה בהקיץ וזה מה שאמר אחר זה והמטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האותות וזה לא
יתכן שיאמר אם לא הי׳ בידו לא זה המטה לפי האמת לא לפי הדמיון לבד והכ׳ השלך משה מטהו
ארצה ויהפך לנחש בא׳ובן שכבר פחד משה ממנו וקם וכם מפניו ואוהו השם ית׳ שיאחז בזנבו ושב
המקם למטה בכפו ואחר שיו מעשה זה האות בפני בני ישראל למען יאמינו כי נראה שיו השם ית׳
כי הודעת חדוש המופתים קודם חדושם לא תגיע כי אם לנביא כמו שביארנו בשני מת׳ והנה נתן
לו השם ית׳ אות שני והוא שנהפכה ידו מצורעת כשלג ואח״כ שבה כבשרו בהוציאו אותה מחיקו וזה
שאם לא יאמינו ישראל לקול האות הראשון שיהיה על דרך נבואה ר״ל מה שיגיד משה מחדושו קודם
חדושו הראשון ואחרו שאולי אין חשה כניא אבל קרה שיאחר אחת בחדוש זה המופת הנה
יתכן שיאמינו שיהיה קול האות השני בנבואה כי לא יתכן שיגדק משה במקרה בשני
אלו הדברים יחד כי מה שנקרי שהיה הגעתו על המעט ואם לא יאמינו גם לשני האותות האלה
ויאחרו שכבר אפשר האות הידועה בהם נתן הנה נתן השם יתעלה לחשה אות שלישי והוא
שישפוך בתשה מהימי היאור ויהפכו לדם ביבשה וזה מהה שלא יתכן שיאמרו שלא יהיה בדרך

נבואה מה שהודיעהו משה מאלו האותות כי לא יתכן שיהיה הגדק נמצא בדברי משה באלו
השלשה אותות יחד בחקרה כי לא יתכן שיגיד הגדק בדבריו בחקרה באלו שלשה דברים יחד וזה
מבואר בנפשו כי לא יתכן בהם שבחקרה שיהיה בו מחדיות ורבוי וזה מבואר בנפשו ויאמר משה
אל יי׳ בי אדוני הנה עם כל זה לא יאות לי לעשות זה האותות כי לא אים דברים אנכי גם מתמול
גם משלשום שלא היתה לי זאת ההשגה הנפלאה בחתת מציאותך כ״ש עתה שמעתי אותי עונם
התבודדותי בהשגתך מלהפריל הדבקות הזה באופן שאוכל להשתדל לדבר דברי עם בני ישראל
ועם פרעה כהונן גם לא הייתי אים דבר״ים משלשום שלא היתה לי השגה שלמה כך כהשגה שהיתה
לי תמול גם לא הייתי אים דברים מעת התחלת לדבר עם עבדך שהיה קודם שלשום כי מן העת
ההיא נקשרת נפשי בך באופן שלא יכולתי להתיר הקשר הזה בדרך שישלם לי סדור הדברים כהונן
בדברי עם בני האדם · ויאמר יי׳ אליו הנה מאתי יצא באדם הדבור והעדרו והשומע והראות
והעדרם ובהיות הענין כן הנה בידי לתת לך כח ישלם לך בו סדור הדברים כראוי בדבריך עם
האנשים ועתה לך כי אנכי אהיה עם פיך והוריתיך את אשר תדבר באופן שישלם לך סדור הדברים
כהונן בזולת השתדלות והנה בתחילת משה כן יחתר זה הדבקות אשר לו עם השם יתעלה בדברו עם
האנשים כדרך שתשאל מתמול ומאתמול ומזה ההשגחה האלהית שישלם לו בה סדור הדברים כהונן וחלה פני
השם יתעלה שישלח זה השליחות ביד מי שיכשר בו זה והנה חרה אף יי׳ אז וחרה ממנו מפני זה
זאת ההשגחה שיעדהו השם בה והוא שישים הדברים בפיו בדברו בשליחותו ושם אהרן מלין בין
משה ובין האנשים אשר היה שלוח אליהם והנה נזהו ה׳ יתעלה שיקח המטה הזה שהיה בידו כי
בו יעשה האותות · הנה זה הוא ביאור דברי זה הספור לפי מה שנראה לנו ואולם התועלות

המגיעות מתמנו הם י״ט :

התועלת הא׳ הוא במדות · והוא שראוי לאדם כשיגיר לו שיזעק אל השם יתעלה ויתפלל
אליו כי בזה האופן אולי יראה השם בעניו וירחמהו · הלא תראה כי ישראל עם
היותם בלתי שלמים מאד שמע השם יתעלה את נאקתם כאשר זעקו אליו :

התועלת הב׳ הוא בדעות · והוא להודיע שכבר יתמשך ההשגחת הש״י באנשים הטובים
שישגח זרעם אחריהם · ולזה אחר שכבר זכר ה׳ יתעלה בריתו שהיה עם
האבות ולזה התעורר גם כן לראות בני ישראל ולהשגיח בהם אע״פ שלא הגיע הקץ :

התועלת הג׳ הוא במדות · והוא שראוי שיהיה מפחד תמיד ויש׳ השתדלותו להגדל
מהרע בתכלית מה שאפשר ולא יקצר בזה · הלא תראה כי משה רבינו ע״ה
ברח לחדרן מירלאתו מכרעה שהיה מבקש להרגו גם שם לא שכב לבו כי היה ירא שמא יראוהו
בוברים ושנים ויגידו זה לפרעה ולזה הסכים להיות דועה כדי שיהיה מוסנו חוץ לעיר ובחר עם
זה לדעות במדבר כי שם היה יותר בטוח שלא יראהו אדם :

התועלת הד׳ הוא בדעות · והוא להודיע שהשכל הפועל אינו ה׳ יתעלה אבל הוא עלול
ממנו · ולזה ביאר בזה המקום שהנבואה באה למשה באמצעות מלאך והוא
להודות שהשם יתעלה יודיע הדברים לנביא במראה הנבואה באמצעות המלאך והוא השכל הפועל
ולזה הוא מבואר שהשכל הפועל אינו השם יתעלה וכבר חקרנו בזה וביארנו שהעניין כן הוא במה
שלון ספק בו בחמישי מספר מ״י ראוי שתדע שכל הנבואות הם גם כן באמצעות מלאך כי השכל
הפועל הוא אשר יגיע ההודעה בהם כמו שביארנו בשני מת״ו · ואמנם ביאור התורה זה בזאת
הנבואה כדי שנלמוד ממנה שהעניין כן בשאר הנבואות :

התועלת הה׳ הוא להודיענו שזה השלמות הנפלא שהיה בנבואת משה עד שכבר ידבר
בו השם פה אל פה במראה ולא בחידות לא היה בנבואתו בתחלת הענין אבל היה
נבואתו בתחלה בחידות · ולזה נראה לו זאת הנבואה הראשונה מהנבואות שספרה התורה ממנו
בחידות · ר״ל המלאך שנראה לו בלבת אש מתוך הסנה והנה הבינונו בזה גם כן במה שאחר גם
מתמול גם משלשום גם מאז דבר אל עבדך כי זה ממה שיורה לפי מה שביארנו כי מדרגתו לא
היתה בעת התחילו להגבא באופן מהשלמות שהיתה בו אחר זה · והנה היה זה כן ר״ל שהגיע
לאדם בתחלה נבואה יותר חלושה ממה שהגיע לו אחר זה מפני שיתרון מדרגת הנבואה נמשך
ליתרון מדרגת השכל כמו שביארנו בשני ממלאתות יי׳ והענין הענין כן והיה מבואר שהשכל לא
יגיע אל שלמותו מתחלת הענין אבל יוסיף תמיד בשלמות כל מה שישתדל האדם להוציא ההכנה
אשר בו אל הפועל הנה הוא מבואר שהנבואה יתכן שתגיע בתחלת הענין בלתי שלמה ואחר זה

יגיע אל שלמותה :

התועלת הו׳ הוא בדעות · והוא שראוי לאדם להשתדל בחקירת סבות הדברים הנמצאים
לפי מה שאפשר לו ולא יקצר מזה כי בזה האופן יעמוד על חכמת השם יתעלה
בשומו הנמצאות על האופן שהם עליו לפי מה שאפשר לו מזה ויהיה זה סבה אל שיגיע השם יתע׳
לפי מה שאפשר כי אנחנו נשיג מהשם יתע׳ לפי מה שאפשר לנו בהשגתנו כיוצא אלו הנמצאות
המסובבות מה שנשיג מהנו וסדרם וישרם כמו שהתבאר בא׳ובה מת״י הלא תראה כי משה
רבינו ע״ה תכף שראה זה הענין הזר והוא היות הסנה בוער באש והסנה אינו אוכל התעורר
לסור ולראות אותו כדי שיעמוד על סבת זה הענין וזה מהה שיורה שכן היה מנהגו ר״ל שכבר היה
משתוקק לדעת סבו׳ הדברים לפי מה שאפשר ולזה הגיע לזאת המדרגה לנפלאה שהגיע אליה :

התועלת הז׳ הוא במדות · והוא שראוי לאדם שיתנהג בקדושה בתקומות הנכבדים
ולזה צוה משה שיסיר נעליו מעל רגליו לפי שהמקום שהיה עומד עליו היה קדוש
ונכון אל שידבק בו השפע האלהי :

התועלת הח׳ הוא בדעות · והוא להודיע שלא יאפשר לאדם שישיג השכל הפועל בשלמות
ולזה הסתיר משה פניו כי ירא מהביט אליו ובכאן טעו קצת הפילוסופי׳ האחרוני׳
וחשבו שיהיה אפשר לאדם להשיג השכל הפועל בשלמות על שיסוד בחו דבר אחד בחסכר וחשבו
שזאת תהיה ההגלתה האפשרית שתהיה לאדם ושנאלת זה האופן לא יהיה לו השאלות נפשי והוא
מבואר שבזה גם כן לא יהיה תועלת כי מה שנמצא מהשכל הפועל קודם זה הדבקות הוא מה
שישאר לכח עם שזה אנלם גם כן הוא רחוק מאד לא יתכן שיתמצאו באלפים דורים מהדורות וזה
מתה שירחיק מאד המעיינים מהשתדל בזאת ההשגה ותסור מפני זה מהם הנלתתם הנאתית ·
וכבר ביארנו בטול זה הדעת בראשון מספר מ״י ושם הרבאר שלא אפשר לאדם שישיג השכל הפועל
בשלמות ושהשכל הנקנה הוא נאתי בהפך מה שהיו חושבי אותו הפילוסופי׳ אשר הגיע שהו דבריהם :

התועלת הט׳ הוא במדות · והוא שראוי לאדם שיתנהג במדת הענוה · הלא תראה כי
משה רבינו ע״ה עם רוב שלמותו אמר מי אנכי כי אלך אל פרעה להחות שהוא
שפל מאד ליך אל מלך גדול כמוהו :

התועלת הי׳ הוא במדות · והוא שראוי לאדם במה שישתדל בהגעתו שיראה מראשית
הענין המוגבל׳ שאפשר שיתחדשו לו ויכין לו מה שיסורו בו אלו המונעי׳ כדי
שיגיע אל מבוקשו · ולזה תמצא כי משה כאשר שלחו השם יתעלה ללכת אל פרעה להוציא בני
ישראל ממצרים השתדל להסיר כל המונעים בכללם כמו שהתבאר מביאורנו לדברי זה הספור :

התועלת הי״א הוא בדעות · והוא להודיע שבכאן נמצא אחד והוא האלוה יתעלה הוא
נמצא תמיד מעצמותו ולא יגיענו שום כלל ושמה הוא השם אשר ראוי שיתואר בו
השם יתעלה לפי שהוא מורה על מציאותו לא על דבר יוצא מעצמו · ולזה אחר השם יתעלה
שמו המיוחד לו הוא אהיה אז״ד ה״ן וי״ו ה״ן אלא שהאחד מורה על מדבר בעדו והאחר על
כשתר וזה שיורה שהוא ראוי שיקרא השם יתע׳ בזה השם כמו שביארנו בג׳ זבה׳ מספר מלחמות יי׳ :

התועלת הי״ב הוא בדעות · והוא להודיע שהם׳ ית׳ אע״פ שהוא עליון לעשות כרצונו להשגי׳
על הדביקים בו הנה ירצה שישתדלו בהגעת הדבר ההוא אשר יעד להם שיעשהו
בעבורם בסבות היותר נאותות ולזה אחר השם יתעלה למשה שיאחר לפרעה שישלח את העם דרך
שלשת ימים במדבר לזבוח ליי׳ כי בזה יתכן שיתרצה לשלחם לחשבו שכבר ישובו אחר זה ואף על פי
שכבר אחר השם יתע׳ שהוא ידע שלא יתן אותם מלך מצרים להלוך בזה האופן הנה לא קצר מפני
זה תשישים ההשתדלות בזה האופן האחר נאות להשיג המבוקש כי אולי בחירת פרעה תשנה מה

שידע

שיגיע השם חקשי לבנו כי הבחירה היא חושלת על זה הסדור כמו שביאלמו בשני ושלשי
מחלקות יי׳ **התועלת** השלש עשרה הוא בחדות · והוא שאין ראוי לאדם שיתרשל
מהשתדלות בחה שיצטרך לו לפי מה שראוי ואע״פי שיתקבל לו מתכונת מי שיבקש מחמו מה
שיבקש שהוא באופן שלא ישמע אליו לתת לו מבוקשו כי ראוי שיעשה הוא הראוי על שלא יחמע
מחמו מגדו השנת מבוקשו ועוד שהוא אפשר גם כן שישמע אליו זה האיש אשר חשב שלא ישמע
אליו · הלא תראה כי השם יתע׳ עם מה שהבטיחו לו מרוע לבב פרע׳ה מה משה לאחר לו שישלח את
בני ישראל דרך שלשת ימים במדבר לזבוח להשם כי אולי יתרצה בזה כמו שהתבאר מדברימו :
התועלת הי״ד הוא בחדות · והוא שראוי לחי שיבקש דבר מחי שהוא יותר שלא יבקשהו מחמו תחלה בכח והתנבות אבל ראוי שיראה אם יוכל להשיג שיעלם
לו מבוקשו כרצמו ואם לא יתרצה בזה הנה ראוי שיבקשהו מחמו בחזקה וזה גם כן בהדרגה ·
ולזה תחלה שהשם יתע׳ רצה לנסות תחלה אם יסכים פרעה לשלח את בני ישראל ברצונו ואחר
שלא הסכים בזה שלח השם ידו להכותו מכל מכה ומכ׳ וזה גם כן בהדרגה כי הביא עליו מהמכו׳
והנגעים והכנעים הקל תחלה והאחרון הכביד כמו שבארנו אחר זה ב״גה :
התועלת הט״ו הוא בדעות · והוא להודיע עונש היושר האלהי וזה · כי מפני שהעניבו
המצרים את בני ישראל בכל עבודה קשה בזולת שכר השתדל השם יתע׳ אל
שיתעוררו המצרים להשאיל לישראל כלי כסף וכלי זהב ושמלות כדי שישאלו אלו הקניני׳ ביד
ישראל תלף עבודתם אשר עבדו בהם : **התועלת** הי״ז הוא בדעות · והוא להודיע כי
הודעת חדוש הנפלא טרם בואם לא תהיה כי אם לבביל · ולזה שם השם יתע׳ אלו האותות ביד משה
לראיה שבבר נראה אליו השם יתע׳ וראוי שתדע שעשותו אלו האותות לא היה ראיה שיהיה נביא
כי כבר יתכן שיעשו המופתים על יד החכם שאינו נביא כמו שביאלמו בשני מספר מ״י : ואחנם
היתה הראיה בזה ההודעה בחדושם טרם נפלם · ולזה אמר והאמינו לקול האו׳ האחרון וזה הקול
הוא מאמר משה בו בהודעתו אותו טרם נפלו · וראוי שיתבן מזה כי המופת יקרה מהחכם שאינו
נביא על המעט ולזה לא יתכן שיבשר בחדושו טרם נפלו ואולם ע״י הנביא יעשה תמיד כשתבא לו
נבואה שבבר יחדש : **התועלת** הי״ח הוא בדעות · והוא להודיע כי מה שבקרי לא יהיה
מקדיי אבל יהיה חדושו על המעט ולזה שם השם יתע׳ ביד משה רבוי האותות לראיה שלא הגיע
הלדק במקרה כמה שיודיע אותו משה מחדוש פתי אלו האותות :
התועלת הי״ט הוא בדעות · והוא להודיע עונש דבקות משה עם השם יתע׳ והוא מה
שלמדנו מזה הספור שמה שמלאמהו מחחד כמשה שתהיה הנבואה מנעת לו
בהקיץ היה לחזק התבודדות שבלו חבין שאר כחות הנפשיות להיות עם ה׳ תמיד עד שתן הנעת
שהתחיל לדבר עמו היה מתבודד תמיד בהשגתו יתע׳ כפי הכולת עד שלא היה יכול להפריד
ההתבודדות הזה בדרך שישלם לו ההשתדלות לעבד דבריו בדבריו עם האנשים כי הוא היה שונה
בהבנתו תמיד חלת היתה אחת מהסבות אשר בעבורה ייחוד משה שתגיע לו הנבואה בהקיץ ובכל
מת שיהיה כמו שביאלמו בשני מחלחזת יי׳ :
התועלת הי״ט הוא להודיע למה הסבה אשר בעבורה הוכרח משה אל שיהיה מלך בינו ובין
האמצי׳ בדברו עמהם ולא השליטו השם יתע׳ עם חזק השגתו בו שיהיה לו כח
לבדר דבריו לאנשים בדברו מהם כראוי בדרך שלא יצטרך למלך כי משה עצמו מבע מחנו כמו
שביאלמו בספור הפרשה הזאת : ..

וילך משה וישב אל יתר חותנו עד סוף הפרשה

ביאור המלות

כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך · יתכן שאת פרעה ועבדיו שהיו יודעים שכן
הרגת משה המצרי ואתו גם כן קרובי הנרצח ויודעיו באופן שלא היה שם מי
שישתדל לבקש מקומך · משה האלהים · הנה קרא שם המשה משה האלהים לפי שבבר עשה בו
השם יתע׳ האות ר״ל שהשיב לנחש ואומר לו עם זה שבו יעשה האותות · ראה כל המופתים אשר
שמתי בידך · ר״ל אשר אמים בידיך והם מופת המשה והמכות על סדרם כי לא אחר לחשה שיעשה
לפני פרע׳ מופתים השלשה אשר שם בידו אבל אחר לו שיעשם לפני ישראל ולזה לא עשה משה מופ׳
ההשך ידו מזעקת לפני פרעה והנה הודיע אותו כי בשוף זה הענין תחול במצרים מכת בכורות
ואפשר שבאחר שיהיה הרצון באחרו אשר שמתי בידך שהוא שמם לו בידו על סדרם עד מכת בכורו׳
והנה לא זכר בזה המקום כי אם מכת בכורות כי היא היתה תכלית המכות ובסבתה נכנע פרעה
ונתרצה לשלוח את בני ישראל מארצו · ויפגשהו יי׳ · הוא חסר המתרגם והרצון בו שבבר פגש משה
כאב אמם מאת השם יתעלה ובקש להמיתו מרוב חזוק המחלה והנה מודע למשה בנבואה שזה
האקרה קרהו על שבעבור בחילת בנו אליעזר כי כבר נזה השם יתעלה לאברהם שיאול לו כל זכר
בן שמונה ימים והנה לעולם חעלת משה היה מגיע לו עונש גדול על חטא קטן שלא היה ראוי לבמו
זה העונש כדי שיחדרו יותר לעשות מצות השם יתע׳ עד שלא היה ראוי בחי שיגיעו על ידו מצות
השם יתע׳ לאנשים שיתעצל בעשייתם כי ילחדו מחמו שאר האנשים ולא יהנו בעשייתם המצות
בזריזות חלת השגנה היתה לפי מה שאחשוב כי משה היה סבור כי חפני לכתו במצות השם יתע׳
יפסר מחלת המאור עד השלימו השליחות כי אימו יכול לקיים את שתיהם שאם יחול הולד תחלה
ולא לדרך תהיה שכנה לתימון והוא היה מושב שיהיה רצון השם יתע׳ שיעוב עם אשתו ובניו
לאנשים כי אינמו ראוי לאדם שיפרוש מאשתו ובניו ואור שאם לא יוליך אותם שם הנה יחשבו ישראל
שהלא אינו בוטח שילאו מהמצרים ולזה עבב אשתו ובניו ולא רצה להוליכם שם והנה מה שבשלו ה״ל
בזה הענין חסכים אל מה שאמרנו הנכה לא היה רצה השם יתע׳ שיעזיבך אשתו ובניו כי די לו
באותות אשר בידו לתת לאמונה לאשר שילאו מהמצרים והנה המתין לו השם יתע׳ עד היותו בחלון
כדי שיבאר שם הפירוש והנה שם נשאר עמו נמורה ונרשום ואחר אליה משה . שתשוב עם בניה
לבית אביה כאשר תוכל על זה חמו מה שאמרה התורה בפרע׳ יתרו אחר שלוחיה לפי שבבר שלח
אותה משה אל בית אביה · מר · הוא תרב לקחתו לחול את בנה · ותגע לרגלו · ר״ל שבאשר בראתה
ערלת בנה הגיע דמו לרגלו מרוב הדם שיצא מחמו כי לא היה לה אומנו׳ בזה המעשה ולא נתבכה
בזה · ולזה לא ידעה איך תעלור דמו באופן שלא יצא מחמו בכמו זה הרבוי · ותאמר כי חתן דמים
אתה לי · ראוי שתדע כי שם האחנו׳ יקרא בלשוננו על התחלת החוג ולזה יפילו אותם על התחלת כל
דבר ולזה יקר׳ הילד הנמול בעת המולו חתן כי זה התחלת הכנסו במצוו׳ השם ית׳ והנה אמרה לפול
כי זה הולד היתה בו התחלת שפיכות דמים לה כי לא נסתה והנה תשנה שכזה יעשה כל מי שיכרו׳
הנולה ובאשר סר החולי ומשה׳ וגלה לה שאין החוגה לעשות המילה בזה האופן אבל ישתדלו
לעלור הדם תכף לא אמרה שזה הולד הוא הראשון שישבך דמו בזה האופן הנפלא בכל העלות
המולו · ויאמר לו במדבר · ר״ל ויזבאו לו ולו הזבחי׳ מקראי׳ סלחי חגיגה בדברי רבותינו ז״ל והנה
זהו מה שאמר לו השם יתע׳ שיאמר לפרעה שישלח יש׳ לזבוח לו במדבר · לא ידעתי את יי׳ וגם
את ישראל לא אשלח · ר״ל לא מדע לי עניינו בדרך שאבבא לו לשלוח ישראל באמונתו ולא הושיפו
לו ביאור שבקשתם היא שישלחם דרך שלשת ימים במדבר לזבוח ליי׳ · כדי שיבין מאלו הדברים שלא
האמה כוונתם שישלחם במזחלם אבל שישלחם דרך שלשת ימים לזבוח ליי׳ · פן יפגענו בדבר או
בחרב · ר״ל פן יפגע עמו ישראל בדבר או בחרב ויאמתו ישראל כלם ולא תהיה לך מהם העבודה
החלת לא היה זה כמו לחלוק כבוד למלכות והרצון בו פן יפגע השם יתע׳ פרעה ומתו בדבר או
בחרב · הן רבים עתה שם הארץ · ר״ל שבבר יהיה מקן גדול לפרעה אם ישבביתו אותם מסבלותם
לגמרי לזבוח במדבר · לכו נא נעבדה אלהיכם · הנה אחר זה פרעה בכנד כל ישראל כי משה ואהרן לא היו
עובדים אלהי׳ העבודה · מתכבת מספר · ונ ישמו בדברי שקר · ר״ל ואל ישמו ויבחרו בדברי שקר וזה
שאם תכבד העבודה עליהם לא יהיה להם פנאי לקחת אלו הענו בלבם והנה סבת לקיחתם כמו
אלו הענות של דברי שקר היותם נרעים ובטלים מחלאכה · וחטאת עתה · הנה יחסו החטא לעם
לחלוק כבוד למלכות ובא העם בלשון נקבה וכחוהו רבים · ונוכן לבני · הוא מספר הלבני שהיה
מתבל להם · ומשה ואהרן אל יי׳ · יתכן שהלך משה אל המקום שהיה נאות שתגיע לו שם הנבואה :

למה הרעות לעם הזה · הנה חשב משה שאע״פ שלא יתן לאותם פרעה להלוך לא יכביד עבודתם
כי כבר אחר לו השם יתע׳ שהוא רלה עני עמו ולזה היה חושב משה שתבקן בהם השגחתו להשפיל
מעבודתם לו שלא תכבד עליהם יותר ממה שהיה וכאשר רלה שכבר הרע פרעה לעם מעבת שהשלח
אליו לדבר בשם השם כתיבת משה כן תמצא זאת ההשגחה מישראל מפני המצרים והודיעו השם
יתע׳ כי אין השתדלותו להקל העבוד׳ מהם שם אבל ישתדל עכ״פ להוציאם משם ביד חזקה · והרי
לעם הזה והכל לא הצלתה את עמך · ר״ל שלא עמך בנאי לפרעה אבל מוסף להם רע בלתי
בלתי אל פרעה וזה הפך מחה שהייתי חושב מדבריך והנה דברי זה הספור הם מבואר׳ בשבר
מה שקדם מהדבריים · ואולם התעלות הזנעות מחמו הם ששה :
התועלת הראשון הוא בחדות · והוא שראוי לאדם שלא יפרד מחי שהוא יושב עמו אם לא
בדיעתו ובדשותו ואע״פ שיהיה לו מהקרוב עמו באופן שיתכן שלא יקבלה
בהפרדו מחמו · הלא תראה כי משה עם שבבר נזה מאת השם שיעוב לחזרים כי׳ שספר שבבר
אחר לו השם יתע׳ בחדין שיעוב לחזרים הנה לא רצה לצאת מבית יתרו בזולת ידיעתו והסכמתו
התועלת הבני הוא בחדות · והוא שאין ראוי לאדם לחסור עצמו בשבבה אף על פי שילך
בחצות השם יתע׳ · הלא תראה כי השם יתע׳ אחר למשה בצוותו לא תן שיעוב
לחזרים שבבר מתו האנשים המבקשים את נפשו וזה לאות כי אם לא כח מתים לא היה מוסיף
משה לבת שם כי אין ראוי לאדם שיסמוך על הנס הלא תראה כי שמואל אחר אל השם יפחד
כשמוהו ללבת למשח דוד אין אלך ושמע שאול והרגני :
התועלת הבליעי הוא בחדות · והוא שאין ראוי לאדם שיעוזב אשתו ובניו ויפרד מהם מי
הוא ראוי שיבניח בעניים תמיד · ולזה הסכים משה להולך עמו לחזרים
אשתו ובניו כשאחר לו השם יתע׳ שיעוב לחזרים לולי מה שקרהו בדרך מפני ערלת בנו עד שבבר
אחר זה מפני מילת בנו לבעתו שאין מן הראוי שיעוזבם ולך לו :
התועלת הרביעי הוא בחדות · והוא להודיע שהשם יתע׳ יביא רעות לבדיקים על ידך
ההשגחה כדי שיסתדלו לחלות חלות השם יתע׳ בזריזות ושלא יתרשלו מזה · שלא
תראה כי משה רבינו ע״ה כשהתרשל מחלות המילה בזה האופן אשר ביאלמו מחה שקדם בלשת
מכאוב כבד עד שנעשה המצוה ההיא :
התועלת החמישי הוא להודיע רוע לב פרעה זה כי לא די שלא שחע לשלוח אות׳ בידבר
דרך שלשת ימים כאשר שאל משה אבל הכביד עבודתם באופן שלא יוכל
להשלים מה שנזר עליהן והיו מפני זה שוטרים מוכים וזה מורה על תכלית ר׳ : לבנו :
התועלת השני הוא בחדות · והו׳ שאין ראוי לאדם שיתן אל לבו הדברי שיאמרו האנשי׳
כנגד מדוד הנער ומריות הלב כי רוב נער האדם ביאתו אל שיאמר מה שלא
ראוי לאחרו ולזה תמצא שלא עמו משה ואהרן דבר אל שוטרי ישראל בחה שלחרו להם ולא
עליכם ושפוט :

פרשת וארא

וארא אל אברהם עד ברברם אל פרעה

ביאור המלות

באל שדי · ר״ל באל שדי במציאותו להשפיע מה שיצטרך למצאו׳ באופן היותר שלם וכאל
יאמר שהוא מראה לאבות בזה השם שאם לא יתכן שיהיה מה שייעד לה׳ מאל השדי
המסודר באמצעות אבותי׳ השמימי׳ הנה הוא יביא להם זה הטוב מפאת הסדור המסודר
מהשגת האלהית אשר תבקה באבו׳ הקדושי׳ מפני ההשגחה הכוללת הנה תהיה מפני ההשגחה
האלהית אשר תבקן לבקים בו והנה ביאלמו בספר מלחמו׳ יי׳ · ושמי יי׳ לא
נודעתי להם · ר״ל לישראל והרצון בזה כי בעת שמשי שהוא יי׳ לא נודע לישר׳ כמו שהוא נודע
עתה על ידך בחה שלחדת ידך אותן לאקני ישר׳ הנה עם כל זה הייתי משתדל להחי׳ אתם בריתי
שהיה עם האבות לתת להם ארץ כנען ארץ מגוריהם אשר גרו בה והנה קראה ארץ מגוריהם
מפני האבות שגרו בה כמו שאחר על יצחק לך את בני לא תשוב שחה בעבור אברהם שילא יחשב
ויותר נפלא מזה שבבר שחעתי גם כן נאחת בני ישר׳ קודם שהיה שמי נודע להם כמו שבתוב
בפרשה הקודמת ובהיות הענין כן הוא מבואר שהם יותר ראוי׳ עתה שתבקן בהם השגחתי לפי
שמשי יי׳ נודע ביניהם · ולזה ראוי שתבטח שאני אקייים מה שהבטחתיך והנה אחר ושמי יי׳ לא
נודעתי להם ולא אחר ושמי יי׳ לא נודע להם להעיד על שמו הוא עצמו ועצמו הוא שמו וזה כי
בגמל׳ המורכב יקרה שיהיה הנגדר בלתי הנגדר באופן מה לפי שהנגדר הוא אחד ובנגדר יחלק
הרבוי מה כמו שיתבאר בהלכות ואולם השם יתעלה הוא אחד פשוט מכל הפנים ולזה יהיה עצמו
ושמו דבר אחד מכל הפנים · אשר נראתי את ידי · ר״ל אשר נשבעתי כטעם כי אשא אל שדים
ידי · וידבר משה כן אל בני ישראל · הנה לפי דעתי משה אחר זה לישראל בלא אמצעות אהרן
כי כן מהו השם יתע׳ בחה שאחר לו לכן אחור לבני ישראל · בא דבר אל פרעה · בזולת אחלכנו
אהרן ולכן אחר משה הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים
והנה הרצון בעבל שפתים סתום הדבור ר״ל שבנעלו שערי הדבור לפני כמשפט מי שאינו ראוי
דברים ולזה ביאר בזה שאחר זה ידבר יי׳ אל משה ואל אהרן בכל מה שנה לאמ׳ לישראל ולפרעה
הרצון בזה שהדבר׳ הזה אמתו יתע׳ למשה שיאמר׳ לאהרן והוא היה המלין בינו ובין מי שישלחם
השם לדבר אליו והנה אחר שהזכיר תולדות אהרן ומשה אב לבאר זה שמיה · הוא אהרן ומשה
מפני שהיה מדבר עתה בתולדות אהרן הקדים אהרן למשה ועוד שהוא היה גדול ממנו והכ׳ אחר
זה כשתאלם בשהם מדברים אל פרעה הקדים משה לאהרן כי משה היה העקר בזה · ר״ל לתתך
אלהים לפרעה · ר״ל שעל דבר פרעה שהיה ירא איך ישמע אליו נתנו השם יתע׳ לאלהים בראותך
שיהיה מוזה לאהרן מה שיאחר והוא יהיה לו לנביא ולחלון כאו שאחר בפרשה הקודמת הו׳ יהי
לך לפה ואתה תהיה לו לאלהים · ונתתי את ידי · ר״ל מכתי והוא כלשון בני אדם בעבור שהיה הוא
כלי להכות :

ביאור דברי הפרשה :

כאשר היה ידע משה שלא יתקיים הטוב שהבטיח השם יתעלה לישראל מפני מה שאמר
שהרע פרעה לעם מאז דברו אליו במלאכות יי׳ כי זה הביאהו לחשב שתחבע מישר׳
זאת ההשגחה האלהית מפני פחיתות ישראל ותסרונם אמר לו השם יתעלה אני יי׳ ר״ל שאני
לבדי נחלה מעצמותי תיחיד בעניין אחד ומאחר הנמצאות קנו המציאות אשר להם מאתי ולזה הנה
ראוי שאהיה אליהם בשאר המצאות להביע אותם באשר אראה והנה נראיתי לאברהם ליצחק
ולעקב בשל שדי ויעדתי להם לתת ארץ כנען לבניהם בלתי זה הפליט על המצאות והנה שמי
יי׳ לא היה מודע לישראל וגם הייתי משתדל עם זה להקים בריתי אתם ר״ל שבבר כמשך מהשגחת
לישראל מפני מה שיעדתי לאבותיהם לתת לזרעם ואע״פ שמשי יי׳ לא היה מודע לישראל בעיין
ולזה לא היה ראוי מצד עצמם שתבקן בהם ועם כל זה התעוררתי להקים בריתי אתם
לתת להם ארץ כנען אשר גרו בה האבות וגם אקיים אתי לתת בני ישראל עם חסרונם
כשמעתי אלו מבודד העבודה ואחזור בריתי שהיתה עם האבות כמו שקדם הספור בזה בפרשה
הקודמת · ובהיות הענין כן הוא מבואר שהם שמשי יי׳ הוא מודע להם על ידך בחה שלישר׳
לאקני ישראל הם יותר ראוים שתבקן בהם השגחתי ולזה אין ראוי שתיראה שתשמע מהם
ההשגחה האלהית מצד חסרונם כי כבר יעדתי זה להם בעת שהיו יותר חסרים מחה שהם עתה
לכן אחוד לבני ישראל אני השם שיכולת בידי לעשות מה שאראה והנאתי לתכם מתחת יד המצרי׳
ומעבודתם הקשה וגאלתי אתכם בחמצות חזקות בפלאות שאביא עליהם ובחמצות שו הנפלאות
אקח אתכם לי לעם ואהיה לכם לאלהים ואחנהג הנגחתי בכם ותדעו כי אני יי׳ הוא בידי
אתכם

למה הרעות לעם הזה · הנה חשב משה שאע״פ שלא יתן לאותם פרעה להלוך לא יכביד עבודתם
כי כבר אחר לו השם יתע׳ שהוא רלה עני עמו ולזה היה חושב משה שתבקן בהם השגחתו להשפיל
מעבודתם לו שלא תכבד עליהם יותר מחה שהיה וכאשר רלה לעם פרעה שהשלח
אליו לדבר בשם השם כתיבת משה כן תמצא זאת ההשגחה מישראל מפני המצרים והודיעו השם
יתע׳ כי אין השתדלותו להקל העבוד׳ מהם שם אבל ישתדל עכ״פ להוציאם משם ביד חזקה · והרי
לעם הזה והכל לא הצלתה את עמך · ר״ל שלא עמך בנאי לפרעה אבל מוסף להם רע בלתי
בלתי אל פרעה וזה הפך מחה שהייתי חושב מדבריך והנה דברי זה הספור הם מבואר׳ בשבר
מה שקדם מהדבריים · ואולם התעלות הזנעות מחמו הם ששה :
התועלת הראשון הוא בחדות · והוא שראוי לאדם שלא יפרד מחי שהוא יושב עמו אם לא
בדיעתו ובדשותו ואע״פ שיהיה לו מהקרוב עמו באופן שיתכן שלא יקבלה
בהפרדו מחמו · הלא תראה כי משה עם שבבר נזה מאת השם שיעוב לחזרים כי׳ שספר שבבר
אחר לו השם יתע׳ בחדין שיעוב לחזרים הנה לא רצה לצאת מבית יתרו בזולת ידיעתו והסכמתו
התועלת השני הוא בחדות · והוא שאין ראוי לאדם לחסור עצמו בשבבה אף על פי שילך
בחצות השם יתע׳ · הלא תראה כי השם יתע׳ אחר למשה בצוותו לא תן שיעוב
לחזרים שבבר מתו האנשים המבקשים את נפשו וזה לאות כי אם לא כח מתים לא היה מוסיף
משה לבת שם כי אין ראוי לאדם שיסמוך על הנס הלא תראה כי שמואל אחר אל השם יפחד
כשמוהו ללבת למשח דוד אין אלך ושמע שאול והרגני :
התועלת השלישי הוא בחדות · והוא שאין ראוי לאדם שיעוזב אשתו ובניו ויפרד מהם מי
הוא ראוי שיבניח בעניים תמיד · ולזה השכים משה להולך עמו
לחזרים אשתו ובניו כשאחר לו השם יתע׳ שיעוב לחזרים לולי מה שקרהו בדרך מפני ערלת בנו עד שבבר
אחר זה מפני מילת בנו לבעתו שאין מן הראוי שיעוזבם ולך לו :
התועלת הרביעי הוא בחדות · והוא להודיע שהשם יתע׳ יביא רעות לבדיקים על ידך
ההשגחה כדי שיסתדלו לחלות חלות השם יתע׳ בזריזות ושלא יתרשלו מזה · שלא
תראה כי משה רבינו ע״ה כשהתרשל מחלות המילה בזה האופן אשר ביאלמו מחה שקדם בלשת
מכאוב כבד עד שנעשה המצוה ההיא :
התועלת החמישי הוא להודיע רוע לב פרעה זה כי לא די שלא שחע לשלוח אות׳ בידבר
דרך שלשת ימים כאשר שאל משה אבל הכביד עבודתם באופן
להשלים מה שנזר עליהן והיו מפני זה שוטרים מוכים וזה מורה על תכלית ר׳ : לבנו :
התועלת השני הוא בחדות · והו׳ שאין ראוי לאדם שיתן אל לבו הדברי שיאמרו האנשי׳
כנגד מדוד הנער ומריות הלב כי רוב נער האדם ביאתו אל שיאמר מה שלא
ראוי לאחרו ולזה תמצא שלא עמו משה ואהרן דבר אל שוטרי ישראל בחה שלחרו להם ולא
עליכם ושפוט :

פרשת וארא

וארא אל אברהם עד ברברם אל פרעה

ביאור המלות

באל שדי · ר״ל באל שדי במציאותו להשפיע מה שיצטרך למצאו׳ באופן היותר שלם וכאל
יאמר שהוא מראה לאבות בזה השם שאם לא יתכן שיהיה מה שייעד לה׳ מאל השדי
המסודר באמצעות אבותי׳ השמימי׳ הנה הוא יביא להם זה הטוב מפאת הסדור המסודר
מהשגת האלהית אשר תבקה באבו׳ הקדושי׳ מפני ההשגחה הכוללת הנה תהיה מפני ההשגחה
האלהית אשר תבקן לבקים בו והנה ביאלמו בספר מלחמו׳ יי׳ · ושמי יי׳ לא
נודעתי להם · ר״ל לישראל והרצון בזה כי בעת שמשי שהוא יי׳ לא נודע לישר׳ כמו שהוא נודע
עתה על ידך בחה שלחדת ידך אותן לאקני ישר׳ הנה עם כל זה הייתי משתדל להחי׳ אתם בריתי
שהיה עם האבות לתת להם ארץ כנען ארץ מגוריהם אשר גרו בה והנה קראה ארץ מגוריהם
מפני האבות שגרו בה כמו שאחר על יצחק לך את בני לא תשוב שחה בעבור אברהם שילא יחשב
ויותר נפלא מזה שבבר שחעתי גם כן נאחת בני ישר׳ קודם שהיה שמי נודע להם כמו שבתוב
בפרשה הקודמת ובהיות הענין כן הוא מבואר שהם שמשי יי׳ הוא מודע להם על ידך בחה שלישר׳
לאקני ישראל הם יותר ראוים שתבקן בהם השגחתי ולזה אין ראוי שתיראה שתשמע מהם
ההשגחה האלהית מצד חסרונם כי כבר יעדתי זה להם בעת שהיו יותר חסרים מחה שהם עתה
לכן אחוד לבני ישראל אני השם שיכולת בידי לעשות מה שאראה והנאתי לתכם מתחת יד המצרי׳
ומעבודתם הקשה וגאלתי אתכם בחמצות חזקות בפלאות שאביא עליהם ובחמצות שו הנפלאות
אקח אתכם לי לעם ואהיה לכם לאלהים ואחנהג הנגחתי בכם ותדעו כי אני יי׳ הוא בידי
אתכם

ל׳ בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי יְהוָה לֹא נוֹדַעְתִּי
ל״ג ר״ל
ג׳ מנינו׳
לָהֶם׃ וְגַם הֵקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּם
לָתֵת לָהֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן אֶת אֶרֶץ
א מְגוּרֵיהֶם אֲשֶׁר־גָּרוּ בָהּ׃ וְגַם אֲנִי
חב״ר יען
ר״ל כנגדן
שָׁמַעְתִּי אֶת־נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
מִצְרַיִם מַעֲבִדִים אֹתָם וָאֶזְכֹּר אֶת־
ל׳ והם ר״ל קימתי
בְּרִיתִי׃ לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל
ח׳ פסקי׳ טעמ׳ מתרגמ׳
אֲנִי יְהוָה וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת
נזרקת
סִבְלֹת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעֲבֹדָתָם
ל״ד חב״ר ר״ל
ל׳ מלינתיכם
ל׳ הם׳ בלשון
וְגָאַלְתִּי אֶתְכֶם בִּזְרֹעַ
נְטוּיָה וּבִשְׁפָטִים גְּדֹלִים׃ וְלָקַחְתִּי
אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים
ל״ה ר״ל
וְיָדַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
ל׳ מלי׳
הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת
מִצְרָיִם׃ וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָתֵת אֹתָהּ
ל״ו
לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי
אֹתָהּ לָכֶם מוֹרָשָׁה אֲנִי יְהוָה׃
ל׳
וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
ל״ז זוגין
מתחלפין
ל׳ הם׳
וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה מִקֹּצֶר רוּחַ
ל׳ הם׳
וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה׃ וַיְדַבֵּר

נודעתי תורייתא נודעתי להם יחזקאל נודעתי הנהם

בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי יְיָ לֹא אוֹדַעְתִּי לְהוֹן׃ וְאַף אֲקִימִית יָת קְיָמִי עִמְּהוֹן לְמִיתַּן לְהוֹן יָת אַרְעָא דִכְנָעַן יָת אַרְעָא דְתוֹתָבוּתְהוֹן דְאִתּוֹתָבוּ בָהּ׃ וְאַף קְדָמַי שְׁמִיעַ יָת קְבִילַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִי מִצְרָאֵי מַפְלְחִין בְּהוֹן וּדְכִירְנָא יָת קְיָמִי׃ בְּכֵן אֵימַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנָא יְיָ וַאֲפֵיק יָתְכוֹן מִגּוֹ דְחוּק פּוּלְחָן מִצְרָאֵי וְאַשְׁזֵיב יָתְכוֹן מִפּוּלְחָנְהוֹן וְאֶפְרוֹק יָתְכוֹן בִּדְרַע מְרָמָם וּבְדִינִין רַבְרְבִין׃ וַאֲקָרֵיב יָתְכוֹן קָדָמַי לְעַם וְאֶהֱוֵי לְכוֹן לֵאלָהָא וְתִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהְכוֹן דְאַפֵּיק יָתְכוֹן מִגּוֹ דְחוּק פּוּלְחָן מִצְרָאֵי׃ וְאָעֵיל יָתְכוֹן לְאַרְעָא דִי קַיֵּימִית בְּמֵימְרִי לְמִיתַּן יָתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְאֶתֵּן יָתָהּ לְכוֹן יְרוּתָא אֲנָא יְיָ׃ וּמַלֵּיל מֹשֶׁה כֵּן עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלָא קַבִּילוּ מִן מֹשֶׁה מִעֵיקַ רוּחַ וּמִפּוּלְחָנָא דְדַרְדָּר קָשֵׁי עֲלֵיהוֹן׃ וּמַלֵּיל

אירית׳ נודעתי להם׳ יחזקאל נודעתי אליהם׃ ונם כל רישי פסו׳ דאורי׳ ויהושע ושפטים וגם ב״מה גם וסי׳ גם מעוף השמים׳ גם צאנכם גם בקרכם׳ גם בי התאנף יי׳׃ גם כל חלי׳ וכל׳ גם אני לא אוסיף להוריש׃ הקמתי׳ ג׳ מלעיל נמסר פרשת נח׃ לכן אמר לבני ישראל׳ א׳ פסק בטעמא מארבא לזרקא וסי׳ לכן אמר לבני ישראל׳ כי תשא את ראש בני ישראל׳ ורצי שבט מנשה׃ בכל אשר התהלכתי׃ וחברו׳ נספה מפני צדיק׳ ויזבח שור ומרי וצאן׳ ויחברו׳ ויעלו בבעל פרצים׳ וחברו׳ קנה נגד היושבים׃ וחצי שבט מנשה דת״ה׃ סבלת ב׳בענין א׳ מלא׳ וא׳ חסר׳ וסי׳ לכן אמר לבנ״ישראל׳ המוציא אתכם׃ בתר׳ מלא׃ זרוע ג׳ מ״ל וסי׳ וגאלתי אתכם בזרוע נטויה׳ או הנסה אלהים׳ ונטרף זרוע אף׳ וכל נביאים וכתו׳ דכו׳ מ״ל כ״מג חסרים וסי׳ וגערתי את זרועך׳ ואת זרע׳ כל היום יחרש החרש לזרע׳ ולא בזרע גדולה׳ ובעם רב׃ מורשה ב׳ וסי׳ ונתתי אתה לכם׃ תורה צוה לנו משה׃ יי׳ ז׳ זוגין מתחלפין בחד ענין׃ חד זקיף לרום׳ וחד נחית לתהומא וסו׳ והנער שמואל הלך וגדל׃ והנער שמואל משרת׃ ועשיתם ביום הניפכם את׃ ועשיתם שעיר עזים׃ התורה׃ התורה׃ ויך דור את פלשתים׃ דשמואל׃ ויהי אחרי כן ויך דוד את פלשתים׃ דד״ה׃ ממנו פנה מסנו יתד׃ דזכריה׃ איום ונורא הוא ממנו׃ דהבקוק׃ אלה הם מ״שפח׳ הלוי׃ אלה משפחת הגרשני׃ ואלה אשר נחלו בני׃ אלה אשר נחלו משה׃ ומים במשירה תשתה׃ ומים במשורה ובשממון׃ ויחזקאל׃ ויכו את ששי׃ ויכו את הכנעני יושבי צפת׃ ויכו״ו שם ההמש׃ ויכו״ו שם האלהים על השל׃ ואף בעונת אבתם׃ ואף אשר הלכו׃ אחרי מות משה׃ אחרי מות יהושע׃ ויספר שר המשקים׃ וידבר שר המשקים׃ קלעים חמש עשרה אמה׃ לשער החצר קלעים חמש עשרה אמה׃ וידבר משה כן אל בני׃ וידבר משה לפני יי׳׃ אשר הגלה׃ ואלה בני המדינה׃ וחברו׃ אלה בני המדינה׃ וסי׳ בלשון תרגום שמואל עבד אורית׳ דוד מנהון כמיא קטלין לרגזא משה ממלל בגלותא׃ ויש ספרי׳ מוסיפין והבי׳ אתו הכהן משיח׃ יביא אתו דנזיר וסי׳ משיח למטה ונזיר למעלה׃ אלה בני אלפה׃ אלה בני בלהה׃ דוגש׃

מלת שדי קשה בפירוש והגאון אמ׳ כי הש״ין נוסף כש״ין שלח׳ מדבר עמי והטע׳ שאמר לעולם די ולא אדע מעם לפירוש זה כי איך יקרא שם אשר די רק להיותו תואר כמו טוב וסלח עלי לבי דוי והגיד רב שמואל פי׳ בו בלשון ערבי אלקהאר ופירושו מגלח ותקיף והי״ד תחת אות הכפל כי״ד דלין שוקים מפסח ומ״לף אשר בזאתו נהריס וכמוהו בקול שדי והיה שדי בלריך ויפה פירש׃ ומלת נודעתי מבנין נפע׳ ואינו כמו הודעתי כדברי מנח׳ ורבי מריכום אמר כי ושמי יי׳ שבועה כי בלשון ערבי יש ו״ו לשבוע׃ ומעם לא מודעתי להם כמו שנודעתי לך וכו״ו הזה לא מלאנו בלשון הקד׳ וכך׳ דקדוקו יש מלות מוסכות מלמן ואחרות עמם גם כן אותיות כמו״ם מאל אביך ויעזרך ואת שדי שהוא ומלת שדי וכבה ב״ית באל שדי כאילו כתו׳ ובשמי יי׳ לא נודעתי להם אמר רב סעדיה הגאון כי תחסר באחרונה מלת לבדו כאילו אמר ובשמי יי׳ לבדו׃ לא נודעתי להם רק פעם באל שדי ופעם בשם יי׳ וכמוהו לפי דעתי לא יעקב לבדו יאמר עוד שמך כי הש ישראל משתתף עמו ואין צריך לתקון הזה כי ידענו כי אל שדי הוא השם הנכבד ואין ביניהם הפרש רק שם שדי הוא תואר והש הנכבד פעם שם עצם ופעם שם תואר כאשר פירשתי והנה מלאנו בתוב באברהם אני יי׳ אשר הוצאתיך מאור כשדים וביעקב אני יי׳ אלהי אברהם אביך ורבי יהושע אמר כי אברהם ויעקב לא ידעו זה השם רק משה כתב ככה ולא דבר רבי יהושע נכונה כי איך יכתוב משה שם לא הזכירו השם ואין ספק כי האבות ידעו זה השם שהוא שם העצם רק זה השם הוא התאר לא ידעו ועתה אגלה לך קצת סוד אל שדי ידענו כי השם בתר ג׳ עולמות שהזכרתי והעולם השפל יקבל כח מעולם התיכון כל אחד מהפרטי׳ כפי מערכת העליונה ובעבור כי נשמת האדם נבוה׳ מן העולם האמצעי אם היתה הנפש מכמה והכירה מעשה השם שהם בלא אמצעי ועל ידי האמצעי והגיחה תאות העולם השפל והתבודדה לדבקה בשם הנכבד׳ אם יש במערכת הנכבדי׳ בעת ההריון רעה שתבא עליו ביום ילוע השם שדבק בו יסבב שבו להגילו מרעתו וכל׳ אם יש במערכה שיהיה עקר השם יתקן לו כח תולדתו ויוליד על כן אמרו ח״ל שהשם אמר לאברהם לא מאלטנגיות שלך וקרוב מזה הטעם אין חזל ליסראל ועוד אחר זה בפרשת כי תשא על כן אמר השם לאברהם קודם ואברכה את זרעך אני אל שדי שפירושו מגלח המערכות העליונות לא שהמערכת תשחת רק שידע הדבק בשמו שמחדש לו טוב שלא יהיה במערכתו על

כן אמר יעקב המלאך הגואל אותי מכל רע שהיה נכון לבא עלי וזה הוא סוד כל התורה כאשר אפרש עוד והנה האבות לא הגיעה מעלתם לדבקה בשם כמשה אשר ידעו השם פני׳ בפנים על כן היה יכול משה לשנות תולדות עולם השפל ולחדש אותות ומפתי׳ שלא יכלו האבות לחדש והנה משה אמר שני דברים האחד למה זה שלחתני והשני והגל לא הצלת את עמך והשיב על האחרון עתה תרא׳ אשר אעשה לפרע׳ ועל הראשון ויאמר אליו אני יי׳ והטעם כי על יד האבות נודע שמי שהוא אל שדי ועל ידך יודע שמי יי׳ הנכבד בעולם כאשר אמר לכן אמור לבני ישראל אני יי׳ והנה שלחתיך להודיע זה השם׃ וגם שלחתיך בעבור שהקימותי עם האבות לתת להם הוא לבניהם שהם כמוהם את ארץ כנען׃ וגם גם עוד שלחתיך בעבור שעשו ישראל תשובה ונעקו אלי׃ לכן׃ כמו שאני עומד כן יהיה דברי קיים שאגאל אתכם בזרוע נטויה מן השמים על הארץ׃ ולקחתי׃ כאשר תקבלו את התורה על הר סיני וטע׳ המוציא אתכם כי היתה במערכת המחברת הגדולה למשרתים העליונים שיעמדו עוד בגלות חה יתברר לך בפרשת כי תשא׃ והבאתי אתכם אל הארץ׃ כי רבים מיולאי מצרים גם בניהם יחשבו כהם׃ ועתה אשר נשאתי את ידי דרך משל כאדם שישא ידו אל השמים וישבע כמו כי אשא אל שמים ידי וירם ימינו ושמאלו אל השמים׃ זעתה אני יי׳ שהקיים זה׃ וידבר׃ ולא הטו אזן לדברי׳ כי קצרה רוחם באורך הגלות

וכעבודה קשה שהתאבדה עליהם׃ וידבר

רלב״ג

לאתכם מעשת מכדות מצרים וזה כי רבוי׳ הנפלאות אשר אעדה עם להגיאלכם מפצרי׳ יביא לאתכם לבאתין כי שאני פסלים על שמונאות ומשנים נדנקים כי הגיאלם מהרה שהם כו׳ ומעבור זה הכביד הש יתב׳ לבב פרעה כמו שיתבאר בפרשת נא אל פרעה והנה אשר זה תקיימוכנים אל שתדבק בכם הבטחתי לאומן שלא אתכם אל ארץ כנען ואתננה לכם מורשה אני יי׳ שהיכולת בידי לקיים מה שאגזור והנה דבר עשה אלו בני ישראל בזולת אחיצת ארץ ולא האמינו בני ישראל בדברי עשה מפני קוצר רוח עשה להשבאן בכבוד דבריו כראלו כדי שיפת לכם זה בעאשר בלומן מיכנסו דבריו

ולא הודעתי שמי הייודע אלשם״ל לא שאלו לי מה שמך ואעה״כ לא שאלוהו ואמה אחרת מה שמו מה אומר אליהם בשבילה לאמר אני יי׳ וכו׳ ומאשר שהדישם שכך שמו מה שם לכם לשאול מה שהוא יודע ובמה היה להם בה להשבנם בשם ושוד פרש״ו היאך בשמיכה נשמה לנשמה לנשמה כשל שבכנתי והשבעתי בדי׳ לאת לזרעם את הארץ בשביל כך גם אני שמעתי׳ וכו׳ אבל לנשמה נתרא מה שכנין גם אני שמעתי לגם הקיימותי וכי שמעי שלא הזכרתי לא נתקיים בהיותם לא היה לו לשמוע לא נתקיים בני ישראל לא לשמוע אל מעשה מעשה קצר רוחם של מעשה הקשה שנוסה אליהם פרעה מכבד העבודה על האנשים ואל יעשו בדברי שקר של מעשה ו״ו דמעבודה קשה יפרה ושפלה׃

ומעלתם בגר להם׃ ואזכור את בריתי׃ ובזה נעשו רשים שאזכור להם בשמעו את בריתם׃ לכן אמור לבני ישראל אני ה׳׃ לכל אלה בת׳ מכות אמר לבני ישראל אחרי הוא בנתון המציאות ההוה לכל הבנאות ובזה כבר מאיים שאשיה מבנ קצתם׃ והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים׃ ויקחתי אתכם לי לעם בתחת מלכות מצרים׃ מיום התפלת המכות ישקום הטבעו׃ והבאתי׃ בסבירת המצרים בים כמו שמעתי׳ כאמרו ויושע ה׳ ביום ההוא׃ וכו׳ כי אחרי מות המשבעי׳ לא היו עוד מבני נוחי׃ ולקחתי אתכם לי לעם בתחת ישקום הטבעו׃ ידעתם׃ כבירו והתבוננו מכל זה יתפתח כמו אני׳ מלכים כמרים ואני כמוכים׃ ומעתה אל כתה להוציאכם מין סמך שאשאה כל מה שאתרתי׃ והבאתי אתכם אל הארץ׃ כאשר תתבוננו בכל זה תהיו רואים שהביאכם אל הארץ ואתננה לכם׃ ומעתה אל תבינו בכל זה בבנין ביטשמו ביטעות הכלית׃ ויחשב׃ לכם נדקה כבנין באברהם וכן לא נתקיים בם׃ ונתתי אותה לכם מבל נתנה לבניכם׃ מקנה רוח׃ כי לא נתתיה את אל רוחם ולא נתנו לב להתבונן׃ ומעבודה קשה׃ כי לולא הטבעה הקשה שהיו נתנו׃ ומעבודה מעבודתם ארתוי לבנותם׃

חזקוני

ושמי יי׳ לא נודעתי להם׃ פר״ש לא הודעתי אין כתיב כאן וכו׳ עד אשר שלא נאחר ושמי יי׳ לא שאלו לי ולא״ל לא הודעתם שכך שמו וכו׳ כלומר ולא״ל עוד יתישב המדרש ולנם נתרלא קלי שבר״ש וכשביקש אברהם לקבור וכו׳ עד ולא הרהרו אחר מדותי וכן הש׳ ולא״ל כשדברתי עמם לתת להם את הארץ לא הודעתי להם שני שמיוחד למשמעת כלתן כאנשקיתיו ולא נדברתי בו עמהם כשם שעשיתי עמך ואע״פ כן לא הרהרו אחרי אלא כדבור בעלמא אחיכו לי ועכשו תפרש לא נודעתי׃ כמו לא הודעתי תשובה לדבר הרי בתפלה כשנגלה לאברהם אחר אני יי׳ ומאחר שהודעתים שמו הטיוחד וכו׳ היה נדבר עמהם מה היה להם לאחר אחרי עם היה לו לאב״ה להמתנם בהם פ״ל ולא״ל לא הודעתם׃ אבל שמי אע״פ שלא נאחר ושמי יי׳ לא שאלו לי תתישב הדרשה וה״ק הרבה פעמים בנביאי עליהם בשנגלה לאברהם אני יי׳ וכו׳ ומאחר שהדישם שכך שמו אם אחר אשר אמר לו מה שמו מה אומר אליהם אמרת מה שמו׃ ובמה היה להם לשאול מה שהוא יודע׃ כלומר בשנמת לנשמה לנשמה׃ ויקיים׃ ובמה היה להם׃ כשם ושוד פרש״ו היאך בשמיכה נשמה לנשמה׃ והשבעתי׃ בדי׳ לאת לזרעם את הארץ׃ אמר׃ אמר׃ אמר

וידבר · לאמר למשה כמו דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם בזה אל אחרמן המלך:
וידבר · הן בני ישראל שהם עמך לא שמעו ואיך ישמעני פרעה שהוא מלך והיה
מתמך ועוד כי מגרעת גדולה היא שאדבר לפניו ואני ערל שפתים כי בפע' הראשון
הבטחתני שתורה את פי אלא אבטח בזאת שהוא כבד עלי אולי תכשל לשון לפניו
ואתה אמרת כי אהרן יהיה מלין
ביני ובין ישראל: וידבר · עתה כלל
הענין כי גם אהרן יהיה מלין
ביני ובין פרעה כאשר יפרש עוד
ע"כ הבטתיו שניהם בדבור:
ויצוה · ללכת אל בני ישראל ואל
פרעה מלך מצרים ורבי יהושע
אמר כי טעם ויצוה אלא שמעו
על ישראל אם לא שמעו אליהם
ואין צורך: אלה ראשי בית
אבותם · על משה ואהרן אז עד
אל בני ישראל הנזכרים למעלה
והנה' הם מיוחדי מצרי' והאל
מראובן כי לא נאמר לו בבור רק
להתייחס ראשון ואלה מרבעת
בניו הם יורדי מצרים: ובני
מתפחת אהוד נכרתה במצרים
לו במדבר כי חיננה נזכרת בפ'
פנחס: ונוחר · הוא זרח: בני
לוי · הזכיר אלה הבני שבטים
בתחלה בעבור שהם גדולים
מלוי כי לוי הוא העיקר כי לא
בא לפרש עתה רק יחס משה
ואהרן והזכיר גרשון וקהת ומררי
כאשר נולדו והם יורדי מצרים:
הוא אהרן ומשה · הקדים שם
אהרן בעבור שניו והזכי' חיי לוי
ולא הזכיר חיי השבטים בעבור
כבוד משה ואהרן: בני גרשם
לא היה לו בנים כי אם שניהם:
ובני קהת · מיי קהת ולא חיי
גרשון ומרדי בעבור כבוד
האלוהי': ובני מרדי · שניהם היו
בניו ולא יותר על כן אמר הלה
משפחות הלוי לתולדותם כי לא
הולידו יורדי מצרים רק אלה
בני יעקב גם הזכיר שלי חיי
עמרם בעבור כבוד בניו: ובני
יצהר · הזכיר אלה בעבור קרח
שהריב עם משה: ובני עוזיאל ·
הזכיר עוזיאל בעבור כבוד משה
ואלעזר בעבור כבוד אהרן
בני קרח: ויקח · הזכיר אלה בעבור קרח
שהריב עם משה: ובני עוזיאל ·
הזכיר עוזיאל בעבור כבוד משה
ואלעזר בעבור כבוד אהרן
אחות נחשון בעבור כבוד אלעזר והזכי'
והזכיר בני קרח כי היו לדיקי'
דכתיב ובני קרח לא מתו ושמואל
הנביא היה מבני קרח: ואלעזר ·
הזכיר אחת אלעזר בעבור כבוד
פנחס כי לו נתנה הכהונה לעולם
על כן מדרך הסברא · פוטיאל
היה מבני ישראל ולא ידענו מעם
פוטיאל כאשר לא ידענו מעם
לחיים אל וכל שמות הנזכרי' כמו
אהר' ולולי ככה מעם משה לא
הייתי יודעין למה נקרא כן:
הוא

ומליל יי עם משה למימר: עול מליל
עם פרעה מלכא דמצרים וישלח ית
בני ישראל מארעיה: ומליל משה
קדם יי למימר הא בני ישראל לא
קבלו מיני ואיכדין יקבל מיני פרעה
ואנא יקיר ממלל: ומליל יי עם משה
ועם אהרן ופקידינון לות בני ישראל
ולות פרעה מלכא דמצרים לאפקא
ית בני ישראל מארעא דמצרים:
אילין רישי בית אבהתהון בני ראובן
בוכריה דישראל חנוך ופלוא חצרון
וכרמי אילין זרעית ראובן: ובני
שמעון ימואל וימין ואהד ויכין וצוחר
ושאול בר כנענתא אילין זרעית
שמעון: ואילין שמהת בני לוי
לתולדתהון גרשון וקהת ומרי
ושני חיי לוי כאה ותלתין ושבע שנין:
בני גרשון לבני ושמעי לזרעיתהון:
ובני קהת עמרם ויצהר וחברון ועוזיאל
ושני חיי קהת מאה ותלתין ותלת
שנין: ובני מרי מחלי ומושי אילין
זרעית לוי לתולדתהון: ונסיב עמרם
ית יוכבד אתת אבוהי ליה לאיתו
ילדת ליה ית אהרן ית משה ושני
חיי עמרם מאה ותלתין ושבע שנין:
ובני יצהר קרח ונפג וזכרי: ובני עוזיאל
מישאל ואלצפן וסתרי: ונסיב אהרן
ית אלישבע בת עמינדב אחת נחשון
נדב ית אביהוא ית אלעזר ית
איתמר: ובני קרח אסיר ואלקנה
ואביאסף אילין זרעית קרח: ואלעזר
בר אהרן נסיב ליה מבנת פוטיאל
ליה לאיתו וילדת ליה ית פינחס
אילין רישי אבהת ליואי לזרעיתהון:
הוא

פ וידבר יהוה אל משה
לאמר: בא דבר אל פרעה מלך
מצרים וישלח את בני ישראל
מארצו: וידבר משה לפני יהוה
לאמר הן בני ישראל לא שמעו
אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל
שפתים: פ וידבר
יהוה אל משה ואל אהרן ויצום אל
בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים
להוציא את בני ישראל מארץ
מצרים: ס אלה ראשי
בית אבתם בני ראובן בכר ישראל
חנוך ופלוא חצרן וכרמי אלה
משפחת ראובן: ובני שמעון
ימואל וימין ואהד ויכין וצחר ושאול
בן הכנענית אלה משפחת שמעון:
ואלה שמות בני לוי לתולדתם
גרשון וקהת ומרי ושני חיי לוי
שבע ושלשים ומאת שנה: בני
גרשון לבני ושמעי למשפחתם:
ובני קהת עמרם ויצהר חברון
ועזיאל ושני חיי קהת שלש ושלשים
ומאת שנה: ובני מרי מחלי ומושי
אלה משפחת הלוי לתולדתם:
ויקח עמרם את יוכבד דדתו לו
לאשה ותלד לו את אהרן ואת משה
ושני חיי עמרם שבע ושלשים
ומאת שנה: ובני יצהר קרח ונפג
וזכרי: ובני עזיאל מישאל ואלצפן
וסתרי: ויקח אהרן את אלישבע
בת עמינדב אחות נחשון לו לאשה
ותלד לו את נדב ואת אביהוא את
אלעזר ואת איתמר: ובני קרח
אסיר ואלקנה ואביאסף אלה
משפחת הקרחי: ואלעזר בן
אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו
לאשה ותלד לו את פינחס אלה ראשי אבות הלוים למשפחתם: הוא

מקולתיך מהול כשלים ומול איקן הסמיכה נמשכת בדברים שהוא סומך לכלן
אני שמעתי וגו' לכן אמור לבני ישראל לכך אני אומר יתיצב החקרה על פשוטו
דבור על אופניו והדרש תלרוש שנא' הלא כה דברי כאש נאם י' וכפטיש יפוצץ סלע
מתחלק לכמה נגוזות: ערל שפתים · לשון שפתים וכן כל לשון ערלה אחי ערלה
שהו' אותם ערלה אזנם אבזמם
משמוע ערלי לב לטומים מלה
שתה גם אהה והערל
משכרות כום הקלל ערלת
שהגיד לטוש ומכוס' בה ועדלה
ערלתו עשו לו אותם וכסה
איסור שיבדיל בפני אחיכם
שלא פנים יהיה לכם ערלים
אמו' ומכוסה ומובדל מלאכלו
ואיך ישמעני פרעה · אם
מעשרה ק"ו שבתורה: וילוש
בני ישראל · לוה עליהם להמשיכם
בנחת ולסבול אותם ואל פרעה
מלך מצרים לוש עליו לחלוש
בכבוד בדבריה'ה מדרשו ופלוש
לוש על דבר ישראל ועל שלוחיהם
ל פרעה ודבר הנוי מהו מפורש
בפרשה שנייה לאחר סד' הימים
אלה מתוך שהזכיר משה ואהרן
הפסיק הענין באלה ראשי בית
אבות' ללמדנו היאך נולדו משה
ואהרן ובמי נתיחסו: אלה ראשי
בית אבות' מתוך שהוזקק לייחס
שבטו של לוי עד משה ואהרן
בשביל משה ואהרן התחיל לייחס
דרך תולדותם מראובן: ושני
חיי לוי וגו' · למה כתבו שמות
של לוי להודיע כמה יחי השבטים
שכל זמן שאחד מן השבטים
לא היה שעבוד שנא' ויחיו
וכל אחיו ואח"כ ויקם מלך חדש
ולוי האריך ימי' על כולם: ושני
חיי קהת ושני חיי עמרם וגו'
מחשבון זה אנו למדי' על מושב
בני ישראל הרבע מאות שנה
שאמר הכתוב שלא בארץ מצרים
לבדה היו אלא מיום שנולד יצחק
שהרי קהת מיורדי מצרים היה
חסות כל שנותיו ושנות עמרם
ומשה' של משה לא תמלאם
מאו' שהרבה שנים נגלע' לבני
בשני האבות: יוכבד דודתו
אחת מאבותי בת לוי אחות קהת
אחות נחשון · מכאן למדו הסופרים
אשה צריך לבדוק באחיה: מבנות
פוטיאל · מזרע יתרו שפטים
עגלי לע"ז ומזרע יוסף שפטפט
בינרו: הוא

בעל הטורים

ויצום ל' בת' ויצום אל פרעה
ואח"כ נצטו בני ישראל וימשך
אחר זה הדבר אשר תעשו
בני יהוידע בשהוציאן המלך
ויצוה' לא תרחו עליהן אחרי'
בני מלך אשור בפר' בשמרונית
בשהרגו אותם אחריות בזכות
משה שנעשה שליח להכי"ה
לגזות על בני ישראל: ומה
אמר אדם הייתי בפ"ח הה"
דאלך אשור · ובענין שפיכו'
דמים הניח דיהוידע שמוש
להרוג אם המלך · אף כאן
לוש משה להתרחק מעבודת
זרה ומשפיכות דמים · אמר'
ל' אסיר ואלקנה · להוציא
מהמסגר אסיר · זאו שאחר
על בני קרח שמקוים בתבור
נאם בנביאים והו לאוצרא
מהמסגר אסיר · הן

אמרי נועם

הן בני ישראל לא שמעו אלי
פ"ה זה ה' מעבדה ק"ו
שבתורה וכלם שפורשי בנ"י
ותיבה בכאן מתי ק"ו הוא
פירוש מה שלא שמעו בני
ישראל זה היה בשביל קוצר
רוח ועבוד' קשה ר' ל' שמעו
ישראל אין אמו רוחים לנשמת
כ"ש אמו ירחים מעבוד' קשה
ולא שמעו אל משה אחר משה
אמר' ישראל אינם רוחים
לשמוע לנשמת וכ"ש פרעה:
ד"ל ר' ל' דמשה אחר מחאה
שרחה פרעה בני ישראל לא
שמעו אלי · אחר בלבו כ"ש
אני אלא אשמע אליו ד"ל כן
בני ישראל לא שומעין אפילו
לתושלבה וכ"ש פרעה אלא
ישמע לנקו · י"ל שאלת כן
הוא כמו כן ולא:

מ"ע ספורנו

הן בני ישראל לא שמעו אלי ·
כי אשר אסיר זה אפני פ"ה
שמאס בא לדבר אל פרעה
הרע בעבור ולא הגיל הבטיח
כל שכן שיעשה זה פרעה
שעשה כרבונו וגדיל: ואני
ערל שפתים · כי אחר אלא
מרף אהרן עמו אלא בדבור
ראשון שיהיה דברו לעם:
ויצום · שנה אותם לדברים
כמו ויסתוך את ידיו אליו
ויצוהו שנוך לדבר חוזלתם:
אל בני ישראל · אל בני
ישראל · כמו אל הדברים לא
אכל: ואל פרעה מלך מצרים
להוציא · ואל פרעה מלך
מצרים מנה אותם לדברים
בענין הוצאת ישראל ונם
נאותם ישראל ונם פרעה
ישמעו אל כרחם ולעשה
ולאהרן אחיהם אליהם
פתחנו דברים אל בני
ישראל ואל פרעה ולא
אמר אל אהרן כי אם אל
בני ישראל ואל פרעה
ולא אמר אל אהרן כי אם
אל

הוא אהרן ומשה. אלו שהזכרו למעלה שילדה יוכבד לעמרם הוא אהרן ומשה אשר אמר יי' יש מקומות שמקדים אהרן למשה ויש מקומות שמקדים משה לאהרן לומר שסקולין כאחד: על צבאותם. בלבאותם כל לבאם לשבטיהם יש על שאינו אלא במקום אות אחת על חרבך חייה כמו בחרבך עמלתם על מרכבכם בחרבכם: הם המדברים וגומ' הם שנלטוו הם שקיימו: הוא משה ואהרן הם בשליחותם ובצדקתם מתחלה ועד סוף. ויהי ביום דבר וגומ' מתחבר למקרא של אחריו: וידבר יי'. הוא הדבור עצמו האמור למעלה אלא מתוך שהפסיק עליו פעניין כדי לייחסם חזר הענין עליו להתחיל בו: אני יי'. כדאי אני לשלוח ולקיים דברי שליחותי בא לדבר אל פרעה מלך מצרים: פתחיך אלהים לפרעה. שופט ורוד לגדולתו במקום איסורין: יהי נביאך. כתרגומו תתורגמנך וכל לשון נבואה אלהים המכריז ומשמיע לעם דברי תוכחה והוא מגזרת ניב שפתים ינוב חכמה ויכל מהתנבות דשמואל ובלע"ז קורין לו פרידי"בר: את תדבר. פעם אחת כל שליחות ושליחות לפי ששמעתו מפי ואהרן אחיך ימלילנו ויטעימנו באזני פרעה: ואני אקשה. מאחר שהרשיע והתרים כנגדי וגלוי לפני שאין נחת רוח באומו לתת לב שלם לשוב טוב לי שיתקשה לבו: למען הרבות בו אותותי. ותכ"ר אחת גבורותי וכן מדתו של הקב"ה מביא פורענות על האומות כדי שישמעו ישראל ויירא שם הכרתי נוויים בשמו פנותם אמרתי אך תירא אותי תקחי מוס' ואת"פ בחמש מכו' הראשונו' לא נאמר ויחזק ה' את לב פרעה אלא ויחזק לב פרעה: את ידי. יד מתח להכות בהם: מופת

כסרה

אהרן ומשה ד' דקרים אהרן למשה וסי' הוא אהרן ומשה. ואלה תולדת אהרן. ובני עמרם אהרן. וחברו: אמר יי' להם ד' וסי' הוא אהרן ומשה. מות ימתו במדבר ולא. ויעבדו את הגלולים דמלכים ולא השמידו את העמי': צבאתם ד' חסרים בליש' וסי' מארץ מצרים על צבאתם. והוצאתי את צבאתי. במראת הצבאת. ולא תצא אלהים בצבאתינו. וכל לצבאתם דכי': וידבר יי' ו' ר"פ בטעם דרגא תביר וסי' דבר אל פרעה מלך. זאת ההיה אשר. בערבות מואב. וחברו. אליכם מתוך האש. אל מנשה ואל עמו: אמירה לפני ה' וסי' הן אני ערל שפתים ואיך. ויאמר דוד אל מיכל לפני יי'. ויאמר ממוכן לפני. ויאמר חרבונה אחד. ויאמר לפני אחיו וחיל שמרון: הן אני ד' וסי' הן אני ערל שפתים יהן אני נשארתי לבדי. הן אני עץ יבש. הן אני כפיך לאל: ולא ישמע ד' וסי' אליכם פרעה. ויסרו אתו כל איש אשר ימרה. ראות רבות ולא תשמר: אלכם ו' חסרי' נמסר פרשת מקץ: ומשה ז' ר"פ נמסר פרשת שמות:

הוא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־צִבְאֹתָם: הַם הַמְדַבְּרִים אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן: וַיְהִי בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: ס

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר אֲנִי יְהוָה דַּבֵּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲנִי דֹבֵר אֵלֶיךָ: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה הֵן אֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם וְאֵיךְ יִשְׁמַע אֵלַי פַּרְעֹה: פ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יִהְיֶה נְבִיאֶךָ: אַתָּה תְדַבֵּר אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוְּךָ וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יְדַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה וְשִׁלַּח אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ: וַאֲנִי אַקְשֶׁה אֶת־לִבּוֹ וְהִרְבֵּיתִי אֶת־אֹתֹתַי וְאֶת־מוֹפְתַי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵכֶם פַּרְעֹה וְנָתַתִּי אֶת־יָדִי בְּמִצְרָיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־צִבְאֹתַי אֶת־עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בִּשְׁפָטִים גְּדֹלִים: וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה בִּנְטֹתִי אֶת־יָדִי עַל־מִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם: וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתָם כֵּן עָשׂוּ: וּמֹשֶׁה בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַהֲרֹן בֶּן־שָׁלֹשׁ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה בְּדַבְּרָם אֶל־פַּרְעֹה: פ וַיֹּאמֶר

הוא אהרן ומשה. הקדים אהרן למשה כי הוא גדול בשנים ועוד כי הוא התנבא ליעקב קודם בא משה: הם. עתה מפת שדברו אל פרעה הקדים משה בעבור גודל מעלתו והשם דבר עמו פנים אל פנים ונגש אל הערפל אשר שם השם ולא כן אהרן והכתוב מעיד לא כן עבדי משה ואהרן אמר לו פעמים כי אדוני על כן לא המלא בכל ההורה מתחלת זה הפסוק שלא יקדים משה להאהרן וכבר בנביאים וכבר בכתובים ואין טענה ממלת ואיה תולדו' אהרן ומשה גם ותלד לו את אהרון ואת משה כי כאשר מולדו הזכיר' והע' תולדות גם ותלד: ויהי. יש לתמוה על המסדיר הפרשיות למה דבק זה הפסוק עם הבאי' אחריו והוא סמוך אליהם ומה לא ידענו בו טעם כי כן ביום דבר ה' אל משה באהרן מצרים וזה שדבר לו אני ה' דבר אל פרעה וכמוהו ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מקרב העם דבק בפרשה הסמוכה אין אולי בעל ההפסקה ידע לו טעם למה עשה כן כי דעתו רחבה מדעתנו: וידבר ה'. עתה פי' ענין וידבר ה' אל משה ואל אהרן והוא בא דבר אל פרעה מלך מצרים: ויאמר ה'. זהו ואיך ישמעני פרע ואני ערל שפתים הסיבו הסם רמה נתתיך אלהים לפרעה: ויאמר. טעם רמה שעשיתי לך מעלה גדולה שתהי' נחשב בעיני פרע. כמעל' מלאך וזהו אלהי' והוא מדבר אל הנביא והנביא מדבר אל אנשי דורו והאומרים כי נביא מגזרת ניב שפתי' אינו נכון כי שורש ניב מהשנים לפי דעת חכמי לרפת ומעלומי הענין לפי דעת חכמי ספרד ושרש נביא שלא אותיות והעל נביאים ויתנבא כי הא' שורש ועוד כי ניב שפתי' כמו פרי כי הוא מגזרת תנובה עוד ימובין בסיבה והעל הנאמן ונביא נבזה אכלו ועוד מה טע' הסב אחת האיש כי נביא הוא אם פירושו דברן הוא רק פירושו הוא נביא שהגלה לו סודי כדרך כ' גלה סודו אל עבדיו הנביאי' והוא מתענג עלי ע"כ ויתפלל בעדך ויחיה: אתה תדבר. אל אהרן את כל אשר אצוך ואהרן אחיך ידבר אל פרע. ואע"פ שלא נזכר אהרן בכל פעם בבוא משה אל פרעה ידענו כי לעולם יחדו

בלא: ואני אקשה. יש לשאול אם הש"ית הקשה את לבו מה פשעו ומה חטאתו והתשובה כי הש"ית נתן חכמה לאל ונטע בלבו שכל לקבל כח עליון להוסיף על טובתו או לחסור מרעתו וזה אפרש בפ' כי תשא ובפסוק מי יחן והיה לבבם זה. והנה טעם אקשה את לבו למען רבות מופתי וז' יסועה אמר כי טעם אקשה את לבו לבטל את המכות ולא דבר בכונה: ונחתי את ידי. מכתי כי ביד הוא כדרך בני אדם שיטעם בלאותי ה' בשמים כך הש"ית בארץ: וידעו. כבר הזכיר ר' יהודה המדקדק הראשון הנפרש שיש בין וידעו ובין וידעו כי אקשה בקמץ גדול הוא פועל עבר כמו שמעו והו"ו הסיבו לעתיד כמשפט והקמוץ בקמץ קטן והיוד סי' לעתיד כמו ויאמרו והנה הנעלם בין הי"ד והלת תחת היוד שהוא שרש והנה הזכיר למה הביא המכות על המצריים כדי שיודע שמו הנכבד בעולם: ויעש משה ואהרן. עתה כלל כי על יד אהרן ס על יד משה נעשו האותות ואח"כ יפרש כל אות ואות: ומשה. הזכיר שנותיהם ולא מלאנו בכל המקרא נביאים שהזכירם הכתוב שהתנבאו בזקנותם רק לה כי מעלתם גדולה מכל הנביאים ולהם לבדם היה מדבר הש"ית בעמוד ענן ואל יעלה על לבך כי שמואל ועמהם בעבור שכתוב בעמוד ענן ידבר אליהם כי כפר פירשתי במקומו כי לאלה לבדם נתנה התורה והנה על ידם ינחלו הנלריקים העולם הבא וכל הנביאי' הם נביאי תוכחות לו עתידות: ויאמר

רל"בג

גדולים ונסיף הענין לאדים לאמרים כי אני יי' בנטותי את ידי על מצרי' נרדפם אחר בני ישראל בדרך שיטבעו בים סוף כמו שנזכר בפרשת בשלח כי שם נזכר שכבר ידעו המצרים כי הש"ית יתעלה

ויאמר ה' · החל לשתפם שניהם כי ידע הש"ת כי בתחלה לא יבקש פרעה מופת רק ויאמר לא ידעתי את יי' ועתה יבקש מופת: קח את מטך · הוא מטה משה שנתנו לו והעד אמור אל אהרן קח את מטך ונעטה · ידך וכתיב וירם במטה ויך את המים והנה הודיענו בפתחות הב"ר שהוא המטה הידוע שאמר לו קח את מטך ועוד ומטך אשר הכית בו את היאור: ויבא משה · גם זה מופת שהמט' היה לתנין ואינו דומ' למופת שעשה ליסדא כי לא נהפך רק לנחש ויש' אמר נחש הוא תנין: ויקרא פרעה לחכמי' חכמי המזלו' ולמכשפים · מפני דבר התולד למרוח העין: והחרטומים · הם היודעים סוד התולדת · והמלה רביעית הולי לשון מגרים הוא לו לשון כשדי' כי לא מצאנו בכל המקרא רק בדברי שניהם והפרים הכתו' בין מעשה משה שהיה אמת שנהפך המט לתנין ובין מעשה החרטומי' עלכן כתוב בלטיהם והמלה שלישית מגזרת להט החרב אשכבה להטיה ולהט אות היום הבא והוא כמו בריקות והם עוברת וזאת היא אחיות עינים: ויעשו כן · זה פלא שני שבלע מטה אהרן מטות החרטומי ולא נמלאו וקראו מטה אהרן כי כן היה בתחלה וד' יסודה אמר כי אחר שעבד מטה בלע מטותם וזה פלא גדול: ויחזק · מעצמו בעבו' פרעה שעשו החרטומים כמעשה אהרן: ויהמר כבד · פועל עבר כמו כי זקן וכמ' לו חפץ יי' כאשר אהבב · והיה קמץ קטן תחת מ"ם מלה בהו' שורש שלא ידגש ה"ל"ף ההוא אחרי כמו חרף נפשו: כך אל פרעה בבוקר · מנהג מלך מצרי' עד היום לצאת בתמוז ואב כי אז יגדל היאור לרמות כמה מעלות עלה ובזה הש"ת שילך בבקר ויעמוד לפני האור ויעד' אותו שהוא מכת היאור לפני פרעה ולהוא לקחת המטה אשר נהפך לנחש על יד משה לפני לכתו אל פרעה ויתנהו אל אהרן לנטותו על מימי מצרים שידלה פרעה בעיניו כי מרגע שיכה אהרן במטה על היאור אז יהפך לדם: ואמרת · אמור לו ככה כי זאת תחלת המכות אשר לא השמע כי המטה אשר נהפך לתנין היתה מכה כה· השלח ידבר על פי השלח ואחז דרך קצר· כי תחסר מלת שלוחו וככה הנה אנכי שלוח מכה במטה בידי ואמר אשר בידי ואף ע"פ שביד אהרן היה כי שניהם שוים ומשתתפי באות: והדגה · שם מין כולל לכל שורץ במים: ונגאלו · מבנין נפעל מגזר' נלאה כמעט לא יכלו: ויאמר · לפי דעתי הפעם כי אהרן נטה ידו והכה היאור ונטה ידו כנגד כל הרוחו' בפא' מצרי' להפוך כל הנהר באהרן מצרים והטעם בכל מלכות מצרים ומלת מימי מצרים כולל נהרות ואגמים אחרים באהרן מצרים כי הדם היה בכל ארצם: ועל יאוריהם · לשון רבים בעבור שהיאור במקומות רבים: לגמיה' מים מחוברים מעצמם ממי המטר:

ויאמר יהוה אל־משה ואל־אהרן למימר: ארי ימליל עמכון פרעה למימר הבו לכון אתא ותימר לאהרן סביר ית־חוטרך ורמי קדם פרעה יהי לתנינא: ועל משה ואהרן לות־פרעה ועבדו כן כמא די־פקיד יי ורמא אהרן ית־חוטריה קדם פרעה וקדם עבדוהי והוה לתנינא: וקרא אף־פרעה לחכימיא ולחרשיא ועבדו אף־אינון חרשי מצראי בלחשיהון כן: ורמו גבר חוטריה והוו לתנינא ובלע חוטרא דאהרן ית־חוטריהון: ואיתתקף ליבא דפרעה ולא קביל מנהון כמא די־מליל יי: ואמר יי למשה יקיר ליבא דפרעה סריב לשלחא עמא: איזיל לות־פרעה בצפרא הא נפיק למיא ותית עתיד לקדמותיה על־כיף נהרא וחוטרא דאיתהפיך לחיוי תיסב בידך: ותימר ליה יי אלהא דיהודאי שלחני לותך למימר שלח ית־עמי ויפלחון קדמי במדברא והא לא קבילתא עד־כען: כידנן אמר יי בדא תידע ארי אנא יי הא אנא מחי בחוטרא די בידי על־מיא די בנהרא ויתהפכון לדמא: וגוני די־בנהרא ימותון ויסרי נהרא ויל־און מצראי למשתי מיא מן־נהרא: ואמר יי למשה אימר לאהרן סב חוטרך וארים ידך על־מיא דמצראי על־נהריהון על־אריתיהון ועל־אגמיהון ועל כל־בית מצרים על־נהרתם ועל־אגמיהם ועל כל־מקוה מצרים ויהון דם ויהי דם בכל ארעא דמצרים בעיצין ובאבנין:

ויאמר יהוה אל־משה ואל־אהרן לאמר: כי ידבר אלכם פרעה לאמר הבו לכם מופת ואמרת אל־אהרן קח את־מטך והשלך לפני־פרעה יהי לתנין: ויבא משה ואהרן אל־פרעה ויעשו כן כאשר צוה יהוה וישלך אהרן את־מטהו לפני פרעה ולפני עבדיו ויהי לתנין: ויקרא גם־פרעה לחכמים ולמכשפים וילהטו חרטמי מצרים בלהטיהם כן: וישליכו איש מטהו ויהיו לתנינם ויבלע מטה־אהרן את־מטתם: ויחזק לב פרעה ולא שמע אלהם כאשר דבר יהוה: ס ויאמר יהוה אל־משה כבד לב פרעה מאן לשלח העם: לך אל־פרעה בבקר הנה יצא המימה ונצבת לקראתו על־שפת היאר והמטה אשר נהפך לנחש תקח בידך: ואמרת אליו יהוה אלהי העברים שלחני אליך לאמר שלח את־עמי ויעבדני במדבר והנה לא־שמעת עד־כה: כה אמר יהוה בזאת תדע כי אני יהוה הנה אנכי מכה במטה אשר בידי על־המים אשר ביאר ונהפכו לדם: והדגה אשר ביאר תמות ובאש היאר ונלאו מצרים לשתות מים מן־היאר: ס ויאמר יהוה אל־משה אמר אל־אהרן קח מטך ונטה ידך על־מימי מצרים על־נהרתם על־יאריהם ועל־אגמיהם ועל כל־מקוה

מופת · אות להודיעו שיש לורך במי שמולח מה כח: בלהטיהם · לחנין נחש: לתנין נחש · להט החרב המתהפכת בלחשיהן והין לו דמיון במקרא ויש לדמות לו שהיה מתהפכת ע"י לחש: ויבלע מטה אהרן · דומה מחזר ונעשה מטה בלע את כלן: כבד · תרגומו יקיר ולא מהיקר מפני שהוא אל כבד המתמיד: לבקביו · לנילוס ועושה שם לרכיו: עד · כה עד הנה ומדרשו עד שתסרב ממני מכת בכורות באפתח בה בכה אמר יי כחלות הלילה: ונהפכו לדם · לפי שאין נשמים יורדים במצרים ונילוס עולה ומשקה את האדמה ומצרי עובדי לנילוס לפיכך הלקה את ירקתם ואת"כ הלקה מוקש: ונלאו מצרים · לשקה רפואה למי היאור שיהיו ראויין לשתות: אמור אל אהרן · לפי שהנהר היאור על מש"כ שבשלך לתוכו לפיכך לא לקה על ידו לא נדם ולא בצפרדעים ולקה על ידי אהרן: נהרותם · הם נהרות המוסכים כעין נהרות שלנו: יאוריהם · הם נריכות כגרים הבאויות בידי אדם מפני הנהר לשדות ונילוס מימיו מתברכים ועולה דרך היאורים ומשקה השדות: אגמיהם · קבוצת מים שאינן נובע · ין מוסכין אלא עומדין במקום אחר וקורין לו אשטר"ק: בכל

מסרה

ויאמר יי' אל משה ואל אהרן ו' ומי' כי ידבר אלכם · ויאמר יי' דעלם כי ידבר אלכם · פית הכבשן · ויאמר יי' דעלם קחו מלא חפני' החדש הזה לכם · ויאמר יי' דעלם דברו בעשור לחדש · הפסח · ויאמ' יי' דעלם זאת חקת הפסח · בהר ההר · ויאמר יי' דעלם בהר ההר האמנתם · ויאמ' יי' דעלם יכן לא האמנתם: תנין חד מן ח' לי' ן' בסיף תיבותא וסי' יהי לתנין · ויהי לתנין · הים אני אם תנין · ביום ההיא יפקד · ואצאה בשע' הגי' · מחוללת תנין · תרמס כפי' ותנין · אכלני דממני' וכל כתוב' דכו' במ"ג רכיתני במרום תני' · את הייתי לתני' ם תנים חלצ' שד דא"ג סימן: ולמכשפים כ' וסי' ויקרא גם פרעה לחכמים ולמכשפי' ויאמ' המלך: וישליכו ד' מלאי' סי' איש מטהו וישליכו שמה איש נים זהב ואת מלך העי תלה · וישליכו את האיש אל קבר אלישע · וישליכו אתה ויפרשו את השמלה · וכל ד"ה דכו' במ"א חס' ושלבו את תורתך אח' גיי' לתנינם ג' כתוב כן וסי' את התנינם הגדלי' · ויהיו לתנינ' · המת תנינם יינם · מטותם ב' בתור' חד מ"ל וחד חס' וסי' ובלע מטה אהרן · קדמ' חס': המימה ב' וסי' לך אל פרעה בבקר · השכם בבקר דערוב · אלהי העברי' ה' במסר פרשת שמות: מכה ה' פתחין וסי' פרש' ישמ' וסי' בלשון תרגום עבראה בהוטרא לא תלקי עממין ה' ברוגזא מחי · וכל איהן דכו' · על המי' ד' וסי' אנכי מכה במטה · ויבאו אלימה וישם · את הצפר ההיה יקח · וישכמו בבקר והשמש זרחה · וכל תהלות דכו' במ"א מ' על מים רבים: ויאמר יי' ב' בטעם קדמא אלא בספרא במסר פרשת שמות: מימיו' וסי' קח מטך ונטה ויט אהרן את ידו על מצרים אשר נגרתו מימי הירדן · נהרות דמשק · סתם את מוצא יגולו מימי שלג:

אמרי נועם

ויקר' גם פרעה לחכמים מחמת שמיתה שקולה כנגד כל החכמי' והמכשפי': ככד לב פרעה אמרו רבותי' ז"ל משל לאדם שנתיות שנה המתור לגנבות הרבה פעם אחת כמ' אמרי שהו' אדם הנזאב והשועל עמו כעיר: בא הארי ואכל אותם הכשב אחר שהשועל כתה עמוד יש לך אכל הארי מיכן יודע שהאדם בא פעמו ואכלנו עדו ואתה שומל פעמו מכם מ"ל הארי' האדם שנתו ישרא' אדם ואכל מכם הבאדם · כמ' האדם וכרגו ונתנו לשועל וגוה לאדר לו מחרון ורחה אלב יפה ואכלו וכשבא אחרי רחה אלב אחר לשועל מיה אלב . אמר השועל מהוכי אדם אם היה לו לב לא היה אומל עכם עהאדם · כן פרעה הרשע נגזה שכח כל מה שעשה לו הקב"ה אחר הקב"ה שעשה לו אין לו לב ונעשה ככד ואיננו לבתי' כי בכד לב פרעה: נסה ידן על מיתי מצרי ם"ת כלים אלאה מאף הנים שבכלים נהפכו לדם · לקה נילוס תחילה לפי שהיו עובדין אותו כדי לדר' ותיתה לפה לא היה דבר הנפרדים קודם כלי שלקה ירמתן:

מ"ע ספורנו

תנו לכם מופת · התופת הוא להורות על גדול המלאה ובראוי לעשות בקולו לתנים הוא הוא ערות לשליח לפיכך עשה אותות לפיני עם ישראל אלא היה ספק מלגם על גדול המלאה ויכלתו הכל היה אל השליח אם הוא שליח אמת אבל מצרים שהיה עבדו הקב"ה שעשה לו הקב"ה אחר שעשה לו אין לו לב ונעשה ככד ואיננו לבתי' כי בכד לב פרעה: נסה ידן אל מיתי מצרי ם"ת כלים אלאה מאף הנים שבכלים נהפכו לדם · לקה נילוס תחילה לפי שהיו עובדין אותו כדי לדר' ותיתה לפה לא היה דבר הנפרדים קודם כלי שלקה ירמתן:

ויאמר יי' אל משה וגומר עד טוף הפרשה ביאור המלות

והשלך לפני פרעה · כדי שיתבאר לו שהמטה הוא בהפך לנחש נאמן שאינו יכול לו בספק על זה · והנה נאמת שבכה השליך אהרן את מטהו לפני פרעה ולפני עבדיו וכן הכה במימי היאור להפכם לדם לעיני פרעה ולעיני עבדיו לאות הסכה בעיבה · וכן ראוי שנאמרים שיהיה הענין כן כשאר המכות הבאות וזה המנהג · לאמרים ולמכשפים · אמנם שהמכשפים היו המכשפים מצרים ענין המכות מלמעלה ארות אין מדרך הטבע פעולות אלה בשום מעשה עשיה אם נשמיעו אם לא נשמיעו אם לא נשמיעו אם לא

בכל ארץ מצרים · לף במרחצאות ובאמבטאות שבבתים : ובעצים ובאבנים · מים שבכלי עץ ובכלי אבן : בלטיהם · לחם שאומרין אותו בלט ובתשלומי רבותינו אמרו בלטיהם מעשה שדים בלטיהם מעשה פשפי׳ : ויחזק לב פרעה · לומר ע״י מכשפות אתם עושין כן תנן אתם מכניסים לעפריי עיר שכולה תבן לף אתם מביאין מכשפו׳ למצרי׳ שכולה כספים: גם לזאת · לומפת המנו שנהפך לתנים ולא לזה שב דם: וימלא מכין ז׳ ימים שלא שב היאור לקדמותו שהית׳ המכ׳ משמש רביע חדש וג׳ חלקי׳ היה מעיד ומתר׳ כהם : אם מאן אתי · מסרבין את׳ מאן כמו ממאן מסרב חלא כימי החדש על שם המפעל כמו שלוח שקט סר וזעף: כונף את כל גבולך · מכה וכן כל לשון מגפ׳ אינו לשון מית׳ אלא לשון מכה וכן וגגפו אשה הרה אינו מיתה וכן בסרס יתגפו רגליה׳ פן תגוף בחבן רגלי׳ ולהבן נגף: ועלו · מן היאור: בביתיך · ואם׳ כ בבית עבדיך הוא התחיל בעצה תחילה ויאמר אל עמו וממנו התחיל הפורענו׳: ובכה ובעמך · בתוך מציה ككסנין ומקרקרין: ותעל הצפרדע · צפרדע אחת היתה והיו מלין אותה והי׳ מתזת נחילי׳ נחילי׳ זהו מדרשו ופשוטו יש לומר שרוץ הצפרדעים קורא לשון יחידות וכן ותהי הכנה הרחיסה פדולויי״ר בלע״ז ולף ותעל הצפרדע גרינול״ירר בלע״ז : התפלר

מסרה

זיהיו י״א רפי׳ נמסר פר׳ תרומה : זירם ח׳ נמסר בתהלי׳ סי׳ קמ״ח: נהרותם ד׳ חסר בליש׳ וסימן על נהרתם ועל יאריה׳ · אל הנהרת על היארי׳ · את נהרתיה שלח׳ · ונהרתיך אוביש : ולעיני ד׳ וסי׳ לעיני פרע׳ ולעיני׳ את המריני׳ · ויאמר ירמיה הנביא אל הנביה הנבי׳ · לעיני חנמל דודי בלטיה׳ ויחזק ט״ו נמסר בשמואל א׳ סי׳ י״ז בפסוק׳ ויחזק דוד מן הפלשתי: שת ד׳ וסי׳ כי שת לי אלהים זרע· ולא שת לבו גם לזאת · מי שת בטוחו׳ הכמה: לזאת ג׳ קמצין וסי׳ ולא שת לבו גם לזאת · אי לזאת אסלח לך · לכן קראתי לזאת רהב : לשתת כלם מלאים במ״ד נמסר פרשת חיי שרה: גבולך ג׳ מלאים בתורה וסי׳ הנה אנכי נגף את כל גבולך בצפרדעים · והנה אנחנו בקרש· זתים יהיו לך בכל : ובכה ב׳ מלין כתבן כה בסוף תיבות׳ וסי׳ ובכה: על ידכה · מי כמכה באלים יי׳ ·

ובכה חד מן ב מלין בחר׳ כה בסוף ג׳ וסי׳ תיבותיה ·

ח

מקוה מימיהם · הם המעיינים והבארות והמרות ואמר הנאון כי מימי כפול מים מתוקים ומים מרים כמו הים על כן כתב הקורא למי הים והנה שכח מי הירדן יבארתון ומלת מים כאשר היא סמוכה אל סימן המדבר לעולם היא כפולה כמו מימי ומימיך גם על לשון רבים כי לא יתכן לומר מימו ומימה ומלאמו מי על לשון יחיד כי מי נקה לא זרק · וטיבם ובעצי׳ ובאבני׳ המים שהיו בבתי׳ בכלי עץ לו בכיור הנעשים מהבן : ויעשו · הזכר מכת היאור ולא חשש להזכיר נגעת ידו על כל מימי מצרים : ויעשו כן · מלת בלטיהם מגזרת ותבא שיו בלט בדברי סתר הנעלמים מן העין ואין המלה חסרת ה״א כי הה״ה אינה מהותיות המשך בחמצע המלה ויש לשאול הם על יד אהרן נהפכו כל מימי מצרי׳ לדם הנה מכחו התרטומים מים והפכוס והתשוב׳ אהרן לא׳ הפך רק המי׳ שהיו על הארץ לא המים שהיו תחת הארץ והתרטומים חפרו והוציאו מים והראו כי נהפכו לדם ויש הפרש גדול בין מעשה אהרן ובין מעשיה׳ כי אהרן הפך כל היאור שהיה לפניו וכל מים שהיה בכל גבול מצרי׳ שלא היה רואה אותם ועוד כי הפך מים שהיום עומדים רק רגיס תמיד ומים אחרים באים ועוד כי עמדה המכה ז׳ ימים והתרטומי׳ לא הראו שהפכו רק מים מעטי׳ עומדים בכלי וזה היה רגע אח׳ עד שסב פרעה אל ביתו : ויפן · טעם גם לזאת כי הזכי׳ בתחלה אות המעטה שהיה לתנין ובלע המטות : ויחפרו · רבים אומרי׳ כי המי׳ היו ביד המצרי אלוהים כדם ונתלבנו ביד הישראל א״כ למה לא נכתב אות זה בתור׳ ולפי דעתי כי מכת הדם והצפרדעי׳ והכנים היתה כוללת המצרים והעברים כי אחר הכתוב נרדוף ושה הדלם מעט הזיקו רק מכת הערוב שהית׳ קשה הסם הפרי׳ בין המצרים ובין ישרא׳ וכבה מכת הדבר והבר׳ בעבו׳ מקניה׳ ולא כן בשחין ולא בארבה כי הם יוצאי׳ ממצרים וכאשר חפרו המצרים כן חפרו העברים : וימלא הזכיר זה בעבור שעמדה זאת המכה ימים רבים ולא כן בשאר המכות : ויאמר · ובה אל פרעה עם אהרן אחיך ויודיע אותו המכה הסנית הם לא יכלה עמי : ואם · מלת מאן תאר יוצא כמו ושבח אני את המתי׳ · וטעם נוסף כמו מסחי וכן כתוב וצפרד׳ עלה ותכסה׳ והמצרים נתלקו בחולת מין דג נמל׳ במצרי׳ ומקוה מימיהם · הם המעיינים והבארות והמרות ואמר הנאון כי מימי כפול מים מתוקים ומים מרים כמו הים על כן כתב הקורא למי הים והנה שכח מי הירדן יבארתון ומלת מים כאשר היא סמוכה אל סימן המדבר לעולם היא כפולה כמו מימי ומימיך גם על לשון רבים כי לא יתכן לומר מימו ומימה ומלאמו מי על לשון יחיד כי מי נקה לא זרק · וטיבם ובעצי׳ ובאבני׳ המים שהיו בבתי׳ בכלי עץ לו בכיור הנעשים מהבן : ויעשו · הזכר מכת היאור ולא חשש להזכיר נגעת ידו על כל מימי מצרים : ויעשו כן · מלת בלטיהם מגזרת ותבא שיו בלט בדברי סתר הנעלמים מן העין ואין המלה חסרת ה״א כי הה״ה אינה מהותיות המשך בחמצע המלה ויש לשאול הם על יד אהרן נהפכו כל מימי מצרי׳ לדם הנה מכחו התרטומים מים והפכוס והתשוב׳ אהרן לא׳ הפך רק המי׳ שהיו על הארץ לא המים שהיו תחת הארץ והתרטומים חפרו והוציאו מים והראו כי נהפכו לדם ויש הפרש גדול בין מעשה אהרן ובין מעשיה׳ כי אהרן הפך כל היאור שהיה לפניו וכל מים שהיה בכל גבול מצרי׳ שלא היה רואה אותם ועוד כי הפך מים שהיום עומדים רק רגיס תמיד ומים אחרים באים ועוד כי עמדה המכה ז׳ ימים והתרטומי׳ לא הראו שהפכו רק מים מעטי׳ עומדים בכלי וזה היה רגע אח׳ עד שסב פרעה אל ביתו : ויפן · טעם גם לזאת כי הזכי׳ בתחלה אות המעטה שהיה לתנין ובלע המטות : ויחפרו · רבים אומרי׳ כי המי׳ היו ביד המצרי אלוהים כדם ונתלבנו ביד הישראל א״כ למה לא נכתב אות זה בתור׳ ולפי דעתי כי מכת הדם והצפרדעי׳ והכנים היתה כוללת המצרים והעברים כי אחר הכתוב נרדוף ושה הדלם מעט הזיקו רק מכת הערוב שהית׳ קשה הסם הפרי׳ בין המצרים ובין ישרא׳ וכבה מכת הדבר והבר׳ בעבו׳ מקניה׳ ולא כן בשחין ולא בארבה כי הם יוצאי׳ ממצרים וכאשר חפרו המצרים כן חפרו העברים : וימלא הזכיר זה בעבור שעמדה זאת המכה ימים רבים ולא כן בשאר המכות : ויאמר · ובה אל פרעה עם אהרן אחיך ויודיע אותו המכה הסנית הם לא יכלה עמי : ואם · מלת מאן תאר יוצא כמו ושבח אני את המתי׳ · וטעם נוסף כמו מסחי וכן כתוב וצפרד׳ עלה ותכסה׳ והמצרים נתלקו בחולת מין דג נמל׳ במצרי׳

מקוה מימיהם · הם המעיינים והבארות והמרות ואמר הנאון כי מימי כפול מים מתוקים ומים מרים כמו הים על כן כתב הקורא למי הים והנה שכח מי הירדן יבארתון ומלת מים כאשר היא סמוכה אל סימן המדבר לעולם היא כפולה כמו מימי ומימיך גם על לשון רבים כי לא יתכן לומר מימו ומימה ומלאמו מי על לשון יחיד כי מי נקה לא זרק · וטיבם ובעצי׳ ובאבני׳ המים שהיו בבתי׳ בכלי עץ לו בכיור הנעשים מהבן : ויעשו · הזכר מכת היאור ולא חשש להזכיר נגעת ידו על כל מימי מצרים : ויעשו כן · מלת בלטיהם מגזרת ותבא שיו בלט בדברי סתר הנעלמים מן העין ואין המלה חסרת ה״א כי הה״ה אינה מהותיות המשך בחמצע המלה ויש לשאול הם על יד אהרן נהפכו כל מימי מצרי׳ לדם הנה מכחו התרטומים מים והפכוס והתשוב׳ אהרן לא׳ הפך רק המי׳ שהיו על הארץ לא המים שהיו תחת הארץ והתרטומים חפרו והוציאו מים והראו כי נהפכו לדם ויש הפרש גדול בין מעשה אהרן ובין מעשיה׳ כי אהרן הפך כל היאור שהיה לפניו וכל מים שהיה בכל גבול מצרי׳ שלא היה רואה אותם ועוד כי הפך מים שהיום עומדים רק רגיס תמיד ומים אחרים באים ועוד כי עמדה המכה ז׳ ימים והתרטומי׳ לא הראו שהפכו רק מים מעטי׳ עומדים בכלי וזה היה רגע אח׳ עד שסב פרעה אל ביתו : ויפן · טעם גם לזאת כי הזכי׳ בתחלה אות המעטה שהיה לתנין ובלע המטות : ויחפרו · רבים אומרי׳ כי המי׳ היו ביד המצרי אלוהים כדם ונתלבנו ביד הישראל א״כ למה לא נכתב אות זה בתור׳ ולפי דעתי כי מכת הדם והצפרדעי׳ והכנים היתה כוללת המצרים והעברים כי אחר הכתוב נרדוף ושה הדלם מעט הזיקו רק מכת הערוב שהית׳ קשה הסם הפרי׳ בין המצרים ובין ישרא׳ וכבה מכת הדבר והבר׳ בעבו׳ מקניה׳ ולא כן בשחין ולא בארבה כי הם יוצאי׳ ממצרים וכאשר חפרו המצרים כן חפרו העברים : וימלא הזכיר זה בעבור שעמדה זאת המכה ימים רבים ולא כן בשאר המכות : ויאמר · ובה אל פרעה עם אהרן אחיך ויודיע אותו המכה הסנית הם לא יכלה עמי : ואם · מלת מאן תאר יוצא כמו ושבח אני את המתי׳ · וטעם נוסף כמו מסחי וכן כתוב וצפרד׳ עלה ותכסה׳ והמצרים נתלקו בחולת מין דג נמל׳ במצרי׳

בית כנישת מימרון ויהון דמאוהי׳ דמא בכל ארעא דמצרים ובמני אבנא : ועבדו כן משה ואהרן כמא די פקיד יי׳ וארים בחוטרא ומחאית מיא די בנהרא לעיני פרעה ולעיני עבדוהי׳ ואתהפכו כל מיא די בנהרא לדמא : וגוני די בנהרא מיתו וסרין נהרא ולא יכילו מצראי למשתי מיא מן נהרא והוה דמא בכל ארעא דמצרים : ועבדו כן חרשי מצרים בלחשיהון ואיתקף לבא דפרעה ולא קביל מנהון כמא דמליל יי׳ : ואיתפני פרעה ועל לביתיה ולא שוי לביה אף לדא : וחפרו כל מצראי סחרנות נהרא מיא למשתי ארי לא יכילו למשתי ממיא דבנהרא : ושלימו שבעא יומין בתר דמחא יי׳ית נהרא : ואמר יי׳ למשה עול לות פרעה ותימר ליה כדנן אמר יי׳ שלח ית עמי ויפלחון קדמי : ואם מסרב את לשלחא הא אנא מחיית כל תחומך בעורדעניא : וירבי נהרא עורדעניא ויסקון ויעלון בביתך ובאיתרון בית משכבך ועל ערסתך ובבית עבדך ובעמך ובתנורך ובאצוותך : ובך ובעמך ובכל עבדך יסקון עורדעניא : ואמר יי׳ למשה אימר לאהרן ארים ית ידך בחוטרך על נהרא על אריהיא ועל אגמיא ואסיק ית עורדעניא על ארעא דמצרים : וארים אהרן ית ידיה על מיא דמצראי וסליקו עורדעניא וחפו ית ארעא דמצרים : ועבדו כן חרשיא בלחשיהון ואסיקו ית עורדעניא על ארעא דמצרים : וקרא

ויקרא בלשון ערב הלתמסח ויוצא מן הנהר וחוטף בני אדם ואחרים אמרו כי הם הנמצאים ברוכי הנהרות שמשמיעי׳ קול והוא הנכו׳ בעיני והוא הידוע : וסרן היאור · פועל יוצא כמו ישרשו המים וטעם ועלו כי הנהר לעולם שפל מן העיר : ובכה ובעמך · אמר יפת בעבור שהכתוב אמר ובך ובעמך רמז כי בו ובעמו יעלו בלבד ולא בעם ישראל וזי׳ זו רמיה כי הזכיר שיעלו עליו ועל כל עמו ואין צורך להזכיר ישראל : ויאמר נגה ידך · על רוחות השמים והנה הצפרדעים יעלו מהיאורות ומהנהרות ומהאגמי׳ ולא מכל מקום המים : ויט · הנה נטה ידו ולא הכה היאור כאשר עשה בראשונה רק רמז כי יכלו לעלות הצפרדעים מרגע נטות ידו : ויעשו · המים מועטי׳ על כן רמה פרעה כי הפרש בין מעשה אהרן ובין מעשיהם על כן קרא למשה שהחרטומים הוסיפו על המכה ולא יכלו לחסרה : ויקרא

הזקוני

ויהפכו כל המים אשר ביאור לדם לא נעשה היאור דם כי אם לפי שעה ומיד מתה הדגה מיד מת הדם ואם״כ חזר היאור לקדמותו והה שכתוב ולא יכלו מצרים לשתות מים מיאור לא מפני שהיה דם שלא מנינו שנקשו להסיר המכה אלא מעשה והדגה אשר ביאור ותלוה הדבר ויעבו כן החרטומי׳ ולא נתן אור לקדמותו היאך יכולין לעשות כן ו״ל המכה שמשה רביע אדם במים הנרתים והפרטומים שפקו באותן שתיה שקרקע ותלוה לדבר ויחברו כל מצרים סביבות היאור כי לאותן מים לא נהפכו לדם רק מימי היאור : ובכה ובעמך כן קרי : נטה את ידך להרות שעל ידך תבא המכה שמיד שתטה את ידך תחלו המכה : ותעל הצפרדע · שמשה אמר לו רבים דומעת ויסר מעליהם את הנגף : בלתם פרט״ בלתם שאומרים אותו בלע ונשמעים בלטיהם בלטיהם בלטיהם וכו׳ :

רלבג

תחות ובלתם היאור ובלאו מצרים · ר״ל כי בעת שיבה המטה אשר בידו על המים יהפכו לדם ותמו׳ תכף הדגה אשר ביאור ובלתם את היאור · הם כולל כל המימות ולאחר זה פרט לוחם והנה לאחר לו שיטה ידו על מימי מצרים לפי שבעת הכותו את היאור יהפכו כולם לדם כאלו נעשה ידו עליהם: על נהרותם על יאוריהם ועל אגמיהם · הנה הנהרות הם מימות הנגרים שים לתם בהם מקור אל מקורות יהיו נובעים מעבו אל הפכו הם גם כן מימות נגרים אלא שאין לתם בהם מקור יהיו נובעים מעבו אל הפכו המים שם מעקום אחר · והאגמים ומקוה המים הם מימות עומדים במקום אחד ואשר יהיה שם מקום בחות רבי קדלו אגמים ואשר יהיו מוצעים יקרלו מקוה המים · ובעצים ובאבנים · רומה לומר שבבר יהפכו לדם גם כן המים אשר בכלי העצים והאבנים בעת הכותו את היאור · ויעשו כן חרטומי מצרים בלטיהם הוא כמו בלהטיהם · והנה הביא לתם מים מהמקומות אשר מצרו אחר זה כמו שכתב הפכם אחן עוזרא והפכו אותם לדם לפני פרעה כי לא נהפכו לדם ע״י אהרן רק המים המצויים הנהרות׳ על הארץ לא המים אשר תחת לארץ ולזה חפרו המצרים סביבות היאור מים לשתות והנה שם כל זה היה הכבל עצום בין מעשה משה לחרטומים כי הם לא הפכו כי אם מים מעטים היה לפניהם ומשה הכה כל מימי מצרים ברגע אחד · ולא את לבו גם לזאת · כי הוא קושה שהיו מעשה הכשפים לחטשה משה · ויחלא מכת ימים · רומה לומר שהחזיק עשרה ימים ובימלאת ימים הכה אל פרעה ולאחר שלא הכה בכל המכות לאות שכל שאר המכות לאות הכה בעשרה ימים כי זה מנהג שנעשה בעבין אחד כלי מכלאות מתנו זה בשאר הענינים הדומים לו כמו שהתבאר בשרשים הכוללים · ואדנה בשאר המכות אשר אשאר שיאחר בהם זה כתו הכנים והשפון · נא אל פרעה ואחרת אלו · רומה לומר שיאחר זה לו בחמנעות אהרן וכן הפנין בכל הדברים שמה הם יתע׳ לעשה שיאחר לפרעה כי כבר שמשה הם יתע׳ לו לפה בכל אשר ישולח אל פרעה כמו שקדם · ואלו ובכו בכיתך · הקדימו לפי שהוא היה העקר ולזה היה ראוי שיבקה מתלה הקדי׳ עבדיו לעתו כי היתה יד עבדיו במעל אשר מעל בישראל · נשה ידך במטך על הנהרות · הרגון בזה שיפה ידו במטה בעבור הנהרות והאגמים והיאורי׳ כדרך שיבלו מהם צפרדעים אל אשר שבעה ידו במטה אל הכל שהיו בו הנהרות והיאורים והאגמים · והיאור הראשון הוא יותר גדול מן אחרים · ותכם את ארץ מצרים · רומה לומר שבלה מתנו רבוי כבלה · ויעשו כן חרטומי מצרים בלטיהם · כבר ביארנו כמה שקדם והנה יתכן שעשו זה המים מועטים שהביאו לפניהם כמו שכתב הקכם אלן עוזרא רומה לומר שהביאו לתם מים אל הים ויסר הצפרדעים · מהכני שלא מנאנו לפרעה שיאחר כן בחכת הכנים ידעכו כי לא עשה זה כי אם לנסות אם היה זה הפועל בא על ידי משה ואהרן אם הוא מקרה קרה להם וידעו זה המקרה מעשה ואחרן בלאחר מן הדברים אשר ידע האדם בהם העתידות ולזה אחר שאם היה בדבריהם שהיה יתעלה יפעלנו לנס יפעלה שיסיר הצפרדעים מעבו ומעשו ולא יהיה לו

מ״ע ספורנו

ויעלו את הצפרדעים · אבל לא יכלו להוליד אחרים · כי אין לאל יתם לברוא בריה חדשה · אבל מעתה הם יתרבו כדרך הטבע : בחמת :

קומץ מנחה

שהוא היה העיקר: אותתי ואת מופתי אות הוא דבר שסביא האדם לידי אמונה וכן הרגזמו של ויבא ואתא · ומופת הוא דבר המפתה להאמין בדבר ההוא אן אות הוא שמיטיי כר״א ומאותות השמים אל תחתו׳ והמופת הוא גם ארציי ועל האמת הם שבות נרדפים . יהי לתנין והשני יהי לתנין וסיבנל יהי אור ויהי אור · לך אל פרעה בבוקר מנהג הלך מצרים לצאת כמשמו ואב אל המים ית׳ כי יגדל גילום לראות כמה מעלות עדה · או כי מאחר שפר״ה ראה שהבכיה לא יבאו אלא אחר התראה היה בורח ומעדים עצמו מן משה לבו גורה לו הת״ב אנה ומצאתו ודרשתם ח״ל ידוע · ודיקלהו פרבתי׳ ויצא בלשון יציאה המיסה לשון מי רגלים דא״לכ הוה ליה למיבר הולך אל שפת היאר׳ אך קשה וכי יתכן לומר שבעולם לא יראו אדם שם הרי היה מקום גלוי ויותר היה לו מנעם זה הילך לסקר צנוע ועור אם עשה עצמו אלוה לא היה לו לילך לגילום כי כר ראוין יאבדו כי לעבדו ילך שבת שהרי היו שם חרוב לגילום ו״ל דאף אם מצאו אדם שם לעבים רחוקי׳ יחשוב אותו ביותר לאלוה · ויאמרו שהוא הולך שב לעשות צרכיו כדי לבוות הנבים וידעו שהוא אינו אלוה ושהוא בראו כרבה׳ לי יאורי ואני עשיתני וגו׳ ·

ועוד

ויקרא. אמר העתידו דרך מוסר לפרעה וזאת המכה היתה קשה מהראשונה כי כתוב ולפרדע עלה ותכסינה: ויאמר משה לפרעה התפאר עלי. תעשה לך תפארת שהעתיר לו השם ויסר המכה ביום שתבקש ונעשה ביאור תשארנה כי שם היו בתחלה ואחר שהזכיר היאור אין צורך להזכיר הנהרות והאגמים: ויאמר למחר. אמר רב שמואל בן חפני אין מנהג האל לבקש רק שיסור המכה ממנו מיד וחשב פרעה כי מערכת כוכבי שמים הביאה הצפרדעים על מצרים ומשה היה יודע זה וחשב פרעה כי עתה הגיע עת סור הצפרדעים על כן נשהו והאריך ואמר למחר: וסרו מכה זו התלה מלרע הפך המשפט וכמהו כי שמו אותי בבור: ולמען. טעם ולענין כי בטח בשם שלא יכשילהו כי אמר לו פרע מעצמו כדברך יהיה בלא רשות השם: ויעש יי. כדבר משה. מעצמו: ולבדן. כמו ולבד יוסף בד: חמריס חמרים. כמו חמור חמורתים: וירא פרעה כי היתה רווחה. כמו ורוח לשאול: והכבד את לבו. שם הפועל תחת פועל עבר: ויאמר. דע כי על ידי אהרן היו השלש המכות הראשונות והאותות היו בשפלים כמו שפירשתי למעלה כי השתי היו בתי' והשליטות בעפר הארץ והמכו' שהיו על יד משה במטה היו בעליונים כמו שמעלתו עליונה ממעלת אהרן כמו מכת הברד והארבה שהרוח הביאם והחשך שהיה באויר גם מכת השחין היתה על ידו רק שלש בלא מטה והם ערוב ודבר ומכת בכורות ואחת בלא משה על ידי משה ומעט שיתוף לאהרן והיא מכת השחין. טעם והיה לכנים כמו והיה להבה כאילו בעפר שיכה אהרן יעל' ויוליד כני בכל ארץ מצרים: ויעשו. טעם ויעשו על משה בעבור שדבר לאהרן שיכה במטה כדרך המטה אשר הכית בו את היאור: ותהי הכנם. שם המין והמ"ם נוסף או הוא תחת ה"ל והיינו שורש ולפעמים הוא סימן לשון נקבות כמו לצפרדעים כי החתת ותעל הצפרדע והעל כנים ותהי מלת הכנם זרה בעבור תוספת המ"ם כמו ריקם חנם ויפת אמר כי המ"ם סימן למלריים כי החתת כן מן כנים כמו פת מפתים וזו המלה כדרך בחוך האהלי והל התמה בעבור שאמר כל עפר הארץ היה כנים בעבור שהכה במשה במקום אחד כי כן היה דבר המי' ודבר השמן כי הטעם הוא כי הו תחל המכה: ויעשו כן. שהכו עפר הארץ: להוציא את הכנים. טעמו להוליד מהארץ כמעשה: אהרן ולא יכלו. ומעם להזכיר ותהי הכנם פעם אחרת כי גם היא היתה בחרטומים: ויאמרו. בעבור שהרחו שעשו כמעשה אהרן בדבר החנין גם במכת הדם והצפרדע ולא יכלו עתה לעשות כאשר עשה אהרן אמרו לפרעה לא בזה זאת המכה בעבור ישראל לשלחם רק מכת הלהים היא כפי מערכת הכוכבים על מאל ארץ מצרים כי כבר פירשתי כי פרגה לא כתב הבורא רק השם שהזכיר לו משה וזה כדרך כי לא ידו נגעה בנו מקרה הוא היה לנו מן השמים על כן חזק לב פרעה ואשר יחזק זה הפי' שאמרו הנבע הלהים היא ולא אמרו מאבע יי שהוא הלהי ישראל כאשר אמר פרעה במכת הצפרדעים העתירו אל יי' וזה השם הזכיר במכות ההתרעות ועוד כי משה אמר לפרעה דבר מכת היאור לפני היותה וככה מכת הצפרדעים ולא הזכיר לו בתחלה מכת הכנים: ויאמר. מנהג המלכים לעלות בבקר אל הנהר כי רחות המים טוב לעינים: מסלית

מסרה

ויסר נ' רפי' יוסי' ויסר הצפרדעים ממני ומעמי. ויס' מעלי רק את המות. ויסר מעלינו את הנחש: ולעבדיך נ' יוסי' התפאר עלי. ולעבדיך מקנה. מה חטאתי לך ולעבדיך: למחר ה' יוסי' ויאמר למח' ויאמ' ושמתי פדו' בין עמי' ואל העם האמר. קים קדש את העם. וגם למחר אני קרוא לה: כיי' ד' יוסי' למען תדע כי אין כיי' כיי' אלהינו בכל קראנו. אין קדוש כיי'. מי כיי' אלהינו המגביהי. משה ואהרן ב' יוסי' ויצא משה ואהרן. משה ואהרן בכהניו: ד' פסיקים אית בהון מן מן ומן יוסי' וימיתו הצפרדעי' אד' כי יקריב. ויקח משה ממחצית בני ישראל. ואחרי כן נא' יי' אתן את צדקיהו: חמרים נ' ב' בפסוק חסרי' ותליתאי אסף עשרה חמרים מלא: ודך ב' יוסי' את עפר' כף אל כף: ד' סכיריזוכל ואינון כל יוסי' כל עפר הארץ. כל בכור בניך תפדה. דכי תשא. כל תמונה דאלה הדברים. כל אנחתה השבתי: ולא יכלו ג' יוסי' להוצי' את הכני': ויחתרו האנשים להבקיע א מלך אדום: יוצא ט' מלאים נמסר ביהושע ריש סימן ו':

ויקרא פרעה למשה ולאהרן ויאמר צלו קדם־יי ויעדי עורדענא מיני ומעמי ואשלחה־עמא ויזבחו ליהוה: ויאמר משה לפרעה הרתפאר עלי למתי גבורא והב־לך־זמן לאיתרתי אצלי עלך ועל־עבדך ועל־עמך לישיצאה עורדענא מינך ומבתך לחוד דבנהרא ישתארון: ואמר למחר ואמר כפתגמך דבדיל דתידע ארעא די לית כיי אלהנא: ויעדון עורדענא מינך ומבתך ומעבדך ומעמך לחוד דבנהרא ישתארון: ונפק משה ואהרן מלות פרעה וצלי משה קדם־יי על־עסק עורדענא די שוי לפרעה: ועבד יי כפתגמא דמשה ומיתו עורדענא מן־בתיא מן־דרתא ומן־חקלתא: וכנשו יתהון דגורין דגורין וסריאו על־ארעא: וחזא פרעה ארי הות רווחתא ויקר ית־ליביה ולא קבל מינהון כמא דמליל יי: ואמר יי למשה אימר לאהרן ארים ית חוטרך ומחי ית־עפרא דארעא ויהי לקלמתא בכל־ארעא דמצרים: ועבדו כן וארים אהרן ית־ידיה בחוטריה ומחא ית־עפרא דארעא והות קלמתא באנשא ובבעירא כל־עפרא דארעא הות קלמתא בכל־ארעא דמצרים: ועבדו־כן חרשיא בלחשיהון לאפקא ית־קלמתא ולא יכילו ותהי קלמתא באינשא ובבעירא: ואמרו חרשיא לפרעה מחא מן־קדם־יי היא ואיתקף ליבא דפרעה ולא־קבל מינהון כמא דמליל יי: ואמר יי למשה אקדם בצפרא ואתעתד קדם־פרעה הא נפיק למיא ותימר ליה כדנן אמר יי שלח עמי ויפלחון קדמי: ארי אם־ליתך משלח ית־עמי הא

ויקרא פרעה למשה ולאהרן ויאמר (ג' רפי') העתירו אל־יהוה ויסר הצפרדעים (ג' ג') מני ומעמי ואשלחה את־העם (ג') ויזבחו ליהוה: ויאמר משה לפרעה (ה) הרתפאר עלי למתי (ג' ג') אעתיר לך ולעבדיך ולעמך להכרית הצפרדעים ממך ומבתיך רק ביאר (ג') תשארנה: ויאמר למחר (ה') ויאמר כדברך למען תדע (ד) כי־אין כיהוה אלהינו: וסרו הצפרדעים ממך (ג') ומבתיך ומעבדיך ומעמך רק ביאר (ג') תשארנה: ויצא משה ואהרן מעם פרעה ויצעק משה אל יהוה על דבר הצפרדעים אשר־שם לפרעה: ויעש יהוה כדבר משה וימתו הצפרדעים מן־הבתים מן־החצרות (ל"ל חס') ומן־השדות: ויצברו אתם חמרם (ל"ל חס' וכ' עוד לכנו') חמרם ותבאש הארץ: וירא פרעה (נמ"ל ב') כי היתה רוחה והכבד את־לבו ולא שמע אלהם כאשר דבר יהוה: (ל"ל נעב' ורק בספר') ס ויאמר יהוה אל־משה אמר אל־אהרן נטה את־מטך והך את־עפר הארץ והיה לכנם בכל־ארץ מצרים: (ג' ל חס') ויעשו־כן ויט אהרן את־ידו במטהו ויך את־עפר הארץ ותהי הכנם באדם ובבהמה כל־עפר הארץ היה כנים בכל־ארץ מצרים: (ל' בפירוש וכ') ויעשו־כן (ג חס') החרטמים בלטיהם להוציא את־הכנים ולא יכלו ותהי הכנם באדם ובבהמה: (ה' ג') ויאמרו (ג' ונע' יו) החרטמים אל־פרעה אצבע אלהים הוא (ג' חס') ויחזק לב־פרעה ולא־שמע (ע"ו) אלהם כאשר דבר יהוה: ס ויאמר יהוה אל־משה (ל"ב נעב' נכפר') השכם בבקר והתיצב לפני פרעה הנה יוצא המימה ואמרת אליו כה אמר יהוה שלח עמי ויעבדני: (ע מל') כי־אם־אינך משלח את־עמי הנני

התפאר עלי. כמו היתפאר הנזרק על החולב בו משתבח לומר אני גדול ממך ונט"יר בלע"ז וכן התפאר עלי השתבח להתחכם ולשאול דבר גדול ולומר שלא אוכל לעשותו: למתי אעתיר לך. את אשר אעתיר לך היום על הכרתת הצפרדעים למתי תרצה שיכרתו ותרחה אם תשלים דברי למועד שתקבע לי אילו נאמר מתי אעתיר היה משמע מתי אתפלל עכשו שנאמר למתי אני היום אתפלל עליך שיכרתו הצפרדעי' לזמן שתקבע לי אמור לאי זה יום תרצה שיכרתו: אעתיר. העתירו והעתרתי ולא נאמר אעתיר עתרו ועתרתי מפני שכל לשון עתר הרבות פלל הוא וכאשר יאמר הרבו הרב' והרביתי לשון מפעיל כן יאמר העתירו אעתיר אעתיר דברי' ואב לכלם העתרתם עלי דבריכ' הרביתם: ויאמ' למח' התפלל היום שיכרתו למחר: ולא ולעק. מיד שיכרתו למחר: חמרים חמרים. לבורים לבורים כתרגומו דגורין גלין: והכבד את לבו. לשון פעול הוא הלך הלוך וכן והכות את מוכה ושאול לו באלהים הכה ופלוע: כאשר דבר יי. והיכן דבר ולא ישמע אליכם פרעה: אחור אל אהרן. לא העפר כדאי ללקות על ידי משה לפי שהגין עליו כשהרג את המצרי ויטמנהו בחול ולקה על ידי אהרן: ותהי הכנם. הרחיבה פדוליר"ה בלע"ז: להוציא את הכנם. לברחותם ממקום אחר: ולא יכלו. שאין השד שולט על בריה פחותה מכבעורה: אצבע אלהים היא. מכהו זו מיכה על ידי כשפים מחת המקום היא: כאשר דבר יי. ולא שמע אליכם פרע'. משלית

מן ד'ספסק' ... בהון מן מן ... ומן חמרים ב'צ' חס' ובפסוק הא' מנ'

מסרה

ויסר נ' רפי' יוסי' ויסר הצפרדעים ממני ומעמי. ויס' מעלי רק את המות. ויסר מעלינו את הנחש: ולעבדיך נ' יוסי' התפאר עלי. ולעבדיך מקנה. מה חטאתי לך ולעבדיך: למחר ה' יוסי' ויאמר למח' ויאמ' ושמתי פדו' בין עמי' ואל העם האמר. קים קדש את העם. וגם למחר אני קרוא לה: כיי' ד' יוסי' למען תדע כי אין כיי' כיי' אלהינו בכל קראנו. אין קדוש כיי'. מי כיי' אלהינו המגביהי. משה ואהרן ב' יוסי' ויצא משה ואהרן. משה ואהרן בכהניו: ד' פסיקים אית בהון מן מן ומן יוסי' וימיתו הצפרדעי' אד' כי יקריב. ויקח משה ממחצית בני ישראל. ואחרי כן נא' יי' אתן את צדקיהו: חמרים נ' ב' בפסוק חסרי' ותליתאי אסף עשרה חמרים מלא: ודך ב' יוסי' את עפר' כף אל כף: ד' סכיריזוכל ואינון כל יוסי' כל עפר הארץ. כל בכור בניך תפדה. דכי תשא. כל תמונה דאלה הדברים. כל אנחתה השבתי: ולא יכלו ג' יוסי' להוצי' את הכני': ויחתרו האנשים להבקיע א מלך אדום: יוצא ט' מלאים נמסר ביהושע ריש סימן ו':

בעל הטורים

ולעבדיך נ' הכה ולעבדיך מקנה. ולעבדיך בירמיה מה חטא לך ולעבדי' בפתחנו לעבדיהו כשמשהו בגור. מלין שלפי"ם היו מחניאי' פנאים תחת הקרקע שם היו נחים הצפרדעים ומשחיתים שם. וגם משחיתים יגול השדה עד שלא נשאר מרעה למקנו' חמרים. נ' נמס' הכה תרי ואיתך אסף עשרה חמרים מלא שלף כלן החיצונים אסף עשרה חמרי' הדך ב' והך את עפר הארץ והך כף אל כף. מלמד שהיו הכנים מבים ומשפשים על פניהם ועל כל בשרם. שעם הכנים' לפי שהכנו המצריים את ישראל מלכת במרחצאות שחיך כן נתחלמו כנים בבגדיהם לפיכך לקו הם בכנים. ולא יכולו ג' כמ' להוציא את הכנים' ולא יכולו. ויתחרו האנשים להשיב אל מלכם ולא יכולו. ויראו מוזב כי חזקה עליו המלחמה וכו' להבקיע אל מלך אדום שלף אם היו מורחים אל היה חפני הכנים שם היו כתים להם ומלחמים במחנם. פדוה

אמרי נועם

וינעק משה ומ"ת מ"ם דלא נשקבסוס מתו ויתפלל לי לפי שתלה הגדולה בשנתו התפלל עלי: ויעש ה' כדבר משה וימותו הצפרדעים ומ"ת ולא מעיר משה וסרו הצפרדעים מ"ל שאותם שבנהר חיים ובבית המלך סרו. חבל נבית שאר הלים מתו:

מ"ע ספורנו

בעתירו אל ה' כי בזאת תדע לבו ולמה יתרון פעלת אל ית' על פעלת הרשעים: למתי תעתיר לך. לתמן תכיל רב ההבל בין פעלת הרשעים לפעל המלהי בעתרו לתתי ובאתרו רק ביאור תשארנה. וזה כי מתנם פעשה הכשוף יהיה לזמן מוגבל ויעוד השבע לתיתנו תכף בבטול הכשוף כי אז יסור הנגעים לשבע בעתרים ז"ל (סנהדרין פרק ד' מיתות) למה נקרא שמם בשפי' שהשכיפים פתליי' אל מעלה מנגם אל ית' ינוה לשבע לשבות ולהשתנות ולפעול כפי קנתו אז כפי כלו בזמן מאד יגניל לו ולא ישרה את דבריו: בדברך. שתפר' ויסר הצפרדעים תמני ופעתי ולא בקשת להבריחם מן העולם: למען תדע כי אין כה אלהינו. שאין שום כח מחדש שנוי בטבע כי אם לאיזה זמן קצוב והנה הצפרדעים ביאור היה אז שנוי מחודש בטבע היאור כל שכן בהיות אותם הצפרדעים עשוים מכל ב"ח וולתם כמה שתגיעי' לפי הענין ומכניסי' ואינם מוציאים והנה הלית' יבריתם מתן ומבתיך בלבד: וסרו הצפרדעים. ולא לי סיכרות את אלה אבל יפסה שהמצרי' לא יוסיפו עוד לעלות אל בתיך: מתך ומבתיך מכל לא מכל הארץ כי אתה יפותו בארץ ובמיסה: רק ביאור תשארנה. לדורות ולא יעלו אל היבשה: ויעקק משה אל ה' על דבר הצפרדעי' אשר שם לפרעה שיסיר מות' הצפרדעים בלבד אשר שם לפרעה ויסרו ויעשו כן ויהי אותות בכל אלה מרי. וכ"מ כי אותות מרי. ויעל ה' כדבר משה וימותו הצפרדעים מן הבתים מן החצרות ומן השדות: ויצברו אתם חמרם. לבד מן הצפרדעים שיסיר מות הצפרדעים שם עוד פיום: והכבד את לבו. בטמון על מכמו אלא לירא מן הצפרדעים הנשארים ולהבטל דעת בטחה כדי אלא לשמוע בקול האל ית': ומן אשר בשר בשרן לא התרה בפרע' בזאת ולא בשאין ולא בחמן ומה כי תעשה המכות אחרי לאותות ולתוספתם היו דל"ך מל"ם כ"מת בלבד כי מכת בכורו' לא היתה לאות ולא לתוספת אבל היתה לאות בתמר לפעלה והנה דב"ך היו אותו בשתי הסדרות בכבדים: ועל"ם ביו אותות בלבלי מרי' וכ"מת. היו אותות בתיר ובכל שתים עמן התרה ובשלישית נעשה בלתי התרה בתרה בן כל אלה יפעל אל פעמים אלא עם נבר: ולא יכולו. עבלי מין לאליים להמציא דבר מתנועע בחמש:

הזקוני

התפאר עלי למתי. למיל קלי התפאר עלי למתי תעלה את בני ישראל ואני אעתיר לך ב' שיכרתו מיד: ויאמר לעבר אחי אלהים ל"ל ויאמר לאחר כמו עבר"ש שיכרתו לעבר פרעה עבר כלבו שבעה שאמר לו משה התפאר עלי הנשי זמן הכרת הצפרדעים לפיכך בבהו והאריך לו הזמן עד לעבר אחר עבשו אמרו מעשה נדלי: ולעמך הפ"ם בשנה הבבר' נמכת שבבה זו לא שמשה רבינו שמלם ואת"ל יום שני לאבה שיה והבל' היה' מעשת ז' ימי' ל"כ מפני מה אמ' לו משה למתי אעתי' לך הרי נבראתו הן לאחר: מן הנעים ומן הקרות אבל לא מן הזבובים ומן הטחרות לפי שאמרו נשמה על מכות בקב"ה כמו שאמרו רבותינו אורו לאמקום תולדתם קיים ויהיה לכנים הם שקורין פוני"ם שדרכם לבא מן העפר מקום תולדות' כמו שאר מכות שכל אחת ואחת כלה שמקיים תולדתה: ולא יכלו. שהרי כל העפר היה כנים ומקיים להם כנים לבטל ולבך בשו לבטלם כי בכך ירבינו הבקיאות אבל לבטל אותם כמו שעשה אהרן לא בשו שהרי כבר היה כל עפר הארץ כנים ל"ל ולא יכלו לא יכלו לעמוד לים לפני אפיו אפני הבושה שהיו הלים כנים כיבא בו מפני הבשמין שהיו מלאים שמן. ל"ל ולא יכלו לפי שכל עפר הארץ היה כנים ולא היו רגליהם נוגעות לאר' וכל זמן שרגליו של מכשף אין נוגעות אין קשופו מגליה: ולא יכלו. אע"פ שנדם והפרדעים עשו כמעשה ואהרן וזה"ם לא נתן בהם כח לא לעשות ולא לבטל כדי שלא יהיו מוסוקין בדבר ובשרלת שלא יכלו אמרו אבע אלהים היא ולא עשו כשיף ואין הטעם לפי שאין הבשר שולם בפקוח אבשעורה דל"ל מפני מה לא יכלו להוציא את הערוב: מכת מדינה היא זו דאלו על ידיכם שלא אלו נאה גם כך היינו עושים: אבע אלהים היא ל' נקבה כשירה: ויחזק לב פרעה. גם על זאת לא שמע לו רפואה לפי שלא היתה אלא בעבר וכליו היו מבודדי' בכל יום וכן מבהן כל הגדולים גם שעליה נעולם אין רגליהם בכנים ואיכן מוסטין מכה זו היתה: ולא התרלה דכיון שחסא אדם והנה נעשה לו כתרלתו מאחר שלא יזקר בו ועוד כי כנים אבל שמין שהיו מכות הוות ולא יסוב בלתי הרמן ולפיכך היו מסולו רבי יהודה היה נותן בהם סימנין דל"ך עד"ם בלא"ב רק בכבכת בכורות שעשה עם שלא לעבר

רל"בג

לם עבור המכה הזאת כי דבריהם אחת ויעלם העם לנוח לי' ואחר משה לפרעה התנדל והשתבח והתפאר עלי להוכיח השקרו' לם יחלא בדברי והנה תבין עוד כשתנזור הזמן שתרצה שתבור זאת המכה ואני אשחל נתפיללתי עם השם יע' שיאמיני דבריך והנה אחר לו זה כי משה היה יודע שכונת פרעה היה לנסותם והנה לם אחר לו משה שיעתיר אל יי' ויסורו הצפרדעים היה אבל שיעלר סבק על זה לפרעה ויפסוב כי משה היה עושה בכבר הנעים העת שיסורו הצפרדעי' ולזה רצה משה שיגניל פרע' העת שיהיה שיסורו בו' והנה משה אחר זה לזהותו משתר שכבר הנעים עת בורם כי הוא יעשה פרעה פרעה שיסורו תבין ולזה שם העניין בבאיריתו והתבכם פרעה בבנד ולא בשעבה ובאל שיסורו הצפרדעים לאחר לך. אין הרמן בזה אתי אבפלל לך אבל הרמן בו בלי זה בעת יבאר שיסורו הצפרדעים ויתפלל משה שיסורו בעת ההוא. למען תדע כי אין כיי' אלהינו. הנה אחר זה לפי שפעולות הבלוכים שבנלים ומפודרים ולא יכלו בשנות בבורים ולולם

ששי

הִנְנִי מַשְׁלִיחַ בְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ
וּבְבָתֶּיךָ אֶת־הָעָרֹב וּמָלְאוּ בָתֵּי
מִצְרַיִם אֶת־הָעָרֹב וְגַם הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
הֵם עָלֶיהָ: וְהִפְלֵיתִי בַיּוֹם הַהוּא
אֶת־אֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר עַמִּי עֹמֵד עָלֶיהָ
לְבִלְתִּי הְיוֹת־שָׁם עָרֹב לְמַעַן תֵּדַע
כִּי אֲנִי יְהוָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: וְשַׂמְתִּי
פְּדֻת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ לְמָחָר יִהְיֶה
הָאֹת הַזֶּה: וַיַּעַשׂ יְהוָה כֵּן וַיָּבֹא
עָרֹב כָּבֵד בֵּיתָה פַרְעֹה וּבֵית עֲבָדָיו
וּבְכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם תִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ
מִפְּנֵי הָעָרֹב: וַיִּקְרָא פַרְעֹה אֶל־
מֹשֶׁה וְלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר לְכוּ זִבְחוּ
לֵאלֹהֵיכֶם בָּאָרֶץ: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לֹא
נָכוֹן לַעֲשׂוֹת כֵּן כִּי תוֹעֲבַת מִצְרַיִם
נִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ הֵן נִזְבַּח אֶת־
תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם לְעֵינֵיהֶם וְלֹא
יִסְקְלֻנוּ: דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים נֵלֵךְ
בַּמִּדְבָּר וְזָבַחְנוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר
יֹאמַר אֵלֵינוּ: וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אָנֹכִי
אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וּזְבַחְתֶּם לַיהוָה
אֱלֹהֵיכֶם בַּמִּדְבָּר רַק הַרְחֵק לֹא
תַרְחִיקוּ לָלֶכֶת הַעְתִּירוּ בַּעֲדִי:
כה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי יוֹצֵא מֵעִמָּךְ
וְהָעְתַּרְתִּי אֶל־יְהוָה וְסָר הָעָרֹב
מִפַּרְעֹה מֵעֲבָדָיו וּמֵעַמּוֹ מָחָר רַק אַל־
יֹסֵף פַּרְעֹה הָתֵל לְבִלְתִּי שַׁלַּח אֶת־
הָעָם לִזְבֹּחַ לַיהוָה: וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם
פַּרְעֹה וַיְעְתַּר אֶל־יְהוָה: וַיַּעַשׂ
יְהוָה כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיָּסַר הָעָרֹב מִפַּרְעֹה
מֵעֲבָדָיו וּמֵעַמּוֹ לֹא נִשְׁאַר אֶחָד:
וַיַּכְבֵּד פַּרְעֹה אֶת־לִבּוֹ גַּם בַּפַּעַם
הַזֹּאת וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם:
פ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
בא

ג׳ נחורה
ג׳ חמ׳
ג׳ חס׳ וכ׳ מל׳ ה׳
ג׳ חס׳
ל׳ סרי׳ ונכית
ג׳ וחס׳
ג׳ חס׳ מל׳
ג׳ לסמו׳
ג׳ לסמו׳

הָא־אֲנָא מְשַׁלַּח בָּךְ וּבְעַבְדָּךְ וּבְעַמָּךְ
וּבְבָתָּךְ יַת־עֲרוֹבָא וְיִתְמְלוֹן בָּתֵּי
מִצְרָאֵי יַת־עֲרוֹבָא וְאַף אַרְעָא דְּאִינּוּן
עָלָהּ: וְאַפְרִישׁ בְּיוֹמָא הַהוּא יַת־
אַרְעָא דְגֹשֶׁן דְּעַמִּי שְׁרֵי עָלָהּ בְּדִיל־
דְּלָא לְמֶהֱוֵי תַּמָּן עֲרוֹבָא בְּדִיל דְּתִדַּע
אֲרֵי אֲנָא יְיָ שַׁלִּיט בְּגוֹ אַרְעָא: וְאֶשְׁוֵי
פּוּרְקָן לְעַמִּי וְעַל־עַמָּךְ אֵירֵי מָחָא
לְמָחָר יְהֵי אָתָא הָדֵין: וַעֲבַד יְיָ כֵּן
וְאָתָא עֲרוֹבָא תַּקִּיף לְבֵית פַּרְעֹה
וּלְבֵית עַבְדּוֹהִי וּבְכָל־אַרְעָא דְּמִצְרַיִם
אִתְחַבְּלַת אַרְעָא מִן־קֳדָם עֲרוֹבָא:
וּקְרָא פַרְעֹה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַאֲמַר
אֲזִילוּ דַּבְּחוּ קֳדָם אֱלָהְכוֹן בְּאַרְעָא:
וַאֲמַר מֹשֶׁה לָא תַקִּין לְמֶעְבַּד כֵּן אֲרֵי
בְּעִירָא דְּמִצְרָאֵי דְּחַלִּין לֵיהּ מִינֵּיהּ
אֲנַחְנָא נַסְבִּין לְדַבְּחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא
הָא אֲנַדְּבַח יַת בְּעִירָא דְּמִצְרָאֵי דְּחַלִּין
לֵיהּ וְאִינּוּן יְחָזוּן חֲזֵן הֲלָא יִתְרְגְּמוּן
לְמַרְגְּמָנָא: מַהֲלַךְ תְּלָתָא יוֹמִין נִזֵּיל
בְּמַדְבְּרָא וּנְדַבַּח קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא כְּמָא
דְּיֵימַר לָנָא: וַאֲמַר פַּרְעֹה אֲנָא אֲשַׁלַּח
יַתְכוֹן וּתְדַבְּחוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהְכוֹן
בְּמַדְבְּרָא לְחוֹד אַרְחָקָא לָא תַרְחֲקוּן
לְמֵיזַל צַלּוּ אַף עָלַי: וַאֲמַר מֹשֶׁה הָא
אֲנָא נְפֵיק מֵעִמָּךְ וְאֶצַלֵּי קֳדָם יְיָ וְיַעְדֵּי
עֲרוֹבָא מִפַּרְעֹה וּמֵעַבְדּוֹהִי וּמֵעַמֵּיהּ
מְחָר לְחוֹד לָא יוֹסֵף פַּרְעֹה לְשַׁקָּרָא
בְּדִיל דְּלָא לְשַׁלְּחָא יַת־עַמָּא לְדַבְּחָא
קֳדָם יְיָ: וּנְפַק מֹשֶׁה מִן־קֳדָם־פַּרְעֹה
וְצַלִּי קֳדָם יְיָ: וַעֲבַד יְיָ כְּפִתְגָּמָא
דְּמֹשֶׁה וְאַעְדִּי עֲרוֹבָא מִפַּרְעֹה
מֵעַבְדּוֹהִי וּמֵעַמֵּיהּ לָא אִשְׁתְּאַרְ חַד:
וְיַקַּר פַּרְעֹה יַת־לִבֵּיהּ אַף בְּזִימְנָא
הָדֵין וְלָא שַׁלַּח יַת־עַמָּא: וַאֲמַר
יְיָ לְמֹשֶׁה עול

בעל הטורים

פדות שלשה מחסורת ושמיקל פדת חסר והיתי מלאים כדות שלח לעמו והרי״ה עמד עלות׳ כי ה׳ לא היה פדות עמים׳ חנא חנני׳ ערוב חזל נמתיו הרבה עוד׳ דות ויהיה בחולה סגיאה׳ ויזכחו סגים נהפוך׳ ויזכחו ליי׳ ויזבחו זבחי הוקה תרבעה פריטים להודות ולא מהם יחלא מלות החסורים׳ והבלה

מ״ע ספורנ׳

וגם המלכה אשר הם עליה׳ קדקד אשר עליו הבתים יעלה נתני׳ וחלתם מבשוכני׳ בעבבה בחלתה בחופן שלא יסיו נסוחים גם בלילה בגנית סנור׳ ושמתי פדות בין עמי׳ ובין עמך׳ סגם לקנת עמי׳ שיבאו לתקום הערוב לא יזיק סערוב כלל ויזיק לעמך׳ בחותו המקום בעצמו׳ ויעמדו להסיר ערוב בחותו׳ בזמן שקבע ובחותו בחופן׳ שיעמד לפרעה כתמיד׳ ויבל ערוב לא שיבות ויחות כמו שהיה בגפרדעים וזה הרבה בחמרו׳ ויעם ס׳ כדבר פסה שמופן הבית הפנה ובזמנה׳ גם בפעם הזאת׳ כתו׳ שפעה בגפרדעים חף על פי שהיה לו לירח מהערוב שלא פע מכל סר ונקל ומת בעיני ה׳ להעינו׳ ומגם

קומץ מנחה

ועוד י״ל שפרעה נזר שלא ילך אדם חוץ מפתח ביתו עד שובו מהגילוס המים אשר ביאר בג׳ דברים הוכן במראה שהיו אדום׳ בטעם דמתי והרגה אשר ביאור פתו שהדגים הייס בכים קרים ולחי׳ והדם חם ולח׳ ברוח דמתי׳ ויבאש היאור׳ ויבאש היאור אף שחזרו הסי׳ לקדמותן נלאו מצרים לשתות מסנו ולא מחסת אדם שהדם חזר לאלתר למיב דא״לכ מהיכן לקחו החרטומים מים לשתות וכן לעשות גם הם ומיהו י״ל כראי׳ במדרש שהמי׳ שלקחו המצרים מישראל לא נעשה דם ומזה לקחו החרטומים א״נ שלא נהפך לדם אלא מימי מצרים ולא מה שבא מסקומות אחרי׳ וכן משמע מפשט הלשון של חכתוב במכה זו׳ צפרדע נקרא כך בפני שיורעת מחי יום שמקרקרת כל הלילה ובכוח׳ שוהקת כלומר צפר דע׳ מחי אעתיר׳ וקשה למה לא ביקש פרעה שיסורו מיד׳ וגם מה קלת על דעת משה ששאל זה וי״ל דמחי אעתיר כאי אל שליחות ישראל ששאל משה התפאר עלי לאמתי תשלח את ישראל ואעתיר לך וגו׳. ויאסר למחר אשלחם. וימחו הצפרדעי׳ אבל נבי ערוב לא נאמר וימותו אדי שלא יהנו מעורם כפי״רשי ומה״רי אורליינש פי׳ דהערוב לא נבראו לכך דק נקבצו ממקומות אחרים כרכת׳ הנני משליח לכך חזרו לתוכם אבל הצפרדעים לכך נבראו בדכתי׳ ושרץ היאור צפרדע׳ לכך אחר שעשו שליחתן מתו׳ והך עפר הארץ בזאת הכתה לא ההרה בו לפי שהיא חיה השלישי׳ ואה״ל מי שלקה ושנה מנניסי אותו לכיפה׳ והפלאתיו השה להם לא אמר נ״כ והפלאתי נבי צפרדע׳ וי״ל דדרך צפרדעים שלא יכלו חוץ לגבולם אבל הערוב דרכם לרוץ לסרחקים׳ וכן בדבר דרכו לילך ספרינ׳ למדינ׳: ויסח כל הקנה מצרי׳ ר״ל מה שבשרות אבל היראה דבר ה׳ הנים לבחי׳ לא מהו ותיסה למה לא כהי׳ אצל הדבר הירא את דבר ה׳ וגו׳ כבבר שהרי לא היתה הנזרה רק על המקנה שבשדה וי״ל דלא צריך דמכיון שהאמינו בנזרת חר שה חבורה כבדר׳ כ״ש

שהאמינו

רש״י

נסרה

ללכת כל לנכת סתקרת לנסת נשה נפים

משליח׳ ל״ וישלחהו ל׳ תשלחהו ל׳ תשלחום ל״ וישלחום ל״ שלחו ל״ שלחוני ל״ משלח ל״ ושלחת׳ ל״ ותשלח ל״ ואשלח ל״ ולשלח ל׳ ובעמך ג׳ וסי׳ ובכה ובעמך׳ הנני משליח בך ובעבדי׳ ובעמך׳ ויאמר דויד אל האלהים: פרות ג׳ א״ חס׳ וב׳ מל׳ וסי׳ ושמתי פדת׳ פדות שלח לעמו׳ והרבה עמו פדות׳ ק״מ׳ חס׳: בית׳ ובית ד׳ סבירין בבית ובבית וסי׳ ביתה פרעה ובית עבדיו׳ ולא נשאר איש בעי ובית אל׳ ויצאו בני הגביאי״ עגלי הזהב אשר בית ל ואשר בדן: ליי׳ אלהינו ט׳ נמסר פרשת שמות: אשלח ט׳ נמסר פרשת בא אל פרעה: ללכת כל ללכת שבמקרא ללכת בשדה במ״א ללכת בקמץ וסי׳ שמה הם שבי׳ ללכת: ויעתר ד׳ וסי׳ ויצחק׳ משה׳ משה׳ מנוח׳ ב׳ ר״פ וב׳ מצעת פסוק: מפרעה מעבדיו ומעמו ב׳ דסמי׳ וסי׳ וסר הערב׳ ויסר הערב:

לא ג׳ פסוקים וחחלפים פרעה לא נשאר נהם אבל אחד פיסרת לא נשאר עד אחד אחר אחד

ט

אבן עזרא

מסלית׳ מלה זרה מהבנין הכבד הנוסף׳ ומלת ערוב חיות רעות מעורבו׳ כמו תריות זאבים ודובי׳ ונמרי׳ ׳ וטעם וגם האדמה מקום שמין בתים שם: והפלתי יש אומרי׳ שהוא חסר אל״ף והנכון שהו׳ מבעלי הה״ל׳ וטעמו ואפרש ומדרך הסברת עתה החל פרע׳ להקל מעבוד׳ ישראל כאשר רחה שהפרים הסם בין ישראל ובין מצרי׳ פחד לעשות להם רעה כי צורך יש לו לשלחם לזבוח פן יפגענו בדבר הלא תראה כי עתה נתן להם רשות לזבוח בחר׳ ׳ וטע׳ כי אני יי׳ בקרב החל דרך משל כמנהג המלכי׳ לעמוד בחמצע מלחמתו להיות קרוב אל הקצוות כאשר ברח הכסף לב האדם שהו׳ מלך על כל הגוף בחמצע ודוה ה׳ דם בחמצע הגוף כתוב ויורד הדם בקרבו ועל זה רחיות רבו׳ מן התולדה על כן כתו׳ מלין מכלל יופי אלהי׳ הופיע כי הוא בחמצע היסוד ומלכות הסם חרחה בייסוד: וש״יתי פדות׳ כטעם הפרש וכל פדיון קרוב מזה הטעם: ויעש׳ למהרתו כאשר דבר משה׳ וטעם ויבא ערוב כבד מכלמו וזו המכה היה קשה מהרחשומות: ויקרא׳ התברר לפרעה כי המכות באו בעבור שלא זבחו׳ וטעם בארץ במלכותו ולא בחקו׳ אחר׳ ויחמ״ר יהושע כי פי׳ תועבת מצרים משה כתב כן לגנות ע״ו כי לא אמ׳ לפרעה רק אלהי מצרי׳ והוא אמר כי היה אלהיהם על צורת טלה כי היו חושבי׳ על מזל טלה שהוא מוסל במרגס ובעבור זה לא היו אוכלים בשר והילו היה כן למה לא יאכלו בשר שור או בשר גדיים ולפי דעת׳ כי אנשי מצרי׳ בימי משה היו על דעת אנשי לגל״יאה שהם יותר מחלי העולם וכלם הם בני חם ואינם אוכלים בשר עד היום גם דם וחלב ודג ובגים והכלל כל דבר שיצא מן החי והם מתעבים מי שיאכל אותם ומלאכה נמאס׳ בעיניהם לרעות הצאן וכן כתו׳ כי תועבת מצרי׳ כל רועה צאן ועד היום לא יניחו אדם שיאכל בשר בארצם ואם אחד מהם יבא בארץ נכריה יברח מכל מקום שיאכלו בו בשר ולא יאכל כל דבר שיגע בו אוכל בשר וכליו ממאים בעיניהם וכן כתו׳ כי לא יוכלו המצרי׳ לאכול את העברי׳ לחם והנה יוסף כאשר היה בבית פוטיפר המשילו על הכל לבד על הלחם אשר הוא אוכל כי לא יגע בו בעבור שהוא עברי ואין טעם לשהול אם כן למה היה להם מקנה כי כן יש לאנשי לגל״יאה כי הסוסים והחמורי׳ והגמלי׳ לתשא ולרכוב והבקר לחרוש והצאן לגמ׳ ועוד אדבר על זה בפסח מצרים׳ אמר יפת כי תחסר ה״ל ממלת ולא יסקלונו כי טעם והלא יסקלונו ולפי דעתי כי מלת הן נזבח כה״ל התמה והנה הוא כך הנזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלונו וכמוהו הן היתה בזאת: דרך׳ מרחיק מהמצרים׳ וטעם כאשר יאמ׳ אלינו איזה מקנה נזבח ממנו: ויאמ׳ ׳ מלת העתירו בעדי הית׳ ראויה להקדי׳ כי הטעם העתירו בעדי ותסור זו המכ׳ ואז אשלח אתכם לזבוח במדבר כאשר אמרת׳ רק על הנאי שלא תרחיקו ללכת יותר מהשלשה ימי׳: ויאמר׳ התל׳ זה השורש משונה כי היה ראוי להיותו הת״ו בדגש כי הה״ל שורש כמו הנה לא ידעתי דבר ותתלו בי והנכון ויהתל בהם אליהו ויאמ׳ לו משה כן בעבו׳ שאמ׳ במכת הצפרדעי׳ לשלח את העם ולא שלח: ויאמ׳ כי הה״ל שורש כמו הנה לא ידעתי דבר ובכה התל׳ ויעתר׳ אל יי׳ והעתרתי אל יי׳ וכמוהו אשר מנכי מורה והוא ירה החצי׳ ואלה המלות שהן בכה יש מלות בלשו׳ הקדש שהן שוות בטעם והם משני בניינים מהקל ומהכבד כמו ויעתר אל יי׳ והעתרתי אל יי׳ ואלה המלות שהן בכה מוטעות הן במספר: ויעש׳ מלת ויסר זרה בדקדוק כי הפעלי׳ הבניי׳ לעולם החות הראשון קומץ כמו ויסב ויקם והם היה האות החחרון ח׳ או עין או ר׳ שלא ידגשו יהיה האות הראשון בפתח גדול כמו וינע לבבו ויסר אליה ואלה מהבנין הקל כי מהבנין הכבד יהיה האות הראשון בפתח קטן אם לא היה האות האחרון אחת מהאותיות הגזכרות כמו ויסב את כל הרכוש והנה בא ויסר תחת ויסר כמו ויסר את מופן מרכבותיו וגכון הו׳ להיו ויסר הערו׳ מהבני׳ הקלכמו ויסר הערוב׳ ויכבד פרע׳ הו׳ חזק לבו כאשר עשה בצפרדעי׳ שכתו׳ גם והכבד את לבו׳: בא

רל״בג

ולאולם הסם יפע׳ שלים לעשות מה מיסלנו מעבנו הדנקים בו׳ אחר סם לפרעה׳ ר״ל בסם בסם מועד לפרעה מיסורו כי׳ ויבכרו׳ ויאלפנו׳ מפרים מפרים׳ ר״ל נגורין נגורין׳ וירא פרעה כי היפה הרוקה והכבד את לבו ולא שמע אליהם׳ יסכן מנאו לבניו מעה ואחרו לאחרי שכרו הצפרדעים לבקש עמכו מיסלא ישראל כמו שהבטיחם ולא שמע אליהם ולא אמרו לו לפי מה שלאמוב שלם מלון היה לשלא בעם הנה יכה בעפה אחר בידם מפר הארץ והיה לכנים וכאשר מלון לשלאם לו נוסף מעפ׳ לאחרון מפר הארץ והיה לכני׳ בכל ארץ מצרים כמו שהיה מנהגם בשאר המכות הקודמות כי לא היו שכיחים המכות כי אם לתכלית מיסלא בני ישראל מעצרים׳ ויך את מפר הארץ ויהי הכנם באדם ובבהמה׳ ר״ל מנכוף העגיין היה הכנם באדם ובבהמה׳ ומנפיפה היה כל מפר הארץ כנים בכל ארץ מצרים׳ ולא הטפלו הקרסומים לעזיה הכנים׳ ולא יכולו ואמר זה עלה הכנם מהארץ באדם ובבהמה׳ מכנים העגיין היה הכנם באדם ובבהמה׳ להגיע את הכנים׳ ולא יכולו ידחה׳ אלא היה כפ נמלאכה׳ שהיא לחטיבת פוס הרחות נכמו׳ אלו הקטנות ולזה אמרו בכרחים רבה ויתכן שהם אחרו מסד מולם בכרחה׳ מפוזה מכשעורה׳ אנכע אלהים היא׳ ר״ל שפיא מכת הסם יחע׳ לא מוטל המשה הסם יחע׳ ולאחרת אלו׳ באחכעות אחרן מכני מפלים בן מצרה ומשסה כסמם מכע אלהים לפי המערכה ולא נעשה על ידי משה ואחרן כמו שכתב הסכם ה״ע וכאלו אחר זה לזורו׳ שאין יתרון לחטא ולאחרן אלהים׳ ואחרת אלו׳ באחכעות אחרן מכני מפלים בן מצרה ומשסה כסמם והמלאתי ככם את פית הסדה׳ ערוב׳ הם פיות מעורבות שמיגים רבים כמו ואכים ושועלים והיו אוכלי׳ מזונותיהם הטמאים׳ והפלאתי ביום ההוא את ארץ גשן כשבות היו כולנים ישראל ולמצרים כמו שכתב הסכם ה״ע׳ נאמן תדע כי אני יי׳ בקרב הארץ׳ ר״ל שאני אשים ההבדל בין עמי׳ ובין עמך׳ ר״ל שאני אשים ההבדל בין עמי׳ ובין עמך׳ ושמתי פדות בין עמי׳ ובין עמך׳ אמר לא יהיה לאותה מלה אם לא ארץ גשן לבדי היות׳ אם ערוב ולאמר ולאמר נוסף בארץ גשן׳ ולא יהיה הכנם בכל ארץ מצרים׳ ר״ל בעבור זה׳ אמר׳ ל

בא אל פרעה. אל המרמון שלו ה"ר יהודה הלוי שתים מכות היו במים הראשונה שהפך דמו ומתה הדגה והשנית שעלו הצפרדעים מהם ובארץ שתים אחת מהכני והשנית מהערוב והן חיות מעורבות וכתוב ותולע הארץ נפש חיה ושתי' בלוויר כי הדבר היכנו רק חס חו קר מסוג' מן המנהג וכרגע אחד מתי אין להם מספר בעבור כי רוח כל החיי' שהיא בלב תלויה בלוויר והשני' מכת שחין כי הכתוב יקרא הרקיע אשר על הארץ שחים והמכה השביעית מעורבת מגבול השערה ומגבול האש וכן כתוב ואש מתלקחת בתוך הברד והשמינית מכת הארבה שבאה מרחוק על ידי הרוח והתשיעית היתה מכה נפלאה שבעבר חור שני המאורות והכבדי מארץ מצרי והעשירי רדת המשחית מגבולי הכבוד לארצו הכבודי: עודך מתחזק: חסד יד חו הלומ' לו כמו מחזיק בחוזי כלב: הנה יד יי' היה: הנה מלחמו שיתחלף מ"ד בו"ו ואת' הוה להם למלך והפך זה שו"ו הש לא יבושו קווי יתחלף בי"ד וקויי יי' יחליפו כח: ומלת דבר שם כלל לא מלאנוהו בפעלים רק במקום אחת ותדבר את כל זרע המלוכ' ובספר מלכים כתוב ותאבד והפי' רחוק רק לא ידענו טוב ממנו: והפלה: דבר יאמר על ענין דברים מהוברים כמו הדבר אשר דבר יי' גם יאמר על יש כמו זה וכמוהו לא חסרת דבר: ויסר: סר הלב וזמן לתחלת הלוח: ויעש יי' ופי' ויעמ כל מקנה מצרים רוצו כי הנה כתוב שלח העז את מקנך וכבר תמלה בדבר את כל עבד הבל והנה מכת הארבה והכל את יתר הכלבה: עד אחד: הפי' אחד כאשר אפרש בסיר' וטעם זה הפסוק ואפילו שלא ורלה כי הבס לוחב ישראל וכעבורם הכה מקנהו לא חבש מהמקנה מכובד לבו: ויאמר: לא הזכיר בזאת המכה לשלח עמו הולי לא עולה הרבה והיה זה מעבה גם שזה הפיח פהו מעט נעשה הבל על כל ארץ מצרים ולא הפרים ישראל הבעבועות: הא"לף נוסף כי הוא מגזרת מיס הבעה אם יהמלה כמו תשבעני תשבעני: ויקחו את פיח הכבשן: מלת חפניכם כאשר הזכיר ומשה זרק הכל יתכן שהחרטומים לא לקו במכת הצפרדעים והערוב בעבור חכמתם בקשו דרך בחכמת התולדת להרוות להם מעט ועת כבערה חכמתם על כן הזכיר זה ובעבור שלא עמדה המכה הרבה לא בקש פרעה שיעתירו ובעבור שהמכ' הראשונ' עמדה ז' ימים לא נלאתה מנוסה על דרך הפשט שככה עמדה כל מכה ועוד כי אחר הכתוב כדרך וידוע כי מכת הדבר היתה שעה אחת ומכת החשך ג' ימים על כן אין לנו דרך לדעת בהי זו חדש בה העשה והתלו המכו' רק אם היתה קבלה ביד חכמינו הקדושים קבלנו ושמענו: ויחזק יי': על כן לא בקש להעתיר: ויהמ': לא הזכיר במקום הזה שהוא יולא המימה אולי היה לו מורך אחר: כי: הזכי' מעפותי בעבור הקולות והברד המטר והאש שהתחברו ולא ראינו שפחד פרעה בכל המכות העוברות כאשר פחד מזהה והמר: יי' הצדיק: ועמי כי אין כמוני בכל הארץ כפי מחשבת מצרים היה שאלהיהם יוכלו להרע לו להטיב: ואך

עוֹל לוּת־פַּרְעֹה וּתְמַלֵּיל עִמֵּיהּ כִּדְנָן אָמַר יְיָ אֱלָהֵא דְיְהוּדָאי שַׁלַּח יַת־עַמִּי וְיִפְלְחוּן קָדָמָי: אֲרֵי אִם־מְסָרֵב אַתְּ לְשַׁלָּחָא וְעַד־כְּעַן אַתְּ מִתְקַיֵּף בְּהוֹן: הָא מָחָא מִן־קָדָם־יְיָ הַוְיָא בְּבִעִירָךְ דִּי בְחַקְלָא בְּסוּסָתָא בַחֲמָרֵי בִּגְמַלֵּי בְּתוֹרֵי וּבְעָנָא מוֹתָא סַגִּי לַחֲדָא: וַיְפְרֵישׁ יְיָ בֵּין בְּעִירָא דְיִשְׂרָאֵל וּבֵין בְּעִירָא דְמִצְרָיִם וְלָא יְמוּת מִכּוֹלָא־דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִדְּעַם: וְשַׁוִּי יְיָ זִמְנָא לְמֵימַר מָחָר יַעְבֵּיד יְיָ פִּתְגָמָא הָדֵין בְּאַרְעָא: וְעָבַד יְיָ יָת פִּתְגָמָא הָדֵין בְּיוֹמָא דְבָתְרוֹהִי וּמִית כָּל בְּעִירָא דְמִצְרָיִם וּמִבְּעִירָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לָא־מִית חַד: וְשִׁלַּח פַּרְעֹה וְהָא לָא־מִית מִבְּעִירָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַד־חַד וְאִתְּקַר לִבָּא דְפַרְעֹה וְלָא שַׁלַּח יָת־עַמָּא: וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן סַבּוּ לְכוֹן מְלֵי חָפְנֵיכוֹן פִּיחַ דְאַתּוּנָא וְיִזְרְקִנֵּיהּ מֹשֶׁה לְצַית שְׁמַיָּא קֳדָם פַּרְעֹה: וִיהֵי לְאַבְקָא עַל כָּל־אַרְעָא דְמִצְרָיִם וִיהֵי עַל־אֲנָשָׁא וְעַל־בְּעִירָא לְשִׁחִין סַגִּי אַבַּעְבּוּעִין בְּכָל־אַרְעָא דְמִצְרָיִם: וּנְסִיבוּ יָת פִּיחַ דְאַתּוּנָא וְקָמוּ קֳדָם פַּרְעֹה וְזָרַק יָתֵהּ מֹשֶׁה לְצַית שְׁמַיָּא וַהֲוָה שִׁחִין אַבַּעְבּוּעִין סַגִּי בַּאֲנָשָׁא וּבְבְעִירָא: וְלָא יְכִילוּ חַרְשֵׁיָא לְמֵקָם קֳדָם־מֹשֶׁה מִן־קֳדָם שְׁחָנָא אֲרֵי הֲוָה שְׁחָנָא בְּחַרְשֵׁיָא וּבְכָל־מִצְרָאי: וְאִתְקַיֵּף יְיָ לִבָּא דְפַרְעֹה וְלָא־קַבֵּיל מִנְּהוֹן כְּמָא דְמַלֵּיל יְיָ עִם־מֹשֶׁה: וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אַקְדֵּים בְּצַפְרָא וְאִתְעַתַּר קֳדָם פַּרְעֹה וְתֵימַר לֵיהּ כְּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהֵא דְיְהוּדָאי שַׁלַּח יָת עַמִּי וְיִפְלְחוּן קָדָמָי: אֲרֵי בְּזִמְנָא הָדָא אֲנָא שָׁלַח יָת כָּל־מַחְתִּי בְּלִבָּךְ וּבְעַבְדָּךְ וּבְעַמָּךְ בְּדִיל דְּתִידַע אֲרֵי לֵית כְּוָתִי שַׁלִּיט בְּכָל־אַרְעָא: אֲרֵי כְּעַן קָרִיבְנָא דְּמַיְדֵי שַׁלְּחֵית פּוֹן־יָת מְחַת־גְּבוּרְתִּי וּמְחֵית

בָּא אֶל־פַּרְעֹה וּדְבַרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי: כִּי אִם־מֵאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ וְעוֹדְךָ מַחֲזִיק בָּם: הִנֵּה יַד־יְהוָה הוֹיָה בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּסּוּסִים בַּחֲמֹרִים בַּגְּמַלִּים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן דֶּבֶר כָּבֵד מְאֹד: וְהִפְלָה יְהוָה בֵּין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וּבֵין מִקְנֵה מִצְרָיִם וְלֹא יָמוּת מִכָּל־לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דָּבָר: וַיָּשֶׂם יְהוָה מוֹעֵד לֵאמֹר מָחָר יַעֲשֶׂה יְהוָה הַדָּבָר הַזֶּה בָּאָרֶץ: וַיַּעַשׂ יְהוָה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה מִמָּחֳרָת וַיָּמָת כָּל־מִקְנֵה מִצְרָיִם וּמִמִּקְנֵה בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־מֵת אֶחָד: וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וְהִנֵּה לֹא־מֵת מִמִּקְנֵה יִשְׂרָאֵל עַד־אֶחָד וַיִּכְבַּד לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם: פ

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן קְחוּ לָכֶם מְלֹא חָפְנֵיכֶם פִּיחַ כִּבְשָׁן וְזָרְקוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמַיְמָה לְעֵינֵי פַרְעֹה: וְהָיָה לְאָבָק עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְהָיָה עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה לְשִׁחִין פָּרֵחַ אַבַּעְבֹּעֹת בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: וַיִּקְחוּ אֶת־פִּיחַ הַכִّבְשָׁן וַיַּעֲמֹדוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וַיִּזְרֹק אֹתוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמָיְמָה וַיְהִי שְׁחִין אַבַּעְבֹּעֹת פָּרֵחַ בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה: וְלֹא־יָכְלוּ הַחַרְטֻמִּים לַעֲמֹד לִפְנֵי מֹשֶׁה מִפְּנֵי הַשְּׁחִין כִּי־הָיָה הַשְּׁחִין בַּחַרְטֻמִּים וּבְכָל־מִצְרָיִם: וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה: ס

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי: כִּי בַּפַּעַם הַזֹּאת אֲנִי שֹׁלֵחַ אֶת־כָּל־מַגֵּפֹתַי אֶל־לִבֶּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ בַּעֲבוּר תֵּדַע כִּי אֵין כָּמֹנִי בְּכָל־הָאָרֶץ: כִּי עַתָּה שָׁלַחְתִּי אֶת־יָדִי וואך

מחזיק בם: לוחז בם כמו והמחזיקים במבוטיו: הנה יד יי' הויה: לשון היה כי כן יאמר בלשון נקבה על שעבר היתה ועל העתיד תהיה ועל העומד הויה כמו עושה רוצה רועה: והפלה: והבדיל: מלה חפניכם: ילוייניש בלע"ז: פיח כבשן: דבר הנפח מן הגחלים עמומים הנפרדים בכבשן הבל"עז לוולב"ש פיח לשון הפחה שהרוח מפיחן ומפריחן: וזרקו משה: וכל דבר הזורק בכח אינו נזרק אלא ביד אחת הרי נסיס הרב' אחד שהחזיק קומצו של משה מלא חפני' שלו ושל אהרן והחל שהלך האבק על כל ארץ מצרים: פורח הבעבועות: כתרגומו לשחין סני הבעבויין שעל ידו לומחין בוטו': שחין: לשון חמימות והרב' יש בלשון משנה שנה שחונה: בהדס ובבהמה: ואם תאמר מאין היו להם הבהמות והלא כבר נאמר וימת כל מקנה מצרים: לא נגזרה גזרה אלא על אותן שבשדות בלבד שב' במקנך אשר בשדה והירא את דבר יי' הכניס את מקנהו אל הבתים וכן שנוים במכילתא אל ויקח שם מאו' רכב בחור: את כל מגפותי: למדנו מכאן שמכת בכורות שקולה כנגד כל המכות: כי עתה שלחתי את ידי וגו': כי אילו רציתי כשהיתה ידי במקנך שהכיתיה בדבר שלחתי' והכיתי אותך ואת עמך עם הבהמות: ותכחד

מסרה

ודברת אליו ד' וסי' ודברת אליו ושמת את הדברים: ויאמר יי' אל משה: דמכת דבר: הרצחת וגם ירשת: ב'בו: והפלה ב' חד כתיב א' בסוף וח' כתיב הי' בסוף וסי' והפלה יי' בין מקנה ישר' והפלא יי' את מכיתך ואת בתרא כתי'א': עשיית הדבר יי"א חס' את בליש' וסי' מהר המלט שמה: אם תעשה לי הדבר הזה אשובה ארעה: לא נוכל לעשו' הדבר הזה: ויש יי' מוכר לאמ' עשיתן גדעון בן יואש עשה' ב' בו' הרפה אעשה אתכם הטובה: כי מה עבדך הכלב: השמים' יי"א נמסר סוף פרשת נצבים: ולא ז' ר"פ בספר' וסי' ולא יכלו עוד הצפינו ולא יכלו החרטומים: ולא יכל משה: ולא ישמע אליכם פרעה: ולא שמע אל משה: ולא תירו ממני עד בקר: ולא תעלה במעלות: בהרטמים ב' חס' יי' בליש' וסי' ויאמרו החרטמים: דאצב' כי היה השחין בהרטמים: שליחת יד ג' דסמיכי נמסר בסדר שמות:

בעל הטורים

והפלה: ב' במסורת הכל ומיוחד והפלה יי' לא מצוחד לומר מה החס מכה בנוף לא הכל מכה בנוף: ולהכי כתיב הכל בה"ח דלאחר ה' מכו' לקו בנוגן בשחין שהיא מכה שאינה ותחס כת' בחל"ף לגלח שחוצלא שבדיינין קורח: ולפיכן החס מכה דמי שלקה ובנה שלו' מתרים בו הכל מכה שאינה הרחה בלא הרחה: סדר

אמרי נועם

את כל מגפותי ס"ה לעדמו מכאן שמכת בכורים וכו' ויש תי' דהאין נרתו כאן תכו' בכורי' לכן ר"ל שפירושו מכת בכורים מלשון בכיר ולקיש' מכל מ"ר מכרחם שתעתי' מרחה כפי' רבי סר' מכת בכורות יד ר"מי בעצמו וכתב שם מכת בכורות וכן ר"מה: אלא הכו עיין בקונץ מגמה:

מ"ע ספורנו

והנה לא את מקנה ישראל עד אחר ויכבד לב פרעה: אף על פי שהיה זה פלא מגיחר בלתי מגיחם בשם פנים וזלתי לאלית' כי אין מי שיוכל לבטלה בחיים וזלתו ולעיני פרעה: לאמר אלא הכה היתה מכה מגמה ונתנה לעיני פרעה: כל אחת מאלה שאינה תהיה בלב בלבם גם אחר שתעבר כי גם אחרי כן תרגיש בהזק כחך מתנה בקלקול הבתים והעזונות ובחלוי בגוף בחמת בחמץ שקלקלה מזג האויר בלי ספק ואלא קצו אים מתמתיו שנמשכו שיה תלת' רעים בלי ספק. אבל מהתכו' הקודמו' לא נתמך הזק מבאחר אחר שברו: בעבור תביא כי אין כמוני בכל הארץ: כאחר תראה יכלתי גם בחוץ הקיף אחרים בעלמוני' הודיעם על יש בזה בעניין אלין המלכים ועל זה הענין ובעבור הזה שלם הבריים הבר מעניותם בלתי טבעי: בעבור

חזקוני

הנה יד יי' הויה: לפי סברת שקול הדעת יש כתיבון כה לבעל דין לבטוח ולומר על מכת דבר ובדר אלא שתבו רבי' המדש: בחקנך אשר בשדה גם הבהמות שהכלתם מן הארוב על יד רועים לא יוכלו לעמוד בעוקת מכה זו: והפלא בה"ל: ויעש כל מקנה מצרים כלומר כל הבת היה מקנה מצרים ולא יוכל שכל מקנה מצרים מת שהרי כתיב ומקנה בני ישראל לא מת אחד וכתיב בחכת ברד הירא את דבר יי' הניס את מקנהו על הבתים: ויעלם פרעה: והנה לא מת לפי אחר מסה והפלא יי' בין מקנה ונוחר ויכבד לב לבו: כאן לא שייך פיעל רבוא' דמי שמת מת ומי שפי מי: אלא שבכיכם: דבר זה לא היה מסתיים לכל מצרים לפיכך ל"ל מעצמו כל הבעלים אלא מתולדות האש אלא שאין הכ"ה רוצה לבטות מנהג העולם ומשה כתבין במקנת הנוהג: אלא שפכיכם פיח: ויזקר"ו קולם בלבו מנגדת נוכח נאש כאש: וזרקו משה הפיחה: בהרבה מקומות נקרא האויר שמים מן האויר כאלה ומיכל על כולם: לאבק: אלא"ר בנזל וא"ל"ף בקשן: בחדש ובכתבת פר' פי' הירא את דבר יי' הכיר את מקנהו אל הבתי' והו לשון פר"ש ל"ש כסבור: אלא שמש ל"ש כסבור לבעבועות אלו מתרפאות בשאר לבעבועו' הנתי' והו לשון פר"ש ל"ש בקשן: אלא שמש ל"ש כסבור לבעבועות אלו מתרפאות בשאר לבעבועו' על מכה: את כל מגפותי פר"ש נאמרו מכאן שמכת בכורות שקולה וכו' הם נמשי' הלדעות אלו לבכר הכם בכרך ל"ל את כל מגפותי כמה מיני מכות אלו וכר' מלכי אלגנים נפרי' שלג קישור: אלו לכן אלף לבו שלא לדם כבר עליו לבטבד מאד:

דלבו

כי זה הפעם לשר נתפדם בשור לו על דרך פלא שהיה מתית המקנה לא בתפשט כי אם בשור שהיה בן לעיר: ויתת כל מקנה מצרים: ר"ל מעת מתנו הדבר כי הבנ' רות הבולות תעשיה בכחו אלא הבפורים על זה לאוכן וכן ושטיחו בנקר והנה כלם בנרי' מתים: וכן לאחרו כי כלנו מתים בעבור הבכורות שמתו: והנה מתו אשר בשדה ונשארו אשר בעיר ואולי לא מתו כל אשר בשדה כי לא אמר כן מעשה לפרעה אבל אמר שיהיה בהם דבר כבד מאד: ויכבד לב פרעה ולא שלח את העם: כי שכבר היה רצוי שיתברר לו עוד פועל אלהי שלא מת אחד מהמקנה ישראל והיה כלתי אשר שיהיה כמו זה ההבדל בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים בשקרה הנה עם כל זה הכביד לבו ולא שלח העם כמו שיעוד העם יעבו: שכבר יפוזק לבו כדי שיראו אותותיו ונפלאותיו בארצם: ויתקבצו ישראל אל אבני זה לעבודת העם יתע': ודמה שכבר אחר לו לו שיעלם את העם בהתאמת לו דברים והוא מוזק לבו לו אחרו לו כי אם מלון הוא לבנים ביאלו לו מכת הבעלים כי לא כלו המכות כי אם לתכלית שיאלו בני ישראל מצרים: פיח הכבשן: הוא הרמן: ויזרקו ויזרק הבעיה: אשר עשה מעשה הכל בכלי אשר ויזרקו ולאויר לכל הבעיה: ורז"ל אמרו בברלשי' רבה שכבר נעשה לו נס שהשוקו אלא מבני משה מלא תבנו מעשה והלרן: פירש כפרנומו: כאשר דבר יי' ביד משה: ר"ל שכבר אחר הנס יתע' לעשה כי הוא יחזק את לבו: כי בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי אל לבך: ר"ל שיעלם הרבה מהכות אל לבו והרמון בזה שיראה לבו ויכבד: מהכה קולות ברקים ובין אש ולא אמר לו אל דרך פלא שהיה מתית המקנה לא בתפשט כי אם בשור שהיה בן לעיר: ויתת כל מקנה מצרים: ר"ל מעת מתנו הדבר כי הבנ' רות הבולות תעשיה בכחו אלא הבפורים על זה לאוכן וכן ושטיחו בנקר והנה כלם בנרי' מתים: וכן לאחרו כי כלנו מתים בעבור הבכורות שמתו: והנה מתו אשר בשדה ונשארו אשר בעיר ואולי לא מתו כל אשר בשדה כי לא אמר כן מעשה לפרעה אבל אמר שיהיה בהם דבר כבד מאד: ויכבד לב פרעה ולא שלח את העם: כי שכבר היה רצוי שיתברר לו עוד פועל אלהי שלא מת אחד מהמקנה ישראל והיה כלתי אשר שיהיה כמו זה ההבדל בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים בשקרה הנה עם כל זה הכביד לבו ולא שלח העם כמו שיעוד העם יעבו: שכבר יפוזק לבו כדי שיראו אותותיו ונפלאותיו בארצם: ויתקבצו ישראל אל אבני זה לעבודת הע

ואך אוֹתָהּ וְאֶת־עַמְּךָ בְּדָבָר וַתַּכֶּחָד מִן־הָאָרֶץ׃ וְאוּלָם בַּעֲבוּר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ בַּעֲבוּר הַרְאֹתְךָ אֶת־כֹּחִי וּלְמַעַן סֻפַּר שְׁמִי בְּכָל־הָאָרֶץ׃ עוֹדְךָ מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי לְבִלְתִּי שַׁלְּחָם׃ הִנְנִי מַמְטִיר כָּעֵת מָחָר בָּרָד כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא הָיָה כָמֹהוּ בְּמִצְרַיִם לְמִן־הַיּוֹם הִוָּסְדָה וְעַד־עָתָּה׃ וְעַתָּה שְׁלַח הָעֵז אֶת־מִקְנְךָ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר לְךָ בַּשָּׂדֶה כָּל־הָאָדָם וְהַבְّהֵמָה אֲשֶׁר־יִמָּצֵא בַשָּׂדֶה וְלֹא יֵאָסֵף הַבַּיְתָה וְיָרַד עֲלֵהֶם הַבָּרָד וָמֵתוּ׃ הַיָּרֵא אֶת־דְּבַר יְהוָה מֵעַבְדֵי פַרְעֹה הֵנִיס אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ אֶל־הַבָּתִּים׃ וַאֲשֶׁר לֹא־שָׂם לִבּוֹ אֶל־דְּבַר יְהוָה וַיַּעֲזֹב אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה׃

פ

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־הַשָּׁמַיִם וִיהִי בָרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה וְעַל כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־מַטֵּהוּ עַל־הַשָּׁמַיִם וַיהוָה נָתַן קֹלֹת וּבָרָד וַתְּהַלֶּךְ אֵשׁ אַרְצָה וַיַּמְטֵר יְהוָה בָּרָד עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיְהִי בָרָד וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָמֹהוּ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָז הָיְתָה לְגוֹי׃ וַיַּךְ הַבָּרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֶת כָּל־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וְאֶת כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבָּרָד וְאֶת כָּל־עֵץ הַשָּׂדֶה שִׁבָּר׃ רַק בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר־שָׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה בָּרָד׃ וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וְלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם חָטָאתִי הַפָּעַם יְהוָה הַצַּדִּיק וַאֲנִי וְעַמִּי הָרְשָׁעִים׃ הַעְתִּירוּ אֶל־יְהוָה וְרַב מִהְיֹת קֹלֹת אֱלֹהִים וּבָרָד וַאֲשַׁלְּחָה אֶתְכֶם וְלֹא תֹסִפוּן לַעֲמֹד׃ ויאמר

מִן־קָדְמַיי וּבְרַדָּא וַאֲשַׁלַּח יָתְכוֹן וְלָא תּוֹסְפוּן לְאִתְעַכָּבָא׃ ואמר

ומחית יָתָךְ וְיָת עַמָּךְ בְּמוּתָא׃ וְאִשְׁתְּיַצִּיתָא מִן־אַרְעָא׃ וּבְרַם בְּדִיל דָּא קַיְּמְתָּךְ בְּדִיל לְאַחֲזָיוּתָךְ יָת חֵילִי וּבְדִיל דִּיהוֹן מִשְׁתַּעֵן גְּבוּרָת שְׁמִי בְּכָל־אַרְעָא׃ עַד כְּעַן אַתְּ כְּבִישַׁת לֵיהּ לְעַמִּי בְּדִיל דְּלָא לְשַׁלָּחוּתְהוֹן׃ הָא אֲנָא מַחֵית כְּעִדְנָא הָדֵין מְחַר בְּרַדָּא תַּקִּיף לַחֲדָא דִּי לָא הֲוָה דְּכוֹתֵיהּ דִּמְצְרַיִם לְמִן־יוֹמָא דְּאִשְׁתַּכְלְלַת וְעַד כְּעַן׃ וּכְעַן שְׁלַח יָת־בְּעִירָךְ וְיָת כָּל־דִּי לָךְ בְּחַקְלָא כָּל־אֲנָשָׁא וּבְעִירָא דְּיִשְׁתְּכַח בְּחַקְלָא וְלָא יִתְכְּנֵשׁ לְבֵיתָא וְיֵחוֹת עֲלֵיהוֹן בַּרְדָּא וִימוּתוּן׃ דְּרַחֵיל מִפִּתְגָּמָא דְיָ מֵעַבְדֵי פַרְעֹה כְּנַשְׁתֵּ עַבְדּוֹהִי וְיָת־בְּעִירֵיהּ לְבָתָיָא׃ וְדִי לָא־שַׁוִּי לִבֵּיהּ לְפִתְגָּמָא דְיָ וְשַׁבֵּק יָת עַבְדּוֹהִי וְיָת־בְּעִירֵיהּ בְּחַקְלָא׃ וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֲרֵים יָתְךָ עַל־צִית שְׁמַיָּא וִיהֵי בַּרְדָּא בְּכָל־אַרְעָא דְּמִצְרַיִם עַל־אֱנָשָׁא וְעַל־בְּעִירָא וְעַל כָּל־עִשְׂבָּא דְּחַקְלָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם׃ וְאָרִים מֹשֶׁה יָת־חוּטְרֵיהּ עַל־צִית שְׁמַיָּא וַיְיָ יְהַב קָלִין וּבַרְדָּא וּמְהַלְּכָא אֶשְׁתָּא עַל־אַרְעָא וְאַמְטַר יְיָ בַּרְדָּא עַל־אַרְעָא דְּמִצְרַיִם׃ וַהֲוָה בַרְדָּא וְאֶשְׁתָּא מִשְׁתַּלְהֲבָא בְּגוֹ בַרְדָּא תַּקִּיף לַחֲדָא דִּי לָא הֲוָה דְּכוֹתֵיהּ בְּכָל־אַרְעָא דְּמִצְרַיִם מֵעִדַּן דַּהֲוָת לְעָם׃ וּמְחָא בַרְדָּא בְּכָל־אַרְעָא דְּמִצְרַיִם יָת כָּל־דִּי בְחַקְלָא מֵאֱנָשָׁא וְעַד־בְּעִירָא וְיָת כָּל־עִשְׂבָּא דְחַקְלָא מְחָא בַרְדָּא וְיָת־כָּל־אִילָנֵי דְחַקְלָא תַּבֵּר׃ לְחוֹד בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן דִּי תַמָּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא הֲוָה בַרְדָּא׃ וְשַׁלַּח פַּרְעֹה וְקָרָא לְמֹשֶׁה וְלְאַהֲרֹן וַאֲמַר לְהוֹן חָבֵית זִמְנָא הָדָא יְיָ זַכָּאָה וַאֲנָא וְעַמִּי חַיָּבִין׃ צַלּוּ קֳדָם יְיָ וּסְגֵי קָדְמוֹהִי רְוַח דְּלָא יְהֵוֹן עֲלָנָא קָלִין דְּלוֹט־כְּאִילֵין מִן־קָדְמַיי וּבְרַדָּא וַאֲשַׁלַּח יָתְכוֹן וְלָא תּוֹסְפוּן לְאִתְעַכָּבָא׃ ואמר

ואך חסר ו"ן כמו ואם אין אוכיל כי שניה' שוים ופרשם נטה עכה׃ וטעם בדבר הידוע שנו הרגתי המקנה שלכם כן הייתי הורג כלכם עמה׃ ואולם בעבור זאת העמדתיך׃ פי׳ מה שעם זאת והוא בעבור הראותך את כחי וכמהו ומתוכה כעין החמל תתוך האש ויפת אמר בעבור זאת המכה שהיא מכת הברד׃ וטעם ולמען ספר שמי איננו שב אל פרעה רק מלת ספר שם הפועל כמו כי כבד אכבדך ואין הטעם שפרע׳ ישוטט בעולם לספר כבוד השם רק יסוד׳ שמו בכל דור ודור בעבור שלא האותו׳ בעשה׃ עודך מתולל׳ כמו מתחבא מגזר׳ סלסלה ותרוממך ואם הוא כפול הפ"א מפעלי הכפל כמו סלו לרוכב בערבות וגלגלתיך כמו מהגולל גם גלו ורבי מרימוס אמר כי פירושו מתמ"ק מגזרת מסלות לבית יי׳ ובמקום אחר כתוב מסעד לבי׳ יי׳׃ הנני ממטיר׃ ידוע כי לא ירד גם היום על מצרים ברד ומטר ואין צורך לפרש למה זה וככה במקומו׳ אחרים עד היום ובעבור זה פחדו פחד גדול כי לא ירד שם שלא כדמות טל׃ שלא העז הגם לו אסוף וכמוהו יוסבי הגבים העיזו׃ הירא הנים באותו היום׃ ואשר לא שם׃ יש בלשון קדר טעם לוי"ו ויעזב רק אין יכולת בנו לתרגם הדבר בלשון אחרת וככה ביום השלישי ושלח אברהם את עיניו ורבים ככה׃ ויאמר׃ מדרך סברא ירמה כי נעוי׳ ילו במטה היתה והנה כתוב אחריו׳ ויט משה את מטהו על השמים והוא האויר וכמוהו על פני רקיע השמים׃ ותהלך אש׃ מהבנין הקל מלשון הליכה׃ מרלה׃ הפך תולדתה כי היא למעלה עולה׃ ואש מתלקחת בתוך הברד׃ פלא בתוך פלא׃ ויך׃ זאת היתה מכה קשה שהרג אדם ובהמה ובמה עץ השדה רק שהאש חמל עליה׃ ועל מקניהם׃ ולא הזכיר משה לפרעה זה שרמה שאלא פרעה ולא את לבו׃ ויקרא׃ אמר חטאתי מרוב פחדו שיכחד בדב׳ כאשר אמר לו׃ העתירו אל יי׳׃ הזכיר האש הנכבד ואמר קולות אלהים כי הוא מולה שיש אלהי׳ כאשר הזכרתי ובעבור שלא אמ׳ קולות יי׳ חבר משה אש הענש והתאר ואמר מפני יי׳ אלהים׃ והטעם כי האש הוא אלהים לבדו ולא תתלא ככה בדברי משה בכל התורה ואין טוענה ממלת יי׳ אלהים אתה החלות כי בש"ף אל"ת הוא כתוב׃ ויאמר

דראתך ל"אתם יחד הרל"תה׃ שביעי

בעל הטורים

ספר שניים נמסורת למען ספר שמי בכל הארץ׳ הזכירני בשפה יחד ספר אתה למען תזכר׃ כשהקב"ה עשה לון ברשעים שמו מהעלה׃ וזהו בשפה יחד׃ ספר שמי בכל הארץ׳ שמו מתעל׳ בכן׳ כיוצא מסחולל בעמי׳ לעלתי ר"ת בלשון שעל יון היוצ מבלחם דבלשה היו בעמה׃ יאחסף שניים במבור׳ יאחסף הציאה׃ עשיר יסבב ולא יאחסף שמו שהיה עשיר והיה לו מקנ׳ רב לפי שעה שבב ולא יאחסף שהבהו הברד׃ הירא׳ שניים במסורת הירא את דבר יי׳׃ אים הירא ורך הלבב׃ מה התם ה רא מעביר׳ שבידו אף בכל נמי היו ירא׳ מעבירו׳ שניים מכאן חמרו עוב שבנותי הרוב שהיי בחיב הירא את דבר יי׳׃ ובחיב ליה וירד עליהם הברד ומתו׃ ויחטר שניים במסור׳ ויחסר יי׳ ברד׃ ויחטר כליהם בעפר אחר בני שלו מלאך שהשלו היה יורד בכח ומכה לרשעים בדרך שהברד מכה במצרים׃ תירלון

מ"ע ספורנו

בעבור הראתך את כחי׳ כדי שתחזור בתשוב׳ כי לא אתפון בזמות העת׃ ולמען ספר שמי׳ ורבים הביב מעמן׃ ועתה שלח העז את מקנך׃ כדי שיתלבו העבדים אשר עם המקנה כאמרם ז"ל תביב אדם שנברא בצלם הירא את דבר ה׳ הנים׃ והטעם שאמרתי שלא העז הוא פפני שרמיתי בענין הדבר שרלא את דבר ה׳ הנים׃ ואשר לא שם לבו מטה׃ ויעזוב באופן שעם אחרו הפסיד לכן אני מזהיר עתה כדי שלא ימות האדם אשר בשדה׃ זאת מתלקחת בתוך הנ"ל׃ בחזק תנועת הברד בדרכו עלהב האויר ונתן קולו׳ ובחזק תנועתו היה בגדלו לקלקל הרן והקש׳ לאחרו ואת כל עשב השדה הכה הברד ואת כל עץ השדה שבר׃ ותהלך אש ארצה׃ כי האויר הבלהב ירד לארץ בחזק תנועת הברד הבכביד עליו ברדתו לעטה׃ כנאתי

הזקוני

אל לבן הכ"ת בשנא ולמען ספר שמי בכל הארץ׳ מדה כנגד מדה אחרת לא ידעתי אם יי׳ איין שתנטר׳ לחודיע שמי בכל הארץ׳ שודך מכתולל מסתנא בעמך שים לך כח לשון כולו לרוכב בעדנו׳׃ למן היום הוסדה הכ"ל רפה׃ ומתוך שלא הבו ונאמר עם שלא הזהיר עשה את פרע׳ לאמר בחכת דבר שלא הבו את מקנך כמו שעשה בחכת ברד יי"ל פירש לך הבו את מקנך והירא את דבר יי׳ בקלה ומחוכה תבין שלאחר כן בשמורה׃ ל"ל מה שלא התרה בו על הדבר לפי שהדבר לא היה רק על הבהמות והבר׳ הכה אדם ובהמה׃ ואחר לא שם לבו ובו׳ בם לשלינם ירא׳ היה מקנה ע"י מקרה שלא הוציאום ביום הדבר׃ ויי׳ נתן קולות׳ הוא וכנקליטין שלו׃ ותהלך אש ארצה׃ ממה שנא׳ ואש מתלקחת יודע׳ אנו שיש אש בתוכה אבל לא אמר כך אלא בשביל האש שנתנ׳ מנהג׳ שדרכה לעלו׳ בעולה ויהי ברד ואש מתלקחת׃ לאחר שמכבו לוקמו בהאש ושורפו׃ יי׳ הצדיק בכל המכות לא אחר פרעה יי׳ הצדיק אנא בחכת ברד בלב׳ ולהה בלאחר אנא אדם שהוא רוצה לבלע׳ עם שכרו׳ ולרבנו פתלום הוא בא אליו והורנו והוא אחר לפרעה שלא הבו אם מקנך ונומר׃ קולות אלהים׃ מוד׳ היה שהיה אלהים ובשביל שלא אחר שם המיוח׳ בא אמר ואמר׳ מפני יי׳ אלהים פי הלהי׳ הוא יי׳ לבדו׳ ולא תתלא בכל התורה שהזכירו שום אדם כן ולא שמנה מן יי׳ אלהים מה תתולי במה אדע אתה בקולות אל תפלת עניך ובשלמן כתוכי׳ בש"ף דל"ת׃ כנאתי

ואם חסר ו"ן כמו ואם אין אוכיל כי שניה׳ שוים ופרשם נטה עכה׃ וטעם בדבר הידוע שנו הרגתי המקנה שלכם כן הייתי הורג כלכם עמה׃ ואולם בעבור זאת העמדתיך׃ פי׳ מה שעם זאת והוא בעבור הראותך את כחי וכמהו ומתוכה כעין החמל תתוך האש ויפת אמר בעבור זאת המכה שהיא מכת הברד׃ וטעם ולמען ספר שמי איננו שב אל פרעה רק מלת ספר שם הפועל כמו כי כבד אכבדך ואין הטעם שפרע׳ ישוטט בעולם לספר כבוד השם רק יסוד׳ שמו בכל דור ודור בעבור שלא האותו׳ בעשה׃ עודך מתולל׳ כמו מתחבא מגזר׳ סלסלה ותרוממך ואם הוא כפול הפ"א מפעלי הכפל כמו סלו לרוכב בערבות וגלגלתיך כמו מהגולל גם גלו ורבי מרימוס אמר כי פירושו מתמ"ק מגזרת מסלות לבית יי׳ ובמקום אחר כתוב מסעד לבי׳ יי׳׃ הנני ממטיר׃ ידוע כי לא ירד גם היום על מצרים ברד ומטר ואין צורך לפרש למה זה וככה במקומו׳ אחרים עד היום ובעבור זה פחדו פחד גדול כי לא ירד שם שלא כדמות טל׃ שלא העז הגם לו אסוף וכמוהו יוסבי הגבים העיזו׃ הירא הנים באותו היום׃ ואשר לא שם׃ יש בלשון קדר טעם לוי"ו ויעזב רק אין יכולת בנו לתרגם הדבר בלשון אחרת וככה ביום השלישי ושלח אברהם את עיניו ורבים ככה׃ ויאמר׃ מדרך סברא ירמה כי נעוי׳ ילו במטה היתה והנה כתוב אחריו׳ ויט משה את מטהו על השמים והוא האויר וכמוהו על פני רקיע השמים׃ ותהלך אש׃ מהבנין הקל מלשון הליכה׃ מרלה׃ הפך תולדתה כי היא למעלה עולה׃ ואש מתלקחת בתוך הברד׃ פלא בתוך פלא׃ ויך׃ זאת היתה מכה קשה שהרג אדם ובהמה ובמה עץ השדה רק שהאש חמל עליה׃ ועל מקניהם׃ ולא הזכיר משה לפרעה זה שרמה שאלא פרעה ולא את לבו׃ ויקרא׃ אמר חטאתי מרוב פחדו שיכחד בדב׳ כאשר אמר לו׃ העתירו אל יי׳׃ הזכיר האש הנכבד ואמר קולות אלהים כי הוא מולה שיש אלהי׳ כאשר הזכרתי ובעבור שלא אמ׳ קולות יי׳ חבר משה אש הענש והתאר ואמר מפני יי׳ אלהים׃ והטעם כי האש הוא אלהים לבדו ולא תתלא ככה בדברי משה בכל התורה ואין טוענה ממלת יי׳ אלהים אתה החלות כי בש"ף דל"ת הוא כתוב׃ ויאמר

דלבג

לא הביר לפרעה כמי אל יי׳׃ זה לאות כי לא הי׳ מתפלל מעה לאם יתפ׳ עוד הביר כי אולי לא היתה מוכנת אל שידבק לו בה הסבא האלהי כאופן מתהי׳ תפלתו נמחעת לו היתה הכבד בזה מעק התבעלותו מרוע מנהג המצרים ולזה היה צריך שיתבודד מה׳ בהתפללו לאם יתפ׳ ולזה אחר מזה מקדם׳ ולא מזה מעם פרעה ויעתר אל יי׳ ושרגון בו שהוא יגא מן העיר׳ לאמר מדע כי ליי׳ הארץ׳ רוצה לומר שהוא מסגיב בה׳ וצליב לעשות כה כמקנו׳ כי ערם תירלון מפני יי׳ אלהי׳ ר"ל שערם שלחתנ׳ עליכם לבביר ולא המכה אתם ירלתים מהאם יתפ׳ אך אחר זה כי תהיה הרוחה לא תיראו מעכו כמו מספר ואחר אחר זה ויוסף לאמר ויבבד לבו הוא ועבדיו׳ וכל׳ ספ׳ אם׳ זה מהמפתה והמעורה הוכו בבר׳ כי היו בלתום מהיה לאם ואולם האם׳ והבוהמת לא הוכו וכמו זה ספר בשאר המכות לי זה מהבדרי׳ לקו בהם ועוד מבבר הוכרם לזה בזה המקום כי הוא אמר בשולם כי כל עשב השדה הכה הברד ואת כל עץ השדה שבר ולא כיל׳ לי זה מהבדרים אחר בשדה הוכו ולי זה מהם לא הוכו׃ ומטר לא כתב ארבע ר"ל שלא בכך מטר מהעבנים אחר שם מטר ירד לארץ אחר שמירם עשה בכיון אל האם יתפ׳ וזה היה פלא עשוה ואולם אנקלוס תרגם שהמטר שהיה ירד לא ירד לארץ וזה יהיה יותר נפל׳ ולפי דעתי שאם היה הענין כן הנה ה תה מבוארת התורה זה כמו שביאר׳ אחר הפלאי׳ הנפלא׳׃ ויחזק לב פרע׳ רוצה לומר שהאם שבב שיהיה לבו חזק כאם׳ דבר כיל מעה׳ והנה דברי זה הכפור הם מבואריים מאד׃ ואולם התועלת׃ הראיה׳ מזה הכפו׳ הם שני׳׃ הראשון הוא להודיע ולפרסם עוצם יכול׳ האם יתעלה לשבות טבע המציאות על לב הרשעים עד שבבר היה מציא בפליאה לנו המכות ומסיר לותם בעת שהיה רוצה ומנים מעוצם היכולת אחר לא להניע לב הרשעים ולהמיתו לאחר ירצה שבבר חזק לב פרעה לבלתי שלח את העם עם דוב הבהמות שהמתי׳ שהי׳ רלוי שיסדר בהם קושי לבבו ולזה נ"כ הודיענו בזה הספור שמה שיתעבד האם יתעלה על דרך המופת הוא לאתי המציאות הוא כלו׳ היה מתקד׳ מהטבע׃ ולזה כלם מעה לאדם אחר אחר המטות בהיותו תבין כי הוא היה תבין לפי הראות לבד כמו הענין בעבודות הארבעים ומפני זה נ"כ מעה הבנה אחר ביאור בשבהבו מיעיו לדם כי מימיו היו דם לפי הראות במדבר׃ הדם אחר יתהה מהטבע׃ כמו בה הם׃ יתעלה עם פרעה כאחר בנה שיראל אחר העירונו על עניבה בתועלות הפרשה הקודמת וזה כי תפלה זה שיעבו לבניו מופת בלתי מבטר אותו כלל והוא ההכן המעה לתבין ואחר כן זה שיעבו לבניו מופת עוזק לו מעבו והוא ההכן המיעות לדם׃ כי לא היו מולאים מים לשתות כי אם בקושי ואחר כן מה שיעבו לבניו מופת יותר עוזק׃ מזה והוא מופת הנפרדעים אלא שהיקוש היה מעט יותר והם הנקרלות ראלו"קי׳ בלעו׃ והנה הם היו עולות בביתם ובחדר מטבבם ועל מעטם ויתר המקומות׃ ואחר והיו מפני זה מבארות האבשים נער מה אלא אלא היה כמו הנער שהיה בהם מהבבי׳ בי הם היו עולים בבשרה תוך לבושיהם והיו עוקים אותם כמהבן הבנים׃ ולזה הביא עליהם אחר זה מבת הבנים והנה זה הסדר הוא ראלו מהאדון הסוב לאבשים המורדים בו וכן יעשו המלכים המורדים בהם אחר אחים שומעים׃ לדבריהם וזה כי בהלחמם עליהם יחמיצו מהם תפלה מזונותיהם׃ ולא׳ כן יעבדו ונוסם ויבבדום בשוטים או בעקרבי׳ והנה תחלת שבבר הביאו בתפלה אלו המוכרים מהם׃ לפרע׳ ביות׳ קל שלאמר שבבר היו נמלאי׳ להם אלא שבבר היו נמלאי׳ להם בקושי ואחר כן הביא נער אלו׳ שלנוסם ואחר זה סב להכביד מבותיה׃ בהדרגה בזה הסדור בעינו׳ זה שהיא הביא בתפלת הערוב שהיה מעטית המקנה ומזונותיהם אחר בביה ובשדה ואחר כן הוסיף שהביא להיוקם במזונותיהם זה שבבר הביא דבר כבד מאד בבקיה׃ שהיה הזיקו׃ יותר חזק מהיזיקן שהביא בתועלת׃ עשבי הערוב ואחר כן הביא בנוסף מה שיעבר׃ נער גדול והוא הבסקין שהיה בזה בפועל אחר אחר׃ ואחר זה סב להכביד מבותיה׃ בהדרגה׃ בזה הסדר בעינו זה שבבר הביא

עמ

אבן עזרא

ואראא

רשי

ואמר אליו משה כצאתי את העיר. אמרו המפרשים כי לא יוכל לפרוש כפיו במדבר בעבור שמלאה חלילים. כי ליי' הארץ. ולא לך: והנה. המ' רבי שלמה כי טרם תירתון כמו עדיין לא תרתון וכמוהו טרם יסכבו וזו המלה איננה במלאת כאשר חשב כי לעולם יבא אחריה הענין כי אם' טרם יסכבו כתו' ואנשי העי' אנשי סדם נסבו על הבית והטעם כאשר היתה עת שכיבתם נסבו על הבית וככה טרם יקראו ואני אענה וככה בטרם יקטירו את החלב וככה כל טרם והנה אין טרם כמו לא והבאתון רב סעדיה ז"ל דבר הענין וכמה פי' אמר משה לפרעה אני אתפלל להסיר מכת הברד רק מה שהשחית השחי' ושעם והפשתה והשעורה נכתה זה לא ישוב ולא אתפלל לרפאם והנה הטעם קודם שתירגו ותודה ותאחר יי' הצדיק כבר הוכתה הפשתה והשעורה וזה הו"ו נכון בלשון ישמעאל כאשר הזכרתי ולפי דעתי כי תחסר מלה אחת טרם אפרוש כפי אתם יראיתם את הטעם אחה ועבדיך וזה דרך מוסר והטעם שבסיר המכה תמרדו על כן כתוב אחריו ויכבד לבו הוא ועבדיו ולא תמצא כן במקום אחר: והפשתה והשעורה. ספר הכתב מה שאירע והנה התברר ממילת נכתה גם נכו כי טרם מכ' נכה כמו ושכו עצמותיו לא רצו: אפילו. תאר וקרוב ממנו ותפל ואין מונה לו והטעם שהיו עוד תחת הארץ ולא נראו: נתך. כדרך כהתוך כסף בתוך כור והוא מבנין נפעל כמו ונגש אל הערפל: וירא. הזכיר עתה יוסף לחטוא בעבור שהודה ואמר חטאתי הפעם: ועתה ויכבד לבו הוא ועבדיו התברר מה שאמר משה ועתה ועבדיך: ויחזק. אחר שפחד מהמכה הזאת יותר מהראשונות:

חסלת וארא

זרע לוים תס אל הוציאו
וכיר עבדו חק הודיעו
הנה מלות החדש הוא
סוד פרשת בא אל פרעה

פרשה

בא אל פרעה. בא אליו זאת הפע' ל' תשחומס בעבור שחזק לבו עד עתה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו. והזכיר לב עבדיו בעבו' שיבך לבם בבוא מכת הארבה. וטעם שהכבדתי את לבו למען שיתי אותותי אלה בקרבו ואין דעת הכמי ספרד שזה כי שיתו כמו בינו שימו והדומה להם וכמה ישית ישים יבין והדומה להם בכל הסימנים ויש אומרים שהוא מבנין הפעיל והוא הבנין חסר בעבור שמלהו או מי ישום אלם שיתם מבנין הקל ויש אומרים ישם כמו ישום ושיתי כמו שומי שומי והכל מבנין הקל: ולמען תספר. למשה ידבר שהיה כנגד כל ישראל וככה וידעתם כי אני יי' שידעו כל ישראל זה ודברה תורה כלשון בני אדם לומר התעללתי כאדם משנה התולדת להנקס מאחר: ויבא. ידענו כי לא יבא משה אל פרעה בלא אהרן עמו כי הוא המלין והזכיר עתה משה ואהרן בעבור שהושבו אביו וגרשם באחרונה שלא עשה כן בכל המכות: לעמות. מבנין נפעל מגזרת עני: ארבה. שם מין אולי נקרא כן בעבור שהוא יותר רב מהמינים האחרים וכתוב יתר הגזם הכל הארבה ועליו כתוב חילי הגדול ואם כן יהי' האלף נוסף: ובסה. דרך משל: ולא

חזקוני

כצאתי את העיר. לפי שאחר לתפלה אחר יצאת נשדה וירד עליהם הברד עכשו נעת החכה שלא יאמרו ירא הוא לצאת בעבור הברד אמר כצאתי את העיר אפרוש ידי מן הברד: ד"א כצאתי מחוץ לבא אל הפיר אפרוש כפי בתוך העיר וכן הוא אומר משה מעם פרעה את העיר ונומר ד"א לפי הפשט מכת ברד נכרת בשדה יותר מבעיר לכן אמר כצאתי את העיר ואדע בשדה הפשתה הברד ואתפלל לפי הצורך: ידעתי כי טרם תשלמו אותנו יראון כלומר עדיין לא נוכו ועדיין יש לכם לאכול: נוכפה ל' רבוים כמו ויהי ידיו אמונה ועיני קשה בנוח נעדה: כי השעורה אביב הוא שלא שתף הכתוב' בפשתה ושעורה בתנינו' כמו שפתף תמה וכוסמת בתמילות לפי שהפשתה כן שנזרע בנכי בין שנזרעה בחפל לעולם הוא נגעול מה שאין בשאר עשבי' לכן כתב הפשתה לבדה אבל תמה וכוסמת אם נזרעו יקר נדלי' הם נאכלין אמר: והפשתה נגעול. משעת שלא היתה נגעול לא היתה לוקה: מן ר"ק שהרי בפי' ואת כל עשב השדה ככה הברד: והחטה והכוסמת לא נוכו. לפי שעתיד לומר ואכל את יתר הפליטה הנשארת לכם מן הברד ויש שתמון פה לשנוק ונומר הרי כבר נאמר את כל עשב ככה הברד לכן קדם ולמדך כאן שהחטה והכוסמת לא נוכו אלא הנה שמה שלא שבר הברד אכל האלבה הברד מקלקל את הקטה והאלבה אוכל את הרך: כי אפלות הנה. לשון אופל שהיו עוד בארץ ולא נראו: כי אפל המטר. שלא הכשיו משה רק בקולות וברד אמר עכשו משה נדלתי הוא ולפיכך ויוכף לקטוה: ויכבד לבו הוא ועבדיו. אמרו אין הק"ב מביא פעם שניה. ד"א לפי שאחר המעלה ד"י הנדיק ונומר מ"שעם שלא היה כלבו לשמו' ונעכבם: ועכשו כשנתפרדו כתיב ויוכף לקטוה: הוא ועבדיו. לא מצינו לשון זה בתקוס אחר שלא לפי שאחר המעלה ואתה ועבדיך נקט ליה הכא כדאחר ויוכף לקט' לפי שאחר המעלה מעתי הפעם כן דרכם של רשעים כשהם נגרה נכנעים מגרה הברד מגרה לקלקולה ולשנבר היפה מגרה עליהם כדכתיב הירא את דבר יי' ונומר ועכשו כשנגרו הם מודים נעשו כהם כאשר דבר יי' ולא יסף אתכם מלך מצרים להלוך: ביד משה. נבנואה שנאמרה למשה וכן כל

פרשה

בא אל פרעה. בא אליו זאת הפע' ל' תשחומס בעבור שחזק לבו עד עתה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו. והזכיר לב עבדיו בעבו' שיבך לבם בבוא מכת הארבה. וטעם שהכבדתי את לבו למען שיתי אותותי אלה בקרבו ואין דעת הכמי ספרד שזה כי שיתו כמו בינו שימו והדומה להם וכמה ישית ישים יבין והדומה להם בכל הסימנים ויש אומרים שהוא מבנין הפעיל והוא הבנין חסר בעבור שמלהו או מי ישום אלם שיתם מבנין הקל ויש אומרים ישם כמו ישום ושיתי כמו שומי שומי והכל מבנין הקל: ולמען תספר. למשה ידבר שהיה כנגד כל ישראל וככה וידעתם כי אני יי' שידעו כל ישראל זה ודברה תורה כלשון בני אדם לומר התעללתי כאדם משנה התולדת להנקס מאחר: ויבא. ידענו כי לא יבא משה אל פרעה בלא אהרן עמו כי הוא המלין והזכיר עתה משה ואהרן בעבור שהושבו אביו וגרשם באחרונה שלא עשה כן בכל המכות: לעמות. מבנין נפעל מגזרת עני: ארבה. שם מין אולי נקרא כן בעבור שהוא יותר רב מהמינים האחרים וכתוב יתר הגזם הכל הארבה ועליו כתוב חילי הגדול ואם כן יהי' האלף נוסף: ובסה. דרך משל:

רלב"ג

הניח תפלה הברד להשפיע כל אחר בשד' אחר לי לאחר שיעשה מבני הברד למנוע מהמצרי' מזוכותי ואחר כן הכניד עליהם והניח אחרנה הנבלה בנבולם להשפיע מה שנאחר להם ומהברד והעץ הנושא לפם יין הפל' כלי ם שדרו מזונות היהם הולעם זה מנצרים נופם נער מפי מלאו מקפם בתי מנרים ואחר זה הניח עליהם מה שיעבר נופם נער נפלא אלא שלא יניע מעבנו המות והוא הפסד בחוק שהשפיע להם לעלת ישים נאמן שלא קמו אים מפקפיו ולא ראו אים את אחיו כי נם הכר לא היה מאיר להם לפי דעתי שנת זה היה עוכי האויר המתפיך עד שהיו יכולי' לעשה אותו: ולזה לא היה אחר להם לקחת מזונם כראוי בכל אלה הפלגה ישים ואחר זה הניחו המות בנבוריהם והנה הנגע באחרונה הכניד מכל הקודמים והנה המכות הראשונות נעשו על ידי אהרן כי לא היה מעינם נפלא בא. המכות שנעשו על ידי משה וזה כי המכות שנעשו על ידי אהרן היה רמוז הדבר שנתפקדם מעבנו מה שנתפקדם על דרך פלא כאנו תאחר כי מהמשה היה תכין ומהיום דם ובפרדעים ומהעפר כנים ואולם הנגע לא נתפקדם על ידי משה מהדבר רמוז אליו ולא האחרנה ולא המתן והנה המתין שנתפקד על

אמרי נועם

כצאתי את העיר פ"ה שבתוך העיר לא התפלל שהיתה מלאה גלולים ותי' לזה הזכיר כאן ינאמת העיר יותר מבשאר מקומות' מי"ל שכן אחר משה אל פ"ר מקולות וברד בשדה אבל מן העיר: כי אפילות הנה פ"ה שלאחי פלאות נעשו לכם שלא לקו ותי' בא כתיב כי אפילות הנה שעשו לאחי לא לקו ואחר ר"י נבי דלא לקו אחתת ברד מ"מ הוי לקו אחתת שבאין כדאמינו נפרק אי שמתו דלקו התבואה ע"י שהפון לכן פיר"ש פלאחי פלאו' וכו': הקולות יחלון והברד לא יהי' עוד ת' מ"ם. לא נאמר בקולות לא יהי' עוד כמו בני ברד ויל לפי שהקולו' הדר הוי בשעת מ"ת אבל ויהי קולות וברקי' לכך לא נאמר בו לא יהי' עוד:

פרשת בא

כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו. בא כתי' שאתרו לו שבדיו עד אתי יהי' זה לעוקם אלא את האנשי' וי"ל מ"ש שכניד לבנן אלא כי כבדתם לשלוח אלא כנגדי לכך:

מ"ע סבורנו

כצאתי את העיר. חוץ מן העיר: קולות ברד. ורב מהיות קולות אלהים וברד לא יפלו כל זה אי אפשר מן העיר: הקולות יחלון והברד לא יהיה עוד לתמן תדע כי ליי' הארץ. כל אם יהיה יתרון כמו הנעם אלא בתוכנו הטבע וזה לתמן תדע לא נמצא שתמצו' שבנר שבת' בעבורה כי אתם ידעתי כי פרעה תירתון. עדיין לא תירתון: והתעשרה והשעורה נכתה. חוץ מלפי שהפשתה והשעורה נכתה וזה הוא רב בעבורים בתמרו ונוסו כל מנהגי עבדים: והחטה וכוסמת לא נכתו. ולפי זה פה רב בעשה מלת בא ורחה פה רב בעשה מלת פרעה ובנדיו כי אין

פרשה

ויאמר יי' למשה עול לית־פרעה ארי אנא יקרית ית־לביה־ויית־לבא דעבדוהי בדיל לשואה אתי אילין ביניהון: ובדיל דתישתעי־ון עיקרם ברך וברר ברך ית־נישין די־עבדית במצרים וית־אתותי די שויתי בהון ותידעון ארי אנא יי: ועל משה ואהרן לית־פרעה ואמרו ליה כדנן אמר יי אלהא דיהודאי עד־אימתי מסריב את לאיתכנעא מן־קדמי שלח עמי ויפלחון קדמי: ארי אם־מסרב את לשלחאית עמי הא אנא מייתי מחר גבא בתחומך: ויחפיית ית־עין שמשא דארעא ולא יכול למחזי ית ארעא ולא יתבר דיתרלון ויתבר כל דיתרלי לכון מן חקל: ויתמלון בתיך וכל בתי עבדוהי וכל בתי כל מצרים דלא חזון אבהך ואבי אבהך מן יום מהוותהון על ארעא עד יומא הדין ואתפנא ונחת מן־קדם פרעה: ואמרו עבדוהי לגבי פרעה עד־אימתי יהי דנא לנא לפגם עמא שלח ית־גברא ויפלחון ית־יי אלההון הלא־ידע עד־כדון דאבדת מצרים: ואתיבו ית־משה ואהרן לגבי פרעה ואמר להון אזלו פלחו ית־יי אלהכון מן־מן אינון אזלין: ואמר משה בעולמנא ובסבתנא נהך בבנין ובבנתן בענא ובתורן נהך ארי חגא דיי לנא: ואמר להון לא כדין יהי־ון גברא דאינון פלחין ית־יי ארי אותה אנתון בעין: ואתרמון מן־קדם פרעה: ויאמר יי למשה אמר לאהרן אסק ית־ידך בתרעא דמצרים לאתיא ארבה ויסק על־ארעא דמצרים ויתי ארבה: ונחת ארבה בכל תחום מצרים ונוחן בתרעא דמצרים יקר לחדא לא הוה ולא יהי־ה בתר־הכי: ומכסי ית־אנפי כל־ארעא ואתחשך ארעא ואכל ית כל־עסבא דארעא וית כל־אבא דאילנא די־אשתאר מן־ברדא ולא אשתאר כל־ירוקא בכל אילנא ובעסבא דבר־חקלא בכל ארעא דמצרים: ובהתו פרעה לגבי משה ואהרן ואמר חבית לי־ון לקדם יי אלהכון ולקדמך: ולכן אנא נשא ית־חובתי בעלמא הדין ובעלמא דאתי ובעתרו מן־קדם יי אלהכון דיסר מני ית־מותא דין בלחודוי: ונפק מן־קדם פרעה ובעתר מן־קדם יי: ותב יי רוח מערבא תקיפא לחדא ונטל ית־ארבה ורמי יתה לים־סוף לא אשתאר חד ארבה בכל תחום מצרים: ותקיף יי ית־לבא דפרעה ולא שלח ית־בני ישראל: ואמר יי למשה אסק ית־ידך לשמיא ויהי חשוכא בארעא דמצרים חשוכא דמתמש: ואסק משה ית־ידיה לשמיא ויהי אפלתא תלת יומין בכל ארעא דמצרים: לא חזו גברין ית־אחיהון ולא קמו גברין מן־אתרהון תלת יומין וכל בני ישראל הוו נהרין בתרין בתי מדורהון: ואמר פרעה לגבי משה אזלו פלחו ית־יי בלחודיכון אף־עמכון יתבון בתרין בתי מדורכון: אף־בעלי־משכנתכון אף־בעלי־מדרשכון אף־בעלי־מדרכון אף־בעלי־מדרכון אף־בעלי־מדר

על ידי משה מפיו הכבדן לא היה באופן השתנות המים לדם כי לא שב פיו הכבדן שתין אבל בתחלת השתין בעת שורקו משה לבד המים ועם כל זה הנה מפני שידמה באופן מה שיהיה בתחלת השתין מדבר רמז נשתנה בענינו אחרון השתנות מה כי הוא מחומצ בין מה שיתחלש מדבר רמוז ובין מה שיתחלש לא מדבר רמוז ולהראות לאופן המדלגות האלו מהמכות שהיו אלשה מדלגות היה נותן בהם רבי יהודה סימנין דל"ך עד"ש ובאח"ב וכללם באלו השלשה תיבות לפי המדלגה הראשונה היתה דם בפרדע כנים • והמדלגה השנית היתה ערוב דבר שתין • והמדלגה השלישית היתה בדד אדנה חשך מכת בכורות • כמו שהתבאר מדברמ :

פרשת בא אל פרעה

בא אל פרעה וגומר עד החדש הזה לכם :

באור המלות וקצת הדברים

בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו וגומר הדמון בזה בא אל פרעה • ולא יעלרך מזה היותו בלתי שומע לדברי לשלח את העם כי אני הוא הסבה בהכבדת לבו ולב עבדיו • והנה עשיתי זה כדי שאשית דברי האותות האלה בקרבו • והנה רציתי שידבו אותותי בקרבו להקנות לבני ישראל אמונה שלמה באופן שתשתר לזרעם אחריהם וזה כי הם ידעו ויספרו זה לבניהם ובניהם לבניהם דור אחר דור באופן שיתפרסמו לכולם אלו הנפלאות וידעו כי אני יי' ויספרו זה לבניהם ובניהם לבניהם דור אחר דור באופן שיתפרסמו לכולם אלו הנפלאות ויאמינו בי תמיד • והנה הזכיר לב עבדיו מפני שהזכיר במכה הקודמת שכבר הכביד לב פרעה ועבדיו • התעוללתי הוא לדבר כלשון בני אדם והרמון בו התפעלתי וזה כי הם הרגה במה שהביא עליהם מהמכות כאלו הוא כועס עליהם • לעמת • להכנע • ובסה את עין הארץ ר"ל שיכסה העין המשתדל לראות הארץ בדרך שלא יוכל לראות את הארץ כי הארבה יהיה בין יעין ובין הארץ בדרך שלא יראה ממנו דבר לו ר"ל בעין הארץ מראה הארץ כשעם ועינו כעין הבדולה • ור"ל שיכסה נגע הארץ בדרך שלא יוכל הרואה לראות הארץ • הטרם תדע כי אבדה מוצרים • ר"ל התלנה שיתבדר לך קודם שתסכים לשלחם כי אבדה מצרי' • ויושב את משה ואהרן • שלח פרעה להשבים אליו ושבו • בגבריהם ובזקניהם אלך • הם הזכרים ואת"כ זכר הנשף • ואת"כ המקנה כי זהו הסדור הראוי • כי חג יי' לנו • ולזה ראוי עמנו האנשים והנשים והטף לשמוח יחד בחג יי' וראוי שנמלך גם כן עמנו המקנה לזבוח מהם ליי' • יהי כן יי' עמכם • אחר זה לסה דרך קללה כאלו יאחר שהוא לא ישלח אותם ואת טפם ויושך מזה המאחר שלא יהיה יי' עמהם • ראו כי רעה נגד פניכם • ראיתי כתוב בספר אחד כי חכם אחד אחר לפרעה אלך מצרים שהם שני אלוהות האחד הוא פועל הרעות והאחד הוא פועל הטובות • והנה אחשוב שאחר זה לפי שהתחלת הדברים המתחפלים יחוייב שתהיינה מתחלפות והנה ביאור הפילוסוף מהם זה הדעת בזה שאחר הטבע ושם התכלר שהע'יתע' הוא התחלת הטובות והמאחר הוא התחלת הרעת והנה באלו אמרו כל' וכה' מה' ובניאולמו בספר אחר איך הענין בזה וסוף הדברים הנה אחשוב שלזאת הסבה אמר פרע'ראו כי רעה נגד פניכם כי הוא אמר כי אחי ישראל הוא האלוה אשר הוא פועל הרעות מפני מה שראה מאותותיו אשר שם בקרבו ולזה אחר להם שהם מבקשים רע בלבתם אחרי אלהיהם כי לא יעשה להם רק רע • ולזאת הסבה אמר משה לזה יאמרו מצרי' לאחר ברעה הוציאם להרוג אותם בהרים • והנה קצת ישראל פחדו מזה עד שחדש להם השם יתע' אות לטוב שלא היה בו רע כלל והוא הענן שהשליך משה אל המים ויתמקו המים ולזה אחר השם לא שלח אותם ויראו שיהיה מהמנו להגיעו הרעות מפני מה שראו מאותותיו במצרים וזה כי אם ישמעו לאמרות השם יתע' לא ישים בהם הרעות אשר שם במצרים כי הוא רפאם מהרעות אם הגיעו שיהיה כמו שרפא המים מהרדותם כדי שיהיו כאותם לעתות מהם וזה לאות שתין מודרכו להגיע הרעים כמו שהיו חושבים • כי אותה אתם מבקשים הנה עד עתה לא בקשתם כי אם ללכת במדבר לזבוח לשם ואין מחק הטף והנשים שחבא ליי' ולזה הוא מבואר שלא הייתם מבקשים רק שילכו הנגרים אך עתה לקחתם זאת העלה לברוח מן הארץ והנה לא הפסיקו בזה משה ואהרן וגרשם מאת פניו • באדבה • בענבר האדבה • רוח קדים • הוא רוח מזרחית • לפניו לא היה כן אדבה כמוהו • ר"ל בכל גבול מצרים שזכר בזה הפסוק ומזה המקום יסור הספק אשר יסופק מענין האדבה אשר ביומי יואל כן פתואל שאחר עליו הבניא כמוהו לא נהיה מן העולם ואחריו לא יוסף עד שני דור ודור מה כי האדבה ההוא לא היה בגבול מצרים אבל היה בגבול ארץ ישראל והנה הר"ש ז"ל התיר זה הספק כשאחר שזה האדבה היה ממין אחד ולא היה ולא יהיה ממין אחר כמוהו • ואולם האדבה שהיה ביומי יואל היה ממינים רבים כמו שמחכר שם והם גזם וארבה וילק וחסיל ואחר עליו שלא נהיה כמוהו מצרי לאחר עיינכו בזה לא מצאתו שישלם הייתר זה הספק בזה האחכן כי כבר ביאר בספר תקילים שהאדבה שהיה ביומי משה היה גם ממינים רבים וזה שהוא אחר בזכרו מכת האדבה אחר ויבא ארבה אדבה • וילק ואין מספר • ובמקום אחר אמר בזכרו מכת האדבה ויתן לחסיל יבולם ויגיעם לארבה • והנה מדברי התורה יהיו מיניו תלוקים לחיים רבים כאחרו את האדבה לחיינהו ואת החגב לחיינהו • ובהיות הענין כן הנה הוא מבואר שזה האדבה היה גם כן מחיים רבים • עין כל לחיינהו • ובהיות הענין כן הנה הוא מבואר שלא היה הרצון בו שיכסה ראיית כל הארץ שלא היה הענין יכול לראות הארץ • מראה כל הארץ אבל האדבה לרבויו • מעאתי לי' אלהיכם ולכם • רוצה לומר שכבר חטא לי' מפני שמאן לשלח את עמו ואחר לחשה ולאחרון מפני שגרשם מאתו קודם בא מכת האדבה • שלא נא תשאתי אך הפעם • רוצה לומר שלא אמאן עוד מלשלח העם ולזה התפלל משה שיסור האדבה וזה הוא מה שאחר אחר זה ויחזק י' את לב פרעה ולא שלח את בני ישראל רוצה לבאר שלא קיים מה שהבטיח למשה • וידוה שאז אחר לו משה שאם אינו משלח העם הנה הוא יחיב חשך חזק על מצרים ולא רצה פרעה לשלח העם ואז הביא משה מכת החשך כמו הענין בשאר המכות • ויהי חשך פירשו בב"ר שחדש עובי נפלא בוויר עד שהיה האדם יכול לחשש אותו ובכון הוא • והנה לזאת הסבה לא ראו איש את אחיו ולא קמו איש מתחתיו • אבל היו מוכרחים שיסתמו נקבי האף והפה בדרך שלא יכנס זה האויר העב הקטורי שחדשו לו השם יתעלה על דרך שלא יוכל נושפם וימותם והנה הענר שהביא להם בזאת המכה היה כפלא מאוד • ולכל בני ישראל היה אור במושבותם ר"ל שבמקומות שהיו יושבי' היה אור ולא היה נכנס בו זה האויר העב הקטורי זה תכלית הפלא כי המצרי שהיה שכן לישראל היה החשך בביתו ובבית ישראל היה אור • ויאמר יי' אל משה • ויאמר יי' אל משה • וכבר אחר יי' אל משה וזה כי זאת הנבואה לא באתה לפני פרעה והנה הוא מבואר שהוא אחר לפרעה ענין זאת המכה קודם שיצא מלפניו כי בסוף ספר ענין זאת המכה אחר ויצא משה פרעה בחרי אף • כן דברת • דבר אמת דברת כמעט כנים אמרתו • עוד • בעלמות שלא ישאל מכם שתעזבו דבר • בחצות הלילה • הוא כמו בחצות הלילה וכן בלאתי את העיר • הוא כמו בלאתי את העיר • ולרבותינו זכרונם לברכה זה בדרך אחרת היא הולכת מהלך הדרש • היושב על כסאו • הראוי להיות יושב על כסאו כי כמו הכבוד היה ראוי שיתלוך תחתיו אחריו • עד בכור השפחה אשר אחר הריחים • הוא בכור הבני אשר בבית הבור והנה השפחה היא שבויה והיא אחר הריחים לשחון שם והיא עוחדת שם בתוך הבור כדי שלא תברח והנה הרצון בזה כי יחותו אז כל הבכורות מהיותר ככבד על הבכור היותר פחות • אשר כמוהו לא בהיתה וכמוה לא תוסיף הוא כמו רוח גדולה וחזק שבא בענין זכר ונקבה וכן ארץ ישראל בלשון זכר ובלשון נקבה • והרצון בו שכמו ארץ מצרים לא נהיתה ארץ בעולם ר"ל שלא חלו גם כמו אלו הפגעים הרעים שחלו בארץ מצרים • וכן לא תוסיף ארץ להיות כמו ארץ מצרים שהכה י"י ית' עלה אותה באלו המכות העצומות • לא יחרך כלב לשונו • ר"ל שלא יוציאם ולא יפחדם דבר ואפילו הפחד החלוש שהיה לאדם כשיתרך הכלב לשונו להיות לו נוחם • ויאמר י"י אל משה לא ישמע אליכם פרעה • ר"ל שכבר אחר השם יתעלה למשה קודם שיצא לפרעה שלא ישמע אליו פרעה כי שלא יסבב זה כדי שירבו מופתיו בארץ מצרים להקנות לישראל אמונה אחרית בשם יתע"ל ושם הודיע לו כי בשוף הענין יביא אליהם מכת בכורות והמה קיים השם יתעלה זה היעוד ר"ל שכבר עשה משה ואהרן כל המופתים האלה לפני פרעה ולא רצה לשלח ישראל כי השם יתעלה חזק ואמץ לבבו • והנה שאר דברי זה הספור מבוארים עם מה שקדם מהדברים ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הם שתים :

התועלת הראשון הוא בדיעות • והוא להודיע כי השם יתעלה כשיעשה רע הנה יכולן בו להשגחה על הטובים ולזה יעשה השם יתע"ל זה הרע מצד מה שהוא טוב לא מצד מה שהוא רע כי אין מחדרכו שיגיע מחמת רע כמו שביאלנו בספר חלחמות י"י ובביאלמו לספר איוב • ולזה ביאר שהוא הכביד לב פרעה כדי להרבות מופתיו והכונה היתה בהרבות מופתיו כדי שיגיעו ישראל כי הוא י"י ויודיעו זה לבניהם אחריהם באופן שתתקן זאת האמונה האמיתית בישראל תמיד :

התועלת השני הוא להודיע עוצם הגבורה ואבירות הלב אשר היה במשה עד שכבר דבר אלו הדברים הקשים לפרעה בחלאכות השם יתעלה ולא נתירא ממנו עם ידיעתו רוע לבבו כי זאת התכונה תלות לבניא ומל מכן לגדול שבבניאים כמוהו :

החדש הזה עד קדש לי בל בכור

ביאור המלות

אל משה ואל אהרן ר"ל שכבר אחר השם יתעלה למשה שיאמר זה לאהרן כי אהרן היה לו לפה • החדש הזה • נאמר על חדוש הלבנה ולאחר שתדע כי לא יתכן שיהיה בתחלת החדש מעת החדוש האמיתי ללבנה והוא מעת דבוקה עם השמש שאם היה הדבר כן היה מחדש לחדש ימים ושעות ורגעים וכבר התבאר מלשון התורה כי החדש הוא מורכב מימים לבד במה שאחר עד חדש ימים • ועוד כי התורה תצוה להקריב קרבן בר"ח ואלו היה החדש בעת הדבוק האמתי לירח עם השמש היה לפעמים ל"ח בגילה והיה בלתי אפשר להקריב זה הקרבן שהוגבל כי הקרבת הקרבנות הוא ביום לבד כמו שיתבאר בספר ויקרא • ובפרט מה שנאחר שם היא הטעלה על מוקדה על המוזבח כל הלילה • ולזה הוא מבואר שאין החדש מתחיל מעת הדבוק האמתי לירח עם השמש והנה הימי' הם לפי ההנהגה מתחילים מזריחת השמש לו משקיעתו ויתבאר שהוא ראוי שיהיו ימי חדש הלבנה מתחילי' משקיעת השמש לפי שאז יהי' ראיית הלבנה בחדושה והנה יתבאר מזה שראוי שיהיה החדש מתחיל מהיל' שתתחיל הלבנה להראות בו לא מהיל' שיתדבקו השמש והירח שאם היה מתחיל מעת התדבקות השמש והירח היה החדש מורכב מימים ושעות ורגעים ולא ישאר אלא שיהיה החדש מתחיל מעת חדוש הלבנה לפי הראות והוא מעת שהתחיל להראות והוא אבל שקיעת השמש והבדלת הענין כן היה החדש מורכב מימים לבד הנה יקראו אלה החדש הרשון מחמו ובו יהיה הקרבן המיוחד בר"ח בין תמיד של שחר ותמיד של בי"ן הערבים כמו שיתבאר במה שיבא ואולם אם יכלול החדש ימים ושעות ורגעים ולא יהיה לאם החדש כי אם הרגע אשר בו יהיה חדושו הזה יהיה פעמים רבות בעת שלא יתכן להקריב בו קרבן ועוד שהתורה לזה שהיא מצוה בכל הזמנים שהיו אחר נתינת'למו והיה בלתי אפשר שיהיה שם בכל הזמנים כי מי שידע עת התדבקות השמש והירח ע"ד האמת הנה ראוי שיהיה קביעות החדש בלתי תלוי בעת זה הדבוק האמתי ולזה הוא מתוייב שיהיה תלוי בחדוש הלבנה שהיא לפי הראות כי זה אפשר שיושב תמיד בחוש • ולפי שהראייה תהיה אבל שקיעת השמש הנה ראוי שתהיה החודש מתחיל מעת שקיעת השמש ובכאן התבארה הסבה אשר תויינו בענורה לסמוך בקבוע החדש על הראייה ולזאת הסבה היו הימים מתחילים לפי התורה מעת שקיעת השמש אחר מערב עד ערב תשבתו שבתכם וזה כי כבר היה ראוי שיתחילו הימים אם מזריחת השמש אם משקיעתו כי אז העתים לבד יושבו בחוש • ראש חדשים • ר"ל שיהיה הרשון לשאר החדשים בענין השנים וזה מזה שיורה שהשנה היא מורכבת מחדשים והנה זה החדש שהוא הרשון לשאר החדשים הוא בהכרח אם אבל העת שיכנס בו השמש בראש מזל טלה או אבל העת שיכנס בו השמש בראש מזל מאזנים כי אלו שני החקופות יתכן בהם שיהיה ר"ח מבין שאר התקופות השמשית לפי שאופן החזלות הוא נחלק בפועל באלו הנקודות כי אופן המיסור יחלקהו בהם ואין הענין כן בשאר התקופות וכבר למדנו שזה החדש הוא אבל העת שיכנס בו השמש בראש מזל טלה לפי שהתורה בארה שזה החדש חדש האביב בזה שאמר שמור את חדש האביב ושהחדש השביעי תעלם בו האסיפים מתבונא'הגורן והיקב וזה לא יתכן אם לא יהיה זה החדש הראשון אבל העת שיכנס בו השמש בראש טלה ובזה ידענו שזה החדש הוא חדש ניסן כמו שמבר במכילת' והנה למדנו מזה שאנחנו מחויבים לקבוע חדשים וזמנים שאם לא נקבע אותם לא יהיה לנו חדש ראשון לחדשי השנה והנה אותה העוד שנמנה חדשי השנה באופן שנשים זה החדש הראשון בענין השנים ולמדנו מזה ג"כ שהשנה אינה מתחלקת כי אם לחדשים לא לחדשים וימים מוספים עליהם כי בזה האופן יתכן שיהיה זה החדש הראשון לחדשי השנה כי חלקיה הראשונים חדשי'ועוד שהוא אחר לחדשי השנה ולזה הוא מבואר שחלקי השנה הם חדשים לבד לא חדשים וימים מוספים ובהיות הענין כן והיה מבואר שהתורה הקפידה שיהיה זה החדש תמיד היות השמש אבל אבל שלא כי היא אחרה שמור את חדש האביב והוא מבוא' מענין האביב תלוי בשמש הנה הוא מבואר כי חדשי השנה יהיו פעמים י"ב ופעמים י"ג • כדי שיהיה תמיד זה החדש קרוב לזה העת המכר וזה כי השנה השמשית היא יותר מי"ב חדש מחדשי הלבנה קרוב מי"ח ימים וכאשר היה זה כן הוא מבואר שכאשר התקבן מזה השארית מה שיהיה קרוב לחדש אחד הנה יצטרכו להוסיף על השנה חדש אחד כדי שיהיה חדש ניסן בזמן האביב שהי' בארץ ישראל אבל העת שיכנס בו השמש בראש שלה זאת השנה תקרא מעוברת והנה יתבאר במעט עין לאי שידע שיעור זמן החדש והשנה שכבר יצטרכו לעבר שנה שנים בכל י"ט שנה כי י"ט שנה יקיפו בחדשים שלמים בקרוב כפלא ומספרם לל"ה חדשים ולזה הפליג בשולמי' אום היוני לשנת מי שהמציא זה המחזור מי"ט שנה כי הוא הזמן הראשון שיקיף בחדשים ובשנים ובימים • ראשון הוא לכם • ביאר בזה שכיון שקבעו אותו הנה יחוייב שיהיה ראשון ולא ישאר לכם כח לעבר השנה ההיא ולולי זאת הסבה לא היה צריך שיאחר אלא החדש הזה לכם ראש חדשי השנה והיה זה כן לפי שקביעתו המועדים היא תלויה בקביעת החדש ודבר זה כלו מסור לב"ד הגדול כמו שיתבאר וכיון שקבעו זה החדש וקראוהו ניסן חוייב שיהיה חג המצות בזה החדש בזמנו • בעשור לחדש הזה • הקדים לקיחתו לשחיטתו ד' ימים לשתי סבות • הא' היא מפני שכבר יחוייב שיהיה תמים והנה בזה הזמן יוכלו לבדוק אם יהיה בו מום אם לא ונמשך להם אז בזה ד' ימים להעדר מהם הבקיאו בהכרת המומי' הפוסלין • והשני הוא כי זאת המצוה היתה להקמתם אמונה אמיתית בשם יתע' ולהוציאם מאמונות המצרים הנפסדות ולפי שהמצרים היו עובדים לעגל טלה והיו מפני זה חושבים שיהיה זביחת הנאן דבר מכעיס אלהיהם וחביא עליהם רעות נפלאות באה המצות מהש'יתע' לזכות השלם מזה המין והוא הזכר שיהיה תמים בלי מום והיה עם זה בן שנה שזביחתו היא יותר זהה וכזה הפועל יגלו מהרע העצם אשר יביא השם יתעלה על המצרי' הפך מה שיהיו חושבים המצרים שיתמשך מזה הפועל וכדי שיתנו ישראל זה הענין אל לבם ויתישב בשם בזאת האמונה באה המצוה שיהיה לקיחתו בעשור כדי שיחקרו בזה הענין שנטשו בו באלו הד' ימים באופן שתעקר מהם זאת האמונה הנפסדת ויהי בעת עשותם זאת המצוה נקיים מחנה בדרך שיעשה לכבוד השם יתע' בשמחה ובטוב לבב והנה בבאר בזה שאחר זה שהלקיחה בעשור היה מהנת לדורות אבל היה זה בפסח מצרים לב' • שהוא אלה אז גדי כי כן כתוב שה כבשים ושה עזים וכבר אחר אחר זה ב"כ מן הכשבים או מן העזים תקחו • לבית אבות • לאשפחות • ולחדה התורה דרך ארץ שהוא ראוי לאנשים כשיבאו להתחבר עם אלתם בשעודה או בזה שיהיה מנהגה שיבחרו להתחבר עם אנשי משפחתם ולחדתמו בזה התורה שכבר יבאו רבים בשה אחד עד שכבר יתכן שישתתפו כל המשפחה בו • שה לבית • לחד שכבר יוכל הבית האחד לקחת שה בעבורו לבד מזולת שישתתפו לו בו אזולתו • ואם יתעיב הבית מהיות משה • מגיד לך הכתוב שאין ראוי לשחוט את הפסח על המזבח בו אם לא היו ראוי' לאכול אותו כלו כדי שלא יביאו קדשים לפסול וזה שאי אפשר שיאכלו מתמו אלא המזבח בו כמו שיתבאר ואם לא יוכלו לאכלו יחד מתמו ויעדף כמו שיתבאר

בזה

לו כי בשוף הענין יביא אליהם מכת בכורות והמה קיים השם יתעלה זה היעוד ר"ל שכבר עשה משה ואהרן כל המופתים האלה לפני פרעה ולא רצה לשלח ישראל כי השם יתעלה חזק ואמץ לבבו • והנה שאר דברי זה הספור מבוארים עם מה שקדם מהדברים ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הם שתים :

התועלת הראשון הוא בדיעות • והוא להודיע כי השם יתעלה כשיעשה רע הנה יכולן בו להשגחה על הטובים ולזה יעשה השם יתע"ל זה הרע מצד מה שהוא טוב לא מצד מה שהוא רע כי אין מחדרכו שיגיע מחמת רע כמו שביאלמו בספר חלחמות י"י ובביאלמו לספר איוב • ולזה ביאר שהוא הכביד לב פרעה כדי להרבות מופתיו והכונה היתה בהרבות מופתיו כדי שיגיעו ישראל כי הוא י"י ויודיעו זה לבניהם אחריהם באופן שתתקן זאת האמונה האמיתית בישראל תמיד :

התועלת השני להודיע עוצם הגבורה ואבירות הלב אשר היה במשה עד שכבר דבר אלו הדברים הקשים לפרעה במלאכות השם יתעלה ולא נתירא ממנו עם ידיעתו רוע לבבו כי זאת התכונה תלות לבניא ומל מכן לגדול שבבניאים כמוהו :

החדש הזה עד קדש לי בל בכור

ביאור המלות

אל משה ואל אהרן ר"ל שכבר אחר השם יתעלה למשה שיאמר זה לאהרן כי אהרן היה לו לפה • החדש הזה • נאמר על חדוש הלבנה ולאחר שתדע כי לא יתכן שהחדש מעת החדוש האמתי ללבנה והוא מעת דבוקה עם השמש שאם היה הדבר כן היה מחדש לחדש ימים ושעות ורגעים וכבר התבאר מלשון התורה כי החדש הוא מורכב מימים לבד במה שאחר עד חדש ימים • ועוד כי התורה תצוה להקריב קרבן בר"ח ואלו היה החדש בעת הדבוק האמתי לירח עם השמש היה לפעמים ל"ח בגילה והיה בלתי אפשר להקריב זה הקרבן שהוגבל כי הקרבת הקרבנות הוא ביום לבד כמו שיתבאר בספר ויקרא • ובפרט מה שנאחר שם היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה • ולזה הוא מבואר שאין החדש מתחיל מעת הדבוק האמתי לירח עם השמש והנה הימי' הם לפי ההנהגה מתחילים מזריחת השמש לו משקיעתו ויתבאר שהוא ראוי שיהיו ימי חדש הלבנה מתחילי' משקיעת השמש לפי שאז יהי' ראיית הלבנה בחדושה והנה יתבאר מזה שראוי שיהיה החדש מתחיל מהיל' שתתחיל הלבנה להראות בו לא מהיל' שיתדבקו השמש והירח שאם היה מתחיל מעת התדבקות השמש והירח היה החדש מורכב מימים ושעות ורגעים ולא ישאר אלא שיהיה החדש מתחיל מעת חדוש הלבנה לפי הראות והוא מעת שהתחיל להראות והוא אבל שקיעת השמש והבדלת הענין כן היה החדש מורכב מימים לבד הנה יקראו אלה החדש הרשון מחמו ובו יהיה הקרבן המיוחד בר"ח בין תמיד של שחר ותמיד של בי"ן הערבים כמו שיתבאר במה שיבא ואולם אם יכלול החדש ימים ושעות ורגעים ולא יהיה לאם החדש כי אם הרגע אשר בו יהיה חדושו הזה יהיה פעמים רבות בעת שלא יתכן להקריב בו קרבן ועוד שהתורה לזה שהיא מצוה בכל הזמנים שהיו אחר נתינת'למו והיה בלתי אפשר שיהיה שם בכל הזמנים כי מי שידע עת התדבקות השמש והירח ע"ד האמת הנה ראוי שיהיה קביעות החדש בלתי תלוי בעת זה הדבוק האמתי ולזה הוא מתוייב שיהיה תלוי בחדוש הלבנה שהיא לפי הראות כי זה אפשר שיושב תמיד בחוש • ולפי שהראייה תהיה אבל שקיעת השמש הנה ראוי שתהיה החדש מתחיל מעת שקיעת השמש ובכאן התבארה הסבה אשר תויינו בענורה לסמוך בקבוע החדש על הראייה ולזאת הסבה היו הימים מתחילים לפי התורה מעת שקיעת השמש אחר מערב עד ערב תשבתו שבתכם וזה כי כבר היה ראוי שיתחילו הימים אם מזריחת השמש אם משקיעתו כי אז העתים לבד יושבו בחוש • ראש חדשים • ר"ל שיהיה הרשון לשאר החדשים בענין השנים וזה מזה שיורה שהשנה היא מורכבת מחדשים והנה זה החדש שהוא הרשון לשאר החדשים הוא בהכרח אם אבל העת שיכנס בו השמש בראש שלה או אבל העת שיכנס בו השמש בראש מזל מאזנים כי אלו שני החקופות יתכן בהם שיהיה ר"ח מבין שאר התקופות השמשית לפי שאופן החזלות הוא נחלק בפועל באלו הנקודות כי אופן המיסור יחלקהו בהם ואין הענין כן בשאר התקופות וכבר למדנו שזה החדש הוא אבל העת שיכנס בו השמש בראש מזל טלה לפי שהתורה בארה שזה החדש חדש האביב בזה שאמר שמור את חדש האביב ושהחדש השביעי תעלם בו האסיפים מתבונא'הגורן והיקב וזה לא יתכן אם לא יהיה זה החדש הראשון אבל העת שיכנס בו השמש בראש טלה ובזה ידענו שזה החדש הוא חדש ניסן כמו שמבר במכילת' והנה למדנו מזה שאנחנו מחויבים לקבוע חדשים וזמנים שאם לא נקבע אותם לא יהיה לנו חדש ראשון לחדשי השנה והנה אותה העוד שנמנה חדשי השנה באופן שנשים זה החדש הראשון בענין השנים ולמדנו מזה ג"כ שהשנה אינה מתחלקת כי אם לחדשים לא לחדשים וימים מוספים עליהם כי בזה האופן יתכן שיהיה זה החדש הראשון לחדשי השנה כי חלקיה הראשונים חדשי'ועוד שהוא אחר לחדשי השנה ולזה הוא מבואר שחלקי השנה הם חדשים לבד לא חדשים וימים מוספים ובהיות הענין כן והיה מבואר שהתורה הקפידה שיהיה זה החדש תמיד היות השמש אבל שלא כי היא אחרה שמור את חדש האביב והוא מבוא' מענין האביב תלוי בשמש הנה הוא מבואר כי חדשי השנה יהיו פעמים י"ב ופעמים י"ג • כדי שיהיה תמיד זה החדש קרוב לזה העת המכר וזה כי השנה השמשית היא יותר מי"ב חדש מחדשי הלבנה קרוב מי"ח ימים וכאשר היה זה כן הוא מבואר שכאשר התקבן מזה השארית מה שיהיה קרוב לחדש אחד הנה יצטרכו להוסיף על השנה חדש אחד כדי שיהיה חדש ניסן בזמן האביב שהי' בארץ ישראל אבל העת שיכנס בו השמש בראש שלה זאת השנה תקרא מעוברת והנה יתבאר במעט עין לאי שידע שיעור זמן החדש והשנה שכבר יצטרכו לעבר שנה שנים בכל י"ט שנה כי י"ט שנה יקיפו בחדשים שלמים בקרוב כפלא ומספרם לל"ה חדשים ולזה הפליג בשולמי' אום היוני לשנת מי שהמציא זה המחזור מי"ט שנה כי הוא הזמן הראשון שיקיף בחדשים ובשנים וימים • ראשון הוא לכם • ביאר בזה שכיון שקבעו אותו הנה יחוייב שיהיה ראשון ולא ישאר לכם כח לעבר השנה ההיא ולולי זאת השנה לא היה צריך שיאחר אלא החדש הזה לכם ראש חדשי השנה והיה זה כן לפי שקביעתו המועדים היא תלויה בקביעת החדש ודבר זה כלו מסור לב"ד הגדול כמו שיתבאר וכיון שקבעו זה החדש וקראוהו ניסן חוייב שיהיה חג המצות בזה החדש בזמנו • בעשור לחדש הזה • הקדים לקיחתו לשחיטתו ד' ימים לשתי סבות • הא' היא מפני שכבר יחוייב שיהיה תמים והנה בזה הזמן יוכלו לבדוק אם יהיה בו מום אם לא ונמשך להם אז בזה ד' ימים להעדר מהם הבקיאו בהכרת המומי' הפוסלין • והשני הוא כי זאת המצוה היתה להקמתם אמונה אמיתית בשם יתע' ולהוציאם מאמונות המצרים הנפסדת ולפי שהמצרים היו עובדים לעגל טלה והיו מפני זה חושבים שיהיה זביחת הנאן דבר מכעיס אלהיהם וחביא עליהם רעות נפלאות באה המצות מהש'יתע' לזכות השלם מזה המין והוא הזכר שיהיה תמים בלי מום והיה עם זה בן שנה שזביחתו היא יותר זהה וכזה הפועל יגלו מהרע העצם אשר יביא השם יתעלה על המצרי' הפך מה שיהיו חושבים המצרים שיתמשך מזה הפועל וכדי שיתנו ישראל זה הענין אל לבם ויתישב בשם בזאת האמונה באה המצוה שיהיה לקיחתו בעשור כדי שיחקרו בזה הענין שנטשו בו באלו הד' ימים באופן שתעקר מהם זאת האמונה הנפסדת ויהי בעת עשותם זאת המצוה נקיים מחנה בדרך שיעשה לכבוד השם יתע' בשמחה ובטוב לבב והנה בבאר בזה שאחר זה שהלקיחה בעשור היה מהנת לדורות אבל היה זה בפסח מצרים לב' • שהוא אלה אז גדי כי כן כתוב שה כבשים ושה עזים וכבר אחר אחר זה ב"כ מן הכשבים או מן העזים תקחו • לבית אבות • לאשפחות • ולחדה התורה דרך ארץ שהוא ראוי לאנשים כשיבאו להתחבר עם אלתם בשעודה או בזה שיהיה מנהגה שיבחרו להתחבר עם אנשי משפחתם ולחדתמו בזה התורה שכבר יבאו רבים בשה אחד עד שכבר יתכן שישתתפו כל המשפחה בו • שה לבית • לחד שכבר יוכל הבית האחד לקחת שה בעבורו לבד מזולת שישתתפו לו בו אזולתו • ואם יתעיב הבית מהיות משה • מגיד לך הכתוב שאין ראוי לשחוט את הפסח על המזבח בו אם לא היו ראוי' לאכול אותו כלו כדי שלא יביאו קדשים לפסול וזה שאי אפשר שיאכלו מתמו אלא המזבח בו כמו שיתבאר ואם לא יוכלו לאכלו יחד מתמו ויעדף כמו שיתבאר

אף על פי שהחטה והכבש' לא נבו ומשה התפלל ואמר פרשה כי חלל כל דבר בתפלתו כי באופן אחר היה כלה גם יתר הפלטה מכל מקום הוסיף פרעה לחטוא והכביד לבו בחזיר הוא ועבדיו : ויחזק לב פרעה • לא מעצמו הבל כתאר דבר ה' ביד משה קודם מדרך אחרן פמו שאמר לו ואמרי ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך שלח ובאתם לאלוך ברכונו : ולא ביד חוקה ואמרנה לא תשאה הם עילמת יד המוקה שלא יוכל לשנות ואם עשה הנה בשאר לבו נגד מעשו אבל היה מסופק אם יוכל לשנות התחזק לבו באותו הפופן אחר דבר ה' ביד משה ושם בלבו שלא יוסף עוד להכמתו :

בא אל פרעה

כי אני הכבדתי • אף על פי שאמר משה ידעתי כי מרים תראון אבל אחר אף על פי שלא יבנע לאל ית' ית' ירמ' גלוי אבל מקום יעשה בהיותו בלתי יכול עוד לשנות את המכות וזה אבל אחר רעת המכות אבל כאשר ראה שמכת המכה אמ' יי' הנדיק • אמנם באשר ראה שעם כל זה לא שמע אבל עשה שביעה ההתרגלה בו לריק כי גם שלא יוכל לשנות לא יאמר ולכן אמר לו יי' אף על פי שעתה גם הוא הכביד לבו הנה אמנתי כבר הכבדתי את לבו בשחין וזה להרבות אותותי בקרב מצרים כדי שיגיע מהם מעשה גדולי ויעשה מרשעתו : ולמען תספר לפמן שיתי אותותי אלה בקרבו • כדי שכשם יביר העם את גדלי ויעשה מרשעתו : ולמען תספר לפמן ידעו דורות ישראל את כל אלה : וידעתם • אתה ודורותיך והתנים : אל בתי מחנת • הנה מעשה שחינן נגנע אפילו שהיה שרמית יכולתי על המוריד המקיף אשר לא תוכל לחיות בלעדיו אמילו כתבע • מין לקנות שתעשה מכת שם גדול מכות אבל אולי תעשה מכת התרגל' ומן מרוב לכן ראוי לשאול עד מיזה זמן יהיה נגנל התרגל הפיטון עם הרגל הכמות : ומכל

בא אל פרעה כאן אמר בא ולא לך מפני ששמה היה סגור כיון שהתור בברר ואמר תמאתי הפעם בוראי ישלחם וצוה לישראל להזמין עצמם לדרך. לכן אמר לו ה"שי בא וגו' כלומר אדרבה דכבר אמרתי לך שתלך לדרך אבל עתה לבו יותר כבר כי אני הכבדתי וגו' וזהו בא. כלומר נבוא אני ואתה: כי אות אחם מבקשי' כדרך הסוחרי' השואלים מאה כדי לבוא להשואת שפנים וכן אחם בקשתם הרבה. כדי לבא לזאת הפשרה: גם אתה תתן קשה והלא בחמה הנעבר אסורה לקרבן וסדרי' היו עובדים לצאן ואולי הוראת שעה היתה או כונתם על הבהמות הגסות: מה נעבוד בגל הזרה לא נמצא בקרבנות לשון עבודה רק במקום הזה כי משה דבר עמו ע"פ ודבו. ויען כי נמצא בפסח שה העבודה תשאת לכם לפני ייתמו הא"ל המאמר המשא אל בן הרשע: לא אושיף עוד. וקשה מנא ידע משה הרי עדין לא נאסר לו עוד נגע אחר וגו' וי"ל דאין מוקדם ומאוחר בתורה ונגע אחר נאמר לו קודם זה. וכתי' ביה נגע אחר אביא אני ולא תשליה: כלה גרש. ולא כמו שאמרת עד עתה פי ומי ההולכים: בחצות פי' רשי בעברי לפני פרעה נאמרה לו מרשע. ובקשה הרי מיד שלח לשיל על בצאתי את העיר שלא נאמר עמו בסגרים הללו. ומ"ל דם"ם נזרקה בו דמו הקורש. וק"ל שמאמר פרעה ה' הצדיק פנגר כל הגדולים פן הזעיר לכן נגבר. אמר אחר"ל בעיר' ע"ל דאתר אה נאמרה אף בעיר אבל הפלה חוץ לעיר. וכן מצוה רקא חוץ לעיר כפי' רשי לקבן אצל הצות הזרש: אני יוצא וגו' לאחכתכם אבוא בסקום גלולי' לגאול אתכם: לא יחרץ וגו' לכך זכו והכלבים לעצמו של בשר שכל הטעם פתם כראסרי' כשחרם כה"ם ניטל טעם בשר וניתן בעצמות: וירדו כל עבדיך לסלכות שחלק כבוד לסלכות כדפי' רשי וקשה הא כתי' ויצא מעם פרעה שסברו ויצא' ור"ח ור"י פירשו לא שסברו מעם אלא שהרים ידו והראה לו שראוי לסתירה או שאבר לו כן בפירש וקשה הרי אסרו כל היכא דכתי' הרון אף נעשה רושם ואם לא סברו רושם חיכן הוא. וה"ר אלי' פי' דפרעה סברו לפשה קאסר. ושמא מ"ל דשם חלק כבוד במאמר וירדו כל עבדיך לסגסר פיני להלוק כבוד לסלכו'. אכל משה מעצמו לא נתחייב בזה אכל עם כדבתי' ונצבת לקראתו ורדשי' הע פנין נגרו: כי אם בלי אש וגו' באיזהו מקומן אסרינן הפסח אינו נאכל אלא כלילה וגו' ואילו אינו נאכל על חשובע לא קתני מ"ל דזה אינו מעכב ולא קתני הנר אלא לעכובא. אבל חיסה אסאי לא קתני ואינו נאכל אלא בחבורתו: לא תצאו וגו' אע"פ שפרעה יקרא בלילה שתצאו ס"ם לא תצאו עד בוקר: כן עשו גם משה ואהרן אע"פ שהיו עסוקים בסצות ועוסק בסצוה פטור מסצוה ק"ל דגם הם עשו כן: ויקרא פרעה וגו' לילה. לפי שהי' אסר כי ביו' ראותך פני ואפשר שמשה יתידא להשיב ולהראות לפניו מסני הגזירה לכך אסר פרעה לילה אני אסרתי ביו' ראותך

בתה שיבא. ולקח הוא ושכנו הקרוב אל ביתו. הנה היה ראוי שיבחדו להזמות עם השכנים בפסח מצרים כי הוא היה נעשה בבית כל אחד מהם: בחכסת נפשות. הנה הודיענו שראוי שיהיו נמנין בלקיתתו בעלי הפסח הזה. אים לפי אכלו תכסו על הטה. לחדמו מזה שהנמנה בו ראוי שיהיה יפי שלאסר בו האכילה ממנו כי הוא אחד לפי אכלו תכסו על הטה וגם שם נמנין ואוכלין כל הפסח כל זמן שהוא שה וזה לחנם הוא בעת שהוא יפי כי אחר שהיה בעתוק הטה לבד. ולזאת הסבה התנאר שכבר אפשר לקנות הנמנין בו שיהיו מוסכין את ידיהם ממנו כל זמן שהטה יפי וזה כי בהזמות לא נעלם עד שנעשה הטה שלם היה נעלם לא היה אפשר להזמות בו אחר זולת הנמנין בו תחלה כי אין ראוי שיאכל מבשרו כי אם בני החבורה כמו שיתבאר אחר זה. ולזה הוא מבואר שהחמתם אינם נעלם עד הטה הטה והאכלו אם הוא מבואר שאפשר שיהיו מוסכין ויהיהן ממנו עד שחיטתו וראוי שתדע אלו אפשר שיחמלו כל בני החבורה ידיהם ממנו יחד כי אם היה אפשר זה תשור הקרבנות מהטה אשר נלקח לשם פסח וזה נלתי אפשר כי אי אפשר הפקעת הקדושה מהקדשים מה האוכן כמו שיתבאר לך כאשר ישולם לך הענין בדיני הקרבנות והנמנים ולמדנו מזה שאין לשם נמנה על שני פסחים לפי שלאחר תפסו על הטה על שה אחד אתה נמנה ואינו נמנה על שני פסחים. ואולי היה להיות כן שכיון שנמנה על שה אחד כבר פרע חובו המועל עליו מקרבן הפסח. שה תמים זכר בן שנה למדנו מזה שאי אפשר בקרבן פסח שיהיה בעל מום כי התורה חייבה שיהיה תמים. וכבר יתבאר בזה שיבא המומין הפוסלין בקדשים וכן למדנו מזה שאי אפשר בו שיהיה נקבה ולא טומטום ואנדרוגינוס כי אין אחד מהלו זכר באמתות אבל יעיתנו והתורה מתה שיהיה זכר וכן למדנו מזה שאי אפשר בו שיהיה יותר מבן שנה והנה שיהיה הטעם התנאר שהוא שהטה שהוא פחות משנה כשר לפסח ולזה תהיה הכונה בזה שאחר התורה בן שנה להוציא הטה שהוא יותר מבן שנה לבד זה כל בן הוא הטה שהוא פחות מבן שנה וזה כי בן שנה יאחר בשני ענינים אם כאשר הוא בן שנה לא פחות ולא יותר אם בראשו אין לו יותר משנה אחת אבל הוא בשנתו הראשונה ולא אפשר שתהיה הכונה בזה שיהיה בן שנה בדקדוק כי לא יתכן שיהיה בזה הדבור שמדיר להם ולזה תהיה הכונה בו שיהיה בשנתו הראשון. ושמו אותו כל קהל עדת ישראל. הנה למדנו מזה שהתורה הצוה שיתקרבו אל הפסח כל עדת ישראל ולא אחרים כל קהל ישראל לא על עדת ישראל למדנו שהכללות ההוא שב ב הקהלות והעדות לא לאישי הקהל והנה יהיה קהל עדת כמו שמש ירח שהרצון בו שמש ולזה הנה הרצון בו שיעשהו אותו כל קהל ופדה שבישראל בין המלכים ולפי שלא יתכן שיפול שם כל מלאכת משלשה כי אינם לא כאחר תשני הנשים כל האנשים הללו אבל הפחות שנאחר בו זה הלשון הוא שלשה כמו שזכר הפילוסוף בראשון מספר השמים. הנה יתוייב מזה שיהיה שחיטתו בשלש קהלות וכל אחד מהם הוא עשרה כמו שיתבאר אבל הזרה בשרשים הכוללים. בין שלשים. הוא תני הוים שהוא בין שני הערבים. הערב אשר הוא קודם זריחת השמש והערב שהוא אחר שקיעת השמש שכל אחד מהלו נקרא ערב לו נשף אחר ההנשף ועד הערב לחתת. ולזה הוא בין כי בכל אחד מהלו החמנים יתלה ערוב מהחשך והאור מפני אור השמש הגדול בעבים ומה הלון אשר קדם זריחת השמש נהג הלשון לקרא ליתו שחר והזמן אשר אחר שקיעת השמש נהג הלשון לקרא לו ערב והנה מהני היום ולילך יכנסו בבכל אחת לשחט הפסח לא קודם זה. ולקחו מן הדם. כבר יתבאר כמה פעמים זה מקבלת הדם שיהיה בכלי שלאחר שנלקחו בדם אשר בסף ומשם היו נותנים מהדם כשישחטו בו אחרת אחר והיו מזה אחר כן על המזוזות ועל המשקוף ראוי שתדע שזאת הזריקה היתה לפני מהבית כמה שנאחר אחר זה והיה הדם בכם לאות והנה מו בה לפרסם להם הפסח שלאמה אשר נגלו בה ר"ל אחותם מצרים וזה כי בשעת הנגלה אשר היה לפי דעתם בה הם מצרים ולזה ראוי לפי אחותם שיהיה רע בעיני אשר יראו הדם הזה הם היו מצרים כמו שכתב' ופלאתי את הדם ופסחתי עליכם. ר"ל בשעת הנגלה אשר היה בכל מצרים ולזה הנה הדם הזה הוא אות לבית אשר אתם שם ולא לבתי מצרים.

הטרס תדע. העוד לא ידעת כי אבדה מצרים: ויוסב. הוסבו על ידי שליח ששלחו אחריהם והוסיפום אל פרעה: ראו כי רעה נגד פניכם. כתרגומו ומדרש אגדה שמעתי כוכב אחד יש ששמו רעה אמר להם פרעה ראוה אני באיסטגנינות שלי אותו כוכב עולה לקראתכם במדבר והוא סימן דם והריגה וכשחטאו ישראל בעגל ובקש הקדוש ב"ה להרגם אמר משה בתפלתו למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם זו היא שאמר להם ראו כי רעה נגד פניכם מיד ויגרש יי' על הרעה והפך את הדם לדם מילה שמל יהוש' אותם וזהו שגילה יהוש' גלותי את חרפת מצרים מעליכם שהיו אומרים לכם דם אנו רואים עליכם במדבר: לא כן. כאשר אמרתם להולך הטף עמכם אלא לכו הגברים ועבדו את יי' כי אותה בקשתם עד הנה. נזכחה לאלהינו והין דרך הטף לזבוח: ויגרש אותם. הרי זה לשון קצר ולא פי' מי המגרש: בחרבה. בשביל מכת החרבה: ואחריו לא יהיה כן. ואותו שהיה בימי יואל שנאמר כמוהו לא נהיה מן העולם למדנו שהיה כבד משל משה על ידי מינין הרבה שהיו יחד ארבה ילק חסיל גזם אכל שלא משה מין אחד וכמוהו לא היה ולא יהיה: כל ירק. עלה ירוק וירדו"ר"ה בלע"ז: לא נשאר ארבה אחד. לא המלאתי שמלאו מהן: ורוח הקדים. רוח מזרחית: נשא את הארבה. לפי שבא בנגדו שמגרים בדרומי מערבי היתה כמו שמפורש במקו' אחר:

רוח

מסרה

ולא יוכל ד' וסי' וכסה את עין הארץ. ובא אל מקדשו להתפלל. ולא יוכל לשאת. מה שהיה כבר נקרא: לראת ג' חס' וסי' ולא יוכל לראת. וירד יי' לראת. ויאמר לא תוכל לראת. ובמס' אחריתי נמס' פן יהרסו אל יי' לראת. ושומע לא תוכל לראו' וטעות כי הרוא דילן לא יתכן כי פן יהרסו אל יי' לראו' צריך למיהוי מלא בו"יו דלא יסתכלון בההוא נהור עילאה דאת וי"ו וה"בה אמ' למש' לא תוכל לראת כלו' בהנהו פני' המאירי' דאריך אנפין במקומם אלא מהנהו נהירין דשכנת' תתא ובגין דא לא תוכל לראת חסר: הפלטה ג' חס' בליש' וסי' ואכל את יתר הפלטה. את יתר הפלטה דעמלק. והנה נותר' בה פלטה: מלאו ומלאו ג' בתו' בליש' וסי' הבה את אשתי. כי אם אינך משלח. ומלאו בתיך ובתי. וכל שאר קריין דכו' מלאו ומלאו במ"ב מלאו השלמים. ומלאו את ידיו: יי' אלהיהם ד' וסי' ויאמרו עבדי פרעה. ואף גם זאת בהיותם בארץ. ויריעו ויהללו. ב"כו: חג יי"ד וסי' בנערינו ובזקנינו. אך בחמשה עשר יום בשילה. מה תעשו ליום מועד: אשלח ט' וסי' גדי עזים. יהי כן יי' עמכם. אשלח אתכם. אשלח אתכם. את אימתי אשלח. ושן בהמות. והכרתי את ישראל. בשלחי את חצי הרעב. או דבר אשלח אל הארץ. הן אעצר השמי'. דד"ה וא' ואשלח את כל האר'. דזכרי': מאת פני ה' נמסר פרשת תולדת: נטיית יד י"ו חס' את נמס' במשלי סימן א': ויאמר יי' י"ב בטעם קדמא אלא בספרא נמסר פרשת שמות: ויעל ז' רפין נמסר סוף שמואל: ויאכל ח' רפין נמס' פרשת תולדות וסי' בלשון ארמי קם עשבא דלחמא וכפר בגנתיה: ורוח הקדים ב' וסי' נשא את הארבה. הוביש פריה:

יעל

ולא יוכל לראות. תחסר מלת אים אמר יפת כי ימיס רביס בין מכת הברד למכת הארבה בעבור הלומה לכם מן השדה: ומלאו. זו המלה מסורה בלשון הקדש כי טעם ומלאו שהבתי' היו מלאים מהן והנה מלאו מלאו ארבעה כדים מים שהוא פועל יוצא כאילו הוא כתוב בפתחות המ"ס ודגשות הלמ"ד מהבנין הדגוש. אמר רבי יעקב כי ויפן הוא שב אל משה שהיה חולק כבוד למלכות שפונה אל המלך בנאתו והיא הולך אחורנית ויפת אמר כשהגלים נרמו וכבה ופנית בבקר והנה מה יעשה במלת ויפן כה וכה והנה טעם ויפן מגזרת פנים באילו הוא וירא והנה משה יצא מלת פרעה בלא רשותו והזכיר הכתוב זה בעבור שכעס פרעה ולזה לגרשם הוא שהוסבו: ויאמרו. פי' הטרס תדע הטרס תרגמה שיתבדר לך כי אבדה מצרים: ויוסב. מלת את כתו בעבור הדבר וכאשר יאמר האדם לאוהבי שהי"ל סימן המדבר אז יאמר לאוהב אותי שהטעם עלמי הדבר שוה על כן אם אמר לאומר כי ראובן הרג את שמעון הו שמעון הרוג אך באמו' ראובן הרג שמעון הטעם שוה כמו ורב יעבד לעיר אשר ברח אלהים אדם ואל תחשוב כי מצת את להות על הפטול בעבור שהוא נמצא כן בדבי' וימל' עם הפועל ובא אחרי ואת הדוב ואחריו בכה ואמר רבי יהודה המדקדק כי בעבור מלת את אמר ויוסב ולא אמר ויוסבו ולפי דעתי כי אמר ויוסב בעבו' כי משה הוא העיקר וכבה ותדבר מריס ואהרן היא היתה עיקר הדבור: כי חב יי' לנו. לזבוח הוא מלוה על כולנו: ויאמר יהי כן יי'. שאתם אומרי' עמכם. טעם אמו כי רעה נגד פניכם כי הרעה קרובה מכם ונגד פניכם היא ועם זה הטעם דבק כי אותה אתם מבקשים כי לין שאעשה ככה ועתה השב פרעה שהם רוצים לברוח ודע כי משה אלוגינו לא אמר לפרעה שיסובו עוד שיכזב רק אמר שיחיקו דרך שלשת ימים ודעת המלריי' היתה שיסובו על כן השלוס ובעבור דבר אחר שאילו כאן להם פרעה רשות ללכת ולא יסובו לא היה רודף אחריהם והשם נוה לעשו כן עד שירדוף אחריהם ויטבע והנה זה מפורש ויסבו ויאמו לפני פי החירו' והין להרהר אחרי מעשי השם שהכל עשה בחכמה אע"פ שהיא נעלמ'

ולא יוכל ד' חס' וסי' וכסה את עין הארץ. ובא אל מקדשו להתפלל. ולא יוכל לשאת. מה שהיה כבר נקרא: לראת ג' חס' וסי' ולא יוכל לראת. וירד יי' לראת. ויאמר לא תוכל לראת. ובמס' אחריתי נמס' פן יהרסו אל יי' לראת. ושומע לא תוכל לראו' וטעות כי הרוא דילן לא יתכן כי פן יהרסו אל יי' לראו' צריך למיהוי מלא בו"יו דלא יסתכלון בההוא נהור עילאה דאת וי"ו וה"בה אמ' למש' לא תוכל לראת כלו' בהנהו פני' המאירי' דאריך אנפין במקומם אלא מהנהו נהירין דשכנת' תתא ובגין דא לא תוכל לראת חסר: הפלטה ג' חס' בליש' וסי' ואכל את יתר הפלטה. את יתר הפלטה דעמלק. והנה נותר' בה פלטה: מלאו ומלאו ג' בתו' בליש' וסי' הבה את אשתי. כי אם אינך משלח. ומלאו בתיך ובתי. וכל שאר קריין דכו' מלאו ומלאו במ"ב מלאו השלמים. ומלאו את ידיו: יי' אלהיהם ד' וסי' ויאמרו עבדי פרעה. ואף גם זאת בהיותם בארץ. ויריעו ויהללו. ב"כו: חג יי"ד וסי' בנערינו ובזקנינו. אך בחמשה עשר יום בשילה. מה תעשו ליום מועד: אשלח ט' וסי' גדי עזים. יהי כן יי' עמכם. אשלח אתכם. אשלח אתכם. את אימתי אשלח. ושן בהמות. והכרתי את ישראל. בשלחי את חצי הרעב. או דבר אשלח אל הארץ. הן אעצר השמי'. דד"ה וא' ואשלח את כל האר'. דזכרי': מאת פני ה' נמסר פרשת תולדת: נטיית יד י"ו חס' את נמס' במשלי סימן א': ויאמר יי' י"ב בטעם קדמא אלא בספרא נמסר פרשת שמות: ויעל ז' רפין נמסר סוף שמואל: ויאכל ח' רפין נמס' פרשת תולדות וסי' בלשון ארמי קם עשבא דלחמא וכפר בגנתיה: ורוח הקדים ב' וסי' נשא את הארבה. הוביש פריה:

בעל הטורים

עד מתי יהיה זה לנו למוקש הה הייתו משה בדברים כי זה מעשה אחים: שלח אתי האנשי' המבקשים גברים גדולים עם קטנים מי ומי הולכים אחר פרעה למשה מה אתם מבקשי' כל כך ללכת ומי אתם הנערים ליכנס לארץ. מי ומי ההולכים ליכנס לארץ כי לא יתוחו במדבר חוץ מיהושע וכלב. מי ומי ההולכים בגיות' כלב וכן מן והביאו משה בנערינו ובזקנינו ובנינו כי לא נגורש לא עם אחינו מבן עשרים. ולא עם יתר מבן שבים. רעה נגד פניכם ס"ח הוס. שרחתי ככה שלא דס עולה לקראתם: כי חג יי' ר"ל: מורת תנ"ל. בחפצים הם הנותרים לארץ תחנו לת חג יי' הנה חג יי' בשילה מה העשו ליום מועד חג יי' לאמרו לו כי חג יי' לנו ונרקדנו לו ויאמרו כל מה שיש לנו הנותרים הרגן. והנשים נחול מתחולות ולא ישאר דבר הכל ההה נרוך לשלוח יהם תיכך תשלח חרמי מה תעשה ליום חג יי'. ויאכל ה' נחבורת ויאכל כל עבד יקוס אבי ויאכל קרא לו ויאכל לחם ויאכל בני נבוא השקר שהחזיר לאים האלהים חבל בא מיהודו ויאכל כרי מנדיר הלמד שהארבה אכל כל פרי המגדים ויחרו היה בחוחם עצה ובשביל בגרח והאכיל למשה בימל הימנה. וכן אותו נגיעה השקר בשביל שהאכיל לאים האלהים זכה שדבר עמו הש"ם. וכן עשו בשביל שבא לאחיכו אחר אחיו זכה ונתברך. נעון

אמרי נועם

וינרש אותם מאת פני פרעה תיפה לאם אחרו תשם ואהרן כ"כ לנאת מבית פרעה עד שהוצרן לגרשם. יי"ל בשביל שלא פרשה לבשיכם איו ע"כ לא רצו להפסד מעמו עד שיתן להם רשות:

מ"ע ספורנו

ואכל את כל העץ. יקלקלו כמו והיה לאכול. כי אכל את יעקב כאשר אכלה אתכם ואת טפכם כל שכן הרקנה: רמז כי רעה נגד פניכם. רמז כי אתם הולכים בעבורכם זה אל הרע לכם ותתנו אותו כענין הולך לאות רגלים ירדות מות. וכדבריהם ז"ל וזה רגיש לבאר שחת: על ארץ מצרים בארבה. בגד האדמה והוא הדרומי כמו מנוה לארבה. שיבא כענין ונשא כם לגויים עמק לו מקנים הארץ והנה מכה קל יבא: ויעמד

קומץ מנחה

ראותך ועכשיו הוא לילה ורשאי לראות פני נוגרבה' נס אותי לפי שהתהלה אם' פרעה יהי כן ה' עמכם וגו' ועכשיו ישלחם א"כ נתהפכ' קללתן לברכה אבר וברכתם גם אותי כמו שברכתי אתכם: כשש מאות אלף בבדרש שהיה הטר אחד וצירף הק"בה עצמו עמהם כמו שאמר ואנכי אעלך כמו שבירידה היו ג' חבר אחד וצירף הק"בה עצמו עמה' ומילא המנין שנ' אנכי ארד וגו': בחרש האביב. כל המודעי' הלויים בופנים בפה בחדש האביב. שבועות. הציר השים. סיכות רב האביב והכן תקנו בכדרי ההפלות בקדש ישראל והזמנו' ולא המוערים:

חכלת פרשת בא

רלבג

מזה הפסוק לא יותר מזה וזה שהרגון בזה שהם מפוייסים לאכול מנה כערב כי כבר נתקה זה התורה בביאור ומשם עד סוף האחד ועשרים יום לא קבעה התורה להם זמן שיאכלו מנה בכל יום מהם ולזה הוא מבואר כי לא נתה אלא שלא יהיה מה שיאכלו שהלשם כי אם מנות שלם היה הרגון השם יתב' שיאכלו בקיום מנה עד סוף. הכ"ל יום הנה אם כן יהיו מפוייסים לאכול מנה בלי הפסק עד סוף שיאכלו בקיום מנה עד סוף. הכ"ל יום הנה אם כן יהיו מפוייסים לאותו ולזה הוא מבואר שאין הרגון בזה הכ"ל יום וזה בלתי רצוי שיהיו כי הוא בלתי אפשר שיקיימו אותו ולזה הוא מבואר שאין הרגון בזה אלא שיהיה מה שיאכלו מהלשם עד סוף כ"ל יום מנה לא מקון. ועוד שכבר נאמר בפרשת שיבשם מנות שיאכל וזה הלשון יאמר על מה שהוא רשות כאמרו הוא לבדו יעשה לכם. שבת ימים שבעת ימים מנות יאכל וזה הלשון יאמר על מה שהוא רשות כאמרו הוא לבדו יעשה לכם. שבת ימים שבעת ימים מנות יאכל. וכן אמר נ"כ בזאת הפרשה מנות יאכל ועוד שכבר נאמר שבעת ימים מנות תאכלו אתן הכונה בזה אלא שלא יאכל אתן ובזה אמרו שם כי כל אוכל אתן ונכרתה הנפש ההיא מישראל. ולזה הוא מבואר שזה שלא שבעת ימי' מנות תאכלו אין הרגון כי שיתפייסו לאכול אלא אלא שיהיה מנה מה שיאכלו מהלשם עד סוף. שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם. ר"ל בבשותיכם כי כבר נאר בתקום אחר בזאת הפרשה ולא ירלה לך שאור ולא ירלה לך אתן בכל גבולך ורלוי שתדע שהשאור והשאתן אשר הוזהרנו בו אלא ירלה ולא ימצא בגבולינו הוא האתון והשאור אלנו לא אם שיהיה אל אחרי' ואל נבוה כמו אתן אל נוי אל הקדש כי כבר שהוא לא מה אלא ירלה האתן והשאור בכל גבולינו ואם כלא אשר יהיה אלנו ואמרו לך אל ירלה אתן ולא תראה שאור ולא יאמר שהיה הדבר כן היה אחשר שיאמר לא תראה אתן ולא תראה שאור ועוד שאם היה הדבר כן ולזה מבואר הכשול כי הבורה נתה שאור מבתינו ואלא ימצא בהם ולזה הוא מבואר שאמרו לך אל אתן והשאור אל ירלה אתן ולא ימצא בהם בגבולינו הוא אתן והשאור אלנו ראוים אל שיבצא בהם אתן ולזה הכונה היא' אלא ירלה ולא ימצא אתן והשאור בגבולינו לדרשיקנו אלא באכל מהם לפי שכבר יפסל מהאכילה היא שתכרת הנפש כמו שביארנו בזה הפסוק והתבאר זה ג"כ בזה שקדם: כל מקמצת לא תאכלו. רוצה לומר אפילו מה שיכנס בו אתן אל אמנם כל אותו בשלם כל ואמנם הענמת שוכר ראשונה שהיה הענמה על אכילתה כרת היא כלי ערוב כי המקמצת לא יאמר בהם כי אם על מה שהיא מעבה שהיא אלא אשר על המעט בתערובת האתן כי אמר' בו שיקיים העשה אשר יתערב בשאור האתן כי אמר' שיש בו ולזה בכלל בתלת כל תערובת האתן והמעל בזה אמר אמר בזה האדון שיאכל הרופאים מן המיר לא יקיים מה המאחר שיאכל מעבה מי שיודע פעולה אמת לו אמרים ממלאכת הרפואה כי כמו זה לא יקרא רופא כי אם על המעט אך אם אחר שיאכל מהמיר כל רופא הנה יקוייב שיאכל מעבה כל מי שיש לו ידיעה הסתכלות הרפואה. בכל מוסבותיכם תאכלו מצות. למדנו שמצות המצות נוהגת בכל מוסבות. ואולם מצות הכבש לינה תלויה בזמנו היא לינה נוהגת אצל בארץ ישראל בתקום אשר יבחר לא תוכל לזבוח את הפסח בתוך שעריך ואמר והנה זה ראיה שמצות המצה לינה תלויה בזמנו הפסח אכל הם שתי מצות והנה לא ה ולאחר בתלת מצות ביקוד שכל אחר בערב תאכלו מצות. והנה למדנו מזה הפסוק שהמצות שיאכל הילדים בהם ידי מוכתו הם המצות שיאכלו בכל מוסבות לא בזמנות שלו אפשר לאכלו בכל מוסבות כמו לאם הפנים ואלות תודה ורקיק כזיר ומה שיהנו מהנהם. מסכו ונקו לכם. ר"ל שיעשון מי שיש לו ויאמר הפסח לפסח ויקח מי שאין לו ר"ל שיקנה אותו. נאן. הנה שם שאמר לו הפסח יתפ' כי כבר יאחר נאן על הזבח נ"כ ויאמר שכבר נאר הב"י שיהיה פסח מצרים שה בכבשים ואולם לדורות יהיה מן הכבשים ומן העזים וזה שכבר ידעה שהמצרים היו יותר מתעבים וביאת הנאן מוכיחה עו ולזה שאנא שכבר יקח זה הסיעוד אל הנאן אמר כי תענה מצרים כל רועה נאן. למשפטיכם. הוא מה שאמר שה לבית אבות. ומשמו שכבר. למדנו מזה שכרן שתם מצרים בזה הדבר ומה שיגמר אחרי כן יאכל הארבה: ויאמרו אנשי פרעה אליו. ויאמרו אנשי פרעה אליו. ויעבר ה' רוח קדים. ויעבר ה' רוח קדים. ויעבר ה' רוח קדים

וסליקן גובא על כל־ארעא דמצרים
ושרא בכל תחום מצרים תקיף
לחדא קדמוהי לא־הוה כן גובא
דבותיה ובתרוהי לא־יהי כן: והפא
ית־עין שמשא דכל־ארעא וחשוכת
ארעא ואכל ית כל־עשבא דארעא
וית כל פירי אילנא די אשאר ברדא
ולא־אישתאר כל־ירוק באילנא
ובעשבא דחקלא בכל־ארעא
דמצרים: ואוחי פרעה למיקרי
למשה ולאהרן ואמר חבית קדם־יי
אלהכון ולכון: וכען שבוק כען חובי
ברם־זימנא הדא וצלו קדם־יי אלהכון
ויעדי מיני לחודית מותא הדין ונפק
מלות פרעה וצלי קדם יי: והפך יי
רוח־מערבא תקיף לחדא ונטל ית־
גובא ורמהי לימא דסוף לא אישתאר
גובא חד בכל תחום מצרים: ותקיף
יי ית־ליבא דפרעה ולא שלח ית־בני
ישראל: ואמר יי למשה ארים ידך
על־ציית שמיא ויהי חשוכא על־
ארעא דמצרים בתר דיעדי קבל
ליליא: וארים משה ית־ידיה על־ציית
שמיא והוה חשוך־קבל בכל־ארעא
דמצרים תלתא יומין: לא חזו גברית־
אחוהי ולא קמו אינש מתחותוהי
תלתא יומין ולכל־בני ישראל הוה
נהורא במותבניהון: וקרא פרעה
למשה ואמר אזילו פלחו קדם־יי
לחוד עניכון והוריכון שבוקו אף־
טפלכון ייזיל עמכון: ואמר משה אף־
אתתין בידנא נכסת־קודשין ועלוון
ונעביד קדם־יי אלהנא: ואף־בעירנא
ייזיל עמנא לא נשאר מינה מדעם.
ארי מינה אנחנא נסבין למפלח קדם־
יי אלהנא ואנחנא לית־אנחנא ידעין
מה־נפלח קדם־יי עד־מיתנא לתמן:
ותקיף יי ית־ליבא דפרעה ולא אבא
לשלחותהון: ואמר־ליה פרעה אזיל
מעילוי איסתמר לך לא־תוסיף
למחזי אפי ארי ביומא דתיחזי אפי
תמות: ואמר משה יאות

ויעל · למר ואהריו לא יהיה כן נכתב על פי הנביאה: וילא · טעם ותחשך הארץ כי הארבה הבדיל בין המזרח ובין הארץ כי לעולם הארץ חשך היא: וימהר פרעה לקרא · על יד שלוחיו והוסיף לומר להם חטאתי בעבור שגרם אותם בקלון מלת פניו: ועתה שא נא · מלת שא נא לפרשנה בפרשת כי תשא וטעם אך הפעם כי לא אחטא עוד למרוד פי הסס ובעבור שהיה כעוס משה לא אמר לו שישלח העם ולא מחון לעיל כמספטו ויעתר: ויהפך יי' רוח יס · נקרא מערב יס בלשון הקדש בעבור יס הגדול היולא מספרד ועובר על מצרים אל ארץ ישראל והוא לפאת מערב ואינו יס אוקיינוס כי ישראל לא ידעו כל כך ונקרא יס ספרד היס הגדול בעבור שרחבו ג' מאות פרסאות ואחר הימים שבאר' ישראל כיס סוף ויס כנרת ויס המלח אין בהם שיהיה רחב אלפים פרסה: ויחזק · על דרך שאמרו חז"ל בא לטמא פותחין לו: ואמר · מדרך הסברא כי המצה היה בידו אף על פי שהיגמו כתו': וימש חשך · אמר יפת כי וימש חשך כמו וימש והטעם כי ימש כל חשך שהיה להם ידוע ויבא אחר עב ממנו ויש אומרים כי הוא חסר אלף ומלת אמש בלשון הקדש הלילה שעבר כמו אמש אמר לי ובלשון ערבי אמ"ש כי הס"ין יתחלף בס"מך ברוב המלות כמו שמש שמ"ש והנה אין טעם לפירושם ולפי דעתי כי וימש מגזר' ימשש ואין טעמה בעבו' שהוא מפעלי הכפל כי כמוהו בזה הענין יליהס ולא ימישון ויש כ"ל שב על מצרים כי ימלא לשון ימיד כמו ואמר מצרים הנוסה והנה הטע' שימשנו בידם החשך שכל כך יהיה עב כי האור של אש לא ידלק ולא הגר והעד לא ראו איש את אחיו בזה הגרות: ויט · ולא ידעו שהיו ג' ימים אלא על פי ישראל שהיה להם האור והנה בזה אוקיינוס יבא חשך עב שלא יוכל איש לילך להפרים בין יום ובין לילה ויעמוד זה לפעמי' חמשה ימים ואני הייתי שם פעמים רבות: לא קמו איש מתחתיו · מביתו כמו שבו איש תחתיו כי אנה ילכו בלא אור: ויקרא · אחר ג' ימים שראו אור: ואמר רק לאנכם ובקרכם יצג · לדעת מה בלב משה אם דעתו לברוח ואמר גם טפכם ילך כמו שאמר לו משה בתחלה בנערינו ובזקנינו נלך: גם אתה תתן בידינו · גם אתה חייב ליתן בידינו זבחים ועולות להקריב בעדך: וגם לא תשאר פרסה · מאי זה מין שיהיה ממקנינו שלא נדע לי זה מין נבחר וכמה נקריב ממנו וזהו טעם מה נעבוד: ויחזק · כדרך כי הקש' יי' את רוחו ואמן את לבבו: תמות · אתה תהיה חייב מיתה שתמריד במלכות: כן

ויעל כל הארץ · והיה אם כלה לאכל · ויצ'צו מעיר · וצאצאיך כעשב הארץ: ולא נותר ה' נמסר פרשת פנחס: בעין ב' וסי' כל ירק. כשלו: עתירה ליי' ב' וסי' והעתירו ליי': ויעתר יצחק ליי': ויסר ג' וסי' פרשת וארא: ויעתר ד' נמסר ריש תולדת: זבחים ועלות ב' וסי' גם אתה תתן · ויבאו לעשות זבחים: לא נדע ג' וסי' ואנחנו לא נדע מה נעבד · כי כל נבל ימלא יין · לא נדע מה נעשה כי עליך · אנ"ך לשלחם ד' נמסר פרשת וירא:

ויעל הארבה על כל־ארץ מצרים
וינח בכל גבול מצרים כבד מאד
לפניו לא־היה כן הארבה כמהו
ואחריו לא יהיה כן: ויכס את־
עין כל־הארץ ותחשך הארץ ויאכל
את־כל־עשב הארץ ואת כל־פרי
העץ אשר הותיר הברד ולא־נותר
כל־ירק בעץ ובעשב השדה בכל־
ארץ מצרים: וימהר פרעה לקרא
למשה ולאהרן ויאמר חטאתי ליהוה
אלהיכם ולכם: ועתה שא נא
חטאתי אך הפעם והעתירו ליהוה
אלהיכם ויסר מעלי רק את־המות
הזה: ויצא משם פרעה ויעתר אל־
יהוה: ויהפך יהוה רוח־ים חזקה
מאד וישא את־הארבה וירתקעהו
ים־סוף לא נשאר אחד בכל
גבול מצרים: ויחזק יהוה את־לב
פרעה ולא שלח את־בני ישראל:
פ ויאמר יהוה אל־
משה נטה ידך על־השמים ויהי
חשך על־ארץ מצרים ומשש חשך:
ויט משה את־ידו על־השמים ויהי
חשך־אפלה בכל־ארץ מצרים
שלשת ימים: לא־ראו איש את־
אחיו ולא־קמו איש מתחתיו שלשת
ימים ולכל־בני ישראל היה אור
במושבתם: ויקרא פרעה אל־
משה ויאמר לכו עבדו את־יהוה רק
צאנכם ובקרכם יצג גם־טפכם ילך
עמכם: ויאמר משה גם־אתה תתן
בידנו זבחים ועלות ועשינו ליהוה
אלהינו: וגם־מקננו ילך עמנו
לא תשאר פרסה כי ממנו נקח לעבד
את־יהוה אלהינו ואנחנו לא־נדע
מה־נעבד את־יהוה עד־בואנו שמה:
ויחזק יהוה את־לב פרעה
ולא אבה לשלחם: ויאמר־לו
פרעה לך מעלי השמר לך אל־
תסף ראות פני כי ביום ראתך
פני תמות: ויאמר משה
כן

רוח יס · רוח מערבי: ימה סוף · אומ' אני שיס סוף היה מקלתו במערב כנגד כל רוח דרומית וגם במזרחה של ארץ ישראל לפיכך רוח יס תקנו להרבה בימה סוף כנגדו וכן מצינו לענין תחומין שהו' פונה לצד מזרח שנאמר מיס סוף ועד יס פלשתים ממזרח למערב שיס פלשתי' במערב היה שב' בפלשתים יושבי חבל היס גוי כרתי': וימש חשך · ויחשיך עליה' חשך יותר מחשכו של לילה וחשך של לילה יתמיד ויחשיך עוד: וימש · כמו ויתמש ים לנו תיבו' הרבה חסרות אלף לפי שאין הברת האלף נכרת כל כך אין הכתוב מקפיד על חסרונה כגון לא יהל שם ערבי כמו לא יאהל לא יטה אהלו וכן ותזרני חיל כמו ותאזרני ואנקלוס תרגם לשון הסרה כמו לא ימוש בת' דיעדי קבל ליליא כשגיע סמוך לאור היום אבל אין הדבור מיוסד על הו"יו של וימש לפי שהוא כתו' אחר ויהי חשך · ומדרש הגדה פותלו לשון ממש בלהרי' שהיה כפול ומכופל ועב עד שהיה בו ממש: שלשת ימים · שלוש של ימים טרלי' יכא בלעז יכן שבעת ימי' בכל מקו' שטיי' לאה של ימים: ויהי חשך אפלה שלשת ימים · חשך של אופל שלא ראו איש את אחיו אותן שלשת ימים ועוד שלשת ימים אחרים חשך מוכפל על זה שלא קמו איש מתחתיו יושב אין יכול לעמוד ועומד אין יכול ליסב ולהה הביא עליהם חשך שהיו בישראל בהותו הדור רשעי' ולא היו רוצי' לצאת ומתו בשלש ימי אפלה כדי שלא יראו מצרי' במפלתם ויאמרו אף הם לוקים כמוהו ועוד שחפשו ישראל ולא מת אחד כליהם וכשיצאו והיו שוללים מהן והיו אומרים אין בידינו כלום אז' לו אני ראיתיו בביתך ובמקו' פלוני הוא: יונג · יהא מונג במקומה גם אתה תתן · לא דייך שמקנכו ילך עמנו אלא משלך תתן: פרסה · פרסת רגל פלג"טת כה בלע"ז: לא נדע מה נעבוד · כמה תכבד העבודה שמתי שאל יותר ממה שיש בידינו: כן

אמרי נועם

ויתקבצו ימה סוף וש"ת לאה לשם יותר תשאר מקומו' ז"ל כדי כשיבא פרעה תוך ים מזיינותו עליהם וכן כל מכות שלקו במצרים. לקו על ים ולכן אין החשך לא היה במצרים כ"א ששה ימי' שלשה ימים לא ראו איש את אחיו ובלא ימי' שלא קמו מתחתיו ומן הדין היה לו לשתם ז' ימים כשאר מכות אלא שאותו יום שנאמר מחשך כח עליהם ביום סוף כתוב שם ויהי הענן והחשך · לא נאמר ארבה בשביל המכה אלא שנתשבו מחבריו מחברו יחד ויהי חשך ומ"ת ש"ש לא מאר אם מתן אתה לשלח בני מצרים כמו שמתר בשאר מכות וי"ל כדי שלא יסתירו עליהם ולא יהללו לישראל:

מ"ע ספירנו

ויאמר פרעה · כמ"ש יאכל הארבה את שרשי החטה וכשמתת ושאר העשבים כשה יהיו על הפתים · מלת מותו המלך מהאויר כנראה שתי' כתבו אחר בפרש ב'ראשית: ויעש מושך · ויעיר את החשך הבנתי שלא לא' כי אמנם חשך בלילה הוא מוריר מושך לקבל האור והו' מושך בהעדר האור בלבד · אמנם זה החשך יהיה מוריר בלתי מושך לקבל האור לרוב עביו ולא יפיל עליו העדר האור בהיותו בלתי מוכן אליו לא ראו איש את אחיו כי לא הפסיק לזה אור גד ומבוקה:

מסרה

ד' פסו' אית בהו פני' ואחור וסי' לפניו לא היה כן ארב' · ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו · לפניו אכלה אש ואחריו תלהט להבה: וכמהו לא היה לפניו מלך: ויגח ז' רפין וסי' בכל גבול מצרי' · ביום השביעי · וינח יי' להם מסביב · דיהושע · וחברו דד"ה ויאמר ליהודה נבנה' ויש מחו כל יהודה ותשקט מלכות יהושפט: וסי' נטה ידך · דארבה · ויכס את עין כל הארץ · והיה אם כלה לאכל · ויצ'צו מעיר · וצאצאיך כעשב הארץ: ולא נותר ה' נמסר פרשת פנחס: בעין ב' וסי' כל ירק. כשלו: עתירה ליי' ב' וסי' והעתירו ליי': ויעתר יצחק ליי': ויסר ג' וסי' פרשת וארא: ויעתר ד' נמסר ריש תולדת: זבחים ועלות ב' וסי' גם אתה תתן · ויבאו לעשות זבחים: לא נדע ג' וסי' ואנחנו לא נדע מה נעבד · כי כל נבל ימלא יין · לא נדע מה נעשה כי עליך · אנ"ך לשלחם ד' נמסר פרשת וירא:

הזקוני

ואחרי לא יהיה כן · פרש" ממין אחד כמוהו לא נהיה וכמוהו לא יהיה וא"ת הרי כתיב אחר ויבא ארבה ויעלה אין מספר ים לומר דולחי הרבה מיכין היו שם אף שם מה שמה עשר"מ הכא של משה אין אחד היינו בכת אחת וכיתי יואל כן פתואל מיכנו שבאלו כל ה' וא' כפני עצמו הא אחר זה כדכתיב יפר הנוס אכל הארבה ונומר והיינו דקא' וכתבה לא נהיה מן העולם מנוס לפודי' לא נהיה מן העולם כן וכן תאכל לפודי' ומפסיל ומילק: ותפסך הארץ · פרוש לא שהיה מיכנו: לי"ו שהוא עושה לי אפשר להזהירני מראתי: ולכם · שגרשתי אתכם בכשת פנים אחת פני' רוש אחוק מוריש הביאלו כדכתי' כהנ רוש קדים ורוש מערב הפוירו לאחיו לאורש ויתקבצו לשון ולכן אקש לא אפיון: ויהי אפלה מכה זו לירעב והיתה כשלא היה נרך הראה כדי שלא יפתינו את שלהם · ויהי אפלה · פרש" פרעה ישראל את כליהם והיו אומר אינו בידינו פו"ק דהא כתיב ו"י נתן את אין הפס כעיני מצרים ויאמרו: ויהי אפלה שלשת ימים: ולא קמו איש מתחתיו הרי ו' ישיש אם כן לא שמשה מכת בשבת רביעי הפדם והכי נמי אית נמחילת' אחר רבי לוי יוסי שביעי מכת בשבת היכן היה ומתרץ מנגזו הכ"ה לאמרים שהיו על היס כדכתיב ויהי ענן והשבת המפרנסיכון והיה מנגה וקבלא לאמרלי מנו': היה אור במושבתם' · כאדון נשן אין כתיב כאן כמו בשכות אחרות הוא שאמרו רבותיכו מעשה אב' ומכל האחרות שאינו כשהיה ישראל בבית המצרי נמצרים היה אור מתו: נאנכם ובקרכם יצג · לערבון שמשונו: גם אתה תתן בידנו לקריב נמדר: פרעה לא בקש להפגל לפי שהיה מכור מלף בתקומן של ישראל כמו כן אשר ולא תוציל שום שבלה: לא

ויעל הארבה על כל־ארץ מצרים
ונח בכל גבול מצרים כבד מאד
לפניו לא־היה כן הארבה כמהו
ואחריו לא יהיה כן: ויכס את־
עין כל־הארץ ותחשך הארץ ויאכל
את־כל־עשב הארץ ואת כל־פרי
העץ אשר הותיר הברד ולא־נותר
כל־ירק בעץ ובעשב השדה בכל־
ארץ מצרים: וימהר פרעה לקרא
למשה ולאהרן ויאמר חטאתי ליהוה
אלהיכם ולכם: ועתה שא נא
חטאתי אך הפעם והעתירו ליהוה
אלהיכם ויסר מעלי רק את־המות
הזה: ויצא משם פרעה ויעתר אל־
יהוה: ויהפך יהוה רוח־ים חזקה
מאד וישא את־הארבה וירתקעהו
ים־סוף לא נשאר אחד בכל
גבול מצרים: ויחזק יהוה את־לב
פרעה ולא שלח את־בני ישראל:
פ ויאמר יהוה אל־
משה נטה ידך על־השמים ויהי
חשך על־ארץ מצרים וימש חשך:
ויט משה את־ידו על־השמים ויהי
חשך־אפלה בכל־ארץ מצרים
שלשת ימים: לא־ראו איש את־
אחיו ולא־קמו איש מתחתיו שלשת
ימים ולכל־בני ישראל היה אור
במושבתם: ויקרא פרעה אל־
משה ויאמר לכו עבדו את־יהוה רק
צאנכם ובקרכם יצג גם־טפכם ילך
עמכם: ויאמר משה גם־אתה תתן
בידנו זבחים ועלות ועשינו ליהוה
אלהינו: וגם־מקננו ילך עמנו
לא תשאר פרסה כי ממנו נקח לעבד
את־יהוה אלהינו ואנחנו לא־נדע
מה־נעבד את־יהוה עד־בואנו שמה:
ויחזק יהוה את־לב פרעה
ולא אבה לשלחם: ויאמר־לו
פרעה לך מעלי השמר לך אל־
תסף ראות פני כי ביום ראתך
פני תמות: ויאמר משה
כן

רל"ג

נשמיטתם אותו שתהיה הסמיכה לשם סמך ולזה נ"ל אחר וכא סמך הוא לי' ר"ל שתהיה וכיסתו לשם סמך להוכיר שכבר סמך הם" על בתי בני ישראל במצרי' וכן תמצא בפרש' ראה אכי שהקש' דיה התורה תמיד לזכור סמך אבל הזכיה · אחר וזנשת סמך לא תוכל לזכוא את הסמך שם תוכל את הסמך · וזה יורה מתה שכוכת התורה הוא שנזכרהו לשם סמך וכזה תמצא שהקפידה בענין הסמיכה שבאחר ושמש אותה לעשות וכבר בארתי בנ"ל הסכה בגיאורנו לענין הקרבנו' · ואמנם הסכה אחר בענורה הקפידה התורה שיהיה כשמש הבה לשם סמך הוא כדי שיגיע לנו מזה הפעל המבלים אחר בענורו בגטוינו בזאת המנוה והוא נפרסם הנפלאות שעשה לנו הסם ית' כשהוציאנו ממצרים ונזאת הסכה בעינה היה הקרבן הזה בהכפת נפשות ובכיות אחת כי זה כלו מתה שורה ויוסיף הבדה בהבין בזה הקרבן שיהיו לנם בו ויזכרו תמיד וזה שבעבורו נגזלת שנה · ונקשתם לכם לגודל אוזב · ידוע כי האוזב הוא בזמן שמל אילה אחר מן האדון אחר בלבנון עד האזוב אחר בקיר ר"ל מן הנמש הגבוה עד הנמש השפל והנה נזה הסם ית' לדיות הזאת הזאת בגודל אוזב לבזות הסם שהוא תוענת מצרים בתכלית מה שלפטר לישראל הסמל אמונת המצרים ואולם הזאת אחר היתה על המזבח שהיתה לכבוד הס" · היתה בתכנת הכהן הימנית כמו שיתבאר בענין הקרבנות ולזה הוא מבואר שכבר היתה בזאת הזאת הזאת לבזות נמלה אמונת מצרים ולזה הסכלית היתה הזאת שתהיה הזאת בגודל אוזב ואל שתי המזוזות מן הדם אחר בכף אחר בכף מה שבכל הזאת היה' סבילה בדם אחר בכף · ולזה שב לזכור מן הדם אחר בכף ר"ל שלא תהיה הזאת הסבית מן הדם הנשאר בגודל אוזב אבל תהיה מן הדם אחר בכף · וזה מבואר מאד מיוכו שלמון הכתוב וכן בתבאר מה בשבילנה' · ואמנם לא אמרו אים מפתח ביתו עד בקר · ראוי שתדע שזאת המצוה לא היתה אלא בשבת מצרים והסכה הזה הוא לשם סמך הוא הדם על הפתח ועל שתי המזוזות כדי שתהיה זאת הזאת מבנגת אמנם אלא יכנס הנגעים בבית לבנוף כמו שקדם וזה אמנם יהיה כשיסתכלו בשגיון הזאת הזאת אחר היתה בשבת בנגעים שהיו עמלות עברים הנכבדות כמו שבילרנו · ושתרתם הדבר הוס

בן דברת · יפה דברת ובזמנו דברת אמת שלא אוסיף עוד ראות פניך: כלה · במירה כלה כליל כולכם ישלח: דבר נא · אין נא אלא לשון בקשה בבקשה ממך הזהירם על כך שלא יאמר אותו לדיק אברהם ועבדוהו ועמדו אותם קיים בהם והאמרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם: ויאמר משה כה אמר יי · בעמדו לפני פרעה כאמר לו שהרי מעילה מלפניו לא הוסיף ראו פניו: כחצות הליל · כהתחלת הליל כחצות כמו כעלות בחרות הפס בגו זהו פשוטו ליסבו על אופניו שאין חצות אם דבר של חני ורבו' דרשוהו כמו כחצות הלילה ואמרו שאמר משה כחצות דמשמ' סמוך לו הו לפניו לא לאחריו ולא אמר בחצות שמא יטעו מיצטנגיני פרעה ויאמרו משב' בדמי הוא: עד בכור השבי למלקו השבויים כדי שלא יאמרו ירמאתם תבע' עלבונם והביאה פורענות על מצרי: מבכור פרעה עד בכור השפחה · כל הפחותי' מבכור פרע' וחשובים מבכור השפחה היו בכלל ולא לקו בני השפחו' שאף הם היו משתעבדי' בה' ושמחים בגרת': וכל בכור בהמה · לפי שהיו עובדין לה כשהקב"ה נפרע מן האומ' נפרע מאלהיה: לא יחרץ כלב לשונו · אומר אני שהוא לשון שנין לא יסנן וכן לא חרץ לבני ישר' לאים את לשונו לא שנן אז תחרן תשתנן אומרג חרוץ שמן מחשבות חרוץ אדם חריף ושנון ויל חרוצים תעשי' חריפי' מזחרי שנוני': אשר יפל' יבדיל: וירדו כל עבדי · חלק כבוד למלכות שהרי סוף שירד פרעה בעצמו אליו בלילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי ולא אמר לו משה מתחלה וירדת אלי והשתחוי' לי: אשר ברגליך · ההולכי' אחר עצתך והלוכך: ואחרי כן אצא · עם כל העם מאחרלך: ולא מעט פרע' כשגמ' דבריו ילא מלפניו: בחרי אף · על שאמר לו אל תוסף ראות פני: למען רבות מופתי · מכת בכורות וקריעת יס סוף ולגער את מצרים: ומשה והארן עשו וגו' · כב' כתב לנו זאת בכל המפתים ולא שנאה כאן אלא בשביל לסמכה לפרשה של אחריה: ויאמר

דברת ג' פתח בחתנחתא

יא

ג' חס' כן דברת · לא־אוסף עוד ראות פניך: פ ויאמר יהוה אל־משה עוד נגע אחד אביא על־פרעה ועל־מצרים אחרי־כן ישלח אתכם מזה כשלחו כלה גרש יגרש אתכם מזה: דבר־נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי־כסף וכלי זהב: ויתן יהוה את־חן העם בעיני מצרים גם האיש משה גדול מאד בארץ מצרים בעיני עבדי־פרעה ובעיני העם: ס ויאמר משה כה אמר יהוה בחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים: ומת כל־בכור בארץ מצרים מבכור פרעה הישב על־כסאו עד בכור השפחה אשר אחר הרחים וכל בכור בהמה: והיתה צעקה גדלה בכל־ארץ מצרים אשר כמהו לא נהיתה וכמהו לא תסף: ולכל בני־ישראל לא יחרץ כלב לשנו למאיש ועד־בהמה למען תדעון אשר יפלה יהוה בין מצרים ובין ישראל: וירדו כל־עבדיך אלה אלי והשתחוו־לי לאמר צא אתה וכל־העם אשר־ברגליך ואחרי־כן אצא ויצא מעם־פרעה בחרי־אף: ס ויאמר יהוה אל־משה לא־ישמע אליכם פרעה למען רבות מופתי בארץ מצרים: ומשה ואהרן עשו את־כל־המפתים האלה לפני פרעה ויחזק יהוה את־לב פרעה ולא־שלח את־בני־ישראל מארצו: ויאמר

ג' חס' יאות מלילתא לא אוסיף עוד לחזות אפך: ואמר יי' למשה עוד מכתש חד אייתי על פרעה ועל מצרים בתר־כן ישלח יתכון מיכא כשלחותיה גמירא תרכא יתריך יתכון מכא: מליל בעון קדם עמא וישאלון גבר מן חבריה ואתתא מן חבירתה מנין דכסף ומנין דדהב: ויתן יי' ית חן העמא לרחמין בעיני מצרים אף ובגברא משה רב לחדא בארעא דמצרים בעיני עבדי פרעה ובעיני עמא: ואמר משה כדנן אמר יי' כפלגות ליליא אנא מיתגלי בגו מצרים: וימות כל בוכרא בארעא דמצרים מבוכרא דפרעה דעתיד למתב על כורסי מלכותיה עד בוכרא דאמתא די בתר ריחיא וכל בוכרא דבעירא: והוי צוחתא רבתא בכל ארעא דמצרים דיכותה לא הות ולכל בני ישראל לא ינזק כלבא בלישניה בין מצרים לבין ישראל: ונחתון כל עבדך אלין לי ואמרין פוק את וכל עמא די־עמך ובתר כן אפוק ונפק מלות פרעה בתקוף רגז: ואמר יי למשה לא יקביל מנכון פרעה בדיל דאסגאה מופתי בארעא דמצרים: ומשה ואהרן עבדו ית כל מופתיא האלין קדם פרעה ואתקיף יי ית ליבא דפרעה ולא שלח ית בני ישראל מארעיה: ואמר

דברת ג' פתח בחתנחתא ראות פני · אל תוסף דבר אלי: אסף ג' חס' וסי' וירח יי' את ריח ב' בו · ויאמר משה לן דברת: גרש ג' נמס' פרשת וירא: רעותה ה' וסי' ואשה מאת רעותה · אך שם נקבצו דיות · דרשו מעל ספר יי' · ולמדנה בנתיכם נהי · תאכלנה אשה בשר רעיתה · וא' לרעותה הטובה ממנה: יוצא ט' מלאי' נמסר ביהושע ריש סימן ו': מבכור ב' מלאי' וסי' ומת כל בכור · ואת פדויי השלש' והשבעי': תסף י"ג וסי' וכמוהו לא תסף · ל חס' דחס' · והשיבך יי' מצרים · נוע תנוע ארץ · עד פ־ תבא · תסיף כתי' · והילכתי עליכם אדם · נפלה ולא תוסף · ימים על ימי מלך · עין שפתו ולא תוסף יראת יי' · גרל חמה נשא ענש · ובונדי' באר' הוס · ולא תוסף עוד לשכלם · אלין תוכף כתי' וב' מלאי' דמלאי' וסי' הכינותי ועליה' הוסיף · דר"ה · ולא תוסיף עוד להנבא · דעמים · למאיש ג' וסי' ולכל בני ישראל לא יהרץ ויחלק לכל העם · אשר לא ידרוש ליי': וירדו ז' רפין נמסר פרשת קרח · והשתחוו ז' וסי' וירדו כל עבדיך · וראה כל העם את עמוד · והיה ביום ההיא יתקע · והלכו אליך שחוח · והשתחוו עם הארץ · רוממו יי' אלהינו · וחבירו: ואל העם נ"א נמסר במסר' רבתא: ומשה ו' ר"פ נמסר פרשת שמות:

להם: לא יחרץ כלב לשונו · שיפחידם כמו לא חרץ לבני ישראל לאים את לשונו והטעם שיהיה נובח לו נושך והנה בארץ לא יחרץ להם כלב לשונו ולבהמתם ואף כי ישלח מן השמים משמחת להכות בבוריהם: וירדו והשתחוו לי לאמר · על פיך וכל העם אשר ברגליך שתשליכם אל המקום שאראה כמו ויעל ברגליו והנה בעבור שאמר לו אל תוסף ראות פני יצא בחרי אף: ויאמר · כמנהג העברים כי שפע הלשון וכבר אמר הפס ורבים כמוהו: ומשה · אף על פי שעשו כל הרופאים הנכרים לא רך לבו לשלחם כי הפס חזקו והיה רצוי להיות הלילה להר זה להיות המכות על הסדר רק נכנסה פרשת החדש הזה באמצע להודיע איך נמלטו בכורי ישראל בבוא המשחית על המצרים: ויאמר

הזקוני

לא אוסיף עוד ראות פניך · אבל אתה תצטרך לראות פני וכן כתיב כאשר ראיתם את מצרים ונומר: עוד כנגד אחד · פר"ש פרשה זו כאמרה לו למשה במחדו לפני פרעה שהרי כמינא מלפניו לא הוסיף משה ראות פניו אך מין לבדך היה כמו שהגינו הנה ינאה הנה בדרש הנגיהו הנ"ה לעליה מי' שפשי' ואם' כ' הטיב לפרעה כאנו הלילה · דבר נא דבר עכשו באוני פרעה כי אין שהות בדבר מאחר שילכו להם מכל וכל אבל נשכו' של מפרע אלמל' היו מצרי' משאלי' להם יאמרו להם השאלתי כשיראו פרע' מסרב ליתן לה' רשו' לנמיתו: ויאמר כן יצאו ברכוש גדול בעבור שלא ולא בעבור מתנה כדי שהיו מצרים להושיע לרוקן אחריהם ו"ל ויאמרו לשון מתנה נשורה כמו שאל מתני ואתנה ונו': מת רעהו וכי מצרים היו להם רעים לישראל אלא אלמד שאחרי המכות היו כרעים ואהבי ישראל להשאיל להם כליהם: כלי כסף וכלי זהב · בתקוש שהביאו · ישראל בתיהם ושדותיהם וכליהם שלא יכלו לשאת עמהם שהרי היו נהם לישראל נשלות בצרים כלכתיב ויאמרו נה: גם הלים משה גדול מאד הוא בתינת עשה לגיזול מצרים כמו בתינת עשה מעשה נוראים לעשות לבני ישראל אלא אלמד שאחרי המכות לבני פרעה נאחרה לו פירש נאחרה לו לפרעה מכי משה ואליה לדבר אלי ס"ד נאחרה לבשה מכי הב"ה לאחרי לא פר"ש כי כן בני ויאמר יי' אל משה אלא כן הוא שמשה אחרה לו לפרעה מדעתו כמו שאמר לזהרת מכם אחרבם כדלאיתא נשמים ובילדנו בני פרשה זו: כחצות הלילה · מקיים דבר עבדו זה הקב"ה שקיים דבר משה עבדו שאמר כחצות הלילה: כחצות הלילה · כשניא חני הלילה דוגמא היום אתם יוצאי' נשדם האביב כאן מפל לכתוב כ"ף כשיגיע הומן אבל בשעת מעשה נוסל בו לומר בשני הלילה בני"ת: אני יוצא · הואיל ואינו שומע נקיל שאנוי אחר אני בכנודי: כל בכור · הן בכור לאב הן בכור לאם שבכור פרעה היינו בכור לאב עד בכור השפחה היינו בכור לאם: עד בכור השפחה · מ"ק על פרש"י שהרי ברוב הפירושי' נקט ליה הכא עד בכור השבי ויש שיקלין דעתו של פרש"י בכור השפחה הוא בכור השבי כי השבויה שפחה היא: עד בכור השפחה · ובשאלוס המכה הוא אומר עד בכור השבי אלא כשאמרו הבכורות שאחר משה עד בכור השפחה שאמרו ואחרי כלך בשבי ולא בחות שהרי בכור השבי הוא בפות מבכור השפחה אחר הב"ה אני אחרתי עד בכור השפחה אייכם עוד אוסיף להכות' עד בכור השבי · ד"א עד בכור השפחה שהרי הבנאים אינן בתכנין לב אל המלוכות רק אל הטעמים כי מלכת השקיני נא הנגאיכי שמור וזכור שוא ושקר לא תעמוד ולא תתאוה שעם אחד להם: ד"א כשאמר משה ומת כל בכור שאמרו לא יהיה אלוק בינינו ובין אדוניכו כשראו אדוניכם ששאמרו בשאלתם אחרו אותם בכור ובאה עליהם המכה כעודם בכור בתנא בשעת התראה בכור השפחה ובשעת המכה בכור השבי: אשר אחר פרעה ובתשלוס המכה הוא אומר בגיא הבור אלא הוא כמו שאמרנו ו"ל ששני הבוקים הללו אחד הם שהרי בכור הוא כיום אחר פרעה כמו שהגינו בשמשון ויהי טוען בנית האסורים ובלילה יכניסום בבור ויעשימו הרעים על פי הבור הרי לך אחר הרעים כמו בנית הבור בהתה · פר"ש שהב"ה בפרע מאותה ואחר כך אלהים · ס ו"ק שהרי בפרעה ואחר כך אלהים ואחר כך הלקה אותם: אשר כמוהו לא הייתה · מנאינו לשון זכר בני מצרים בקומו כל אשר יתן מאכו לא' יהיה קדם ובעבור אחר זכר ונקבה אל המכה והכהו ובכה רוח גדולה וחזקה ו"ל קלי אנעקה אלא אלילה דכתיב בעיל כאמות הלילה אני יוצא והכי קאמר כמוהו של אותו לילה לא נהיתה כן בעקה אלא אמות אחר אמות לפי שהיא מסרתן בדאיתא בברכות שני כלבים נוסקי' ואלו שכיאו ומקלם בידם ולא יבנאו אחריהם: לא ישמע אליכם פרעה · ולא' ת הרי מכינו ששמע דכתיב ויקם פרעה לילה ויאמר לבם קומו ולא ונו' אלא פי' הכי כבר מתפלת העניין בעשה ויאמר יי' אל משה לא ישמע אליכם פרעה למען רבות מופתי ובלנו אילוני' ריסאמש"ל לא ישמע אליכם פרעה · ד"א לא ישמע אליכם פרעה · אבל הוא מקשה לו להכיה מקשה זו והיה לו לבמתן מכה זו אחר מכות: מכולן ועליו לשלוח אתכם שהרי נה התרייתם בו מתפלה כן יפנעכו בדבר לו נארב ושה שלא ישמע אליכם פרעה מכשו לשמן רבות מופתי הוא מכת בכורים מס שאר מכות: את כל המופתים האלה · כמו שעשו מכות שאמורות למעלה וכן הוא שהרי בשאלת הענין כתיב ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך ולא ביד חזקה אבל כשאשלח ידי והכתי את מצרים בכל אשר אעשה בקרבו ואחר כן ישלח אתכם: ויאמר

שעשה שמשים ובשאתי רגה שתהיה מצותו זאת לישראל על ידי משה ואהרן יחדיו כמו שבשתלו יחדיו להביא את המצרים בתשובה ולהודות את בני ישראל כדי שיזכו שניהם יחד לגמול את פרי מעלת בשתלותם: בחדש

לא הוסיף עוד ראות פניך · אבל אתה תצטרך לראות פני וכן כתיב כאשר ראיתם את מצרים ונומר: עוד כנגד אחד · פר"ש פרשה זו כאמרה לו למשה במחדו לפני פרעה שהרי כמינא מלפניו לא הוסיף משה ראות פניו אך מין לבדך היה כמו שהגינו הנה ינאה הנה בדרש הנגיהו הנ"ה לעליה מי' שפשי' ואם' כ' הטיב לפרעה כאנו הלילה · דבר נא דבר עכשו באוני פרעה כי אין שהות בדבר מאחר שילכו להם מכל וכל אבל נשכו' של מפרע אלמל' היו מצרי' משאלי' להם יאמרו להם השאלתי כשיראו פרע' מסרב ליתן לה' רשו' לנמיתו: ויאמר כן יצאו ברכוש גדול בעבור שלא ולא בעבור מתנה כדי שהיו מצרים להושיע לרוקן אחריהם ו"ל ויאמרו לשון מתנה נשורה כמו שאל מתני ואתנה ונו': מת רעהו וכי מצרים היו להם רעים לישראל אלא אלמד שאחרי המכות היו כרעים ואהבי ישראל להשאיל להם כליהם: כלי כסף וכלי זהב · בתקוש שהביאו · ישראל בתיהם ושדותיהם וכליהם שלא יכלו לשאת עמהם שהרי היו נהם לישראל נשלות בצרים כלכתיב ויאמרו נה: גם האיש משה גדול מאד הוא בתינת עשה לגיזול מצרים כמו בתינת עשה מעשה נוראים לעשות לבני ישראל אלא אלמד שאחרי המכות לבני פרעה נאחרה לו לפרעה מכי משה ואליה לדבר אלי ס"ד נאחרה לבשה מכי הב"ה לאחרי לא פר"ש כי כן בני ויאמר יי' אל משה אלא כן הוא שמשה אחרה לו לפרעה מדעתו כמו שאמר לזהרת מכם אחרבם כדלאיתא נשמים ובילדנו בני פרשה זו: כחצות הלילה · מקיים דבר עבדו זה הקב"ה שקיים דבר משה עבדו שאמר כחצות הלילה: כחצות הלילה · כשניא חני הלילה דוגמא היום אתם יוצאי' נשדם האביב כאן מפל לכתוב כ"ף כשיגיע הומן אבל בשעת מעשה נוסל בו לומר בשני הלילה בני"ת: אני יוצא · הואיל ואינו שומע נקיל שאנוי אחר אני בכנודי: כל בכור · הן בכור לאב הן בכור לאם שבכור פרעה היינו בכור לאב עד בכור השפחה היינו בכור לאם: עד בכור השפחה · מ"ק על פרש"י שהרי ברוב הפירושי' נקט ליה הכא עד בכור השבי ויש שיקלין דעתו של פרש"י בכור השפחה הוא בכור השבי כי השבויה שפחה היא: עד בכור השפחה · ובשאלוס המכה הוא אומר עד בכור השבי אלא כשאמרו הבכורות שאחר משה עד בכור השפחה שאמרו ואחרי כלך בשבי ולא בחות שהרי בכור השבי הוא בפות מבכור השפחה אחר הב"ה אני אחרתי עד בכור השפחה אייכם עוד אוסיף להכות' עד בכור השבי · ד"א עד בכור השבי שהרי הבנאים אינן בתכנין לב אל המלוכות רק אל הטעמים כי מלכת השקיני נא הנגאיכי שמור וזכור שוא ושקר לא תעמוד ולא תתאוה שעם אחד להם: ד"א כשאמר משה ומת כל בכור שאמרו לא יהיה אלוק בינינו ובין אדוניכו כשראו אדוניכם ששאמרו בשאלתם אחרו אותם בכור ובאה עליהם המכה כעודם בכור בתנא בשעת התראה בכור השפחה ובשעת המכה בכור השבי: אשר אחר פרעה ובתשלוס המכה הוא אומר בגיא הבור אלא הוא כמו שאמרנו ו"ל ששני הבוקים הללו אחד הם שהרי בכור הוא כיום אחר פרעה כמו שהגינו בשמשון ויהי טוען בנית האסורים ובלילה יכניסום בבור ויעשימו הרעים על פי הבור הרי לך אחר הרעים כמו בנית הבור בהתה · פר"ש שהב"ה בפרע מאותה ואחר כך אלהים · ס ו"ק שהרי בפרעה ואחר כך הלקה אותם: אשר כמוהו לא הייתה · מנאינו לשון זכר בני מצרים בקומו כל אשר יתן מאכו לא' יהיה קדם ובעבור אחר זכר ונקבה אל המכה והכהו ובכה רוח גדולה וחזקה ו"ל קלי אנעקה אלא אלילה דכתיב בעיל כאמות הלילה אני יוצא והכי קאמר כמוהו של אותו לילה לא נהיתה כן בעקה אלא אמות אחר אמות לפי שהיא מסרתן בדאיתא בברכות שני כלבים נוסקי' ואלו שכיאו ומקלם בידם ולא יבנאו אחריהם: לא ישמע אליכם פרעה · ולא' ת הרי מכינו ששמע דכתיב ויקם פרעה לילה ויאמר לבם קומו ולא ונו' אלא פי' הכי כבר מתפלת הענין בעשה ויאמר יי' אל משה לא ישמע אליכם פרעה למען רבות מופתי ובלנו אילוני' ריסאמש"ל לא ישמע אליכם פרעה · ד"א לא ישמע אליכם פרעה · אבל הוא מקשה לו להכיה מקשה זו והיה לו לבמתן מכה זו אחר מכות: מכולן ועליו לשלוח אתכם שהרי נה התרייתם בו מתפלה כן יפנעכו בדבר לו נארב ושה שלא ישמע אליכם פרעה מכשו לשמן רבות מופתי הוא מכת בכורים מס שאר מכות: את כל המופתים האלה · כמו שעשו מכות שאמורות למעלה וכן הוא שהרי בשאלת הענין כתיב ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך ולא ביד חזקה אבל כשאשלח ידי והכתי את מצרים בכל אשר אעשה בקרבו ואחר כן ישלח אתכם: ויאמר

בעל הטורים

אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר ומאיך לי' החדש לומר פרשם בית אב חומר מקודש • ד"א אל משה ואל אהרן החדש לומר מעלות החדש כשיהיה נקרוצי' כתבה ואהרן • ראשון הוא לכם ומאיך לי' דברו שלא מקדשין אלא בבית דין הגדול • החל' הזה לכם הפסוק משולש יש בו ג' מצוות חדש • וכן בין כל אחד ואחד ג' תיבות לומר באחד בניסן רמז הבא' למלכים ולרגלים ולחדשים ותחבון הדש בגימט' לרגלים • לכם אותיות מלך • ניסן בגימ' למלכי • מתחילין עבור החדש בג' לכן ב' פעמי' חדש בפסוק ובו מתחין ובו בה' • בא"ו הב' פעמי' חדש • מכים מהם חדשי חדשי' שהם תשעה • ובומרין כז' אחרונה פעמי' כתיב עוד חדש בפרשה ובתשיר ג' פעמים חדש שבפסוק ישלרו שבעה תיבות ושבעה שולי' לעינור השנה • לחדשי

מ"ע ספורט

לחדש הזה לכם ראש חדשים • מכאן ואילך יהיו החדשים שלכם לענות בהם כרצונכם אבל ביתי המועדות לא היו ימיכם שלכם אבל היו לענות לאחרים ולנוסם לעיכן: רשון

חזקוני

ויאמר י' אל משה ואל אהרן • פרשה זו כאחרה קודם אותה שלמעלה של מכת בכורי' שהרי פרשה זו כאחרה קודם עשור מרחש ואת של מכת בכורי' בערב הפסח אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה רנה להפסיק בין סדר המרחש של המכות ונם רנה לפרש על הסדר כל המכות הפלאות בחדש ניסן: בארץ מצרי' • לפי שפרשה של מצות היא וזה סדרן לפרש היכן כאחרה כתיב שעליו מצות מצן בביתי מהן נאכל מועד מצן כתרכות מרור: לאמר לא נאמר להם מיד: החדש הזה • החדש נקרא חדש וירח בשביל שדומה לור הירח: הזה • זה ניסן שהרי כשהוא אומר שב לאסיף תקופת השנה ואב סאסיף בצאת השנה לא ורמיה לזה חדש שיש בו קץ האסיף ותקופת השנה שהשנה יוצאת בו וקרוי שביעי כדבר' כפרש' לאור לך בשמשה עשר יום לחדש השביעי הזה בחשבון לאת תבואתם הארץ ובו' לא תה מוכח אלא חדש תשרי ולאחר שלמדת שהשביעי הוא תשרי ניסן יהיה ראשון ואע"פ שאין רמז' לדבר אבל לדבר בחדש הראשון הוא חדש ניסן: הזה • כתקשה עשה בו לפי שמולדו של אותו ניסן לא נראה עד לאחר י"ד שעות ביום ויהיה דק מאד וכן יכר הפיים ועד שלשי' מעלות לא ניכר בשמות וי"ל שבתקשה לאיפת יתקדש בחדש לא כשבשביעית הלבנה היא לבד בפון לא כשביעית לבד דרוש עד שאחר לו הקב"ה בזה רמה יקדש כלומר כשהלבנה בחדושה שבראיתה נמשה ושולה ובכיה מול בפון וביושבה בניתקה לתחל' כשהיא נמשה ושולה ומכיה מול דרום: לכם ולא לגוי' שהרי הם מוכין לאת: רשון

רל"בג

הזה לאת לך ולבניך לאות מולם ר"ל שאיות הפסח כי היא היתה לו לאות ולא לאנשים תעשה בארץ ישראל לבד כתו שביאר ואמר והיה כי תבאו אל הארץ אשר יתן יי' לכם כאשר דבר ושמרתם את העבודה אשר תהיה לבניכם • הזאת וכבר יורה שזה המאמר שב לשמים הפסח שבבר ביאר אשר תהיה לבניכם • היא זבח פסח לי' וזה לראיה שהראה על המשקוף ועל המזוזות לא היתה אלא בבכת מצרים והנה בשכל יעייב זה וזה כי המנוס הזאת לא תהיה נוהגת אלא בפסח מצרים בפני הבית כתו שהמאמר בזה המקום ובפרשת ראה תבנו אשר הזאת בכללם כמוכם לו בקדם הקדשים לבני הבם רת לוכבם קדשי הקדשים ולא היתה שהזאה במקום אחר כתו שיבאר בענין הקרבנות אבל יעייב בפסח מצרי' שתהיה ההזאה בו בזה האופן כי לא היה לבם לו בית מיוחד לשם יעבלם • ויקוד העם וישתחוו • ר"ל אל הש יתי' לתת תודה לו על הטובה אשר אחר לבניו לשם • ויאשר על בשלו • ר"ל שהיה ראוי שיהיה יוסד על בשלו ולבניות לו העלוכה אשריו כי המלוכה תהיה לבכור כפי הנהוג • בנית הבור • ר"ל בנית האוסרים • נם אתם נם בני ישראל • הנה זה מנהג הלשון כמו נם לך נם לי לא יהיה • נם ונהנכם נם נקרבכם קשי • ר"ל שתה שמאלתם נם מקבנו ילך עמנו ולא תעשר פרסה הבני נותן לכם רשות על זה • ובכרכתם נם אתי • ר"ל שברכתם תבא עלי בזה שלשיב לכם אשלי בשעם ברכתם לוכד עלי תבא • והרגון בזה לא די שלשלא אתכם שם כל אשר לכם אבל אתן לכם עוד אשלי באחשן שבברכוני כמו שמאל אמנו משה בשאמרו נם אתה תתן בידינו זבחים ועולות וילבשה שהוא כתן לשם פתחות רבות בלאתם הבלא שעשה לשם השם יתי' ומוד כי הש"ית כתן את מן הפסח בעיני מצרים ומפני זה הסיב לשם אשלו • ומשוק מצרים • הרגון בזה יד מצרים או ארץ מצרים • כלנו אשים • כתרגומו • והרגון בזה שהם כלם דורכי' אל המות אם לא יטולאו בני ישראל • אשאלוסם • ר"ל שהמצרים היו מתעוררים שעמהם להשאיל לוחם מה שלא אלא שהם כי כתן הש"ית אן העם בעיני מצרים • ויכנלו את מצרים • הוא מעביין הפרשה והבדלה כשעם ויתנכלו בני ישראל את עדים מהר חורב • ויגל אלהי' את מקנה לאיכם ויתן לי • והרגון בזה שהבריחו והבדילו אותם כל הדברים היקרים שהיו לשם ובאלוס כתו שיישב השם יתעלה לשם • כשם מלוח אלף רבלי הבנרים לבד מאלף • הנה ספר זה להודיע שבבר נאקיים היישוב שיעד השם יתי' ליעקב שבבר יעשהו לגוי גדול במצרים כי הם לא ירדו אם כי אם בשבעים נפש ולא אחר הזמן שיצאו מאשם כזה הרבוי הנפלא • ונם ערב רב עלה אתם • הם שהלבשים שנתערבו עמהם מאחר הלומות כתו הסמרים מולאם והנה כתערבו שעשם לרלוקם קווק הפלאים שבעשו לשם והנה הקדים לזכור הפלאים שיצאו מעשם ואחרי כן זכר הקנה כי זהו הסדר הראוי • ויאמר אם הנגף אחר הוציאו מצרים עוגות מצות כי

רשי

ויאמר יי' אל משה ואל אהרן • שבשביל שאהרן עשה וטרח בזיופתי' כמשה חלק לו כבוד זה במלוה ראשונה שכללו עם משה בדבור: בארץ מצרים • חוץ לכרך • לא היו אלא בתוך הכרך ה"ל כאמתי את העיר וגו' ומה תפלה קלה לא התפלל בתוך הכרך דבור חמור לא כ"ש ומפני מה לא נדבר עמו בתוך הכרך לפי שהיתה מלאה גלולי': החדש הזה • הראהו לבנה בחדושה ואמר לו כשהירח מתחדש יהי' לך ראש חדש ואין מקרא יוצא מידי פשוטו על חדש ניסן אמר לו זה יהי ראש לסדר מנין החדשים שיהא אייר קרוי שני סיון שלישי: הזה • נתקשה משה על מולד הלבנה באיזו שיעור תראה ותהיה ראויה לקדש והראה לו באצבע את הלבנה ברקיע ואמר לו כזה ראה וקדש וכיצד הראהו והלא לא היה כדבר עמו אלא ביום שנאמר ויהי ביום דבר יי' ביום נוהו מן היום אשר נוה יי' והלא אלא סמוך לשקיעת החמה נראתה לו פרשה זו והראהו עם חשכה: דברו

ס וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: א
הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ

ס וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם לְמֵימָר: יַרְחָא הָדֵין לְכוֹן רֵישׁ

ספר שמות יב

בחדש הראשון בחמשה עשר יום לחדש אכלו מצות עד יום אחד ועשרים לחדש בערב • ובחמשה עשר יום לחדש הראשון היה יום טוב לישראל

דברו אל עדת · וכי אהרן מדבר והלא כבר נאמר אתה תדבר הלא חולקי כבוד זה לזה והומרים זה לזה למדני והדבו יוצא מבן סניה כשו סניה מדברי · דברו אל כל עדת בני ישר בעשו לחדש · דברו היום ברחש חדש שיקחוהו בעשור לחדש הזה פסח מצרים מקחו בעשור ולא פסח דורות · שה לבית אבות · למשפחה אחת הרי שהיו מרובין יכול שה אחד לכלן ת"ל שה לבית · ואם ימעט הבית מהיות משה · ואם יהיו מועטין מהיות משה אחד שאין יכולין לאכלו ויבא לידי נות ולקח הוא ושכנו וגו' זהו משמעו לפשוטו ועוד יש בו מדרש למד שאחר שנמנו עליו יכולים להתמעט ולמשוך ידיה · הימנו ולהמנו על שה אחר אך אם באו למשוך ידיהם ולהתמעט מהיות משה ית מעטו בעוד השה קיי' בהיותו בחיים ולא משנשרט · מכסת · תשכון וכן מכסת הערכך · לפי אכלו · הרחוי לאכילה כדרך לאולה ולזקן שאינו יכול לאכול כזית · תכסו · תתמנון · תמי · בלא מום · בן שנה · כל שנתו קרוי בן שנה כלומר שנולד בשל' זו · מן הכבשים ומן העזים · או מזה או מזה שהף עז קרוי שה שנאמר ושה עזים · והיה לכם למשמרת · זהו לשון בקור שטעון בקור ממום ארבעה ימים קודם שחיטה ומפני מה הקדים לקיחתו לשחיטתו ארבע ימים מה שלא כן בפסח דורות היה רבי מתיא בן חרש אומ' הרי הוא אומ' ואעבר עליך ואראך והנה עתך עת דודים הגיעה שבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו ולא היו ביד' מצות להתעסק בהם כדי שיגאלו שנא' ואת ערום וערה ונתן להם שתי מצות דם פסח ודם מילה שמלו באותו הלילה שנאמר מתבוססת בדמיך בשני דמים ואומר גם את דם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו ושהיו שטופין בע"ז אמ' להם משכו וקחו לכם משכו ידיכם מע"ז וקחו לכם לאן של מצות · ושחטו אותו · וכי כלן שוחטין אלא מכאן ששלוחו של הדם כמותו · קהל עדת ישר · קהל ועדה וישראל מכאן אמרו פסחי דבור נשחטים בשלש כתות זו אחר זו וכנסה כת ראשונה נגעלו ולתות העזרה כו' כדאיתא בפסחי · בין הערבי · משש שעות ומעלה קרוי בין הערבים שהשמש נוטה לבית מבואו לערוב ולשון בין הערבים נראה בעיני אותן שעות שבין עריבת היום לעריבת הלילה עריבת היום בתחלת שבעה שעות מכי יצטו כללי ערב ועריבת הלילה בתחלת הלילה · ערב לשון נשף וחשך כמו ערבה כל שמחה · ולקחו מן הדם · זו קבלת הדם יכול ביד תלמוד לומר אשר בשף · המזוזות · הם הזקופות אחת מכאן לפתח ואחת מכאן · המשקוף · הוא העליון שהדלת שוקף עליו כשסוגרין אותו ליצע"ל בלעז ולשון שקיף חבטה כמו קול עלה נדף דשקיף חבורה משקופי · על

ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה: דברו אל כל עדת ישראל לאמר בעשר לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבת שה לבית: ואם ימעט הבית משה והיה הוא ושכנו הקרב אל־ביתו במכסת נפשת איש לפי אכלו תכסו על־השה: שה תמים זכר בן־שנה יהיה לכם מן־הכבשים ומן־העזים תקחו: והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחדש הזה ושחטו אתו כל קהל עדת ישראל בין הערבים: ולקחו מן־הדם ונתנו על־שתי המזוזות ועל־המשקוף על־הבתים אשר־יאכלו אתו בהם: ואכלו את־הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על־מררים יאכלהו: אל־תאכלו ממנו נא ובשל מבשל במים כי אם־צלי אש ראשו על־כרעיו ועל־קרבו: ולא־תותירו ממנו עד־בקר והנותר ממנו עד־בקר באש תשרפו: וכה אתם אכלים אתו מתניכם חגרים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם ואכלתם אתו בחפזון פסח הוא ליהוה: ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי כל־בכור בארץ מצרים מאדם ועד־בהמה ובכל־אלהי מצרים אעשה שפטים אני יהוה: והיה הדם לכם לאות על־הבתים אשר אתם שם ראיתי את־הדם ופסחתי עליכם ולא־יהיה בכם נגף למשחית בהכתי בארץ מצרים: והיום הזה יהיה לכם לזכרון וחגתם אתו חג ליהוה לדרתיכם חקת עולם תחגהו: שבעת ימים מצות תאכלו אך ביום הראשון תשבתו שאר מבתיכם כי כל־אכל חמצת ונכרתה הנפש ההוא מישראל מיום הראשון עד יום השביעי: ביום הראשון מקרא־קדש וביום השביעי מקרא־קדש יהיה לכם כל־מלאכה לא יעשה אך אשר יאכל לכל־נפש הוא לבדו יעשה לכם: ושמרתם את־המצות כי בעצם היום הזה הוצאתי את־צבאותיכם מארץ מצרים ושמרתם את־היום הזה לדרתיכם חקת עולם: בראשון בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצות עד יום האחד ועשרים לחדש בערב: שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם כי כל־אכל מחמצת ונכרתה הנפש ההוא מעדת ישראל בגר ובאזרח הארץ: כל־מאכל לא תאכלו בכל־מושבתיכם תאכלו מצות: ויקרא משה לכל־זקני ישראל ויאמר אליהם משכו וקחו־לכם צאן למשפחתיכם ושחטו הפסח: ואגדתם אזוב ובמטבת הנגע בדם אשר בסף ואתם לא־תצאו איש מפתח ביתו עד־בקר: ועבר יהוה לנגף את־מצרים וראה את־הדם על־המשקוף ועל שתי המזוזות ופסח יהוה על־הפתח ולא יתן הנגף לבא אל־בתיכם לנגף: ושמרתם את־הדבר הזה לך ולבניך עד־עולם: והיה כי־תבאו אל־הארץ אשר יתן יהוה לכם כאשר דבר ושמרתם את־העבודה הזאת: והיה כי־יאמרו אליכם בניכם מה־העבודה הזאת לכם: ואמרתם זבח־פסח הוא ליהוה אשר פסח על־בתי בני־ישראל במצרים בנגפו את־מצרים ואת־בתינו הציל ויקד העם וישתחוו: וילכו בני־ישראל ויעשו כאשר צוה יהוה את־משה ואהרן כן עשו: ויהי בעצם היום הזה הוציא יהוה את־בני־ישראל מארץ מצרים לצבאתם: ויהי בעצם היום הזה לקח יהוה את־בני־ישראל מתוך מצרים מלאים חמשים: ויאמר יהוה אל־משה לאמר: קדש־לי כל־בכור פטר כל־רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא: ויאמר משה אל־העם זכור את־היום הזה אשר יצאתם מן־מצרים מבית עבדים כי־בחזק יד הוציא יהוה אתכם מזה ולא יאכל חמץ: היום אתם יצאים בחדש האביב: והיה כי־יביאך יהוה אל־ארץ הכנעני והחתי והאמרי והחוי והיבוסי אשר נשבע לאבתיך לתת לך ארץ זבת חלב ודבש ועבדת את־העבודה הזאת בחדש הזה: שבעת ימים תאכל מצות וביום השביעי חג ליהוה: מצות יאכל את־שבעת הימים ולא־יראה חמץ אתך ולא־יראה שאר אתך בכל־גבלתך: והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה יהוה לי בצאתי ממצרים: והיה לך לאות על־ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת יהוה בפיך כי בחזק יד הוציאך יהוה ממצרים: ושמרת את־החק הזה למועדו מימים ימימה: והיה כי־יביאך אל־הארץ הכנעני כאשר נשבע לך ולאבתיך והעברת כל־פטר רחם ליהוה וכל־פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים ליהוה: וכל־פטר חמור תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו וכל־בכור אדם בבניך תפדה: והיה כי־ישאלך בנך מחר לאמר מה־זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו יהוה ממצרים מבית עבדים: והיה כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרג יהוה כל־בכור בארץ מצרים מבכר אדם ועד בכור בהמה על־כן אני זבח ליהוה כל־פטר רחם הזכרים ובכל־בכור בני אפדה: והיה לאות על־ידך ולטטפת בין עיניך כי בחזק יד הוציאנו יהוה ממצרים: ויהי בשלח פרעה את־העם ולא־נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי־קרוב הוא כי אמר אלהים פן־ינחם העם בראתם מלחמה ושבו מצרימה: ויסב אלהים את־העם דרך המדבר ים־סוף וחמשים עלו בני־ישראל מארץ מצרים: ויקח משה את־עצמות יוסף עמו כי־השבע השביע את־בני־ישראל לאמר פקד יפקד אלהים אתכם והעלתם את־עצמתי מזה אתכם: ויסעו מסכות ויחנו באתם בקצה המדבר: ויהוה הלך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחתם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם לנסעת יומם ולילה: לא־ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לפני העם: ויאמר יהוה אל־משה לאמר: דבר אל־בני ישראל ישבו ויחנו לפני פי־החירות בין מגדל ובין הים לפני בעל צפון נכחו תחנו על־הים: ואמר פרעה לבני ישראל נבוכים הם בארץ סגר עליהם המדבר: וחזקתי את־לב פרעה ורדף אחריהם ואכבדה בפרעה ובכל־חילו וידעו מצרים כי־אני יהוה ויעשו כן: ויגד למלך מצרים כי ברח העם ויהפך לבב פרעה ועבדיו אל־העם ויאמרו מה־זאת עשינו כי־שלחנו את־ישראל מעבדנו: ויאסר את־רכבו ואת־עמו לקח עמו: ויקח שש־מאות רכב בחר וכל רכב מצרים ושלשים על־כלו: ויחזק יהוה את־לב פרעה מלך מצרים ורדף אחרי בני־ישראל ובני־ישראל יצאים ביד רמה: ורדפו מצרים אחריהם כל־סוס רכב פרעה ופרשיו וחילו וישיגם חנים על־הים כל־סוס רכב־פרעה ופרשיו ומצבתם על־פי החירות לפני בעל צפון: ופרעה הקריב וישאו בני־ישראל את־עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם ויראו מאד ויצעקו בני־ישראל אל־יהוה: ויאמרו אל־משה המבלתי אין־קברים במצרים לקחתנו למת במדבר מה־זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים: הלא־זה הדבר אשר דברנו אליך במצרים לאמר חדל ממנו ונעבדה את־מצרים כי־טוב לנו עבד את־מצרים מאשר נמות במדבר: ויאמר משה אל־העם אל־תיראו התיצבו וראו את־ישועת יהוה אשר יעשה לכם היום כי אשר־ראיתם את־מצרים היום לא־תוסיפו לראתם עוד עד־עולם: יהוה ילחם לכם ואתם תחרשון: ויאמר יהוה אל־משה מה תצעק אלי דבר אל־בני ישראל ויסעו: ואתה הרם את־מטך ונטה את־ידך על־הים ובקעהו ויבאו בני־ישראל בתוך הים ביבשה: ואני הנני מחזק את־לב מצרים ויבאו אחריהם ואכבדה בפרעה ובכל־חילו ברכבו ובפרשיו: וידעו מצרים כי־אני יהוה בהכבדי בפרעה ברכבו ובפרשיו: ויסע מלאך האלהים ההלך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם: ויבא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל והיה הענן והחשך ויאר את־הלילה ולא־קרב זה אל־זה כל־הלילה: ויט משה את־ידו על־הים ויולך יהוה את־הים ברוח קדים עזה כל־הלילה וישם את־הים לחרבה ויבקעו המים: ובני־ישראל באו בתוך הים ביבשה והמים להם חומה מימינם ומשמאלם: וירדפו מצרים ויבאו אחריהם כל־סוס פרעה רכבו ופרשיו אל־תוך הים: ויהי באשמרת הבקר ויהי יהוה בעמוד אש וענן אל־מחנה מצרים ויהם את־מחנה מצרים: ויסר את־אפן מרכבתיו ויהנהגהו בכבדת ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל כי יהוה נלחם להם במצרים: ויאמר יהוה אל־משה נטה את־ידך על־הים וישבו המים על־מצרים על־רכבו ועל־פרשיו: ויט משה את־ידו על־הים ויפן הים לפנות בקר לאיתנו והמצרים נסים לקראתו וינער יהוה את־מצרים בתוך הים: ויבאו המים ויכסו את־הרכב ואת־הפרשים לכל חיל פרעה הבאים אחריהם בים לא־נשאר בהם עד־אחד: ובני־ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והמים להם חומה מימינם ומשמאלם: ויושע יהוה ביום ההוא את־ישראל מיד מצרים וירא ישראל את־מצרים מת על־שפת הים: וירא ישראל את־היד הגדלה אשר עשה יהוה במצרים ויירא העם את־יהוה ויאמינו ביהוה ובמשה עבדו: אז ישיר משה ובני ישראל את־השירה הזאת ליהוה ויאמרו לאמר אשירה ליהוה כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים: עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארממנהו: יהוה איש מלחמה יהוה שמו: מרכבת פרעה וחילו ירה בים ומבחר שלשיו טבעו בים־סוף: תהמת יכסיומו ירדו במצלות כמו־אבן: ימינך יהוה נאדרי בכח ימינך יהוה תרעץ אויב: וברב גאונך תהרס קמיך תשלח חרונך יאכלמו כקש: וברוח אפיך נערמו מים נצבו כמו־נד נזלים קפאו תהמת בלב־ים: אמר אויב ארדף אשיג אחלק שלל תמלאמו נפשי אריק חרבי תורישמו ידי: נשפת רוחך כסמו ים צללו כעופרת במים אדירים: מי־כמכה באלים יהוה מי כמכה נאדר בקדש נורא תהלת עשה פלא: נטית ימינך תבלעמו ארץ: נחית בחסדך עם־זו גאלת נהלת בעזך אל נוה קדשך: שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת: אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמגו כל יושבי כנען: תפל עליהם אימתה ופחד בגדל זרועך ידמו כאבן עד־יעבר עמך יהוה עד־יעבר עם־זו קנית: תבאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת יהוה מקדש אדני כוננו ידיך: יהוה ימלך לעלם ועד: כי־בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב יהוה עליהם את־מי הים ובני־ישראל הלכו ביבשה בתוך הים: ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את־התף בידה ותצאן כל־הנשים אחריה בתפים ובמחלות: ותען להם מרים שירו ליהוה כי־גאה גאה סוס ורכבו רמה בים: ויסע משה את־ישראל מים־סוף ויצאו אל־מדבר שור וילכו שלשת־ימים במדבר ולא־מצאו מים: ויבאו מרתה ולא־יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם על־כן קרא־שמה מרה: וילנו העם על־משה לאמר מה נשתה: ויצעק אל־יהוה ויורהו יהוה עץ וישלך אל־המים וימתקו המים שם שם־לו חק ומשפט ושם נסהו: ויאמר אם־שמע תשמע לקול יהוה אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל־חקיו כל־המחלה אשר שמתי במצרים לא־אשים עליך כי אני יהוה רפאך: ויבאו אילמה ושתים עשרה עינות מים ושבעים תמרים ויחנו שם על־המים: ויסעו מאילם ויבאו כל־עדת בני־ישראל מדבר־סין אשר בין־אילם ובין־סיני בחמשה עשר יום לחדש השני לצאתם מארץ מצרים: ויתלונן כל־עדת בני־ישראל על־משה ועל־אהרן במדבר: ויאמרו אליהם בני־ישראל מי־יתן מותנו ביד־יהוה בארץ מצרים בשבתנו על־סיר הבשר באכלנו לחם לשבע כי־הוצאתם אתנו אל־המדבר הזה להמית את־כל־הקהל הזה ברעב: ויאמר יהוה אל־משה הנני ממטיר לכם לחם מן־השמים ויצא העם ולקטו דבר־יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתי אם־לא: והיה ביום הששי והכינו את־אשר יביאו והיה משנה על־אשר ילקטו יום־יום: ויאמר משה אליהם אכלוהו היום כי שבת היום ליהוה היום לא תמצאהו בשדה: שת ימים תלקטהו וביום השביעי שבת לא יהיה בו: ויהי ביום השביעי יצא מן־העם ללקט ולא מצאו: ויאמר יהוה אל־משה עד־אנה מאנתם לשמר מצותי ותורתי: ראו כי־יהוה נתן לכם השבת על־כן הוא נתן לכם ביום הששי לחם יומים שבו איש תחתיו אל־יצא איש ממקמהו ביום השביעי: וישבתו העם ביום השביעי: ויקרא בית־ישראל את־שמו מן ולחם הוא כזרע גד־הוא לבן ועטמו כצפיחת בדבש: ויאמר משה זה הדבר אשר־צוה יהוה מלא־העמר ממנו למשמרת לדרתיכם למען יראו את־הלחם אשר האכלתי אתכם במדבר בהוצאי אתכם מארץ מצרים: ויאמר משה אל־אהרן קח צנצנת אחת ותן־שמה מלא־העמר מן־והנח אותו לפני יהוה למשמרת לדרתיכם: כאשר צוה יהוה את־משה והנחהו אהרן לפני העדות למשמרת: ובני־ישראל אכלו את־המן ארבעים שנה עד־בואם אל־ארץ נושבת את־המן אכלו עד־בואם אל־קצה ארץ כנען: והעמר עשרת האיפה הוא: ויסעו כל־עדת בני־ישראל מן־מדבר סין למסעיהם על־פי יהוה ויחנו ברפידים ואין מים לשתות העם: ויריב העם עם־משה ויאמרו תנו־לנו מים ונשתה ויאמר אליהם משה מה־תריבון עמדי מה־תנסון את־יהוה: ויצמא שם העם למים ויתלונן העם על־משה ויאמר למה זה העלתנו מן־מצרים להמת אתי ואת־בני ואת־מקנתי בצמא: ויצעק משה אל־יהוה לאמר מה־אעשה לעם הזה עוד מעט ורגמני: ויאמר יהוה אל־משה עבר לפני העם וקח אתך מזקני ישראל ומטך אשר הכית בו קח בידך והלכת: הנני עמד לפניך שם על־הצור בחרב והכית בצור ויצאו מימיו ושתה העם: ויקרא שם המקום מסה ומריבה על־ריב בני־ישראל ועל־נסותם את־יהוה לאמר היש יהוה בקרבנו אם־אין: ויבא עמלק וילחם עם־ישראל ברפידים: ויאמר משה אל־יהושע בחר־לנו אנשים וצא הלחם בעמלק מחר אנכי נצב על־ראש הגבעה ומטה האלהים בידי: ויעש יהושע כאשר אמר־לו משה להלחם בעמלק ומשה אהרן וחור עלו ראש הגבעה: והיה כאשר־ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק: וידי משה כבדו ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה ואהרן וחור תמכו בידיו מזה אחד ומזה אחד ויהי ידיו אמונה עד־בא השמש: ויחלש יהושע את־עמלק ואת־עמו לפי חרב: ויאמר יהוה אל־משה כתב־זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע כי־מחה אמחה את־זכר עמלק מתחת השמים: ויבן משה מזבח ויקרא שמו יהוה נסי: ויאמר כי־יד על־כס יה מלחמה ליהוה בעמלק מדר דר: וישמע יתרו כהן־מדין חתן משה את־כל־אשר עשה אלהים למשה ולישראל עמו כי־הוציא יהוה את־ישראל ממצרים: ויקח יתרו חתן משה את־צפורה אשת משה אחר שלוחיה: ואת שני בניה אשר שם־האחד גרשם כי אמר גר היתי בארץ נכריה: ושם האחד אליעזר כי ואלהי אבי בעזרי ויצלני מחרב פרעה: ויבא יתרו חתן משה ובניו ואשתו אל־משה אל־המדבר אשר הוא חנה שם הר האלהים: ויאמר אל־משה אני חתנך יתרו בא אליך ואשתך ושתי נשיה עמה: ויצא משה לקראת חתנו וישתחו ונשק־לו איש לרעהו וישאלו איש־לרעהו לשלום ויבאו האהלה: ויספר משה לחתנו את כל־אשר עשה יהוה לפרעה ולמצרים על־אודת ישראל את כל־התלאה אשר־מצאתם בדרך ויצלם יהוה: ויחד יתרו על כל־הטובה אשר־עשה יהוה לישראל אשר הצילו מיד מצרים: ויאמר יתרו ברוך יהוה אשר הצל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה אשר הצל את־העם מתחת יד־מצרים: עתה ידעתי כי־גדול יהוה מכל־האלהים כי בדבר אשר זדו עליהם: ויקח יתרו חתן משה עלה וזבחים לאלהים ויבא אהרן וכל־זקני ישראל לאכל־לחם עם־חתן משה לפני האלהים: ויהי ממחרת לשב משה את־העם ויתיצב העם על־משה מן־הבקר עד־הערב: ויראה חתן משה את כל־אשר הוא עשה לעם ויאמר מה־הדבר הזה אשר אתה עשה לעם מדוע אתה לבדך יושב וכל־העם נצב עליך מן־בקר עד־ערב: ויאמר משה לחתנו כי־יבא אלי העם לדרש אלהים: כי־יהיה להם דבר באו אלי ושפטתי בין איש ובין רעהו והודעתי את־חקי האלהים ואת־תורתיו: ויאמר חתן משה אליו לא־טוב הדבר אשר אתה עשה: נבול תבול גם־אתה גם־העם הזה אשר עמך כי־כבד ממך הדבר לא־תוכל עשהו לבדך: עתה שמע בקולי איעצך ויהי אלהים עמך היה אתה את־העם מול האלהים והבאת אתה את־הדברים אל־האלהים: והזהרתה אתם את־החקים ואת־התורות והודעת להם את־הדרך ילכו בה ואת־המעשה אשר יעשון: ואתה תחזה מכל־העם אנשי חיל יראי אלהים אנשי אמת שנאי בצע והשמת עליהם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות: ושפטו את־העם בכל־עת והיה כל־הדבר הגדול יביאו אל־משה וכל־הדבר הקטן ישפטו הם והקל מעליך ונשאו אתך: אם־את־הדבר הזה תעשה וצוך אלהים והיכלת עמד וגם כל־העם הזה על־מקמו יבא גם: ויבחר משה אנשי־חיל מכל־ישראל ויתן אתם ראשים על־העם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות: וישפטו את־העם בכל־עת את־הדבר הקשה יביאון אל־משה כל־הדבר הקטן ישפטו הם: וישלח משה את־חתנו וילך לו אל־ארצו: בחדש השלישי לצאת בני־ישראל מארץ מצרים ביום הזה באו מדבר סיני: ויסעו מרפידים ויבאו מדבר סיני ויחנו במדבר ויחן שם ישראל נגד ההר: ומשה עלה אל־האלהים ויקרא אליו יהוה מן־ההר לאמר כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל: אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על־כנפי נשרים ואבא אתכם אלי: ועתה אם־שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את־בריתי והיתם לי מכל־העמים כי־לי כל־הארץ: ואתם תהיו־לי ממלכת כהנים וגוי קדוש אלה הדברים אשר תדבר אל־בני ישראל: ויבא משה ויקרא לזקני העם וישם לפניהם את כל־הדברים האלה אשר צוהו יהוה: ויענו כל־העם יחדו ויאמרו כל־אשר דבר יהוה נעשה וישב משה את־דברי העם אל־יהוה: ויאמר יהוה אל־משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור אשר ישמע העם בדברי עמך ובך יאמינו לעולם ויגד משה את־דברי העם אל־יהוה: ויאמר יהוה אל־משה לך אל־העם וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלתם: והיו נכנים ליום השלישי כי ביום השלישי ירד יהוה לעיני כל־העם על־הר סיני: והגבלת את־העם סביב לאמר השמרו לכם עלות בהר ונגע בקצהו כל־הנגע בהר מות יומת: לא־תגע בו יד כי־סקול יסקל או־יורה יורה אם־בהמה אם־איש לא יחיה במשך היובל המה יעלו בהר: וירד משה מן־ההר אל־העם ויקדש את־העם ויכבסו שמלתם: ויאמר אל־העם היו נכנים לשלשת ימים אל־תגשו אל־אשה: ויהי ביום השלישי בהיות הבקר ויהי קלות וברקים וענן כבד על־ההר וקול שופר חזק מאד ויחרד כל־העם אשר במחנה: ויוצא משה את־העם לקראת האלהים מן־המחנה ויתיצבו בתחתית ההר: והר סיני עשן כלו מפני אשר־ירד עליו יהוה באש ויעל עשנו כעשן הכבשן ויחרד כל־ההר מאד: ויהי קול השופר הולך וחזק מאד משה ידבר והאלהים יעננו בקול: וירד יהוה על־הר סיני אל־ראש ההר ויקרא יהוה למשה אל־ראש ההר ויעל משה: ויאמר יהוה אל־משה רד העד בעם פן־יהרסו אל־יהוה לראות ונפל מהם רב: וגם הכהנים הנגשים אל־יהוה יתקדשו פן־יפרץ יהוה בהם: ויאמר משה אל־יהוה לא־יוכל העם לעלות אל־הר סיני כי אתה העדת בנו לאמר הגבל את־ההר והקדשתו: ויאמר יהוה אליו לך־רד ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים והעם אל־יהרסו לעלות אל־יהוה פן־יפרץ בהם: וירד משה אל־העם ויאמר אליהם: ויאמר אלהים את כל־הדברים האלה לאמר: אנכי יהוה אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים: לא יהיה לך אלהים אחרים על־פני: לא־תעשה לך פסל וכל־תמונה אשר בשמים מעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ: לא־תשתחוה להם ולא תעבדם כי אנכי יהוה אלהיך אל־קנא פקד עון־אבת על־בנים על־שלשים ועל־רבעים לשנאי: ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי: לא תשא את־שם יהוה אלהיך לשוא כי לא ינקה יהוה את־אשר־ישא את־שמו לשוא: זכור את־יום השבת לקדשו: ששת ימים תעבד ועשית כל־מלאכתך: ויום השביעי שבת ליהוה אלהיך לא־תעשה כל־מלאכה אתה ובנך־ובתך עבדך־ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך: כי־ששת ימים עשה יהוה את־השמים ואת־הארץ את־הים ואת כל־אשר־בם וינח ביום השביעי על־כן ברך יהוה את־יום השבת ויקדשהו: כבד את־אביך ואת־אמך למען יארכון ימיך על האדמה אשר יהוה אלהיך נתן לך: לא תרצח: לא תנאף: לא תגנב: לא תענה ברעך עד שקר: לא תחמד בית רעך לא תחמד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמרו וכל־אשר לרעך: וכל־העם רואים את־הקולות ואת־הלפידים וקול השופר ואת־ההר עשן וירא העם ויעמדו מרחק: ויאמרו אל־משה דבר־אתה עמנו ונשמעה ואל־ידבר אלהים עמנו פן־נמות: ויאמר משה אל־העם אל־תיראו כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים ובעבור תהיה יראתו על־פניכם לבלתי תחטאו: ויעמד העם מרחק ומשה נגש אל־הערפל אשר שם האלהים: ויאמר יהוה אל־משה כה תאמר אל־בני ישראל אתם ראיתם כי מן־השמים דברתי עמכם: לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם: מזבח אדמה תעשה־לי וזבחת עליו את־עלתיך ואת־שלמיך את־צאנך ואת־בקרך בכל־המקום אשר אזכיר את־שמי אבוא אליך וברכתיך: ואם־מזבח אבנים תעשה לי לא־תבנה אתם גזית כי־חרבך הנפת עליה ותחללה: ולא־תעלה במעלות על־מזבחי אשר לא־תגלה ערותך עליו: ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם: כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובשביעית יצא לחפשי חנם: אם בגפו יבא בגפו יצא אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו: אם אדניו יתן־לו אשה וילדה־לו בנים או בנות האשה וילדיה תהיה לאדניה והוא יצא בגפו: ואם־אמר יאמר העבד אהבתי את־אדני את־אשתי ואת־בני לא אצא חפשי: ונגש אדניו אל־האלהים והגישו אל־הדלת או אל־המזוזה ורצע אדניו את־אזנו במרצע ועבדו לעלם: וכי־ימכר איש את־בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים: אם־רעה בעיני אדניה אשר לו־לא יעדה ופדה לעם נכרי לא־יכל למכר בבגדו־בה: ואם־לבנו יעדנה כמשפט הבנות יעשה־לה: אם־אחרת יקח־לו שארה כסותה ועונתה לא יגרע: ואם־שלש אלה לא יעשה־לה ויצאה חנם אין כסף: מכה איש ומת מות יומת: ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה: וכי־יזד איש על־רעהו להרגו בערמה מעם־מזבחי תקחנו למות: ומכה אביו ואמו מות יומת: וגנב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת: וקלל אביו ואמו מות יומת: וכי־יריבון אנשים והכה איש את־רעהו באבן או באגרף ולא־ימות ונפל למשכב: אם־יקום והתהלך בחוץ על־משענתו ונקה המכה רק שבתו יתן ורפא ירפא: וכי־יכה איש את־עבדו או את־אמתו בשבט ומת תחת ידו נקם ינקם: אך אם־יום או יומים יעמד לא יקם כי כספו הוא: וכי־ינצו אנשים ונגפו אשה הרה וילדו ילדיה ולא־יהיה אסון עונש יענש כאשר ישית עליו בעל האשה ונתן בפללים: ואם אסון יהיה ונתת נפש תחת נפש: עין תחת עין שן תחת שן יד תחת יד רגל תחת רגל: כוה תחת כוה פצע תחת פצע חבורה תחת חבורה: וכי־יכה איש את־עין עבדו או את־עין אמתו ושחתה לחפשי ישלחנו: ואם־שן עבדו או שן אמתו יפיל לחפשי יתן־תחת שנו: וכי־יגח שור את־איש או את־אשה ומת סקול יסקל השור ולא יאכל את־בשרו ובעל השור נקי: ואם־שור נגח הוא מתמול שלשם והועד בבעליו ולא ישמרנו והמית איש או אשה השור יסקל וגם־בעליו יומת: אם־כפר יושת עליו ונתן פדון נפשו ככל אשר־יושת עליו: או בן־יגח או־בת יגח כמשפט הזה יעשה־לו: אם־עבד יגח השור או אמה כסף שלשים שקלים יתן לאדניו והשור יסקל: וכי־יפתח איש בור או כי־יכרה איש בור ולא יכסנו והפל־שם שור או חמור: בעל הבור ישלם כסף לבעליו והמת יהיה לו: וכי־יגף שור איש את־שור רעהו ומת ומכרו את־השור החי וחצו את־כספו וגם את־המת יחצון: או הודע כי שור נגח הוא מתמול שלשם ולא יכפרנו בעליו שלם יתן שור תחת השור והמת יהיה לו: אם־יגנב יגנב שור או שה ומכרו או טבחו חמשה בקר תחת השור וארבע צאן תחת השה: אם־במחתרת ימצא הגנב והכה־בו ומת אין לו דמים: אם־זרחה השמש עליו דמים לו שלם ישלם אם־אין לו ונמכר בגנבתו: אם־המצא תמצא בידו מן־השור עד־חמור עד־שה חיים שנים ישלם: כי־יבער איש שדה או כרם ושלח את־בעירה ובער בשדה אחר מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם: כי־תצא אש ומצאה קצים ונאכל גדיש או השדה כלה האש שלם ישלם המבעיר את־הבערה: כי־יתן איש אל־רעהו כסף או כלים לשמר ונגנב מן־האיש אם־לא ימצא יקרב בעל־הבית אל־האלהים אם לא שלח ידו במלאכת רעהו: על כל־דבר־פשע על־שור על־חמור על־שה על־שלמה על־כל־אבדה אשר יאמר כי־הוא זה עד האלהים יבא דבר שניהם אשר ירשיעון אלהים יכפל לרעהו: כי־יתן איש אל־רעהו חמור או שור או שה וכל־בהמה לשמר ומת או נשבר או נשבה אין רואה: שבועת יהוה תהיה בין שניהם אם לא שלח ידו במלאכת רעהו ולקח בעליו לא ישלם: ואם־גנוב יגנב מעמו ישלם לבעליו: אם־טרף יטרף יביאהו עד הטרפה לא ישלם: וכי־יאול איש מעם רעהו ונשבר או־מת בעליו אין־עמו שלם ישלם: אם־בעליו עמו לא ישלם אם־שכיר הוא בא בשכרו: וכי־יפתה איש בתולה אשר לא־ארשה ושכב עמה מהר יהרנה לו לאשה: אם־מאן מאן אביה לתתה־לו כסף ישקל כמהר הבתולת: מכשפה לא תחיה: כל־שכב עם־בהמה מות יומת: זבח לאלהים יחרם בלתי ליהוה לבדו: וגר לא תונה ולא תלחצנו כי־גרים הייתם בארץ מצרים: כל־אלמנה ויתום לא תענון: אם־ענה תענה אותו כי־אם־צעק יצעק אלי שמע אשמע צעקתו: וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים: אם־כסף תלוה את־עמי את־העני עמך לא־תהיה לו כנשה לא־תשימון עליו נשך: אם־חבל תחבל שלמת רעך עד־בא השמש תשיבנו: כי־היא לבדה כסותה היא שמלתו לעורו במה יישן והיה כי־יצעק אלי ושמעתי כי־חנון אני: אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאר: אם־כסף תלוה את־עמי את־העני אתך לא־תהיה כנשה לו לא־תשימון עליו נשך: בכורי בניך תתן־לי כן תעשה לשורך לצאנך שבעת ימים יהיה עם־אמו ביום השמיני תתן־לי: ואנשי־קדש תהיון לי ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אתו: כי־יפתה איש אשה בתולה אשר לא־נארסה ושכב עמה מהר יהרנה לו לאשה: אם־מאן מאן אביה לתתה־לו כסף ישקל כמהר הבתולת: מכשפה לא תחיה: כל־שכב עם־בהמה מות יומת: זבח לאלהים יחרם בלתי ליהוה לבדו: וגר לא תונה ולא תלחצנו כי־גרים הייתם בארץ מצרים: כל־אלמנה ויתום לא תענון: אם־ענה תענה אותו כי־אם־צעק יצעק אלי שמע אשמע צעקתו: וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים: אם־כסף תלוה את־עמי את־העני עמך לא־תהיה לו כנשה לא־תשימון עליו נשך: אם־חבל תחבל שלמת רעך עד־בא השמש תשיבנו: כי־היא לבדה כסותה היא שמלתו לעורו במה יישן והיה כי־יצעק אלי ושמעתי כי־חנון אני: אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאר: אם־כסף תלוה את־עמי את־העני אתך לא־תהיה כנשה לו לא־תשימון עליו נשך: בכורי בניך תתן־לי כן תעשה לשורך ל

כפו שמות

אבן עזרא

מלת בתים משונה בדקדוק כי יש לגם אחר קמץ גדול ואין זה משפט הלשון רק אם היה הקמץ חטף כמו רגו שמים אולי היה כן בעבור חסרון י"וד בית שלא תתערב זאת הגזרה עם גזרת עשרת הבתים חומר שהוא פתח לשון רבי' מן האיפה והבת ומלת על הבתים יורנו כי היא מלעיל הפך המנהג: על מרוריס יאכלוהו. אמר לאחד מחכמי ספרד ידוע כי הליחה תגבר בארץ מצרים בעבור מימי היאור ובעבור שלא ירד שם גשם כי האור הוא לא תמיד על כן מנהגם היה לאכול בכל שלחנם מיני מרוריס רבים מעשבים וחרדל ואפי' לא יהיה למצרי הלא פת לבדה לעולם המרוריס יהיו על שלחנו לעכול בו הפת כי הם רפואה לחוירם ואנחנו נסמו על דעת קדמונינו ז"ל שפירשו לנו כי המרורי' זכר לוימררו את חייהם: נא' אומרי' כאשר הוא עתה שהבשר מי ובדרך הזאת לא מצאנו בכל המקרא ואחריס אמרו כי הוא מגזר' כי הניח אבי' אותה והטע' שבור ואין זה נכון כי אחר כן אמ' ועצם לא תשברו בו והנכון בעיני שאין לו חבר במקרא ופירושו הפך מבושל והו' שבקר' מי כמו לא תאכלו מן הבשר בשר מבושל כי אם מי וכבר אמרתי כי רוב לשון ערבי דומה ללשון עברית והבשר החי יקר' בלשון ערבי כי"י והזותיות אחוי מתחלפי' להם בלשונם כמו בלשונינו: ובשל. שם התאר ופירושו שהוא מבושל במים כי גם אלי אם יקר' מבושל כדכתיב ובשלת והכל ויבשלו את הפסח באש כמשפטו ויאכל להיות ובשל מבושל כמאכל המלכי' על דרך המשקיות כי ישימו על האש כלי כחשת רחב וימלאו מים ומים וכאשר ירתיחו המים ישימו סיר הבשר עם מי' קריס על המים הרותחים וככה יתבשל הבשר וזה המאכל מועיל יותר מכל המאכל אשר יהיה קרוב אל האש והנני הכתיב מוסיף על דברי זה החכם כאשר שמעתי מפיו ובשל שם התואר על משקל כבד זקן וכבה זה ובשל כי הב"ית קמוץ והש"ין רפה ואינו שם הפועל על דרך כי כבד הכבדך הכה תכה כי לעולם לא יבא שם הפועל בהתחברו רק על לשון עבר או ע"ז ל כמו דבר ידבר הקדש הקדשתי רק להתחבר שם הפעל עם פועל ופעול לא יבא והנה זה בשל כמו כבד ולנקבה הזרוע בשלה ואל תתריה מה צורך לומ' שני הצניני בשל ומבושל כי שני בשולי הם כמו שפירש האחד להכנים כלי שהבשר בתוכו בתוך כלי המים הרותחין ולרבים בשלים מבושלים והמה חכמים מחוכמי' וכבה יאמר ליחיד חכם מחוכם ברוך ומבורך והפר' יש בין בליקות הלשון בין חכם למהוכם וכבה בין לבשל ומבושל כאשר פירש: ראשו על כרעיו ועל קרבו. כמו אם ויבואו הנמשים על הגשים והראש והקרב והכרעים ירחץ במים כמשפט: והנוחר מהנו. אם יהיה אנוס שלא היה יכול לאכול חלקו ויפת אמר על הנצלים ואינו נכון כי לא דבר הכתוב רק על ההוה. ועשו וכבה תאכלו אותו פסח מצרים לבדו והמינים אשר באחרלן עושים ככה היום זכר ליציאת מצרי' והלה תועי רוח כלם יאכלו יום חמשה עשר מאדם זכר ליציאת מצרים: ומקלכם בידכם. ללהוג החמורי' כמו ויך את האתון במקל. ועשו בחפזון שלא יתעכבו וימהרו לאכלו לפני בוא רגע המשחי' שיפסח הש"ם על הפתח על כן נוה הש"ם להיותו אלי אם להתבשל מהרה וכן אחרו אכות הקדושים אינו נאכל אלא עד חצות אינו נאכל אלא אלי: ועברתי בארץ מצרים. כי כח הש"ם וגבורתו הם העוברים כאילו הש"ם עובר: ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים. כדרך ואם הגון נופל לפניו מרגה וכן כתיב ובאלהיהם עשה יי' שפטים וזה יהיה לכם לאות שיחזק לבבכ' ולא ירך בשמעכ' לעקת המצרים במות בכוריהם בעבור הדם אשר אני רואה אפסח עליכ' ולא יהיה בכם נגף כי זה הדם יהיה לאות על המשחית: והיה היום הזה. יהיה זכר לדורו': ותנותם אותו. הוא חג הפסח. ואמ' חקת עולם לדורותיכם ולא אמ' בכל מושבותיכם כי זו המצוה תלויה בארץ כאשר אפרש:

שבעת

בעל הטורים

יאכלוהו ד' פעמים רמ' כ' בעניני דפסח ואיכך תירץ ובעניו יאכלוהו. בעניינם דמלוגים מה הוא עצמו ומפתח אהל מועד לא תצאו הכא כתי ואתם לא תצאו אים מפתח ביתו ואיכך כי תאכלו יאכלוהו. דאיתקש לא לה אחרונה לגאולי דאמרינ' אוכל ב' מאכלים ובשל מבושל. ולא אקש מחך בשר מבושל בני חפצי ובכתם לומר שהיו מתלונן קדשי הפסח בכל דבר. הף לבשל הפסח. כי אכלו אותם בכל אשר חפץ לבם. ובכה ב' בחסו ובכה אכלו אותו ובכה יהיה בעיר בני עזרא כם שפיע לבני הגולה לעזוב המצה. דאיתקש בוהה שניה לביאה דאמרינ' מדרשו אחרי היה ליעבות להם כם ביתי עזרא כמו שנעשה בימי משה אלא בגרש הנעה. הגורים ג' בחפצות מתניכם חגוריס ואיכך בענין בסל מיכה ובם אחות לים חגורים. והו שדרשו בסבל מיכה עבר עמהם בים אף ע"פ בשביו חגורי' ליך היה הסבל עמהם ואיכך בדנינאל והכה אים לבנים הנתיים ומתיו חגורים לומר אף ע"פ שהיו בהם רשע ס נדיקים שבהם זמיון לאלהי הסרת. בחבון ג' בחסיר ואכלה' אותו בהבון ואיכך כי בחפון יצאת מצרים. כי לא בחבון תצאו והו שדרשו אלאו בחבון בישראל הוה דכתיב כי לא בחפון תצאו אלהי יאכלוהו ומיר שיאכלוהו דוקא בשם פסח ולא בשם אכילה בפסח. ברא"ן

מ"ע ספורנו

מתניכם חגורים. מזומנים לדרך בענין ויאכם מתניו להורות על בטחון בלתי מבוסק בחל ית' בהיותם מכינים עצמם לדרך בעוזם בבית בלא: ועבדתי. לפלם נתיב לאחי אלא יוכל עלי זה הבנים: והכתי כל בכור. מאמרין כין ספה אל בכור לעפה אחיה אל בכור (תנינת פרק אחרון נגן): ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים. אחשיל אדי מעלה המנהגינו' מותם עתה כדי שיחול העונש יותר: אני יי'. ולא יאות כל זה בלתי לה' לבדו כאמרו אני ה' אני הוא ולא אחר וכזה נתן טעם לכל בקול' לאמר הוקרן שיעבדה אחל ית' בעבדו את כל אלה ולא כן עשה בבמתיה וחולתו: ולא יהיה בכם נגף לאמתית. לא יגיע בכם נגף אי' מכה אל אותה הבשמתה אמני עוה במצרים: בהכתי. מלבד מכת הבכורות אלא בשאר העם עברה ועשה ויה מעלמת מלאכי רעים כי לולי הפסיחה שעשה בחתלתו על ישראל לא היו נמלטים מעשר הבכורות שאלא על שארית עם מצרים בענין תפסה בכיון העיר ונוה עליהם מתנו' הדם לאו' לאמן ישלטו ויה לאמן אמו לבלתי הבל בלתרו נאות לך כדאיך מיי: ונתרתם

הזקוני

על הבתים. בבתי דונעת אל נבאותם אל תרגם תקיה: ואכלו את הבשר בלילה. בשעה שכל בני אדם מגיין בבית ה'. בלילה הזה. בלילל ט"ו בניסן שהוא לילו ל"ל עבדיו אל ר"ש אלאי מדבר עתיד עכשיו: בלי אם. שיהא ריחי הולך וכולף תיך מושיון אל ג' ריחים ולא אם אוכלים את ירלתם: על מרוריס עם מרורי' כל זה דרך בזיון אל תבלקהו בן האש לאמר בלי אכה ועדיין הוא בא וכל כך תאמרו מתוך ירלה שלא תאכלו ממנו כל. אם מצרי יבא בבתיכם בעת בלייתי אל תבלקהו בן האש לאמר בלי אכה דבר כתר כי אם בלי אם בנלוי: נא. לשון בקשה. ראשו על כרעיו ועל קרבו. עם כרעיו ועם קרבו דונאת אל אדם הלין יסבב האנשים בלאמר אפיו בעת תאכלוהו מבושל כמים בן יהיה בראה דבר כתר כי אם בלי אם בנלוי: בלאם תבשרו. אלאם תות ירו מתנו לא יהא נודע איזהו ואין קנוע: בלאם תבשרו. אלאם תות ירו מתנו עד בקר. אלאם תאכלו אותו ונו' בלאמר דרך אול ובזיון אבל בלא כשלה קדשים אלאכלין אותן דרך בכול. וי"ש מעות אלילתו אל החבון מעות אלאכלו קלי פירש גם יאכלו בלילה הזה דרך מהירות: על מרוריס יאכלוהו. יאכלו עיון עשב מר כדי שיהיה הכל באכל בעת לאת מעבדות והגלה ומהירות עשב מר ובר לוימררו פסח ובר לבהירות אל האפיק הנגף להמתין עד שנגלה: אל תאכלו ממנו כל. שע"י כן בפסו אל אדם קנה בו ומניתו ומיכא בא אלאם שכן ובכל מרוסו אל אלאם בתוכו ומבין האלם אלכך קרינן אותו הלילה אשר בלילה הזה אל אלאם. ויתכשל עמר שאין בלאם מהירות מזר ובחב כי אלאם אלי אם לאיניה כל בעבר בשלו בלאם שכן ובכל מרוסו אל אלאם: כי אם צלי אם. אלאם בתולה לאמרינן בשולה בעשה הוא שהרי בתיב שם את אלה נא יקח לנמל שאין לאו רק אלאם אלי אם לבדו ולא דמי לאמאכה ובריסה ובלה אזנה. כי אם בתולה לאמרינן בשולה בעשה הוא שהרי בתיב שם את אלה נא יקח. אין דרך בני אדם לאכלו ראשו על כרעיו ועל קרביו. ועלהכולו כלאת ואם יעשה ממנו מני מיני מאכל אין זה דרך מבזון ומאת יבא לידי נותר: ולא תותירו ממנו עד בקר. אין דרך בני אדם מדעתם לבלת בדרך להותיר לבורך בתקרת: והנותר ממנו בלאם תבשרו. שהרי תלבו לדרככם ולא תאכלוהו אם יותר דרך מבזון דרך אבל והוא כשר קדש כאלו פרש"י שם ת"ל עד בקר כשם שני לומר שאינו כשרף כי"ש אלא כיום הראשון ואין לפקשות ניתי עשה דבלאם תבשרו ולידתי לא תעשה אלא ד"ש. דהא קיימא לן דו"ש עשה ד"ש אלא תעשה שבות ולא תעשה מלאכה ואין עשה דומה לא תעשה ועשה: ומקלכם בידכם. לנהוג את החמורים כמו שמצינו ויך את האתון במקל: ואכלתם אותו בחפזון. שהרי בחפזון תצאו מצרים: פסח הוא לי"י. פרש"י שקרבן הפסח ע"ש הלוגו וכו' ואתם עשו כל מלאכותיכם הקרבה עשה מה שהוא עליו בעצמות הפסח ודונאת אל פרש"י בני הקרבן מן הפסחי: ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים. אתעשה שפטי יסורין כמו שמצינו ויך את האתון במקל: ראיתי את הדם. אם בכור הנכור לוקה אין בו בכור גדול שבכיות לוקה ואין לפרש לשון ע"ש כתיב אנשים לבריאה אשר בלבו אנשים פי' בכל אלהי מצרים אר מצרים: ופסחתי עליכם. אלאם אלי אם אלאם אלי אם אלאם אלי אם

שבעת ימים · שני"לא של ימים : שבעת ימים מצות תאכלו · ובמקום אחר הוא אומ' ששת ימים תאכל מצות למד על שביעי של פסח שאינו חובה לאכול מצה ובלבד שלא יאכל חמץ מכין אף ששה רשות ת"ל שבעת ימים זו מדה בתורה דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו בלבד יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא מה שביעי רשות אף ששי רשו' יכול אף ליל הראשון רשו' ת"ל בער' תאכלו מצו' הכתוב קבעו חוב' : אך כיו' הראשון תשביתו שאור · מערב י"ט וקרוי ראשון שהוא לפני השבע' ומצינו מוקדם קרוי ראשון הראשון אדם תולד' הלפני אדם נולדת חוה אינו אלא ראשון של שבעה ת"ל לא תשחטו על חמץ לא תשחטו הפסח ויגדין חמץ קיים: הנפש ההיא כשהיא בנפשה ובדעתה פרט לאנוס : מישר' שומע אני תכרת מישרא ותלך לה לעם אחר ת"ל במקום אחר מלפני בכל מקום שהוא רשותי : מקרא קדש· מקרא שם דבר קרא אותו קדש לאכילה ושתיי' וכשו' : לא יעשה בהם · אפי' עי"ט אחרים : הוא לבדו · הו' ולא מכשיריו שאפש' לעשותן מערב י"ט : לכל נפש · אפי' לבהמה יכול אף לגוי' ת"ל לך : ושמרתם את המצו' · שלא יבאו לידי חמוץ מכאן אמרו תפח תלטוש בצונן ר' יהושיע אומר אל תהי קורא את המצו' אלא את המצוה אלא אם בא לידך עשה אותה מיד : ושמרתם את היום הזה · מתלאכה : לדורותיכם חקת עולם · לפי שלא נאמר דורות וחקת עולם על המלאכ' שלא על החגיג' לכך חזר ושנאו כאן שלא תאמר אזהרת כל המלאכה לא יעשה לא לדורות נאמרה אלא לאותו הדור : עד יום האחד ועשרים · למה נאמ' והלא כבר נאמ' שבעת ימים לפי שנא' ימים לילות מכין ת"ל עד יום האחד וגו' : לא יאכל בבתיכם · מכין לגבולין ת"ל בכל גבולך מה ת"ל בבתיכם מה ביתך ברשותך אף גבולך שברשותך יצא חמצו של נכרי שהוא אכל יפר' ולא קבל עליו אחריות : כי כל אוכל מחמצת · לענוש כרת על השאור והלא כבר ענש על החמץ אלא תאמר חמץ שראוי לאכילה ענש עליו שאור שאינו ראוי לאכילה לא יענש עליו ואם ענש על השאור ולא ענש על החמץ הייתי אומר שאור שהוא מחמץ מחמץ אחרים ענש עליו שאינו מחמץ אחרים לא יענש עליו לכך נאמרו שניהם: בגר ובאזרח הארץ· לפי שהגם נעשה ליש' הוצרך לרבות את הגרי' : מחמצת לא תאכלו · אזהרה על אכילת שאור : כל מחמצת · להביא את תערובתו : מחמצת לא תאכלו תאכלו מצות · זה בא ללמד שתהא רשאיה ליאכל : בכל מושבותיכם תאכלו מצות · בכל מושבותיכם תאכלו מצות : משכו · מי שיש לו נאן יאמר שני וחלות תודה : מי שיש לו נאן יאמר מעשר שני וחלות תודה : משכו · שה לבית אבות : אזוב · אין ירק שיש לו שאין לו יקח מן הסוף : למשפחותיכם · שה לבית אבות : אזוב · אין ירק שיש לו גבעולין : אגודת אזוב · שלשה קלמין קרויין אגודה : אשר

שבעת ימים מצות תאכלו זכר לאכילתכם במצרים כי לא לזו שיאכלו מצות רק הנאכלו· עם הפסח לפני חצות לילה רק שבעת ימי' כזה לאכול מצות להיו' זכר לאשר קרה לכם בצאתכם ממצרים כי שם כתוב כי לא חמץ ואילו היו מכינים המצריים שיתמהמהו מעט היו מחמיצין עיסת' והשבעת ימים בצאתם מצות אכלו

שבעת ימים לא יאכל חמץ ונכרתה הנפש ההוא מישראל מיום הראשון עד יום השביעי :

וביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם :

ושמרתם את המצות כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים ושמרתם את היום הזה לדרתיכם חקת עולם :

בראשון בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצת עד יום האחד ועשרים יום :

שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם כי כל אכל מחמצת ונכרתה הנפש ההוא מעדת ישראל בגר ובאזרח הארץ :

כל מחמצת לא תאכלו בכל מושבתיכם תאכלו מצות :

ויקרא משה לכל זקני ישראל ויאמר אליהם משכו וקחו לכם צאן למשפחתיכם ושחטו הפסח :

ולקחתם אגדת אזוב וטבלתם בדם אשר

שבעת ימים פטירא תיכלון ברם ביומא קדמאה תבטלון חמירא מבתיכון ארי כל דייכול חמיע ההוא מישראל מיומא קדמאה עד יומא שביעאה :

וביומא קדמאה מערע קדיש וביומא שביעאה מערע קדיש יהי לכון כל עיבידא לא תעביד בהון ברם מה דמיתאכיל לכל נפש הוא בלחודוהי יתעביד לכון :

ותטרון ית פטירא ארי בברן יומא הדין אפקית ית חילכון מארעא דמצרים ותטרון ית יומא הדין לדריכון קיים עלם :

בראשון בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלון פטירא עד יומא לירחא בריסא :

ברמשא תיכלון פטירא עד יומא עשרין וחד לירחא ברמשא : שבעא יומין חמירא לא ישתכח בבתיכון ארי כל דייכול מחמעא וישתצי אנשא ההוא מכנישתא דישראל בגיורא ובציצבא דארעא: כל מחמעא לא תיכלון בכל מותבניכון תיכלון פטירא : וקרא משה לכל סבי ישראל ואמר להון גנידו וסבו לכון מן בני ענא לזרעיתכון וכוסו פסחא : ותיסבון איסרת אזובא ותטבלון ברמא די

השבעי ח'חס'וסי'מיום הראשון עד יום·וישבתו העם ביו·והעברת שופר תרוע·עצם הששי דויד השבעי· אליהו השבעי· להקוין השבעי· השבעי ישראלה · ויקהלו דפלגא דספרא : הראשון ג'חס' בליש'וסי' מיום הראשון עד יו'בראשון בארבעה'עשר יום לחדש בערב:הראשון אדם תולד· וא'כי שא נא לדור ראשון:לחדש בערב ד'וסי'בראשון בארבעה עשר יום·ב'בו · בתשעה לחדש בערב מערב · ויחנו בני ישר'בגלגל: מצת ד'חס'וסי'בראשון בארבע'עשר יום· שבעת ימים תאכל מצת· דקדש לי כל בכור·וכי תקריב קרבן מנחה· קדמה דפסוק·ולחם מצו'והלות'תניג'דפס·ק: עדת ישר'י"א וסי'מצויין בויקר': ושחטו ב'פתחין וסי'ויקר' משה לכל זקני ישר'· והתקדשו והכינו · והוא חד מן א"ב מן ב"ב פתחין וסי'מצויין במס'רבת':ולקחתם ו' נמסר פרש'ויגש: אזוב ג'מלאים בתורה וסי'ולקחתם אגדת · ולקח הכהן עץ ארז · ולקח אזוב וטבל במים:

ושמרתם את מצות כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים ושמרתם את היום הזה לדרתיכם חקת עולם : בראשון בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצות עד יום האחד ועשרים יום : שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם כי כל אוכל מחמצת ונכרתה הנפש ההוא מעדת ישראל בגר ובאזרח הארץ : כל מחמצת לא תאכלו בכל מושבתיכם תאכלו מצות :

ויקרא משה לכל זקני ישראל ויאמר אליהם משכו וקחו לכם צאן למשפחתיכם ושחטו הפסח :

ולקחתם אגדת אזוב וטבלתם בדם אשר

ראשון ג'חס'ל'אבנא וכ"ש מלין בעע'ל'ירמיה יחנוה'פיחרין

חמישי

מ"ע ספורנו

ושמרתם את המצות · הקורא על מהירות בלי הפתנת חמץ : כי בעצם היום הזה · ביום הזה בעצמו שביום אחד בעצ'קבון אלא היו מכפיקים אליו בשבע כפה ימים פס לילותיכם · הוצאתי אתם צבאותיכם · כל קבל וקבל בעות שביב יחדיו :

מן

ברא'שון חסר ו"ו · עד שבשה סעות מותר להסה'ו' חמץ · בערב תאכלו מצת חס'ו"ו · פסח ימים רשות לאכול מצה· אל כל יום ה·תשון תשביתו · אך כיו' חונה · מלין חונה אלא בין'הראשון· לא תוחיר רחמנו על נקל · עד נקר בני הוא הסני · ליתן לקר שני לפרישתו:הרי הדם לכם לכם בנ'ישעו' המיל שלאותו לילה מלו: לאת כתיב חס'ו"ו לומר לך שמחילה יצחק עד מילת מצרים היו ד' מלות יחד ושלשים שנה · ולא יתן שלשה נמשורת הכה ולא יתן הרשתיה לנה אל בתיכם לנגוף ואיבך ולא יתן עליה לנוגה בני חשלח שנזכות הקרבנות ניצולו · ואיבך בני בוסה לא יתן עליו שתן שנזכות הנשים הצדקניות ינאו חשם · ווו בלא עשה בשעה: לא יתחבר קרבנה · בחלי

בראשון ג'חס'ל'אבנא וכ"ש מלין בעע'ל'ירמיה יחנוה'פיחרין

חמישי

חזקוני

שבעת ימים מצות תאכלו · פרש"י ובמקום אחר הוא אומר ששה ימים תאכל מצות וגו' נמצינו על השביעי שאינו חובה לאכול מצה ובלבד שלא יאכל חמץ ומכין שכל ששת ימי' רשות זו מדה בתורה דבר שהיה בכלל אינו' כלומר ששבעה ימים היו בכלל אכילת מצה לכתוב שבעת ימים מצות תאכלו ובשביעי יצא מכלל חובה לעשות מצות רשות מאינו חובה ולא נלמד על עצמו לבדו יצא אלא נלמד על הכלל כולו יצא השביעי ערבת ולא תאכל מצות שהרי הוציאו מכלל האחרי' אף ששת ימי' רשות רבה לאכול בלא לקח לו להתעצות הרשות בידו יכול אפי' ליל הראשון רשות ת"ל בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה : שבע' ימי' מצות תאכלו · כנגד רבים המדה שהוא שבעת ימי' שכן שמשה המכה : שבעת ימי' מצות תאכלו · מצות זו לדורות ומוכר לאוקמא מולם תפנוהו ולי לאפשר לומר בחצות שהוציאו מצרים שלא"פי שכשתקנו מהם שנים ולאחת שמידו' לא היתה המצות רק ליל הראשון : אך כיו' הראשון תשביתו · לפי הפשט פי' דונמא ויכל אלהי' ביו' השביעי שלי לאפשר לומר שעשה מלאכה ביו' השביעי אלא כלה כל מלאכתו ביום השביעי נמצא' כל מלאכתו נגמר' אף כאן כמי ביו' הראשון תשביתו וכשבא יו' ראשון בחצות שהוא מושבת : כי כל אוכל מצה · שלא תאמר אוכל מצה ואוכל חמץ מצטרף לו : כי כל אוכל חמץ · עונש שמעבר אזהרה מכין ע"ל ולא יאכל חמץ : מקרא קדש · כתרגומו מערא קדיש כו יקרא קדוש ·פ : כל מלאכה לא יעשה בהם פרש"י אפי' לאפרי · מן"ק ת"ל תניא אמירה לגוי שבות: בהם · בשני הימי' ראשון ושביעי : אך אשר יאכל לכל נפש · על שם שכתב כאן כל מלאכה שניה הכנת אוכל נפש שלאכה עבודה אכל נשבת וכ"הכ שלפיכך הכנת אוכל נפש אסורה בתיב בשן כל מלאכה לא תעשה : לכל נפש · פרש"י אף נכשמה והא דאמרינן לכם ולא לכלבי· היינו שמו שיכול לאור אחר מזונותיו יכול לגוי' ת"ל אך ואם' דבכל לכם ואמרי' לכם ולא לגוי' תרוייהו נריכי דאי לא כתיב אלא אדם אינא בשביל הגוי עלמו לא יכין אכל להרבות בשביל מותר לבני מעשיך אך : ושמרתם את המצות · י"מ שלא תפסוק מכם אכילת מצות ודורו' דונמא תשמרו להקריב לי בשובדו : עד יום האחד ועשרי · פרש"י למה כאמר והלא כבר נאמר שבעת ימי' לפי שנאמר ימים לילות מכין ת"ל וכו' : מן"ק היאך מצינו לשיר לילות מכין פרי לשיל כתוב ע"ו הראשון עד יום הו' ואחרי לילות דוחקים לומר יש לך דברי' שמקבלי' שכר בעשייתן ולא עוב' כשאין עושים לאותן כנגן מצה בליל הראשון ים לך דברים שאין מקבלין שכר בעשייתן ושכר כאשר עושין אותן כנגן מצה בליל הראשון ואילך וש"מ מצות מצות שבעת ימי' מצות תאכלו כתיב כלו' אם אכל מצה כל שבעת הימי' קיים הפסוק זה שלא ת' ימי' מצות תאכלו לילות מצינו כלומר אם אכל כל שבעת הלילות מצה מכיין שקיים את הפסוק ת"ל עד יום האחד ועשרי' מ"מ מיו' הראשון עד יום האחד ועשרי' לא יאכל אכל מצה : עד יום האחד ועשרי' · מקרא זה בא להמי' על ביו' הראשון תעביר שאור בסוף הדם אוכירונין ת"ל בראשון בארבע עשר יום לחדש תאכלו מצות עד יום האחד ועשרי' לחדש בערב · מקרא זה בא להמי' על ביו' הראשון תעביר שאור מכתיב שאחר נחשבנה אינה ביו' הראשון שלא מלאכה שהשבתה אינה ביו' הראשון אלא מלאכי היו' מושבות כי שבתיכם שהרי בכר מערב ר"ט מושבות הוא ·יו"ל לפי פשוטו אינם נריכים לשאור מיחנה בבתיכם שהרי אתה מכתיב שאחר נחשבנה אינה ביו' הראשון אלא מלאכי היו' מושבות כי כל השבעה ימים אין בהן נמצא שהרי בכר מערב ר"ט מושבות הוא ·יו"ל לפי פשוטו אינם נריכים לשאור מיחנה בבתיכם שהרי אתה מכתיב כי כל אוכל מצה · מעונש שמעבר אזהרה מכין ת"ל כל מצה אל תאכלו : כל מושבותיכם תאכלו מצות : מנוש כרת על אכילת חמץ מכין כדכתיב כי כל אוכל חמצת · מעונש שמעבר אזהרה מכין ת"ל כל מצה אל תאכלו : כל מושבותיכם תאכלו מצות : בארץ כן בשונה לארץ כתוב כיה בכל מושבותיכם אכל בני מכם לא כתיב אלא לדורותיכם לפי שאין נוהג אלא בארץ : ויקרא משה לכל זקני ישראל · ועליל כתיב דברו אלא כל עדת ישראל הלקיחה היתה לכל ישראל ומצות הקשיטה לא היתה רק לזקנים אבל לא לבדיעות כן יקחו לכם בהשיעתן : משכו את מצאכם למשפחותיכם ושחטו לכם פסח דונמא ומשכתי אליך אל כאן קיטון וגו' אלהדרוה קרא בשביל

אגודת אזוב ונשבל ולאתם לא תצאו וגו' :

די־במנא ותדון לשקפא ולתרתין
סיפיאמן דמא די־במנא ואתון לא
תפקון אנש מתרע־ביתיה עד־צפרא:
ויתגלי יי למחי ית־מצראי ויחזי ית־
דמא על־שקפא ועל תרין סיפיא
וייחוס יי על־תרעא ולא ישבוק
מחבלא למיעל לות־בתיכון למימחי:
והטרון ית־פיתגמא הדין לקיים לך
ולבנך עד־עלמא: ויהי ארי תיעלון
לארעא די יהב יי לכון כמא די־מליל
והטרון ית־פולחנא הדין: ויהי ארי־
יימרון לכון בניכון מא פולחנא הדין
לכון: ותימרון דבח־חיס הוא קדם־
יי דחס על־בתי בני־ישראל במצרים
כד־מחא ית־מצראיית־בתנא שיזיב
וברע עמא וסגידו: ואזלו ועבדו בני
ישראל כמא דפקיד יי ית־משה ואהרן
כן עבדו: והוה ' בפלגות ליליא יי
קטל כל־בוכרא בארעא דמצרים
מבוכרא דפרעה דעתיד למתב על־
כורסי מלכותיה עד בוכרא דשביא
די בבית אסירי וכל בוכרא דבעירא:
וקם פרעה ליליא הוא וכל־
עבדוהי וכל־מצראי והות צוחתא
רבתא במצרים ארי לית בית־תא די
לא־הוה תמן מיתא: וקרא
למשה ולאהרן ליליא ואמר קומו
פוקו מגו עמי אף־אתון אף־בני
ישראל ואיזלו פלחו קדם יי כמא
דהויתון אמרין: אף־
ענכון אף־תוריכון דברו כמא די־
מליתון ואיזלו וצלו אף־עלי:
ותקיפו

אשר־בסף והנעתם אל־המשקוף
ואל־שתי המזוזת מן־הדם אשר
בסף ואתם לא תצאו איש מפתח־
ביתו עד־בקר: ועבר יהוה לנגף
את־מצרים וראה את־הדם על־
המשקוף ועל שתי המזוזת ופסח
יהוה על־הפתח ולא יתן המשחית
לבא אל־בתיכם לנגף: ושמרתם
את־הדבר הזה לחק־לך ולבניך
עד־עולם: והיה כי־
תבאו אל־הארץ אשר יתן יהוה לכם
כאשר דבר ושמרתם את־העבדה
הזאת: והיה כי־יאמרו אליכם
בניכם מה העבדה הזאת לכם:
ואמרתם זבח־פסח הוא ליהוה אשר
פסח על־בתי בני־ישראל במצרים
בנגפו את־מצרים ואת־בתינו הציל
ויקד העם וישתחו: וילכו ויעשו
בני ישראל כאשר צוה יהוה את־
משה ואהרן כן עשו: ס
ויהי ' בחצי הלילה ויהוה
הכה כל־בכור בארץ מצרים מבכר
פרעה הישב על־כסאו עד בכור
השבי אשר בבית הבור וכל בכור
בהמה: ויקם פרעה לילה הוא וכל־
עבדיו וכל־מצרים ותהי צעקה גדלה
במצרים כי־אין בית אשר אין־שם
מת: ויקרא למשה ולאהרן לילה
ויאמר קומו צאו מתוך עמי גם־
אתם גם־בני ישראל ולכו עבדו את־
יהוה כדברכם: גם־צאנכם
גם־בקרכם קחו כאשר דברתם
ולכו וברכתם גם־אתי:
ותחזק

אשר בסף · בכלי כמו ספל כסף: מן הדם אשר בסף · למה חזר וסנלו שלא הלמר טבילה אחת לשלש המתנות לכך נאמר עוד אשר בסף ושתהא כל נתינה ונתיכה מן הדם אשר בסף על כל הגעה טבילה: ואתם לא תלאו וגו' · מגיד שמאחר שנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע ולילה רשות למחבלי' הוא שנא' בו תרמוז כל חייתו יער: ופסח · וחמל ויש לבר' ולבנ: ולא יתן · המשחית · ולא יתן לו יכולת לבא כמו לא נתנו אלהים להרע עמדי: כאשר דבר · והיכן דבר והבאתי אתכם אל הארץ וגו' ויקד העם · על בשורת הגאולה וביאת הארץ ובשורות הבני שיהיו להם: וילכו ויעשו בני ישר' · וכי כבר עשו והלא מרא' חדש נאמר להם הלא מכיון שקבלו עליהם מעלה עליה' כאילו עשו: וילכו ויעשו · אף ההליכה מנה הכתוב לימד שכר להליכ' ושכר לעשיי כאשר צוה יי' את משה ואת אהרן · להגיד שבחן של ישר' שלא הפילו דבר מכל מצו' משה ואהרן · ומהו כן עשו אף משה ואהרן כן עשו: ויי' · כל מקום שב' ויי' הוא ובית דינו שהיו לשון חוספת הוא כמו פלוני ופלו': הכה כל בכור · אף של אומה אחר' והו' במצרי': מבכור פרעה · אף פרעה בכור היה ונשתייר מן הבכורות ועליו הוא אומר בעבור הראותך את כחי ביום סוף: עד בכור השבי · שהיו שמחי' לאול' של ישר' ועוד שלא יאמרו ירא'תינו הבילה הפורענות ובכור הספחה בכלל היה שהרי מנה מן החשו' שבכלל עד הפחות · ובכור הספח' חשוב מבכור השבי: ויקם פרעה · ממטתו: לילה · ולא כדרך המלכי' בשלש שעות ביום: הוא תחלה ואח"כ עבדיו מלמד שהי' הוא מחזר על בתי עבדיו ומעמידין: כי אין בית אשר אין שם מת · יש שם בכור מת אין שם בכור גדול שבני קרוי בכור שנאמר גם הני בכור אתכהו דבר אחר מצריות מזמות תחת בעליהן ויולדים מרוקים פנויי' והיו להם בכורות הרבה פעמים הם מחשה לאשה אחת כל אחד בכור לאביו: ויקרא למשה ולאהרן לילה · מגיד שהיה מחזר על פתחי העיר לועק היכן משה ערוי היכן אהרן ערוי: גם רת"ש הגברים: גם בני ישרא' · הטף ולכו עבדו כדברכם · הכל כמו שאמרתם ולא כשאמרתי אני בעל לא אשלח בעל מי ומי ההולכים בעל נאנכם ובקרכם יצא גם נאנכם גם בקרכם קחו ומהו כאשר דברתם גם אתה תתן בידנו זבחים ועולות: קחו כאשר דברתם וברכתם גם אותי · התפללו עלי שלא אחות שאני בכור: כלנו

אל · חד מן ר"א אמר מן כ"ב יחד כל יחד כל ושר ושל

ואל · כל לשון מחוה על כמ"ש אלי

ועבר · ס"ל מלין מן תר יחד תרין מלין כפרק ר"מ

אמרי נועם

ולא יתן המשחית · לא יניח כמו כי על כן לא נתתיך לנגוע אליה והנה המשחית ברשותו ואם יניחנו כאילו נתן לו רשות: ומרתם · רבי' חשבו כי נתינת הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות תיוב לדורו' בעבור כי הדבר הזה סמוך אל לקיחת האזוב וטבילתו ועוד כי כתוב אחר כן אשר פסח על בתי בני ישר' ובדרך הסברא נכון היה לולי קבל האמת הנגמר' והנה הנכון שמלת הדבר הזה שב אל ושחטו הפסח · וטעם שאלת הבנים ברשותם כל המשפחה חבורה אחת אוכלים שה תמים ראשו על כרעיו ועל קרבו ועצם לא תשברו בו ובן נכר ותושב וערל ושכי' לא יאכל בו ואין זה המנהג במועדים אחרי': והיה · עתה פירש כי שחיטת הפסח תלויה בארץ ואל יקשה עליך פסח הר סיני כי מלוה עליונה היתה' ולא עשו פסח אחר במדב' כי בהר סיני היו עם היסוב וימלאו מלות ובהיותם בארץ אשר לא עבר בה איש אין להם רק המן לבדו: והיה · מה העבוד' הזאת הסנו שהזכרתי: ואמרתם זבח פסח · מלאנו פסוח והמלט והטע' כמו חמלה ובעבור שהפסח חמל על בכורי ישראל בעבור דם הפה נקרא הפה פסח כמו ושחטו הפסח והנאמן אמ' שהוא מגזר פסח כי הפסח יסען על רגלו התחתי' והמשחית כן עשה שהשחית בכורי בית המצרים ופסח על בית שכנו העבדי ולא השחיתו וכמוהו עד מתי אתם פוסחים: וילכו ויעשו בני ישר' שלקחו שה בעשור לחדש כאשר צוה הפס למשה ולאהרן זאת חקת הפסח כן עשו: ויהי בחצי הלילה השנית · אמר יפת כי הבויס הטותגים בריחים ביום בבית הפהר יכניסם בבור בלילה ויעימו הריחי' על פי הבור וזהו אשר אחר הרחים והנה הוא כמו בית הסוהר: ויקם · הוא בעצמו כמו ועבד הלוי הוא בעצמו: כי אין בית · על הרוב ידבר הכתוב: ויקרא · מלרך הסברה כי משה ואהרן לא היו בליל ט"ו בארץ דעמסס עם ישר' רק במצרים שהיתה מקום המלוכ' שהיה שם פרעה והנה ילאו הם מפתח ביתם במלות השם בחצי הליל' ונתן להם רשו' פרעה שילכו ישר' לעבוד' השם והנה הלך משה עם עבדי פרע' לרעמסס להוציא ישראל וידוע היום כי יש בין מצרים היום שיש שם אחרות יוסף ידועים עד היום ובין רעמסס ו' פרסאו' והנה החלו לנסות בבקר והי' עת עלות עמוד השחר שיחל להראו' אור השמש בעבים והנה יש בין חחלת זה הרגע עד עת זרוח השמש שעה ישרה ושליש שעה והנה יש לנו בקר והחשך גדול כמו ותשכב מרגלותיו עד הבקר ושם כתוב בבקר יכיר היש את רעהו והנה היו מישראל שילאו בתחלת עמוד השחר ועודנו לילה בדרך התורה עד זרוח השמש ואלה היו קרובים אל מצרים והאחרים שהם רחוקים יצאו בו ביו' כי קהל רב היה ויותר יש מתחלת רעמסס עד סופה משמונה פרסאות על כן כתוב הוציאך יי' ממצרים לילה וכתוב אחר היום יוציאם ועוד ובני ישראל יוצאים ביד רמה וכתוב שם ומצרים מקברים ביום יקברו וכבר פירשתי: גם אתם כדברכם · שתלכו דרך שלשת ימים גם מקננו ילך עמנו · וטעם וברכתם גם אותי שיברכו אותו ויתפללו בעדו · וטעם גם שנתן להם זבחים כאשר אמר לו משה: ותחזק

מן הדם אשר בסף · שתהיה על כל הוא סנולה · כמו שנוה הוא נאמרו על שתי המזוזות ויה קודם ואחר כן על המשקוף ויה לא יתכן חלתי בנ' הנאות לאורו' על ג' ידין כאמרים העולם הבא נברא בי"ד וכן היה קודם משה אדם הראשון וביום מתן תורה על הבעל · כי בם יהיה נר מלמים נמתים כי הי"ד תורה על פיסו' נבחי ותורה הי"ד עליונה תנילות היחיד בעולמו על שני עולמים נמתים: ואתם לא תצאו · הנה הבית יהיה מצויין בדם ואתם לא תצאו ונזה סתומן ופסח על דרך והתנית תו: לנגוף את עם מצרים בנגיפה ויגף וכו' · כי תמנע יתבר נגף על כל מכה נס בלתי פות בחתרו ונעבו מכה הרה ולא יהיה מסון: המשחית · את עם מצרים · נשברה ונסם וכו': מה העבודה הזאת לכם · שנינה ניסים מקרה קדם בפסח מקרבנות

אמרי נועם

ולא יתן המשחית שנסם שמל ידי שליח ותיפה לחסר מני הוא ולא הפלגים ותו כתיב ויי' הכה כל בכור ב"ה כל עקום שנמשר ויי' הוא ובית דינו ויש לומר דולמי מכת בכורות היה' על ידי הקדוש ברוך הוא אבל גדול שבכית שלא היו בכורות נהרגו על ידי שליח דבר אחר ולא יתן המשחית לבוא וגו' לא קני' מה שב' אני הוא ולא אחר דולמי הקדוש ברוך הוא היו עמו מלאכי חבלה שהיו מכים בלא הרגה והיינו דחס' לנגוף הנגיפה אינו שלא דרשה בעצמה או יש לומר הקדוש ברוך הוא ובית דינו ותירגמו אפילו מדת הדינים הבאיה עם הק"ב על זה הדבר אבל ולמי הוא מה שפירש רבי ז"ל ואני כבנאתי ולא על ידי שליח ולא קצה מפלי הכתיב ולא יתן בתשמית לתתם על שאר מחבלים של ליל כדפירש ר"מי אתם · לא יחרן כלב וגו' לשה כשרומין לתליהו מוקדין הכלבים לפי שנתן להם נבלה מד' מחות נגיפי הבעל שהרגו ביפיו בגלל כן סברים הכלבים שנתנה להם נבלה כשנא לעיר · דבר אחר לפי שלא אתו בכוריסם על ישראל אבל מרים שמת כל בכור כל הכלבים היו נוקמים אחר הנבלות · אל תאכלו מתנו כמ וגו' פירש רא"ב אם מעשה נגיפת ישראל שלא לאכול בכסת מתנו כמו שנאמר שם בנ"ה · אמר לאכול בכסת מתנו כמו שנאמר שם בנ"ה · ולא יתן לו יכולת · לבא כמו לא נתנו אלהים להרע עמדי: כאשר דבר · והיכן דבר והבאתי אתכם אל הארץ וגו' ויקד העם · על בשורת הגאולה וביאת הארץ ובשורות הבני שיהיו להם: וילכו ויעשו בני ישר' · וכי כבר עשו והלא מרא' חדש נאמר להם הלא מכיון שקבלו עליהם מעלה עליה' כאילו עשו: וילכו ויעשו · אף ההליכה מנה הכתוב לימד שכר להליכ' ושכר לעשיי כאשר צוה יי' את משה ואת אהרן · להגיד שבחן של ישר' שלא הפילו דבר מכל מצו' משה ואהרן · ומהו כן עשו אף משה ואהרן כן עשו: ויי' · כל מקום שב' ויי' הוא ובית דינו שהיו לשון חוספת הוא כמו פלוני ופלו': הכה כל בכור · אף של אומה אחר' והו' במצרי': מבכור פרעה · אף פרעה בכור היה ונשתייר מן הבכורות ועליו הוא אומר בעבור הראותך את כחי ביום סוף: עד בכור השבי · שהיו שמחי' לאול' של ישר' ועוד שלא יאמרו ירא'תינו הבילה הפורענות ובכור הספחה בכלל היה שהרי מנה מן החשו' שבכלל עד הפחות · ובכור הספח' חשוב מבכור השבי: ויקם פרעה · ממטתו: לילה · ולא כדרך המלכי' בשלש שעות ביום: הוא תחלה ואח"כ עבדיו מלמד שהי' הוא מחזר על בתי עבדיו ומעמידין: כי אין בית אשר אין שם מת · יש שם בכור אין שם בכור גדול שבני קרוי בכור שנאמר גם הני בכור אתכהו דבר אחר מצריות מזמות תחת בעליהן ויולדים מרוקים פנויי' והיו להם בכורות הרבה פעמים הם מחשה לאשה אחת כל אחד בכור לאביו: ויקרא למשה ולאהרן לילה · מגיד שהיה מחזר על פתחי העיר לועק היכן משה ערוי היכן אהרן ערוי: גם רת"ש הגברים: גם בני ישרא' · הטף ולכו עבדו כדברכם · הכל כמו שאמרתם ולא כשאמרתי אני בעל לא אשלח בעל מי ומי ההולכים בעל נאנכם ובקרכם יצא גם נאנכם גם בקרכם קחו

אין · ס"ל שמוק אין אין בהנאות פכוק ·

גם · ל"ר"ם מחדש והוא חד מן ס"ל פסוקי ולא בהו"צ גם ·

חזקוני

והנשת' ל משקוף ואל שתי המזוזות · ולפעלה הוא לומר לתרגם על שתי המזוזות ועל המשקוף לנעמ' שלא שנה בתכונות לא עכב: ולא יתן המשחית · ואם שלחו רבותינו ומנהגתי בארץ מצרים אני ולא אלך אלא אני ולא ישנא מלאך בפקומו אלא הוא בעצמו בכבודו ירד למצרים ועמו מלאכי משחית להשחיתם: מה שענו הוא · אחר עבודה הולכות אחר הטעים עומד כי"ו כנגדן לפי שהוא עת קציר שעורים שתי פלגים בשנה בכיון לפי שהוא עת קציר שעורים ד' מיני' שבלולב שהוא עת לסיפת פירות אבל עבודה זו שני"ד בניסן מה שינה ואמרתם זבח פסח ת"ו · את מצרים בליל ט"ו בניסן: ואת בתינו סביל · ונזכרון אותו כם אנו עושים מנה ז"ל מה העבודה הזאת לכם שנאכלה בני שהרי אין בתינו סביל · ואמרתם זבח פסח הוא · ובשביל זבח הפסחון אנו אוכלין אותו בני לפי שאר כשר קדש נאכל בני: ואמרתם זבח פסח הוא · זו קבלת מנוה שקבלו עליהם לעשות כל האמור לעשות שכן דרך כל מי שמקבל לעשות את אשר ינוה מרבין בנאתו ובראתה בהשתחואה שקבל עליו הפנוה: ויקד העם וישתחו · זו קבלת מנוה שקבלו עליהם לעשות כל האמור לעשות שכן דרך כל מי שמקבל לעשות את אשר ינוה מרבין בנאתו ובראתה בהשתחואה שקבל עליו הפנוה: ויהי בחצי הלילה · ראוים היתה פרשה זו להיות סמוכה לפ' ולא שלא את בני ישראל מאתנו כדי להיות כל בני הלילה · ראוים היתה פרשה זו להיות סמוכה לפ' ולא שלא את בני ישראל מאתנו כדי להיות כל העכוב על הסדר ומה שנכנס פרשת הפדם כאמצע להודיעך איך נמלטו בכורי ישראל בשנת המשפט על מצרים: בחצי הלילה · ויי' הכה כל בכור · ובמקום אחר הו' אמ' ביום הכותי כל בכור א"ר יוסנן אמ' לעמ"ם שהכה אמת בחצי הלילה היתה בפשט מתרגם בתוכם עד בנקר כדי שידעו ישראל בלי זו מכה אתו

אמרי נועם

בחצי הלילה שלשה בחסורת הכמ' ויהי בחצי הלילה ואיזה ויהי בחצי הליל' ויחרד המיש לומר שבש בכלן חרדו חרדה גדולה · ואיזה בני שמשון ויקם בחצי הלילה בענייבה דעזה · לומר לך שהקיבה עוש' גם לנדיקי בחצי הליל': תשבו וקחו לכם לאן רמז לבהמ'דקה שנקנית בחשיכ' · תשבו בנים'מן עניבה · שלא יביאו מן הגזל · והגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזות · ובחתיכה בחי' ונתנו אל שתי המזוזות · ואל המשקוף הקדים מזוזות למשקוף לומר שאם שינה הסדר יצא · מן הדם בנים'דמי מילה · ויעשו כן · כשו שתי עשיו' אחת לפסח ואחת למילה · קומו נחו ב' בחסורת קומו נאו אחרי מן המקום הזה בני לוט · מה החס הנוחים המלאכים בשל כרחם · אף כאן נמי · נמהר

אמרי נועם

ולא יתן המשחית משפט שלא ידי שליח ותיפה לחסר מני הוא ולא הפלגים ותו כתיב ויי' הכה כל בכור ב"ה כל עקום שנמשר ויי' הוא ובית דינו ויש לומר דולמי מכת בכורות היה' על ידי הקדוש ברוך הוא אבל גדול שבכית שלא היו בכורות נהרגו על ידי שליח דבר אחר ולא יתן המשחית לבוא וגו' לא קני' מה שב' אני הוא ולא אחר דולמי הקדוש ברוך הוא היו עמו מלאכי חבלה שהיו מכים בלא הרגה והיינו דחס' לנגוף הנגיפה אינו שלא דרשה בעצמה או יש לומר הקדוש ברוך הוא ובית דינו ותירגמו אפילו מדת הדינים הבאיה עם הק"ב על זה הדבר אבל ולמי הוא מה שפירש רבי ז"ל ואני כבנאתי ולא על ידי שליח ולא קצה מפלי הכתיב ולא יתן בתשמית לתתם על שאר מחבלים של ליל כדפירש ר"מי אתם · לא יחרן כלב וגו' לשה כשרומין לתליהו מוקדין הכלבים לפי שנתן להם נבלה מד' מחות נגיפי הבעל שהרגו ביפיו בגלל כן סברים הכלבים שנתנה להם נבלה כשנא לעיר · דבר אחר לפי שלא אתו בכוריסם על ישראל אבל מרים שמת כל בכור כל הכלבים היו נוקמים אחר הנבלות · אל תאכלו מתנו כמ וגו' פירש רא"ב אם מעשה נגיפת ישראל שלא לאכול בכסת מתנו כמו שנאמר שם בנ"ה · אמר לאכול בכסת מתנו כמו שנאמר שם בנ"ה · ולא יתן לו יכולת · לבא כמו לא נתנו אלהים להרע עמדי: כאשר דבר · והיכן דבר והבאתי אתכם אל הארץ וגו' ויקד העם · על בשורת הגאולה וביאת הארץ ובשורות הבני שיהיו להם: וילכו ויעשו בני ישר' · וכי כבר עשו והלא מרא' חדש נאמר להם הלא מכיון שקבלו עליהם מעלה עליה' כאילו עשו: וילכו ויעשו · אף ההליכה מנה הכתוב לימד שכר להליכ' ושכר לעשיי כאשר צוה יי' את משה ואת אהרן · להגיד שבחן של ישר' שלא הפילו דבר מכל מצו' משה ואהרן · ומהו כן עשו אף משה ואהרן כן עשו: ויי' · כל מקום שב' ויי' הוא ובית דינו שהיו לשון חוספת הוא כמו פלוני ופלו': הכה כל בכור · אף של אומה אחר' והו' במצרי': מבכור פרעה · אף פרעה בכור היה ונשתייר מן הבכורות ועליו הוא אומר בעבור הראותך את כחי ביום סוף: עד בכור השבי · שהיו שמחי' לאול' של ישר' ועוד שלא יאמרו ירא'תינו הבילה הפורענות ובכור הספחה בכלל היה שהרי מנה מן החשו' שבכלל עד הפחות · ובכור הספח' חשוב מבכור השבי: ויקם פרעה · ממטתו: לילה · ולא כדרך המלכי' בשלש שעות ביום: הוא תחלה ואח"כ עבדיו מלמד שהי' הוא מחזר על בתי עבדיו ומעמידין: כי אין בית אשר אין שם מת · יש שם בכור אין שם בכור גדול שבני קרוי בכור שנאמר גם הני בכור אתכהו דבר אחר מצריות מזמות תחת בעליהן ויולדים מרוקים פנויי' והיו להם בכורות הרבה פעמים הם מחשה לאשה אחת כל אחד בכור לאביו: ויקרא למשה ולאהרן לילה · מגיד שהיה מחזר על פתחי העיר לועק היכן משה ערוי היכן אהרן ערוי: גם רת"ש הגברים: גם בני ישרא' · הטף ולכו עבדו כדברכם · הכל כמו שאמרתם ולא כשאמרתי אני בעל לא אשלח בעל מי ומי ההולכים בעל נאנכם ובקרכם יצא גם נאנכם גם בקרכם קחו

גם · ל"ר"ם מחדש והוא חד מן ס"ל פסוקי ולא בהו"צ גם ·

רל"בג

מנה · תפסר מלת עד וכתה ארבעים יכנו ר"ל שהרגון בו עד ארבעים יכנו כמו שנאמר שם בנ"ה · והנה הרגון בזה הוא שישראל יסנו במצרים עד ת"ל שנה ולא פורש אחיזה עת החיל זה השעבוד · והנראה בעיני מזה השעבוד מתפיל לא מעת סנולד יצקב אם מעת נגזלת בין הבתרים כמו שביארנו בפרשת לך לך · והנראה בעיני בזה שהשעבוד הזה מתפיל מעת נגזלת בין הבתרים והיה נגזלת בין הבתרים בשו ם"ו שנים קודם שנולד יצקב ושיהיה זה השעבוד מתפיל מעת הנגזלת הזה היה ארבע מאות שנה שאחר הטם יעמ' לאברהם התפילו מעת שנולד יעקב כי הוא היה הראשון שנר נאחר לא לגזרות מתחיל והנה יצאו ישראל קודם הקץ שנ' לאברהם כמו ארבעים ומעט שנה והוא מנואר שאם היו ישראל שלשים היו נושלים הארץ אבל הם שונים ונתאחרו שם במדבר ארבעים שנה ואח"כ ירשו הארץ בנגון ומן מועט אחר נאתם מעצרים אבל הם שונים ונתאחרו שם במדבר ארבעים שנה ואח"כ ירשו הארץ בנגון על ידי יהושע והנה עכ"פ נתקיימה להם ירושת הארץ אם בנגון הקץ שיעד הטם יעמ' לאברהם אם קדם לו ומן מועט כמו שיסנאר מדברינו בזה שיבא ר"ל שכבר נעלו את הארץ קודם הקץ · בעצם היו הזה · ר"ל שהיה בסוף ארבע מאות ושלשי' שנה · יצאו כל נגאות ה' · הם הבני' ליל שמורי' הוא ליי' · הוא מעניין זכירה אלא שהיא זכירה תמידית כמו שביארנו ור"ל שהלילה הזה וכל הטם יעמ' ושמר אותה להוציא נגאותיו מארץ מצרים כי כן הענין שהתלת בענין שהיה שנה אלא ירצה פרשה לשלם את העם עד הלילה הזאת שהיה בה מכת בכורים והוא ליל שמשה עשר בניסן · הוא הלילה הזה ליי' שמורים לכל בני ישראל לדורותם · הוא מעניין זכירה גם כן והרגון כמו שכבר ישוינו ישראל לדורותם לזכור מה שעשה להם הטם יתעלה מהכנלאות בלילה הזה וזה לאמר' יהיה בשלם כשיזכרו זה בפה כמו שנאמר זה בפה שלאמר אם יגלאתם מצרים והנה כשנאחר בזה העקרו' שולת הזכירה תהיה בליל ט"ו כי הזכירה אחר בפה רחוי שתהיה בעת שנשמיעו לזכור זה בלב כי היא מעניאה אליה · והנה אין ספק כי זאת הזכירה היא בפה כאחרת והנגת לבבך ביום ההוא לאמר כי הכונה בלב היא לפרסם עניין הנגלאות אחר עשה הטם יעמ' זה הפרסום שנוס בזכירה אחר תהיה בפה לא בזכירה אחר תהיה בלב · והנה תמנא זכירה בענין הנגת ויסמור כי אם זכרתי לאחר ולא אבר אחר בעשקים ואל שתי המזוזות · ולפעלה הוא לומר לתרגם על שתי המזוזות ועל המשקוף לנעמ' שלא שנה בתכונות לא עכב: ולא יתן המשחית · ואם שלחו רבותינו ומנהגתי בארץ מצרים אני ולא אלך אלא אני ולא ישנא מלאך בפקומו אלא הוא בעצמו בכבודו ירד למצרים ועמו מלאכי משחית להשחיתם: מה שענו הוא · אחר עבודה הולכות אחר הטעים עומד כי"ו כנגדן לפי שהוא עת קציר שעורים שתי פלגים בשנה בכיון לפי שהוא עת קציר שעורים ד' מיני' שבלולב שהוא עת לסיפת פירות אבל עבודה זו שני"ד בניסן מה שינה ואמרתם זבח פסח ת"ו · את מצרים בליל ט"ו בניסן: ואת בתינו סביל · ונזכרון אותו כם אנו עושים מנה ז"ל מה העבודה הזאת לכם שנאכלה בני שהרי אין בתינו סביל · ואמרתם זבח פסח הוא · ובשביל זבח הפסחון אנו אוכלין אותו בני לפי שאר כשר קדש נאכל בני: ואמרתם זבח פסח הוא · זו קבלת מנוה שקבלו עליהם לעשות כל האמור לעשות שכן דרך כל מי שמקבל לעשות את אשר ינוה מרבין בנאתו ובראתה בהשתחואה שקבל עליו הפנוה: ויקד העם וישתחו · זו קבלת מנוה שקבלו עליהם לעשות כל האמור לעשות שכן דרך כל מי שמקבל לעשות את אשר ינוה מרבין בנאתו ובראתה בהשתחואה שקבל עליו הפנוה: ויהי בחצי הלילה · ראוים היתה פרשה זו להיות סמוכה לפ' ולא שלא את בני ישראל מאתנו כדי להיות כל בני הלילה · ראוים היתה פרשה זו להיות סמוכה לפ' ולא שלא את בני ישראל מאתנו כדי להיות כל העכוב על הסדר ומה שנכנס פרשת הפדם כאמצע להודיעך איך נמלטו בכורי ישראל בשנת המשפט על מצרים: בחצי הלילה · ויי' הכה כל בכור · ובמקום אחר הו' אמ' ביום הכותי כל בכור א"ר יוסנן אמ' לעמ"ם שהכה אמת בחצי הלילה היתה בפשט מתרגם בתוכם עד בנקר כדי שידעו ישראל בלי זו מכה אתו

אמרי נועם

בחצי הלילה שלשה בחסורת הכמ' ויהי בחצי הלילה ואיזה ויהי בחצי הליל' ויחרד המיש לומר שבש בכלן חרדו חרדה גדולה · ואיזה בני שמשון ויקם בחצי הלילה בענייבה דעזה · לומר לך שהקיבה עוש' גם לנדיקי בחצי הליל': תשבו וקחו לכם לאן רמז לבהמ'דקה שנקנית בחשיכ' · תשבו בנים'מן עניבה · שלא יביאו מן הגזל · והגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזות · ובחתיכה בחי' ונתנו אל שתי המזוזות · ואל המשקוף הקדים מזוזות למשקוף לומר שאם שינה הסדר יצא · מן הדם בנים'דמי מילה · ויעשו כן · כשו שתי עשיו' אחת לפסח ואחת למילה · קומו נחו ב' בחסורת קומו נאו אחרי מן המקום הזה בני לוט · מה החס הנוחים המלאכים בשל כרחם · אף כאן נמי · נמהר

אמרי נועם

ולא יתן המשחית משפט שלא ידי שליח ותיפה לחסר מני הוא ולא הפלגים ותו כתיב ויי' הכה כל בכור ב"ה כל עקום שנמשר ויי' הוא ובית דינו ויש לומר דולמי מכת בכורות היה' על ידי הקדוש ברוך הוא אבל גדול שבכית שלא היו בכורות נהרגו על ידי שליח דבר אחר ולא יתן המשחית לבוא וגו' לא קני' מה שב' אני הוא ולא אחר דולמי הקדוש ברוך הוא היו עמו מלאכי חבלה שהיו מכים בלא הרגה והיינו דחס' לנגוף הנגיפה אינו שלא דרשה בעצמה או יש לומר הקדוש ברוך הוא ובית דינו ותירגמו אפילו מדת הדינים הבאיה עם הק"ב על זה הדבר אבל ולמי הוא מה שפירש רבי ז"ל ואני כבנאתי ולא על ידי שליח ולא קצה מפלי הכתיב ולא יתן בתשמית לתתם על שאר מחבלים של ליל כדפירש ר"מי אתם · לא יחרן כלב וגו' לשה כשרומין לתליהו מוקדין הכלבים לפי שנתן להם נבלה מד' מחות נגיפי הבעל שהרגו ביפיו בגלל כן סברים הכלבים שנתנה להם נבלה כשנא לעיר · דבר אחר לפי שלא אתו בכוריסם על ישראל אבל מרים שמת כל בכור כל הכלבים היו נוקמים אחר הנבלות · אל תאכלו מתנו כמ וגו' פירש רא"ב אם מעשה נגיפת ישראל שלא לאכול בכסת מתנו כמו שנאמר שם בנ"ה · אמר לאכול בכסת מתנו כמו שנאמר שם בנ"ה · ולא יתן לו יכולת · לבא כמו לא נתנו אלהים להרע עמדי: כאשר דבר · והיכן דבר והבאתי אתכם אל הארץ וגו' ויקד העם · על בשורת הגאולה וביאת הארץ ובשורות הבני שיהיו להם: וילכו ויעשו בני ישר' · וכי כבר עשו והלא מרא' חדש נאמר להם הלא מכיון שקבלו עליהם מעלה עליה' כאילו עשו: וילכו ויעשו · אף ההליכה מנה הכתוב לימד שכר להליכ' ושכר לעשיי כאשר צוה יי' את משה ואת אהרן · להגיד שבחן של ישר' שלא הפילו דבר מכל מצו' משה ואהרן · ומהו כן עשו אף משה ואהרן כן עשו: ויי' · כל מקום שב' ויי' הוא ובית דינו שהיו לשון חוספת הוא כמו פלוני ופלו': הכה כל בכור · אף של אומה אחר' והו' במצרי': מבכור פרעה · אף פרעה בכור היה ונשתייר מן הבכורות ועליו הוא אומר בעבור הראותך את כחי ביום סוף: עד בכור השבי · שהיו שמחי' לאול' של ישר' ועוד שלא יאמרו ירא'תינו הבילה הפורענות ובכור הספחה בכלל היה שהרי מנה מן החשו' שבכלל עד הפחות · ובכור הספח' חשוב מבכור השבי: ויקם פרעה · ממטתו: לילה · ולא כדרך המלכי' בשלש שעות ביום: הוא תחלה ואח"כ עבדיו מלמד שהי' הוא מחזר על בתי עבדיו ומעמידין: כי אין בית אשר אין שם מת · יש שם בכור אין שם בכור גדול שבני קרוי בכור שנאמר גם הני בכור אתכהו דבר אחר מצריות מזמות תחת בעליהן ויולדים מרוקים פנויי' והיו להם בכורות הרבה פעמים הם מחשה לאשה אחת כל אחד בכור לאביו: ויקרא למשה ולאהרן לילה · מגיד שהיה מחזר על פתחי העיר לועק היכן משה ערוי היכן אהרן ערוי: גם רת"ש הגברים: גם בני ישרא' · הטף ולכו עבדו כדברכם · הכל כמו שאמרתם ולא כשאמרתי אני בעל לא אשלח בעל מי ומי ההולכים בעל נאנכם ובקרכם יצא גם נאנכם גם בקרכם קחו

גם · ל"ר"ם מחדש והוא חד מן ס"ל פסוקי ולא בהו"צ גם ·

זה לעשה שיאמר אותו לאהרן והוא יהיה לו לפה בלשון המצות: כל כן ככר לא יאכל בו: ראוי שתדע כי אין הרצון בכן ככר מי שהוא מעם אחר וזה שכבר התבאר בזה המקום שהגר מותר באכילת הפסח אע"פ שהוא מעם אחר כאן שהוא מאמין בתורת ישראל וכהיו הענין כן הגר יהיה בן ככר מי שהוא בלתי אחר ואע"פ שהיה ישראל ולזה הוא מבואר שישראל משומד הוא בכלל בן ככר והוא מבואר שזאת המצוה לא נתה התיר אל הבן ככר כי אינו מקיים מצות השם יתע' אבל נתה למו שלא נאכילהו מבשר הפסח כי מצות התורה כלם הם לאנשי התורה וזה מבואר בנפש ובכבר התבאר בשרשים הכוללים כי האכילה תהיה בכזית ולזה הוא מבואר כי מי שהאכיל כזית מבשר הפסח לישראל משומד עובר בלא תעשה: וכל עבד אדם מקנת כסף: הוא עבד שנופו קנוי כמו עבד כנעני: ואלתה אותו לא יאכל בו: ראוי שתדע שאין זה המאמר שב אל העבד כי כבר יתבאר מזה שאחר אחר זה וכל ערל לא יאכל בו שאין העבד הערל אוכל בו ואולם אחרו לא יאכל בו הוא שב אל אל הגרים שזכר וירצה בזה שהאדון אסור לאכול מבשר הפסח אם יהיה עבדו אשר נופו קנוי לו ערל: תושב ושכיר: תושב הוא גר תושב והוא אשר קבל עליו אלא לעבוד ע"ז כי בזולת זה לא נגיע אותו ליסד בלשונו כמו שיתבאר בג"ה בחמר שיבא: ושכיר: הוא העבד שאין נופו קנוי לו והבה לתנה אותנו התורה שאע"פ שיהיו התושב והשכיר נאמנים לא יותר למו להאכילם מהפסח ומזה המקום נלמד שהעבד שנופו קנוי יותר לו לאכול מבשר הפסח כפנמול כי הוא יותר נקשר לא אונתנו מהתושב והשכיר ואילו היתה כונת התור' שיהיה העבד הזה אסור לאכול מן הפסח היה ראוי שתבאר זה הדין בעבד ונדע מזה שכן הדין בתושב ושכיר: בבית אחד יאכל: ידוע כי הבית יאמר על המקום המוקף מחיצה והבה נתה התורה שהנמנין על הפסח יאכלוהו במקום אחד ינבילוהו מחיצות לא בשני מקומות והכונה בזה היא שיהיה הפסח בכללו נאכל במקום אחד כמו שהפקיד התורה שיהיה יחד בכללו ראשו על כרעיו ובל קרבו כן הקפידה שיהיה נאכל יחד במקו' אחד: לא תוציאו מן הבית מן הבשר חוצה: ראוי שתדע כי ההוצאה הזו שיעקור האדם הדבר מן מקומו מה: ויוציאהו מעם ויניחהו חוץ מהמקום הראשון: ולזה הוא מבואר שלא יעבור האדם על לאו זה אם לא יקח הבשר מהמקום שהוא בו ויוציאהו חוץ למקום הזה ויניחהו שם אבל אם עקר ולא הניח לו הבית ולא עקר הבה אין זה הוצאה אבל הוא קצת מתלאכת ההוצאה ולזה הוא מבואר שלא יתחייב על זה מלקות וכבר כבאר עוד בג"ה דיני ההוצאה אבל הביאור במצות שבת וראוי גם כן שתדע שאינו חייב על הוצאת הבשר אם אין בה כזית כי לא יפול שם אכילה בפחות מכזית והבה למדנו זה מתוך שאחר בראש הפסוק בבית אחד יאכל וזה לראיה כי לא יפול שם אכילה בפחות מכזית כי בדבר נאכל ידבר וזה לא ישלם בפחות מכזית כמו שהתבאר בשרשים הכוללים ומזה יתבאר שאם לא היה הבשר ראוי לאכילה לאי זו סבה שיהיה זה לא יתחייב עליו חוץ יוציאהו ואפשר שהיה הכונה בשם בית חבורה כמו ושמחת אתה ובתיך שהרצון בו חבורת המתקבצים בביתו מהבשים והשף ובני הבית בכללם ויהיה הרצון בו שיאכל הפסח בחבורה אחת לא בשתי חבורות ולפי שאחר לא תוציא מהבית מן הבשר חוצה למדנו שהמקום אשר יאכלוהו בו ראוי שיהיה מוקף: כדי שיתכן בו שיוציאו אותו משם לחוץ: ועצם לא תשברו בו: ראוי שתדע כי לא יקרא העצם השחוט וזה שידחה לו כי מינו נאכל אבילה בשור ואולם יקרא עצם הוא שלא יתכן שיאכל לפי הנהוג ואף על פי שכבר יקרה שיאכל בגדי הרך ולזה לא יתחייב משום שבירת עצם אלא בעצם שאין מולדכו שיאכל בשור הגדול אחר שנתבשל כי אינו נהוג שיאכל העצם אשר כזה גם בשה ולפי שאחר לא תשברו בו למדנו שעל שבירתו חייב לא על שריפתו: ועוד שכבר נתבאר בפרשת בהעלותך שכבר יתחייב לפי' במתר שחייב לשרפו וזה שכבר נאחר שם לא ישאירו ממנו עד בקר ועצם לא ישברו בו: והבה יתבאר מזה שכבר יתחייב על שבירת עצם לפי' בעת שהוא פשוט לפי שכבר כללה התור' לזכור אזהרת שבירת עצם בזה המקום לפי' על מה שיצא מהבשר לאון וכן התבאר מזה המקום שלפי' הבשר שהוציאו חוץ המקום אשר באכילה כמו שנאמר לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה ועצם לא תשברו בו: ולפי שאחר בו שהוא שב אל הבשר שזכר בזה הפסוק למדנו שאינו חייב משום שבירת עצם אלא אם היה בו כזית בשר או מזה כי כן שיעור הבשר המזכר כמו שביארנו והבה יתבאר בפרש' בהעלותך שכבר יתכן שיהיה נעשה הפסח בטומ' כאשר היו רב הקהל שחלים ולפי שבשרת העצם הבה אחזרה בה חדוש הבה לא יהיה מהב אלא בפסח המזכר בתורה שהוא בא בשרה והוא גם כן הנהוג על הרוב ואולם הפסח הבא בשמ' לא יתחייב משום שבירת עצם והנעם בזה כי אחזרת שבירת עצם עם שהיתה להעיר על החפצון שלו בו לאכול בשר הפסח עד שלא היה להם פנאי לשבר העצמות הבה גם כן לבבוד הקרבן שלא יהבנו בו מבחנ גרגרות ואולם הפסח הבא בטומאה כבר הוסר הכבוד מתמו על שכבר יאכלוהו השמאי' כמו שכבאר בג"ה בפרש' בהעלותך ולזה לא הקפידה התור' אם ישבר בו עצם ואולם אחרנו שאזהר' שבירת עצם הוא לבדו חדוש לא זולתה לפי שאחר האזהרות והמצות המפלות בה ימצא להם דומה בשאר הקרבנות וזה שבעניין אלי אשר יחדה התורה בפסח כזה מצאנו בחיל מזיר שיחדה בו התורה הבשול ועניין היותו נאכל לאנשים מיוחדים במקום מיוחד כן מצאנו בקדשי הקדשים שהיו אוכלים לוחם אהרן ובניו לבד באהל מועד והבה תמצא בהרבה מהקדשים אסור יוצא כמו שיתבאר בג"ה בענין הקרבנות ואחנם אזהרת שבירת העצם לא נמצאת ולא מה שידמה לה בשאר הקרבנו' ולזה אחרנו שהוא חדוש: כל עדת ישראל יעשו אותו מגיד שענין היות השה נקח לבית אבות או לאחרנו שהוא חדוש: כל עדת ישראל בפסח מצרים אבל בפסח דורות ימנה עם מי שילדה עד שכל עדת ישראל לאדם ולשכנו לא היה אלא בפסח מצרים ואחר העשיה הוא לשחוט אותו בין הערבים לאבשר שיתחברו בפסח אחד אם היה שיהיה בו די וזאת העשיה הוא לשחוט אותו בין הערבים ולאחרנו מזה שזה חובה לכל אחד ואחד מישראל: וכי יגור אתך גר והוא גר נדק שנתגייר וקבל עליו ולאחרנו מזה שזה חובה לכל אחד ואחד מישראל: ר"ל שלא יותר לו לעשות הפסח אם לא יהיו עול מצות התורה: המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו: ר"ל שלא יותר לו לעשות הפסח אם לא יהיו נמולים כל הזכרים אשר הם לו כמו בניו וילדי ביתו ומקנת כספו שנופם קנוי לו וזה עם שהוא מבואר בכפשו שכל אלו הם נכללים בתיבת שאחר המול לו כל זכר הבה הוא ג"כ מבואר מענין מה מבואר בכפשו יתעלה לאברהם שימול לו כל זכר ואח"כ בראר שבכר יוכלנו בזה ילדי ביתו ומקנת כספו שאחר הפסח יתעלה לאברהם שימול לו מזה כי כמו שיתכנ הגר מעשית הפסח במילת בנו ועבדיו כן הענין ג"כ בישראל וראוי שיתבאר לנו מזה כי כמו שיתכנ בישראל אבל דבר הכתוב בהוה לפי שזה הענין כי לא החמירה התורה בגר יותר ממה שהחמיר בישראל אבל דבר הכתוב בהוה לפי שזה הענין יתכן שיתנה בגר יותר ממה שיתנה בישראל מה מבואר בנפשו וכן ראוי שיתבאר מזה שמילת בניו ועבדיו מעכב אותו מאכילת הפסח כי כבר נכלל בעשיית הפסח האכילה וזה יתבאר ממה שאחר בפרש' בהעלותך ככל חקת הפסח יעשו אותו וזה כלל חקות האכילה כמו שיתבאר שם ועוד כי כבר מצאנו כי גם מילת העבד מעכב' בעלו מאכילת הפסח כמו שנתבאר בזאת הפרש' ולזה הוא מבואר שמילת בניו ועבדיו מעכבת אותו מאכילת הפסח: והיה כאזרח הארץ: לכל דיני זאת המצוה: וכל ערל לא יאכל בו אפילו היה ערל ישראל ואם אכל מחמה עובר בלאו: תורה אחת יהיה לכם ולגר הגר בתוככם: ר"ל לענין המצות בכללם כי לא יתנייר הגר לקיים קצת המצו' זולת קצת וזה כי התורה היא קיומם אחד שלם אין להוסיף עליו ואין לגרוע ממנו כמו שנזכר זה בתור': ויהי בעצם היום הזה וגו': הוא דבק עם מה שאחר זה והרצון בו כי בעצם היום הזה שהוציא י"ת בני ישראל מארץ מצרים אל נבאותם בו ביום דבר השם יתע' לעשה על מכת בכורות וכו ביום אחר מה אל העם שיזכרו היו' אשר יצאו ממצרים וכל הדברים המשכי' לזה על פרשת ויהי בעצם הזה זה ביאור

קצת דברי זה החלק מדברי הפרשה ושאר הדברים שבאו שם הם מבואר'ים בפרשה עם מה שקדם למו בזה מהדברים ואולם התועלות החביעות מתמו:

התועלת הראשון הוא במצות והוא לזכור מה שצונו בו לקביע החדשים ולהשית השנים והתכלית המגיע מזאת האמצה הוא קי"ם המועדים בזמנם כי עניינם תלוי בקבוע החדש והשנה ואולם התועלת המגיע מקיום המועדים בזמנם יתבאר בג"ה אצל הענין אחד בלתי אחד מהם:

השרש הראשון הוא שקבוע החדש לא יהיה אלא בחשב ירח שבירחו ולזה הוא מבואר שב"ל ישעדכו לקמו' זאת הרעיה בעצות מן המולים הירח בחדושה כי לפעמים ירחה לזה ולא ירחה לזה בשבה מהשבות וכבר נתבארו דיני זה הענו' בא' ובב' ובג' מל"ה:

השרש השני הוא שקדוש החדש לא יהיה אלא בחשב לפי שקבון ב"ד לקדשו וקדושם אותו היא פעול' מהפעולות במצות והם לא יהיו לפני הנהוג כי אם כמו שהתחייב בשרשי' הכוללים ולזה יחויב שתהיה זאת ההקדשה והקבילה מהם ביום כמו שב' אשר תקראו אותם במועד' מקראי קודש וכבר נתבאר זה בשני וכב' בראש השנה ובראשון מסנהדרין:

השרש השלישי הוא שכאשר קדשו ב"ד את החדש הוא מקודש אע"פ שכבר עצו אז שנגו אז מר"ה ואולם אחר במועלם כי מה שהוא מסור להם שבא' אשר תקראו אותם כבר נתבאר זה בשני ביום שלשים מהחדש או ביום שלשי' ואחד: **השרש** הרביעי הוא שאע"פ שקדוש החדש יהיה ע"פ הראיה הנה הקבילה היא המקדשת לא הראיה ולפי שכבר יפול שכן בראיה כי אפשר שיראה לפעמים רבות הירח בעבים היו ב"ד חוקרים הבדי' בלי זה מצב ראו את הירח ולאי זה לא היה מוצא ואם ידוע מדרך החכמה שזה בלתי אפשר יחסו זה לטעות יקרה בראיה ולא יקדשוהו: ואם נתברר להם בלי ספק בזולת ראיה שהירח יכול להראות יקדישוהו בזולת ראיה כבר נתבאר זה בב' מר"ה: **השרש** החמישי הוא שזה הענות דומה את השבת ר"ל הלכת הענים לב"ד לפי שלא יהיה קדוש החדש בזולת עדות והתורה חייבה שתהיה זאת הקבילה במועל' ולא יתכן שיהיה במועדה בזולת זה האופן והבה ג"כ בזה תלוי תקון המועדי' ותקון הקבון המוסף של ראש חדש ולזה הוא מבואר שאם היה ביום ובין ב"ד יותר מהמלך יום אחד לא יותר לעדים ללכת לב"ד בשבת כי לא יקובל בעדותם תועלת בקדוש החדש כי כבר יהיה לה שלשים ואחד מן החדש או הוא מקודש בזולת ראיה לפי שהוא מבואר שלא יתכן שהיה בין הדש לחדש יותר משלשים יום כבר נתבאר זה בראשון מר"ה: **השרש** השני הוא שקבוע החדש והשנה הוא מסור לבית דין הגדול והיה זה כן כי אם היה אפשר זולת זה הבה יקרה שיהיו המועדים בלתי נוכלים בזמן אחד לכל ישראל והמשל כי יתכן שבירושלים יראה הירח ובעבו לא יראה ובבית דין שבירושלים יקדשו את החדש ביום אחד ובבית דין שבעבו יקדשו את החדש למחרת היום ההוא וזה דבר בלתי ראוי כי כבר חייבה התורה שיעלו כל ישראל במועדים במקום אשר יבחר השם ולזה יחויב שיהיה זמן המועדי' אחד לכל ישראל ובזה יתבאר שזה יחויב על פי הב"ד שהי' שם הכולל לכל ישר' כמו שנתבאר זה בראשון מסנהדרין ובמ' מברכות: **השרש** השביעי הוא שראוי לב"ד שיוסיפו בקצת השנים חדש אחד באחריתם כדי שיהיה חדש ניסן בחדש האביב כי כבר דקדקה התורה בזה כמו שזכרנו עם שאי אפשר לקדב העומר בשם עשר בניסן אם היה ראש חדש ניסן קודם חדש האביב ולזה יחויב שיהי' בחדש האביב לפי המצוות וכבר יעתדו על זה עוד מפני התקופה השמשית שאם לא תהיה עד ששה עשר בניסן יצטרך לעבר השנה' הסיון כי כשהיה הענין בזה התנאי לא היה החדש הוא לפי הנהוג חדש האביב והבה זכרה התורה שבלעל ט"ו היה לו חדש האביב אמר כי בחדש האביב הוציאך יי' אלהיך ממצרים לילה ואמר היום אתם יוצאים בחדש האביב מגיד שבחמשה עשר בניסן היה חדש האביב: וכבר יעתדו גם כן על זה מפני פירות האילנו' אם לא יהיו עד הבה בתנאי הזה בתאר הזה הראוי שיהיו בו אבל חדש האביב כבר נתבאר זה בר"ה ובא' מסנהדרין ולזה יעלם מתמו שלא יתכן לעבר השנה בחדש ניסן שבזה יותר בחדש ליסרל ויחלא להם המזון יותר ממה שיחלא להן עבדו השנה ולזה הוא שם לב"ד לעבר השנה מפני הבנות כבר נתבאר זה בראשון מסנהדרין:

השרש השמיני הוא שם לב"ד לעבר השנה לבבה מן הסבות מן הדברים הבלים למועדים כמו עליית הגשם שאם לא יתכן שיעלה זה עד החדש הבא אחריו כאלו תאמ' קלקול הדברים ולא יוכלו ישר' בזולת סבה לעלות לרגל ומפני גליות ישראל מהמקומם ולא הניעו עדיין במקום שיוכלו להיות שם בעת המונבל ודבר זה יתבאר מתה שעשה שנאחר ויוצע החלך ושרת וכל הקהל בירושלם לעשות הפסח בחדש השני כי הכהנים לא התקדשו למדי והעם לא נאספו בירושל' וזה גם כן עם שהוא ביד ב"ד לקבוע החדשים והשנים לפי מה שיראו כמו שזכרנו יש לו שרש מבואר בתורה: וזה שכבר נתבאר בפרשת בהעלותך שהפסח יהיה לחדש שני לאשר היו בדרך רחוקה באופן שלא יוכלו להיות במקום אשר יבחר יי' בחצי יום י"ד לחדש ניסן או לאשר היו טמאים לנפש אדם ולפי שזה לא יהיה אלא כאשר היו מעוט הקהל בזה האופן כמו שהתבאר שם הבה כשהיו רוב הקהל בזה התור' שלא יהיו לפסח שני יתכן שיעברו השנה מפני דרך רחוקה אך לא מפני הטמא' כי הטומאה דחויה בצבור כמו שיתבאר ולפי שהוא עבר שנה לפי שהכהנים לא התקדשו לחדי שלי אפשר לעשות הקרבן מזולתם למדו מזה ב"כ שבשביל תמורי פסחים שלבדו הנשמים יש לב"ד לעבר השנה כי בזולת זה לא יתכן שיאכלו פסחיהם בולי רגלים כי יחויב להם לאכלו בלי אם ואין ראוי שיפחתו הפסח אם לא לתכלית שיאכלו אותו והוא מבואר שאם לא היה ביד ב"ד לעבר השנה מפני שו הדברים לא היו עושי' זה חזקיה וסיעתו לפי שכבר יראה מהמקום ההוא שכבר שנו בזה חזקיהו שגגת מה כמו שביארנו שם הבה תקרו דו"ל כל השנה שאפשר שתיוחס לו בזה שלא נראה להם שיטעה חזקיה לחות לפסח שני כל ישראל מפני אלו הדברים אחר שמה שאחר בזה המקום בעשו הפסח בחדש השני היה שכב' עברו השנה שיום שלשים בחדר ולפי שראוי לקבנו קודם ניסן אם כאו עדים שראו הירח שעשה בו פסח החדש והוא מבואר כדברי רז"ל שאם עברו השנה ביום שלשי' בחדר מעובר ולזה יראה לי שכבר עבר השנה אחר שקבע ניסן ולא היה להם כח לעבר השנה אחר זה כי יחויב בחדש ההוא שיהיה ראש חדשים וכבר נתבאר זה כלו בראשון מסנהדרין ואולם מדברי סופרים יחויב שלא יעברו השנה ביום שלשים בחדר לבתחלה אך אם עברוה מעובדת:

השרש התשיעי הוא שאין מעברין השנה אחר שקדשו ב"ד את החדש ולא ביום אחד ושלשי' בחדר שהרי הוא ניסן ואף על פי שלא נראה הירח כמו שזכרנו בחמ' שקדם ויחויב שיהיה ראש חדשים באחרו החדש הזה לכם ראש חדשים ולזה אין כח בבית דין לעשותו אחר שני:

התועלת השני הוא בלעית: והוא להודיע כי בני המשפחה ראוי שיהיו קרובים קצתם לקצת כדי שיגיע מהאחד מהם אל האחר העזר הראוי ולזה צותה התורה שיקחו השה למשפחותיהם להורות שאנשי המשפחה האחת היו יושבים זה אצל זה כי פסח מצרים היה בבתי האנשים העושים אותו ולא היו יוצאי' איש מפתח ביתו כל הלילה ולזה הקפידה התורה בפסח מצרים שאם ימעט הבית מהיות משה יקח השה הזה הוא ושכנו הקרוב אליו במכסת נפשות:

התועלת השלישי הוא במצות: והוא לזכור מה שנצטונו בו לעשות הפסח משה תמים זכר בן

הקרבנות ולא תוך זמן שאר הקרבנות שהוא מתפי' אל שחר עד תמיד של בין הערבים: ולמה לא יפסיק קרבן מח' לבל ישראל כמו בשאר קרבנות נגר: אבל שבח הוא: זה באמת נעשה בשביל הפסח מה שהיתה עתידה להעשות באמי הלילה של מחריו ובפני שתין אמה בלילה הוקרב לעשותו כאי' בזמן הנעשה מחר בלילה של מחריו בפנין הקרבנו' והאריך כל אחד להקריב כי הנם נעשה לבל יחיד בפני מעמו לא לגבור בכלל: ויי' ככה: בלומר ישראל התעבהו בתנו הפסח זה' הבה באותו הזמן בעצתו את בכורי מצרים לנשלם: אמן

חזקוני

אתו שבאיהם: ויי' הכה כל בכור: רבי אלעזר בן פדת אומר כל מקום שבא' ויי' הוא ובית דינו וסנהדרין שלו מלמד שב"ד לפעלה ישבו ונזרו שיבו בכורי מצרים: מבכור פרעה בא הכתוב ללמדך על פרשה סנס קוא ככור ואולם בעבור ואת המחדתיך וגו': ביושב על כסאו: העתיד לישב על כסאו אלו היה דונמם ויקח את בנו הבכור אשר ישלוך תחתיו י"מ בל' תולדות העולם הוכו מצרים מיס רוח לא עבר בשתים הראשונו' דם נפרדע בשתים שניות כנים ובערוב בעפר כדכתיב תוצא הארץ כנים שלישי' דבר ע"י אויר רע בא היינו רוח שמין על פיה כנסן בא באש בשתים רביעית ברד לארבע ברוח הברד בא ברוח סער' שהוא מביאו וכן הארבה הרוח מביאתו והשתי החשך' במבה מעשה ידי שמי' שהוא אש כנון המשך שהתאורות מנשו אור' מעל ארץ מצרים ומכת בכורים מלאך ירד מן השמים להרגם נמצא שהוכו בשיש ורוח ואש ועפר עשר מכות אלו היו מ' ואהרן שלש ראשונות ע"י אהרן ובשנים שעל השתי' בשים והשלישית בעפר הארץ ומ' ואהרן שלש העליונים כמו שמעלתו עליונה מעלת אהרן והם ברד ארבה חשך שכן משה אלא בשתים ובאהרן ומ' הב"ה מרוב דבר מכת בכורות ואמר ע"י שלשים היא מכת שמין: ויקם פרעה לילה: מהו לילה שהיה מעוך כלילה הו' ושבדיו ויקרא לשמה לאהרן לפי שאמר לך מעלי וגו': כי אין בית אשר אין שם מת: ר' נתן אומ' וכי לא היו שם בני' שלא מיו שם בני' שלא מיו שם מת אלא שכיון שבכור מת לאמר מהם היה עושה לו איקונין ומעמידם בתוך ביתו ואותו לעשה לאהרן לפי שאמר לך מעלי וגו': ולילה נעשה הדקת ונזרת והיה אותו יום קשה בעיניהם כאותו יום שקרעו אלא שמנרים קיבריה אותם בנתיהם והיו הכלבים נכנסים דרך הכוכין ומוציאין את הבכורות מתוך שיניהם ומתעצבין בלילה נעשה קשה בעיניהם כאותו יום שקרעו: גם נאנכם גם נקרכם: גם ריבה מלאך שנגן להם מפלו ומשל שריו לקיים מה שנא' גם אתה מפן בדיבו ובכים ושולח: בולנו

בן שנה ואולם התועלת המגיע מזאת המצוה הוא להעתיק ישראל מחמוצת המצרים הנפסדת כי הם היו מתערבים זביחת הצאן ואכילתה לחוצנם כי אלהיהם יהיה מזל טלה ולזה צוה השם יתע׳ לזבוח השלם שבצאן והוא הזכר תמים בחדש האביב בין הערבים והוא בחצי היום כי אז יהיה מזל טלה בחצי השמי׳ ויהיה בתכלית כחו וצוה שיהיה בן שנתו כי בזה יהיה מן הזרו׳ יותר ומן העשיה כנגד החמוצה הנהיה ולפי שהם היו חוסבים שאלהיהם יהי׳ נשבר בלא עם מי שיעשה כנגדו מפני שהוא מחזלות הלא הפלגת השם יתע׳ להתחכם כנגד זאת החמוצה וזה שיצלה השה בכללו בלא ראשו ועל כרעיו ועל קרבו כי בזה האופן יהיה ההתנגדות היותר כשלא שלפשר לחמוצת מצרים וזה עם זה להוות מדמו על המשקוף ועל שתי המזוזות בתנודת חזוב לעשו׳ כנגד זאת החמוצה לפי מה שלפשר ונגלה להם כי זה הפועל אשר היה ראוי לפי חמוצת המצרים שיגיע להם בשנתו רע בפלגת מחלהי מצרים היה הגלתם מהרע הנפלא שהגיע לחמרי׳ ולזאת השבה בעיבה השית השם יתעלה בלילה הזה כל בלהי מצרים כדי שישלם לישראל הנעתק החמוצ׳ הנפסדת׳ ולזאת השבה הקדים לקיחתו לשחיטתו ל׳ ימים כדי שיתישבו ישראל בזה הענין ויתמו אל לבם מוס החמוצ׳ הנפסדת ולזאת השבה חוייב שיהיו נמנין בו אוכליו קודם שחיטתו ושחיטתו לשם פסח כדי שיתמו לבם בפעל הזה ויתבוננו בו וכבר תיגלה בתכילתה מה שיעיר כל זאת הכונה אחרו מפני מה הקדים לקיחת הפסח לשחיטתו לפי שהיו שטופים ישראל בע״ז במצרים ועוד אחרו שם בגיאור משכו וקחו לכם ר׳ יוסי הגלילי אומר משכו ידיכם מע״ז והדבקו במצות׳ ואולם שרשי זאת המצוה הם אחד עשר׳

השרש הראשון הוא שיהיה זכר בן שנתו ושלא יהיה בו מום מן המומין הפוסלים בקרבן כמו שיבא בנוחר הצור ונתבארו בכללות בעשה מבכורות׳ **השרש** השני הוא שתהיה שחיטתו בחצי היום׳ כי אז הוא בין הערבים ואם שחט קודם זה לא יצא אך אחר זה יצא כל היום כולו כבר נתבאר בשחיטי מפסחים׳ **השרש** השלישי הוא מה שיהיה בשחט בפרסו׳ גדול שבאחר ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים׳ ולזה לא יפלם בפחות משלש׳ קהלות כמו שביארנו ואין קהל בפחות מעשרה כמו שהתבאר מפני הולאת הנדר ולפי שלא נודע מזה המקום אם יעתרך שיהיו שם אלפי הקהלות יחד או בזה אחר זה הנראה חכמים שיהיו שם ג׳ כתות בזה אחר זה והיה בכל כת וכת שלש׳ כבר נתבאר זה בח׳ מפסחים׳

השרש הרביעי הוא שאין שוחטין את הפסח אלא לאחר שנאחר במסכת נפשות איש לפי אכלו תכוסו על השה כבר נתבאר זה בב׳ יוחדים ובט׳ מפסחים׳

השרש הה׳ שאין ראוי מזכן עליו אלא כל זמן שהוא חי לא אחר זה שנאחר תכסו על השה אינו שה לאחר שנשחט והיה זה כן לפי שלא נשחט לשמו כבר נתבאר זה בט׳ מפסחים׳

השרש הששי הוא שאין שוחטין אותו על מי שאינו יכול לאכול כזית בשר שנאחר לפי אכלו תכסו על השה כבר נתבאר זה בשני מפסחים׳ **השרש** השביעי הוא שאין נמנין על שני פסחים שבא׳ על השה על שה אחד הם נחנים לא על שני׳ והיה זה כי כבר כבר חובו בראשון אשר נמנה עליו כבר נתבאר זה בט׳ מפסחים׳ **השרש** השמיני הוא שנמיך שתהי׳ שחיטתו של פסח לשם פסח שנאחר ושחטו את הפסח זבח פסח וזבח פסח כבר נתבאר זה בראשון מזבחים וזבח׳ מפסחים׳ **השרש** התשיעי הוא שאין ראוי להביא קדשים לפגול שנאחר ואם ירעבו הבית מהיות חסר ולקח הוא ושכנו מה שרם כולל לשאר הקדשים אך ביאורה התור׳ זה בפסח שהוא מן הקדשים הקלים ומתמו בלחד זה הדין בשאר הקדשים כי הם ראוים בזה הדין וכבר נשעתנו רז״ל בזה הענין במקומו׳ רבים מהתלמוד ומתמו יתבאר שאין ראוי לשחט הפסח על היחיד אם אין ראוי לאכלו כלו כבר נתבאר זה מתשיעי מפסחים׳

השרש העשירי הוא ששחיטת הפסח בלוה מזה מזה שהוא עצמו שאין יכול לעשות קודם י״ד הוא דזה את השבת אם חל י״ד להיות בשבת לפי שכבר חייבה התורה שיהיה נעשה במועדו וזה הענין כולל לכל מה שהוא קבוע לו זמן מן התורה כבר נתבאר זה בז׳ מפסחים וכי׳ מעדובין׳ **השרש** הי״א הוא שמילת עבדיו ומילת בניו הקטנים מעכבת אותו מעשיית הפסח שבאחר המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו כבר נתבאר זה במכילתא׳

התועלת הראשון הוא באמצות והוא לזכור מה שנעשה לשחוט הפסח ביום י״ד בניסן בין הערבים והנה התועלת המגיע מזאת המצוה כבר התבאר במה שקדם׳

התועלת הראשון הוא מה שנעשה לאכל הפסח בלילה ט״ו׳ והוא לזכור מה שנעשה לנו׳ והנה התועלת המגיע מזאת המצוה כבר התבאר במה שקדם׳

התועלת הראשון הוא מה שנעשה לאכל הפסח בלילה ט״ו׳ והוא לזכור כמו שזכרנו ועל קרבו כמו שזכרנו ומזאת המצוה נבין שהיה הנעשה לאלהי מצרים לפי אמונת המצרים ולזאת השבה בעיבה בלא יהיה יותר חזק ההכעסה לאלהי מצרים לפי אמונת המצרים ולזאת השבה בעיבה בלא הצוה שיאכל בשלמו׳ בחקום אחד ושלא יוציאו מהבשר חוצה ושלא יתיר׳ ממנו עד בקר כדי שיאכל בכללות בשבם אחת כי אין מהנהוג שיאכל האדם בלילה כי אם בשם אחת ואולם שזה הפועל היה חזק ההכעסה לאלהי מצרים לפי אמונת המצרים הוא מבואר ממה שאומר וזה כי כל מה שיהיה השלמות בדבר אשר יבזהו היה הבזוי היותר חזק ולזה הוא מבואר כי זה היה בזוי בפלגת לאלהי מצרים לפי יחוסתם כי הם היו מתעבים אכילת הצאן ובשולו׳ וכל אחד מאלו היה בזאת המצוה באופן שיהיה כי הבזוי יותר בפלגת ובזה בא הבזוי לפרוף היותר בלא לשבה בעיבה׳ אשר בלא המצוה בלאותו בלא אשר כבר זכרנוהו במה שקדם׳ והנה נעשותו לאכול הפסח על מצה ומרורים להורות על האמונה כי מי שילה לתקן המזוזות ולפי שהיה אפשר מחמשת המינין כי הם אפשר בהם האמונה וזה מבואר לפי שעיין בחכמת הכבשים והנה לא נאסרו כל אלו הז׳ ימים בעשית מלאכה כדי שלא יכבד זה עליהם׳ ואולם שרשי זאת המצוה הם ג׳ ימים׳ **השרש** הא׳ הוא שיתשבהו כעפר והדומה לו מחה שאינו ראוי לאכילה קודם הזמן כי אז הוא שליט עלה ויכול לעשות מה שרצה לפי שהוא קנין מקנינו׳ והוא מפני זה יכול להסכים שלא ישתמש מהלחם׳ הנוא כשמוש הראוחד בו מצד מה שהוא לחם אבל ישתמש בו שמושו העפר והאבן והדומה להם שב׳ תשביתו אחור מבתיכם ר״ל שיבביתיהו משמושו המיוחד לו ולזה אחר תשביתו ולא אחר תבערו׳ וכבר נתבאר זה הטרם בח׳ מפסחים׳

השרש הב׳ הוא שאחר שבטלו אינו עובר עליו בבל יראה׳ ובבל ימצא אע״פ שנשאר בביתו שהרי אינו אחור ולא חמץ אצל הבעלים לפי שכבר השביתו׳ וכבר התבאר זה בראשון מפסחים׳ וראה לי שאם אכלו אחר זה אין בטולו מועיל לו כלום שהרי נתבאר שהוא אצל מחשבתו לחם לא עבר׳ ואפר ולעשות משמרת לחשמרת׳ לזו חכמים לבדוק ולהוציא החמץ מכל גבולו כבר נתבאר זה בראשון מפסחים׳ **השרש** הג׳ הוא ינצא ולא יראה׳ השרשים הקודמים והוא שמי שיש לו עסק בביתו בזמן אסור החמץ ואינו מוכל לאפותה קול׳ שתחמיץ הוא מבטלה קודם שתחמיץ ובזה ימלט מעבור עליה בבל יראה׳ ובבל ימצא׳ אחר שתחמיץ כבר נתבאר זה בראשון מפסחים׳

התועלת הי״ב הוא באמצות׳ והוא לזכור מה שהוחרמו שלא נעבד׳ מלאכת עבודה בראשון׳ ובשביעי של פסח ותועלתו להזכיר יציאת מצרי׳ שהיינו עבדים לפרע׳ שם והיינו מוכרחים לעשו׳ מלאכת עבודה׳ ואולם שרשי זאת האזהרה הם ל׳ **השרש** הא׳ הוא שלא יתחייבו בי״ט כי אם על המלאכות שאינם לצורך אוכל נפש׳ כל מלאכה לא יעשה אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם והנה אלו המלאכות הם אשר התבאר שחייב עליה׳ בשבת בלבד מה שהוא מן המלאכות שהוא לצורך אוכל נפש ר״ל שמה שנקרא בשבת מלאכה נקרא גם כן בי״ט וזה יתבאר מצד הוראת הנדר כמו שנתבאר זה בראשון מי״ט ובח׳ מתגלה׳

השרש הב׳ הוא שלא נאסר מן התו׳ המלאכות שהם לצורך אוכל נפש מצד עצמותם ואע״פי שיאכל בפעל אבל שיהיה מדרבנן שיאכל כמו שבארנו וכבר נתבאר זה בשני מי״ט ובג׳ מפסחים׳

השרש הג׳ הוא שהתענה והוצא׳ מלשות לרשו׳ יתרו בי״ט ואע״פ שאינו צריך לאוכל נפש בעצמות׳ והיה זה כן לחיותם הכרחיים מאד בתקון המזונות והכנתם כבר נתבאר זה השרש בח׳ מי״ט׳ **השרש** הד׳ הוא שכמו שיותרו המלאכו׳ שהם לצורך אוכל נפש כן יותר מה שיהיה ממלאכת הבנאות האחרות כגון הרחיצ׳ והסיכה והמהג מנהגם שהמנע׳ מה כי התורה התיר׳ המלאכות שהן לתקון המזונות ואע״פ שיהיה אפשר שיהיה המזונות הם מתוקנים מערב יום טוב כמו הענין בשבת׳ כדי שנמצא ההנאה יותר בלתי המזונות ולזה הוא מבואר שאין ראוי שתמנע הרחיצה והסיכה והמהג מנהגם שהמנע׳ מהם הוא ענוי מה כמו שאחר דניאל ואוך לא סכתי ובכלל הנה תקון המזון בי״ט הוא הנאה מהבנאות הבלתי הכרחיות והתירה לזה התורה להוסיף העונג בי״ט כמו שנתה לשמח ביום טוב ולזה נלמד זה הדין מאה שיהיה מהבנאות הלומו׳ לה עם שהרחיצה והסיכה הם יותר ראוי׳ בזה הדין כי אי אפשר לשמוך בהן על הנעשה בערב י״ט וחזה המקום נלחד ם הותר׳ הנעשה להתחמם לאורה והותר מפני זה ההנעשה בכלל כי הוא ראוי׳ לשו התבליות והתבאר מפני זה שהיתר המלאכה בכללה כי היא ראויה לאלו התבלי׳ כי בזה מיתרון הכבד׳ והשמחה שלא יהיה האדם ביום טוב כמו שיהיה אמונות ולזה יותר לו להוציא קטן לו מפתח וס״ת ומה שיהיו׳ לזה כבר יתבאר זה הטרם בשני מי״ו טוב הראשון מיומו בבבלי וירושלמי׳ אלה הם שרשי זאת המצוה לפי דיני התורה׳ ואולם רז״ל לעשות משמרת למשמרת התורה מכנו מהמלאכות המותרות מה שאפשר לעשות מערב יום טוב׳

התועלת הי״ג הוא באמצות׳ והוא לזכור מה שנעשה לאכול מצה בלילה ט״ו בניסן שבאת׳ בערב תאכלו מצות ותועלתו להזכיר יציאת מצרי׳ כמו שזכרנו במה שקדם׳ ואולם שרשי זאת המצוה הם חמשה׳ **השרש** הראשון הוא שיאכל לכל הפחו׳ כזית מצה כי לא תהי׳ אכילה בפחות מכזית כמו שבארנו בשרשים הכוללים ומצותה כל הלילה׳ וכבר נתבאר זה מחמישי מפסחים ובעשירי ממנו׳ **השרש** השני הוא שיהיה המצה מחמשת המינין כי הם אפשר בהם החמץ׳ וזה מבואר מצד הוראת הנדר׳ כמו שלא יקרא עוד מי שאין מדרך מינו שיראה כן לא תקרא מצה הלחם הנעשה מזרע מה שאין מדרכו להחמיץ׳ כבר נתבאר זה בשני מפסחים׳

השרש השלישי הוא שתהיה ראויה בכל מושבותיכם שנאמ׳ בכל מושבותיכם תאכלו מצות׳ כבר נתבאר זה בב׳ מפסחים׳ **השרש** הרביעי הוא שנאחר בכל מושבותיכם תאכלו מצות׳ מהנת בין בארץ בין בחוצה לארץ׳ כבר נתבאר זה בב׳ מפסחים׳

השרש החמישי הוא שיהיו מצות בלתי מצטרפות לדבר אחר כמו חלות תודה ורקיקי מיר שנאמ׳ בערב תאכלו מצות׳ בזולת לוי ובאחר ושמרתם את המצות שתהיינה שמורו׳ לשם מצה ואלו אינם שמורות לשם מצה אלא לשם זבח שבן באות עמו והיה זה כן לפי שהמצוה היא זכר ליציאת מצרים ואלו המצות שהם עם שום לוי הם לבוזה אחרת כבר נתבא׳ זה בשני מפסחי׳ =

התועלת הי״ד הוא באמצות׳ והוא לזכור מה שהוחרמנו שלא יאכל שאור בבתינו בשבעת ימי הפסח וכבר זכרנו במה שקד׳ התועלת המגיע מזאת המצוה והו׳ להרחיקנו מאכילת החמץ באלו השבעת ימים ואולם שרשי זאת המצוה הם שנים׳ **השרש** הראשון הוא שאין הבדל בזאת האזהרה בין הבית ובין הגבולים אשר לבעל כי באי זה מהגבולים שלו שיאכל שם שאור יעבור על זאת האזהרה חה מבואר ממה שאחר לא יראה לך שאור בכל גבולך ואולם זכר בזה המקום בית לפי שמדרכו שיאכל שם יותר כבר נתבאר זה בראשון מפסחים׳

השרש השני הוא שלא יעבר על זאת לא היה שם זה השאור שלו אך אם היה שם זה השאור של נוים או של נבוה פטור וזה מבואר מאחרו לא יראה לך שאור כי אין שם דבר יחייב שלא יהיה זה הדין באזהרת לא יאכל כמו שהוא ראוי באזהרת לא יראה כבר נתבאר זה בראשון מפסחים׳ **התועלת** הט״ו הוא באזהרות׳ והוא לזכור מה שהוחרמנו שלא לאכול אפילו תערובת חמץ והתועלת הוא להזכיר יציאת מצרים׳

התועלת הי״ו הוא להודיע שכבר נתקיים מה שיעד השם מחכת בכורות׳ ושכבר יוצאים את פרעה ממצרים יצאו ברכוש גדול׳ **התועלת** הי״ז הוא להודיע שכבר נתקיים מה שיעד השם יתעלה ליעקב׳ שכבר יעשהו בחצרים לגוי גדול׳

התועלת הי״ח הוא באמצות׳ והוא לזכור מה שנעשה לזכור יציאת מצרי׳ בליל ט״ו בניסן׳

התועלת הי״ט הוא באזהרות׳ והוא לזכור מה שהוחרמנו שלא יאכל ישראל משומר הפסח כי הפסח נעשה בו להקמותנו אמו׳ שלמה בשם יתעלה ומי שלא יעלם לו זה אין ראוי שיאכל ממנו ולזאת השבה בעיב׳ שהוחרמנו שלא יאכל ממנו תיבש ושכיר כי לא יכנסו באמונתנו ולא

ותחזק מצרים על העם למהר ח' ולא עוברא דכולא ר"ב. **לשלחם מן הארץ כי אמרו כלנו מתים:** ג' **ויסע העם את בצקו טרם יחמיץ משארתם צררת בשמלתם על כתפם:** ד' ל"ח/ל"ב/ל"ג/ל"ח/ל"ב/ל"ג/ל"ח/ל"ב/ל"ג/

ויאמר · בעבור שהזכיר ליל שמורים שהוא ליל חמשה עשר שבו יאכל הפסח הזליס לפרש חוקת פסח דורות · והנה לא הזכיר דבר המשקוף והמזוזה ולא הזכיר על מצות ומרורי · כי כבר הזכירו בפסח מצרים והנה הטעם תאכלו הפסח לדורו' ככפח מצרים והוסיף מצות אחרות רק מצות המשקוף והמזוזות אינה מענין אכילת הפסח הלא תראה בתחלת הפרשה כל בן נכר לא יאכל בו והנכר אינו מזרע ישראל או אם היה מישראל והוא עובד אל נכר ואמר לא יאכל בו והטעם כמו אמנו כי כנין הוא בלשון הקדש גם בלשון ערבי לוא' כך וכמוהו הנותר בבשר ובלחם : וכל · ומלתה אותו לרצונו שיטוב לדת ישראל אם הוא בן מלוה ומשפט מקנת כסף או יליד בית שוה רק דבר הכתו' בהווה יותר : תושב · מישר' או שכיר לא יאכל בפסח אם לא יכוס על הסה כמשפט כל העדה : בבית אחד יאכל · בפסח מצרים והעד לא חוליא מן הבשר חולה וחכמינו ז"ל אמרו בחבורה אחת והוא הנכון : כל בני עדת ישראל · כל בני מצוה חייבי לעשו הפסח וכאשר חפשתי בתורה מצאתי שלשה ועשרי' כריתות האמורי' בתורה כולם הם במצות לא תעשה אבל במצו' עשה לא מצאתי רק הפסח לבדו והמיל' אולי היה כן בעבור כי יציאת מצרים להזכירה חיוב ואין זכירה יותר מאכילת הפסח בזמנו ובהתחלת עשרת הדברים אמ' אשר הוצאתיך מארץ מצרי' : וכי יגור אתך · טעם אחך בארץ מצרי' · ועשו ועשה פסח והוא רוצה לעשות הפסח יחול בתחל' · ועשו וכל ערל לא יאכל בו על ישראל שלא נמולו כמו הילודים במדבר בדרך : תורה · זה הגר הו' גר צדק לא גר שער : ויעשו · טעם ויעשו לכל בני ישראל וכבר הזכיר זה למעלה אולי זה על הפסח שעשו במדבר סיני שמלו הגרים ואל תתמה בעבור שהוא כתוב במקום הזה כי בפרשת רדת המן כתי' שיקח לצנצנת ויתן שם מן ויניחה לפני העדות ועוד לא נזה השם לעשו' מרון העדות וכתובו הוצאתי את כל צבאותיכם · ויהי בעצם · לפי דעתי זה הפסו' דבק עם הפסוק הבא אחריו שדבר השם למשה לקדש הבכורים ובחני הלילה היתה מכת בכורי ובצאת ישראל ביום נוסו השם מיד לקדש בכורי ישראל ובכורי בהמתם : וידבר · אחז דרך קצרה כי משה כנגד כל ישראל ויפת אמר כי המצוה על משה לקדשם בפה הפך וטמא הכהן כי הכהן קדוש הוא ולא יטמאנו רק בדבור שיאמר בפה שהוא טמא : פטר · פתיחת כמו ופטורי ציצים והטעם הבן שפתח תחלה הרחם ומלת רחם זרה כי משפט לשון הקודש שיפתח האות שהוא לפני אות הגרון : ויאמר משה · ביום ט"ו יום לאמר זכור כמו והיה היום הזה לכם לזכרון וטעם מבית עבדים שהיו מעבדים אותם כאילו היו עבדיהם ובמקום אחר אמר מכור הברזל כי המצרים חזקו עליהם והשם הוציאם בחזק יד מהחזקי' : היום · הזכיר בתחלה ולא יאכל חמץ וכאשר היה זה בזמן שהאביב נמצא ככה תעשו בכל שנה בעת המצ' האביב בא"י וזה האביב שעורה ופי' אביב כמו בכור כי הוא מגזרת אב שהוא כמו ראשון לאשר הוליד או חכם לתלמיד שלמד וכתוב כי השעורה מאביב והעד שאמ' בחג שבועות שבעת בכורי קציר חטים : והיה · כי לא הזכיר כל השבעה כי כבר הזכיר זה במקום אחר :

בעל הטורים

ובל ערל לא יאכל בו · ופירוש ליה תורה אחת רחז"ל בכמ"ז חשה בתעבה הנגל זאת פסח נאות מנוה אחת אחרת תורה ובל ערל לא יאכל בו · חוזה · ג' מחסורת מן הבשר חוזה הן חרגלים לעקו חוזה · כי מגרעי' כתן לבית סביב חוזה · פי' חוץ לבתים הם ק"ה מגרעים והרוב בגורים' על כן נקרא חוזה · אבל בנים לא כתן המחבים לנה על כן לא תוצי' מן הבשר חוזה שלא נגלת בהון : ואז לי' בחסור' ואז יקרב לעבשותו ואז השכיל ואז ירבו את עונם ואז חיל מלך בבל נדרים על ירושלים · לאחר ואז כשיקרב לי"ה"ל קרבן אז יצלית ויסכיל וכן ואז כשחיל מלך בבל בא על ירושלים ואז ירבו את עונם : לתוספה

מ"ע ספורנו

בכל בני ישראל לדורותם · כאמרם בנינו נגאלו ובניכם מתיירין להגאל : זאת חקת הפסח · לדורות בענין האוכלים והמקום כי אחנם העצות האמורו לתעלה מון פעתי אלה לא נהגו לדורו' בחסרם ז"ל אין פסח דורות סעון הזאה על המשקוף ועל מתי המזוזות ואינו נאכל בחפזון · קרא לי כל בכור · פיתחיינו כלם בפדיון כאשר כל הקדש לאמן יהיו פודתי' בעבודת חול שלוי הבדיון היו אחורי לעשות כל מלאכת חול בענין לא תעבו בבכור שור ופדיון נפשם הוא הערך הפשוטים לבן חדש בפרש ערכון בהיות אז זמן עדיונו כאמרו : פרוס אתם יוצאים בחדש האביב · בזאת הפנה קרא שהיה חדש הלבנה ביציאתכם בחדש האביב לפיכך אמור את היום הזה ועשו עבודי הפנה באופן שיהיה לעול זה החדש כאביב שנו תעשו זה החג :

כי

שמורים לכל בני ישראל לדורותם · משומר ובא מן המזיקין בענין שנאמר ולא יתן המשחית וגו' : זאת חקת הפסח · בארבעה עשר בניסן נאמרה להם פרשה זו : כל בן נכר · שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים ואחד הגוי ואחד ישראל מומר במשמע : ומלתה אותו אז יאכל בו · מגיד שמילת עבדיו מעכבתו מלאכל בפסח דברי רבי יהושע ר' אליעזר אומר אין מילת עבדיו מעכבתו מלאכול בפסח מ"כ מה ת"ל אז יאכל בו העבד : תושב · זה גר תושב : ושכיר · זה הגוי ומה ת"ל והלא ערלי' הם ונאמר כל ערל לא יאכל בו אלא בגון ערבי מהול וגבעוני מהול והוא תושב או שכיר : בבית אחד · בחבורה אחת שלא יעשו הנמנין עליו שתי חבורו' ויחלקו' אתה אומר בחבור' א' או אינו אלא בבית אח' כמשמעו ולמד שאם החילו והיו אוכלי' בחצר ידוע גשמי' שלא יכנסו לבית ת"ל על הבתים אשר יאכלו אותו בהם מכאן שהאוכ' אוכל בשני מקומו' : לא תוציא מן הבית · מן החבור' : ועצם לא תשברו בו · הרחוי להאכילה כגון שיש עליו כזי' בש' ים בו משיש שבירת עצם אין עליו כזית בשר אין בו משיש שבירת עצם : כל עדת ישראל יעשו אותו · אמה נאמר לפי שהוא אומר בפסח מצרים שה לבית אבות שנאמנו עליו למשפחו' יכול אף פסח דורות כן ת"ל כל עדת ישראל יעשו אותו : ועשה פסח · יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד ת"ל והיה כאזרח הארץ מה אזרח בי"ד אף גר בי"ד : וכל ערל לא יאכל בו · להביא את שמתו אחיו מחמת מילה שאינו מומר לערלות ואינו למד מבן נכר לא יאכל בו : תורה אחת וגו' · להשוות גר לאזרח אף לשאר מצות שבתורה : פטר רחם · שפתח את הרחם תחל' כמו פוטר מיס ראשית מדון וכן יפטירו בשפה יפתחו שפתים : לי הו' · לעצמי קניתים ע"י שהכיתי בכורי מצרים : זכור את היום הזה · למד שמוכירין יציאת מצרי' בכל יום : בחדש האביב · וכי לא היינו יודעי' בחדש אלא כך אמר להם רחמו חסד שגמלכ' שמוליא התכם בחדש שהוא כשר לצא' לא חמה : לא נגה ולא נשמי' וכן הוא אומר מוציא אסירים בכושרות חדש שהו' כשר לצא' אל ארץ הכנעני וגו' · ואע"פ שלא מנה אלא חמשה עממין כל שבעה גוים במשמע שכולן ממשפחות כנען היתה שלא נקרא לה שם אלא כנעני : ואחת נשבע

חזקוני

ולא תוקת הכסח · פרש' זו לדורות נאמרה · לא יאכל בו · אפנו כמו והנותר בבשר ובלחם : מקנת כסף · לרבות אשה ובכר וקטן להיות כמנד שים : ומלתה אותו · אם נתקיימה בו מצות מילה אבי' שעה אחת אבי' אזר הנס' ואפשר הטעה אינו מעכבו מלאכול בפסח ובתרומה ומל זה נתנו רבותינו בלוד ואחרו אינו מוקן לטומאה : תושב · פרש"י · זה גר תושב פי' כלומר שקבל עליו שלא לעבוד ע"ז ואוכל נבלות ואע"ג דכפ' אמור פר"ש תושב זה עבד הברגע י"ל התם בתרומה אבל בפסח : בבית אחד יאכל · לפי שפסח בכיתה שלו כל אחד ואחד בית אב יהא נאכל ולא יצאו מבית מבנות אים לרשות אחין זה דרך בני אדם הקנושים על הם אודה ר"נ בן יסנע בהם המשפטים וכן כתוב ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר : ועצם לא תשברו · להוציא מאכנו אחוה שלא תבואו לידי איסור כיצל מביאנו דרך אכזון ד"ל ועצם לא תשברו בו לפי שהוא נאכל בשבורה ורחוי לכל אחד ואחד ליטול אלקו כתב לך שלא יקפיד איש על אלוקת העצם ואין לשברו · ד"ל דינו היה להיות נאכל על הסובב כדי שיהא שם עצם בפיו אם יבוא בו עצם גדולה כדרעבתן ונרגן ר"ל מה שהוא נאכל על הסובב הינו כדי שלא יבא לידי שבירת עצם ואין להקשות ויהא נאכל לאחרון כדי שלא יבא לידי נותר דהא נותר יש לו תקנה בשריפה מה שאין כן בשבירה : ועצם לא תשברו · ולא"ת יבא עשה דואכלו את הבשר וידקה לא תעשה דועצם לא תשברו בו שאין ת"ל איסור שבירה שהרי כבר נאחר בכל אוקת הפסח יעשה אותו הוי איסור אחד עצם שיש בו מוח ואחד עצם שאין בו מוח ויש עליו כזית בשר יש בו משום שבירת עצם הכי מתכיתא בפרק כיצד צולין : כל עדת ישראל יעשו אותו · מגיד הכתוב שאף פסח דורות בא בשרבוניה : ועשה פסח ובא לעשות פסח · והיה כאזרח הארץ הוא לילו ומשמע כפור בני הב"ה ובא לעבות חסת בנפיו אע"פ שלא היו שם אבותיו באותו הנס הרי שנתעייר בין שני פסחים שמא אני יעשה פסח שני ת"ל · והיה כאזרח הארץ מה אזרח אם בשבר מן הראשון אל יעשה את השני אף גר כן : וכל ערל לא יאכל בו · משום דמאים כדאיתא בפרק מי שהיה מתה : תורה אחת יהיה · לשון זכר בני נקבה בכמה מקומות : הגר הגר בתוככם · ולא גר בשבר הוא גר שבר : ויעשו כל בני ישראל · אחרו לעשות כל לדורות דונתא ויעשו כן הפרשומי' דבני כנים : ויהי בעצם היום הזה · דבוקה הוא לפסוק של אחריו ויהי בעצם היום הזה שהוציא ה' את בני ישראל מארץ מצרים וידבר · אל משה בעצי הלילה בעצת חכת בכורים לקדש בכורי ישראל ובכורי בהמתם ואחיה לדבר כי לי כל בכור · ביום הכותי ונו' : כל בכור בארם · בתקלה היתה הפעבודה בבכורות : בארם ובבהמה · הטוה בכור אדם לבכור בהמה הוא בכור אדם אתה נותנו לכהן בכל מקום אף בכור בהמה כן ומה בכור אדם אתה פוטל בו מעל שלשים יום אף בכור בהמה כן : היום יוצאים · אזכור קדי זכור את היום הזה אשר אתם יוצאים בחדש האביב : והיה כי יביאך · אור וזהיר ס"כהנו אלוהים בחדש אביב ארץ : שבעת

שמרים לכל בני ישראל לדרתם : ויאמר יהוה אל משה ואהרן זאת חקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו : וכל עבד איש מקנת כסף ומלתה אתו אז יאכל בו : תושב ושכיר לא יאכל בו : בבית אחד יאכל לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה ועצם לא תשברו בו : כל עדת ישראל יעשו אתו : וכי יגור אתך גר ועשה פסח ליהוה המול לו כל זכר ואז יקרב לעשתו והיה כאזרח הארץ וכל ערל לא יאכל בו : תורה אחת יהיה לאזרח הגר בתוככם : ויעשו כל בני ישראל כאשר צוה יהוה את משה ואת אהרן כן עשו : ס ויהי בעצם היום הזה הוציא יהוה את בני ישראל מארץ מצרים על צבאתם : פ וידבר יהוה אל משה לאמר : קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא : ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים כי בחזק יד הוציא יהוה אתכם מזה ולא יאכל חמץ : היום אתם יצאים בחדש האביב : והיה כי יביאך יהוה אל ארץ הכנעני והחתי והאמרי והחוי והיבוסי אשר נשבע

דקיים

וכל · ח"ר"פ בספר'וסי'וכל עבד איש · וכל פטר חמו'וכל העם ראים · וכל חכם לב בכם · וכל אשה חכמת לב · וכל הנשי'אשר נשא · וכל איש אשר נמצא · וכל היתרות למשכן: בבית ו'רפין וסי'במלכים א' וסי' ג'גבי שתים נשים זנות · חוצה ד'ג'מל'וא'חס'וסי'לא תוציא מן הבי'מן הבשר חוצה · כי מגרעי'נתן לבית חוצה · הן ארלם צעקו הצה · דין הסר · ויאמר המלך ויעשו ארון · ד"ה: עדת ישר'י"א נמסר בפר'ויקר' אתה י"ז בתו'נמסר במסרא רבתא:ואז ד'קמין יסי'ואז יקרב לעשותו · ואז יראו את עונם · ואז תשכיל · ואז חיל מלך בבל צרים:לעשתו ה'הם'נמסר פרשת מקץ : את משה ואת אהרן דבעינ'מטעי'קרמא'אל משה ואל אהרן · הנייג'את משה ואהרן · תליתאה אל משה ואהרן · רביעאה את משה ואת אהרן · יצאתם ב'וסי' אשר יצאתם ממצרים · דפרש'באי לא כא"ן מצרי' · וב'ויצאתם וסי ויצאתם ואשפתם · ויצאת' ופשתם: כי בחזק יד חד מן י' זוגין תנינ'משניא וסי'נמסר ביהושע סימן ז' : ולא יאכל ב'וסי'חמץ · את בשרו :

רל"בג

השרש הנ' הוא שהפסח שיש לו שעם הכושר אע"פ שנפסל אחר זה יתקיימו עליו משום שבירת עצם אחר מקום הזה לא תוציאו מן הבית מן הבשר חוצה ועצם לא תשברו בו ואחר בפרשת בהעלותך לא תשאירו ממנו עד בקר ועצם לא תשברו בו הורה בזה שלא"פ שנפסל ביאת ו' יתקיימו בו משום שבירת עצם ובזה יתבאר שכן הענין בשאר הפסולין שהיה להם שעת הכושר כמו הענין באלו אך מי שנפסל בשעת שעיטה בעמאלה או בשאר הדברים הפוסלין בקדשים לא יתקיימו משום שבירת עצם ומזה המקום יתבאר שהפסח הבא בטומאה לא יתקיים בו משום שבירת עצם אע"פי שהוא נאכל לפי שהטמאה בראית אכל בכור והנה הוא פסול מלד עצותו והתורה לחדרה בבית אחד יאכל שיהיה בפצעותו ראוי לאכילה כבר נאבאר בשני מפסקים ומזה יתבאר שבבר יתקיים בו משום שבירת עצם תבעוד יום שפרי הוא ראוי לאכילה בנא עתי כבר נתבאר זה בשני מפסקים :

השרש הנ"ל שפרית העצם אין בו משום שבירה וזה מבואר מלד מן התורה שנותר לשרוף הנותר בלא הבא העצמות בכללות בו בבר נתבאר זה בו' מפסקים :

קדש לי כל בכור וגו' עד ויהי בשלח

ביאור דברי הפרשה

קדש לי כל בכור הנה קדש הוא מקור והוא שם אל בכור הנתתה הסהורה כמו שאמר כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר הקדיש הנה לאדנו ומזה כי ההקדשה תהיה בבכור בשמש הטהורה ואולם בכור האדם יפדה ואין לו קדושה וכן בכור הבהמה אין פטר כל דשם הנה אלת פטר הוא מענין פתיחה והראיון בזה הולך הראשון אשר בשתה בו רשם האם בלדתו ולזה לאדנו שלא יצא הולך דרך דופן לא דרך פרשם או שלא יהיה שם רשם והוא פה המקום הנקבי הנה אינו בכור לזה הענין והנה

יג שביעי

יד

נשבע לאבותיך · באברהם הוא אומר ביום ההוא כרת יי׳ את אברהם וגו׳ וביצחק הוא אומר גור בארץ הזאת וביעקב הוא אומ׳ הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו׳ : זבת חלב ודבש · חלב זב מן העזים והדבש זב מן התמרים ומן התאנים : את העבודה הזאת · של פסח והלא כבר נאמר למעלה והיה כי תבאו אל הארץ וגו׳ ולמה חזר ושנאה בשביל דבר׳ שנתחד׳ בה בפרשה ראשונה נאמ׳ והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם בכן רשע בכתוב מדבר שהוציא עצמו מן הכלל וכאן והגדת לבנך בכן שאינו יוד׳ לשאול והכתו׳ מלמדך שתפתח לו אתה בדברי אגדה המוסכי׳ את הלב : בעבו׳ זה · בעבו׳ שאקיי׳ מצותיו כגון פסח מצה ומרור הללו : עשה יי׳ לי · רמז תשובה לבן רשע לומר עשה יי׳ לי ולא לך שאלו היית שם לא היית כדאי לגאול : והיה לך לאות · יגיעת מצרים תהיה לך לאות על ידך ולטוטפות בין עיניך שתכתוב פרשיו׳ הללו ותקשרם בראש ובזרוע : על ידך · שמאל לפיכך ידכה מלא בפרשה שניי׳ לדרוש בה שהיא כהה : מימים ימימה · משנה לשנה : נשבע לך · והיכן נשבע לך והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי וגו׳ : ונתנה לך · תהא בעיניך כאילו נתנה לך כו ביום ואל תהי בעיניך כירושת אבות : והעברת · אין והעברת אלא לשון הפרש׳ וכן הוא אומר והעברת׳ את נחלתו לבתו : שגר בהמה · נפל שנגרתו אמו ושלחתו בלא עתו ולמדך הכתו׳ שהוא קדוש בבכור׳ לפטור את הבא אחריו ואף שאינו נפל קרוי שגר כמו שגר אלפיך אבל זה לא בא אלא ללמד על הנפל שהרי כבר כתב כל פטר רחם זכר׳ אף בכור בהמה טמא׳ בשמעא בא ופרש במקום אחר בבקרך ובצאנך · לשון אחר יש לפרש והעברת כל פטר רחם בבכו׳ אדם הכתו׳ מדבר : פטר חמור · ולא פטר שאר בהמה טמאה וגזרת הכתוב היא לפי שנמשלו בכורי מצרים לחמורי׳ ועוד שסייעו את יסר׳ ביציאתן ממצרים טעמי׳ מכספם ומזהב׳ של מצרים : תפדה בשה · נותן שה לכהן ופטר חמור מותר בהנאה והשה חולין ביד כהן : וערפתו · עורפו בקופיץ מאחריו והורגו הוא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יפסד ממונו : וכל בכור אדם תפדה · חמש סלעים פדיונו קבוע במקום אחר : כי ישאלך בנך מחר · יש מחר שהוא עכשו ויש מחר שהוא לאחר זמן כגון זה וכגון כי יאמרו בניכם מחר לבניהם דבני גד ודבני ראובן : מה זאת · זה תינוק טפש שאינו יודע להעמיק שאלתו וסזות׳ ושוא מה זאת ובמקום אחר הוא אומר מה העדות והחקים והמשפטים וגו׳ הרי זאת שאלת בן חכם דברה תורה כנגד ארבעה בנים רשע ושאינו מבין לשאול ושואל דרך סתומה והשואל דרך חכמה : ולטוטפת

דקיים לאבהתך למתן לך ארעא עבדא חלב ודבש ותפלחית פולחנא הדין בירחא הדין : שבעא יומין תיכול פטירא וביומא שביעאה חגא קדם יי׳ : פטירא יתאכיל ית שבעת יומין ולא יתחזי לך חמיע ולא יתחזי לך חמיע בכל גבולך : והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה יהוה לי בצאתי ממצרים : והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת יהוה בפיך כי ביד חזקה הוצאך יהוה ממצרים : ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה : פ

והיה כי יבאך יהוה אל ארץ הכנעני כאשר נשבע לך ולאבתיך ונתנה לך : והעברת כל פטר רחם ליהוה וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים ליהוה : וכל פטר חמר תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו וכל בכור אדם בבניך תפדה : והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו יהוה ממצרים מבית עבדים : ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרג יהוה כל בכור בארץ מצרים מבכר אדם ועד בכור בהמה על כן אני זבח ליהוה כל פטר רחם הזכרים וכל בכורי בני אפדה : והיה לאות על ידך ולטטפת בין עיניך כי בחזק יד הוציאנו יהוה ממצרים : ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא כי אמר אלהים פן ינחם העם בראתם מלחמה ושבו מצרימה : ויסב אלהים את העם דרך המדבר ים סוף וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים : ויקח משה את עצמות יוסף עמו כי השבע השביע את בני ישראל לאמר פקד יפקד אלהים אתכם והעלתם את עצמותי מזה אתכם : ויסעו מסכות ויחנו באתם אשר על פי המדבר : ויהוה הלך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחתם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם לילך יומם ולילה : לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לפני העם : ויאמר יהוה אל משה לאמר : דבר אל בני ישראל ויסבו ויחנו לפני פי החירות בין מגדל ובין הים לפני בעל צפון נכחו תחנו על הים : ואמרתי לפרעה בני ישראל נבוכים הם בארץ סגר עליהם המדבר : וחזקתי את לב פרעה ורדף אחריהם ואכבדה בפרעה ובכל חילו וידעו מצרים כי אני יהוה ויעשו כן : ויגד למלך מצרים כי ברח העם ויהפך לבב פרעה ועבדיו אל העם ויאמרו מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדנו : ויאסר את רכבו ואת עמו לקח עמו : ויקח שש מאות רכב בחור וכל רכב מצרים ושלשים על כלו : ויחזק יהוה את לב פרעה מלך מצרים וירדף אחרי בני ישראל ובני ישראל יצאים ביד רמה : ורדפו מצרים אחריהם ויתפסו אותם חנים על הים כל סוס רכב פרעה וחילו על פי החירות לפני בעל צפון : ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם ויראו מאד ויצעקו בני ישראל אל יהוה : ויאמרו אל משה המבלתי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים : הלא זה הדבר אשר דברנו אליך במצרים לאמר חדל ממנו ונעבדה את מצרים כי טוב לנו עבד את מצרים ונמות במדבר : ויאמר משה אל העם אל תיראו התיצבו וראו את ישועת יהוה אשר יעשה לכם היום כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם : יהוה ילחם לכם ואתם תחרשון : ויאמר יהוה אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו : ואתה הרם את מטך ונטה את ידך על הים וקרעהו ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה : ואני הנני מחזק את לב מצרים ורדפו אחריהם ואכבדה בפרעה ובכל חילו ברכבו : וידעו מצרים כי אני יהוה בהכבדי בפרעה ברכבו ובפרשיו : ויסע מלאך האלהים ההלך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם : ויבא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה ולא קרב זה אל זה כל הלילה : ויט משה את ידו על הים ויולך יהוה את הים ברוח קדים עזה כל הלילה וישם את הים לחרבה ויבקעו המים : ובני ישראל באו בתוך הים ביבשה והמים להם חומה מימינם ומשמאלם : וירדפו מצרים ויבאו אחריהם כל סוס פרעה רכבו ופרשיו אל תוך הים : ויהי באשמרת הבקר ויסך יהוה אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן ויהם את מחנה מצרים : ויסר את אופן מרכבותיו ויהנהגהו בכבדת ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל כי יהוה נלחם להם במצרים : ויאמר יהוה אל משה נטה את ידך על הים וישבו המים על מצרים על רכבו ועל פרשיו : ויט משה את ידו על הים ויפן הים לפנות בקר לאיתנו ומצרים נסים לקראתו וינער יהוה את מצרים בתוך הים : ויבאו המים ויכסו את הרכב ואת הפרשים לכל חיל פרעה הבאים אחריהם בים לא נשאר בהם עד אחד : ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והמים להם חומה מימינם ומשמאלם : ויושע יהוה ביום ההוא את ישראל מיד מצרים וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים : וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה יהוה במצרים ויירא העם את יהוה ויאמינו ביהוה ובמשה עבדו : אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת ליהוה ויאמרו לאמר אשירה ליהוה כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים : עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארממנהו : יהוה איש מלחמה יהוה שמו : מרכבת פרעה וחילו ירה בים ומבחר שלשיו טבעו בים סוף : תהמת יכסיומו ירדו במצולות כמו אבן : ימינך יהוה נאדרי בכח ימינך יהוה תרעץ אויב : וברב גאונך תהרס קמיך תשלח חרונך יאכלמו כקש : וברוח אפיך נערמו מים נצבו כמו נד קפאו תהמת בלב ים : אמר אויב ארדף אשיג אחלק שלל תמלאמו נרשתמו חרבי אריק ידי : נשפת רוחך כסמו ים צללו כעופרת במים אדירים : מי כמכה באלים יהוה מי כמכה נאדר בקדש נורא תהלת עשה פלא : נטית ימינך תבלעמו ארץ : נחית בחסדך עם זו גאלת נהלת בעזך אל נוה קדשך : שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת : אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמגו כל יושבי כנען : תפל עליהם אימתה ופחד בגדל זרועך ידמו כאבן עד יעבר עמך יהוה עד יעבר עם זו קנית : תבאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת יהוה מקדש אדני כוננו ידיך : יהוה ימלך לעלם ועד : כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב יהוה עליהם את מי הים ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים : ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התף בידה ותצאן כל הנשים אחריה בתפים ובמחלות : ותען להם מרים שירו ליהוה כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים : ויסע משה את ישראל מים סוף ויצאו אל מדבר שור וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים : ויבאו מרתה ולא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם על כן קרא שמה מרה : וילנו העם על משה לאמר מה נשתה : ויצעק אל יהוה ויורהו יהוה עץ וישלך אל המים וימתקו המים שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו : ויבאו אילמה ושבעים תמרים ושבעים מעינות מים ויחנו שם על המים : ויסעו מאילם ויבאו כל עדת בני ישראל מדבר סין אשר בין אילם ובין סיני בחמשה עשר יום לחדש השני לצאתם מארץ מצרים : ויתלונן כל עדת בני ישראל על משה ועל אהרן במדבר : ויאמרו אליהם בני ישראל מי יתן מותנו ביד יהוה בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשבע כי הוצאתם אתנו אל המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב : ויאמר יהוה אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתי אם לא : והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו והיה משנה על אשר ילקטו יום יום : ויאמר אליהם משה אל יותר ממנו עד בקר : ולא שמעו אל משה ויותרו אנשים ממנו עד בקר וירם תולעים והבאש ויקצף עליהם משה : וילקטו אותו בבקר בבקר איש כאכלו ויחם השמש ונמס : והיה ביום הששי לקטו לחם משנה שני העמר לאחד ויבאו כל נשיאי העדה ויגידו למשה : ויאמר אליהם הוא אשר דבר יהוה שבתון שבת קדש ליהוה מחר את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו ואת כל הנותר הניחו לכם למשמרת עד הבקר : ויניחו אותו עד הבקר כאשר צוה משה ולא הבאיש ורמה לא היה בו : ויאמר משה אכלהו היום כי שבת היום ליהוה היום לא תמצאהו בשדה : שת ימים תלקטהו וביום השביעי שבת לא יהיה בו : ויהי ביום השביעי יצא מן העם לקט ולא מצאו : ויאמר יהוה אל משה עד אנה מאנתם לשמר מצותי ותורתי : ראו כי יהוה נתן לכם השבת על כן הוא נתן לכם ביום הששי לחם יומים שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו ביום השביעי : וישבתו העם ביום השביעי : ויקרא בית ישראל את שמו מן והוא כזרע גד לבן ועטמו כצפיחת בדבש : ויאמר משה זה הדבר אשר צוה יהוה מלא העמר משנה לדרתיכם למען יראו את הלחם אשר האכלתי אתכם במדבר בהוציאי אתכם מארץ מצרים : ויאמר משה אל אהרן קח צנצנת אחת ותן שמה מלא העמר משנה והנח אותו לפני יהוה למשמרת לדרתיכם : כאשר צוה יהוה את משה והניחהו אהרן לפני העדות למשמרת : ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד בואם אל ארץ נושבת את המן אכלו עד בואם אל קצה ארץ כנען : והעמר עשרת האיפה הוא : ויסעו כל עדת בני ישראל מדבר סין למסעיהם על פי יהוה ויחנו ברפידים ואין מים לשתות העם : ויריב העם עם משה ויאמרו תנו לנו מים ונשתה ויאמר אליהם משה מה תריבון עמדי מה תנסון את יהוה : ויצמא שם העם אל המים ויתלונן העם על משה ויאמר למה זה העלית אותנו ממצרים להמת אתי ואת בני ואת מקנתי בצמא : ויצעק משה אל יהוה לאמר מה אעשה לעם זה עוד מעט ורגמני : ויאמר יהוה אל משה עבר לפני העם וקח אתך מזקני ישראל ומטך אשר הכית בו את היאר קח בידך והלכת : הנני עמד לפניך שם על הצור בחרב והכית את הצור ויצאו מימיו ושתה העם : ויעש כן משה לעיני זקני ישראל : ויקרא שם המקום מסה ומריבה על ריב בני ישראל ועל נסותם את יהוה לאמר היש יהוה בקרבנו אם אין : ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים : ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק מחר אנכי נצב על ראש הגבעה ומטה האלהים בידי : ויעש יהושע כאשר אמר לו משה להלחם בעמלק ומשה אהרן וחור עלו ראש הגבעה : והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק : וידי משה כבדו ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה ואהרן וחור תמכו בידיו מזה אחד ומזה אחד ויהי ידיו אמונה עד בא השמש : ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב : ויאמר יהוה אל משה כתב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים : ויבן משה מזבח ויקרא שמו יהוה נסי : ויאמר כי יד על כס יה מלחמה ליהוה בעמלק מדר דר : ויקח יתרו חותן משה את צפורה אשת משה אחר שלוחיה : ואת שני בניה אשר שם האחד גרשם כי אמר גר הייתי בארץ נכריה : ושם האחד אליעזר כי ואלהי אבי בעזרי ויצלני מחרב פרעה : ויבא יתרו חותן משה ובניו ואשתו אל משה אל המדבר אשר הוא חנה שם הר האלהים : ויאמר אל משה אני חותנך יתרו בא אליך ואשתך ושתי בניה עמה : ויצא משה לקראת חותנו וישתחו וישק לו איש לרעהו וישאלו איש לשלום ויבאו האהלה : ויספר משה לחותנו את כל אשר עשה יהוה לפרעה ולמצרים על אודות ישראל את כל התלאה אשר מצאתם בדרך ויצלם יהוה : ויחד יתרו על כל הטובה אשר עשה יהוה לישראל אשר הצילו מיד מצרים : ויאמר יתרו ברוך יהוה אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה אשר הציל את העם מתחת יד מצרים : עתה ידעתי כי גדול יהוה מכל האלהים כי בדבר אשר זדו עליהם : ויקח יתרו חותן משה עלה וזבחים לאלהים ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חותן משה לפני האלהים : ויהי ממחרת לשבת משה לשפט את העם ויתיצב העם על משה מן הבקר עד הערב : ויראה חותן משה את כל אשר הוא עשה לעם ויאמר מה הדבר הזה אשר אתה עשה לעם מדוע אתה יושב לבדך וכל העם נצב עליך מן בקר עד ערב : ויאמר משה אל חותנו כי יבא אלי העם לדרש אלהים : כי יהיה להם דבר בא אלי ושפטתי בין איש ובין רעהו והודעתי את חקי האלהים ואת תורותיו : ויאמר חותן משה אליו לא טוב הדבר אשר אתה עשה : נבול תבול גם אתה גם העם הזה אשר עמך כי כבד מאד הדבר ממך לא תוכל עשהו לבדך : עתה שמע בקולי איעצך ויהי אלהים עמך היה אתה את העם מול האלהים והבאת אתה את הדברים אל האלהים : והזהרתה אתם את החקים ואת התורות והודעת להם את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון : ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלהים אנשי אמת שנאי בצע והעמדת עליהם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות : ושפטו את העם בכל עת והיה כל הדבר הגדול יביאו אל משה וכל הדבר הקטן ישפטו הם והקל מעליך ונשאו אתך : אם את הדבר הזה תעשה וצוך אלהים והיכלת עמד וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום : וגם אתה תחזה מכל העם אנשי חיל ויראו את אלהים אנשי אמת שנאי בצע ושמת עליהם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות : ויבחרו אנשי חיל מכל ישראל ויתנו ראשים על העם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות : ויהי בעת ההוא ויצו את בני ישראל לאמר אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואבא אתכם אלי : ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והיתם לי סגלה מכל העמים כי לי כל הארץ : ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל : ויבא משה ויקרא לזקני העם וישם לפניהם את כל הדברים האלה אשר צוה יהוה : ויענו כל העם יחדו ויאמרו כל אשר דבר יהוה נעשה ויגד משה את דברי העם אל יהוה : ויאמר יהוה אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור אשר ישמע העם בדברי עמך ובך יאמינו לעולם ויגד משה את דברי העם אל יהוה : ויאמר יהוה אל משה לך אל העם וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלתם : והיו נכונים ליום השלישי כי ביום השלישי ירד יהוה לעיני כל העם על הר סיני : והגבלת את העם סביב לאמר השמרו לכם עלות בהר ונגע בקצהו כל הנגע בהר מות יומת : לא תגע בו יד כי סקול יסקל או יורה יירה אם בהמה אם איש לא יחיה במשך היובל המה יעלו בהר : וירד משה מן ההר אל העם ויקדש את העם ויכבסו שמלתם : ויאמר אל העם היו נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה : ויהי ביום השלישי בהיות הבקר ויהי קלת וברקים וענן כבד על ההר וקול שופר חזק מאד ויחרד כל העם אשר במחנה : ויוצא משה את העם לקראת האלהים מן המחנה ויתיצבו בתחתית ההר : והר סיני עשן כלו על אשר ירד עליו יהוה באש ויעל עשנו כעשן הכבשן ויחרד כל ההר מאד : והי קול השופר הולך וחזק מאד משה ידבר והאלהים יעננו בקול : ויבא יהוה על הר סיני אל ראש ההר ויקרא יהוה למשה אל ראש ההר ויעל משה : ויאמר יהוה אל משה רד העד בעם פן יהרסו אל יהוה לראות ונפל מהם רב : וגם הכהנים הנגשים אל יהוה יתקדשו פן יפרץ יהוה בהם : ויאמר משה אל יהוה לא יוכל העם לעלות אל הר סיני כי אתה העדת בנו לאמר הגבל את ההר והקדשתו : ויאמר יהוה אליו לך רד ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים והעם אל יהרסו לעלות אל יהוה פן יפרץ בהם : וירד משה אל העם ויאמר אליהם : ויאמר אלהים את כל הדברים האלה לאמר : אנכי יהוה אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים : לא יהיה לך אלהים אחרים על פני : לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים מעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ : לא תשתחוה להם ולא תעבדם כי אנכי יהוה אלהיך אל קנא פקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים לשנאי : ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי : לא תשא את שם יהוה אלהיך לשוא כי לא ינקה יהוה את אשר ישא את שמו לשוא : זכור את יום השבת לקדשו : ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך : ויום השביעי שבת ליהוה אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך : כי ששת ימים עשה יהוה את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי על כן ברך יהוה את יום השבת ויקדשהו : כבד את אביך ואת אמך למען יארכון ימיך על האדמה אשר יהוה אלהיך נתן לך : לא תרצח : לא תנאף : לא תגנב : לא תענה ברעך עד שקר : לא תחמד בית רעך לא תחמד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמרו וכל אשר לרעך : וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים וקול השופר והר עשן וירא העם ויעמדו מרחק : ויאמרו אל משה דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר אלהים עמנו פן נמות : ויאמר משה אל העם אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו : ויעמד העם מרחק ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלהים : ויאמר יהוה אל משה כה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם : לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם : מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עלתיך ואת שלמיך את צאנך ואת בקרך בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך : ואם מזבח אבנים תעשה לי לא תבנה אתם גזית כי חרבך הנפת עליה ותחללה : ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו : ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם : כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובשביעית יצא לחפשי חנם : אם בגפו יבא בגפו יצא אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו : אם אדניו יתן לו אשה וילדה לו בנים או בנות האשה וילדיה תהיה לאדניה והוא יצא בגפו : ואם אמר יאמר העבד אהבתי את אדני את אשתי ואת בני לא אצא חפשי : והגיש אדניו אל האלהים והגיש אל הדלת או אל המזוזה ורצע אדניו את אזנו במרצע ועבדו לעלם : וכי ימכר איש את בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים : אם רעת בעיניה אדניה אשר לו לא יעדה ופדה לעם נכרי לא ימשל למכרה בבגדו בה : ואם לבנו יעדנה כמשפט הבנות יעשה לה : אם אחרת יקח לו שארה כסותה ועונתה לא יגרע : ואם שלש אלה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף : מכה איש ומת מות יומת : ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה : וכי יזד איש על רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקחנו למות : ומכה אביו ואמו מות יומת : ומגנב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת : ומקלל אביו ואמו מות יומת : וכי יריבון אנשים והכה איש את רעהו באבן או באגרף ולא ימות ונפל למשכב : אם יקום והתהלך חוץ על משענתו ונקה המכה רק שבתו יתן ורפא ירפא : וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט ומת תחת ידו נקם ינקם : אך אם יום או יומים יעמד לא יקם כי כספו הוא : וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה וילדו ילדיה ולא היה אסון ענוש יענש כאשר ישית עליו בעל האשה ונתן בפללים : ואם אסון יהיה ונתת נפש תחת נפש : עין תחת עין שן תחת שן יד תחת יד רגל תחת רגל : כויה תחת כויה פצע תחת פצע חבורה תחת חבורה : וכי יכה איש את עין עבדו או את עין אמתו ושחתה לחפשי ישלחנו : ואם שן עבדו או שן אמתו יפיל לחפשי יתן : וכי יגף שור איש את שור רעהו ומת ונמכרו את השור החי וחצו את כספו וגם את המת יחצון : ואם ידע כי שור נגח הוא מתמול שלשם ולא השמרו בעליו כי שלם ישלם שור תחת השור והמת יהיה לו : וכי יגנב איש שור או שה וטבחו או מכרו חמשה בקר תחת השור וארבע צאן תחת השה : אם במחתרת ימצא הגנב והכה ומת אין לו דמים : אם זרחה השמש עליו דמים לו שלם ישלם אם אין לו ונמכר בגנבתו : אם המצא תמצא בידו מן השור עד חמור עד שה חיים שנים ישלם : כי יבער איש שדה או כרם ושלח את בעירה ובער בשדה אחר מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם : כי תצא אש ומצאה קצים ונאכל גדיש או השדה אשר בו שלם ישלם המבעיר את הבערה : כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמר ונגנב מבית האיש אם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית אל האלהים אם לא שלח ידו במלאכת רעהו : על כל דבר פשע על שור על חמור על שה על שלמה על כל אבדה אשר יאמר כי הוא זה עד האלהים יבא דבר שניהם אשר ירשיעון אלהים יכפל לרעהו : כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וכל בהמה לשמר ומת או נשבר או נשבה אין רואה : שבועת יהוה תהיה בין שניהם אם לא שלח ידו במלאכת רעהו ולקח בעליו לא ישלם : ואם גנב יגנב מעמו ישלם לבעליו : אם טרף יטרף יביאהו עד הטרפה לא ישלם : וכי ישאל איש מעם רעהו ונשבר או מת בעליו אין עמו שלם ישלם : אם בעליו עמו לא ישלם אם שכיר הוא בא בשכרו : וכי יפתה איש בתולה אשר לא ארשה ושכב עמה מהר ימהרנה לו לאשה : אם מאן מאן אביה לתתה לו כסף ישקל כמהר הבתולות : מכשפה לא תחיה : כל שכב עם בהמה מות יומת : זבח לאלהים יחרם בלתי ליהוה לבדו : וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים : כל אלמנה ויתום לא תענון : אם ענה תענה אותו כי אם צעק יצעק אלי שמע אשמע צעקתו : וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים : אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנשה לא תשימון עליו נשך : אם חבל תחבל שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו : כי הוא כסתו לבדה היא שמלתו לעורו במה ישכב והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני : אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאר : אלהים לא תאחר מלאתך ודמעך לא תשה בכור בניך תתן לי : כן תעשה לשורך לצאנך שבעת ימים יהיה עם אמו ביום השמיני תתן אתו לי : ואנשי קדש תהיון לי ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אתו : ויאמר יהוה אל משה עלה אל יהוה אתה ואהרן נדב ואביהו ושבעים מזקני ישראל והשתחויתם מרחק : ונגש משה לבדו אל יהוה והם לא יגשו ועם לא יעלו : ויבא משה ויספר לעם את כל דברי יהוה ואת כל המשפטים ויען כל העם קול אחד ויאמרו כל הדברים אשר דבר יהוה נעשה : ויכתב משה את כל דברי יהוה וישכם בבקר ויבן מזבח תחת ההר ושתים עשרה מצבה לשתים עשרה מטות ישראל : וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות ויזבחו זבחים שלמים ליהוה פרים : ויקח משה חצי הדם וישם באגנות וחצי הדם זרק על המזבח : ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר יהוה נעשה ונשמע : ויקח משה את הדם ויזרק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת יהוה עמכם על כל הדברים האלה : ויעל משה ואהרן נדב ואביהו ושבעים מזקני ישראל : ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר : ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו : ויאמר יהוה אל משה עלה אלי ההרה והיה שם אעלה לך לוחות אבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורתם : ויקם משה ויהושע משרתו ויעל משה אל הר אלהים : ואל הזקנים אמר שבו לנו בזאת עד אשר נשוב אליכם והנה אהרן וחור עמכם מי בעל דברים יגש אליהם : ויעל משה אל ההר ויכס הענן את ההר : וישכן כבוד יהוה על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן : ומראה כבוד יהוה כאש אכלת בראש ההר לעיני בני ישראל : ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר והי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה : ויאמר יהוה אל משה לאמר : דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי : וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב וכסף ונחשת : ותכלת וארגמן ותולעת שני ושש ועזים : ועורות אילים מאדמים ועורות תחשים ועצי שטים : שמן למאר בשמים לשמן המשחה ולקטרת הסמים : אבני שהם ואבני מלואים לאפד ולחשן : ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם : ככל אשר אני מראה אתך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו : ועשו ארון עצי שטים אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קומתו : וצפית אתו זהב טהור מבית ומחוץ תצפנו ועשית עליו זר זהב סביב : ויצקת לו ארבע טבעת זהב על ארבע פעמתיו ושתי טבעת על צלעו האחת ושתי טבעת על צלעו השנית : ועשית בדים עצי שטים וצפית אתם זהב : והבאת את הבדים בטבעת על צלעות הארון לשאת את הארון בהם : בטבעת הארון יהיו הבדים לא יסרו ממנו : והנחת אל הארון את העדות אשר אתן אליך : ועשית כפרת זהב טהור אמתים וחצי ארכה ואמה וחצי רחבה : ועשית שני כרובים זהב מקשה תעשה אתם מן שני קצות הכפרת : עשה כרוב אחד מן הקצה מזה ועשה כרוב אחד מן הקצה מזה מן הכפרת תעשו את הכרובים על שני קצותיה : והיו הכרובים פרשי כנפים למעלה סוככים בכנפיהם את הכפרת ופניהם איש אל אחיו אל הכפרת יהיו פני הכרובים : והנחת את הכפרת על הארון ומן הארון אשר אתן אליך : ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרובים אשר על ארון העדות את כל אשר אצוה אתך אל בני ישראל : ועשית שלחן עצי שטים אמתים ארכו ואמה רחבו ואמה וחצי קומתו : וצפית אתו זהב טהור ועשית לו זר זהב סביב : ועשית לו מסגרת טפח סביב ועשית זר זהב למסגרתו סביב : ועשית לו טבעת זהב ונתת את הטבעת על ארבע הפאת אשר לרגליו : לעמת המסגרת יהיו הטבעות בתים לבדים לשאת את השלחן : ועשית את הבדים עצי שטים וצפית אתם זהב ונשא בהם את השלחן : ועשית את כליו אשר על השלחן את קערתו וכפתו וקשותיו ומנקיותיו אשר יסך בהן לנסך זהב טהור תעשה אתם : ומנורת זהב טהור מקשה תעשה המנורה ירכה וקנה גביעיה כפתריה ופרחיה ממנה יהיו : שש קנים יצאים מצדיה שלשה קני מנורה מצדה האחת ושלשה קני מנורה מצדה השנית : שלשה גבעים מקשדים בקנה האחד פרח וכפתר ושלשה גבעים מקשדים בקנה האחר פרח וכפתר כן לשני הקנים היצאים מן המנורה : ובמנורה ארבעה גבעים מקשדים כפתריהם ופרחיהם : וכפתר תחת שני הקנים מן המנורה וכפתר תחת שני הקנים מן המנורה וכפתר תחת שני הקנים מן המנורה לששת הקנים היצאים מן המנורה : כפתריהם וקנהם מן המנורה מקשה אחת הכל הוא : ועשית נרתיקיה שבעה ונרתיה ומלקחיה זהב טהור : ככר זהב טהור יעשה אתה את כל הכלים האלה : וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מראה בהר : ואת המשכן תעשה עשר יריעות שש משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני כרבים מעשה חשב תעשה אתם : אורך היריעה האחת שמנה עשרה אמה ורחב היריעה האחת ארבע אמות היריעות אחת מדה לכל היריעות : חמש היריעות יחברו חבר אל חברתן וחמש היריעות יחברו חבר אל חברתן : ועשית לולאת תכלת על שפת היריעה האחת מקצה החבורה ומן המקצה בחברת השנית : חמשים לולאות תעשה ביריעה האחת וחמשים לולאות תעשה בקצה החברת אשר מקצה החברת השנית לקרת הלולאות אל מול הלולאה : ועשית חמשים קרסי זהב וחברת את היריעות איש אל אחיו בקרסים והיה המשכן אחד : ועשית יריעות עזים לאהל על המשכן עשתי עשרה יריעות תעשה : אורך היריעה האחת שלשים אמה ורחב היריעה האחת ארבע אמות שתים עשרה אמה היריעות מדה אחת לעשתי עשרה יריעות : וחברת את חמש היריעות לבד ואת שש היריעות לבד וכפלת את היריעה השישית אל מול פני האהל : ועשית חמשים לולאת על שפת היריעה האחת הקצה החברת וחמשים לולאת על שפת היריעה החברת השנית : ועשית קרסי נחשת חמשים וחברת את הקרסים אל הלולאת וחברת את האהל והיה אחד : והנותר אשר יותר בירעת האהל חצי היריעה הנותרת יסרח על אחרי המשכן : ואמה מזה ואמה מזה הנותר באורך יריעות האהל יסרח על צדי המשכן מזה ומזה

והיה · הזכיר על אלה שתי המצוות והיה לאות על ידכה ומה שהעתיקו חכמינו זכרונם לברכה לכתוב הפרשיות הוא האמת ולטוטפת כמו זכרון ויש מומרים כי הע"ת כפול ופירוש כמו דבור מגזרת והטף אל דרוש והוא רחוק בעיני :
חטלת בח אל פרעה :

לאיל מורל בעוסהו הילה :
בשלותו כבדו חן יפלה :
רמה שובב ושיש אל לבך כל :
דבר פרעה בפרשת בשלח :

ויהי בשלח · ו"ו ולא נחם כפ"ח רפה בלשון ישמעאל וידוע כי מתרים על ירושלם דרך ארץ פלשתים אינו מרחק רב והוא כמו מהלך עשר' ימים בדרך היסרה ולולי זה איך היו בלים הסבטים בחמוריהם עד מצרי' אם היה הדרך רחוק מאד מה היה מספיק שיאכלו הם וחמוריה' ובגלותם מביתו' שבר לבהיהם : כי קרוב הוא · מ"ר משה הע"פ שהו' קרו' וכמוהו לפי דעתי כ' עם קשה עורף הו רפאה נפשי כי הטלתי לך כי רכב ברזל לו ולפי דעתי אין צורך כי טעמו לתה לא נחם אלהים דרך ארץ פלשתי' בעבור שהוא קרוב והנה נחם דרך רחוקה שלא ירמה תלחמת' ויאמרו כתנה הלא ונשובה מצריתה וידענו כי הם יודע העתידות בלי ספק וידע שיחתו אם יוליכם דרך ארץ פלשתי' ואמר פן ינחם העם כי דברה תורה כלשון בני אד מדבר' : ויסב · מבעלי הכפל סבב גם יבא על משק' אחר ויסך בלתי' יס ויגל את האבן ואל תשמע אל דברי האומרי' שפרשו נסב · ומלת המדבר מוסך עצמו ואחר עמו והוא דרך המדבר תדבר יס סוף וכמוהו אחרון הברית ועין הלעת המרון אחרון הברית ועין הלעת דעת טוב ורע הספר המקנה היין החמה וכמוהו רבי' : וסוף · הו' סס מקו' וי"ת שהו' מגזרת סוף דבר כי הוא סוף העולם והוא יס חוקים כאשר כבר זכרתי וזאת טעות גדולה כי הוא יס מזרחי כנגד מגרים ויס ספרדי גדול ממנו : וחמושים · י"ת מלאי' הון שיש להם כל ארכיהם והנה כתוב וגם לדה לא עשו להם ומה טעם להזכיר זה עתה רק פירושו חגורי חומש למלחמה כמו חלוצי תעברו שפירושו הגורי חלצי' והעד הגלמון ואתם תעברו חמושי' ובמקו' אחר קראם חלוצים כי מה טעם להוליך לדה לפניהם ושעם להזכיר הכתוב והמושי' במקו' הזה כי למעלה כתוב בראותם מלחמה כי ביד רמה יצאו בבני מלחמ' ולא כמו עבדי בורחי' : ויקח · הזכיר למעלה עצמות יוסף כי ראינו מצרים והוא השביעם לפני מותו שיאמרו שהם כן לבניהם ובניהם והנה מעה נתעסק לקיים השבועה אלא תבא אמה על ישראל כי ראינו שבשיאי ישראל נשבעו לגבעונים הם לא נשבעו להם אלא על תנאי שהם רמוקים כמו שאמרו ואחר שנמלאו קרובי' היה כאן אלא ישמרו שבועתם ולא יעברו הם וכל ישראל על מצות לא תמיה כל כמה רק בעבור כבוד הם עשו אלא יתלוהו ואחר שנים רבות הענים הם בני ישראל בעבור שהניח שאול לחנית את הגבעונים שהיו בני ב עיר הכהנים · והזכיר עצמות כי כל הבשר והעור ירוס תולעים ויבאש ולא יעמדו בשנים מועטות רק העצמות : ויסעו · בחיתם הוא מדבר שור כאשר אפרש : ויי' הולך לפניהם יומם · ידענו כי הם שוכן עד וקדוש שמו ויוסב קדם סלה והכתוב ידבר בלשון בני אדם בעבור כי כח הם הולך עם ישראל כדרך מוליך לימין משה זרוע תפארתו · ועשה בעמוד ענן אלא היה כדמות העבים רק כדמות עמוד כעוי מן השמי' על הארץ ונקרא העמוד כן בעבור שמעמד הבית עליו · ועשה לילה בעבור כי המחנה היה גדול ולא יכלו ללכת רק מסע מעט על כן היו הולכים מקצת יום גם מקצת לילה והנה השנים עמודים היו לפניהם עד שבאו אל הים כאשר אפרש : לא יומש · פעל יוצא כי הם הנוסע' למעלה לא המים העמודי' לפני העם · ומלת יומם לא תמצא בכל המקרא רק על עת היות השמש על הארץ כי יום ימלא בתורה ובנביאי' ובכתובים והוא לילה כי כתוב ביו' הכותי בל בכור וזה היה לילה וכתוב היום יומם לא תמצא בכל המקרא רק על עת היות השמש על הארץ כי יום ימלא בתורה ובנביאי' ובכתובים והוא לילה כי הם לפני מי' יום כתוב ואחרי כן יום כתוב ואחרי כן לילה כתוב ועד לא יבא יום ולא יבא לילה כתוב ולא יבא יום ולא לילה כתוב ולא יבא יום ולא לילה כתוב ולא יבא יום ול

יתעלה כמו שהתבאר בפרשת בהעלותך. שבעת ימים תאכל מצות. ולזה לומר שמה שנאכל מהלחם בלתי הסבעה ימים יהי' מצה אך אין חובה לאכול מצה כי אם בלילה הראשונה כמו שקדם. ולזה אחר בכאן מצות יאכל את שבעת הימים שהו' לשון מורה על היותו רשות. ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך שבעת ימים הם מצות לא תעשה ואין האל חייב עליהם אם לא היה בהם שיעור אכילה והוא כזית כי הכונה היתה בזה כדי שלא יאכל החמץ או השאור בתלו השבעה ימים ולא תהיה אכילה בפחות מכזית כמו שהתבאר בפרשיות הכוללים. והגדת לבנך ביום ההוא וגו'. ולאו שתדע שזאת ההגדה יתוויב שתהיה בלילו ע"ו כי אז אותה התורה לעשות המעשים שיבואהו לזכור ויגיאת מצרי' והוא ענין אכילת הפסח בתחלה הזה ולזה אומר במה מקדם כי הלילו הזה הוא נמשך לכל בני ישראל לדורותם והנה הרמ"ב שכפר אלו המופתים הנפלאים לבניו ובעבור זה הדבר מופתים בארץ מצרים כי בזה האופן תמשך האמונה האמתית בשם יתעלה לבני ישראל תמיד באמרו למען תספר באזני בנך ובן בנך והנה הראון בזה שכבר עשה השם יתעלה אז המופתים הנפלאים בלאתי מצרים בעבור שגאנה זה לבני ובן בני זה כי בזה התמיד האמונה לבני ישראל כמו שזכרנו. והיה לך לאות על ידך. ר"ל שתהיה זאת הפרשה והיא קדש לי כל בכור כתובה ותהיה לאות לנו על היד להזכיר לנו ענין זאת הפרש' כי כשנשא אותה תמיד בידינו לאותנו לזכור עניינה ותהיה מפני זה תורת השם יתע' אשר נומו בזאת הפרשה שבורה בפינו ומזכור עניין יציאות מצרים שהיה בה מן הנפלאות מה שיבאנו להאמין בשם יתעלה אמונה אמתית והכ' בזה זאת המצוה בל' פרשיות בתורה והם קדש לי כל בכור. והיה כי יביאך. שתע ישראל והיה אם שמוע ולזה יהנו הלו הלבדע פרשיות כתובות בתפילין בתפילין של יד וכן מזכר בכל אלו הפרשיות בתפילין של ראש אמר בזה המקום ומזכרון בין עיניך והבאר המקומות אור ולטוטפות בין עיניך. ולאו שתדע ולין הכונה בזה שנגיח תפילין של יד על היד בעצמה כי זה יהי' מזיק מאד לפעולתנו וכן אין הכונה שנגיח התפילין של ראש בין העינים מפני מה שאמרה התור' בהם ומזכרון בין עיניך ולטוטפות בין עיניך וזה כי אין שם מקום יתקן שיונחו בו עם שהם יהיו סמוכי' בעינינו ר"ל שבבר יחכנו מ מלאי' הדברים כהונן עם שזה יהיה דבר יביא אותנו להיות ללענ ולשחוק לשאר העמים והנה התורה לא תצוה לעשות כמו אלו הדברים ולזה יהי' הראון בלמרו בין עיניך בראשו ומקו שהו' כנגד בין העינים והוא במקום שמוחו של תינוק הנשם בו ויהיה הראון בלמרו על יד נוכח היד והוא בפרק הראמצעי בין הכתף והזרוע וכבר יתבאר גם כן שאין תפילין של יד מונחים על היד בעצמו לפי שבא לך תצוה לעשות כמו אלו הדברים ולזה יהי' הראון בלמרו בין עיניך בראשו ומקו שהו' כנגד בין העינים והוא במקום שמוחו של תינוק הנשם בו ויהיה הראון בלמרו על יד נוכח היד והוא בפרק הראמצעי בין הכתף והזרוע וכבר יתבאר גם כן שאין תפילין של יד מונחים על היד בעצמו לפי שבא לך לאות ר"ל שיהיה לו לבד לאו' ואם על היד בעצמו היה לאות ולזכרון לו ולאחרי כי כלם יראו שו התפלין כמו שבארנו זה בתחלתא ועוד שכבר יראה שהתורה אותה שיהיו שו התפלין בלו המקומות כדי שבשים לבנו ומחשבתנו בלו הפרשיות כלמרו למען תהיה תורת יי' בפיך ולזה ראוי שיהיו התפלין של יד כנגד הלב ותפלין של ראש בחוש כי מחש תהיינה המחשבות ולאו שתדע כי התפלין של יד יחויב שיהיו ביד שמאל וזה כי כתוב בהם וקשרתם לאות על ידך בפרשיות שמע ישראל. והיה אם שמוע. ופעל הקשירה הזאת יחויב שיעשה ביד הימנית כמו שהתבאר מהפרשים הכוללים ולזה יחויב שיהיו התפלין ביד השמאלית כי לא יתכן שנקשר אותם ביד הימני אם יהיו התפלין ביד הימנית וזה מבואר בנפשו ולאו שתדע שאלו הל' פרשיות ראוי שיהיו על הסדר שהם בו בתורה בתפלין של יד בקלף אחד או בעור אחד ובתפלין של ראש בארבע חתיכו' מן הסדר שהם בו בתורה בתפלין של יד אחר שהם יהיו לאות שהו' לשון יחיד ובתפלין של ראש אמ' הקלף או מן העור וזה כי בתפלין של יד אחר שהם יהיו לאות שהו' לשון יחיד ובתפלין של ראש אמ' שהם יהיו לטוטפות הם רבים. ולאו שתדע כי כתיבת התפלין לא תהיה אלא בעור בהמה וחיה טהורה כי אין מהנהוג לכתוב בזולתם והתורה תצוה לעשות הפעולות לפי הנהוג כמו שהתבאר בפרשים הכוללים ואולם איכות עשית האות הזה והטוטפות לפי מה שיורה עליו הגדל האמות הכוללים ואולם איכות עשית האות הזה והטוטפות לפי מה שיורה עליו הגדל האמות היה מבואר לאבותינו הקדושים דור אחר דור מפי משה רבינו והנה מזכיר זה בזכרנו שרשי אילו המצות. ושמרת את החקה הזאת לזמנה מימים ימימה. ר"ל ושמרת אותה קדש הנה הקדש הנה יהיים כי הוא כמו יום אחד אחרוך כמו שקדם והנה הראון בזה החקו' התוקה המהנת בכל מקו' כמו אכילת מצה והשבתת השאור והחמץ ואולם בעשית הפסח לא יתחייבו בו כי אם בארץ ושם יתחייבו בו בכל שנה. והיה כי יביאך וגו'. והעבדת פשר כל רחם לי' מגיד לך הכתוב שלא יהיה מצות בכורות בכללה מהנת אלא בארץ ר"ל כי בכור בהמה שהורה אינה מהנת כי אם בארץ לפי שיש לו קדושת הגוף ואחנם פדיון פשר חמור ועריפתו ופדיון בכור אדם יתבאר שהוא מהנה גם כן בחוצה לארץ. ולזה זכר תחלה בכור הבהמה הטהורה קודם שיזכיר בכור אדם. לחודות כי בכור הבהמה הטהורה הוא לבדו תלוי בארץ וזה שאם היה בכור אדם נ"כ בלתי מהנה בחוצה לארץ היה ראוי שיקדי' בזאת המצוה בכור אדם כמו שהקדימו במה שקדם כאמרו באדם ובבהמה לי הוא. וכבר יראה גם כן שבכור אדם מהנה בחוצה לארץ כי תמצא בפרשת במדבר סיני שאמנו הבכורו' לישראל כלם והעידפי' על מנין הלוים בתנו חמשה שקלים ואם אומר אומר שהם היו לשם יתע' מפני שהלוים במצרי' בעוה הכותו כל בכור ולזה יתוויב שיהיו כפדי' הבכורות שנולדו אחר יציאת מצרים כי זה המכיין הי' בשנה השנית לצאת בני ישראל מארץ מצרים לפי מה שהתבאר בפרשת במדבר סיני וזה ראיה כי פדיון בשנה השנית לצאת בני ישראל מארץ מצרים לפי מה שהתבאר ר"כ שבכור בהמה טהורה מהנה בחוצה אדם מהנה בחוצה לארץ. ואם אומר שבכור יתבאר ר"כ שבכור בהמה טהורה מהנה בחוצה לארץ לפי שכבר היתה בהמת הלוים תחת כל בכור בבהמת בני ישראל בשנה השנית לצאתם ממצרי' לארץ לפי מה שהתבאר בפרשת במדבר סיני וזה ראיה שבכור בהמה טהורה מהנת בחוצה לארץ לפי מה שהתבאר בפרשת בהעלותך בכאן הוא כי קצת ענין הבכור בארץ ולזה אמר לו שאי אפשר שיוכח הענין כי כן כבר התבאר בכאן כי קצת ענין הבכור. ולזה אמר לו והיה כי יביאך וגו'. והעבדת כל פשר רחם לי' ואם לא תהיה תלויה בארץ לא בכורות אדם ולא בכורות הבהמ' לא יתקיים מה שמכר בכאן מהתלות קצת ענין הבכורה בארץ ובכלל כשהי' מחוייב בכורות הבהמ' לא יתקיים תלוי בארץ הוא מבואר שהוא ראוי שיהיה תלוי בארץ ענין בכורת בהמה שיש שיהיה קצת הבכורה תלוי בארץ הוא מבואר שהוא לוים לא נמנו ולא בכור הבהמה אשר לישראל כמו הענין לה קדושת הגוף ועוד כי הבהמות אשר ללוים לא נמנו ולא בכור הבהמה אשר לישראל כמו הענין בבכור האדם ולזה יראה שלא הקפידה התורה בבהמה כהקפדה בבכור אדם. ועוד כי בהמת בבכור האדם לא היתה קדושה בקופן קדושת הבכור שמכל לומר שתחול קדושת בכורות הבהמה הטהורה הלוים לא היתה קדושה בקופן קדושת בהמות הלוים כלם לאהרן ולבניו כי הבכורות הם לו על בהמות הלוים שאם היה הענין כן תהיינה בהמות הלוים בכורות הבהמות אשר לישראל היה לפי כמו שמכר בפרשת קרח. ואולם היות בהמות הלוים תחת בכורות הבהמות אשר לישראל ר"ל בכוריהם מבין בכורי מצרים שכבר היה ראוי שיהיו בכורות בהמתם לשם יתע' מפני שהלוים פדיון לבכורות בהמת ישראל ולפי שהלוים היו לשם יתע' היה לשון השם יתע' שתהיה בהמת הלוים פדיון לבכורות בהמת ישראל כי לא היה קדושה לפי שאין בכור הבהמה הטהור' מהנה בחוצה לארץ ובכלל הנה מפני שקצת המצו' הזכרות בזאת הפרשה כ"הנות בארץ ובחוצה לארץ כמו הענין בתפלין של ראש ותפלין של יד כי הם מזכרו בפרשת שמע והי' אם שמוע בלא תלי בארץ הארץ הוא מבואר שאין בכאן מצות בבית' הארץ זולת הראשו' והיא בכור הבהמה הטהור' אשר היא שמוכה לזה התלוי וכל פטר שגר בהמ' אשר יהיה לך הזכרים לי' למדנו מזה שבכור בהמה טהורה אינו מהנה לא בזכרים ולזה הוא מבואר שאם היה הראשון נקבה אינו קדוש ולא הבא אחריו לפי שאינו בכור ולא פטר רחם. וכל פטר חמור תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו זה מהנה בחוצה לארץ וכל מה שמזכר לארץ בפרשה מהמצו' כמו שקדם והנה זה השה הוא לכהן כמו שהתבאר בפרשת קרח. והנה זה השה אין לו קדושה כלל אבל הוא מחוין בכן כמו שאין לפדיון בכו' האדם קדושה ועוד שכבר מזכרה קדוש בבכור הבהמה הטהורה לבדו אחר בפרשת ראה אנכי כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש וגו' ולא מזכרה קדושה בפדיון פטר חמור והנה זה השה כבר יהיה מהכבשים או מן העזים כי כל אחד מהם נקבה אם יהיה נקבה או זכר תמי' או בעל מום כי כל אחד מלו נקבה שה ולזה יתחייב שיהיה חי כי היות אינו שה כי אם בשתוף השם לבד. ולפי שכבר תיבה אותו התורה לפדותו ושאם לא פדהו ישרפהו כדי שלא יהנה בו למדנו מזה שאסו' לאדם ליהנות בפטר חמו' עד שיפדהו ולמדנו כי כבר יתחייב אדם לפדותו מהיותה בכור אדם מבן חדש כי כבר נתבאר בו בפרשת קרח שמצות פדייתו תהיה מעת היותו בן חדש ואע"פ שכבר אין נופו נאסר בדבר שלא נפדה. ולזה יהיה זה הדין יותר ראוי בפדיית פטר חמי' שנוכו נאסר בהנאה עד פדייתו והנה לא זכרה התור' זה הדין בפטר חמור לפי שכבר יהיה אפשר לו שלא יפדהו אבל יערפהו ועוד כי כבר הסמיך לה

מה שזכרה מזה הענין בפדיית בכור האדם והנה לא ינהג דין פטר חמור אלא במי שיהיה מדרכו מין החמור ולזה אם היו קצת שיהיו חמור אינו חייב בבכורה ראוי שתדע שלא יהיה כפדה פטר חמור אלא בשה שיוכל ממנו הכהן לעשות כל מה שירצה כענין פדיון בכור אדם כי הקיים הכתוב פדיונם זה לזה בזה המקום ובפרשת קרח. ולזה לא יפדה פטר חמור בבעלי המוקדשים כי לא יוכל הכהן לעשות מהם מה שירצה כמו שיתבאר במה שיבא בנ"ה והוא מבואר שמצות פדייה קודמת למצות עריפה כי כבר מזכרה זה בתורה בבאור. והנה ענין הערפי' הוא לפי מה שיורה עליו הגדר שיכה בערפו בקופין ובמה שידמ' לזה ממה שיאמר לו בו לפי הנהוג ענין הערפי' ואם אומתו בענין אחר בעל זאת המצוה והוא מבואר שהו' אמור בהבאה אחר הערפיה כי אין לפועל הערפיה תכלית אחר אלא שלא יהנה ממנו בעליו. וכן כל בכור אדם בענין תפדה מגיד לך שאין בכור אדם מהנה אלא בזכרים ולזה אומר בענין בהבאה אחר הבכורות הזכרים ענין זאת הבדיית הוא שיתן לפי מה שמזכר בפרשת במדבר סיני לא נמנו אלא הבכורות הזכרים ענין זאת הבדיית הוא שיתן לכהן חמש סלעים של כסף או דבר שיקחהו הכהן בחמש סלעים כמו שהתבאר בפרשת קרח. והנה הסלע כ"ד מעה כסף לרוף משקל כל מעה מהם כמו משקל י"ו גרגירי שעורה. והנה זאת הפרש' צוונו לכתבה בתפלין של יד ובתפלין של ראש מה שאמ' והיה לאות על ידכם ולטוטפו' בין עיניך ולולנו שאר דברי אלו הפרשיות הם מבואריים ואולם התועלות האמיתיות הם:

התועלת הראשון הוא באמת. והוא מה שכתבנו בענין הבכורות כל הראוי שהתבאר בפרשה הראשונה ולזה לומר שנתן בכו' הבהמה הטהורה ובפדה פטר חמור ובכו' האדם והתועלת בלתי האמתות הוא להזכיר הכלל הגדול העשה השם יתעלה ביום הבכורה כל בכור בארץ מצרים באדם ובבהמה ולכני ישראל לא הגיע מזה כלל אבל הגיע להם מזה היציאה מעבדות לחירות וזהו תוקף היד אשר בו יצאו ממצרים כמו שאמר השם יתע' בראש זה הענין ולפי ידעתי כי לא יתן לתכם מלך מצרים להלוך ולא ביד חזקה וזה כי המכות הראשונות לא היו חזקות כחוזק זאת המכה והנה התועלת המגיע מזכירת זה המופת הנפלא הוא לבדם כי יש אלהים שופטים בארץ ומשגיח בהנהגים בו בזה האופן הנעלם מההשגחה והנה שרשי זאת זמה לפי מה שמזכר ממנה הם ו': **השרש** הראשון הוא שהבכור הוא הזכר שנפתח בו הרחם תחלה מבנ' פטר רחם וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים לי' וכל בכור אדם בבניך תפדה. ונאחר בפרשת במדבר סיני פקוד כל זכר בבני ישר' כבר התבאר זה בד' מחולין וחב' ומן' מבכורות:

השרש השני הוא שאם אין לאם רחם או שלא דרך הוקן או שבא אחר הנעלי אינו בכור וזה מבואר מהיותו מהשרש הקודם כבר נתבאר זה גם כן בד' מחולין:

השרש השלישי הוא שבכור בהמה טהורה אינו נהג בחיה כי אם בבהמה טהורה הבא מתנה קדנן לי' והוא שור וכבש ועז אחר בפרשת קרח כל פטר רחם לכל בשר אשר יקריבו מתנה לי' ואמר גם כן אחר זה שם אך הבור שור או בכור כבש או בכור עז מגיד שבשו לבל יהנה לא בחיה כבר הנבילו רז"ל כחה ישפלו הבעלים בבכור בהמה טהורה קודם שיתנהו לכהן כי לא יותכן להכנים להנאה הבכורות כי אי אפשר להם שיקיים מבהמות קדשים כי אסור ליהנות מהם ומועלים בחלבם כמו שיאמרנו בנזה ובדומה שב' לא תעבוד בבכור שורך ולא תגוז בכור צאנך כבר נתבאר זה בנ' מחולין ובד' מבכורות:

השרש הרביעי הוא שאין בכור בהמה טמאה מהנה במוקדשים שהם הם קדושים מעצמם והתורה אומרה הזכר תקדישו וזה המקום אומר שהו' אמור בבני ישראל יצאו קדושים שהם לגבוה כבר נתבאר זה בד' מבכורות: **השרש** החמישי הוא שבכור בהמה טהורה אינו מהנה אלא בארץ שב' והיה כי יביאך י' אל ארץ הכנעני אשר נשבע לך וגו'. והעבדת כל פטר רחם וגו'. והנה זה התלוי שב אל בהמה טהורה לבד כמו שבארנו בהם שקדם כבר נתבאר זה מן מתמודה ומל' מחלה: **השרש** השני הוא שבהמת השותפין חייבת בבכורה אבל כל פטר רחם בבני ישראל אך אם היה בה לגוי שותפות פטורה אינה בבני ישראל כבר נתבאר זה בד' ובשני מבכורות ובי"ג מחולין ובה' מעשרות:

התועלת השני הוא באמת והוא מה שהזהיר מלאכול חמץ בתו המצות שב' לא יאכל חמץ ואולם שרשי זאת האזהרה הם שנים: **השרש** הראשון אלא האזהרה אם לא אכל כזית חמץ אבל לא יאכל חמץ ולא' כל יאכל מחמצת והאכילה לא תהי' בפחו מכזית לפי הנהוג מזונה ואחד האוכל או המחתה ואותה הכל בכללו אכילה הוא וזה מבואר מאד הוא הנדר כבר נתבאר זה בד' מי ש ומכריתות ובב' מעשרות ובב' מחולין:

השרש השני הוא שהחמץ בפסח הוא אסו' בהנאה וזה מבואר מצות המצות והאזהרות שבאו בזה וזה כי התורה צותה להשבית השאור מנבולין ש"ל יאכל למו ואולם לא שיתייב על ההנאה כדת כי מפני שבא הענם החמור על האכילה ושרש זאת האזהרה בזה הדין משא מיני ההנאה ידענו לפי הפרשים הכוללים שעל ההנאה הוא באזהרה לא בכרת וכבר נתבאר זה בשני מופתים ראוה לומר שהחמץ הוא אסור בהנאה בד' ימי הפסח:

התועלת השלישי הוא באמת. והוא מה שנצטונו לזכור בלילו חמשה עשר בניסן ענין המופתים שעשה השם יתעלה ביציאת מצרים והת עלת בזאת המצוה הוא בעינו התועלת שזכרנו במצות הבכורות:

התועלת הרביעי הוא באמת. והוא מה שצונו שלא ירואה לנו חמץ ולא שאור בכל גבולינו בשבעת ימי הפסח וזה כלו הוא להרחיקנו שלא נאכל ממנו ולזה לא בא האזהרה בזה אלא בשהי' משלנו אבל אם היה משל הקדש או משל נכרי אין לחוש שנאכל אותו כי האדם לא יאכל מה שבידו משל אחרים אלא עם כל זה רצותינו ז"ל שנוסיף בזה שמיר' כשיהיה משל הנכרי כי אולי יקלה האדם בזה ויאכלנו ויסבון שכבר ישלמהו לו ולזה רצו שיעשה לו מחילה: **התועלת** החמישי הוא לחודיע כי השם יתעלה בשם הבוי המופתים בארץ מצרים לתכלית שיאמינו בו ישראל ויסברו זה לבניהם בדרך שהתברשם זאת האמונה הנפלאה בישראל תמיד עם שבזה תועלת לנשוע בלבנו בזה הגלות החזק שיקיים השם יתעלה היעודים שהבטיח על יד נביאיו הרבה פעמים כמו שקיים היעודים שהיו בענין יציאת מצרים וזו היא כוונת התורה בפרשה אלו הענינים בכל יוקום:

התועלת השני הוא באמת. והוא לזכור מה שצונו לכתוב בתפלין של יד ובתפלין של ראש אלו השני פרשיות כדי שנזכור תמיד ענין יציאת מצרים והמופתים שעשה השם יתע' לו והנה התועלת בזה מבואר ומה שקדם והנה זכרה התורה התפלין של יד קודם תפלין של ראש כי האות אשר ביד הוא יותר מכוון לזה כי הוא יזכרנו כי בחזק יד הוציאנו יי' ממצרים ועוד כי תפלין של יד הם כנגד הלב ותפלין של ראש כנגד המוח. והנה הלב הוא יותר נכבד מהמוח כי הוא התחלה לו כמו שהתבאר בספר בעלי חיים ולזאת הסבה אחשבה שרצת התור' שיהיו תפלין של יד בחתיכה אחת מן הקלף או מן הגויל ותפלין של ראש יהיו בחתיכו' רבות להגיד כי מהתחלה אחת יצאו פעולות רבות מלד המקבלים כמו שהלב הוא התחלה אחת בחסבר והוא יתן לחות כח על החוש והתמונה וכן הענין בשם יתעלה כי הוא אחד פשוט ויפתעפו ממנו רבוי פעולו מלד המקבלים וכזה האופן הסתעפו ממנו רבוי המכות והנפלאות לא שיהיו בו רבוי בעצמות יתעלה והנה שרשי אלו המצות הם ט':

השרש הראשון הוא שהמצוה בזה לכתוב אלו הפרשיות בתפלין בדיו ובעור בהמה טהורה וזה כי לא יתכן שיהיו על אלו המקומות שזכר הפרשיות האלו כי אם בזה האופן וכבר ביאר גם כן שהוויתם שם תהיה בכתיבה מזה אלא בחוזה וכתבתם בלו המצות בפרשת שמע והיה אם שמוע וכתבתם על מזוזות ביתך וגו' ולפי שהכתיבה לא תהיה על הנהוג כי אם בדיו ובעור בהמה טהורה המעובדת באופן יאות לכתוב בו ידענו שכתיבת התפלין לא תהיה כי אם בזה האופן כמו שנתבאר הפרשים הכוללים כבר נתבאר מהב' מ' וט' מסבת הב' ממנחות:

השרש השני הוא שתהיינה פרשיות תפלין כתובות בהם באופן שהם עליו בזולת תוספת וחסרון ושנו שב' היה לך לאות על ידך ולזכרון וגו' ר"ל שיהיה מה שבאלו הפרשיות שם על האופן שהם בו בעצמן מה שיהיה אלא בזכרות הכתיבות בהן כתיבת לשון אלא

מותו הדרך ומופו קיום לאנרים וידכו מבני דרן שם ומגילים מגם לאנרים ומתנרים לשם והנה נרחותם מלחמ' בשמעם שיבין פרשה מת עימו לדרוף מאריכם עם כל חילו ינחם העם בלי בפק תירחת מלחמתם ויסובו לאנרים ולפיכך הסיבם מל דרן לא מבר בא אים: דרך הבדר ים סוף. שלבו לים סוף דרך התדבר כי באותו הדרך לא יבאו מבני מצרי' ולא יהעו בדרכיה פרעה על שהסיג אותם כתבדו ויאמר בני ישראל את עיניהם והנה מצרים בו' ולא היה מז לבם תקנה בשונם כי לא יקבלם פרעה ואילו: ותתוסום עלו. וכל זה הוכרח לעשות מה על פי שהיו מזוייניים כי עם כל כלי זיינם לא היה להם אותה לב להלחם במצרים ולהמלט כי לא בשו בחלה: ויקח משה את עצמות יוסף עמו. בהיותו מז נשיא הדור: כי השבע השביע את בני ישראל. והנה חיוב הדור פוטל על נשיאו: ויי' הולך לפניהם. מחו שהיו בשבות שהיה חוץ לגבול מצרי' ונכנסו לתדבר סנר

קומץ מנחה

פרשת בשלח

כי קרוב הוא ואם יגיעום מצרים חוץ ג׳ ימים להחזירם יחזרו ויאסרו הלא לא בקשנו רק דרך ג׳ימי׳ ויחשבו שיקבלו אותם באהבה וברצון ובקל ישובו משא״כ בדרך רחוק׳ שלא יוכלו להשיגם רק אחר ג׳ ימים ולא בפחדה יגתקו לשוב בחשבם שלא יקבלום באהבה כיון שעקרו בם: ויסב אלהי׳ שערך להם שלחן והסיבן לאכול כד״א היוכל אל לערוך שלחן במדבר: וחמושי׳ עלו מכל המצטרף בדי שלא יתעוררו לשוב למצרים ושינה הכתוב לומר חמושים רמז לג׳ שערי ביגה שכלם היו מתוחים להוצאת ישראל ממצרי׳ וזהו שנזכר יציאת מצרי׳ נ׳ פעמים בחורה: נכחו אותיות חנוך והוא שר הפנים שהיה עמהם: זה׳ הולך לפניהם וגו׳ נכתב זה כדי שלא לתמוה איך ידעו אים׳ בקר או ערב כיון שהענני׳ הקיפום בכל ששה צדדי׳ לכן הודיענו שבהבדל עמוד ענן ועמוד אש היו יורדי׳ והיסה צבא מעלה פנא ידעי לומר שירה הא כתי׳ ונהורא עמי׳ שרי׳ ו״ל ראי׳ כמדרש שיש מלאך אח׳ שחקוק לו אות תחר על כתיפו ובעלות השחר חוזר האות על כתיפו כלפניו ובערב הוא בא אחריו כי מדה יום הוא החסר ומדת לילה הוא הדין: ובשביעי אמרו שירה והיסה דהא בסוף כשלח פיר״שי שבאו ה׳ חוטין שבציצית נגד ה׳ ימי׳ ששהו ישראל על הים עד שאמרו שירה: וי״ל

פרשת ויהי בשלח

ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם וגומ׳ עד השירה

ביאור המלות וקצת דברי הספור

אמר שבאשר שלח פרעה את העם הנה השם יתעלה שהנח׳ אותם בדרך בעמוד ענן יומם ובעמוד אש לילה לא הסכים להנחות אותם דרך ארץ פלשתים כי בדרך ההוא ימצא ארץ כנען קרוב לחצרים ויקל לישראל לשוב לחצרים והנה נחת הנה אותם בדרך ארוכה כי אחר השם פן ינחם העם בראותם מלחמה שיצטרכו להלחם עם הכנענים לרעם אדנם וישובו לחצרים. הלא תראה שעם כל זה אחרו ישראל כתנה רשע ושובה מצרים והנה כדי שלא יקל להם לשוב לחצרים הסב השם יתע׳ העם דרך המדבר יס סוף ולא היו הולכי׳ דרך ישרה אבל היו מקיפי׳ ומובבים המקום ההוא ולא היו בזה מתקרבים לארץ כנען ועוד סבב השם יתע׳ כדי שלא יתעוררו לשוב לחצרים שכבר העלה אותם חמושים ר״ל שיצאו עם כל קנייניה׳ ולא השאירו דבר ולא הספיק לשם יתעלה זה אבל סבב עם זה שהשיגום לחצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלות ולזה היו כלם חמושים מכל המצטרף להם לא היו חסרים דבר כאלו התחכם השם יתע׳ בכל הסבות שלא יפסר שום כחם כמו שבאר לעיל אמנם אם לא היה הפרשה שם על האופן שהיא בעצמה ולא תהיה ג״כ לאות ולזכרון כמו שכתוב בה כבר בתבאר זה בג׳ ובד׳ מחנחות וי״ב משבת ובב׳ ובי׳ מנטין:

השרש הראשוני הוא שיהיה עבור הטור שיכתבו בו התפילין לשמן בדרך שתהיה הוויתם בכללה לאות ולזכרון לאות ולטוטפות כבר בתבאר זה בד׳ מחנחות:

השרש הרביעי שיהיו הפרשיות מהתפלין כתובות בכסדר שלהם בתורה וכבר ביארנו אותה זה מפה שדקדקה התורה לכתוב בתפלין של ראש בפרשת הראשונה מאלו ולזכרון ובפרשה השנית ולטוטפות להורות שהפרשה הראשונה ראוי שתכתב ראשונה ומזה נלמוד שכן הענין בשאר הפרשיות ר״ל שהם יכתבו בסדור שלהם בתורה וראוי לדעת כן כי ראוי שנאמרין שהשלוחות נחלא בתורה בתכלית מה שאפשר עד שאין בה דבר ללא תועלת ומזה יתוייב שיהיה הסדור בפרשיותינו מכוון מהשם יתע׳ כבר בתבאר זה בשאלות מחנחות:

השרש החמישי הוא שיהיו הפרשיות בתפלין של יד יחד בבית אחד ובתפלין של ראש בד׳ בתים וזה שכבר נאמר בתפלין של יד בשתי אל הפרשיות והיה לאות שהוא לשון יחיד ואולם בתפלין של ראש בא בלשון רבים בזולת הפרשה הראשונה והנה אמרו רז״ל זהו לטוטפות כתיב וזה ממה שיורה הוראה מבוארת שאו הפרשיות שהיה בבתים מתחלפי׳ באופן שיראה בהם הדבור והיה זה כן לפי שהתפלין של יד הם כנגד הלב שהוא כח אחד ראשי׳ ותפלין של ראש הם כנגד המוח שהוא כח בלתי ראשי׳ ושפטנו ממנו כחות החוש והתנועה שהם רבי׳ בחוש שקנה הכח מהלב שהוא האבר הראשי׳ וכאלו העיד בתפלין של יד על מה שיושבע מהשם יתע׳ שהוא הראשי׳ המחולש ובתפלין של ראש מה שיושבע בחמצעות האמצעות הבלתי ראשי׳ אשר נסבת זו יושבע מהשם יתע׳ פעולות רבו׳ ומאד זה שבע ממנו רבוי המכות הנפלאות לא שיהיה בו רבוי בעצמותו וכבר בתבאר זה הסדר בג׳ מחנחות:

השרש הששי הוא שיונחו תפלין של ראש במות שהוא כנגד בין העינים והוא המקו׳ שמוחו של תיקוק רופס ותפלין של יד בזרעך והוא הפרק שבין הכתף והזרוע באופן שיהיו כנגד לבו כשיהיה מדקקו אצל מעלו כדי שתהיה בזה הפעלה שיהיה הדברי׳ הלה על לבבו מתבאתו תמיד כבר ביארנו זה בלשון התורה באמרו והיה לאות על ידך ולזכרון בין עיניך אצל ביאורנו בזה הפסוק וכבר בתבאר זה בג׳ מערובין ובג׳ מחנחות: **השרש** הששיי הוא שיונחו תפלין של יד ביד שלא ישתמש בה לקשור כדי שיוכל לקשר ביד האחרת שב׳ בפרשת שמע והיה אם שמוע וקשרתם לאות ולזה תהיה הנחתם ביד שמאל כדי שתהיה הקשירה בימין או ביד ימין לפי שהם אצל יד ראשי׳ ומעיקר הוא שיהיו בה לטוטפות יקשרו בהם באופן הראוי לקשור בלתי המקומות באופן שיהיו שם תמיד בזולת קשירה אחרת וכבר ביארנו התירה זה בתפלין של יד בפרשת שמע והיה אם שמוע ש׳ וקשרתם לאות על ידך כבר בתב׳ זה בג׳ מחנחות ומ׳ מעירובין ולפי שהרצועות הם מהדברי׳ הצאוי׳ בתפלין וצרכו ג״כ שיהיו מעובדו׳ לשמן בדרך שיתלאת בהן שיהיו לאות ולזכרון או לאות ולטוטפות כבר בתבאר זה מששי מסנהדרין ומד׳ מנטין: **השרש** הט׳ הוא שומן הנחת התפלין הוא ביום לבד ולא בלילה ולא בשבת ולא בי״ט כי לא יתכן שיהיו לאות לראות אותם ולזכרון על המנהג השביעי ואולם בשבת וי״ט לא יהיו לאות כי הם בעצמם לאות על זאת הכונה בעינה כמו שיתבאר מדברינו בג״ה במה שיבא ולזה לא יהיה מיוחס לו לתפילין שיהיו לאות כבר התבאר זה בג׳ מחנחות ובי׳ מערובין ובא׳ מברכות:

התועלת השביעי במלות: והוא לעדוף פטר חמור אם לא יפדהו בשה ותועלת זאת המצו׳ הוא כדי שיפדוהו בעלו׳ כי יקשה לו לעשות זה הפועל הזר ואולם שרשי זאת המצות הם עשרה: **השרש** הא׳ הוא שיהיה כפדה בשה לא בזולתו ושה יקרא הבא מהכבשי׳ או מהעזים שב׳ שה כבשים ושה עזים היה תמיים או בעל מום זכר או נקבה ולא יקרא שה אם לא היה חי כי לא יקרא המת שה כי אם בשתוף השם לבד כבר בתבאר זה בא׳ מבכורות:

השרש הב׳ הוא שזה הפדיון הוא לכהן כמו הענין בפדיון בכור אדם שמוכר אצלו וכבר מכר זה גם כן בפרשת קרח עם שאר מתנות כהונה אשר נתנו לאהרן זה מורה בלי ספק שזה הפדיון הוא לכהן כבר בתבאר זה בא׳ מבכורות: **השרש** השלישי הוא שפטר חמו׳ אסו׳ בהגלה כל זמן שלא נפדה ולזה נתה התורה לערפו שלא יבאו לידי תקלה כי אין בעריפתו תועלת אחר כמו שקדם כבר בתבאר זה בא׳ מבכורות: **השרש** הד׳ הוא שכבר יחויב לפדותו משש לו שלשים יום כמו הענין בבכור אדם שב׳ ופדויו מבן חדש תפדה שהרי מוכר פדיונם זה אחר זה בזה המקום ובפרשת קרח והם דומים זה לזה בשים לבם דין בכורה ואין בהם קדושת הגוף כבר בתבאר זה בא׳ מבכורות: **השרש** הה׳ הוא שאין פודין פטר חמור בפסולי המוקדשין והיה זה כן כי התורה זכרה שה סתם וזה יקרא שה מקושר עם קדש כי יש לו עדין קדוש עד שלא יוכלו הבעלים להנות ממנו בגזיזה וחלב ובהאכלתו לבעלים: ובכלל הנה ראוי שיפדה פטר חמו׳ להתירו בהגלה כמו שהוא מותר בהגלה לבעלים ובכלל לא בשה שנאסר ליהנות ממנו בהרבה מהתועלות ועוד כי כמו שבדין בכור אדם הוא לכהן לעשות ממנו כל מה שירצה כן הענין בפדיון פטר חמור כי כבר הוקשו פדיונם כבר בתבאר זה בא׳ מבכורות:

השרש הששי הוא שאם אין לו שה יוכל לפדותו בשווין כמו הענין בהקדש לפי מה שיתבאר בפרשת אם בחוקותי שהוא נפדה בשוין ואם היתה הבהמה של הקדש נפדית בשוי׳ כ״ש פטר חמור שאינו קדוש בעצמותו ובכלל הנה ירצה שהתור׳ הגבילה השה נפדית הפטר חמו׳ להקל לבעלי׳ כדי שתירצו לפדות פטר חמור כי ערך השה הוא על הרוב קטן מערך הפטר חמור לא להחמיר עליהם כי הרשות בידם שלא לפדותו כבר בתבאר זה בא׳ מבכורות:

השרש הז׳ הוא שיהיה הולד חמור ואמו חמורתה שנאמר פטר חמור ולא יהיה פטר חמור לפי הנהוג על המנהג הטבעי אלו שיהיה המולד והולד חמור כבר בתבא׳ בראשון מבכורות:

השרש הח׳ הוא שאינו מהנ אלא בדבר שיפתח בו הראש כמו הענין בבכור בהמה טהורה ובכור אדם שאינו מהנ אלא בזכרים כמו שבאר ומשם יתב׳ זה בפטר חמור ובכלם נאמר פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה כבר בתבאר זה בא׳ מבכורות:

השרש הט׳ הוא שאם היה לגוי שור שותפות בנולד או באמו פטור מבכור אך בשותפות ישראל אינו פטור שבא׳ פטר כל רחם בבני ישר׳ לבד כבר נת׳ זה בא׳ מבכורות:

השרש הי׳ שלא ינהג דין פטר חמור בבהמים ולוים כמו הענין בפדיון בכור אדם שבבר הקיטן הכתוב בפדיונם כבר בתבאר זה בראשון מבכורות: ובזה תמו כל הסרשים מזאת הפרשה:

יסכימו ישראל לשוב במצרים והנה בלתם לקח משה עצמות יוסף עמו לקיים מה שנשבע בני ישראל לאיסף להעלות עצמותיו ממצרים אתם כאשר יפקוד האם יתע׳ אותם: ויי׳ הולך לפניהם וגו׳: ר״ל שהשם יתע׳ היה מהלך לפניהם במה שהיה כאלו ושופע מאתו והו׳ עמוד הענן יומם ועמוד אש לילה להאיר להם כדי שיוכלו ללכת יומם ולילה כאשר ירצה האם יתע׳ כי מסעיה׳ ותחנייה׳ היה הכל על פי האם יתע׳ כמו שהתבאר במה שיבא והנה אלו הנפלאות התמיד האם יתע׳ לישראל כל יחי היותם במדבר כדי שתתפרס לאם יותר הפלגת גבורתו כדי שאמינו בו אמונה שלמה והנה אמ׳ שהשם יתע׳ מהלך לפניהם לדבר כלשון בני אדם ר״ל שהשגחתו היתה דבקה בהם להחזותם הדרך בכמו אלו הנפלאות העצומות: אכבדה בפרעה ובכל חילו: ר״ל שכבר אתכבד ואתעלה בעבור מה שאביא בפרעה ובחילו: מהמ׳ העצומה כי אז יכירו מ׳ כבודי וגבורתי ומעלתי לעשות כל מה שאחפוץ: ויודעו מצרים כי אני יי׳: ר״ל שלא יהיה לישראל לירוא שירדפו עוד מצרים אחריהם כי כבר יתבא׳ להם שאני יי׳ במה שאביא עליהם מהמכה העצומה ויירא מפני זה מרדוף עוד אחרי בני ישראל וזהו התועלת המגיע לישראל כאשר ידעו המצרים הפלגת גבורת האם יתע׳ כי הוא נלחם לישר׳ כי לא היתה הכונה בזה להביא המצרים לתמונת הש״י וזה מבואר בנפשו ויאמר׳ את רכבו: ר״ל בנוסר כי אין מחוק המלך לאמר רכבו או אולי עשה זה לרוב הזריזות לרדוף אחריהם: ואת עמו לקח עמו: יתכן שפתה אותם והסיתם לרדוף אחריהם כי הם היו ירא׳ים מזה לתה שראו מהנפלאות אשר עשה האם יתע׳ בעבורם יאפשר שהכריח אותם לרדוף אחריהם ולזה אמ׳ ואת עמו לקח עמו: ושלשים: ר״ל גבורים ושרים: ובני ישראל יוצאים ביד רמה: ר״ל שלא היו הולכים כדמות בורחים: ופרעה הקריב: ר״ל שהגיע מחנהו במרוצה חזקה באופן שהקריבו מאד לישראל: כי עוד למו עבוד את מצרים וגו׳: יתכן שאמרו לו זה לירתתם שיהיה שאו׳ ישראל הוא האלוה הפועל הרעות כמו שהיה חושב פרעה במה שאמ׳ לישראל ראו כי רעה כנגד פניכם כמו שביארנו במה שקדם ולזה הגיד להם משה שיתיצבו וירא׳ את ישועת יי׳ אשר יעשה לכם היום בהפך מה שהיו חושבים מאמנו שיהיה פועל הרעות לבד ואפש׳ גם כן שישראל היו ירא׳ים שיבדוק אחריהם פרעה מלך מצרים כשראה שלא ישובו ולזה היו ירא׳ים שיאמתו במודב׳ והגיד להם משה שלא ייראו מזה כי האם יתע׳ יסבב שלא יוסיפו המצרים לרדוף אחריהם ולזה אמ׳ להם שלא יוסיפו לרדוף המצרים עוד עד עולם כי כב׳ ידעו המצרים כח האם יתע׳ וגבורתו בהכבדו בפרעה ברכבו ובפרשיו: יי׳ ילחם לכם ואתם תחרישון: יתכן שזה להם שלא יצעקו ולא ידברו כדי שלא ירגישו המצרים שהם קרובים להם מאד ויודו להם חנים או יזיקו להם באופן אח׳ ולזאת האבה האם יתע׳ בענן שיהיה בין המצרים ובינינם בדרך שלא ירא׳ו המצרים את ישראל ולא יזיקום מה תצעק אלי: יתכן שמשה היה צועק לשם יתעלה לעשה מכב׳ ייכבד לב פרעה ובכל חילו והנה עם כל זה לא נחנע מלהתפלל לשם יתע׳ כי זה היה כלי שיחדש האם יתע׳ זה המופת לא על ידו להיות דבק בשם יתעלה בעת התפלה: וידמה שכב׳ אמ׳ האם יתע׳ לאשה שלא יצטרך לו לצעוק אל יי׳ להכין עצמו אל שיהיה דבק לשם יתעלה בעבו׳ שיהיה ראוי שיעשה זה המופת הנפלא על ידו כי היה דבק בו תמיד: ויסע מלאך האלהים ההולך לפני מחנה ישראל יתכן שקרא מלאך האלהים הכח השופע מאת האם יתע׳ שיספע מחמו זה הפלא העצום ר״ל שמוד הענן ומעמוד האש ולאפשר שיהיה מלאך השלום המכ׳ בזה הפסוק הוא משה כי הנביא יקרא מלאך כמו שקדם ויחשוב שבע׳ זה לפי שיש לנביא רוחם בחדוש האותות והנפלאות כמו שהתבא׳ בשני מספר מ״ו ועוד כי היה בזה תועלת לישראל שלא יירא׳ו מפרעה ומעמו כי הנביא שם עצמו במקום אשר היה בו מהסכנה יותר ולזה הוא מבואר שהוא היה יודע בלי ספק שלא יקרם שום מזק בזה ועוד כי לפי שהנביא היה יותר מוגבח לעוסק התדבקותו בשם יתעלה הנה היה ראוי שיהיה הוא אחרון כי בזה יעשה המלחמה שיגיעו מול פני המלחמה החזקה היות׳ גבורים: ויסע הענן ויחשך: ר״ל שכב׳ התקבצו שם שתי סבות להגיל ישראל מיד המצרים וזה כי כב׳ היה ענן מפסיק ביניהם אשר יחנכם מראותם והנה חשך הלילה ג״כ מנעם מראותם אותם: ואיר את הלילה: ר״ל שכב׳ האיר האם יתע׳ הלילה לישר׳ בעמוד אש וזה ג״כ סבה שלישית להגיל ישראל: ולא יי׳ את זה בדוח קדים עזה כל הלילה: ראוי שתדע כי האם כשיעשה המופתים ישתדל להמציא להם סבות אשר בהם יהיה יות׳ מעט מן הדרות אבל מעבע כמו שקדם וכב׳ ביארנו זה בשני מ״י: ולזאת הסבה המציא האם יתעלה ע״ל המופת רוח קדים עזה אשר היה מנגבת ומעתקת המים אל הצד המערבי באופן שחדש להם מנולה בים והיו מי הים מימינו ומשמאלו כי המקום ההוא יות׳ בזה ולזה נשלם לו ההגלות עם הצל׳ המים מימינו ומשמאלו וזה הוא הרצון בהם שאמ׳ והמים להם חומה מימינם ומשמאלם לא שיהיו המים נבוהי׳ מימין ומשמאל ולא יהיו נגרים אלא היה הענין כן לא יהיה מבא לרוח הקדים לחדוש זה המופת אבל אם זה היו המים נבוהי׳ בצד המערבי כי הרוח העתיקם שם והיה חומה אותם תמיד מהאותם נגרים ולזה הולך יי׳ רוח קדים עזה כל הלילה: והנה קרא המים חומה ואם לאנם נבוהים לפי שהם היו מוכנים המצרים מלבא עליהם מימינם ומשמאלם ולא היו יכולים ללכת כי אם מאחריהם: ומאחריהם היה הענן לחומה ביניהם: ויסף יי׳ אל מחנה מצרים: יתכן שהמציא האם יתע׳ אז במחנה מצרים ענן עם אור קישורי היה יולד ממנו מטר וברקים לבהלם עם שהזה בתלחלה המקום המגולה אשר בו היו המים ולזה לא היו יכולי׳ הסוסים ללכת והם הסירו אופן מרכבותיו להקל מהסוסים כדי שיוכלו לברוח ולצאת מהי׳ ועם כל זה לא הועיל להם כי כבר היו הולכים שם בכבדות לרוב הטיט שהיה בים ואפש׳ שיהיה הרצון במה שאמ׳ בעמוד אש ובענן כי במחנה מצרים אשר הבביל אותו תמיד עמוד האש והענן שהיה בין מחנה ישרא׳ובין מחנה מצרים חדש האם יתע׳ מה שיהם את מחנה מצרים זה עם מטר סוחף וברקים כמו שאומר דוד וישלח חצי ויפיצם וברקים רב ויהומם או שהגיא האם רוח מקבלת לרוח הראשונה הבאה המים שבאו לנגד המערבי על מחנ׳ מצרים ואז הסירו המצרים אופן מרכבותיהם לברוח וזה הוא מה שאמר לחל זה נטה ידך על הים וישובו המי׳ על מצרים על רכבו ועל פרשיו וזה היה בתכלית הפלא כי במקו׳ שהיו בו ישראל היתה מנסבת רוח הקדים ובמקום שהיו בו המצרים היה מנסבת הרוח המקבלת לה עד שנשלחה בזה האופן ההלה לישראל בעת שהיו בו המצרים טובעים כמו שאמר לאחר זה וישובו המים ויכסו את הרכב ואת הפרשים לכל חיל פרעה הבאים אחריהם בים ולא נשאר בהם עד אחד ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים: ר״ל כי בעת שהיו המצרים טובעים היו ישראל הולכים ביבשה בתוך הים: ויבער יי׳ את מצרים בתוך הים: הראון בזה כי הרוח שהיה עליהם מי הים בלבלם ונערם והוליכם אל עומק מי הים לרוב הרתייה אשר היתה שם וזהו מה שאמר ירדו במצולות כמו אבן ואפשר היותו מענין לעקה כשעם בערו כנודי האריו׳ ר״ל שהם היו נוטעקי׳ מאד בראותם בא עליהם מי הים והנה בזה התועלת לישראל להודיעם כי הם היו אחריהם ושכבר היו טובעים וזה שאם לא היו הענין כן הנה מפני שהיה הענן ביניהם לא יתאמת לישראל שהיו טובעים המצרי׳ כי אולי יחשבו שלא ירדפו אחריה׳ בתוך הים אבל שבו מרדוף ואולם כשמעו אותם נוטעקים נתברר להם שהם היו בים אחריה׳ ושכבר טבעו שם כלם כי לא ראוי שנשאר מהמחל׳ ההוא דבר: ויושע יי׳ ביום ההוא ר״ל שביום ההוא נשלמה התשועה לישראל מיד מצרים כי זה יהיה סבה שלא יוסיפו המצרים עוד לרדוף אחריהם: וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים: ר״ל שהחלק מישראל שיצאו מהים והיו על שפת הים היו רואים המצרים טובעים בים: או יהיה הרצון בזה שהים הוציא הטובעים ממחנה מצרים לשפת הים ולזו ישראל המצרים מתים על שפת הים והביאור הראשון נראה לנו יותר: ויראו העם את יי׳ ר״ל שכב׳ נתברר להם כח ה׳ וגבורתו ולזה ירא׳ו ממנו: ויאמינו ביי׳ ובמשה עבדו: ר״ל שאז האמינו בשם יתע׳ בכל מה שיעד להם והאמינו במשה עבדו בכל מה שאמר להם בשמו כי אז נתברר להם כי הוא שליח נאמן לשם יתעלה והנה התועלת המגיעות מזה הספור הם ששה:

התועלת הראשון הוא באמת: והוא שראוי למי שיסתכל בדבר מה שיסתר מכל מה שיחבא מבוקשו ויכוין אל מה שיגיעהו אל התכלית הדרוש ולזה תראה כי כאשר רצה השם יתעלה לקחת ישראל לו לגוי משמרו את השבועה אשר נשבע לאבות התחכם בכל הסבות שאפשר וזה שהוא מדע מופתים עצומים יתבאר להם שהוא אדון הכל ובעת שהוציאם מהמצרים לא

ויסבו · לאחוריהם לנגד מצרים היו מקרבין כל יום הסליסי כדי להטעות את פרעה שיאמר תועים הם בדרך כמו שכ׳ ואמר פרעה לבני ישראל וגו׳ : ויחנו לפני פי החירות · הוא פיתום ועכשו נקראת פה החירות על שם שנעשו שם בני חורין · והם שני סלעים גבוהים זקופים והגיא שביניהם קרוי פי הסלעים : לפני בעל צפון · הוא נשאר מכל אלהי מצרים׳ כדי להטעותם שיאמרו קשה ירחתן

יד ועליו פירש חיוב משגיח לגויים ויאבדם : ואמר פרע׳ · כשישמע שהם שבי׳ לאחוריה׳ : לבני ישר׳ · על בני ישראל וכן יי׳ ילחם לכ׳ עליכ׳ אמרי לי אחי הוא אמרי עלי : נבוכי׳ הם · כלואי׳ ומשוקעים ובלע״ז שיר״ל כמו נבכי ים עמק הבכא מבכי נהרות · נבוכי׳ הם כלואי׳ הם במדב׳ שאינן יודעי׳ ללכת ממנו ולהיכן ילכו : ואכבדה בפרעה · כשהקב״ה מתנקם ברשעי׳ שמו מתגדל ומתכבד וכן הו׳ אומ׳ וכשפטתי אתו וגו׳ ואחר כך והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי וגו׳ ואמר שמה שב׳ רשפי קשת ואח׳ כך נודע ביהודה אלהי׳ ואומ׳ נודע יי׳ משפט עשה : בפרעה ובכל חילו · הוא התחיל בעבר׳ וממנו התחיל הפירענות : ויעשו כן · להגיד שבחן שמעו לקול משה ולא אמרו היאך נתקרב אל רודפנו אמו ארוכים לברוח אלא אמרו אין לנו אלא דברי בן עמר׳ : ויגד למלך מצרים · היקטורי׳ שלח עמה׳ וכיון שהגיעו לשלשת ימים שקבעו לילך ולשוב וראו שאינן חוזרין למצרי׳ באו והגידו לפרע׳ ביום הרביעי ובחמשי ובששי רדפו אחריה׳ ליל שביעי ירדו ליס בשחרית אמרו שירה והוא יוס ז׳ של פסח לכך אנו קורין השיר׳ ביו׳ הז׳ : ויהפך · נהפך ממה שהי׳ בדו׳ שהרי אמר להם קומו ולאו מתוך עמי ונהפך לב עבדיו שהרי לשעבר היו אומרים לו עד מתי יהיה זה לנו למוקש ועכשיו נהפכו לרדוף אחריה׳ בשביל ממונ׳ שהשאילו : מעבדנו · מעבוד אותנו : ויאסור את רכבו · הוא בעצמו : ואת עמו · לקח עמו · משכם בדברים לקינו ונטלו ממונו ושלחנוס בואו עמי ואני לא אתנהג כשאר מלכים דרך שאר מלכים עבדיו קודמין לו במלחמה ואני אקדוש לפניכ׳ שנא׳ פרעה הקריב הקריב עצמו ומהר לפני חיילותיו דרך מלכים ליטול ביזה בראש כמו שיבחר אני אשוה עמכם בחלק שנאמר אחלק שלל : בחור · נבחרים בחור לשון יחיד כל רכב ורכב שבמנין זה היה בחור : וכל רכב מצרים · ועמהם כל שאר הרכב ומהיכן היו הבהמות הללו אם תאמר משל מצרים הרי נאמר וימת כל מקנה מצרים ואם משל ישר׳ והלא נאמר וגם מקנינו ילך עמנו משל מי היו מהירא את דבר יי׳ מכאן היה רבי שמעון אומר טוב שבנחשים רצוץ מוחו : ושלישים על כלו · שרי גבאות כתרגומו : ויחזק יי׳ את לב פרעה · שהיה תולה אם לרדוף אם לאו והחזק את לבו לרדוף : ביד רמה · בגבורה גבוהה ומפורסמת : ופרעה הקריב · היה לו לכתוב ופרעה קרב מהו הקריב הקריב עצמו ונתאמץ לקדש לפניהם כמו שהתנה עמהם : נוסע אחריהם · בלב אחד כאיש אחד · דבר אחר והנה מצרים נוסע אחריהם ראו שר של מצרים נוסע מן השמים לעזור למצרים תנחומא : וצעקו · תפסו אומנות הבותם בחברהם הוא אומר אל המקום אשר עמד שם כילחק בשלה בעקב ויפגע במקום : המבלי אין קברים · וכי מחמת חסרון קברים שאין קבריס במצרים ליקבר שם לקחתנו משם : שיפ״ור פליג״ה דיל״ן פוש״ים :

אשר

א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׳ : ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיָשֻׁבוּ וְיַחֲנוּ לִפְנֵי פִּי הַחִירֹת בֵּין מִגְדֹּל וּבֵין הַיָּם לִפְנֵי בַעַל צְפֹן נֹכַחוֹ תַּחֲנוּ עַל־הַיָּם : ג וְאָמַר פַּרְעֹה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְבֻכִים הֵם בָּאָרֶץ סָגַר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר : ד וְחִזַּקְתִּי אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְרָדַף אַחֲרֵיהֶם וְאֶכָּבְדָה בְּפַרְעֹה וּבְכָל־חֵילוֹ וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה וַיַּעֲשׂוּ־כֵן : ה וַיֻּגַּד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם וַיֵּהָפֵךְ לְבַב פַּרְעֹה וַעֲבָדָיו אֶל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ מַה־זֹּאת עָשִׂינוּ כִּי־שִׁלַּחְנוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵעָבְדֵנוּ : ו וַיֶּאְסֹר אֶת־רִכְבּוֹ וְאֶת־עַמּוֹ לָקַח עִמּוֹ : ז וַיִּקַּח שֵׁשׁ־מֵאוֹת רֶכֶב בָּחוּר וְכֹל רֶכֶב מִצְרַיִם וְשָׁלִשִׁים עַל־כֻּלּוֹ : ח וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּרְדֹּף אַחֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יֹצְאִים בְּיָד רָמָה : ט וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם וַיַּשִּׂיגוּ אוֹתָם חֹנִים עַל־הַיָּם כָּל־סוּס רֶכֶב פַּרְעֹה וּפָרָשָׁיו וְחֵילוֹ עַל־פִּי הַחִירֹת לִפְנֵי בַעַל צְפֹן : י וּפַרְעֹה הִקְרִיב וַיִּשְׂאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־עֵינֵיהֶם וְהִנֵּה מִצְרַיִם נֹסֵעַ אַחֲרֵיהֶם וַיִּירְאוּ מְאֹד וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה : יא וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה הֲמִבְּלִי אֵין קְבָרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לָמוּת בַּמִּדְבָּר מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לָּנוּ לְהוֹצִיאֵנוּ מִמִּצְרָיִם : יב הֲלֹא זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֵלֶיךָ בְּמִצְרַיִם לֵאמֹר חֲדַל מִמֶּנּוּ וְנַעַבְדָה אֶת־מִצְרָיִם כִּי טוֹב לָנוּ עָבֹד אֶת־מִצְרַיִם מִמֻּתֵנוּ בַּמִּדְבָּר : יג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַל־תִּירָאוּ הִתְיַצְּבוּ וּרְאוּ אֶת־יְשׁוּעַת יְהוָה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם כִּי אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת־מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תֹסִפוּן לִרְאֹתָם עוֹד עָדְ׳ : יד יְהוָה יִלָּחֶם לָכֶם וְאַתֶּם תַּחֲרִשׁוּן׳ : טו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה מַה־תִּצְעַק אֵלָי דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסָּעוּ׳ : טז וְאַתָּה הָרֵם אֶת־מַטְּךָ וּנְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־הַיָּם וּבְקָעֵהוּ וּיְבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה׳ : יז וְאֲנִי הִנְנִי מְחַזֵּק אֶת־לִבּוֹ שֶׁל מִצְרַיִם וְרָדַף אַחֲרֵיהֶם וְאֶכָּבְדָה בְּפַרְעֹה וּבְכָל־חֵילוֹ בְּרִכְבּוֹתָיו׳ : יח וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי יְהוָה בְּהִכָּבְדִי בְּפַרְעֹה בְּרִכְבּוֹתָיו׳ : יט וַיִּסַּע מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים׳ הַהֹלֵךְ לִפְנֵי מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיֵּלֶךְ מֵאַחֲרֵיהֶם׳ וַיִּסַּע עַמּוּד הֶעָנָן׳ מִפְּנֵיהֶם׳ וַיַּעֲמֹד׳ מֵאַחֲרֵיהֶם׳ : כ וַיָּבֹא׳ בֵּין מַחֲנֵה מִצְרַיִם׳ וּבֵין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל׳ וַיְהִי הֶעָנָן׳ וְהַחֹשֶׁךְ׳ וַיָּאֶר׳ אֶת־הַלָּיְלָה׳ וְלֹא׳ קָרַב׳ זֶה אֶל־זֶה׳ כָּל־הַלָּיְלָה׳ : כא וַיֵּט׳ מֹשֶׁה׳ אֶת־יָדוֹ׳ עַל־הַיָּם׳ וַיּוֹלֶךְ׳ יְהוָה׳ אֶת־הַיָּם׳ בְּרוּחַ׳ קָדִים׳ עַזָּה׳ כָּל־הַלַּיְלָה׳ וַיָּשֶׂם׳ אֶת־הַיָּם׳ לַחָרָבָה׳ וַיִּבָּקְעוּ׳ הַמָּיִם׳ : כב וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׳ בָּאוּ׳ בְּתוֹךְ׳ הַיָּם׳ בַּיַּבָּשָׁה׳ וְהַמַּיִם׳ לָהֶם׳ חֹמָה׳ מִיָּמִינָם׳ וּמִשְּׂמֹאלָם׳ : כג וַיִּרְדְּפוּ׳ וַיָּבֹאוּ׳ אַחֲרֵיהֶם׳ כָּל־סוּס פַּרְעֹה׳ רִכְבּוֹ׳ וּפָרָשָׁיו׳ אֶל־תּוֹךְ׳ הַיָּם׳ : כד וַיְהִי׳ בְּאַשְׁמֹרֶת׳ הַבֹּקֶר׳ וַיַּשְׁקֵף׳ יְהוָה׳ אֶל־מַחֲנֵה׳ מִצְרַיִם׳ בְּעַמּוּד׳ הָאֵשׁ׳ וְהֶעָנָן׳ וַיָּשֶׁת׳ אֶת־מַחֲנֵה׳ מִצְרָיִם׳ : כה וַיָּסַר׳ אֶת־אֹפַן׳ מַרְכְּבֹתָיו׳ וַיַּנְהֲגֵהוּ׳ בְּכָבֵד׳ וַיֹּאמֶר׳ מִצְרַיִם׳ נָנוּסָה׳ מִפְּנֵי׳ יִשְׂרָאֵל׳ כִּי׳ יְהוָה׳ נִלָּחֵם׳ לָהֶם׳ בְּמִצְרָיִם׳ : כו וַיֹּאמֶר׳ יְהוָה׳ אֶל־מֹשֶׁה׳ נְטֵה׳ אֶת־יָדְךָ׳ עַל־הַיָּם׳ וְיָשֻׁבוּ׳ הַמַּיִם׳ עַל־מִצְרַיִם׳ עַל־רִכְבּוֹ׳ וְעַל־פָּרָשָׁיו׳ : כז וַיֵּט׳ מֹשֶׁה׳ אֶת־יָדוֹ׳ עַל־הַיָּם׳ וַיָּשָׁב׳ הַיָּם׳ לְפְנוֹת׳ בֹּקֶר׳ וּמִצְרַיִם׳ נָסִים׳ לִקְרָאתוֹ׳ וַיִּנְעַר׳ יְהוָה׳ אֶת־מִצְרַיִם׳ בְּתוֹךְ׳ הַיָּם׳ : כח וַיָּשֻׁבוּ׳ הַמַּיִם׳ וַיְכַסּוּ׳ אֶת־הָרֶכֶב׳ וְאֶת־הַפָּרָשִׁים׳ לְכָל׳ חֵיל׳ פַּרְעֹה׳ הַבָּאִים׳ אַחֲרֵיהֶם׳ בַּיָּם׳ לֹא׳ נִשְׁאַר׳ בָּהֶם׳ עַד׳ אֶחָד׳ : כט וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׳ הָלְכוּ׳ בַיַّבָּשָׁה׳ בְּתוֹךְ׳ הַיָּם׳ וְהַמַּיִם׳ לָהֶם׳ חֹמָה׳ מִיָּמִינָם׳ וּמִשְּׂמֹאלָם׳ : ל וַיּוֹשַׁע׳ יְהוָה׳ בַּיּוֹם׳ הַהוּא׳ אֶת־יִשְׂרָאֵל׳ מִיַּד׳ מִצְרָיִם׳ וַיַּרְא׳ יִשְׂרָאֵל׳ אֶת־מִצְרַיִם׳ מֵת׳ עַל־שְׂפַת׳ הַיָּם׳ : לא וַיַּרְא׳ יִשְׂרָאֵל׳ אֶת־הַיָּד׳ הַגְּדֹלָה׳ אֲשֶׁר׳ עָשָׂה׳ יְהוָה׳ בְּמִצְרַיִם׳ וַיִּירְאוּ׳ הָעָם׳ אֶת־יְהוָה׳ וַיַּאֲמִינוּ׳ בַּיהוָה׳ וּבְמֹשֶׁה׳ עַבְדּוֹ׳ : אז אָז׳ יָשִׁיר׳ מֹשֶׁה׳ וּבְנֵי׳ יִשְׂרָאֵל׳ אֶת׳ הַשִּׁירָה׳ הַזֹּאת׳ לַיהוָה׳ וַיֹּאמְרוּ׳ לֵאמֹר׳ אָשִׁירָה׳ לַיהוָה׳ כִּי׳ גָאֹה׳ גָּאָה׳ סוּס׳ וְרֹכְבוֹ׳ רָמָה׳ בַיָּם׳ : ב עֻזִּי׳ וְזִמְרָת׳ יָהּ׳ וַיְהִי׳ לִי׳ לִישׁוּעָה׳ זֶה׳ אֵלִי׳ וְאַנְוֵהוּ׳ אֱלֹהֵי׳ אָבִי׳ וַאֲרֹמְמֶנְהוּ׳ : ג יְהוָה׳ אִישׁ׳ מִלְחָמָה׳ יְהוָה׳ שְׁמוֹ׳ : ד מַרְכְּבֹת׳ פַּרְעֹה׳ וְחֵילוֹ׳ יָרָה׳ בַיָּם׳ וּמִבְחַר׳ שָׁלִשָׁיו׳ טֻבְּעוּ׳ בְּיַם׳ סוּף׳ : ה תְּהֹמֹת׳ יְכַסֻּיוּם׳ יָרְדוּ׳ בְמְצוֹלֹת׳ כְּמוֹ׳ אָבֶן׳ : ו יְמִינְךָ׳ יְהוָה׳ נֶאְדָּרִי׳ בַּכֹּחַ׳ יְמִינְךָ׳ יְהוָה׳ תִּרְעַץ׳ אוֹיֵב׳ : ז וּבְרֹב׳ גְּאוֹנְךָ׳ תַּהֲרֹס׳ קָמֶיךָ׳ תְּשַׁלַּח׳ חֲרֹנְךָ׳ יֹאכְלֵמוֹ׳ כַּקַּשׁ׳ : ח וּבְרוּחַ׳ אַפֶּיךָ׳ נֶעֱרְמוּ׳ מַיִם׳ נִצְּבוּ׳ כְמוֹ׳ נֵד׳ נֹזְלִים׳ קָפְאוּ׳ תְהֹמֹת׳ בְּלֶב׳ יָם׳ : ט אָמַר׳ אוֹיֵב׳ אֶרְדֹּף׳ אַשִּׂיג׳ אֲחַלֵּק׳ שָׁלָל׳ תִּמְלָאֵמוֹ׳ נַפְשִׁי׳ אָרִיק׳ חַרְבִּי׳ תּוֹרִישֵׁמוֹ׳ יָדִי׳ : י נָשַׁפְתָּ׳ בְרוּחֲךָ׳ כִּסָּמוֹ׳ יָם׳ צָלְלוּ׳ כַּעוֹפֶרֶת׳ בְּמַיִם׳ אַדִּירִים׳ : יא מִי׳ כָמֹכָה׳ בָּאֵלִם׳ יְהוָה׳ מִי׳ כָּמֹכָה׳ נֶאְדָּר׳ בַּקֹּדֶשׁ׳ נוֹרָא׳ תְהִלֹּת׳ עֹשֵׂה׳ פֶלֶא׳ : יב נָטִיתָ׳ יְמִינְךָ׳ תִּבְלָעֵמוֹ׳ אָרֶץ׳ : יג נָחִיתָ׳ בְחַסְדְּךָ׳ עַם׳ זוּ׳ גָּאָלְתָּ׳ נִהַלְתָּ׳ בְעֻזְּךָ׳ אֶל׳ נְוֵה׳ קָדְשֶׁךָ׳ : יד שָׁמְעוּ׳ עַמִּים׳ יִרְגָּזוּן׳ חִיל׳ אָחַז׳ יֹשְׁבֵי׳ פְלֶשֶׁת׳ : טו אָז׳ נִבְהֲלוּ׳ אַלּוּפֵי׳ אֱדוֹם׳ אֵילֵי׳ מוֹאָב׳ יֹאחֲזֵמוֹ׳ רָעַד׳ נָמֹגוּ׳ כָּל׳ יֹשְׁבֵי׳ כְנָעַן׳ : טז תִּפֹּל׳ עֲלֵיהֶם׳ אֵימָתָה׳ וָפַחַד׳ בְּגֹדֶל׳ זְרֹעֲךָ׳ יִדְּמוּ׳ כָּאֶבֶן׳ עַד׳ יַעֲבֹר׳ עַמְּךָ׳ יְהוָה׳ עַד׳ יַעֲבֹר׳ עַם׳ זוּ׳ קָנִיתָ׳ : יז תְּבִיאֵמוֹ׳ וְתִטָּעֵמוֹ׳ בְּהַר׳ נַחֲלָתְךָ׳ מָכוֹן׳ לְשִׁבְתְּךָ׳ פָּעַלְתָּ׳ יְהוָה׳ מִקְדָּשׁ׳ אֲדֹנָי׳ כּוֹנְנוּ׳ יָדֶיךָ׳ : יח יְהוָה׳ יִמְלֹךְ׳ לְעֹלָם׳ וָעֶד׳ : יט כִּי׳ בָא׳ סוּס׳ פַּרְעֹה׳ בְּרִכְבּוֹ׳ וּבְפָרָשָׁיו׳ בַּיָּם׳ וַיָּשֶׁב׳ יְהוָה׳ עֲלֵיהֶם׳ אֶת׳ מֵי׳ הַיָּם׳ וּבְנֵי׳ יִשְׂרָאֵל׳ הָלְכוּ׳ בַיַּבָּשָׁה׳ בְּתוֹךְ׳ הַיָּם׳ : כ וַתִּקַּח׳ מִרְיָם׳ הַנְּבִיאָה׳ אֲחוֹת׳ אַהֲרֹן׳ אֶת׳ הַתֹּף׳ בְּיָדָהּ׳ וַתֵּצֵאנָה׳ כָל׳ הַנָּשִׁים׳ אַחֲרֶיהָ׳ בְּתֻפִּים׳ וּבִמְחֹלֹת׳ : כא וַתַּעַן׳ לָהֶם׳ מִרְיָם׳ שִׁירוּ׳ לַיהוָה׳ כִּי׳ גָאֹה׳ גָּאָה׳ סוּס׳ וְרֹכְבוֹ׳ רָמָה׳ בַיָּם׳ : כב וַיַּסַּע׳ מֹשֶׁה׳ אֶת׳ יִשְׂרָאֵל׳ מִיַּם׳ סוּף׳ וַיֵּצְאוּ׳ אֶל׳ מִדְבַּר׳ שׁוּר׳ וַיֵּלְכוּ׳ שְׁלֹשֶׁת׳ יָמִים׳ בַּמִּדְבָּר׳ וְלֹא׳ מָצְאוּ׳ מָיִם׳ : כג וַיָּבֹאוּ׳ מָרָתָה׳ וְלֹא׳ יָכְלוּ׳ לָשֶׁת׳ מַיִם׳ מִמָּרָה׳ כִּי׳ מָרִים׳ הֵם׳ עַל־כֵּן׳ קָרָא׳ שְׁמָהּ׳ מָרָה׳ : כד וַיַּלֹּנוּ׳ הָעָם׳ עַל׳ מֹשֶׁה׳ לֵאמֹר׳ מַה׳ נִּשְׁתֶּה׳ : כה וַיִּצְעַק׳ אֶל׳ יְהוָה׳ וַיּוֹרֵהוּ׳ יְהוָה׳ עֵץ׳ וַיַּשְׁלֵךְ׳ אֶל׳ הַמַּיִם׳ וַיִּמְתְּקוּ׳ הַמַּיִם׳ שָׁם׳ שָׂם׳ לוֹ׳ חֹק׳ וּמִשְׁפָּט׳ וְשָׁם׳ נִסָּהוּ׳ : כו וַיֹּאמֶר׳ אִם׳ שָׁמוֹעַ׳ תִּשְׁמַע׳ לְקוֹל׳ יְהוָה׳ אֱלֹהֶיךָ׳ וְהַיָּשָׁר׳ בְּעֵינָיו׳ תַּעֲשֶׂה׳ וְהַאֲזַנְתָּ׳ לְמִצְוֹתָיו׳ וְשָׁמַרְתָּ׳ כָּל׳ חֻקָּיו׳ כָּל׳ הַמַּחֲלָה׳ אֲשֶׁר׳ שַׂמְתִּי׳ בְמִצְרַיִם׳ לֹא׳ אָשִׂים׳ עָלֶיךָ׳ כִּי׳ אֲנִי׳ יְהוָה׳ רֹפְאֶךָ׳ : כז וַיָּבֹאוּ׳ אֵילָמָה׳ וּשְׁנֵים׳ עָשָׂר׳ מַעְיָנֹת׳ מָיִם׳ וְשִׁבְעִים׳ תְּמָרִים׳ וַיַּחֲנוּ׳ שָׁם׳ עַל׳ הַמָּיִם׳ : כח וַיִּסְעוּ׳ מֵאֵילִם׳ וַיָּבֹא׳ כָל׳ עֲדַת׳ בְּנֵי׳ יִשְׂרָאֵל׳ אֶל׳ מִדְבַּר׳ סִין׳ אֲשֶׁר׳ בֵּין׳ אֵילִם׳ וּבֵין׳ סִינַי׳ בַּחֲמִשָּׁה׳ עָשָׂר׳ יוֹם׳ לַחֹדֶשׁ׳ הַשֵּׁנִי׳ לְצֵאתָם׳ מֵאֶרֶץ׳ מִצְרָיִם׳ : כט וַיִּסְעוּ׳ מֵרְפִידִים׳ וַיָּבֹאוּ׳ מִדְבַּר׳ סִין׳ אֲשֶׁר׳ בְּמִדְבַּר׳ פָּארָן׳ וַיַּחַן׳ יִשְׂרָאֵל׳ נֶגֶד׳ הָהָר׳ : ל וַיַּעַל׳ מֹשֶׁה׳ אֶל׳ הָאֱלֹהִים׳ וַיִּקְרָא׳ אֵלָיו׳ יְהוָה׳ מִן׳ הָהָר׳ לֵאמֹר׳ כֹּה׳ תֹאמַר׳ לְבֵית׳ יַעֲקֹב׳ וְתַגֵּיד׳ לִבְנֵי׳ יִשְׂרָאֵל׳ : לא אַתֶּם׳ רְאִיתֶם׳ אֲשֶׁר׳ עָשִׂיתִי׳ לְמִצְרָיִם׳ וָאֶשָּׂא׳ אֶתְכֶם׳ עַל׳ כַּנְפֵי׳ נְשָׁרִים׳ וָאָבִא׳ אֶתְכֶם׳ אֵלָי׳ : לב וְעַתָּה׳ אִם׳ שָׁמוֹעַ׳ תִּשְׁמְעוּ׳ בְּקוֹלִי׳ וּשְׁמַרְתֶּם׳ אֶת׳ בְּרִיתִי׳ וִהְיִיתֶם׳ לִי׳ סְגֻלָּה׳ מִכָּל׳ הָעַמִּים׳ כִּי׳ לִי׳ כָּל׳ הָאָרֶץ׳ : לג וְאַתֶּם׳ תִּהְיוּ׳ לִי׳ מַמְלֶכֶת׳ כֹּהֲנִים׳ וְגוֹי׳ קָדוֹשׁ׳ אֵלֶּה׳ הַדְּבָרִים׳ אֲשֶׁר׳ תְּדַבֵּר׳ אֶל׳ בְּנֵי׳ יִשְׂרָאֵל׳ : לד וַיָּבֹא׳ מֹשֶׁה׳ וַיִּקְרָא׳ לְזִקְנֵי׳ הָעָם׳ וַיָּשֶׂם׳ לִפְנֵיהֶם׳ אֵת׳ כָּל׳ הַדְּבָרִים׳ הָאֵלֶּה׳ אֲשֶׁר׳ צִוָּהוּ׳ יְהוָה׳ : לה וַיַּעֲנוּ׳ כָל׳ הָעָם׳ יַחְדָּו׳ וַיֹּאמְרוּ׳ כֹּל׳ אֲשֶׁר׳ דִּבֶּר׳ יְהוָה׳ נַעֲשֶׂה׳ וְנָשָׁמֵעַ׳ וַיָּשֶׁב׳ מֹשֶׁה׳ אֶת׳ דִּבְרֵי׳ הָעָם׳ אֶל׳ יְהוָה׳ : לו וַיֹּאמֶר׳ יְהוָה׳ אֶל׳ מֹשֶׁה׳ הִנֵּה׳ אָנֹכִי׳ בָא׳ אֵלֶיךָ׳ בְּעַב׳ הֶעָנָן׳ בַּעֲבוּר׳ יִשְׁמַע׳ הָעָם׳ בְּדַבְּרִי׳ עִמָּךְ׳ וְגַם׳ בְּךָ׳ יַאֲמִינוּ׳ לְעוֹלָם׳ וַיַּגֵּד׳ מֹשֶׁה׳ אֶת׳ דִּבְרֵי׳ הָעָם׳ אֶל׳ יְהוָה׳ : לז וַיֹּאמֶר׳ יְהוָה׳ אֶל׳ מֹשֶׁה׳ לֵךְ׳ אֶל׳ הָעָם׳ וְקִדַּשְׁתָּם׳ הַיּוֹם׳ וּמָחָר׳ וְכִבְּסוּ׳ שִׂמְלֹתָם׳ : לח וְהָיוּ׳ נְכֹנִים׳ לַיּוֹם׳ הַשְּׁלִשִׁי׳ כִּי׳ בַיּוֹם׳ הַשְּׁלִשִׁי׳ יֵרֵד׳ יְהוָה׳ לְעֵינֵי׳ כָל׳ הָעָם׳ עַל׳ הַר׳ סִינָי׳ : לט וְהִגְבַּלְתָּ׳ אֶת׳ הָעָם׳ סָבִיב׳ לֵאמֹר׳ הִשָּׁמְרוּ׳ לָכֶם׳ עֲלוֹת׳ בָּהָר׳ וּנְגֹעַ׳ בְּקָצֵהוּ׳ כָּל׳ הַנֹּגֵעַ׳ בָּהָר׳ מוֹת׳ יוּמָת׳ : מ לֹא׳ תִגַּע׳ בּוֹ׳ יָד׳ כִּי׳ סָקוֹל׳ יִסָּקֵל׳ אוֹ׳ יָרֹה׳ יָרֶה׳ אִם׳ בְּהֵמָה׳ אִם׳ אִישׁ׳ לֹא׳ יִחְיֶה׳ בִּמְשֹׁךְ׳ הַיֹּבֵל׳ הֵמָּה׳ יַעֲלוּ׳ בָהָר׳ : מא וַיֵּרֶד׳ מֹשֶׁה׳ מִן׳ הָהָר׳ אֶל׳ הָעָם׳ וַיְקַדֵּשׁ׳ אֶת׳ הָעָם׳ וַיְכַבְּסוּ׳ שִׂמְלֹתָם׳ : מב וַיֹּאמֶר׳ אֶל׳ הָעָם׳ הֱיוּ׳ נְכֹנִים׳ לִשְׁלֹשֶׁת׳ יָמִים׳ אַל׳ תִּגְּשׁוּ׳ אֶל׳ אִשָּׁה׳ : מג וַיְהִי׳ בַּיּוֹם׳ הַשְּׁלִישִׁי׳ בִּהְיֹת׳ הַבֹּקֶר׳ וַיְהִי׳ קֹלֹת׳ וּבְרָקִים׳ וְעָנָן׳ כָּבֵד׳ עַל׳ הָהָר׳ וְקֹל׳ שֹׁפָר׳ חָזָק׳ מְאֹד׳ וַיֶּחֱרַד׳ כָּל׳ הָעָם׳ אֲשֶׁר׳ בַּמַּחֲנֶה׳ : מד וַיּוֹצֵא׳ מֹשֶׁה׳ אֶת׳ הָעָם׳ מִן׳ הַמַּחֲנֶה׳ לִקְרַאת׳ הָאֱלֹהִים׳ וַיִּתְיַצְּבוּ׳ בְּתַחְתִּית׳ הָהָר׳ : מה וְהַר׳ סִינַי׳ עָשַׁן׳ כֻּלּוֹ׳ מִפְּנֵי׳ אֲשֶׁר׳ יָרַד׳ עָלָיו׳ יְהוָה׳ בָּאֵשׁ׳ וַיַּעַל׳ עֲשָׁנוֹ׳ כְּעֵשֶׁן׳ הַכִּבְשָׁן׳ וַיֶּחֱרַד׳ כָּל׳ הָהָר׳ מְאֹד׳ : מו וַיְהִי׳ קול׳ הַשֹּׁפָר׳ הוֹלֵךְ׳ וָחָזֵק׳ מְאֹד׳ מֹשֶׁה׳ יְדַבֵּר׳ וְהָאֱלֹהִים׳ יַעֲנֶנּוּ׳ בְּקוֹל׳ : מז וַיֵּרֶד׳ יְהוָה׳ עַל׳ הַר׳ סִינַי׳ אֶל׳ רֹאשׁ׳ הָהָר׳ וַיִּקְרָא׳ יְהוָה׳ לְמֹשֶׁה׳ אֶל׳ רֹאשׁ׳ הָהָר׳ וַיַּעַל׳ מֹשֶׁה׳ : מח וַיֹּאמֶר׳ יְהוָה׳ אֶל׳ מֹשֶׁה׳ רֵד׳ הָעֵד׳ בָּעָם׳ פֶּן׳ יֶהֶרְסוּ׳ אֶל׳ יְהוָה׳ לִרְאוֹת׳ וְנָפַל׳ מִמֶּנּוּ׳ רָב׳ : מט וְגַם׳ הַכֹּהֲנִים׳ הַנִּגָּשִׁים׳ אֶל׳ יְהוָה׳ יִתְקַדָּשׁוּ׳ פֶּן׳ יִפְרֹץ׳ בָּם׳ יְהוָה׳ : נ וַיֹּאמֶר׳ מֹשֶׁה׳ אֶל׳ יְהוָה׳ לֹא׳ יוּכַל׳ הָעָם׳ לַעֲלוֹת׳ אֶל׳ הַר׳ סִינָי׳ כִּי׳ אַתָּה׳ הַעִדֹתָ׳ בָּנוּ׳ לֵאמֹר׳ הַגְבֵּל׳ אֶת׳ הָהָר׳ וְקִדַּשְׁתּוֹ׳ : נא וַיֹּאמֶר׳ יְהוָה׳ אֵלָיו׳ לֶךְ׳ רֵד׳ וְעָלִיתָ׳ אַתָּה׳ וְאַהֲרֹן׳ עִמָּךְ׳ וְהַכֹּהֲנִים׳ וְהָעָם׳ אַל׳ יֶהֶרְסוּ׳ לַעֲלוֹת׳ אֶל׳ יְהוָה׳ פֶּן׳ יִפְרֹץ׳ בָּם׳ : נב וַיֵּרֶד׳ מֹשֶׁה׳ אֶל׳ הָעָם׳ וַיֹּאמֶר׳ אֲלֵהֶם׳ : נג וַיְדַבֵּר׳ אֱלֹהִים׳ אֶת׳ כָּל׳ הַדְּבָרִים׳ הָאֵלֶּה׳ לֵאמֹר׳ : נד אָנֹכִי׳ יְהוָה׳ אֱלֹהֶיךָ׳ אֲשֶׁר׳ הוֹצֵאתִיךָ׳ מֵאֶרֶץ׳ מִצְרַיִם׳ מִבֵּית׳ עֲבָדִים׳ : נה לֹא׳ יִהְיֶה׳ לְךָ׳ אֱלֹהִים׳ אֲחֵרִים׳ עַל׳ פָּנָי׳ : נו לֹא׳ תַעֲשֶׂה׳ לְךָ׳ פֶסֶל׳ וְכָל׳ תְּמוּנָה׳ אֲשֶׁר׳ בַּשָּׁמַיִם׳ מִמַּעַל׳ וַאֲשֶׁר׳ בָּאָרֶץ׳ מִתָּחַת׳ וַאֲשֶׁר׳ בַּמַּיִם׳ מִתַּחַת׳ לָאָרֶץ׳ : נז לֹא׳ תִשְׁתַּחֲוֶה׳ לָהֶם׳ וְלֹא׳ תָעָבְדֵם׳ כִּי׳ אָנֹכִי׳ יְהוָה׳ אֱלֹהֶיךָ׳ אֵל׳ קַנָּא׳ פֹקֵד׳ עֲוֹן׳ אָבוֹת׳ עַל׳ בָּנִים׳ וְעַל׳ שִׁלֵּשִׁים׳ וְעַל׳ רִבֵּעִים׳ לְשֹׂנְאָי׳ : נח וְעֹשֶׂה׳ חֶסֶד׳ לַאֲלָפִים׳ לְאֹהֲבַי׳ וּלְשֹׁמְרֵי׳ מִצְוֹתָי׳ : נט לֹא׳ תִשָּׂא׳ אֶת׳ שֵׁם׳ יְהוָה׳ אֱלֹהֶיךָ׳ לַשָּׁוְא׳ כִּי׳ לֹא׳ יְנַקֶּה׳ יְהוָה׳ אֶת׳ אֲשֶׁר׳ יִשָּׂא׳ אֶת׳ שְׁמוֹ׳ לַשָּׁוְא׳ : ס

רלבג

דבר אל בני ב׳ בטעם זרקא בתור׳ וסי׳ ויחנו לפני פי החירו׳ · כי יעשו מכל חטאת האדם · דבר אל בני ישר׳ ו׳ חס לאמר וסי׳ וישובו ויחנו · מה תצעק אלי · ויקחו לי תרומה · איש או אשה · וקח מאתם מטה · ויקחו אליך פרה : וישובו ח׳ רפין נמסר ביונה סימן ג׳ : נכחו ב׳ וסי׳ נכחו תחנו · כי נכחו יצאו · אמירה לבני ישראל ח׳ נמס׳ פרשת שמות : ויגד כ״ד וסי׳ מצויין בישעי׳ סימן ז׳ פסוק ב׳ : ויאמר ג׳ דגשים נמס׳ פרש׳ מקץ : ואת עמו ז׳ וסי׳ ויאסר את רכבו · ויחלש יהושע · אז עלה יהורם · ראה נתתי בידך את מלך העי · ואת מלך מעכה ואת עמו · דר״ה · ויראו את הערמות ויברכו · ויאמ׳ ללוים המביני׳ : ושלשם ל׳ חס׳ דחס׳ : ויצעקו ז׳ וסי׳ מצויין בשפטי׳ סימן ד׳ גבי סיסרא : ויאמרו ג׳ בטעם זרקא וסי׳ בפרשת ויצא : המבלי ד׳ וסי׳ אין קברי׳ ומלאך יי׳ דבר אל אליה התשבי · ויאמרו אליו איש עלה לקראתינו · יען אשר שלחת מלאכי׳ לדרוש בבעל זבוב :

חזקוני

ויסבו · לא כדרך שיסובו מצרים בדרך ס׳ שקבעו זמן דרך שלשת

לאמר לא נוכל לעבוד את מצרים: הלא־דין הדבר אשר דברנו אליך במצרים לאמר חדל ממנו ונעבדה את־מצרים כי־טוב לנו עבד את־מצרים ממתנו במדבר: ויאמר משה אל־העם אל־תיראו התיצבו וראו את־ישועת יהוה אשר־יעשה לכם היום כי אשר ראיתם את־מצרים היום לא תוספו לראתם עוד עד־עולם: יהוה ילחם לכם ואתם תחרשון:

פ

ויאמר יהוה אל־משה מה־תצעק אלי דבר אל־בני ישראל ויסעו: ואתה הרם את־מטך ונטה את־ידך על־הים ובקעהו ויבאו בני־ישראל בתוך הים ביבשה: ואני הנני מחזק את־לב מצרים ויבאו אחריהם ואכבדה בפרעה ובכל־חילו ברכבו ובפרשיו: וידעו מצרים כי־אני יהוה בהכבדי בפרעה ברכבו ובפרשיו: ויסע מלאך האלהים ההלך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם: ויבא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך ויאר את־הלילה ולא־קרב זה אל־זה כל־הלילה: ויט משה את־ידו על־הים ויולך יהוה את־הים

ברוח

להוציאנו מקמן גדול תחת קמץ קטן כמו ואומר אין רואני: הלא זה הדבר. איננו מפורש רק ידענו כי כן היה כי איך יאמרו לו בפנינו דבר שלא היה ודבר הזה הוא בכלל ולא שמעו אל משה: התיצבו וראו את ישועת יי. כי אתם לא תעשו מלחמה רק תראו את ישועת יי' אשר יעשה לכם היום ים גדול מאות אלף איש מהרודפים אחריהם ולמה לא ילחמו על נפשם ועל בניהם התשובה כי המצרים היו אדוני ליסר' וזה הדור היולא ממצרים למד מנעריו לסבול עול מצרי ונפשו שפלה ואיך יוכל עתה להלחם עם אדוני ולחם דבר אל בני ישראל ויסעו: הרם ג' מסורת הרם את מטך. כשופר הרם קולך. מלמד שהמתם וערבב חות' בקולות ואיך ואתה הרם לך בני אלעזר כשוף הנחל. כמו הלא נעשה גם ע"י המים אף הים נעשה כן ע"י המ'. ובקעהו בזכות ויבקע עני עולה ובזכות בקע לבלולת קרי ביה בקע וזהו סגנון הפס בבקע המים: ויאר ב'במסור' ויאר את הלילה. אל יי' ויאר לנו וזהו ויהי הענן והחשך למצרים אלא סר ממוד הענן כמו בשחר הלילות. אלא היה הולך לאחוריהם' כדי להחשיך למצרי' אבל לישראל היה אור דכתיב אל יי' ויאר לנו: ויולך ד' בחזקו ויולך יי' את הים. ויולך אותם בסכה ונבי מלאכים בסכה לעבדי מלך ארם בסנגורים לומר שנם מחריבים הוכו בסנגורי' ואיך ויקח בנזרמדן ויולך אותם בנלה ואיך בני אחרית העלה אשמנו עיניהם מהגלו' כאלו הוכו בסנגורים: זה אל' זה ב' דפתיכי אלא קרב זה אל זה. וקרא זה אל זה ואחר ר"ק ר"ק שנקבו אחל כי לומר סיר' ואחר לשם הק"כה מעשה ידי מצוני' בים ואח' אומרים שיבה וזהו ולא קרב זה אל זה אותם שנחר נפש וקרא זה אל זה.

ברוח

אמרי נועם

ים עשה את ידו ים כמדרש כאמר עשה אל הים שיבקע פיו ולא רצה אמר הק"כה אני אלך עמך וכשראה הים להק"כה שבא עם משה וגנם מפנין מ"ל עשה מה לך הים כי תנוס הלא לא רגיל לנקוע אמר ליה לא מפנין אני רק כי אם אלפני אדון אדוני ארץ הוא הק"כה אמל לעלך שתסר פרדס אלו לשומר ונוה אלא יניח אוש אדם לכנס כו פעם אחת אמר אמלך לעבדיו שילך לתוך הפרדס ושרא לו מותתו שיכיתו הפשומר ליכנס בו ולא רצה הפומר לפתוח הפרדס חזר לעלך מ"ל הפומר לא הכיתני ליכנס בו מ"ל המלך לך לפני ואלך אחריך פיל שראתו הפומר פתח לו הפתח מ"ל אוהב חילך לשוא' מה רחית שפתח עכשיו הפתח מ"ל הפומר וכי סבור אתה שפתחתי בשבורך לא פתחתי כ"מ בעבור שלעלך שרשיתי שבא אחרין כך אמר היה לאמה:

מ"ע ספורנו

מה תצעק אלי. כי אמנם הוא היה בכלל וינסקו בני ישראל אל ה'. אמנם נשקת אמה לא היתה מרגלת פרעה וחילו כי בבר הגיד לישראל את תפלת האבות ותיתתם כאתרו לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם ה' ילחם לכם אבל יש בתקונו אל בני ישראל שהיו אמרים' בתורם המצלי אין קבים ואחר כשגיל זה אלא ישמעו לו להכנס כיס לעיכך אמ' לו מה תצעק אלי בזה כי אמנם אמה אמה בנסרים. דבר אל בני ישראל ויסעו. ולא יחרו אמת אין: הרם את מטך. אל הרוח קדים שיבש הים לחרבה: ונטה את ידך. אל הים שיבש: ובקעהו. אל הים שיבש הים לחרבה: ובאו בני ישראל בתוך הים. ידעו מצרים כי אני יהוה. אל הים שיבש: ויסע מלאך האלהים. אל הים שיבש: ויבא בין מחנה מצרים. אל הים שיבש: ויהי הענן והחשך. אל הים שיבש: ויאר את הלילה. אל הים שיבש: ולא קרב זה אל זה. אל הים שיבש: ויט משה את ידו. אל הים שיבש: ויולך יהוה. אל הים שיבש:

הזקוני

להוציאנו. כמו להוציאנו דומה"ל. זכרנו ברך שהוא כמו זכרינו הנבל ידבילנו ומוד הרבה: אל יי. ולחם לכם ואתם תחרישון. כלומר תחרישו ואל תלינו מוד עלי לומר מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים. מה תצעק אלי לפי הפסק נסוף היה עשה שיהיו נושעים שהרי אחר לו הקב"ה ואכבדה בפרעה וגו' אלא אל ישראל הוא אל' שהיו נוסעים אל יעקיים שכן בכל מקום הוא מדבר עם משה בחקים ישראל. דבר אל בני ישראל ויסעו. הרי כבר אחרת להם בסמי' יי' ולחם לכם בטוחי' יהיו אלא אינם לנסעי: ואתה הרם את מטך. ולשון הסר' כלומר כמו ומאכו הורם התמיד הרימו מכאשל מדרך שמי והרם את הטעה כלומר הסר את מטך ונטעיית ידך נרידת תבקע את הים וכן הוא אומר ויט משה את ידו אל הים: ויסע מלאך האלהים. הוא התולך את עמוד הענן ומתוך כך יסע עמוד הענן: מלאך האלהים הוא שנאמר ויי' ההולך לפניהם ומפני שהוא אל' אל הנ"ה קורא לו הכתוב ויי' ל"ל ויסע מלאך הכתוב כתם דברו כתב אלו אל הודיע מי המלאך ההולך לפניהם ואחר כך פירש: שהוא עמוד הענן והיה הסמך בין ישראל ובין מצרים כמו שפורש והולך: ויבא בין מחנה. ויבא בין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך ובין מצרי': ויאר את הלילה. פרש"י לשון אורה ר"ת הרי בתלי' נני לילה אור בעדינו פרש"י לשון מסך אלא יי' ל' דל' מסך קלי למצרים ולשון אורה קלי לישראל ותרגום מיבא. ויאר את הלילה. עמוד האש ההולך לפניהם לילה לא שנה מנהגו ואם אור לאחוריהם כמו עמוד הענן היה מאיר למצרים כמו לישראל אבל הענן שעל עמ' לו מלאו יהם ודבר זה נרם שלא רדפו מצרים לישראל כל הלילה. ל"ל ולא קרב זה אל זה לא קרב עמוד האש שלפני מחנה ישראל אל עמוד הענן שלפני מחנה מצרים אבל נבקר קרבו ונתקרבו ויד לפני מחנה מצרים והתמוש כמו שמש לקמן: ויבקעו המים. משמע עד קרקעיתו של ים וכתוב אחר אומר קפאו תהומות בלב ים דמשמע שלא נבקעו לגמרי אלא נבקעו ולעלה ואם נבקעו לגמרי הוצרכו לירד עד תהום לפיכך נבקע הנודע דאילתא הוי ונעשה לישראל כמה מהלכו של לדם בשלש נפי אף המים בשלש קפאו וכשעברו ישראל בים לא הוצרכו לעלות ולרדת כי המים עמדו כאן וכאן שלש רוב מיתות נושו הבתרי' לשדרם שמו': ויסע ויבא ויט כל אחד משלשה פסוקים אלו ים כו ע"ב אותיות ומהם יוצא שם בן מ"ב אותיות כמו שפרש"י בסוכה בפ' לולב ובמה קרע את הים ולפי שתפלה הוצירו משה על המים לפיכך בהוסעבנת בפ' שבו אלו המים אלו מזרחין ממנו שמי מיבנו הרחשונות לשני מנלין ונראה לאלו הוצרכנוסו כולו הסם אל' וה"ל שהאחד מיבת רמשנה והאחרת מיבת שלושים ושבע: ויבאו

רל"בג

ולזה כסר שבני ישראל היו יוצאי' כיד רמה לא כדמות בורחי' ולזה לא היה לפרעה לעשות שיהיה בורח העם אלא שעלתם הסם יעבו' היתל' כמה להביא פרעה עד שירדוף אחריה' כדי להרלות לישראל מופת קריעת יס כוף כדי שתעלם להם האמונה בשם יתב' : הפופלא

אשר דברנו אליך במצרים. והיכן דברו ירא יי' עליכם ויספוט: ממותנו מאשר נעבוד והם היה נקוד מלא פוס היה נבאר ממיתתנו עכשו שנקוד בשורק נבא' מאשר נעבוד וכן מי יתן מוהנו בנמות וכן מי יתן מותי דהבשל ס באמות כמו ליום קומי לעבד בו יום סודי בשלוס שלקוס שלשוד: כי אשר ראית' את מצרי'. מה שראיתם אותם היום הזה שראיתם אותם היום לא תוסיפו עוד: ילחם לכם. בשבילכ' וכן כי יי' נלחם להם וכן אם אל תריבון וכן אשר דבר לי וכן אתה' תריבון לבעל: מה תצעק אלי. למדנו שהיה משה עומד ומתפלל אמר לו הב"ה לא עת עתה להאריך שישראל נתונים בצרה. דבר אחר מה תצעק אלי עלי הדבר ולא עליך כמו שראל להלן על בני ועל פעל ידי תצוני: דבר אל בני ישראל ויסעו אין להם אלא ליסע שאין היס עומד בפניהם כדאי זכות אבותיה' והם והאמונה שהאמינו בי וילאו לקרוע להם היס: וילך מאחריהם. להבדיל בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ולקבל חנים ובליסבראות של מצרי' בכל מקו הוא אומר מלאך יי' ובאן מלאך האלהים אין אלא בכל מקום אלא דיין מלאל שהיו ישר' נתונין בדין בחותם שעה אם להגלל אם להאבד עם מצרים: ובא בין מחנ' מצרי'. משל למהלך בדרך ובנו מהלך לפניו באו לסטי' לשבותו כשלו מלפניו ונתנו לאחריו בא אחד מאחריו נתנו לפניו באו לסטים לפניו ואחרי' מאחריו כתבו על זרועו ונלחם כך אנכי תרגלתי' לאפרי' קחם על זרועותי: ויסע עמוד הענן. כשחשיכה והשליס עמוד הענן את המחנ' לעמוד האש לא נסתלק הענן כמו שהיה רגיל להסתלק ערבית לגמרי אלא נסע והלך לו מאחריה' להחשיך למצרי': ויהי הענן והחשך. למצרי' ויאר עמוד האש את הלילה ליסר' והולך לפניה כדרכו ללכת כל הלילה והחשך של ערפל לבד מצרי': ולא קרב זה אל זה. מחנה אל מחנה:

ברוח

ב' ויבא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה ולא קרב זה אל זה כל הלילה: ויט משה את ידו על הים ויולך יהוה את הים ברוח קדים עזה כל הלילה ויבקעו המים: ובני ישראל באו בתוך הים ביבשה והמים להם חומה מימינם ומשמאלם: ויבאו מצרים ויבאו אחריהם כל סוס פרעה רכבו ופרשיו אל תוך הים: ויהי באשמרת הבקר ויבט יהוה אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן ויהם את מחנה מצרים: ויסר את אופן מרכבותיו ויהנהגהו בכבדת ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל כי יהוה נלחם להם במצרים: ויאמר יהוה אל משה נט את ידך על הים ויבאו המים על מצרים על רכבו ועל פרשיו: ויט משה את ידו על הים ויפן הים לפנות בקר לאיתנו והמצרים נסים לקראתו ויעער יהוה את מצרים בתוך הים: ויבאו המים ויכסו את הרכב ואת הפרשים לכל חיל פרעה הבאים אחריהם בים לא נשאר בהם עד אחד: ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והמים להם חומה מימינם ומשמאלם: ויושע יהוה ביום ההוא את ישראל מיד מצרים וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים: וירא ישראל את היד הגדלה אשר עשה יהוה במצרים ויירא העם את יהוה ויאמינו ביהוה ובמשה עבדו: אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת ליהוה ויאמרו לאמר אשירה ליהוה כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים: עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארממנהו: יהוה איש מלחמה יהוה שמו: מרכבת פרעה וחילו ירה בים ומבחר שלשיו טבעו בים סוף: תהמת יכסיומו ירדו במצולות כמו אבן: ימינך יהוה נאדרי בכח ימינך יהוה תרעץ אויב: וברב גאונך תהרס קמיך תשלח חרונך יאכלמו כקש: וברוח אפיך נערמו מים נצבו כמו נד נזלים קפאו תהומות בלב ים: אמר אויב ארדף אשיג אחלק שלל תמלאמו נפשי אריק חרבי תורישמו ידי: נשפת רוחך כסמו ים צללו כעופרת במים אדירים: מי כמכה באלים יהוה מי כמכה נאדר בקדש נורא תהלת עשה פלא: נטית ימינך תבלעמו ארץ: נחית בחסדך עם זו גאלת נהלת בעזך אל נוה קדשך: שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת: אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד כל יושבי כנען: תפל עליהם אימתה ופחד בגדל זרועך ידמו כאבן עד יעבר עמך יהוה עד יעבר עם זו קנית: תבאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת יהוה מקדש אדני כוננו ידיך: יהוה ימלך לעלם ועד: כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב יהוה עליהם את מי הים ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים: ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התף בידה ותצאן כל הנשים אחריה בתפים ובמחלות: ותען להם מרים שירו ליהוה כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים: ויסע משה את ישראל מים סוף ויצאו אל מדבר שור וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים: ויבאו מרתה ולא יכלו לשתות מים מרה כי מרים הם על כן קרא שמה מרה: וילנו העם על משה לאמר מה נשתה: ויצעק אל יהוה ויורהו יהוה עץ וישלך אל המים המרו המים מתוקו שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו: ויבאו אילמה ושם שנים עשרה עינות מים ושבעים תמרים ויחנו שם על המים:

ברוח

מאמרי נועם

מאמרי נועם

ממתינו ו' חסרים בליש' וסי' ממתינו במדבר. ומת בהר. עד יום מתן אלמנו'. ישב נא עבדך ואמת בעיני. ברך אלהים ומת. בזה דרכיו יומת. כן כתיב: ישועת ה' פתחים וסי' התיצבו וראו. חשף יי' את זרוע. מי יתן מציון. קדמאה. זכר חסדו ואמונתו. לא לכם להלחם בזאת: תספו ב' חס' וב' מלאים וסי' לא תספו לראותם. לא תספו על הדבר. אלין חס': מלאים. לא תוסיפו הביא מנחת שוא. עוד תוסיפו סרה. ותרויהן בישעיה בחד ענינא: תחרשון ב' א' מ"ל וא' חס' וסי' יי' ילחם לכם מי יתן החרש בעירי. ברך אלהים ומת. בזה דרכיו יומת. כן כתיב: ישועת ה' פתחים וסי' התיצבו וראו. חשף יי' את זרוע. מי יתן מציון. קדמאה. זכר חסדו ואמונתו. לא לכם להלחם בזאת: תספו ב' חס' וב' מלאים וסי' לא תספו לראותם. לא תספו על הדבר. אלין חס': מלאים. לא תוסיפו הביא מנחת שוא. עוד תוסיפו סרה. ותרויהן בישעיה בחד ענינא: תחרשון ב' א' מ"ל וא' חס' וסי' יי' ילחם לכם מי יתן החרש תחריסון. כמו אל תיראו. ויאמר הרם לך. כשופר הרם קולך. מלמד שהמתם וערבב חות' בקולות ואיך ואתה הרם לך בני אלעזר כשוף הנחל. כמו הלא נעשה גם ע"י המים אף הים נעשה כן ע"י המ'. ובקעהו בזכות ויבקע עני עולה ובזכות בקע לבלולת קרי ביה בקע וזהו סגנון הפס בבקע המים: ויאר ב'במסור' ויאר את הלילה. אל יי' ויאר לנו וזהו ויהי הענן והחשך למצרים אלא סר ממוד הענן כמו בשחר הלילות. אלא היה הולך לאחוריהם' כדי להחשיך למצרי' אבל לישראל היה אור דכתיב אל יי' ויאר לנו: ויולך ד' בחזקו ויולך יי' את הים. ויולך אותם בסכה ונבי מלאכים בסכה לעבדי מלך ארם בסנגורים לומר שנם מחריבים הוכו בסנגורי' ואיך ויקח בנזרמדן ויולך אותם בנלה ואיך בני אחרית העלה אשמנו עיניהם מהגלו' כאלו הוכו בסנגורים: זה אל' זה ב' דפתיכי אלא קרב זה אל זה. וקרא זה אל זה ואחר ר"ק ר"ק שנקבו אחל כי לומר סיר' ואחר לשם הק"כה מעשה ידי מצוני' בים ואח' אומרים שיבה וזהו ולא קרב זה אל זה אותם שנחר נפש וקרא זה אל זה.

ברוח

בעל הטורים

תחרישון כנים הכא ואיך מי יתן החרש תחריסון שלא להם משה מי יתן החרש תחריסון כי יי' נלחם לכם ואתי לכם לנעוק אלא תחריסון ואתי לכם לחכמה כי תבעתו ביי': מה תצעק אלי ראו לו את העתיד לנעוק אלי מ"יוסבהר להתפלל על ישרא' והם תיומות על אחותך מריס אל נא רפא נא לה. כי בת לקבר ושת להאריך אבל עתה אין עת להתפלל כלל אלא דבר אל בני ישראל ויסעו: הרם ג' במסורת הרם את מטך. כשופר הרם קולך. מלמד שהמתם וערבב חות' בקולות ואיך ואתה הרם לך בני אלעזר כשוף הנחל. כמו הלא נעשה גם ע"י המים אף הים נעשה כן ע"י המ'. ובקעהו בזכות ויבקע עני עולה ובזכות בקע לבלולת קרי ביה בקע וזהו סגנון הפס בבקע המים: ויאר ב'במסור' ויאר את הלילה. אל יי' ויאר לנו וזהו ויהי הענן והחשך למצרים אלא סר ממוד הענן כמו בשחר הלילות. אלא היה הולך לאחוריהם' כדי להחשיך למצרי' אבל לישראל היה אור דכתיב אל יי' ויאר לנו: ויולך ד' בחזקו ויולך יי' את הים. ויולך אותם בסכה ונבי מלאכים בסכה לעבדי מלך ארם בסנגורים לומר שנם מחריבים הוכו בסנגורי' ואיך ויקח בנזרמדן ויולך אותם בנלה ואיך בני אחרית העלה אשמנו עיניהם מהגלו' כאלו הוכו בסנגורים: זה אל' זה ב' דפתיכי אלא קרב זה אל זה. וקרא זה אל זה ואחר ר"ק ר"ק שנקבו אחל כי לומר סיר' ואחר לשם הק"כה מעשה ידי מצוני' בים ואח' אומרים שיבה וזהו ולא קרב זה אל זה אותם שנחר נפש וקרא זה אל זה.

ברוח

ב' ויבא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה ולא קרב זה אל זה כל הלילה: ויט משה את ידו על הים ויולך יהוה את הים ברוח קדים עזה כל הלילה ויבקעו המים: ובני ישראל באו בתוך הים ביבשה והמים להם חומה מימינם ומשמאלם: ויבאו מצרים ויבאו אחריהם כל סוס פרעה רכבו ופרשיו אל תוך הים: ויהי באשמרת הבקר ויבט יהוה אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן ויהם את מחנה מצרים: ויסר את אופן מרכבותיו ויהנהגהו בכבדת ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל כי יהוה נלחם להם במצרים: ויאמר יהוה אל משה נט את ידך על הים ויבאו המים על מצרים על רכבו ועל פרשיו: ויט משה את ידו על הים ויפן הים לפנות בקר לאיתנו והמצרים נסים לקראתו ויעער יהוה את מצרים בתוך הים: ויבאו המים ויכסו את הרכב ואת הפרשים לכל חיל פרעה הבאים אחריהם בים לא נשאר בהם עד אחד: ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והמים להם חומה מימינם ומשמאלם: ויושע יהוה ביום ההוא את ישראל מיד מצרים וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים: וירא ישראל את היד הגדלה אשר עשה יהוה במצרים ויירא העם את יהוה ויאמינו ביהוה ובמשה עבדו: אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת ליהוה ויאמרו לאמר אשירה ליהוה כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים: עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארממנהו: יהוה איש מלחמה יהוה שמו: מרכבת פרעה וחילו ירה בים ומבחר שלשיו טבעו בים סוף: תהמת יכסיומו ירדו במצולות כמו אבן: ימינך יהוה נאדרי בכח ימינך יהוה תרעץ אויב: וברב גאונך תהרס קמיך תשלח חרונך יאכלמו כקש: וברוח אפיך נערמו מים נצבו כמו נד נזלים קפאו תהומות בלב ים: אמר אויב ארדף אשיג אחלק שלל תמלאמו נפשי אריק חרבי תורישמו ידי: נשפת רוחך כסמו ים צללו כעופרת במים אדירים: מי כמכה באלים יהוה מי כמכה נאדר בקדש נורא תהלת עשה פלא: נטית ימינך תבלעמו ארץ: נחית בחסדך עם זו גאלת נהלת בעזך אל נוה קדשך: שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת: אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד כל יושבי כנען: תפל עליהם אימתה ופחד בגדל זרועך ידמו כאבן עד יעבר עמך יהוה עד יעבר עם זו קנית: תבאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת יהוה מקדש אדני כוננו ידיך: יהוה ימלך לעלם ועד: כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב יהוה עליהם את מי הים ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים: ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התף בידה ותצאן כל הנשים אחריה בתפים ובמחלות: ותען להם מרים שירו ליהוה כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים: ויסע משה את ישראל מים סוף ויצאו אל מדבר שור וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים: ויבאו מרתה ולא יכלו לשתות מים מרה כי מרים הם על כן קרא שמה מרה: וילנו העם על משה לאמר מה נשתה: ויצעק אל יהוה ויורהו יהוה עץ וישלך אל המים המרו המים מתוקו שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו: ויבאו אילמה ושם שנים עשרה עינות מים ושבעים תמרים ויחנו שם על המים:

ברוח

ברוח קדים עזה. ברוח קדים שהיא עזה שברוחו הוא הרוח שהב"ה נפרע בה מן הרשעים שנאמר ברוח קדי' תפיצם יבא קדים רוח יי' רוח קדים שברך בלב ימים והגה ברוחו הקשה ביום קדי': ויבקעו המי'. כל מי' שבעולם: כל סוס פרע' וכי סוס אחד היה מגיד שאין כולם חשובין לפני המקום אלא כסוס אחד: באשמורת הבקר. שלשת חלקי הלילה קרויי' אשמורה ואות' שלפני הבקר קורא אשמורת הבק' ואומ' אני שהוא חלוק למשמרו שיר מלאכי הארת את אחר כת לשלשה חלקי' לכך קרוי אשמורה וזהו שתרגו' אנקלו' מטרת: ויסקף. ויבט כלומר פנה אליהם להשחית' ותרגומו ואסתכי אף הי' לשון הבטה כמו שדה צופי' חקל סכות: בעמוד אש וענן. עמוד ענן יורד ועוש' אותו כטיט ועמוד האש מרתיחו וטלפי סוסיה' משתמטות: ויהס. לשון מהומה אשטור"ישון בלע"ז ערבבם נטל סנגיות שלה' ושנינו בפרקי רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי כל מקו' שנאמר מהומה הרעשת קול הוא וזה אב לכלן וירעם יי' בקול גדול על פלשתי' ויהום: ויסר את אופן מרכבותיו. מכח האש נשרפו הגלגלים והמרכבות נגררות והיושבים בהם נעים ומיבריהן מתפרקים: ומנהגו בכבדות. בהנהגה שהיא כבדה וקשה להם. במדה שמדדו ויכב' לבו הוא ועבדיו אף כאן ומנהגו בכבדות: נלח' להם במצריים. דבר אחר במצריים בארץ מצרי'. שבשם שאלו לוקי' על היש כך לוקים אותם שנשארו במצריים: ויאבו המי'. שזקופין ועומדין כחומ' ישובו למקומם ויכסו על מצרים: לפנו' בקר. לעת שהבקר פונה לבא: לאיתנו. לתקפו הראשו': נסי' לקראתו שהיו מהוממי' ומטורפי' ולא יכלו לקרא' המי': ויגער יי'. כאל' שמגער את הקדירה והופך הגליון למעלה והתחתון למעלה כך היו עולין ויורדין ומשתברין ביס ונתן הב"ה בהן חיות לקבל הייסורין ושניק הוא לשון טרוף בלשון ארמי והרב' יש במדרשי אגדה: ויכסו את הרכב לכל חיל פרעה. כן דרך המקרקות לכתוב למ"ל יתירה כמו לכל כלו תעשה נחשת וכן לכל כלי המשכן לכל עבודתו ואת דות' ומתריהם לכל כליהם ואינה אלא תקון לשון: וירא ישראל את מצרי' מת. שפלטן היס על שפתו כדי שלא יאמרו ישראל כשם שאנו עולי' מצד זה כך הם עולין מצד אחר רחוק ממנו וירדפו אחרינו: את הגדולה. את הגבורה הגדולה שעשתה ידו של הב"ה והרבה לשונו לשון יד ממש הן והמפרש יתקן הלשון אחר ענין הדבור:

ברוחַ קָדִים עַזָּה כָּל־הַלַּיְלָה וַיָּשֶׂם
אֶת־הַיָּם לֶחָרָבָה וַיִּבָּקְעוּ הַמָּיִם:
וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם
בַּיַּבָּשָׁה וְהַמַּיִם לָהֶם חוֹמָה מִיְּמִינָם
וּמִשְּׂמֹאלָם: וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם
וַיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם כָּל סוּס פַּרְעֹה רִכְבּוֹ
וּפָרָשָׁיו אֶל־תּוֹךְ הַיָּם: וַיְהִי
בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר וַיַּשְׁקֵף יְהוָה אֶל־
מַחֲנֵה מִצְרַיִם בְּעַמּוּד אֵשׁ וְעָנָן וַיָּהֹם
אֶת מַחֲנֵה מִצְרָיִם: וַיָּסַר אֶת־אֹפַן
מַרְכְּבֹתָיו וַיַּנְהֲגֵהוּ בִּכְבֵדֻת וַיֹּאמֶר
מִצְרַיִם אָנוּסָה מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי־יְהוָה
נִלָּחֵם לָהֶם בְּמִצְרָיִם: פ
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה
אֶת־יָדְךָ עַל־הַיָּם וְיָשֻׁבוּ הַמַּיִם עַל־
מִצְרַיִם עַל־רִכְבּוֹ וְעַל־פָּרָשָׁיו: וַיֵּט
מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַיָּם וַיָּשָׁב הַיָּם
לִפְנוֹת בֹּקֶר לְאֵיתָנוֹ וּמִצְרַיִם נָסִים
לִקְרָאתוֹ וַיְנַעֵר יְהוָה אֶת־מִצְרַיִם
בְּתוֹךְ הַיָּם: וַיָּשֻׁבוּ הַמַּיִם וַיְכַסּוּ
אֶת־הָרֶכֶב וְאֶת־הַפָּרָשִׁים לְכֹל חֵיל
פַּרְעֹה הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם בַּיָּם לֹא־
נִשְׁאַר בָּהֶם עַד־אֶחָד: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
הָלְכוּ בַיַّבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם וְהַמַּיִם
לָהֶם חֹמָה מִיְּמִינָם וּמִשְּׂמֹאלָם:
כ וַיּוֹשַׁע יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־יִשְׂרָאֵל
מִיַּד מִצְרָיִם וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־מִצְרַיִם
מֵת עַל־שְׂפַת הַיָּם: וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־
הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה בְּמִצְרַיִם
וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת־יְהוָה וַיַּאֲמִינוּ בַּיְהוָה
וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ: פ
אז עבריה: בכן

ברוח קדים. שהיא עזה שברוחו הוא הרוח שהב"ה נפרע בה מן הרשעים שנאמר ברוח קדי' תפיצם יבא קדים רוח יי' רוח קדים שברך בלב ימים והגה ברוחו הקשה ביום קדי': ויבקעו המי'. כל מי' שבעולם: כל סוס פרע' וכי סוס אחד היה מגיד שאין כולם חשובין לפני המקום אלא כסוס אחד: באשמורת הבקר. שלשת חלקי הלילה קרויי' אשמורה ואות' שלפני הבקר קורא אשמורת הבק' ואומ' אני שהוא חלוק למשמרו שיר מלאכי הארת את אחר כת לשלשה חלקי' לכך קרוי אשמורה וזהו שתרג' אנקלו' מטרת: ויסקף. ויבט כלומר פנה אליהם להשחית' ותרגומו ואסתכי אף הי' לשון הבטה כמו שדה צופי' חקל סכות: בעמוד אש וענן. עמוד ענן יורד ועוש' אותו כטיט ועמוד האש מרתיחו וטלפי סוסיה' משתמטות: ויהס. לשון מהומה אשטור"ישון בלע"ז ערבבם נטל סנגיות שלה' ושנינו בפרקי רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי כל מקו' שנאמר מהומה הרעשת קול הוא וזה אב לכלן וירעם יי' בקול גדול על פלשתי' ויהום: ויסר את אופן מרכבותיו. מכח האש נשרפו הגלגלים והמרכבות נגררות והיושבים בהם נעים ומיבריהן מתפרקים: ומנהגו בכבדות. בהנהגה שהיא כבדה וקשה להם. במדה שמדדו ויכב' לבו הוא ועבדיו אף כאן ומנהגו בכבדות: נלח' להם במצריים. דבר אחר במצריים בארץ מצרי'. שבשם שאלו לוקי' על היש כך לוקים אותם שנשארו במצריים: ויאבו המי'. שזקופין ועומדין כחומ' ישובו למקומם ויכסו על מצרים: לפנו' בקר. לעת שהבקר פונה לבא: לאיתנו. לתקפו הראשו': נסי' לקראתו שהיו מהוממי' ומטורפי' ולא יכלו לקרא' המי': ויגער יי'. כאל' שמגער את הקדירה והופך הגליון למעלה והתחתון למעלה כך היו עולין ויורדין ומשתברין ביס ונתן הב"ה בהן חיות לקבל הייסורין ושניק הוא לשון טרוף בלשון ארמי והרב' יש במדרשי אגדה: ויכסו את הרכב לכל חיל פרעה. כן דרך המקרקות לכתוב למ"ל יתירה כמו לכל כלו תעשה נחשת וכן לכל כלי המשכן לכל עבודתו ואת דות' ומתריהם לכל כליהם ואינה אלא תקון לשון: וירא ישראל את מצרי' מת. שפלטן היס על שפתו כדי שלא יאמרו ישראל כשם שאנו עולי' מצד זה כך הם עולין מצד אחר רחוק ממנו וירדפו אחרינו: את הגדולה. את הגבורה הגדולה שעשתה ידו של הב"ה והרבה לשונו לשון יד ממש הן והמפרש יתקן הלשון אחר ענין הדבור:

להרבה ס"ח מדרש לתרגום ירושלמי

כל סוס קדמ"ל כל סוס רכב פרעה ופרשיו וחילו תניי' כל סוס פרעה רכבו ופרשיו

ויאמר ס"ג סנהדרין ויאחרו

רביעי

חמה ע"חס' וכל מלכי' רבו' בחמ"ג

ברוח קדים. ס' כמס' הלל וחיבר ברוח קדים תשבר אניות תרשיש. מלמד שנשתברו על אניות שלשלמה כשנכנס: נחשמורות הנקר בי. הבא: ויבקע ויבא בתוך המחנה בחשמורת הנקר בני שחזל בהלחמו עם חנכי יבא בלעגל שהיה עת רצון שהקדל' בה עושין בה נס לנדיקים: ויסקף ל' הבט ותיבן ויסקף על פני סוס כמו שלשם ויזנו נתם ובברית כך כדומה לחן: ויסקף מלמילך ויסקף חרונה וירהו את המלך כמו שהיה מתיחלן אלך מנשתים כך היה אוונה אלך בהבתיב הת הכל נתן אוונה המלך לחלך: ויהס. כ' בחשורת ויהס לת מחנה מצרים ויי' את סיסרא לומר כמו שנאמר היה עומד הענן יורד ומיחלת לת הקרקע ובושהו סיטו ועמוד האש מרתיחו והיו עלפי סוסיהן מתחוסמות כך היה מיבורת ונמו אלשם נרסם נחל קישון כך נאמר אלשם היס ליבשה: וינהגו בכבדות על אחור תחבר העבודה. לפנות בקר. כל הבא ואיחד יעזרה אלהים לפנות בקר. שעזרם אלהים לפנות בקר. לאתנו אותיות לתנו שהאל הבא"ה על היס נמעשה נראתית שיקבע לפני ישראל. המה מיומיו' ומשמאלם חיה כתיב חסר שהב"ה נתחלה עליהם היתה על פסל מיכה שנגר היס לא יבו דכתיב ועבר ים לרה ס"ת רמ"ה שהוא נגימה' פסל מיכה. חז

מ"ע ספורנו

ויסע את היס לחרבה. רוח הקדים בקבית סיטו קרקע היס: ויבקעו המים בנסיית יד משה על היס נמצות בורחו: בלבו ביבשה כי קפאו תהומות ברוח הקדים ועברו על המים בנקפא: ויסקף ה' אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן. שני שעמודי שביו מהלכי נאתנת הפרחק אחר בין מחנה מצרי' ובין מחנה ישראל הקרבים לנד מחנה מצרים: ויהס. בעיני מלאי כעבין בכל אתים ותהי יד ה' בעיר מהומה גדולה מאד ויך את אנשי העיר מקטן ועד גדול ויסתרו להם פעילים. ומהם מיני מלחים כם מדוע תנרי הרעי' והיא היד הגדולה אשר עשה ה' במצרי' שראו ישראל ויירא כאתרו אשר יגורת מפניהם. אמנם פרטי המכות שהזכירה התורה לא היה בהם שום מולי ולתי שבאין ונהגה התורה הזכירה שאין מנרי' והזכירה גם כן מדוע מנרים: ויסר את אופן. בשמוד האש: בכבדות. מכח הטיט: כי ה' נלחם להם. ובנוסנו לא ילחם בנו עוד: לאיתנו. בשוא נגיו אל דרך הנקיבה שלא עשה כן שמו שבנקע: ומצרים נבים לקראתו. שמתחלת משמורת הבקר יד ה' הייתה בם להמם ולא מת מנוסה ונסו עד פנות הבקר דרך הנקיבה ובעת פנות בקר שב הים לאיתנו לאחת גליו בשקום הנקיבה אשר הגיעו שם מצרי' לאותה שעה ונפגמו נכים לקראתו הים: ויגער ה' את מצרים. שמלך ופעמו נגר אותם מעל המרכבות אל קרקע הים כמו מחני נערתי. שתנערי מעפר: ויסובו המים ברבות הגלים אל מקום הנקיבה. ויכסו את הרכב. אחר שנגערו מעליהם בעם אשר גם: ואת פרשיו. רוכבי הסוסים: לכל חיל פרעה הבאי אחריהם. המון כל הגוי מצרים והוכיח שנאת אחר הפרשים לאלתחה: ובני ישראל הלכו ביבשה. בעוד שמצרים היו שוגעים הים כי לא שב לאיתנו בשותם הקיצה שהיו שם ישראל: ויוסב ה' הים אל ישראל. ויעמד ה' הים אל ישראל: ויסע הים לפנות בקר. אחר שנגמרו המכות ונגמרו הדברים אשר ב

בְּכֵן שַׁבַּח מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־
תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא קָדָם יְיָ וַאֲמָרוּ
לְמֵימַר נְשַׁבַּח וְנוֹדֵה קָדָם־יְיָ אֲרֵי־
אִתְגְּאָה עַל־גֵּיוֹתָנְיָא וְגָאוֹתָא דִּילֵיהּ
הוּא סוּסְיָא וְרַכְּבֵיהּ רְמָא בְיַמָּא :
תּוּקְפִי וְרָתּוּשְׁבַּחְתִּי דַּחֲיָלָא יְיָ אֲמַר
בְּמֵימְרֵיהּ וַהֲוָה־לִי לְפֻרְקָן דֵּין אֱלָהִי
וְאֶבְנֵי־לֵיהּ מַקְדַּשׁ אֱלָהָא דַאֲבָהָתִי
וְאַפְלַחְ קָדְמוֹהִי : יְיָ מְרֵי נִצְחָן קְרָבָיָא
יְיָ שְׁמֵיהּ : רְתִיכֵי פַרְעֹה וּמַשְׁרִיָתֵיהּ
שְׁדֵי בְיַמָּא וּשְׁפַר גַּבְרוֹהִי אִטְבָּעוּ
בְיַמָּא־דְסוּף : תְּהוֹמַיָּא חֲפָיוּ עֲלֵיהוֹן
נְחַתוּ לְעוּמְקָיָא כְּאַבְנָא : יְמִינָךְ יְיָ
אדירא

הַשִּׁירָה בְּרֹאשׁ הַשִּׁיטָה · לֵאמֹר · וְרַכְבּוֹ · לִישׁוּעָה · אֵבִי שְׁמוֹ · שְׁלִישָׁיו · אֶבֶן · יִי' תִּרְעָץ · קְמֶיךָ · אַפֶּיךָ · נוֹזְלִים · אוֹיֵב · נַפְשִׁי · בְּרוּחֲךָ · אֲדִירִים · כְּמֹכָה הַנְּיָנָא · פֶּלֶא · בְּחַסְדְּךָ · קָדְשֶׁךָ־אַחַז · אֲדוֹם · כָּל · וּפַחַד · יַעֲבֹר · קִנְיָן · לְשִׁבְתְּךָ · יָדֶיךָ : אַז יָשִׁיר ב' וְסִי' מֹשֶׁה · יִשְׂרָאֵל : וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר ג' וְסִי' אַז יָשִׁיר מֹשֶׁה · וְלוֹ גוֹעֲנוּ בְגוּעַ · הֲגֵנוּ עַצְמֶךָ וּכְשַׁרְךָ : אֲשִׁירָה ג' וְסִי' אֲשִׁירָה לַיי' · כִּי גֵאֹה גָּאָה · אֲשִׁירָה נָא לִידִידִי · אֲנֹכִי לַיי' אֲנֹכִי אֲשִׁירָה אֹמֵר · וְכֹל כְּתוּבִי' דְּכוּ' : עֻזִּי זִמְרַת ג' וְסִי' לִישׁוּעָה · הִנֵּה אֵל יְשׁוּעָתִי · עֻזִּי וְזִמְרַת יָהּ · דַּהֲלִים : מַרְכֶּבֶת ד' ג' מְלֵאִים וא"חס' וסי' פַרְעֹה · מַרְכְּבוֹת הַשֶּׁמֶשׁ · עִמִּי נָדִיב · מַרְכְּבוֹת כְּבוֹדְךָ · וּמַבְחַר שְׁלִשָׁיו · שֶׁדֶר מוֹאָב וּעֲרִיו : תְּהֹמֹת ג' חס' דחס' וסי' קִפְאֵי תְהֹמֹת בְּלֶב יָם · תְּהֹמֹת יְכַסִּמוּ · עִינוֹת וְתְהֹם' יְצָאֵי' בְּבָקְעָה · וד' מְלֵאִי' דְּמְלֵאִי' וסי' כְּנַס כַּנֹּד מֵי הַיָּם · יַעֲלוּ הָרִים : בְּרַעְתָּ תְּהוֹמוֹת · בְּאֵין תְּהוֹמוֹת חוֹלַלְתִּי · וּבְמַסּוֹרֶה אַחֲרִיתִי נִמְסַר כָּל אוֹרִיתָא תְּרֵמֹת הַם' דחס' וב' מְלֵאִי' · יַעֲלֵי הָרִים · בְּרַעְתָּ תְּהוֹמוֹת נִבְקְעוּ · מ"ל דמלא ושאר' תְּהוֹמוֹת : בְּמִצּוֹלֹת ג' וסי' יָרְדוּ בְּמִצּוֹלֹת · וְאֶת רַדְפֵיהָ' הַשְּׂלֹכֶת · בְּמַחֲשַׁכֵּי' בְּמִצְלוֹ' כְּתוּב · דַּעֲזָרָא בְּמִצּוֹלוֹ' כְּתִיב · וסי' בְּלִשׁוֹן תַּרְגּוּ' נִחַתּוּ רַדּוּפֵיא לְחַשּׁוּכָא :

אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל א
אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיהוָה
וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אָשִׁירָה לַיהוָה
כִּי־גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה
בַּיָּם : עֻזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־
לִי לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ
אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ :
יְהוָה אִישׁ מִלְחָמָה יְהוָה
שְׁמוֹ : מַרְכְּבֹת
פַּרְעֹה וְחֵילוֹ
יָרֶה בַיָּם וּמִבְחַר שָׁלִשָׁיו
טֻבְּעוּ בְיַם־
סוּף : תְּהֹמֹת
יְכַסֻּמוּ יָרְדוּ בְמְצוֹלֹת
כְּמוֹ־אָבֶן : יְמִינְךָ יְיָ
נאדרי

אז ישיר · מ"ז כשרלה הנס עלה בלבו שישיר שירה וכן מז ידבר יהושע וכן וכית יעשה לבת פרעה הטב בלבו שיעשה לה לף כאן ישיר אמר לו לבו שישיר וכן עשה : ויאמרו להמ' אשירה ליי' · וכן ביהושע כשרא' הנס אמר לו לבו שידבר וכן עשה ויאמר לעיני כל ישר' וכן שירת הבאר שפתח בה אז ישיר ישרא' פירש אחריו עלי באר עני לה אז ישיר · אז כשרלה הנס עלה בלבו שישיר שירה וכן א

אז ישיר משה וגו' עד ויסע מ"ש את ישראל

ביאור המלות

אשירה ליי' · ר"ל לדבר בתפארתו דרך שיר והמשל כי לא יוכל לדבר בגלותו · כי גאה גאה · מלא · רמה בים · הסליך וירה · והנה אמר זה על לא הסלגה להורות על מהירות הכנסם בים ובטעם בו כי הסס יתע' סבב להביאם אל שורדם אחרי בני ישראל תוך הים והנה רדפו סס אחריה במהירות כפלא כי הוא סבב שיסובו ישראל לחמת בין מגדול ובין הים דרך שיחסב פרעה כי הם נכנסים בארץ ויחזק לבו לרדוף אחריהם וסבב ג כ בזה אזכון שבבנו בים סוף מבחר נבורי פרעה כדי שייראו הנשארי' מרדוף עוד אחרי בני ישראל הנה תבונת הים כמו אומר ירדו במעמקות הים כמו אבן שירד סס במהירות כפלא ליתרון כבדותו והנה אמר סבה המהירות כפלא סבב הסס יתע' שירדו במעמקות הנה ימיך הסס יתע' והוא מה שיסבב מאד מהשובה מ"ל אמר בכח להביא בחצעיתו רע כפלא לאויבך זה הוא תכלית הכלא ר' לשתיעו מהשבות מהלא אשר הוא פועל השובות כמו לו אבן שירד הנה תכלות הכפלאות כי הסס יתע' לא יכבל הרע הזלת זה אזכון הנה ברוב גאונך ורוממותך מעבין הרעות ר"ל שאין מדרכך לבטול אותם מלד מה שהם רעות בו בעתו תגיע הרעה לקיומך על שתהרוס אותם ותעלה תמוכך ויאכלם כקש שיאכלהו אש המהירות כפלא זה הוא ענין כפלא כמו שקלס וכבר ביארנו בארי זה איכן יגיעו מהסס יתעלה · אלו הרעות בספרי מלחמות יי' אחר על דרך משל הנה ברוח אשר רגע מלכך נתקבצו מי הים לגד אחד ונעמדו כמו ערמה והנה אמר זה מבני כי מהרוח לא יוכל האדם להגיע אויב אחר בגדול אבל מעבר הרוח הגדול מעבר ומכלו אמר שבמעבר מבחו הסיב זה הרוח הנפלא שדחה מי הים לגד אחד כל אללה והגיעם כמו נד ונגב קדקנית הים אשר הלכו בו באזכון אלא הים בו שיש אמר בדעה לדרך ישראל ואשיג אותם כי הם חוזים על הים ולא יוכלו לבדות אחרי אלא לבמי תפסם כבשר אל מקו אחד סמוך לים ולא יוכלו אחד מהם לבא הנה כבאשר בבמיו זה האזכון אריך חבני ולקח כל קנינים ולא ישאר דבר הים נסעת ברוחך שהלשת והסב עליהם מי הים וסבבת שנסכך אלהים הרע אשר חמו לבשות בתהירות כפלא עד שעלו בים לדירי' כמו שיאלול העופות במהירות כפלא ליתר ן בבדותו · מי כמוך בשאר האלים הנכבדים מי כמוך שיהיה כאדר בקודש ר"ל שאשר הנפלאי הנה קדושי אך הוא יתע' לאדל בקדש על שאין יתם בינו ובינים אמת תהלות · כי כל אחד מהמולות יירלו מלאסר תהלתו כי לא יוכל והוא עושה פלא תשבות שבע אמרת כאשר ראשה זה בלא ונעות הפעל הפועל כמו שביארנו בפסוי מה ר"ל הנה הפעל הפועל יכבד זה אולד הפעל הפועל עליו אמר יתע' כמו שהתבאר שם הנה נטית ימינך לרשות ליסראל הפועל הוא הנה בעמו הגאלת הארץ המוגרים ואומר אחר זה לפי אמרו אשר בלעה הארץ אמר הים פרעה והיה לפי אמרו אשר בלעה הארץ בכסם עליהם מי הים ושבעמו בשיר הוא לו שבעמו בשיר אשר הים בתהלות הים בשבחי הים לא תם שם הנה זה תכלית הכלא כי בתשבח הוא הטוב הפועל מוכן נחית עם זו נחלת לא תם מוד הנוגרי' ובעמוך ובוד החזקה ושם הזכות הנפלאות בתלא על המוגרים הגיע ליסראל מהטוב יותר מהם שהגיע להם בחשבך הוא כי נהלת אותם אל מה קדשך ומקדש אותם לעבודתך כי בזה הכילו וידעו כי אתה יי' לעומם הנפלאות הם עד שותת הארמה הם עד שהיה כלי להחזיק הארץ בעבור מה שהיה בו לעבודת הם יתע' ובהיות הענין כן הנה הגיע להם מתשבך טוב נוסף · ומעמוך הגיע לה' טוב נפשי אשר הוא כפלא מהטוב הנעלם לאין קץ עם שהוא ג כ תשל לשם ישוסת הארץ שהוא טוב נפשי והוא ג כ טוב נפשי באזכון מה לדוב הכנתה אל שיתבק בה הפעם הלאי והוא מלד אחר ג כ היה זה הענין כלי להביאל ישראל את הארץ ולד הלאמה והבחד שהביל על האומות הם וזה שבבר שמעו הגוים עמים אלו הנפלאות ופחדו ויירא מלד · חיל אחז יושבי פלשת לפחדם הנה אמר אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב ונבוכו כל יושבי כנען לפחדם מהם תפל עליהם אימתה ופחד בגדל זרועך ובגדולתך הנפלאה ידמו כאבן עד שיעבור עמך ה' עד שיעבור עמך זה עם אשר קנית זה הנה אמר יי' לעם ישראל אמר אמר אמר

קומץ מנחה

הביאמו פיר׳ רש״י שנתנבא שלא יכנס לארץ וקשה הלא כבר אמר לו הש״י עתה תראה וגו׳ ולא בסלחתם ל״א מלבים ועוד הא אמר ליהרו נוסעים אנחנו אל המקום שכלל עצמו עמהם. וי״ל דעתה תראה לא היתה גזירה כמו שפרש״י בפרש׳ בהעלותך ובאן ניבא ולא ידע מה ניבא: מקרש״י׳ כוגנו ידיך סכאן אבר רי״ח שראו הסקר׳ מתוקן בבנינו כאשר היה לעתיד להבנות וי״ם דקאי על הסקרש השלישי שיבנה ע״י הקב״ה בעצמו וגדרך הישר לדבר עבר במקום עתידה: ה׳ יבלוך עיין בבעה״ט וגיש״ה לעוות ארם ברינו ה׳ לא צוה: אחות אהרן דרך הכתוב לייחס על גדול האחי׳ כמו ואחות לוטן תמנע. ונם כדי להזכיר שם שלשתן בשירה׳ ודברי הז״ל ירועי: שירו לה׳ ומשה אם אשירה לפי שמשה עיכב מלאכי השרת מלומר שירה וזהו שאמר מלומר שירה אשירה כלומר החרישו אתם ואני אשיר ומשה ישראל אשר משה אשירה כלומר מרים למלאכים שירו כי כבר הרשות נתונה זהו שאמר הכתוב קדמו שרים אחר נוגנים בתוך עלמו׳ חוספת נם זהו שאמר הפסוק ותען להם מרים ראלו שב על הנשים ה״ל להן לשון נקב אלא שב אל המלאכים כדפרישיתי: שם שם לו חק ומשפט פרש״י שבת ופרח ובו׳ וקשה הא אמרו הבא פרה והכפר על עון העגל. אורלינש ואפשר לומר שם״ם היה צריך פרה לטהר טמאי מתים אלא שכפה דברים נגעוו בה ע״י עשיו׳ העגל וכמו שבעוהה בסנן ולא ע״י אהרן לפי שאין קשיגר נעשה סניגור ועוד כמה דברים כראו׳ בפרשי׳ שכולם לא שייכו אי לא עברי העגל׳ ואין להקשות אי לא חטאו בעגל לא הוה פייחי כדכתיב אני אפרחי אלהים אתם וגו׳ וא״כ פרה למה לירם״ם הוי מיחה באה ע״ו ואם נגעו בהם אחר מותם היה צריך האהנוסף כיפה לפי אולי היה בדעת ישראל לשו׳ כמצרי ולכבו׳ ארצם מאחר שכולם שבעו בים סוף לכך הוצר להסיגן בע״כ: כ״ר על כפ״ח חסר אותיות הו״א וז״ש ביום ההו״א יהיה ה׳ אחד וגו׳:

הסלת ערשת בשלח

ההכרחיים לעמידת גופו: **התועלת** הש׳ הוא להודיע שלת הלאומה השלמה שהתפשטה בישראל לו תעלר לעתיד בדרך שיתפרסם תמיד מלכות השם ותעלה ושלטנות על המלאכות לעשות מהם בחפצו וזהו מה שאמר יי׳ יתלוך לעולם ועד:

התועלת הי׳ הוא להודיע שאין מן הראוי שיכנסו אלו הנשים לספר שבחי השם יתע׳ בשמו אלו הענוקות לחסרון דעתן. ולזה לא זכר בשירת הנשים כי אם מלות מועטות. ואולם בני ישראל שרו כל השירה הנפלאה הזאת. ולזאת הסבה בעינה לא חייבה התורה הנשים בתלמוד תורה וכשאר המלות המהנות מהנה אחרו ז״ל כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות:

ויסע משה וגו׳ עד ויבא עמלק

ביאור המלות וקצת דברי זה הספור

ויסע משה. יתכן שקצת ישראל היו מתבכים שם בים סוף לרחות אם יוצרם היה להם דבר מחיל המצרי אשר שבעו שם ולזה זכר שמשה הסיעם משם לו אולי לרוב שמחתם היו רוצי׳ להתעכב שם במקו׳ אשר נעשה להם זה הפלא העצו׳ וסבב השם יתע׳ שיסעו משה בחומצות עמוד ענן ההולך לפניהם׳ ומשם ומעמוד האש לילה. וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים. ויתכן שהיו משאי׳ מים בכליהם לשתות כי לא יוכלו לעמוד ג׳ ימים בלא שתיה. ויצעק אל יי׳. זה לאות כי המופתי׳ יתחדשו ע״י הנביא באמצעות התפלה כמו שזכרנו. ויורהו יי׳ עץ. אחרו רז״ל במכילתא שעץ מה היה והנה אחרו זה להודות שעל לד המופת שבו המים המרי׳ מתוקים לא בדרך טבע וזה הוא הלאות בעצמו ר״ל שזה הענין היה על לד המופת ויורה על זה מה שאמר והיה אם שמוע תשמע בקול ונו׳. כמו שנבא׳ והנראלה למו של זה הענין היה מבא בהמתקת המים אלא שלא היה באופן שיוכל להגיע תמונו זה הפועל הנפלא ר״ל שיתמתק כל מי המעין הזה לגבל אם היה שיתמתק המים היה מתתיק בדרך מעט מועט מלא וכזה תאלא בענין הבלת התלאי׳ שנה ישעיהו לחדות על שתין חזקיהו. וזה כי הבלת התלאי׳ יש לו מבא מה בבשל הזרעות אבל לא יתכן שיגיע תמונו כמו זה הפועל שיהי׳ השתין בשיתרחו עליו הבלת התלאים ובן תולא במה שנה שיעש לעיתן שירחן שבע פעמים במי הירדן וזה כי הרחיצה במי׳ ימצא בה תועלת מה בענין הלרעת אבל לא ימצא בה כמו זה התועלת הנבלא ובכלל הנה כל המופתי׳ שנעשה הוא יתע׳ יחבר להם מהסבות מה שיהיה בו יות׳ מעט מהזרות לגל הטבע. וכבר בארנו הסבה בזה בו׳ חמ״י. שם שם לו חק ומשפט. בארו ז״ל שם מה להם הוא יתע׳ ענין שבת ודינין המזרי׳ בשלשה המשפטי׳ אמרו שבת ודינין בחרה ליקוד. לפי הפשט הנה נלשון בומשפטי׳ הוא יתע׳ עשרת הדברות׳ כי לו דבר שעמנו עשרת הדברי׳ כי לו דבר הוא יתע׳ עמהם מן השמי׳ ואמר לא׳ זה ולא המשפטים ונו׳. מה לאות כי כל הספור הזה הוא נמשך ולזה יתבא׳ שהמשפטים האלה נלשון בהם לאחר שעמנו עשרת הדברות והנה הרלון בזה לפי מה שחשוב שהע׳ המכר שהלינו על משה שם לשם יתע׳ חוק ומשפט ר״ל שהם תשנו עליו שאין מדרכו שיגיע תמונו זולת הרעות ומזה הוא חוק הש״ית ומשפטו כמו שהיה מלאיין פרעה בלאמרו לו כי רעה נגד פניכ׳ לפי מה שבארנו בזה שקדם והנה הביא להראות לבל הנפלאו׳ שהגיעו מהם יתע׳ היה בהם רע מה כלנו תלמ׳ שקלייעת יש סוף היתה כדי שיעבנו המצרי׳ ביש וכן הענין בכל המכות והנפלאות שבתחלתו מתמו והנה עמוד האש והענן לא היה בתלאותו טוב מוהנם ולזה נסה זה הנס הש׳ יתע׳ אם יוכל להשביע להם טובות לא יהיה בהם רע לדב׳ והשביע להם הש׳ לו על ידו זה המופת שהי׳ בו טוב בזולת רע ולא׳ להם הש״ית׳ על יד משה לא תילאו שיהיה מדרכי להגיע הרעות לבד מפני מה שהבאתי לזכרו׳ מן הרעות אם לא תשמע בקול הש״ית יתעלה ותעשו הישר בעיניו ות קשבתו לתלותיו ושמרתו כל חוקיו הנה לא אשר עליך כל המחלה אשר שמתי במצרי׳ כי לא יתן מדרכי להגיע הרעות כמו שקבעתם וזה כי אני ה׳ רופאך ר״ל שדרכי להסיר המחלה מהבדקי׳ כי לא שלבילה עליהם׳ הלא תראלו שרפתי הרע׳ המרי׳ והתקתי לות׳ וזה לאות כי אין מדרכי להגיע הרעות לבד כמו שחשבת׳. לו יהיה הרלון בלחמו שם שם לו חק ומשפט שם בוקו׳ שהוא סדר הש״ית יתע׳ לישראל חוק ומשפט רוצה לומ׳ שם הודיעם שהוא יסדר להם חקי׳ ומשפטי׳ יתנהגו בהם במה שאמר להם אם שמוע תשמע לקול יי׳ אלהיך ונו׳. ושם נסה ישראל ורוחם לות׳ על כל אשר הלאומות במה שיעשה לות׳ שיתן להם מצות וחקי׳ ויגלו מכל רע בשמור לות׳ כל שכן שלא יהיה להם לרוח שיגיע עליה׳ כמו הרעות שהגיע על המצרי׳ כי אין מדרך הש׳ יתע׳ להגיע הרעות לבד כמו שהיה אומר פרעה כי הוא יסיר הרע מהלבבי׳ הדבקי׳ בו והרלאים על זה שכבר המתיק המר׳ המורים ויהיה בסמו מענין רוחניות וכן מה שאמר לבעבור נסות אתכם בת הלהי׳. וכן נסה עלינו אור פניך יי׳ לו יהיה ושם נסמו מענין ניסיון והרמון בזה שתעשה יעלה נסה ישראל בזה המופת אם יאחזו בו בדרך שילך בתורתו כמו שאמ׳ בענין המן למען אנסנו הילך בתורתי אם לא. וזה כי כשילאו ענין לו המופתי׳ הנפלאי׳ אשר לא היה׳ הנס כי אם השבעת הטוב היה לאור שיכבנו ללבת בדרכי הש״ית בקול ומות הש״ית׳ הוא שיקבלו עליה׳ לקיי׳ דבריו והישר בעיניו תעשה. שתקיי׳ המצות אשר מה לבעות אשר להם תועלת בעצמות׳ כמו השבת לאבדה ולהבת הריתי׳ והדומי׳ להם. והלזבת למצותיו ר״ל שתשלון ותתבונן בהם ותקיימ׳ והם מלות עשה ומצות לא תעשה אשר יחייבם הענין. ושמרת כל חקת. הם מצות עשה ולא תעשה שלין טעם מבואר בטעמים ובענין השמירה הזאת הוא לזכור עניינ׳ ולקיימ׳ ולא לעבוד עליה׳. ושם שתי׳ עשרה עינות מים ושבעי׳ תמרי׳. להגיד כי הש״ית יתע׳ היה מכהל׳ במקומות היתר נלוחי׳ אל שיחלא להם שם הכרחי להם. בשבתנו על סיר הבשר. ר״ל שהיה הכנ׳ כמלא להם שם בשפע. הנני מחשיר לכם לחם מן השמי׳. ראוי שתדע שזה המופת היה כפלא מאד כי לא יתכן שיתהוה ע״ד הטבע דבר מזה בעת מהעתי׳ כי לא יתהוה מלנו הלדר העולי׳ בלאויר דבר יתכן שיהיה חזק וזה מבוא׳ במעט ענין למי שעיין בטבעיו׳ והנה מכ״ם יתכן שיהיה מערוב היסודו׳ דהחזק שמה שיהיה טבעו כטבע זה המן אשר ירד להם מן השמים אשם לא היה הענין כן יהיה מציאות המן נמצא מלד עצמותו ומה שזה דרכו לא יתחדש ע״ד מופת כמו שלא יתחדש ע״ד מופת מציאות מרובע יהיה קטרו שוה לגלגו. וכבר בארנו זה בו׳ חמ״י ושם בארנו זה הענין הוא דעת תוקתמו ושהוא מחוייב מלד הענין והנה היה התהוות המן בזולת שבותיו בלופן התהוות מהמשה נחש ר״ל שתין התהוות המן ומציאותו דבר נמצא מלד עצמותו כמו שתין מציאות הנחש נמצא מלד עצמותו ולחכם היה נמצא מלד הטבע שיהי׳ המן מלגו הלדים לו מהלויר ושיהיה הנחש מהמש׳. והיה ביום השני. ר״ל שיתמו מתמו ביום השני מה שיעשה לך לאות לשמרך להם לאות ותעשו מתנה מה שיעשה לכבוד השבת כמו שבאר לחר זה כי בשבת לא יוכלו לאפות ולבשל כי הם מהמלאכות הלסורות לעשות בשבת כמו שיתבא׳ בזה המקו׳ ושיתבאר במה שיבא׳ ור״ל ביארו מזה שהוא אסו׳ להשתמש בשבת במה שלא היה מוכן לצורך שבת מערב שבת כמו גרוגרות וצמוקים בעת התיבשם לשתם שאינם ראוים מלד עצמותם לבל הדברים ראוים בעצמם אע״פ שהם בלתי מוכנים מפני שהם עומדים לבשלם הנה הם מוכנים אבל שבת כי לגדול מעלת השבת ישים הלדם כל הדברים אשר בידו מוכנים אבלו וכן למדנו ענין ההכנה לי״ט מזה המקום אבלא שיש הבדל בין שבת לי״ט כי י״ט יהיה מוקלה מה שיהיה לבשולה אע״פ שהוא ראוי בעצמותו וכן יהיה מוקלה הב״ת הענומד לגדל התרגנלת לביתה ולחל לגזתה כי אין מעלת י״ט אבל האבשי׳ כמעלת שבת ולזה לא יהיו אבלו כל הדברים הראוים בעצמם מוכנים כמו הענין בשבת. וכבר נסתעבו מזה הדרש דיעים רבים במסכת י״ט ובמסכת שבת ובמקומות זולתם מהתלמוד. והיה מעבה על אשר יבקשו מה יום יום. כדי שיסביק להם לשני ימי׳. ערב וידעתם כי אני יי׳ ונו׳ ר״ל שכבר יתבא׳ לכם עונש כחו ונבורתו לעשות כל אשר ירצה וזה שכל מה שבקשתם ממנו יתן לכם עד שכבר יגיע לכם בשר לאכול בזה המדבר בזה היום בעינו קודם שיבבור הערב ובבקר תראו כבוד יי׳ במה שיעבר ממנו לכם לחם לאכול בזה האופן הנפלא לפי שהוא מתע׳ עליו׳ כי לא עלי הבל אהרן תלונותיכם במה שבקשתם לנו כי האבלתם אותנו אל המדבר הזה להמית כל הקהל הזה

בדעב כי אם מהשם יתעלה כי מאתו נהיה כל אשר עשינו. והנה כבוד השם נרא׳ בענן. זה היה על לד המופת. רוצה לומר שהיו מכירים ישראל בבא הנבואה וזה היה בהרבה מבנבואותיו לפי מה שהתבאר מדברי התור׳ וזה היה כלו להגיע ישראל שיאמינו בענין הנבואה כדי שיקבלו התור׳ קבלה שלחה שלא יסא׳ להם ספק בשהיא מהשם יתע׳. בין הערבים תאכלו בשר. ר״ל בזמן אשר בין הערבים והלילה בזה שקודם שתסור היום לגמרי יאכלו בשר. ותעל השליו. הוא מין ידוע העופות ואולי העלה אותם השם יתע׳ מן הים כמו שכתב החכם ע״ה. שבבת הטל הוא הטל שתרד בבקר והנה אמר שבבת הטל לפי שהוא נעשה מאיר תלוש לא ירדו ממנו טיפים אבל יתלחלף מהקדירות אשר בסוף הלילה ומעלה הלחם בפועל על הארץ. ותעל שבבת הטל. ר״ל שנשפקה ירידת הטל כמו שפי׳ החכם אבן עזר׳. והלזון בזה שהטל יהי׳ ירד ראשון׳ ואחר שירד הטל ירד המן עליו כמו שכתוב ובירדת הטל על המחנה ונו׳. דק מתוספת פירש החכם אבן עזרא שהי׳ דק ומגולל גם כזון הוא שפי׳ המתרג׳ דלמוי שהו׳ היה כדמיון זרע דק קלף ר״ל שהוסרה קליפתו הוא היה לבן כזרע גד כמו שספר אחר זה. עוזר לגלגולת. פי׳ אחר זה כי הענוד הוא עשירי׳ הארץ׳ והאיפ׳ היא מדה שעורה ג׳ סאין והנה הסאה היא ו׳ קבין והקב היא ל׳ לוגין ולזה תהי׳ מדת העומ׳ שבעה לוגין וחמישית לוג. ויעשו כן בני ישראל ולקט עומר לגלגלת כאשר צוה להם משה וילקטו. מי שהיו לו בני בית מרובין ומי שהיו בני בתו מועטים לפי האומר באופן שיהיה בו עומר לגלגולת וכאשר מדדו מה שלקטו מצאו שהמרבה. לא העדיף מעומר לגלגלת והמועיט לא החסיר זה היה דבר פלא כי הרצון היה מהשם יתע׳ שיהיה להם לחם חקס לא פחות ולא יתר ולזה סבב שימצאו הענין בזה האופן. אים אל יותר ממנו עד בקר. הנה זה השם יתע׳ להם לשבת האחת כי זה השיעור הוא ראוי לחלבל אדם ר״ל עומר לגלגולת ולא יוכלו להותי׳ ממנו שלא יחזק נופש. והשמיתם כי ההשתלות להותיר ממנו עד בקר היה מורה על מיעוט האמנה בשם יתע׳ לא יבטח המותיר ממנו עד בקר שיבד המן בבקר שאם היה בוטח בזה לא היה משתדל להותי׳ מהמן עד הבקר. ולזה הסבה כעס משה על האנשים שהותירו ממנו עד בקר וסבב השם יתע׳ שלא יועיל להם כי כבר בלא והיתה בו רמה. וחס השמש וגם סבב זה השם יתע׳ כדי שילקטוהו בזריחות בבקר׳ השב׳ קודם שיבילו הזריחות עליו עפר ולהקמותם תכונת הזריחות ויהי ביום השני לקחו לחם משנה. יתכן שהיה זה על דרך פלא כי לא מצאתי שנה משה להם שילקטו ביום השני לחם משנה והנה הם היו מוקדים לפי האומר עומר לגלגולת וכאשר מדדו בעומ׳ מצאו שכבר לקטו שני העומר לחד ולזה בלו כל נסיאי הנעדה להגיע למשה הדבר הזה לאות מה זה ועל מה זה. ואמר כמו שכתב החכם לבן מורא שלמ׳ להם משה שילקטו ביום השני לחם משנה ולא לא מוכר ובלו נסיאי הנעדה לדעת מה יעשו ממנו. והנה הביאור הראשון נכון הוא יותר שלא היה כפירושו למה זה לא שלחו נסיאי הנעדה מה יעשו מזה הלחם המשנ׳ ואיך יאכלוהו כאשר צוה אותם שילקטו ביום השני לחם משנה והנה סבב השם יתע׳ שידעו כי ביום השביעי הוא שבת בזה האופן קודם שיצוה אותם משה בענין השבת כדי שיאמינו יותר בענין השבת כי הם ראו כי ביום השני מצאו לחם משנה ולא ירד ביום השביעי וזה לאות כי היו הזה נבדל בעינו משאר שבוע ושהוא בלתי ראוי שיעשו בו המלאכה׳ ולזה אמר להם משה זה אשר דבר יי׳ שבת שבתון שבת קודש ליי׳ מחר ר״ל שהוא מחוייב שישבתו בו מכל מלאכה ואין ראוי להתעסק בו רק בעבודת השם יתע׳ ולזה אפו בזו׳ השני מה שיאבד לאפות לצורך השבת ובשלו הצורך לבשל והעודף הניחו לתשמרת עד הבקר לאכלו בשבת והניחוהו עד הבקר ולא הבאים ולמה לא היתה בו כי מלאת השם נהיה שיניחו אותו לתשמרת ולזה לא קרה בו מה שקרה במה שהותירו עד בקר בשאר ימי השבוע כי הוא הבאים והיה׳ בו רמה ויתכן שהודיעו למשה שלא הבאים ולא היה׳ בו רמה ואחר לא משה אז שיאכלוהו ביום שבת ולא יצאו ללקוט כי לא יתמצאו וכל זה הי׳ להוסיף להם אמונ׳ בענין השבת. לשמור מצותי ותורותי. רוצה לומר במצותי מה שעבדו על דבר השם להותיר מהמן עד הבקר ולבלתי ביום השבת ללקוט אלו המצות הם בעינינו התורות שזכר כי בזה השם יתע׳ אלו הנימוסים בענין המן והשבת ובזה האופן קרא תור׳ נימוס אשר בזה השם יתע׳ שיעשו בו דבר אחד מהדברי׳ אמר זולת תורת הרשלת׳ זולת תורת האשם ואפשר עוד שקרא אלו המצות תורות לפי שאין הכונה בהם ענין אלו המצות בעצמותו אבל הם מכונות להורות על דברים אחרים כאלו תאמר שמצות השבת היא להורות על חדוש העולם או על יציאת מצרים ג״כ כמו שזכרה התורה זה בפרשת ושמרו יתרו ובפרשת ואתחנן ומה שזה השם יתע׳ שלא להותיר מהמן עד הבקר הי׳ להורות כי ראוי לאדם שיתפרנס בלחם חקו ולא יפנה לדבר אחרת הקנינים שיוכיחו מהתפלות בשלמות הנפש עם שבבר הי׳ זה להבגילם שיאמינו בשם יתע׳ שבבר ירד המן להם בבקר בבקר. שבו לים תחתיו ונו׳. ולזאת הסבה נתחייב המקומם שקילה כמו שנתבא׳ בתורה ומזה המקום יתבאר שהבכם מרשות הרבים לרשות היחיד היא אסור׳ בשבת וכבר בבא׳ זה בנ״ה מלד אחר בפרשת יתרו והל׳ הוציאו רז״ל ענין התחומין על תורה מזה המקום בראשון מעתיקון אלא שבב ם פשט הכתוב הוא כמו שבארנו וענין התחומין יתבאר לנו מהקום אחר כמו שנבאר בפרשת יתרו ואלו הית׳ אחזור׳ לחזוע הי׳ מהחכ׳ הנה יתחייבו הלבשים אשר בקל׳ הי׳ חכ׳ בלבתם פסיעה אחת שיצאו חוץ לתחכ׳ וזה דבר בלתי ראוי שנאמינו כי המקומם יצא חוץ לתחכ׳ לפי מה שיצא ממה שיאמר אים מקום׳ עצים לא היה חייב אלא מפני שהי׳ מקומם ולזה לא נענשו המוצאי׳ אותו ולא נזמו על אחת מהמחכ׳ ואולם הביאו רז״ל זה הפסוק לאסמכתא לבד כמנהגם ברבים מביאורי דיני המצות ואפשר שנאמר שהראון בזה שיעבו תתיהם מי שלקטו דבר חוץ לתחכ׳ כי אין להם להוציא חוץ מהמקום ההוא שהוא תחתיו כי לי אפשר שבא שיעשה אותם משה שיעבו בתבת בתקומם ולא יצאו ומשם היה הדבר כן היו מוצאי המקומם חייבים ולזה הוא מבואר שזה המאחר היה למי שילקט דבר בשבת בחוץ ואמר אחר זה אל יצא איש ממקומו להזהיר אפילו על הוצאת בזולת לקיט׳ והנה הוצאתה מהמקום לפי מה שיאמרו מהמדומות לא יהי׳ בפחות משיעור המדיר׳ כי עד כמו שיעור המדיר׳ לכל הנדרים ומשבו לכל הפחות שדות הצייר וכרמים ויערים ולפי שמחכ׳ ישראל היה אז ג׳ פרשאות לפי מה שבארו לפי מנין האהלים שהיו שם הנה הית׳ זולת האהל׳ שלא יצאו שלש פרשאות חוץ למחנה כי לא היה הרצון בזה שלא יצא כלל מן המחנה כמו שבארנו. ולזה תהיה הכונה בו שלא יצאו ממה שהוא ראוי שיהיה בכלל במקות המחנה ולפי שהם היו במדבר שלא היתה שם שדות וכרמים הנה יהיה זה השיעור כולל בכל מדינה היתה גדולה או קטנה ואע״פ שאין גבולה מגיע לכמו זה השיעור אז יצא בזה בחמרו שבו אים תחתיו שיר שיצא חוץ לשלש פרשאות יש במקומו שלא יהי׳ לו רשות לשוב אל המחנה ולא יוכל ללבת יותר מאלבע אמות ובזה חטאו המוצאים מהמחכ׳ ללקט כי הם לא לקטו דבר עם שהיה בזה הפועל ממיעוט האמונה בשם יתע׳ מה שלא יעלם. זרע גד לאחבה שהוא מהזרעים הקטנים הלבנים ודמה לו מלד הלובן כאלו יאמר שהוא לבן כזרע גד ולפי זה הפי׳ לאשר שיהי׳ מאחר לזה בא גד להיותו הבן ההוא לבן ולזה המשילה אותו לגד וקראו גד לו יצא בזה שהוא כזרע גד כדמיונו וכדמותו והיה ג״כ לבן. ושעמו כצפיחית בדבש. אחר זה להורות על הפלגת שבת המן שהוא היה לתכלית הערבות בטעמו. והי׳ טוב לאכלה. לפני הי׳ ר״ל לפני אהרן הנעדות והוא בקדם הקדשים כמו שיתבאר במה שיבא בפרשת אחרי׳ והל׳ היה זה המן קיים לדורו׳ ובלתי כפסד על לד הפלא ר״ל שבבר נתן לו השם יתע׳ טבע לו על יד משה בהיאו על שיהיה בלתי כפסד עם היותו קל ההפסד בעצמותו עד שהיה נמס הנשאר מהמן מן המחכ׳ בחום השמש כמו שקדם. מה תכון. יתכן שהיו אומרים זה על לד הנסיון כי בבר היו מהם מים לשתות שהביאו מאלים אך רצו לבשות אם יוכל משה לתת להם שם מים וזה יודע להם כי מהשם היה כל אשר הוא עוש׳ ואם לא יוכל על זה יאמרו כי אין ה׳ בקרבנו כמו שהיה אומר ומה שבתחדש מהבנפלאו׳ היה על דרך המקרה וזהו מה שאחר אחר זה ועל בשותם את יי׳ לאמר היש יי׳ בקרבנו אם אין היה משה היה השם בקרבם היה יכול לתת להם מים בלי ספק כי הוא שליט בכל. והנה החלק מהבשם שהגיע עם משה ונסה השם יתע׳ הוא זולת החלק שנמא למים והנה החלק מהבשם שנמא לא שלנו המים כהונן אבל אחרו דבריהם בדרך התרגומת ולזה אחר משה בהתפללו לבשם יתע׳ שיתן להם מים. עוד מעט וסקלוני. הנני עומד לפניך שם על הצור. הוא לדבר בלשון בני אדם והרצון בו שבבר ישפע לך מתני שם זה המופת שבאשם׳ תכה בצור יצאו מתמו מים שיסביקו אל שיתתי מהשם

העם

הקדמה

ביאור המלות וקצת דברי זה הספור

ויסע משה. יתכן שקצת ישראל היו מתבכים שם בים סוף לרחות אם יוצרם היה להם דבר מחיל המצרי אשר שבעו שם ולזה זכר שמשה הסיעם משם לו אולי לרוב שמחתם היו רוצי׳ להתעכב שם במקו׳ אשר נעשה להם זה הפלא העצו׳ וסבב השם יתע׳ שיסעו משה בחומצות עמוד ענן ההולך לפניהם׳ ומשם ומעמוד האש לילה. וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים. ויתכן שהיו משאי׳ מים בכליהם לשתות כי לא יוכלו לעמוד ג׳ ימים בלא שתיה. ויצעק אל יי׳. זה לאות כי המופתי׳ יתחדשו ע״י הנביא באמצעות התפלה כמו שזכרנו. ויורהו יי׳ עץ. אחרו רז״ל במכילתא שעץ מה היה והנה אחרו זה להודות שעל לד המופת שבו המים המרי׳ מתוקים לא בדרך טבע וזה הוא הלאות בעצמו ר״ל שזה הענין היה על לד המופת ויורה על זה מה שאמר והיה אם שמוע תשמע בקול ונו׳. כמו שנבא׳ והנראלה למו של זה הענין היה מבא בהמתקת המים אלא שלא היה באופן שיוכל להגיע תמונו זה הפועל הנפלא ר״ל שיתמתק כל מי המעין הזה לגבל אם היה שיתמתק המים היה מתתיק בדרך מעט מועט מלא וכזה תאלא בענין הבלת התלאי׳ שנה ישעיהו לחדות על שתין חזקיהו. וזה כי הבלת התלאי׳ יש לו מבא מה בבשל הזרעות אבל לא יתכן שיגיע תמונו כמו זה הפועל שיהי׳ השתין בשיתרחו עליו הבלת התלאים ובן תולא במה שנה שיעש לעיתן שירחן שבע פעמים במי הירדן וזה כי הרחיצה במי׳ ימצא בה תועלת מה בענין הלרעת אבל לא ימצא בה כמו זה התועלת הנבלא ובכלל הנה כל המופתי׳ שנעשה הוא יתע׳ יחבר להם מהסבות מה שיהיה בו יות׳ מעט מהזרות לגל הטבע. וכבר בארנו הסבה בזה בו׳ חמ״י. שם שם לו חק ומשפט. בארו ז״ל שם מה להם הוא יתע׳ ענין שבת ודינין המזרי׳ בשלשה המשפטי׳ אמרו שבת ודינין בחרה ליקוד. לפי הפשט הנה נלשון בומשפטי׳ הוא יתע׳ עשרת הדברות׳ כי לו דבר שעמנו עשרת הדברי׳ כי לו דבר הוא יתע׳ עמהם מן השמי׳ ואמר לא׳ זה ולא המשפטים ונו׳. מה לאות כי כל הספור הזה הוא נמשך ולזה יתבא׳ שהמשפטים האלה נלשון בהם לאחר שעמנו עשרת הדברות והנה הרצון בזה לפי מה שחשוב שהע׳ המכר שהלינו על משה שם לשם יתע׳ חוק ומשפט ר״ל שהם תשנו עליו שאין מדרכו שיגיע תמונו זולת הרעות וזה חוק הש״ית ומשפטו כמו שהיה מלאיין פרעה בלאמרו לו כי רעה נגד פניכ׳ לפי מה שבארנו בזה שקדם והנה הביא להראות לבל הנפלאו׳ שהגיעו מהם יתע׳ היה בהם רע מה כלנו תלמ׳ שקלייעת יש סוף היתה כדי שיעבנו המצרי׳ ביש וכן הענין בכל המכות והנפלאות שבתחלתו מתמו והנה עמוד האש והענן לא היה בתלאותו טוב מוהנם ולזה נסה זה הנס הש׳ יתע׳ אם יוכל להשביע להם טובות לא יהיה בהם רע לדב׳ והשביע להם הש״ית׳ על ידו זה המופת שהי׳ בו טוב בזולת רע ולא׳ להם הש״ית יתע׳ על יד משה לא תילאו שיהיה מדרכי להגיע הרעות לבד מפני מה שהבאתי לזכרו׳ מן הרעות אם לא תשמע בקול הש״ית יתעלה ותעשו הישר בעיניו ות קשבתו לתלותיו ושמרתו כל חוקיו הנה לא אשר עליך כל המחלה אשר שתי במצרי׳ כי אין מדרכי להגיע הרעות כמו שקבעתם וזה כי אני ה׳ רופאך ר״ל שדרכי להסיר המחלה מהבדקי׳ כי לא שלבילה עליהם׳ הלא תראלו שרפתי הרע׳ המרי׳ והתקתי לות׳ וזה לאות כי אין מדרכי להגיע הרעות לבד כמו שחשבת׳. לו יהיה הרצון בלחמו שם שם לו חק ומשפט שם בוקו׳ שהוא סדר הש״ית יתע׳ לישראל חוק ומשפט רוצה לומ׳ שם הודיעם שהוא יסדר להם חקי׳ ומשפטי׳ יתנהגו בהם במה שאמר להם אם שמוע תשמע לקול יי׳ אלהיך ונו׳. ושם נסה ישראל ורוחם לות׳ על כל אשר הלאומות במה שיעשה לות׳ שיתן להם מצות וחקי׳ ויגלו מכל רע בשמור לות׳ כל שכן שלא יהיה להם לרוח שיגיע עליה׳ כמו הרעות שהגיע על המצרי׳ כי אין מדרך הש׳ יתע׳ להגיע הרעות לבד כמו שהיה אומר פרעה כי הוא יסיר הרע מהלבבי׳ הדבקי׳ בו והראים על זה שכבר המתיק המר׳ המורים ויהיה נסה מענין רוחניות וכן מה שאמר לבעבור נסות אתכם בת הלהי׳. וכן נסה עלינו אור פניך יי׳ לו יהיה ושם נסמו מענין ניסיון והרמון בזה שתעשה נסה ישראל בזה המופת אם יאחזו בו בדרך שילך בתורתו כמו שאמ׳ בענין המן למען אנסנו הילך בתורתי אם לא. וזה כי כשילאו ענין לו המופתי׳ הנפלאי׳ אשר לא היה׳ הנס כי אם השבעת הטוב היה לאור שיכבנו ללבת בדרכי הש״ית בקול ומות הש״ית׳ הוא שיקבלו עליה׳ לקיי׳ דבריו והישר בעיניו תעשה. שתקיי׳ המצות אשר מה לבעות אשר להם תועלת בעצמות׳ כמו השבת לאבדה ולהבת הריתי׳ והדומי׳ להם. והלזבת למצותיו ר״ל שתשלון ותתבונן בהם ותקיימ׳ והם מלות עשה ומצות לא תעשה אשר יחייבם הענין. ושמרת כל חקת. הם מצות עשה ולא תעשה שלין טעם מבואר בטעמים ובענין השמירה הזאת הוא לזכור עניינ׳ ולקיימ׳ ולא לעבוד עליה׳. ושם שתי׳ עשרה עינות מים ושבעי׳ תמרי׳. להגיד כי הש״ית יתע׳ היה מכהל׳ במקומות היתר נלוחי׳ אל שיחלא להם שם הכרחי להם. בשבתנו על סיר הבשר. ר״ל שהיה הכנ׳ כמלא להם שם בשפע. הנני מחשיר לכם לחם מן השמי׳. ראוי שתדע שזה המופת היה כפלא מאד כי לא יתכן שיתהוה ע״ד הטבע דבר מזה בעת מהעתי׳ כי לא יתהוה מלנו הלדר העולי׳ בלאויר דבר יתכן שיהיה חזק וזה מבוא׳ במעט ענין למי שעיין בטבעיו׳ והנה מכ״ם יתכן שיהיה מערוב היסודו׳ דהחזק שמה שיהיה טבעו כטבע זה המן אשר ירד להם מן השמים אשם לא היה הענין כן יהיה מציאות המן נמצא מלד עצמותו ומה שזה דרכו לא יתחדש ע״ד מופת כמו שלא יתחדש ע״ד מופת מציאות מרובע יהיה קטרו שוה לגלגו. וכבר בארנו זה בו׳ חמ״י ושם בארנו זה הענין הוא דעת תוקתמו ושהוא מחוייב מלד הענין והנה היה התהוות המן בזולת שבותיו בלופן התהוות מהמשה נחש ר״ל שתין התהוות המן ומציאותו דבר נמצא מלד עצמותו כמו שתין מציאות הנחש נמצא מלד עצמותו ולחכם היה נמצא מלד הטבע שיהי׳ המן מלגו הלדים לו מהלויר ושיהיה הנחש מהמש׳. והיה ביום השני. ר״ל שיתמו מתמו ביום השני מה שיעשה לך לאות לשמרך להם לאות ותעשו מתנה מה שיעשה לכבוד השבת כמו שבאר לחר זה כי בשבת לא יוכלו לאפות ולבשל כי הם מהמלאכות הלסורות לעשות בשבת כמו שיתבא׳ בזה המקו׳ ושיתבאר במה שיבא׳ ור״ל ביארו מזה שהוא אסו׳ להשתמש בשבת במה שלא היה מוכן לצורך שבת מערב שבת כמו גרוגרות וצמוקים בעת התיבשם לשתם שאינם ראוים מלד עצמותם לבל הדברים ראוים בעצמם אע״פ שהם בלתי מוכנים מפני שהם עומדים לבשולם הנה הם מוכנים אבל שבת כי לגדול מעלת השבת ישים הלדם כל הדברים אשר בידו מוכנים אבלו וכן למדנו ענין ההכנה לי״ט מזה המקום אבלא שיש הבדל בין שבת לי״ט כי י״ט יהיה מוקלה מה שיהיה לבשולה אע״פ שהוא ראוי בעצמותו וכן יהיה מוקלה הב״ת הענומד לגדל התרגנלת לביתה ולחל לגזתה כי אין מעלת י״ט אבל האבשי׳ כמעלת שבת ולזה לא יהיו אבלו כל הדברים הראוים בעצמם מוכנים כמו הענין בשבת. וכבר נסתעבו מזה הדרש דיעים רבים במסכת י״ט ובמסכת שבת ובמקומות זולתם מהתלמוד. והיה מעבה על אשר יבקשו מה יום יום. כדי שיסביק להם לשני ימי׳. ערב וידעתם כי אני יי׳ ונו׳ ר״ל שכבר יתבא׳ לכם עונש כחו ונבורתו לעשות כל אשר ירצה וזה שכל מה שבקשתם ממנו יתן לכם עד שכבר יגיע לכם בשר לאכול בזה המדבר בזה היום בעינו קודם שיבבור הערב ובבקר תראו כבוד יי׳ במה שיעבר ממנו לכם לחם לאכול בזה האופן הנפלא לפי שהוא מתע׳ עליו׳ כי לא עלי הבל אהרן תלונותיכם במה שבקשתם לנו כי האבלתם אותנו אל המדבר הזה להמית כל הקהל הזה

ההכרחיים לעמידת גופו: **התועלת** הש׳ הוא להודיע שלת הלאומה השלמה שהתפשטה בישראל לו תעלר לעתיד בדרך שיתפרסם תמיד מלכות השם ותעלה ושלטנות על המלאכות לעשות מהם בחפצו וזהו מה שאמר יי׳ יתלוך לעולם ועד:

התועלת הי׳ הוא להודיע

נאדרי · כמו רבתי עם שרתי במדינו׳ נגוהתי יום : חרעך · תמיד היא רועלה ומסברת האויב ודומה לו וירעלו וירועלו את יסר׳ בשופטי׳ : תהרוס · תמיד אתה הורס קמיך הקמים נגדך ומי הם הקמים כנגדו אלו הקמים על ישראל וכן הוא אומר כי הנה אויביך יהמיון ומה היא המתי׳ על עונך יערימו סוד ועל זה קורא אותם אויביו : וברוח אפיך · היולא מאפי נחירים של אף דבר הכתו׳ כביכול בשביל׳ דוגמת מלך בשר ודם כדי להשמיע אזן הבריות כפי ההוה שיוכלו להבין דבר כשאד׳ כועס יולא רוח מנחיריו וכן עלה עשן באפו וכן ומרוח אפו יכלו וזהו שאמ׳ למען שמי אאריך אפי כשוועפו נחה נשימתו אחרוכה וכשהוה כועס נשימתו קצר׳ ותהלתי אחטם לך למען תהלתי אחטם אחטם באפי לבתו׳ נחירי בפני האף והרוח שלא יגאו לך בשבילך אחטם כמו נאקה באחטם שבת לך נר׳ בעיני וכל אף וחרון שבמקר׳ אני אומר כן הרה אף כמו ועלמי הרה מני חור׳ לשון שרפה ומוקד שהנחירי׳ מתממין ונחרים בעת הקנף וחרון מגזרת חרה כמו רגזרת רגזן חמה לשון ממימות על כן הוא אומ׳ בערה בו ובנוח החמה אומ׳ נתקררה דעתו : נערמו מים · הנקלוס תרגם לשון ערימו׳ ולשון נחות המקרא כמו ערמת קטים וגלבו טו כמו גל יוכיח : נערמו · ממוקל רוח שילא מאחך יבשו המי׳ והם נעשו כמין גלי׳ וכריות של ערמה שהם גבוהים : כמו גל · כתרגומו כשור כחומה : גל · לשון גבור וכנים כמו גל קליר ביום נחלה כונס כגל לא כתב כונס כגלד אלא כגל ואילו היה כגד כמו כגלד היה לו לכתוב מכנים בגנגד מי היס אלא כונס לשון הכנס׳ היה לו לכתוב מכנים כגנאד מי היס אלא כונס לשון אוסף וצובר הוא וכן קמו גל אחד ויעמדו גל אחד ואין לשון קימה ועמידה בגאדות אלא בחומות וצבורי׳ ולא מצינו גאד נקוד אלא במלא פוס כמו שימה דמעתי בגאדך את גאד החלב : קפאו · כמו וכגבינה תקפיאני שהוקשו ונעשו כאבני׳ והמים זורקים את המצרי׳ על האבן בכח ונלחמים בם בכל מיני קושי : בלב ים · בחוזק הים ודרך המקראות לדבר כן על לב הדמיים בלב האלה לשון עקרו ותקפו של דבר : אמר אויב · לעמו כשפיתן בדברי׳ הרדוף ואשיגם ואחלק שללם עם פרי ועבדי : תמלאמו · תמלא מהם : נפשי · רוחי ורצוני והל תתמה על תיבה המלברת בשתים תמלאמו תמלא מהם יש הרבה כלשון הזה · כי ארץ הנגב נתתני כמו נתתי לי ולא יכלו דברו לשלו׳ כמו דבר עמו בני יצאוני כמו יצאו ממנו מספר לעדי אנידנו כמו אגיד לו אף כאן תמלאמו תמלא נפשי מהם : אריק חרבי · אשליף ועל שם שהוא מריק את התער בשליפתו : אדביק איפלג · ביזתא תישבע מבזהון : נפשי אשלוף חרבי תשיצינון ידי : אמרת · בלבבם אמרת חפא · עליהון יפיא : ים צללו · ה

וטעם קנית · שהיו עבדים למצרים ואתה קנית אותם להיות לך לעבדים: תביאמו והטעמתו · תפנה שיעמדו שם הרב' ולא יגלו כדרך בהר מרו ישראל אשתלנו: בהר · כמו בהר הטוב הזה והלבנון הו רמו להר המוריה על כן כתב אחריו מכון לשבתך פעלת יי וטע' פעלת יי' שאתה כוננתו מקדש מכון לך כי המקו' הנזכ הו' כנגד המקו' הנכב' מהעליון כי מקומו הארץ משחנים כנגד הכוכב העומד על ראשם וחכמי המזלות יבינו זה ומלת מקדש כמו מקד' וכמוהו השבת מטהרו כי הדגש בש"ת כוסף כדגש ק"וף מקדש ובעבור שהיה בקוף שוא נע נרפ' הד"לת כי אין מנהג בכל המקרא דגש אחר שוא נע חוץ מגזרת שתים וכבר הזכרתי דקדוקו: והנה כוננו ידיך · כמו פעלת כי המעם כפול: יי' ימלוך · כאשר יבנה בית המקדש לשמו אז תתרקה מלכותו בארץ · וטעם לעולם ועד על דרך קצרה כי היא לעול' ועד עולם ואל תתמ' בעבור מלת עד שאינה סמוכה כי הנה כתוב שוכן עד וקדוש שמו ומשפט לשון הקדש בהיות התנועה באות הבא אחר ו"יו יפתחוהו כמו שור וכשב ועז ובעבור זה נפתח ועד והכל אמ' ואוכל מכל ובשו' הפסוק הנחת השיתי ואוכל על כן אמרו לעול' ועד: כי בא סוס פרעה · לפי דעתי כי גם זה הפסו מוסיר' להזכיר הפלא שעש' בתוך פלא כאשר פירשתי ומלת עליה' שבא אל סוס פרעה ברכבו ובפרשיו גם פרעה עמהם כי כן כתוב אחר הויב שהוא פרעה ואחריו תבלעמו ארץ וכתוב מפורש ונער פרעה וחילו ביס סוף: ויסע · לפי דעתי כי עמוד הענן שהיה הולך לפניה' בלאת ממצרי' ועמוד האש בכה ללכת יומם ולילה ואחר שטבע פרעה וחילו אין להם פחד ולא ירעו בלילה והנה לא תמצא בפרשת בהעלותך שבלילה נסעו והנה הסיעם משה על פי הש ואינם רק שבת מסעות עד הר סיני והם פתוחים מהרבעים יום והאויב טוב לא לא ולא קר ומי שאין לו מהלך יוכל לעמוד באויר ולא יזיקו ובבוא אל מדבר סיני עשו כלם סכות כי שם עמדו כמו שנה ומשה הודיעם כי שם יתעכבו עד שיעשו המשכן כי בעבור זה הוציאו עני שמים ממצרי' כאשר אפרש ולהיות זכר לשבתו שעשו שם היה חג הסכות כי הסכות אינם דומים לענני' ועוד אפרש למה חג הסכות בחדש השביעי וכאשר נעשה המשכן ירד האש בעמוד ענן עליו כי כן כתוב ואש תהיה לילה בו ובנסע הענן יסעו בני ישראל ובעבור זה כתוב ובעמוד ענן אתה הולך לפניהם יומם והנה שנים עמודים הם שמתחלפים על המשכן ואש קבלה היא אז' ענני כבוד היו נגיח שברתנו ונסמוך על הקבלה: אל מדבר שור · הוא מדבר איתם בעבאתו ואולי שתי ערי היו במדבר שנקראו כן או יש למדבר שתי שמות והעד שאמ' וילכו שלשת ימי' במדב' הוא מדבר שור על כן בהודעה נפתח ב"ית במדב': ולא מצאו מים ובאו מרתה וכתו' ויסעו מים סוף כמו ויסע משה את ישר' מים סוף וילכו דרך שלשת ימים במדבר אתם ולא מצאו מים: לא יוכלו · מבנין נפעל כמו ויכולו מן נכונו מהפעלי הסגיי' או מעלומי הע"ין ואילו היה מבעלי הג"ן היה על משקל ויגשו: ויצעק · זה הענן לא ידענו מה היה רק דבר פלא היה ואילו היו האי' עומדי' היינו אומ' דרך רפואה היה וכאן הוא מה שא"ל: שם שם לו · הש ליסר: חק ומשפט · ליסר אות' ולמדם ועשה שם נסהו אי' אהיכם אחבי' לדעת היסכם אהבי' וכבה ויעגך וירעיבך למען נסותך להטיבך באחריתך להטיבך בסיבות שלא הלינו על משה: ויאמר אם שמע תשמע · כבר הזכרתי שמיעה שהאחרי' למ"ד או בי"ת אין פי' לשמוע הדב' רק להבין טעם והענין הנוסף הדבר והנה זו השמיעה סיבין מה מצוה לעשו': והיטר בעיניו תעש · זו מצות עשה: והאזנת למצותיו · מצות לא תעשה להתבונן מה הש: ושמרת כל חקיו · שלא יעבור עליה כמו ולא תלכו בחקות הגוי וחקות הש שלא יעשו כמעשיהם: ועשה

ופחד · על הקרובים כענין שלאמר כי שמעו את אשר הובים וגו': עד יעבר עם יעבר · כתרגומו: קנית · חבבת מבאר הומות כחפץ הקוני בדמים יקרים שחביב על האד': תביאמו ונתבנה משה שלא יכנס להרן לכך לא נאמ' תביאמו: מכון לשבתך מקדש שלמט' מכון כנגד כסא של מעלה אשר פעלת · מקד · הטע' עליו זקף ב דגל להפרידו · מתיב · הש' שלאחריו המקדש אשר כוננו ידיך יי' בית המקדש שהעולם נברא ביד אחת שנ' אף ידי יסדה ארץ ומקדש בשתי ידי' בזמן שהאל ימלוך לעול ועד לעתי' לכה שכל המלוכה שלו ולעולם ועד לשון עולמית הוא והו"ן בו' יסוד לפיכך היא פתוחה אבל אחכי היודע ועד שהו"ן בו שמוש קמוצה היא: כי בא סוס פרעה · כאשר בא: ותקח מרים הנביאה · היכן נתנבאה כשהי' החית אהרן קודם שנולד משה אמרה עתיד' אמי שתלד בן וכו' כדאית בסוטה · דבר אחר אחות אהרן לפי שמסר נפשו עליה כשנלטרע נקרא על שמו: את התף · כלי של מיני זמר: בתפי' ובמחולות · מובטחות היו לדקניות שבדור שהק"בה עושה להם נסים והוציאו תפים ממצרי': ותען להם מרי · משה אמ' שירה לאבי' הוא אומ' והם עונין אחריו ומרים אמר' שירה לנשים: ויסע משה · הסיע בעל כרחם שעטרו ונלרי סוסיה בתכשיטי זהב וכסף ואבנים טובות והיו ישראל מוציאים אות' ביס וגדולה היא ביזת הים מביז' מצרים שנאמר תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף לפיכך הוצרך להסיע בעל כרחם: ויבאו מרתה · כמו למרה ה"א בסוף תיבה במקום לת"ל בתחלתה וכת"ו היא במקום ה"א הנשרשת בתיבת מרה ובסמיכת כשהיא נדבקת לה"א שהוא מוסיף במקו' הל"מד תהפך לת"ו בסמיכתה כמו חמה הון לי וחמתו בערה הרי ה"א של שרש נהפכה לת"ו מפני שנסמיכה על הוי הכוספת וכן עבד ואינה הנה אמתי בלהה לנפש מים והמתו מיהו לחם בין הרמה ת"ת שובתו הרמת': וילנו · לשון נפעלו הוא וכן החרנו לשון נפעלו ואחרעמו וכן דרך לשון תלונ' להסב הדבור אל האד' מתלונן מהרועם ולא יאמר לונו רועה וכן יאור הלועז דקומפל שיעט ש"יי מסב הדבור אין באמרו ש"יי: שם שם לו · בתרה נתן להם מקלת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם שבת ופרה אדומה ודיני: ושם נסהו · לעם ורלה קשי ערפו שלא נמלכו ממשה בלשון יפה בקש עלינו שיהיה לנו מים לשתות אלא מתלונן: אם שמוע תשמע · זו קבלה שיקבלו עליה: תעשה · היא עשייה: והאזן · תכה אזני לדקדק בהם: כל חקיו · דברי שתיל אלא גזרת מלך בלא שום טעם ויגר הרע מקנטר עליה' מה חיסו' באלו למה נאסרו כגון לביסת כלאים ואכילת חזיר ופרה אדומה וכיוצא בהם: לא

ודחלתא בסני רתיקפך ישתקון כאבנא עד־דיעבר עמך יי ית־ ארגונא עד־דיעבר עמא־דנן־די קנית: תעילינון ותשרינון בטורא דאחסנתך אתר מתקן לבית־שבינתך אתקינתא יי מקדשא יי אתקנהי ידך יי ימלכותיה־ קאים לעלם ולעלמי עלמיא: ארי־ עלו סוסורת פרעה ברתיכודהי ובפרשוהי בימא ואתיב יי עליהון ית־ מי ימא ובני ישראל הליכו ביבשתא בגו ימא: ונסיבת מרים נביאתא אחתיה דאהרן ית־תופא בידה ונפקא כל־נשיא בתר־דהא בתפין ובחינגין: ומענא להון מרים שבחו ואודו קדם יי ארי־איתגאי על גיותנא וגאותא דילה היא סוסיא ורכביה שדי בימא: ואמיל משה ית־ישראל מימא־דסוף ונפקו לכדבר־דחגרא ואזלו תלתא־יומין במדברא ולא אשכחו מיא: ואתו למרה ולא יכילו למשתי מיא כמרה ארי מריריין אינון על־כן קרא־שמה מרה: ואיתרעמו עמא על־משה למימר מה־נשתי: וצלי קדם יי ואלפיה יי אילנא ורמא למיא ובסימו מיא תמן גזר ליה קים ודין ותמן נסיה: ואמר אם־קבלא תקבל במימרא דיי אלהך ודכשר בעינוהי תעביד ותצית לפקודוהי ותטר כל־קימוהי כל מחלה דלא אשיתי במצרים ארי אנא יי אסיתך: ואתו לאילין תרתי עשרה מבועין ותרתין שרין תמרין ושרו תמן על מיין: ואתון מן אילין מדבר סין דבין אילת ובין אסלון: ונטלו מן אילין מדבר סין ומטו לרפידין דלית תמן מיין לשתיה עמא: ונחתו תמן

לא אשים עליך. והם אשים הרי הוא כלה הוסמה כי אני יי' רופאך ולפי פשוטו כי אני יי' רופאך ומלמדך תורה ומצות למען תגדל מהם כרופא הזה האומר לחלש אל תאכל דבר זה פן יביאך לידי חולי זה וכן הוא אומ' רפאות תהי לשריך: שתי' עשרה עינות מים. כנגד י"ב שבטי' נזדמנו להם: ושבעי' תמרים. כנגד ע' זקני': בחמש' עשר יו'. כתפר היום של חגייה זו לפי שבו ביום כלתה החררה שהוליאו ממצרים והוצרכו למן ללמדנו שאכלו תשירי הבצק שעשו ואחת שעודות וירד להם מן בששה עשר באייר ויום אח' בשבת היה כדאיתא במסכ' שבת: וילונו. לפי שכלה הלחם: מי יתן מותנו. שנמו' ואינו שם דבר כמו מותנו אלא כמו עשותנו חנותנו שובנו לעשות הנחנו לחנות הנחנו למות הנחנו לוי דמיתה לא מתנו הלוחי והיינו מתים: דבר יום ביומו. לורך אכילת יום ילקטו ביומו ולא ילקטו היום לצורך מחר: למען אנסנו. אנסנו הילך בתורתי אם ישמרו מצות התלויות בו שלא יותירו ממנו ולא ילאו בשב' ללקוט: והיה משנה. ליום ולמחרת: משנה. על שהיו רגילי' ללקוט יום יום של שאר ימות השבוע. אומר אני אשר יביאו והיה משנה לאחר שיביאו ימצאו משנה במלידה על אשר ילקטו וימדו יום יום וזהו לקטו לחם משנה לקיטתו היה נמצ' לח' משנה וזהו על כן הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומים נותן לכם ברכה פוי"שון בבית למלאת העמר פעמים ללחם יומים: ערב. כמו לערב: וידעתם כי אני יי' המוציא אתכם ממצרי'. לפי שאמרתם לנו כי הוצאתם אותנו תדעו כי לא אנחנו המוציאים אלא יי' הוציא אתכם שיגיז לכם את השליו: ובקר וראיתם. לא על הכבוד אל והנה כבוד יי' נראה בענן נאמר אלא כך אמר להם ערב וידעתם כי היכולת בידו ליתן תאותכם ובשר יתן אך לא בפני' מאירו' יתנגה לכ' כי שלא כהוגן שאתם אותו ומכרם מלאה והלחם ששאלתם לצורך בירידתו לבקר תראו את כבוד אור פניו שיורידהו לכם דרך חבה בבקר שיש שהות להכינו ועל מלאכה כמונח בקופסא: את תלונותיכם על יי'. כמו אשר על יי': ונחנו מה. מה אנחנו חשובין: כי תלינו עלינו. שתרעימו עלינו את הכל את בניכם ובנותיכם וערב רב ועל כרחי אני זקוק לפרש תלינו בלשון תפעילו מפני דגשותו וקריאתו שאו היה רפה הייתי מפרשו בלשון תפעלו כמו וילן העם על משה או אם היה דגש ואין בו יו"ד הייתי מפרשו לשון התלוננו עכשו הוא משמע ונקרא תלונו תלינו עלינו כל העדה: בערגליים

בשר

לספור כי כל האומו' סומכים על ישראל במספר הזה והנה האיטליים קראו שמות ימות השבועה על שמות המערתיים ויום שבת לא כן ובלשון ערבי קראו המשה ימים על דרך המספר ויום שני אלגו"מע על שם חבורם כי הוא להם היו' הנכבד בשבוע ויום שבת קראו אותו סב"ת כי הס"ין והסמוך מתחלפים בכתיבתם ואלה מיסרלל למדו כי הנה אנשי הודו שאינם מודים במעשה בראשית תחלת ימי השבועה להם יום רביעי בעבור כי כוכב היו' הוא כוכב חמה ויש לו שלטון עליה' כפי דבריהם וילונו. במי מרה הלינו על משה לבדו כי הוא לבדו הסיעם וכל ישראל לא התרעמו רק קלתם על כן כתוב וילנו העם. ועתה במדבר סין וילנו כל עדת ישראל על משה ועל אהרן כי שניהם הוליאו ובמרה התרעמו על המי' ועתה מתרעמים על הבשר והלחם שכבר אכלו רוב מקניה' וקהל גדול כמוהו לא ימצאו לחם לקנות כי אם ביוקר כי שלשים יום היו לחם מיום לחתם: הנני ממטיר כלמו' מטר היורד מהשמי'. ומלת לחם מאכל תמצא על הלא כמשמעו גם על הבשר כמו לחם אמה גם על הפרי כמו כשמיתה עץ בלחמו. וטעם אנסנו שילטרך אלי בכל יום ופירוש משנה שני העומר לאחד כי כן כתו': ויאמו'. טעם כי יי' הוציא אתכם בעבור שאמרתם כי הוליאם אותנו והנה שני אותות יעשה לכם שתדעו כי הוא הוציא אתכם האחד בערב זה היום ושני למחרתו בבקר והיה ראוי שיהיה ערב ובקר וידעתם כי אינכם דבק ובקר עם ראיתם את כבוד יי' כי ביום עצמו ראו את הכבוד כאשר יפרש. ובקר. פרשתיו: בשמעו את תלונותיכם. דבק עם ראיתם את כבוד יי': ונחנו מה. מה בידנו לעשות לא עשינו רק מה שלנו. ונחנו חסר ה"לף: ויאמר. עתה פירש להם שני האותות: קרבו

חזקוני

לקול יי' אלהיך. פנ בלמ"ד: לא אשים. שאם אשים עלי לעורם לשלקה מעליך כי אני יי' רופאיך מאשר שתשמע לקולי כמו שהרפאתי המים שאין יכולת לשום רופא בלעדי: ויבאו שם. לעמוק בתורה שנה להם דכתיב שם שם לו חק ומשפט: ויבאו כל עדת בני ישראל מלאך שלא שם שהם אים נשמ' עשר יום לחדש השני. נקשיכן ראש חדש ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים פחיסי בשבת היה א"כ ש"ל בלייר שבו נאו לשדבר סין יום שבת היה ונתערעו על משה ואמר להם בערב תאכלו בשר ובבקר ירד המן איתא כאלו לאמר אשנא אשנא לאכול בשר ובקר ראיתם כי הוא הוציא אתכם בעבור שאמרתם כי הוא הקפידו לנכת בו: ויבאו כל עדת בני ישראל מדבר סין. מוחנו כיל יי' שיתם עצמינו בשתנו ולא יתקרנו ישינו כרמב': בשבתנו על סיר הבשר. בשעודה דונתא ושבנו לאכול לשם: לשם מן השמים. מתקום שאין סיר שונות כדי שיהיו עיניהם שלוות אלי שמיל: ולקטו דבר יום ביומו. וא"ת עד שאתה מתפי' להם לשם דבר יום ביומו תחשי' להם ביום אחר לבאה שבים מעוכה לדבר למען אנסנו הילך בתורתי אם לא אלוה להם אם יעשירו מעטו עד בוקר המועד' הרי מעוכר אמנה ומי אלא יתיר מעטו אמרי הוא שומר אמונו' מי שברא היום ברא מרגסקו מכאן היה ר' אליעזר המגדלי אומר מי שים לו לאכול היום ואומר מה אוכל למחר הרי הוא מעוכר אמנה. ד"א הילך בתורתי אם יעשקו בתורה שאני מוריד להם מאכל חוכן בלא טורח ברכה ומלא שכן הוא יש להם לעבוד בתורה ממיל: למען אנסנו. אין נסיון גבי הש"ה שכל מה שהיה והוה ומתיד לשיות נגלי לפניו אלא ככהו לפני מדת הדין שהיה מעשרת עליהם ושל מדת הרחמים שהיה מבקשת עליהם יותר מדאי: הילך בתורתי. לא יהא מתמון מה לאדת הרחמים לפקערב עליהם ואף לא יהא כתמון מה לאדת הרחמים לבקש רחמים יותר מדאי: ויהא העם ולקטו. ויהיה ביום הששי והיה משנה. מקרא אות הללו איכן ביאור אלא אמר להם הש"ה כך וכך אני עושה כך וכך יעשו וכך יכך יחרא והיינו דכתיב לקחן לחם אל יותר ממנו ונו' ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה ויבאו כל נשיאי העדה ויגידו למשה שלא היו מכוונים לנקש אלא כתמול שלשום והם שלא נשאר מעשה לכל אחד ואחד: והכינו את אשר יביאו. לשון הכנעה כמו ויכינו את המנחה עד בא יוסף בנחמיה וכן כל הכלים אשר הכינו המלך אמו נמלכים בשמלו הכנו: ערב וידעתם. ונ' ויאמר מעשה בשם יי' לכם: כי אלהיכם כי אלהינו קרי:

קרבו לפני יי׳ · אל המדבר: ויהי · התברר להם כי בעת שדבר להם קרבו מיד בלא הענן ונראה בו הכבוד: וילבר · וראו כי משה הלך אל הכבוד ודבר עמו: שמעתי · תלת תלונות זרה לבשות הנ״ן וזאת הנבואה שניה כי כבר הזכירה משה בתת יי׳ לכם בערב בשר לאכול ולחם בבקר רק נשנית בעבור ישראל שיראו הכבוד · ומלת בין הערבים כמו בערב כאשר פי׳ ומזה הפסוק התברר פי׳ ובקר וראיתם את כבוד יי׳ כי הנה כתוב בין הערבים תאכלו בשר ובבקר תשבעו לחם: ויהי בערב · בסוף היום בעצמו: ותעל השלו · אולי עלת׳ מפלת יס: שכב׳ הטל · כתו ונבלי שמים מי יסביב טעם ירידה ובמקו׳ אחר כתוב וברדת הטל · ירקב שם חוי שאמר כי המן הוא הנקרא בלשון פרסי תר״נגבין ובלשו׳ ערבי מן ובלשו׳ לעז מל״ח כי קושיו׳ רבות עמדו עליו האחת כי איננו יורד היום במדבר סיני כי ההר ידוע ואני ראיתי זה הדומה למן במלכות אלנגיר והוא יורד בניסן ובאייר ולא בחדשים אחרים ועוד אם תשימהו לשמש לא יחם ועוד כי בלילה לא יבאש ועוד כי איננו חזק והין לורך שידוכנו אדם במדוכ׳ שיעשה ממנו עוגו׳ ועוד כאשר יושם בלשון יחם ועוד כי איננו משביע שיולד דם טוב רק הוא ככסם ברפוא׳ ועוד כי ביום השני היה יורד משנה ועוד כי לא היה יורד בשב׳ ועוד כי יורד לכל מקום שיחנו ועוד כי עבר עמהם את הירדן ולא שבת על חלי כיסן על דרך הפש׳: ותעל · הטעם שנפסקה כמו אז חלבת יצועי עלה כי הטע׳ מעת שחלב׳ יצועי נסתלק מעלי ונפש׳ וכמיהו אות׳ חלי אל תעלי בחלי ימי והטל היה יורד בתחלה לטהר הארץ ובהסתלק הטל יורד המן וכן כתוב וברדת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו: דק מחוספס · כמו עגול ואין לו חבר והאות׳ שהוא כמו מתחוף שהוא בש״ין איננו ככון כי מספט הלשו׳ שיכפלו הפ״א והע״ין כמו יפיפית או הע״ין והל״מד כמו ירקרק או הלמ״ד לבד׳ כמו סנריר רק הע״ין לבדו לא מצאנו כי אם בעלומי הה״א כמו הגיבי כי אחר שחסר הה״א נראה הגי״מל כל״מד פעל על כן כפלוהו רק באותיות נראות לא מצאנו הע״ין כפול: וירא׳ · אמ׳ רבינו שלמה כי בלשון ישמעאל תרגום מה הוא מן הוא והמגיד לו ככה לא דבר ככון כי תרגום מה הוא בלשון ישמעאל מה הוי רק מן הוא תרגומו מי הוא כי איננו מופל מן בלשו׳ כי אם על אדם כי פי׳ מן הוא מגזרת אשר מנה את מאכלכם אמ׳ רבי משה הכהן ידענו כי אין מוקד׳ ומאוחר בתורה כי ויאמר משה אליהם וכבר אמר משה אליהם וכמוהו רבים ובפרשה הזאת וירא תולעים ויבאש וכבר באש וכן כתוב ולא הבאיש ורמה לא היתה בו ואיחר הכתו׳ לומ׳ דברי משה בעבו׳ שהוא אמרי׳ להאריך לומ׳ זה הדבר אשר צוה יי׳: זה · בדרך הסבר׳ כי עומר לגולגלת אמי שהוא גדול בסנים ולקטנים כפי אכלם: ויעשו · על דרך הפשט כי המרבה והממעיט לפי מספר נפשו׳ אמרו כי הוא דבר פלא · וימודו בעומר מלא כל אחד לפי מה שעשר: ויאמר · העשו שלא יותירו ממנו לאכלו מחר רק יבטח בשם כי מחר ירד כי אינו מנוה עליו לאכלו כלו רק אם נשאר לו שלא יכול לאכלו ישליכנו מחוץ לאהלו: ולא · מלת אנשים דבקה עם ולא שמעו אל משה כי אנשים מעטים היו · אמר רבי מרינוס כי וירא מגזרת רמה:

בעל הטורים

ויהי כדבר אהרן ולא משה כי בזכות אהרן היו הענני נכון סמך הנה כבוד יי׳ נראה בענן · הענן כי כמסו הכל ותעל הטלו · ויאספו את הטלו · לומר שגם נכנסו אמנו הרב׳ אלא שנסקו בלבד חורו והתלונו עליו · זה הדבר אשר צוה יי׳ בזה הפסוק יש חלפת ניחוח · לומר לך כל המקיים את התורה הק״נה מוחין לו ברכתו בלא טורח כאוכלי הון: מחוספס בגיפסרא עולה רמ״ח שהיה המן בלבע כרמלית אחרים · ויותירו ב׳ אמה׳ אבא ואיך ויותירו כדב׳ יי׳ · ויותירו אנשים אמנו · אמה שהתירו כדבר יי׳ נשתלחה בו ברב׳ והבא שעברו על דבר יי׳ והותירו נשלח בו קללה: וירס תולעים · וירס ב׳ במקו׳ וירס כבוד יי׳ חלהי ישראל שבנו וירס לנס · והבא וירס תולעים ויבאש: וירס לנס · זה נטות הרוח בלבד כשחלקה שביעה שלו וירס בבוד אלהי ישראל דאמרינן בפר ק דסוטה כל מי שיש בו נטות הרוח כאלו דוחק רגלי השכינה וחד וירס תולעים שאם רס לענן שיש בו נטות הרוח ירוס תולעים · והו׳ שנינו אחד הוי שבל רוח שחקות אנוש רחה: ומשם

מ״ע ספורנו

בשמים יי׳ את תלונותיכם · ופה שהתפללנו אתרו את כבוד יי׳ הנוגנו שיתן לכם אלה בענין שיראה לכם אתלונותיכם הם עליו ושהוא שמע את תלונותיכם: אמור אל כל עדת · כיון שיבא שתתקבלה תפלתו בענין רבי חניכת כשהיה מתפלל על בחולים (ברכות סוף פרק אין עומדין) אז יותר מזה: קרבו לפני יי׳ · ההולך לפניכ׳ בעמוד ענן: ויפנו אל המדבר · כי דרך המדבר היה בענן מהלך בנסעם: והנה על פני המדבר דק · דבר מסנריר שלו היה דק כמהרן כזרע גד הוא: דק ככפור · גם כהנחתו היה דק שלא היה עונה בריר על בריר: זה הדבר אשר צוה יי׳ · נאמרו ובבקר תשבעו לחם: לקטו מעמנו · כל אחד כרגונו אחד המרבה ואחד הממעיט: איש לפי אכלו · אומר לפי מספר נפשותיכ׳ איש לאחד באהלו תקחו · כי בכל ענין שתלקטו הן שתרבו ללקוט וכן שתתעיטו יהיה הכל״ל שיהיה הכלקט מזון לכל אחד כפי אכלו שיביע את הרגיל לאכול הרבה ולא יתן מזון יות׳ מהראוי לפי שהוא רגיל לאכול מעט ושיהיה שילוקט הן על ידי המרבה יהיה עתר לגלגלת לא פחות ולא יתר · ושמי שילקוט כעבד כל בני ביתו ילקוט עמר לכל אחד כמספר כל הנפשות אשר באהלו: ויקיפו עליהם מ״ה כי אמנם לא קרה זה מפני היותו יותר מכדי שנפש אכל בתיתרוכו לבתאלה לנשות · בנהר בנקר · בכל נקר כמו בדברה אל יוסף יום יום · וכן בנקר נבקר בהיטינו את הגרות: ונמס

חזקוני

לא עליכו תלונותיכם · אתם הסנות׳ התנונ׳ עליכו כשאתרתם כי הוצאתם אותנו ונלוי וידוע כי לא אמרתם אלא כלפי מעלה כשיכול כאדם המתאונן על המלך ומסכב התלונה על המשרת והמלך יודע שאין התלונה אלא עליו: וידבר יי׳ אל משה: וכבר נפרשה שלמעלה דבר יי׳ נאמר להם לבני ישראל כן: בין הערבי׳ תאכלו בשר ונו׳ · למדנו דין כעודה שתי פעמים ביום ערב ובוקר: ותעל השלו · מתנת השלו לא היתה אלא כאותה שעה ולפיכך נקטן בפרשת בהעלותך התלוו תלונה מי יאכילנו בשר ונתן להם פעם שנית כדאיתא בפר״ש כי בשני התלוו יותר אבל המן ירד להם כמדבר מ׳ שנה דבר יום ביומו: ותעל שכבת הטל · ותכסוק כמו אל תעלני בעני יעי · שכבת הטל ירידות הטל כמו ובכל שנים מי יסביב: מן הוא · מן בלשון עברי כמו מה בלשון ערבי ושואלין זה לזה מן הוא כלומר מה הוא: זה הדבר אשר צוה יי׳ · אין לומ׳ דבוה דהכא נמי נאמר הוא שלא ילקוט כל א׳ ונ׳ אלא עומר בנפנוס דא״כ לא עשה הנמי שהרי נקטו מן העדה בפעם אחת ויחד והוא אומר ויעשו בני ישראל שא נוה דהכא פי׳ כמו נוה דוישבו אשבע״ר בלעו פוק הוא ולמדו אפי׳ א׳ נוקש שני עומרים כשכא בביתו לחוד לא מצא רק עומר אנוש׳ ואם אחרו לא ילקט רק שני עומר כשבא בביתו לחוד יאכל ע״ח אלא: לא העדי׳ המרב׳ שנטו כשעמנו לא העדיף המרב׳ שהשליך הטותר על המדה ומעטים לא הסיר מעוזר ולוקט כפי המדה: אל יותיר · כמו אל יותר וכן ויונא אמנד כמו ויוניא עמו בשמן מונא רוח מלוכרות ויכמו מוניא: וילקטו אותו בבקר בבקר · ורישים היו נלקטו בבקר שהרי ומס הפעם ונמס ושוב לא יוכלו ללקטו · לפס

רל״בג

ואין ראוי לו ג״כ שיאכל יותר מן הראוי לעמידת נפשו ולזה נמה הפס יתעלה ישראל שילקטו שומר לגולגלת של נד האומר ושכב הפס יתעלה על נד המוכת שכאשר מדדו זה לא מצא כל אחד מפס כי אם השעור הראוי כי הכונה האלהית היתה שיהיה להם לפס מקום לא פחות ולא יותר לחרגי לם בעדת ההכתפקות ולהרשיק מהם מה שיעשו אחר האומ׳ת לנער כפפס וילמו לעבוד הפס יתעלה בזה האופן ולזאת הסכה גם כן לזה שלא יותיר איש מאנו עד בקר:

התועלת הה׳ וזה׳ כמלות · והוא שנתבאר מזה הפסוק מהפנות מרשות לרשות היא לאמרה בשבת ולזה נזה שלא יצא איש ממקומו ללקט המן: **התועלת** הו׳ הוא להודיע מה שנוה להשאיר מלא העומר מן למשמרת לדורות הבאים לאחריהם זה הפלא הנעשה כי בהאמנה בנפלאות היא מהגדולות שבפנות התוריות ולזה רצה הפס יתעלה שתשמרן ולא תשכחו לדורות הבאים בהפרכם להם זה הפלא הנעשה:

ויבא עמלק עד סוף הפרשה

בחר לנו אנשי׳ ר״ל אנשי מדות שהיו ראוים למלחמה לו יהיה הרגון בזה אנשי מעלה כדי שיהיו יותר ראוים שיעשה להם נס: אנכי נצב על ראש הגבעה · בכה עשה עשה כן כדי שיראוהו ישראל ויתחזק להם כי בהריעו ידיו יגבר ישראל ובהניחו ידיו יגבר עמלק ולזאת הסכה לקח המטה בידו כדי שיתברר להם כי הפס יתעלה יעזרם להם זה התופת בחלמעות המטה · וידי משה כבדים · יתכן שהיה גדול הגוף והיה עם זה זקן והנה אלו הם שתי כונות לאת לו כובד בלי כבדיו וזה מבואר לפי מעין כשבעיות עין שלם ולזה נ״כ לא יכול עשה לעשות עניד כל מה שהתעידה המלחמה ולפי שהיתה הכונה שלו ולקחו אבן ושיבוהו עליה בדרך שיבה מקומו ונשיבה

רש״י

בשר לאכל · ולא לשובע למדה תורה דרך ארץ שאין אוכלין בשר לשבע ומה ראה להוריד לחם בבקר ובשר בערב לפי שהלא׳ שאלו כהוגן שאי אפשר לחם אחל בשר שאלו שלא כהוגן שהרבה בהמו׳ היו להם ועוד שהיה אפשר לחם בלא בשר לפיכ׳ נתן להם בשעת טורח שלא כהוגן: אשר אתם מליניס עליו · לאת האחרים השומעים אתכם מתלוננים: קרבו · לתקו׳ שהשמנו ירד: השלו · מין עוף שמן מאד: היתה שכבת הטל · הטל שוכב על המן ובמקו׳. אחר האומ׳ ובברדת הטל וגו׳ הטל יורד על הארץ והמן יורד עליו ותעזר ויורד טל עליו והרי הו׳ כתוכת בקופסא: ותעל שכבת הטל · בשמחת׳ זורחת עולה טל שעל המן לקראת החמ׳ כדרך שלו עולה לקראת חמה אף אם תחלה שפופרת שלו בילה שלו ותסחו את פיה ותכיחה בחמה היא עולה מאליה באוי׳ ורבותינו דרשו שהטל עולה מן הארץ באויר כעלו׳ שכבת הטל נתגלה המן וראו והנה על פני המדבר דק מחוספס מגולה ואין לומה לו במקרא וי״ל מחוספס לשון חפיסה ולוסקמא שבלשון משנ׳ כשנתגל׳ משכב׳ הטל ראו שהיה דבר דק מחוספס תוכו בין שתי שכבות הטל ואנקלו׳ תרגם מקלף לשון מחשוף הלבן: ככפור · כפור ייל״ידא בלע״ז דעדק כגיר כאבני גיר והוא מין לבע שחור כדאמר בבי כסוי הדם הגיר והזרכיך דעדק כגיר כגלידא על ארעא דק היה כגיר ושוכב מוגלד כקרח על האר׳ וכן פירושו דק ככפור שטות קלוש ומחודר כגליד · דק ט״כפס בלען שהיה מגליד גלד דק מלמעל׳ ופגיר שתרצ׳ מוכלקס תוספת הוא על לשון העברי ואין לו תיבה בפסוק: מן הו׳ · הכנת מזון הוא כמו ויאמן להם המלך: כי לא ידעו מה הו׳ · שיקראוהו בשמו: עומ׳ · סס מדה: מספר נפשותיכם · כפי מנין נפשו׳ שיש לאדם באהלו תקחו עומר לכל גולגול: המרבה והממעיט · יש שלקטו הרבה ויש שלקטו מעט וכשבאו לביתם מדדו בעומר איש איש מה שלקטו ומצאו שהמרבה לקטו לא העדיף על עומר לגלגלת אשר באהלו והממעיט לקטו לא מצא חסר מעומר לגלגלת וזהו גם גדול שכעשה בו ויותירו אנשי׳ דתן ואביר׳ · וירס תולעי׳ לשו׳ רמה: ויבאש · הרי זה מקרא הפוך שבהחלה הבאיש ולבסוף התליע כעכין שנאמ׳ ולא הבאיש ורמה לא היתה בו וכן דרך כל המתליעים: וחס

אל כל עדת בני ישראל ג׳ וסי׳ קרבו לפני יי׳ כי שמע את תלונתיכם · ויהי כדבר אהרן · הארץ אשר עברנו: ובבקר ו׳ וסי׳ ובבקר תשבעו לחם · ובבקר היתה שכבת · ובבקר ורעך תפריחי · ובבקר תפלתי תקדמך · ובבקר אמר למלך · ובבקר היא שבה: ויאמר משה אהם ג׳ וסי׳ הוא הלחם אשר · איש לו יותר אם יעברו בני גד · לגלגלת ג׳ וחס׳ וסי׳ עמר לגלגלת · בקע לגלגל · מחצית השקל · דולקחת חמשת חמשת: יותר ז׳ בליש׳ וסי׳ איש אל יותר ממנו · ויותר ממנו מאה רכב · דשמואל וחברו דר״ה · כי מה יותר לחכם · ויותר לראי השמש · לעשות יקר יותר ממני: ויותרו ה׳ הסר בלישנא וסי׳ ויותרו אנשים ממנו · הנותרים לאמר · סוף פסוק והותירך ה׳ לטובה בפרי בטנך · את אשר הותרה משבעה ויאכלו ויותרו כדבר ה׳: בבקר בבקר י״ג וסי׳ בישעי׳ סימן ג׳ בהפטרת והיה עקב:

ומה

וחם השמש ונמס • הנשאר בשדה נעשה נחלים ושותין ממנו אילים ובהמות ואומות העולם לדין מהן וטועמין בהם טעם מן ויודעים מה שבמן של ישראל פשר לשון פוסרי׳ על ידי השמש מתחמים ומפשיר: ונמס • דיס״ טנפריר ודומתו בסנהדרין בסוף ל׳ מיתות: לקטו לחם משנה • כשמדדו את לקיטתן בהלים מלאו כפלים שני העומר לאחד ומדרש אגדה לחם משנה אותו היום נשתנה לשבח בריחו וטעמו: ויגידו למשה • שאלוהו מה היום מימי׳ ומכאן יש ללמד שעדיין לא הגי׳ להם משה פרשת שבת שנצטווה לומר להם והיה ביום השני והכינו וגו׳ עד ששלו את זאת אמר להם הוא אשר דבר ייי׳ שנצטויתי לומר לכם ולכך ענשו הכתוב שאמר לו על אמה מחצת׳ ולא הוציאו מן הכלל: את אשר תאפו אפו • מה שאתם רוצים לאפות בתנור אפו היו׳ הכל לשני ימי׳ ומה שאת׳ צריכי׳ לבשל ממנו במים בשלו היום לשון אפייה נופל בלחם ולשון בישול בתבשיל: למשמרת • לגניזה: ויאמר משה אכלוהו היום שמרית שהיו רגילי׳ לגלות ולקטו כאן לשאול אם נגלה אם לא אמר להם את שבידכ׳ אכלו לערב חזרו לפניו מהו לגלה׳ אמר להם שבת היום רואה אותם דומגיס שמא פסק המן ולא ירד עוד אמר להם היו׳ לא תמצאוהו מה ת״ל היום היו׳ לא תמצאוהו אבל מחר תמצאוהו: וביום השביעי שבת • שבת הוא המן לא יהיה בו ולא בא הכתוב אלא לרבות יום הכפורים וימי׳ טובי׳: עד אנה מאנתם • משל הליוט הוא בהדי הול׳ לקיא כרבא ע״י הרשעים מתגנין הכפרים: ראו כי ה׳ בכבודו מזהיר בעינוכם כי ה׳ בכבודו מזהיר אתכם על השבת שהרי גם נעשׂ׳ בכל ע״ם לתת לכם לחם יומים: שבו איש תחתיו • מכאן סמכו חכמי׳ ד׳ אמו׳ ליולא חוץ לתחומו: אל יצא איש ממקומו • לו אפיס אמה ולא במפורש שאין תחומין אלא מדברי סופרים ועיקרו של מקרא על לוקטי המן נאמר והוא

ג׳ ר״ש שיטין יחרוק • ב׳ וחסר שבת ג׳ • ל׳ ג׳ • ל׳ ג׳ • ל׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ וחס׳ ל׳ חס׳ ל׳ וחס׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג

והוא כבר־ירע גידא חיור וטעמיה
כאיסקריטון בדבש: ואמר משה זה הדבר אשר
פתגמא דפקיד יי מלו עומרא מיניה
למטרא לדריכון בדיל די דיחזון ית־
לחמא די אכלית יתכון במדברא
באפקותי יתכון מארעא דמצרים:
ואמר משה לאהרן סב צלוחית חדא
והב־תמן מלי־עומרא מנא ואצנע
יתיה קדם יי למטרא לדריכון: כמא
דפקיד יי למשה ואצניעיה אהרן קדם
סהדותא למטרא: ובני ישראל אכלו
ית־מנא ארבעין שנין עד־דעלו
לארעא יתיבתא ית־מנא אכלו עד־
דאתו לסייפי ארעא דכנען: ועומרא
חד־מן־עשרא בתלת־סאין הוא:
ונטלו כל־כנישתא דבני ישראל
ממדברא דסין למטלניהון על־
מימרא דיי ושרו ברפידים ולית מיא
למשתי עמא: ונצא עמא עם־משה
ואמרו הבו־לנא מיא ונשתי ואמר
להון משה מה־אתון נצן עמי מה־
אתון מנסן קדם יי: וצחא תמן עמא
למיא ואתרעם עמא על־משה ואמר
למא דנן אסיקתנא ממצרים לקטלא
יתי וית־בנוי ית־בעירי בצחותא: וצלי
משה קדם יי למימר מה אעביד
לעמא הדין עוד זעיר־פון ירגמנני:
ואמר יי למשה עבר קדם עמא וסב
עמך מספי ישראל וחוטרך די מחיתא
ביה ית־נהרא סב בידך ותיזל: הא־
אנא קאים קדמך תמן על־טינרא
בחורב והימחי
והוא כזרע גד: עשב שמו קוליי מגדרי וזרע שלו ענול ואינו לבן והמן היה לבן
ואינו נמשל לזרע גד אלא לענין העגול כזרע גד היה והוא לבן: כצפיחת: כלפיחת
שמטגני' אותי בדבש וקורין לו מסקרי"טין בלשון מסנה והוא תרגום של מנקלוס:
בצפיחת ל"ל הבר ילין חגייתא:
בדבש: לדורותיכם: בימי ירמיהו מוכיחם למה תלין
מהם עוסקין בתור' והם אומרי
נגיח מלאכתנו ונעסוק בתורה
מהיכן נתפרנס אוליח להם
נענות המן אמר להם אתם רמו
דבר יי' שמעו לא נאמר אלא רמו
בזה נתפרנסו אבותיהם הרבה
שלומין יש לו למקום להכין מזון
לירמיו: נענות: נלוחית של
חרס כתרגומו: והנח אותו לפני
יי' לפני הארון ולא נאמר מקר' זה
עד שנבנ' אוהל מועד אלא שנכתב
כאן בפרש המן: מ' שנה: והלא
חסר ל' יוס הס שהרי בט"ו באיר
ירד להן המן תחל' ובחמש עשר
בניסן פסק שנאמר וישבות המן
מחרת אלא מגיד שהעונות
שהוליאו ישראל ממצרים טעמן
בהם מעט מן: אל ארץ נושבת:
לאחר שעברו את הירדן: אל
קצה ארץ כנען: בתחלת הגבול
קודם שעברו את הירדן והס
ערבות מואב נמצאו מכאיס' זה
את זה אלא בערבות מואב כשמת
משה בשבעה באדר פסק המן
מלירד ונסתפקו ממן שלקטו בו
ביו' עד שהקריבו העומר בשבה
עשר בניסן שנא' ויאכלו מעבור
הארץ מחרת הפסח: עשירית
האיפה: האיפה ג' סאין והסאה
ששת קבין והקב ארבעה לוגים
והלוג ששה ביצים נמצא עשירי
האיפ' ארבעי' ושלש ביצי' וחומש
ביצה והוא שיעו' לחלה ולמנחו'
מה תנסו': לומר היוכל לתת
מים בארץ ליה: עוד מעט: אם
אתמין עוד מעט וסקלוני: עבור
לפני העם: ורחה אם יסקליך
לתה הוצאת לעז על בני: וקח
מחך מזקני ישרא' לעדות שיהו
שעל ידך המים יוצאים מן הצור
ולא יאמרו מעינות הם שם מימי
קדם: ומטך אשר הכית בו את
היאור: ומה תלמוד לומר אשר
הכית בו את היאור אלא שהית
ישראל אומרי' על המטה שאיבו
מוכן אלא לפורענו' בו לקה פרע'
ומצרים כמה מכות במצרי' ואל
היס לכך נאמ' אשר הכית בו את
היאור והס אומרים עליו שהוא
לפורענו' ירחו עתה שלף לטובה
הוא מוכן: והכית

כצפיחת
ל"ל הבר ילין חגייתא:

שנות
לשון נקבה
יסי' לחלות
מקף אמצע
פלג פלגות
עבו"לי - אל
תת שה ומל
מולים:

שביעי
יז

אחת ו"פ תהין בזקפא וסי' קח צנצנת אחת: ויכסו את העיר ביום: ויאמר אבישי אל דוד: ויחלק לכל העם
לכל המון ישראל: ותנו את הרצי לאחת: והנה ככר עפרת: זכריה: וסי' בלשון תרגום צלוחית מקף
אבישי פלג פלגות עגילי וכל חקה מדה שנה תיר' חמש"ת סימן דכו' אחת במ"א נקי יהיה לביתו שנה אחת:
העדת כלם חס' במ"ח וסי' מצויין בפרשת אחרי מות: אל קצה ו' וסי' ובני ישרא' אכלו את המן עד בואם
אל קצה ההר הר: ועבר הגבול אל כתף בית חגלה: וירד הוא ופורה נערו: צא נא לקראת אחז: הנה יי'
השמיע: והעמר עשירית האיפה ל' בתיב כן בתי': ועשירית האיפה סולת ל' מלא דמלא בתורה ושאר
אוריתא עשירת כתיב וכל נביאים וכתו' עשרית כתיב במ"א ועשירת חמר האיפה: יחזקאל: ברפידים
ב'מלאים בתור' וסי' ויחנו ברפידים ואין מים: ויסעו מרפידים ויבאו: תריבון ג'ומל' וסי' מה הריבון עמדי
האתם תריבון לבעל: המפניו תשאון אם לא תריבון אנ"ך: מה הריבון עמדי מה ה' פסוק מה מה נמסר
פרשת שמות: למים ה'דגשים וסי' ויצמא את הכם למים: רפאתי למים האלה: הוי כל צמא לכו למים: וקח י"ב וסימן מצויין במשלי סימן ד':
לא רעב ללחם ולא צמא למים: וחד בין מים למים: בלוי: הנני: הנני תמצאני כי תמצאני והעב' כחי וגבורתי בחורב:
עתה וקח מטך מזקני ישראל: ומטך אשר הכית בו: והכית

בעל הטורים

לנקום: כ'המם הכח יצאו מן העם לנקום: והקם לנקם: מהתם ילמינן ל'נקם: ג' אינו נקם: אף הכח שנים נקמו ביום הששי ומצאו ביום השבת: יצאו לנקום הפלשתי אלא מצאו: ותזרותיו: ג' במסר' בפרש' ואלה הולדות: לתען ירחו את הלחם: ראשי תיבו' אלים: לומר שיהא במור עד שיבא אליה: והנח: ב' גמ' הכח ואיתך ואת אל הסלע דהנעון: מה התם בהעבל מחליו גם המן בכלע באיכרים ונתעבל מחליו: הנעומר עשיריה האים': בחוך והעומר בפרשת המן רמז שיאכלו המן עד שיקריבו העומר: תריבון: שלשה מה הריבון עמדי החתם תריבון לבעל [illegible] מה הריבון לבעל [illegible] עם הק"בה וכאילו [illegible] בלשון ע"א והו [illegible] ל' מי': ה' ויומתו שם העם [illegible] תפיתי למים: הוי כל צמא [illegible] מי': אחדיריהם שלחו [illegible] למים: לא נמת לחי' שיריהם חס יומתו לחי' שאדיריה' שלחו צעיריהם ולא מלאו: מים: לכו למים הוינו תור' ויתרפלו למים ולא אביה לא רעב ללחם ולא מות לחי' הבלעיתנו: ב' מיסו' לא הבלעיתנו מחצרים: מועט כי הבלעיתנו מיתלקוהו בל קרת לומ' שלוחים עושה הס שבכרו בכלו: ומעך שנים שהיו בפרש' ושכ: חס

מ"ע בפורנו

אכלו את המן: תמורת לחם חמים וזולתו כאמרם בלתי אל המן עינינו: עד בחם אל ארץ מגבת: אל ארץ סיחון ועוג כי גם אכלו גם עלחם הארץ את המן אכלו עד בחם אל קצה ארץ כנען: וחס לחם הארץ אכלו מן אחר בחם אל ארץ סיחון ועוג עד שעברו את הירדן כאמרו ויאכלו מעבור הארץ מחרת הפסח ושנות המן מחרת: לנתו לחם: לנתן המן מחרת הפסח: לנתן לנבת אחרים: פה תריבון: מעדי ידעת: שאני פעולה ועשה: מה תנסון את יי': וחס ריבכם עמי הוא כדי לנסו: המצלת מה תנסון ברע לכם כי זה הנסיון רב הסכנה שחס יקנוף ירחה פעלו להשמיתו' ויהי הנסיון רע לכם כחמרו בחמוני נס ראו פעלי ר"ל ברע לכם: עבור לפני העם: ותכל אלוותם ברחוקם שחתם משתדל להמניע נדכם: ומטך אשר הכית בו את היאור ונטלתו עלמו מעריס לבתיות עשתה יעשה ההשגן: והלכת: מן המחנה אל כנור: והכית

חזקוני

והוא כזרע גד: לפי שאתר לאעלה דק ולכפור ונכפור אין לו שיעור פעמי' דק עזר ונתן לו שיעור וזנע' המן כזרע גד: כזרע: הכ"ף בסמ"ך והזי"ן בסנל: ועשאו כצפיחת בדבש שאוכלין אותו כחות שהוא אכל להלן בשהוא אומר ועשאו כריפי' אלו דכו בתלוכה היה תעשה עשאו לשד השמן: אל ארץ נושבת: אל ארץ מיושבת שאינה מדבר כדכתיב ובגבול' ויעבר' כארץ תו' ; והעומר שהיו מודדין בו את המן עשירית האיפה הוא לשון זכר: שמדבר סין לבסיס: אמו לשון קנרה כי שמדבר סין בסמוך לרפידים ולשון ומאלוש לרפידי' אלא מפני נגיתן של ישראל שהיו רואים לשוב לאנרים קבר לו שני עסמו' ויחנו לנו מים ה"נ לשון רבים אע"ג שלא הזכיר כאן אהרן מ"מ הוא היה שם ואין מורך לאחכירו: מה תריבון ומה תנסון: תריבון כלא ו"ו: וקח אתך מזקני ישרא' לעדות שלא יאמרו שאל מעיינות היו שם: אשר הכית בו: אע"ג דלאהרן הכהו ע"ש מטה היה מריה דעונדל: אשר הכית בו אלא היאור: לפרעונם נגנבי' שבנר מנע הוא מים כיאור ושבעו הוא מעניה מים בעבורם: והכית

רלבג

בעבור היות המקום ההוא בנגר אל שידבק בו הטפע הלבי כי הוא היה באותן מהדבקות בשם יתעלה עד שבבר נאחר לו מה תועק לי כ"ש שלא ישארך אל התעדת התפלת ואל מיבאר המקום שיתר בנגר להביע אליו הטפע האלהי וכוף הדברים כי זה הספור כולו הוא חזק הספקות מאד: ונאמר כי מעלת מפני היותו מורע עשו והיה ידוע לכם מענין הברכות שבידך יעקב שהוסם בהם ורע עשו מבל לזרע יעקב וענין מה שאחר יעקב לעשו בברכו אותו שעל אדבנו יהיה והיה כאשר תריד והיה כאשר תפרק ורע יעקב מעל בואדרו הבה התפקם עמלק להלכם על ישראל בעת שהיה ראוי שיעבוד מבל המערבה עם שנפש ישראל שיתה חז שעלה ולא היו תלמידי מלאמה והיו בתדבר נזולת לכם ומשנ לפי מפסנתו והיו מיפים וינעים וזרע עשו היה ב"כ מגליים בענין הקרב והתלאמה כמו שברכו יעקב קודם שנים הגלות ישראל באותן שיים זרע עשו לעבד לו והבה התפבה ב"כ לזה בבה לאחרת ואם לא כיון אליה עמלק והוא שישראל לא היו ירלים מהבסם יתעלה באותן שהיו ראוים שיעשה להם זה הבם כמו שלאחר ואתה פיף ונע ולא ירא אלהים ויורה זה על זה מה שהריבו ובכו הבם בהקו' ולזה היה ישראל מפני זה בלם בתבלית הסכנה ולהרלת לישראל כי מחת הבם יתעלה היה להם עוד להגיל' מיד עמלק וזרעם לא הוסיפה לחו כדי שתהיה להם אומנה שלמה בהבם יתעלה ויבטחו לקבל הפורה רבה מבה שתעשה המלאמה על יד יהושע ועתה הוא בקבו' נבוה שידלוהו ישר' ויתבאר לבם כי בעת הריב עשה ידיו לבם ונזלת הבלאמה מבם' יתעלה ולזה בשלא היה יכול עשה לעשות אמו אלבן מתתיו באותן שיהיה בקבוק שידלוהו וידלו מבין הרמת ידיו והבה בלר בבוק בענין כי הרמת ידי עשה היתה לפורות שהיה לא על הבני' והיה יד הם' יתעלה היה היתה הבלאמה בעמלק בעמלק שלא כל זמן שהיה מבניה ידו בלבי מעלה היו ישראל מבבקבי' בו ומלחומים בני מבקד עשה לעשות בן והק"בה שעשה להם בבים: ובבלאן הותרו אלו הבפקות בלם ולבי מבבר בתבבם עמלק להבדית ישראל רבה הבם יתעלה מיבולה לו מלה בבנגד מלבם עם שבוה ינבלו ישראל מידו כי הוא היה בארבנה מהבעים מבנבר על ישראל מבד הבתבבת ואם לא ישתלבו ישראל לאחות זכרו בהיות לאל ידם יהיו בבבבה ענומה בעת שיהיו בלבי ראוים שבדבן בהם ההבנבה האלהית והיה מעלם מתנבר עליה מבד הבתבבת והבה הם" נתן ואת הבתורה השלמה לישראל להבילם מבבל רע בבבבי אל מה שאבבר ולזה מה לבו לזבור מה שעשה מעלם לאחות זכרו בבבבל עליו זה: ואולם התועלת הבניע מדברי זה הבבור הוא להודיע אותן הבנבת ה' בדבקים בו ואין התבבם הם" בבבל הבנים שאבבר לבעתין ישראל אל האחוזה בו בדי שיובבו לקבל התורה לאבר אליו היתה הבונה מתחילת הענין: ואתבנם בונה התורה לתבלית נאות בהיות מבוון שבבול לבוא בבבת שיותבו ראוים לעונם נדול עזה והיה נולים בין זרע עשו אבר הם מוסלים ומקיפים והם הבנבורים אבר מעולם בלי שלא יבם לבבנו ומבור מקיתבו מהבם יתעלה בבבה הבבור לבתן נבוה ונאחין אל בל הישודים שהבבמיהו בבילתו ה"ב על ענין הבנאולה בן יבתבו ה"ו לבני בבי עולה ונקוה לאלבינו בי בבראבבוכה ישיבבו על מרום הריס יבשיבבו ירחו עיבינו בבבבין אלבינו אתן ובמהרה בימינו:

רשי

והוא כזרע גד: עשב שמו קוליי מגדרי וזרע שלו ענול ואינו לבן והמן היה לבן ואינו נמשל לזרע גד אלא לענין העגול כזרע גד היה והוא לבן: כצפיחת: כלפיחת שמטגני' אותי בדבש וקורין לו מסקרי"טין בלשון מסנה והוא תרגום של מנקלוס: בדבש: לדורותיכם: בימי ירמיהו מוכיחם למה תלין מהם עוסקין בתור' והם אומרי נגיח מלאכתנו ונעסוק בתורה מהיכן נתפרנס אוליח להם נענות המן אמר להם אתם רמו דבר יי' שמעו לא נאמר אלא רמו בזה נתפרנסו אבותיהם הרבה שלומין יש לו למקום להכין מזון לירמיו: נענות: נלוחית של חרס כתרגומו: והנח אותו לפני יי' לפני הארון ולא נאמ' מקר' זה עד שנבנ' אוהל מועד אלא שנכתב כאן בפרש המן: מ' שנה: והלא חסר ל' יוס הס שהרי בט"ו באיר ירד להן המן תחל' ובחמש עשר בניסן פסק שנאמר וישבות המן מחרת אלא מגיד שהעונות שהוליאו ישראל ממצרים טעמן בהם מעט מן: אל ארץ נושבת: לאחר שעברו את הירדן: אל קצה ארץ כנען: בתחלת הגבול קודם שעברו את הירדן והס ערבות מואב נמצאו מכאיס' זה את זה אלא בערבות מואב כשמת משה בשבעה באדר פסק המן מלירד ונסתפקו ממן שלקטו בו ביו' עד שהקריבו העומר בשבה עשר בניסן שנא' ויאכלו מעבור הארץ מחרת הפסח: עשירית האיפה: האיפה ג' סאין והסאה ששת קבין והקב ארבעה לוגים והלוג ששה ביצים נמצא עשירי האיפ' ארבעי' ושלש ביצי' וחומש ביצה והוא שיעו' לחלה ולמנחו' מה תנסו': לומר היוכל לתת מים בארץ ליה: עוד מעט: אם אתמין עוד מעט וסקלוני: עבור לפני העם: ורחה אם יסקליך לתה הוצאת לעז על בני: וקח מחך מזקני ישרא' לעדות שיהו שעל ידך המים יוצאים מן הצור ולא יאמרו מעינות הם שם מימי קדם: ומטך אשר הכית בו את היאור: ומה תלמוד לומר אשר הכית בו את היאור אלא שהית ישראל אומרי' על המטה שאיבו מוכן אלא לפורענו' בו לקה פרע' ומצרים כמה מכות במצרי' ואל היס לכך נאמ' אשר הכית בו את היאור והס אומרים עליו שהוא לפורענו' ירחו עתה שלף לטובה הוא מוכן: והכית

אחת ו"פ תהין בזקפא וסי' קח צנצנת אחת: ויכסו את העיר ביום: ויאמר אבישי אל דוד: ויחלק לכל העם לכל המון ישראל: ותנו את הרצי לאחת: והנה ככר עפרת: זכריה: וסי' בלשון תרגום צלוחית מקף אבישי פלג פלגות עגילי וכל חקה מדה שנה תיר' חמש"ת סימן דכו' אחת במ"א נקי יהיה לביתו שנה אחת: העדת כלם חס' במ"ח וסי' מצויין בפרשת אחרי מות: אל קצה ו' וסי' ובני ישרא' אכלו את המן עד בואם אל קצה ההר הר: ועבר הגבול אל כתף בית חגלה: וירד הוא ופורה נערו: צא נא לקראת אחז: הנה יי' השמיע: והעמר עשירית האיפה ל' בתיב כן בתי': ועשירית האיפה סולת ל' מלא דמלא בתורה ושאר אוריתא עשירת כתיב וכל נביאים וכתו' עשרית כתיב במ"א ועשירת חמר האיפה: יחזקאל: ברפידים ב'מלאים בתור' וסי' ויחנו ברפידים ואין מים: ויסעו מרפידים ויבאו: תריבון ג'ומל' וסי' מה הריבון עמדי האתם תריבון לבעל: המפניו תשאון אם לא תריבון אנ"ך: מה הריבון עמדי מה ה' פסוק מה מה נמסר פרשת שמות: למים ה'דגשים וסי' ויצמא את הכם למים: רפאתי למים האלה: הוי כל צמא לכו למים: וקח י"ב וסימן מצויין במשלי סימן ד': לא רעב ללחם ולא צמא למים: וחד בין מים למים: בלוי: הנני: הנני תמצאני כי תמצאני והעב' כחי וגבורתי בחורב: עתה וקח מטך מזקני ישראל: ומטך אשר הכית בו: והכית

בשלח

והכית בצור · על הצור לא נאמר אלא בצור מכאן שהמטה היה של מין דבר חזק ושמו סנפירימון והצור נבקע מפניו : ויבא עמלק · סמך פרשה זו למקרא זה לומר תמיד אני ביניכם ומזומן לכל נרכיהם ואתם אומרי' היש יי' בקרבנו אם אין מייבים שהכלב בא ומנשך אתכם ואתה נוטקי' לי ותדעו היכן אני משל לאדם שהרכיב בנו על כתפו ויצא לדרך היה אותו הבן רואה חפץ ואומ' אבא טול חפץ זה ותן לי והוא נותן לו וכן שנייה וכן שלישית פגעו באדם אחד אמר לו אותו הבן ראית את אבא אמר לו אביו אינך יודע היכן אני השליכו ובא הכלב ונשכו : בחר לנו · לי ולך השויה לו מכאן אמרו יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וכבוד חבירך כמורא רבך מנין ויאמר אהרן אל משה בי אדוני והלא אהרן גדול מאחיו היה ועוד את חבירו כרבו מורא רבך כמורא שמים שנאמ' אדוני משה כלשון המורדי' בך כאילו מרדו בהק"בה : וגא הלחם · לא מן הענן והלחם בו : מחר · בעת המלחמה אנכי נצב · בחר לנו אנשי' · גבורי' וירא חטא שתהא זכותן מסייעתן · דבר אחר בחר לנו אנשים שיודעי' לבטל כשפי' לפי שבני עמלק מכשפין היו : ומשה ואהרן וחור · מכאן לתענ' שנריכים ג' לעבור לפני התיב' שבתענית היו ערוים : כאשר ירים משה ידו וכי ידיו של משה מלחמה היו המלחמה כו' כדאמ' בראש השנה : וידי משה כבדי' · בשביל שנתעצל במטו' ומנה חמ' תחתיו כתייקרו ידיו ויקחו אהרן וחור אבן ויסימו תחתיו ולא יצב לו על כר וכשת אמר ישראל ערוין בנער אף אני אהי' עמהם בנער : ויהי ידיו אמונה · ויהי משה ידיו באמונה פרושות השמי' בתפלה נאמנה ונכונה : עד בא השמש · שהיו עמלקים מחשבין את השעות באיצטרולוגיא באי זו שעה הם נולחי' והעמיד להם משה חמה וערבב את השעות : ויחלוש יהושע · חתך ראשי גבוריו ולא השאיר אלא חלשים שבהם ולא הרגם כולם מכאן אמו למדים שעשו על פי הדיבור של שביל : כתוב זאת זכרון · שבא עמלק להזדווג לישראל קודם לכל האומות : ושים באזני יהושע · המכניס את ישראל לארץ שיהושע מכניס את ישר' לארץ : כי מחה אמחה · לכך אני מזהירך כן כי חפץ אני למחותו : ויקרא שמו של מזבח יי' נסי · הק"בה עשה לנו כאן גם שלא שהמזבח קרוי יי' אלא המזכיר שמו של מזבח את הנס שעשה המקו' יי' הוא גם שלנו: ויאמר

מסה
ג' שום קרת' מסה בלי חל תיב ס' וחד תת ש' ·

כי תמחה אמחה · אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה אמחה אמחה מן הספר ומן הזכרון ומן המלחמה ומן כל מקום ומן כל מקום ומן כל מקום

כי יד. כמו כי חשא אל שמים ידי והטעם כי השם שם ידו על כסאו וזאת היא שבועה ור' יהושע אמר כי יד חזקה תהיה ליושב בראשונה על כסא ישראל כאשר נאמר בעלמה על כסא ישראל גם על כסא יי' והטעם על שאול:

נאום מברם הסיר תקוה:
אשר פתח עיני יתרו:
עדי הלך חני לבו:
וענה הגדוד יתרו:
זה פירש בפרשה:
תחילתה דבר יתרו:

וישמע יתרו. הזכיר למעל' דבר עמלק כי לרפידים לא היתה ראויה פרשת בחדש השלישי להיותה כתובה אחר דבר עמלק כי שם שכתוב ויסעו מרפידים ויבאו מדב' סיני א"כ למה נכנס דבר יתרו בין שתי הפרשיות והגאון אמר כי יתרו בא אל מדבר סיני לפני מתן תור' ולפי דעתי שלא בא דרך בשנה השנית אחר שהוק' המשכן כי כתוב בפרשה עולה וזבחים לשלמים ולא הזכיר שבנה מזבח חדש ועוד כתיב והודעתי את חקי האלהים ואת תורותיו והנה זה אחר מתן תורה והעד הנאמן על דברי כי כן כתוב אל המדבר אשר הוא חונה שם אחר מתן תורה ואמר משה לחובב שהו' יתרו כאשר פירשתי בפרשת ואלה שמות כי חותן משה לא שב אל רעואל הקרוב אליו כי אם לחובב כי כן כתוב מבני חובב חותן משה ומש' אמר לו כי על כן ידעת חנותינו במדבר וידענו כי ישראל עמדו במדבר סיני כמו שנה והנה דברי משה יוכיחו שאמר בפרש' שא הדברי' יי' שהיכו דב' אלינו בחורב לאמ' רב לכם שב' בהר הזה פנו וסעו לכם והנה זה הזמן היה קרוב למסעם והוא אמר ואמר אליכם בעת ההיא לאמר לא אוכל לבדי שאת אתכם כי השם הרבה אתכם והנכם היו' ככוכבי השמים לרוב ועשה להזכיר זה להם כי השם אמ' ליעקב הנני מפרך והרביתיך ונתתיך לקהל עמי' ונתתי את הארץ הזאת לזרעך אחריך והנה הטעם כאשר ירבה זרעך אז אתן לו את הארץ על כן אמר יי' אלהיכם הרבה אתכם והנ[illegible] זמן שתירשו את הארץ ובעבור שאתם רבים לא יכלתי לבדי שאת אתכם והוספתי לתת עליכ' שרי אלפים ושרי מאות וזאת היתה עצת יתרו שאתן לו ממחרת בוא למדבר סיני על כן אמר משה למובב שהוא יתרו כמו שפירשנו מוסעים מנחנו והוא השיב לא אך כי אל ארצי ואל מולדתי אלך וזהו ויאמר משה את חותנו וילך לו אל ארצו ועתה אפרש למה נכנסה פרשת יתרו במקום הזה בעבור שהזכיר בנגדו הטוב שעשה יתרו לישראל וכתוב ויחד יתרו על כל הטובה ונתן להם עצה טובה ונכונה למשה ולישראל ומשה אמר לו והיית לנו לעינים והטעם שהאיר עיניה' ושאול אמר ואתה עשית חסד עם כל בני ישראל ובעבור שכתוב למעלה מלחמה לי' בעמלק שישראל חייבים להלחם בו כאשר ינית השם להם הזכיר דבר יתרו כי אם היו עם גוי עמלק שיזכירו ישראל חסד אביה' ולא יגעו בזרעו והנה ראינו הרבים שהם בני יתרו היו עם בני ישראל בירושלם ובימי ירמיה יונדב בן רכב ויש פרשה אחרת דומה לזאת: אשר עשה אלהים. השם שהיה מודע בעולם לפני בא משה שהכל מודים בו: ולישראל עמו. עם יי' לו עם משה ויתכן להיות הלמ"ד בעבור משה וישראל והטעם על המכות וטביעת פרעה: כי הוציא יי'. השם שנודע למשה כי על ידי האות ות יצאו: ויקח. אמר הכתוב אשת משה ולא אמר בתו בעבור כי משה נכבד מבית אביה: אחר שלוחיה. יי"א אחר שנתן לה רשות במלון ללכת לבית אביה בשובו לבדו אל ארץ מצרים ויש אומרים אחר ששלחה דורונות אליו כמו שלוחי' לבתו: ואת. דע כי אנשי לשון הקדש שומרים הפעלים בתחבירם בכל הבניינים ואינם חושבים לשמור שמות בני אדם על כן אל תתמה שאמר גרשום בעבור שגר שם כי הנה קין בעבור קניתי ואינו נכון בדקדוק וקשה מזה נח מגזרת ינחמנו ופעם יהפכו השם כמו חושים הוא שחם ונקרא יעבץ בעבור שילדתו אמו בעוצב גם יחסרו אות ממנו כמו מעכה הוא מיכה והפך זה יוד הוא ישוב ורבים אמרו כי כן שמואל מגזרת שאלתיהו והיטר בעיני כי השורש תחת חולם כמו תחו חוח ולוף ולופי ומן וכן והנה שמואל מגזרת שמו אל וקראתו אמו בשם אל כי הוא נתנו לה כאשר שאה ואל תתמה איך יקרא שם אדם בשם אל כי הנה כמוהו לורי שדי ורבים ככה ולפי דעתי כי כן שם המזכה שבנה משה יי' נסי וככה שם המשיח יי' נדקנו והגאון אמר כי השם דבק עם תלת יקראו ושם המשיח הוא לדקנו והנה הוא מטעה בעל הטעמים ששם טרחא במלת יקראו ובין ויקרא בשם יי' הכתוב בספר משה כאשר אפרש במקומו: ושם האחד. מנהג לשון הקדש לאמר פעמים ככה השני ופעמים האחד בוא ושם האחד סגה. ותחסר מלת אמר אחר כי אלהי אבי בעזרי ואין כתוב כי אמר גר הייתי כמו כי הפרני אלהים: וכבר פירשתי למה קרא שם הקטן אליעזר: ויבא הזכיר הכתוב דרך מוסר בבאו אל משה כי יתרו הולך בראשונה ואחריהם בני משה אחריהם האבא כמשפט אשר הוא חונה שם כי יומים רביים חנה שם: ויאמר

ויאמר. משה: כי יד על כס יה. ידו של הקב"ה ארמה ליושבע בכסאו לשיות לו מלחמה ואיבה בעמלק עולמית ומהו כס ולא נאמר כסא ולא הש נאמר הקב"ה שמי' שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימח' שמו של עשו כולו וכשיתחה שמו יהיה השם שלם והכסא שלם שב' האויב תמו חרבו' לנצח זה עשו שכתוב בו ובחרבך תחיה נגלה ועריס נתשת שבר זכרם המה מהו אומר אחרית זאת לעולם ישב הרי השם שלם כיון למשפט כסאו הרי כסאו שלם:

חסלת ויהי בשלח

ויאמר כי יד על כס יה. ידו של הקב"ה ארמה ליושבע בכסאו לשיות לו מלחמה ואיבה בעמלק עולמית ומהו כס ולא נאמר כסא ולא הש נאמר הקב"ה שמי' שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימח' שמו של עשו כולו וכשיתחה שמו יהיה השם שלם והכסא שלם שב' האויב תמו חרבו' לנצח זה עשו שכתוב בו ובחרבך תחיה נגלה ועריס נתשת שבר זכרם המה מהו אומר אחרית זאת לעולם ישב הרי השם שלם כיון למשפט כסאו הרי כסאו שלם:

ל' רחס' · ל'

קי"ו · י"ד אמונה · סימן · סנאה · סימן:

פרשה

וישמע יתרו כהן מדין חתן משה את כל אשר עשה אלהים למשה ולישראל עמו כי הוציא יהוה את ישראל ממצרים: ויקח יתרו חתן משה את צפרה אשת משה אחר שלוחיה: ואת שני בניה אשר שם האחד גרשם כי אמר גר הייתי בארץ נכריה: ושם האחד אליעזר כי אלהי אבי בעזרי ויצלני מחרב פרעה: ויבא יתרו חתן משה ובניו ואשתו אל משה אל המדבר אשר הוא חנה שם הר האלהים:

ויאמר

כס יה פליג אם הוא אחד מן מלין דלא מפק' ה' וסי' ובזיותיה וחצר שיעל מאפליה הדור אתם ראו · הללוי' קרמא · היהודיה · ואשתו היהודיה ידידיה · במרחב יה שלהבת יה · ביתיה בת · ועונתותיה וחנניה ועילם · ויערשיה ואיה וזכרי · כעטיה הגידה לי שאהבה נפשי: וישמע ב'טעם שני גרשון וסי' וישמע יתרו כהן מדין · וישמע הכנעני מלך: ולישר' ז' וסי' וישמע יתרו · זכר לאברה' ליצחק · כעת יאמ' ליעקב · ביו' השמיני שלח את · להגיד יעקב פשעו · וביום עשרים ושלשה לחדש שלח את · והנה דברי אסא הראשוני': ואת שני ג' וסי' בניה · קח את אהרן · ונתת אתם על סל: גרשם ד' חס' וסי' מצויין בפרשת שמות: ושם האחד ג' וסי' אליעזר · וביקהמעברות אשר · כ' בו: ויצלני ז' חס' בליש' וסי' מצויין בסדר וישב: חנה ב' וחס' וסי' חנה שם הר האלהים · חנה מלאך יי' סביב:

ספר שמות יח

פרשה

וישמע יתרו רבא דמדין חמוהי דמשה ית כל די עבד יי למשה ולישראל עמיה ארי אפיק יי ית ישראל ממצרים: ודבר יתרו חמוהי דמשה ית צפרה אתת משה בתר דשלחה: ית תרין בנהא די שום חד גרשם ארי אמר דיין הויתי בארע נוכראה: ושום חד אליעזר ארי אלהא דאבא בסעדי ושזבני מן חרבא דפרעה: ואתא יתרו חמוהי דמשה ובנוהי ואתתיה למשה למדברא די הוא שרי תמן לטורא דאיתגלי עלוהי ייקרא דיי: ואמר

ל' ומעט י'

ל' ומל'

ל' חס' וכל ל'

דכו' כמ' ב'

י"ג ר"פ

ל' חס' כלים:

ל' חס:

ואמר כי יד על כס יה. כשיסיר כח ביד ישראל להעמיד להם מלך ישיב על כסא הקב"ה דוגמא ויסב שלם על כסא י"י ולמלך לו תהיה מלחמה לי' בעמלק: יד. לשון כח והשלה כל"ח לא שאול שכראלה והנה שביב לו יד ואומר בלבאו להשיב ידו בגבר פרש וכסא לשון מלכות כדכתיב ונגל כסא אכסאך: ד"ל כי יד על כס יה ידו של עמלק על כסא הקב"ה א ירושלי': מלחמה לי' כמלק · עליו מוטלת המלחמה ואל זה יסד הפייס כא וכזר יום זכרון כשסרף פיטום ירושלם ולפיכך ישולם לו כלומר מלין מוטל מעלך הדבר לעשותו והיינו דמו כתיב מלחמה וכתיב מלחמה עד שלא עשה ידו ככס תמחה מעשה ידו ככס לחמה וזו היא ירושלם שנקרא כס הכסיב ביום ההוא יקראו לירושלם כסא י"י:

שלישי סדרא דפרשת ויהי בשלח

וישמע יתרו. פרש"י שמע קריעת ים סוף דומה לשון אל תשר' כי שמענו את אשר הוביש י"י את מי ים סוף ולפי שיתרו ומעלה כמוכן זה לזה כדכתיב ויאמר מלך אל בקני הורו רדו מתוך מעלקי פן אוסיפך עמו שכנו שתא ע"י פלטים שבריחו מעלמם מעלה מעם: יתרו. פרש"י שבעה שמות היו לו וא"ל אמרתי לא קפשיב רבב מלוך כן בקרא יתרו כדכתיב מבני רבב שוטן משה אלא ע"ל דלא מטיב כאן רש"י אלא אותם שבכתבו בתורה אבל אותם דדברי קבלה לא מטיב: כהן מדין. גדול היה מד הבשוה הכתוב ליכן מבר דהיינו יתרו כדכתיב כי עלוה בין יכין אלף מבור ובין בית מבר הקני ס"מ גדול היה: שוטן משה פר"ש כאן היה יתרו מתכבד בשמה כלומר כאן שבגדל משה ובשמה שר היה יתרו מתבבד בו ולשבר שעדיין לא בגדל ולא שאלנו שאלו הוא אולם הגדולה בשמו שהיה בשיא בשירון: אשר כל אשר עשה אלהים למשה. שהיו אלה סוקין פרעה לע"ל שהיה מקוייב לאלוקות ושבלה לפני פרעה ולפני עבדיו: לעמ משה. הזכרה על שם אישה שהיה אלך: אחר שלוחיה. אלאלה מקרא זה לא היינו יודעים ששלחה משה אך היינו כסברים שהיתה עמו דכתיב וירכיבם על השמור עבשו כא ולמדך כאן כשבאנשו אהרן למשה ויתרו ברוח שלשה: ויאמר כי הוא אלהי דוגמא נתתי בשלו הוא ראשון: ויצלני מחרב פרעה. שלחתו פרעה שנקש להרוג את משה מת כדכתיב באותו פרק כי מתו כל האנשים המבקשי' את נפשך: דבר אחר לכן לא הוא הרי הוא לא היה מעביינו של ראשון כדאמרינן לעיל בפרשת שמות שבבנו הראשון לא היה בפקן בידו לעשות וכשנולד וש שהיה להקב"ה ברוחה לו שהיה ראשון: ויאמר

בעל הטורים

כי יד · יוד של כי ויד בני' מיד · מדר דר בגימטר' ליחות המשיח:

פרשת יתרו

וישמע אחרו הבותיכו שמע קריעת ים סוף · שבשמקרע הים בשם בחמה גדולה עד שמעו כל מלכי מזרח ומערב · וזהו שנאמר ויבאם עליו בכחמת ים ואמרו גם כן שמעו מלחמ' עמלק: וישמע יתרו כהן מדין חתן · בגימ' והנה קריעת הים ומלחמת עמלק: יתרו · בגימט' כומר היה לע"ז · ובגימט' החורם · שהיה כומר לע"ז וכא להתגייר ולקבל התורה · לשון אדומי אחי הרשע ז"ל: הלא' גרשם כי אמר גר וכו' ושם האחד אליעזר כי אלהי אבי בעזרי ויצלני מחרב פרעה · ואין כתיב כאן כי אחר · לא אמר למיתר דבי אחר דעביל קאי על גרשם כתיב כי אחר כי ים דרש בחדרש בשבתן יתרו בהו לאמ' הוכרך להיות מיהיה הכן ראשון לע"ז אלכך לא נייחל עד שפגעו המלאך בדרך ונקש להמיתו אז מיהו אלהו בזרוע ומתלה לו התנאי שהתנה עם אביה לכן בכאן כתיב כי אחר כלומר אמר בגלה לכל כי אנים היה על הגלוי רזה כי גר היה והוכרך לעשות מלחמ' יתרו מ"ש על התנאי יצא מחנו יהוכרן שבשבה אמר לכסל מיכה לכן לא כתיב כי אחר על אליעזר כי לא היה לגנות אברהם את הנסם ורצה פרעה להרגו · ויתיבו בנוח' משמע אליעזר כן משה לא ניחול עד שפגעו המלאך אחר מ"ש אחרון אחרון אחרון בדרך בכבה הוא לתיקון זה היה אליעזר בתשבה לאנים לא מיגנו שהיה לו בן אחר כך · את כל אשר עשה אלהים למשה למה אמר אלהים · פירוש אמר עשה הקב"ה למשה אלהים לפרעה אי מי שמע שבא עליו בחדת הדין להורגו על מלא אל בנו שב' ויפגשהו יי' ויבקש המיתו ומשה שניגל מזה: עשה אלהים · ב'מחמ' הכל ואיכך לעולל מה זאת עשה אלהים לנו שבאותו לשון מגנעניו באותו לשון הרוח להם ע"י משה: יתרו · קרי ביה יתר ו' · ששה שמות היו לו יותר על שאר בני אדם · ד"א שבא לקבל יראת יהוה · על שבע · הראשונות פיגעוהו לבני בת: אשת משה אחר שלוחיה · פירוש היה כאשת שאין מוחלין ג"ר שמתו חונה שניה בחסו' המדבר אשר הוא חונה שם · ואיכך חונה מלאך יי' סביב ליראיו · מלאך שלא הוכרך יתרו לשאל על אל משה אלא הוא עכן קשור עליו וזה הכירו וזה הוא חונה מלאך יי' סביב ליראיו אל המדבר אשר הוא חונה שם: ויחד

אמרי נועם

שם פאחד גרשום קשה כראשון היה לו לקרותו אליעזר שהיה פחד פרעה היה ראשון ותירץ זשם היה שבא להקב"ה נתנו לו זרע בפקיס אשר גר שם · ונשם האחיד שעשתי פאדם יש לו לקדוש בנו ע"ש הנם פקב"ה עשה לאדם עקרוב ונופל בו אש"ש שנעשה לו נס אחר תחלה: אחר שלוחיה כתיב ותיו ותיש' בחיך בחדרה והלא כהן היה ששמש שמונת ימי המלואים · וי"ל שעל תנאי גרשה ול"כ מאוס דעדין לא נתנכן הלא נתנס תורה לא"ל שעונות פ"ת שמש ופו' שמחרת יניאת מצרים שבאו ניום שנסעו מרפידים ול"מד אחר א"ת פירוש מחרת מעשה בחמור לעשלה:

חזקוני

כי יד על כס יה. כשיסיר כח ביד ישראל להעמיד להם מלך ישיב על כסא הקב"ה דוגמא ויסב שלם על כסא י"י למלך לו תהיה מלחמה לי' בעמלק: יד. לשון כח והשלה כל"ח לא שאול שכראלה והנה שביב לו יד ואומר בלבאו להשיב ידו בגבר פרש וכסא לשון מלכות כדכתיב ונגל כסא אכסאך: ד"ל כי יד על כס יה ידו של עמלק על כסא הקב"ה א ירושלי': מלחמה לי' כמלק · עליו מוטלת המלחמה ואל זה יסד הפייס כא וכזר יום זכרון כשסרף פיטום ירושלם ולפיכך ישולם לו כלומר מלין מוטל מעלך הדבר לעשותו והיינו דמו כתיב מלחמה וכתיב מלחמה עד שלא עשה ידו ככס תמחה מעשה ידו ככס לחמה וזו היא ירושלם שנקרא כס הכסיב ביום ההוא יקראו לירושלם כסא י"י:

שלישי סדרא דפרשת ויהי בשלח

וישמע יתרו. פרש"י שמע קריעת ים סוף דומה לשון אל תשר' כי שמענו את אשר הוביש י"י את מי ים סוף ולפי שיתרו ומעלה כמוכן זה לזה כדכתיב ויאמר מלך אל בקני הורו רדו מתוך מעלקי פן אוסיפך עמו שכנו שתא ע"י פלטים שבריחו מעלמם מעלה מעם: יתרו. פרש"י שבעה שמות היו לו וא"ל אמרתי לא קפשיב רבב מלוך כן בקרא יתרו כדכתיב מבני רבב שוטן משה אלא ע"ל דלא מטיב כאן רש"י אלא אותם שבכתבו בתורה אבל אותם דדברי קבלה לא מטיב: כהן מדין. גדול היה מד הבשוה הכתוב ליכן מבר דהיינו יתרו כדכתיב כי עלוה בין יכין אלף מבור ובין בית מבר הקני ס"מ גדול היה: שוטן משה פר"ש כאן היה יתרו מתכבד בשמה כלומר כאן שבגדל משה ובשמה שר היה יתרו מתכבד בו ולשבר שעדיין לא בגדל ולא שאלנו שאלו הוא אולם הגדולה בשמו שהיה בשיא בכתיבו: אשר כל אשר עשה אלהים למשה. שהיו אלה סוקין פרעה לע"ל שהיה מקוייב לאלוקות ושבלה לפני פרעה ולפני עבדיו: לעמ משה. הזכרה על שם אישה שהיה אלך: אחר שלוחיה · אלאלה מקרא זה לא היינו יודעים ששלחה משה אך היינו כסברים שהיתה עמו דכתיב וירכיבם על השמור עבשו כא ולמדך כאן כשבאנשו אהרן למשה ויתרו ברוח שלשה: הוא אלהי דוגמא נתתי בשלו הוא ראשון: ויצלני מחרב פרעה. שלחתו פרעה שנקש להרוג את משה מת כדכתיב באותו פרק כי מתו כל האנשים המבקשי' את נפשך: דבר אחר לכן לא הוא הרי הוא לא היה מעביינו של ראשון כדאמרינן לעיל בפרשת שמות שבבנו הראשון לא היה בפקן בידו לעשות וכשנולד וש שהיה להקב"ה ברוחה לו שהיה ראשון: ויאמר

מ"ע ספורנו

ויאמר כי יד על כס יה. אחר שעם תעלתי זאת האל מפני שהאל ים, נשבע שתהי' לו מלחמ' בעמלק בדור דור ומייבי' אנו להלחם עלתמתו בכל דור ודור כמפרש בפנוות נגטוו ישראל בכניסתן לארץ להעביר לכם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות בית המקדש ולכן התפללתי שיהיה הוא כסי ורופאותיו על הפוב:

פרשת יתרו

וישמע יתרו. הנה השמיע' תמ' על הדבר הנלתי הוה בזמן המסופר כי אתנם על הדבר הבשר מה תעבול דאיה לרחוק ולקרוב כמנין וירא יעקב כי יש שבר במצרים · וירא בלק · ורשו כל שמי הארץ · ובהיות שיצאת ישראל מתגדיר היתה מה דבר הזה לעיכן תמרו ז"ל מקו שעושה שעה קריעת ים סוף ומלחמת עמלק · מפני שעתי אלה כבר מכרו מה · אתנם בשבעה כי הוא כמו כאשר אמר שעשה כל אשר עשה האל ית' כאשר הוציא את ישראל מעבדי' וכם פעמות הגדולות והאותות והפותים וכו' · נשמו לבני לבבת כענמו אל שבדבר אלה אלה על ידי אליה לעשה את אשתו ואת בניו כי אבן לדרוש אלהים בענין אלה בכל אשר אלה לראות את הפופת אשר היה באהרן · אחר אלהים · אחר שאלשה אלו לדעת מיזה מקוש מנוחתו והודיע אלה ינוח אל הר האלהים שם יעבדוהו כמו שיעד באשרי תעבדון את האלהים על הסלע הזה עליכן אחר יתרו לבא אל הר היה משה ומתו שם: ויגלו אחרת פרעה · כי בלידת אליעזר כבר אמר אלן מגרים שהיה רודף את משה כאשרו ויקי ביים ההסוגיות אלן מגרים ואז נכסף להיות נמלט מחרב פרעה כי אל אותו לא היה משה בשום אחרינו כל מקום שיהיה נודע אבל פרעה בענין אם יש גוי ומעלבה אשר לא שלח מדוני שם לנקשן והשביע את המעלבה ואת הגוי:

בעל הטורים

כי יד · יוד של כי ויד בני' מיד · מדר דר בגימטר' ליחות המשיח:

פרשת יתרו

וישמע אחרו הבותיכו שמע קריעת ים סוף · שבשמקרע הים בשם בחמה גדולה עד שמעו כל מלכי מזרח ומערב · וזהו שנאמר ויבאם עליו בכחמת ים ואמרו גם כן שמעו מלחמ' עמלק: וישמע יתרו כהן מדין חתן · בגימ' והנה קריעת הים ומלחמת עמלק: יתרו · בגימט' כומר היה לע"ז · ובגימט' החורם · שהיה כומר לע"ז וכא להתגייר ולקבל התורה · לשון אדומי אחי הרשע ז"ל: הלא' גרשם כי אמר גר וכו' ושם האחד אליעזר כי אלהי אבי בעזרי ויצלני מחרב פרעה · ואין כתיב כאן כי אחר · לא אמר למיתר דבי אחר דעביל קאי על גרשם כתיב כי אחר כי ים דרש בחדרש בשבתן יתרו בהו לאמ' הוכרך להיות מיהיה הכן ראשון לע"ז אלכך לא נייחל עד שפגעו המלאך בדרך ונקש להמיתו אז מיהו אלהו בזרוע ומתלה לו התנאי שהתנה עם אביה לכן בכאן כתיב כי אחר כלומר אמר בגלה לכל כי אנים היה על הגלוי רזה כי גר היה והוכרך לעשות מלחמ' יתרו מ"ש על התנאי יצא מחנו יהוכרן שבשבה אמר לכסל מיכה לכן לא כתיב כי אחר על אליעזר כי לא היה לגנות אברהם את הנסם ורצה פרעה להרגו · ויתיבו בנוח' משמע אליעזר כן משה לא ניחול עד שפגעו המלאך אחר מ"ש אחרון אחרון אחרון בדרך בכבה הוא לתיקון זה היה אליעזר בתשבה לאנים לא מיגנו שהיה לו בן אחר כך · את כל אשר עשה אלהים למשה למה אמר אלהים · פירוש אמר עשה הקב"ה למשה אלהים לפרעה אי מי שמע שבא עליו בחדת הדין להורגו על מלא אל בנו שב' ויפגשהו יי' ויבקש המיתו ומשה שניגל מזה: עשה אלהים · ב'מחמ' הכל ואיכך לעולל מה זאת עשה אלהים לנו שבאותו לשון מגנעניו באותו לשון הרוח להם ע"י משה: יתרו · קרי ביה יתר ו' · ששה שמות היו לו יותר על שאר בני אדם · ד"א שבא לקבל יראת יהוה · על שבע · הראשונות פיגעוהו לבני בת: אשת משה אחר שלוחיה · פירוש היה כאשת שאין מוחלין ג"ר שמתו חונה שניה בחסו' המדבר אשר הוא חונה שם · ואיכך חונה מלאך יי' סביב ליראיו · מלאך שלא הוכרך יתרו לשאל על אל משה אלא הוא עכן קשור עליו וזה הכירו וזה הוא חונה מלאך יי' סביב ליראיו אל המדבר אשר הוא חונה שם: ויחד

פרשת וישמע יתרו

וישמע יתרו עד בחדש השלישי

באור המלות וקצת דברי זה הספור

אמר שכבר שמע יתרו כל אשר עשה אלהים למשה ולישראל עמו מהנפלאות כאשר הוציא את ישראל מיד מצרים והנה שמע לפי זה הפירוש מכת בכורות · ומה שפסח הש״ת יתעל׳ על בתי בני ישראל לבלתי היות שם נגף למשחית ומה שהשילום המצרים בצאתם כלי כסף וכלי זהב ושמלות כי נתן יי׳ חן העם בזה בעיני מצרי׳ כי לו הנפלאות עשה יי׳ יתעל׳ כאשר הוציא׳ ממצרים וידע׳ שלא הי׳ נכון בעיניו הדבר כי לא יהי׳ זה מהיושר בחוק יי׳ כשלא יודע בו יותר מז׳ השיעור ולזה שב משה לספר ליתרו את כל המכות אשר הביא הש״ת יתעל׳ על פרע׳ ועל מצרים בהדרג׳ ואת כל התלא׳ אשר מצאתם בדרך מרדיפת פרע׳ וחילו אחריהם׳ ומחלחמת עמלק ואז הוד׳ יתרו לשם יתע׳ ובדרך אותו ודע׳ כי ביושר הביא הש״י׳ על המצרים מה שהביאו מהרעות · אחר שלחיה · ר״ל אחר ששלח׳ לבית׳ בחלון והודרכ׳ לחול בנה ולהתעכב שם ואז אמר אליה מתשוב אל בית אבי׳ עם בניה כי לא יוכל משה להתעכב שם עד ידפא הנער · ויאילני מחדש פרע׳ אמר זה כי הוא הי׳ מבקש להרגנו כמו שנזכר בפרשת ואל׳ שמות · אל המדבר אשר הוא חוב׳ שם הר האלהים · ר״ל אל מדבר סיני שהי׳ חוב׳ שם משה שהי׳ בו הר האלהים והוא הר סיני שנגל׳ עליו הש״ת יתע׳ והל׳ יהי׳ אמרו אל המדבר אשר הוא חוב׳ על דרך מה שאמר קרית חנה דוד והנה זה ראיה שזה היה אחר מתן תורה כמו שכתב׳ החכם אבן עזרא ואולם בא זה הספור בזה המקום בעבור מה שאמר יתרו עתה ידעתי כי גדול יי׳ כי בזה יורה שהנפלאות שעשה הש״ת יתעל׳ יתחייבו להאמין אל כל מי שישמע אותם כ״ש למי שראה אותם והנה לזאת הכוונה נתחדשו אלו הנפלאות כמו שקדם ר״ל שיאמינו ישראל בש״ת יתע׳ כדי שיוכלו לקבול התורה ולזה בא זה הספור קודם מתן תורה ועוד כי סמיכות זה הספור לספיר׳ מתן תורה יעיר אותנו למצוא הסבה אשר בעבורה פירש משה מן האשה שהיו תמיהים מזה אהרן ומרים ואמרו הרק אך במשה דבר יי׳ הלא גם בנו דבר וזה כי הוא זכר בזה הספור שוב לאמתו אליו וזכר אחר זה בספור מתן תורה מה שעמו ישראל שיהיו נכונים לשלשת ימים לא יגשו אל אשה וזה ממה שיתבאר ממנו במעט עיון שכבר היה ראוי למשה שיפרש מהאשה כי הוא היה תמיד עם הש״ת יתע׳ · ואמר ל משה אני אותך יתרו בא אליך · יתכן שנלה לו זה על ידי אליה · ושתחו ושק לו · ידאה מפשט הכתוב כי משה השתחוה ליתרו אחיו והי׳ זה מגודל הענוה שהיתה למשה · ויחד יתרו על כל הטובה שעשה יי׳ לישראל · הראוי כי כבר שמח יתרו על כל הטובה שעשה יי׳ לישראל כי הי׳ היתה הכוונה ברע שהביא הש״ת על המצרים ולא שמח ברע שהביא על המצרים מצד מה שהוא רע להם אבל מצד שהוא טוב לישראל כי אין מחוק הש״ת לשמוח על הרע מצד שהוא רע · ואחר יתרו ברוך יי׳ אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה · יתכן שאחר זה אל הזקנים ולאשי העם שהיו שם עם משה אלא העמיסו עליהם המצרים העבודה בחומר ובלבנים כי לא נכנסו כל ישראל בזאת העבודה כמו שבארנו בפרשת ואלה שמות והנה הצילם מיד מצרים ומיד פרעה שהיו מכאובי׳ ומכים אותם כאחרו וירא אים מצרי מכה איש עברי מאחיו ושוטרי בני ישראל תמצא ג״כ שהיו מוכים וזה לאות כי מנהגם היה להכות העבדים ולצער עם שכבר היו משתדלים להמית כל הבן הילוד לישראל ולזה אחר אחר זה אשר הציל את העם מתחת יד מצרים כי העם היו תחת ידם לעבותם בסבלותם ואפשר כי קצת לאשי העם והזקנים היו נ״כ עובדים את העבודה אבל נתן יתרו תודה לש״ת יתעלה בתחלה על הצלתו לאשי העם והזקני׳ כי הם הנכבדים שבעם ואחר כן נתן תודה על הצלתו העם · וזה הביאור השני הוא יותר נכון לפי מה שאחשוב כי גדול יי׳ מכל האלהים הוא כעבם מי כמוך באלים כי בדבר אשר זדו עליהם הוא שב אל מה שאחר אשר הציל את העם והראוי בזה שהש״ת יתעלה הציל ישראל בדבר בעינו אשר חשבו המצרים עליהם להשחיתם וזה כי המצרים היו רודפים אחרי בני ישראל על שפת הים כדי שישבעו לו יפלו בידם כי לא היה להם מנוס אך הים היה מהצד האחד והמצרים הרודפים אחריהם מהצד השני ובדבר ההוא בעינו שחשבו להשחיתם בו בצלמה הסלה לישראל כי זה היה סבה אל שבעו המצרים בים ופחדו המצרים מרדוף עוד אחרי בני ישראל והנה יהיה אמרו אשר זדו עליהם כעבם וכי חיל לים על העה״ · עולה וזבחים · זה ראיה שכבר נעשה המזבח והוקם המשכן כשהיה זה המעשה · לאכול לחם עם חותן משה לפני האלהים אפשר שהיה אהל משה אצל אהל מועד כמו שאחר החכם ר״ע אז אחר לפני האלהים ע״ד אמרו הר האלהים מפני רדת השכינה בהר ולהיות השכינה תמיד באהל משה אחר שהם היו אוכלים לחם עם חותן משה לפני האלהים אז ירצה בזה כי בעת אכלם הלחם היו לפני האלהים ר״ל שהיו מתדלים בעבודתו ולקרבה אליו כפי מה שאפשר כי משה רבינו היה מיסדים על זה ושב משה לשפוט את העם · הנה זה היה מהראוי כי השופט ראוי שיהיה יושב כדי שיתישב יותר בענין המשפט שבא לפניו · ויעמוד העם על משה מן הבקר עד הערב · הנה מן היושר שיהיו בעלי דינים עומדים כדי שלא יתישבו לאחר שעמות וידאו בהם האמת ולזה היה ראוי שידברו · מה שיתבאר בזולת התישבות ומפני זה אמרה התורה ועמדו שני האנשים אשר להם הריב והנ׳ היו עומדים מהבקר עד הערב לרבוי הבעלי דינים הבאי׳ לפניו בעם רב כזה כשלא יהיו בו כי אם שופט אחד ולזה תמה יתרו מדוע לא שם משה שופטים אחרי׳ על העם לשפוט אותם ולזה אחר מדוע אתה יושב לבדך שלא יהי׳ שם שופט אחר וזולתך כי זה יהי׳ סבה אל להקל מעליו ולזה אחר מדוע אתה יושב לבדך לדין לא יוכל להשמיע דבריו אליך תכף אבל יצטרך לפנימי׳ העם נצב עליך כל היו׳ שחי שבא לפניך לדין לא יוכל להשמיע דבריו אליך · ואחר משה לחותנו הנה לא אוכל לשאת על העם מי שיקל מעלי זה כי כבר יבא אל העם בהכרח לדעת בנבואה מה ששאלו מאתי והנה יהיה לדרוש בשעם ואתך לדרוש את יי׳ · ובלי ספק אין בעם מי שיקל מעלי בזה והנ׳ בענין הדיינים אשר ביניהם לא אוכל נ״כ לשים עליהם מי שיקל מעלי וזה כי כאשר יהי׳ להם ריב קצתם עם קצתם יבא אלי לשפוט בין איש ובין רעהו והשפוט אותם לפי מה שהתייב מחלות התורה וזה לא יוכל לעשות אחר זולתי ואודיע ג״כ להם חקי האלהים ותורותיו וזה לא יוכל לעשות אחר זולתי כי לי לבד יבואו מצות התור׳ בנבואה והנה זכר חקי האלהים ותורותיו לפי שלא יתכן שיודעו לאדם מדרך החכמה והעיון · ואולם המצות אשר יחייבם השכל בעצמותם יתכן שידע האדם בדיניהם בזולת התור׳ והשיב חותן משה אליו לא טוב הדבר אשר אתה עושה הנך ישונך לאות כפלא בזה ולכל העם אשר עמך כי אתה לא תיכל לדון לבדך כל דברי ריבותם זהם ירצו להביא כל דברי ריבותם אליך בדרך שתשפוט ביניהם עד שחרוב הלאות אולי תפריד הדבקות אשר ביניך ובין העם יתעלה בדרך שלא תבא אליך הנבואה כאשר ישאלוך · עתה שמע בקולי ואתן לך עצה בדרך שיה׳ אלהים עמך תמיד ולא תפריד הדבקות אשר ביניך ובינו מצד רבוי הלאות בדברי ריבות העם היה אתה לעם אצל העם יתעל׳ ר״ל שלא תפריד מחשבתך בדבר אחר והבאת אתה לפני האלהים את הדברי׳ אשר ישאלוך על דר הנבוא׳ ותבאך הנבוא׳ מצד הדבקות שיהי׳ לך תמיד עם הש״ת יתע׳ והזהרת אתם את החקים ואת התורו׳ והם מצות לא תעשה שלא יתכן שיודעו כי אם על דר הנבוא׳ · והודעת להם את הדרך ילכו בה במנהגיהם ובתכונותיהם כמו אהבת הרעים והחשאר מהנקומה והנטיר׳ ומה שילמ׳ לשו המצות· ואת המעשה אשר יעשון · והם מצות עשה אשר יהי׳ בקיומן מעש׳ כמו אכילת מצה ושביתת שוכה והנחת תפילין והתעטף בציצית ומה שילמה להם מהמצות המעשיות· ואתה תבחר מכל העם בדרך בנואה אנשי חיל שיהי׳ להם אמיתות לב ולא יוכלו מאלה כדי שלא יעוותו המשפט מפני הילאה ותהי׳ ידאת הש״ת יתע׳ על פניהם כי כמו אלו ראוי שישפטו דין אחת ויהיו אנשי אחת ר״ל שיהיו אוהבי האמת כי בכאן תכונות לקצת האנשי׳ לאהוב השקר מן האמת והם האנשי׳ ההטעיים בטבע כמו שזכר הפילוסוף והנה אוהבי האמת יחקרו בריב הבא לפניהם חקיר׳ שלמה לדון דין אמת לאמתו לדוב להכתם האמת ויהיו שוכלי בצע ר״ל שוכלים הנזל והעושק אבל אבר יקשה לזה הפי׳ מדוע התנה זה התנאי כי אחר שהם יראי אלהים אין ספק שהם שוכלים הנזל והעושק ולזה ידע׳ שיהיה בצע מעניין תועלת האמון כמעט מה בצע כי הרוב את אחיהו והראוי בזה שהם אוהבי האמת באופן שישאלו בעבורו האמון באופן שלא יעלים מהם אהבת האמון אמתת דרך הדין ;

ואולם שזאת התכונה היא ראויה לשופט הנה יתע׳ אמה שאומר וזה שאם היה האדם אוהב מאמונו מאד הנה כאשר תהיה לאחר שענת אמון עליו תמצא אמנו אהבת האמון לחקור אשר עם לבו באופן שלא אם יש זכות לאחרו עליו ומי שיאהב זה התנהג לא יתכן שיהיה שופט כי זה יהיה מבלא לשפוט בין האנשים בזולת יושר וזה כי האדם תמצאהו על הרוב אוהב יותר קצת האנשים מקצת · ולזה תמצא שיהיו מריבים שני בני אדם ויבאר הרואה אותם שיצא האחד יותר מן האחר ואם לא ראה אותם קוד׳ זה כ״ש כשראם קוד׳ וכשא ונתן עמה׳ שכבר יתכן שיהיה שם שתי סבות מביאות לאהוב האחד ולשנא האחר או לאהוב האחד יותר מהאחר הרבה ואין ספק שבאם יתבארו הסופט יותר יאהב אמונו יותר · ולזה תעלים אמנו אהבת האמון אמתת הדין הנה יקרה מזה שלא יאשוט על כונן ולזה אמרו בחכילתא שוכלי בצע שוכלים אמונם בדין כ״ש אמון אחרי׳ זה אמר שוכלי בצע שוכלי׳ אמנו׳ בדין כי הביא לאחרינן כל דייניה שמפיקין מיניה אמונא בדינא לא דייניה הוא ר״ל שאם לא יבאר אמונו בעבור דין האמת הנה תעלי׳ אמנו אהבת אמתת הזכות שיש לאחרו עליו · ולזה לא יראה לתת לאחרו מה שיראהו לחשבו שאין לו זכות עליו וכאשר יקראהו אחרו לדין יכיר הסופט כי יש לאחרו זכו׳ עליו ויוציאהו אמנו ואי שזה דרכו אין ראוי שיהי׳ דיין שאם העלים אמנו אהבת אמונו האמת כן יעלים אמנו האמת לפעמי׳ אחבו אמון אחרו · ושמת עליהם שרי אלפים ושרי מאות · פירשו רבותינו בחכילתא ובמסכת סוטה ששרי אלפים היו שרים לאלף ושופטי׳ אותם והם היו שם מ״ז אות לשם מאות אלף · ובזה האופן היו שרי מאות שבת אלפי׳ ושרי חמשי׳ ר״ב אלף ושרי עשרות ששים אלף · והנה קשה לזה הפירוש איך יתכן שיאמרו כמו זה המספר הרב׳ מהאנשים שיהיו בהם כל אלו התכונות כמו שכתב התכם ר״ע · והחכ׳ ר״ע פי׳ שרי אלפי׳ שרים שיש להם משרתי׳ ובני בית ושכירי׳ אלף וכן על זה הדרך והל׳ יקשה לזה הפי׳ ג״כ אם היה מתבאר אלו השופטים שיהיו שרי אלפי׳ או שרי מאות או שרי חמשים או שרי עשרות הנה היה ראוי שיאחר שוכלי בצע שרי אלפי׳ ושרי מאות שרי חמשי׳ ושרי עשרות ויתוקש עליה׳ לא שיפסיק לומר ושמתם עליה׳ קודם שיזכיר כל התנאי׳ וכן תמצא ג״כ שאמר אחר זה ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל וגו׳ · וכזה ג״כ תמצא בפרשת אלה הדברי׳ אחר ואקח את ראשי שבטיכם וגו׳ · ולזה יראה שמשה שם אותם שרי אלפי׳ שרי מאות שרי חמשי׳ ושרי עשרות והנה הענין לפי מה שאחשוב שמשה בחר מהם אחד אחד לשבט מהיותר נכבדים ושם אותם שרי אלפי׳ כדי שיהיו חזקים ותקיפי׳ להכריח האנשי׳ לקבל דינם ותתיה׳ שם דייני׳ אחרי׳ נכבדים ושם אות׳ שרי מאות וכן בזה האופן בדרך שיוכלו השופטי׳ לשפוט בין איש ובין רעהו בזולת טורח ושבטו את העם בכל עת כי לא יבואו לפניה׳ דברי ריבות רבי׳ ולזה לא יצטרכו הבאים לפניה׳ להתעכב שם והיה כל הדבר הגדול שלא ידעו משפטו יביאו אליך ואתה תודיע להם משפטו וכל הדבר הקטן ישפטו הם ויקלו מעליך וכשאו אתך ויהיה הקל מקור לא נווי · אם את הדבר הזה תעשה הנה לא תמצא נכונאתך לך ויכוה ה׳ אותך מצות התורה ותוכל לעמוד עם הש״ת יתעלה ולהפכות מחשבתך מעשבתך מעשר הענינים אז יהיה פי׳ ויכולת עמוד הסך בכול תבול · אז ירצה אם את הדבר הזה תעשה ויסכי׳ בו הש״ת יתעלה ויצוך עליו ויכלת עמוד וגם כל העם הזה אים על מקומו יבא בשלו׳ תכף שיבואו לדין יעמוד הדיין דבריה׳ ושפוט ביניה׳ ותשור מפני זה המחלוקת והקטטה מביניה׳ והנה זכר שכבר שמע משה לקול חותנו וזכר עם זה שכבר לזה משה חותנו לבבודו והלך לו אל ארצו והנה בפרשת בהעלות זכר בשלמות דברי משה לחותנו ובקש ממנו שילך את ישראל וייטיבו לך · ואול׳ התועלת המעינות מזה הספור הנה הם רבים :

התועלת הא׳ הוא בודות · הוא להודיע שראוי לאדם שיזכרו לראות הנפלאות הש״ת יתע׳ כי מהם יעמוד על אמתתו ית׳ ותכלית כחו וגבורתו ובכלל הנה מהפעול׳ בעמוד על הפעול וכל מה שהיתה הפעולה יותר נפלאה תעיד אותנו על פועל יותר נפלא ולזה תמצא שיתרו עם היותו שר ואדון בודין שהיה ארץ רעגנה והשנה הנה כשמע נפלאות ה׳ התעורר ללב׳ בחדר בחקום שהיה משה חונה לעמוד על אמתת הענין כדי שיתברר לו כח הש״ת יתע׳ ונבורתו ועצמותו כ תכלית הנלאת האדם שיסכיל אמתת הש״ל לפי מה שאכשר · ולזה תמצא שאחר יתרו כשמע אמתת הדברי׳ עתה ידעתי כי גדול יי׳ מכל האלהי׳ · וזכר בתחלת הספיר שהוא שמע כל אשר עשה הש״ת יתעלה למשה ולישראל עמו להוריות על שהשבח המביאה אותו ללכת בחדבר ולצאת ממקומו היתה לעמוד על אמתת זה הענין :

התועלת הב׳ הוא בחדות · והוא שראוי לאדם כשיתדל לעשות פועל מה שיכוין שיגיעו מאמנו כל התועלות שאפשר ולא יקצר בזה · ולזה תמצא כי יתרו אשר התעורר ללכת אל משה לעמוד על אמתת נפלאות הש״ת יתע׳ לקח עם זה לפורה אשת משה ובניה והביא אות׳ אל משה כי היה מן הראוי שילך אל משה ג״כ לזאת הסבה הטבית והלא שיגיעו לו בהעתת האחד שתי אלו התועלות עם שבזה היה מהדור והכבוד למשה מה שלא יעלם :

התועלת הג׳ הוא בחדות · והוא שראוי לאדם שיעשה לו ה׳ כם שיתדל שיהיה הנם ההו׳ מזכר לפי מה שאפשר ולזה תמצא כי כשנתבש׳ משה כי מתו כל האנשי׳ המבקשי׳ נפשו קרא שם בנו הגולל לו לא שיעזר להזכיר כי הש״ת יתע׳ היה לו לעזר להציל אותו מחרב פרעה :

התועלת הד׳ הוא בחדות · והוא שראוי לאדם כשיבא לבית רעהו שיודיעו לו זה תחלה כדי שיזכל להשתדל לתקן עניניו באופן אשר יראה לכבוד הבעל אליו ואם לא הודיע לו זה תחלה אולי יתמצא בו כשיבא אליו באופן שיצטער ויבוש כשלא יוכל להבלי׳ תקו מהכבוד לאיש הבעל אליו ולזה תמצא כי יתרו הבתדל שידע משה בואו כדי שיהי׳ לו פנאי לבדר עניניו באופן אשר יראה לכבוד יתרו עם שזה היה כבוד משה ר״ל שאם היה יתרו בא ולזה תהיה ישראל הקדמת הידיעה בזה כדי שיהנהנו בו כבוד היה זה הענין בזיון למשה באופן מה כי משה היה בחדרת האוהל ראוי לעם שיהנהנו כבוד בקרובי האוהל לכבודו :

התועלת הה׳ הוא בחדות · והוא שאין ראוי לאדם מפני עלותו במעלת הגדולה והחמלה שיקבל מלהנה כבוד באנשים אשר היה להם חוק עליו בזה קוד׳ גדולתו ומחמלתו כמו אבין ואמו ואחיו ומי שידאה להם · ולזה תמצא כי משה עם עלותו בתכלית המעלה והחמל׳ לא קבל מפני זה בכבוד חותנו אבל הנה בו מהכבוד בתכלית מה שאפשר זה כי הוא יבא לקראתו והשתחוה לו ונשקו ושאל לו אם שלום לו ר״ל אם הוא בריא ואיך עניניו כמו שהיה עושה זה קודם עלותו לזאת המעלה הנעלאה ולא הוקיר לו דבריו מפני מעלתו ומחמלתו ואולם אחרנו זה כי אין מחוק המחל הדברות דברים עם האנשים בזה האופן ועשה לו לויה ג״כ בהפרדו ממנו כמו שנזכר בסוף ואין ספק שזה היה הבה אל שעשו לו ישראל כבוד בפלא ואם לא מזכר בבאור :

התועלת הו׳ הוא בחדות · והוא שראוי לאדם בחדת העמה בתכלית מה שאפשר אל תראה כי משה רבינו ע״ה עם היותו נכבד מכל מין האנשי׳ והיה עם זה בתכלית מה שאפשר מהמחמלה הגיע מיתרון עמותו שיצא לקראת חותנו והשתחוה לו ונשקהו ושאל לו מעניניו איך הם : **התועלת** הז׳ הוא בחדות · והוא שראוי לאל׳ שיפרסם לאוהביו ולקרוביו גבורת הש״ת יתעלה ונפלאותיו לפי מה שאפשר כדי שיתחזק אל האמונה האמיתית והשלמות התכליתי׳ ולזה תמצא כי משה רבינו ע״ה ספר לחותנו כל מעשה׳ ה׳ לישראל במצרים ובים סוף ושאר הנפלאות כלם שעשה להם כמו מלחמת עמלק וענין מי מרה וענין המן והנלאתו מים מהצור להשקות ישראל ומקניהם ועמוד האש ועמוד הענן ושאר הנפלאות שעשה להם במתן תורה ובשאר המקרי׳ שארעו להם עד בא יתרו אליו · והנה לזה יתרו בעניניו הרבה מאלו המופתים וזה כי הוא לזה מופת עמוד האש ועמוד הענן ומופת המן והנ׳ השתדל משה בתכלית מה שאפשר להתחיק יתרו אל שישאר עמהם ויהיה לו חלק בארץ כדי שיעתק הוא וזרעו על זאת האומה האמתית כמו שנזכר בפרשת בהעלותך אחר אל נא תעזוב אותנו כי על כן ידעת חנותנו במדבר והיית לנו לעינים · וידמה שכבר רצה יתרו ללכת לארצו ולמולדתו להעתיק אותם אל האומה האמיתית כמו שאחרו רבותי׳ ז״ל בחכילתא כי אין ראוי לאדם שלם כמוהו אחר האינו האמת באומה האמתית שיעזוב זאת האומה מפני הקושי אשר לו לעזוב ארצו ומולדתו :

התועלת הטיבי הוא בחדות · והוא שאין ראוי לאדם שיהיה שמח לאיד כי הרע הוא בלתי רצוי בעצמותו ולזה לא יסור רע מהשם יתע׳ אלא מצד מה שבו מהשוב ;

קומץ מנחה

פרשת יתרו

וישמע יתרו פי׳ רשי ז״ל שמו נקראו לו וקשה והא איכא רבב כרכתי׳ ומבני רבב חותן משה וי״ל דלא חשיב כ״א הנמצאים בתורה : אחר שילוהי׳ ב׳ שלוחין א׳ שפבר׳ בגט כמו ושלחה מביתו ש״ב אף כשהגר יתרו והביאה לו לא החזירה להשמש שלכך ותדבר מרים וגו׳ וא׳ שלחה לבית אביה : גר הייתי פה שלא אגר כי גר אנוגאר בלשון עבר פמני שקרים שהי׳ לו בנים היה דגרות אבל משנולד לו בן לאדם אין נקרא לו עוד גירות כי פשיטא שלא ילך מבניו : איש לרעהו זה לזה כי שניהם נקראו איש משה דכתי׳ והאיש משה ענו מאד יתרו דכתי׳ ויואל משה לשבת את האיש : עשה ידעתי וגו׳ כי כבר פירש מע״ד שלו מדין ועתה מכל ע״ז שבעולם ר״מ הדרשן : וישב משה לשפוט שהיו מי׳ ויהי׳ בעסקי ביום היום : מן הבקר עד הערב למרע מכאן כל דיין וכו׳ וקשה דהא אמרו במ״ק אסטו׳ למערת דהסירי ולא הבלוה למערתא דדייני והבלוה אלמא דייני לא עריפי כולי האי · וי״ל דהתם ברייני שאינם מומחין מיירי ה״רי והודעתי להם לשואל מאיזה שעם דנחוני : מסלב׳ כהנים בע״הז וגוי קדוש לע״הב : וקדשתם הוא טהרת הנשמה וכבסו שמלותם היא טהרה הגוף : אנכי

קומץ מנחה

אנכי אמרו ח"ל כשמסרנו אנכי ולא יהי לך חזרו לאחורי' ר"ב מיל והחזירום מלאכי השרת וקשה הא סבירא לן דבשבת נתנה תורה ואיך הלכו ב"כ בשבת ז"ל דסכיון שהוקפו בענני כבוד הרי כאילו היה בחצר אחד מר' יוסף והקשה הר"ר יצחק הבחור הלא בפסוק זה כתיב מלכים ולא מלאכים בא' זאיך ילמוד אם כן סזה שמלכי השרת החזירום ' וחיר"ן דנמצא במדרש כי מיכאל וגבריאל מלכי המלאכים הם כלו' החשובי' והגדולי' שבהם והחזירום הם: לא תשתחוה להם ברצון ולא תעבדם אפי' באונס רק יהרג ואל יעבור כמו שמצינו בחנני' מישאל ועזרי': כי לא ינקה ה' וגו' כי על הרוב השבועה הוא על דברי' שבינו לבין הבורא ולזה אין הק"בה מוחל לו עד שירצה את הבורא: זכור לפי שכבר נצטוו עלי' במרה אבר וזכר מה שצוויתך כבר: לקרשו לשון קדושין מסש כמו שאברו ז"ל כנסת ישראל יהי' כת יוגך והם יירשהו נבעל היורש את אשתו ולכן תקנו חז"ל בתפלה ולא הנחלת מלכנו וכו': שבת לה' אלהיך פי' שבת הוא כמי שתאמרו שהוא אלהי' שברא העולם בששה ימי' יש מאין: כל מלאכה ע"ד ולרש אין כל: כבד את אביך בסמוך כד"א כבד ה' מהונך את אביך לרבו' הק"בה: לסמן יאריכון ימיך מד' כנגד מדה שאז גם אחרי' ובניך יכבדוך כדכתי' בפני שיבה תקום:

תפלה פרשת יתרו

ראשון

ולזה ספר ששמח יתרו על הטובה שעשה השם ליסרל ולא שמח בדבר שהגיע אל המלך ס:

התועלת התשיעי הוא במדות ' והוא שראוי לאדם לברך את השם ית' עלה ולתת לו תודה על הכפלאות השופעות מאתו כי בזה תועלת להיטיר להאחין בשם ית' ושהכל הוא מאתו ית' ולזה בדך יתרו השם ית' על הטובה שעשה ליסרל והקריב לו עולה וזבחים:

התועלת הי' הוא במדות ' והוא שכאשר יהיה האדם להשם ית' בהלוו האנשים והיו בהם ככבדים ובלים ראוי שיקדים לתת לו תודה על הכלת הכבדו' ולא כ' על הכלת הפחותים וזה שאם היה כולל הכלת הכבדים עם הכלת הפחותים הנה יהיה פיתת מעלת הכבדים כי הוא לא יראה עצמו יותר שאת מהכלתם משמתתו בהכלת הפחותים והמשל שאם היו המלך ומשרת פחות במקום סכנה והצילם השם ית' הנה אין ספק שאם אחר האנשים להם ברוך יי' אשר הציל אתכם שהוא מבזה המלך ופוחת מעלתו כי הוא מעיה מחתו להכלת הפחות לשמחתו להכלתו המלך ' ולזה תראה שנתן יתרו תודה לשם ית' על הכלתו הכבדים שבעם והם משה ואהרן הוקנים והם ראשי העם ולא"כ נתן תודה על הכלת העם:

התועלת הי' א הוא במדות ' והוא שראוי לאדם שיהיה המונהגים מאתו בתכלית מה שאפשר לדבינו עליו השלום שהיה בתכלית מהלכות בשם ית' עד שלא היה יכול להשמת מחשבתו בזולתו וזה היה שהה שלא היה יכול בהבדו לבני האדם לשדר דבריו באופן ראוי הנה עם כל זה לא רצה לקבל בהנהגת ישראל אבל היה מתבל לשמוע בין איש ובין רעהו לפי מפשטי התורה לשמיר הקטנות והמריבות מבינים אע"פ שהיה לו בזה לאות נפלא:

התועלת הי' ב הוא במדות ' והוא שראוי לאדם שלא יקבל מהנעת השלמות לפי מה שאפשר בפעולות אשר יראה בלתי שלמות כי בזה יבא הדבר בהשם ית' שיתבל להגיע השלמות בכל אחד מהמחלקות בתכלית מה שאפשר ' הלא תראה כי יתרו לא מנע מעלת משה מלגמות הפעולה האחת אשר היה בה מהלאות הכבלא למשה וישראל והשתדל לעשות זאת הפעולה באופן יותר שלם אלא כי מבני הוקו מעבר עליה מעלת משה בתשתיתו הלא לדעת תחלה הסבה אשר בעבורה הוכרח משה לעשות המעשה כי אולי היה שלם הפועל אשר היה חוסר שיהיה בלתי שלם וכאשר נתבאר לו שלא היתה שם סבה תכליה עכ"פ שיעשה זה הפועל על זה האופן לא הראה למשה שלא טוב הדבר אשר הוא עושה ובאר לו זה באופן שלם ונתן לו עצה איך יגיע התכלית שהיה משה מכוון אליו בזולת לאות לו וישראל:

התועלת הי' ג הוא להודיע התכונות אשר ראוי שתהיינה לשופטים השלמים והם אלו אשר זכר יתרו ר"ל שיהיו אנשי חיל יראי אלהים אנשי אמת שונאי בצע ' וכבר בארנו בזה שקדם לזה היה ראוי שתהיינה אלו התכונות לשופטים השלמים ואין תועלת בכל הדברים ומתבאר עם זה שהוא ראוי שיהיה אותם שרים להשרתים רבים ברים לחשובתם כדי שיראו משה האנשים ויוכרחו לחתר ז: על פי מפשטיהם כי בזה האופן ישלם הקבון המדיני ומרחקו הקטנות והמריבות מבינים אלה: **התועלת** הי' ד הוא במדות ' והוא שראוי לאדם שיהיה שמחה לעצה הטובה ולעזוב עצתו כשלא היתה טובה בחוק ' הלא תראה כי משה הבינו ע"ה עם רוב שלמותו וחכמתו עזב עצתו ומפני עצת יתרו להיותה יותר טובה מעצתו:

בחדש השלישי עד אנכי יי' אלהיך

ביאור המלות וקצת דברי זה הספור

בחדש הוא יום ראש חדש בעצמו והעד מה שאחר ביום הזה בלו מדבר סיני ולזה יאחר החדש בשני פנים ' האחד על הזמן אשר יתחדש כמו חדש ימים ' והשני על יום ראש החדש וכן יאחר השבת על יום השביעי מהשביע ויאחר על כל השבוע אחר שבע שבתות תמימות תהיינה ' ולפי שזה יורה כי לכל הפחות יהיה מתן תורה ביום השלשי לחדש הנ' והוא קרוב לזמן חג השבועות כי הוא נ' בסיון ויהיה אפשר שיהיו ישראל חונים שם ג' ימים מה שאמר לשם משה היו נכונים לג' ימים ' הנה ראוי שבלתין כי יום מתן תורה היה בו' בסיון ועוד כי הוא מן העקר מתשקיר לנו התורה רושם וזכר לעת שיגלמו ממצרים לעשות בו חג הפסח ולא תעשיר לנו רושם וזכר לעת שנתנה בו התורה בזה האופן הנפלא ולזה הוא מבואר שחג השבועות הוא בעת מתן תורה והיה זה בהזכירנו ענין מתן תורה הנפלא להעמידנו תמיד על האמונה בדבר תורה ' ויתנו בתורה ויתן שם ישראל נגד ההר ' ולזה לפי מה שאחשוב שהם חנו במדבר וחנו מתנו בזוקו שהיה אצל ההר כי שם הולך אותם עיתוד הענן ואפשר עוד שיהי' הרצון בזה כי ביום החדש בלו במדבר סיני וזה שהבר כשנו מרפידי' ביום ההוא ובלו מדבר סיני ותנו שם בו' ההוא בעינו והנה סבר זה לפי מה שאחשוב להיות המתרחק ר"ב בין רפידי' ובין מדב' סיני כמו שזכר החכם ז"ל ' ועם כל זה הגיעו במדבר סיני ביום ההוא בעינו ולזה חנו שם במדבר שלא להטריחם מיתר מן הדרך ולאחר שכבר חנו שם זמן מה שבו לחנות נגד ההר כי עמוד הענן ועמוד האש הולך אותם שם ע"פ יי' ולא עלה משה אל האלהים אל הר סיני כי ידע כי שם יתן השם ית' תורה לישראל ושם באתה הנבואה מהשם ית' ולאחר אליו כה תאחר לבית יעקב ותגד לבני ישראל והנה כבל הענין בחלות מומות כמו אחלקם ביעקב ואכיבם בישראל והנה היה רצון השם ית' שיאחר זה לאשר יבינו הדברים ולזה אחר זה משה לזקני יש' והם אחר זה הגישו הדברים אל כל העם באופן שיגיעו אותם אותם ראיתם הנפלאו' העצומות שעשיתי במצרי' בעבור שתדע כי אני יי' ותאמינו בי עד שכבר הבטחתי אתכם מאומותיכם הנפסדות והבאתי אתכם לעבודתי בתכלית המהירות במה שחשבתי לכם מהמופתים הנפלאים כאלו נשאתי אתכם על כנפי נשרים שהם מחהרים למעוף ' ועתה אם שמוע תשמעו בקולי לקיים מצותי ושמרתם בריתי אשר אני כורת עמכם להיות לי לעם ולקיים דברי התורות בכללם והוא הברית המכר בסיף פרשת ואלה המשפטים הנה תהיו לי סגולה מכל העמים לשמר אתכם ולהשגיח בכם כי לי כל הארץ לעשות בה כחפצי ולזה אוכל לשמור אתכם מכל רע מאד יתרון השגחתי בכם ויהיה אמרו כי לי כל הארץ על דרך אחרו לאחון תדע כי ליי' הארץ ולא תחשבו שיהיו דברי תורתי אשר אצוה אתכם עומדים עליכ' מעצמם כבד ומנהגיהם אתכם בשפלות ובבזון כי לא אעביד אתכם בעבודה קשה אבל אשים אתכ' בני חורין ובכבדי בדרך שתהיו מהלכת בחרי' וגוי קדוש לבלתי התנגל בפעולות המגומות אשר יתנהגו בהם שאר האומות כמו שאמ' ועתה ישראל מה יי' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה ' הלא הדברים אשר תדבר אל בני ישראל כי בזה בלי ספק ראוי שיסכימו לקבל התורה ר"ל חפצי התועלת הנפלא שיגיע מזאת להם עם זה שלא יכבד להם עניינה אבל יעבד להם והנה בא משה מן ההר אל המחנה וקרא לישראל ואחר להם הדברי' האלה אשר צוהו יי' והם הגישו הדברי' לכל העם ועמו כל העם יחדיו כל אשר דבר יי' נעשה ' ושב משה את דברי העם אל יי' ' ראוי שתדע כי הידיעות כלם הם אצל השם ית' ' ושפיע לנביא אחת מהם זולת האחרת מצד הנביא כי מצד השם ית' ישפיע לו יחד כלם אם היה אפשר זה בהתקבל ואולם תתיחד הידיעה בקצת הענינים מקצת מצד מה שמוטעה בו מחשבת הנביא כמו שבילדנו בשני מ' מי ולזה מפני שהי' יחוד הכונה מצד הנביא היה ראוי שיגיע הנביא מה ששוטטה מחשבתו בו וזה כלו בחולאה הנבואה כי ידמה לנביא ענין הנבואה לו כאלו ישא ' ויעמה וזה אחר יהיה באמצעות הדמיון וכבר תעמוד על אמתת זה מהשפעה אשר תהיה בחלומות הצודקים כי כבר תמצא פעמים רבות בזה האופן והנה מה שאמרו ישראל כל אשר דבר יי' נעשה היה אפשר שיבין על שני פנים ' האחד שיהיה להם אות כי השם ית' מדבר עמו אלו הדברים אשר יצוה אותם עליהם ויהיה הרצון מאמרו כל אשר דבר יי' נעשה אבל רצונו שיתברר לנו שדבר יי' לך ' והשני הוא שיהיה הדבור דבור השם ית' לא דבור משה הה כי אע"פ שיתברר להם שהשם מדבר עמו לא יתברר להם שיהיה הדבור אשר ידבר להם משה הוא הדבור אשר דבר אליו השם ית' והנה לא היו ישראל סכלים שילמו שידבר להם השם ית' בעצמו כי זה בלתי אפשר להם אבל רצו שיתחדש על דרך מופת מהשם ית' שלה מה שיודיע להם רצון השם ית' מזולת שישמעו זה מפי משה כמו שהכירו ענין מצות שבת מפני המן קודם שישמעו זה מפי משה והנה השיב משה דברי העם אל יי' והבין אותם משה לא לפי האמון הראשון רוצה לומר שהם רצו שיהיה להם אות ומופת שהם ית' מדבר עמו ולא יעשו כל אשר דבר יי' לו ובאתה אותו מהשם מהשם ית' לפי מה שהבין אותו מדבריהם לשבה שזכרנו בזה שקדם ולאחר אליו הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בזה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ירא העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם בזה שתדבר להם בשמי לאחר שכבר יתברר להם שאנכי מדבר עמך והנה זה הפי' השני יותר נכון לפי מה שאחשוב ובאשר שמע משה זה המאמר מהש' יתעלה שב להתבונן בזה שאחרו ישראל ודע שהשם כוונו בזה שיהיה המדבר להם השם יתעלה לא משה ' והנה הגיל משה דברי העם אל יי' לפי זאת הכוונה השנית ' ולזה אמר לו השם ית' כי מפני שהם רוצים שיגיע להם קול דברי' מהשם ית' כבר יתוויב שתקדשם אלא יגשו אל אשה ויכבסו שמלות לכבוד השם ית' כדי שיהיו נקיים מהשמאלות ובזה האופן יהיו נכונים ליום השלישי לשמוע קול הדברים שיגיע מהשם ית' על דרך המופת כי ביום הג' ירד יי' לעיני כל העם על הר סיני ותתן נבזל לעם סביב ההר אלא יעברו הגבול ההוא וזה כשתאחר להם השמרו לכם עלות בהר ונגוע בקצהו השפל כל הנוגע בהר מות יומת על יד ב"ד ובבר ביאר אחר זה שלתת המיתה היא אבן ' והנה הזהירם מגעת בהר כלל לשם בנפשותם עולם מעלת השם ית' כדי שיראו ממנו ולא יקלו בדבריו ' לא תגע בו יד ' רוצה לומר בהר סיני כי לכבוד השם ית' יחוויב שיראו מגעת בו כלל לא ביד ולא בדגל והנה מי שלא ישמר מזה יהיה נסקל על יד בית דין או יהיה מושלך ממקום גבוה אם בהמה אם איש שיגע בהר לא יחיה אבל יהיה נסקל על יד בית דין והנה הבהמה כולל בהמה וחיה כמו שנבאר בפרשת שמיני ' ואולי שתדע כי גם האשה היתה בכלל כמו שאומרו במכילתא כי מן הסקל שיגע זה הדין באיש ובבהמה ולא יגהג באשה ' ולזה כי האשה לחסרונה הוא יותר ראוי שתתרחק מהסר אשר ירד השם בו מה שהתחילה השכינה להראות מהאיש ' ולזה תיגלא כי משה ואהרן לשלמותם עלו אל ההר כי הם היו קרובי' מהשם ית' ומזה המקו' לחדמו שהשלבה מחקו' גבוה דינה כדין הסקילה בשוה והשע' כי בסקילה הוא שיוכה האדם בלבני' או בחיה שיהיה להם ומזה ההכלה כבר תהיה בשני פנים אם שיעתיקו האבני' ושלכום על המוכה או שישליכו אותו עליהם או על מה שיגהג מהנהגם כי בלתי השני פני' תגיע לו ההכלה ולפי שראוי שנבחר לדון במידת הקלה שבמידות אשר בסוג הזה כמו שנבאר בנ"ה בזה שיגה הנה ראוי שנגהג בנסקלים זה המנהג הנה לזה' שנשליכם מהקו' גבוה בדרך שיחותו ' ולזה היו דינן הנסקלים בזה האופן כמו שנתבאר בסנהדרין ' בחשוך היובל הזה יעלו בהר ' הנה היובל הוא השופר שהוא מקרן הכבש כי היובל הוא כבש כמו שנתבאר במסכת ר"ה והנה הרצון באמרו בחשוך היובל כאשר יתקע משה בשופר ' ולזה יוכלו ישראל לעלות בהר ולהמה שלב' תקע משה בשופר כשנתלקח השכינה משה כמו שפירש הנאון לפי מה שזכר ' ממנו החכם אבן עזרא ' וכן תראה שלא' בשבר יהושע בחשוך בקרן היובל כשמעכם את קול השופר ' היו נכונים לג' ימים ' הוא לעני הענין מה שאחר לו הש' יתע' היו נכוני' ליו' הנ' כמו שפי' החכם אבן עזרא ' ולזה אחר אחר זה ויהי ביו' הג' להודות כי מה שאחר להם היו נכוני' לג' ימים הרצון בו ליום השלישי וכזה תראה שאחר ויחסוף אותם אל משה ג' ימים ולא כ זכר כי ביו' הג' התירם ומוחאסרם ואם שמעון לעניים וכבר הבינ' זה הענין החכם אבן עזרא לראיה על פירושו ובכלל הנה יום מתן תורה היה מוגבל מהשם ית' שיהיה ביום החמישים אחר יום ראשון של פסח כי בזה היו' נזה הם שבועות ולזה לא יתכן שיהיו השם יתעלה אל יום אחר ומוסיף משה מדעתו ויאמר הענין ליו' אחר ולולם אמרו זה רז ל על דרך להוציא מזה המקו' דין פולטת שבת ' ולא כמו שנהגל במסכת שבת ' ויהי ביום הג' בהיות הבקר ' המציא השם ית' על הר סיני בדרך המופת קולות וברקי' בכלים וכב' תראה בזה האופן ענן כבד היה בו אחד קטורי בדרך אחדם קולות מרעידי' וברקים בכלאי' ' וחדש ג' שם ע"ד המופת קול דומה לקול שופר והיה חזק מאד זה בתכלית הכלא ' ולא לזה' שיתחדש קול השופר מזולת שופר ' אלא מחציאות קול השופר אינו כמנהג מלך עצמותו ' ולולם מה שהוא בלתי אפשר ' אלא הטבע הוא שיתחל' קול שופר מזולת שום ' אז מה שיאות לו זה הוא המופת אשר היה בזה והוא אצלנו במדרגת התחל' הנחש ומהמשה שהוא נמנע אצל הטבע אלא שמציאות הנחש אינו נמנע בעצמותו ' והנה חדל כל העם אשר במחנה מלנו הקולות הנפלאים ' ויוצא משה את העם מן המחנה והשיבם בתחתית ההר ר"ל אצל תחתית ההר כדי שיראו הנפלאות ויאמינו דברי השם ית' מתוך דברי האש והנה אחר לקראת האלהים לפי שהשם נראה כבודו בזה אחדם שם מהנפלאות העצומות ' והנה עלה עשן בכלל מכל הר סיני לפי שהכבוד ירד עליו כבוד השם יתעלה בהם ובתחדם ' בהר כדמות העם וחרדם בדרייון מה שיתחדש בתרן אבר נסגר בה אחד קטורי וזה כלו חדש השם ית' ' אז על דרך המופת ' וירא קול השופר הולך וחזק מאד מאד מהשם ית' דבר והאלהים יענמו בקול ' ירא לפי מה שאחשוב כי קול השופר היה הולך ומתחזק מאד וזה היה ענין בתכלית הכלא ' ועוד אחר כי משה היה מדבר עם השם ית' וכבר היה מגיע לו מענה מהשם ית' בנבואה היה מתחדש לו קול דברים מוחש ישמעו אותו ישראל ויתברר להם שהשם ית' מדבר עמו והנה חדוש קול הדברים בזולת כלי הדבור הוא אצלנו בחדוש הנחש ומהמשה ' וזה כי מציאות קול דברים אינו נמנע מלך עצמותו אבל הוא נמנע מלך הטבע שיתחל' בזולת כלי ' ולזה היה חדושו על דרך המופת ' ואחר שהשלים לזכור הנפלאות אחר' שם השם ית' בתחתית ההר לזה' לומר שיתחדש קול השופר מזולת שופר ' אלא לא מה שהוא לו ' והיה מה שהוא לו אצלנו במדרגת התחל' הנחש ומהמשה שהוא נמנע אצל הטבע אלא שמציאות הנחש אינו נמנע בעצמותו ' והנה חדל כל העם אשר במחנה מלנו הקולות הנפלאים ' ויוצא משה את העם מן המחנה והשיבם בתחתית ההר ר"ל אצל תחתית ההר כדי שיראו הנפלאות ויאמינו דברי השם ית' מתוך דברי האש והנה

ויאמר אל משה · על ידי שליח: אני חותנך יתרו וגו׳ · אם אין אתה יוצא בגיני לא בגין אסתך ואם אין אתה יוצא בגין אסתך לא בגין שני בניה: ויצא משה · כבוד גדול נתכבד יתרו באותה שעה כיון שיצא משה יצא אהרן וכל זקני ישראל ומי הוא ברא׳ את אלו יוצאין ולא יצא: ויסתחוו ויסק לו · איני יודע מי הסתחוה למי כשהוא אומ׳ אים לרעהו מי הקרוי איש זה משה: ויספר משה לחותנו · למשוך את לבו לקרבו לתורה: את כל התלאה · שעל היס ושל עמלק: התלאה · לא״ר א״לף מן היסוד של תיבה והתי״ו הוא תיקון ויסוד הנופל ממנו לפרקים וכן תרומה תנופה תקומה תנוחה · ויחל יתרו · ויסמח יתרו זהו פשוטו ומדר׳ נעשה בשרו חידודין חידודין מצר על אבוד מצרים הייכו דאמרי אינשי גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באפיה: על כל הטובה · טובת המן והבאר והתור׳ ועל כלן אשר הצילו מיד מצרי׳ עד עכשיו לא היה עבד יכול לברוח ממצרים שהיתה הארץ מסוגרת ושלו יצאו שני רבוא: אשר הציל אחכם מיד מצרים · אומה קשה: מיד פרעה · מלך קשה: מתחת יד מצרי׳ כתרגומו לשון רידוי ומרו׳ היד שהיו מכבידו׳ עליהם היא העבודה: עתה ידעתי · מכירו הייתי לשעבר ועכשיו ביותר: הכל האלהי׳ מלמד שהיה מכיר בכל ע״ז שבעולם שלא הניח ע״ז שלא עבדה: כי בדבר אשר זדו עליה׳ · כתרגו׳ במי׳ דמו לאבד והם נאבדו במים: אשר זדו · אשר הרשיעו ורבותיכו דרשוהו לשון ויזד יעקב נזיד בקדרה שבשל בה נתבשלו: עולה · במשמעה שהיא כולל כליל: וזבחי׳ · שלמי׳: ויבא אהרן וגו׳ · ומשה היכן הלך והלא הוא שיצא לקראתו וגרם לו את כל הכבוד אלא שהיה עומד ומשמש לפניה:

לפני האלהים · מכאן שהגהנה מסעוד׳ שתלמידי חכמי׳ מסובין בה כאילו נהנה מזיו שכינה: ויהי ממחרת · מולאי יום הכיפורים היה כך שנינו בספרי ומהו ויהי ממחרת למחרת רדתו מן ההר ועל כרחך אי אפשר לומר אלא ממחרת יום הכיפורי׳ שהרי קול׳ מתן תורה אי אפשר לומר והודעתי את חקי וגו׳ ומשנתנה תורה עד יום הכיפורים לא ישב משה לשפוט את העם שהרי בשבע׳ עשר בתמוז ירד ושבר את הלוחות ולמח׳ עלה בהשכמה ושהה שמונים יום וירד ביום הכיפורים ואין פרשה זו כתובה בסדר שלא נאמר ויהי ממחרת על שנה שניי׳ אף לדברי האומר יתרו קודם מתן תורה בא שלוחו אל אהרן לא היה אלא על שנה שנייה שהרי נאמר כאן ויקלא משה את חותנו ומצינו במסע הדגלים שאומר לו משה נוסעי׳ אנחנו אל המקום וגו׳ אל נא תעזוב ומצינו במסע הדגלים שאומר לו משה נוסעי׳ אנחנו אל המקום וגו׳ אל נא תעזוב אותנו ואם זו קודם מתן תורה משמשלמו והלך היכן מצינו שחזר אם תאמר שם לא נאמר יתרו אלא חובב ובנו של יתרו היה הוא חובב הוא יתרו שהרי כתוב מבני חובב חותן משה: ויעמוד העם · יושב כמלך וכולן עומדים והוקשה הדבר ליתרו שהיה מזלזל בכבודן של ישראל והוכיחו על כך שנאמר מדוע אתה יושב לבדך וכלם נצבים: מן

ויאמר · וכבר אמר אל משה לפני בואם על ידי שליח הוא באגרת כתובה אני חותנך יתרו ואשתך שהיא העקר ושני בניה הבאי׳ עמה: ויצא לקראתו · בעבור כבוד יתרו ומכמתו ולא לאשתו ובניו כי אין מנהג לאדם נכבד לצאת לקראת אשתו הוא ובנו: ויסתחו · דקדוק ויסתחו קשה ידענו כי ברשו מבעלי הה״ה באמרונה והנה הו״ו במקו׳ ה״ה כו״ו שלו׳ הייתי בלתי ממנו לא שלותי והנ׳ כאשר אמרו לשון יחיד להיותי ויסתחוה כי אתי״ו מבנין התפעל כמו והאיש משתאה׳ לה כי משפט אותיות הפעייס אם היה אחד מהם פ״ה הפעל יהי האות אשר לפניה׳ תי״ו התפעל והנ׳ בעבור שהחליפו הה״ה בוי״ו במלת ויסתחו הגיחו הוי״ו הראשון שאינו סימן לשון רבי׳ תחת ה״ה הפרש והעלימו הו״ו ואמרו ויסתחו ובעבו׳ היות הו״ו בסוף המלה סימן לשון רבים כאשר הוא נעלם כמו למה תתרחו והנ׳ היה נראה מלת ויסתחו בהעלם הו״ו שהוא סימן לשון רבים על כן הוצרכה להיות המלה מלע״ל להפרש בינה וכן מנהג׳ בלשון רבים ולפי הסברא כי היונה הו׳ המשתחוה זה לזה וקראו הכתו׳ רעהו בעבור גדול מעלתו בהכמה: ויבאו האהלה · שהוא ידוע אהל משה: ויספר · זה הפסוק יוד׳ על פי משה ולישראל בעבורם: התלאה · מגזרת ונלאו מלרי׳ והתי״ו נוסף והטעם לרה שילאה אדם לסבלה הו׳ להגידה והטעם על רדיפת מצרים בים ובויאת עמלק ורעב הקהל ומלחמו ומכול׳ הלילם יי׳: ויהד מגזרת חדוה והיה רמוז להיו׳ על משקל ויפת בסתר לבי ויסב מחנו שבי רק נפתח הח״ית בעבור שהו׳מן הות הגרון ונסתר הד״לת דגוש כאשר היה ונה לדע בכל המקר׳ הות דגוש בסוף המלה רק אם היה בג״ד כפ״ת שיתחברו שני שולין שהם בסוף כמו ויסב ממנו ויסת מן היין רק עם אחד מהמלכים לא מצאוהו דגוש רק פתח והם בנים ויחד יתרו ואם לא יחד בימי שנה: ויהי מחרת · שיהי׳ לכו לאל אחד ונעבדה יאלהי׳ · לא מלמד שנעבדה בשרו הדדים על אחר מוריס: ויחד יתרו · שיחד לכו לאל בשרו תדודי׳ חדודי׳ מתחרתי בגיחוריי׳ לאחר יום כפורים: מן

אמרי נועם

ויאמר יתרו ברוך ה׳ אלהי׳ שנתנייר וכיון את כסם אשר הציל אתכם ויאחר הציל את העם כשאמר לו משה כן אחר לו פרעה לא תוסיף ראות פני וכו׳ ויש אומר אשר הציל אתכם ולא אמר אשר הציל את העם וכו׳ ולא אמר הציל כמו יתרו לבני ישראל והם הענני׳ היו מקיפין אותם וי״ל סדיא חן · ולא את הארון מכבר הזכ בתוך הענן ולא אמרו׳ שהענן היה פנים מבני המיני׳ ובלשרות אל מוריס ושמעתי שהגהנה הן היה חוץ לענן תפני כבל מיכה:

מ״ע ספורנו

אני חותנך יתרו׳ · הקדים להוריענו דרך חובר לעמן יוכל להכנין מקום לשבתה בארצם ז״ל (נדה כיון כל היד) אל תכנס לביתך פתאום כל שכן לבית חבריך: ויבא משה · לא חלל בשביל מעלתו לקדם פני מי שלום עמו שהיה נשא בר לו בענין ואת מאמר מרדכי אשתר׳ עוזה בו׳ ובענין יוסף אם אחיו בתלבו · והשבו ולא זכר ספר המקדים את יוסף: את אשר עשה ה׳ לפרעה ולמצרי׳ על מודות ישראל · כתיב נקם לבני עמו על דרך חביב נקם לבני זה בתה שלקו בניפים על הים כאשר ישלח בם חרון אפו עברה וזעם וצרה משלח מלאכי רעים ובזה הדה כי נחר ביראל לשנאה מכל העמים · את כל התלאה אשר מצאתם בדרך · בדעב ובצמא ובשלחמות עמלק: ויצילם יי׳ · ובזה הדה הזכרתיו הפרטיות עליהם ובכת זה בהכרח היות דעותם ומעשיהם נכונים לעבדו בכם אחד: ויחד יתרו · בהכרחם אותם על כל הסובה · לא אחת אל אבדן מצרי׳ כראוי לעקבה לבנות קונו בשנין יעתם נדיר כי חזה נקם מכל אחת על סונאתם אל ישראל בפרטים על דמעת העמוקים: אשר הציל אתכם · משה ואת אהרן מיד מצרים · ומיד פרעה · בהכרחם אותם: ומיד פרעה · בהכרחם לבתרות בו: אשר הציל את העם · המשוקבלים · כי בדבר אשר זדו עליהם · כי הציל את העם בתוכו לבדו אשר ויצאו זדו המצרים על ישראל כמו כי ידיד מים על רשעו וזה היה סדרם בנוריהם כמו שסרגו המצרים כל הבן הילד לישראל והמביטם בים כדרך שהשביעו הם הבנים ביאור ודרש את הבכורות בנגד בני בכורי ישראל ותתמן לשלחת והקשה את לבם אחרי שלא שמעו ברצונם וזה הדה נלתה על כל המלה׳ כי לא תשנה שום אופה שיוכל שום אל מלאכיהם שרי מעלה לשלם עלה כנגד עדה בכל דבר אבל עשו שיוכל בדבר אחד מיוחד לו בלבד: עולה וזבחים לאלהים לאות קבלת עול מלכותו כענין נעשו כאחרת כי לא יעשה עוד מבדן עולה ומנחה לאלהי׳ אחרים כי אם לה׳: לאכול לחם עם חותן משה · לעשות כמו שלו שנכנס תחת כנפי שכינה כענין ישתה ישראל בעשרו׳ לפני האלהים · לפני התזבח אשר עליו הקריבו אותם הזבחים אם שהיה אותו שמזבח שכנה משה בתבני מעלה אם שהיה זולתו ולא זכר בנינו והיתה מכילתם הזבחי׳ לפני המזבח כענין הנתלים לפנים מן הקלעים: ויעמוד העם על משה · להתעתן שיכל לפנות אליהם אחר עסקי הדינים הגדולי הדור: בהוש

רלבג

אליהם לפי האמת אבל הוא הסך זה שהיה תפיס אותם בני מורין מכל אלו הפעולות המנוכות אשר היה מנהג מאר הכיפוסים לסהיג בהם הבולבי׳ בדרכיהם כמו שאחר כי נס את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם וזה כי התורה תכוין לבריאות הנפש וכנוף ובכוין לקדם לאנשי׳ מהפעולות המנוכות אשר פס בלתי אמונייות כמו רבוי הטעבל והטבלים המוזנים ושאר הדברים הבולבים מבנסים כמו מאחר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש ולזה היה זה הכיפוס בהפך מאר הנמוסים הקודמים כי מאר הנמוסים היו מקובלים על לב האומה והסברה לפי שאין עצומים מעייב הסמשך לאחריהם ואולם התורה אין קיבולה של לב האומה ואתה אם שמוע תשמעו בקולי וגו׳ · ופייסם לי כגולה מכל העמים וגו׳ · סגה הקדיש השם יתבר׳ לזכור המעלה סיגיע

הרועלת בעליתי הוא לגודיע כי מי שילך בדרכי התורה תדבק בו ההשגחה האלהית לשמרו ולהגינו מהרעות הנכונות לבא עליו ולזה אחר ואתה אם שמוע תשמעו בקולי וגו׳ ·

כי האהל שלו הוא ובלו אם כולם לכבוד יתרו אחיו: לפני אלהים · לפי הפשט לפני כמו מלפני כלומר מעה שהקריבו לפני הק״נה והם השלמים: ויהי ממחרת · לפי הפשט ממחרת יום הכפורים ששמולה היה פרוד לכבוד אותנו ולא היה לו שבתי ליסב בדין עד מקרתו כאן פרש״ מהו ממחר׳ לעתרת מן שהרי לקמן פרש״ ויקרא משה לעתרת ״ה בשרד משה מן ההר ומיד התפילו בתלאה׳ ונמרוה בכ״ה בכסלו של אותה שנה אלא י״ל מה שכתוב ויסב משה לשפוט את העם לא לכל ישראל קחי אלא לאותם שלא נתעסקו בתלאה קחי וכן פרש בסוף פרשת תפלת שפרש״ ולאחר רדתו מן ההר והיה לומד תורה לאותם שלא נתעסקו בתלאה׳ ואין הפרשה כתובה על הסדר אלא נאמרה על שנה שנייה היינו לאמת עולם שתתעלין מתפלי׳ כמו שפי׳ לעתלה בפרשת בא וכן הפי׳ ואין הפרשה מוליה ממקרת כתובה על הסדר שהרי לא נאמרה מה ״ה שהיה בשנה שנייה אלא שהיה מה״ה מתן תורה ונשנה שנה בשנה שנייה מאחר לו משה נוסעים לאחנו אל נא תעזוב אותנו ובאותו פרק שלאו כדכתיב ויאחר אלו ולא זו קודם מתן תורה כלומר אם פרשת ויהי ממחרת נאמרה קודם

מן הבקר עד הערב · דע כי בקר האמת הוא כזרוח השמש גם יקרא בקר כעלות עמוד השחר שיחל להראות אור בעבים כמו שכבר זכרתי וזה הבקר הוא על דרך מקרה והערב האמתי הוא בשקוע השמש גם יקרא ערב על דרך מקרה עד עריבת האור וכן אמר דוד תזרח השמש יאספון ואחריו כתוב יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב על כן מערב עד ערב תשבתו שבתכם ראוי להיות מערב האמת עד ערב האמת רק הכמינו ז"ל הוסיפו מחול על הקדש ואמרו כי יציאת יום השבת תהיה עד צאת הכוכבים והנה ראוי להכניס השבת מן התורה מהבקע השמש וכל חכמי המזלות מודים כי גבול היום מרגע היות ענולת השמש כנגד שמש הארץ בכל מקום וזהו מעת לאתו עד בואו: וירא את כל אשר הוא עושה לעם מה שעשה לו יתרו ומה שעשה לעם שהוא מעמידין מערב עד בקר ורבינו שלמה אמר בעבור שמשה יושב לבדו · ויש' נצבים ואין זה דרך מוסר ואין ספק כי מעלת משה גדול' לומ' נכה כי הנה אהרן שהיה גדול לכל ישראל והיה גדול בשניים ממשה הוא אומר לו כי אלוני ומשה עשה הדרך הנכונה כי השופט יושב ובעלי הריב עומדי' וכן כתוב ועמדו שני האנשים אשר להם הריב ולא אמר לו מדוע רק בעבור שהיה יושב למשפט לבדו ואין לו שופטים אחרי' שיעזרוהו ואחר ר' מרינוס כי חלת מדוע כמו מלכם מזה בידיך כי כל אחת שתי מלות וככה מדוע מה דעתך לעשות ככה: ויאמר · השיב משה אני עושה שני דברים האחד כי יבא אלי העם לדרוש אלהים והשני לדרוש תורתו והדבר השני כי העם יהיה להם דבר בא אלי ואשיב על האחרון תחלה ופשטיו כין הים ובין רעהו והודעתי את חקי האלהים לדרוש: ויאמר לו טוב הדבר אשר אתה עושה · בעיני ונתן טעם לדבריו והו' נבול תבול מגזרת ועלהו לא יבול כאלה נובלת עליה כי הטעם שיבול מעצמו כנבול עלה דרך משל · ומל' גם כמוה גם כי כבד ממך הדבר: עשוהו · מלה זרה בדקדוק יבאה על דרך לשמרהו כי לא מצאנו ה"ת כרתים בגזרת עשה: עת · עתה בקולי איעצך · אתן לך עצה · דע כי מלת אלהי' הוא שם תאר כאשר פירשתי רק בעבור שידברו בה הרבה יתשבו זה שם התא' כאילו הוא שם עצם אלהי ירא אלהים בדברי תורה אלהים ורבי' ככה על כן שמוהו חכמינו ז"ל שם מן השמו' שאינם ראויים להמחק · ועצם

ויהי אלהים עמך שהבשם יעזרך אם תעשה ככה ואמר לו בסוף הדברים שיקח רשות מאת השם על העצה הזאת וזהו אמרו ואיך אלהים ואין ספק כי כן עשה ועצם היה אתה לעם כעצם העם: מול האלהים · מפאת השם: והבאת אתה את הדברים · אם הם קשים ואלה הדברים הם שאמר מכה בתחלה כי יהיה כאם דבר בא אלי ופי' זה אחר כן את הדבר הקשה יביאו אלי: והזהרת · הדרך האני שאזהרת אתה חייב ללמדם ולהודיעם מספקות כי טורח גדול הוא להודיע כל המעשה אשר יעשון ועצם והזהרת מן כי לא מזהר ועצמו נאמר: את הם · שתי מלות והוא להזהירם על מלות עשה ועל מלות לא תעשה הקשורים בלב שהוא הנשמה הקשורים בלב ולדבקה בו ולירא מפניו ולכלכת אחריו ולחיל ערלת הלב ולא ישכח אחיו ולא יקוס ולא יטור וכן אמר משה בפיך יבלבבך לעשותו ורבים ככה: ילכו בה · כמו אשר ילכו בה: את המעשה אשר יעשון · זה מלות עשה למעשה ורובם אינם מלות עשה עומדות בעצמם כי אם לזכר כמו בשבת המועדים ופדיון הבן והבאת את הגר ובילות ותפלין ותפלה ומזוזה גם שעטנז ורבים אחרים ובמקומם אפרשם: ואתה תחזה · כבר הודעתיך כי אנשי לשון הקדש אינם שומרים המלות רק הטעמי' על כן לא נחפש על חסר ומלא כאשר אפרש עוד · והנה הזכי' יתרו אנשי חיל שיש להם כח לסבול הטורח ולא יפחדו מהם והנה כנגד אנשי חיל אמר משה כשהוא מספר הדבר הבו לכם אנשים כמו בחר לנו אנשים כלם אנשים · ואמר ירא אלהים שאין להם ירא מהם רק מהשם רק מהשם לבדו וכנגדם אמר משה חכמים ונבונים כי לא יתכן להיות ירא שמים כראוי רק מי שהוא חכם · ואמר יתרו אנשי אמת שאינו כזבני: שונאי בצע · ממון והם נודעים ככה לאמרה עיני אדם וכנגדם אמר משה וידועי': שרי אלפים · יש לתמוה אם פי' אלה השרים כמשמעם יהיה מספרם יותר מעל אלף ומ' אלפים וזה רחוק מאד להיות שרים רבים כאלה והכתוב אמר בפשע ארץ רבים שריה ועוד איך יתכן להיות שמינית המחנה ראשי שבטים כי כן אמר משה והקם את ראשי שבטיכם ותמצא בהם כל המדות הטובות הנזכרות והם מיוצאי מצרים שלמדו מעשיהם וכתוב כמעשה ארץ מצרים והנה דור המדבר שלמדם משה מ' שנה ולא הוא כי לעשו' אומנות כי לאמת נתן ומיתיהם נאמנים והמן מפקח הכל המינים שהחאוו וזה שהיו רגילים לאכול במצרים ומשה אמר להם בשנת האלפים ולא נתן יי' לכם לב לדעת והנה יש לתמוה איך יתכן המספר הנזכר שיהיו כלם הכמים ונבונים והנכון בעיני כי שרי אלפים הם שתחת ידם אלף איש עבדיו אז נערים אז שכיריו אולי אלה הם ראשי השבטים והיה מספרם ששים עשר ושרי המאות הם רבים ושרי המשים אינם רבים לפניו:

ושפטו

רלבג

מן הבקר עד הערב · אפש' לומר כן אלא כל דיין שדן דין אמת לאמתו אפילו שעה אחת מעלה עליו הכתוב כאילו עוסק בתורה כל היום וכאלו נעשה שותף להק"בה במעשה בראשית שכ"ב הנ"ל: ויהי ערב ויהי בקר יום אחד: כי יבא · כי בא לשון הווה: לדרוש אלהים · הרגוש למתבע אפן לשאול תלמוד מפי הגבורה: כי יהיה להם דבר בא · מי שיהיה לו הדב"ר בא אלי: ויאמר חותן משה · דרך כבוד קרהו הכתוב חותנו של מלך: נבול תבול · כתרגומו ולשונו לשון כמו משה פלייס"ט ורש כמו והעל' נבל כנבול עלה מגפן שהוא כמוס על ידי חמה וגלאה: גם אתה · כי אם כבלת בהתנגש ובמקום אחר גם אתה תחזה כי דינו כתנור תחת אתה:

רש"י

מן הבקר עד הערב · אפש' לומר כן אלא כל דיין שדן דין אמת לאמתו אפילו שעה אחת מעלה עליו הכתוב כאילו עוסק בתורה כל היום וכאלו נעשה שותף להק"בה במעשה בראשית שכ"ב הנ"ל: ויהי ערב ויהי בקר יום אחד: כי יבא · כי בא לשון הווה: לדרוש אלהים · הרגוש למתבע אפן לשאול תלמוד מפי הגבורה: כי יהיה להם דבר בא · מי שיהיה לו הדב"ר בא אלי: ויאמר חותן משה · דרך כבוד קרהו הכתוב חותנו של מלך: נבול תבול · כתרגומו ולשונו לשון כמו משה פלייס"ט ורש כמו והעל' נבל כנבול עלה מגפן שהוא כמוס על ידי חמה וגלאה: גם אתה · כי אם כבלת בהתנגש ובמקום אחר גם אתה תחזה כי דינו כתנור תחת אתה:

מן הבקר עד הערב · דע כי בקר האמת הוא כזרוח השמש גם יקרא בקר כעלות עמוד השחר שיחל להראות אור בעבים כמו שכבר זכרתי וזה הבקר הוא על דרך מקרה והערב האמתי הוא בשקוע השמש גם יקרא ערב על דרך מקרה עד עריבת האור וכן אמר דוד תזרח השמש יאספון ואחריו כתוב יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב על כן מערב עד ערב תשבתו שבתכם ראוי להיות מערב האמת עד ערב האמת רק הכמינו ז"ל הוסיפו מחול על הקדש ואמרו כי יציאת יום השבת תהיה עד צאת הכוכבים והנה ראוי להכניס השבת מן התורה מהבקע השמש וכל חכמי המזלות מודים כי גבול היום מרגע היות ענולת השמש כנגד שמש הארץ בכל מקום וזהו מעת לאתו עד בואו: וירא את כל אשר הוא עושה לעם מה שעשה לו יתרו ומה שעשה לעם שהוא מעמידין מערב עד בקר ורבינו שלמה אמר בעבור שמשה יושב לבדו · ויש' נצבים ואין זה דרך מוסר ואין ספק כי מעלת משה גדול' לומ' נכה כי הנה אהרן שהיה גדול לכל ישראל והיה גדול בשניים ממשה הוא אומר לו כי אלוני ומשה עשה הדרך הנכונה כי השופט יושב ובעלי הריב עומדי' וכן כתוב ועמדו שני האנשים אשר להם הריב ולא אמר לו מדוע רק בעבור שהיה יושב למשפט לבדו ואין לו שופטים אחרי' שיעזרוהו ואחר ר' מרינוס כי חלת מדוע כמו מלכם מזה בידיך כי כל אחת שתי מלות וככה מדוע מה דעתך לעשות ככה: ויאמר · השיב משה אני עושה שני דברים האחד כי יבא אלי העם לדרוש אלהים והשני לדרוש תורתו והדבר השני כי העם יהיה להם דבר בא אלי ואשיב על האחרון תחלה ופשטיו כין הים ובין רעהו והודעתי את חקי האלהים לדרוש: ויאמר לו טוב הדבר אשר אתה עושה · בעיני ונתן טעם לדבריו והו' נבול תבול מגזרת ועלהו לא יבול כאלה נובלת עליה כי הטעם שיבול מעצמו כנבול עלה דרך משל · ומל' גם כמוה גם כי כבד ממך הדבר: עשוהו · מלה זרה בדקדוק יבאה על דרך לשמרהו כי לא מצאנו ה"ת כרתים בגזרת עשה: עת · עתה בקולי איעצך · אתן לך עצה · דע כי מלת אלהי' הוא שם תאר כאשר פירשתי רק בעבור שידברו בה הרבה יתשבו זה שם התא' כאילו הוא שם עצם אלהי ירא אלהים בדברי תורה אלהים ורבי' ככה על כן שמוהו חכמינו ז"ל שם מן השמו' שאינם ראויים להמחק · ועצם

ויהי אלהים עמך שהבשם יעזרך אם תעשה ככה ואמר לו בסוף הדברים שיקח רשות מאת השם על העצה הזאת וזהו אמרו ואיך אלהים ואין ספק כי כן עשה ועצם היה אתה לעם כעצם העם: מול האלהים · מפאת השם: והבאת אתה את הדברים · אם הם קשים ואלה הדברים הם שאמר מכה בתחלה כי יהיה להם דבר בא אלי ופי' זה אחר כן את הדבר הקשה יביאו אלי: והזהרת · הדרך האני שאזהרת אתה חייב ללמדם ולהודיעם מספקות כי טורח גדול הוא להודיע כל המעשה אשר יעשון ועצם והזהרת מן כי לא מזהר ועצמו נאמר: את הם · שתי מלות והוא להזהירם על מלות עשה ועל מלות לא תעשה הקשורים בלב שהוא הנשמה הקשורים בלב ולדבקה בו ולירא מפניו ולכלכת אחריו ולחיל ערלת הלב ולא ישכח אחיו ולא יקוס ולא יטור וכן אמר משה בפיך יבלבבך לעשותו ורבים ככה: ילכו בה · כמו אשר ילכו בה: את המעשה אשר יעשון · זה מלות עשה למעשה ורובם אינם מלות עשה עומדות בעצמם כי אם לזכר כמו בשבת המועדים ופדיון הבן והבאת את הגר ובילות ותפלין ותפלה ומזוזה גם שעטנז ורבים אחרים ובמקומם אפרשם: ואתה תחזה · כבר הודעתיך כי אנשי לשון הקדש אינם שומרים המלות רק הטעמי' על כן לא נחפש על חסר ומלא כאשר אפרש עוד · והנה הזכי' יתרו אנשי חיל שיש להם כח לסבול הטורח ולא יפחדו מהם והנה כנגד אנשי חיל אמר משה כשהוא מספר הדבר הבו לכם אנשים כמו בחר לנו אנשים כלם אנשים · ואמר ירא אלהים שאין להם ירא מהם רק מהשם לבדו וכנגדם אמר משה חכמים ונבונים כי לא יתכן להיות ירא שמים כראוי רק מי שהוא חכם · ואמר יתרו אנשי אמת שאינו כזבני: שונאי בצע · ממון והם נודעים ככה לאמרה עיני אדם וכנגדם אמר משה וידועי': שרי אלפים · יש לתמוה אם פי' אלה השרים כמשמעם יהיה מספרם יותר מעל אלף ומ' אלפים וזה רחוק מאד להיות שרים רבים כאלה והכתוב אמר בפשע ארץ רבים שריה ועוד איך יתכן להיות שמינית המחנה ראשי שבטים כי כן אמר משה והקם את ראשי שבטיכם ותמצא בהם כל המדות הטובות הנזכרות והם מיוצאי מצרים שלמדו מעשיהם וכתוב כמעשה ארץ מצרים והנה דור המדבר שלמדם משה מ' שנה ולא הוא כי לעשו' אומנות כי לאמת נתן ומיתיהם נאמנים והמן מפקח הכל המינים שהחאוו וזה שהיו רגילים לאכול במצרים ומשה אמר להם בשנת האלפים ולא נתן יי' לכם לב לדעת והנה יש לתמוה איך יתכן המספר הנזכר שיהיו כלם הכמים ונבונים והנכון בעיני כי שרי אלפים הם שתחת ידם אלף איש עבדיו אז נערים אז שכיריו אולי אלה הם ראשי השבטים והיה מספרם ששים עשר ושרי המאות הם רבים ושרי המשים אינם רבים לפניו:

ושפטו

מן הבקר עד הערב · דע כי בקר האמת הוא כזרוח השמש גם יקרא בקר כעלות עמוד השחר שיחל להראות אור בעבים כמו שכבר זכרתי וזה הבקר הוא על דרך מקרה והערב האמתי הוא בשקוע השמש גם יקרא ערב על דרך מקרה עד עריבת האור וכן אמר דוד תזרח השמש יאספון ואחריו כתוב יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב על כן מערב עד ערב תשבתו שבתכם ראוי להיות מערב האמת עד ערב האמת רק הכמינו ז"ל הוסיפו מחול על הקדש ואמרו כי יציאת יום השבת תהיה עד צאת הכוכבים והנה ראוי להכניס השבת מן התורה מהבקע השמש וכל חכמי המזלות מודים כי גבול היום מרגע היות ענולת השמש כנגד שמש הארץ בכל מקום וזהו מעת לאתו עד בואו: וירא את כל אשר הוא עושה לעם מה שעשה לו יתרו ומה שעשה לעם שהוא מעמידין מערב עד בקר ורבינו שלמה אמר בעבור שמשה יושב לבדו · ויש' נצבים ואין זה דרך מוסר ואין ספק כי מעלת משה גדול' לומ' נכה כי הנה אהרן שהיה גדול לכל ישראל והיה גדול בשניים ממשה הוא אומר לו כי אלוני ומשה עשה הדרך הנכונה כי השופט יושב ובעלי הריב עומדי' וכן כתוב ועמדו שני האנשים אשר להם הריב ולא אמר לו מדוע רק בעבור שהיה יושב למשפט לבדו ואין לו שופטים אחרי' שיעזרוהו ואחר ר' מרינוס כי חלת מדוע כמו מלכם מזה בידיך כי כל אחת שתי מלות וככה מדוע מה דעתך לעשות ככה: ויאמר · השיב משה אני עושה שני דברים האחד כי יבא אלי העם לדרוש אלהים והשני לדרוש תורתו והדבר השני כי העם יהיה להם דבר בא אלי ואשיב על האחרון תחלה ופשטיו כין הים ובין רעהו והודעתי את חקי האלהים לדרוש: ויאמר לו טוב הדבר אשר אתה עושה · בעיני ונתן טעם לדבריו והו' נבול תבול מגזרת ועלהו לא יבול כאלה נובלת עליה כי הטעם שיבול מעצמו כנבול עלה דרך משל · ומל' גם כמוה גם כי כבד ממך הדבר: עשוהו · מלה זרה בדקדוק יבאה על דרך לשמרהו כי לא מצאנו ה"ת כרתים בגזרת עשה: עת · עתה בקולי איעצך · אתן לך עצה · דע כי מלת אלהי' הוא שם תאר כאשר פירשתי רק בעבור שידברו בה הרבה יתשבו זה שם התא' כאילו הוא שם עצם אלהי ירא אלהים בדברי תורה אלהים ורבי' ככה על כן שמוהו חכמינו ז"ל שם מן השמו' שאינם ראויים להמחק · ועצם

ויהי אלהים עמך שהבשם יעזרך אם תעשה ככה ואמר לו בסוף הדברים שיקח רשות מאת השם על העצה הזאת וזהו אמרו ואיך אלהים ואין ספק כי כן עשה ועצם היה אתה לעם כעצם העם: מול האלהים · מפאת השם: והבאת אתה את הדברים · אם הם קשים ואלה הדברים הם שאמר מכה בתחלה כי יהיה להם דבר בא אלי ופי' זה אחר כן את הדבר הקשה יביאו אלי: והזהרת · הדרך האני שאזהרת אתה חייב ללמדם ולהודיעם מספקות כי טורח גדול הוא להודיע כל המעשה אשר יעשון ועצם והזהרת מן כי לא מזהר ועצמו נאמר: את הם · שתי מלות והוא להזהירם על מלות עשה ועל מלות לא תעשה הקשורים בלב שהוא הנשמה הקשורים בלב ולדבקה בו ולירא מפניו ולכלכת אחריו ולחיל ערלת הלב ולא ישכח אחיו ולא יקוס ולא יטור וכן אמר משה בפיך יבלבבך לעשותו ורבים ככה: ילכו בה · כמו אשר ילכו בה: את המעשה אשר יעשון · זה מלות עשה למעשה ורובם אינם מלות עשה עומדות בעצמם כי אם לזכר כמו בשבת המועדים ופדיון הבן והבאת את הגר ובילות ותפלין ותפלה ומזוזה גם שעטנז ורבים אחרים ובמקומם אפרשם: ואתה תחזה · כבר הודעתיך כי אנשי לשון הקדש אינם שומרים המלות רק הטעמי' על כן לא נחפש על חסר ומלא כאשר אפרש עוד · והנה הזכי' יתרו אנשי חיל שיש להם כח לסבול הטורח ולא יפחדו מהם והנה כנגד אנשי חיל אמר משה כשהוא מספר הדבר הבו לכם אנשים כמו בחר לנו אנשים כלם אנשים · ואמר ירא אלהים שאין להם ירא מהם רק מהשם לבדו וכנגדם אמר משה חכמים ונבונים כי לא יתכן להיות ירא שמים כראוי רק מי שהוא חכם · ואמר יתרו אנשי אמת שאינו כזבני: שונאי בצע · ממון והם נודעים ככה לאמרה עיני אדם וכנגדם אמר משה וידועי': שרי אלפים · יש לתמוה אם פי' אלה השרים כמשמעם יהיה מספרם יותר מעל אלף ומ' אלפים וזה רחוק מאד להיות שרים רבים כאלה והכתוב אמר בפשע ארץ רבים שריה ועוד איך יתכן להיות שמינית המחנה ראשי שבטים כי כן אמר משה והקם את ראשי שבטיכם ותמצא בהם כל המדות הטובות הנזכרות והם מיוצאי מצרים שלמדו מעשיהם וכתוב כמעשה ארץ מצרים והנה דור המדבר שלמדם משה מ' שנה ולא הוא כי לעשו' אומנות כי לאמת נתן ומיתיהם נאמנים והמן מפקח הכל המינים שהחאוו וזה שהיו רגילים לאכול במצרים ומשה אמר להם בשנת האלפים ולא נתן יי' לכם לב לדעת והנה יש לתמוה איך יתכן המספר הנזכר שיהיו כלם הכמים ונבונים והנכון בעיני כי שרי אלפים הם שתחת ידם אלף איש עבדיו אז נערים אז שכיריו אולי אלה הם ראשי השבטים והיה מספרם ששים עשר ושרי המאות הם רבים ושרי המשים אינם רבים לפניו:

ושפטו

אבן עזרא

מן הבקר עד הערב · דע כי בקר האמת הוא כזרוח השמש גם יקרא בקר כעלות עמוד השחר שיחל להראות אור בעבים כמו שכבר זכרתי וזה הבקר הוא על דרך מקרה והערב האמתי הוא בשקוע השמש גם יקרא ערב על דרך מקרה עד עריבת האור וכן אמר דוד תזרח השמש יאספון ואחריו כתוב יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב על כן מערב עד ערב תשבתו שבתכם ראוי להיות מערב האמת עד ערב האמת רק הכמינו ז"ל הוסיפו מחול על הקדש ואמרו כי יציאת יום השבת תהיה עד צאת הכוכבים והנה ראוי להכניס השבת מן התורה מהבקע השמש וכל חכמי המזלות מודים כי גבול היום מרגע היות ענולת השמש כנגד שמש הארץ בכל מקום וזהו מעת לאתו עד בואו: וירא את כל אשר הוא עושה לעם מה שעשה לו יתרו ומה שעשה לעם שהוא מעמידין מערב עד בקר ורבינו שלמה אמר בעבור שמשה יושב לבדו · ויש' נצבים ואין זה דרך מוסר ואין ספק כי מעלת משה גדול' לומ' נכה כי הנה אהרן שהיה גדול לכל ישראל והיה גדול בשניים ממשה הוא אומר לו כי אלוני ומשה עשה הדרך הנכונה כי השופט יושב ובעלי הריב עומדי' וכן כתוב ועמדו שני האנשים אשר להם הריב ולא אמר לו מדוע רק בעבור שהיה יושב למשפט לבדו ואין לו שופטים אחרי' שיעזרוהו ואחר ר' מרינוס כי חלת מדוע כמו מלכם מזה בידיך כי כל אחת שתי מלות וככה מדוע מה דעתך לעשות ככה: ויאמר · השיב משה אני עושה שני דברים האחד כי יבא אלי העם לדרוש אלהים והשני לדרוש תורתו והדבר השני כי העם יהיה להם דבר בא אלי ואשיב על האחרון תחלה ופשטיו כין הים ובין רעהו והודעתי את חקי האלהים לדרוש: ויאמר לו טוב הדבר אשר אתה עושה · בעיני ונתן טעם לדבריו והו' נבול תבול מגזרת ועלהו לא יבול כאלה נובלת עליה כי הטעם שיבול מעצמו כנבול עלה דרך משל · ומל' גם כמוה גם כי כבד ממך הדבר: עשוהו · מלה זרה בדקדוק יבאה על דרך לשמרהו כי לא מצאנו ה"ת כרתים בגזרת עשה: עת · עתה בקולי איעצך · אתן לך עצה · דע כי מלת אלהי' הוא שם תאר כאשר פירשתי רק בעבור שידברו בה הרבה יתשבו זה שם התא' כאילו הוא שם עצם אלהי ירא אלהים בדברי תורה אלהים ורבי' ככה על כן שמוהו חכמינו ז"ל שם מן השמו' שאינם ראויים להמחק · ועצם

ויהי אלהים עמך שהבשם יעזרך אם תעשה ככה ואמר לו בסוף הדברים שיקח רשות מאת השם על העצה הזאת וזהו אמרו ואיך אלהים ואין ספק כי כן עשה ועצם היה אתה לעם כעצם העם: מול האלהים · מפאת השם: והבאת אתה את הדברים · אם הם קשים ואלה הדברים הם שאמר מכה בתחלה כי יהיה להם דבר בא אלי ופי' זה אחר כן את הדבר הקשה יביאו אלי: והזהרת · הדרך האני שאזהרת אתה חייב ללמדם ולהודיעם מספקות כי טורח גדול הוא להודיע כל המעשה אשר יעשון ועצם והזהרת מן כי לא מזהר ועצמו נאמר: את הם · שתי מלות והוא להזהירם על מלות עשה ועל מלות לא תעשה הקשורים בלב שהוא הנשמה הקשורים בלב ולדבקה בו ולירא מפניו ולכלכת אחריו ולחיל ערלת הלב ולא ישכח אחיו ולא יקוס ולא יטור וכן אמר משה בפיך יבלבבך לעשותו ורבים ככה: ילכו בה · כמו אשר ילכו בה: את המעשה אשר יעשון · זה מלות עשה למעשה ורובם אינם מלות עשה עומדות בעצמם כי אם לזכר כמו בשבת המועדים ופדיון הבן והבאת את הגר ובילות ותפלין ותפלה ומזוזה גם שעטנז ורבים אחרים ובמקומם אפרשם: ואתה תחזה · כבר הודעתיך כי אנשי לשון הקדש אינם שומרים המלות רק הטעמי' על כן לא נחפש על חסר ומלא כאשר אפרש עוד · והנה הזכי' יתרו אנשי חיל שיש להם כח לסבול הטורח ולא יפחדו מהם והנה כנגד אנשי חיל אמר משה כשהוא מספר הדבר הבו לכם אנשים כמו בחר לנו אנשים כלם אנשים · ואמר ירא אלהים שאין להם ירא מהם רק מהשם לבדו וכנגדם אמר משה חכמים ונבונים כי לא יתכן להיות ירא שמים כראוי רק מי שהוא חכם · ואמר יתרו אנשי אמת שאינו כזבני: שונאי בצע · ממון והם נודעים ככה לאמרה עיני אדם וכנגדם אמר משה וידועי': שרי אלפים · יש לתמוה אם פי' אלה השרים כמשמעם יהיה מספרם יותר מעל אלף ומ' אלפים וזה רחוק מאד להיות שרים רבים כאלה והכתוב אמר בפשע ארץ רבים שריה ועוד איך יתכן להיות שמינית המחנה ראשי שבטים כי כן אמר משה והקם את ראשי שבטיכם ותמצא בהם כל המדות הטובות הנזכרות והם מיוצאי מצרים שלמדו מעשיהם וכתוב כמעשה ארץ מצרים והנה דור המדבר שלמדם משה מ' שנה ולא הוא כי לעשו' אומנות כי לאמת נתן ומיתיהם נאמנים והמן מפקח הכל המינים שהחאוו וזה שהיו רגילים לאכול במצרים ומשה אמר להם בשנת האלפים ולא נתן יי' לכם לב לדעת והנה יש לתמוה איך יתכן המספר הנזכר שיהיו כלם הכמים ונבונים והנכון בעיני כי שרי אלפים הם שתחת ידם אלף איש עבדיו אז נערים אז שכיריו אולי אלה הם ראשי השבטים והיה מספרם ששים עשר ושרי המאות הם רבים ושרי המשים אינם רבים לפניו:

ושפטו

רש"י

מן הבקר עד הערב · אפש' לומר כן אלא כל דיין שדן דין אמת לאמתו אפילו שעה אחת מעלה עליו הכתוב כאילו עוסק בתורה כל היום וכאלו נעשה שותף להק"בה במעשה בראשית שכ"ב הנ"ל: ויהי ערב ויהי בקר יום אחד: כי יבא · כי בא לשון הווה: לדרוש אלהים · הרגוש למתבע אפן לשאול תלמוד מפי הגבורה: כי יהיה להם דבר בא · מי שיהיה לו הדב"ר בא אלי: ויאמר חותן משה · דרך כבוד קרהו הכתוב חותנו של מלך: נבול תבול · כתרגומו ולשונו לשון כמו משה פלייס"ט ורש כמו והעל' נבל כנבול עלה מגפן שהוא כמוס על ידי חמה וגלאה: גם אתה · כי אם כבלת בהתנגש ובמקום אחר גם אתה תחזה כי דינו כתנור תחת אתה:

רלבג

מן הבקר עד הערב · אפש' לומר כן אלא כל דיין שדן דין אמת לאמתו אפילו שעה אחת מעלה עליו הכתוב כאילו עוסק בתורה כל היום וכאלו נעשה שותף להק"בה במעשה בראשית שכ"ב הנ"ל: ויהי ערב ויהי בקר יום אחד: כי יבא · כי בא לשון הווה: לדרוש אלהים · הרגוש למתבע אפן לשאול תלמוד מפי הגבורה: כי יהיה להם דבר בא · מי שיהיה לו הדב"ר בא אלי: ויאמר חותן משה · דרך כבוד קרהו הכתוב חותנו של מלך: נבול תבול · כתרגומו ולשונו לשון כמו משה פלייס"ט ורש כמו והעל' נבל כנבול עלה מגפן שהוא כמוס על ידי חמה וגלאה: גם אתה · כי אם כבלת בהתנגש ובמקום אחר גם אתה תחזה כי דינו כתנור תחת אתה:

הזקוני

מן הבקר עד הערב · אם הם עומדים מן הבקר עד הערב · אם הם עומדים מן הבקר עד הערב · אם הם עומדים

ושפטו · וידונון לשון לוי : והקל מעליך · דבר זה להקל מעליך · והקל · כמו והכבד את לבו והכות את מואב לשון הווה : ואוך אלהים ויכלת עמוד · המלך בגבורה אם מלוה אותך לעשות כן תוכל עמוד ואם יעבוד על ידך לא תוכל לעמוד : וגם כל העם הזה · אהרן נדב ואביהוא ושבעים זקנים הגלויים עתה עמך : ושפטו · ודיינין את עמא : יביאו · ייתן : יפסוקו הם · כמו ישפטו וכן לא תעבדו וחרגומו דיינין אינון מקרקות העליונים היו לשון לוי לכך מתורגמין ויחזון ייתון ידונון ומקרא הלא לשון עשיה : וילך לו אל מרגו · לגייר בני משפחתו : בין זה הזה · ברמם חדש לא היה צריך לכתוב אלא ביום ההוא מהו ביום הזה שיהו דברי תורה חדשים עליך כאלו היו נתנה : ויסעו מרפידים · מה ת"ל לחזור ולפרש מהיכן נסעו והלא כבר כתב מרפידים היו חוזי בידוע שמשם נסעו אלא להקיש נסיעתן מרפידים לביאתן למדבר סיני מה ביאתן למדבר סיני בתשובה אף נסיעתן מרפידים בתשובה: ויתן משה את חותנו · כאיש אחד בלב אחד אבל אחר כל החניות בתרעומת ובמתלונן: נגד ההר · למזרחו וכל מקום א שאתה מוצא נגד פנים למזרח : ומשה עלה · ביום השני וכל עליותיו בהשכמה היו שנ' ומשכם משה בבקר : כה תאמר · בלשון הזה וכסדר הזה : לבית יעקב · אלו הנשים תאמר להם בלשון רכה : ותגד לבני ישראל · עונשין ודקדוקים פרש לזכריס דברים הקשין כגידי : אתם ראיתם · לא מסורת ביניכם הדברים אשר עשיתי במצרים על כמה עבירו היו חייבין לי קול שנזדווגו לכם ולא נפרעתי מהם אלא על ידכ' : ואשא אתכ' · זה יום שבאו ישראל לרעמסס שהיו ישראל מפוזרין בכל ארץ גושן ונשעה קלה כשבאו ליסע ולגאת נקבצו כלם לרעמסס ומאקלום תרנם ואשא כמו ואסיע אתכ' ואסלית יתכון תיקון את הדבו' דרך בבו' למעל': על כנפי נשרים · כנשר הנושא גוחליו על כנפיו שכל אם' העופות נותנים את בניהם בין רגליהם לפי שמתיראין מעוף אח שפורח על גביה' אבל הנשר הזה אינו מתירא אלא מן האדם שמא יזרוק בו חץ לפי שאין עוף פורח על גביו לכך נותנו על כנפיו אמר מוטב יכנס החץ בי ולא בבני אף אני עשיתי כן ויסע מלאך האלהים וגו' ויבא בין מחנה מצריים וגו' והיו מצריים חורקים חנים ואבני בליסטראות והענן מקבלם : ואביא אתכם אלי · כתרגומו : ועתה

ת' פיתגם רב ייתון לותך וכל פתגם זעיר ידונון אינון ויקלון מינך ויסובדון עמך : אם את הדבר הזה תעשה וצוך אלהים ויכלת עמד וגם כל העם הזה יבא על מקומו בשלום : ויאמר משה לחותנו לך לשלום : ויצא יתרו אל ארצו : ויסע משה מרפידים ויבא מדבר סיני ויחן במדבר ויחן שם ישראל נגד ההר : ומשה עלה אל האלהים ויקרא אליו יהוה מן ההר לאמר כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל : אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואבא אתכם אלי : ועתה

ת' ויפקד נא ה' · ל' ה' · ל' ל' ל'

ועתה אם שמוע תשמעו בקולי לעשות מצותי ושמרתם הברית שהכרות עמכם והוא הברית שכרת משה עם ישראל אחר מתן תורה בבמותו המובאת באחר לפרש במקומו בראיה נחורה ומלת סגולה דבר נכבד ונחמד ולא ימלא אחר כמוהו. ואמנם כי לי כל הארץ דבק עם מכל העמים כמו כי לי כל עמי הארץ וזהו ואהבדיל אתכם מכל העמים להיות לי ורבי מרינוס אמר כי פי' כי לי כל הארץ אע"פ כי שלי כל הארץ וכמוהו לפי דעתי כי עם קשה עורף הוא רפה נפשי כי הטאתי לך: ויבא משה. אל מחנה ישראל ואין צורך להזכיר כי ירד: ויסף לפניהם. כמו וזאת התורה אשר שם משה ואמר נאמן כי הוא על דרך שימה בפיהם והטעם תורה שבעל פה שהוא פי התורה שבכתב: יחדו. היא מלה יחיד במקרא בדקדוק בעבור תוספת הוי"ו ויפת אמר באחדם יחיד לבדו כי לא יהיה משא שם והזכיר ויסב ואין צורך להזכיר ויעל כי הכתוב אחז דרך קצרה: ויאמר. אחר שאמר ויסב משה מה טעם לומר ויגד משה את דברי העם אל יי' דע כי יש פסוקים רבים בתורה שהיו רמוזים להיותם מוקדמים והנה פירוסם וכבר היה כך וכך כמו ויולד יי' אלהים וכבר יצר וילמת יי' אלהים וכבר הלמיה וילמד את מי לת וכבר אמר וכן כתוב ואשאל אותה ואומ' ואח"כ ואשי הנזם על אפה ותלמ' אל העבד הזו והפל מעל הגמל ואין צורך להאריך והג"ה ויגד משה וכב' הגיד ולא הזכיר הכתוב מה הגיד ומלת הגיד לעולם על דבר חדש שלא הזכירו והנ' אינו דבק עם ויסב משה ומתשובת הפס שאחר הנה אנכי בא אליך בעב הענן מה הגיד ועוד מלאנו זה הדבר מפור בדברי משה כאשר אפרש דע כי מצרים והודו הם מבני חם ואלה סומכי על אלה ואנשי הודו אינם אוכלים בשר וכך היו עושים המצרי' ולא הושתנו מזה המנהג רק בעבור שהתנבר עליה מלכו ישמעאל ושבו לדתו ומכמי הודו נותנין רשות' כפי מתשבת' כי לא יתכן שידבר הפס עם האדם ואי ישראל היו במצרי' והיו בהם אנשים על דעת האמונ' הזאת והית' נבואה משה בספק אלא והין טענ' ממלת ויאמינו ביי' ובמשה עבדו כי כתוב וירא ישראל ולא הילו היה כתוב כל ישראל ידבר על הר ב' כמשפט הלשון כתוב ויתת כל מקל מצרים ואחר כן כתוב אלא העז את מקנך ברדת הפס על ההר. ובדברי עמך עשרת הדברים אז יאמינו כי נכון הוא שידבר הפס עם האדם ואי. וטעם גם בך יאמינו לעולם. ויגד משה. ויסב משה כדבר המלך ויגד לעם ויגד לעם: ויאמר יי' אל משה. אל תאמר לרעך לך ושוב ומחר. ומחר אעשה כדבר המלך ליום ב' דגשי' נמסר ביהוקאל סימן ל' פסוק ב': השלישי ג' חס' וסי' כי ביום השלישי. והשלישי שמה. והשלישי אבשלום. וכל ד' הרבוו' במ"ד וסי' ואהרה יחזיאל. להרם יחזיאל. ולמשלמיהו שר הצבא. ב' כו: עלות ו' א' חס' וסי' מצויין בסדר וישלח. במשך ב' וסי' היובל. בקרן היובל.

אינון

ונו' ד' וסי' ואתם תהיו לי'. וגוי לא ידעוך. וגוי גדול יעור מירכתי ארץ. וחברו. צוהו יי' ו' נמסר בסדר נח: ויאמר יי' ו' ב בטעם קדמא אולא בכפר' נמסר פרשת שמות: לעולם ב' מלאים בתורה וסי' וגם כך יאמינו לעולם. לא תדרוש שלומם: ומחר ו' וסי' וקדשתם היום ומחר. ומחר אל כל עדת ישראל. ומחר אתה ובניך עמי. שב בזה גם היום ומחר. אל תאמר לרעך לך ושוב ומחר. ומחר אעשה כדבר המלך. ליום ב' דגשי' נמסר ביהוקאל סימן ל' פסוק ב': השלישי ג' חס' וסי' כי ביום השלישי. והשלישי שמה. והשלישי אבשלום. וכל ד' הרבוו' במ"ד וסי' ואהרה יחזיאל. להרם יחזיאל. ולמשלמיהו שר הצבא. ב' כו: עלות ו' א' חס' וסי' מצויין בסדר וישלח. במשך ב' וסי' היובל. בקרן היובל.

אמרי נועם

ויגד משה את דברי העם וגו'. ואת אתם היה נדרך מכבר נאמר ויסב משה את דברי העם ותירץ רבינו סעדי' דקרא נבי לאיתר הכי ויסב משה את דברי העם אל פ' עם דברי העם ומדין לא בנים לפס סבן הוא תכשיטי עלבות אלא יגיד הבלים לבני אליעזר לאלך לפי שהלך קראנו ואיינו דבתי' ואמר ה' אל משה. ובכתיו שקראו הביא לו דברי העם: ויסב משה אל דברי העם וגו': כי שלי יקבל אם ירה. יירה תיבה דמשמע ה"לל דהיפה פוסם שקילה מדכתיב שקלה בסוף פיתה בכתי' ושקלתם ותתו. תוכנו ערך כל שנה מחצי' בנגין מ' מין מוקדש כ"ם בכם דמד פסוק הוא ו' ל"ל אם ירה. יירה בכתי' אם יבית בחר. ולא יכלו לקריא אלא בכתי' לא תגע בו ויל:

מ"ע ספורנו

ואתה אם שתות תשמעו בקולי לקבל עליכם התורה והמצוה: ושמרתם את בריתי הברית שהכרות על קבלתכם ואלה הברי' הכרת אחר שאמרו בעשה אעשה כאמרו הנה הם הברית אחר כרת ב' מעכם על כל הדברים האלה. בתוקן שלא מאסרון לעשות לכם כמו שעשיתי לאבותיכם: והייתם לי סגלה מכל העמים. אף לי סגלה מכל העמים. אף על פי שכל הארץ האנושי יקר אצלי. מכל יתר הנפלאים השפלים כי הוא לבדו המכוון בהם כאחרים ז"ל (חגות) מגיע אלהים שנכרת בגלים. מכל פקוס אתם תהיו לי סגלה מגלה: כי לי כל הארץ. והבדל ביניכם בפתות ויתר הוא כי אם לי כל הארץ ומסיבי מה יקרים אצלי בלי ספק: ואת תהיו לי ממלכת כהני'. וגוי הוא תהיו. ובגלה כי תהיו ממלכת כהני' להנין ולהורו' לכל בתין האומות לקרות כלם בשם יי' ולעבדו שכם אחד כמו שהיה ענין ישראל לפתיד לבא בחברו ואתם כהני יי' תקראו וכלתרו כי מגיעים תנאי תורה: הנו קדוש. בלתי נפסדי אבל תהיו קדושים לפי בחיים כמו שיהיה בענין לעתיד לבא בחברו ובים. שנאמר בגיון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו וס"ל (סנהדרין פרק חלק) מה קדוש לעולם קיים אף הם לעולם קדושים ואם כי פגום היתה בחטא אחל"ת. בעתן תורה לתם לם מו"ל הסוד בתכיתי לולי הסתיתי דרכ' כמבל כאמרו ויתנגלו בני ישראל את מדים מחר מחרב. ויסב משה את דברי העם. הנה מה שהבין מדבריהם להשיב אולחו ולא שלא הבין מדבריה' אולתי שקבלו עליהם לעשות: בעב הענן. אף על פי שכל נבואותיו של משה פעמת פתן תורה ולא' כיון בשקלרים' המאמרה בתורה ותמכת ה' ים. פכל פקוס נבואתו זאת היתה בעב הענן: בכבוד' ישמע העם ונם כך יאמינו לעולם יאמינו מסברות נבואתך שתסיה פנים אל פנים כי אתנם מדבר עמהם פנים בפנים בלתי שום אלוה כאמרו פנים בפנים דבר ה' עמכם ולא היות בהלם התנבא בעודו בחשכה זה מסכנו לנבואה פתה יאמינו גם כך שתסיה נבואתך כאמרו וה כאמרו. ויכר יי' אל משה פנים אל פנים ולכן אמרו יאמינו כי ידבר אלהים את האדם ואי כי אתנם לא היה בפנים אלא על מדרגת הנבואה ושיו

יודעים

ועתה אם שמוע תשמעו בקולי לעשות מצותי ושמרתם הברית שהכרות עמכם והוא הברית שכרת משה עם ישראל אחר מתן תורה בבמותו המובאת באחר לפרש במקומו בראיה נחורה ומלת סגולה דבר נכבד ונחמד ולא ימלא אחר כמוהו. ואמנם כי לי כל הארץ דבק עם מכל העמים כמו כי לי כל עמי הארץ וזהו ואהבדיל אתכם מכל העמים להיות לי ורבי מרינוס אמר כי פי' כי לי כל הארץ אע"פ כי שלי כל הארץ וכמוהו לפי דעתי כי עם קשה עורף הוא רפה נפשי כי הטאתי לך: ויבא משה. אל מחנה ישראל ואין צורך להזכיר כי ירד: ויסף לפניהם. כמו וזאת התורה אשר שם משה ואמר נאמן כי הוא על דרך שימה בפיהם והטעם תורה שבעל פה שהוא פי התורה שבכתב: יחדו. היא מלה יחיד במקרא בדקדוק בעבור תוספת הוי"ו ויפת אמר באחדם יחיד לבדו כי לא יהיה משא שם והזכיר ויסב ואין צורך להזכיר ויעל כי הכתוב אחז דרך קצרה: ויאמר. אחר שאמר ויסב משה מה טעם לומר ויגד משה את דברי העם אל יי' דע כי יש פסוקים רבים בתורה שהיו רמוזים להיותם מוקדמים והנה פירוסם וכבר היה כך וכך כמו ויולד יי' אלהים וכבר יצר וילמת יי' אלהים וכבר הלמיה וילמד את מי לת וכבר אמר וכן כתוב ואשאל אותה ואומ' ואח"כ ואשי הנזם על אפה ותלמ' אל העבד הזו והפל מעל הגמל ואין צורך להאריך והג"ה ויגד משה וכב' הגיד ולא הזכיר הכתוב מה הגיד ומלת הגיד לעולם על דבר חדש שלא הזכירו והנ' אינו דבק עם ויסב משה ומתשובת הפס שאחר הנה אנכי בא אליך בעב הענן מה הגיד ועוד מלאנו זה הדבר מפור בדברי משה כאשר אפרש דע כי מצרים והודו הם מבני חם ואלה סומכי על אלה ואנשי הודו אינם אוכלים בשר וכך היו עושים המצרי' ולא הושתנו מזה המנהג רק בעבור שהתנבר עליה מלכו ישמעאל ושבו לדתו ומכמי הודו נותנין רשות' כפי מתשבת' כי לא יתכן שידבר הפס עם האדם ואי ישראל היו במצרי' והיו בהם אנשים על דעת האמונ' הזאת והית' נבואה משה בספק אלא והין טענ' ממלת ויאמינו ביי' ובמשה עבדו כי כתוב וירא ישראל ולא הילו היה כתוב כל ישראל ידבר על הר ב' כמשפט הלשון כתוב ויתת כל מקל מצרים ואחר כן כתוב אלא העז את מקנך ברדת הפס על ההר. ובדברי עמך עשרת הדברים אז יאמינו כי נכון הוא שידבר הפס עם האדם ואי. וטעם גם בך יאמינו לעולם. ויאמר וקדשתם היום ומחר. הל' הרחיב להם זמן להתקדש שהר זה היום ומחר. וטעם וקדשתם בירחנו בעיר ויור. על זה וכבסו שמלותם כדרך ואם לא יכבסם ובשרו לא ירחץ על כן אמר מש' אל תגשו אל אם. שיהיו קדושים ולא אם. יתקדש כדרך והיא מתקדשת מטומאת': והיו נכונים. הולי לא ייתן האדם מהם כלל. שישמעו קול יי' בבקר כדרך כהן גדול ביום הכפורים: והנבלה. שיש גבול בהר על כן כמוהו הגבל את ההר וקדשתו לשוש גבול בהר והתרכתי כל כך בעבור שהתר המשובנו שהפך בספרו דברי אלהים חיים אמר כי רצה משה לומר הגבל את העם ולא מפיו ההר במקום העם: מלת בו שוה אל האדם הנוגע בהר והטעם לא יכנס אדם אחריו להפשו רק יסקלוהו הרוחין ממקום מעמדם מיד ואם רמוק יורוהו בחצי' ומלת ירה משונה מרפותיה כי משפט בעלי הי"ל להתחלף בוי"ו בעתיד בנין כפעל כמו ולא יודע השבע ישרתני ומוסר אולי עשו כך שלא מתערב עם גזרת למען קורא כי האל"ף והה"ה נחוש בסוף המלה אין הפרש ביניהם במבטא: אם בהמה אם איש לא יחיה. ולא הטעוף כי לא יוכלו לקחתו כי יעוף מיד: במשך היובל. פי' כבש וגקרא היובל כן בעבור והעברת שופר תרועה כי שופר הוא מקרני הכבש ופן כתוב במשך בקרן היובל כשמעכם את הקול השופר והתמה על האומרי' כי על קול השופר הולך וחזק מאד משה ידבר במשך היובל כי קול השופר הוא פלא גדול אין במעמד הר סיני גדול ממנו כי קולות וברקים ועכן כבד מאד נראי' בעולם וקול שופר לא נשמע עד יום עברת הדברים והנה לא היה מקרן כבש אמר הגלון כאשר יתקע משה בשופר הו נתן לשם לעלות לעלות וזה היה אחר רדת משה ביום הכפורים ומזה לעשות המשכן: המה

אבן עזרא

ועתה אם שמוע תשמעו בקולי לעשות מצותי ושמרתם הברית שהכרות עמכם והוא הברית שכרת משה עם ישראל אחר מתן תורה בבמותו המובאת באחר לפרש במקומו בראיה נחורה ומלת סגולה דבר נכבד ונחמד ולא ימלא אחר כמוהו. ואמנם כי לי כל הארץ דבק עם מכל העמים כמו כי לי כל עמי הארץ וזהו ואהבדיל אתכם מכל העמים להיות לי ורבי מרינוס אמר כי פי' כי לי כל הארץ אע"פ כי שלי כל הארץ וכמוהו לפי דעתי כי עם קשה עורף הוא רפה נפשי כי הטאתי לך: ויבא משה. אל מחנה ישראל ואין צורך להזכיר כי ירד: ויסף לפניהם. כמו וזאת התורה אשר שם משה ואמר נאמן כי הוא על דרך שימה בפיהם והטעם תורה שבעל פה שהוא פי התורה שבכתב: יחדו. היא מלה יחיד במקרא בדקדוק בעבור תוספת הוי"ו ויפת אמר באחדם יחיד לבדו כי לא יהיה משא שם והזכיר ויסב ואין צורך להזכיר ויעל כי הכתוב אחז דרך קצרה: ויאמר. אחר שאמר ויסב משה מה טעם לומר ויגד משה את דברי העם אל יי' דע כי יש פסוקים רבים בתורה שהיו רמוזים להיותם מוקדמים והנה פירוסם וכבר היה כך וכך כמו ויולד יי' אלהים וכבר יצר וילמת יי' אלהים וכבר הלמיה וילמד את מי לת וכבר אמר וכן כתוב ואשאל אותה ואומ' ואח"כ ואשי הנזם על אפה ותלמ' אל העבד הזו והפל מעל הגמל ואין צורך להאריך והג"ה ויגד משה וכב' הגיד ולא הזכיר הכתוב מה הגיד ומלת הגיד לעולם על דבר חדש שלא הזכירו והנ' אינו דבק עם ויסב משה ומתשובת הפס שאחר הנה אנכי בא אליך בעב הענן מה הגיד ועוד מלאנו זה הדבר מפור בדברי משה כאשר אפרש דע כי מצרים והודו הם מבני חם ואלה סומכי על אלה ואנשי הודו אינם אוכלים בשר וכך היו עושים המצרי' ולא הושתנו מזה המנהג רק בעבור שהתנבר עליה מלכו ישמעאל ושבו לדתו ומכמי הודו נותנין רשות' כפי מתשבת' כי לא יתכן שידבר הפס עם האדם ואי ישראל היו במצרי' והיו בהם אנשים על דעת האמונ' הזאת והית' נבואה משה בספק אלא והין טענ' ממלת ויאמינו ביי' ובמשה עבדו כי כתוב וירא ישראל ולא הילו היה כתוב כל ישראל ידבר על הר ב' כמשפט הלשון כתוב ויתת כל מקל מצרים ואחר כן כתוב אלא העז את מקנך ברדת הפס על ההר. ובדברי עמך עשרת הדברים אז יאמינו כי נכון הוא שידבר הפס עם האדם ואי. וטעם גם בך יאמינו לעולם. ויאמר וקדשתם היום ומחר. הל' הרחיב להם זמן להתקדש שהר זה היום ומחר. וטעם וקדשתם בירחנו בעיר ויור. על זה וכבסו שמלותם כדרך ואם לא יכבסם ובשרו לא ירחץ על כן אמר מש' אל תגשו אל אם. שיהיו קדושים ולא אם. יתקדש כדרך והיא מתקדשת מטומאת': והיו נכונים. הולי לא ייתן האדם מהם כלל. שישמעו קול יי' בבקר כדרך כהן גדול ביום הכפורים: והנבלה. שיש גבול בהר על כן כמוהו הגבל את ההר וקדשתו לשוש גבול בהר והתרכתי כל כך בעבור שהתר המשובנו שהפך בספרו דברי אלהים חיים אמר כי רצה משה לומר הגבל את העם ולא מפיו ההר במקום העם: כל הנוגע בהר. בגופו: לא תגע בו. בו שוה אל האדם הנוגע בהר והטעם לא יכנס אדם אחריו להפשו רק יסקלוהו הרוחין ממקום מעמדם מיד ואם רמוק יורוהו בחצי' ומלת ירה משונה מרפותיה כי משפט בעלי הי"ל להתחלף בוי"ו בעתיד בנין כפעל כמו ולא יודע השבע ישרתני ומוסר אולי עשו כך שלא מתערב עם גזרת למען קורא כי האל"ף והה"ה נחוש בסוף המלה אין הפרש ביניהם במבטא: אם בהמה אם איש לא יחיה. ולא הטעוף כי לא יוכלו לקחתו כי יעוף מיד: במשך היובל. פי' כבש וגקרא היובל כן בעבור והעברת שופר תרועה כי שופר הוא מקרני הכבש ופן כתוב במשך בקרן היובל כשמעכם את הקול השופר והתמה על האומרי' כי על קול השופר הולך וחזק מאד משה ידבר במשך היובל כי קול השופר הוא פלא גדול אין במעמד הר סיני גדול ממנו כי קולות וברקים ועכן כבד מאד נראי' בעולם וקול שופר לא נשמע עד יום עברת הדברים והנה לא היה מקרן כבש אמר הגלון כאשר יתקע משה בשופר הו נתן לשם לעלות לעלות וזה היה אחר רדת משה ביום הכפורים ומזה לעשות המשכן: המה

רש"י

ועתה אם שמוע תשמעו בקולי. ה' ושמרתם את בריתי. הברית שהכרות עמכם על מקבלתכם והלא הברי' שכרת אחר שאמרו בעשה אעשה כאמרו הנה הם הברית אחר כרת ב' מעכם על כל הדברים האלה. בתוקן שלא מאסרון לעשות לכם כמו שעשיתי לאבותיכם: והייתם לי סגלה מכל העמים. אף לי סגלה מכל העמים. אף על פי שכל הארץ האנושי יקר אצלי. מכל יתר הנפלאים השפלים כי הוא לבדו המכוון בהם כאחרים ז"ל (חגות) מגיע אלהים שנכרת בגלים. מכל פקוס אתם תהיו לי סגלה מגלה: כי לי כל הארץ. והבדל ביניכם בפתות ויתר הוא כי אם לי כל הארץ ומסיבי מה יקרים אצלי בלי ספק: ואת תהיו לי ממלכת כהני'. וגוי הוא תהיו. ובגלה כי תהיו ממלכת כהני' להנין ולהורו' לכל בתין האומות לקרות כלם בשם יי' ולעבדו שכם אחד כמו שהיה ענין ישראל לפתיד לבא בחברו ואתם כהני יי' תקראו וכלתרו כי מגיעים תנאי תורה: הנו קדוש. בלתי נפסדי אבל תהיו קדושים לפי בחיים כמו שיהיה בענין לעתיד לבא בחברו ובים. שנאמר בגיון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו וס"ל (סנהדרין פרק חלק) מה קדוש לעולם קיים אף הם לעולם קדושים ואם כי פגום היתה בחטא אחל"ת. בעתן תורה לתם לם מו"ל הסוד בתכיתי לולי הסתיתי דרכ' כמבל כאמרו ויתנגלו בני ישראל את מדים מחר מחרב. ויסב משה את דברי העם. הנה מה שהבין מדבריהם להשיב אולחו ולא שלא הבין מדבריה' אולתי שקבלו עליהם לעשות: בעב הענן. אף על פי שכל נבואותיו של משה פעמת פתן תורה ולא' כיון בשקלרים' המאמרה בתורה ותמכת ה' ים. פכל פקוס נבואתו זאת היתה בעב הענן: בכבוד' ישמע העם ונם כך יאמינו לעולם יאמינו מסברות נבואתך שתסיה פנים אל פנים כי אתנם מדבר עמהם פנים בפנים כלתי שום אלוה כאמרו פנים בפנים דבר ה' עמכם ולא היות בהלם התנבא בעודו בחשכה זה מסכנו לנבואה פתה יאמינו גם כך שתסיה נבואתך כאמרו וה כאמרו. ויכר יי' אל משה פנים אל פנים ולכן אמרו יאמינו כי ידבר אלהים את האדם ואי כי אתנם לא היה בפנים אלא על מדרגת הנבואה ושיו

רביעי

ונתתה אם. עתה אם תקבלו עליכם ויערב לכם מכאן ואילך שכל ההחלות קשות: ושמרתם את בריתי. שהכרות עמכם על שמירת התורה: סגלה. אוצר הביב כמו וסגלת מלכי כלי יקר ואבני טובות שהמלכי' גונזים אות' כך אתם לי סגולה משאר אומות ולא תאמרו אתם לבדכם שלי ואין לי אחרי עמכם ומה יש לי עוד שתהא חבתכם נכר' כי לי כל הארץ והם בעיני ולפני לבלוס: ואתם תהיו לי ממלכת כהנים. שריס כתה דאת אמר ובני דוד כהנים היו: אלה הדברים. לא פחות ולא יותר: ויסב משה את דברי העם וגו'. ביום המחרת שהוא יו"ב שהרי בהשכמה עלה וכי לריך הי' משה להסיב אלא בא הכתו' ללמדך דרך ארץ ממש שלא אמ' הואיל ויודע מי ששלחני איני לריך להסיב: בעב הענן במעבה הענן וזהו ערפל: וגם בך. גם בנביאי הבחי' אחרי: ויגד משה את דברי וגו' ביו' המחרת שהו' ד' לאחר את דברי העם ינו תשוב' על דב' זה שמעתי מהם שרצונ' לבמוע מדרך אינו דומה השומע מפי השליח לשומע מפי המלך רצונו לראות את מלכנו: וקדשת' וזמנת שיכינו עצמם היו' ומחר: והיו נכונים. ונזובדלים מחשה: ביום הג' שהוא ו' בחדש ובחמשי בנה משה את המזבח תחת ההר וי"ב מצבה כל הענין האמור בפר' ואלה המשפטי' ואין מוקד' ומאוחר בתור': לעיני כל העם. מלמד שלא היה בהם סומא שנתרפאו כולם: והגבלת. קבע להם תחומין לסימן שלא יקרבו מן הגבול והלא: לאחר. הגבול אומ' להם השמרו מעלות מכאן ולהלן ועתה הזהירם על כך: ונגע בקצהו. אפילו בקצהו: ירה יירה. מכאן לנסקלי' שהם נדחין למטה מבית הסקיל' שהי' גבוה שתי קומות: יירה. יוסלך למטה לארץ כמו ירה כיס: במשך היובל. כשימשוך היובל קול ארוך הו' סימן שיעלוק שכינ' והפסקת הקול וכיון שהתחלק הם רשאין לעלות: היובל. הוא שופ' של איל שכן בערביא קורין לדכרא יובלא ושופר של איל שלו יצחק היה: מן

חזקוני

ושמרתם את בריתי. היא בריתם הדם אשר כרת את בני ישראל כדכתיב בכרתת ויעשטיס: סגולה. מכל העמים שהרי בידי לנדל אחכם על כולם כי לי כל הארץ. ד"א כי לי כל הארץ אע"פ שיש לי כל הארץ אתם תהיו לי סגיבים מכולם כי נמקום אע"פי כמו כי שנעשה הנכיר כי קריבו הוא: ואתם תהיו לי ממלכת כהנים. מאחר שאני נותן לכם אהבתי ושלי כל הארץ: ואנא עשה. כאותו יום שיקרא לזקני העם לבא עמו: ויסב משה. לאחר כיום ג' לאדם שהוא יום רביעי בשבת לאחרת ביום ד' לאדם ואל תשה אמר וכו' עד לא יעלה עמך ויאמר אל משה אמר אל תלך בעב הענן ונו' כדי שישמעו ויאמינו בך אחרי שלוחי אבל אם לא ישמעו אחרי שלוחי ויאמרו לאחר ומן כשלוחי אמרתי אלהים לא נראה אליך יי' שיינו וגם כך יאמינו לעולם כו ביום ד' לאדם נפרשת משפטים ואנא משה ויסתר לעם את כל דברי יי' שאמר הנה אנכי בא אליך בעב הענן ונו' אבל יאמינו לעולם אם כל המשפטים: סגותי. בתורה כדכתיב אם שם לו חק ומשפט וגו' ויאמרו כל אשר דבר יי' נעשה ויד כאן בפרשת יתרו ואינו אומר עשה את דברי העם כתובים בעיני כל העם אתה לאל בעל אחרת בנוכנו לרחות מלכנו וכו' ביום בעמנו ביום רביעי לאדם כאמר ויאמר יי' אל משה אמר אל תלך אל תשה ביום ה' לאדם שהוא יום ה' ביום ד' לאדם ומשה אמר אל תלך בעב הענן ונו' עד אל תגשו אל תשה ביום ה' לאדם שהוא יום ה' ביום ד' לאדם ומשה אמר אל תלך בעב הענן ונו' אבל כאן כאמר וגם כך יאמינו לעולם: ליום הבלישי. הוא יום שבת יום אתן תורה אליו ליום זה שהוא ד' לאדם וה' בשבת כי באותו יום אל תלך אל תגשו אל תשה ביום ה' לאדם: אל תגע בו כל. אין בדר הימים מתנגד לאותו רוח שבכיבה כלה כנגדם והוא מורה כדכתיב ומרה מבעיר לאו הוסיף מפר פארן ונו' ת"ל כביב: לאחר. שהתרו בה: לא תגע בו יד. אלא יעלה אים לאורידנו מן הר סיני עולה סני מוזהר כעולה ראשון אלא אלים ב"ל יסמו' ברגל הר ומעולה סקול יסקל כאחיכם אם הוא קרוב או יורה יירה אם הוא רחוק ולא"ל לפה עליתו בהר מעורה מסקילתו הרי סקילתו מעמאם לאת מקומו כלאחר אם סקיד הכתוב על בעלי חיים אלא יעלו בהר דין הוא שיקיד יותר אלא שלא יפתו אים בהר לסוגה לדבר כיוצא בדבר זה אינו בקדים' מעורה הוא אבל מועד אלא נכנסו בו זר וכשהקריבו בו נדב ואביהו קטורת זרה ילאה אם ותאכל אוקס ויפותו לפני יי' אע"פ שמעולו את מקומם ונם נכיא עולמי' כשנכנס עוזיה נביא קדם הקדשים לקטיר קטור' פגרע' ורפה לו בנגעו אע"פ שהיה עומד בשקום קדוש מעורה. ד"ל כי סקול יסקל בחנני אם בדרך אם ירה יירה בחנני אם ולפר"ש היה לו לומר כי ירה יירה אם יסקל יסקל כני דמיי' דקדמי' קודם לסקילה כדתנן בתוס' אין העדים דוחפין על מתניו אם עת בה יגלו ואם לאו נוסל כאבן ונוחנה על לבו ואם לאו אלא אם דהכא פי' אחר כמו ואנישו אל הדלת אם אל המזוזה דמתרגם כיוצא לתי דלת מזוזתא וכן אבי' כי בקול יסקל אחר ירה יירה כשלה: אם בהמה אם איש. לא הזכיר עוף כי לא יוכלו לקחתו כי מיד יעוף לעולה: במשך היובל. אחת שהוא קרן איל אבל אינו שופר של מתן תורה וזה במשך היובל היה לאחר שהוא המשכן ואלו תקע משה בשופר ונתן רשות לעם לעלות לרגל בעבריה נאון. ד"ל בעשון היובל בפסוק השופר כמו מעמד ידו את לנוכים ומשון הוא לבלוק שכינה: המה

אבן עזרא

ועתה אם שמוע תשמעו בקולי לעשות מצותי ושמרתם הברית שהכרות עמכם והוא הברית שכרת משה עם ישראל אחר מתן תורה בבמותו המובאת באחר לפרש במקומו בראיה נחורה ומלת סגולה דבר נכבד ונחמד ולא ימלא אחר כמוהו. ואמנם כי לי כל הארץ דבק עם מכל העמים כמו כי לי כל עמי הארץ וזהו ואהבדיל אתכם מכל העמים להיות לי ורבי מרינוס אמר כי פי' כי לי כל הארץ אע"פ כי שלי כל הארץ וכמוהו לפי דעתי כי עם קשה עורף הוא רפה נפשי כי הטאתי לך: ויבא משה. אל מחנה ישראל ואין צורך להזכיר כי ירד: ויסף לפניהם. כמו וזאת התורה אשר שם משה ואמר נאמן כי הוא על דרך שימה בפיהם והטעם תורה שבעל פה שהוא פי התורה שבכתב: יחדו. היא מלה יחיד במקרא בדקדוק בעבור תוספת הוי"ו ויפת אמר באחדם יחיד לבדו כי לא יהיה משא שם והזכיר ויסב ואין צורך להזכיר ויעל כי הכתוב אחז דרך קצרה: ויאמר. אחר שאמר ויסב משה מה טעם לומר ויגד משה את דברי העם אל יי' דע כי יש פסוקים רבים בתורה שהיו רמוזים להיותם מוקדמים והנה פירוסם וכבר היה כך וכך כמו ויולד יי' אלהים וכבר יצר וילמת יי' אלהים וכבר הלמיה וילמד את מי לת וכבר אמר וכן כתוב ואשאל אותה ואומ' ואח"כ ואשי הנזם על אפה ותלמ' אל העבד הזו והפל מעל הגמל ואין צורך להאריך והג"ה ויגד משה וכב' הגיד ולא הזכיר הכתוב מה הגיד ומלת הגיד לעולם על דבר חדש שלא הזכירו והנ' אינו דבק עם ויסב משה ומתשובת הפס שאחר הנה אנכי בא אליך בעב הענן מה הגיד ועוד מלאנו זה הדבר מפור בדברי משה כאשר אפרש דע כי מצרים והודו הם מבני חם ואלה סומכי על אלה ואנשי הודו אינם אוכלים בשר וכך היו עושים המצרי' ולא הושתנו מזה המנהג רק בעבור שהתנבר עליה מלכו ישמעאל ושבו לדתו ומכמי הודו נותנין רשות' כפי מתשבת' כי לא יתכן שידבר הפס עם האדם ואי ישראל היו במצרי' והיו בהם אנשים על דעת האמונ' הזאת והית' נבואה משה בספק אלא והין טענ' ממלת ויאמינו ביי' ובמשה עבדו כי כתוב וירא ישראל ולא הילו היה כתוב כל ישראל ידבר על הר ב' כמשפט הלשון כתוב ויתת כל מקל מצרים ואחר כן כתוב אלא העז את מקנך ברדת הפס על ההר. ובדברי עמך עשרת הדברים אז יאמינו כי נכון הוא שידבר הפס עם האדם ואי. וטעם גם בך יאמינו לעולם. ויאמר וקדשתם היום ומחר. הל' הרחיב להם זמן להתקדש שהר זה היום ומחר. וטעם וקדשתם בירחנו בעיר ויור. על זה וכבסו שמלותם כדרך ואם לא יכבסם ובשרו לא ירחץ על כן אמר מש' אל תגשו אל אם. שיהיו קדושים ולא אם. יתקדש כדרך והיא מתקדשת מטומאת': והיו נכונים. הולי לא ייתן האדם מהם כלל. שישמעו קול יי' בבקר כדרך כהן גדול ביום הכפורים: והנבלה. שיש גבול בהר על כן כמוהו הגבל את ההר וקדשתו לשוש גבול בהר והתרכתי כל כך בעבור שהתר המשובנו שהפך בספרו דברי אלהים חיים אמר כי רצה משה לומר הגבל את העם ולא מפיו ההר במקום העם: כל הנוגע בהר. בגופו: לא תגע בו. בו שוה אל האדם הנוגע בהר והטעם לא יכנס אדם אחריו להפשו רק יסקלוהו הרוחין ממקום מעמדם מיד ואם רמוק יורוהו בחצי' ומלת ירה משונה מרפותיה כי משפט בעלי הי"ל להתחלף בוי"ו בעתיד בנין כפעל כמו ולא יודע השבע ישרתני ומוסר אולי עשו כך שלא מתערב עם גזרת למען קורא כי האל"ף והה"ה נחוש בסוף המלה אין הפרש ביניהם במבטא: אם בהמה אם איש לא יחיה. ולא הטעוף כי לא יוכלו לקחתו כי יעוף מיד: במשך היובל. פי' כבש וגקרא היובל כן בעבור והעברת שופר תרועה כי שופר הוא מקרני הכבש ופן כתוב במשך בקרן היובל כשמעכם את הקול השופר והתמה על האומרי' כי על קול השופר הולך וחזק מאד משה ידבר במשך היובל כי קול השופר הוא פלא גדול אין במעמד הר סיני גדול ממנו כי קולות וברקים ועכן כבד מאד נראי' בעולם וקול שופר לא נשמע עד יום עברת הדברים והנה לא היה מקרן כבש אמר הגלון כאשר יתקע משה בשופר הו נתן לשם לעלות לעלות וזה היה אחר רדת משה ביום הכפורים ומזה לעשות המשכן: המה

הזקוני

ושמרתם את בריתי. היא בריתם הדם אשר כרת את בני ישראל כדכתיב בכרתת ויעשטיס: סגולה. מכל העמים שהרי בידי לנדל אחכם על כולם כי לי כל הארץ. ד"א כי לי כל הארץ אע"פ שיש לי כל הארץ אתם תהיו לי סגיבים מכולם כי נמקום אע"פי כמו כי שנעשה הנכיר כי קריבו הוא: ואתם תהיו לי ממלכת כהנים. מאחר שאני נותן לכם אהבתי ושלי כל הארץ: ואנא עשה. כאותו יום שיקרא לזקני העם לבא עמו: ויסב משה. לאחר כיום ג' לאדם שהוא יום רביעי בשבת לאחרת ביום ד' לאדם ואל תשה אמר וכו' עד לא יעלה עמך ויאמר אל משה אמר אל תלך בעב הענן ונו' כדי שישמעו ויאמינו בך אחרי שלוחי אבל אם לא ישמעו אחרי שלוחי ויאמרו לאחר ומן כשלוחי אמרתי אלהים לא נראה אליך יי' שיינו וגם כך יאמינו לעולם כו ביום ד' לאדם נפרשת משפטים ואנא משה ויסתר לעם את כל דברי יי' שאמר הנה אנכי בא אליך בעב הענן ונו' אבל יאמינו לעולם אם כל המשפטים: סגותי. בתורה כדכתיב אם שם לו חק ומשפט וגו' ויאמרו כל אשר דבר יי' נעשה ויד כאן בפרשת יתרו ואינו אומר עשה את דברי העם כתובים בעיני כל העם אתה לאל בעל אחרת בנוכנו לרחות מלכנו וכו' ביום בעמנו ביום רביעי לאדם כאמר ויאמר יי' אל משה אמר אל תלך אל תשה ביום ה' לאדם שהוא יום ה' ביום ד' לאדם ומשה אמר אל תלך בעב הענן ונו' עד אל תגשו אל תשה ביום ה' לאדם שהוא יום ה' ביום ד' לאדם ומשה אמר אל תלך בעב הענן ונו' אבל כאן כאמר וגם כך יאמינו לעולם: ליום הבלישי. הוא יום שבת יום אתן תורה אליו ליום זה שהוא ד' לאדם וה' בשבת כי באותו יום אל תלך אל תגשו אל תשה ביום ה' לאדם: אל תגע בו כל. אין בדר הימים מתנגד לאותו רוח שבכיבה כלה כנגדם והוא מורה כדכתיב ומרה מבעיר לאו הוסיף מפר פארן ונו' ת"ל כביב: לאחר. שהתרו בה: לא תגע בו יד. אלא יעלה אים לאורידנו מן הר סיני עולה סני מוזהר כעולה ראשון אלא אלים ב"ל יסמו' ברגל הר ומעולה סקול יסקל כאחיכם אם הוא קרוב או יורה יירה אם הוא רחוק ולא"ל לפה עליתו בהר מעורה מסקילתו הרי סקילתו מעמאם לאת מקומו כלאחר אם סקיד הכתוב על בעלי חיים אלא יעלו בהר דין הוא שיקיד יותר אלא שלא יפתו אים בהר לסוגה לדבר כיוצא בדבר זה אינו בקדים' מעורה הוא אבל מועד אלא נכנסו בו זר וכשהקריבו בו נדב ואביהו קטורת זרה ילאה אם ותאכל אוקס ויפות

מן ההר אל העם · מלמד שלא היה משה פונה לעסקיו אלא מן ההר אל העם : היו נכונים לשלשת ימי · לסוף שלשת ימים הוא יום רביעי שהוסיף משה יום אחד מדעתו כדברי ר' יוסי ולדברי האומר בשבעה בחדש נתנו עשרת הדברות לא הוסיף משה כלום ולשלשת ימים כמו ליום השלישי : אל תגשו אל אשה · כל שלשת ימי הגלו כדי שיהיו הנשי' טובלות ליום השלישי ויהיו טהורות לקבל תורה שאם ישמשו תוך שלשה שמא תפלום האשה שכבת זרע לאחר טבילת' ותחזור ותטמא אבל מששה ג' ימי' כבר הורע מסריח ואינו ראוי להזריע וטהו' מלשמ' את הפולטת : בהיו' הבקר · מלמד שהקדים על ידם לעשו' כן שיהא הרב ממתין לתפלל וכן מצינו ביחזקאל קום צא אל הבקעה ואקו' ואנא אל הבקעה והנ' שם כבוד יי' עומד : לקראת האלהי' · מגיד שהשכינה יוצאת לקראת כתתן היוצא לקראת · כלה וזהו שנאמ' יי' מסיני בא ולא נאמר לסיני בא : בתחתית ההר · לפי פשוטו ברגלי ההר ומדרשו שנתלש ההר ממקומו ונכפה עליהם כגיגית : עשן כולו · אין עשן זה שם דבר שהרי נקוד הש"ין פתח אלא לשון פעל כמו אמר שמר שמע לכך תרגומו תכן כוליה וכל עשן שבמקרא נקודים קמץ מפני שהם שם דבר : כבשן · של סיד יכול כבשן זה ולא יותר ת"ל בוער באש עד לב השמים ומה ת"ל כבשן לשבר את האזן מה שהיא יכולה לשמוע נותן לבריות סימן הנכר להם כיול' בו כאריה ישאג וכי מי נתן כח באריה אלא הוא והכתוב מושלו כאריה אלא אנו מכנין ומלמדין אותו לבריותיו כדי לשבר את האזן מה שיכולה לשמוע כיולא בו וקולו כקול מים רבי' וכי מי נתן קול למים אלא הוא ואתה מכנה אותו לדמותו לבריותיו כדי לשבר את האזן : הולך וחזק מאד · מנהג הדיוט כל זמן שהוא מתרחק לתקוע קולו מחליש וכוהה אבל כאן הולך וחזק מאד ולמה כך מתחלה לשבר אזניהם מה שיכולין לשמוע : משה ידבר · כשהיה משה מדבר ומשמיע הדברות לישראל שהרי לא שמעו מפי הגבורה אלא אנכי ולא יהיה לך והקב"ה מסייעו לתת בו כח להיות קולו מגביר ונשמע : יענהו בקול · יענהו על דבר הקול כמו אשר יענה באש על דבר האש להורידו : וירד יי' על הר סיני · יכול ירד עליו ממש ת"ל כי מן השמי' דברתי עמכם מלמד שהרכין שמי' העליוני' והתחתוני' והציען על גבי ההר כמלא על המטה וירד כשה הכבוד עליה' : העד בעם · התרה בהם שלא לעלות בהר : פן יהרסו וגו' · שלא יהרסו את מלבם על ידי שתאותם אל יי' לראות ויקרבו לגלד ההר : ונפל ממנו רב · כל מה שיפול מהם ואפילו הוא ימות חשוב לפני רב : פן יהרסו · כל הריסה מפרדת אסיפת הבנין אף הנפרדין ממלבב הגשים הורסים את המלבב : וגם

בהית ה' הס' כליש' וסי' ורב מהיות קלות · ביום השלשי בהיות הבק' · להיות עד חמס לחבר להית אחר · להית על השב האפד : להיות להם משחתם · המעלה אתכם מארץ · מהיות להם עבדים · קלת ד' הס' דחס' וסי' בסיף סדר וארא : קל ו' חס' וסי' בסדר תולדות : ויוצא י"ב מ ל וסי' מצויין בשפטים סימן ו' גבי קרבן גדעון למלאך האלהים : ויתיצבו ח' וסי' בתחתית ההר · באהל מועד · ויאסף יהושע את · ויתיצבו פנות כל העם · בתוך החלקה ויצילו · שפר כל אירי' חס' במ' ב וסי' והעברת שפר הרועה : ב' בו : הולך ט' מלאים בתו' נמסר בסדר תולדות : ו'אלהים ': נמסר בסדר וירא : י"ד פסו' על אל אל וסי' וירד יי' על הר סיני · והיו הכרבים פרשי · ויהיו הכרובים פרשי · למען אשר יביאו · ויהי גבול מנשה · וילכו האנשים ויעברו · המה משיבים את לבם · ויסער לב מלך ארם · השלח בים צירים · ולקחת מדמו ונתת על ארבע קרנתיו · ויביאני במבוא אשר על כתף · וירדו שלשת מן השלשים · ויאמר דוד אעשה חסד עם חנון · דר"ה ואמר למלך אם ייטב :

ועלית אתה ואהרן עמך ואמר משה אנכי עומד בין יי' ובינכ' : והר סיני עשן כלו · שין עשן נפתח גדול כי הוא פועל עבר והל תתמה בעבור מלת עשן שלא אמ' כעשן הכבשן · והנה הזכי' ויעל עשנו שהו' על משקל שללו זהבו כי שמות משקלי השמות משתמשי' אמ' שגר אפיך וכל פטר שגר ואמרו ואת הבשם וקנמון בשם ועוד אחר מריתי מורי עם בשמי ואילו הי' מגזרת בשם היה ראוי להיותו בקמץ חטף הבית בשמי כמו מקדש קדשי ואילו היה מגזרת וקנמון בשם היה ראוי להיות בפתח הבית כמו משמן שמני וקטרתי או בחירק כמו מלבק לדקי והנה עם בשמי בלא תוספת יו"ד הוא כשם בשני קמצין כמו שלל זהב : ויחרד כל ההר מאד · הפך התנהג כי ההרי' לא יתוסו רק על דרך משל אמר וירגזו ההרי' : ויהי קול השופר · מנהג כי קול השופר שבתחלה יהיה יותר חזק וזה היה להפך אולי עשה כן השם שלא היה חזק בתחלה שלא לבשם מהפחד : משה ידבר · לדעת הנאון כי השם פעם מעביר קול השופר אז היה משה מדבר בקול גדול והשם יענהו בקול בדרך וישמע את הקול מדבר אליו ועל זה כתו' בעבו' ישמע העם בדברי וכבר אמרתי לך כי לפי דעתי בדברי עמך על עשרת הדבריים ידבר · ועתה משה ידבר דבק עם קול השופר כי נשמת משה היתה מדבר בתחתית ההר עם השם לשאול לו והכתו' לא בלה מה היה שואל והשם היה עונהו בקול שהיה משה שומעו ולא היה קול השופר הע"פ שהיה חזק מונע אותו הקול ובעבור זה כתו' אחריו ויקר' יי' למשה בקריאת קול לעלות אל ראש ההר שהשם ירד כבוד ה' : וירד יי' · עתה הוא כלל שיעמוד לבדך עליו על שאגיע בע"ה בפ' כי תשא כי אמר' לך דברי' עמוקי' באר היטב דע כי נשמת האדם עליון' ונכבד' והיא מהעולם האמצעי והנוף מהעולם השפ' ואין מדבר בעולם השפ' רק אדם לבדו גם שומע הוא האדם שהמדבר אליו הוא רואה להביאו מה שיש בלבו ולא יוכל המשכיל לאדם לשון רק הידוע הנמצא וכל הלשונות בגיות על מתכונת דמות אדם שהו' מורכב מהגשמ' שאינה גוף ומגוף שהוא מורכב מד' חרשי והנה כאשר ידב' האדם לאדם בדברי אדם בלשון שהוא יודע יבין דבריו ודמותם במתכונת' ואם רצה לדבר על שפלי מבני אדם יצטרך להגביה מעלתם ולשומם כדמו' בני אד' עד שיבין השומע ע"כ שמו ראש לאר' ורגש לעפרו' תבל ופה ותפתח הארץ את פיה גם ירד בירכתי האר' ואמ' יד הירדן בלב יס ורגים ככה והנה הכל בדברי משל כי אין ליס לב וכוד כי ישימו אבר מן הגוף כדמות כל הגוף ואמ' מות ומיי' ביד לשו' ורבי' ככה וכאשר יבקש האדם לדבר על נכבדי' מחני שהם מהעולם העליון מוריד מעלתם עד שידמם לאדם כאילו הם דמות אד' כדי שיבין השומע אמ' האיש שומע רע ותחת רגליו ועל זה הדרך וירד יי' ויעל אליהם כי הכל מלא כבודו ובפר' כי תשא אתן לך משל שתוכל להבין מעשה הירידה והעלייה · וטע' ויקר' שקראו השם שהגיע לראש ההר שם הכבוד ודבריו ושמעו מתוך האש שיש שם : רק העד בעם פן יהרסו כל אחד מקו' מעמדו והם חושבי' כי לכבודו יעשו כן מרוב תאותם לראות כבודי על כן אמר משה לראות · ומלת בעם מוסבת לאחרת וכן הוא ונפל ממנו עם רב : וגם

רלב

ישראל אלא תשו אל אשה להיות נכונים ליום השלישי לעמוד בהיר אחר ירד כבוד השם יתעלה עינו שלא יאכל בהר ולא יגעו בו לאת כבוד לשם יתברך אחר ירד כבודו שם : התרעלת הו' הוא לזהיר פונם שבשלאות אחר נתקדשו שם אם ע"ל השופר על הר סיני מנין כבד וקילות

חזקוני

וירד משה · באותו יום שנאמר שהוא ל' לאדם ביום ה' בשבת : ויקדש את העם · אותו יום עד יום נ' אע"נ שדי להם בראיית הענן הרבה לפי שהם ערב רב כמו לכם זמן רב : ויאמר אל העם · באותו יום היו נכונים פי' היו נכונים למחר יום שלישי ליום זה שיהיה בו מתן תורה ובאו זה עבין אל תגשו אל אשה מכאן עד לאחר מתן תורה : לשלשת ימים · לפי פשוטו ליום השלישי ולא הוסיף יום אחד מדעתו ולדברי ר' יוסי הוסיף יום אחד ולדברי ר' יוסי הוסיף יום אחד ולדברי האומר בשבעה בחדש נתנו עשרת הדברות לא הוסיף משה כלום ולשלשת ימים כמו ליום השלישי : אל תגשו אל אשה · כל שלשת ימי הגלו כדי שיהיו הנשי' טובלות ליום השלישי ויהיו טהורות לקבל תורה שאם ישמשו תוך שלשה שמא תפלום האשה שכבת זרע לאחר טבילת' ותחזור ותטמא אבל מששה ג' ימי' כבר הורע מסריח ואינו ראוי להזריע וטהו' מלשמ' את הפולטת : בהיו' הבקר · מלמד שהקדים על ידם לעשו' כן שיהא הרב ממתין לתפלל וכן מצינו ביחזקאל קום צא אל הבקעה ואקו' ואנא אל הבקעה והנ' שם כבוד יי' עומד : לקראת האלהי' · מגיד שהשכינה יוצאת לקראת כתתן היוצא לקראת · כלה וזהו שנאמ' יי' מסיני בא ולא נאמר לסיני בא : בתחתית ההר · לפי פשוטו ברגלי ההר ומדרשו שנתלש ההר ממקומו ונכפה עליהם כגיגית : עשן כולו · אין עשן זה שם דבר שהרי נקוד הש"ין פתח אלא לשון פעל כמו אמר שמר שמע לכך תרגומו תכן כוליה וכל עשן שבמקרא נקודים קמץ מפני שהם שם דבר : כבשן · של סיד יכול כבשן זה ולא יותר ת"ל בוער באש עד לב השמים ומה ת"ל כבשן לשבר את האזן מה שהיא יכולה לשמוע נותן לבריות סימן הנכר להם כיולא בו כאריה ישאג וכי מי נתן כח באריה אלא הוא והכתוב מושלו כאריה אלא אנו מכנין ומלמדין אותו לבריותיו כדי לשבר את האזן מה שיכולה לשמוע וקולו כקול מים רבי' וכי מי נתן קול למים אלא הוא ואתה מכנה אותו לדמותו לבריותיו כדי לשבר את האזן : הולך וחזק מאד · מנהג הדיוט כל זמן שהוא מתרחק לתקוע קולו מחליש וכוהה אבל כאן הולך וחזק מאד ולמה כך מתחלה לשבר אזניהם מה שיכולין לשמוע : משה ידבר · כשהיה משה מדבר ומשמיע הדברות לישראל שהרי לא שמעו מפי הגבורה אלא אנכי ולא יהיה לך והקב"ה מסייעו לתת בו כח להיות קולו מגביר ונשמע : יענהו בקול · יענהו על דבר הקול כמו אשר יענה באש על דבר האש להורידו : וירד יי' על הר סיני · יכול ירד עליו ממש ת"ל כי מן השמי' דברתי עמכם מלמד שהרכין שמי' העליוני' והתחתוני' והציען על גבי ההר כמלא על המטה וירד כשה הכבוד עליה' : העד בעם · התרה בהם שלא לעלות בהר : פן יהרסו וגו' · שלא יהרסו את מלבם על ידי שתאותם אל יי' לראות ויקרבו לגלד ההר : ונפל ממנו רב · כל מה שיפול מהם ואפילו הוא ימות חשוב לפני רב : פן יהרסו · כל הריסה מפרדת אסיפת הבנין אף הנפרדין ממלבב הגשים הורסים את המלבב : וגם

עשרת הדבריים ידבר · ועתה משה ידבר דבק עם קול השופר כי נשמת משה היתה דביקה בשם כי משה היה מדבר בתחתית ההר עם השם לשאול לו והכתו' לא בלה מה היה שואל והשם היה עונהו בקול שהיה משה שומעו ולא היה קול השופר הע"פ שהיה חזק מונע אותו הקול ובעבור זה כתו' אחריו ויקר' יי' למשה בקריאת קול לעלות אל ראש ההר שהשם ירד כבוד ה' : וירד יי' · עתה הוא כלל שיעמוד לבדך עליו על שאגיע בע"ה בפ' כי תשא כי אמר' לך דברי' עמוקי' באר היטב דע כי נשמת האדם עליון' ונכבד' והיא מהעולם האמצעי והנוף מהעולם השפ' ואין מדבר בעולם השפ' רק אדם לבדו גם שומע הוא האדם שהמדבר אליו הוא רואה להביאו מה שיש בלבו ולא יוכל המשכיל לאדם לשון רק הידוע הנמצא וכל הלשונות בגיות על מתכונת דמות אדם שהו' מורכב מהגשמ' שאינה גוף ומגוף שהוא מורכב מד' חרשי והנה כאשר ידב' האדם לאדם בדברי אדם בלשון שהוא יודע יבין דבריו ודמותם במתכונת' ואם רצה לדבר על שפלי מבני אדם יצטרך להגביה מעלתם ולשומם כדמו' בני אד' עד שיבין השומע ע"כ שמו ראש לאר' ורגש לעפרו' תבל ופה ותפתח הארץ את פיה גם ירד בירכתי הארץ ואמ' יד הירדן בלב יס ורגים ככה והנה הכל בדברי משל כי אין ליס לב וכוד כי ישימו אבר מן הגוף כדמות כל הגוף ואמ' מות ומיי' ביד לשו' ורבי' ככה וכאשר יבקש האדם לדבר על נכבדי' מחני שהם מהעולם העליון מוריד מעלתם עד שידמם לאדם כאילו הם דמות אד' כדי שיבין השומע אמ' האיש שומע רע ותחת רגליו ועל זה הדרך וירד יי' ויעל אליהם כי הכל מלא כבודו ובפר' כי תשא אתן לך משל שתוכל להבין מעשה הירידה והעלייה · וטע' ויקר' שקראו השם שהגיע לראש ההר שם הכבוד ודבריו ושמעו מתוך האש שיש שם : רק העד בעם פן יהרסו כל אחד מקו' מעמדו והם חושבי' כי לכבודו יעשו כן מרוב תאותם לראות כבודי על כן אמר משה לראות · ומלת בעם מוסבת לאחרת וכן הוא ונפל ממנו עם רב : וגם

אבן עזרא

המה יעלו בהר · אמ' רב שמואל בן חפני טעם המה אהרן ובניו ושבעי' זקני' שבתו' עליה' ואל משה אמ' עלה אל יי' אמ' ואהרן נדב ואביהוא ושבעי מזקני יש' ולשאר ישראל לא נתן רשו' לעלות אל הר סיני על כן אמ' המה ולא אחרי' ודברו טובי' בעיני כי הכבו' היה תמיד על ההר עד שנעש' המשכן דבתי' וכבוד יי' מלא את המשכן אז דבר עם משה בהל מועד אולי אז תקע משה בשופר ונתן לו רשות לעלות בהשתלק הכבו' : וירד ויקדש · כאש' פירשתי : היו נכוני' לשלשת ימי' · פירשו ליום השלישי ולפי הפשט לא הוסיף יום א' מדעתו ובזה אתן לך שני עדים נאמני' ומפיהם בפס' הזה הנה כתוב ויהסוף אותם אל משתר שלשת ימים ושם כתוב ויאמר אליהם יום ויכף ביום השלישי וכתו' בעוד שלשת ימי' יש' פרע' ושם כתוב ויהי ביום השלישי יום הלדת וכן זה היו נכוני' לשלשת ימים : וענן כבד על ההר · לבדו היה וכבו' הקולו' והברקי' ושם חזק מאד יותר מכל קול השופר שמעו : ויחרד כל העם אשר במחנה · בעבור קול השופר : ויוצ' משה · טעם ויוצא מהליה : לקראת האלהי' · שיקבלו אותו השם היורד על הר סיני להם לאלהים : ויתיצבו בתחתית ההר · מחוץ לגבול שהגבילם משה והנ' היו בזמן שהר סיני כדרך שהגיב משה ביניה' בשנת הארבעי' בכרתו ברית עמהם כי בתחלה היו הנכורי' הנגשים אל יי' ואחריהם ראשי שבטים הם הנשיאים ואחריהם הזקנים ואחריהם הטוטרי' ואחריהם כל איש יש' ואחריה' הטף ואחריהם הנשי' ואחריהם הגרים ומשה ואהרן עברו הגבול והיו בהר קרובי' אל הכהני' אמ' ש שלא דבר הכתו' זה מפורש כי הכתי' אחז דרך קצרה כי ידענו כי הם לא מרו פי השם כי הנה כתוב לך רד ועלית אתה ואהרן עמך ואמר משה אנכי עומד בין יי' ובינכ' : והר סיני עשן כלו · שין עשן נפתח גדול כי הוא פועל עבר והל תתמה בעבור מלת עשן שלא אמ' כעשן הכבשן · והנה הזכי' ויעל עשנו שהו' על משקל שללו זהבו כי שמות משקלי השמות משתמשי' אמ' שגר אפיך וכל פטר שגר ואמרו ואת הבשם וקנמון בשם ועוד אחר מריתי מורי עם בשמי ואילו הי' מגזרת בשם היה ראוי להיותו בקמץ חטף הבית בשמי כמו מקדש קדשי ואילו היה מגזרת וקנמון בשם היה ראוי להיות בפתח הבית כמו משמן שמני וקטרתי או בחירק כמו מלבק לדקי והנה עם בשמי בלא תוספת יו"ד הוא כשם בשני קמצין כמו שלל זהב : ויחרד כל ההר מאד · הפך התנהג כי ההרי' לא יתוסו רק על דרך משל אמר וירגזו ההרי' : ויהי קול השופר · מנהג כי קול השופר שבתחלה יהיה יותר חזק וזה היה להפך אולי עשה כן השם שלא היה חזק בתחלה שלא לבשם מהפחד : משה ידבר · לדעת הנאון כי השם פעם מעביר קול השופר אז היה משה מדבר בקול גדול והשם יענהו בקול בדרך וישמע את הקול מדבר אליו ועל זה כתו' בעבו' ישמע העם בדברי וכבר אמרתי לך כי לפי דעתי בדברי עמך על עשרת הדבריים ידבר · ועתה משה ידבר דבק עם קול השופר כי נשמת משה היתה דביקה בשם כי משה היה מדבר בתחתית ההר עם השם לשאול לו והכתו' לא בלה מה היה שואל והשם היה עונהו בקול שהיה משה שומעו ולא היה קול השופר הע"פ שהיה חזק מונע אותו הקול ובעבור זה כתו' אחריו ויקר' יי' למשה בקריאת קול לעלות אל ראש ההר שהשם ירד כבוד ה' : וירד יי' · עתה הוא כלל שיעמוד לבדך עליו על שאגיע בע"ה בפ' כי תשא כי אמר' לך דברי' עמוקי' באר היטב דע כי נשמת האדם עליון' ונכבד' והיא מהעולם האמצעי והנוף מהעולם השפ' ואין מדבר בעולם השפ' רק אדם לבדו גם שומע הוא האדם שהמדבר אליו הוא רואה להביאו מה שיש בלבו ולא יוכל המשכיל לאדם לשון רק הידוע הנמצא וכל הלשונות בגיות על מתכונת דמות אדם שהו' מורכב מהגשמ' שאינה גוף ומגוף שהוא מורכב מד' חרשי והנה כאשר ידב' האדם לאדם בדברי אדם בלשון שהוא יודע יבין דבריו ודמותם במתכונת' ואם רצה לדבר על שפלי מבני אדם יצטרך להגביה מעלתם ולשומם כדמו' בני אד' עד שיבין השומע ע"כ שמו ראש לאר' ורגש לעפרו' תבל ופה ותפתח הארץ את פיה גם ירד בירכתי הארץ ואמ' יד הירדן בלב יס ורגים ככה והנה הכל בדברי משל כי אין ליס לב וכוד כי ישימו אבר מן הגוף כדמות כל הגוף ואמ' מות ומיי' ביד לשו' ורבי' ככה וכאשר יבקש האדם לדבר על נכבדי' מחני שהם מהעולם העליון מוריד מעלתם עד שידמם לאדם כאילו הם דמות אד' כדי שיבין השומע אמ' האיש שומע רע ותחת רגליו ועל זה הדרך וירד יי' ויעל אליהם כי הכל מלא כבודו ובפר' כי תשא אתן לך משל שתוכל להבין מעשה הירידה והעלייה · וטע' ויקר' שקראו השם שהגיע לראש ההר שם הכבוד ודבריו ושמעו מתוך האש שיש שם : רק העד בעם פן יהרסו כל אחד מקו' מעמדו והם חושבי' כי לכבודו יעשו כן מרוב תאותם לראות כבודי על כן אמר משה לראות · ומלת בעם מוסבת לאחרת וכן הוא ונפל ממנו עם רב : וגם

אמרי נועם

ויתיצבו בתחתית ההר וקשה מהי מיוחדת לנפש' ההר והלא אמרו נעשה ונשמע ו"ל שהיה על תורה בנפ"ב: רב סעד בשם פן יהרסו אל ה' לראות השתם תפילו ראוה ומשה הזהיר לא יוכל הכם לעלות ונו' כי' אלמי' בתרתי בהם שלא לעלות ואמר אומר לי שתרה בהם שלא לראות דבר גדול הוא ולא יוכלו לבחוד בו · והר"ב הודה לדבריו ואמר לך הר ועמוד והתרה בהם שלא לעלות אבל על הראיה חזרתי כי לא יוכלו לעמוד בהם : לך רד ונו' ויאמר משה לא יוכל ונו' וקשה מה הזהיר משה להק"ב ונו' לא אמרו כתה מנות ד"ש בו שני מזהרות · ומוד פס הזהיר לו אמ"ב לך רד ועלית אתה ואהרן עמך · וי"ל לכי שמשה לא הזהירם על מנות הנבלה אלא על מנות פרישה לפיכך אמר לו הקב"ה לך רד בעל בשם ביותר היה לך להזהירם על מנות הנבלה שהוא בתיקה ע"כ הזהיר לא יוכל הכם לעלות כי אתה הפרשתה בהרן אחי ולו שלא נעל אין שנה' אתהם נזהיר להם הטיב שלא יעלו והטיב לו הקב"ה לך רד והזהירם תעלה ועלית אתה ואהרן עמך מ"ב לא תהי' אתם שלא ע"ל תזהירם פיה ירד משה פן יהרסו אל ה' הכם ויאמר אליהם :

מ"ע ספורנו

יודעים שהלכות ותשה ואהרן ותרים בכר הנגנה אבל לא היתה נכוחת בוא נכוח על הנה כי אם בתרתה ובשלים כיון שבכר הוא ית' בתרת אליו אתו ומתם בחלום אדבר בו : אתנם בנבואת משה כשהיו מעתתם בחוזיו היה בסוף אבלם לולא התנבאי גם הם בחוזן זה מעל הכ' ובזה יתיצבו בדברי משה לא יוכל שום נביא לקום נגדם כי לא תהיה נבואתם בחזון התורה ויגיד משה את דברי הכם אל יי' · כאשר בתם אל יי' אמר בתם בנבואתו עליהם הנני אליך ובאמרו אל ה' אמרתי אמרתי אל ה' אמרתי אמרתי אל ה' אמרתי אמרתי

וגם יהם הכבורי' אינ"פ שהם קדושים ככתוב קדם לי כל בכור יוסיפו להתקדש עוד במחשבתם · ועתה הנגשים אל יי' שהם בתחלת הגבול הו עתמו שהם הקריבו עולות על המזבח שבנה משה בחליסת עמלק גם הם יקריבו במזבח הבדי' שבנה ותקן משה בתחתית ההר שם עמדו כל ישראל לשמוע קול הם : ויאמר לא יוכל העם לעלות · אמר הגאון כי שניה רבות תשב בזה הפסוק ולא ידע טעמו על שרהה בספר מוסרי מלכי פרס שאין רשות לשליח לומר למלך עשיתי שליחותך עד שיצונו לעשות דב' אחר הז יאמר לו ולפי דעתי בעבו' שאמ' לו השם פן יהרסו אל יי' לראות לא ידע משה אם צריך להזהירם שלא יראו כי כבר הזהירם על הגבול שלא יעברו הז אמר לו השם לך רד כאשר לויתיך שהעיד בהם כי הין בריכין ישרא שיעיד בהם שנים : ועלי' אתה והארן עמך · לתעלה מעט מהגבול שלא ירחק מישראל כי עתידים הם לומר לך ככלות השם לדבר עשרת הדברי' דבר אתה עמנו ונשמעה והנני משיב לו על שאלתו כי לא אמ לו שיזהירם שלא יראו הגבול הם כריכי שיזהירם הוא בשעת מעשה שישמעו וישמרו נפשם : וירד משה אל הע' ויאמר אליהם · ובהשלימו לומ' להם ועלה הוא והארן לפנים מהגבול אל ההר ויאמר אליהם : וידבר אלהים · יש שהלו קשות בפרשה הזאת אמרו רבים כי השני הדברי' לבדם אמר השם ועדותם שכתוב בדבור ראשון הנכי יי אלהיך ובשני כי אנכי יי אלהיך אל הנא ובשלישי כתו' את שם יי אלהיך גם את אשר ישא את שמו לשוא ולא אמר שמי וברביעי כי ששת ימים עשה יי' וגו' על כן ברך יי' ובחמישי אמר אשר יי' אלהיך נותן לך ויש לשאול איך יספר דבור אנכי בעשרת הדברים כי הוא המצווה והמה אינם חלות עשה ולא מצות לא תעשה ושאלות קשות אלה והנה אנחנו נקראת זו הפרשה שהיה פרשת ויאמר יתרו ראשונה ופרשת ואתחנן שנייה והנה ראינו כי מהחלת אנכי ועד סוף את אשר ישא את שמו לשוא הין שנוי בין שתי הפרשיות, ומתחלת זכור עד סוף עשרת הדברים שנוי בכל מקום בראשונה זכור ובשנית שמור גם שם בראשונה אנכי ועד סוף את אשר ישא את שמו לשוא הין שנוי בין שתי הפרשיות, ומתחלת זכור עד סוף עשרת הדברים שנוי בכל מקום בראשונה זכור ובשנית שמור גם שם בראשונה תוספת כאשר צוך יי' אלהיך בראשונה ובהמתך ובשני תוספת ושורך וחמרך והקשה מכל אלה כי בראשונה כתו' טעם שבת כי ששת ימים עשה יי' את השמים ואת הארץ וזכו' עוד על כן ברך יי' את יום השבת ואלה הפסוקי' הינם כתובי' בשנית רק טעם אחר יזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ואמ' בראשונה על כן צוך יי' אלהיך לעשות את יום השבת בראשונה כתוב שבר כבוד אב ואם שהוא למען יאריכון ימיך וכן בשני רק הוסיף למען ייטב לך גם הוסיף בכבוד אב ואם כאשר צוך יי' אלהיך בראשונ' כתוב לא תרצח לא תנאף לא תגנוב לא תענה ובשנית כתו' לא תרצח ולא תנאף ולא תגנוב ולא תענה בראשונה כתוב לא תחמוד בית רעך לא תחמוד אשת רעך ובשנית לא תחמוד אשת רעך ולא תתאוה בית רעך בראשונה הין כתוב שדהו ובשנית כתוב שדהו בראשונה עבדו ואמתו קודם ואחמרו ובשנית שורו וחמרו לפני עבדו ואמתו ובראשונה כתוב ודבר אלהי' את כל הדברים האלה לאמר ובשנית את הדברים חז"ל מה אמ' על ככה מלהנו שאמרו זכור ושמור בדבור אחד נאמרו וזה הדבר קשה מכל הקושיות שהיו לנו כאשר אפרש וחלילה חלילה שאומר שלא דברו נכונה כי דעתנו נקלה כנגד דעתם רק חכמי דוריהם כמשמעם ואינם כן כאשר אפרש בסוף אחר שאזכיר הקושיות ובאחרונה אפרש הדרך ישרה להסיר כל הקושיות והשאלות שבפרשה הזאת ולא יתכן שיאמר זכור ושמור בבת אחת רק במעשה גם והנה נודה כי גם כאן יש לשאול למה לא נכתוב בראשונה זכו' ושמור וגם כן בשנית והנה מה נעשה באותם הפסוקי' אם נאמרו בבת אחת כמו זכור ושמור למה לא הזכירו זה חז"ל כי יותרים לתמוה איך נאמרו במעשה גם פסוקי' רבים בבת אחת ואין טעמם שוה כמו משחי מלות שטעמם אחד ושוה שתהיינה נאמרות בבת אחת ואיך יאמר השם לאשר לך יי אלהיך ועוד איך יאמר עבדו ואמתו ואחר כן שורו וחמרו ויאמר בבת אחת הפך אמר זה ולא אמר זה ואיך יאמ' ולא תנאף בו"ו וגם לא תחמוד בית רעך ובשנית לא תחמוד בית רעך הפך הדבר ואין הדעת סובלת כל אלה הדברים והקשה מכל מה שהזכרתי כי כל אלה שנעשה על ידי משה יש למקלתו דמיון והמשכילי בין והנה זה הדבר הפלא ופלא שהשם דבר זכור ושמור בבת אחת והיה ראוי להיות זה כתוב ומפורש בתורה יותר מכל האותות והמופתים שנכתבו ואם אמרנו אין דבור השם כדבור כל אדם הנה איך הבינו ישראל דבור השם כי האדם אם ישמע זכור ושמור בבת אחת לא יבין לא זה ולא זה ואפי' אלה אחת כמו זכור אם לא ישמע הזיון לפני הכ"ף והר"ש לא יבין מה דבר המדבר והנה ידענו כי הרגשית העין נכבדת מהרגשת האזן כי ידענו בראיו' נמורו' כי רגע הרעם רק העין ראתה מרחוק והאויר מביא הקול אל האזן והליכתו לאם ולא יגיע אל האזן רק אחר עבור הרגע וה אותיות שהאדם מדבר בם דמותם נכתב באויר על דרך מולאם מהאמצה מקומו' לא על דרך המכתב שהוא ביד בן אדם והנה כל אות האזן נכנס באוזן קודם כ"ף וי"ו ר"ים והנה אם נאמר פלא היה שנאמר זכור ושמור בבת אחת איך תשמע האזן ואם נאמ גם פלא היה שתשמע האזן שתי מלות בבת אחת שלא כמנהגה לשמוע שתי אותיות למה לא הזכירו זה חכמי ז"ל. שהוא כבד מן הדבור בבת אחת ומה נעשה בקושיות הנשארות משני הפסוקים שאין טעמם אחד כמו זכור ושמור והכתוב בשנייה ולא בראשונה גם איך נתקן לא תחמוד בית רעך עם ולא תחמוד אשת רעך גם ההפוכים ולא אוכל לפרש לך כל אלה עד שאפרש לך מוסר דרך לשון הקדש והשם הוא עדי ויודע סודי כי לולי שהילרכתי לפרש אלה הקושיות הייתי מחרים ולפני שאפרש אתקן דברי חז"ל :

אמר אברהם המחבר משפט אנשי לשון הקדש פעם יבארו דבורם באר היטב ופעם יאמרו הצורך במלות קצרות שי כל השומע להבין טעמם ודע כי המלו' הם כגופות והטעמים הם כנשמות והנוף לבשמה כמו כלי על כן משפט כל החכמים בכל לשון שישמרו הטעמים ואינם חוששים משנוי המלות אחר שהם שוות בטעמן והנה אתן לך דמיונות אמר השם לקין אחרור אתה מן האדמה כי תעבוד את האדמה לא תוסף את כחה לך נע ונד תהיה בארץ וקין אמר הן גרשת אותי היום מעל פני האדמה ומי הוא שאין לו לב יחשוב כי הטעם אינו שוה בעבור שנוי המלות והנה אמר אליעזר הבמיאיני נא והוא אמר ואומר אליה השקיני נא אמר משה בפור השני אשר בבית הבור וכתוב בכור השפחה אשר אחר הריחים ומשה הזכיר התפלה במשנה תורה שהתפלל על ישראל בעבור הטגל ואינה דומה לתפלה הנזכרת בפרשת כי תשא לתי שאין לו לב להבין והכלל כל דבר שנוי כמו חלום פרעה ונבוכד נצר ואחריים רבים תמצא שוה וכאשר אמרתי לך שפעם יאחזו דרך קצרה ופעם ארוכה כך יעשו פעמים להוסיף אות מסרת לו לגרוע אותו והדבר שוה אמר אחת ותכלת ואחרנמן ומשה אמר הטם לבני שהם ומשה אמר ואבני שהם וכאלה רבים ושניהם נכונים כי הכתוב בלא ו"ו אחז דרך קצרה ולא יזיק בעבור שהוסיף לבאר והנה הו"ו שהיא נרחית במבטא הפה הין אדם מבקש לו טעם למה נגרע ולמה נכתב ולמה נוסף כי זה וזה נכון והנה עם הגרלה שיבומא בו לא נבקש עליו בכתב טעם אם כן למה נבקש טעם בגח הנעלם שלא יבומא בו כמו מלת לעולם למה נכתב מלא או למה נכתב חסר והנה בני הדור יבקשו טעם למלא גם להחסר ואילו היו מבקשים טעם לאחד מהם לא שהמנהג היה לכתוב הכל על דרך אחד הייתי מחרים והנה אתן לך משל אמר לי אדם אחד כתוב לי אדם אחר כתוב לרעי וזה כתוב אחי פלני בלא ו' ווהכתב גם כן לעלם חסר ובלא ראובן ושאלני למה כתבת חסרים ואני הין לי צורך לכתוב רק מה שאמר לי ואין לי חפץ להיותם מלאים אולי יבא לוי ויודיעני איך אכתוב ולא הרגה להאריך רק המשכיל יבין ועתה אפרש לך השאלות הנזכרות :

רע

הזקוני

וגם הכהנים · הם הנגשים ואינם שהיו נכורות : יתקדשו · יהיו מוזמנים וזכירין על כך ולא יאמרו אנו עשרתיו של מקום ובני ביתו · דבר אחר הכהנים הכריים והנופטים : הנגשים אל יי' · לנוגד דינין כדכתיב כי המשפט לאלהים הוא גם הם יהיו ופיפין על כך שלא יאמרו בריכין אנו לנמוד הלכות ודינין ואין לומר כהנים מעם שהרי אדון לא נתנבאו : ויאמר אליו יי' לך רד · ואי"ם ל' לאחרות לפה אלא הוא אמר לא יוכל העם לעלות לסיל דאמר פן יהרסו לראות כלומר לא יוכל לעלות שהרי מוחזרים הם ומוזהרים בדבריה לשיל השמרו לכם עלות בהר ונגעתם הם בדבריה אבל זה שאמרת פן יהרסו לראות איכן סולמים כשיכיסם ויהא לשם פשטון גם נומר רבונכו לראות אם אלכנו אמר לו יפה אמרת לך רד ונו' כלומר אין אני מעכבים רק על העלייה פיינו דבקיב אל יהרסו לעלות : ואהרן עמך · פון הבנו' מעם שהרי אתה עתיד לעבור לשם אלא יהיה לך ואילך · ל"א לך רד אלא יאמרו והכהנים והעם הרי אהרן בכלל כל האומרות כשאר העם שבטו כשיראלא אתה ואהרן עולים יאמרו שמוזהר לעלות בהר לכך רד ואחור לשם אלא נתן רשות רק לך ולאהרן : ויאמר אליהם · אלא נתן רשות רק לו ולאהרן : וידבר אלהים אם כל הדברים האלה · כביכול כאדם שמדבר בלבו דברים כדי לאמרם לאחרים כך וידבר בינו לבין עצמו ואמר כך לומר לישראל : אנכי

רלבג

וקולות וברקים וקול שופר קוק אחד ואלה עמן נפלא אמר סיני בכללו ובאמרת בו כדמות רעם ומוד שקול השופר היה הולך וקוק אחד מה שהאמיך להשמיך קולו ועוד שכאשר היה מוצא השם יתעלה לעשה נגנולה היה מתאחדים קול דברים על כך המוכנת תגיד הדברים ההם שהיה אומר השם יתעלה לעשה זה כלו הוא בתכלית הפלא · והנה הסוגלת הנכירת אלו הנפלאות הוא להוכיח אמונת בעבין התורה עם שהאמונה בנפלאות הוא אמנות התורה : **התרועלת** הסמיני הוא כאדם · והוא שרלוי לשנהיג הסלם כשיכוון · שיתכנו המוכנים אמנו מדבר מה להרשיקם מהיות עבוים לא להקנותם תועלת נפלא שיהיה הסוגם חזק לפי מעשה הדבר יוסיף להזהירם על זה בעת שיש לירוא שיעשו אל המעשה הזה אשר מבא אותם מעשותו כי בזה האופן יגיע אל התכלית המכוון כיאמר אלם שאשר זה כי ירחקם מהשוגם הקוק יתבא אותם מהמשך אחר המעשה הזה והזהרה בשעת המעשה יתבא אותם מעכיבת האזהרה הזאת והסוגם הנפלא אשר בה · הנה לזאת הסבה תמצא שהזהיר השם יתעלה שלא יעלו בהר ולא יגעו בו אשם יעשה זה יהיו נדונים בכתיבה והוכיח להזהירם זאת האזהרה בעם שיהיה לאומם מן ירחקו לעלות ולאלם מעשה היה מוסב שלא יצטרכו לזאת האזהרה הסגיים לפי שבנבול אשר בנלו בהר יזכירם והודיעו השם יתעלה והנה מעשם כל זה יצטרך להזהירם על זה מפני שמעשה ואהרן יעלה אל ההר ואולי יעשנו מפני זה שלא יהיה להם אמם אם יעלו בהר לא יגעו בו :

התרועלת הסמיני הוא כאדם · והוא שאין ראוי לאדם לעשות פעל בהכל והנפלא · הלא תראה כי מעשה דבינו עליו הסלום היה קשה כשיכיו להזהיר ישראל שלא יפרצו אל יי' לראות ואם"ם שמאה אמם יתעלם על זה מפני היותו מוסב שלא יביא בזאת האזהרה תועלת אל שביאר לו השם יתעלה מה שיכריח להזהיר :

אנכי

בעל הטורים

וקדשתו · ב' במקום' אחד ריש פסוק ואחד סוף פסוק וקדשתו כי את אלהים הוא מקריב · הגדל את ההר וקדשתו · וקדשתו בו' פנים ריש פסוקא לבי שקדשתו ראשון לעתות ראשון ולבוא ראשון ולטול מנה יפה ראשון והלמיד חכם קדשתו בסוף כדאתיה לקדוש אחר בארץ המה · כלומר לא אחר מיתתו ביהיה בארץ נוכרת קדשתו כי בחייהם הן בקדושין לא ראשון · וגם גדולת תלמיד חכם בסוף הקדוש בגדול שבכלים גדול · ויקבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר · בני כל מה שבכתב וגם כל מה שבעל כה : אנכי

אמרי נועם

פסוק אחד אומר פן יפרץ בם ופסוק א' אומר פן יפרץ בהם י"ל אותו ה"א יתירה בנגד מתנה כהנים נגד ומניחות מתני ופנחס ועוזיה שנגעו בו: קשה לפ"ז דבשבת נתן תורה בתיך מודו לאתוריהם בשבת י"ב מיל: וי"ל דאפי' לת"ל תחומין דאוריתא מוקפין הין בשבני בכול כמחיצת בני אדם כדאמרינן בפרק מי שהניחו יעשה לו מחיצת בני אדם ויכנס בני נחתי' ברי' דרבי חנינאי ואפ"ג דעבני' אל עכשיו לא הין נחשבים מחיצה לפי אחין בהם מעט אותם הין נחשבים והיה בהם מעט שהקיפו לבנן עליהם פן האומות כל מקום שהין בולבי' הין עשהם בעבני בכול: בשבת בפרק ר"פ בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע ירדו ששים רבוא של מלאכים ושתו שני עטרות ברגש כל אחד ואחד ונשתנו בעבור ירדו ק"כ עלאכי חבלה ונטלוהו מהם ותי' האמרינן אדה טוגה תרוגה עמדת פרענות על אדה"ר עאות וי"ל דוד היה אדה סוגה שהין יות' תלבי' אפ"כ הין בריכי' להיות בכל להסרים · והקשה ר"ת כי בתרה סוגה בתיב רבפו תכם אתה ובעדת תרעמת בתיב ירדוף אחר אלף ותי' דיש תילוק בין הדיבה לדיבה:

מ"ע ספורנו

מדבר עמהם שתא יחזנו שבהיותם עולים לתחרנת נבואתם פנים בפנים כאנוש יוכלו לבלות אל אחיכתן : וקדשתו · בתאור לפה אם בהמה אם איש לא יחיה בעניין אחדת הדם הוא: לך רד · אתה בהיותי אדבר היה עמהם לעסה פן אהרן: ואתה ואהרן · אחר תעלים עמר' אדברי' ופרשת אשפטי' בחתרו ואל עשה אחר עלה אל יי' אתה ואהרן וכו' : ויאמר אליהם · אזהרה זו עם העונם פן יהרסו ונפל מעטו רב · וידבר אלהים · אחר הבעת עשה ואזהרתו דבר אלהים אליהם כל אלה הדברות כאמרו את כל הדברים האלה דבר יי' אל כל קהלכם בסר : אנכי

אנכי יי׳ אלהיך וגומ׳ עד סוף הפרשה

ביאור המלות

על פני ר״ל על עצמותי והרצון בזה שלא״פ שתלמין כי לא תעשה עמי אלהים אחרי׳ לתת להם חלק באלהות או יהיה הרצון בזה על השגחתי וידעה בזה שלא תאמין שיהיה למו מנהיג אחר זולת השגחת השם יתע׳ וזה כי מה שיסודר מהגרמים השמיימים הוא מהשם יתע׳ והוא שלוח להמיר הסדור ההוא כאשר יקרה מחמת רע לדבקי׳ כו כמו שנתבאר מענין יציאת מצרי׳ ולזה אין ראוי להאמין ההנהגה והמשל׳ על המצאות כי אם מהשם יתע׳ אשר בשמים מחעל הם הכוכבים והנה אחר לפי שרבי׳ טעו בהם וחשבו שיהיו אלוהות מפני מה שיראו מהפעולות הנפלאות מהם בזה העולם השפל ולא השגיחו כי גבוה עליהם הוא אשר כאלו מחמת אלו הפעולות באמצעות כמו שהתבאר בטבעיות ובאלהיות׳ ואשר בארץ מתחת׳ הם הבל״ח ההולכים והמעופפים וכללו עמהם בזה המאמר הנמתים׳ אשר על הארץ ואשר במים מתחת לארץ הם הדגים ושרצי המים והנמתים הנומחים במים׳ והנה כל זה הענין בהדרגה בגדול החל ובקטן כלה וזה כי הכוכבים הם יותר ככבדים מהב״ח אשר בארץ על מדרגותיהם והב״ח אשר בארץ הם יותר ככבדים מהב״ח המימיים כמו שהתבאר בספר ב״ח וכן הדיקה מן הנמתים אשר בארץ עם נמתי המים׳ ולזה תמצא בנמתי המים מה שהוא כמו אמצעי בין הדומם והנומח כמו האלמוג ולפי שאחר כל תמונה הנה נכללו בזה ג״כ שאר הדברים הנמצאים בארץ ובמים אשר להם תמונה מצד המלאכ׳ או מצד הטבע׳ אל קבל׳ אחר זה נכלשון בני אדם כאלו השם יתע׳ מקנה אם יתנו האלהות לזולתו׳ כמו שיקנה המלך אם יתנו המלוכה לזולתו׳ לשוא׳ הנה שם שוא יפול על הכוב׳ ועל הדבר שהוא לבטלה משל מה שהוא נופל על הדבר שהוא לבעלה אחרו שוא ודבר כזב והנה ישתמשו שו העניינים׳ שהם לבטלה ולזה נכללו שניהם במלת שוא והיתה האזהר׳ בהם יחד אחת בחשבר׳ זכור את יום השבת לקדשו׳ הוא זכירה בפה לקדש אותו וזה הקדו׳ ראוי שיהי׳ אצל כניסתו ויציאתו להבדילו משאר ימי השבוע׳ וינח ביום השביעי׳ ר״ל שלא תדש בו דבר ע״ד מיבת על האומן שעם בשבת ימי בריאת העולם אבל בחשך המציאות׳ אל עצמו לפי הטבע שהשביעו עליו בעת הבראו ולז׳ פירשו רז״ל וינח פועל יוצא והרצון בו שהניח לעולמו׳ דולים את הקולות׳ הוא כמו שמתעים כי כבר יתליפו החושים קצתם בקצת והיה זה כן לפי שבכלן חוש משותף לכל החושים החמש׳ כמו שנתבאר בספר הנפש ולזה ייחס השנת הלפידים והקולות לכח אחד ואע״פ שהשנת הלפידים היה לחוש הראות והשנת הקולות לחוש השמע והנ׳ הקדים הקולות ללפידי׳ ואע״פ שהלפידים הם סבה לחדו׳ הקולות לפי שחדוש הקולות היה יותר מכוון בזה המקום מחדוש הלפידי׳ וכן אחר כזה בחר שקל׳ ויהי קולות וברקים ועוד שדרך התורה ברוב המקומות לזכור האחרון בסדר הראשון לפי שהו יותר מכוון ולזה הזכירה התור׳ עשרת הדברים בזה הסדור כמו שנתבאר בחר שאחר זה׳ דבר אתה עמנו ונשמעה׳ ר״ל שבבר נקבל דבריך ונלך בדרכיהם׳ ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות׳ ר״ל באמצעות קול הדברים כי עשרת הדברים שמעו אותם כזה האומן והחריד אותם הקול הנפלא ושל׳ הנפלאות שהיו שם׳ לבעבור נסות אתכם׳ יתכן שיהיה מענין ההתנסאות ואע״פ שהוא נסמ״ך וכן אחרו בהכילתא בשביל לגדל אתכם בא השלהים והנה כי בקבולם התור׳ יהי׳ להם התנשאו׳ והתרוממות על שאר האומות כמו שאחר בחר שקדם והייתם לי סגולה מכל העמים׳ ועוד כי בה יהיה מחלכת כהנים כמו שקדם וזהו ההתנשאות והרוממות לחתנהגים בה בדרכי התור׳ והנה אחר בכלן ובעבור תהי׳ יראתו׳ על פניכם תמורת מה שאחר בחר שקדם כי בקבולם התור׳ ירגה גוי קדוש׳ הערפל׳ סוף ענן אשר ירד בו הכבוד׳ לא תעשון אתי׳ הנה מפני מה שאחר לא תעשון אתי׳ ואחר זה אחר לא תעשו לכם כמו שאחר בענין הקטרת והקטורת אשר תעשו בחקוכת׳ לא תעשו לכם להורות שלא יעשה׳ כי אם לבית השם יתע׳ הנה הוא מבואר שהרצון בזה בחרו לא תעשון אתי שלא יעשו בבית המקדש אלהי כסף ואלהי זהב ולא יעשו זה ג״כ בבתיהם ובשאר המקומות והעל״כ על זה הפי׳ מה שאחר אחר זה מוזכר אדמה תעש׳ לי׳ ר״ל שלא תעשה לי בבית אלהי כסף ואלהי זהב אבל תעשה לי שם מה שלא יתכן שיחשבו בו האלהית׳ ושם תעבדני והוא המחבר שלא היה׳ בו תמונ׳ תביא לחשוב בה האלהות׳ ואשר התישב זה הוא מבואר שאין הרצון בחרו אלהי כסף ואלהי זהב שיעשו מהם אלוהות כי בזה לא תצטרך התור׳ להבדיל בין עשייתם לזותם בבית המקדש ובין עשייתם לזותם בבתיהם כי הכל הולך אל מקום אחד ומה שהם הי׳ הענין כן לזה זכר כסף וזהב הנה הי׳ ראוי שיסבב בחוקלט שלא יעשו להם אלהים אחרי׳ ואחנם הרצון בזה שלורות מי שיתכן שיקראו אלהים לא יעשו לו למי בבניין בית המקדש ולא להם ולזה זכר כסף וזהב להורות כי למי יעשו והנה האדם תמצאהו שהוא נקרא אלהים׳ אחר והייתם כאלהי׳ חדשי עוב ודע׳ ואחר אחרתי אלהים אתם׳ עד האלהים יבא דבר שניהם׳ ובכלל הנה האדם יתכן שיקרא אלהים להיותו בעל שכל כי מפני זה יוספת ממנו פעולות להפלים הדברים הטבעיים וכן הכוכבים נקראי׳ אלהים אחר בדון יחד ככבי בקר וידיעו כל בני אלהים׳ ואימו צריך להביא ראיה הכוכבים נקראי׳ אלהים קדושים אלהים׳ אחר הודו לאלהי האלהים׳ והנה מאלו שהם נקראים שהי׳ שהשכלים הנפרדים קדושים אלהים׳ אחר אלהי׳ אלהים׳ לא יעשה׳ זה אחר מבואר שהרצון בזה בחרו לא תעשון אתי׳ שלא יעשו בבית המקדש אלהי כסף ואלהי זהב ולא יעשו זה ג״כ בבתיהם ובשאר המקומות והרצון בזה שבבר מקום אחד ומה שהם הי׳ הענין כן לזה אחר בחרו אלהי כסף ואלהי זהב׳ שיעשו מהם אלוהות׳ כי בזה לא תצטרך התור׳ להבדיל בין עשייתם לזותם בבית המקדש ובין עשייתם לזותם בבתיהם כי הכל הולך אל מקום אחד ומה שהם הי׳ הענין כן לזה זכר כסף וזהב הנה הי׳ ראוי שיסבב בחוקלט שלא יעשו להם אלהים אחרי׳ ואחנם הרצון בזה שלורות מי שיתכן שיקראו אלהים לא יעשו לו למי בבניין בית המקדש ולא להם ולזה זכר כסף וזהב להורות כי למי יעשו והנה האדם תמצאהו שהוא נקרא אלהים׳ אחר והייתם כאלהי׳ חדשי עוב ודע׳ ואחר אחרתי אלהים אתם׳ עד האלהים יבא דבר שניהם׳ ובכלל הנה האדם יתכן שיקרא אלהים להיותו בעל שכל כי מפני זה יוספת ממנו פעולות להפלים הדברים הטבעיים וכן הכוכבים נקראי׳ אלהים אחר בדון יחד ככבי בקר וידיעו כל בני אלהים׳ ואימו צריך להביא ראיה שהכוכבים הנפרד

בגו ולזה לא הבאים בשבת ולזה לא היה׳ בו וקל׳ השבת בעניין אמן אלא הי׳ הולך בשבת ולא׳ הולך
בשאר הימי׳ והעד על זה הפי׳ מה שאחר משה לעשיתי מעל כבשבתי נמש׳ כי ביום השלו מלאו
העם לחם משל׳ הוא אשר דבר יי׳ שבתון שבת קד׳ לה׳ מחר כמו שבתדמו׳ ולאחר שתדע כי מלאת
הזכירה היא מהבנת בנשים לפי שהם מוזהרות מעשיית המלאכ׳ בשבת כמו האנשים ולזה תהיה
מצות השבת והזכיר׳ מהבנת נ׳ כ ועוד כי הזכיר היא לתכלית שיאמרו מעשיית המלאכ׳ ולא יחוייב
שתתבב בנשים כי הם מוזהרות מזה וכזה אמרו ז׳ל מי שישנו בשמיר׳ ישנו בזכירה והני נשי הוקיל
ואיתנהו בשמירה איתנהו בזכירה ולאחר שתדע כי מלאכ׳ היא מה שתכוין בו תכלית מהתכלית׳ מה
התכלית לפעמי׳ יהיה מכוון בעצמו ולפעמים יהיה בעבור אולתו משל מה שהוא מכוון בעצמו כמו
הכישול והאפיה ותקון המזון והתבירה לתקון המלבוש ומה שידמה לזה משל מה שהוא בעבו׳ אולתו
כמו החריסה והזריעה והשחיטה והתלקדה ומה שידמ׳ לזה והנה חייבה התורה על המלאכה שהיא
מכוונת בעבור אולתו כמו שמצאנו בתקונם וכן אמר התור׳ בחרי׳ ובקציר תשבות ולזה אין הכונה
במלאכה שנעשה בה תכלית מהתכליות אשר יכונו לפי הנהוג במלאכות כי בכאן מלאכות מסרות
ומלאכו׳ רשויות ומזה יתבאר כמה הם סוגי המלאכות הראשונים אשר יתחייבו עליהן בשבת והם
לפי מה שתבאר מהחפוש מ׳ חסר אחת והם הזרע׳ ומה שיכוון בו מהמלאכו׳ מה שיכוון בזרע׳
כמו הנטע׳ והחבלכה ומה שידמ׳ לזה והחריסה ומה שיכוון בו מהמלאכות ומה שיכוון בחריסה
והוא נתינת המזון לצמחי׳ והקצי׳ והליסה והלפי׳ ומה שידמה להם׳ כי כל אחת מאלו תקרא
מלאכה לפי הנהוג אע״פ שהם קצתם בעבור קצת וגזחות המר ומה שידמה לה ומלבון והנפון
והשוייה ועשיית הנירין והמיסך כדי לחרוג והחלת׳ והנטע והקשיר׳ כי כבר תקרה בחריסה
כשנפסק החוט והתלה כי היא תקרה בו נ׳ כ כשלא יעשה הקשר כראוי והתפירה והקריע׳ כי
היא נעשה על מנת לתפור והבנין והסתירה כי כבר יכוין בהסתר לתכלית הבנייה לתכלית שיעודו
לבמת הבנין הנהוג בחוכן יותר שלם ומה שיעשה למלאכה להשלים׳ כמו שיבת הכלים בעור הדג
להחליק אותם בתכלית מה שאפשר׳ ובזה הסוג בכלל כל דבר שבהעשותו תשלם המלאכה ומה
שידמ׳ לאחד אחד מאלו המלאכות והצדה והשחיט׳ ומחיקת העורו׳ ועבודן ותקונן והכתיב׳ והמחיק׳
כי בעורות נעשה לבקוב בתקונו׳ והשרשוש והבעל׳ והכבוי׳ והמלאה מרשות לרשות ומה שידמ׳ לזה
וכל כשנחקור על המלאכות כלם תמצאם בכללות תחת סוגי׳ המלאכות אשר זכרנו וכל׳ הנשמר
ותשות היחיד לר׳ הי׳ ול׳ הר בתחלת נ׳ כ בקרבת מלאכה בתיר׳ כי לן הית׳ מבודת הלוים במשכן
לשמיה הקדשים מבנלה לבגל׳ אשר לפניה ולזה כשבת׳ הנשמר בזה האופן דנוני מיהו שני
לשמיה הקדשים מבנלה לבגל׳ אשר לפניה ולזה כשבת׳ והכ׳ יתחייבו עליה להיות כמו זה הבנין נקרא מלאכ׳ בתור׳
זלאיר שתדע בבקר חוקן ובתיסדת בתבע עיינן׳ ואולם הר׳ ס׳ ז׳ל נבאר מדבריו שבבין שלא
יתחייב כל אדם׳ שם ד׳ לחות חזולת רשות היחיד ולא לאסר תלין הוצא זה כי אלו הל׳ לחות הם
שיעור מה שיש תחתיו של אדם ולא תבילה בשום פנים תחתיו אלו הל׳ לחות מדבו׳ הדברים שרשות
היחיד חבבין בינהם אם לא יחת ך לים ההוא ולזה נכלאמו על הר׳ ס׳ ז׳ל ואולם לנומו היה מה
ש לחדמו ולא״ם שלא ירחה זה מספני דבריו כמו שיתבאר לאחרין בהם ואינו צריך לבאר שהרשות
מרבית היחיד לרשות הרבים או הכבכם׳ היא חלאכ׳ כי הוא מבואר שכל אחת מאלו היא מלאכה
מעשיית יכוון בה תכלית כאלו תאחר להוצא החפצים לחון לאכרם או לבכבים׳ לבית לשמרם ולזה
הר׳ הבנין נכנס בנדר המלאכ׳ אשר בלא הזאבר׳ מעשייתה ולזה אמר הבנין לא תוציאו מעשה
מבריכם ביום השבת והכ׳ זאת המלאכ׳ הוא מה שיעשהו לפי הנהוג׳ ולא יכנס בנדר המלאכ׳ הבנין
יכם׳ הדבר הזה בזולת הלוכן לא יקרא מלאכ׳ לפי הנהוג ולזה לא יתחייבו על עשייתו מן
התור׳ כמו שהוצא החפץ בזולת הלוכן הכ׳ל הנהוג כאלו תאחר שם אותו על רגלו והוצא אותו
וזה כי כל מלאכ׳ יש לה אומנת ודור׳ תעש׳ לפי הסדו׳ הזה ומה שלא יעש׳ על זה הלוכן אין ראוי
שיקרא מלאכ׳ לפי הנהוג והמודגל וכן אם עשו שנים המלאכ׳ שאין מדלכה שיעשו שנים הנה הם
פטורים כי אין זאת המלאכ׳ לפי המודגל כאלו תאחר שהגיעו שנים קופה קטנה ומה שידמה לזה
ולפי שמנדר המלאכ׳ היא שיכוין בה תכלית לתועלת מה כל׳ מה שלא יכוין שהתכלית לו שיכוין
בו תכלית ולא יהי׳ בו תועלת כלל לא יתחייבו בשבת ולזה הם המקלקלים פטורים בשבת אם לא
יהי׳ בקלקול ההוא תועלת מה אם להקשה מהשנגה לו מה שידמ׳ לזה ולזאת הסב׳ נ׳ כ לא יתחייבו
בדבר שאין מתכוין בו כי אין זה בכנס בנדר המלאכ׳ כלל כאלו תאחר שיהלך אדם על נבי מסכים
ויתכוין להלך בשבת מאלו מותר בשבת ומשך מזה מה שידמ׳ לקצי׳ לכסה מ״שקור מהמסמר׳ חאת
המלאכ׳ תעשה בהכרח בכולל בה וכזה האופן יתישרו בו על התכלית ולזה מי שחשב לעשות מלאכה
אחת ולא עשה אות׳ אבל עשה אחרת הוא פטור כי לא יקרא מלאכ׳ מה שעשה אותו׳ כי לא כאן לזה
וכן העוש׳ מלאכה כמתעסק בזולת כונ׳ הנה הוא פטור כי אין זה בכנס בנדר המלאכ׳ כלל וכן
המעשה מלאכ׳ ולא הגיע אל התכלית שיכוין אליו ר׳ל שלא נעשית המלאכ׳ בחוכן שיכוין בה והיה
זה שבה שלא הגיע אל התכלית לפי מה שיכוין הנ׳ הוא פטור ואולם אם הגיע התכלית ויותר שלם
מזה שיכוין הנה הוא חייב כי כבר נעשית כונתו ונ״כ הנ׳ מהמלאכות מה שיעש׳ לא לגופה של
מלאכ׳ ויהיה בכנס בנדר המלאכ׳ אחר שכבר נעשית המלאכ׳ לתכלית מה כאלו תאחר שיעקור
אדם אילן כדי שלא יפתעמו שרשיו ויקבצעהו הבנין הסמוך לו שהוא אינו צריך לנוף האילן הנה
מפני שלא שתיגע זה התכלית בזולת מלאכ׳ הנה יתחייב וכן מי שיכבה הגל מפני הסמן לא׳ פי
שאינו צריך לנוף הבדוי חייב וכן כל כיוצא בזה׳ ולאחר שתדע כי לא יתחייב האדם על מה שהוא
מחלאכה ואינו מלאכ׳ כי התורה החיל׳ על המלאכה׳ לא על מה שהוא חלק מהמלאכה ומה
המקום יתבאר לך לפי שהתבאר מהשרשים המלאים שהגיע התכלית בכל חלק מהם
כשהגיע הנה כל חלק מהם יקרא מלאכה וזה כי החלק יהי׳ אם תהיה המלאכ׳ מהכמה המתדבק
כמו מלאכת הבנייה החלק האחר קצן שיעשה במלאכה ההיא ולזה יתחייב דרך משל הבונה
בכל שהוא כי כבר יתכן בלי זה חלק שיהי׳ ממנו שתעשהו מלאכת הבנין׳ כי חסר כמו זה החלק
להשלים בנין קצת הדברים ואם היא׳ המלאכ׳ מהכמה מחלקים ותעשה המלאכה ההיא מקבץ
הלחדים לחד אחד כמו הכתיבה שיכתבו אות לחד אות ומזו הקריאה אחר חוש אחר חוש הנה
יתחייבו על עשיית שנים מהלחדים הם כי זה המ״ם הוא קצן המספר שיחלקו במלאכה ההיא
מקבץ הלחדים ואם לא תעשה המלאכה מקבץ הלחדים אבל תעשה דברים מהלחדים
יחד כמו הענין בהוצאת הזרעים ובהוצאת הקבן למאכל הבהמות הנה יהי׳ הענין בזה כמו הענין
בחלאכ׳ שהיא מהכמ׳ המתדבק ראוי שכבר יתחייב על החלק הראשון קצן שיודגל המעשה בחלאכ׳
ההיא כאלו תאחר שהוא התחייב אם הוציא מהקבן מה שיהי׳ מלא פי הבהמ׳ אשר דרכה שתאכל
אותו כי זה הוא קצן המעשה שודגל שיקחהו הבהמות לאכלו ויתחייב מהוצאת
הזרעים על קצן המעשה שודגל שיקחהו הזורע לזרעו מחותם הזרעים ואולם שלא יגיע התכלית
בכל חלק מהחלאכ׳ כמו הסתקת החפצי׳ מהקום למקום הנה לא יתחייב אם לא עשה כל המלאכ׳

מעל זה שהעוקר החפץ מהקום להעתיקו לחקום אחר הנה כשעקר החפץ והעתיקו למקום אחר
כשלמה המלאכה׳ ואולם קודם שהגיע החפץ לא כשלמה ולזה אם עקר אחד והגיע אחר שניהם
כשורי׳ ומזה יתבאר שאם עקר החפץ ולא הגיעו על מקום ראוי שיונחו בו כמו שלא היה המקום
הזה ל׳ על ל׳ שאין ראוי להגיע בו החפצי׳ הנה לא יתחייב כי אין זו הנח׳ אבל היא לאומנע ההעתק׳
וכן האופה ולא נאר לאפות בתוכן שראוי כלל לאכילה הנה הוא פטור כי זה חלק מהמלאכה לא
מלאכה והכן זה כי הוא מגדולי הדברים אשר יהיו בדיני המלאכות אשר יעשו בשבת וכבר ידעת
מהדברים הכוללים שהוא מותר לעשות בשבת מלאכה לפקוח נפש והוא מבואר גם כן שהמלאכה
שהתחיל אדם לעשות׳ קודם השבת ונגמרה משלה בשבת לא יעברו עליה מפני עשיית מלאכה והמשל
כמו ששם האדם את בתנור ויוצרב שבת ומגמרה אפייתו מאליה בשבת לא יעברו עליה מפני עשיית
המלאכה וזה כי הוא לא אפה זה הבת בשבתו ואינו מצווה על שביתת התנו׳ כי אין אדם מצוה על
שביתת כלי אבל הוא מצווה על שביתת בהמתו לבד כמו שביארה התור׳ ועוד כי בה יתכן שתאחר
מצוה ושביתה לא בכלים כי אין עולל בכלים כמה שיעשה באחצעותם מהמלאכות חה מבואר
בנפשו וכבר ביארנו במה שקדם שהיום התוריי הוא מתחיל מהערב והנה נפתקן לרז׳ל אם תהיה
התחלת היום מעת שקיעת החמה לו מעת שיבור אורו והוא כשיראו נ׳ כוכבי׳ בינוניים וזה כי אור
השמש מוצע הראות הכוכבים וכשיראה מהם זה הרבוי לו כשפוט שסר אור השמש באופן מה וזה
כי כשיראה כוכב אחד לבד לא היה שם רבוי מראיית הכוכבים ולא נשפוט מפני זה על אור
השמש ולפי שאין הראות הכוכבים אחד אחד מפני רבוים יראו מהם יחד רבים בהעדר אור
השמש והם הכוכבים אשר נדלם שוה ומרחקם מהשמ׳ שוה באופן מה הל׳ נקח מהם הרבוי הראשון
שהוא שנים ונוסיף אותו על הכוכב האחד והוא נ׳ ואולם אם יהי׳ לילה כשיראה שני כוכבי׳ בינוניי׳
הנה יש בזה ספק וזה שאם היה הראות הכוכבים אחד אחד בהכרח הנה יהיה לילה כשיראה
נ׳ כוכבים כמו שהתבאר בשרשים הכוללים וזה לא היה הראות הכוכבי׳ אחד אחד מפני היות
רבים מהם יחד במדרגה אחת מהשמש הנה מפני שהחסר הרב הראשון הוא נ׳ הנה לא יהי׳ לילה
עד שיראו נ׳ כוכבים והנה קראו רז׳ל זה הזמן אשר בין שקיעת השמש ולאת הכוכבים בין השמשו׳
וזה הזמן הוא ספק אם הוא מהיום העובר או מהיו׳ הבא׳ ראוי להשאר מעשות מלאכ׳ משקיע׳
השמש מערב שבת עד לאת הכוכבים בין בספק כי בספק על תורה ראוי שנשפוט להחמיר כדי שלא
נעבור על דברי התורה כ״ם בענינים הגדולים כמו השבת שיש בו כרת ומיתת ב״ד כמו שיתבאר
בזה שיבא בנ״ה׳ ואראה שדע שאם היית האדם לעשות מלאכ׳ לבנו ובתו הקטנים ולעבדו ואמתו
ובהמתו ושבירו ולקיטו אינו לוקה לפי מה שאחר לא תעשה כל מלאכה אשר כלל בו אלו האזהרות
הוא לאו שנתן לאזהרת מיתת ב״ד ואין לוקין עליו והנה הוא עובר על עשה שלא׳ למען ינוח שורך
וחמורך ויבשם בן אמתך והגר׳ וכן ראוי שתדע שאחד שור וחמור ואחד כל בהמה וחיה ועוף שיש
ברשותו על אדם כי הדיקם בהם אחד אלא שדבר הכתוב בהווה לפי שהשור והחמור הם נכונים
לחרוש בהם ולעשות בהם כל מעשה והוא מבואר שלא יקרא מלאכה מה שתעשה הבהמה לאכלים לא
לעשותה שלא תברח או שלא יגיע לה מן מאי זה שיהי׳ מהדברי׳ ואולם יקרא מלאכ׳ מה שתעשה
על לד ההעתקה ממקום למקום או שלא יהיה בו תועלת לשמירת הבהמה בעצמה או שלא תברח
וכן הענין באדם כי מה שיש לו מהדברים שאינם תכשיט לו׳ אשר לשומרו מהקור והחום והוא
מבואר עוד שהאכילה אינה מלאכה אבל היא נכנסת בנדר הפעולות הטבעיות כי הב״ח כול׳ יעשו
זה הפועל׳ ולזה לא נאסרה בשבת כמו שאחר בביאור אכלהו היום כי שבת היום והבינה הענין
כן הנה שבירת הדברים שהם לצורך אכילה לא יקרא מלאכה כאלו תאחר שבירת האגוז לאכול מה
שבתוכה כי זה יעשהו הב״ח נ׳ כ בשניהם וגם שבירת הכלים לקחת מה שבתוכם מהאוכלי׳ כשלא
יכוין שתעשה השבירה היא באותות וכן תמצא שיעשו זה כשיוכלו עליו׳ ולזאת הסבה בעינים
מותר לאדם לאחוז לאוכלין לפני בהמתו׳

כבר את אביך ואת אמך בדברך ובמעשיך כאלו תאחר לשמשם ולהאכילם ולהשקותם
ולהלבישם משלו אם אין נכסים לאב ולאם כי הכבוד יאחר על מה שיותר אדם מהומו
לתת לכבוד זולתו כמו שאחר כבד את יי׳ מהונך והנה בקיימך זה היעוד ימשך מהתועלת שתחזיק
בארץ אשר יי׳ אלהיך נותן לך לאורך ימים מה כי בכבד האל׳ הוריו כפי כחו׳ אבל אם אביהו לחיי
העולם הזה יתעורר לכבד הם יתעלה אשר שבע ממנו מצוותיו ומצוותיו הוריו ושמר מצוותם
הזמן האפשר׳ שבע ממנו מהכוחות השמרות מצוותם ולזה השתדל לקיי׳ מצות השם יתע׳
כפי היכולת וזה לאיה שבה אל שלא תסור השגחת השם יתעלה מישראל באופן שיראו הנוי׳ אדם
הלא תרא׳ שלא גלו ישראל מהארץ כי אם אחר בזותם השם יתעלה ובגדם ע״ז עד שהגיעו מעונם
בזותם השם יתע׳ ומצותיו שהשחיתו אלם בהיכל כמו שנתפרסם ממנשה׳ ועוד כי כשיכבד האדם
הוריו ישמר מפשיתו דבר יכעיסם ויתנהג מפני זה במוסר׳ וזה יהיה הסבה שיקבלו המוסר הדומה
הבאים מהראשונים דור אחר דור ויחזיקו מפני זה כלם בת׳ת העש׳ יתע׳ אחר שכבר החזיקו בה
דורו של משה ועוד כי בזה יעלם תקון קבון הבית אשר היא התחלה לתיקון קבון המדינה והנה
יקרה מתקון קבון המדינה שתעלם הסבמה בין האנשים ויקבלו בערבים המוסר מגדוליהם וזה
יהיה הנה אל שישאר יש׳ תמיד תורת השם יתעלה דור אחר דור׳ ואולם התועלת שיהיה להם
בהחזיקם תמיד בת׳ ו׳ הוא קבון שלמות האנשי׳ כי באחר הכנה נוספת להנעת השבע הלבי
בה כמו שהזכרנו פעמים רבות׳ במה שקדם עם שקבון השלמים הוא עוזר מאד להנעת השלמות
ובהיותם חפצים בין האומות ימצא מהם זה הענין עם מה שיעשה הם התעמתם תחת יד האומות
הם׳ ר׳ הראשונים שכבד לב ולם מהבא אפילו לאחר מיתה כי בזה יעלם התועלת שלאחר למתן
יתרבון ישיר׳ נ׳ מה שלא הם הדם מודרו אחר מות אביו לתת כבוד לאביו שהביאהו לחיי
העולם הזה לא חדרו לגלת במוסרו ולא יודרו מפני זה ללכת אחר מצות השם יתעלה׳ ועוד שכבד
מלאמו בספורי התורה כבוד הסורים אחר מות׳ במה שאמרו לחי יוסף ליוסף אביך מה לפני מותו
לאחר כה תאמרו ליוסף אבא שלא נא פשע אחיך וגו׳ מה כלו מודה כי הם אמרו זה להודות ליוסף
שרצון אביו היה שיתחנן להם׳ ולזה נתן להם זאת העצה כדי שיכבדו יוסף לכבוד אביו לחמול
להם׳ ראוי שתדע כי זה הדין מהנ״ם בחיים ובאשה ובטומטום ובאנדרוגינוס כי לא תהיה בזה הצווי
דבר אלא בא הצווי בזה לאיש לבד כמו הענין בהדבק מחצות התורה אלא שבאשה היון שבשאת אין
בפקן בידה לעשות כי רשות בעלה עליה ואולם תכבדהו או בדבריה במה שאסר לה ואין ספק כי
מי שיבזה בעל עמו יבזה אשו וכן מי שיכזה אשת אביו יבזה אביו ולזה בכלל בכבוד אב ואם כבוד
אשת אביו שאינה אמו וכבוד בעל אמו אביו אבן הוא מבואר שאם היה הבן מחזיר שאביו הוא
מי שהוליד ולזה יחוייב המחזר ב״כ בכבוד אביו ואמו׳ והנה הקדימה התורה כבוד אביו לכבוד
אמו לפי שהוא ואמו חייבים בכבוד אביו׳ ולזה יהי׳ כבוד אביו קודם לכבוד אמו ומזה הראוי
יתבאר שכבוד השם יתע׳ קודם לכבוד אביו ואמו לפי שהוא והאדם חייבים בכבוד השם יתעלה׳

לא תרצח ר״ל שלא תהרוג נפש אדם מישראל כי הריגת הבעלי חיים התרה להם לפי
שהתבאר בתור׳ בחקוותם רבים׳ וכבר נכתוב נ״כ על הריגת קצת האומות
כמו עמלק ושאר האומות שנלחמו ישראל שלא יהיו מהם כל נפש׳ ולזה יחוייב מישוב זה הצווי לכשם
ישראל והוא מבואר שכל מי שיהי׳ מי גדול או קטן או גיים או אשה או טומטום או אנדרוגינוס יקבל
עליו שם הרגיל׳ כי הוא מי ולא׳ אחר בפרשת אמור ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת׳

לא תנאף ר״ל שלא תבא על אחת מהערוות׳ אשר תהיה בהם התור׳ כמו אשת איש
וזולתה כמו שאחר אשר יגלה אשת רעהו מות יומת המגלה והמנאף ושלא
תבוא אל אחת מהערוות עליה׳ ועוד יתבאר באי׳ אופן יתחייבו בו ובאחה אופן לא יתחייבו
בו אבל הביאור בענין הערוות׳

לא תגנוב הנה זאת האזהר׳ היא לגניבת נפש מישראל שיתכן בה מיתת ב״ד כמו שיתבאר
בפרשת ואלה המשפטים׳ וזה סמכו לאזהרת הרגיל׳ והגילוי שים בהם מיתת
ב״ד ואולם האחר׳ על גנבת ממון היא בפרשת קדושים תהיו׳ באמרו לא תגנובו׳ ולא תכחשו ולא
תשקרו איש בעמיתו׳ וכבר יתבאר זה מדברינו מזה אחר מהביאור כאשר נבאר שלו׳ עשרת הדברי׳
מקיפים על כל מצות התורה באופן מה׳

ב אשר הוצאתיך מארץ מצרים. כדאי היא ההוצאה שתהיו משועבדים לי. דבר אחר לפי שנגלה ביס כגבור מלחמה ונגלה כאן כזקן מלא רחמים שנא׳ ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר זו היתה לפניו בשעת השעבוד וכעלם השמים משגגלו הוחיל ואני משתנה במראות אל תאמרו שתי רשויות הם אנכי אשר הוצאתיך ממצרים ועל היס דבר אחר לפי שהיו שומעין קולו הרבה שב׳ את הקולות קולות בארץ מארבע רוחות ומן השמים ומן הארץ אל תאמרו רשויות הרבה הן ולמה אמר לשון יחיד אלהיך ליתן שתחון פה למשה ללמד סניגורי׳ במעשה העגל וזה הוא שאמר למה יי׳ יחרה אפך בעמך לא להם צוית לא יהי׳ לכם אלהי׳ אחרים אלא לי לבדי: מבית עבדי׳. מבית פרעה שהייתם עבדי׳ לו אז אינו אומר אלא מבית עבדים שהיו עבדי׳ לעבדים ת״ל ויפדך מבית עבדים מיד פרעה מלך מצרים אמור מעתה עבדי׳ למלך היו ולא עבדים לעבדים: לא

א אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: לא

אנכי יי׳. י״ב וסי׳ מי שם פה לארם. אשר הוצאתיך וחברו. לא תשתחוה לדם. וחברו. אנכי יי׳ עשה כל. אנכי אנכי יי׳. ואנכי יי׳ אלהיך רגע הים. עוד אושיבך באהלי׳. ואלהים זולתי לא תדע. מי אנכי אדוני יי׳ ומי ביתי. דשמואל. הרחב פיך ואמלאהו. ד׳ מגדון ואנכי יי׳ אלהיך: הוצאתיך ג׳ מלאים וסי׳ מאור כשדי׳. אנכי יי׳ אלהיך. וחברו דמ״ת: לא

ורבים כאלה והאומרים כי דבור אנכי אינו מעשרת הדברים בזה נחלקו יש אומר לא יהיה לך הוא הדבור הראשון והשני לא תעשה לך פסל וזה אינו נכון כי מעניין אחד הוא זה וזה בין בסתר בין בגלוי והכל מלוה אחת. והחרים אמרו כי לא תחמוד בית רעך דבור ובתך בסתר ובגלוי והכל מלוה אחת. ואמרו כי לא תחמוד בית רעך תשיעי והדבור עשירי לא תחמוד אשת רעך ורחייתם כי האם אמר פעמים לא תחמוד כי התמוד הוא על שני דברים הא׳ ונא למעשה כמו גזל וכמוהו ולא יחמוד אים את הרבך שאם זה החמוד בלב היה א״י רעה ולא תחמוד השני הוא בלב על כן הוצרך משה לפרש לא תתאוה גם זה דברי הבל כי מה טעם יזכור הגזל עם הבית לבדו והנה לא הזכיר האחרי׳ עמו והנה אתן לך מדברי משה ראיה שאלה לא דברו נכונה הנה האם אמר לא תחמוד בית רעך ואשה אמר לא תחמוד אשה רעך ולפי דעתי שלא תחמוד השני הכתוב בפרשת הזאת הוא בלב והראשון גזלת הבית והנה משה הפך הדבר כי אמר עם ולא תתאוה בית רעך ואמר עם ולא תחמוד שהוא הגזל אשת רעך והנה נאמת טעמם והאמת כי דבור אנכי הוא הראשון כאשר אפרשנו במקומו ועתה אדבר על זכור ושמור דע כי הטעמי׳ הם שמורי׳ לא המלות והנה יתחק הבינו אמר לעשו בעבור חברכך נפשי בטרם אמות ורבקה אמרה ליעקב ששמעה שאמר ואברכך לפני יי׳ לפני מותי כמו בטרם אמות א״כ מה טעם להוסיף לפני יי׳ והברכה היא ידעה כי יצחק נביא לי׳ והברכה שיברך בדרך נבואה היא על כן אמרה ליעקב לפני יי׳ והנה היא כמו מפרשת טעם הברכה וכבה עשה משה כי עשרת הדברים הכתובים בפרשה הזאת הם דברי השם בלי תוספת ומגרעת והם לבדם הכתובים על לוחות הברית לא כאשר אמר הגאון כי זכור הוא בלוח האחד ושמור בלוח השני ועשרת הדברים הכתובים בפרשת והתחנן הם דברי משה והראייה הגמורה ששם כתוב פעמים כאשר צוך יי׳ אלהיך ודע כי באחרית מות הראשון הוא הזכירה והמקום מקום משמרת הצורות והנה הזכירה כוללת השמיר׳ ומעט זכור שיזכור כל יום אי זה יום הוא מהשבוע וכל זה בעבור שישמור היום השביעי שלא יעשה בו מלאכה והנה טעם הזכירה היא השמיר׳ וכאשר אמר השם זכור הבינו כל השומעים כי פעמו כמו שמור כאילו בבת אחת נאמרו ולא הוצרך משה להזכיר בשנית טעם כי בתחלה אמר כאשר צוך יי׳ אלהיך כאילו הוא אומר ככתוב בתורתך בדבור זכור עד ויקדשהו ובעבור שהשם צוה שישבות העבד והאמה ולא פרש השם למה זה פרש משה טעמו ואמר זה שצוך השם שתזכור שהיית עבד כמוהו במצרי׳ ויפדך השם ודע כי השמנה דברי׳ כולם מצות לא תעשה ודבור כבד הוא מצות עשה ומשקול הדעת שנטע השם בלב האדם חייב כל אדם להטיב למי שיטיב לו והנה הבן לא יצא לעולם רק על יד אבותיו והם גמלוהו וטפחוהו ורבוהו והשקוהו והאכילוהו והלבישוהו חייב לכבדם כל ימיו כי הם היו לו הסבה להיותו הי על פני האדמה על כן שכרו למען יאריכון ימיך ובעבור כי השם נפח בו נשמה על ידי האבות שתקנו הנוף לזה שיכבד אבותיו כי מי שיכבדם הוא מכבד את השם והנה משה פירש ואמר כבד את אביך ואת אמך ואמר כאשר צוך יי׳ אלהיך כי השכר הוא על מצות עשה והעונש על מצות לא תעשה כאשר אפרש בפסוק לא תרצח והנה אמר משה אתה חייב לכבד האבות למען יאריכון ימיך וזה החיוב הוא בשקול הדעת גם בעבור שלזה השם שתכבד יהיה לך עוד שכר טוב והוא למען יטב לך ובעבור שמעת בקול השם והנה דברי משה כאשר מפורש בדברי רבקה וכבר אמרתי כי אבני שהם שוה הוא ג״כ לא תנאף ולא תגנב ושוא ושקר בני אב אחד הם גם תחמוד ותתאוה מבטן אחד יצאו והשם אחר לא תחמוד בית רעך כי אנשי השכל יקנו בית ואחר כן אשה ואחר כן עבד ואמה ושור וחמור לחרוש שדהו וכבה הם סדורי׳ בפרשת הזאת ומשה סדרם על דרך אחרת כי הבחורים הם חומדים אשה תחלה ואח״כ בית וכנגד הבית והשדה הקדי׳ שור וחמור שיחרוש בהם ואחר כך עבד ואמה וכלל באחרונה וכל אשר לרעך כאשר כלל השם ובעבור כי בדברי משה דברי השם מעורבין על כן כתוב את הדברים ולא כל הדברי׳ כאשר כתוב בראשונה דבור ראשון אנכי דע כי כל המצות הם על שני דרכי והדרך הא׳ מצות שהם נטועו׳ מהשם בלב כל אנשי דעת והם רבי׳ ואין בעשרת הדברי׳ רק השבת לבדה שאינה בכלל שקול הדעת על כן כל משכיל בכל עם ולשון מודים בהם כי הם נטועי׳ בשקול הדעת ועליה׳ אין להוסיף ולא לגרוע והם שאמר אברה׳ עם מצות אחרות נוספות והם׳ לא נתן התורה רק לאנשי הדעת ומי שאין לו דעת אין לו תורה והדרך השנית מצות הנעלמות ואינן מפורשות לתה לו ואילה אלה שתהיה מצוה אחת מהן מכחשת שקול הדעת רק אנחנו חייבי׳ לשמור כל אשר צונו השם בין שלא נגלה ואם מצאנו אחת מהן מכחשת שקול הדעת אינו נכון שנאמין בו כי הוא כמשמעו רק בספרי חכמינו ז״ל נבקש מה טעמה אם היא על דרך משל והם לא מצאנו זה כתוב נבקש אנחנו ונחפש בכל יכלתנו אולי נוכל לתקן אותה ואם לא יכלנו נניחנה כאשר היא ונודה שלא ידענו מה היה כמו ונמלת׳ את ערלת לבבכ׳ וכי הוא צונו בברלתנו כאמרי וידענו דעת ברורה כי כל המצות שאינ׳ חייבות משקול הדעת סוד אחד יש לכל אחד מהן ואם נעל׳ ממנו והעד על זה כי כתוב במקנת׳ למה צוו כמו השבת שהוא זכר למעשה בראשית וחג המצו׳ למען תזכור ותהבת׳ את הגר כי גרי׳ הייתם והכל אי׳ פן תקדש ולא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם וכן לא ירבה לו נשים והזכיר למה ולא יסור לבבו ולא שהיא מצוה בפני עצמה כאשר הוא כתוב בהלכות שמעון בן קיירא וטע׳ וקרא בו לבלתי רוס לבבו מאחיו ופרשת הקהל למען ילמדו ורבות מצות בכה א״כ יוכל המשכיל שהם׳ פקח עיניו לדעת מדברי תורה סוד כל המצות וכל המצות על ג׳ דברים האחת מצות הלב והב׳ מצות הלשון והג׳ מצות עשה ומצות הלב על שני דרכים מצות עשה ומצות לא תעשה והנה מצות עשה ואהבת את יי׳ אלהיך ולדבקה בו ולירלה את השם הנכבד ואהבת לרעך כמוך ומצות לא תעשה ולא תשנא את אחיך בלבבך ולא תקום ולא תטור גם מצות הלשון עשה ולא תעשה עשה כמו קרית שמע וברכת המזון וברכת כהני׳ גם וידוי מעשר ורבים כמה ומצות לא תעשה לא תענה ברעך אלהים לא תקלל חרש ומצות עשה ולא תעשה במעשה הם רבי׳ אין צורך להזכיר׳ ומצות הלב הם העקרי׳ הנכבדי׳ על כלם ורבי׳ חשבו כי אין עון במחשבת הלב רק בדברי ע״א ובאמת כי היא קשה לבדה יותר מכל מחשבו׳ רעות רק היא כנגד כלם והלא ירחו כתוב שם הנה שנא יי׳ ושם כתוב לב חורש מחשבות און וכתוב הטיבות כי היה עם לבבך הטיבה יי׳ לטובי׳ ולישרי׳ בלבותם והיה לבבם שלם לחי יי׳ חוקר לב ויי׳ ירא׳ ללבב והנה זה הדבור הראשון הוא עקר כל התשעה הדברי׳ הנכתבי׳ אחריו והוא קרוב ממצות הלב ונעשה זה הדיבור שיאמין ותהיה אמונת לבו בלי ספק אני יי׳ חוקר לב ויי׳ ירא׳ הוא נקרא הוא לבדו אלהיו: שאלני ר׳ יהודה הלוי מנוחתו כבוד למה הזכיר אני יי׳ אשר הוצאתיך מארץ מצרים ולא אמר שעשיתי שמים וארץ כי זה השם הנכבד שהוא נכתב ולא נקרא הוא לבדו אלהיו: שאלני ר׳ יהודה הלוי מנוחתו כבוד למה הזכיר אני יי׳ אשר הוצאתיך מארץ מצרים ולא אמר שעשיתי שמים וארץ ואני עשיתיך וזאת היתה תשובתי אליו דע כי אין מעלות בני אדם שוות באמונתם בלבם שהם מאמיני׳ בשם הנכבד כי הרבי׳ מאמיני׳ להשמעות אזנים שיאמר להם אדוניה׳

לא יהיו לך. למה נאמר לפי שנאמר לא תעשה לך אין לי אלא שלא יעשה העשוי כבר מניין שלא יקיים ת"ל לא יהיה לך: אלהים אחרים. שאינן אלוהות אלא אחרי עשותם אלהים עליהם ולא יתכן לפרש אלהים אחרי זולתי שבגלל הוא כלפי מעלה לקראותם אלוהות אלו. דבר אחר אלהים אחרים שהם אחרים לעובדיהם כוזקי אליהם ואינן עוכין אותם זולתם כאילו הוא אחר שאינו מעולם: על פני. כל זמן שאתי קיים שלא תאמר לא נעשו על ע"ז אלא אותו הדור: פסל. על שם שנפסל: כל תמונה. דבר אשר בשמים: אל קנא. מקנא ליפרע ואינו עומד על מדתו למחול על ע"ז כל לשון קנאה אנפר"ומנט בלע"ז נותן לב ליפרע: לשנאי. כתרגומו כשאוחזין מעשי אבותיה ביריה: נוצר חסד. שאדם עושה לשלש שכר עד לאלפים דור נמצאת מדה טוב יתר על מדת פורענות אחת על חמש מאו: עזו לאהבי. דורות וזו לאלפים: לשון. חנם להבל ואי זהו שבועת שוא נשבע לשנות את הידוע על עמוד של אבן שהוא של זהב: זכור

הרגלית לדעת שהכל רמו זה חכמים ושאינן חכמים גדולים והקטנים גם הוסיף עוד בדבר מעמד הר סיני שנשמעו קול הסס על כן אחריו מן השמי' השמיעך את קולו ליסרך ואמר באחרונה כי הדעת הגמור' שיביב האדם אל לבו עד שיתברר לו ברחיו' כי הסס הוא לבדו על כן אמר וידעת היום והשבות אל לבבך ואמר דוד ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו והדעת הוא בלב לא בהודאת הפה והנה הזכיר למשכיל מנכי יי' והוסיף אשר הוצאתיך שיבין המשכיל ושאינו משכיל. ואמר אלהיך כי אתה חייב בעבור שהוצאתיך מבית עבדי להיות לי לעבד שתעבדני ותהיה לי לעם ואני אהיה לך לאלהי ומשה פי' זה בפרשת כי ישאלך בנך כי טעם השאלה למה אנו חייבים לעשות מצות הסס יותר מכל האדם והלא בורח אחד לכולנו והנ' הזכיר ג' תשובות האחד עבדי' היינו לפרעה והוא עשה לנו זאת הטוב' הגדולה על כן אנו חייבין לשמור כל מה שיצונו אפילו לא היינו יודעים טעם מצוותיו והב' כי אלה המצות חינם לגרנו כי אם לטוב לנו כל הימי' לחיותנו והשלישית ולדק' תהיה לנו שנאמר' לדיקים לנחול הע"הב ואנשי המחקר מצאו כל דברי הגופו' שהם י' והם ראשי' כללים אין למעלה מהם הראשון הוא עצם כל דבר והוא עומד והע' דברים כולם מקדים וכולם נסמכי' על הראשון וגלוים אליו וממנו יצאו כי הוא כדמות האחד בחשבון ' כי ממנו יצא כל חשבון וכל חשבון ימצא בו כי הוא היסוד והנה זה הדבור הראשון שאמר הסס הנכבד בולל כל מצות הלב והלשון והמעשה כי מי שאינו מאמין בלבו בסס אין עליו מצוה וחייב אדם להזכירו בכל רגע לכבודו כי כל מה שיעשה לא יעשנו כי אם בעבור כבודו ולא יתגע עצמו ממצות לא תעשה רק בעבור כבוד הסס לבדו כאדם נותן צדקה לעני לא יתננו בעבור כבוד הגבאי ולא בעבור שישבחוהו בני אדם כי אז תהיה מעלת האדם גבוהה בעיניו ממעלת כבד הסס שנתן לו הון ועדף ממונו מה שיוכל לתת לקבל שכר מהסס וכבה העוש' עבירה בסתר בעבור שלא יודע למלך או ירלאוהו בני אדם ויקל בעיני הס והחושב זה הוא משוגע כי כן כתוב אם יוצר עין הלא יביט והנ' הסס רוא' במסתרי' מה שלא יוכלו בני אדם לראות בגלוי כי הסס יודע מחשבותיו וסודו והנ' פחד מהמלך שימו' מחר שלא יעניש והו ולא יפחד ממלך אחמת שנפשו בידו בע"הז ובע"הב והגאון רב סעדיה חבר אזהרות וכלל כל המצות באל' עשרת הדברי' ומצאנו הסס הנכבד בחמשה דברי' הראשוני' וכבר פרשתי כי הדבור הראשון הוא היסוד ועליו כל בניני המצות ואחריו כתוב לא יהי' לך ופשט מי שאינו מאמין בסס גדול מפשע עובד ע"ז כי יש רבים שהם מאמיני' בסס והם מזבחים ומקטרי' לעבודת אלילי' כמו המקטירין למלאכת השמי' שהם חושבין כי ייטיבו להם כאשר אמרו מאז חדלנו לקטר למלאכת השמי' חסרנו כל וכתוב את יי' היו ירא' ואת אלהיהם היו עובדי' וכבה נעמן בהשתחויתי בית רימון והנ' אלה מודים בסס רק משתפי' עמו אחר על כן בדבור זה כתוב כי פשע הנשב' לשקר פחות מע"ז רק הוא בזה הסס בגלוי אולי עשה זה בעבור כעס או צורך כי בלבו מאמין בסס ואינו משתף אחר עמו ובדבור הרביעי כתוב הסס ששבת ביו' השביעי והנ' העוש' מלאכ' בשבת הוא מכחש מעשה בראשית וזה הפשע פחות מאשר ישא את שמו לשוא ובדבור החמישי כתוב הסס כי האבות משתפים עמו ביצירתו ואם לא יכבדם כאילו אינו מכבד הסס וחמש דברי הנותרי' הם כנגד האל' והראשון הוא הקש' שהיא להפריד הנשמ' מעל הגוף ואשר אחריו אומם בגוף ואשר אחריו לא חמוד בלב: לא יהיה לך. דבר הכתוב אלהי' כנגד מחשבת עובדימו כמו ויאמר מכניה הנביא והאנשי' רדפו אחריה' וככה דבר שמואל למה הרגזתני כי הכתוב דבר כפי מחשבת שאול ואין זה מקומו לפרש אותו. ונעשה על פני כמו וימת הרן על פני תרח אביו שהי' נמצא אותו ורואה מותו וככה אמר דוד ואחסל יי' מעולם ועד עולם על יריאיו ולדקתו לבני בנים והנה אין ספק כי חסד הסס הוא נגלה על יראיו ובעבור שהזכיר לבני בנים על דרך ולדקתו עומדת לעד הוצרך לפרש אם היו הבנים טובים על כן אמר אחר כן לשומרי בריתו ובפרשת כי תשא אפרש לך איך תכנס מדת פוקד עון אבות במדת רחמים. ומלת לאוהבי הם החסידים ולשומרי מצותי הם לדיקים: לא תשא את שם יי אלהיך. סס. הוא כמו זכור והוא מופש להיו' סי' לנקרא רק ימלא זכר בלשון הקדש פעם בלב ופעם בפה וכן מצאנו דוד שאמר ובל תשא את שמוחם על שפתי והנה טעם לזכור הסס כי כאשר הו' הסס אמת כן יהיה דברו אמת והנה אם לא יקיים דברו אמת ולא יהיה בעבור כי הוא כן ומעשיה קרובים לעבודת אלילי': ואשר בארץ מתחת. שהוא מתחת השמי' התמונות רבות כאשר הם מפורשות בפרשת ואתחנן ג"כ במים ואמר גם הכתוב מתחת הארץ ולא אמר מתחת הארץ כי היה והארץ כדור אחד: לא תשתחוה להם. לא תשתחוה להם. כאשר עושים בעלי הצורות החושבים כי יוכלו להוריד כח העליונים למטה לצורך האחד: ולא תעבדם. לזבוח ולהקטיר להם בכלל לא יהיה לך ג"כ מזרת וסס אלהים אחרים לא תזכירו ולא ישמעו על פיך ובספר יהושע לא תשביעו. ופעם אל קנא כי דין הוא אחר שהסס ברוך והוא מחיה לוחך איך תתן כבודו לאחר אשר לא ייטיב ולא ידע. ופעם אל הוא להודיעך שהוא תקיף ויוכל להנקם ממך בכל רגע ולא תוכל להנצל ממנו הזכיר ירמיהו כי האוכל הבוסר חקהיה שיניו ובספר יחזקאל מפורש כי הסס הנכבד כשבע כי בן לא ישא בעון האב אם כן מה טעם פוקד עון אבות על בנים והתשובה כי יחזקאל פי' אם היה האב רשע ולא הלך הבן בדרכיו לא ישא עון אביו כי פקידת העון היא קשור' על שונאיו כמו שזכרתי. וטעם פקידה כמו זכירה כמו ויי' פקד את שרה שהוא כמו ויזכרה יי' כי הסס יתריך לרשע אולי ישוב מחטאו שחטא ויוליד בן שהוא טוב ממנו והכה אם הלך בדרכי אביו גם הדור השלישי גם הדור הרביעי אם היו כך עד ארבע דורות שונאי הסס כלם כי בן יאבד זכר כולם כי הסס יזכור מה שעשה האב ומה שעשה הבן ובן הבן על כן לא יתריך לרביעי ובני הבנים נקראים בנים על כן אחז דרך קצרה כי ממלת שלשים ורבעים יבין האדם זה. כתוב ועושה חסד לאלפים וכתוב לאלף דור ובני אדם יחשבו כי זו שאלה ואינה כי כן כתוב אם תשמור מצותי ישמור לך הסס הברית ואם הבטחתיך שהם הנ' האבות וזה הוא שומר הברית והחסד לאוהבי ולשומרי מצותי לאלף דור ובפרשה זו אמר דבר אחר ועושה חסד לאלפים והטעם אין קץ והוא לעולם ועד וזה הדבר יתפרש לשני עניינים האחד שהסס יעשה חסד לאוהביו שתעמודנה נשמותם לעולם לאלף אלפי דורות והשני כי הסס יעשה טובה לבניהם שהם כמותם עד אין קץ וככה אמר דוד ואחסל יי' מעולם ועד עולם על יריאיו ולדקתו לבני בנים והנה אין ספק כי חסד הסס הוא נגלה על יראיו ובעבור שהזכיר לבני בנים על דרך ולדקתו עומדת לעד הוצרך לפרש אם היו הבנים טובים על כן אמר אחר כן לשומרי בריתו ובפרשת כי תשא אפרש לך איך תכנס מדת פוקד עון אבות במדת רחמים. ומלת לאוהבי הם החסידים ולשומרי מצותי הם לדיקים: לא תשא את שם יי אלהיך. סס. הוא כמו זכור והוא מופש להיו' סי' לנקרא רק ימלא זכר בלשון הקדש פעם בלב ופעם בפה וכן מצאנו דוד שאמר ובל תשא את שמוחם על שפתי והנה טעם לזכור הסס כי כאשר הו' הסס אמת כן יהיה דברו אמת והנה אם לא יקיים דברו אמת ולא יהיה בעבור כי הוא כן ומעשיה קרובים לעבודת אלילי': ואשר בארץ מתחת. שהוא מתחת השמי' לא תשתחוה להם. לא תעבדם. לזבוח ולהקטיר להם בכלל לא יהיה לך ג"כ מזרת וסס אלהים אחרים לא תזכירו ולא ישמעו על פיך ובספר יהושע לא תשביעו. ופעם אל קנא כי דין הוא אחר שהסס ברוך והוא מחיה לוחך איך תתן כבודו לאחר אשר לא ייטיב ולא ידע. ופעם אל הוא להודיעך שהוא תקיף ויוכל להנקם ממך בכל רגע ולא תוכל להנצל ממנו הזכיר ירמיהו כי האוכל הבוסר חקהיה שיניו ובספר יחזקאל מפורש כי הסס הנכבד כשבע כי בן לא ישא בעון האב אם כן מה טעם פוקד עון אבות על בנים והתשובה כי יחזקאל פי' אם היה האב רשע ולא הלך הבן בדרכיו לא ישא עון אביו כי פקידת העון היא קשור' על שונאיו כמו שזכרתי. וטעם פקידה כמו זכירה כמו ויי' פקד את שרה שהוא כמו ויזכרה יי' כי הסס יתריך לרשע אולי ישוב מחטאו שחטא ויוליד בן שהוא טוב ממנו והכה אם הלך בדרכי אביו גם הדור השלישי גם הדור הרביעי אם היו כך עד אר

בכבוד האל ובקטן כלה ולזה הקדים אשתו לעבדו · ועבדו לאמתו · ואמתו לשורו · ושורו לחמורו ·
ואחר כן כלל כל אשר הקניני שלא בהם רוח חיים והנה אין הבית יותר בכבוד מהאשה שיקדימוהו
לה ולזה יהיה הראון בבית כלל קנייניו וכן פירשו בתוספתא והנה מצאתי הבית נופל על האשה
והבנים אחר ובשמדתי אני ובתי ואחר בקנין המלוכה כי בית יעשה לך יי · והנה אם נתאוה בלב
לבד אע"פ שלא עשה מעשה כבר עובר בלאו כמו שמוכר במשנה תורה ולא תתאוה בית רעך שזהו
ועבדו ואמתו · והנה בכללה זאת האזהרה בכאן במה שאחר לא תחמוד · שלא יתכן שישאר האדם
מהחמוד אם לא ישאר מהתאוות קניני לעשו כי התאוה מביאה לידי חמוד · ולאוי שתדע כי אלו
עשרת הדברים מקיפים בכל מצות התורה · ולזה היתה כוונת האלהית שישמעו אותם ישראל בזה
האופן הנפלא לא מפי משה כדי שיאמינו בהם באופן שלא ישאר להם ספק בשהם מהשם יתע' כי
בהאמינם בהם תתקיים להם האמונה בכל המצות התורות אשר הם מקיפים בהם · ואנחנו
מוצעים תחלה בביאור זה כי הצוה להם שהוא מה שהוא בתכלית מהטוב תקיף אל עשיית הדברים
המביאים אל הטוב ההוא והאזהרה מעשות מה שהוא בתכלית מהרע תקיף מהשאר מעשית
הדברים המביאים אל הרע ההוא והמשל שלא ישים אדם לבבות בית חוק והיה מדרך הבנין ההו'
שלא יעלם אלא כשיקחו אבנים מהמקום הפלוני ואחר מהמקום הפלוני ולבנים מהמקום הפלוני
ובקורות מהעצי הפלוני הנה הצוה על הבנין ההוא היה צוה לקחת אבני' והחתר והלבני' והקורו'
מהמקומות ההם אשר בהם יתכן שישלם זה הבנין ואחר זאת ההצעה נאחר כי מפני שהתכלית
הוא יותר ובכבד ממה שלפני התכלית במה שידרוך אל השלמו' והיה המאוחר בסדר בפעולות אשר
יכוין בהם השלמות יותר קרוב אל התכלית מהקודם בסדר הנה הקדימה התורה בענין עשרת
הדברים המאוחר בסדר וזכרה באחרונה הקודם בסדר · ועל זה האופן ראינו לבאר הסבה וסדור
עשרת הדברים כשנתחיל מלא תחמוד עד שמגיע בזה האופן לאנכי יי' אלהיך ונאחר כי התורה
תשתדל להשלים האדם במדות ובעיון כמו שזכרנו במה שקד' ובאלמוהו במה שאין סכן בו מספורי
התורה ויתבאר עוד בע"ה אל נתיבתנו טעמי המצות במצות מצוה והנה הש'מות במדות יגיע
כשישאר האדם מעשיית הרע וישתדל בעשיית הטוב · וכן השלמות בעיון יגיע כשישאר האדם
מהאמין הדעות הנפסדות והשתדלותו להאמין הדעות האמתיות והוא מבואר כי הסרת חלי
המדות והעיון קודם בסדר להקנאת השלמות במדות ובעיון כמו שקדם בדרושת הסר' הליחה
המחליאה להקנאת חוג הבריאות ולזה נ"כ קדם בסדר הקנאת שלמות המדות להקנאת שלמות
המושכלות כי לא יתכן שישתדל האדם בשלמות המושכלות כראוי אם לא יאחר הנקותו מטומאת
המדות המגונות המונעות אותו מכל שלמות ולפי שהיו בכאן מצות יכוין בהם הראשה לשלמות
המדות ולשלמות המושכלות יחד הנה יחוייב שיקדי' בסדר שו המצות המיוחדות לשלמות המושכלו'
ולזה יהיה הסדור נותן שיקדים בסדר סוגי האזהרה אשר יקיפו על סוד מדע במדות ואח"כ יזכור
סוגי המצוה אשר יקיפו על עשיית הטוב במדות ואחר כן יזכור סוגי האזהרה אשר יקיפו על סוד
מדע כמה שהוא משותף למדות · ולעיון · ואחר כן יזכור סוגי המצוה אשר יקיפו על עשיית הטוב ·
במה שהוא משותף למדות ולעיון ואח' כן יזכור סוגי האזהרה ואשר יקיפו על עשיית הדע בדעות
ואחר כן יזכו' סוגי המצוה אשר יקיפו על עשיית הטוב בדעות אלא שהתורה הפכה זה הסדור
והתחילה מהמאוחר בסדר לסבה שזכרנו ועוד כי אע"פ שהאמונה בשם יתע' וההתקה מהאמין
אולתו הם לאחרונות בסדור כאשר ראינו זה בהתאמתות וחקירה הנה ראוי שתהיינה קודמות בסדר
על גד הקבלה כדי שיתקבלו הקטנים באמונת השם יתע' ונגלו עליה ויהיה זה סבה אל שיראו
מאמנו ויתנהגו בדרכי התורה · והנה לא תחמוד ולא תענה ולא תגנוב ולא תנאף ולא תרצח הם
כלם אזהרות מקיפות על סוד מדע במדות ומצות כבר היא מקפת על עשיית הטוב במדו' והאזהרה
מעשית מלאכה בשבת היא מקפת על סוד מדע במה שהוא משותף בין המדות והדעות והמצוה
לשבתו בו ולזכרו ולקדשו היא מקפת על עשיית הטוב במה שהוא משותף בין המדות והדעות ולא
תרצח ולא יהיה לך אזהרות מקיפות על סוד מדע בדעות והמצוה בהאמנת השם יתע' היא מקיפת
על עשיית הטוב בדעות וידמה שיהיה לא תרצח ולא יהיה לך הם אזהרות מקיפות על סוד מדע
בדעות והמצוה בהאמנת השם יתע' היא מקפת על עשיית הטוב בדעות וידמה שיהיה לא תרצח
משותף ג"כ בין המדות והדעות אלא שכבר סמכה אותו התורה אלא יהיה לך לבסה שזכרנו אל
ביאורנו לזה הפסוק ר"ל לא תרצח · ולאוי שתדע שהחטא שיחשב שיהיה יותר קטן ראוי שתקדם בו
האזהרה כי זה ממה שיהיה סבה אל שיקל לאנשים לעשות אותו כי לא יחשבו להם עון בזה וכן הוא
מבואר שהחטא יתכן שיעשה בקלות יותר הוא ראוי שתקדם האזהרה בו וכאשר התישב זה כלו הנ'
כאחר שלא ימצא החטא במדות משיהיה במחשבה או בדבו' או כמעשה והנה החטא אשר במחשב'
כאלו תתאחר שיתאוה האדם בית רעהו הוא מה שיחשב שאין בו מרי כי לא עשה דבר בתאותו ואת
והנה זאת התאוה והחמדה הם מביאי' לגיאוף או לגנבה או לרציחה כאשר לא יוכל להשיג מבוקשו
בזולת זה האופן ולזה היתה זאת האזהרה קודמת בסדור לשאר האזהרות אשר בהסרה מהרע
במדות · והוא מבואר שהדבור אינו מה שיחשב היותו מעשה אבל האבנים ולזה יקל לאנשי' יותר
ההיתר לזולתם בדבור מהמזיק במעשה על שמי שיקם' בעיניו הכותו רעהו יקל לו להיות לו בדברו
באופן שתקרה ממנו הרציחה כי יחשב שהוא לא פעל דבר וזה מבואר מאד ולזה הית' קודמת בסד'
בחופן שתקרה ממנו הרציחה כי יחשב שהוא לא פעל דבר וזה מבואר מאד ולזה הית' קודמת בסד'
האזהר' על החטא שיהי' בדבור על האזהר' על החטא שיהי' במעש' ולפי שהחטא שיהי' בדבור יהי'
יותר חזק ממנו הדבור שיגיע בהכרח למעשה לפי שהדבור ההוא כמו הענין בעדות שיהיה לפני
ב"ד עד שכבר תמשך ממנו הרציח' בהכרח כאלו תאחר כאשר העיד על האיש מה שהרג את הנפש
הנה זכרה התור' החטא היותר חזק שיהי' בדבור והוא עדות שקר והנה תחת האזהר' הזאת היא
הליכת רכיל ולשון הרע ושאר מה שיגיע בו ההפסד המדיני מפני החטא אשר בדבור והוא מבואר
שמי שיגביל לשלח רסן לשונו בהכילות ולשון הרע יקרה לו שיקל מפני זה לשלח רסן לשונו להעיד
עדות שקר וחזקה המקום יתבאר שאין ראוי לאדם כשישבע על הדברים שבינו לחבירו שישבע על
שקר כי הוא עד בזה הענין עד שכבר יתקר הדין על פיו ואולם בזה הענין יהי' חטא אחד בדעות
ובזה האזהר' בו בדבור לא תענה · ואחר שזכר החטא שיהי' במחשב' ובדבור זכר החטא שיהיה
במעש' והנה החטא אשר במעש' יהי' אם כשתגיע ההנא' לשני החלקים או לאחד מהם לבד ואשר
תגיע בו ההנא' לשני החלקים יקל העשותו יותר כי בפועל ההוא התחל' לכל אחד מהחלקי' והמשל
כי המשבל להיות בו הנא' לזכר ולנקב' כבר תהי' התחלת הפועל לזכר וכבר תהי' גם כן התחלתו
לנקב' מצערך ולזה כי יקל לאחד מהם להשמע לחברו להיות בו הנא' לכל אחד מהם · ולזה הקדים
האזהר' בענין מה שיחטא אדם במשבל שיש בו הנא' לזכר ולנקב' והקדי' להזהיר ביותר קשה שבזה
שהוא המשבל שיהי' עם העריות והית' זאת האזהר' מקפת על מה שבו' הסוג וזה כי מי שיגיע
בזה הפועל המגונ' יקרה לו חרוב התפתותו בו שיבא על העריות ולזה הית' האזהר' על בעילת
העריות מקפת על האזהר' על בעילת שאר הנשים אשר הוזהר מבעילת' ואשר תגיע בו הנא' לאחד
משני החלקים לבד יהי' אם שיגיע בו הרוח לחברו בזולת ידיעתו או בידיעתו והנ' מה שיגיע הרוח
לחברו בזולת ידיעתו יהי' העשותו יותר קל ממה שיגיע בו הרוח לו כידיעתו כאלו תאחר שהגניבה
יקל העשות' יותר מן הגזל' כי הגזל יתנגד לבעל בענין גזלתו ומי שגנב לו דבר לא יתנגד לגנב
בזה הפעל כי לא ידע אות' ולזה קדם בסד' האזהר' על הגנב' לאזהר' אשר תהי' על הרוחקי' שיגיעו
מהאדם לחברו בידיעתו כמו הרציח' ומה שידמ' לה והנ' הקש' שבזה הסוג הוא שיגנב האל לחברו
בדים ושהי' הגנב נפש אדם ולזה באה האזהר' על הגנב' בזה האופן והיא מקפת על מה שבזה
הסוג מהרוחקים לפי שמי שלא ישאר להזיק לחבירו בזה האופן יקל לו שיקל לו לגנב נפש מישראל
והנ' תחת זה הסוג בגידת מחון ושלוח יד בפקדון והמחבר מהשיב אבל כי בזה יגיע הרוח לחברו
בזולת ידיעתו וכן המחבר מכתיבת מתנות כהנ' לוויה ומתנות עניים והמחבר מלשלם נדריו
וההשתחות בקדשים הוא תחת זה הסוג ובכלל כל מה שהי' בו הרוח לזולתו בזולת ידיעתו ואולם
מה שיגיע בו הרוח לחברו בידיעתו הנ' היותר קשה שבזה הסוג הוא הרציח' היה שתהי' לעצמו או
לזולתו ולזה באה בזה האזהר' על הרציח' ותחת זה הסוג הוא כל מה שיהי' סבה להביא מרע
לאדם או לזולתו בידיעתו וכן מי שיקל בהביא הרוחקים לאנשים בזה האופן יקרה לו שיקל בהריגה
האנשים ובאלהו זה גם כן אל שיקל להריגתו עצמו לרוב היותו מוזגל בהתאמות הרוחקים והנ' תחת

זה הסוג הוא האזהרה משגלת אחיו בלבנו ומהגקימה והגטירה ומה שדומה לזה מחה שיבא
האדם להזיק לחברו וכן תחת זה הסוג הוא עשית מעקה והאזהרה מהמלאת הדברים המזיקים
כמו שור המזיק והבור והבערת הבערה ומה שדומה להם והנה תחת זה הסוג הוא גם כן ההשמר
מאכילת הדברים המזיקים והם המאכלים העכורות אשר זכרה התורה כמו הבהמה אשר איננה
מפרסת פרסה ומעלה גרה והדג שאין בו סנפיר וקשקשת ומה שדומה להם כי אם מזיקים לאדם
כמו שנבאר בע"ה אבל ביאורינו לאזהרות ההם וכן תחת זה הסוג הוא שלוח קנת השמאים כמו
הצרוע והזב כי יבא מהם היזק לאשר היו אצלם ותחת זה הסוג תהיינה גם כן קנת השמאות
לזאת הסבה בעינה · ואולם השמאות אשר לא תהיינה להשרת ההיזקים אבל להרחיקה
מהמשך אחר הכנאת הנופיות הם תחת לא תנאף ולזה תהיה מצות גזירות וענין זולל
וסוכה תחת לא תנאף באופן מה ר"ל מצד מה שהוא זולל וסוכה ואולם מצד מה שאינו שומע בקול
אביו ואמו הוא תחת דבור כבד את אביך ולפי שכבר נשלמה האזהרה בזה האופן מעשיית הרע
במדות בכל הפנים שתאבר בא אחר כן הצוי בעשיית הטוב במדות והוא שיגיע האדם לכל בעל
חוק תקו ובא הצוי בזה ביותר ראוי מהם וביותר נכבד אבל האנשים כלם והוא כבוד ההוריים כי
זה מקיף על כל מה שבזה הסוג והוא כי מי שלא ירגיל עצמו לתת לכל הדברים תקם יקרה לו
שלא יתן להוריו תקו מהכבוד אשר בו הפסד מבואר לאנשים כלם ותחת זה הסוג הוא שיגיע
האדם מהוריו ומהמכיתי המדינה כמו המלכים והשופטים והחכמים ושיכבד אותם ותחת זה הסוג
גם כן הוא שיתן האדם שכר השכיר ויביב הפקדון אשר הפקד אתו ומה שדומה לזה ותחת זה הסוג
גם כן הוא שיגיע האדם לדנים לאנשים המגלים מאשר הגיע אליו בידו כי כמו זה חוק לו כשיתבונן
בדרכי ה' שיגיע לכל אחד מהמצאות בתכלית מה שאפשר ושם גם כן בטבע המצאות שישכיע
אחד לחברו ממה שחכנו השם יתעלה מהשלמות והנה תחת זה הסוג הוא ההליה לדנים ולתת
להם צדקה די מחסורם והשבת העבוט והשמטת כספים וענין השמטה והיובל ושלוח עבדי' ומתנות
עניים בכללם ומתנות כהונה ולויה ומה שדומה לזה · ובהיות הענין כן הוא מבואר שאלו המצות
הששה האחרונות הם מקיפות על כל המצות אשר תהיינה בהסרת הרע ובעשיית הטוב במדות
וזה גם כן בהדרגה וסדור יפה כמו שביארנו ואחר זה זכר מה שיש בו מבוא למדות ולדעות במצות
כמו המועדים והדומה להם וזכר היותר חזק מהם והוא השבת לפי שמי שיזלזל במועדים יבא
לזלזל בשבת ובזה האופן היתה האזהרה מעשיית מלאכה ביום השבת מקפת על שמירת המועדים
בכללם והנה תחת זה הסוג הוא ענין הקדשים אשר בו מבוא במדות והדעו' כמו הקדשת המקדש
על מדרגותיו והקדשת שאר הקדשים על מדרגותיהם אשר בהם תועלת במדות ובדעות ·
וזה יתבאר ביאור יותר שלם אבל המאחר במועדים ובענין הקרבנות והקדשים והמקדש ואחר זה
זכר מה שיש בלאו המצות מעשיית הטוב כאלו תאחר השביתה ביום השבת והזכירה לקדשו וזה
מקיף גם כן על השביתה במועדים וכיריתם לקדשם והוא הקדוש ובמה שקדשו השם יתע' לזאת
הסבה ואמנם זכר השבת להיו' החזק שבדברים אשר תחת זה הסוג ואחר שהשלים בדבר זכור את
יום השבת לקדשו המקפת על כל מה שבזה הסוג המשותף למדות ולדעות מהמצות שב להזכיר
על ההסרה מהרע בדעות והנה החזק שבדברים האלו הוא מה שהיה בעצם השם יתע' והנה
ימצא בזה הסוג מה שיקל מאד לאנשים כמו ההשבת בשמו לשקר ולשוא שהוא מביא לבזות השם
יתעלה ולהקל בו כמו שביארנו ולזה הקדי' האזהרה בו עם שבזה גם כן מבוא בזה במדות אלא
שמה שיש בו מההסרה מהרע במדות הוא בכלל במדות בדבור לא תענה כמו שזכרנו ואחר זה זכר
האזהרה מבזיון האלהות אלהים לזולתו ותחת זה הסוג הוא ענין העוכנות והכחש והכשיף ומה שדומה
להם כמו שבאר אבל המאחר באלו המצות ובמה שיגיע מהנגם ואחר שהשלים לזכר מה שיסיר
מהרע בדעות לזה על עשיית הטוב בדעות זכר החזק שבהם והוא האמונה בשם יתע' והנה הוא
בכלל בזה הסוג מה שיביא להאמין בשם יתעלה כמו עבודתו וירלתו והבטתו והליכה בדרכיו
והאמונה בדברי נביאיו וכניית המקדש על האופן שהתבאר בתורה ותפילין ומזוזה וקריית שמע
והתנייה בתורה ומה שדומה לזה מהמצות המיוחדות לידיעת השם יתעלה ולדעות האמתיות ובכלן
נשלמה הסבה בסדור עשרת הדברים והתבאר שהם מקיפים במצות התוריות בכללם ונשוב אל מה
שהיינו בו מהביאור אחר שכל העם ראו אלו הדברים הנודעים שהיו במעמד הר סיני בעת
השמיעו להם השם יתעלה עשרת הדברים האלו במה שחדש על דרך מופת מקול הדברים בענין
והם הקולות והלפידים וקול השופר והר עשן ובתרחקו מפני זה מהר סיני כי יראו מאד
מהשם יתעלה לפי מה שראו מעולם כפלאותיו שם וגודל מעלתו על שראו שיחותו מפני מה שראו
בעיניהם מכבוד השם יתעלה ולזה אחרו אל משה אחרי שמעם עשרת הדברים באמצעות קול
הדברים שחדש השם יתע' בענין דבר אתה עמנו ואחרי דבריך ונקבל אותם ואל ידבר עמנו אלהים
בזה האופן הנפלא פן נמות מפני מפני חסרונם והיתה בלתי ראוים לראות כבודו ונשמוע דבריו והנה
כמו זה אחר ממת מות נמות כי אלהים ראינו · ולזה אחר במשנה תורה השמע עם קול אלהים
מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה ויחי · ויאחר משה אל העם אל תיראו כי לא הראה אתכם
השם יתע' אלו הנפלאות בכבודו אשר ירד בענן להמית אתכם אבל עשה זה לנסות אתכם לדעת
התורה הנפלאה כי זה יהיה סבה אל שתקבלו אותה · והראה לכם גם כן אלו הענינים המרעידים
כדי שתראו ממנו ותלכו בתורתו בעבור מה שבתבאר לכם מגודלו ועצמו והפלגות גבורתו לעשו' כל
אשר יחפוץ · והנה אחר זה עמד העם מרחוק כי לא היה רצונם לשמוע עוד דברי התורה כי אם
על ידי משה ומשה נגש אל עב הענן אשר היה לו מגיע עם השפע האלהי · ולאוי שתדע כי אלו
עשרת הדברים הגיע למשה בנבואה ובעת הגיעם אליו היה מתחדש קול הדברים מתוך האש
מגיד אותם לישראל כמו שאמר והאלהים ענהו בקול ר"ל שמה שהיה מדבר אליו היה מגיע לו עם
קול ומחש היה מתחדש לו ואחר במשנה התורה את הדברים האלה דבר יי' אל כל קהלכם בהר
מתוך האש ואולם מה שאמרו רז"ל אנכי ולא יהיה לך מפני הגבורה שמעמם הוא נאחר על גד
הדרש כי הם בלי ספק שמעו אותם כלם מפי הגבורה כמו שביארנו ואולם נאחר זה לאמרו דמז
על דרך הגימטריא במניין מצות התורה שהם תר"ג ובאשר הוקשה להם כי תורה לא יהיה על גד
הגימטריא כי אם תר"ל אמרו אל זה המאמר :

ויאמר יי' אל משה כה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם כי מן השמים הגעתי אליכם
דברי באש כי לא ראיתם בהר כל תמונה מה מהה שיבאר לכם שאינני בעל גוף וגויה
ולזה ראוי לכם שלא תעבדו לאחד מהמצאות הבעלי גוף ולפי שכבר התיר בזה בביאור בדבור לא
יהיה לך שב להתיר בכאן במה שיביא לעבוד אחד מהמצאים בעלי גוף ואחר לא תעשין בבניני
והוא בית המקדש צורות למו של כסף או של זהב שיביא לחשוב בהם שיהיו אלוהות כמו צורות
האדם וצורות הכוכבים ומלאכי השרת לפי מה שחשבו האנשים שתהיה להם צורה כי אלו יתכן
שיעשו בהם האנשים ויחשבו שיהיו אלוהות לעזנם מעלתם על שאר המצאות ולהיותם בעלי שכל
ואע"פ שכבר באה המצוה לעשות שם שנים כרובים וזה שהם על צורת בן אדם הנה הזהיר מעשות
מהם יותר כמו שנתבאר בחכילתא עם שהשם יתעלה התחכם ששם עצמם באופן שאין לטעות בהם
שיהיו אלוהות כמו שנתבאר במה שיבא בע"ה · ולאוי שתדע כי צורת האדם לא יעבדו על עשייתה
בעיניהם מכבוד השם יתעלה ולזה אחרו אל משה אחרי שמעם עשרת הדברים באמצעות קול
הדברים שחדש השם יתע' בענין דבר אתה עמנו ואחרי דבריך ונקבל אותם ואל ידבר עמנו אלהים
בזה האופן הנפלא פן נמות מפני חסרונם והיתה בלתי ראוים לראות כבודו ולשמוע דבריו והנה
כמו זה אחר ממת מות נמות כי אלהים ראינו · ולזה אחר במשנה תורה השמע עם קול אלהים
מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה ויחי · ויאחר משה אל העם אל תיראו כי לא הראה אתכם
השם יתע' אלו הנפלאות בכבודו אשר ירד בענן להמית אתכם אבל עשה זה לנסות אתכם לדעת
התורה הנפלאה כי זה יהיה סבה אל שתקבלו אותה · והראה לכם גם כן אלו הענינים המרעידים
כדי שתראו ממנו ותלכו בתורתו בעבור מה שבתבאר לכם מגודלו ועצמו והפלגות גבורתו לעשו' כל
אשר יחפוץ · והנה אחר זה עמד העם מרחוק כי לא היה רצונם לשמוע עוד דברי התורה כי אם
על ידי משה ומשה נגש אל עב הענן אשר היה לו מגיע עם השפע האלהי · ולאוי שתדע כי אלו
עשרת הדברים הגיע למשה בנבואה ובעת הגיעם אליו היה מתחדש קול הדברים מתוך האש
מגיד אותם לישראל כמו שאמר והאלהים ענהו בקול ר"ל שמה שהיה מדבר אליו היה מגיע לו עם
קול ומחש היה מתחדש לו ואחר במשנה התורה את הדברים האלה דבר יי' אל כל קהלכם בהר
מתוך האש ואולם מה שאמרו רז"ל אנכי ולא יהיה לך מפני הגבורה שמעמם הוא נאחר על גד
הדרש כי הם בלי ספק שמעו אותם כלם מפי הגבורה כמו שביארנו ואולם נאחר זה לאמרו דמז
על דרך הגימטריא כי אם תר"ל יש אומרו

במדבר עשו מזבח נחשת כמו שיתבאר אחר זה כדי שיוכלו להעתיקו עמהם בלכתם במדבר ואמר אחר זה גם לעשות מזבח אבנים כמו שאמר מזבח תבנה שלמות תבנה את מזבח יי׳ אלהיך הנה תחוייב להמצא שלא תבנה שם אבני בריכך אם אבני גזית כי מפני שהבנת תרבך על האבן ההיא תחלל אותה׳ ולא תעלה במעלות על מזבחי אבל יהיה המקום הזה שתעלה בו למזבח בזולת מעלות ויהיה הולך במדרון באופן שתעלה בו בזולת מעלה כדי שלא תגשך לעשות פסיעה רחבה שתגלה ערותך עליו אבל תעלה בו עקב בגד גדול בזולת הרחבת הרגלים ואע״פ שהיו להם מכנסים לכסות בשרם הנה רצה השם יתע׳ לכבודו שלא ירגו מכנסיהם במקום ההיא אשר יעלו בו על המזבח׳ ולזוי שתדע כי המזבח יחוייב שיהיה מאבנים שלמות שלא יהיה בהם חסרון ולזה אם היה באבן חסרון מותר הנה האבן ההיא פסולה לבניין מזבח וזה החסרון הוא כדי שתחנוך בה הכפורים כי כשהיתה בזה האופן אינה שלמה לפי המותר׳ וכן אין ראוי שיפסול חומה דבר באופן שתהיה גזית כי כשהיתה בזה התואר אינה שלמה ואע״פ שאין בה פגימה׳ ולזה אחר לא תבנה אותן גזית לעבור עליה׳ בלא תעשה והנה אם נגע בה הברזל אע״פ שנשלמה שלמה הנה האבן ההיא פסולה שנאמר כי חרבך הנפת עליה ותחללה ר״ל שהנפת החרב עליה לבסלה היא מחוללת׳ ולזוי שתדע שאם שם במזבח קצת מהאבנים אבני גזית לו שנגע בהם ברזל הנה האבני׳ ההם פסולות לעבודה לא המזבח כי בשאר האבנים יתכן שתעשה שם העבודה שראוי׳ ותחללה ר״ל שהיא מחוללת ואין המזבח כולו מתחלל בעבורה׳ ואולם שאר בנין בית המקדש לא מצטרף התורה לבמת גזית׳ ומה שאחר ומקבות והגרזן׳ וכן כלי ברזל לא נשמע בבריתו בהבמתו׳ אינו מורה שלא יבנהו גזית כי בבית לא נשמע אבל בחוץ נשמע בכמו שביארו במכילתא׳ והנה התועלות המגיעו׳ מזה הספור הם הנה:

התועלת הראשון הוא באמת׳ והוא להאמין כי יש שם אלוה עליון על כל המצאו׳ להגיע אותם אל אשר יחפץ׳ והוא יבלבל הסדור המסודר מהכוכבים להטיב לדבקי׳ בו זה הוא מה שאמר אנכי יי׳ אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים׳ ואולם התועלת בזולת האמונה הוא בדעות כי כשלא יאמין שתהי׳ שם עלה פועלת לא תהיה שם חכמה כלל כי החכמו׳ יחקרו בסבות אשר בעבורם יהיה הדבר׳ ואשר לא תהיה שם סבה פועלת לא תהיה שם סבה תכליות כלל כמו שהתבאר בחקוותיו׳ וכן כשלא יאמין כשיהי׳ משגיח מאיש מין האדם בזה האופן תמנע מחמת כמה גדול׳ בדעות כמו שביארנו בדבריו מה״י׳ עם שהוא מן הגדולות שבפנו׳ התוריו׳׳ :

התועלת השני הוא באמת׳ והוא לחזוק מבחינת התלהבות בזולתו מהמצאלים וזה מה שאמר לא יהיה לך אלהים אחרים וגו׳ ׳ ואולם התועלת בזולת האמונה הוא בדעו׳ וזה כי כשיתן האלוה לזולתו יפול הדבר מהאדם מחכמת המצאו׳ והיקר שבהם ותמנע הצלחתו הנפשית האמתית שהיא מגעת בשכביל ונדע השם יתע׳ כפי היכולת כמו שאמרנו בספר מ״י׳ וכבר אחר זה הבנתי בבאור כי אם בזולת התבלל המתבלל השכל וידוע לאותי כ״ש כשיתן האלוה׳ לבשרים כי זה מחמת שיפיל חכמת המצאלות בכללה וזה מבואר בנפשו לאיש שתבלבל׳ :

התועלת השלישי הוא בדעות׳ והוא להודיע כי השמי׳ הם לגד המעלה והארץ לגד המט׳ ׳ ואע״פ שיש חלק מהשמים נכת כפות רגלינו כי הוא מקיף בארץ וזה הדבר כבר כתבאר בשבעיות והנה הודיע זה באמרו אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת׳ :

התועלת הרביעי הוא בדעות׳ והוא להודיע כי כבר יגיע רע מהשם יתע׳ לעוברים על דבריו ושהוא בלתי מכוון בעצמו ולזה לא יתחייב מציאות הרעות כהתחייב מציאות׳ הטובות השופעות ממנו לאוהביו׳ רצוני שלולי הרעות יצאו זמן מועט והשובו׳ ההם יתכן שיתחייבו לאלפים מהדורות והיה זה כן לפי שאין מדרך השם יתע׳ שיכוין להגעת הרעות אם לא מצד כוונתו אל הטוב והנה הורה על זה באמרו פוקד עון אבות על בנים׳ על שלשים ועל רבעים לשונאי ועושה חסד לאלפים וגו׳ כמו שביארנו במה שקדם׳ :

התועלת החמישי הוא באמת׳ והוא להזהיר מהשבע בשם יתע׳ לשוא ולשקר וזהו מה שאמר לא תשא את שם יי׳ אלהיך לשוא׳ והנה התועלת בזולת האמונה הוא בדעות ובמדות׳ ואולם מה שהוא מחמת בדעות׳ הוא לאות שהוא מחמת הרעות׳ ולזה לא יתחייב מציאות׳ הרעות כהתחייב מציאות׳ הטובות׳ ומה שיהיה בזה התואר אינה אמת׳ ולזה לא יתבאר׳ ואולם מה שהוא מחמת המדות׳ הוא שלא יהיה בהם חסרון ולזה אם היה באבן חסרון מותר הנה האבן ההיא פסולה לבניין מזבח׳ וזה החסרון הוא כדי שתחנוך בה הכפורים כי כשהיתה בזה האופן אינה שלמה לפי המותר׳ וכן אין ראוי שיפסול חומה דבר באופן שתהיה גזית כי כשהיתה בזה התואר אינה שלמה ואע״פ שאין בה פגימה׳ ולזה אחר לא תבנה אותן גזית לעבור עליה׳ בלא תעשה והנה אם נגע בה הברזל אע״פ שנשלמה שלמה הנה האבן ההיא פסולה שנאמר כי חרבך הנפת עליה ותחללה ר״ל שהנפת החרב עליה לבסלה היא מחוללת׳ ולזוי שתדע שאם שם במזבח קצת מהאבנים אבני גזית לו שנגע בהם ברזל הנה האבני׳ ההם פסולות לעבודה לא המזבח כי בשאר האבנים יתכן שתעשה שם העבודה שראוי׳ ותחללה ר״ל שהיא מחוללת׳ ואין המזבח כולו מתחלל בעבורה׳ ואולם שאר בנין בית המקדש לא מצטרף התורה לבמת גזית׳ ומה שאחר ומקבות והגרזן׳ וכן כלי ברזל לא נשמע בבריתו בהבמתו׳ אינו מורה שלא יבנהו גזית כי בבית לא נשמע בכמו שביארו במכילתא׳ והנה התועלות המגיעו׳ מזה הספור הם הנה:

התועלת הראשון הוא באמת׳ והוא להאמין כי יש שם אלוה עליון על כל המצאו׳ להגיע אותם אל אשר יחפץ׳ והוא יבלבל הסדור המסודר מהכוכבים להטיב לדבקי׳ בו זה הוא מה שאמר אנכי יי׳ אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים׳ ואולם התועלת בזולת האמונה הוא בדעות כי כשלא יאמין שתהי׳ שם עלה פועלת לא תהיה שם חכמה כלל כי החכמו׳ יחקרו בסבות אשר בעבורם יהיה הדבר׳ ואשר לא תהיה שם סבה פועלת לא תהיה שם סבה תכליות כלל כמו שהתבאר בחקוותיו׳ וכן כשלא יאמין כשיהי׳ משגיח מאיש מין האדם בזה האופן תמנע מחמת כמה גדול׳ בדעות כמו שביארנו בדבריו מה״י׳ עם שהוא מן הגדולות שבפנו׳ התוריו׳׳ :

התועלת השני הוא באמת׳ והוא לחזוק מבחינת התלהבות בזולתו מהמצאלים וזה מה שאמר לא יהיה לך אלהים אחרים

זכור ושמור · בדבר אחד נאמרו וכן מחללים מות · יומת וביום השבת שני כבשים וכן לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך וכן ערות אשת אחיך ובמה יבמה · יבא עליה הוא שם · אמת דבר אלהים שתים זו שמענו · זכור לשון פעול הוא כמו אכול ושתו הלוך וכבה וכן פתרונו תנו לב לזכור תמיד את יום השבת שאם נזדמן לך תפץ יפה תהא מזמנו לשבת : ועשית כל מלאכתך · כשתבא שבת יהא בעיניך כאלו כל מלאכתך עשויה שלא תהרה אחר מלאכה : אתה ובנך ובתך · אלו קטנים אז אינו אלא גדולים אמרת הרי כבר מזהרים אם אלא לא בא אלא להזהיר גדולים על הקטנים וזהו ששמעינו קטן שבא לכבות אין שומעין לו מפני שבביתו עליך : וגם ביום השביעי · כביכול הכתי בעצמו מצוה לאדם שיהיה בעמל ובינגיע שיהא נח בשבת : ברך ויקדשהו · ברכו במן לכפלו בששי לחם משנה וקדשו במן שלא היה יורד בו : למען יאריכון ימיך · אם תכבד יאריכון ואם לאו יקצרון שדברי תורה נוטריקון הם כדרשי מכלל הן לאו ומכלל לאו הן : לא תנאף · אין ניאוף אלא באשת איש שנ' מות יומת הנואף והנואפת ואומ' האש המנאפת תחת איש תקח את זרים : לא תגנוב · בגונב נפשות הכתו' מדבר לא תגנובו בגונב ממון לא אינו אלא זה בגונב ממון ולהלן בגונב נפשות אמרת דבר למד מענייבו מה לא תרצח לא תנאף דבר שחייבין עליה מיתת בית דין אף לא תגנוב דבר שחייב עליו מיתת בית דין : וכל

תגנב כל לשון גנב ממלא אל לא יבחר לגנב כי יגנוב ·

זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ : ששת ימים תעבד ועשית כל־ מלאכתך : ויום השביעי שבת ליהוה אלהיך לא תעשה כל־ מלאכה אתה ובנך־ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך : כי ששת־ימים עשה יהוה את־השמים ואת־הארץ את־ הים ואת כל־אשר־בם וינח ביום השביעי על־כן ברך יהוה את־יום השבת ויקדשהו :

ס כבד את־אביך ואת־ אמך למען יארכון ימיך על האדמה אשר־יהוה אלהיך נתן לך :

פ לא תרצח : ס לא תנאף : ס לא תגנב : ס לא־תענה ברעך עד שקר : ס לא תחמד בית רעך לא תחמד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמרו וכל אשר לרעך : פ

ג' זוגין מתחלפין קדמה ז"ן תנוי' שין

ת"ספוקים לו' בסון לא לא לא

ל' ואל פורו ותחמורו ·

וכל

זכור חד מן ג' זוגין מתחלפין קדמאה זי"ן תניי' שין וסימניהון זכור את יום השבת · שמור את יום השבת · דמשנה תור' לוז · ויקר' שם המקום · לוש · ויקר' שם העיר דן · תזבח · לא תזב' על חמץ · תשחט לא תשחט על חמץ : ואלה שמות פסל וכל תמונה · משנה תורה פסל כל תמונה · וא"ש על שלשים · מ"ת ועל שלשים · וא"ש זכור · עבדך ואמתך ובהמתך וגרך · מ"ת שמור · כאשר צוך ועבדך ואמתך ושרך וחמרך וכל בהמתך · וא"ש בשעריך כי ששת ימים · וינח ביום השביעי מ"ת למען ינוח וזכרת כי עבד היית · וא"ש על כן ברך · מ"ת על כן צוך יי' אלהיך · וא"ש לא תענה לא תחמד · מ"ת ולא תחמד ולא תענה · וא"ש לא תחמד בית רעך לא תחמד אשת רעך ב"ש סימן מ"ת לא תחמד אשת רעך ולא תתאוה בית רעך · ש"ב סימן · וא"ש ועבדו ואמתו ושורו וחמרו · מ"ת שדהו ועבדו שורו וחמורו : ח' פסו דאית בהון לא לא לא לא נמסר ביהזקאל סימן י"ח גב פסוק אל ההרים לא אוכל קדמ' דספרא :

ג' זוגין מתחלפין קדמ' ז"ן תניו' שין

ת"ל ת"ל ל"ל

ל' ל' ל'

כא

ואלה המשפטים

ואלה נוע"ר יקון וחייב אל לחקור הדין: המשפטים. נוערריקון הדין מלוה שיעשה פשרה ערש יעשה משפט: אשר. נוערריקון אם שניהם רוצים: תשים. נוע"ר יקון תשמע שניהם יחד מדברי: לפניהם. נוע"ר יקון לא פני דניה יהדר התנכר מהם. סמך משפטים לא תעלה במעלות לומר הו מתונין בדין כלומר לא יעלו אלא ילכו במתון. מעלות בני מתינים. ומתוך משפטים לאלהי ככסף לומר אלא יתנה דיין בשביל ממון וכדיה לעיל מיני' כי תרבך הנפש עליה שערוך הדיין לרחות כאלו חרב מוכחת לו על ירכו. וסמך דינין לעבדים שהם מנ' שהעולם עושה עליהם ומתוך אותם למזבח לומר כל המעמיד דיין הגון כאלו בנה מזבח. הפך מחי שמעמיד את שאינו הגון כאלו נוטע אשרה אצל המזבח: ואלה המשפטים אשר. ס"ת מרה. שנשנו על הדינין ומרה: ואלה המשפטים אשר תשים. ס"ת מרמה. שאם יבוא דין מר מ' לפני הדיין ויקור וירחם כדי להגיל לו ולאמרו: המשפטים אשר. אלו מעבל שופר רע שה: אשר תשים לפניהם. בני דקדוקי התורה ודקדוקי סופרים: ויש בפסוק ה' תיבות לומר לך שכל הדין דין אמת לאמתו כאלו קיים ה' חומשי תורה וכאלו נעשה שיתף להקדוש ברוך הוא מעשה בראשית:

אמרי נועם

אבא אלוף ובריתיך אמ"ת בנתיבי ר"ל בלותי בשיבת להזכיר את הש"ם לא יזכירום בפתות מעשה:

ואלה המשפטים

סמך משפטים לא תעלה. כיותר פלוגי לומר שאין מוסיפין דיין ס"ם בנו פוס ברוח ותנוגה שב' בלון יפה רעיתי ותוס אין בך כ"לך בנחטרי' שבעים אלו שבעים סנהדרין ומופלא שב"כ מלים' ותמן בירושלמי מ"ש לגון בכ"ג סנהדרין לפי שתבריאתן מד שבעה אחים כ"ג מוכרות ות"ש אין דיני נפשות אלא בשבעים לפי שמלאי דורין מכל בירושלמי מוכח מקראי שהיו ע"פ שב' ויקח רב הטבחי' וגו' ומן העיר לקח חמש אחד הרי שבעי' ואחד ולמה נקרא חמש שבעי' יוסב ומסרם הלכה: פיר"ש כל מקום שב' אלה מוכל את הרמ"אזוי' מ"ת אלה הקוקי' דנדרים מה פסל וכן אלה הקוקי' והמצו' וגו' ר"ל כיון אלא הקשר תנות מחריני אז לא פסלו ותוך דהאי קרמי מפרש מה שדכר אכל ואלה המשפטי' דמפרש מיד מנות מפרינו אז ומוה פסלו הרמ"אזוי' מי לאו ואלה ומה ט"ל לא תקשי אלה מתולי דיתפרש ומחל נתי מה שדכר בכר וכן אלה הדברים: בעבר לפניהם וגו' הוקשה מה לאיש לכל ויני' שבתורה. ותיתה דהא מתרי' כפ' בא מיתן כל שבשר לדון כסר לפניו ומרי מה דבר לדון ומשלה לפניו שב' ומפרו לשי המשפטים אלו העדים ונקא מנגים ומעמה אמרי' דמסולה לדון מאחר דמסולות להפיל ר"ל דה"ק כל אים כבשר לדון כסר להפיל ומדברה מינה דמייה ללמוד שבשרה לדון לפני שי"ל והיא מופנה לא דיין תמם אלא פונגת בתי דיני' בכל עיר ועיר אז אלמות הכי דיינים אי נתי אי אלמות אחרי' כהו לא נמתי' כל נשמה ומ"ש אמרי' בקונטרין מכין לחדם אחר שבא מל כנגנית שאתם רחוקי לקנותו ת"ל וכו' יי"ל דכל עבדי' נקראי' ע"ש כנען דכתי' עבר עבדים: שם שנים ישבוד קרי ביה ישבוד לחדרבה המדון מוכר את העבד הכי והא כתבי מעבשה אומות דכתי' כהו לא נמתי' כל נשמה ומ"ש אמרי' בקונטרין מכין לחדם אחר שבא מל כנגנית שאתם רחוקי לקנותו ת"ל וכו' יי"ל דכל עבדי' נקראי' ע"ש כנען דכתי' עבר עבדים: שם שנים ישבוד קרי ביה ישבוד לחדרבה המדון מוכר את העבד בלחי' בש"ק דקדוקין הקונה עבד עברי קונה אדון לעצמו: אם בגפו יבא בגפו יצא כבר אמרו ר"ל שבשטרא בגלות שבינה עמהם כאמרים גלו לעמרים שבינה עמהם שב' מכי מרד עמן מעריבה ולכן אמר אם בגפו יבא לגלות תחת כנפי השכינה בשינאת עם הגלות ינתי תחת כנפיו אם כבל אמר שבינה אמרו אם בגלות אמר אם בגלות אמר אם בגלות אמר

חייב במזונותיה ולאוי כשימכר בגנבתו לא תפסיד אשתו מזונותיה אשר נתחייב לה ובהיות העניין כן הנה יתבאר מזה שהוא חייב במזונות בניו ולזה יחויב האדון לזונם ולפי שזה השעור שימכר העבד הוא שש שנים הנה נלמד מזה שהאדם חייב במזונות בניו שש שנים לכל הפחות ואולם אחר זה הנה הוא ספק אם הוא חייב אם לא ולא מוכל להכריחו על זה מזה הנד אם לא מצד הצדקה כי מזה הנד מוכל לכופו על זה • אם היה ראוי לעשות כמו זאת הצדקה כמו שיתב׳ בדיני הצדקה • אם אדוניו יתן לו אשה וילדה לו בנים או בנות • הנה בצאת העבד מיד אדוניו תעזב אשתו וילדי׳ לאדוניה והוא יצא יחידי מחברתם והנה זאת האשה היא שפחה כנעני׳ שבניה הם שלו ומזה המקו׳ הוא מבואר שהאדון כופה עבדו לקחת שפחה כנעניה כדי שיוליד לו עבדים • ואם אחוז יאחל העבד להבתי את אדוני ואת אשתי אבני חפצי לא אמנה לא אלכה לצאת חפצי להפרד מאדוני ומאשתי ומבני • לו ידעה בזה והוא יותר נכון אהבתי את אדוני עם אשתי ועם בני ר״ל שאני ואבני כלנו אוהבי׳ אותו והיא אשתו העבדיה ובניו העבריי׳ כי הם בניו והיא אשתו ואין הענין כן בשפחה כנעניה והבני׳ שיש לו ממנה כי הם בניה לא בניו והיא אינה אשתו והבניו אדוניו לפני ב״ד והגישו אל הדלת או אל המזוזה באופן שיתכן לדקור אזנו בדלת ובמזוזה אזנו במרצע בדרך שיתן המרצע באזנו ובדלת • ועבדו לעולם ר״ל לזמן היותר ארוך שיהיה אפשר לעבדי להיות עבד והוא עד היובל כי בשנת היובל חוזרו לקרקע דורו בארץ בדרך שיצוה אים אל אחוזתו ואים אל משפחתו כמו שהתבאר בפרשת בהר סיני ושם התבאר שהבדל יהיה בזה בין עבדים ישראלים ובין עבדים כנעניים כי עבדים הכנעניים לא יצאו ביובל וזה לאות שהעבדי׳ כלם יצאו מעבדות בצאת היובל • וכי יאמר אים את בתו לאמה לא תצא מצד ישראל להשא לעבד כנעני בצאת העבדים שיכול אדוניה להשיא׳ שפחה כנעניה אבל יעבה לו אדוניה ושאלה או ידעה בזה לא תצא בו׳ שנים כצאת העבדי׳ כי כבר יתכן שתשאר בבית לפי שהוא ראוי שיעבה לו אדוניה ושאלה • ואם היא רעה בעיני אדוני׳ באופן שלא רצה ליעד הנה ישתדל שתפדה ר״ל שיביא לו אדוניה ובכסף על פי השנים אשר יש לה לעבוד עמו עד שלמות ז׳ שנים כי אינה יצר שתמות בביתו לאמה בזולת אישות פן יקרב לגלות ערותה אבל לא יוכל למכור׳ לבית אחר מישראל כאשר יבגוד בה שלא ידעה ליעבה לו כדי שיעבה מי שיאכלה לו ואם רצה האדון ליעבה לבנו הנה יעשה לה כמשפט הבנות הנשואות לא יפול דבר ממשפטה מפני המכרה לו לאמה ואם אחרת יקח לו זולת האמה לא יגרע מפני זה מתן האמה דבר אבל יהנה בה כמנהג הנשים שלו אשתו ר״ל שיתן לו מזונותי׳ וכסות׳ ותקה הראוי לה מהמשגל • ואם ג׳ אלה לא יעשה לה ר״ל שלא יעבה לו ולא לבנו ולא שישתדל עם קרוביה שיפדוה קוד הנעת הו׳ שנים הנה תצא חנם בלא כתיבת כסף וזה אחר׳ יקרה אם כשתשלי׳ עבודת הו׳ שנים כי אז תצא חנם כמו הענין בעבד עברי אם כשתכלית שימנים תוך ו׳ שנים ומפני זה האופן השני אחר אין כסף ר״ל אע״פ שכבר הודה באחרו והפדה כי בצאת׳ תוך זמנה תשיב כסף הנה יתכן שתצא קודם זמנה בזולת נתינת כסף וזה אחנם יהיה כשהביאה שימנין זה יתבא׳ ממה שאומר • זה כי בן ובת הם שמות יפלו על הקטנים כשיאחרו אתם כאחרו אם בן יגא או בת יגא שהוא מורה על הקטן וקטנה כמו שיתבאר בזאת הפרשה ולא תצא שקרא בראשי המלות הנעלה אשה ולענין הפרת קדליה היא בראשתה אפילו בהיותה נערה כמו שיתבאר שם • ואולם לענין מכירה לא השלישה אותו התורה כי אם בהיותה קטנה ולזה אמר את בתו ובהיות הענין כן הנה הוא מבואר שאין האב רשאי למכור את בתו כי אם בעוד׳ קטנה ולזה אין ראוי שיפסול למכור׳ כי אם לענת אשר היא בדשותו לאמה • והמשל כי מי שהיו לו פי׳ שדה אחד לשתי שנים לא יוכל למכור פי׳ השדה לאיתר משתי שנים וזה מבואר בנפשו ולזה הוא מבואר שכאשר תשוב זאת הקטנה נערה הנה בהביאה שימנין לא תצא מרשות האדון • ואולי שתדע שהענין הראשון בהיותה נערה אמר׳ אם אדוניה אשר יעדה לו אם לא יעדה לו אם לא יעדה לו אם לא

אֲרֵי תִזְבַּן עַבְדָּא בַּר־יִשְׂרָאֵל שֵׁת שְׁנִין יִפְלַח וּבְשְׁבִיעָתָא יִפּוֹק לְבַר־חוֹרִין מַגָּן: אִם־בִּלְחוֹדוֹהִי יֵיעוֹל בִּלְחוֹדוֹהִי יִפּוֹק אִם־בְּעֵיל אִיתְתָא הוּא וְתִיפּוֹק אִתְּתֵיהּ עִמֵּיהּ: אִם־רִבּוֹנֵיהּ יִתֵּן־לֵיהּ אִתְּתָא וּתְלִיד־לֵיהּ בְּנִין אוֹ בְּנָן אִתְּתָא וּבְנָהָא תְּהֵי לְרִיבּוֹנָהּ וְהוּא יִפּוֹק בִּלְחוֹדוֹהִי: וְאִם־מֵימַר יֵמַר עַבְדָּא רָחֵימְנָא יָת־רִבּוֹנִי יָת אִתְּתִי וְיָת בְּנָי לָא אֶפּוֹק לְבַר־חוֹרִין: וִיקָרְבִינֵיהּ רִבּוֹנֵיהּ לְקָדָם דַּיָּנַיָּא וַיַּקְרְבִינֵיהּ לְוָת־דָּשָׁא דִּלְוָת־מְזוּזְתָא וַיִּרְצַע רִבּוֹנֵיהּ יָת־אוּדְנֵיהּ בְּמַרְצֵעָא וִיהֵי־לֵיהּ עַבְדָּא פְּלַח לְעָלַם: וארי

כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִיעִת יֵצֵא לַחָפְשִׁי חִנָּם: אִם־בְּגַפּוֹ יָבֹא בְּגַפּוֹ יֵצֵא אִם־בַּעַל אִשָּׁה הוּא וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ: אִם־אֲדֹנָיו יִתֶּן־לוֹ אִשָּׁה וְיָלְדָה־לּוֹ בָנִים אוֹ בָנוֹת הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְגַפּוֹ: וְאִם־אָמֹר יֹאמַר הָעֶבֶד אָהַבְתִּי אֶת־אֲדֹנִי אֶת־אִשְׁתִּי וְאֶת־בָּנָי לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי: וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל־הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוֹ אֶל־הַדֶּלֶת אוֹ אֶל־הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת־אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם: ס

וכי

בגפו ג' ובעניין: אמר ו' ג' מלאים וג' חס' וסי' ואם אמר יאמר: אמר אמרתי כי שנאתני: אם אמר יאמר לנער אילין חסר: ואילין מלאים: כה תברכו: לכן נאם יי' אלהי ישראל: דעלי: אמרי' אמור למנאצי: דירמיה: י"ב פסוקים אית בהון את ואת ומלה ביניהון וסי' ויחי נח: ויולד נח: ויחי תרח: אם אמר יאמר העבד: וערבו בני אהרן: אתה החלת: השק פה את המארה: כי נסף יי' עליכם: אנכי עשיתי את ארץ: ושלחתי בכם את החרב: הנני משליח בם את החרב: אזנו ז' נמסר בתהלים סימן ק"יז: בצאת ג' וסי' העבדים: כצאת משה אל האהל: כצאת השמש בגבורתו: אם ז' ר"פ בסדרא וסי' העבד: לבנו יעדנה: שלש אלה: אסון: שן עבדו: שור נגח: גנב יגנב מעמו:

כי תקנה: אומר לך כלל לפני שאחל לפרש כי כל משפט או מצוה כל אחד עומד בפני עצמו ואם יכולנו למצוא טעם למה דבק זה המשפט אל זה או זאת המצוה אל זאת נדבק בכל יכלתנו ואם לא יכולנו נחשוב כי החסרון בא מחוסר דעתנו ואין לחדש בעולם יותר קשה עליו מהיותו בראשות אד' כמוהו על כן החל משפט העבד וקדמוניו אמרו כי עבד עברי הוא יעד' וכבה וכי ימכור איש את בתו לאמה רק וכי יכה איש את שן עבדו הוא כנעני וכבה וכי יכה איש את עבדו וכבה אם עבד ינת השור והגה אמרו כי ומכר בגנבתו הוא ישראל והמולקים עליהם אמרו כי עבד עברי אינו ישראל רק הוא ממשפחת אברה' וכבה הבת וכל העבדים הנזכרי' אחר כן דרך אחד לכל ולראיתם דבר האשה וילדיה כי אמרו כי המשפחה תלויה באב ועוד ועבדו לעולם כי הם אומרים כל ימיו והיה עליהם קשה שיהיה יעד' נרצע ועתה נפרש המלות כמשמעם אם עבד עברי אינו ישראל למה אמר הכתוב כי ימכר לך אחיך העברי והלא ידענו כי משמע לא תשנא את אחיך בלבבך יעד' וכבה בין איש ובין אחיו ובין גרו ורגיש כבה והנה אין ספק כי פירוש אברם העברי שהוא מבני עבר עליו כתוב אבי כל בני עבר הפך והם הוא אבי כנען או נקר' עברי בעבור שבא מעבר הנהר אף"פ שהיה ראוי להיות עברי נהרי ונחשוב כי הכתוב תפש דרך קצרה בעבו' שמצאנו ואחזה את אביכ' את אברהם מעבר הנהר והנה גם נקראו העברי' שהם יעד' כי ראינו שאמר משה לפרעה כה אמר יי' אלהי ישראל וכאשר שאל פרעה מי הוא זה הם אמרו אלהי העברים והנה אלהי העברים כמו אלהי יעד' והנה הם ישראל נקראו עברי' בעבור שהם מיוחסים אל עבר ישתתפו עמנו בני ישמעאל ובני קטורה ובני עשו ואנחנו לא מצאנו קורא אחיך רק אדום לבדו שהיה בבטן אחל עם יעק' גם לא תמצא בכתו' שיזכיר עשו שהו' אחינו במלות רק בדבר השליחות וכמוהו לא תתעב אדומי כי אחיך הוא אחר שהזכי' אדומי וכך' על רדפו באחיו והנה בכל המקר' לא מצאנו מלת עברי כי אם על בני יעק' וכתוב ושם אתנו נער עברי לאכל את העברי' לאם מכה איש עברי שני אנשי' עברי' ויונה אמר עברי אנכי כי הם שאלוהו מי מזה עם את' ואם המלה היתה כוללת עמי' רבי' עוד לא השיב מאי זה עם הוא וכתיב פן תעבדון לעברי' והעברי' היו לפלשתי' ובירמיהו כתו' לשלח איש את עבדו העברי והעברי' ונסוף פורש לבלתי עבוד בם ביהודי אחיהו איש וידוע כי אדומי לא יקר' יהודי והחולקי' אמרו והנה כתוב ורבי' מעמי הארץ מתיהדים ואינם מיסר' וזהו עורון כי לפי דעתם אם פי' שהיו מתיחסים אל יהודה או ששבו לתורת יהודה והיה ראוי להיותו לבלתי עבוד בם במתיהד אחיהו ועל דרך זה היה ראוי להיות עברי מתעבר והאומר זה מתעב' על ריב לא לו והל' התברר כי דברי קדמונינו נכוני' כי עליה' נכמוך בכל המצות כאשר קבלו' מאבותיה' ועוד איך יעלה על לב אדם כי הישמעאלי והאדומי יעבוד שם שני' והישראלי עד שנת היובל: שם שני' יעבוד ולא יוהר כמו שם שני' תזרע שדך ובתחלת שנה השביעי' למכירתו ולא חפשי אי זה שנה שתהיה וחל תתמה על מקרן שבע שני' הכתוב בירמיה כי לכל דבר ים לו שני קצוות והנה פעם ימלא קן שהוא תחלה ופעם שהוא בסוף וזה העבד הוא העבד הכתוב עליו ומכר בגנבתו שמכרוהו ב"ד רק וכי ימוך אחיך ונמכר לך או לגר ימכר עצמו כפי השנים שיש עד היובל כי ביובל יצא וקבלה היא ביד ישראל כי הזכר ימכר בגנבתו ולא הנקבה ובפרשה שהיא אחר זאת אשליש הענין אמר רבי מרינוס י"ל לחפשי נוסף כי הוא כמו למשעי אכזרי ורבי יהודה המדקדק אמר כי הל"מד נוסף כי הוא כמו וכי תשלחנו חפשי והי"ל כאלו היא ליחס על דרך הקדמוני והל"מד כלמ"ד והשליטי לאבשלום בן מעכה ולפי דעתי כי באו שנים מפרשים והאחד היה מסביר כמו בתוך האוהלי והוא תואר השם: ומלת חנם מגזרת חנונו אתם מטעם מתנה וטעם המ"ם לא ידענו כמ"ם ריקם: אם בגפו: י"א בגפו כמו בגופו ומצאנו בגופת שאול ומשקלי השמות משתני' ואחרים אמרו שהוא כמו כנף בלשון תרגום וגפין כאלו אמר בכנף בגדו ואינו מטעם הענין כי אין ראוי להיות פירושו רק שאין גוף אחר תלוי על גבי והנה יהיה כמו על גבי חרשו חורשים אמר הגאון הוגרך הכתוב לומר אם בגפו יבא בגפו יצא ואשר אמר יצא לחפשי בעבור דבר אשתו שהוא צריך לומר אם בעל אשה הוא ואחר שאין אשה ישראלית נמכרת בגנבתה בבית דין מה טעם לומר ויצאה אשתו עמו להודיע כי הקונה עבד עברי צריך לפרנס את אשתו ותעמוד עמו עד שיצאו יחד: אם אדניו יתן. מצאנו אבשי לשון הקדש חולקים כבוד בתורת השמו' אבל לא בפעלים אחרו אדון גם אדניים והוא לשון יתיד מיד אדניים קשה ובשמוביים אמרו אדוניו ולא אמרו אדוניו כי לא כמצא ולשון המדבר אדני שאל ואסור לאומרו בלשון רבים אלא יתערב עם השם המכבד וכבה אין ראוי שיאמר לשם על לשון יחיד כמו בכינוי אדני שאל וכבה מלת אלוה אמר רבי מרינוס זו כחו לאלוהיו דרך בזיון: הם אדניו יתן לו אשה. זאת האשה על דרך חבתינו היא כנענית ויתכן להיות פירש כנענית על דרך מבני התושבים הגרים עמנו שכתוב מהם חקנו עבד ואמה וכבה כל עבד כנעני כי על שבעה גויים כתוב לא תחיה כל נשמה וכשלמה כתוב חן הגויים אשר אמר יי' הם לא יבאו בכם ואתם לא תבאו בהם וזה כתוב על נדיות חתיות ולא מואביות עמוניות: ואם אמר אמר פרשוהו קדמונינו כי לא יהיה נרצע עד שיהיו בו כל אלה הדברים עד כי אהבך ואת ביתיך: והגישו. מלת אלהים כמו מקומי משפט אלהים בארץ והמנהג להיותה בשער העיר ויושבים שם לה דלתים ובריח וזה נעשה אל הדלת או אל המזוזה שיעשה זה לפני יושבי השער: ועבדו לעולם. ידענו כי מלת לעולם בלשון הקדש הוא זמן כמו אבד היה לעולמים ומנים ושב שם עד עולם עד זמן שיהיה גדול וכן ועבדו לעולם לזמנו של יובל שאין זמן מועדי ישראל ארוך ממנו ויציאת חירות כאילו עולם מתחדש או יהיה פירושו שיעבוד לזמנו הראשון שהיה חפשי:

כי תקנה עבד עברי. עבד שהוא עברי או אינו אלא עבדו של עברי עבד כנעני שלקחתו מיסר' ועליו הוא אומר שם שניס יעבד ומה אני מקיים והתנחלת אותם בלקוח מן הגוי אבל בלקוח מישראל יצא בשם תלמוד לומר כי ימכר לך אחיך העברי לא אמרתי אלא באחיך: כי תקנה. מיד בית דין שמכרוהו בגנבתו כמו שכ' ואם אין לו ונמכר בגנבתו או אינו אלא במוכר עצמו מפני דוחקו אבל מכרוה בית דין לא יצא בשם כשהוא אומ' וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך הרי מוכ' עצמו מפני דחקו אמור ומה אני מקיי' כי תקנ' בנמכר מבית דין: לחפשי. לחירות: אם בגפו יבא. שלא היה נשוי אשה כתרגומו אם בלחודוהי ולשון בגפו בכנפו שלא בא אלא כמות שהוא יצא לדי בתוך לבושו בכנף בגדו: בגפו יצא. מגיד שאם לא היה נשוי מתחל אין רבו מוסר לו שפח' כנעני להוליד ממנ' עבדי: ואם בעל אשה הוא. ישראלית: ויצא אלא מגיד הכתוב שהקונה עבד עברי חייב במזונו אשתו ובניו: אם אדוניו יתן לו אשה. מכאן שהרשות ביד רבו למסור לו שפח' כנענית להוליד ממנה עבדים או אינו אלא בישראלית תלמוד לומר האם' וילדיה תהיה לאדוניה הא אינו מדבר אלא בכנענית שהרי העברי אף היא יוצאה בשם ואפילו לפני שם אם הביאה סימנין יוצאה שכ' אחיך העברי או העברי מלמד שאף דוחקו לומר אחיך לגזיר' שוה נאמ' כאן והרע אדוניו את אחיו ונאמר במצורע תמוך אחיו הימנית מה להלן הימנית אף כאן הימנית ומה ראה אחיו לירצע מכל שאר אחיו' שבנוף אמר רבן יוחנן בן זכאי אזן ששמעה על הר סיני כי לי בני ישר' עבדי' והלך ונגב תרצע ואם מוכ' עצמו אזן ששמע' על הר סיני כי לי בני ישר' עבדי' והלך וקנה אדון לעצמו תרצע ר' שמעון היה דורש מקרא זה כמין חומר מה נשתנו אלה ומזוזה מכל כלים שבבי' אזר הקדוש ברוך הוא אלה ומזוזה שהיו עדי' במצרי כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצה בפניה: ועבדו לעולם. עד היובל או אינו אלא לעולם כמשמעו תלמוד לומ' ואיש אל משפחתו תשובו מגיד שחמשי' שנה קרויים עולם ולא שיהא עובדו כל חמשים שנה אלא עובדו עד היובל בין סמוך בין מופלג:

כי

אם ר"ב פסוקים ראשי' ומשמשת אם אם. אשה ג' ואחד שבל האשה.

ואת ר"ב פסוקים אלה ואת אלה אלה כמשמ.

הזקוני

כי תקנה עבד. כשמכר פרשת א תפלה כאן לפי שמדאם מהיות עבדים ומה להם אלא לשמנד אים כאשי' בפרך ולדורות אלא שם שניס: כי תקנה. פר"י מיד ב"ד שמכרוהו בגנבתו או אינו אלא בשוב' עצמו מפני דוחקו אבל מכרוהו ב"ד לא יצא בשם וא"ת אין יכול לומר שמכרוהו ב"ד לא יצא בשם והא כתיב כי ימכר לך אחיך אם העברי ועבדך שם שניס וכי ימכר הייכו ע"י אחרי' משמע שב"ד מכרוהו בגנבתו אלא בשוב' עצמו מקמת דוחקו וכיון שמכר עצמו מכל מקום עובד הכן ועליו כל הדינין הכתובי' בפרשה זו ומה לני מקיים ומבל' שם שניס לא לכן ולא לאחר או כי תקנה אינו ולעולם יוצא בשם כשהוא אומר כי ימוך אחיך ועבדו הכן דמהיכי תיתי מיעוט לומר דאינו עובד את הכן הרי קרא דושבדך כתיב בני מכרוהו ב"ד שעובד את הכן כאן פרש". כשהוא אומר כי ימוך אחיך ונמכר לך הרי מוכר עצמו וכו' וא"ת ומוכר עצמו נמנים מכא לן דאינא בשם אלא יניף ליה מנ"ם דשכר שכיר שכר מה משמש שכר שכיר האמור במכרוהו ב"ד כדכתיב כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שם שניס אף כשכיר כתושב שכתוב עצמו נמנים מכא לן דאינא בשם: שם שניס יעבוד. ראשו בשם מלכיות שבעבדו בישראל מנרי אשר בכל מדי יון אדום מצרים וא"ל לך ובשביעית יצא לחפשי: יעבוד. כענין שהוא רגיל לעבוד ולא שבודם עבד ושבודם פרך כדמוכיח קראי בשקוים אחר. ובשביעית. בשמלת שביעית לשכר ולא לשמשה שהרי לא מצינו יציאה לעבד מעברי רק ביובל וכתוב שם שניס יעבוד: יצא לחפשי. הרי אמרתי אשר הוכלתיך בארץ מצרים מבית עבדי' והם בידי ואיכה רשאי לשכור עצמן כדכתיב כי לי בני ישראל עבדי' ונו' וסברי קודם לשמר אחרי': לחפשי. י"א כי הלמ"ד יפרק כמו לשמ"ד והשליטי לאבשלום שהוא כמו והשליטי אבשלום אף כאן יצא חפשי לדעת יו"ד כמו יו"ד הים ומ"ד שבקדמוני שלשי רבינו ומבריו ו"א שהוא כמו לחופ' כלו' שם דבר על דרור וסיו' ל' יפר' בו כמו יו"ד היושבי המשבילי המשפילי ומבריה' אלא ומבריה יכול יחויר לו שכר שלבותיה ת"ל יצא לחפשי אנס בלא נתן שכרור ובלא נרעין כסף מה שא"כ בעבד כנעני מצריך נתן שכרור ובאחה העברי' שיש ביניהם נרשון כסף אבל זה יוצא בלא כלו' להכי כתיב ביה אנס. אם בגפו יבא בגפו יצא. לפי פשוטו כל עומ' שבא כן ילך כדאמר' ואחיל אם אדוניו יתן לו אשה שפחה כנעני' להולי' ממנה בנים לעובדו היא ובני' יהיו כשלרי' בעבדו' אדון והוא יצא כסף': בגפו יצא. פר"י מגיד שאם לא היה נשוי מתחלה אין רבו מוסר לו שפחה כנעני' אבל היא לא נקנית עמו אבל אם אינה מתחלה אין רבו מוסר לו שפחה כנעני' אלא לשמר ברבו ובאחה בשפחה כנעני' ויבא' עד היובל אבל כשהוא כשוי מתחלה לא נעבוד' אל לא נקנית ואל בנין היהודים ולא לאמר לאמר אלהי אם אדוני את אדוני לבדו ואינו מטעם הענין ואם בעל אשה. ישראלי' הוא בשעת המכיר' ולא אשתו ישראלי' מעמו בשנה הבינית ולפי שאמר בכנעני' שמשאר הוקן' לומר בוקת שמקנת אמו: ויצא' אשתו עמו לאוניא הרוקה ושומרת יבש שאינן עמו כאן פר"י שהקונה עבד עברי מייב במזונות אשתו ובניו וא"ת בניו מכאן דהכבל מייב במזונותיהם הא לא כתיב הכא אלא ויצא' אשתו אלא נקנה לן מקרא אחריא דבפרשת בסר וינא עמו' הוא ובניו עמו והא' לא כתיב אשתו ולכין הכא מהשם ומהם מסכא ליען את האמור אל זה שם ולא אמור אל זה כוה: אם אדוניו יתן לו אשה. פר"י שפחה כנעניה מכאן הרשות ביד רבו לשכור לו שפחה כנעניה להוליד ממנה בנים שמאחר שהרב מייב במזונות אשתו ובניו הרשות ביד הרב לשכור לו שפחה כנעניה להוליד ממנה עבדים: מה"ן וכשא כתיב בפרשת בי תקנה לא היה קדם ומתרגם אבקלוס לא יכבד נגר ישראל מיתתא אמה ומס פר"י מלא הוא נעשה קדם על ידה שכל בעילותיו בפילגש ובתם

מלין

עובד יוכשיו שנאחר ועבדו הוא ולא הכן ועוד שהרי בסבת אהבתו אותו אדוניו נרצע וכבר תסור
זאת הסבה בחות אדוניו וכבר סתבאר זה הטרם בראשון מקדושין:

השרש הי"ג הוא אשם היה העבד כהן אינו נרצע שכ' ובא אל משפחתו לחזקת ולשרר שהי'
בו והכהן הנרצע לא יוכל לשוב לחזקה שהי' בו שהרי נעשה בעל מום בדליעה ופסול
לעבודה כבר סתבאר זה בראשון מקדושין ומזה יתבא שאין הנוי נקנה כעבד עברי כי לא ישוב אל
משפחתו ביובל לפי שאין לו משפחה כבר סתבאר זה בה' מחלוקת: **השרש** הי"ד הוא שאין
עבד עברי מהב אלא בזמן שהיובל מהב כי יש ליציאת העבד עברי רושם מה ביובל וזה מבואר במוכר
עצמו שהוא עובד עד שנת היובל והעבד שמכרוהו ב"ד לאפשר גם כן בו שיהיה ליציאתו רושם מה
ביובל כבר סתבאר זה הטרם בעלישי מקדושין: **השרש** הט"ו הוא כי האדון רוצע ולא במו
אלא שלוחו ואינו רוצע שני עבדים כאחד שכ' אדוניו ולא אחר את אזנו ולא אזנו עם אזן אולתו כבר
סתבאר זה הטרם בשני ובג' מקדושין: **השרש** הי"ו הוא שמתנאי הדליעה הוא שיגיעהו
אדוניו לפני הדיינים כדי שישמעו הדברים ואחר זה ירצעהו במרצע של מתכת הדלת שהוא מעומד
אצל המזוזה או בזולת אם היה הדלת עומד ורוצע אזנו עד שיגיע אל הדלת שכ' ונתת באזנו ובדלת
כבר נתבאר זה הטרם בראשון מקדושין:

התועלת הפני הוא בחנו' והוא לבאר דין אחה העבדייה ביציאה מרשות האדון לחפצי
והנה התועלת בזאת החלוה הוא בעינו התועלת אשר בחלות אלוה עבד עברי
והנה כוונה התורה שיהיה כח האדון ליעדה לו או לבנו אע"פ שלא ירצה זה אביה להרחיק מכירת
הבת בזה האופן כי האנשי' אשר יסכים האדם לתת להם בתו לאשה אינם רבים מאד וזה יהי' סבה
שלא יסכים לחוכרה אלא לבחו אלו האנשים ר"ל האנשים אשר יסכים לתת להם בתו לאשה ולזאת
הסבה לא השליטה התורה האדם לחוכרה לאיש אחר שיעדנה כי לא נתרצה אביה בזה בחוכרתו
בתו עם זאתה ג"כ מהיותר כי כבר יתרצה האדון לשרת איש מה עם שבעבין היעוד תועלת אחר והוא
כי האדם לרוב תשוקתו לחשבל אולי ישתדל לפתות זאת האחה ויקרה בזה מהתפסד והנמות מה
שלא יעלה ולזה נתנה התורה שיעדה הוא לו בנו לו ישתדל שתפדה ותלא מרשותו כי אינו יאר
שתעמוד ברשותו מזולת זה האופן והנה השליטה התורה לאל לחכור בתו בהיותה קטנה לא לחכו'
בנו לפי שהאשה כבריאת לעבודת האדם כמו שנתבאר בפרשת בראשית ולזה ישלוט האב לחכו' בתו
ולא לחכור בנו כי היא כבריאת לשרת ולפי שראויה להיותה לאיש בהיותה נערה הוא תסור מחשלת
האב מחנה בהיותה נערה:

התועלת הג' הוא בחלות. והוא מה שאותה התורה שלא יגרע האדם מרשותו שאר כסות
ועונה והנה התועלת בזאת החלוה הוא מבואר זה שאם לא היה הבעל מלבוש
אשתו ון אותה היתה האשה טרודה תמיד באסיפת הקניינים להיות לה לאם לאכול וכבר ללבוש
ולא תגיעה לבעלה מחנה השרות אשר יצטרך ותפסד הכונה אשר בעבורה היתה בריאת האשה לפי
מה שהתבאר בפרשת בראשית ואם היה שולט הבעל בחניעת עונתה הנה יהיה זה מביא אותה
לחטא כאשר ירבה בה המותר הזרעי ויגיע בזה מהתפסד בקנון המדיני מה שלא יעלם ואולם
שרשי החלוה הזאת הם חמש עשרה:

השרש הא' הוא שאין האדם מוכר את בתו אלא כשהיא קטנה שכ' וכי ימכור איש את בתו
לאמה היא ולא תתואר בזה התואר אלא כשהיא קטנה כבאחר על קטן וקטנה או
בן יגיח או בת יגיח כבר נתבאר זה הטרם בשלישי מכתובות: **השרש** הב' הוא שאיש מוכר את
בתו ואינו מוכר את בנו ולא האשה מוכרת את בתה כי אינה ראויה בזה הדין כמו האב שנאמ' וכי
ימכור איש את בתו ולא אחר בתה ולא בנו כבר נתבאר זה הטרם בתכילתא:

השרש הג' הוא שאין האדם מוכר בתו אלא ר"ל מטה ידו ואין לו דבר שיתפרנס ממנו חה
כלאד ממה שסומך דין אחה העבדייה למכירת העבד העברי. שאינו נמכר בגנבתו
אלא ר"ל אין לו דבר לשלם הגנבה שנאמ' ואם אין לו ונמכר בגנבתו כבר נתבאר זה הטרם בראשון
מקדושין: **השרש** הד' הוא שאין טומטום ואנדרוגינוס נמכר כמו אחה העבדייה כי אינו
ראוי להיות לאשה לאדון או לבנו כבר נתבאר זה בראשון מקדושין. **השרש** הה' הוא שאחה
העבדייה יצא בו' שנים מיום המכרה כמו הענין בעבד עברי שנא' בפרשת ראה אחיך כי ימכר לך
אחיך העברי או העבריה ועבדך ו' שנים תקים עברי לעבדייה בענין זה וראוי היה להיו' כן וזה כי
באמה הקל יותר ממה שהקל בעבד עברי עד שכבר דקדקה התורה שתהיה שם במדלגת אישות
ולא במדלגת שפחות ולזה הוא מבואר שאין ראוי שיכביד בה שתהיה עובדת יותר מו' שנים וזה ג"כ
יתבאר מפני הקשת דינה לדין עבד עברי עם שהיא יותר ראויה בזה הדין מן העבד כי היותה
עובדת ו' שנים בזולת יבוד לו גדעון כסף הוא ממנה אצל התורה כ"ש שיהיה מבונה היות עובדת
יותר מו' שנים וזה ג"כ אפשר שלאחוד מתה שנא' ואם ג' אלה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף.
ר"ל בלא גדעון פדיונה וזה לחנם יהיה בעת שראוי שתצא חנם בזולת כסף והוא בהשלמת ו' שנים.
ועדיין היא קטנה כמו הענין בעבד עברי שנא' בו לחפצי יצא חנם ואולם אמרנו ועדין היא קטנ'
כי הוא ראוי שיהיה אמרו יעדה והפדה ויצאה תנם במשא אחד בעינו והוא הקטנה שכ' ואם שלא
אלה לא יעשה לה ויצאה חנם כמו שנתבאר זה הטרם בראשון מקדושין:

השרש הו' הוא שהאמה העבדייה ועבד עברי יצאו' ביובל אם נפגע בהם קודם ו' שנים כי
הכל שוים ביציאה ביובל כמו שנתבאר בפרשת בהר סיני וכבר נתבאר זה הטרם
בראשון מקדושין: **השרש** השביעי הוא שאין האדון שליט למכור אותה או ליתנה לזולתו שכ'
לעם נכרי לא ימשול למכרה והוא הדין לנתינה כי הטעם אחד וכבר נתבאר זה הטרם בראשון
מקדושין. וחזה הטרם נתבאר שאם מת האדון תצא האמה לחפצי ואינה עובדת תמיד לבן וכ"ש
שאר הקדושים וראוי היה להיות כן כי הקנון ההוא יהיה קבון נכרי בשמת האב כי אינו נתרצה
לאב האמה לחכור בתו לזה האיש מפני ידיעתו בטוב תכונותיו ומוסרו ליסר בני ביתו ולשמרם מכל
דבר רע כבר נתבאר זה הטרם בראשון בקדושין:

השרש השמיני הוא שהבאיה שיחני נערות או שבגרה יצאה לחרות לפי שאינה
קטנה וכמו שאינה מכרת אלא כשהוא קטנה כן לא ישלוט האב למכרה ליות מיחי
האמנות כי צריך שיהיה כסף קנינה ראוי לגרעון שנא' והפדה וזה דבר בלתי לאפשר וכבר נתבאר
זה הטרם בא' מקדושין: **השרש** הט' אם שאין ראוי שיעד האדון לאמה העבדייה לו או לבנו
כי אין ראוי שתעמוד בבית בזולת אישות. ולזה הוא מבואר שאם התנה האב כשמכר בתו שלא
יוכל האדון ליעדה לו או לבנו תנאו בטל ועניין היעוד היא לפי הוראת הנדר מדעתה וזה מבואר
מענין היעוד ואין כח לבן ליעדה לו אם לא בדשות האב שכ' ואם לבנו יעדנה ולא אחר ואם בנו

יעדנה ואינו מיעד שתים כאחת שכ' לו יעדה ולא לאותה וחברת' כבר נתבא' זה הטרם בא' מקדושין:

השרש העשירי הוא שאין המיעד צריך לתת לו קדושין לאמה אלא יעוד לבד כי הקנין
הראשון מתיחד לקדושין אם היה שם יעוד כי זה הוא קנין הנוף היותר שלם להיות
בה ולזה לא יחסר אלא שיאחר לה בפני עדים כשיעדה שתהיה מאורסה לו בכסף שקבל אביה
כשמכרה. ואולם אמרנו בפני עדים כי בזולת זה לא יאמר קשר האישות אשר יעשנו עליו מיתה
שכ' על פי שנים עדים או ג' עדים יקום דבר כבר נתבאר זה בא' מקדושין:

השרש הי"ח הוא שאמה העבדייה יוצאה בנרעון כסף שנאחר והפדה והוא מבואר שחלות
יעוד קודמת לחלות פדיה שכ' אשר לא יעדה והפדה וראוי היה להיות כן כי אולי
תחשד זאת הבת מפני שלא רצה האדון ליעדה או מפני השתלותה לפדות' כי זה יביא אולי לחשוב
שנתעללו בה בבית האדון כבר נתבאר זה הטרם בא' מקדושי' ובא' מכתובות:

השרש הי"ט הוא שאין אמה העבדייה נמכרת אלא לאדון שאינו בה קדושין כי ראוי שיהיה
כסף הקנייה ראוי לזה כבר נתבאר זה בא' מקדושין: **השרש** הי"ג הוא שם
לאב למכור בתו לשפחות אחר שפחות וזה יתבאר ממה שאחר אם רעה בעיני אדוני' אשר לא יעדה
והפדה וגו' מגיד שאם רעה בעיני אדוניה אין האדון רשאי למכר' וזה יתבא' שהאב מושל למכר'
לעם נכרי כי הוא יותר ראוי שיהי' שליט בה אך אינה מוכרה לשפחו' אחר אישות לפי שכיון שקנת'
הבעל נקנה נופה לה עולמית וסר קנין נופה מהאב לגמרי אמנם מצד בתו לשפחות לא סר קנין
נופה ממנו אם לא היה שם יעוד כבר נתבאר זה הטרם בא' מקדושין:

השרש הי"ד הוא שאין אמה העבדייה ולא עבד עברי יוצאים בשן ועין כעבד כנעני כי אין
נופו קנוי. וכבר נתבאר זה הטרם בא' מקדושין: **השרש** הט"ו שאין הבעל
רשאי לגרוע מאשתו שארה כסותה ועונה הראויה לה ממנו וזה שאלו העניני' יתחלף שעודם לחלוף
יכלת הבעל אך עכ"פ צריך שיתן לה ההכרחי לאכול ולבוש ואע"פ שהוא עני אך אם היה עשיר
יתן לה לפי עשרו וכן העני' בעוב' כי היא תתחלף בהכרח בחלוף עניני האיש אשר נשאת לו והמשל
כי הנמל מפני שהוא הולך בדרכים רחוקים לא יתכן שיתן לאשתו עונתה בכל יום זכ"פ שיהי' רחוק
יותר בארץ הספן ולזה יהיה הראון בעונתה הראויה לה ממנו ולזה יחוייב שיהיה הראון באחרו
שאחר כסותה השאר והכסות הראויה לה ממנו כבר נתבאר זה הטרם בחמשי מכתובות:

מכה איש ומת וגו' עד וכי יפתח איש בור

ביאור המלות

צדה הוא מענין הצידה להשתדל להחיותו בחיוד כמו ואתה צודה את נפשי לקחתה: והשלחים
אמה לידו. ר"ל הכין והזמין וראוי שתדע כי מה שבקרי יוחס אל השם יתע' כמו שזכר
הרב המורה אחר ותהי אשה לבן אדוניך כאשר דבר יי' או יהיה הראון באחרו והאלהים אנה לידו
שהש"י סבב שיגיע הדע לאיש הנהרג לאחת מהסבות שיתכן שיביא הש"י בעבורם הדע לדעי' לפי
מה שביאלנו בדבריו מה"י ובבאורנו לספר איוב. שבתו. הוא מה שבבת מחלאכתו בסבת ההכרח'
נקום ינקם. ר"ל שיקחו ב"ד נקמתו ממנו והנקמה היא נפש תחת נפש והוא בסייף כמו שביארה
התורה באחרה שופך דם האדם בדם דמו ישפך ושפיכת הדם הו' בחרב לפי הנהוג ומאלהו ג"כ
שם הנקמה נופלת בחרב שכ' חרב נוקמת נקם ברית ונקים נקמת בני ישר'. בפלילים. הוא כמו
ואוזנו פלילים. והדנון בו דיינים כשעם ופללו אלהים. שקלים. הם סלעי' והסלע הוא מכסף
נקי משקל ג' מאות ושמונים ואדבע מנדנירי הסעורה לפי מה שהתבאר לקודמים מגדרו:

ביאור דברי הפרשה

מכה איש ומת מפני ההכאה היא מות ומת ואם לא הזיד להרגו אבל הרג איזו בשגגה
כאלו תאחר שיבא ביער לחטוב עצים ונשל הברזל מן הגרזן ומצא את רעהו ומת הנה
אנשים לך מקום אשר ינוס שמה והם ערי המקלט אשר זכרה התורה במה שאחר זה. וכי יזיד איש
על רעהו להרגו בערמה הנה לא יגאל בחמת מערי המקלט אבל תקחנו למות לפי מעט מזבחי
שהוא היותר ראוי שיהיה קולט וזה כי ערי הלוים קולטים כמו שיתבאר ואם מחנה לויה קולט
כ"ש מחנה שכינה והנה לחדנו מזה המקום שאין לוקחי' למות מעט מזבחי אלא מי שנתחייב מיתת
ב"ד לפי המשפט האמתי ולפי שאחר מעט מזבחי ולא אומר מעל מזבחי לחדנו שאין קולט אלא מה
שהוא עמו והוא כהן העובד עבודה שם ולפי שאחר להרגו בערמה לחדנו שראוי שיהיה ההורג בן
דעת שיוכל להעדים יראו חרש שוטה וקטן שאינם מעדיפים ויראו מי שאינו מעדים להרוג כמו
הרופא והמיסר. וראוי שתדע שאמה שיהיה המומת מישראל יתחייב ההורגו מיתה היה איש או
אשה או קטן שנאמ' ואיש כי יכה כל נפש אדם וראוי שתדע שאיזה שיהיה ההורג שיהיה בן דעת
יתחייב מיתה ולא אחר הכתוב אים אלא שדבר בהווה ולזה תתחייב האשה ההורגת הטומטום
והאנדרוגינוס וזה מבואר בנפשו מענין זאת האזהרה כי התורה נותנת לסלק ההרוקים מבין בני
אדם כדי שישלם הקבון המדיני ולזה נ"כ תמצא שהתורה באחרה בקצת המקומות שהאשה תעשה
בהזיקה לזולתה אמר ונקותה את כפה וכן ראוי שיתבאר לך שדין האשה ודין האיש א' בשא' העונשין
המהגנים זה המהגג ואומם שאר משפטי ענין הדליתה יתבארו מהקומות אחרים מהתורה ומהכה
אביו ומהכה אמו הוא חייב מיתה ולפי שלא נתבא' בתורה תאר זאת המיתה' כבדור לו הקלה שבמיתה'
והו' תנק כי אין ראוי שנטול מהעונשין כי אם מהראוי לא יותר ולפי שההכאה מצאמה נופלת על
ההכאה שים בה מיתה כאמרו ויך את המצרי לכל מכה נפש ועל הכאה שאין בה מיתה נאמר
ארבעים יכנו והיא הכאה שאין בה חבורה וכי יכה איש את עין עבדו והיא הכאה שיש בה חבורה
והיה בלתי אפשר שתהיה זאת האזהרה בהכאה שיש בה מיתה כי לא יצטרך להזהיר על זה הוא
בהכאה שאין בה מיתה ולפי שההכאה שאין בה מיתה תהיה אם הכאה שיש בה חבורה אין
ראוי שנטיל זה העונש הנפלא כי אם בהכאה שיש בה חבורה כי זה אולי היתה הכונה בזאת האבא'
ועוד שלחנו ללמד זה הדבר מענינו דנוי בזאת ההכאה היא ממין הכאת ההריגה שהאי' עליה
קודם זה אין הבדל ביניהם אלא שאין זאת ההכאה מיתה ולפי שהכאת ההריגה שיש בה חבור' לפי
הנהוג מזה הפועל הנה תהיה בזאת ההכאה חבורה. וראוי שתדע שלא יקרא מכה מה שיעשה
ע"ד הרפואה וכן אם הכה אותם אחר מיתה כי המכה היא פעל מכוון להזיק יצטער בו המוכה
ונוכב איש ומכרו ונמצא זה הנגנב ברשות הנגנב הנה ימות הגנב והנה נתבאר בפרשת כי תצא
שאחד האיש ואחד האשה לא קטן לא זולתם ממי שהוא בכלל בתורת ישראל יוכב בו זה הדין אם
נגנבהו שכ' כי ימצא איש גונב נפש מאחיו מבני ישראל כל נפש במשמע. וראוי שתדע שלא יקרא

גונב

חזקוני

שלין קדושין תופסין בה: יתן לו לאשה. הלשון מוכיח שהיא כנעני' שהיא נידו לאתה לו שאם היא מבנות אין לו כח להשיאה שלא לדעתה רק נתו קטנה דכתיב בה לא בתי נתתי: האשה ולדיה. הילדים
אחריה בכל מקום וכן הוא אומר עבדך כן אמתך. ואם אמר יאמר. צריך שיאמר נתון הם שם ויאמר נתון הם: העבד. ראוי הוא להיות עבד שהו' משה מעשה עבדים כנעניים שנמכרו שמשה כנעניים שמשעבד
אל הדלת או אל המזוזה של שמר בית דין דונמא והגאלת הלים הם: שעריך כדי לפרסם הדבר לעיני כל העוברי' שמשתמש עמו בשבילו שמשה כנעניות ושלנו לנאור שבודתו עד היובל: אם אל המזוזה.
פר"ש הקים דלת למזוזה מה מזוזה מעוש' וכו' ותרגום ירושלמי מוכים לוח דשה דלות מזוזתא ולו בתקום לעבד כלו והשינו אל הדלת שהוא קבוע אבל המזוזה והיינו מעומד וכן אם מדע כי שור נגח הו' אם יומת
נעשוני כאן פר"ש כשבשתי על המשקוף ואמרתי כי בי בני ישראל עבדי'. מו"ק שבוק זה לא נאמר עד סיני ועוד פר"ש ואם במוכר עצמו אין משמשה כי לי בני ישראל עבדים והלך זה וקנה אדון לעצמו
משייב הוא משמש זה להיות נרצע לפי' נר' והולך זה וקונה לנוסר לבוש שבנגדו כשרונה לנאמן שפטי והולך ישוור וקונה לו אדון שמנגדו כשרונה לנאמן שפטי. שם ספר"ש כאן אחן משמש בסיני כי לי בני ישראל
עבדי' אינו לאדון ספרש' זו נכללה בפרשת בהר ספר"ש לעבלה שהרי כי לי בני ישראל עבדים לא כאמר עד לאמר מתן תורה ועוד פרש"ו אחן משמשה בסיני לא מתנבא ה"נ ול"נ לא מתנבא דלא מתנבא לייר
בנאבר נעשוה ומשוייב מיתה ואינו נמכר אבל לא לא מתנבא לייר בנגנב בנגנבו הא דכתיב לא תגנבו לא תגנבו ספי מגנלן ושאר עבירות משו' דדמי לבריית ספי מהקב"ה מה שאין כן בגזלן ושאר
עבירות כמו שסבו רבותינו ז"ל מלמידיו אם דבן יושבן בן אבלי מפני מה המעבירה תורה בגנבה יותר מגזלן אמר לכם זה הטוה כבוד שבד לבבוד קונו וזה לא הטוה כבוד שבד לבבוד קונו בגיבול מה אין שלמים
כאילו אינו רואה ואוזן שלמשה כאילו אינו שומע. ואם יגרם מבעליו רגעת אונו סוכים עליו שהוא שבדו כשתהיה נגרם שזה לרגיעת הדלת ונם האדון לא יוכל לעבדר על שבד אחר אחרי
רגיעה שבבד והדלת לא יהיו שווה כי אחת תהיה נבוהה והאחרת נמוכה: ורבע אזניו. מה מנוה הקב"ה לרגות שבד מבני ישראל שלא ישבו בו שלום לעבר כנעני הוא כשיגיע שיבוד כל כך:
אמר לאמו. ולא יוכל לאמר אני נעשתי את נפשי שם: את אמו שכן דרך לעשו לבני אדם שעושין דבר אחר לבני אדם שבעשין כן לבני: בערבע. שמעתי אדר' אמר הקב"ה אני נתתי שבד ישראל שהו' של
ד' אחות שבה ואם' כ' הלבתי את הקן בשבילם וקרבתי את השמנו' והלך זה ושבבד את מעמו ירבה בכלי שהוא שולה בגיבוי' ל' מאות והיא מרבע: ושבדו. ולא את הכן ולא את הבת מכאן אחרי שבד אבדי עובד
את שבו ואינו עובד את הבת כבר' והעבדי לא אם הבן ולא את הבת: לעולם אבד. לעולם אבד בשמעו כי' ואת"ל דבבי הוא לשה לי והתבלבל' אמ' השם' שבד אבדי אמר לעולם אבד לעולם
לא כ"ם אל ד"ה אינו אינו לעולם כמשמעו כל ימי אינו של לדון שהם עולם שלו כלומר עד סוף ימי אינו שהם ע' שבה שמשמעת הוא מבשו בן כ"ה שבה וימי שיעבוד הדרי ע"ש אל המשמעת תשובו מני' שלם
פנע בו יוכל קודם מיתת האדון שיצא ועוד פרש"י מנין שמעשים שבה קרוייס עולם וכן מבינו בשמוא הרשע הקדש ושב שם עד עולם וכשהבלאתו הים בן ג' שנים וכל ימיו הין ג' שבי' וכי

וַאֲרֵי יִזְבֵּן גֻּבָר יַת בְּרַתֵּיהּ לְאַמְּהוּ לָא
תִפּוֹק כְּמַפְקָמַת עַבְדִּין: אִם בִּישָׁא
בְּעֵינֵי רִבּוֹנָהּ דְּיִקַיְּמֵהּ לֵיהּ וְיִפְרְקִנָּהּ
לְגֻבַר אוֹחֲרָן לֵית לֵיהּ רְשׁוּ לְזַבְּנָהּ
בְּמִישְׁלְטֵיהּ בָּהּ: וְאִם לִבְרֵיהּ יְקַיְּמִנָּהּ
כְּהִילְכַת בְּנָת יִשְׂרָאֵל יַעְבֵּיד לָהּ: אִם
אָחֳרָנְיָתָא יָסֵב לֵיהּ זִיוָנָהּ כְּסוּתָהּ
וְעוֹנָתָהּ לָא יִמְנָע: וְאִם תְּלָת אִלֵּין
לָא יַעְבֵּיד לָהּ וְתִפּוֹק מַגָּן בְּלָא כְסָף:
דְּיִמְחֵי אֵינָשׁ וְיִקְטְלִנֵּיהּ אִתְקְטָלָא
יִתְקְטֵל: וּדְלָא כְמִן לֵיהּ וּמִן קֳדָם יְיָ
אִתְמְסַר לִידֵיהּ וַאֲשׁוּי

וְכִי יִמְכֹּר אִישׁ אֶת בִּתּוֹ לְאָמָה לֹא
תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים: אִם רָעָה
בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר לֹא יְעָדָהּ וְהִפְדָּהּ
לְעַם נָכְרִי לֹא יִמְשֹׁל לִמְכָרָהּ בְּבִגְדוֹ
בָהּ: וְאִם לִבְנוֹ יְיַעֲדֶנָּה כְּמִשְׁפַּט
הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה לָּהּ: אִם אַחֶרֶת יִקָּח
לוֹ שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע:
וְאִם שֶׁלֹשׁ אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ וְיָצְאָה
חִנָּם אֵין כָּסֶף: ס

מַכֵּה אִישׁ וָמֵת מוֹת יוּמָת: וַאֲשֶׁר
לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ
וְשַׂמְתִּי

במשפט ז' רפים ה' פתחים וב' קמצין וסי' כמשפט הבנות · כמשפט צדונים · את יי' היו יראים · ויעשו את חג הסכות · ויעמר כמשפט דויד אביו · פנתה אלי וחנני · ולכל העלות עלות · כ' כתראי קמץ : יעדה ג' וסי' אם רעה בעיני אדניה · אל אשקלון ואל חוף הים · שמעו מטה ומי יעדה : שארה ב' פסוי מן ג' מלין מורדפי' ומפקין ה' וסי' שארה כסותה ועונתה · אן ראה ויספרה הכינה וגם חקרה · וחר מן ד' מלין מפיק מורדפי' משושחגה חדשה שבתה : ועונתה ד' חס' בליש' וסי' שארה כסותה · מענה אלהי קדם · היתן כפיר קולו ממעונתו · וימלא טרף חוריו ומענתיו : ואשר לא ח' נמסר פרשת וארא :

לת בתו לאמה · קטן' היא שהיא בלשות הלב כמו הבת שהוא מפר את נדרה · ומלת לעם נכרי עם זה הפסוק היא דבק' כי על האב ידבר לעם נכרי : לא ימשול למכרה בבגדו בה · אמו מדוע נבגד היא באחיו ואמת ובכן הוא כי אין רשות לאדון למכרה לאיש מישר' וזה ידענו מהקבלה ושמו זה לזכר ולאסמכתא ואל תתמה בעבו' מרחק לעם נכרי מזה הפסו' כי כמוהו: אלם ישלם כאשר אפרש אמרם אמר הגאון כי לעם נכרי כמו לאיש נכרי וכמוהו הנוי גם לדיק תהרוג וזה לא יתכן שיאמר על היחיד באחת הלשונות כי נכון הוא שיאמר ויאמר יער' כי הוא שם המין הכולל כמו ויאמר מנרים רק להיות שם שמעמו כלל כמו עם וגוי יקהל ועדה לא יתכן שיאמר על היחיד ופי' הגוי גם לדיק שם מפורש כי האמת עלי ועל ממלכתי חפץ' גדולה · וטעם לא תצא כצאת העבדים שיצאת' לעולם אחר שם שני כי גם זאת תצא אם הגיעו שם שני כאשר הוא כתו' כי יתכר לך מחיך העברי או העבריה ועבדך שם שני' רק אם הגיעו קודם שם לזמן שהיה ברשותה תצא : ואם רעה · שלא מצאה חן בעיניו אחר שקנה אותה שיאמר לאשה וזה הוא מעם אשר לא יעדה שהיא ישמדה לו להיותה אשתו לו יעדה להיותה אשתו בנו ודע כי לא לו · קרי וכתוב הוא בפני' בא"לף ובחון בו"יו ואמר הגאון כי שני טעמים יש לו כמו הוא עשנו ולא אנחנו המעם האחד כי אנחנו לא עשינו עצמנו והשני כי לו אנחנו והנכון בעיני בי זה השני הוא האמת לבדו וכבה בולם אמר רבי יהוד' המדקדק הנאמנו לא נוכל להפרי' במבטא בין לא באלף ובין לו בו"יו לו בה"א כמו הלא היא ברבת בני עמון כל אלה הפסוקים א"לף מבפנים ומבחוץ ו"יו כל אלה כדרך קריאת' הוא טעמם · ודע כי מלת והפדה מהפעלי' היוצאים כמו והפדך אשר פדה את נפשי כי פדיתי' והנה והפדה פועל יולא לשני' פעולי' כמו המלמיח הריס חליר לו כמו ראובן האביל לשמעון לחם והנה והפדה שיבקש פדיונה ויקבלנו בין שתפדה היא עצמה לו אביה לו אחד מקרוביה כי אם היא קרובה אל שם שנים יחשבו כמה שנים עבדה וכמה המרחק עד הבביעית לו עד הזמן שתהא ברשותה וכפי החשבון יהיה הפדיון : ולעם נכרי · פירשו דע כי כל עם שאינו יער' יקרא נכר ושאינו כמו זר כי זר יקרא שאינו ממשפחת השבט והנ' אם אמרנו כי יער' יקרא נכרי בעבור עבר והיה הוא עובר הפס והנה מי שהוא ממשפחתו ועל אמתתו יקר' עברי ואם אמרנו בעבור אברהם נקרא כן הנה כתוב כי ביצחק יקרא לך זרע לף על פי שבישמעאל כתו' כי זרעך הוא לא נתנה האמרן רק ליצחק לבדו וכני יצחק היו יעקב ועשו וכתו' ביצחק כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והנה לא נקרא לו זרע רק ביעקב לבדו אשר לו כתב' האמרן והנה נכרי יחשבו בני הפילגשי' ובני עשו עמהם : ואם לבנו · ידענה · על משקל יירשנה מועד כמו מוקד · ועשה כמשפ' הבנו' בנות יער' הבתולות שלא נמכרו' : יעשה לה · הבן גם האב אם הוא יקחנה : אם אחרת · בין שתהיה מבנות ישראל שנמכרה או לא נמכרה: שארה · מזונה שיעמיד שארה שהוא בשרה : ועונתה · יש אומ' דירתה וכמוהו לפי דעת' ועונה אייס ועונת' שמה ולפי דעתי כי ועל' אייס כמשמעו כמו ועניות ואמר' דרך משל כי שם כתו' ושעיר על רעהו יקר' גם ועונת' שמה תגנן כמו ענו לי' בתולה ופי' ועונתה על המשכב שהוא עת דודי' כי מלת עת בחסרון נ' ון כמו אמת על כן נדגש ת"ון והנה עתך או עתו' כמו אמתו גם כן עתה והנ' ועונת' מגזרת עת ועת היא זאת העת : ואם · אחו דרך קצרה כמו שלש שאיס כי הנכון השלש האלה ורבי חשבו כי השלש האלה הם שארה כסות' ועונתה וזה לא יתכן כי אחר שאמ' כמשפ הבנו יעשה לה ומיזב הבנות אלה השלש ואין צורך להזכ' זה ועוד כי יפת תאר שהיה נכרי כתו' עליה ומכו' לא תמכרנ' בכסף ואף כי זאת רק הנכון שהוא ואם אחת משלש אלה שהוא לא יעשה לה לבנו יעדנה ולא יפדנ' תלת אם בהיותה ברשותה וכמוהו אם יגע ממת בשם בכל אלה הסמות פי' בחמ' מאלה וכמוהו רבי' ואמ' הגאון מה טעם לומ' אין כסף אחר שאמ' ולא אמר מנס והוא הנכון כי אם אלה בביתו והאיה עלי' ברשותה לא תמכרנ' לי בלוס ולפי דעתי אין צורך כי הוא חוספת ביאור כדרך כי מת אתה ולא תחיה : מכה איש מע' מע' להזכיר זה אחר זכר העבד והאמ' כי נרי' לפרש משפ' מכה עבדו ואמתו וזה האיש הוא מיער' : מות יומת · כל מות יומת הדב' תלוי בב"ל חוץ מאחד כאשר הרלה בסמו' : ואשר לא צדה · כמו בגדיה ואחה צודה את נפשי והנה הוא כאין אורב ומשם בחזיר : אנה לידו · כמו כי מתאנ' הוא לי מבקש סבו' ועלילו' והנ' טעמו שהשם סבב ותקן עלילו' שיחות זה מיד זה ולא עלת' בתחבולתו והנ' סבב לו זה בעבור עון אחר שעשה כדי שיגלה ממקומו וכתיב לא יאנוס' לגדיק כל אין : וכי

וכי ימכר איש את בתו לאמה · בקטנה הכתוב מדבר יכול אפילו הביאה סימנין אמרי קל וחומר ומה הכורה קודם לכן יוצאה בסימנין כמו שכתוב ויצאה חנם אין לסוף שאנו דורשין אותו לסימני נערו' שאינה מכורה אינו דין שלא תמכר · לא תצא כצאת העבדים · כיציאת עבדים כנעניים שיוצאין בשן ועין אבל לא תצא בשן ועין אלא עובדת שם או עד היובל לו עד שתביא סימנין וכל הקודם קול' לחירות ונותן לה דמי עינ' אן דמי שינה אן אינו אלא כצאת עבדים בשם ויובל ת"ל כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה מקיש עברי לעבריה לכל יציאותיו מה עברי יוצא בשם ויובל אף עבריה יוצאה בשם ויובל ותנו לא תצא כצאת העבדים לא תצא ברחשי איכר ס כעבדי' כנעניים יכול העברי יוצא ברחשי איכרי' תלמוד לומר העברי או העבריה מקיש עברי לעבריה מה העברי אינ' יוצא' ברחשי איכרי אף הר אינו יוצא ברחשי איכרי' : אם רע' בעיני אדוני · שלא נשא' חן בעיניו לבועל : אשר לא יעדה · שהיה לו ליעדה ולהכנים' לו לאש וכסף קנייתה הוא כסף קדושי' וכאן רמז לך הכתו' שמצוה ביעוד ורמז לך שאינ' צריכה קדושין אחרי' : והפדה · יתן לה מקו' להפדו' ולצאת שאף הוא מסייע בפדיונ' ומה הוא מקו' שנותן לה שמגרע מפדיונ' במספ' הנני' שעשת אצלו כאילו היא שכור' אצלו כיצד הרי שקנאה במנה ועשתה אצלו שתי שנים אומרי' לו יודע היית שעתידה לצאת לסוף שם נמצא שקנית עבודת כל שנה וש' בשני' המנ' ועשת' אצלך שתי שני' הרי שליש' המנ' שוה שני שליש המנה ותצא מאצלך : לעם נכרי לא ימשול למכרה · שאינו רשאי למוכרה לאחר לא האדון ולא האב : בבגדו בה · אם בא לבגוד בה שלא קיי' בה מצות ייעוד וכן אביה מאחר שבגד בה ומכרה לזה : ואם לבנו ייעדנה · האדון מלמד שאף בנו קש תחתיו ליעדה אם ירצה אביו ואינו צריך לקדש קדושין אחרים אלא אומר לה הרי את מיועדת לי בכסף שיקבל אביך בדמיך : כמשפט הבנות · שאר כסות ועונה : אם אחרת יקח לו · עליה : שארה כסות ועונתה לא יגרע · מן האמ' שייעד לו כבר : שארה · מזונו' : כסותה · כמשמעו · עונתה · תשמיש : ואם שלש אלה לא יעשה לה · אם אחת משלש אלה לא יעשה לה ומה הן השלש יעדנה לו או לבנו או יגרע מפדיונה ותצא וזה לא יעדה לא לו ולא לבנו והיא לא היה בידה לפדות את עצמה : ויצאה חנם · ריבה לה יציאה לזו יותר ממה שריבה לעבדים ומה היא היציאה למדך שתצא בסימני' ותשהה עמו עד שתביא סימנין ואם הגיעו שם שני' קול' סימנין כבר למדנו שתצא שב' העברי או העבריה ועבדך שם שנים ומהו האמור כאן ויצאה חנם שאם קדמו סימנין לשם שנים תצא בהן או אינו אומר שתצא אלא בבגרות תלמוד לומר אין כסף לרבות יציאת בגרות ואם לא נאמרו שניה' הייתי אומר ויצאה חנם זו בגרו' לכך נאמרו שניה' שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק : מכה איש ומת · כתובי' נאמרו בפרש' רוצחין ומה שבידי לפרש למה בתו כולם אפרש : מכה איש ומת · למה נאמ' לפי שב' ואיש כי יכה כל נפש אדם שומע אני הכאה בלא מיתה תלמוד לומר מכה איש ומת אינו חייב אלא בהכאה של מיתה ואם נאמר מכה איש ולא נאמ' ואיש כי יכה הייתי אומר אינו חי' עד שיכה איש שהכה את הא' ואת הקטן מגין ת"ל כי יכה כל נפש אדם אפי' קטן והפי' אשה ועוד אינו נאמר ומכה איש שומע אני אפי' קטן שהרג ושהכה יהא חייב ת"ל ואיש כי יכה ולא קטן שהכה ועוד כי יכה כל נפש אדם אפי' נפלים במשמע ת"ל מכה איש אינו חייב עד שיכה בן קיימא הראוי להיות איש : ואשר לא צדה · לא אורב לו ולא נתכון : צדה · לשון אורב וכן הוא אומ' ואתה צודה את נפשי לקחתה ולא יתכן לומ' צדה לשון הצד ציד שצידת חיות אין כופל ה"א בפעל שלה ושם דבר בה ציד וזה שם דבר בו לדייה ופועל שלו צודה זה פועל שלו בד ואומר מגי פתרונו כתרגומו ודלא כמן ליה ומנחש חברו בחלק בד ציד ואין אני מודה לו ואם יש לחברו באחת מתחלקות של בד נחברנו בחלק על בד תבשלו בלה אודה ומילי' לבד עילאה יתלב אף כאן אשר לא צדה לא בדד למלאת לו שוש בד מית' ואף זה יש להראר עליו ת"ת לשון אורב הוא : והאלהים אנה לידו · זמן לידו לשון לא תאונה אליך רעה לא יאונה לבדיק כל אין מתאנה הוא לי מזדמן למצות לי עלה : והאלהים אנה לידו · ולמה תלה זאת מלפניו הוא שאמר דוד כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע ומשל הקדמוני היא התורה שהיא משל הקדוש ברוך הוא שהוא קדמונו של עולם והיכן אמרה תורה מרשעים יצא רשע והאלהים אנה לידו במה הכתוב מדבר בשני בני אדם אחד הרג שוגג ואחד הרג מזיד ולא היו בהם עדים שיעידו זה לא נהרג וזה לא נלה הקדוש ברוך הוא מזמנן לפונדק א' זה שהרג שוגג עול' בסול' ונופל על זה שהרג במזיד והורגו ועדים מעידי' עליו ומחייבים אותו לגלות נמצא זה שהרג שוגג גולה וזה שהרג במזיד נהרג : ושמתי

בבגדו · לשון בגדי לשון בגדי

שארה · ב' · פסוק ון ב' · מלי מורדפין · ומפקין ל' ומפקין · ויחד מקומות מלין מורדפין מפיק

אמרי נועם

לא יעבוד לאכרה בבגדו בה · ב' באחיו הבא הבני ומתפשטו בבגדו דזה רמז הפסוקים בפה שמלקו רבותינו איכא ע"ד כיון שבגד בה שוב אינו יכול לאכרה ואיכא ע"ד כיון שבי' עליו אליה שוב לא יאכרנ' :

מ"ע ספורנו

לא תצא כצאת העבדים · אין ראוי לאדם כאר לקנו' עבריה לשמחה אלא תדעתה · אבל תביה מקנתו לקחתה לאשה לו או לבנו ולכן דעיה יהיו נתונים לקדושין לאנים שהם ובאי בהם כפי מה שנא בקבלתם ז"ל אם רצה בעיני אדוניה · אף על פי כן אם לא תיאר בעיניו לא יעשנה שפחה יצאתה אבל יעבוד האב והאדון לפדותה : לעם נכרי לא יעבוד לאכרה בבגדו בה · בלא יעבוד לאכרה בבגדו בה · אמר בעבור לאחרי · אמר בעבור לאחרי · אמר בעבור לאחרי

גונב אם נגנב נמצא בידו כמו בחי ותלמידו ואחיו הקטן ומה שידמה לזה ויתבאר
זה עוד ומה שלמדה התורה ומצא בידו ר"ל שיהיה נמצא בידו אח' הגנבה פרט לאו שהם מצויין
בידו ואינו חייב על שיכניסנו ברשותו שב' ומצא בידו ואינו חייב על שימכר הגנב בעצמו פרט
לאומ' האשה לולדותיה או מה שידמה לזה שב' ומכרו שימכ' אותו בעצמו והנה זאת המיתה היא
בחנק כי לא נתבא' תורה בתורה ואולם שאל דיני גונב נפש יתבארו בפרשת כי תצא ומקלל אביו
ואמו מות יומת בסקילה שב' אביו ואמו קלל דמיו בו וכב' יתבא' שזה מורה על הסקיל' ממה שאמר'
תורה בחנק ירגמו אותם דמיהם בם והנה זאת הקללה היא בשם מהשמות המיוחדים לשם יתעלה
לא בכנוי מה כתבאר מענין הקללות הכתובות בפרשת שופטים שהם בשם המפורש • ואיזה שתדע
שכב' יתחייב על הקללה אע"פ שקללם שלא בפניהם ולא נצטערו בקללה ההיא כי הקללה תלו' על
זה האופן כמו שאמרה התורה לא תקלל חרש ולאות הסכה ולאות הסכה יתחייב בקללה אפי' לאחר מיתת אביו
ואמו וזה מבואר מאד ואיזה שתדע שלא יתחייב על הכאת אביו ואמו ועל קללתם אם לא היו ישראל'
מה כבר נלמד מעניינו כי כל אלו הדינים הם בישראל לבד כמו שיתבא' בדונא שב' וכי יזיד איש על
רעהו ונגנב בפשות מתבאר זה ג"כ כמו שקדם ואולם מדברי סופרים הנה הגר אסור להכות אביו
ואמו ולקללם • וכי יריבון אנשים והנה איש את רעהו בחנם או באגרוף באופן שלא יומת במכה
ההיא ובכל המוכה למשכב אם יקום המוכה והתהלך בחוץ על משענת טבעיו ר"ל שיעמוד לבריאתו
ונקה המכה מהמיתה אבל יתן לו מהזמון בשיעור מה שנתבטל מהמלאכה בשנת המכה ההיא
ויפרע שכר הרופא לרפאתו ממה שיקרה מהחולי בשנת המכה ההי' והנה לחדמו ממה שיאחר
בחנם או באגרוף שאינו חייב בנזקין אם לא היה בדרך שהכהו בו כדי להזיק כמו הענין בחנם או
באגרוף וזה הענין ג"כ אמר שבלחדמו על נד ההיק' ממה שזכרה התורה במיתה או בחנם יד אשר
יחות בה הכהו ר"ל שהיה בו כדי להמית ואיזה שתדע שהו' מן היושר שיהיו אומדים אותו את שהכ'
אם יש במכה ההיא כדי להמית ואם אין בה כדי להמית יפטר המכה מהמיתה וזה שהאדם שלא
הוכה אפשר שיקרו לו מקרים יומת בהם והמית הענין כן הנה אם תיבנו המכה מיתה במות
המוכה קודם שירפא מהמכה הנה יומת המכה בלא משפט כשמת המוכה בשנת מקרי אחרים לא
בשנת המכה והתורה אחרה וכי יזיד איש על רעהו להרגו שיהיה הוא הרוצח אותו ולזה יתחייב
שיהיו אומדין המכה אם שיתכן שיומת בה המוכה ואם היא באופן שיאמדו אותו שכבר יוכל לקום
ולהתהלך בחוץ על משענת טבעיו יהיה המכה פטור מהמיתה ואע"פ שיומת המוכה והנה ענין
השנת הוא שיתן לו מה שבטלו ממלאכתו אשר הו' יכול לעשותה ואינו דומה שבת מי שהוא מוקב
מרגליות לשבת מי שהוא עושה מעשה מתה ולזה אחר שבת והנה אם היתה מלאכ' המוכה מהאיש
המכה אותו כמו שהיה עבד עברי הנה יפטר המכה מהשבת וענין הרפוי שיתן שכר הרופא לרפא
אותו על שיתי' מהמכה ההי' והמקרים הנאים בשבתה כשו תאחר שהעלתה המכה לאחיו אם
מנסתרה אח' שתיתה ולא יתחייב המכה לרפאת מה שיהיה למוכה מהחולי בשבת רוצ הנגנתו כי
הו' לא נתחייב כי אם על רפואת מה שבא לו מהחיתה בשבתו וכן הענין בשבת חה מבואר בנפשו
מלשון התורה ומענין זאת החלטה כי זה לחנם היה מהתורה על נד היוש שישלם לו מה שהוקו לא
ישלם לו מה שהגיע לו מהמחק לא בשבתו • וכי יכה איש את עבדו הכנעני או את אמתו הכנעני
בשבט ומת תחת ידו רוצה לומ' שימות תכף קודם שיעברו עשרים ואחד שעות הנה יהרג אדוניו
בחרב אך אם יחיה ושלם שהוא משקיעת השמ' עד שוכו לשקוע שנית או יחיה משני ימי' כשיעמו'
היום השלם הנה לא ימות אדוניו כי כספו הו' • ואיזה שתדע כי האדם יהרג על הריגתו העבד
והאמה הכנעני' כי הם בעלי תורה זולת מצות מעטות יהיו פטורי' עליה כמו הענין באם ישראלית
ולזה היה העבד בכלל בזה שאחר וכי יזיד איש על רעהו כי העבד הוא רע לבו בענין התור' ואומנם
הקלה התורה במשפט מפני היותו כספו • כמו שאחר לא יקום כי כספו הוא ומפני זה יהיה לו
רשות ליסרו אך לא יחשול להכותו מכה אכזרית שימות בו • ואיזה שתדע שאם לא היה זה העבד
בלו שלו אז זאת האמה לא ינהג בו דין יום או מחיים אך יהיה האדון נהרג עליו אם מת בשבת המכ'
אפילו אחר זמן מרובה כמו הענין בהריגת שאר האנשים ולמדנו זה ממה שאחר את עבדו זאת
אמתו כי כספו הוא ואם לא היה עבדו בעת שהכהו וקנה אותו קודם שימות אז הכף רגו' שבכר
היה עבדו בעת שהכהו ואינו עבדו בעת שמת לא ינהג בו דין יום או יומים שב' וכי יכה איש עבדו
שיהיה עבדו בעת שהכהו ומת תחת ידו שיהיה ברשותו בעת שמת • ובכר נלמד זה ג"כ ממה שאמ'
לא יוקם כי כספו הוא שבכר יתבאר מזה שהו' כספו בעת מותו וזה מבואר בנפשו ובכר כתב הר"ם
ז"ל כי לזה אחרה תורה בשבט מפני שיש לו רשו' ליסרו אבל אם הכהו בחרב אינו בדין יום או יומי'
כי אין לו רשות להכותו בזה האופן ודברים של טעם הם • הנה יענש המכה כאשר ישית עליו בעל
האשה לתת בדמי הולדות ויתן דמי הולדות על פי הדיינין ר"ל שאם היה בעל האשה מקשה לשאול
הנה הדיינין ישפטו ביניהם על נד השומת והזומד • והמשל שאם יפטרהו בעל האשה במנה אף
על פי שלפי השומת יהיה ערך מזה יותר ממנה יפטר המזיק במנה כי דמי ולדות לבעל ולזה יש לו
לחתול ואיזה היה יהיה ערך הולדות לבעל לפי שהבנים הם שלו ולו הם מתיחסים ומאת השומת
הוא שיראו כמה תמכר אשה הרה כזו וכמה תמכר בהיותה בלתי הרה ומה שתמכר יותר בהיותה
הרה הוא לבעל ואם אמון יהיה באשה הנה יהרג הורג' ולא יענש במתון ומה אמנם יהיה בשבתכון
לאשה אבל אם נתכון לחברו והרג את האשה פטור כמו שביארנו במה שקדם ואז לא יפטר מדמי
ולדות כי התורה לא פטרה אותו מדמי ולדות אם הרג את האשה אלא מפני שיתנו נפש תחת נפש
ולדות כי התורה בחמלת מה ומשלם וכן מצאנו במכ' רעהו באגרוף שלא נתחייב מתון לא כשלא
ואין לאזי שיהיה מת ומשלם וכן מצאנו במכ' רעהו באגרוף שלא נתחייב מתון לא כשלא
ימות המכה • עין תחת עין • ר"ל אם לא יהיה אמון אם שאם היה אם אמון יהיה הענש נפש
תחת נפש אמנם כשלא היה אם אמון יענש במתון • וזה כי בולדות אע"פ שהיה סופם להיות נפש
מפני שאינם עתה שלמי הבריאה לא יענש כי אם במתון ואותו המתון יהיה לבעל כמו שקד' ואם
היה המזיק באופן אחר כאלו תאחר שחברו עינה או אבר מאיברי יהיו אומדין עין תחת עין בתתון
כאלו תאחר כשילאו כמה יהיה ערך המזיק בעין וכמה יהיה ערכו אחר שחסר עינו ואותו הפחת
ישלם המזיק וכבר יתבאר לך מזה הענוש הוא מתון ממה שאומר ומה שכב' מצאנו בחקין אם בהם
עונש מתון כמו שקדם באחרו רק שבתו יתן ורפא ירפא • וכן הענין בולדות שהם כאבר מאברי
האשה ולזה ראוי שיהיה הענין כן באלו המקרין ואין לאומ' שיאחר שכבר יעשו לו מכה כמכה ההי'
ויתן עם זה השבת והרפוי כי אין זה מיושר התורה שיענש יותר ממה שהזיק ולזה הוא מבואר שהוא
יפטר במתון ועוד כי הרוח הולדות הו' יותר עצום מהרוח האיברי' ואין ראוי שיהיה עונש על הרוח
היותר עצום יותר קל ואם היה אחרו עין תחת עין כפשוטו יהיה הענוש עליו יותר מהענוש על
הולדות כי עונש הגוף הוא יותר קשה לאין שיעור מעונש הממון ובזה כי כמו שבהרוח המיתה אין
הבדל בין בין הענוש שיגיע על המתת עבדו והענוש אשר יגיע על המתת אמתו כן ראוי שיהיה
הענין בחקין והכ' מצאנו הענוש על מזקי העבד מתון כי הוא ישלם לאחדון אחר ישלם לא תחת עינו או תחת שנו
ואם היה אחרו עין תחת עין כפשוטו היה ראוי שיהיה כן בענוש אשר יגיע לאדון בשתתו עין עבדו
לא יהיה הבדל ביניהם בתון אבל יהיה ההבדל ביניהם באופן אחר כאלו תאחר שאם יעמוד זמן
מה אחר ההכאה קודם שתשבת עינו יפטר האדון ובזה הכירה באחילו החבלות החמור
תחלה כמו שנתבאר בזה שיבא וכבר התחילה לבאר שהענוש בחקין הוא מתון בזה שחייב לתת
שבת ורפוי בזה שאחר כי כבר ינקה המכ' מענוש אחר ואחר זה רצתה לבאר אופן הענוש
שלא תעשה שיפטר בשבת ורפוי אבל אם היתה החבלת בולדות יתן ג"כ דמי הולדות ואם היתה

החבלה בחיבדים אחרים יתן דמי האברים ההם ועוד כי התורה אחרה באחר כולל כי כשלא יהי'
אמון יענש במתון ולזה יהיה שב אחרו עין תחת עין אל מה שאחר ענוש יענש ר"ל שהוא יענש
במתון עין תחת עין ועוד כי עונש הגוף ועונש המתון הם עונשים אין התיחסות ביניהם ואיזו
שיהיה העונש לפי המדי והבחינת הענין כן ראוי כי הדברים אשר יהיה עונשם בגוף אין להם יחס
אל הדברים אשר ענשם מתון כי ההקש הוא אחד וכאשר היה זה כן הנה אין השקל שיתתף בדבר
אחר בעינו עונש הגוף ועונש המתון ולפי שכבר התבאר שבכמו אלו הדברים יהיו שם עונש במתון
שב' רק שבתו יתן ורפא ירפא הנה הוא בלתי אפשר שיהיה שם עונ' גוף ג"כ ולא יקשה בעיני' איך
יתכן שיוכן אחרו עין תחת עין מתון כי כמו זה הלשון אחרה התורה בזה שהיא ממון אמ' בפרשת
אחור אל הבנים ומכה נפש בהמה ישלמנה נפש תחת נפש ויותר זה ממה שאמור אחר זה השור
יסקל וגם בעליו יומת שהוא בלי ספק מתון כמו שנבאר בהגיענו שם בג"ה • הנה קראה התורה
מיתה תתו דמי נפשו באחרו אם כופר יושת עליו ונתן פדיון נפשו ועוד כי התורה אחרה ולא תקחו
כופר לנפש רוצח וגו' למדנו מזה לפי מה שנתבאר בפרשים הכוללים שבאה לאחר מזה יקחו
כופר ולזה יתבאר שבכמו אלו החבלות יהיה העונש ממון ואחר שהתישב לנו זה בשלים ביאו' הענין
אחר שאם לא יהיה שם אמון הנה יענש בזה שחבל במתון עין תחת עין ר"ל שישומו דמי עין המזק
וישלם לו וזאת השומא תהיה כשישומו למה יהיו דמיו אם יחל' קודם שנפחת עינו וכזה יהיו דמיו
אם יחל' אחר הפחתו וכבר יתבאר בזה שקדם שהוא יתן לו ג"כ הפחת והרפוי • וכבר יתבאר לך
ג"כ שהוא ישלים דמי נזקו אשר נגטבל בזאת החבלה מן הענין בעצמו ומזה שמבר מזה בתורה
זה שהוא ראוי שישלם לו זה הנזק אם תוצאת האנשים שיעשו מלאכה שכל מה שיגיע במלאכ'
הרוח מהנזק יותר יותן להם שכירות הנ והנה מכר זה ג"כ בתורה באחרו בזה תחת כזה והנה
אפשר בכזה שלא יגיע בו מזק זולת הנזק כאלו תאחר שבאתי בשבוד על נפשו ואחר גם כן בנקש
האוכם תחת אשר עינה ר"ל שהוא ישלם זה בעבור שנזיק אותה וכבר יתבאר לך שהוא ישלם דמי
הבשת כי אתה תמצא באנשים שיקחו שכירות בעשיית המלאכות שכל מה שיהיה הבשת בעשיית
המלאכה ההיא יותר עצום יתן להם שכירות יותר הנ וכבר נלמד זה ג"כ ממה שאמרה התורה
ושלחה את ידה והחזיקה במבושיו וקצותה את כפה וזה כי התור' לקחה הפרט אשר יהיה בו בושת
להורות שבבר הקדימה התורה בענין הבושת ולזה תמצא ג"כ שיענש מוציא שם רע מפני הבושת כי
הוא לא הזיק באופן אחר ועם כל זה עונשה אותו התורה מאת כסף ומזה התקו' יתבאר לך כי בושת
כלו ממון לא קנס כמו שחשבו רבי' ולזה אחרו ז"ל משלם בושת ופגם על פי עצמו ואינו משלם קנס
כבר באחרו לך כי הבושת הוא ממון ועוד כי הם אחרו באחר כולל כל מי שאינו משלם כמה שהזיק
אינו משלם על פי עצמו ולפי שהבשת הוא דבר שמשלם בו כמה שהזיק כי הוא משוער לפי המבוים
והמתבויים הנה הוא יהיה משתל' על פי עצמו ומה שזה דרכו הוא ממון ולא יעבר מה שאחרו בלשון
החוכל על ענין הבשת חסדא חסדא קנסו' הוא מובנת בבבל • שורה שהבשת הוא קנס כי הבשת
המזכר שם הוא קנוד ולא ישוער לפי המבוים והמתבויים ומה שזה דרכו הוא קנס ולזאת הסב' קראנו
ל' של עבד קנס ואע"פ שעיקרו ממון לפי שהתורה השוה בזה עבד לעבד וכבר יתבאר זה לך ג"כ
מהקומות רבים מהתלמוד שהבשת הוא ממון ואין הנה מקום זאת התקילה כי הוא יותר לאזי
באחרים הלאחדיים • ואיזו שתדע כי דמי הולדות הם לבעל כשהיה מי בשעת נגיפה כי התורה
זכתה לו לאוכם אם נגפוה אחר מיתת הבעל יהיו דמי ולדות לאשה לא לאחרי הבעל וכן הענין בזה
שהיה מעוברת ואין לה בעל שדמי הולדת הם שלה וזה מבואר בבפשו לפי לשון משפטי התורה עם
מה שהתבאר מהשרשים הכוללי' ומזה יתבאר שאם היה בעלה גר ואין לו יורשין ואבל בה בתוי הגר
ומת הנה יפטר מדמי ולדות כי בכסיו הם הפקר וכל הקודם בהם זכה ובכאן התבאר שהחובל
באחרו חייב באחרה דברים במזק אם חבל בו באופן שלא יעשה לענינו הר"אמון כמו שפחת עינו או
קטע ידו ובשבת ורפוי ובעבר ובבשת וכבר תהיה החבלה באופן שיתחייב בקנסת אלו הדברים זולת
קנסת כלו תלו' שאם לא היה שם כי אם נער לא ישלם כי אם נער ואם לא היה שם כי אם בושת לא
ישלם כ"א בשת והקש על זה ולמדנו מזה שאחרנוהו ולא יהיה אמון ענוש רעל' שהבבר שיש בעינו
מיתת ב"ד לא יתכן שיהיה בו עונש ממון כי עונש הגוף ועונש המתון הם אינם אחרים ביניהם אלא
רב ולא יתכן שיהיו כמוהו אחד ולזה מה שיהי' בו מיתה אם היה מזיק לא יפול בו עונש ממון אבי
אם היה שוגג כי ההבדל שיש בין שוגג לחזיד אינו אלא לחייבו מיתה או לבטרו • וכי יכה איש את
עין עבדו הכנעני או עין אמתו הכנעני' באופן שישחית אותה שלא יעוד לעינה הנה יוכרח האדון
לשלחו לחפשי תחת עינו ועניין שלוחו לחפשי הוא שיכתוב לו נט שחרור יהיה עינו שהוא בן חורין
ויתכנו לו ואם בן עבדו או בן אמתו יפיל הנה יתחייב שישלמו לחפשי תחת שנו וזה הבן אינה בן
של חלב שהיא חוזרת אבל הבן שאינה חוזרת כמו הענין בעין כי הוא דבר בבן הדומ' בעינו' לעין
ואחד בן ואחד עין ואחד שאר אחרי' הדומים להם שיהיו מומין שבגלוי ואינן חוזרין כמו שיתבא'
מהשרשים הכוללים • ואיזו שתדע שזה הדין ינהג בעבדו ואמתו אבל אם היה עבד או אמה שלו
אחרים יתחייבו בחבלו בו כי הוא ראוי בחיוכו בחבלו בחברו אולם כאשר חבל בעבדו ואמתו אם
חסרו אבר דומה בעינו לבן ועין כמו ראש החוטם ואזני האזנים ואצבעות הידים והרגלים
ואם הגויה ואזני הדדים של אשה הנה ישלמו לחפשי ואם חבל בו באופן אחר פטור כי התור' לא
חייבה אותה בחבלו בו כי אם לא בזה האופן ואיזו שתדע שהשחתת העין יהיה בשני הדדים אם
כשישחית הראות אם בשישחית כלי העין והנה בכל אחד מאלו הפנים יצא העבד לחפשי אם ישחי'
עינו האדון שנאחר ושתתה והמשל שאם היה מרגיש קצת הרגש בחוש הראות ועיר אותו האדון
באופן שאינו רוא' כלל ולא יחזור לו ראותו אע"פ שנשאר לו עינו הנה כבר נפחת העין וישולח העבד
לחפשי וכן אם לא היה ראות העבד ונקר האדון עינו כי קור' זה היה העין חלק מב' ח יצא כשפחת
ונב באופן שאינו חלק מב' ח וכן ההיקש בשאר ראשי האיברים כי ההשתתה תהיה בהם בשני אלו
הדדים ואיזו שתדע כי כבר יצא העבד לחירו' בזה אע"פ שלא הכהו האדון אבל הפיל שנו או יסחת
עינו בזולת הכאה שנאחר אם שן עבדו או שן אמתו יפיל אדון שיהילנו אע"פ שנתבון לרפואתו
והוא שיתכוין לעינו או לשנו שנאחר ואם שן עבדו או שן אמתו יפיל וכי יכה איש את עין עבדו או
את עין אמתו אבל אם הכהו בלא מתכוין אין העבד יצא לחירו כאלו תאחר שורק אבן לכותל ונגע
בעבדו והפיל שנו וכן אם נתכוון להזיק ולא היתה ההכאה' על העין או על האזן אבל אבלה על דבר
אחר כלו תאחר שיכה בפשוט על האבן אבל עינו או אבל אזנו ונתחדש לו מהבבר העודון או החרשו'
אינו יוצא לחירות שנאחר וכי יכה איש את עין עבדו כשהיה ההכאה בעין בדרך שיתחדשו מהבבר
בעלמות העורון ולפי שחייבה התורה לשלחו חפשי אחר זה הנה נסתפק לחכמי התלמוד אם דינו
כדין משוחרר כיון שדנו מוכרח לשחררו או אין דינו כדין משוחרר כיון שהוא מחוסר שחרור ולזה
אם חבל בו איש אחר תוך זה הזמן אין העבד ולא רבו יכולין להוציא ממנו לא העבד לפי שאינו
משוחרר ולא רבו לפי שאין לו בו קנין ואם חבל בו רבו אחר זה קודם שישוחרר פטור ואם תפס
העבד אין מוציאים מידו לפי שהוא ספק ואיזו שתדע שאם הפיל אחר שינו היה המזק לעבד כי
התורה זכתה לו בזה עד שישולח בו חפצי ולזה יהי' זה המזק לעבד וילקח בו קרקע ורבו לוקל פירו'
ויהיה הקרקע של עבד כשיצא לחירות • וכי יגח שור את איש או את אשה בקרניו ומת סקול יסקל
השור על יד ב"ד כמו הענין בשאר הענוגים הנלוים לזה פס שבזה יגיע תועלת מזאת הסקילה
שיאחדו האנשים הב"ח אשר בדשותם באופן שלא יזיקו ולא יאכל את בשרו ולא יהנו ממנו כי
האכילה הוא מין בחיני הנאה ולא היה לריך לומר בכאן שלא יאכל את בשרו אם היתה כונתו

לתנוע

קומץ מנחה

פרשת ואלה המשפטים

ואלה המשפט' וכו' שתשי פנהדרין אצל הקדש השה פתח בסיפה וסיים בקדש וי"ל דרצה ללמדך שאף בזמן שלא יהי' מזבח היינו בהיותנו בגלות יהי' מושבם במקום הקדש והוא בה"ם הנקרא מקדש מעט לפנן יהי' מורא שמים עליהם: לפניהם פי' רשי ולא לפני דייני עכ"ם וקשה תיפוק ליה שבי לא כצורנו אורם וגו' וי"ל דצריכי דס"דא דוקא כשאין דנין כדייני ישראל קס"ל אף כשדנין כדייני ישראל וקשה משפטי' כל ידעום ל"ל • וי"ל דההוא לאו בדינין אירירי רק בשאר מצות התורה: ד"א לפניהם לפני הבעלי דיני שכאן אסמכתא לבה שאברו ז"ל שאם אחר מבעלי דינין אומר כהבו לי מאיזה טעם דנתוני מהבי' ונתנין לו וח"ל דרשו לפניהם ולא לפני הדיוטות מרבתי' בתרית והנישו ארוניו אל האלהי' עבר שהוא עכרי או אינו וכו' והיסה חאיך תיסק ארעתין דבאינו עכרי אייריי הלא אין שייך להיותו נרצע משום אזן ששמעה בסיני • ולפי כה דאמרינן בשבת ר"פסו דגרים אע"ג דאינהו לא הוו מזליהו הוו • ובסגילה פיר"שי על מזלייהו דהיינו שר של מעלה שיש לכל אחד אש' דבזה ג"כ נקר' אזן ששמעה ועבר בנעני ג' הוא שחייב בכל מצות כאשה והכי ה"א פירושא דקר' אזן ששמעה וכו' וא"כ הוה לו לגייר עצמו ואז היה לי לעבד ולא עבדים לעבדים והלך הוא וסבר עצמו ע"י שלא נתגיי' ע"כ תרצ' • דבן נח נקנה דהוי ליה ללמוד ולא למדו אם בנסו יבא דכשהו' פנוי חיישנן כשיסבור לו שפחה כנענית יאהבנה ולא ירצה לצאת כי אין אדם מוצא קורת רוח אלא באשתו ראשונ' אבל כשיש לו כבר אשה א"כ אין השפחה אשתו ראשונה ואין לחוש לזה • אי נמי כל פנוי שיראה שפחה יפה ויסבור עצמו כדי שתבסר לו • וכשיש לו אשה יש לו פת בסלו ואין יצרו תקפו ואין לחוש לזה: מיש

חזקוני

בארץ אבל לא לענין נשואי שפחה: ועונשה • י"מ לשון מעון כמו ועונה אייס בגלגולתיו שפע"ס בשמעון כמו ע"ס בגלגון מזון מדון כרי מזון וכסות וזית דידה: ואם שלם שלם • שאיה כסותה ומזונתה: ויצאה חנם • מ"י כ"ל כאן לא פי' לך מתי ופי' לך באמקום אחר כי אמרך לך אשיך העבדיה ושבדך שם שנים: אין כסף • אם פיתה בכוף שם ולא יכלה לנאם והוא מתניא לא מזונות אינה מסלמת ירוש' ולפי שמעו אין כסף יתיר לשון הוא כמו חפ אחה ולא תפיים: מכה איש וגו' • פרש"י לפי שב' ואיש כי יכה כל נפש שומת אדם אלי בהכאה בלא מיקה ע"ל היכן מצינו לפיסר דבהכאה בלא מיקה יהא נכרם הרי לא אם הפיל אבר אינו משלם רק דמי אבריו ויוקין לפרן כשעשהו שריפה ח"ל כשהכהו נדבר שם בו כדי להמיה ולא אם חבל בו באופן אחר פטור כי התור' לא חייבה אותה בחבלו בו כי אם לא בזה האופן ואיזו שתדע שהשחתת העין יהיה בשני הדדים אם כשישחית הראות אם בשישחית כלי העין והנה בכל אחד מאלו הפנים יצא העבד לחפשי אם ישחי' עינו האדון שנאחר ושתתה והמשל שאם היה מרגיש קצת הרגש בחוש הראות ועיר אותו האדון באופן שאינו רוא' כלל ולא יחזור לו ראותו אע"פ שנשאר לו עינו הנה כבר נפחת העין וישולח העבד לחפשי וכן אם לא היה ראות העבד ונקר האדון עינו כי קור' זה היה העין חלק מב' ח יצא כשפחת ונב באופן שאינו חלק מב' ח וכן ההיקש בשאר ראשי האיברים כי ההשתתה תהיה בהם בשני אלו הדדים ואיזו שתדע כי כבר יצא העבד לחירו' בזה אע"פ שלא הכהו האדון אבל הפיל שנו או יסחת עינו בזולת הכאה שנאחר אם שן עבדו או שן אמתו יפיל איך שיהי' שיסילנו אע"פ שנתכון לרפואתו והוא שיתכוין לעינו או לשנו שנאחר ואם שן עבדו או שן אמתו יפיל וכי יכה איש את עין עבדו או את עין אמתו אבל אם הכהו בלא מתכוין אין העבד יצא לחירו' כאלו תאחר שורק אבן לכותל ונגע בעבדו והפיל שנו וכן אם נתכוון להזיק ולא היתה ההכאה' על העין או על האזן אבל אבלה על דבר אחר כלו תאחר שיכה בפשוט על האבן אבל עינו או אבל אזנו ונתחדש לו מהבבר העודון או החרשו' אינו יוצא לחירות שנאחר וכי יכה איש את עין עבדו כשהיה ההכאה בעין בדרך שיתחדשו מהבבר בעלמות העורון ולפי שחייבה התורה לשלחו חפצי אחר זה הנה נסתפק לחכמי התלמוד אם דינו כדין משוחרר כיון שדנו מוכרח לשחררו או אין דינו כדין משוחרר כיון שהוא מחוסר שחרור ולזה אם חבל בו איש אחר תוך זה הזמן אין העבד ולא רבו יכולין להוציא ממנו לא העבד לפי שאינו משוחרר ולא רבו לפי שאין לו בו קנין ואם חבל בו רבו אחר זה קודם שישוחרר פטור ואם תפס העבד אין מוציאים מידו לפי שהוא ספק ואיזו שתדע שאם הפיל אחר שינו היה המזק לעבד כי התורה זכתה לו בזה עד שישולח בו חפצי ולזה יהי' זה המזק לעבד וילקח בו קרקע ורבו לוקל פירו' ויהיה הקרקע של עבד כשיצא לחירות • וכי יגח שור את איש או את אשה בקרניו ומת סקול יסקל השור על יד ב"ד כמו הענין בשאר הענוגים הנלוים לזה פס שבזה יגיע תועלת מזאת הסקילה שיאחדו האנשים הב"ח אשר בדשותם באופן שלא יזיקו ולא יאכל את בשרו ולא יהנו ממנו כי אם בזה האופן ואיזו שתדע שהאכילה הוא מין בחיני הנאה ולא היה לריך לומר בכאן שלא יאכל את בשרו אם היתה כונתו

וְאֲשֶׁר לֹא אָרַב וְהִעִירוֹ אֱלֹהִים לְיָדוֹ וְשַׂמְתִּי לְךָ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה:
וְכִי־יָזִד אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְּעָרְמָה מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת:
וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת:
וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוּמָת:
וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת:
וְכִי־יִרְבֹּן אֲנָשִׁים וְהִכָּה אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בָּאֶבֶן אוֹ בְאֶגְרֹף וְלֹא יָמוּת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב:
אִם־יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל־מִשְׁעַנְתּוֹ וְנִקָּה הַמַּכֶּה רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֹּא יְרַפֵּא:
וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ אוֹ אֶת־אֲמָתוֹ בַּשֵּׁבֶט וּמֵת תַּחַת יָדוֹ נָקֹם יִנָּקֵם:
אַךְ אִם־יוֹם אוֹ יוֹמַיִם יַעֲמֹד לֹא יֻקַּם כִּי כַסְפּוֹ הוּא:
וְכִי־יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא

וְאֲשֶׁר לֹא אָרַב. הָיָה לוֹ לְהָרְגוֹ בְּאֹרֶב וְהָרְגוֹ בְּעַרְמָה. וְכֵן מִמַּדְבַּר שִׁינוֹם שָׁמָה. וְאִי זֶה מָקוֹם קוֹלֵט זֶה מַחֲנֶה לְוִיָּה: וְכִי יָזִיד. כְּמוֹ לְהָרְגוֹ בְּעָרְמָה. וְלֹא עַל עֶבֶד: וְהִרְפֵּא וְהִרְוֵה בְּנוֹ וְתַלְמִידוֹ שֶׁלְּךָ עַל פִּי שֶׁהֵם מוּזְהָרִים: מִעֹם מִזְבְּחִי. אִם הָיָה כֹּהֵן וְרוֹפֵא לַעֲבוֹד עֲבוֹדָה תַּקְּחֶנוּ לָמוּת: וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ. הַמֹּכֵל בְּחֲבֵרָיו שֶׁהוּא בְּמִיתָה הוֹרָה לוֹמַר עַל הַמּוֹכֵל בְּאָבִיו שֶׁהוּא בְּמִיתָה וְאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בְּהַכָּאָה שֵׁם בָּה חַבּוּרָה: אָבִיו וְאִמּוֹ. הוּא וְאִמּוֹ. לוּ זֶה לוּ זֶה: מוֹת יוּמַת. בְּחֶנֶק: וְגוֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ. לְמָה נֶאֱמַר לְפִי שֶׁכִּי יִמָּצֵא אִישׁ גּוֹנֵב נֶפֶשׁ אֵינוֹ יָכוֹל לִמְכֹּר אוֹתוֹ אוֹ מַנְדְּרוֹנוֹ שֶׁגְּנָבוֹ מִכְּנֵי שֶׁל וְגוֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ וְגוֹנֵב אִישׁ אֵינוֹ יָכוֹל לִמְכֹּר נֶפֶשׁ אֵינוֹ יָכוֹל לִמְכֹּר אוֹתוֹ אוֹ מַנְדְּרוֹנוֹ שֶׁגְּנָבוֹ מִכְּנֵי שֶׁל וְגוֹנֵב אִיש

לאנוס. אמילה לכך כי חפצי שהוא נפקל אין ספק שהוא אסור באכילה לפי מה שיתבאר במה שיבא אבל שהוא ראוי שיהיה משפט בשרו בזה ומשפט אחר תלוי לפי הזיק בגברו יות' ממה שהזיק בתלבו לו בעורו לו בקרניו והדומה לזה מחה שהוא תלוי מהאסור הנה יהיה האסור כלו אסור בהנאה כמו שיתבאר מהשרצים הכוללים ובעל האור יהי' נקי מלאלם מתון כלל ודאוי שתדע מאחד ע"ר ואחד מאר ב"ח שיש ברשותו של אדם ואולם דבר הכתוב בהוה זה מבואר כי הכוב' בזה היא לאסור אלא יחיה האנשים הנ"ח שהוא ברשותו של אדם וכן הוא מבואר מאחד מגיחה לו כשיב' לו בעיטה לו מגיפה כוון שכוונתו להזיק כמו הענין בנגיחה הה מבואר בנפשו מהשרצים המלאים ואין האור חייב מיתה עד שיתכון להזיק לנפש אדם שנאמר אחר זה ואם שור נגח הוא מתחול אלאסור והועד בבעלו וזה אחנים ישלם כשיכון להזיק אדם אחנים אם נתכון להזיק לבהמה והזיק לאדם הנה יהיה חייבו לו בתקרה וזה מזה ללכו לא יתכן שמשלם בו הבדת כי הוא לא יגיע כי אם על המעט וזה מבואר מאד. ודאוי שתדע כי לא יתחייב מיתה האור אלא נגח מעצמו אבל הקלישוהו אנשים והגיחוהו שנאחר כי יגח שיהיה נגח מעצמו ולא שיגיחוהו וכן הענין אם נגח שור אחר שאם הגיחוהו הנה הבעלים פטורים והוא מבואר שאין נזחרין דיני של שור אלא בפניו כי אז יתברר שזהו האור ודאוי גם כן שיהיה נחר דינו כפני בעליו כי אלו הגיע הנאן והו' יתנו מה שאפשר לו מהזכות על שורו ואם לא היו שם הבעלים אולי יפקל האור ולא בנפשם ומזה כי התורה אמרה והועד בבעלו הנה כבר הקפידה התורה שתהיה הבעלים בפני בעליו כדי שיעשון כל זה מה שאפשר עליו וכן דאוי שיהיה הענין בנחר דינו ולאחת הסבה יתבאר שאם קדם האדון שחטנו קודם שיגחר דינו שהאור הוא חותר באכילה לפי אלא יתכן שיגחר דינו אחר זה ומזה כי התורה אמרה יפקל האור שהיה שור בעת שיגחר דינו לנקלו וזה אינו ודאי' אם שחטו אחר שנגחר דינו הרי הוא אסור בהנאה ומי שיאכל מבשרו כזנות לוקה כי נגחר דינו אסרו בהנאה לא סקילתו וזה מבואר מאד והוא מבואר שהאור שאין לו בעלים יפקל ג"כ כמו שיתבאר את האדם כי המזהה היתה בזאת האדון לפלן הבהיקים המחיתים האנשים ולא יצטרך לנגחר דינו בפני בעליו כי אין לו בעלים ואם היה האור טרפה אינו נפקל מנאחר האור יפקל וגם בעליו יומת ר"ל שהאור יומת והאור הטרפה הוא חשוב כמת ואם היה בעל האור טרפה הנה האור אינו נפקל מהרי בעל האור אסור לאכלה אבל אם הוא מתחול אלאסור הנה אם הועד בב"ד כי אם אם בעל הבית יומת ודאוי אינו יכול להחיות אדם אינו יכול לעדות אחת כמו שיתבאר במה שיבא. ואם שור נגח הוא מתחול אלאסור והועד בב"ד כי אם אם בעל הבית נגח האיש ומתחול אלאסור הנה אם לא ישמרנו בעלת אחר זה והמית איש או אשה האור יפקל על יד ב"ד וגם בעלת יומת. ודאוי שתדע שאין זאת המיתה בב"ד כי בכר הקפידה התורה בדוגה הנהרג מיד על דעתו ויעדים בהריגתו. ועוד כי בכר בארה התורה שלא יעתק דין הה' שיש בעניו מוכם מיתה אלא עונש ממון באחרה ולא תקחו כופר לנפש רשע לנוס אל עיר מקלטו ולפי שבזה המלקוש בעתק עונש אל הממון הוא מבואר שאין זאת המיתה אל יד ב"ד ולזה הסמיכה בוכילתת מזאת המיתה היא בידי שמים והכופר הוא כפרה לה ויתכן ג"כ שיהיה אחרו וגם בעליו יומת כשלו אחר שישלם נפש תחת נפש הה אחנים יהיה כשיתן דמי הנהרג אם ישימו יורשי הנהרג כופר עליו אחר יתן שדין נפשו ככל אשר ישת עליו לפי ערך הנהרג ואחר אחר אם כופר יושת עליו שאם לא המועד הרשעים לאחזל הכופר הראשון בידם ולפי שהוא חומרא בזה הענין חפצי אלא שור שורו המועד בדאוי הנה יהיה הכופר כפרה על זה החטא ולזה יהיה דינו דין הכפרה לכל הדברי' ר"ל שאם מת בעל האור קודם שיתן הכופר הנה הרשעים פטורים ממנו לפי שאין כפרה לאחר מיתה וכן אם לא היה בעל האור ראוי לכפרה כמו שהיה קטן או טומה. וכבר מצאנו שהכופר הוא לכפר על הנפש אחר נשרשת כי תמא ונתנו אים מפר נפשו לי' וסוף הענין לכפר על נפשותיכם ולזה הוא מבואר שדין הכופר לאחר מכר בכאן הוא דין הכפרה לא דין האמון כי לא יתכן לקחת ממון תמורת נפש אם לא על דר הכפרה ואם יגח האור קטן או קטנה ישלם לו ר"ל שיפקל האור כמשפט הזה יעשה לו ר"ל שיפקל האור ישלם בעליו כופר אם היה מועד ואם היה הנגוח עבד כנעני או אמה כנעניה הנה יהיה הכופר ל' שקלים של כסף כל שקל מהם משקל שפ"ד שעורות והם יהיו לאדוניו והאור יפקל וזה לך ראיה כי מה שאחר לו בן יגח לו בת יגח הוא בנני ישראל. ועוד כי כל הענין כלו מדבר כשהיה המזק לאנשי התורה אבל הבהיל בין קטנים לקטנת וזה כי העבד והאמה מפני שאינם בשלמות בגדר ישראל הבדיל ביניהם ובין ישראל. ודאוי שתדע כי אור של שני שותפין שהועד והמית יתחייב כל אחד מהם בכופר אלם כי הכופר הוא לכפרה על הנפש ובכל אחד מהם תצטרך כפרה שלמה כי נפש יש לו והנה מי שלא ידעה לתת את הכפר כופין אותו ב"ד לתת ליורשי המהרג ואולם זאת הפעולה היא לפי פשוטי הפסוק שתהיה נגיחתו בג' ימים מכאן ואם שור נגח הוא מתחול אלאסור והועד בבעליו יחד רוצה לומר שיעידו העדים בב"ד שתה ג' ימים שנאחר והועד בבעליו אחר שתהיה יחד רוצה לומר שלא תמרה תורה מתחול אלאסור כדי שתהיה הגיחתו הנגחים בג' נגיחתו ג' פעמים וידמה שלא אמרה תורה מתחול אלאסור בג' פעמים זה אחר זה כי אז יהיה מועד אם הרג ג' יחד בהכאה אחת בהספר כי אין ראוי שהמזיק מועד אחר שהו' אחר לזהועד כשהיה הענין בזה האחר ואם המקום יסור הספק איך יתכן שיהיה מועד אחר שהו' בפקל בהריגה אחת לבד ודה שהם אפשר כשהרג ג' אנשים והלו אחר כן עדים. והעדות זה בב"ד

בעל הטורים

יקם · נ"בכח ואחיך יקם קין · כל הרג קין שבעתים יקם · זהו שאמרו המוכר עבדו לשנים יום · ר' מאיר אומר ראשון ושני דברי יום אי ומי' ולא שני דקבין פירו' לאו בקבי' הגוף דמי · והא לא יוקם כי בספו הוא · ואי זה כסף יקם קין אותו שנופו קנוי לו כדכתיב אדמתי אשר אמה יי': בסבו · בני כרין לבהמה · שאף בבהמה נריך מעת לעת לענין ריסוק איברים: וכי יכה אדם ב' פסוקים מתחילי' בוא"ו ומסיימי' בוא"ו · וכי יכה תחת עינו · ואם שן עבדו תחת שנו · הרי ל"ד בנגד איברי' שיונא בהם · ויש בהם כו' תיבות בשתנדף בעמה שן ועין יהיו כו' איברי' וכן בויאמר אחרי בנגף · מיאמר ברוך יי' אלהי שם כו' תיבות ומתחילין בוא"ו: וכי יגנוב אנשים ב' הכא · ואחיך וכי יגנוב אנשים יחד אים נאחיו מה הכם ממון דלרבי' נקמתה אח בפה · אף הכא בחי ממון דבהכוון להרוג את זה והרג את זה פטור מחייבה נאחיך ממון: נגח · ב'במסו' הכא ואחיך אז נודע כי שור נגח הוא כלאות' בפר' שור שנגח דילמינן נזקין מחייבה לחייב על הקטנים כגדולים: פדיון · ג' נמס' הכא ואחיך ויקר פדיון נפשו · ומו מ"ל מופר' בפרה בסגיל שיקרה נפשו בעיני הקדוש ברוך הוא נתן לה מוכר לכפרה: וגער

אמרי נועם

נשמתה מל שיתכוין לתעוסי שם ביה רבנו רופא מא"ל כאחל לי עיני ותיפה לפקרין נפ' מרוכב מעשה כר"ב שמיעת עינו על שני עבדו והיה שמת שמתה גדולה ומנמו לר' יהוס' מ"ל מי מתה יודע שסני עבדי יוצא לחירות ואין לוקר דסיעתא בעזיר שהרי שני עבדו בעל שמיעת עינו לר"ב שמיעת דר"ב סנירה ליה כרבנן דלא בעניין שיתכוון לשחתה:

מ"ע כפירנו

פין תחת עין · כן היה ראוי בפי הדין הנ"תור שהיה מדה כנגד מדה ובמה הקבלה שלם עתון (קתה פרק הביכל) מפני חסרון הפערתנו אין נסקל ומוסיף על המדה לאחתה בה: וגם בעליו יומת · בדיני שמים פייב כאחין שם עדים שיתייבהו בכופר: אם כופר יומת עליו · אם יעידו עדים באופן שיתיבהו לייבים בכופר: כסף

ולא יהיה אסון · באשה: עמוס יעמוס · לשלם דמי וולדו בבעל שמין אותה כמה היתה ראוי' לימכר בשוק להעלות בדמיה בשביל הריוח': עמוס יעמוס · יגבו ממון מהלו כמו ועמסו אותו מלה כסף: כאשר ישית עליו ונו' · כשיה בעמו הבעל בבית די להשית עליו עונש על כך: ונתן · המכה דמי וולדו': בפללי' · על פי הדיינין: ואם אסון יהיה · באשה: ונתת נפש תחת נפש · רבותינו חולקים בדב"ים' אומרי' נפש ממש ויש אומרי' ממון אבל לא נפש ממש שהמתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור ממיתה' ומשל' ליורשיו דמיו כמו שהיה נמכר בשוק: עין תחת עין · סימא עין חבירו נותן לו דמי עינו כמה שפחתו דמיו למכור בשוק וכן כלם ולא נטילת אבר ממש כמו שדרשו רבותינו בפר' המוכל: כויה תחת כויה · מכות אש ועד עכשו דבר בחבלה שיש בה פחת דמים ועכשו בשאין בה פחת דמים אלא נער כגון כותו בשפו' על נערו אומרים כמה כיולא בזה רולה ליטול להיות מנטער כך: פצע · היא מכה המוליאה דם שפולע את בשרו נפר"דור בלע"ז הכל לפי מה שהוא אם יש בה פחת דמי' נותן נזק ואם כפל למשל' נותן שבת ורפוי ובשת ונער ומקרא זה יתר הוא ובהחזב דרשוהו רבותינו לחייב על הנער אפילו במקום נזק שאע"פ שמתן לו דמי ידו אין פוטרין אותו מן הנער לומר הואיל ונהי ידו עלי לחתכה בכל מה שירצ' אלא אומרים יש לו לחותכה בסם שאינו מלמעו כ"ב וזה חתכ' בברזל ונערו: מכות · היא מכה שהדם נדרר בה ואינו יולא אלא שמאדים הבשר כנגדו ולשון חבורה עק"מ בלע"ז כמו ומ' חברבורותיו ותרגו מסקופי לשון מכתה בטדו"ה רא בלע"ז וכן שדופו' קדים שקיפוקדוס חבוס' ברוח וכן על המסקף על בשר שהלמת מוקש עליו: את עין עבדו · כנעני אבל עבדי אינו יולא בשן ועין כמו שאמרנו לא תלא בלאת העבדים: תחת עינו · וכן בעשרים ואחד בעה רחמי אבדים הנבעות הידים והרגלים ושתי אוזנים והחוטם ורלא הנויה שהוא גיד האמה ולמה נאחר שן ועין שאם נאמר עין ולא נאמר שן הייתי אומר מה עין שנברא עמו אף כל שנברא עמו והרי שן לא נברא עמו ואם נאמר שן ולא נאמר עין הייתי אומר חפי' שן תיבוק שיש לה חליפין לכך נאמר עין: וכי יגח שור · אחד שור אחד כל בהמה וחיה ועוף אלא שדבר הכתוב בהווה: ולא יאכל את בשרו · ממשמע שם סקל יסקל השור אינו יודע שהיא נבלה ונבלה אסורה באכילה אלא מה ת"ל לא יאכל את בשרו שאם לאחר שנגמר דינו אסור באכילה בהנאה מגיין ת"ל ובעל השור נקי כאדם האומר לחבירו יצא פלוני נקי מנכסיו ואין לו בה הנאה של כלו' זהו מדרשו ופשוטו כמשמעו לפי שלא במועד וגם בעליו יומת הולרך לומר בחס ובעל השור נקי: מתמול שלשו' · הרי שלא נגיחות: והועד בבעליו · לשון התראה בעדים העד היעד בנו האיש והמית איש וגו' · לפי שלא יגח אין לי אלא שהמיתו בנגיחה המיתה בנסיבה דחיפה בעיטה מגיין ת"ל והמית: וגם בעליו יומת · בידי שמים יכול בידי אדם ת"ל מות יומת המכה ולא הוא הוא על רלייתו אתה הרגו ואי אתה הורגו על רלייתו שורו: אם זה אינו תלוי והרי הוא כמו אם כסף תלוה לשון אחר זה משפטו שיטיחו עליו ב"ד כפר: ונתן פדיון נפשו · דמי ניזק דברי ר' ישמעאל רבי עקיבא אומר דמי מזיק: הוא

ולא יהיה אסון · לאשה: עמוס יעמוס · בעבור הילדים שיצאו ומתו: כאשר יושת עליו · אבי הילדים אם יעשה כחפצו הנוגף ואם לאו יתן על פי ב"ד כמו ופללו אלהים: ואם אסון יהיה · לאשה ויש מחלוקת אומרים כי יומות הנוגף בעבור שמחשבתו להרוג אחיו יומת ורלייתם כי על הילדי' כתוב עמוס יעמוס ועל מות האשה כתוב ונתת נפש תחת נפש ואם הוא עומס מה יתרון לומו האשה יות' מן הילדי' ואם אמרת שהם בני עוונות' למה שינה הכתו' לומר נפש תחת נפש ומחלוקת אחרת אומרת כי המתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור ממיתה' ומשל' ליורשיו דמיו כמו שהיה נמכר בשוק: עין תחת עין · סימא עין חבירו נותן לו דמי עינו כמה שפחתו דמיו למכור בשוק וכן כלם ולא נטילת אבר ממש כמו שדרשו רבותינו בפר' המוכל: כויה תחת כויה · מכות אש ועד עכשו דבר בחבלה שיש בה פחת דמים ועכשו בשאין בה פחת דמים אלא נער כגון כותו בשפו' על נערו אומרים כמה כיולא בזה רולה ליטול להיות מנטער כך: פצע · היא מכה המוליאה דם שפולע את בשרו נפר"דור בלע"ז הכל לפי מה שהוא אם יש בה פחת דמי' נותן נזק ואם כפל למשל' נותן שבת ורפוי ובשת ונער ומקרא זה יתר הוא ובהחזב דרשוהו רבותינו לחייב על הנער אפילו במקום נזק שאע"פ שמתן לו דמי ידו אין פוטרין אותו מן הנער לומר הואיל ונהי ידו עלי לחתכה בכל מה שירצ' אלא אומרים יש לו לחותכה בסם שאינו מלמעו כ"ב וזה חתכ' בברזל ונערו: מכות · היא מכה שהדם נדרר בה ואינו יולא אלא שמאדים הבשר כנגדו ולשון חבורה עק"מ בלע"ז כמו ומ' חברבורותיו ותרגו מסקופי לשון מכתה בטדו"ה רא בלע"ז וכן שדופו' קדים שקיפוקדוס חבוס' ברוח וכן על המסקף על בשר שהלמת מוקש עליו: את עין עבדו · כנעני אבל עבדי אינו יולא בשן ועין כמו שאמרנו לא תלא בלאת העבדים: תחת עינו · וכן בעשרים ואחד בעה רחמי אבדים הנבעות הידים והרגלים ושתי אוזנים והחוטם ורלא הנויה שהוא גיד האמה ולמה נאחר שן ועין שאם נאמר עין ולא נאמר שן הייתי אומר מה עין שנברא עמו אף כל שנברא עמו והרי שן לא נברא עמו ואם נאמר שן ולא נאמר עין הייתי אומר חפי' שן תיבוק שיש לה חליפין לכך נאמר עין: וכי יגח שור · אחד שור אחד כל בהמה וחיה ועוף אלא שדבר הכתוב בהווה: ולא יאכל את בשרו · ממשמע שם סקל יסקל השור אינו יודע שהיא נבלה ונבלה אסורה באכילה אלא מה ת"ל לא יאכל את בשרו שאם לאחר שנגמר דינו אסור באכילה בהנאה מגיין ת"ל ובעל השור נקי כאדם האומר לחבירו יצא פלוני נקי מנכסיו ואין לו בה הנאה של כלו' זהו מדרשו ופשוטו כמשמעו לפי שלא במועד וגם בעליו יומת הולרך לומר בחס ובעל השור נקי: מתמול שלשו' · הרי שלא נגיחות: והועד בבעליו · לשון התראה בעדים העד היעד בנו האיש והמית איש וגו' · לפי שלא יגח אין לי אלא שהמיתו בנגיחה המיתה בנסיבה דחיפה בעיטה מגיין ת"ל והמית: וגם בעליו יומת · בידי שמים יכול בידי אדם ת"ל מות יומת המכה ולא הוא הוא על רלייתו אתה הרגו ואי אתה הורגו על רלייתו שורו: אם זה אינו תלוי והרי הוא כמו אם כסף תלוה לשון אחר זה משפטו שיטיחו עליו ב"ד כפר: ונתן פדיון נפשו · דמי ניזק דברי ר' ישמעאל רבי עקיבא אומר דמי מזיק: הוא

ולא יהיה אסון עונש יענש כאשר ישית עליו בעל האשה ונתן בפללים: ואם אסון יהיה נפש תחת נפש: עין תחת עין שן תחת שן יד תחת יד רגל תחת רגל: כויה תחת כויה פצע תחת פצע חבורה תחת חבורה: וכי יכה איש את עין עבדו או את עין אמתו ושחתה לחפשי ישלחנו תחת עינו: ואם שן עבדו או שן אמתו יפיל לחפשי ישלחנו תחת שנו: וכי יגח שור את איש או את אשה ומת סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו ובעל השור נקי: ואם שור נגח הוא מתמל שלשם והועד בבעליו ולא ישמרנו והמית איש או אשה השור יסקל וגם בעליו יומת: אם כפר יושת עליו ונתן פדון נפשו כל אשר יושת עליו: או

ענוש כל ל שי' מל' במ"ב חס'

בפללים ג' בלישנא ל' חס' יל': קדמות ואחר חס' דחל

ואם כל חס ואם דעבריל' שוקר ב"ת דין ול' שור מר מקרין

וגם יל' סמוקים לחיה כבוסיקן וגם ותרון מילין הערבו

פדיון ל' חס' אחר מל' ויקר מדין

חזקוני

פנוש יענש · פר"י דפי ולדות ומ"ת לאמיתי לאינו כתרגו על ולדו' אלו שהרג וכ"ת שם' בפלי ניכהו ג"כ מקבי לן בני כל הורג נפש שאלו שרפה הרג ואת"ל שמכיון אחרוג ורוגא נאו טרפה כיכהו כלאחרי' ס"ק דקולין ה"כ אית לן לאסקר אחרוגה ורוג' לבנסי נאלו מפינו' כיכהו לי אכי ליאייב מיתה נגף האשה תנא י"ל שאינו מייב על מות ביריה עד שיג' נאויר העולם כדאמרינן בסנהדרין ערכין: כאשר ישית עליו כעל האשה · אם יתפיר אתו אם לאו ונתן כפלילים דינתא בלולה בסמן ופרנס: לפנסי ישלחנו · אין לו לעבד ניקא מיזון תמיד אמנו אמינו כי אם יעמיל לו שכל מה שקנה עבד קנה דבו ואפי' אבר אמנו על אמת שאין לרבו רשות בו ויכול רבו לדאקון בכמה דבריו עד שיתן לו בעל הרשו האיזון לפי אין לו מקנה אלא מירות: ישלחנו · לי שלוח כאו ישלחה מביתו ואה שנא כתב כאן אנס כאו לאבלה ביונא בשם ללמד שיתן לו כפר כריתות כאו לאשתו: תמת שנו · אע"פ שניכו קנוי לו אין הקב"ה מבין שיפשיטנו כאבריו אלמון אובי' כי בחלד הוא אבנם ואם אע"ג הפיל אמו לעולם ישנם לו לפי אחר הבני אם שבנד כבנ' יונא בראלי אבריה היינו מק"ו אם עדי אמים קנה עלמו ביבורין כדכתיב יסור יסרני יה ולעוה לא נתנני מידי אדם לא כ"ם: וכי ינגח שור את איש · ע"כ נוקי אדם באדם מבאן ואילך נוקי שאר בריות באדם: וכי ינגח שור את איש · נגיחה שייכת בני אדם ונגיפה בבהמה לפי שיש לו לאדם מוח ואין בשור אמיפו אלא נגיפו אבל בהמה אין לה מוח ואין פורחה על אברת ומפיתה: סקול יסקל השור · ואת"ל אם אתה בכסילה מועד ל"כ"ם השור יסקל אמה לי אלא לא אם אחרת אתה בסקילה היינו לפי שלא נשלם כופר אחר מועד שמשלם כופר ת"ל

הלבנ

השרש · כי הוא שלא יקרא נוגח נפש מאליו מי שמת הנפש ההוא ברשותו קודם זה כמו בנו ותלמידו אם אי אתה בסון בסון על שלנו ועוד שהעורה אחרת ונמצא בידו שתהיה הנגנבה בכנת היותו בנגח ב דו יגלו אלו שהם נעלמים בידו ב ונולת נגנבה כבר כאבאר זה כי"ח ומסנהדרין ומה שיפול בו ספק הוא אם נאמר בו כשהנגנב יש אם יקרא עמור לאיינו שיאמר אם לאו · והכה זה העמור יתכן שיורה כשנשמע עליו זה שכבר אחסר סל' כי מפני שלא דקדקה התורה בזה היה מעמד לו הרבה יתקייב על זה העמור וכבר אחסר כי אין שמעור בכך כי נדר העמור הוא לפי הנהון הנעבודה אחר שהיה כהקין ואל זה יתקייב מיתה על כמו זה העמור כי הוא בשן ירחה לי שכבר יתקייב על הנגנב ועל המכירה אע"פ שהנגנב יש כי דרך הנגנב והמכיר' כזה הלוקן הייתי יוצ' כישן אמה שהיא בנעמור זה מבואר בנגמון ואונס מה שנתפתק לאבמי הלמוד הוא מהעמור ומה הוא באחרים כי"ח מסנהדרין בפ"ר ' ירמיה נגנבו ומכרו כשהוא יש מהו וכו' דרך עמור בכך לו אין דרך עמור בכך ואחרו שם ותפוק לי לליכא עמור כלל ואחרו לא נריכא יש דנוא עליה כבר נאבאר לך זה שלא נתפתק לגמול ולא העמור שיהיה כשהוא יש אם דרך עמור בכך לו אין דרך עמור בכך ואולם הרב המורה יסבור בזה סברא מקובלת לבנרפנו ומה שידעה שהוא אם שבתנו ואין כפם אם שבר שפקה לעוברים שאין זו מכיר' שיתקייב עליה סל' ונגנב לים ומכרו שיהיה הפומר לים לו אחם שנגבר

השרש

תלא כלאת העבדים: תחת עינו · וכן בעשרים ואחד בעה רחמי אבדים הנבעות הידים והרגלים ושתי אוזנים והחוטם ורלא הנויה שהוא גיד האמה ולמה נאחר שן ועין שאם נאמר עין ולא נאמר שן הייתי אומר מה עין שנברא עמו אף כל שנברא עמו והרי שן לא נברא עמו ואם נאמר שן ולא נאמר עין הייתי אומר חפי' שן תיבוק שיש לה חליפין לכך נאמר עין: וכי ינגח שור · אחד שור אחד כל בהמה וחיה ועוף אלא שדבר הכתוב בהווה: ולא יאכל את בשרו · ממשמע שם סקל יסקל השור אינו יודע שהיא נבלה ונבלה אסורה באכילה אלא מה ת"ל לא יאכל את בשרו שאם לאחר שנגמר דינו אסור באכילה בהנאה מגיין ת"ל ובעל השור נקי כאדם האומר לחבירו יצא פלוני נקי מנכסיו ואין לו בה הנאה של כלו' זהו מדרשו ופשוטו כמשמעו לפי שלא במועד וגם בעליו יומת הולרך לומר בחס ובעל השור נקי: מתמול שלשו' · הרי שלא נגיחות: והועד בבעליו · לשון התראה בעדים העד היעד בנו האיש והמית איש וגו' · לפי שלא יגח אין לי אלא שהמיתו בנגיחה המיתה בנסיבה דחיפה בעיטה מגיין ת"ל והמית: וגם בעליו יומת · בידי שמים יכול בידי אדם ת"ל מות יומת המכה ולא הוא הוא על רלייתו אתה הרגו ואי אתה הורגו על רלייתו שורו: אם זה אינו תלוי והרי הוא כמו אם כסף תלוה לשון אחר זה משפטו שיטיחו עליו ב"ד כפר: ונתן פדיון נפשו · דמי ניזק דברי ר' ישמעאל רבי עקיבא אומר דמי מזיק: הוא

נקבר כרקוי הו שלא מלא הפתח סגור ולא הזיק: יושת עליו · על פי הדיינין:

השרש הי"ל הוא שהמקבל אחיו ואמו נסקל שב' ומקבל אביו ואמו מות יומת ואת המזמה בחיות שרש שהוא בסקילה שב' אביו ואמו קבל דמיו בו כבר נתבאר זה בו' מסנהדרין:

השרש הי"ב הוא שאינו חייב על שיקבלם בשם מן השמות המיוחדים לשם יתע' כמו יי' אל אלהים יה שדי צבאות וזה מבואר מהקבלות בתורה בפרשת פוסח שאם בשם מן השמות המיוחדים כבר נתבאר זה השרש בשביעי מסנהדרין: **השרש** הי"ג הוא שאם קבלם לפני לאחר מיתה חייב כי הנפש שנבנה אליה הקבלה היא קיימת לאחר מיתה ובזה נ"ב יות' מרבע הקבלה והעמדה. וכבר תמצא שנקבל אב לאחר מיתה כאמרו כי התענית בכל אשר הקבלה אבי כבר נתבאר זה השרש בי"ל מסנהדרין:

השרש הי"ד הוא שיתחייב האוכל בחבורו לשלם חמשה וחמש ה' דברים. מקח. שבת. דפוי. נער. בשת. בחמץ בלתי עומד יעבר כלשון ישראל בעל האשה והי' דמי הולדות אשר הבריאים מתכו ואחר יד תחת יד רגל תחת רגל והוא מתקן כמו שביארנו בזאת הפרשה ואחר בשבת ודפוי לך שבתו יתן ורפא ירפא ואח' בבשת וקמתה את כפה והוא מתקן כמו שביארנו כבר נתבאר זה השרש בח' מקומות והוא מבואר כי בחקוק שיקרו כל אלו החמשה דברים ישלם כלם וכאשר לא יקרו כי אם קצתם ישלם מה שיקרה מזה. כבר נתבאר זה השרש בח' מקומות ובירושלמי:

השרש הט"ו הוא אד' דברים ואלו יהיה בהם דין השגגה בראוי כיון שיש לו פשיעה מה בזה הבשת בבשת שלא יתחייב עד שיתכוין להזיק או לגרום שב' וקרבה אשה הוא להגיל את לישה אחיו מוכה ושלחה ידה ואחזתה בסתרו וזה שלא תלקה המחוקה. כן שוגג לחייב כי אם בשכבה בפנו אם ואשר לא לדה גו' וכי יחד יחיו על דעתו אבל בתבלות יתחייב בשלם אע"פ שהוא מתנ' כיון שהוא פושע פשיעה מה כבר נתבאר זה השרש בב' מקומות: **השרש** הי"ו הוא שלא יתחוק המזיק בשגגה אם היה הנזק הוא הפושע יותר להגעת המזק לו כאלו תאמר לו שמזיק בשגגה וכן הענין אם היו שלא בשמירתו ובקלה או מכבים לדשות המזיק שלא בשמירתו בשגגה וכן הענין אם היו מרבים בחלרים אחת מהשתיה. וזה מבואר בנפשו מחכו כבר נתבאר זה השרש בשמיני מקומות וט"ב מסנהדרין: **השרש** הי"ז הוא שהשגגה שהיא לאשה מהשגגה שיתחייב עליה גלות כשלו אחר שהיא קרובה לאמם הנב בחקוק מתכן שיפילהו הרוח שאינה ואע"פ שלא תקדה רק על מקום וכן אם היתה אבן מוכנת בחקו ושכחה בו ושכחה אם שלא הכיר בה מעולם ועמד ונפלה והיה המה בלתי לא ישלם כי אם תמתן לבד כי התורה אמרה יד תחת יד רגל תחת רגל. מ"מ ישלם בגזון ומתבאר עוד מזה מחייבת התורה בדמי הלולות ולא יתחייב בד' דברים הנשאלים בגזון מתבאר לדון שיש: ודרך ל' והזיק האשה שהיא שגגה לאמם לאמם ולאו לדעת כן וזה כי בשגגה והאחד מודיעין באמם אחת הנשת שלא יתחייב בו כי אם בחיבל ובאמם פטו' מכלם לדון את הבהמה והלג את האדם פטור מהמיתה ולאו היה להיות כן כי לא נסקל שלא לשמירים שלא יחיה לאחרים ואין לדון מזה שלא יחיה לאחרים שהרי לא מתכון שלא לבהמה כבר נתבאר זה בא' וברביעי מבכרת קמא: **השרש** הכ"ב הוא שהשו' שהרג את האדם שהוא שרפה אינו נסקל שב' אים אם אשה יצא הטרפה שכבר היה מת קוד זה כי הטרפה אי אפשר שיחיה כבר נתבאר זה השרש בד' מקומות: **השרש** הכ"ג הוא שהשור שהרג ג' בני אדם בלופן שיהי' מועד להיות האבשי' והועד בבעליו בפני ב"ד בלופן שידעו כי שור בנה הוא ולא שחטוהו בעליו כראוי השור נסקל והבעלים משלמין מפר ליורשיו אם היה ישראל ול' שקלים לאדון אם היה עבד בבעבי שב' אם שור בנה הוא מתחול שלשו' והועד בבעליו ולא ישמרנו השור יסקל וגם בעליו יומת והנה דין השו' המועד ודין המיתות המועדות מתחלתן הוא אחד כמו הדוב והאריה והנמר והדוב' להם שהם מזעדי' מתחלת' להיות האבשים כבר נתבאר זה השרש בא' ובד' מקומות: **השרש** הכ"ד הוא שהשור שאין לו בעלים שהרג את האדם נסקל וזה כי הוא מבואר כי דעת התורה היתה בזה לשלח המיתים ולזה לא התנה בשור הנסקל שיהיו לו בעלים אבל אחר כי יגח שור ולזה אמ' כי יגח שור אים כמו שאחר בשור שהזיק שור ואולם במועד לחייב את הכפר אחר' שיהיו לו בעלים כי בזולת זה לא יהיה חייב שם כפר כבר נתבאר זה השרש בד' מקומות. ובזה הבאו' יתבאר שהשו' שתחר דמו לסקל' שנתערב בחיים כלם נסקלי' כי התורה חייבה לסלק ההזיק' מבין האבשים וספק על תורה הדין בו לחייבו כמו שמתבאר זה השרש בשרשים הכוללים אך אם לא נגח דמו פטור כי אין דרך לגמר דמו מה שלא יוכר השור כבר נתבאר זה השרש בב' מסנהדרין: **השרש** הכ"ה הוא שהשו' שהרג אדם שהוא שרפה אינו נסקל שב' אים לא אשה יצא הטרפה שכבר היה מת קוד זה כי הטרפה אי אפשר שיחיה כבר נתבאר זה השרש בד' מקומות: **השרש** הכ"ו הוא שהשור שהרג ג' בני אדם בלופן שיהי' מועד להיות האבשי' והועד בבעליו בפני ב"ד בלופן שידעו כי שור בנה הוא ולא שחטוהו בעליו כראוי השור נסקל והבעלים משלמין מפר ליורשיו אם היה ישראל ול' שקלים לאדון אם היה עבד כבעבי שב' אם שור בנה הוא מתחול שלשו' והועד בבעליו ולא ישמרנו השור יסקל וגם בעליו יומת והנה דין השו' המועד ודין המיתות המועדות מתחלתן הוא אחד כמו הדוב והאריה והנמר והדוב' להם שהם מזעדי' מתחלת' להיות האבשים כבר נתבאר זה השרש בד' ובד' מקומות: **השרש** הכ"ז הוא שהשו' שאין לו בעלים שהרג את האדם נסקל וזה כי הוא מבואר כי דעת התורה היתה בזה לשלח המיתים ולזה לא התנה בשור הנסקל שיהיו לו בעלים אבל אחר כי יגח שור ולזה אמ' כי יגח שור אים כמו שאחר בשור שהזיק שור ואולם במועד לחייב את הכפר אחר' שיהיו לו בעלים כי בזולת זה לא יהיה חייב שם כפר כבר נתבאר זה השרש בד' מקומות. ובזה הבאו' יתבאר שהשו' שתחר דמו לסקל' שנתערב בחיים כלם נסקלי' כי התורה חייבה לסלק ההזיק' מבין האבשים וספק על תורה הדין בו לחייבו כמו שמתבאר זה השרש בשרשים הכוללים אך אם לא נגח דמו פטור כי אין דרך לגמר דמו מה שלא יוכר השור כבר נתבאר זה השרש בב' מסנהדרין: **השרש** הל"ה הוא שהשו' שמרה לו כאלו תאחר שמחת את עין עבדו אלא שהעין עבדו קיים והוא בזוק והוא אלא שהחבל ב"ח כאלו תאחר שתחוק שמו בחבורה ואי זה אלא שיהיה מאלו היה קדוי הנתנת כב' נתבאר זה השרש בראשון מקדושין:

השרש הל"ו הוא שאינו חייב לשלחה חפצי אם לא היו מיוחדים לו ויתכנו ויכה בנופש שב' וכי יכה איש את עין עבדו וזה שיהיה כלו שלו ויכה עינו שהיא הבאה בגופו ויתכונן לזה אבל אם זרק אבן ונתכוון לזרוק בכותל והכה עין עבדו או שחרר אחר בזולת הבאה בגופה כמו שהכה באויר מגד עינו וסמאה כנגד אזנו וחרשה או שלא היה העבד בכללו שלו לא יתחייב לשלח לאותו חפצי וכב' נתבאר זה השרש בראשון מקדושין ובמסי מכבת קמא: **השרש** הל"ז הוא שהחובל בעבד כנעני שלו בזולת זה האופן פטור אשלו אם הוא בשבם ומת תחת ידו ומתוך יום או יומים פטור שהרי הוא קימו ולזה הוא מבואר שאם חבלו בו אחרים משלחין חמשה דברים לרבו כב' נתבאר זה השרש בח' מבנא קמא: **השרש** הל"ח הוא שהמפיל שן עבדו ואח"כ סמא עינו לו חבלו יפול ספק אם נתחייב לו דמי עינו לפי שאינו עבדו בעת הפיל כיון שהוא חייב לשלחו לא יתחייב לו דמי עינו כיון שהוא מחוסר גם שחרור ידמה שכבר יקרא עבדו שאם אינו בתחלת העבד לא ינטרך לו ממנו גם שחרור כיון שהוא ספק המוציא מחבירו עליו הראיה וכב' מב' זה השרש בבעבי מסנהדרין: **השרש** הל"ט הוא שלא יגלח דין הילדה בשן ועין בעבד ואמה עבדים כי אין נופש קנוי לאדם אבל יתחייב להם ה' דברים לבד מה שישנתו מן החלאל בעת אשר חלאכת שלו ולזה יהיה חלק מה לאדון בחק אם היה המק בחסרון אבר שיבטלו בשבת חסרונו מהמלאכה כמו היה לו העין נגזה שידמה להם ולכך החלוקה בזה שילקח בחס שישולם לעבד העבדי מאו הה' דברים קרקע ויהיה דבו אוכל פירותיו כל הזמן שתהיה חלאכתו שלו וכן הדין בבת הקטנה. ואם אבל בה האב לו אולתו כי אפני משולם בחכירת הוא מבואר שמעשה ידיה שלה ולא היה לאב חלק בחק הפחות לותו מכספה והוא המק אשר יחזיר בו אבר ובבית' מחלאכה כבר נתבאר זה השרש בא' מקדושין ובא' מקמא: **השרש** הל' הוא אשת הלקח לו בבית שבאבל בהם הוא לו אחר וזכין בה' דברים אולת הבבת שלא תהיה בו אלשה אם היו מעשה ידיה לבעל אם מבואר בנפשו כי אימו שלים לאכול לא נתו כמו שביארנו כבר נתבאר זה השרש בראשון מבבא קמא:

השרש הל"ח הוא שטור אים לו אשה שמתה אים לו אשה בישראל גדולים לו קטנים לו עבד לו אמה ומת. והיה זה בדרך כונה להזיק לאדם לו שהזיק בבר אחר דומה כמו הדחיפה והנגיפה והבעיטה והדביקה כי המו' בהם להזיק והמית את האדם הרי הבהמה נסקלת בנ"ד ובעלים פטורים מן הכופר שב' מקול יסקל השור ואולם שאין הבדל בזה בין שהמית גדול לו קטן לו עבד כבעבי הרי הוא מבואר ואולם שבדרך שיהיה מתכון להזיק לאדם הוא מבואר אמה שב' כי יגח שור את איש לו את אשה שיהיה מתכון לנגח איש לו אשה ולזה יתבאר שאם מתכון להרוג את הבהמה והלג את האדם פטור מהמיתה ולאו היה להיות כן כי לא נסקל שלא לשמירים שלא יחיה לאחרים ואין לדון מזה שלא יחיה לבהמה כבר נתבאר זה בא' ובריביעי מבכרת קמא: **השרש** הל"ט הוא שהשו' שהרג את האדם שהוא שרפה אינו נסקל שב' אים לו אשה יצא הטרפה שכבר היה מת קוד זה כי הטרפה אי אפשר שיחיה כבר נתבאר זה השרש בד' מקומות: **השרש** הל"י הוא שהשור שהרג ג' בני אדם בלופן שיהי' מועד להיות האבשי' והועד בבעליו בפני ב"ד בלופן שידעו כי שור בנה הוא ולא שחטוהו בעליו כראוי השור נסקל והבעלים משלמין מפר ליורשיו אם היה ישראל ול' שקלים לאדון אם היה עבד כבעבי שב' אם שור בנה הוא מתחול שלשו' והועד בבעליו ולא ישמרנו השור יסקל וגם בעליו יומת והנה דין השו' המועד ודין המיתות המועדות מתחלתן הוא אחד כמו הדוב והאריה והנמר והדוב' להם שהם מזעדי' מתחלת' להיות האבשים כבר נתבאר זה השרש בד' ובד' מקומות: **השרש** הל"יא הוא שהשו' המועד שהמית האדם בראשון יהיו בעלים פטורים מן הכופר מהרי לא היו לו לכנס אם ולזה לא היתה בזה פשיעה לבעלים אך הוא פושע בעצמו כי אין לבעלים להעלות על דעתם שתזיק לאדם שאינו מבאתם בביתם אך אם נתנו לו רשות להכנס אם הנה הם פושעים שלא שמרוהו שלא תזיקהו כבר נתבאר זה השרש בשני מקומות:

השרש הל"ב הוא שהכופר הוא דמי הנהרג לפי מה שישפטו הדיינים שב' ונתן פדיון נפשו בכל אשר יומת עליו חלת השיתה יתחייב שתהיה בב"ד כי הם אשר יש להם כח בזה הלא תראה כי גם דמי הולדות שתלה העניין בבעל האשה אחר ונתן בפלילים. ויתבאר שהם דמי הנהרג לא דמי בעל השו' שאם היה הענין כן לא היה מתחלף הערך בין שהמית ישראל בין שהמית עבד עברי. כבר נתבאר זה השרש בד' מקומות וב' מקומות קמא: **השרש** הל' הוא שהשו' המועד שהמית בני אדם בלי כונה להזיק בלופן שאינו חייב מיתה לפי מה שביארנו. כי הבעלים חייבים בכפר לא בל' שב' אם המית את האדם ולא שחרוהו כראוי. כי הבעלים פושעים על שלא שחרוהו וכיון שהוא מועד לזה והמשל שהיה מועד להרוג את האדם בהיותו מתכוין להרוג הנהמה. ר"ל בכבר קדה לו זה המקלה ג' פעמים לו שהיה מועד להתחבר בכותלים להלחתו ומדי התחבכו בהם יפולם על בני אדם וקדה לו זה שלשה פעמים ולא על פי שיש לחספק שיספק בזה ולאחר שלשת פעמים היא לחטה מהפשיעה אשר לבעלים בשו' המועד לחזיק בכותה ועוד שהתורה לא זכרה מתיחת הכפר אם לא כשהשו' יסקל הנה מפני שהכפ' הוא כפרה נפשות בספקו להחיות כדי שיהיו הבעלי' נקיי' מעון כבר נתבאר זה השרש בד' וב"ה מקמא. וזה המקום יתבאר שאם נכנסה הבהמה לרשות הניזק לו שלא ברשות הניזק ולדסה בדרך הלוכה על בני תימוק והרגתו הנה הבעלים משלמין את הכפר. לפי שהרגל מועדת לחתם דרך הליכה וברשות הניזק יתחייב כמו שיתבאר והנה הם הבעלים פושעים בזה לפי מה שיתבאר. יפני שלא שמרו בהמתם הלהכנס ברשות הניזק יתחייב על מקי הרגל כי הדבר ידוע שהאדם מעיז בביתו שפו וכלו והם מוכרים להמזק ברגלי הבהמה הנכנסה שם בזולת ידיעתם כבר נתבאר זה השרש בג' מבבא קמא:

השרש הל"ג הוא שהשו' המועד שהמית האדם ברשות המזיק יהיו בעלי פטורים מן הכפ' מהרי לא היו לו לכנס שם ולזה לא היתה בזה פשיעה לבעלים אך הוא פושע בעצמו כי אין לבעלים להעלות על דעתם שתזיק לאדם שאינו מבאתם בביתם אך אם נתנו לו רשות להכנס שם הנה הם פושעים שלא שמרוהו שלא תזיקהו כבר נתבאר זה השרש בשני מקומות:

השרש הל"ם הוא שהכופ' הוא דמי הנהרג לפי מה שישפטו הדיינים שב' ונתן פדיון נפשו בכל אשר יומת עליו חלת השיתה יתחייב שתהיה בב"ד כי הם אשר יש להם כח בזה הלא תראה כי גם דמי הולדות שתלה הענין בבעל האשה אחר ונתן בפלילים. ויתבאר שהם דמי הנהרג לא דמי בעל השו' שאם היה הענין כן לא היה מתחלף הערך בין שהמית ישראל בין שהמית עבד עברי. כבר נתבאר זה השרש בד' מקומות וב' מקומות קמא: **השרש** הל' הוא שהשו' המועד שהמית בני אדם בלי כונה להזיק בלופן שאינו חייב מיתה לפי מה שביארנו. הנה הבעלים חייבים בכפ' לא בל' שב' אם המית את האדם ולא שחרוהו כראוי. כי הבעלים פושעים על שלא שחרוהו וכיון שהוא מועד לזה והמשל שהיה מועד להרוג את האדם בהיותו מתכוין להרוג הנהמה. ר"ל בכבר קדה לו זה המקלה ג' פעמים לו שהיה מועד להתחבר בכותלים להלחתו ומדי התחבכו בהם יפולם על בני אדם וקדה לו זה שלשה פעמים ואף על פי שיש לחספק שיספק בזה ולאחר שלשת פעמים היא לחטה מהפשיעה אשר לבעלים בשו' המועד לחזיק בכותה ועוד שהתורה לא זכרה מתיחת הכפר אם לא כשהשו' יסקל הנה מפני שהכפ' הוא כפרה נפשות בספקו להחיות כדי שיהיו הבעלי' נקיי' מעון כבר נתבאר זה השרש בד' וב"ה מקמא. וזה המקום יתבאר שאם נכנסה הבהמה לרשות הניזק לו שלא ברשות הניזק ולדסה בדרך הלוכה על בני תימוק והרגתו הנה הבעלים משלמין את הכפר. לפי שהרגל מועדת לחתם דרך הליכה וברשות הניזק יתחייב כמו שיתבאר והנה הם הבעלים פושעים בזה לפי מה שיתבאר. יפני שלא שמרו בהמתם הלהכנס ברשות הניזק יתחייב על מקי הרגל כי הדבר ידוע שהאדם מעיז בביתו שפו וכלו והם מוכרים להמזק ברגלי הבהמה הנכנסה שם בזולת ידיעתם כבר נתבאר זה השרש בג' מבבא קמא:

השרש הל"ח הוא שהשו' המועד שהמית האדם ברשות המזיק יהיו בעלי פטורים מן הכפ' מהרי לא היו לו לכנס שם ולזה לא היתה בזה פשיעה לבעלים אך הוא פושע בעצמו כי אין לבעלים להעלות על דעתם שתזיק לאדם שאינו מבאתם בביתם אך אם נתנו לו רשות להכנס שם הנה הם פושעים שלא שמרוהו שלא תזיקהו כבר נתבאר זה השרש בשני מקומות:

השרש הל"ט הוא שהכופ' הוא דמי הנהרג לפי מה שישפטו הדיינים שב' ונתן פדיון נפשו בכל אשר יומת עליו חלת השיתה יתחייב שתהיה בב"ד כי הם אשר יש להם כח בזה הלא תראה כי גם דמי הולדות שתלה הענין בבעל האשה אחר ונתן בפלילים. ויתבאר שהם דמי הנהרג לא דמי בעל השו' שאם היה הענין כן לא היה מתחלף הערך בין שהמית ישראל בין שהמית עבד עברי. כבר נתבאר זה השרש בד' מקומות וב' מקומות קמא: **השרש** הל' הוא שהשו' המועד שהמית בני אדם בלי כונה להזיק בלופן שאינו חייב מיתה לפי מה שביארנו. הנה הבעלים חייבים בכפ' לא בל' שב' אם המית את האדם ולא שחרוהו כראוי. כי הבעלים פושעים על שלא שחרוהו וכיון שהוא מועד לזה והמשל שהיה מועד להרוג את האדם בהיותו מתכוין להרוג הנהמה. ר"ל בכבר קדה לו זה המקלה ג' פעמים לו שהיה מועד להתחבר בכותלים להלחתו ומדי התחבכו בהם יפולם על בני אדם וקדה לו זה שלשה פעמים ואף על פי שיש לחספק שיספק בזה ולאחר שלשת פעמים היא לחטה מהפשיעה אשר לבעלים בשו' המועד לחזיק בכותה ועוד שהתורה לא זכרה מתיחת הכפר אם לא כשהשו' יסקל הנה מפני שהכפ' הוא כפרה נפשות בספקו להחיות כדי שיהיו הבעלי' נקיי' מעון כבר נתבאר זה השרש בד' וב"ה מקמא. וזה המקום יתבאר שאם נכנסה הבהמה לרשות הניזק לו שלא ברשות הניזק ולדסה בדרך הלוכה על בני תימוק והרגתו הנה הבעלים משלמין את הכפר. לפי שהרגל מועדת לחתם דרך הליכה וברשות הניזק יתחייב כמו שיתבאר והנה הם הבעלים פושעים בזה לפי מה שיתבאר. יפני שלא שמרו בהמתם הלהכנס ברשות הניזק יתחייב על מקי הרגל כי הדבר ידוע שהאדם מעיז בביתו שפו וכלו והם מוכרים להמזק ברגלי הבהמה הנכנסה שם בזולת ידיעתם כבר נתבאר זה השרש בג' מבבא קמא:

השרש הל"ט הוא שהכופ' הוא דמי הנהרג לפי מה שישפטו הדיינים שב' ונתן פדיון נפשו בכל אשר יומת עליו חלת השיתה יתחייב שתהיה בב"ד כי הם אשר יש להם כח בזה הלא תראה כי גם דמי הולדות שתלה הענין בבעל האשה אחר ונתן בפלילים. ויתבאר שהם דמי הנהרג לא דמי בעל השו' שאם היה הענין כן לא היה מתחלף הערך בין שהמית ישראל בין שהמית עבד עברי. כבר נתבאר זה השרש בד' מקומות וב' מקומות קמא: **השרש** הל' הוא שהשו' המועד שהמית בני אדם בלי כונה להזיק בלופן שאינו חייב מיתה לפי מה שביארנו. הנה הבעלים חייבים בכפ' לא בל' שב' אם המית את האדם ולא שחרוהו כראוי. כי הבעלים פושעים על שלא שחרוהו וכיון שהוא מועד לזה והמשל שהיה מועד להרוג את האדם בהיותו מתכוין להרוג הנהמה. ר"ל בכבר קדה לו זה המקלה ג' פעמים לו שהיה מועד להתחבר בכותלים להלחתו ומדי התחבכו בהם יפולם על בני אדם וקדה לו זה שלשה פעמים ואף על פי שיש לחספק שיספק בזה ולאחר שלשת פעמים היא לחטה מהפשיעה אשר לבעלים בשו' המועד לחזיק בכותה ועוד שהתורה לא זכרה מתיחת הכפר אם לא כשהשו' יסקל הנה מפני שהכפ' הוא כפרה נפשות בספקו להחיות כדי שיהיו הבעלי' נקיי' מעון כבר נתבאר זה השרש בד' וב"ה מקמא. וזה המקום יתבאר שאם נכנסה הבהמה לרשות הניזק לו שלא ברשות הניזק ולדסה בדרך הלוכה על בני תימוק והרגתו הנה הבעלים משלמין את הכפר. לפי שהרגל מועדת לחתם דרך הליכה וברשות הניזק יתחייב כמו שיתבאר והנה הם הבעלים פושעים בזה לפי מה שיתבאר. יפני שלא שמרו בהמתם הלהכנס ברשות הניזק יתחייב על מקי הרגל כי הדבר ידוע שהאדם מעיז בביתו שפו וכלו והם מוכרים להמזק ברגלי הבהמה הנכנסה שם בזולת ידיעתם כבר נתבאר זה השרש בג' מבבא קמא:

לו בן לו בת • שניהם ישראלים כי כתוב אחריו אם עבד והם׳ אם עומס על בעל השור כי קשה בעיניו שתמית בהמ׳ חד׳ שנגר׳ בגלם הלהי׳ על כן נסקל השו׳ : וכי יפתח איש בור • שהי׳ כרוי והוכיר זה כי אין האש חפץ שתמות בהמ׳ חנם שלא לצורך אדם ועוד כי יזיק בעל הבהמה : בעל הבור • הפותח או הכורה אע״פ שהוא ברשות הרבים כי לגרמו עשה ע״כ נקרא בעל הבור כסף ישיב לבעליו פיתן דמי הנופל בהיותו חי אחר שיפחות ממנו דמי המת : וכי יגוף אחר שור איש ומת זיטא כי רעהו חוזר לשור והלא רחה כי שור איש סמוך הוא ופן הוא שור רעהו ואין לשור ריע רק בן זיטא לבדו וזה השור שהוא תם ישלם בעליו חצי נזק : לו • ואם היה השור מועד ישלם מזוק שלם והוכיר הכתוב דבר השור עד שיגיע אל וכי יגנוב איש שור או שה וכל זה בעבו׳ העבד שהוא נמכר בגנבתו כי כן אחל כי תקנה עבד עברי : כי יגנוב • אחר ר׳ ישועה הוסיף השם על עומס השור יותר שהשה כי לא יוכל להסתיר השור כמו השה ולא יוכל לגנבו רק הרגיל יותר בהומות הגניבה והגאון אחר בעבור הנזק שיבא לבעל השור יותר מהשה כי בו יתרשם : אם במחתרת ימצא הגנב • בלילה כי ביום לא יחתו׳ והלתו׳ הבא אחריו לעד אם זרחה השמש • ופי׳ אין לו דמים אין על הורגו שפיכות דמים ויש לתמוה מן המפרשי׳ דמים חייב אם כן מה הוא אין דמים דמיו בו : אם זרחה השמש שלם ישלם • שב אל הכתוב למעלה אמש בקר ישלם וכו׳ כמו לעשה נכרי ואף לאמתך תעשה כן כי הוא שב אל הפסוק העליון בענין תעניק לו : ונמכר בגנבתו • בעבו׳ גניבתו : אם • זה הפסוק כולל כל בהמ׳ והחמי׳ קבלו גזיר׳ הכתוב לתשלומי ארבעה וחמשה בשור ופה בלבד : כי • גם זה דבק בחסר למעלה שהזכי׳ שיבא הנזק על יד השור • ואחר כי יבער אין מגזרת אנחנו ובעירנו והוא מהבנין הנגוע • וטעם ובער בשד׳ אחר אדם את וכמוהו והתם בערת הכר׳ : כי

אוֹ־לְבַר־יִשְׂרָאֵל יִגַּח תּוֹרֶא אוֹ־לְבַת־ יִשְׂרָאֵל יִגַּח כְּדִינָא הָדֵין יִתְעַבֵּיד לֵיהּ : אִם־לְעַבְרָא יִגַּח תּוֹרָא אוֹ אַמְתָא כַּסְפָּא • תְּלָתִין סֶלַע יִתֵּן לְרִבּוֹנֵיהּ וְתוֹרָא יִתְרְגֵם : וַאֲרֵי־יִפְתַּח גֻּבָּר גּוּב אוֹ אֲרֵי־יִכְרֵה גֻּבָּר גּוּב וְלָא יְכַסְּיֵנֵיהּ וַיִּפֹּל־תַּמָּן תּוֹרָא אוֹ חֲמָרָא : מָרֵיהּ דְּגוּבָא יְשַׁלֵּם כַּסְפָּא יְתִיב לְמָרוֹהִי וּמִיתָאֵיהּ אִיהֵי דִילֵיהּ : וַאֲרֵי־יִגּוֹף תּוֹר־ דְּגֻבְרַיָּת תּוֹרָא רַחֲבָרֵיהּ וִימוּת וַיְזַבְּנוּן יַת־תּוֹרָא חַיָּא וִיפַלְגוּן יַת כַּסְפֵּהּ הוּאַף יַת־דְּמֵי־מִיתָא יִפְלְגוּן : אוֹ אִיתְיְדַע אֲרֵי תּוֹר נָגֵחַ הוּא מֵאֶתְמָלִי וּבְדַקְדְּמוֹהִי הֵיוֹלָא נַטְרֵיהּ מָרֵיהּ שַׁלָּמָא יְשַׁלֵּם תּוֹרָא חֲלַף תּוֹרָא וּמִיתָאֵיהּ דִילֵיהּ : אֲרֵי יִגְנוֹב־גֻּבְרָא תּוֹר אוֹ־אִמַּר וְיִכְסִינֵיהּ אוֹ זְבִנֵיהּ חֲמִשָׁא תַּרְתִּין יִשַׁלֵּם חֲלַף תּוֹרָא וְאַרְבַּע עָנָא חֲלַף אִמְּרָא : אִם־בְּמַחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגַّנָּב וְהֻכֶּה וָמֵת אֵין לוֹ דָּמִים : אִם־זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ שָׁלֵם יְשַׁלֵּם אִם־אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ : אִם־הִמָּצֵא תִּמָּצֵא בְיָדוֹ הַגְּנֵבָה מִשּׁוֹר עַד־חֲמוֹר עַד־ שֶׂה חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם : כִּי־יַבְעֵר־אִישׁ שָׂדֶה אוֹ־כֶרֶם וְשִׁלַּח

אוֹ־בֵן יִגַּח אוֹ־בַת יִגַּח כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה יֵעָשֶׂה לוֹ : אִם־עֶבֶד יִגַּח הַשּׁוֹר אוֹ אָמָה כֶּסֶף שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לַאדֹנָיו וְהַשּׁוֹר יִסָּקֵל : ס

וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִי־ יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל־שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר : בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ : ס

וְכִי־יִגֹּף שׁוֹר־אִישׁ אֶת־ שׁוֹר רֵעֵהוּ וָמֵת וּמָכְרוּ אֶת־הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת־כַּסְפּוֹ וְגַם אֶת־הַמֵּת יֶחֱצוּן : אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעָלָיו שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ : ס

כִּי יִגְנֹב־אִישׁ שׁוֹר אוֹ־שֶׂה וּטְבָחוֹ אוֹ מָכְרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה : אִם־ בַּמַּחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְהֻכֶּה וָמֵת אֵין לוֹ דָּמִים : אִם־זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ שָׁלֵם יְשַׁלֵּם אִם־אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ : אִם־הִמָּצֵא תִּמָּצֵא בְיָדוֹ הַגְּנֵבָה מִשּׁוֹר עַד־חֲמוֹר עַד־ שֶׂה חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם : ס

כִּי־יַבְעֵר־אִישׁ שָׂדֶה אוֹ־כֶרֶם וְשִׁלַּח את

לבעליו ג׳ וטי׳ בעל הכור ישלם • ואם גנב יגנב • עשר שמיר לבעליו : וכי יגף שור איש י״ג זוגין מתחלפין בשעמא פירו׳ כי״ג מקומות המשרת דרגא אף על פי שאין בין המשרת לתביר רק מלך אחד או מלך ורטף מובלע וסי׳ ואברהם היו יהיה • וכי יגוף שור איש • לו תהיה שוק הימין • וכל אשר אין לו דמשנה תורה • בין בית אל דוישלחם יהושע • וחברו • וקאם שאול בעמק • עתה ירע לנו • כשר שלמון • ואיש מ״ך בקשת • ד״רה • הפך יד דמלכים • כי לא יכלו לעשות בעת ההיא • וכל אשר תמצא ידך • וכל פסק בדרגא דכוי׳ כגון דמל יסל ואפי׳ אין ביניהם אפי׳ הברה אחת גם לא אפילו חטף כמו אהרוש מסומיין בשער הגגיות : כי שור נגח הוא סימן כל ענינא עד את חג המצות כל כי שהנגנין הכמוך לו פשטא או טפחא כי אינו במרף וכל כי שהוא שלוש לטפחא ולפשטא אינו במרף וכל שאר במרף בט״ב וכי׳ כי שור נגח הוא • כי הפגע • וכל וכי דענין במרף • יגנב ב׳ א׳ חס׳ וא״מ״ל וסי׳ כי יגנב איש שור • לא יביזו לגנב כי יגניב • בתר מ״ל : זרחה ד׳ וסי׳ אם זרחה השמש ט׳ • והשמש זרחה על המים • שמש זרחה וגורד • דגהוס • והצדעת זרחה • וא׳ וזרחה לכם יראי שמי :

מ״ע ספורנו

כסף שלשים שקלים • נערך הנקבה כי כמוה ענין הנבל בקיום הפצות כלומתת בחנינ׳ פ״ק: ונעבר בגנבתו כי לגלא זה הירוב לגלא הפם בגנים שאם יפסידו הגנבה מי יחלנה אין חומר הנב מבלי אין בידם לשלם ותפלא מפרק חמם: כי יבער אדם את מה כי כרם • בתון שלו : ובער

מדמי גזק שלם אחלי דמי שור המזיק שוין יותר מכל דמי שור הניזק ואם אמרת כן הרי תם חמור ומועד על כרחך לא דבר הכתוב אלא בשוין ולמדך שהתם לפלגין שוין שהמשלם חצי נזקו שמין לו את הנבלה ומה שפחתו דמיו בשביל המיתה נוטל חצי הפחת והולך ולמה אמר הכתוב בלשון הזה ולא אמר ישלם חציו ללמד שאין התם משלם אלא מגופו ואם נגח ומת אין ניזק נוטל אלא הנבלה ואם היתה מגעת לחצי נזקו יפסיד או שור שוה מנה שנגח שור שוה חמש מאות אינו נוטל אלא את השור שלא נתתייב התם לחייב את בעליו לשלם מן העלייה : או נודע • או לא היה תם אלא נודע כי שור נגח הוא היום ומתמול שלשם הרי שלם נגיחות : שלם ישלם שור • נזק שלם : והמת יהיה לו • לניזק ובעליו ישלים המזיק עד שישתל׳ ניזק כל נזקו : חמשה בקר וגו׳ • אמר רבי יוחנן בן זכאי חס המקו׳ על כבודן של בריות שור שהולך ברגליו ולא נתבזה בו הגנב לגנבתו על כתפו משלם חמשה שה שנגנבו על כתפו משלם ארבעה הואיל ונתבזה בו אמר רבי מאיר בא וראה כמה גדולה כחה של מלאכ׳ שור שבעבל מתלאכתו חמשה שה שלא בטלו מתלאכתו ארבעה : חמשה בקר ארבעה : אם כאן הכתוב לומר שאין מדת תשלומי ארבעה וחמשה נוהגת אלא בשור ושה בלבד : אם בתחתרת • כשהיה חותר את הבית : אין לו דמים • אין לו רציחה הרי הוא כמת מעקרו כאן למדך חורה אם בא להרגך השכם להרגו וזה לרחנך הוא שאין אדם מעמיד עצמו ורוחה שנוטלין חחונו בבניו ושותק לפיכך על מנת כן בא שאם יעמוד בעל הממון כנגדו יהרגנו : והם זרחה השמש עליו • אין זה אלא כמין משל אם ברור לך הדבר שיש לו אלוה עמך כשמש הזה שהוא שלו׳ בעול׳ כך פשוט לך שאינו בא להרגך אפילו יעמוד בעל הממון כנגדו כגון אב החותר לגנוב ממון הבן בידוע שרחמי האב על הבן ואינו בא על עסקי נפשות : למיס לו • כאי הוא חשוב ורציחה היא אם יהרגנו בעל הבית : אלא ישלם • הגנב ממון שגנב ואינו חייב מיתה ואנקלוס אתרגם ואם עיבא דסהדיא נפלת עלוהי לקח לו שנה אחרת לומר שאם תגלהו עדי׳ קודם שבא בעל הבית ונכנס בעל הבית נגדו התרו בו אלא יהרגנו : למיס לו • חייב עליו אם הרגו מאחר שיש רוחים להם אין הגנב הזה בא על עסקי נפשות ולא יהרוג את בעל הממון : אם התלה תמלה • ברשותו שלא נכנס ולא מכר : משור עד חמור • כל דבר בכלל תשלומי בפל בין שיש בו רוח חיים בין שאין בו רוח חיים שהרי נאמ׳ מקר׳ אחד על שה ועל שלמה ועל כל אבדה : ישלם שנים לרעהו • חייב שנים ישלם ולא ישלם לו מתים אלא חיים אם דתי חייב : כי יבער את בעירה • ובער • כולם לשון בהמה כמו אכלהו ובערנו : כי יבער • יוליך בהמותיו בשדה וכרם של חבירו ויזיק לאותה בחלת מעתי אלו בשלות בערה הוא בבעור ופירשו רבותינו שילוח הוא נזקי מדרך כף רגל : ובער

חזקוני

לו כן יגח לו בת • הזכיר בפרשה זו בן לא בת לא ואם שה שלא פרש לך בשאר פרשיות לגאדך שאם יאמר בעל השור לא שמר׳ אביהם כמשפט אין בדברי׳ כלו׳ ולכך פרש׳ בתורה • ל״ל בבן פורין הוא אילוק בין גדול לקטן אבל נבל׳ ואמה אינו אייב רק בנדולים : אם ענד יגח השור • נשומד דאי נפש נמצא כם ענד אשור מכם בן פורין : כסף שלשים שקלים • כפי ערך נקבה אבכם מפריש ער בת שנים דבנל ואשר כי בדדי כיבה דגמ׳לה לה מאמה: והשור יסקל • אין ישיש בן פורין מאשר שהפעיל לירג׳ ולפי סרגיל׳ותו שלענד לאיות מנוי בין בהמו׳ לשמרן ולאין נפסה אכילתן ופעמים שמתמיד׳ אוקו ולאי לאנגוי זה אומר כך וכך היה שוה ענדי׳ וזה יאמר לא היה שוה רק כך וכך נתן בחיתתן קונה שלשים שקלים אבל בן פורין שילחה דלא שכיב היא : וכי יפתח איש בור • שכולו נעשר איבים רבים אלא כי יכרה איש בור ולא כבה לעשות לשון לשאר בנור : ולא יכסנו • הא אם כבה פסור ודוק׳ כראלו וכם כראלו שה׳ ענלה שנוכה אבנים שהלכת עליו כדאיתא בירושלמי פרק שוקת הכתיב אין עושין פלל תפש ר״ה אלא ה״כ שתהא ענלה שנוכה אבנים שהלכת עליו : וכפל שמה שור • אינו אלא דאמר׳ אנפשיה שעור ולא בנים דאין דרך כלים לשלמל בלא שמירת אדם וכיון שלא שמרם אינו דאמסדינה ל״ל שור לו שמור הוא הדין לשאר בהמות לא שלאו דרכן לילך בלא אנהיג : בעל הבור בעל כרשן ולא אמר בעל הבור מתם שהרי לא פשע כלום : והמת יהיה לו • לפי הפשט כיון שהוא משלם כל דמו דין הוא שהא׳ המת לשוק : ומכרו את השור חי • היינו כשהוקיק מון מרשו בעליו אבל אם הוקיק ברשות בעליו שעור יכול לאמר מוקיק לניזק תורך ברשותי מאי בעי : וחצו את כספו וגם את המת • לפי שהיה תם ואין דרכו להזיק לא היה לבעל שור להזהר כי אלא פשע ומזלא דמרוייסו נריס נפי׳ שניהם שוים בהזק : ולא ישמרנו והלא בריס ק״ו ומה אם כשמרו ונלא והזיק אייב על שלא שמרו לכ״ש ומק״ל ולא שמרנו אלא הוסיף הכתוב עוד שמירה אחרת על שמירתו זו פיה כשיכה : ל״ל לגאדך שאין מוכנסין מן הדין ל״ל ולא ישמרנו בעליו לאכיל שומר חנם : כי יגנוב לים • אלא הכתוב והמוכר בכלל היו לכתיב אם ישלם הגנב ונו׳ ולאמרה פרשה זו לאחיה נתבלמי ל׳ וה׳ : ומכרו לו מכרו • אם הכתוב אייב המוכר לכ״ש אלא א״ל כן מנבת מן הדין לכן נאמר ומכרו לגאדך שאין מוכנסין מן הדין : ומכרו לו מכרו • מה מכיבה שאינה מוזרת אלא מכירה מוזרת : מעשה נקרונו׳ ול׳ כאן בנו׳ • לפי שהגנב ולגל בעצמו בשם יחד מכשור שהרי נטלו מלכתו כשנגנבו ומוכר אלא עשה כו מלאכה בכשור הקל מכתוב בתשלומין יותר מגנב ל״א דין הוא בגנב שור שישלם אם אלא לא היה לאוד בגנבה לא היה יכול לגנוב בהמה גדולה כל כך אלו לגנב שה יש פתחון פה אלו לאמר אלי׳ דגיל בחומות בגנבה ודיו כתרגם אלין ל״א דין הוא בגנב שור שישלם לפי שהזיק בעל השור שהיה פורים בו מה שאין כן בגנבן : תקת השור תקת הטפי׳ שבאלן מכתוב לאמר לך שאין דין ל׳ והנהנ אלא בשור וכו׳ : כלבד : אם בשבעת ימים אמנא בשקוק בגנבה שהיה פורים בו מה שאין כן בגנבן : אם יודע הוא שאם יאמלנו בעל הממון יהיה נפשו בכפו להגיל שמונו בשעת פיחוס : אם זרחה השמש עליו : מיהת מן הסתפקת לאחיר המולם לפקוס ערוכה פיוסון בגנבה של הפורים כי יודע הוא שאם יאמלנו בעל הממון יהיה נפשו בכפו להגיל שמונו בשעת פיחוס : אם זרחה השמש עליו : מיהת מן הסתפקת לאחיר המולם לפקוס ערוכה פיוסון בגנבה אין לו דמים • כי יודע הוא שאם יאמלנו בעל הממון יהיה נפשו בכפו להגיל שמונו בשעת פיחוס : אם זרחה השמש עליו : מיהת מן הסתפקת לאחיר המולם לפקוס ערוכה פיוסון בגנבה

כי יבער אדם שדה או כרם • לשון ביעור וכלין כמו ואלה תבערו הדם הנקי ובערתי את ביע ירבעם כלאחר יבער הגלל עד תמו׳ שתבער הדם והכרם מן המבואה שבאותיה : ובער

נתבאר זה הטעם בל' מקחת: **השרש** המ"ל הוא שבכבר ירלה מלשון התורה שיהיו בעניין
העבדת השור תלוי' מלד החמן ומלד הדבר הסיתן ומלד זמני ההעלה בבעלו בב"ד והבה מה שהו'
מלד החמן הוא שבכבר ירלה מחם מדקדקה התורה בתביחות הטו' שיהיו ב' יחיים לנופים כי שור
שהוא מוכד להזיק בזמן מה אינו מוכד להזיק בזולתו והמשל פשט בגח ג' יחיים זה לחד זה הוא
מוכד לכל היחיים וכן אם בגח ג' שבתות זה הרי הוא מוכד ליום השבת לבד וכן אם בגח מי'
יחיים לעשרה יחיים: וידמה שבכבר משלה בשור ההוא לחה מה שתביאהו להזיק שתתעורר בזמן
ההוא לבד ולולם מה שהוא מלד המוסף הוא שבכבר ירלה מלשון התורה ג"כ שמוכד לחיק מה אינו
מוכד לזולת היחיק ההוא: כלומ' תלמד שהמוכד לעדם אינו מוכד לבהמה ומוכד לשור אינו מוכד
לחמור ולא זכרם התורה במוכד ובתם בגבמה בחין לחד ב"ל בשור שהחיית האדם. וכבר מביתת
עדם במוכד ובתם וכן הענין בשור שהחיק שור ולזה ירלה שהמוכד לחיק לחד אינו מוכד לחיק לחד
ולולם אם בגח שור חמור ובחל הרי הוא מוכד לכל החיקין כמו שהמוכד לג' יחיים לפני הוא מוכד
לכל לחד מיני הבעוב ובזה יתבאר ג"כ שמוכד לחקון אינו מוכד לחיקה ושהמוכד לינה
אינו מוכד לבוא לו לבשר לו לבעוב ומזה יתבאר שמוכד לקרן יחיק אינו מוכד לקרן שחיק
בבר נתבאר זה בל מקחת: ולולם מה שהוא מלד זמני ההעלה בבעלים כי ירלה מלשון התורה
בבאמרו מה שיהיה שהעלה בבעלים בג' יחיים סל לא ידע כי שור בגח הוא מתחיל בלשון
הוא לחבר מבב מתחיל בלשון בלשון אל ההולדה והוא מבבר ב"כ שיהיה שב אל הבניחות לבד ולזה יהי'
בזה התנאי בפרן ובחמון בשבוב בו להקל בבר בתבאר זה הבל בב' מקחת: ובכבר בשבוב בו
לבתחיל ר"ל שבכבר בשבוב בו לחמור אחר בל' הבל בב' מקחת: ולבה ג"ב שבמה מדקדקה בתבאר זה
בל בב' מקחת: ולבה ג"ב שבמה מדקדקה בתבאר זה

ובעל הטורים

ובעל י הוא נוקי הבן האוכלת ומבערת: בשלה אחר · בשל' של איש אחר: מיטב שדהו ישלם · שמין את הגזל ואם בא לשלם לו קרקע דמי מקום ישלם לו מחמיב שדהו אם היה מקום שלם יתן לו שדה שלם מעבית שיש לו למדך הכתוב שהגזלן שמין להם בעדית: כי תלא אם · אפילו מעבמה: ומצאה קוצים · קר"דונש בלע"ז: ונאכל גדיש · שליחה בקוצים עד שהגיעה לגדיש לו לקחה המחוברת בקרקע: או הבעה · שלחכה את שדו ולרך לגיר אותה פעם שנייה: שלם ישלם המבער · אע"פ שהחליף בתוך שלו ואינו ילמה מעמה שלו ידי קוצים שמפלה חייב לשלם לפי שלא שמר את בחלתו שלא תגלה ותזיק: ונוגב מבית האיש · לפי דבריו: אם לא יתמלא הגנב ובא בעל הבית והקריב אל הדיינין לדון עם זה ולשלם לו שלא שלח ידו בשלו: על כל דברי פשע · שיתל' שקרן בשבועתו שעידו עדו' שהו שלחו בכפו וירשיעוהו אלהי' על פי הבעלים: ישלם שני' לרעהו · לחדך הכתוב שהטוען בפקדון לחד נגנב היתנו ונמצא שהוא עצמו צריך משל' תשלומי כפל ואחמתי בחוק שנשבע ואח"כ בא עדים שקר דרשו רבותינו: ונקרב בעל הבית אל האלהי': קריב' זו שבועה היא אתה אומר לשבוע לו אינו אלא לדין וכפר לאחר לדין שכיון שבא לדין וכפר לאחר נגנבה מיד יתחייב כפל אם בא עדים שהוא בידו נאמן' כאן שליחו יד ונאמן' למס' שלחתה יד שבועת יי' תהיה בין שניהם אם לא שלח ידו מה להלן שבועה אף כאן שבועה: אחר יאמר כי הוא זה · לפי פשוטו אחר יאמר הבעל כי הוא זה שנשבעת עליו הרי הוא מונח על הדיינין ובא דג' שניה' ויחקלו את הבעלות ואם כשרי' הם וירשיעוהו לשומר זה ישלם שני' ואם ירשיעו את העדים שנמצאו זוממין ישלמו הם שני' לשום ור"ל דרשו כי הוא זה ללמד שאין מחייבין אותו שבועה אלא אם כן הודה בחקלת לומ' כך וכך אני חייב לך והמותר נגנב ממני: כי יתן איש אל רעהו חמור או שור וגו' אם לא יתן מחייבין אותו שבועה אלא אם כן הודה בחקלת לומ' כך וכך אני חייב לך והמותר נגנב ממני: כי יתן איש אל רעהו חמור · לשומר חנם לפיכך פטר בו את הגנבה כמו שכתוב ונגנב מבי' האיש: אם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית · לשבועה לחלת שפוטר עצמו בשבועה זו ופרשה זו לחודה בשומר שכר לפיכך אינו פטור אם נגנב כמו שכתוב אם נגנב יגנב מעתו ישלם אבל על האונס כמו מת מעצמו או נשבר נשבה בחזקה על ידי לסטי' ואין רואה שיעיד בדבר שבועת יי' תהיה ישבע שכן הוא כדבריו והוא לא שלח בה יד להשתמש בה לעצמו שאם שלח בה יד ואח' כך נאנסה חייב באונסי': ולקח בעליו השבועה ולא ישלם לו השומר כלו: ואם טרף יטרף · על ידי שה רעה יביאהו עד · יביא עדי שנטרפה באונס ופטור: הטרפה לא ישלם · אינו לאחר טרפה לא ישלם אבל הטרפה יש טרפה שהוא משלם ויש טרפ' שאינו משלם טרפת חתול ושועל ונמיה משלם טרפת אחר ארי ודוב ונחש אינו משלם ומי לחשך לדון כן שהרי כתוב ומת או נשבר לא נשבה מה מיתה שאין יכול להגיל אף שבר ושביה שאין יכול להגיל: וכי יגנב · בא ללמד על השואל שחייב באונסין: בעליו אין עמו · אם בעליו של שור אינו עם השואל במלאכתו: ואם בעליו עמו · בין שהוא באותה מלאכה בין שהוא באותה מלאכה אחרת היה עמו בשעת שאל · אינו צריך להיות עמו בשעת שכיר ומיתה: אם שכיר הוא · אם השור אינו שואל אלא שכיר בא בשכרו ליד השוכר הזה ולא בשאלה ואין כל הנאה שלו שהרי על ידי שכרו נשתמש ואין לו משפט שואל להתחייב באונסין ולא פירש מה דינו אם כשומר חנם או כשומר שכר לפיכך נחלקו בו חכמי יש' שוכר כיצד משלם רבי מאיר אומר כשומר חנם רבי יהודה אומר כשומר שכר: וכי יפתה · מדבר על לבה עד שנומעת לו וכן תרגם חרי יסדל שדול בלשון ארמי כפתוי בלשון עברי: מהר ימהרנה · יפסוק לה מוהר כמשפט אים לאשתו שכותב לה כתובה ויעמוד: כמהר הבתולות · שהוא קונה ומתיים כסף אבל המפתה את הבתולה ושוכב עמה באונס שלאחר הנערה מתיים כסף:

מ"ע ספורנו

ובער בשדה אחר · אף פ"ש מינאה הכתיבה מעלים אל שדה אחר: מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם · שהגזן והרעל מעולות בריות בניזק קפ"ח פרק ראשון): כסף אל כלים · משתם אלה ישתרם אים שמיר בחנם: אם לא שלח ידו · אמר אלה שלא מייב כמו' כאונסיה: אחר יאמר כי הוא זה · וכאו כן כאומר בעל דין הנתבע זה הוא אמת ולא אחר שנגנב: ונחו מודה מקצת: על שלבים יבא דבר שניהם · בתובע והנתבע לשבועה בין שהם מעמיד ונעקר בין שהם אלוה ולזה שבודה בקצת: אחר ירשיעון אלהים ישלם שנים · אבל מי שירשיעוהו אלהים לנגב שהיה מוטן שמנגב נגב לשקר ישלם שנים כדין גנב: חמור או שור או שה · אם אלה ישתרו אותם פניי עם בעבר: יביאהו עד · בבר אמרו (שם) כל מקום אל' עד אחר הרי כאן שנים יאמר אם כן אם מרוץ ישרף על ידי מיה רעה שבאתה יש רואה כי יקרא אליה אלה ולא רועי' הנה אם יביא אם הנשרף ומיזה זוג עדים שיעידו שזו אינו שנשרפה בחנם: הטרפה · כ"ה: כל אלוה מיות מהשרון שמירה ישלם כאמרם ז"ל (מכילתא ס' המשפטים) ואם אחר אינו אונס · אלא אחר אינו אונס ואין צריך לומר מתול ונמיה ודומיהם שיכול להגיל: אם בעליו אתו · בעלאכתו בשעת שאלה: לא ישלם · שהשם מגיל בקרוב דעת שהוא נותן מתנה אל דעת שיחזיר וכיון שלא התנה אינו חייב להחזיר אלא בשביל נשמחת בעין שאינו לדעת שאומר שנתנה אל פנת להחזיר חייב באונסין וזו מעשה שהתנאי אל אל פנת מבטל את המתנה אם לא יקריים המתנה · אבל בזה שיש מתנה אל דעת להחזיר בלעי תנאי שיבטל המתנה אם לא יחזירנה הרי הקבל ידי המקבל היא אלו אף אל אי שלא יחזיר אחר כן ולא יתחייב אל כל אם שיגרם בה אלי' בשמירה ובכן נאה הקבלה (שם) שיהיה פטור כל שנת בבעלים אם אינו בשמירה: ונכא

אבן עזרא

כי תלא אם · גם זה לבא כי ידבר על בזק הבלה · ומעם המבעיל אינו כמו כי יבער איש אע"פ שהם מבנין אחד כי אלא אם לא תורה עליו ואחת הדרך לאחר בלשון הקדש לאמר אלה שות והיא מסני פעמים כמו בלאי האמור אחור אחורתי' רוכבים על שלשים עיירי' ושלש' עיירי' אם ואחת הבית ערים והעל אם יקרהו אחות אחת: כי יתן · גם זה לבא כי על דבר הגנבה ידבר להשלי' מספטי הגנבות: אם לא שלח ידו · יורה כי ונקרב בעל הבית שבועה היא לפני הדיינ' על כן אחרית על כל דבר פשע שפשע הנשבע ול' ישועה אח' כי פשע הוא שיגלה מרשותו כמו אם תפשע אדום מתחת יד יהודה והנה על כל דבר פשע כולל הבא אחריו ופל דבר שיגלה מרשות הבעלי' בין שנגנב בין שאבדה ונחש בה ולא הודה: אחר יאמר · העל: כי הוא זה · אם ירשיעון אלהים השומר כי הוא עצמו גנבו או נחש באבדה שמגלה ונעשה נגנב עלי': כי יתן זה שומר שכר: במלאכת רעהו · כמו לרגל המלאכ' אחר לפני ולא יקח ממנו רק השבוע': אם · על זה קבל שכרו: ביאהו עד · ביאה קצת הנשרף לאמ' לו לעבד על דרך שבתב כאשר יגיל הרועה מפי הארי שתי כרעי' או בדל אזן: וכי יגנב · על דר' הפשע בעליו אין עמו ויכול לטעון על השואל שהבטיח על בהמתו: אם שהוא רואה בעצמו אך נשבר או מת וכפה השכיר שבא עם השומר בדרך אחר: וכי יפתה איש · שהוא רואה בעצמו שבא בדרך אחר: בעבור שפתה · מכשפה

ית־בְּעִירֹה וְיֵאָכֵל בְּחֶקֶל אַחֵר שָׁבָר חֶקְלֵיהּ הֲשַׁלֵּם: אֲרֵי יִתְפַּק נוּר וַיִשְׁכַּח כְּבִין וְיִתְאֲכֻלוּן גְּדִישִׁין אוֹ קָמְתָא אוֹ חֶקֶל שַׁלְמָא יְשַׁלֵּם דְּאַדְלִיק יַת דְּלִיקְתָא: אֲרֵי יִתֵּן גֻּבְרָא לְחַבְרֵיהּ כְּסַף אוֹ מָנִין לְמִטַּר וְיִתְגַּנְּבוּן מִבֵּית גֻּבְרָא אִם יִשְׁתְּכַח גַּנָּבָא יְשַׁלֵּם עַל תְּרֵתֵין: אִם לָא יִשְׁתְּכַח גַּנָּבָא וְיִתְקְרֵיב מָרֵיהּ דְּבֵיתָא לְקָדָם דַּיָּנַיָּא אִם לָא אוֹשִׁיט יְדֵיהּ בְּמָא דְּמִסַּר לֵיהּ חַבְרֵיהּ: עַל כָּל־פִּיתְגַם דְּחוֹבָא עַל תּוֹר עַל חֲמַר עַל־אִמַּר עַל כְּסוּ עַל כָּל־אֲבִידְתָּא דִּי יֵימַר אֲרֵי הוּא דֵּין לְקָדָם דַּיָּנַיָּא אִיעוֹל דֵּין תְּרֵוֵיהוֹן דַּי יְחַיְּבוּן דַּיָּנַיָּא יְשַׁלֵּם עַל־חַד־תְּרֵין לְחַבְרֵיהּ: אֲרֵי־יִתֵּן גֻּבְרָא לְחַבְרֵיהּ חֲמַר אוֹ־תּוֹר אוֹ־אִמַּר וְכָל־בְּעִירָא לְמִטַּר וִימוּת אוֹ־אִתְבַּר אוֹ־אִשְׁתְּבִי לֵית דַּחֲזִי: מוֹמַתָא דְיָי תְּהֵי בֵּין תְּרֵוֵיהוֹן אִם לָא אוֹשִׁיט יְדֵיהּ בְּמָא דְּמִסַּר לֵיהּ חַבְרֵיהּ וִיקַבֵּל־מָרֵיהּ מִינֵּיהּ מוֹמַתָא וְלָא יְשַׁלֵּם: וְאִם־אִתְגְּנָבָא יִתְגְּנֵיב מִעִמֵּיהּ יְשַׁלֵּם לְמָרֵיהּ: אִם־אִתְבְּרָא אִתְבְּרֵי יַיְתֵי סַהֲדִין דְּתַבִּיר לָא יְשַׁלֵּם: וַאֲרֵי־יִשְׁאַל גֻּבְרָא מִן חַבְרֵיהּ וְיִתְבַּר אוֹ־יְמוּת מָרֵיהּ לֵית־עִמֵּיהּ שַׁלְמָא יְשַׁלֵּם: אִם־מָרֵיהּ עִמֵּיהּ לָא יְשַׁלֵּם אִם־אַגִּירָא הוּא עַל בְּאַגְרֵיהּ: וַאֲרֵי־יְשַׁדֵּל גֻּבְרָא בְּתוּלְתָּא דְּלָא מְאָרְסָא וְיִשְׁכּוּב עִמָּהּ קַיְּמָא יַקְנֵינַהּ לֵיהּ לְאִנְתּוּ: אִם־מְצָבָא לָא־יְצַבֵּי אֲבוּהָא לְמִתְּנָהּ לֵיהּ כַּסְפָּא יְהַקְּלוּל כְּמוֹהֲרֵי בְּתוּלְתָּא: חרשא

ל' וכ"ל · ל' בתרי לישי: ל' בתרי לישי: ל' ל"ח: ל' ל"ח: ל' ל"ח

בהמה כמו שהוא חייב על מיתתה כי הריקוד הוא לאבד גלח כתמעט האדם כי אם מעניין המיתה
הנה יתחייב בעל הבור על מקרי אדם אם לא היה האדם פושע בנפילתו בו והוא מבואר שאם נפלו
כלים בבור ונשברו או נשפכו שבעל הבור פטור מ"ר וכשל שם שור לא תאמר שדרכן לילך ולישאל בבור
ינאלו הכלים שאין דרכם לילך ואומרים ש"כ מסוג השור והתאור ולזה יהיה פטור גם על הכלים שנפלו
שם עם השור והחמור כי התורה לא חייבתו לשלם כי אם השור והחמור ומה שדרשו להם מהכ"ת
והלא מבואר בי מה שלתורה תורה כסף ישיב לבעליו אינו לחיינו שישלם כסף ולא עוה כסף כי מה
שהיקיש הוא עוה כסף ולא כפ' ולזה הוא מבואר כי עוה כסף הוא ככסף ולאוי שיתדש שאם היתה
הבהמה שמתה מפסולי המוקדשי' הנה בעל הבור פטור מ"ר והחת יהיה לו מי שאמר בו לבריות
לא יתלו פסולי המוקדשין שהן אסורי הנאה כשיתו כמו שיתבאר כמה מיב' וכבל אינו
בישלם רק מה שמתתו המיתה לפי הבהמה כשישוה הבבלה . ואולם אלת הבבלה אין לה שומא
כי אינה שוה כלל ואין דאוי לו שיוסיף על עצמו מה שיש מדין הקדשים מחלת הבהמה ולפי מ"ל
בחלת הבבלה שומא הנה לא יהנו בה אלו התעלומין . וכי יגוף שור איש את שור רעהו ומת
שיחת ומכרו את השור וחצו את כספו וגם את המת יחצון . ואולם שיתדש שאין כוונת התור'
שיזכר המה חיי על האופן שיראה מפשט הכתוב שאם היה הענין כן היה לפעמים המזיק נשכר
כשהיתה הבבלה יות' מה שהוא' הוי לפעמים היה משלם יות' מהמה שהזיק ויהיה מ"כ תם חשוב
ומחומר ולזה הוא מבואר' שהדין בזה יהיה כשהיו השורים שוים כמו שאמר אחר אם שלם ישלם שור
תחת השו' שהרגן בו מהיו שוים ולפי מה שנמכר בזה שקדם יתבאר' כי אחרו וגם את המת יחצון
אין הרגן בו שיטפלו שניהם בבבלה ההיא כי בעל השור המזיק לא יוכל להטפל בה עד יתברר
אחר לפני ב"ד כדי שלא יתחייב עצמו בתשלומי זה המק ויקרה מזה שיתפסד הבבלה ולזה היה מן
הראוי שיהיו שוים כמה היתה הבבלה יפה בשעת מיתה ואם יתפסד אחר זה יהיה ההפסד לריוק
כי אות פושע בזה ואם כשיקדה קודם השומא יהיה הנזק לשניהם כי לא בא זה המק מלך
הראוי שיהיה ריוקר שלו ישבאל מזה שמק השור בעצם הוא משלם בגופו ולזה אם נגנב או נאבד
הבעלים שמורין ונהנה הדין בזה כמו הדין בשור שם שהרג האדם שלא יוכלו הבעלים להפסיד כי
אם שאמר הבאל ואם מדע לבעלים כי שור מת הוא ומחמל שלאום ולא ישמרו בעליו כראוי ולא
מחוק שלם שלם שור תחת השו' שהוא והמת יהיה לו ר"ל לבעל שאם היה הראוי לחוק שיהיה לחוק לא
מאמר התורה נמיכה לבא' שיהיה המת לחוק אחר שלם ישלם שור תחת השו' כי אין מן
שאין שלמו הבעלים את' ומה שהוא מבואר' ולזה הוא מבואר' שלמן בזה שיהיה המת לבעל ושישלמו לו
הבעלים בשומ' מה שהגיע לו מסמך בשבת המיתה והבהמה המקדש אשר מעשה
בהמתו של אדם ובכרם בהמתה לגר לפי שלפילו הבהמה הרשה שלא יהיה לו יקר
בין שהיתה למקדש ואולם לאדם היה הבדל בין המתתו לשלמו בחלתו ולזה בראה
שפורה הדין בהמתה ובריתקין ומכר ויחלקו אם כי אם שלא יתבאר' לך מכוונת התורה שאם הוא שלם המק
לא"ת שלא המיתו מהר מבאר בשן ורגל ואם מיתתם כמלים על מקרים לפיו בזה שאין בו
מחלוקים שלא יוכן מיאחר בו מיתה ובכלל הנה כוונת התורה להסיר הריקוד' מבין בני אדם ולזה
שהמזיקים שלא יוכן מיאחר בו מיתה ובכלל הנה כוונת התורה הראתה לבאר ולזה יתחייב השו' מיתת
שהם בין המיתה ובין הריקודים בזה אחד ולזה הבדה התורה לבאר שלא יתחייב השו' מיתת
שלבחתת השו' כי אין שם מה שמחייב בו מיתה כי אם על המיתת האדם וכן אמרה התור' ומכה נפש
שלבחתת השו' ר"ל מכה אדם ומת . והראוי הענין כן הנה יתחייב השו' ג"כ על מקרי הכלים ועל
מקרה שלאדם אם יוכל בו אלא שלא יתחייב עליו כי אם מקרי הארבעה דברים לא מיבה
מקרי אדם אם יוכל בו אלא שלא יתחייב עליו כי אם מקרי הארבעה דברים לא מיבה
מקרה בהם אלפי האדם ובכה יהיה הדבר בהתוק בהתוק והמזיק ישלם לו מה שבביתו מהמפסד
בשבת המקרי אם היה שם מקרי מקרי מנגפו ואם היה מזיק אם אשר מקרי אדם לא הפסדה התורה
מקרה בהמה מנגפה אלא כשהיתה מתה . ואחר מעשה מדין הבגרשים ומעשה יחה הראיה
והבשורה והבשורה הוא אחד והנה הבהמה היא תמה לאלו החקרים עד שהועדה . אלא אם היה
מועד מתחלתו כמו האדם והדוב והאריה והנמר והדבלים . ואחר מה שיהיה להם זאלה אם רבנה
בהמה על כלים גדולים ושברה אותם הרי זה שמי ומשלם מקרי מקרי מנגפה . ואולם אם רבנה
הבהמה על כלים קטנים אין זה שמי ודומה דין המקרי הרגל והנה יתבאר' דינם אחד זה ואלאי שיתדש
שלא יהנו הדין אלא בשור של ישראל שנגח שור של ישראל שנא' כי יגוף שור איש את שור רעהו
אולם בשור של הקדש ובשו' של נכרי לא יהנו זה הדין והוא מבואר מזה הענין לא יתבאר באופן
שתשלם אם הבהמה כ"א ברה"ל כי אם תלכה הבהמות כלן ויחלאו קנתם קנתם ויתכן שיאיקי' והוא
מבואר שאם מקה הבהמה בלשון הכתוב שבעל השור חייב בהקרה אם היה תם חצי מקן ואם היה
מועד מקן שלם ודין זה בלבד אותו מרגל שפטור בו בשל"ר לפי שלעניינם רשות להלך בו וחייב
בדשות הרחק לפי שאין בו רשות להלך שהרי ר"ל שאין לה רשות להלך שם אין לה רשות
מקרים הבהמה בעצמה ונקיה לה ברה"ר לפי שאין לה רשות להלך שם אין לה רשות
לתם . אז לנגוף ותהיות הענין כן הנה תתחייב גם כן על הבהמה בהשמה
לפי שאי' לה רשות שם לנגוף לכל אחד אחר ולזה שיתחייב שם אחר ואולם אם נגפה שם בהשמה
הרחק בדשות הרבים לסמל לפי שאין לאלך שם גרם לו לבאות בדשות שלו . ואולם מתבאר שהשמה שבשור שבא
הנה בהמה ב"ר ר"ל הנה כלו מבואר בדשות שלו . ואולם אם הבהמה הנה השבת לגנב אחר לפי יאו' לפני יאו' ואם
מתמית בידו ואמרים מאלם תשלומי כפל ומשלם הגנבה אמר' אם האלה בידו הגנבה וגו' . אמר יאלם
ר"ל לשלם ב' כמו הגנבה ולזה אם נגנב שלה ונעשה אילו משלם ד' שלאים כענין שגנב וכן אם נגנב
כלי ונכרו אינו משיב לו הכלי אבל חייב לו ב' כענין שגנב כי הוא מבואר לשלם ב' כמו הגנבה .
ואולי שתדע כי הנה בהמתרת נהרג מפני תשבנו מפני שהיה רודף להרוג בעל הבית אם יעמוד להגיל
מחומו ולזה לא יהיה נהרג אם נתברר לנו שהוא אינו רודף כמו שראוהו עדי' שנכנס שם כי ידע
מעמד דבר לדעתו כי יודע הדבר וכן אם היה יו"ל מאם ונמ' בחתרת יש לו דמים נגנב או לא נגנב כי
בבר נתבר' שאינו רודף וכן אם נתבר' מעניינו ביאו' שלם שאין כונתו להמית כמו האב שבכנס
בבית הכן יש לו דמים ואין הבדל בין בחתרת הגנב בחתרת או שמאנה בתוך נמו על אדם או לתוך
חנות או בתוך קרפיפו הנה אם נהרג אין לו דמים כי הוא נכנס שם לגנוב ואם יעמוד אדם לפניו
יהרגנו אלא אחרה התורה בחתרת אלא בקושה כי הכונה כלה לחמוע החכון להרוג שלא יהרוג
ואין הבדל בין שנתנה שם ביום או בלילה כי התורה לא אחרה אם ובתוך המקום דמים לו אבל אחר
אם ובתוך המקום עלו כמו שקדם והוא מבואר בעצמו כי ביום יתקדל יותר להרוג כדי שלא יתפרס
עניינו כי לא מוכל לברוח שלא יגלהו הגנבים ואין הבדל בין בחתרת או בין שהיה אדם או
אשה או גדול או קטן בשות כשלא יגלהו הגנב אי זה שיהיה . ואולי היה להתת הן כדי
לשמור שלא יהרג הלא תראה כי השור נסקל לשמירה שלא יהרג ואע"פ שאין לו דעת ולא היה ראוי
שיעמד והנה הנא בחתרת לתוך שדה או גנה או דיר או סהר וכיוצא בהם יש לו דמים כי לא שלה
בדעתו שיתנא אם אדם ולזה לא היתה כונתו כי אם לגנוב . ואולי שתדע שאין האשה בחתרת
בגנבתה שבאמר ומכר בגנבתו האיש ולא אשה תמצא מבאלה התורה זה הדין בעבד ענני
לבד ותולם האשה לא תמצא שהיה שהיה אחר שלא למכרה כי אם אחיה בהשמה קשה שבא' ובי ומכור
אים את בנו לאשה ואולי היה להיות כן כי באשה אם תמכר יהי' לאמה לבדה מה שאין כן בשור
המוכר אלה אשה אשה בעבד בגת הגנבת שיתבה האדון לו לאמה לו לבדו והוא מבואר שאלו מוכר
בגנבתו אם לא היה בן נחל כי אים בן שוכשן והנה הוא מוכר בגנבתו אבל אים נמכר בכפלו לו
בתשלומי ר"ל שבא' בגנבתו ואם היה שוה יותר מגנבתו אינו מוכר מבא' ונמכר בגנבתו שיהיה
כלו מקבל בגנבתו אבל אם היה שוה פחות מגנבתו הרי הוא מוכר כי כבר תוכלל מכירתו בגנבתו
שבאמר ויהיה שוה לאחר הנה ישלם מיתר מדבר מעתה לו מיתר כדי לתתו ההתחה כבר
תהיה אם כאילה אם כדבלי הבהמה כי הוא אינו ישלם מ גם כן מה שבשמה בבשמה בדבריה כי בה
הנא מ"ב סן וכבר דמו אל זה המקן בזה שלאחר ושלא את בעדים ר"ל שכבר עוכם לבת שם
לאחרון מקבלו אל הבל השור והחמור ולא יתחייב על אלו המקרן ובזה אחר' להם כי אם בדמו' הנתן
מבאחר שבשה בשמה לאחר בשור ושה ושור יקרא לפילו בן יומו מבאחר שור אז
כשב לו מן ב יולד ושה יקרא מן הכבשים ומן המים אחר אבר ואחר נקבה כמו שבתבאר. בזה
שקדם והוא מבואר שבאחר שבקרא שה לפילו אחר מן מבי מאחר שבאחר . קרא שם עמים זכר בן שנה ולאו
שבדש כי הבבהמה בעיה חדש לבעלים לפילו לאחר יאות שבאחר שם תחלת בידו הבבהמה עד
ר"ל בהמה אם אלם הבבהמה הסיה מבאים בשבת ושמה לתת כבל בשעת שם מבאם לבבת עתבדו
שה ב"ר יתבא' מאחר שבאחר ומבאר שור ובזר שיהיה המק בבאחר בזמן לבדו אבן לאחר
לבעלים ואם המיתה הבבהמה הבבהמה מבאלה לבני יאות האל לבעלים ולא' יאות הוא לבעלים ואם
שיאות הבבהמה ואולם אם הבבהמה בבבהמה מבאלה לבני יאות הוא לבעלים ולא' יאות הוא לבעלים
ר"ל בהמה אם אלם הבבהמה בבבהמה מבאלה לבני יאות הוא לבעלים ולא' יאות הוא לבעלים
שה ב"ר יתבא' מאחר שבאחר ומבאר שור ובזר שיהיה המק בבאחר בזמן לבדו אבן לאחר
לבעלים ואם המיתה הבבהמה הבבהמה מבאלה לבני יאות הוא לבעלים ולא' יאות הוא לבעלים
שיאות הבבהמה ואולם אם הבבהמה בבבהמה מבאלה לבני יאות הוא לבעלים ולא' יאות הוא לבעלים
בבבהמה בבבהמה מבאלה לבני יאות הוא לבעלים ולא' יאות הוא לבעלים

מכשפה לא תחיה: כל דישכב עם בעירא אתקטלא יתקטיל: דדבח לטעות עממיא יתקטיל להון לשמא: דיי בלחודוהי: וגיורא לא תונון ולא תעיקון ליה ארי דיירין הויתון בארעא דמצרים: כל ארמלא ויתם לא תענון: אם ענאה תעניה תיה ארי אם מיקבל יקבול קדמי קבלא אקביל קבילתיה: ויתקיף רוגזי ואקטול יתכון בחרבא ויהוין נשיכון ארמלן ובניכון יתמין: אם כספא תוזיף בעמי ית עניא די עמך לא תהי ליה כרשיא לא תשוון עלוהי חבוליא: אם משכונא תיסב כסותא דחברך עד מיעל שימשא תתיביניה ליה: ארי היא כסותיה כלחודיה היא תותביה למשכיה במא ישכוב ויהי ארי יקבל קדמי ואקבל ארי חננא אנא: דיינא לא תקיל ורבא בעמך לא תלוט: בכורך ודמעך לא

מכשפה לא תחיה: כל דישכב עם בהמה מות יומת: ס זבח לאלהים יחרם בלתי ליהוה לבדו: וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים: כל ארמנה ויתום לא תענון: אם ענה תענה אתו כי אם צעק יצעק אלי שמע אשמע צעקתו: וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים: פ אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנשה לא תשימון עליו נשך: אם חבל תחבל שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו: כי היא כסותה לבדה היא שמלתו לערו במה ישכב והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני: ס אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאר: מלאתך ודמעך לא

תהיה ג' וסי' מכשפה · כל נשמה · והחכמה תחיה בעליה: יחרם ג' ב' פתחין וא' קמץ וסי' אבח לאלהים · כל חרם אשר יחרם · יחרם כל רכושו · קדמ' קמץ · ויתום ה' וסי' כל אלמנה ויתום · וקרבתי אליכי למשפט · שפטו דל ויתום · גר ועני אל תעשקו · כי אמלט עני מ שוע: י"ב פסו' ראשיהן ומצעו' אם אם וסי' אם בגפו · אם זרחה השמש · אם לא ימצ' הגנ' · אם בעליו עמו · אם ענה תענה אם אתם תבאו אלי · אם נגבי' באו לך · אם יתקע שופר בעיר · אם תחנה עלי מחנה · אם אבא באהל ביתי · אם תדברנה שפתי · אם כח אבנים כחי · ענה תענה כ"ה מלין מיחדין קמ' וסי' מצויין בישעיה סי' מ' גבי פסו' למרבה המשרה: שמע ה' הס' וסי' שמע אשמע צעקת · שמע בן אחיכ' · והיה אם שמע שמע עבדך כי · והיה אם שמע תשמעון · דירמיה · ובמסרה אחריתי נמסר דתריסר ההוא דברים והוסיף אלו ג' אחרים שמעו שמע אלי ואכלו · שמע שמעתי אפרים · שמעו שמע ואל תכינו: ג' סכירין ולא ואינון לא יסי' לא תשימון עליו נשך · לא ישמע על פיך · לא תכיר פנים: תשימון ג' וסי' עליו נשך · אם שום תשימון פניכם · קנצי לפלין: אלים לא ר"פ נמסר בתהלים סימן ז': תאר ג' בתו' וסי' ונשיא בעמך · אשר תאר יואר · לא תאר את העם:

מכשפה לא תחיה · אלא חומת בבית דין ואחד נקבות אלא שדבר הכתוב בהווה שהנשים מלויות בכספים: לאלהים · לע"ז אילו היה נקוד לאלהים היה נריך לפרש ולכתוב אחרים עכשיו שאמר לאלהים אין נריך לפרש שכל מ"ד וב"ית המשמשת בראש התיבה אם נקודה בחטף כגון למלך למדבר לעיר נריך לפרש לאיזה מלך לאיזה מדב' לאיזה עיר וכן למלכי' לרגלים נריך לפרש לאי זה ואם אינו מפרש כל מלכי' במשמע וכן לאלהים כל אלהים במשמע אפי' קדש אבל בסמי' נקוד פתח כמו למלך למדבר לעיר מדבר וכן בלעיר נודע באיזה מלך מדבר לעיר נודע באיזה עיר מדבר וכן לאלהי' לאותן שהזהרתים עליהם ממקו' אחר · כיוצא בו אין כמוך באלהי' לפי שלא פירש הזהרך לינקד פתח: יחרם · יומת למה נאמ' יחר והלא כבר נאמרה בו מיתה במקום אחר והוצאת את האיש ההוא אל שערי העיר ונו' אלא לפי שלא פירש על איזו עבודו' חייב מיתה שלא תאמ' כל עבודות במיתה בא ופירש לך כאן זובח לאלהים מה זביחה ועבודה הנעשית בפני' לשמי' אף אני מרבה המקטיר והמנסך שהן עבודה בפנים וחייבי' עליה לכל ע"ז בין שדרכה לעבדה בכך בין שאין דרכה לעבדה בכך אבל שאר עבודות כגון המכבה והמרבץ והמנפח והמנשק אינו במיתה: וגר לא תונ' · אונאת דברים קונטר' ליחיד בלע"ז כשר והאכלתי את מוכיך את בשרם: ולא תלחצנו · בגזילת ממון: כי גרי הייתי · אם הוציתו אף הוא יכול להוציאך ולומ' לך אף אתה מגריס בחת חוס שבך אל תאמ' לחבירך כל לשון גר אלא נולד בחוץ מדיר אלא בא ממדינ' אחרת לגור שם: כל אלמנ' ויתום לא תענון · הוא הדין לכל אד' שלא שדבר הכתו' בהווה לפי שהם השוטי כח ודב' מלוי לעגות': אם ענה תענ' אותו · הרי זה מקר' קלר גזם ולא פיר' עונשו כמו לכן כל הורג קין גזם ולא פיר' עונשו אף כאן אם ענה תענ' אותו לשון גזו' כלומ' סופר שיטול את שלך למה כי אם צעק יצעק אלי וגו': והיו נשיכ' אלמנות · ממשמע שלי' והרגתי אתכם אינו יודע שנשיכ' אלמנות ובניכ' יתומים אלא הרי זה קללה אחרת שיהיו הנשים ארורות באלמנות חיות שלא יהיו עדים למיתת בעליה' והיינה אסורות להנשא והבני' יהיו יתומי' שלא יניחום בית דין לידד לנכסי אביהם לפי שאין יודעים אם מתו אם נשבו: אם כסף תלוה את עמי · רבי שמעאל אומ כל אם ואם שבתורה רשות חוץ מבשל' וזה אחד מהן: את עמי · עמי וגוי עמי קודם עני ועשיר עני קודם עניי עירך ועניי עיר אחרת עניי עירך קודמין וזה משמעו אם כסף תלוה את עמי תלוהו ולא לגוי ולאיזה מעמי את העני ולאיזה עני לאותו שעמך: לא תהיה לו כנושה · לא תתבענו בחזקה אם אתה יודע שאין לו אל תהי דומה עליו כאילו הלויתו אלא כאילו לא הלויתו כלום לא תכלימהו: כשר' רבית שהוא כנשיכ' כאש שנושך חבור' קטנה ברגלו והיו מרגיש ופתאו' הוא מבשבש ומופח עד קדקדו כך רבית אינו מרגיש והיו גיבר עד שהרבית עולה ומחסרו ממון הרב': אם חבל תחבל · כל לשון חבלה אינו משכון בשע'הלוואה אלא שמשכנין את הלו' כשמגיע הזמן ואינו פורע: עד בא השמש תשיבנו לו · כל היום תשיבנו לו עד בא השמש וכבא השמש תחזור ותטליב' עד שיבא בקר של מחר ובכסות יום הכתו' מדבר שאין לריך לה בלילה: כי הוא כסותה · זו טלית: שמלתו · זו חלוק: במה ישכב · לרבו את המלא: אלהי' לא תקלל · הרי זו אזהרה לברכת השם ואזהרה לקללת דיין: מלאתך · חובה המוטלת עליך כשתתמלא תבואתך להתבשל והם בכורים: ודמעך · התרומה ואלי יודע מהו לשון דמע; לא

מכשפה לא תחיה · כל דישכב עם בהמה מות יומת: ס זובח לאלהים יחרם בלתי ליהוה לבדו: וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים: כל ארמנה ויתום לא תענון: אם ענה תענה אתו כי אם צעק יצעק אלי שמע אשמע צעקתו: וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים: פ אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנשה לא תשימון עליו נשך: אם חבל תחבל שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו: כי היא כסותה לבדה היא שמלתו לערו במה ישכב והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני: ס אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאר: מלאתך ודמעך לא

תהיה ג' וסי' מכשפה · כל נשמה · והחכמה תחיה בעליה: יחרם ג' ב' פתחין וא' קמץ וסי' אבח לאלהים · כל חרם אשר יחרם · יחרם כל רכושו · קדמ' קמץ · ויתום ה' וסי' כל אלמנה ויתום · וקרבתי אליכי למשפט · שפטו דל ויתום · גר ועני אל תעשקו · כי אמלט עני מ שוע: י"ב פסו' ראשיהן ומצעו' אם אם וסי' אם בגפו · אם זרחה השמש · אם לא ימצ' הגנ' · אם בעליו עמו · אם ענה תענה אם אתם תבאו אלי · אם נגבי' באו לך · אם יתקע שופר בעיר · אם תחנה עלי מחנה · אם אבא באהל ביתי · אם תדברנה שפתי · אם כח אבנים כחי · ענה תענה כ"ה מלין מיחדין קמ' וסי' מצויין בישעיה סי' מ' גבי פסו' למרבה המשרה: שמע ה' הס' וסי' שמע אשמע צעקת · שמע בן אחיכ' · והיה אם שמע שמע עבדך כי · והיה אם שמע תשמעון · דירמיה · ובמסרה אחריתי נמסר דתריסר ההוא דברים והוסיף אלו ג' אחרים שמעו שמע אלי ואכלו · שמע שמעתי אפרים · שמעו שמע ואל תכינו: ג' סכירין ולא ואינון לא יסי' לא תשימון עליו נשך · לא ישמע על פיך · לא תכיר פנים: תשימון ג' וסי' עליו נשך · אם שום תשימון פניכם · קנצי לפלין: אלים לא ר"פ נמסר בתהלים סימן ז': תאר ג' בתו' וסי' ונשיא בעמך · אשר תאר יואר · לא תאר את העם:

מכשפה לא תחיה · אלא חומת בבית דין ואחד נקבות אלא שדבר הכתוב בהווה שהנשים מלויות בכספים: לאלהים · לע"ז אילו היה נקוד לאלהים היה נריך לפרש ולכתוב אחרים עכשיו שאמר לאלהים אין נריך לפרש שכל מ"ד וב"ית המשמשת בראש התיבה אם נקודה בחטף כגון למלך למדבר לעיר נריך לפרש לאיזה מלך לאיזה מדב' לאיזה עיר וכן למלכי' לרגלים נריך לפרש לאי זה ואם אינו מפרש כל מלכי' במשמע וכן לאלהים כל אלהים במשמע אפי' קדש אבל בסמי' נקוד פתח כמו למלך למדבר לעיר נודע באיזה מלך מדבר לעיר נודע באיזה עיר מדבר וכן לאלהי' לאותן שהזהרתים עליהם ממקו' אחר · כיוצא בו אין כמוך באלהי' לפי שלא פירש הזהרך לינקד פתח: יחרם · יומת למה נאמ' יחר והלא כבר נאמרה בו מיתה במקום אחר והוצאת את האיש ההוא אל שערי העיר ונו' אלא לפי שלא פירש על איזו עבודו' חייב מיתה שלא תאמ' כל עבודות במיתה בא ופירש לך כאן זובח לאלהים מה זביחה ועבודה הנעשית בפני' לשמי' אף אני מרבה המקטיר והמנסך שהן עבודה בפנים וחייבי' עליה לכל ע"ז בין שדרכה לעבדה בכך בין שאין דרכה לעבדה בכך אבל שאר עבודות כגון המכבה והמרבץ והמנפח והמנשק אינו במיתה: וגר לא תונ' · אונאת דברים קונטר' ליחיד בלע"ז כשר והאכלתי את מוכיך את בשרם: ולא תלחצנו · בגזילת ממון: כי גרי הייתי · אם הוציתו אף הוא יכול להוציאך ולומ' לך אף אתה מגריס בחת חוס שבך אל תאמ' לחבירך כל לשון גר אלא נולד בחוץ מדיר אלא בא ממדינ' אחרת לגור שם: כל אלמנ' ויתום לא תענון · הוא הדין לכל אד' שלא שדבר הכתו' בהווה לפי שהם השוטי כח ודב' מלוי לעגות': אם ענה תענ' אותו · הרי זה מקר' קלר גזם ולא פיר' עונשו כמו לכן כל הורג קין גזם ולא פיר' עונשו אף כאן אם ענה תענ' אותו לשון גזו' כלומ' סופר שיטול את שלך למה כי אם צעק יצעק אלי וגו': והיו נשיכ' אלמנות · ממשמע שלי' והרגתי אתכם אינו יודע שנשיכ' אלמנות ובניכ' יתומים אלא הרי זה קללה אחרת שיהיו הנשים ארורות באלמנות חיות שלא יהיו עדים למיתת בעליה' והיינה אסורות להנשא והבני' יהיו יתומי' שלא יניחום בית דין לידד לנכסי אביהם לפי שאין יודעים אם מתו אם נשבו: אם כסף תלוה את עמי · רבי שמעאל אומ כל אם ואם שבתורה רשות חוץ מבשל' וזה אחד מהן: את עמי · עמי וגוי עמי קודם עני ועשיר עני קודם עניי עירך ועניי עיר אחרת עניי עירך קודמין וזה משמעו אם כסף תלוה את עמי תלוהו ולא לגוי ולאיזה מעמי את העני ולאיזה עני לאותו שעמך: לא תהיה לו כנושה · לא תתבענו בחזקה אם אתה יודע שאין לו אל תהי דומה עליו כאילו הלויתו אלא כאילו לא הלויתו כלום לא תכלימהו: כשר' רבית שהוא כנשיכ' כאש שנושך חבור' קטנה ברגלו והיו מרגיש ופתאו' הוא מבשבש ומופח עד קדקדו כך רבית אינו מרגיש והיו גיבר עד שהרבית עולה ומחסרו ממון הרב': אם חבל תחבל · כל לשון חבלה אינו משכון בשע'הלוואה אלא שמשכנין את הלו' כשמגיע הזמן ואינו פורע: עד בא השמש תשיבנו לו · כל היום תשיבנו לו עד בא השמש וכבא השמש תחזור ותטליב' עד שיבא בקר של מחר ובכסות יום הכתו' מדבר שאין לריך לה בלילה: כי הוא כסותה · זו טלית: שמלתו · זו חלוק: במה ישכב · לרבו את המלא: אלהי' לא תקלל · הרי זו אזהרה לברכת השם ואזהרה לקללת דיין: מלאתך · חובה המוטלת עליך כשתתמלא תבואתך להתבשל והם בכורים: ודמעך · התרומה ואלי יודע מהו לשון דמע; לא

אם ר"ב פסוק ה' ראשיהן ומצעו' ואם לא אם

לא ג' סכירין ולא לא נשך חד מן שבתו דשמיה

רביעי

אמרי נועם

מכשפה לא תחיה פי' מר"כ כמו מכשף והה ם יתירים · לא תחיים לכן לא פי' מיתת מכשף בהליה בלשון מיתה שביתו לפי שאם פיים יודע מיתתו לא יוכלו להמיתו באותה מיתה וה"ם מכשף לא יעמדו לפני אלא אם כן יעמדו אלא אם כן מכל היודע שהיא מכשפה יקרים לבריאה וכל הקיים זכה ואם יניחם לב"ד שמא יעשה תשובה לבבנל ומן מצינו בשמשון בן שמה שהלם ע"ש בשלון ביום אחד: כי אם נעק יצעק יצעק לשון כי אם זה לשון דילפה וה"ק מה אם רמוי אלא הוא ויצעק אלי אעשה אם נעקתו אם מין רמוי לא אשמע נעקתו · עדות אשמע נעקתו ע"ד ניסים ולא פירש אותו ומי כתי לכן כל אות קין וה"ת ולא פירש כמוכם דנבלי' כתיב וסרה אפי' הרגתי אתכם · וי"ל דשיינו כי יצעק אל הק"ב בלשון לא יצעק אם הוא הקשה מם דינו ומשמע הוי לשון כל מלת קין ומלאתך ודמעך פיר"ש מלאתך אלו נכורים ודמעך וכו' · ומין יודע מה הוא הקשה הר"ם לשה מינו יודע מה מה · אליבא דקשה ליה לשם נקרא שפי דמעך תרומה מבכורים ולא אמרה מה דתרומה שפי' אחר מתמעי' ובכורים הוי מובא וי"ל דקשה לי' ולא תרומה נתי מיקרי בכורים בלשון תרומה ידך אלו בכורים מ"ב ם"ש דקרא מלאתך בכורי' אך קשה תרומה לבכורי קרא דמוש תרומה לבתרומה מיירי אפילו בלא לשון תרומה בכורים דהוי דבר יבש בלון מירמת ה"ק: מלאתך ודמעך אל תאחר וגו' כלומר אל תאחר ליתן מה שהם בלאתרי כן ריח לומה והלוי בנים וחו בכור בנך תתן לי ולמה אם אמר מלאה לפי שבתוב נם נעמים בנמן המלאה · ודמעך אלו בכורים אמר אמר אלי מעשר בקר וצאן אמר אמר אלי מעשר בקר וצאן אמר אמר אלי מעשר בקר וצאן

[illegible] בו להכאתו כמו שמתחכה בכוחל להמיתו והיקה לו מנפה פירו להמית
שיהה מתחמה לה ומה מיהיה לבהמה מיהיה דרכה בכך ומה מיהיה לגל מה מדרך
הבהמה לחיות בו דרך הליכה כמו מהיקה בגופה דרך סלוכ' לו בזה שמחוכר לנשס וכמו חמוח
המדמיה מנכסה ושגלה המוסכת בקרן כי כמו מדרכם לנכת ולהיות כך דרכה להגיע הדברים
המחוכרים לה מהה ולהיות בזה מיהגמו אותו · ולאו מתדע מלס לאכלה הבהמה מה מלין דרכה
לאכול על דרך הסרף לו על דרך הפחתה הנה הוא מתולדות נגיחה לו בגיפה שחיב עליה בדשות
הדברים לס תם מלי מן מנגמו ולס מועד מן מלס כמו הכלב מלכל מלאים ומתול מלכל תרמ"ולים
מחלים לו מלכלה כמות לו כלים כי המולה לחיה מדה לו כרם מהות דבר מדרך הבהמה לאכול
מיהמו ולאו מלס יעלס מומו כי לא"ם מהות מעור בדשות הדברים המנגי מן ובגל הנה לס נהנת
הבהמה מעלמת מה מנהמת לא"ם מלינה מעלמת מה מהיקה כי לין לאו מיהנה המדס מחכרת
מלס כלגומו ולא ישלס לו · ולאו מתדע מלס לכנסה הבהמה לדשות המיק נאוכס בזולת פמיעת
המוחר הנה בעליה פטור מלמלס מה מהיקה מבלחד כי יתבער לים מדה לו כרם ומלה לת בעירה
מיהה הוא המבער לו המשלת וזה לחנס יהיה כמלה מחר כדאי כי מעבע הבהמו מתלך לאכול
מלחר מיגלה כמלה מלין מחלה הבעלים ולה לס לה מהה הנה הוא המשלה לוחה
לס ומיהיה הנין כן הנה לס בלה הבהמה מס בלוכס כמו מהחלקה ונכלה לנגס ולאכלה מס לין
הבעלים מעלמין מה מהיקה ולחנס ישלמו מה מנהגת כמו מגיהלו וכן לס כנס לאמו לדיל ומעל
בפמיה בדאי ולגלת והיקה הנה הוא פטור כי הוא לינו המבער לו המשלת וכן לס מלחה לים
לחר והבילה מס הבעלי פטורין כי הם לינם המשלחי' זה מעלת לוחס מס הוא מעלס מה מהיק
מנגר מחה מנהגת והבעלים מעלמין מה מנהגת והנה ידלה מפמיה הבהמה תהי בדשות
הבילה ולאכלה פירות הכרם מפקחס תדשות הכרם ולו יתחיב לעלס מה מהיקה מבלחד ומלה לת
בעירה ומבער בעדה לחר מתהיה הבהמת לוכלת בעד לחר ומקה מעס מה מתלכל כי המור בלדה
מהות מעלס מה מהיק בעדה ההוא · ולולס לס לכלה פירות הכרם בדשות הכרם ולקחה לות
מדשות הדברים הנה זה מפק כמתפק לחכמי המלמוד וזה כי הוא לוכלת בעדה לחר ומקן מילחר
בבמה זה ומבער בעדה לחר ולחמבר ג"כ מלה ילחר בכמו זה ומיער בעדה לחר מחבי מלה לקחה
הבעלים ודשות הכרם ולזה יהיה על המוכיח מחבירו עלין הדליה ולולס לס לקחה הפירו בדשות
הכרם ולכלה לוחס בדשות הדברים הנה לה ילחר בכמו זה ומיער בעדה לחר מהרי לה לכל לוחס
בעדה לחר ולזה לה ישלם מלה מה מהנת · ולאו מתלע מלס מיהקה הבהמה פירות מלוסין ומה
שדיחה לס כמו כלים מעלמין הבעלים מה מסיקה הבהמ' כמדמומה הפירות הסס לו הכלי הסס
בחיה לס מין ולס מיהקה פירות המחוברים לקרקע הנה ישומו הפירות ההם בשער בקרקע הה'
ג"ל מלס לכלה בית מלס מעלי' כמה ישומ ס"ב בלוקה מדה עם כמו לוו המירות וכמה
הנ מין בבלכל מהס בית מלס וחמלס הפירות ולמדנו זה המחה מלחלה המולה מיהב מדהו ג"ל
מלמין המיהב עם המדה לא"ם מלה לכל כל המדה ונזה הקל מה לחזיק ול"ל מלס היו מין
הפירות ההם לבדם מיה הפחות יתר מה הדין כנגה על מדרים מהס מהמחוכר לזה מיגמה בו
מיהה לין מה מלמה בו ומה היה מהבר יכך לחו ומדות המחוברים לקרקע כקרקע ומהם כי ס'
מיהו מהמחוכר המלוחי' לחר יהיה בו לחלמה המלקים בטול בחיו ולמדנו זה בעין ודוע בעלה
מלמס כי בדיל מחוכרת נפפס לחקל על מי מהגיה המחון מחו לפי מה מלפמל ובמיות העמין כן
מכבר בלדה לו המחוה מדות מהה על גב מדס לא"ם מלה לכלה כלס הנה נקח זלת
המולה בהקלית מה מלחבר מן המיקל בחופן מלה יכמל יחס זה הבבר לא הבלל מחבריהו לו מה
יהיה לבם' פחות מחמו מעם ולפי מהחמם הוא לה יחלה מלה יחלה מעמ מחמו הנה
לה מחבר מחס דבר כי מה מה דלו לה יעלה ולה יחיל בדות המומה כלל עד מלס נחבר מהס
דבר מה הנס כבר לחבר מיחוכר מחמו יחר מעם מה ומכבר על המוחן מלה כדין ומה יתבלר
מלס מלרה הבהמה חלן מה מכלי יתכן מיתוקן הנה לה נמים החלן ההוא הנמבר לבל נמי הכלי
כמה מהיה מה קל' המלן וכמה הוא מה עתה כמו העמין בעדה ובכרם · כי תלה לס לפי הבהמ
מיחבר בחופן מלה הבעלים ולה לס לה מהיקה לחר הגיע לחתה לו לחמבר מלה מלה לפי המבר
מלמס ומבחיה העמין כן הנה לס בלה הבהמה לס לה מהיקה לחר הגיע לחתה לו לחמבר מלה מלה לפי המבר
המבר ומבחיה מלה הבעלים מלה מלה בו בחוליה בחופן הלאו מיחבר מן המ

לא תאחר בכורא דברך תפרישׁ קדמי: כן תעביד לתורך לענך שבעא יומין יהי עם אמיה ביומא תמינאה תפרשׁ ניה קדמי: ואנשין קדישין תהון קדמי ובשר בשדה טרפה לא תאכלו חיוא חייא לא תיכלון לכלבא תירמון יתיה: לא תקביל שמע דשקר לא תשוי ידך עם חייבא למהוי ליה סהיר שקר: לא תהי בתר סגיאי לאבאשא ולא תתמנע מלאלפא מה דבעינך על דינא בתר סגיאי שלם דינא: ועל מסכינא לא תרחם בדיניה: ארי תערע תיראא דסנאך או חמריה דטעי אתבא תתיביניה ליה: ארי תחזי חמרא דסנאך רביע תחות טוענה ותתמנע מלמשבק ליה משבק תשבק עלוהי ותפריק עמיה: לא תצלי דין מסכינך בדיניה: מפתגמא דשיקרא הוי רחיק ודיזכי ודינפק דכי מן דינא לא תקטול ארי לא אזכי חייבא: ושוחדא לא תקביל ארי שוחדא מעור חכימין ומקלקל

ל' לא תאחר בכור בנך תתן לי: כן תעשה לשורך לצאנך שבעת ימים יהיה עם אמו ביום השמיני תתנו לי: ואנשי קדש תהיון לי: ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשלכון אתו: ס לא תשא שמע שוא אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס: לא תהיה אחרי רבים לרעת ולא תענה על ריב לנטת אחרי רבים להטת: ודל לא תהדר בריבו: ס כי תפגע שור אויבך או חמרו תועה השב תשיבנו לו: ס כי תראה חמור שנאך רבץ תחת משאו וחדלת מעזב עזב עמו: ס לא תטה משפט אביונך בריבו: מדבר שקר תרחק ונקי וצדיק אל תהרג כי לא אצדיק רשע: ושחד לא תקח כי השחד יעור פקחים ויסלף

תאחר ד' וסי' מלאתך ודמעך · כי תדר נדר ליי' · כאשר תדר נדר לאלהים · צדקתי לא תרחק · ואנשי ד' ר"פ נמסר פרשת לך לך · תשלכון י"ב חס' בליש' נמסר בסדר כי תשא · שמע ה' קמצין נמסר בסדר ויצא · לרעת ד' חס' בליש' וסי' ושבע הפרות הדקות · לא תהיה אחרי רבים לרעת · את רעתיכם ואת רעת נשיכם · כ' כפסו' · רב ו' חס' בליש' וסי' ולא תענה על רב · נצב לרב יי' · הנני קורא לרב · ורב לא ידעתי אחקרהו · אל תצא לרב מהר · ברבם עמ"י · בריבו ד' וסי' לא תטה · ודל לא תהדר · צדיק הראשון · לעות ארם בריבו · כי ה' ר"פ בטעם מונח לפני נריש וסי' כי תפגע שור · כי תשא את ראש בני ישראל · כי רק עוג מלך · כי תכלה לעשר · ושארדון במקף · תעה נ' ב' חס' וא' מלא נמסר בסדר וישב · שנאך ב' וסי' חמור שנאך · אם רעב · ונקי וצדיק אל תהרג · ונקי ילעג למו · ונקי על תנף יתעורר · וצדיק י' נמסר ביחזקאל סי' ל"ג גבי פרשת · אם אחפץ במות הרשע ·

לא תאחר · לא תשכה סדר הפרשתן לאחר את המוקדם ולהקדים את המאוחר שלא יקדים תרומה לבכורי' ומעשר לתרומ' · בכור בנך תתן לי · לפדותו חמשה שלשים מן הכהן והלא כבר נזוה עליו במקום אחר הלא כדי לסמוך לו כן תעשה לשורך וגו' בכור הדם לאחר שלשים יום פודהו שנ' · ופדויו מבן חדש תפדה אף בכור בהמה מספל בן שלשים יום ואחר כך נותנו לכהן: שבעת ימי' יהיה עם אמו · זו אחזר' לכהן שלא בא לטהר את קרבנו לא יזכר קול' שהי' לפי שהו' מחוסר זמן: וביום השמיני תתנו לי · יבול יהא חובה לבן ביום ולא' כאן שמיני ונאמר להלן וביום השמיני והלא' ירא' מה שמיני האמור להלן להכשי' משקיפי ולהלן אף שמיני האמור כאן להכשיר משמיני ולהלן · וכן משמעו וביום השמיני אתה רשאי ליתנו לי: ואנשי קדש תהיון לי · אם אתם קדושי' ופרושי' משקולי נבלות וטרפות הרי את' שלי · ואם לאו אינכ' שלי: ובשר בשדה טרפה · אף בנית כן אלא שדבר הכתו' בהווה מקו' שדרך בהמות ליטרף וכן כי בשדה מצאה וכן אשר לא יהי' טהור מקר' לילה הוא הלין לנקר' יוסי אלא שדבר הכתוב בהווה · ובשר דהלים מן חיות מיתת בשר שנתלש על ידי טרפ' זאב או אחר או מן חיה כשרה או בהמה כשרה בחיה: לכלב תשליכון אותו · אף הו' כלב אינו אלא בלב כמשמעו תלמוד לומר לכלב למדך שהכלב נבבל ממכו ולמדך הכתוב שאין הקב"ה מקפח שכר בל בריה שנאמר ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו אמר הקב"ה תנו לו שכרו: לא תשא שמע שוא · כיצד הקביל שמע דבר' אל תשת ידך עם רשע · הטושען את חברו תביעת שקר שהבטיחה להיות לו עד חמס: לא תהיה אחרי רבים לרעות · יש במקרא זה מדרשי חכמי יש' הבל חין לשון המקרא מיוסד בהן על אופניו מבאן דרשו שאין מטין לחוב בהכרעה דין אחד וסוף המקרא דרשו אחרי רבים להטות שאם יש שנים במחייבין יותר על המזכין · הטה הדין על פיהם לחובה ובדיני נפשות הכתוב מדבר ואחלא המקרא דרשו לא תענה על ריב על רב שאין חולקין על אופלא שבבית דין לפיכך מתחילין בדיני נפשות מן הגד לקטנים שבהן שואלים תחלה שיאמרו את דעתם ולפי דברי רבותינו כך פתרון המקרא · לא תהיה אחרי רבים לרעת לחייב מיתה בשביל דיין ש' שיבו מחייבין על המזכין ולא תענה על הרב לגנות' מדבריו ולפי שהוא חסר י"ד דרשו בו כן: אחרי רבים להטות · ויש רבי' שאתה נוטה אחריה' ואימתי בזמן שהן שני המבריעין במחייבין יותר מן המזכי' ומחשמ' שנ' לא תהיה אחרי רבים לרעות שומע אני אבל

ל' חס' · ל' ר"ש' · ל' · ל' חס' בליש' · ל' ר"ש' · ל' · ל' חס' בליש' · ל' חס' בליש' · ל' חס' בתורה · ל' חס' בליש' · ל' חס' · ל' · ל' · ל

השרש הי"ל הוא שהנוגח שור או שה ואחר שנשחט נרשותו טבח אותו או מכרו משלם תשלומי ל' או ה' ואם לא שבחו או מכרו. מגבב אי זה דבר שיהיה משלם תשלומי כפל שמ"ל כי תגנב איש שור או שה והנה התרמו שיהיה הדבר ברשותו קודם שבחו ומכירה לפי שהדבר אינו מגבב עד שתתחדש להיות ברשות הבעלים כבר נתבאר זה השרש בו' מבגא קמא:

השרש הי"ב הוא שהגונב ממי שאינו רועהו כמו הענין בהקדש ומה שיתמה לו בזה אינו משלם אלא הקרן שנאחר ישלם ב' לרעהו וכזה הדין שזה דין קדשים קלים לקדשי הקדשים כי הבעלים לאכם ואכין בחלקם מקדשים קלים אם לא משל גבוה כמו שיתבאר בג"ה וכזה יתבאר שאם היה משל הקדש בשעת מכירה או שביאה אינו משלם ל' אלא ה' כבר נתבאר זה השרש בבגא קמא: **השרש** הי"ג הוא שהמוכר הגנבה אפילו בעלים שאין מכירתו מכירה משלם תשלומי ל' או ה' אם היה המוכר שור או שה ברשות ואם בשחטו או מכרו אין מתחייב על השביעה אמתחייב על המכירה והוא מבואר שפועל השביעה שלם בלי זה שהיתה השביעה וכ"ש אם טבח אחר יאוש בעלים שהרי מכירתו מכירה כי כבר נקלה הגנב בעלים כמו שיתבאר בארשים הכוללים ואע"פ שכבר אפשר שיאחר אומר כי אלו היה שוכח ואלו היה מוכר ואין ראוי שישלם תשלומי ל' או ה' כי לזה הטילו שני הפרשים שזכרה התורה בזה ללמד שבכבר יתחייב בזה בין לשני יאוש בין לאחר יאוש כי המכירה לא תהיה בלוכן אלא כי אם לאחר יאוש הבעלים והשביעה תהיה אפילו לשני יאוש בין לאחר יאוש ולזה הוא מבואר שלא היה מתחייב על המכיר ולא יתחייב אלו התשלומין בין לשני יאוש בין לאחר יאוש ולזה הוא מבואר כי אלו היה שוכח ואלו היה מוכר אך הוא משלם תשלומי כפל כבר נתבאר זה השרש בו' מבגא קמא: **השרש** הי"ד הוא שאם היה מה שטבח אחר מתחלף במינו בלוכן מה ממה שנגנב כאלו תאחר שגנב אלה ומכרו איל ענל נעשה שור אינו משלם תשלומי ל' או ה' שמ"ל ושבחו או מכרו לגה בזה שיהיה מה שנגל הוא מה שטבח או מכר אבל משלם תשלומי כפל בשעת הגנבה וכן הענין אם קבל בשעת הגנבה בשני מעשה כגון שגנב כסף ומעה ומהמו כלים ל"ל שהוא משלם כפל בשעת הגנבה לא בשעת העמידה כדין שב"אם הוצא תחב"ל בשעת הגנבה ל"ל שיהיה הגנבה בעינה לא אחר שנתבאר זה השרש בו' מבגא קמא:

השרש הט"ו הוא שהשוכר שלו אחר לאחר לאכל לאלו תאחר שבתבלה בילו אינו משלם תשלומי ל' וה' אם כי לא יכנס בגדר השביעה לפי שאינו דאוי לתכלית אם שכיון בו בשביעה אלא אם שיבה ואת הפשלה לרשותה או לכלבים כי זה הוא מועיל לזה שכיון אבל כבר נתבאר זה השרש בבגא קמא:

השרש הט"ז הוא שלא יתחייב ל' וה' אם כי אם שכיון בו בשביעה אלא אם שיבה ואת הפשלה לרשותה או לכלבים כי זה הוא מועיל לזה שכיון אבל כבר נתבאר זה השרש בבגא קמא:

השרש הי"ח הוא שלא יתחייב על מקרי שן ורגל אלא כשהזיקו ברשות הניזק שבאחר ובעל נעשה לא ברשות בעלים. והיה זה כי בעל הפירות הוא פושע אם הניח שם פירותיו כי יותר מיותר רשות הרבים להבהמות מלהניח שם הפירות או הכלים ולזה הוא מבואר שאם היתה רשות מיוחדת לזה ולזה בעל הבהמה חייב במקרי שן ורגל שאלו קורא בו ובעל בעשה אחר והנה הוא פושע על שלא שמר בהמתו שם כיון שהוא יודע שאם ימצאו שם פירות או כלים יתכן שיזקו בשבתה ומזה יתבאר שאם אכלה הבהמה מתוך הרחבה פירות שבגדי הרחבה פטורה ומלשם מה שהזיקה כי יש לה רשות ללכת שם יותר ממה שיש רשות לבעל הפירות להניחם בגדי הרחבה ואולם אם עמדה הבהמה כלה בגדי הרחבה ומשם אכלה הפירות שבגדי הרחבה משלמת מה שהזיקה כי יותר יש רשות לבעל הפירות להניחם שם ממה שיש רשות לבהמה ללכת שם וכן אם קפלה על גבי חבריתה ברשות הרבים ואכלה פירות שעליה משלמת מה שהזיקה שהרי אלו קורא בו בבבא אחר אבל אם אכלה ברשות הרבים פירות שעל גבי חבריתה פטור שאין אלו קורא בו בבבא ובינו בעשה אחר ובעשה אם' ובה חבות' מאד והוא חבות' שגם במקומות שהיה פטורה משלם מה שהזיקה משלמת מה שהכלות והוא מה שהמו הבעלי' בזאת האכילה כב' נתב' זה השרש בשני מבגא קמא: **השרש** הכ"ט הוא שלא יתחייב האדם במקרי שן ורגל אם שמר בהמתו כראוי כאלו תאחר שבעל בפניה כראוי וזה אמנם היה אם בעל בפניה בדלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה אבל אם היה פושע בשמירתה חייב לשלם שנאמ' ושלח את בעירה ובע' בעשה אחר שיהיה הוא המשלח או המבעי' או שפשע בשמירתה שהיה אומם בזה כאלו תאחר שהחלק ונפלה לגבה או שתקלה באוכם לגבה כי אין בזה פשיעה לבעלים כבר נתבאר זה השרש בו' מבגא קמא:

השרש הל' הוא שהבהמה מועדת לאכול הראוי לה וכן היא מועדת לזה שנלוה לה מהיזק הכלים אשר האוכלין בהם כמו התרנגולין שהיו מחטטין בחבל שבו עיסה ופסקוהו או גדי שראה אוכל על החבית ופקען שם לאכול האוכל ושבר הכלי זה הוא מנהג הב"ח אך אם שנה בזה הפועל ל"ל שלא עשהו באופן הנהוג הרי הוא תם לזה ההיזק כמו שקד במקרי הנגיח ותולדותי וכן אם אכלה דבר שאינו ראוי לה אפילו ע"י הדחק כאלו תאחר שאכלה כסות או כלים או חתול שאכל תרנגולין גדולים. כבר נתבאר זה השרש בב' מבגא קמא: **השרש** הל"א הוא שהבהמ' שלקחה כלים ברשות המזיק והוציאה כלים ואכלתן ברשות הניזק כאלו תאחר שהוציאתם חביתה ואכלתן בשהו משלמת מה שהזיקה וכן אם היתה מהלכת ברשות הרבים ואכלה משם פירות ברשו' הניזק שהרי אינו קורא בו ובע' בעשה אח' ואולם אם היתה הבהמה ברשות המזיק ופירותיו ברשות הרבים ואכלה משם או הפירו' הנה זה הענין ספק אם משלמת מה שהזיקה אם לא זה כי יש לאחר שיאחר שאין אלו קורא בה ובע' בעשה אח' כי כוונת זה המאמר' הוא שהפירות ברשות הניזק כמו הענין בעשה שהפירות מונחים בו ובהמה שמגיע כן והנה זה הדבר בספק והמזיק מחכירו עליו הראיה כבר נתב' זה השרש בפני מבגא קמא:

השרש הל"ב הוא שלא יתחייב בל' או ה' אם שנה או מכר אם לא נגב תחלה שבא' כי יגנוב אינו עשה ושבחו או מכרו כבר נתבאר זה השרש בו' מבגא קמא: **השרש** הי"ג הוא שמה שהיה ראוי מתקבל הנגיבה בעצמותה כמו גזותיה ומלותיה הוא לבעלים לפני היאוש אך לאחר יאוש הוא לגנב אם מבואר מהארשים הכוללים ואם השביעה הגנב כאלו תאחר שהגיעה הגנב בעצמו אם מפני מה אפילו לפני היאוש השבח לגנב וכן אם הכחישה הגנב הפחת על הגנב ומשל בעצמו הגנבה תשלומי כפל ותשלומי ל' וה' כאלו תאחר שהשבח והפחת לגנב אך במה שהשביעה לבעלים משלם לפי מה שהיא עם השבח תשלומי. כפל ותשלומי ל' וה' וכן אם לא בדבר הדבר הגנב מיתיקר בעת מוגבל מהשבה דרך חול ושבחו או מכרו משלם הכל בשעת העמידה בדין כי זה הפרי היה לבעלים בזה הדבר הגנב כי הם כבר יחתימו למכור אל העת שיומכר יותר ומזה יתחייב אם בשעה הגנבה תעלמה זה קודם העת לא ישלם הגנב אלא בשעת הגנבה תשלומי כפל לא תשלומי ל' וה' והיתר אם החלה הגנבה כי אין דרך האדם להמתין תכירת קנינו אל העת שיומכרו בו פחו' ולזה משלם הכל בשעת הגנבה כבר נתבאר זה השרש בשניני מבגא קמא:

השרש הי"ט הוא שתשלומי כפל אינם מתנים כי אם בתשלומין שנופם מחוץ כי לא מכר בתוכה זה העונש כי אם בכסף ובכלים ובעלי חיים שנופן מחוץ ולזה לא יהנו זה אין נקרקעות ולא בעבדים ושפחות כמו שנתבאר בארשים הכוללים ותשלומי ל' וה' אינן מתנים בשור ומה שהבאר בעלמו תלמוד בבבא קמא:

השרש הכ' הוא שאין הגנב אחר הגנב משלם תשלומי כפל ותשלומי ל' וה' שנאחר ובגב אם ביאוש הבעלים אם בשמי מעשה כי אז הוא אחרון לגזלת הגנבה כבר נתבאר זה בבבא קמא:

השרש הכ"א הוא שלא יתחייב הגנב תשלומי כפל ותשלומי ל' בשרש בשביעי מבגא קמא: **השרש** הכ"ב הוא שהאיש שגנב לרעהו או שמכר בגנבתו אם אין לו דבר לשלם הגנבה אך האשה אינה מחכרת בגנבתה שנאמר כי תגנב איש שור או גנומר. ואם אין לו גלמר בגנבתו וכבר יתבאר לך שלא נלמד מזה שיהיה זה הדין כאשה לפי שלא מצאה התורה לא לאשה שיתחכרה אחרים זולת האב מכירת בתו ומשם נלמד בזה האופן מהאב שהאב מוכר את בתו ולא את בנו ואב"ל מוכרין את האיש בגנבתו לא האשה כי אין לה יתכן שיתחכרהו בית דין אם לא בגנבתו וזה מבואר בחפוש במשפטי התורה כבר נתבאר זה השרש בו' מקדושין:

השרש הכ"ג הוא שהגנב אינו נשכר אם בגנבתו לא בכפלו ולא בתשלומי ל' וה' ולזה אם היו דמי מכירתו לו' שנים יותר מערך הגנבה אינו נחכר כי דמיו ראוין שיהיו בכלין בגנבתו שנאמר ונמכר בגנבתו מזה הענין אם גנב דבר אחד או גנב דברים רבים לאיש ו' או לאנשים רבים והשאר עליו חוב עד שיעשיר וזה מבואר בנפשו אינו כי מלת נגנבה תמיד' על דברים רבים. כמו שתאחר על דבר אחד עם שכבר ידאה כי כוונת התורה שלא להעמיד עליו אם אין לו לשלם להמבר ליותר מו' שני' ואע"פ שהיתה הגנבה יותר שזה לשלם דברי זהב ולזה יתבא' גם כן שאם גנב לאנשים רבי' אינו נחכר על כל אחת מהגנבות ו' שנים אך נחכר לשם שני' ומחלקין ביניהם לפי האחד ואם חזר וגנב לאדם שנמכר בעבור גנבתו הנה ידאה לזאת הסבה שאינו נחכר שנית ועוד שהתורה לא חדשה ונחכר בגנבתו והוא מבורך אל בעל הגנב מזה הוראה כי בעבו' גנבתו שגנב לזה אז לאלו הוא נחכר אחר שיהיה פעם אחר לא יותר אך אם גנב לאיש אחר או לאנשים אחרי' אחר שנחכר חזר להחכר אפילו כמה פעמים כבר נתבאר זה השרש בב' מקדושין:

השרש הכ"ד הוא שהבא הזומם אינו נחכר בזאתו ר"ל בב"ד אם העיד שגנב לאזבן גנבה מה והזם שנאחר ונחכר בגנבתו. בגנבתו לבד הוא נחכר לא בשבת דבר אחר בבבא יתבאר זה ביאור שלם יותר ומזה שאחר הם שהשביעה הנאת אינה מתחייבת בעצמות מזה העדות אבל תתחייב מחנו בחקרה מפני שאין לו לשלם ולזה אין אחי קורא בו כאשר זמם לעשות לאחיו ואולם יתחייב לו מחון והוא מה שהיה מחיינו מהמחון בזה העדות ואם אין לו יהיה עליו חוב עד שיעשיר כבר נתבאר זה השרש בב' מקדושין: **השרש** הכ"ה הוא שבגנב בחתרת אין לו דמים אם הרגו בעל הבית או אחר שנאחר אם בחתרת יתנא הגנב ונגמר לפי שהוא כמו הרגו אם ואע"פ שבא על עסקי מחון כי דמיו היה שאם יעמוד אחר מבני הבית למנעו מלגיחת המחון יהרגהו ומזה יתבאר שאין הבדל בזה בין בגנבה בחתרת גדול או קטן זכר או נקב

ואע"פ שהקטן אינו בן מזכרין כי אין הכוונה בזאת המיתה כי אם להגיל הכסף או הנשות הבא להרגן ולזאת לא תהיה זאת ההמיתה ע"י ב"ד ובהיות הענין כן הנה לא תיקר בזה כסף הנקב' או הקטן מנכסי הגדול. וזה מבואר מאד כבר נתבאר זה השרש בב' ובא' מסהדרין:

השרש הכ"ו הוא שאם היה בדוד שלא בא להרוג אסור להרגו שבא' אם ודאה המשש אלו דמים לו כאלו תאחר שהיה יושב מהמתחתרת בין שגנב בין שלא גנב וכן אם בא בחקום לגנוב שחזקתו שאין הבעלי' שם כגון שבא לתוך גנו או לתוך הדיר שהדבר מוכיח שלא בא אלא על עסקי ממון וכן האב הבא במחתרת של בנו שחזקתו שלא בא להרוג כי ראוי האב על הבן הלא תראה כי דוד היה מלוה לעבדיו שלא להרוג לאבשלו' ואע"פ שהיה נודם לא נסמו כבר נתבאר זה השרש בב' מסנהדרין: **השרש** הכ"ז הוא שהבהמה המועדת המשלמת דרך הלוכה כשו תאחר לדרוס ברגליה הינקו' והפירות והכלים הקטנים ולאכול הדבר הראוי לה אפילו ע"י דחק. ולזה תמצא שלא זכרה התורה תמות והעדה באלו הבחקים והוא מבואר שמה שיתכן מחזיק דרך אלוכ' יכלל שיהיה הבחק הזה ברגליה או בשאר אלקי גופה כשו תאחר בשעדה מלכה או בדבר הדבק לגופ' כמו ברזיחיה שבפיה ובגלה המושכת בקרן ומה שדמה לזה ומה שיתכן מחזיק באכילה יכלל מה שדמה לזה מה שיתכוין בו להגאתה ותזיק כאלו תאחר שנתחכבה בכוחל להגאתה והזיקה בזה הפועל לו שסבבה פירות להגאתה והיה זה כן לפי שאין לאומר שיאחר שיאחר הפן לתשלומין לפי שבבר נתנה בזה בעל הבהמה בזה שאכלה בהמתו מהאדון שאינו שלו מה שאין הענין כן בשאר ההגאה שזכרנו ר"ל שבתחבבה בכוחל להגאתה כי כבר תמצא בזמקי הבור שיתחייב האדם בהם. ואין בזמקין ההן שום הגאה לבעל הבור וזה יתבא' שהוא יתחייב על מקרי הרגל ואם אין בהם תועלת לבעל הבהמה וג"כ אלו לא היה חייב במקרי הגן אלא מפני ההגאה המגעת לבעל הבהמ' לא היה ראוי שישלם כי אם בשעור מה שנהנה לא כשעור מה שתזיק והוא הפך מה שאחר' התורה:

מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם כבר נתבא' זה השרש בראשון ובשני מבגא קמא:

השרש הכ"ח הוא שלא יתחייב על מקרי שן ורגל אלא כשהזיקו ברשות הניזק שבאחר ובעל נעשה לא ברשות בעלים. והיה זה כן כי בעל הפירות הוא פושע אם הניח שם הפירות או הכלים ולזה הוא מבואר שאם היתה רשות מיוחדת לזה ולזה בעל מבהמה חייב במקרי שן ורגל שאלו קורא בו ובעל בעשה אחר והנה הוא פושע על שלא שמר בהמתו שם כיון שהוא יודע שאם ימצאו שם פירות או כלים יתכן שיזקו בשבתה ומזה יתבאר שאם אכלה הבהמה מתוך הרחבה פירות שבגדי הרחבה פטורה ומלשם מה שהזיקה כי יש לה רשות ללכת שם יותר ממה שיש רשות לבעל הפירות להניחם בגדי הרחבה ואולם אם עמדה הבהמה כלה בגדי הרחבה ומשם אכלה הפירות שבגדי הרחבה משלמת מה שהזיקה כי יותר יש רשות לבעל הפירות להניחם שם ממה שיש רשות לבהמה ללכת שם וכן אם קפלה על גבי חבריתה ברשות הרבים ואכלה פירות שעליה משלמת מה שהזיקה שהרי אינו קורא בו ובע' בעשה אחר אבל אם אכלה ברשות הרבים פירות שבגל גבי חבריתה פטור שאין אלו קורא בו ובע' בעשה אח' ואולם אם היתה הבהמה ברשות המזיק ופירותיו ברשות הרבים ואכלה משם או הפירו' הנה זה הענין ספק אם משלמת מה שהזיקה אם לא זה כי יש לאחר שיאחר שאין אלו קורא בה ובע' בעשה אח' כי כוונת זה המאמר' הוא שהפירות ברשות הניזק כמו הענין בעשה שהפירות מונחים בו ובהמה שמגיע כן והנה זה הדבר בספק והמזיק מחכירו עליו הראיה כבר נתבא' זה השרש בשני מבגא קמא:

השרש הל' הוא שבהמה מועדת לאכול הראוי לה וכן היא מועדת לזה שנלוה לה מהיזק הכלים אשר האוכלין בהם כמו התרנגולין שהיו מחטטין בחבל שבו עיסה ופסקוהו או גדי שראה אוכל על החבית ופקען שם לאכול האוכל ושבר הכלי זה הוא מנהג הב"ח אך אם שנה בזה הפועל ל"ל שלא עשהו באופן הנהוג הרי הוא תם לזה ההיזק כמו שקד במקרי הנגיח ותולדותי וכן אם אכלה דבר שאינו ראוי לה אפילו ע"י הדחק כאלו תאחר שאכלה כסות או כלים או חתול שאכל תרנגולין גדולים. כבר נתבא' זה השרש בב' מבגא קמא: **השרש** הל"ג הוא שבהמה שלקחה כלים ברשות המזיק והוציאה כלים ואכלתן ברשות הניזק כאלו תאחר שהוציאתם חביתה ואכלתן בשהו משלמת מה שהזיקה וכן אם היתה מהלכת ברשות הרבים ואכלה משם פירות ברשו' הניזק שהרי אינו קורא בו ובע' בעשה אח' ואולם אם היתה הבהמה ברשות המזיק ופירותיו ברשות הרבים ואכלה משם או הפירו' הנה זה הענין ספק אם משלמת מה שהזיקה אם לא זה כי יש לאחר שיאחר שאין אלו קורא בה ובע' בעשה אח' כי כוונת זה המאמר' הוא שהפירות ברשות הניזק כמו הענין בעשה שהפירות מונחים בו ובהמה שמגיע כן והנה זה הדבר בספק והמזיק מחכירו עליו הראיה כבר נתבא' זה השרש בב' מבגא קמא: **השרש** הל"ד הוא שהמוסר בהמתו לשומר פטור ממקרה והשומר חייב כי הוא הפשע בזה אך אם לא קבל עליו השומר לשמור הפקדה שיפטרו בה הבעלים חייבי'.

וזה מבואר בנפשו כבר נתבאר זה בב' ובבבא מבגא קמא:

השרש הל"ו הוא שטור שהזיק והמית האדם דבן אותו דמי מחומת ואחר כך דבן אותו דמי נפשות שאם דמהו תקלה דמי נפשות ולא חכלו. לדונם. אחר זה דמי מחומת כי מפני שנאחר דמו בסקילה הרי אין לו בעלים כי הוא אסור בהנאה ולא יהיה להם דרך לדמו אחר זה בדמי מחומת כי אין לו בעלים שיעמדו על מורם ולזה לא יתחייבו הבעלים לשלם המחון ההוא ואם דמהו אחר זה דמי מחומת לא ישתלם זה המחון כי אם מהשבת שהשביח בדליה משנגיחל דמו עד שיסקל כי הבעלי' אינם חייבים בו לפי שאינם בעלי בעת שדמהו דמי מחומ' ולזה לא היה להם דרך להפך בזכותו מה שאפס' ואולם אם היה מת לא יתכן לדונו כי אם בדמי נפשות כי מפני שהוא נסקל אם שם לד יוכל להשתלם מנופי חצי מקן ההוא כבר נתבאר זה השרש בב' מבגא קמא וזה המקום יתבא' שטור שנגיחל דמו לסקילה ואע"כ החמו עדיו כל הקוד' אבה לפי שהשפת שנגח דמו לסקיל' הנמשכו הבעלי' ידם מחמו והפקידוהו וכב' נתב' זה בו' מכריתו:

ומקלקל פתגמין תרין: וגיורא לא תעיקון ואתון ידיעתון ית־נפשא דגיורא ארי־דיירין הוין בארעא דמצרים: ושית שנין תזרע ית־ארעך ותיכנוש ית־עלולתה: ושביעתא תשמטינה ותרטשינה ויכלון מסכיני עמך ושארהון תיכול חות בר״א כן תעבד לכרמך לזיתך: שיתא יומין תעביד עובדך וביומא שביעאה תנוח בדיל דינוח תורך וחמרך וישקוט בר־אמתך וגיורא: ובכל די־אמרית לכון תיסתמרון ושום טעות עממיא לא תדכרון ולא ישתמע על־פומך: תלת זימנין תחגון קדמי בשתא: ית־חגא דפטירא תיטר שבעא יומין תיכול פטירא כמא די־פקידתך לזמן ירחא דאביבא ארי־ביה נפקתא ממצרים ולא־ירתחזון קדמי ריקנין: וחגא דחצדא בכורי עובדך די תזרע בחקלא וחגא דכנשא במיפקא דשתא בכמיכנשך ית־עובדך מן־חקלא: תלת זימנין בשתא יתחזון כל־דכורך קדם ריבון עלמא יי: לא־תכוס על־חמיעא דם־פסחי ולא־יביתון בר־מן־מדבחא תרבי־נכסת חגא עד־צפרא: רישא בכורי ארעך תייתי בית מקדש אדוני אלהך לא־תיכלון בשר בחלב: הא

ויסלף דברי צדיקים: אמר הגאון כי צדיקים תאר לדברי ולא יתכן זה כי דברי סמוך: וטעם לדיקים בדין לא לדיקים במלות: ושם שני: הזכיר גם זה בעבור ואכלו מביוני עמך: השביעית תשמטנה: היא שתקרא שמטה להשם ולא יגוש איש את רעהו המדין: ונטשתה: שלא תזרע וכמוהו ונטוש את השל׳ השביעית: שמת: גם הזכיר זה בעבור ויגפש בן־אמתך והגר אשר בשעריך שהוא עני ושכיר לך: ובכל אשר עתה הזכיר ע״א והטעם כל מה שאמרתי הם מצותי ומשפטי ולא כן משפטי אלהי אחרי ואת׳ לאתזכירו שלא תזכרו שמות׳ להשבע בהם גם שלא ישביעו בהם עובדיה וזהו ולא ישמע על־פיך שתשביעו בו אחרים שלא תאמ׳ לבותי השבע לי באלהיך: שלש פעמים. לי לבדי תהיה עבד שתעבוד שלש רגלים בשנה ותבא לפני כעבד שיבא דורון לאדונו על כן כתו׳ אחריו את פני האדון יי׳ כמו לפני האדון יי׳ וכן ולא יראו פני ריקם והזכיר זה בעבור כי יש ימים ידועים הולכים עובדי אלילים להבליהם על כן כתוב תחוג לי לבדי: ומלת תחוג תזבח כמו אסרו חג בעבותים: רגלים. מגזרת רגל כי רוכב רגלים הם: את חג המצות. החל ממנו כי הוא ראשון לחדשי השנה והנה כתוב שבעת ימים תאכל מצות כמו חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים והנה הוא חיוב ואין כמוהו שמח ימי׳ תעשה מעשיך כי אחריו כתוב שתשבות ביו׳ השביעי ואין ככה שבעת ימים תאכל מצות ועוד למה לא כתב שבעת ימים לא תאכל מצות ואם לא כתב חמץ: חדש האביב. פירשתי׳. רבי׳ משה כי לא יראו פני ריקם כמו ופני לא יראו וזה אינו נכון כי הבא׳ אל בית השם הם הם נראים והעל וכראה את פני יי׳ גם ירא׳ה כל זכורך את פני השם כמו לפני השם: וחג הקציר. בכורי קציר חטים. והנה חג המצות לעולם יהיה בו אביב שהוא בכורי השעורים והתרחק בין בכורי שעורים לבכורי חטי׳ כמו שבעה שבועות תספר לך: וחג האסיף. בצאת השנה אחרת והחל ממרחשון לזרוע: שלש. והלה השלש פעמים שאמרתי לך לא יראו פני ריקם הזכרים לבדם שהם בני מצות ואינם חוגים שלא יוכלו לבא: דם זבחי. הוא זבח חג הפסח הנאכל על מצות ומרורים: הלב חגי. הוא שה תמים שהוא חיוב וכן כתוב בהעלות העולה והחלבים עד הבקר: ראשית. זהו הם תקריב מנחת בכורי׳ כי עם היחיד מדבר כאשר אפרש במקומו. והזכיר זה אחר לא תשחט על חמץ דם זבחי כי מצם יחלו הבכורים. אמרו חסרי הדעת כי גדי מגזרת מגד ולא יתכן כי מ״ם מגד שרש והעד הנאמן עם פרי מגדים כי ככה לא יתלא בלשון הקדש ועוד מה טעם לא תבשל ואין כח ביד האדם לבשל המגד וכתוב ומתגד תבואת שמש ומה טעם לומ׳ בחלב ואכ׳ מלאנו כלשון הזה ועוד מה טעם אמו ואינה נקר׳ העז אם המגד וכל זה תשבו בעבו׳ שמלאו זאת המלה עם ראשית בכורי אדמתך והל׳ גם היא במקו׳ אחר עם הבש׳ לא תאכלו כל נבלה והוא היסר רק הזכירה עם הבכורי׳ כי אז ירבו וינדלו הגדיי׳ ויש אחר שאמר לא תבשל כמו לא תאחר שיעמוד עם אמו יתר משבעה ימים: והם

ויסלף. כתרגומו ומקלקל: דברי צדיקים. דברים המלודקים משפטי אמת וכן תרגומו פתגמין תרילין ישרים: וגר לא תלחץ. בהרבה מקומות הזהירה תורה על הגר מפני שסורו רע: את נפש הגר. כמה קשה לו כשלוחצין אותו: ואספת את תבואתה. לשון הכנסה לבית כמו ואספתו אל תוך ביתיך: תשמטנה. מעבודה: ונטשתה. מאכילה אחר זמן הבעור. דבר אחר תשמטל׳ מעבוד׳ גמור׳ כגון חריסה וזרי׳: ונטשתה. תלזבל ומלקשקש: ויתרם. תאכל חית השדה. להקיש מאכל אביון למאכל חיה מה חיה אוכל בלא מעש׳ אף אביונים אוכלין בלא מעש׳ מכאן אמרו אין מעש׳ בשביעית. כן תעשה לכרמך. ותחלת המקר׳ בשדה הלבן כמו שאמור למעלה הימנו תזרע את ארצך: וביום השביעי תשבות. אף בשנה השביעית לא תעקר שבת בראשי׳ ממקומו׳ שלא תאחר הואיל וכל השל׳ קרוי׳ שבת לא תנהוג בה שבת בראשית: למען ינוח שורך. וחמורך. הן לו ניח להתי׳ שיה׳ תולש ואוכל עשבים מן הקרקע או אינו אלא יחבשנו בתוך הבית אמרת אין זה ניח אלא אכל׳ עשבי׳ בהו׳ ויתרם. ב׳ אכל: אלשי׳ ויינפש. ג׳ יחד שבת ויינפש: לא. ב׳ שבירין ולא יקריין לא ותפשני׳ בהו׳ שפרי׳: ויתרם. ב׳ ויתרס תאכל חית השדה. ויתרס אכלה אש לומ׳ שפירות שביעיה אשרין בהכלה ותופשין את המיכן ונרוך לבעיר: ושם אלהים אחרים שלא יהיו רגלים. לומר אף כל המצוה את המועדות בחגנו עוכר ע״ז ומתך מכחש לע״ז לומר מה ע״ז אפורה בהכלה ואוסרת בכל שהוא. אף תתן נפשה אסור בהכלה ואומר בכל שהוא: אחריך. ב׳ כמתי׳ אחריך בצאת השנה אחסיף תקופת השנה. והיינו דאית׳ בפ״ק דבהדרין חג האסיף תקופת השנה. שיהא חג אחסיף בתקופ׳ תדשה. והיינך משמע זה בבאן אדרבי׳ לבאור׳ משמע בהפך שיהא בתקופ׳ ישנה. אלא הכי פירושה חג האסיף מתחיל עם בצאת השנה. אם כן נרוך שיהא בתקופ׳ תדשה. ארתי

מ״ע ספורנו

תעשנה. שמסת כספים. כאמרו זה דבר השם שפוט כל בעל עשה ידו: ונטשתה. מאכלו אביוני עמך. בשפסת קרקע יאכלו גם העניים: ויתרם. של עניים: תאכל חית השדה. שהעניים קודמי׳ כאמרו תאכל חדש אסור להאכילו לכלבי׳ (ברכו׳): תשבות. חפילו מדברים שאינם מלאכה אכל הם טורח כדרך חול באמרו ובבדתו מעשה דרכין מעגה חפצך ודבר דבר: למען ינוח שורך וחמורך. בשת שבות גם תבמו אלה. וינפש בן אמתך והגר. ומה יאמר שינפש גם בן אמתך והגר על סבן מה שרים לן בעבדים כשהיית שם אבד אלא היתה לן אמונה כאמרו עבוד עבד העבודה על האנשים ובזה תזכור יציאת מצרי׳ כמו שאמר בדברות אמנה תורה וזכרת כי עבד היית. ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו. בכל הזהרות שאתרתי בדרך הנשמר אלא לעבוד אליהן אלא לאמר אמרתי אליכם אמרתי אליכם אמרתי אליכם

אם כי ידמה שלא נתנה המורה זה הדין כי אם בזה שהיה לבעלים להעלות על לב ולזה לא אם
יעשו שוור גוף הבהמה המזקת ואמנם בזה המקום לפי שדרכה בכך היה לבעלים להעלות זה על
לבם ולזה לא יראו שישלמו זה מביתם כבר נתבאר זה השרש בח׳ ובח׳ מבבא קמא :

השרש הל״ח הוא שהבהמה שבעישה והמיתה גרורות מחמת הבעישה והיזק בגשוף הריחק
הרה יפול בזה ספק אם שמי לגרורות הבעיני מן אם יהיה דינם כמו דין מן
הבעישה סתם שכוונתו להזיק והתורה לא הבדילה בזה בין שיהיה הזיקן במה שבא מבחוץ
אבל שיהיה במה שיבא מגוף המזיק לא המחובר לו שבאחר בגלגל או באגרוף והמוציא מחברו עליו
הלאיה כדין כל הספקות ואמנם אם הזיקה בזה האופן בגשות שדני יהיה בזה ספק עוד אם דינ׳
דין הגבל שפטור עליה בגשות הדבים או דינם דין הקדן שחייב עליה בגשות הדבים ושלם דבריו
בזה מבגשה והמוציא מחברו עליו הלאיה כבר נתבאר זה השרש בשני מבבא קמא והוא מבואר
אם הבבים תרמבל ראשו לאויר כלי זכוכית ותקע בו ושברו בקולו אין בה שבור בגרורות אם היה
שבלי לאוכל או משקה כי כמו שדרכו להבבים ראשו אם לקחת המאכל או המשקה כן דרכו לתקוע
אם וכן הענין בסוס שלקח והחזיקו בקולם בזה האופן ואולם לא היה אם לאוכל או משק׳
הרי זה שמי לגרורות ודומי דין הגרורות הנזכרים כבר נתבאר זה בשני מבבא קמא :

השרש הל״ט הוא שהבהמה שבשבשה בזנבה או באחתה בשבוש רב בגשות הדבים והזיקה
בזה האופן שבה יפול ספק אם דינה דין הגבל כיון שדרכה לבשבש בזנבה או באחת׳
או הרי דינה דין שאמר דרכה לבשבש בשבוש רב והמוציא מחברו עליו הלאיה כב׳ נתבא׳
זה השרש בח׳ ובשני מבבא קמא : **השרש** המ׳ הוא שהמלין בתוך שלו אם היה אפשר
להבעיה ההיא שתבער רשותו בעת הלקה או שבלה אחר זה הגדר אשר בחצרו והיה לו בעלי
לגדרה קודם שתעבור האש רשותו ולא גדרה והזיקה דבר גלוי בשאם שאפשר לה חייב לשלם מחצי
שלם ונאמר על הדבר והאבבים אם לחבה הבל ובבבבה האבבים לפי שדרך האש לאכול דבר הלאור
לו לאכול ואמר לאחר לחבו כרמו ולבבבך אבבו שבאחר ומבלה קוצים ובאכל גדים או הקמה או השדה
אלא אינו חייב על הדבר הטמון כי התורה לא זכרה אלא הדברים הגלוים ולזה אם הביאו בגדים
אפילו הכלים שדרכן להטמין בגדים כגון מחרתין ואבי הבקר לא יתחייב בו אלא אם כלו היה
הכל גדים אבל הזיקה במקום שאינו לאו שאפשר בו הלקה הבאה פטור שבא׳ כי תבא אש ומצאה
קוצים והבו כדרכה תבלקח בהם כבר נתבאר זה השרש בשני מבבא קמא :

השרש המ״א הוא שהמלין בתוך רשות חברו והזיק או מת האדם חייב כאלו הזיק או המית
בידו ולזה הוא מבואר שהמלין יתחייב על הטמון שנשרף בשבת הלבן
ויתחייב על המתת האדם כאלו היה לאש הוא דרך להמלא מהשרפה ויתחייב ג״כ על ה׳ דברים
אם הזיק באדם כאלו הזיק בידי׳ כבר נתבאר זה השרש בשני מבבא קמא : **השרש** המ״ב
הוא שמולדות האש דינם כדין האש כלומר אם הבית אבבו שבינו ומשלו בראש גבו ונפלו בדות
מבוה והזיקו כי כמו שהאש דרכו לילך ולהזיק בחמצא העצים שיצאו בדרכו כן דרך האבן הלאור
ליפול בדות מלויה כבר נתבא׳ זה השרש בשני מבבא קמא : **השרש** המ״ג הוא שאם היה
החזק באש פושע שאם לא פשע לא היה מת בא על האש פטור ויתחייב ג״כ זה שפשע בחזקי האש
אשר הוא שבתם כאלו תלוי שהיה נחל טעון שטען עובר בגשות הדבים ובבבם פשתנו לתוך החמת
והחלק בגדו של חמרי והדליק את הבירה בעל הנחל חייב כי הוא הפושע בזה מפני שהדב׳ בשאלו
בחזקן בגדו שכבם לחמת ולא יכילהו המבוי אשר שם כבר נתבא׳ זה בשניעי מבבא קמא :

השרש המ״ד הוא שהמבעיר הוא אשר יתחייב לא מי שהוא סבה לחזק׳ והמשל שמי שחם׳
נחלת לחרם שוטה וקטן והדליק בה אם והזיקה פטו׳ כי הוא אינו המבעי׳ לזה הלי׳
כי דרך הנחלת להבבות לא להתפשט לאכול סביבותיה וכן אם הבא אם ולא היו שם עצי׳
ובא אחר והבית שם עצים והדליק האש הבה השני הוא המבעיר ואם בא הב׳ ולבבה האש הבה הב׳
הוא המבעיר לא הראשונים כי כבר היה האש כבה לולי לבו הב׳ ואם לבתו רוח שאינה מצויה
כלם פטורים כי לא היה האש ראוי להתפשט לולי הרוח שאינה מצויה שלבתו כבר נתבא׳ זה השרש
בשניעי מבבא קמא :

וכי יתן איש עד כי יפתה איש בתולה . כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור . ר״ל
שיתנו ביד רעהו בחלד מהדברים אשר ישובו בהם להיות בדשותו וקבל
עליו לשמור אותם ונוכל אחרי כן הדב׳ שהוא שומר אותו מבית האיש השומר אם יגנב הגנב ישלם
ב׳ לבעלים לפי שהוא גונב אותו להם כי זה השומר פטור מגרבה ואם לא יגנב הגנב והיה זה
מומן שגנב ממנו לפטרו מן התשלומין. ומקרב בעל הבי׳ שגנב זה מרשותו אל הדיינין ושבע ויפטר
כי לאלת הבבה יבא לפניהם כמו שאמר בתחורת זה המקום בפרשה הפרטית שבועת יי׳ תהיה בין
שניהם אם לא שלח ידו׳ . והנה יפטר בזולת השבועה אם לא שלח ידו בזה שנתן בידו מבחוץ
קודם שגנב ממנו שאם שלח ידו בו באופן שיקנה אותו לעצמו כאלו תאחר שהבביהו להשתמש בו
ולהחזיק בו כשלו הרי הוא באחריותו ומשלם גנב לא משל בעלים ואם שמו הבעלים שהוא פשע
בשמירתו שלא שמר כראוי לפי מה שהפקיד לו שהיה שומר או מה שלחה ומה שיבא לאם
לא שהיה מחלוקת ביניהם . על כל אבדה שיבא באופן שאפשר שיאחר בעל האבדה כי הוא זה ר״ל
לא שהיה מחלוקת ביניהם והלה שומן שאין האבידה שלו אל הדיינין ישא דבר שהיה
שאפשר לו להכיר האבידה ואת סימניה ולא שומן שאין האבידה שלו אל הדיינין ישא דבר שהיה
להכיר אם פשע אם לא פשע או אם האבדה שלו או לאיהה שלו ואפש׳ שיהיה הראון בזה על כל אבד׳
שיטעון השומר שנאבד ממנו באיזה אופן שיהיה אם כשגנב כמו שקדם או בזולת זה האופן שזה
ישטען השומר שנאבד ממנו טוען כי הוא זה ואינו כמו שאתה אומ׳ או יהיה הראון
יאשר כך וכך היה שהפקדתי ביד׳ והשומר טוען כי הוא זה ואינו כמו שאתה אומ׳ אם יהיה הראון
בזה על כל אבדה שיטעון השומר שיאמ׳ בעל הפקדון כי מה שאתה שואל שנגנב או אבד הוא זה
הוא ביד׳ הנה מכל אלו הטעמת יבא עד הדיינין דבר שניהם לראות מי הוא הטוען אמת ושבע
בעבריהם השומ׳ שבוה כדברי ויפטר ממה שהוזה אם הודה דבר . והנה מי שרשיעו אותו הדיינין
מפני שנשבע על מקר ישלם שנים לרעהו ר״ל בזה שטען שבעת גנבה ואבדה ונשבע שאם בא׳ עדים
אחר זה שנשבע על מקר באופן שרשיעוהו הדיינים ולא ירשיע הוא עצמו הנה הוא משלם שנים כי
הוא כמו גנב ואין ספק שלא יהיה זה הדין כי אם אחר שנשבע כי ממה שטען שנגנב או נאבד קוד׳
שנשבע לא הוטיל להפש׳ מתשלומי הפקדון וענין תשלומי כפל הוא לחייבו מדה כנגד מדה וכן אם
נשבע והודה אחר זה אינו משלם תשלומי כפל כי אין מרשיעין אותו הדיינים אבל הוא מרשיע את
עצמו והוא מבואר מזה הדין בזה הענין שזה היה הפקדון כסף או כלים או שור או חמור או שה
מזה שיתנה להם . כי כבר נתבאר זה בביאור בזולת הפרשה ולא אחר הכתוב כסף או כלים אלא
מדבר בהמה . כי יתן איש אל רעהו חמו׳ או שור או שה וכל בהמה באופן שיהיה ביד רעהו ויקבל
עליו לשמור ומת הב״מ ההוא או נשבר ששברתו מיד רעה או נשבה ששבוהו לנשים הנה אם אין
מזאה שיבא ויעיד בזה שבועת הסם תהיה בין שניהם בפני ב״ד כמו הענין בפרשה הקודמ׳ ושבע
השומר שכן הוא ויפש׳ אם לא שלח ידו קודם זה בחלאת רעהו אם שלח ידו בה שלא מת או נשב׳
שיבא לשלם ולקח בשלו השבועה מאמנו ויפטר השומר מלשלם אפי׳ פחת מלשל׳ שהבבה
לא יהיה הראון בחזקו ולקח בעלו שיקח הנכלה או השבורה ויפטר השומר מלשלם אפי׳ פחת כלה
כי לא היה לו רשות להטפל בה וכן פרשו בחכילתא ואם גנוב יגנב מעמו ונו׳ . כי אומם הגנבה
אינם גדול כאומם המיתה והשבורה והבזויה ולזה לא יתחייב על המיתה והשבר׳ והשבי ואם טרוף
יטרף . שטרפו חיה רעה יבא אל הבעלים עד בפני ב״ד . שהענין כן הוא ויפטר מלשלם הטרפ׳
ר״ל ההיק שהגיע בסבת הטרפה ויתכן שיהיה בזה כי גם המק שתגיע בטרפה אחר שנטרפה לא
ישלם כי לא היה לו רשות להטפל בזה . וכי ישאל איש מעם רעהו ונשבר באומם או מת הנה אם
לא היה בעלו עמו בחלאתו בשעת שאלה שלם ישלם אע״פ שאלו האומנים הם אומנים גדולים אם
בעלו עמו בשעת שאלה לא ישלם דבר כי אפשר שבעלו הם תחת ידו בשעת שאלה הנה לא יתכן
שישתמש לו זה אז בשמירת הבהמה כי אין המקר שיהיה אל׳ שבר ואדון יחד לאיש ומזה כי האדם
כשיהיה משה מלאכת אחר ויטב בעיניו ליהנות בעל המלאכה כדי שיתן לו שכר מהמלאכות אשר לו
ולזה לא יחוש אז אם יקח בהמתו או כלו אע״פ שלא יקבל עליו שמירתו הנה אם הוא שכיר לבעלי׳
בא בעניין זאת השאלה בעקוב שכרו ואם אינו שכרו הכל הולך אל מקום אחר כי האדם יעשה

חסד לחברו לתקות גמול ולזה הוא מבואר שאם היה בעליו עמו פטור מלשלם ולתרמו מזה כי בכל
ג׳ דינין מתחלפין לשומרים האחד הוא פטור מגרבה ואבדה וחייב בשבועה והב׳ חייב בגרבה
ופטור בשבורה ומתה . והג׳ חייב בכל האונסין והנה הג׳ הוא שואל כמו שביאר הכתוב והשמים
הלאשונים הם שומרין ואין התחלפות דינים מפני חלוף מה שישמרו אותו כי כל אחד הם כבר
יחוייב בשמירת הבהמה כמו שביאר הכתוב ולזה הוא מבואר שהתחלפות דינים הוא מפני
התחלפותם בענין השמירה והוא מבואר שאשר ישמור בשכר הוא יותר משומרת מאשר ישמו׳
בחנם ולזה תהיה הפרשה הלאשונה בשומ׳ חנם ומפני זה אמ׳ בה כסף או כלי׳ כי לא תמצא שיבא
האנשים שכר בשמירת הכסף והכלים והפרשה השנייה היא בשומר שכר ולזה אמר בה חמור או
שור או שה וכל בהמה כי על הרוב לא תמצא שיקבלו האנשים לשמור הבהמה אם לא בשכר והנה
הענין כן הולך בה הדינה שומר חנם שכל ההגאה היא לבעלים פטור מכל אונס ושואל שכל ההגאה
היא שלו חייב בכל אונס ושומר שכר שההגאה היא לשניה׳ חייב באונסין קשרים כמו גניב׳ ואבד׳
ופטור באונסין גדולים ומזה תבא׳ שכן הענין בשומר כי ההגאה היא ג״כ לשניהם . ולזו שתדע
כי כל אחד מהשומרים יפטר מכל דבר אם היה בעליו עמו בשעת שהגיע לידו הפקדון כי התורה
ביארה זה הענין בשואל וכ״ש בשאר השומרים וכבר יתבאר לך מדברינו כי כשהי׳ בעלו עמו פטו׳
גם על פשיעה כי לא נשתעבד בשמירתו כלל כמו שביארנו ולזו שתדע שדין השומרים המכ׳ בכאן
אינו מהג בהקדש ולא בכל ככלי שנאחר כי יתן איש אל רעהו וכי ישאל איש מעם רעהו אינו מהב
בקרקעות ולא בעבדים ולא בשטרות והשעם בעינו שנתבאר זה בעניני הגנבה ולא יתחייבו עד
שהגיע לידם שנאחר כי יתן איש אל רעהו שגיע לידו ובשואל נאחר וכי ישאל איש מעם רעהו שיהי׳
שואל מעם רעהו להוציא שהוא עדין עם רעהו ולא יתחייבו שומר חנם ושומר שכר עד שיקבלו
לשומר שנאחר לשומר והנה שומר חנם שפשע ולא שמר כראוי לדבר ההוא הנשמר הנה הוא חייב
שנאחר על כל דבר פשע על שור על חמור על שה אם שלחה שיהיה פושע ביחס שמירת השור או
החמור או השה או השלחה ושומר חנם ושומר שכר שלא יד בפקדון נתחייב בכל האונסין הרי
הדבר עומד באחריותן שנאחר אם לא שלחידו במלאכת רעהו הוא אם שלח ידו במלאכה לא יפטר
מתשלומין מפני אלו האונסין וסבת זה כי כבר אב הדבר ההוא להיות להם ונתחייבו לשלם כמוהו
לבעלים מעת שנלח בו ידו והוא מבואר שהדיינין שיבואו לפניהם הם יתר מאחד . שנאחר אשר
ירשיעון האלהים ואפשר שהיו ב׳ אם לא יהיה שם מכריע ביניהם אם יחלוקו ולא תאחר הדין על
פיהם ולזה יחוייב לכל הפחות שיהיו ג׳ וכבר יתבאר מזה המקום שמודה מקצת הטענה ישבע שב׳
על שור על חמור על שה וגו׳ . אשר יאמר כי הוא זה ר״ל שאם תהיה טענתם בשור וחמור או שה אז
שלחה שנתן בידו בכל אבדה שנלא שיאחר השומר כי הוא זה ואינו כמו שאתה טוען על השהים
יבא דבר שהיה׳ לאמת זה הענין בשבועה והנה השומר ישבע ולא ישלם כמו הענין בשבוע׳ השומרי׳
שהוא על השומר לפי מה שהתבאר מדברי התורה והמענין בעצמו וכבר יתבאר שזה הענין הוא
הודאה במקצת הטענה מפני מה שאחר אשר יאמר כי הוא זה ולא אחר אשר יאמר כי הוא לא היו
ואם טענו אמתים והודה לו בשומרים הנה הוא אומר לו כי הוא לא אינו לא כי הוא זה . ובכלל
הנה אמרו כי הוא זה מוד שהטענה והתודאה הם בדבר אחד חה מבואר לפי שיבין במלאכ׳ ההגיון
וכבר ביארו זה בחכילתא בזה האופן והנה חכמים תקנו שהמוציא תביאה לא נחייבהו שבוע׳ מפני
תקון העולם ותתקנת חכמי׳ שלא ישבע מודה מקצת אם לא היתה הכפיר׳ ב׳ כסף או יותר והודא׳
בשור פרוסה או יותר והוא מבואר שאינו מודה מקצת אם לא הודה לו במקצת הכמו׳ שטען . ולזה
יחוייב שיהיה הטוען טוען דבר מובדל במה לא במשקל או במנין שאם לא היה מובדל לא היה
לזאת הטענה קצת שתהיה בו הודאה במקצת והנה אם טען דבר שנמד׳ והודה לו במנין או במשקל
פטור כי הם מינים מתחלפים מהכמה ולא יפול ביניהם היחס כשו תאחר שטען מדה מלאה חטות
והוא מודה לו בחמשים זוז ומזה המקום יתבאר שהמודה בקצת פטור שנא׳ אשר ירשיעון האלהים
ישלם שנים ואולם אם היה מרשיע עצמו ר״ל שיודה שנשבע על שקר הנה הוא פטור מן הכפל וכבר
נפסק שהענין הוא כן בשאר הקנסות ולזו שתדע כי מה שנאחר בשומר שכר ומת או נשבה הוא
כשהיה זה באונס גדול שאינו יכול להגיל ראיה לדבר זה שהרי הוא חייב על הגנבה ואע״פי שהוא
אונס ולזה הוא מבואר שלא יפטר מהמתה והשבורה והשבויה אלא מפני שהוא אונס יותר גדול
מאונס הגנבה והנה הרמן במתה שתמות בדרכה שאין לך אונס יותר גדול מזה והשבורה שנשברה
ע״י חיה רעה שלא יוכל להגיל ממנה והשבויה שנשבת ע״י לסטים שאין לו כח לעמוד מפניה׳ בשום
פנים וכן הענין בשאר האונסים הגדולים הדומים לזה ולזו שתדע כי מ״ש אין דומה שבועת ה׳
תהיה וגו׳ . אין הדמן בו אם לא ראו עדים זה הענין ישבע ויפטר כי לא יפול ספק בזה שאם יביא
עדים יפטר אבל הדמן בזה שאם לא היה מדרך אשר יאמר כי הוא זה ולא אחר אשר יאמר כי הוא לא יפטר בשבועה
ואם היה מדרך המקום ההוא שיהיה שם דומה לא יפטר בשבועה׳ אלא יביא דומה לא ישלם וכן מה
שפסדה התורה שומר שכר מהטרפה הוא כשנטרפה באונס גדול זה יתבאר בביאור בעיני אשר
ביארנו זה בשבויה ושבורה ומתה ולזו שתדע שאם פשע בשמירתו כמו שהביא הבהמה למקום
גדודי חיות ולסטים ומה שידמה לזה הנה הוא חייב לשלם כמו הענין בשומר חנם שהוא חייב
בפשיעה והנה מה שאמר בטרפה יביאהו עד אין הדמן בו שלא יפטר אלא בעדים כי הטרפה דינה
כדין המתה והשבויה והשבורה אלא שהדמן בו שיביא עדים במקום שיש דומה או שיבא במקום
שאין דומה כי אין שם סבה תחייב שיהיה ההבדל בין הטרפה ושאר האונסים הגדולים ולזו שתדע
שהעד הנאמר בכאן הוא ב׳ עדים וזה יתבאר מצד הגדר כי הטעלה יחויב שתהיה בב״ד כי בזולת
זה לא יהיה כי אם ספור . ולזו שיהיה מב׳ עדים כי בזולת זה לא יתמד הדין על פיהן ולא תהיה
העלה בלד שיהיה פטור מלשל׳ בזה העדות כי התורה אחדה על פי ב׳ עדים יקום דבר ולזו שתדע
כי השואל ששאל בהמה או כלי למלאכה מה ומחמת המלאכה ההיא שהיה לו רשות עליה אלא בעלים
מתה הבהמה או נשבר הכלי בשעת מלאכה הנה הוא פטור כי על זה הרשותו הבעלים
ואולם אם לא הפסד שלא בשעת מלאכה או שלא מחמת המלאכה שהרשותו עליה אבל מחמת
מלאכה אחרת הנה השואל חייב והוא חייב בכל האונסין כמו שהתבאר בתורה . ולזו שתדע
שהשומרים לא יתחייבו בדבר אם לא הי׳ בכי דעת מה מבואר מהשרשים הכוללים ואולם הבעלים
אע״פ שלא הי׳ בכי דעת יתחייבו השומרים להם כל אחד בדינו ולא באחד כי יתן איש אל רעהו אלא
בהזה ואולם התועלת המגיע מאלו הדינים :

התועלת הוא לדון בדין שומר חנם ובדין שומר שכר והשוכר ובדין שואל ובדין כל מומן
וכופר . ואולם שרשי אלו המצות על מדרגתם ועל ביאורם הם כ״ד :

השרש הא׳ הוא שאין השומרים משועבדין בדבר עד שיגיע לאדם שיקבלו עליהם לשמור
שנאחר בשומר חנם כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור ובשומר שכר נאמר
כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וכל בהמה לשמור ובשואל נאמר כי יתן איש מעם רעהו
והנה הענין השלה מעם רעהו מזה שיגיע לידו מיד רעהו ויורה עם זה שהוא מקבל לשמרו ולהשיבו
כבר נתבאר זה השרש בח׳ ובבביעי ובו׳ ובח׳ המגיעה ומזה המקום יתבאר שמי שהפקידה בידו
מעות לחלק לעניים בלתי ידועים או לפדיון שבויים בלתי ידועי׳ ונאנסו בפשיעה פטור מלשל׳ שהרי
לא נתמו בידו לשמור כי אם לבזבז לחלק ואין גם כן בכאן איש ידוע או אנשים ידועים שיהיה זה
הפקדון שלהם והרי הוא מפני זה מומן שאין לו תובעים ואולם אם היה מוכן לחלק לאנשי׳ ידועים
הנה הפקדון בידו לשמור לכל אחד מהם חלק ולזה יהיה דינו כדין שומר כבר נתבאר זה השרש
בשמיני מבבא קמא :

השרש השני הוא שאין דין השומרים מהג אלא בדברים שנתמם מתחלק מאיש לרעהו לא
שור או שה וכל בהמה לשמור כי ישאלו איש מעם רעהו ולזה הוא מבואר שאם היה הדבר שנתן לו
משל הקד׳ או מומי שאינו רעהו ואחר כן שב להיות רעהו שרש הפקדון או השאלה מידו הנה
דינו דין הפקדון שלא נתמו לו רעהו כבר נתבאר זה השרש בח׳ מבבא מציעא : **השרש** הב׳
הוא שאין דין השומר מהג אלא בחשלטין שנומן ממון כמו כסף או כלים או שור או שה
אם שלחה שהם השרשים שזכרה התורה בזה כבר נתבאר זה השרש בח׳ מבבא מציעא :

השרש

ואם כן מה טעם להזכיר המלה הזאת פעם אחרת ועוד כי ראיתים בשל הקליר ואינם רק בשול כי השמש מבשלת כמו האש וכבה הבשילו אשכלותיה ורבי שלמה אמר כי גדי הוא הקטן הרך וזה הסש יאמר לקטן השור והכבש ורחייתו גדי עזי' כי מה צורך לסמכו ואינם כן כי גדי לא יקרא רק שהוא מהעזי' ובלשון ערבי הוא גדי ולא יאמר על מין אחר רק יש הפרש בין גדי ובין גדי עזים כי גדי גדול מגדי עזים כי עודנו צריך היותו עם העזים וכבה שעיר ושעיר עזי' ומכמי' קבלו שלא יאכל יפר' בשר בחלב ועתה אפרש דע כי מנהג התורה לדבר על ההווה כמו בת היענ' למה שנה הכתוב לומר ככה ותהיה הבת כוללת כל המין וכזה לא מצאנו דע כי בשר היענה יבש כעץ ואין המנהג שיאכלנו אדם כי אין בו ליחה ולא יאכל מכל המין רק הבת כי היא נקבה וקטנה יש בה מעט ליחה ולא כן הזכר הקטן וכבה אין אדם אוכל בשר בחלב כי אינו מאכל ערב והבשר לא יתבשל רק בזמן רב והחלב אינו כן כי אין המנהג עד היום בארץ ישמעאל שיאכל אדם עלה מבושל בחלב בעבור שיש בעלה לחה רבה וכבה בחלב והנה הוא מזיק על כן לא יאכל ובעבור כי בשר הגדי אין בו ליחה וכשהוא קטן הוא חס על כן יבשלו הגדי בחלב ואל תתמה בעבור שלא נהגו מנהגי אלה המקומות להאכל גדי עזים כי כל הרופאים מודי' כי אין בשר כמוהו ואפילו לחולי' התילו שיאכלוהו וכן אוכלי' אותו בספרד ואפריקא ואר' יש' ופרס ובבל גם ככה היה מנהג הקדמונים שני גדיי עזים מוזי' ונעשה לפניך גדי עזים והכהן אכל גדי עזים אחד לחטאת ובעבור שאין מנהג אדם לאכול בשר מי אסור לבשל הגדי בחלב אמו ויש אומרים כי אין בשול כי אם באש ולא כתו' ובשל מבושל במים ודברי הימים ובשלו בסירות ואין לנו צורך לבקש מה טעם איסורו כי נעלם מעיני הנבונים אולי היה כי אכזריות לב הוא לבשל הגדי עם חלב אמו כדרך שור ושה אותו ואת בניו לא תשחטו גם לא תקח האם על הבני' ומנהג רוב האדם שאין להם לא אין ויקנו החלב בשוק והחלב יהיה מאוסף משיות רבות אולי הקונה הגדי לא ידע אבה אמו והנה אם קנה חלב אולי יש בו מחלב אם הגדי שקנה ויהיה עובר וכל ספק שהוא מן התורה לאומרה והנה גם הישמעאלים מודים כי אם יבושל הגדי בחלב אמו שהתולדת שזה אז הוא יותר ערב והכתוב דבר על ההוה והנה קדמונינו ז"ל החמירו להסיר כל ספק ואסרו בשר בחלב והשש שנתן להם חכמה הוא יתן משכורתם שלמה ועוד אדבר למה הזכיר הכתוב זאת המצות פעם שנית גם שלישית במקום כל אחד מהם: הנה אגבי' אמר האש למשה שיאמר גם זה ליש' כי אם יקבלו כל הדברים והמשפטים מתחלת אתם ראיתם אז יבינאם אל הארץ ורבים השתבשו בזה יש אומרים כי המלאך ספר תורה בעבור כי שמי בקרבו אחריהם אמרו אחרון הכתיב ושמע בקולו הכתוב בו ואמרו לא ישא האש לפשעכם וכל אלה דברי רוח כי כל התורה והמקרא מלאים מזה הטעם הוא ישלח מלאכו אחרי המלאך הגואל אותי מכל רע ומשה אמר ושלח מלאך ויוציאנו ממצרים ומלאך פניו הושיעם וילא מלאך יי' ויאמר יי' למלאך המשחית בעם אלהי שלא מלאכיה דמה לבר אלהין ורבים כאלה ובספר דניאל שר יון ושר פרס כי אם מיכאל שרכם והוא הנקרא הגדול כי הוא נכבד מאחרי רבים גם כתוב עליו אח' מהשרי' הראשונים בא לעזרני שפירושו אם יהיה אמר אמר אמר

לעזור לשואל לו לשוכר לשטון הבהמ׳ אך אם יבא עמה לראות המשא שלא ישמען עליה יותר מדאי
אין זו שאלה בבעלים כי אינו עמו במלאכת השואל או השוכר ואם אחר לו שחוז לי הוס ואשיחל
לך יחזר כשנו שומרי שכר זה לזה וכן אם אחר המוקף השאילני הא׳ ואני לשאילך אחר ואם בשב
מראשם ונשאל לו לבעלה אינו שאלה בבעלים כי אע״פ שהפרות לבעל אינו בעל הדבר ההוא כבר
הפשאל זה השרש בח׳ מבנא מגיעא: **השרש** הו׳ הוא שהשאלה בעלים הבעלים אינה שאלה
בבעלים שנאחר אם בעלו עמו הוא ולא שלומו וזה מבואר מסברה שבתנו בענין השמיר בבעלי׳
בגיאור לראת הפרשה אך אם השאיל עבדו הכנעני עם פרתו הרי זו שאלה בבעלים כי לזה השאיל
לו עבדו מיהר בשמירת הפרה ובכלל הנה״ל העבד הכנעני הוא כיד לדבר כשעשה זה מלאת רבו
אך אם משאל העבד מעצמו אינה שאלה בבעלים: וזה מבואר מלת כי אין לו רשות להשאל מעצמו
ולאיש בזה לרבו כבר נתבאר זה השרש בח׳ מבנא מגיעא: **השרש** הח׳ הוא שהשאלה הוא
לפי הפרטים הכולל׳ לעשות בו שום פרושה כי פחות מזה אינו מחשב לשאלה אלא כי מפני שכבר
יקרה לפעמים שישאל אחדים לזה שאין בו שום פרושה בהמה או כלים הרבה יפול ספק אם שאל
בבהמה בבעלים לעשות בה פחות משום פרושה או אם שאל ב׳ פרות בבעלי׳ לעשות בהם שום פרוש׳
יהיה בכל מה שיעשה בכל אחת מהם פחות משום פרושה הנה הדבר בספק אם היה זה שאלה
בבעלים אם לא והמחלוקת מחבדו עליו הראים כבר נתבאר זה השרש בח׳ מבנא מגיעא:

השרש הט׳ הוא שהשואל מהשותפין ונשאל לו אחד מהם הוא בספק אם יקרא זה שאלה
בבעלים שהן בעלים לאופן מה ואינם בעלים בשלחות והמחלוקת מחבדו עליו הראים
כבר נתבאר זה השרש בח׳ מבנא מגיעא: **השרש** הי׳ הוא שהשומרים הם בגדרם לשומר
עד שיגיע הדבר ההוא לידי הבעלים וזה מבואר בנשמו אך השומר שהחזיר דבר אחד זמן השאלה
שאין לו להשתמש בו ואין לו רשות להשתמ׳ בו ואין דינו דין שומר שכר שהרי קדמו חסד הבעלים
כשהשאילו לו הדבר מה שחייבהו לשמור הדבר ההוא כבר נתבאר זה השרש בח׳ מבנא מגיעא:

השרש הי״א הוא שהמשאיל אינו יכול לחזור בו מזה שהשאיל עד שישלמו יחיד השאלה כמו
הענין בשומר׳ ושכירות וזה מבואר בנשמו ולזה אם השאילו כלי להשתמש בו משתמש
בן השואל עד שלא יהיה ראוי להשתמ׳ בו השמו׳ ההוא אשר שאלו עלה כבר נתבאר זה השרש בח׳
מבנא מגיעא: **השרש** הי״ב שמי שאיל שאלה בבעלים וחזר ושאלה שלא בבעלים הנה
הדבר בספק אם יקרא זה שאלה בבעלים כי יש לחוש׳ שיחזר כי זאת שאלה אחת נמשכת כל זמן
ש׳ השאלות לפי שהתחלת השאלה הוא לבעלים הנה תקרא כלה שאלה בבעלים ואפשר שנאחר שלא
היתה השאלה הנמת מתשאר בידו על התואר שאלתה קודם משעבוד השמיר׳ אבל היא שאלה בפרי
עצמה ולזה יהיה המוגיא מבדרו עליו הראים וכן הענין אם שאלה שלא בבעלי׳ אחזר ושכר בבעלי׳
כי לשומר שיאמר כי זה הוא כמו המסר שמי והוא בבעלים ולזה יהיה הענין שמירה בבעלים ולזה
יהיה המוגיא מבדרו עליו הראים ואולם אם שאל הבהמה בבעלים ואח״כ שכרה שלא בבעלי׳ הנה
הדבר מבואר כי על המסר הראשון המשיך השכירות ולזה יהי׳ אחת הענין שמירה בבעלים. כבר
מבואר זה בחמישי מבנא מגיעא: **השרש** הי״ג הוא שבכלל הפשיעה יהיה בכלל האומנים
לאשר השומר הוא סבה מה בהנעתו או שיהיה אמצ׳ לו שישמור שלא יפול וזה מבואר בנפשו והשאל
שיאמר הרועה לאומנים להראותו שאינו מזמנו בחקום פלוני אמו רועים ובך ובך רועי׳ אמתנו וכך
ובך כלי מלחמה יש למו ובא שם האומנים ונתחזק בכנגד ואנשים שרי הוא פושע בזה וכן אם שב׳ האדם
ובך כלי מלחמה יש למו ובא שם האומנים ונתחזק בכנגד ואנשים שרי הוא פושע בזה וכן אם שב׳ האדם
בנמשא אשר שכרה זכרה אותו התורה. והלוי שתדע שאע״פ שאינה ראויה לו לעשה כגון חייבי כריתות
וחייבי לאוין שאין בהם חיתת ב״ד ולא התרו בו לחלקות ישלם קנס כי אחרו מהור ימהרנה לו
לעשה אינו תנאי להקל עליו אבל הוא תנאי להחמי׳ עליו ולענשו בזה האומנים ואין מן הראוי שבאשר
לא יוכל להענש בזה האומנים יהיה פטור. והלוי שתדע כי מי שהיא בחזקת בעולה אין לה קנס
שבאחר בתולה זו אינה בחזקת בתולה והוא מבואר שזה הקנס הוא לאבינה כשהיה לה אב שנאת׳
ואם מאן ימאן לאביה לתתה לו וכיון שהיא ברשותו לתת לאי שירצה ראוי שיהיה הקנס הזה שלו
ועוד שכבר ביארה התורה זה באומנים שנאחר ונתן לאבי הנערה חמשים כסף. והלוי שתדע
שאחרו מהור ימהרנה לו לעשה אינו מחויב שתהיה לו לעשה אם לא רצתה כי לא בא המוי
לה ולזה מבואר שאם לא רצתה היא מתן המפתה קנס לאביה וכל שכן אם לא רצה הוא כי
אף על פי שרצה לעשה ישלם קנס אם לא רצתה היא כל שכן כשלא רצה לבעלה שיחויב
לשלם לה קנס. והלוי שתדע כי המפתה ישלם זולת הקנס המשת והבגם מה יתבאר מזה
שנאחר והוא שכבר נתבאר חיוב האדם בחמשה דברים בזה שהיין ברעהו והוא מבואר שהאומנים
מביא נער באמסה ואין הענין כן במפתה ואם היו החמשים כסף. עוכם זה הענין בכללו היה
מעשה האומנים בבושת ובגם יחד קל מעוכם המפתה כי המפתה ישלם חמשים כסף על הבושת
והבגם והאומנים יפטר בחמשים כסף והבושת והבגם והמסר אלא הוא מבואר. אלא אלו החמשי׳
כסף דמי הבושת והבגם אבל הם קנס והוא משלם אותם מפני מה שהנה מחל ולזה אחל
באומנים ונתן האיש השוכב לאבי הנערה. לשמי שכבר נתן זה בענבר שכב עמה והנה
בשכיבתו זאת. מכשפה לא תחיה. כ״ל המעשה המעשה המכעולות הכשוף. ואולם מה שהוא
נעשה על לד אחרת מינים אין בו חייב מיתה כי אין זה נכנס תחת גדר הכשוף וכבר יתבאר
מזה שיבא דין המכשף הוא בסקילה ואמר בזה המקום מכשפה לא תחיה להודות שאם לא
המיתה עובדים על לא תעשה והנה זכר בכאן האשה לפי שהנשים דעתן קלות ולזה תחזקה בהן
פעולות הכשוף יותר מזה שימצאו באנשים. והנה זכר בכאן מכשפה כי הם יעשו פעולות על לד
הכשוף להביא הבתולה אל שילנה המפתה. כל שוכב עם בהמה מות יומת. הנה הולך להזכי׳
זה בזה המקום כי מפני מה שמכר מהבגדל בין מקי אדם למקי בהמה אולי יחשב בראותו
כי המפתה בתולה יפטר בחיוון שהשוכב עם בהמה יהיה פטור כי לא היתן דבר לבעל הבהמה
ולזה באה התורה כי הוא חייב מיתה חלת המיתה היא סקילה כמו שיתבאר בזה שיבא ואין
הבדל בשכיבת הבהמה בין כדרכה בין כדרכה בין גדולה בין קטנה כי הוא ראויה לביאה
בהאלה בין שאינה מבעת או רובע׳ כמו שיתבא׳ בענין הערמה ועוד כי מי שיחשך לפועל המשגל
בזה האופן יקרא לו שאם לא יחבא אשה ישכב עם בהמה. ובזה לאלהים יחרם אע״פ שאין זה
דרך עבודתם יחרם ויחות וכבר נתבאר בפרשת שופטים שאת המיתה היא סקילה כמו שיתבאר בזה שיבא ואין
הבדל בשכיבת הבהמה בין כדרכה בין גדולה בין קטנה כי הוא ראויה לביאה
בהאלה בין שאינה מבעת או רובע׳ כמו שיתבא׳ בענין הערמה ועוד כי מי שיחשך לפועל המשגל
עשה אחת מהם לע״ז בסקל אע״פ שאין דרך עבודתה בכך ואין דרך לומר שאם עבד אותה דרך
עבודתה שהוא חייב מיתה והנה בא זה המקום לפי שהאנשי׳ כאשר תרבה להם תאות המשגל
יקחו להם מבמות הגוים לשכב עמם ויהיה זה סבה אל שיפותו לעבוד ע״ז כמו שאחר כי יסיר את
בנך מאחרי ועוד כי כבר יחשך מזה הפועל המגונה שיפותו לעשות תמונות יבאו לפניה׳ או יקטרו
לפניהם ויחשבו שיהיו בפועל הזה נעזרים בהשגת בעלת האשה אשר יחשקו בה כמו שהתפרסם
משגעומת האומות הקדומות בזה הענין ואולם התועלות המגיעות הם שנים:

התועלת הא׳ הוא במות. והוא מה שנתה התורה בענין המפתה את בתולה שיקחנה לו
לאשה או שישלם חמשים שקלים כסף לאבי הנערה והנה שרשי ואת המזמה הם ו׳:

השרש הראשון הוא שהמפתה נערה בתולה שאינה מאורשה ובא עליה משלם חמשים
שקלים כסף לאבי הנערה מפני הגאת השכיבה אם לא רצה אביה לתתה לו
לאשה למדנו שהיא נערה ושהם חמשים כסף מדין אונס המכר בפרשת כי תצא וזהיה זה כן
כי מפני שהבוגרת אינה בתולה בשלמות כי פתחה הוא כמו פתוח ולמדנו מזה יהיה מפני פחות
השכיבה שנאחר בפרשת כי תצא ונתן האיש השוכב עמה ונומר. והנה המפתה חייב עוד
לתת לאביה בושת ובגם יותר על חמשים כסף כמו שביארנו והבגם שמאין אותה כאלו היא
שפחה הנמכרת בשוק כמה מחכר קודם זה וכמה תמכר לאחר זה ואולם נער אינו משלם כי
המפתה אין לה נער ובדלזה גם כן נעשה והנה יתבאר ששאר הנערים הם גם כן לאביה
כי התורה ביארה שהמחן הוא לאביה בענין בתולה וכל שכן בושת ובגם ואולם אם לא רצה הוא כי
בדין עד שבגרה והנה הכל שלה שנאחר באומנים ונתן לאבי הנערה שאינה בחזקת
נשבאר זה השרש בג׳ מבתובות: ומזה המקום יתבאר שאשה בתולה

אחר שהרי נאחר על שלמה שהוא כלי והיה זה כן לפי שהכלי הוא מועיל בעצמותו ואולם הכסף
אינו מועיל כי אם יוכל מה שנקנה בו והקנין יהיה לפי הראוי בנמשכר מה שהמשות ומזה המקום
ילמד זה הדין בחוזה בחזקת כבר נתבאר זה השרש בג׳ משבועות. והשלא מהרב המורה שהשכי׳
שיהיה השומר נשבע אפילו על שבעת פרוטה. וזה שמה שהתורה בשבעה שתהיה שתי כסף לחדמו
מזה שאחר בשומר חנם עם שזה גם כן הוא מזה שיתקן מיפול בין בעל הפקדון ובין השומר ר״ל
שבעל הפקדון יאחר שמה שהפקיד שרצו הוא כך והשומר לא יודה לו אלא בקצת וזה בלאחר זה
הדין לכל מודה מקצת: **השרש** הכ״ל הוא שאם לא היתה לה הטענה מונבלת לא יהיה
לה קצת יתחייב עליו שבועה בהודאתו כי לא יוכר בו הקצת מן הכל והמשל אם אחר לו כים אלא
דינרים מסרתי לך והוא אומר לא מסרת לי אלא דרור של דינרי׳ ולא ידעתי כמה הם בו מהדינרים
אינו חייב שבועה כי לא יתברר שיהיה מה שהודה פחות מזה שטענו כבר נתבאר זה בו׳ משבועות:
השרש הכ״ב הוא שהמודה בדבר שאי אפשר לכפור כי אין הודאתו הודאה כגון שתבעו
מאה דינר חמשים בשטר וז׳ על פה והודה-לו מה שבשטר שנאחר אשר יאחר כי
הוא זה מה שידע כי הוא זה ואחר מאחרו יבא זה שלא היה רושם בתאחרו שאפילו כפר יתחייב
בו כבר נתבאר זה השרש בראשון מזגיעא: **השרש** הכ״ג הוא שהמודה מקצת הטענה
ואחר הא לך פטור משבועה שהרי אין זה מאחר לבל אבל מעשה. כבר נתבאר זה השרש בראשון מזגיעא:

השרש האדבעה ועשרים הוא שהשטון טענת נגב בפקדון אינו משלם כפל אם לא היה בעל
הפקדון גדול כשנתן לו הפקדון שנאחר כי יתן איש אל רעהו והיה. זה כן לפי
שבתינת הקטן אינה כלום כבר נתבאר זה השרש בט׳ מבנא קמא:

וכי יפתה איש בתולה עד וגר לא תונה

ביאור המלות עם קצת דברי הפרשה

וכי יפתה איש בתולה אשר לא אורסה קודם זה הפתוי ושכב עמה הנה יקשר עמה
בקשר האישות ותהיה לו לאשה תחת אשר פתה אותה הנה הוא יום שנכנסת
אותו התורה על זה ואם לא ירצה אביה לתתה לו לאשה הנה ישקול כסף כמוהר הבתולות כמו
שנתבאר בפרשת כי תצא מלחמה בענין האומם שהוא חמשים כסף. והלוי שתדע כי אחרו אשר לא
אורסה. לא בא להוציא את האורסה בעת הפתוי כי כבר נתבאר בתורה משפט האורסה שהיא
בסקילה ואחר׳ בא להוציא מי שנתארסה ונתגרשה והוא מבואר שלא הוציא אות׳ וזה הדין לפטור
שנתבאר בפרשת כי תצא מלחמה בענין האומם שהוא חמשים כסף. והלוי שתדע כי אחרו אשר לא
אורסה. לא בא להוציא את האורסה בעת הפתוי כי כבר נתבאר בתורה משפט האורסה שהיא
בסקילה ואחר׳ בא להוציא מי שנתארסה ונתגרשה והוא מבואר שלא הוציא אות׳ וזה הדין לפטור
המפתה אותה אבל הוציא אותה מענין הזות הקנס לאביה. ומזמי אשם לא אורסה יהיה הקנס
לאביה כמו שנבאר ואם אורסה יהיה הקנס לעצמה והלוי שתדע שלא יתחייב המפתה בזה הקנס
אם לא בא אליה כדרכה שנאחר וכי יפתה איש בתולה ול״ז כמוהר הבתולות כי הוא אבד אותה
המוהר ההוא מפני שהשיב אותה בעולה. והלוי שתדע מזה הדין יהנה בזי שהוא ברשות אביה
כמו קטנה ומערה שנאחר ואם מאן ימאן אביה לתתה לו ואולם הבוגרת כבר יצאת מרשות אביה
כמו שיתבאר בפרשת ראשי המשות ולזה אין לה קנס כי ענין הקנס הוא חדוש ולא יהנה אלא
במשא אשר זכרה אותו התורה. והלוי שתדע שאע״פ שאינה ראויה לו לאשה כגון חייבי כריתות
וחייבי לאוין שאין בהם חיתת ב״ד ולא התרו בו לחלקות ישלם קנס כי אחרו מהור ימהרנה לו
לאשה אינו תנאי להקל עליו אבל הוא תנאי להחמי׳ עליו ולענשו בזה האומן ואין מן הראוי שבאשר
לא יוכל להענש בזה האומן יהיה פטור. והלוי שתדע כי מי שהיא בחזקת בעולה אין לה קנס
שבאחר בתולה זו אינה בחזקת בתולה והוא מבואר שזה הקנס הוא לאביה כשהיה לה אב שנאת׳
ואם מאן ימאן לאביה לתתה לו וכיון שהיא ברשותו לתת לאי שירצה ראוי שיהיה הקנס הזה שלו
ועוד שכבר ביארה התורה זה באומם שנאחר ונתן לאבי הנערה חמשים כסף. והלוי שתדע
שאחרו מהור ימהרנה לו לאשה אינו מחויב שתהיה לו לאשה אם לא רצתה כי לא בא המוי
לה ולזה מבואר שאם לא רצתה היא מתן המפתה קנס לאביה וכל שכן אם לא רצה הוא כי
אף על פי שרצה לאשה ישלם קנס אם לא רצתה היא כל שכן כשלא רצה לבעלה שיחויב
לשלם לה קנס. והלוי שתדע כי המפתה ישלם זולת הקנס המשת והבגם מה יתבאר מזה
שאחר והוא שכבר נתבאר חיוב האדם בחמשה דברים בזה שהיין ברעהו והוא מבואר שהאומנים
מביא נער באמסה ואין הענין כן במפתה ואם היו החמשים כסף. עוכם זה הענין בכללו היה
מעשה האומנים בבושת ובגם יחד קל מעוכם המפתה כי המפתה ישלם חמשים כסף על הבושת
והבגם והאומנים יפטר בחמשים כסף והבושת והבגם והמסר אלא הוא מבואר. אלא אלו החמשי׳
כסף דמי הבושת והבגם אבל הם קנס והוא משלם אותם מפני מה שהנה מחל ולזה אחל
באומנים ונתן האיש השוכב לאבי הנערה. לשמי שכבר נתן זה בענבר שכב עמה והנה
בשכיבתו זאת. מכשפה לא תחיה. כ״ל המעשה המעשה המכעולות הכשוף. ואולם מה שהוא
נעשה על לד אחרת מינים אין בו חייב מיתה כי אין זה נכנס תחת גדר הכשוף וכבר יתבאר
בזה שיבא דין המכשף הוא בסקילה ואמר בזה המקום מכשפה לא תחיה להודות שאם לא
המיתה עובדים על לא תעשה והנה זכר בכאן האשה לפי שהנשים דעתן קלות ולזה תחזקה בהן
פעולות הכשוף יותר מזה שימצאו באנשים. והנה זכר בכאן מכשפה כי הם יעשו פעולות על לד
הכשוף להביא הבתולה אל שילנה המפתה. כל שוכב עם בהמה מות יומת. הנה הולך להזכי׳
זה בזה המקום כי מפני מה שמכר מהבגדל בין מקי אדם למקי בהמה אולי יחשב בראותו
כי המפתה בתולה יפטר בחיוון שהשוכב עם בהמה יהיה פטור כי לא היתן דבר לבעל הבהמה
ולזה באה התורה כי הוא חייב מיתה חלת המיתה היא סקילה כמו שיתבאר בזה שיבא ואין
הבדל בשכיבת הבהמה בין כדרכה בין גדולה בין קטנה כי הוא ראויה לביאה
בהאלה בין שאינה מבעת או רובע׳ כמו שיתבא׳ בענין הערמה ועוד כי מי שיחשך לפועל המשגל
בזה האופן יקרא לו שאם לא יחבא אשה ישכב עם בהמה. ובזה לאלהים יחרם אע״פ שאין זה
דרך עבודתם יחרם ויחות וכבר נתבאר בפרשת שופטים שאת המיתה היא סקילה והנה לא תעשה
העבודה הזאת בלתי לי׳ לבדו ולמדנו מזה שכן הענין בשאר העבודות הבעשות לשם יתע׳ שאם
עשה אחת מהם לע״ז בסקל אע״פ שאין דרך עבודתה בכך ואין דרך לומר שאם עבד אותה דרך
עבודתה שהוא חייב מיתה והנה בא זה המקום לפי שהאנשי׳ כאשר תרבה להם תאות המשגל
יקחו להם בהמות הגוים לשכב עמם ויהיה זה סבה אל שיפותו לעבוד ע״ז כמו שאחר כי יסיר את
בנך מאחרי ועוד כי כבר יחשך מזה הפועל המגונה שיפותו לעשות תמונות יבאו לפניה׳ או יקטרו
לפניהם ויחשבו שיהיו בפועל הזה נעזרים בהשגת בעלת האשה אשר יחשקו בה כמו שהתפרסם
משגעומת האומות הקדומות בזה הענין ואולם התועלות המגיעות הם שנים:

התועלת הא׳ הוא במות. והוא מה שנתה התורה בענין המפתה את בתולה שיקחנה לו
לאשה או שישלם חמשים שקלים כסף לאבי הנערה והנה שרשי ואת המזמה הם ו׳:

השרש הראשון הוא שהמפתה נערה בתולה שאינה מאורשה ובא עליה משלם חמשים
שקלים כסף לאבי הנערה מפני הגאת השכיבה אם לא רצה אביה לתתה לו
לאשה למדנו שהיא נערה ושהם חמשים כסף מדין אונס המכר בפרשת כי תצא וזהיה זה כן
כי מפני שהבוגרת אינה בתולה בשלמות כי פתחה הוא כמו פתוח ולמדנו מזה יהיה מפני פחות
השכיבה שנאחר בפרשת כי תצא ונתן האיש השוכב עמה ונומר. והנה המפתה חייב עוד
לתת לאביה בושת ובגם יותר על חמשים כסף כמו שביארנו והבגם שמאין אותה כאלו היא
שפחה הנמכרת בשוק כמה מחכר קודם זה וכמה תמכר לאחר זה ואולם נער אינו משלם כי
המפתה אין לה נער ובדלזה גם כן נעשה והנה יתבאר ששאר הנערים הם גם כן לאביה
כי התורה ביארה שהמחן הוא לאביה בענין בתולה וכל שכן בושת ובגם ואולם אם לא רצה אביה
בדין עד שבגרה והנה הכל שלה שנאחר באומנים ונתן לאבי הנערה שאינה בחזקת
נשבאר זה השרש בג׳ מבתובות: ומזה המקום יתבאר שאשה בתולה

וידריכם דרך ישרה לכל דבר שלא יזיק להם והכלל שיהיה גופם סר אל משמעת הנשמה ולא הפך הדבר שהנשמה סרה אל משמעת הגוף ובהתאמן הנשמה יתאמן כח השומר הגוף שיקבל החדש מן השמים והוא הנקרא תולדת והנה הברכה תהיה בכל מאכל ומשתה כי יש מאכלה לחסר כח התולדת כדרך אתה תאכל ולא תשבע והנה כל התחלואים באים בעבור אוכל הנכנס בגוף והנה לא יפחד שומר התורה מהם והזהרתך את לחמך ויש תחלואים באים מחוץ לגוף בעבור שנוי האויר כפי השתכות מערכת המשרתי ועל זה כתוב והסירותי מחלה מקרבך והנה שומר התורה אין לו צורך לרופא עם הנכבד על כן כתוב גם בחלו לא דרש את יי׳ כי אם ברופאים והנה דברתי על חכמת הרפואה ועתה אדבר על חכמת המזלות דע כי כל הנולד יקרהו מקריה כדרך מה שיורה מערכ׳ המשרתים ברגע הולדו וערך אלה על אלה והדבר עמוק מאד והנה יהיה כפי מולד האדם שתהי׳ מסכלה כי תולדת הרח׳ להשכיל הילודים או שתהיה עקרה ולא תלד והנה אם היה הדבק בש׳ במולדו וכפי תולדתו שלא יוליד בניה אם הנכבד אם היה דבק בו יחתן כח תולדת הכלו׳ ויתקן עלילות הזרע עד שיוליד בניה על כן אמר הפס לאברהם התהלך לפני והיה תמים וזהו שאמרו קדמונינו ז״ל לא מהלכנגינו׳ שלך והם תכרו׳ ברית עמי שתעבדני אני ארבה אותך במאד מאד כי אנלא התולדת ואין זה נמנת במערכת הכוכבי׳ כי לא נברא להטיב לו להרע לעולם הפעל רק הולכי׳ תמיד לעבודת הפס לגרכם ובמרולתם יקבלו בני העולם הפעל דבר והפכו על ידם והנה אם נאמר לא נקבל מאת הפס הנה אמר תנא דמסי׳

קשרה בין בחלה מיד מיתה ואע"פ שהבהמה היא טרפה בין שהיא חיה עתה הנה יש לו הנאה מהבשר גדול השכיבה הוא שיהיה בה קושי בחבר הזכר כי בזולת זה לא תקרא שכיבה לו ביאה כמו שהתבאר בפרשים הכוללים ואין הבדל בזה בין איש ואשה אם היתה נרבעת כמו שהתבאר בפרשת עריות והוא מבואר שמה שאמר שם ואת הבהמה תהרגו אינו להקל על הנרבע לו הנרבע שאם אינה ראויה להריגה לא יתחייבו עליה מיתה מה כי הפועל המגונה הזה האדם היתה טרפה לו בריאה ולא כזונה התורה ג"כ לעמוד הבהמה כי אינה בת עונש אבל הכונה היא לאחות זכר לאחות זכר הפועל המגונה הזה שלא יגלו בני אדם לעשותו כבר נתבאר זה בס' מסנהדרין:

השרש הטרי הוא מזאת המיתה היא הקללה כמו שנתבאר בפרשת קדושי כבר נתבאר זה בס' מסנהדרין. והוא מבואר מהפרשים הכוללים שאם היתה ראויה לו לעשה ראויה אע"פ שהשם קטני הבהמה נהרגת ושאין הבדל בזאת האיסורה בין שעשיה כדרכה בין שלא כדרכו:

וגר לא תונה וגו' עד לא תשא שמע שוא

ביאור המלות

וגר הוא גם לדק שהוא גר בן ברית וכבר נלמד זה מהדברים הכלולים לו והם הנלמדה והיתו והעני מישראל והמה הזהיר על אלו מפני שנפשם שפלה ואין להם כח והקדים דין הגר כי לא יחסר לו דק מזר המשפחה ואח"כ הזכיר האלמנה והיתום כי לא יחסר להם דק סדר ההנהג' ואחשפא והמתן כי אין להם מי משיא ויתן בעסקיהם כראוי ואח"כ העני והוא היותר שפל רוח מכלם. לא תונה. דבר ידוע הוא כי יש לונאה בדברים לונאה במחון ולונאה לאדם במחון לאחרו וכי תמכרו ממכר וגו'. אל תונו איש את אחיו לאדם ולונאה לאדם בדברים כלאחרו והאלמנה ותמכלתי את חומך את בשרם והנה זאת הלונאה פירשו במכילתא לונאת דברים. ולא תלחצנו. דבר ידוע שאין זאת הלונאה שלא נלחץ גופו ודחקהו מעניו ותלחץ רגל בלעם כי כבר הקדימה התורה מלקי הגוף בזאת הפרשה ונעתקה אל מקחי המחון בהדגנה כמו שנבאר לשון זאת הפרשה ולזה יהיה אחרו ולא תלחצנו במחון כי כבר יפול שם הלחץ במחון ולפי שסמכו לונאה הנה יהיה זה הלחץ לונאת מחון והנה הקדימה התורה לונאת דברים כי היא יותר קשה וכבר יורה שזה הלחץ הוא מחון כי כבר אחר אחר זה בענין המחון וגר לא תלחץ. ר"ל שלא תעה משפט כמו שנתבאר אחר זה וכבר אחרה זה התורה בבילור אחרה לא תעה משפט גר יתום ואלמנה. לא תקמון. ר"ל שלא יכעיסם ויקניטם ולא יכלה בדברים ולא יאבד מחונם כי זה הענין הוא לאבד אדם ולזה נלמד אל אחר אחר אל אחר אל אחר אל

וחת כל המשפטים · אשר שם לפניהם הם הנזכרים בפרשה הזאת : ויען כל העם · כאילו הוא איש אחד : ויכתוב משה · אחר שספר להם כל דברי הסם המלות והמשפטים כתבם וזהו ספר הברית : ויבן מזבח תחת ההר · במקום שעמד יסר בעת מתן תורה ומלת ויבן תשרת בעבור אחרת·כאילו כתוב ושתי·עשרה מצבה בנה :

ויבן ד'פסוקי'איתי בהון ויען ויאמרו נמסר בסדר חיי שרה:ונשמע ג'ב'פתחין וא'קמץ וסי'כל אשר דבר יי' נעשה·ונשמע קולו בבאו אל הקדש·ונשמע פתגם המלך·קרמא קמץ : אלהי ישר'ב"ח מיחדין וסי' ויצב שם מזבח דיעקב · ויראו את אלהי ישראל · המעט מכם כי הבדיל · אנשי אשדוד · ויאספו את כל סרני פלשתים ג' בו · וישלחו ויאספו · ונתתם לאלהי ישראל כבוד · ויען עלי ויאמר · ויצעקו העקרנים · אם משלחים אתם · לי דבר צור · יאמן נא דבריך · בראתו ילדיו · אלהי ישר'לא אעזבם · הקורא בשמך · אתה אל מסתתר · כי מעיר הקדש · ומאספכם · ורנה שם כבוד · נעלה מעל הכרוב · וירומו מן הארץ · היא ההיה אשר ראיתי · והאפנים אשר לעמתם·בא מדרך הקדים · את רוח פול מלך אשור · אל יבושו בי קייך · ויקם ישוע · ואלי יאספו כל חרד · ויהן את שלתך: לבנת ב'בתרי ליש'וסי'הספיר · ובשיחור · קדמיא פתח : ויחזו ב' וסי'אצילי בני ישראל · נביאיך חזו לך : ההרה י"ג נמסר בשפטים סוף סימן א' : והיה ו' נמסר בריש סדר לך לך :

ויאמרו · ד'פסוקי'ויען

ויבן מזבח תחת ההר ושתים עשרה מצבה לשנים עשר שבטי ישראל: כול' כ"ב

ויבן מזבח תחת ההר · ושתים עשרה מצבה לשנים עשר שבטי ישראל : ויבן מזבח תחת ההר

הרס ואלא מפני זה המשפט מעוקל והנה קראה התורה זה הענין שמע שור כי נרוב יהיו כמו אלו הדברי דברי שור אלולי זה לא היו מקדים להקדי דבריו לדיין ב תשים ידך עם רשע להיות עד חמס ר"ל אלא ישית הדיין ידו עם רשע להיו עד מי שהו' לים חמס והנה חמס הוא שם תחת שם התור' והוא מבואר שאין הדלון בזה אלא ישית ידו שם רשע באופן שיהיה עד חמס כי לא היה ר"ל עם רשע כי אע"פ שלא היה רשע לא היה ראוי שיעית ידו עמו להיות עד חמס ואולם הכונה בזה אלא ישית ידו עם רשע באופן שיהיה עד מי שהוא לים חמס והנה הרשע הוא מי שעבר עברה אשר שים בה מלקות שבא' והיה ל ב הכות הרשע וכן יקרא הרשע מי שעבר עברה שים בה מיתת ב"ד ולים חמס הוא הלוקח ממון חבירו בחמס כמו הגזלנים והחמסנים והגבבי' והמלוים בריבית וכן עד זומם הוא ג"כ לים חמס וסמול לעדות · ולאו שתדע שהמחוייב מלקות כיון שלקה הוסר שם הרשע ומהנו ויהיה כשר לעדות שבא' ונקלה אחיך לעינך כיון שלקה הרי הוא כאחיך ואול' מי שהוא לים חמס הוא פסול לעדות ואע"פ שאלם המחוק שנקרא בעבורו לים חמס יהיה פסול לעדו' כי לא הוסר שם לים החמס ממנו מפני מה שאלם מן המחוק כי הכונה הוא לעשות חמס כשאכל אבל אם נתבר מעבירו מעשה עשוה · לא תהיה אחרי רבים לרעות ר"ל שבעבור הרעות הגדולות כמו דיני נפשות אין ראוי להיו אחרי רבים המסל אשם היו המחייבין יותר מן המזכין אחד אין ראוי שנחייבהו מית' על פיהם ומחם יתבאר אשם עברו זה הנבול ר"ל שיהיו המחייבין יותר מן המזכין יותר מאחד הנה ומו לאחריהם כי התורה תדבר בזה האופן כמו שהתבאר בשרשים הכוללים והנה יתבאר כי אחרו לרעות הוא בדיני נפשות לבד כי בדיני ממונות יהיו הרעות לזה טובות לזה וזה מבואר בנפשו · ולא תענה על ריב לנטות ר"ל שלא יענה הדין על ריב כשישאלוהו מה דעתו בו לנטות אחד מאחד הדיינין ששמע דבריהם ויעלים מה שהיה דעותו בזה הענין עד שיהיה מענהו בזה לנטות אחד מ' מי שקדמה לו להודיע מה שילאה בעיניו מזה הדין כי כשישאה זה מה התאר לא ילקח תועלת בדבר הדיינין · והנה לזאת הסבה לא היו מתחילין מהגדול שבסנהדרין בענין דיני נפשות שמא יעו האחרים לדבריו ולא יהיה בכאן זולת האחד מהסנהדרין · אחרי רבים לנטות הוא בהכרח בנוסף זולת המשפט אשר אחר בו לא תהיה אחרי רבים לרעות והוא אם לזכות בדיני נפשו שהולכי' בהם אחר הרוב אם לחובת אם לזכות בדיני ממונות · ולא לא תהדר בריבו · לזכותו בדיני ממונו' מפני דלותו אע"פ שהי' כנגדו עשיר והיה ראוי לתת לו כמו זה הסך בתורת צדקה אבל ראוי שישפוט דין לאמתו · כי תפגע שור אויבך ר"ל שור ישראל בעל עברות כמו שביארו במכילתא כי אין ראוי לשנאת ישראל כשר שנא' לא תשנא את אחיך בלבבך והנה ביארה התורה אע"פ שזה השור והחמור התועה בדרך הוא אחים בעל עברות כיון שהוא מחזיק בתורת משה ראוי להשיב לו אבידתו וכבר יכיר העניין בעצמו אם אנו הב"ח הם תועים אם לא והנה ביאו דברי האבדה יהיו בכללן בפרשת כי תצא · כי תראה חמור שונאך רובץ ר"ל ישראל בעל עבירת שראוי לשנאתו ועם כל זה נותה התורה שאם ראית אותו רובץ תחת משאו וחדלת מעזוב לו העלם הראוי שיעלימו בעיניו לבייחס אוהבים בעבור רוע מעשיו עזוב תעזוב עמו זה העניין עזרהו לפרק המשא מעל החמו' באופן שלא יפול' ר"ל רובץ ר"ל שיוריד המשא מעל החמו' באופן שיוכל חמו' לקום · והוא מבואר שאם היה שם בעל הבהמה הנה הוא קולם לכל אדם לתקן עניניו כי לא נותה התורה זה אלא שלא נמנע מפני הטרחה מלאה לפרוק אותה וזה מעניינו מבואר כי לחתלה עלו היה זה הגוי והוא ילכה באבדת הבהמה וכן הוא מבואר שאם לא היה מדרך מוצאו שיפרק הבהמה אם היתה שלו כמו שהיה אזן ואינו לפי כבודו או כהן והוא בנית הקברות והנה הוא פטו' מלפרוק כי לא התחילה התורה את' על מתון חברו מחמונו אבל הכונה בזה שיתהב מתון חברו בחדלת אבתנו מחמונו והנה פירושו למדנו מענין הנלוה שאת' כו כי תפגע מכאן אחרו שזאת הראיה היא ראיה שהיא בפגיעה ושערו חכמי' שהוא אחת משבעה ומחלה במיל שהוא שפים אחר ואם היה רחוק ממנו יות' חזה השמו' אינו מצוה ללכת אלנו ולפרוק בהמתו והוא מבואר שאם ראה שונאו שהוא רובץ תחת משאו שהו' מחוייב לפרק המשא מעליו והדברי ק"ו לא תעה משפט אביונך בריבו פירשו בו שהוא אזהרה לדיין שלא יעה משפט מי שהוא אביון מהשלמיות הטובו' והוא הלים החומשא שהוא אביון מן המצות שלא יאחר אדם כיון שזה הוא חומשא אין ראוי לעיין בדינו ולעמוס שבמנדו אבל מותה התורה לדון לו דין אחת היה לדיק לו רשע ולזאת הסבה הפסיקה התור' בעניין מצות הדיינין במצות השבת אבדה לחומשא ובמצות פריקת משאת בהמה החומשת מדב' שקר תרחק והאזהרה לדיין שיתרחק משמוע דב' שקר על האופן שהנבא' כמה אחא' לא תשא שמע שוא ואפשר אחא' שם שאע"פ שיעידו עדים כנגד החומשא והדיין היה יודעת שעדותם שקר הנה אין לדיין לחבר כיון שהוא חומשא והעידו העדים כמנהגו הנה אדון מספר אחת אחא' העדים ואעפ"כ אבל ראוי שיתרחק וזה ונקי ונדיק אל תהרוג כי לא אנדיק רשע ראוי שתדע כי נקי הוא מי שהוא נקי בעצמותו ונזה שלא להרוג אע"פ שמת' דימ לכריגה ומזה המקום מתבא' שאם מצאו לו זכות אפי' לאחר שבנת' דימ מחזירין אותו כדי שלא יהרגו נקי ושכל מי שירצה להגיד לו זכות מחזירין הדיינין לשמעו ונדיק הוא מי שהנדיקוהו ואינא נדיק בדין והנה אם ראו אח' זה חובה אין מחזירין דינו כי כל משפטי הדיינים מיו' כמו אחא' שלמה פנני מים לב מלך ביד ה' אל כל אשר יחפוץ יטנו והנה לא הסכים השם יתע' שיחכוהו הדיינים אם לא היה נדיק ונזה אח' כי לא אנדיק רשע ר"ל שלא הסכים שיהא נדיק בדין אם היה רשע · ראוי שתדע שהדין שאחרנו שאין מחזירין אותו לחוב' הוא אמרים שיהא נדיק דין חזה אמנם יהיה כשלא טעו הדיינין בדב' שפשטי התורה חוזים הפך דינ' כשהיה ראוי שיקרא דין חזה אמנם יהיה כשלא טעו הדיינין בדב' שפשטי התורה חוזים הפך דינ' אבל אם טעו כמו זה הטעות לא ככם דינם בגדר הדין כלל ומחזירים אותו אפי' לתורה :

ושחד לא תקח אפילו לדין דין אמת לאמתו כי השוחד יעור עיני חכמי' ויחכא מהם מלאיית האמת בדין ההוא · ויסלף דברי צדיקים אשר לא יסכימו לעשות עול בשום פנים לפי מדעתם קרובה לחי שקבל שוחד ממנו ולא יוכלו לראות לו חובה בשום פנים והוא מבואר שאם היה הדיין בעל מלאכה ולקח מהבעלי דינים כשיעו' מה שבטל מלאכתו הנה אין זה נקרא שוחד אבל הוא תשלומי מה שהפסיד בעבודם · וראוי כשהי' הענין כזה התירה שיקח הדיין שכ' בטל מלאכתו משני הבעלי דין בשוה כדי שלא יהיה דעתו קרובה לאחד מהם יותר מהאח' · וראוי שתדע כי הדיין שלקח שוחד דינו בטל כי התורה העירה שהשוחד יעור עינו ויסלף דבריו · ויזה המקום יתבא' שהדיין שקרובה דעתו מאד מבעלי דינים אין ראוי שיראה להם :

ונר לא תלחץ לחשוב בזה לחזרה לדיין שלא ילחץ הגר בדינו כשיעלים עינו מלעיין כראוי בדינו מפני היות דעתו יות' קרובה אל הענבי אשר יריב עמו ולזה נמשכה האזהר' האחת לאזהרת לקיחת שוחד וזה כי עוו' הדין כבר יהיה לשתי סבו' אם מפני היות דעת הדיין קרוב' לאח' מבעלי דינים אם מפני היות דעת הדיין רחוקה מאחד מהם ולזה אמרו רבותינו שאין ראוי לאדם לדון לא לאוהבו ולא לשונאו ואמרה התורה שהוא ראוי שנחמול עליו לפי שנפשו שפלה ויכאב לבו מאד אם שאלהו בזה האופן וכב' ידענו כפם הגר ושפלותו כי גרים היינו בארץ מצרים :

והנה התועלת המגיע באלו האזהרות הוא בחמלה והתועלת בהם מבואר' לשפוט בצדק בין האנשים והנה באה האזהרה שלא לקבל עדות אים רשע ואים חמס לפי שהדבר קרוב שיעידו שקר ובאה האזהרה לסמכהדין שלא יגמלו הדין בדיני נפשות לאוהבה אם לא היו המחייבים חת' מהמזכין שנים או יות' לפי שראוי שיתרחק מהריגת האנשים אם לא יביאהו ההכרח והנה אם היו הולכים אחר הרוב בזה הענין הנה יחנא שיהרג הנהרג על פי אחד והוא האחד שיוסיפו בו המחייבין על המזכין ואין ראוי שנעשה דב' גדול כזה על פי אחד · והנה באה האזהרה שלא לעמות אל ריב לנטות לפני שהכוונה בדבר הדיינין שיתבארו דעותיהן בזה הענין בדרך שיגא דין אחת לאחתו ואם עבה אחד מהם לנטות לא יתבא' לו דעתו בזה הענין ולא יקובל תועל' בו לבדר אחתת הדין והנה באה המצוה להטות אחרי רבי' בשני מחומת כי שם יספיק אחד לדין אח' בגדר תשפוט עמיתך וכן הענין לזכור בדיני נפשות כי סבה חלשה תספוק להגיל האנשי' מהריגה לקשי עניה ובאה המצוה לדיין שלא יעה אחרי הבל כשיריב עם זולתו לחלה עלא כי אין מן הראוי לו לעזו לבל בזה האופן אבל היא מצוה הבאה בעבירה ולפי שרצתה התורה להחיר הדיין מהטות משפט האיש בחושא וחקדיתה לזה שראוי שנשיב אבדת החושא ובפרק המשא מעליו ומעל בהמתו אחר שהוא מחזיק בתורת משה ובאה מצוה לדיין שלא ירחם אם המשפט מעוקל והנה קראה התורה זה הענין שמע שוא כי נרוב יהיו כמו אלו הדברי דברי שוא אלולי זה לא היו מקדים להקדי דבריו לדיין ב תשים ידך עם רשע להיות עד חמס ר"ל שלא ישית הדיין ידו עם רשע להיו עד מי שהו' לים חמס והנה חמס הוא שם תחת שם התור' והוא מבואר שאין הדלון בזה שלא ישית ידו שם רשע באופן שיהיה עד חמס כי לא היה ר"ל עם רשע כי אע"פ שלא היה רשע לא היה ראוי שיעית ידו עמו להיות עד חמס ואולם הכונה בזה שלא ישית ידו עם רשע באופן שיהיה עד מי שהוא לים חמס והנה הרשע הוא מי שעבר עברה אשר שים בה מלקות שבא' וכן יקרא הרשע מי שעבר עברה שים בה מיתת ב"ד ולים חמס הוא הלוקח ממון חבירו בחמס כמו הגזלנים והחמסנים והגבבי' והמלוים בריבית וכן עד זומם הוא ג"כ לים חמס וסמול לעדות · ולאו שתדע שהמחוייב מלקות כיון שלקה הוסר שם הרשע ומהנו ויהיה כשר לעדות שבא' ונקלה אחיך לעינך כיון שלקה הרי הוא כאחיך ואול' מי שהוא לים חמס הוא פסול לעדות ואע"פ שאלם המחוק שנקרא בעבורו לים חמס יהיה פסול לעדו' כי לא הוסר שם לים החמס ממנו מפני מה שאלם מן המחוק כי הכונה הוא לעשות חמס כשאכל אבל אם נתבר מעבירו מעשה עשוה · לא תהיה אחרי רבים לרעות ר"ל שבעבור הרעות הגדולות כמו דיני נפשות אין ראוי להיו אחרי רבים המסל אשם היו המחייבין יותר מן המזכין אחד אין ראוי שנחייבהו מית' על פיהם ומחם יתבאר אשם עברו זה הנבול ר"ל שיהיו המחייבין יותר מן המזכין יותר מאחד הנה ומו לאחריהם כי התורה תדבר בזה האופן כמו שהתבאר בשרשים הכוללים והנה יתבאר כי אחרו לרעות הוא בדיני נפשות לבד כי בדיני ממונות יהיו הרעות לזה טובות לזה וזה מבואר בנפשו · ולא תענה על ריב לנטות ר"ל שלא יענה הדין על ריב כשישאלוהו מה דעתו בו לנטות אחד מאחד הדיינין ששמע דבריהם ויעלים מה שהיה דעותו בזה הענין עד שיהיה מענהו בזה לנטות אחד מ' מי שקדמה לו להודיע מה שילאה בעיניו מזה הדין כי כשישאה זה מה התאר לא ילקח תועלת בדבר הדיינין · והנה לזאת הסבה לא היו מתחילין מהגדול שבסנהדרין בענין דיני נפשות שמא יעו האחרים לדבריו ולא יהיה בכאן זולת האחד מהסנהדרין · אחרי רבים לנטות הוא בהכרח בנוסף זולת המשא אשר אחר בו לא תהיה אחרי רבים לרעות והוא אם לזכות בדיני נפשו שהולכי' בהם אחר הרוב אם לחובת אם לזכות בדיני ממונות · ולא לא תהדר בריבו · לזכותו בדיני ממונו' מפני דלותו אע"פ שהי' כנגדו עשיר והיה ראוי לתת לו כמו זה הסך בתורת צדקה אבל ראוי שישפוט דין לאמתו · כי תפגע שור אויבך ר"ל שור ישראל בעל עברות כמו שביארו במכילתא כי אין ראוי לשנאת ישראל כשר שנא' לא תשנא את אחיך בלבבך והנה ביארה התורה אע"פ שזה השור והחמור התועה בדרך הוא אחים בעל עברות בעבירות כיון שהוא מחזיק בתורת משה ראוי להשיב לו אבידתו וכבר יכיר הענין בעצמו אם אנו הב"ח הם תועים אם לא והנה ביאו דברי האבדה יהיו בכללן בפרשת כי תצא · כי תראה חמור שונאך רובץ ר"ל ישראל בעל עבירת שראוי לשנאתו ועם כל זה נותה התורה שאם ראית אותו רובץ תחת משאו וחדלת מעזוב לו העלם הראוי שיעלימו בעיניו בהיחס אוהבים בעבור רוע מעשיו עזוב תעזוב עמו זה העניין עזרהו לפרק המשא מעל החמו' באופן שלא יפול' ר"ל רובץ ר"ל שיוריד המשא מעל החמו' באופן שיוכל חמו' לקום · והוא מבואר שאם היה שם בעל הבהמה הנה הוא קולם לכל אדם לתקן עניניו כי לא נותה התורה זה אלא שלא נמנע מפני הטרחה מלאה לפרוק אותה וזה מעניינו מבואר כי לחתלה עלו היה זה הגוי והוא ילכה באבדת הבהמה וכן הוא מבואר שאם לא היה מדרך מוצאו שיפרק הבהמה אם היתה שלו כמו שהיה אזן ואינו לפי כבודו או כהן והוא בנית הקברות והנה הוא פטו' מלפרוק כי לא התחילה התורה את' על מתון חברו מחמונו אבל הכונה בזה שיתהב מתון חברו בחדלת אבתנו מחמונו והנה פירושו למדנו מענין הנלוה שאת' כו כי תפגע מכאן אחרו שזאת הראיה היא ראיה שהיא בפגיעה ושערו חכמי' שהוא אחת משבעה ומחלה במיל שהוא שפים אחר ואם היה רחוק ממנו יות' חזה השמו' אינו מצוה ללכת אלנו ולפרוק בהמתו והוא מבואר שאם ראה שונאו שהוא רובץ תחת משאו שהו' מחוייב לפרוק המשא מעליו והדברי ק"ו לא תעה משפט אביונך בריבו פירשו בו שהוא אזהרה לדיין שלא יעה משפט מי שהוא אביון מהשלמיות הטובו' והוא הלים החומשא שהוא אביון מן המצות שלא יאחר אדם כיון שזה הוא חומשא אין ראוי לעיין בדינו ולעמוס שבמנדו אבל מותה התורה לדון לו דין אחת היה לדיק לו רשע ולזאת הסבה הפסיקה התור' בעניין מצות הדיינין במצות השבת אבדה לחומשא ובמצות פריקת משאת בהמה החומשת מדב' שקר תרחק והאזהרה לדיין שיתרחק משמוע דב' שקר על האופן שהנבא' כמה אחא' לא תשא שמע שוא ואפשר אחא' שם שאע"פ שיעידו עדים כנגד החומשא והדיין היה יודעת שעדותם שקר הנה אין לדיין לחבר כיון שהוא חומשא והעידו העדים כמנהגו הנה אדון מספר אחת אחא' העדים ואעפ"כ אבל ראוי שיתרחק וזה ונקי ונדיק אל תהרוג כי לא אנדיק רשע ראוי שתדע כי נקי הוא מי שהוא נקי בעצמותו ונזה שלא להרוג אע"פ שמת' דימ לכריגה ומזה המקום מתבא' שאם מצאו לו זכות אפי' לאחר שבנת' דימ מחזירין אותו כדי שלא יהרגו נקי ושכל מי שירצה להגיד לו זכות מחזירין הדיינין לשמעו ונדיק הוא מי שהנדיקוהו ואינא נדיק בדין והנה אם ראו אח' זה חובה אין מחזירין דינו כי כל משפטי הדיינים מיו' כמו אחא' שלמה פנני מים לב מלך ביד ה' אל כל אשר יחפוץ יטנו והנה אם לא היה נדיק ונזה אח' כי לא אנדיק רשע ר"ל שלא הסכים השם יתע' שיחכוהו הדיינים אם לא היה נדיק ונזה אח' כי לא אנדיק רשע ר"ל שלא הסכים שיהא נדיק בדין אם היה רשע · ולאו שתדע שהדין שאחרנו שאין מחזירין אותו לחוב' הוא אמרים שיהא נדיק דין חזה אמנם יהיה כשלא טעו הדיינין בדב' שפשטי התורה חוזים הפך דינ' כשהיה ראוי שיקרא דין חזה אמנם יהיה כשלא טעו הדיינין בדב' שפשטי התורה חוזים הפך דינ' אבל אם טעו כמו זה הטעות לא ככם דינם בגדר הדין כלל ומחזירים אותו אפי' לתורה :

ושחד לא תקח אפילו לדין דין אמת לאמתו כי השוחד יעור עיני חכמי' ויחכא מהם מלאיית האמת בדין ההוא · ויסלף דברי צדיקים אשר לא יסכימו לעשות עול בשום פנים לפי מדעתם קרובה לחי שקבל שוחד ממנו ולא יוכלו לראות לו חובה בשום פנים והוא מבואר שאם היה הדיין בעל מלאכה ולקח מהבעלי דינים כשיעו' מה שבטל מלאכתו הנה אין זה נקרא שוחד אבל הוא תשלומי מה שהפסיד בעבודם · וראוי כשהי' הענין כזה התירה שיקח הדיין שכ' בטל מלאכתו משני הבעלי דין בשוה כדי שלא יהיה דעתו קרובה לאחד מהם יותר מהאח' · וראוי שתדע כי הדיין שלקח שוחד דינו בטל כי התורה העירה שהשוחד יעור עינו ויסלף דבריו · ויזה המקום יתבא' שהדיין שקרובה דעתו מאד מבעלי דינים אין ראוי שיראה להם :

ונר לא תלחץ לחשוב בזה לחזרה לדיין שלא ילחץ הגר בדינו כשיעלים עינו מלעיין כראוי בדינו מפני היות דעתו יות' קרובה אל הענבי אשר יריב עמו ולזה נמשכה האזהר' האחת לאזהרת לקיחת שוחד וזה כי עוו' הדין כבר יהיה לשתי סבו' אם מפני היות דעת הדיין קרוב' לאח' מבעלי דינים אם מפני היות דעת הדיין רחוקה מאחד מהם ולזה אמרו רבותינו שאין ראוי לאדם לדון לא לאוהבו ולא לשונאו ואמרה התורה שהוא ראוי שנחמול עליו לפי שנפשו שפלה ויכאב לבו מאד אם שאלהו בזה האופן וכב' ידענו כפם הגר ושפלותו כי גרים היינו בארץ מצרים :

והנה התועלת המגיע באלו האזהרות הוא בחמלה והתועלת בהם מבואר' לשפוט בצדק בין האנשים והנה באה האזהרה שלא לקבל עדות אים רשע ואים חמס לפי שהדבר קרוב שיעידו שקר ובאה האזהרה לסמכהדין שלא יגמלו הדין בדיני נפשות לאוהבה אם לא היו המחייבים חת' מהמזכין שנים או יות' לפי שראוי שיתרחק מהריגת האנשים אם לא יביאהו ההכרח והנה אם היו הולכים אחר הרוב בזה הענין הנה יחנא שיהרג הנהרג על פי אחד והוא האחד שיוסיפו בו המחייבין על המזכין ואין ראוי שנעשה דב' גדול כזה על פי אחד · והנה באה האזהרה שלא לעמות אל ריב לנטות לפני שהכוונה בדבר הדיינין שיתבארו דעותיהן בזה הענין בדרך שיגא דין אחת לאחתו ואם עבה אחד מהם לנטות לא יתבא' לו דעתו בזה הענין ולא יקובל תועל' בו לבדר אחתת הדין והנה באה המצוה להטות אחרי רבי' בשני מחומת כי שם יספיק אחד לדין אח' בגדר תשפוט עמיתך וכן הענין לזכור בדיני נפשות כי סבה חלשה תספוק להגיל האנשי' מהריגה לקשי עניה ובאה המצוה לדיין שלא יעה אחרי הבל כשיריב עם זולתו לחלה עלא כי אין מן הראוי לו לעזו לבל בזה האופן אבל היא מצוה הבאה בעבירה ולפי שרצתה התורה להחיר הדיין מהטות משפט האיש בחושא וחקדיתה לזה שראוי שנשיב אבדת החושא ובפרק המשא מעליו ומעל בהמתו אחר שהוא מחזיק בתורת משה ובאה מצוה לדיין שלא ירחם אם המשפט מעוקל והנה קראה התורה זה הענין שמע שוא כי נרוב יהיו כמו אלו הדברי דברי שוא אלולי זה לא היו מקדים להקדי דבריו לדיין ב תשים ידך עם רשע להיות עד חמס ר"ל שלא ישית הדיין ידו עם רשע להיו עד מי שהו' לים חמס והנה חמס הוא שם תחת שם התור' והוא מבואר שאין הדלון בזה שלא ישית ידו שם רשע באופן שיהיה עד חמס כי לא היה ר"ל עם רשע כי אע"פ שלא היה רשע לא היה ראוי שיעית ידו עמו להיות עד חמס ואולם הכונה בזה שלא ישית ידו עם רשע באופן שיהיה עד מי שהוא לים חמס והנה הרשע הוא מי שעבר עברה אשר שים בה מלקות שבא' וכן יקרא הרשע מי שעבר עברה שים בה מיתת ב"ד ולים חמס הוא הלוקח ממון חבירו בחמס כמו הגזלנים והחמסנים והגבבי' והמלוים בריבית וכן עד זומם הוא ג"כ לים חמס וסמול לעדות · ולאו שתדע שהמחוייב מלקות כיון שלקה הוסר שם הרשע ומהנו ויהיה כשר לעדות שבא' ונקלה אחיך לעינך כיון שלקה הרי הוא כאחיך ואול' מי שהוא לים חמס הוא פסול לעדות ואע"פ שאלם המחוק שנקרא בעבורו לים חמס יהיה פסול לעדו' כי לא הוסר שם לים החמס ממנו מפני מה שאלם מן המחוק כי הכונה הוא לעשות חמס כשאכל אבל אם נתבר מעבירו מעשה עשוה · לא תהיה אחרי רבים לרעות ר"ל שבעבור הרעות הגדולות כמו דיני נפשות אין ראוי להיו אחרי רבים המסל אשם היו המחייבים יותר מן המזכין אחד אין ראוי שנחייבהו מית' על פיהם ומחם יתבאר אשם עברו זה הנבול ר"ל שיהיו המחייבים יותר מן המזכין יותר מאחד הנה ומו לאחריהם כי התורה תדבר בזה האופן כמו שהתבאר בשרשים הכוללים והנה יתבאר כי אחרו לרעות הוא בדיני נפשות לבד כי בדיני ממונות יהיו הרעות לזה טובות לזה וזה מבואר בנפשו · ולא תענה על ריב לנטות ר"ל שלא יענה הדין על ריב כשישאלוהו מה דעתו בו לנטות אחד מאחד הדיינין ששמע דבריהם ויעלים מה שהיה דעותו בזה הענין עד שיהיה מענהו בזה לנטות אחד מ' מי שקדמה לו להודיע מה שילאה בעיניו מזה הדין כי כשישאה זה מה התאר לא ילקח תועלת בדבר הדיינין · והנה לזאת הסבה לא היו מתחילין מהגדול שבסנהדרין בענין דיני נפשות שמא יעו האחרים לדבריו ולא יהיה בכאן זולת האחד מהסנהדרין · אחרי רבים לנטות הוא בהכרח בנוסף זולת המשא אשר אחר בו לא תהיה אחרי רבים לרעות והוא אם לזכות בדיני נפשו שהולכי' בהם אחר הרוב אם לחובת אם לזכות בדיני ממונות · ולא לא תהדר בריבו · לזכותו בדיני ממונו' מפני דלותו אע"פ שהי' כנגדו עשיר והיה ראוי לתת לו כמו זה הסך בתורת צדקה אבל ראוי שישפוט דין לאמתו · כי תפגע שור אויבך ר"ל שור ישראל בעל עברות כמו שביארו במכילתא כי אין ראוי לשנאת ישראל כשר שנא' לא תשנא את אחיך בלבבך והנה ביארה התורה אע"פ שזה השור והחמור התועה בדרך הוא אחים בעל עברות בעבירות כיון שהוא מחזיק בתורת משה ראוי להשיב לו אבידתו וכבר יכיר הענין בעצמו אם אנו הב"ח הם תועים אם לא והנה ביאו דברי האבדה יהיו בכללן בפרשת כי תצא · כי תראה חמור שונאך רובץ ר"ל ישראל בעל עבירת שראוי לשנאתו ועם כל זה נותה התורה שאם ראית אותו רובץ תחת משאו וחדלת מעזוב לו העלם הראוי שיעלימו בעיניו בהיחס אוהבים בעבור רוע מעשיו עזוב תעזוב עמו זה העניין עזרהו לפרק המשא מעל החמו' באופן שלא יפול' ר"ל רובץ ר"ל שיוריד המשא מעל החמו' באופן שיוכל חמו' לקום · והוא מבואר שאם היה שם בעל הבהמה הנה הוא קולם לכל אדם לתקן עניניו כי לא נותה התורה זה אלא שלא נמנע מפני הטרחה מלאה לפרוק אותה וזה מעניינו מבואר כי לחתלה עלו היה זה הגוי והוא ילכה באבדת הבהמה וכן הוא מבואר שאם לא היה מדרך מוצאו שיפרק הבהמה אם היתה שלו כמו שהיה אזן ואינו לפי כבודו או כהן והוא בנית הקברות והנה הוא פטו' מלפרוק כי לא התחילה התורה את' על מתון חברו מחמונו אבל הכונה בזה שיתהב מתון חברו בחדלת אבתנו מחמונו והנה פירושו למדנו מענין הנלוה שאת' כו כי תפגע מכאן אחרו שזאת הראיה היא ראיה שהיא בפגיעה ושערו חכמי' שהוא אחת משבעה ומחלה במיל שהוא שפים אחר ואם היה רחוק ממנו יות' חזה השמו' אינו מצוה ללכת אלנו ולפרוק בהמתו והוא מבואר שאם ראה שונאו שהוא רובץ תחת משאו שהו' מחוייב לפרוק המשא מעליו והדברי ק"ו לא תעה משפט אביונך בריבו פירשו בו שהוא אזהרה לדיין שלא יעה משפט מי שהוא אביון מהשלמיות הטובו' והוא הלים החומשא שהוא אביון מן המצות שלא יאחר אדם כיון שזה הוא חומשא אין ראוי לעיין בדינו ולעמוס שבמנדו אבל מותה התורה לדון לו דין אחת היה לדיק לו רשע ולזאת הסבה הפסיקה התור' בעניין מצות הדיינין במצות השבת אבדה לחומשא ובמצות פריקת משאת בהמה החומשת מדב' שקר תרחק והאזהרה לדיין שיתרחק משמוע דב' שקר על האופן שהנבא' כמה אחא' לא תשא שמע שוא ואפשר אחא' שם שאע"פ שיעידו עדים כנגד החומשא והדיין היה יודעת שעדותם שקר הנה אין לדיין לחבר כיון שהוא חומשא והעידו העדים כמנהגו הנה אדון מספר אחת אחא' העדים ואעפ"כ אבל ראוי שיתרחק וזה ונקי ונדיק אל תהרוג כי לא אנדיק רשע ראוי שתדע כי נקי הוא מי שהוא נקי בעצמותו ונזה שלא להרוג אע"פ שמת' דימ לכריגה ומזה המקום מתבא' שאם מצאו לו זכות אפי' לאחר שבנת' דימ מחזירין אותו כדי שלא יהרגו נקי ושכל מי שירצה להגיד לו זכות מחזירין הדיינין לשמעו ונדיק הוא מי שהנדיקוהו ואינא נדיק בדין והנה אם ראו אח' זה חובה אין מחזירין דינו כי כל משפטי הדיינים מיו' כמו אחא' שלמה פנני מים לב מלך ביד ה' אל כל אשר יחפוץ יטנו והנה אם לא היה נדיק ונזה אח' כי לא אנדיק רשע ר"ל שלא הסכים השם יתע' שיחכוהו הדיינים אם לא היה נדיק ונזה אח' כי לא אנדיק רשע ר"ל שלא הסכים שיהא נדיק בדין אם היה רשע · ולאו שתדע שהדין שאחרנו שאין מחזירין אותו לחוב' הוא אמרים שיהא נדיק דין חזה אמנם יהיה כשלא טעו הדיינין בדב' שפשטי התורה חוזים הפך דינ' כשהיה ראוי שיקרא דין חזה אמנם יהיה כשלא טעו הדיינין בדב' שפשטי התורה חוזים הפך דינ' אבל אם טעו כמו זה הטעות לא ככם דינם בגדר הדין כלל ומחזירים אותו אפי' לתורה :

ושחד לא תקח אפילו לדין דין אמת לאמתו כי השוחד יעור עיני חכמי' ויחכא מהם מלאיית האמת בדין ההוא · ויסלף דברי צדיקים אשר לא יסכימו לעשות עול בשום פנים לפי מדעתם קרובה לחי שקבל שוחד ממנו ולא יוכלו לראות לו חובה בשום פנים והוא מבואר שאם היה הדיין בעל מלאכה ולקח מהבעלי דינים כשיעו' מה שבטל מלאכתו הנה אין זה נקרא שוחד אבל הוא תשלומי מה שהפסיד בעבודם · וראוי כשהי' הענין כזה התירה שיקח הדיין שכ' בטל מלאכתו משני הבעלי דין בשוה כדי שלא יהיה דעתו קרובה לאחד מהם יותר מהאח' · וראוי שתדע כי הדיין שלקח שוחד דינו בטל כי התורה העירה שהשוחד יעור עינו ויסלף דבריו · ויזה המקום יתבא' שהדיין שקרובה דעתו מאד מבעלי דינים אין ראוי שיראה להם :

ונר לא תלחץ לחשוב בזה לחזרה לדיין שלא ילחץ הגר בדינו כשיעלים עינו מלעיין כראוי בדינו מפני היות דעתו יות' קרובה אל הענבי אשר יריב עמו ולזה נמשכה האזהר' האחת לאזהרת לקיחת שוחד וזה כי עוו' הדין כבר יהיה לשתי סבו' אם מפני היות דעת הדיין קרוב' לאח' מבעלי דינים אם מפני היות דעת הדיין רחוקה מאחד מהם ולזה אמרו רבותינו שאין ראוי לאדם לדון לא לאוהבו ולא לשונאו ואמרה התורה שהוא ראוי שנחמול עליו לפי שנפשו שפלה ויכאב לבו מאד אם שאלהו בזה האופן וכב' ידענו כפם הגר ושפלותו כי גרים היינו בארץ מצרים :

והנה התועלת המגיע באלו האזהרות הוא בחמלה והתועלת בהם מבואר' לשפוט בצדק בין האנשים והנה באה האזהרה שלא לקבל עדות אים רשע ואים חמס לפי שהדבר קרוב שיעידו שקר ובאה האזהרה לסמכהדין שלא יגמלו הדין בדיני נפשות לאוהבה אם לא היו המחייבים חת' מהמזכין שנים או יות' לפי שראוי שיתרחק מהריגת האנשים אם לא יביאהו ההכרח והנה אם היו הולכים אחר הרוב בזה הענין הנה יחנא שיהרג הנהרג על פי אחד והוא האחד שיוסיפו בו המחייבין על המזכין ואין ראוי שנעשה דב' גדול כזה על פי אחד · והנה באה האזהרה שלא לעמות אל ריב לנטות לפני שהכוונה בדבר הדיינין שיתבארו דעותיהן בזה הענין בדרך שיגא דין אחת לאחתו ואם עבה אחד מהם לנטות לא יתבא' לו דעתו בזה הענין ולא יקובל תועל' בו לבדר אחתת הדין והנה באה המצוה להטות אחרי רבי' בשני מחומת כי שם יספיק אחד לדין אח' בגדר תשפוט עמיתך וכן הענין לזכור בדיני נפשות כי סבה חלשה תספוק להגיל האנשי' מהריגה לקשי עניה ובאה המצוה לדיין שלא יעה אחרי הבל כשיריב עם זולתו לחלה עלא כי אין מן הראוי לו לעזו לבל בזה האופן אבל היא מצוה הבאה בעבירה ולפי שרצתה התורה להחיר הדיין מהטות משפט האיש בחושא וחקדיתה לזה שראוי שנשיב אבדת החושא ובפרק המשא מעליו ומעל בהמתו אחר שהוא מחזיק בתורת משה ובאה מצוה לדיין שלא ירחם אם המשפט מעוקל והנה קראה התורה זה הענין שמע שוא כי נרוב יהיו כמו אלו הדברי דברי שוא אלולי זה לא היו מקדים להקדי דבריו לדיין ב תשים ידך עם רשע להיות עד חמס ר"ל שלא ישית הדיין ידו עם רשע להיו עד מי שהו' לים חמס והנה חמס הוא שם תחת שם התור' והוא מבואר שאין הדלון בזה שלא ישית ידו שם רשע באופן שיהיה עד חמס כי לא היה ר"ל עם רשע כי אע"פ שלא היה רשע לא היה ראוי שיעית ידו עמו להיות עד חמס ואולם הכונה בזה שלא ישית ידו עם רשע באופן שיהיה עד מי שהוא לים חמס והנה הרשע הוא מי שעבר עברה אשר שים בה מלקות שבא' וכן יקרא הרשע מי שעבר עברה שים בה מיתת ב"ד ולים חמס הוא הלוקח ממון חבירו בחמס כמו הגזלנים והחמסנים והגבבי' והמלוים בריבית וכן עד זומם הוא ג"כ לים חמס וסמול לעדות · ולאו שתדע שהמחוייב מלקות כיון שלקה הוסר שם הרשע ומהנו ויהיה כשר לעדות שבא' ונקלה אחיך לעינך כיון שלקה הרי הוא כאחיך ואול' מי שהוא לים חמס הוא פסול לעדות ואע"פ שאלם המחוק שנקרא בעבורו לים חמס יהיה פסול לעדו' כי לא הוסר שם לים החמס ממנו מפני מה שאלם מן המחוק כי הכונה הוא לעשות חמס כשאכל אבל אם נתבר מעבירו מעשה עשוה · לא תהיה אחרי רבים לרעות ר"ל שבעבור הרעות הגדולות כמו דיני נפשות אין ראוי להיו אחרי רבים המסל אשם היו המחייבים יותר מן המזכין אחד אין ראוי שנחייבהו מית' על פיהם ומחם יתבאר אשם עברו זה הנבול ר"ל שיהיו המחייבים יותר מן המזכין יותר מאחד הנה ומו לאחריהם כי התורה תדבר בזה האופן כמו שהתבאר בשרשים הכוללים והנה יתבאר כי אחרו לרעות הוא בדיני נ

אלא בעת שנשאר ממינה בחוץ לחית השדה כן תעשה לכרמך ולזיתך ומה שילמה להם ר"ל שתפקי'
פירותיהם בשנה השביעית ותעזבם בזולת שמירה. ולאוי שתדע שמצוה זו אינה מוהגת אלא בא"י
כמו שיתבא' בפרשת בהר סיני ומצת שנתחלקה הארץ וידע כל א' מהם אי זה הוא אדמתו לא התחילו
לחנות שנא' ו' שנים תזרע את אדמתך מן העת שהיא אדמה. ולאוי שתדע שלא נתה התורה שלא
יקחו הבעלי מתבואת אדמם אבל חות' להם לקחת מזונה כמו שנתבא' בפרשת בהר סיני אבל נות'
שלא יקחה בכללות כאלו לא הקפידה כי כונת התורה שיוכלו לאכול מזונה הענייי ולזאת הסבה לא
התירה התורה פירות שביעית אלא בעת שנשא' מזונם בחוץ לחית השדה כי זה יהיה סבה שלא
יעכב האדם הרבה מלזרוע הפירות לעצמו כי לא יוציאו לו אחר שלא ישאר מזון לבהמות ובבהמים
ובאילנות לזאת הסבה בעינה מנעת המצוה הסתורה בהם כמו שנא' והיתה שבת הארץ לכם לאכל' אתם
היתה הסתורה מותרת מהם הנה ילקוט אחד' מצו הפירות הרבה ולך למכרם לשאר הלבשי' בדרך
שתעלם אכילתם קודם העת שלא ישאר מזונם בחוץ. שבת ימי' תוכל לעשות מעשיך וכו' השביעי
תחוייב לשבות מכל מלאכ' באופן שלא יעשה לך הב"ת אשר הם ברשותך כמו שהתבא' בפרש' ושמע
יתרו ויהיה זה סבה אל שימות שורך וחמורך והעבד הכנעני הקטן שאינו עדין בגדר המצות והגר
אשר בשע' כשהיה שכירך כמו שבתבא' בפרשת ושמע יתרו. והנה סמך ענין השבת לענין השביעי'
להורות ששניה' משותפים בכונה אחת. והמשל כי כמו שהתר לנו לעשות מלאכה בששת הימים
ומנה אותנו התורה מזה בשם השבת כן היתר לנו ענין עבודת האדמה בשנת השנים ומנעה אותנו
התורה מזה בשנה השביעית ואולם לא נמנעה במוחלט המלאכה בשנה השביעית כי א"א שיהיה
האדם בטל מכל מלאכה שנה אחת עם מה שיקרה בזה מהספד כי הבעלה מביא' לידי זמה ולידי
שעמום הלב ולא יתכן שישלם לאדם מה שיצטרך לו בשנה אחת בזולת עשיית מל' זכה בשנה השיא
והוא מבוא' כי כל התועלות שמנינו בענין השבת תמצאנה בענין השביעית זולת מה שאחרנו כי
יחד היום הנה לעבודת השם יתע' בפני היותו תחת ממשלת כוכבי' רעים כי זה לא יתכן שיהיה
זה בשביעית וזה כי אע"פ שכבר היו השני' תחת ממשלת כוכב כוכב כמו הענין ביומים הנה לשבת
היובל יפסד זה הסדור. והמשל כי לשנת כ"ו שנה תבוא המחשלה לשבתאי ולא תהיה השביעית כי
אם לשנת המזל' והנה תמצא בענין השמטה תועלת נוספת על תועלות מצות השבת והוא הסבה
לעניים ובכל אשר אחרתי אליכם תשמרו ירצה לפי מה שאחשוב ובעבור כל אשר אחרתי אליכם
להשיב אתכם ולתת לכם את הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם תשמרו מצוה כפלאה ולא תוכילו שם
אלהים אחרים להשבע בהם כי זה יגיע להאחין בהם ולא ישמע שם אלהים אחרים על פיך להגיע
הלכשים לעבוד ע"ז כי זה כלו יהיה סבה אל שתעדר מכם הטובה אשר יעדתים לכם. הלא תראה
כי כאשר נשקטו ישראל בע"ז נלו מהארץ. ולאוי שתדע שלא מנעה התורה זכירת שם ע"ז פתם כי
כבר זכרה התורה וזכרו הנביאי' קלת שמות ע"ז ולזאת הסכימו רז"ל שזאת הזכר' היא שלא לשבע
בשם ע"ז והנה היא באופן מה תחת לא תשא כי התורה נותה שנשבע בשמו יתע' כשיגיע הסברת
אל זה לאחר ובשמו תשבע ואחר שבועת יי' תהיה בין שניהם. ולזה נה"כ שלא לשבע בשם ע"ז
ואחרו ולא ישמע על פיך הוא תחת לא יהיה לך והוא אזהרה לחסיה ואפשר שיהיה הלשון בלאחרו
ובכל אשר אחרתי אליכם תשמרו כי בכל אלו המצות שצויתי אתכם תהיו נשמרי' כי הם כלם לתקון
הקבוץ המדיני ולהסרת המקרן מבין בני אדם אז ירצה בזה שבכלל המצו' שצויתי לכם תהיו נשמרי'
ותדבק השגחתי בכם כי הם כלם מכוונות להנעת השלמות הנפשי אשר הוא סבה לדבקות ההשגת
האלהית באדם אז אשוב זה לענין מצות השבת ויהיה הלשון בו ובחם השביעי תשבות לחען ינוח
וגו'. לחען תשמרו ותהיו מושגחים בכל אשר אחרתי אליכם כי מצות השבת תיטיבכם להשיג
כי בכחן אלוה פועל בכל הנמצאות וזאת ההשגחה תהיה סבה אל שתדבק בכם ההשגחה האלהית
והנה הביאור הראשון שפשטו בזה היותר נאות לפי מה שאחשוב. ג' דברים תחוב לי בשנה נתבא'
מצד הזלזת הגדל כי זאת החגיגה הוא שיקריבו שלמים והם הנקראים שלמי חגיגה ולו הג' רגלי'
יבאו לאותם אחר זה הם חג המצות וחג השבועות וחג הסכות. את חג המצות תשמור להקריב
שלמי חגיגה ז' ימים אשר תאכל מצות כאשר צויתיך למועד חדש האביב והוא סבוב תקופ' ניסן כי
לו התבואה נלחבה בא' ולא ירצו פני ריקם אבל תחוייב להקריב לי בבואך לראו' פני עולה והיא
נקראת עולת ראיה והנה הגיד לך הכתוב כי דין החגיגה והראו' אחד כמו שהראיה יחוייב עליה
בכניסתו כן הענין בחגיגה א"כ למה אחר ז' ימים להגיד שם לחגיגת חג המצות תשלומין כל ז'
והנה אין לחגיגה ולראיה שיעור מן התורה אבל אים כמתנת ידו כמו שנתבא' בפרשת ראה אנכי
ואולם מדברי הכמים יהיה שעור הראיה מעה כסף לכל הפחות ושיעור החגיגה שתי כסף לפי
שקלתם ליי' וקצתם לבכלים וחג הקציר הוא חג השבועות כי לו קציר חטים בא' ועליה אמ' הקציר
סתם ואולם בחג המצות יהיה קציר שעורים ולזה קבב לו הטיחר מעמרים להקיר האדם להרים
והלא נקרא חג השבועות יום הבכורים כי לו יקריבו ב' הלחם שהם בכורי' כמו בפרשת אחור אל
הכהנים ויותר לו החדש להקדש ולו ג' כ' יבראו הבכורים בירושלם על האופן שיתבא' בפרשת ראה
כי תבא ולזה לאחר בכללות שהוא זמן הבאת בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה ולא אמר שהוא זמן
הבאת בכורי החטים וחג האסיף בצאת השנה והוא חג הסוכות כי לו תאסף מגרנך והיקב
ואחר הפירות אשר בשדה והנה למדו רז"ל שחג השבועות יש לחגיגתו תשלומין כל ז' וחג המצות
ולמדו שחג הסוכות יש לו תשלומין עד לאחר י"ט האחרון שבו וחג המצות והנה יסתיק בזה כמו זה
והחיקש לפי שאין בהקרבת שלמי חגיגה שלא בחיוב שום עיון. ג' פעמים בשנה יראה כל זכורך את
פני האדון יי' וזאת הראיה היא עם קרבן עולה כמו שאחר ולא ירצו פני ריקם ולו הג' פעמי' הם
בחג המצות וחג השבועות וחג הסוכות. והנה התועלת בזאת הראייה היא לראות עניין בית
המקדש שהוא מורה על מציאות' השם יתע' ועל הגדלו' שבמלאכות הנמצאו' כמו שנתבא' בחג שיבא
בג"ה ולזאת הסבה באה המצוה להקריב לשם יתע' קרבן בעת הראייה ולזה ג"כ באה מצו' החגיגה
לו להורות על שהוא ראוי שישמח האדם ויהיה תוגג בזכותו לעבוד האל ולהשיגו כפי כוחו כי זה
הוא תכלית השלמו' ותכלית השמח' כמו שהתבא' בחקומתיו. ולאוי שתדע כי לא יתחייבו בלו ב'
המצות כי אם הזכרים לא הנקבות והטומטום והאנדרוגינוס שנא' כל זכורך וכבר יתחייבו עליה'
בעת הראייה ביום הא' של מועדים ויש להם תשלומי על האופן שבארנו בענין החגיגה והב"ע כ"פ
אם לא הביא עולת ראיה ביום הא' מובר על לא תעשה שנא' ולא ירצו פני ריקם. והנה דין הענד
ודין הלשה הוא אחד בזה כמו שישתנה דינם בשאר מצות עשה שיש בהם זמן קבוע ועוד שכבר
נאחר בפרשת הקהל בבוא כל ישראל לראות את פני יי' אלהיך למדנו משם שלא יחוייב בראייה כי
אם ישראל לא עבד כי אינו ישראל גמור והנה האשה והקטן אינם בני מצות כי אינם בני
דעת ולזה אינם מחוייבים בחגיגה וראיה והנה הסומא פטור מן הראייה שנא' לראות את פני יי'
אלהיך ולזה הענין מורה על הראות כל אחד מהם לאחד והנה ראות השם יתע' אותנו הוא ראייה
שלמה בזולת תשרש ולזה יהיה הסומא באחד מעינינו פטור מן הראייה והנה אחר הכתוב לראות
שהוא חבנין נפעל לראות להורות כי בראותנו אותו יראה אותנו ושגיח בנו ובכלל הנה הוא מבוא'
כי לא הוכרחנו בעצמות אלהות לבית המקדש כדי שיראה יי' אותנו כי עינינו מסוטטות בכל הארץ
ולזה יהיה עלותינו שם כדי שנראה לפי מה שאפשר לנו וזה יהיה סבה אל שיראה אותנו ולאוי
שתדע כי מי שאינו יכול לעלות בדרגיו כמו הזקן והחולה ומה שיראה לשם הוא פטור מן הראייה
שנא' בעלותך לראות את פני יי' אלהיך והעליה שעולה האדם לפי הנהוג הוא בדרגיו והנה השמא
והעדל פטורין מן הראייה כי אינן רשאין להכנס למקדש ואולם השמא הוא מבואר בתורה והעדל
השוהו לבן נכר שנא' כל בן נכר ערל לב וערל בשר ולאוי שתדע כי החרש שאינו שומע אע"פ שהוא
מדבר או האלם שהוא שומע פטורין מן הראי' כי התועלת המכוון בראייה לא ישלם כי אם לזי
שישמע ויבין כי אז יתכן לו שיגיעו לחכמים אשר אצלו על מה הוראה כל ענין וענין מבית המקדש
וכבר יתבאר זה מזה שנא' בפרשת הקהל לראות את פני יי' אלהיך וגו'. ואחר שם בענין הקהל
למען ישמעו ולמען ילמדו שכל הבאי' לראו' ראייה לשמוע וללמד והלמידה השלמה לא תהיה כי
אם לזי שהוא מדבר כדי שיגיעו מה שהוא מסופק בו. לא תזבח על חמץ דם זבחי. ר"ל דם הפסח
ולפי שפשטים' הפסח הוא אחר חצות הנה יחוייב שיהיה החמץ מבוער מבתינו קוד' זמן שחיטתו
והוא בחצי היום וזאת אזהרה לבני חבורה שלא יהיה חמץ ברשותם בעת שיעת' הפסח לפי שהם

זוכחים אותו אע"פ שאיש אחר יזבח בעבורם והוא ג"כ אזהרה שלא ישחטהו אדם ויש ברשותו חמץ
כי הוא זוכח אותו אע"פ שהוא זובח אותו לזולתו ואחד זביחה ואחד שאר עבודות בו ולזה יהי' עובר
בלא תעשה מי שזרק דמו או הקטיר אמוריו ויש ברשותו חמץ ואולם זכרה התורה הזביחה כי היא
העבודה היותר קלה עד שהיא תהיה כשרה בזרים כמו שיתבאר בענין הקרבנות. ולא ילין חלב
חגי עד בקר לאחוב שיהיה הדמו בחה שאחר חגי אל השלמים הבאים עם הפסח ר"ל אחורי זבח
חגיגת הפסח ויביאר בו שהוא לא יפסל בלינה וכ"ש בשאר הקרבנות וזה כי השלמים מותרי באכילה
עד היום הג' כמו שיתבאר בענין הקרבנות והיה לאחוב שיהיו מותרין למחרת ג"כ עד היו'
הג' ולזה הולך לבאר זה כי בשר הפסח אינו מותר לאכול כי אם עד הבקר לפי משפטי התורה
ומזה המקום נלמד שכל הקרב למזבח הוא נפסל בלינה ויעברו על הלנתו בלא תעשה:

ראשית בכורי אדמתך תחוייב להביא בבית ה' אלהיך על האופן שיתבאר בפרשת כי תבא
ושם יתבאר שלא יחוייב להביא בכורים אלא מי"ז והשבעת המינין המיוחדי' בתור'
לא"י שנא' ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש וזה הדבש הוא דבש תמרים
ויתחייב להביא מהנבחר מהם שנא' ראשית ושם ראשית יאמר על הקודם במעלה אמר קדש ישראל
ליי' ראשית תבואתו והנה יתבאר שאם לא היו הפירות והקרקע שגדלו בו שלו אינו מביא בכורי
בכורי אדמתך והנה הבעלים חייבים באחריותם עד שיהיו הפירות בבית המקד' שנא' תביא בית יי'
אלהיך ואולם זמן הבאת הבכורים הוא בחג השבועות כמו שהתבאר במה שקדם לא קול' זה ואמר
אחר דיני הבכורים יתבארו בג"ה בפרשת והיה כי תבא. לא תבשל גדי בחלב אמו הוא הדין לשאר
בהמות וחיות טהורות שיש להם חלב אם. ואולם העוף אין לו חלב אם ואין בבשולו בחלב אסור.
ולאוי שתדע כי אכילתו פסולה מן התורה ר"ל אכילת בשר בחלב וזה כי התורה מונעה בבישולו שהו'
לצבלית האכילה וכל שכן שמונעה אכילתו ולזה תכלול האזהרות מהבשול שתי אזהרות אזהר הבשול
והאזהרה מאכילה כמו שכללה האזהרה מלבות עדות בת הבת ב' אזהרות והם עדות בת הבת
ועדות הבת. והנה יתבאר לך שהתורה מונעה אכילת בשר בחלב כי היא זכרה זאת האזהרה בפרש'
ראה אכלי ואחר אזהר' מאכילת הנבלה ושאר האיסורים הלשונות כי לא די שהזהיר' מאכיל'
בשר בחלב אבל אבל הזהירה גם כן מהבשול. ולאוי שתדע שהבשל בשר בהמה טהורה בחלב בהמה
טמאה אינו לוקה שנאחר בחלב אמו שהוא טהורה ואין נדרך לומר אם בשל בשר בהמה טמא בחלב
בהמה טהורה שאינו לוקה וכל מה שאינו חייב על בשולו אינו לוקה על אכילתו מפני בשר בחלב כי
אינמו לחדנו האכילה מהבשול. ואולם בשר עוף בחלב אסור לאכול מדברי חכמים ואינו חייב
על הבשול אם לא בשל לפי הנהוג בחום האש ואולם אם בשל בחיתי טבריא ובמה שילמה להם אינו
לוקה כי אין דרך בישול בכך וכן אם בשלו בחלב זכר פטור שנא' בחלב אמו וכן אם בשלו בחלב אתה
כי אינה אם אחר שמתה וכן אם בשלו בחי אם חלב כי אין מי חלב אלא והתורה אמר' בחלב אמו והנה
זאת אזהרה מזכרת בתורה בג' מקומות בזה המקום ובפרש' כי תשא ולשה אכלי וילמה שהיא נזכרה
בשלה המקומות להודיע הכונה בזאת המצוה מצד הענינים הנגלים לה ולפי שבזה המקום היתה
התורה מזכרת המצוה אשר יכונו לעבודת השם יתע' ולהשינו כפי כחנו כמו חגיגה והראיי' וקדבן
הפסח והבכורים הנה ידמה שתהיה הכונה בזאת המצוה אחד מב' דברים אם להתקרב לעבודתו
יתעלה אם התרחק מלאכת בחקות שאר הגוים הרחוקים שעבודתו כי אולי היה מנהג האומות
הקדומות לבשל בשר בחלב בבית עבודה זרה בבואם לחוג חגיה' ומנעה אותנו התורה מזה ואם לא
מצאנו זה כתוב מהנהגיהם כי רושם מימוסי האומות הם כבר אבד לאורך הזמן ולשחלוקת
התורה עליהם ולזאת הסבה אחשוב שבאה האזהרה הזאת בפרשת כי תשא כי שם ירצה שכוון
בחקות המזכרות בו בסבת רבוי העבודה לבריאת הנוף ולזה המעיך האזהרה בה שם אל ה' אזהרה מאכילת הב"ת
אשר הם בלתי נאותי' לבריאת נוהגו כמו שנבא' שם בב"ה ולא יקשה לאמר שהבא בזה לומי מעניין
בשבעיתה ובחכמת הרפואה עיון מעט ובכלל הנה עדיב המזונות מתחלפים בחרירות העכול
וקשיו לא יאות כי המתבכל הראשונה יפסיד האחר ואין הנה מקום ביאור אלו הדברים ולא יקשה
בעיניך איך תהיה מצוה אחת לתועלות רבות כי אתה תראה מצות השבת שזכרה בו התורה שתי
תוכלות. ובכלל הנה התורה תמה לשבע וכמו שיעשה השבע הפעולה האחת לתועלות רבות כן
הענין במה שבאהו התורה. והנה התועלת במה שכללה אותו זאת הפרשה היא במצות כבר
זכרנו כל תועלותיהם לכל זכירתינו אחת מהם והנה שרשי אלו המצות הם תשעה:

השרש הא' הוא שהמצוה להביא שלמי חגיגה בראי' והם באים מהבהמה כמו שיתבאר
בענינו הקרבנות והנה באה ביום הראשון כי התורה אמרה ולא ירצו פני ריקם
ולזה יחוייב שתהיה הראיה ביום הראשון ובראיה התורה בזה הספור כי דין החגיגה והראיה הוא
אחד ולזה יתבאר כי כמו שהחגיגה יש לה תשלומין כל שבעה ושכל מי שהוא פטור מן הראיה הוא
פטור מן החגיגה ומזה יתבאר שהפטור ביום הראשון מהם אינו מחוייב בתשלומין וזה מבואר
בנפשו כבר נתבאר זה השרש בראשון מחגיגה: **השרש** הב' הוא שהראיה אינה מהנת
אלא בזכרים מן ישראל שנאמר יראה כל זכורך והם הזכרים שהם מישראל לא העבדים כי אינם
זכורך וכבר אחרה ג"כ בפרשת נצבים כל ישראל לראות את פני יי' אלהיך ילא העבדים
שאינם מבני ישראל והנה היו הנשים פטורות מלא המצות לחסרון דעתן מלעמוד בשבת הראיה
על הכונות הראויות בראית בית המקדש ועניניו ולזה הוא שהחדש והשוטה והקטן שטולין מהם
לחסרון דעתם ועוד כי אינם בני מצות כמו שהתבאר בשרשי הכללי' וכן ראוי שבבין מזה שהמדבר
ואינו שומע ושומע ואינו מדבר פטורים מאלו המצות כי חסר דעת בהכרח בכמו אלו העמוקות כי
לא יתכן לאדם להשיגם אם לא בשמיעה ודבור כי בהם ישלם לו הלמוד כדי שיתיישר לעמוד על שו
הסודות וכבר תמצא שאחר בפרשת הקהל שהוא בעת הראיה למען ישמעון ולמען ילמדון הנה
דקדק שיהיו שומעין ואף על כי שהקל שם להביא הנשים והטף וכל שכן בשאר הראיות ולזאת
הסבה בעינה יחוייב שיהיה מדבר כי בזולת זה לא תשלם בהם הלמודים וזה המקום יתבאר
שהשוטים והאנדרוגינוס אינם בני ראיה וחגיגה כי כל אחד מהם הוא בפק אשה כבר נתבאר
זה השרש בראשון מחגיגה: **השרש** הג' הוא פחי שאינו יכול לעלות בדרגיו בירושלם
להר הבית הוא פטור מן הראיה שבאחר בעלותך לראות את פני יי' אלהיך והנה לפי הנהוג שהיה
העליה בדרגיו זה מבואר מאד וזה גם כן יתבאר שפי שאינו יכול לבוא למקדש כמו העדל
והשמא פטור מהראיה כבר נתבאר זה השרש בראשון מחגיגה: **השרש** הד' הוא
שהשמא בא אחד מעינינו פטור מן הראיה וזה כי אם דקדקה התורה בקרבנות שיהיו תמימים חה
להעיד על שלמות השם יתע' אשר הקרבנות מעידים להשגתו כמו שנבאר כל שכן שראוי שיהיו דקדקים
שתהיה הראיה שלמה להודות על שלמות הראיה וזה כי כונת התורה בזאת הראיה היא לראות
המקדש ומעינינו מסתירה להשיג הש' יתע' לפי מה שאפשר ולזה דקדקה התורה שלא יראו פני
השם

הש"ת יתב"ר לקיים להעיר על שאלו העמים לאיש דבר רק ובכלל הנה הדליקה היא לפי הלהט בשני עיניים ואלו הפעולות אשר זכרה התורה ככמו אז העמים ראוי שיהיו על השלמות לפי מה שאפשר
כבר נתבאר זה הפרש בדלקת מחנתה :

השרש הה' הוא שהדליקה בא מחולין לא מחטשר ב' זולת מחטשר בהמה אשר דינה להאכל בירושלים כמו הענין בחטשר ב' וזה כי היא חובה ואין לאדם פורע חובו משל הקדש אשר הוא מיוחד להאכיל לבעלים להקרבה לשם יתע' אלא אם עשו מהם שלמים כי הבעלי חובים אותם אחר הקרבת האחורין לשם יתע' אך לא יתכן שיעשו מהם כולו' שריפה כלה כלילה שמחוייב זה בעולת ראיה ולזה גם כן יתבאר שאין מעשין שלמי תנופה שהיא חובה בחטשר חטשר שני כי התורה הגבילה אותם לעניינים שהם רשות או לשלמי שמחה אמר בפרשת ראה לבני ומתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך בבקר ובצאן וגו' ושמחת לפני ה' אלהיך ונתת לך הכתוב שהוא משתמש בהם בדרך רשות והוא אשר תשאלהו נפשו לא מה שתשאלהו התורה אולת שלמי שמחה שמתת ונתת לפני ה' אלהיך ואולי במעשר בהמ' תפני שלא מצינו העור חטאו זה יהי' מחוייב בו שיאכל בעור' שלמי' בירושל' כמו שיבאר הנה יתכן שיפר' מתנו חובה בשלמי תנופה כבר נתב' זה הפרש לא תאכל בשעריך :

השרש הו' הוא שהאדם חייב להניח בכורים מן הפירות כי המיוחדים לארץ כגון הם ז' המינים כולם ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש הוא דבש תמרים ויתבאר זה מתוך בכורי אדמתך תביא רוצה לומר בכורי הפירות המיוחדים לאדמתך ולזה אחר תמורת זה בפרשת זהיה כי תבא מלאשית פרי האדמה אשר נתת לי הש"ת ותניחו לפני מן המשובחין שבהם כי הם קרואים ראשית בארצו קדש ישראל לי' ראשית תבואתו . וכבר נתבאר
זה הפרש בראשון מבכורים :

השרש הז' הוא שצריך שיהיו כל הגדולים מאדמתו רו"ל מיהיה שרש אחילן ונעשין נרשותו אבל אם היה שרש אחילן נרשות אחר או נרשות הרבי והבריכו לתוך שדהו לא מיהי' בענין הפך זה אינו בכורים שב' ראשית בכורי אדמתך מיהיו כל הגדולים מאדמתך כבר נתבאר זה הפרש בא' מבכורים : **השרש** הח' הוא שאין מביאים בכורים קודם עלית שבועות וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה והיה זה כן כי לא יביאו בכורים מן החטה בתקדם והם ז' דבלאים והחטה היא קודמת לשא' המינין שבאר' ארץ חטה ושעורה וגפן ולזה נקדא חג שבועות יום הבכורים ואחנם חייב להקדיב קודם זה בכורי השעורים להתי' החטים לישראל ואם הביא חטים בכורים קודם עלית אין מקבלי' ממנו כי התורה נתנה בכור לבכורי חטה ותמר שנתנה לבכורי ה' אחרים מבחוץ מהקדמת הבאים עם שתי הלחם כבר נתב' זה הפרש בד' מחלה וזבח מבכורי :

השרש הט' הוא שהאדם בכורים ומלאכו קודם מביאים בבית הש"ת יתע' חייב להביים לאחרים תחתיהם שנאחר תביא בית ה' אלהיך . לחמה מזה שהוא חייב בראשיתם מה שביאים לבד הבית כבר מתבאר זה הפרש בראשון מבכורים . ואולם שאר מרבי זאת המצות יתבארו בג"ה בפרשת והיה כי תבא :

הנה אנכי שולח מלאך וגו' עד ואל משה אמר

באור המלות

מלאך הוא נביא . כי הנביא יקרא מלאך כמו שזכרנו בזה שקדם . כי שמי בקרבו . המה קדש דברו שמו כי דבר השם יתעלה לנביא הוא מה שהגיע לנו מהידיעה בהיות הנבואות והשם יתע' הוא ביחוד הנבואות ובדלם ויפרש כמו שביארנו כל זה בספר מ"ו ולזה יהי' המלאה בנביא ממלה בשם יתע' . ועבדתם את י' אלהיכם . ידוע כי אין זאת העבודה שיעבוד השם יתע' אל שבשבילה כי הוא אינו צריך לזולתו ואינה מהעבודות הנעשות לו במקדש כי הכהני אם שמוע תשמע בקולי בחופן שתעשה כל אשר אדבר על ידו הנה לשמלה מוכיח ואלהים מלחמותיך כי ילך מלאכי לפניך וכביאר והביאך אל האמרי אשר כשבפתי אשמיד כל אחד מהאומות ואבדתי אשר בה השמר לך אלא תשתחוה לאלהיהם וה"ה לזבחיהם וקשר אל ה' שאין עבודת בכך במו אשר בה השמר לך אלא תשתחוה לאלהים

ומכן שיהיה האדם קונה זה הקנין הנפלא בגזלת רושם כי לא יאות שיהיה בלתי בעל דת ואח"כ בגזלת פעולה גדולה יש כ בעל דת ויעבוד באלו העונשין הגדולים והנפלאי' אם יעבור על מצותיה:

התועלת הג' הוא להודיע שראוי למי שיתנייר שיודיעו לו מצות התורה ויוציא כדי שידע אם ויסכים לקבל כמו זה הקיומם כי אין ראוי שיקובל זה הקיומם השלם על כל האומם והקבלה • ולזאת הסבה לא סתך משה על מה שהודיע לישראל בערב מאלו המצו והמשפטי' אבל רצה להשיב להם זכרונם בעת הכנסם בברית לראות אם יסכימו בהלכם לקבל באלו המצות:

התועלת הד' הוא בדעות והוא להודיע כי אלהי השמי' הוא אלהי הארץ ושכל מציעי הגרמי' השמיי' הם עלולי' ממנו על משל אחד וזה עיון נפלא מאד כבר רמז עליו באחדו תחת דגליו כמעשה לבנת הספיר כמו שבארנו: **התועלת** המיסי הוא במנו' והוא להודיע כי הדייני' יהיה מהם מה שיצטרך לשכנים אים ועוד מוסף עליהם ראש ב"ד ולזה הגביל משה שיש בו ע' זקנים לדון דין אמת עמהם במקום משה ואהרן וחזר להביא להם הדבר הקשה והנה מספר אלו הדיינין לא יצטרך בדיני ממונות כי אפי' דיין אחד דן מל' בצדק תשפוט עמיתך ואתכם יצטרך בדיני נפשות הגדולים כמו שיתבאר במה שיבא:

התועלת הו' הוא להודיע שכבר היה שם בהר רושם הכירו ממנו הגעת הכנואה למשה לאותם הנ' אם שעמד משה בהר לקבול התורה בשלמות כי זה ממה שיוסיף להם

התחתות בעניין התורה וזה הרושם הוא האש שהיה בראש ההר כל ישראל רואים:

וראוי שתדע שמה שבא מהאזהרות והמצות בזאת הפרשה בא בתכלית הסדור מטוב הסדור והנה הקדים לזכור המצות אשר תהיינה בחדות כי זה השלמות הוא קודם בסדר והתחיל בו מזה שכללה אותו מצות כבוד ההורי' והוא עשיית הטוב בחדות כי הוא התכלית המכוון בחדות ולזה זכר דין שלוח העבד והאמה חפשית בשנה השביעית וחצות יעוד האמה ושלא לגרוע ממנה שאר כסות ועונה כי בזה מהטוב בחדות מה שלא יעלם • וכאלו באר שלא נחשוב שיגיע לנו השלמות בחדות כאשר נגיע לכל בעל חק חקו מזה שהיתה לו מחשבה ושדרה עלינו אבל נחוייב להנהג זה המנהג גם בשפלים ממנו והנה הקדים עין העבד לדין האמה להיות הזכר יותר ככבד מהנקבה ואח"כ החל באזהרות אשר יקרף בהם דבור לא תלצה והחל מהרציחה בישראל להיותה היותר קשה שבזה הסוג ובאחר שאם לא יאות המוכה יהיה הענוש מחון ולפי שבזה הענין יהיה הענוש מיתה אם יאות המוכה המשיך לזה מה שיוסיף האדם לזולתו שיהי' עכשו מיתה ולזה זכר דין מכה אביו ואמו ואחר זה זכר דין גונב נפש כי הוא תחת דבור לא תגנוב הבא אחר לא תרצח ואח"כ זכר דין מקלל אביו ואמו כי הוא תחת דבור לא תענה בריעך עד שקר כמו שביארנו במה שקדם • ואח"כ שב להשלים דיני מה שיוכלל תחת דבור לא תרצח ולזה הודיע דין הניחת עבד כנעני להיותו לחטה מישראל כי אינו בן תורה בשלמות ואח"כ ה' דיני דין הפלת הולדות שהם בלתי שלמי הבריא' ולזה יהיה דינם דין הזיק אשר יהיה באדני הנוף כי הם כמו אבר מאברי אמם ואחר זה ביאר דין הזיק אשר יהיה באדני הנוף ישראל כי הם לחטה מתולדות כי תולדות הם בחייהם להיות בריאה שלמה ואין הענין כן באדני הנוף ואח"ב ביאר דין הזיק שיהי' באדני הנוף בעבד כנעני להיותו לחטה מישראל כמו שזכרנו במה שקדם ואחר שהשלים לזכור דיני ממונות החכלות שיעשה האדם בזולתו שב לזכור דיני מיני החבלות שיעשה ממין האדם בזולתו והחל מהיותר קשה שבזה הסוג והוא שיומית שורו אם לא תשה מישראל ואח"כ הודיע איך יהיה דינו אם המית שורו עבד כנעני להיותו לחטה מישראל כמו שקדם ואחר כן ביאר דיני הזיק שיגיע ממין האדם לממון תבירו וחכר בזה דיני הבור והשור והבער והאש שיגיע הזיק מהם וכבר ביארנו למה סדרה התורה אותם בזה סדרם ולזה הפסיק אותם בענין הגנבה ואחר שהשלים לזכור מה שיגיע בו מן מהאדם לו מקומו לזולתו בדברים בא להחכיר המקום שיגיע מהאדם לזולתו בממונו לא בדברים אבל בעבור שלא שמר כראוי וזכר בזה דיני השומרים ל' על מלגותיהם באופן הגנוב והשלמות ומבת הסדור הבא בזכירתם הוא מדבריו במה שקדם • ואחר שהשלים זה בא לזכור ההזק שיגיע מהאדם לזולתו שיהיה בו הנאה לכל אחד מהחלקים ולזה באר דיני המפקה כי הוא הזיק לאדני הנערה והיה בזה הנאה לפועל ולמקבל והמשיך לזאת המלה ענין הכשוף ובלוי ערות הבהמה ועבודת ע"ז לסבה שזכרנו במה שקדם ואחר זה בא לזכור הזיק שיגיע מהאדם לאביו במה שלא יזכר דבריו אז יזיקהו בממון באופן שיחשוב שכבר נעשה כראוי ושאין בזה פשע כמו האונאה במקח ומכר והרבית שישתעבד בו הלוה והנה זכר הגר מחלה ואח"כ האלמנה והיתום ואח"כ הענני לסבה שזכרנו במה שקדם ואח"כ אזר במה שיעשה האדם כנגד זולתו בדבריו או בממון והוא לא יראים בו כמו שיקבל האדם המנהיגים ורשאי הנשי בזולת ידיעתם או שיאחר המתנות אשר ראוי שיתנם להם וכלל בזה שלא יוכלו לקבל בלתי המצות יקדימם יותר מן הראוי באופן שלא יוזק לכהן ולזה חוייב להשבל בבכור ז' ימים ואח"כ זכר דיני מה שיעשה האדם כנגד עצמו במה שלא יראים שיגיעו בזק בו כמו שיקבל הבשר חוץ למחיצתו או אכילת הטרפה ואלו הבזיקין הם מתיחסים למזקים שיהיו בממון ובדבור שלא יוגע בהם אבל יחשב באלו שיגיע בהם תועלת והנאה והנה המזק שיגיע מאכילת הבשר חוץ למחיצתו הוא שזה יהיה הנה אל שתעלם ממנו הסבה אשר בעבורה נזה ה' שלא תאכל זה הבשר כי אם תוך זה הגבול ואח"כ זכר דיני מה שיעשו הדיינין שלא יחשבו להם פשע בזה אשר אולי יהיה סבת להנעת ההחזק באנשים בנוף או בממון ולזה הזהיר שלא ישמעו דברי בעל דין אחד שלא בפני חבירו ושלא יביאו הראשון החתם להעיד כי אולי יעיד שקר ושלא לדון להריגה אם לא היו המחייבים ית' על המזכין שהם לו ית' ושתיר כל אחד מהדיינין דעתו ולא יעלימהו ושיהו אחרי רבים לממון לו לזכות בדיני נפשות ומה שלא יהדר לל בריבו' כי בזה הענין יעשה הדיין עול ויחשוב לעשות מצוה וכן אם יטה משפט האיש הרשע וכב' הפסיק בזה בזכירת הסבה אבירת הרשע ופריקת המשא מעל בהמתו כי גם בזה יחשב לעשות טוב ויעש' הרע אם יזמנו מזה ואחר זכר שמי שנטלדין בדין בדיני נפשות לא נשיב דינו לתיינו כי בזה יחשוב לעשות יפה והרחיקתו מתוכה מזה כי ראוי שנתרחק מהרצחת הנפשות אם לא יבאיה הכרכת אל זה ואח' שיש בכאן סבה יתכן שנפטר הו בה אין ראוי שנשיב דינו לחוור לחייבו ואח' זה הזהיר שלא יקח הדיין שוחד לפיהו שלא להטות הדין ושלא יאחן הגר לחלצו אותו כי זה כולו יהיה סבה שיעות הדין והוא לא יפעל ואחר שהשלים לזכור דיני מיני ההחקים שיגיעו מהאדם לחבירו בכל אופניהם שב להזכיר מה שיוכלל בדבו' זכור כמו הסביעית וכשבת ובאחר שבזה תוכלת בחדות להשיב לעבייה ולהיות המנוחה לבעלי בעיל ובזה תועלת גם כן בהשבת הגם יתעלה כמו שביארנו במה שקדם ולזה הזהי' בזה המקו' מהשבע בע"ז ומקרייתת האנשים לעבודה להעיר כי יש באלו המצות הערה להרחיק האדם מע"ז ולזאת הסבה היתה גם כן מצות המגינה ברגלים והרחיקה כי בזה הישרה להשיב הגם יתע' כמו שזכרנו ובאבירת יציאת מצרים אשר בה מהישרה להשיב הגם יתעלה מה שלא יעלם לזה שלא מזבח על חמץ דם הפסח ומה שלא נלין לאחרי עלות חגיתם עד הבקר לכבוד הגם יתעלה כי זה קרב אליו • ואלו שיקרבהו לו בעת יותר נבחר ומה להביא לראשית בכורי האדמה בית ה' ושלא בבשל גדי בחלב אמו כי כל אלו תחת דבור וזכור באופן מה כי יש בהם תועלת בחדות ובדעות ומה ג"כ אחר זה שלא מזלה על פי הבכיא כי בשמיעה אל דבריו תועלת בחדות ובדעות ואלו שיתאלת המצוה תחת דבור זכר אחר כן הזהי' מעבוד ע"ז ומה לאבד הע"ז ומשחתיה והוא תחת לא יהיה לך ואחר כן מה לעבוד ה' ית' והוא תחת דבר אבכי:

פרשת תרומה

ויקחו תרומה עד ועשו ארון עצי שטים

ביאור המלות ותכלית דברי הפרשה

ויקחו לי תרומה הראשון בו שיפרישו אותה לשמי ודומה שזאת התרומה הוא זולת התרומה שריח שיה בלתי מזאת כל אים אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי • ומה שכבר נזכר בפרשת שלח פקודי כי כסף העשוי לחלאת המקדש הפרישוהו ישראל כשנתן כל א' מהם מחצי שקל והנה זאת התרומה היתה מובלת לא היתה מוספת מצד הנדבה ולא נתרעת מצד העבד הנדבה ועליה אמר ויקחו לי תרומה על כל הנולה וכבר היתה שם תרומה אחר שהית' לפי הנדבה והיא תמופת הזהב ושאר הענינים המוכנים מהבנו שהיו לריכים לחלאת המקדש כמו שנכתב בפרשת ויקהל כל נדיב לבו הביאו הת וכמו וגו' כל איש אשר נמצא אתו תכלת וארגמן וגו' והנשיאים הביאו את אבני השוהם ואבני המלואים והנה כלל שאר מיני אלו התרומות במה שאמר וזאת התרומה אשר תקחו מאתם ולזה זכר שם הכסף עם הזהב והנחשת והנה הכסף בא בקע לגלגלת והזהב והנחשת היא בא נדבה או אולי היה שם כסף גם כן שיהיה בא נדבה ולא בכלל בחלאת המקדש המכרת בפרשת ואלה פקודי ואולם עשו ממנו כלי שרת • תכלת הוא אמר צבוע בצבע שעינו דומה לעין היה לו לעין השמים והארגמן הוא אמר צבוע אדום ותולעת שני הוא אמר צבוע בצבע אדום גר"ל בלשו ואין אדמיותו במדרגת אודם הארגמן • ושם הוא מן הפשתים הנבחרי' וכשיהי' אזנו כפול לעשה הרי נקרא שש או שש משזר והשלא היה אזנו כפול עשה נקרא בד וזה כלו לפי מה שיזרה עליו הגדר כי בד יורה על היחידות ושש על הו' ושם הענין בעצמו הוא פשתים לא בון • ועזים הוא האמר הדק הנה בעזים סביב שרשי הערות הקשות והוא בתכלית הדקו' ועורו' שים מאדמים הם עורות שים צבועים בצבע אדום גו' לא אל בלשו ועורות תחשים לתחשב כי הם תיסים גדולים ועורותיהם יותר חזקים ויתר קשים ויותר נכחדי' מהשו' על כן כתוב ואנעלך תחש שהו' הנכחד שבעורות לעשו מנעלי' ודר"ל לאמרו שהוא חין חיה היה לעודה נוכן הדבה • ועצי שטים הוא מחין האדזים יתכן שכרתו שים אותם בחאד מהם מהמקומות אשר עברו בהם לעשות מהם שולחנות ומה שידמה להם והתנדבו אותם מי שנמלאו בידיהם כמו שמפורש בפרשת ויקהל • שמן לאור הוא שמן זית זך כתית והיה נגבר מאד ולזה לא נמצא כי אם ביד הנשיאים כמו שמפורש בפרשת ויקהל • שמן המשחה • הוא שמן מרוקח עם הבשמים יבא זכרונם במה שיבא וזו הת מושחים הדברים שרצונם לקדשם כמו המשכן וכליו והכהנים על האופן שהתבאר והנה בקשרת הבשמים היו נכנסים בשמים יבא זכרונם במה שיבא • אבני שהם • הם אבנים טובות היו בכתפות האיפוד ובחושן ג"כ היתה נכנסת עם שאר אבנים טובות יבא זכרונם במה שיבא והם אבני מלואי' שזכר בזה המקום וקראם אבני המלואים כי היו עושים להם נומא בחושן ומשימים אותה האבנים שם למלאת הנומא ההוא • ועשו לי מקדש • הוא מלות עשה ולא עשה העשייה יחוייב שתהיה לשמו יתע' שבאמר ועשו לי ויחוייב היותה כיוש כמו שהתבאר בפרשים הכוללים והנה עשיית זה המקדש הוא שנעשה אוהל לו בית ויהיו שם כלים מובנלים בתוארי המזב במה שיבא והנה נקרא זה המקו' מקדש להיותו קדוש כי הוא מוכן לעבוד בו השם יתע' והוא ג"כ מעיר על מציאותו כמו שנבא במה שיבא בג"ה ולזה אמר ושכנתי בתוכם ר"ל כי זה המקד' יהיה שכנה שתהיה שכינתי בתוכם ולזאת שיהיה המקדש נעשית מן כלל ישראל לו שיתנדבו אותם הענינים יחידים לנבור ולשם יתע' שלא ונעשו לי מקדש ולזאת היה להיות כן לפי שענינו מבוקש לכל ישראל ולזה תמצא שעבודת אהל מועד היתה בלתי משל נבור שום בשום כמו שנבאר בפרשת תשא • ולאו שלא יעלם שזאת המלוה אינה בלתי זה מקום הזמן מהמקומות אבל במקום אשר יבחר יי' כמו שמכר ושלוה אחר בפרשת ראה כי לא באתם עד עתה וגו' ועברתם את הירדן ושכנתם בארץ והיה המקום אשר יבחר יי' והוא המקום אשר כשנגלה עינו לא הותר להיות המקדש אלא בו זה המקום הוא בהר המוריה ועליו אמר דוד בספר דברי הימים זהו בית יי' אלהים וזה מזבח לעולה ועליו אמר בספר תלים זאת מנוחתי עדי עד ובזה המקום היה בית המקדש ולא הותר להיו' המשכן אלא בו אחר הגלגתו • ואולם המשכן שהי' במדבר היה לפי שעה לחנך ישראל לעבודת השם יתעלה באופן שיהיו לו לעם ויבחילם את הארץ ולא סרו שלא היה להם משכן או בית כל שנגלה להם מקום בית עולמים • ולזה לא תקרא זאת המלוה אלא במקום הזה שיהיה בו בית המקדש בהר המוריה • כל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו ועשו לי עתה מקדש במדבר וכן תעשו לדורות ר"ל שתעשו צורת המשכן וכליו על זה האופן ואולם שיעור המשכן לא יחוייב שלא יוסיף על זה השיעו ל וזה הדבר מבואר מהבנין שעשה שלמה על פי נביא כמו שהורהו דוד אביו בחוורו הכל בכתב מיד יי' עלי השכיל • וחזה המקום יתבאר ששעורי הבית ההוא יחוייב שיהיו נודעים על פי נביא כמו שמודע אלו השעורים על ידי משה • ואולי שגם כן יהיה שם מלך וכהן גדול וסנהדרי גדולה כמו שהי' במשכן הנעשה על יד משה כי הוא היה מלך ונביא והיה שם אהרן שהיה כהן גדול ושבעים איש מזקני ישר שהיו סנהדרין וכן הענין במקדש שעשה שלמה ואולי היה לו כן כי שם הענינים הגדולים החשובים לישראל בכללם ראוי שישמע ע"י מי שיכללום בהנהגותיהם בכל אופני ההנהגה ולזה אמרו שאין מוסיפין על הציר ועל העזרות אלא בכל אלו התנאים ולמדו זה מזה שאחר בזה המקום וכן תעשו • וכן לא יחוייב שיהיו כלי המקדש מהתבנית המבארים בכאן כי לא לזה אלא שיעשו אותם בזה התבנית שזכר לא מהתבנית שזכר ואתם יהיה זה לאמצה מן המובחר ואין ספק שזאת עשיית המשכן או המקדש מהבנת לדורות כי כבר מזכרו בתורה מצות רבות מהבנות לדורות לא ישלמו אלא בה והנה התועלת בזאת המלוה כבר זכרמהו ויתבאר ביאור שלם במה שיבא:

ועשו ארון עצי שטים וגומר עד ואת המשכן

ביאור המלות ותכלית דברי הפרשה

[illegible] האדון לא היו לו רגלים לפי הראלה מהפשט וקומתו היתה אמה וחצי כשנמדוד מבחוץ וכן היה נובה השלחן עם רגליו והנה עוביו לא נודע לנו מפשטי הכתוב ועכ"פ היה [illegible] אלא לא שיתקיים זמן אורך כפלא וכבר יתבארבלך זאת המלה היתה מבחוץ שלש כ' [illegible] והאורך מבפנים היה הכפר מופל בתוך האדון כי היה ארבע כאדך האדון ורחבו כרחבו ולפיה אותו הזהב טהור אין ספק שזה הצפוי לא היה באופן לפוי הזהב לכסף שהוא קליפה דקה מאד כי לא ידבק הזהב בעץ בזה האופן ולא יהיה לו קיום • ולזה הוא מבואר שלשה לדוגות לעשו אחד מבן ואחד מזהב בכנם לתיכו בצאלם ואח' מזהב מקיף בו בצאלם • וכבר היו זה באופן שכל אדון הבן היה מצופה זהב ועובי אדומות הזהב לא נודע ועכ"פ היה להם עובי מורגש כדי שיעלם להם הקיום ולא יתכן שיהיה עובי אדומות הזהב טפח כמו שאחדו ז"ל כי לא יתכן שיעלם אחד מאלו האדומו' בזה העובי מכל הזהב המזכר בשם פקודי העשוי לחלאת מה יתבאר לאי שביין בה"כדסה עיון מעט ואולם אחדו זה ז"ל להודו' על שכבר היה לאלו האדומות עובי ומדגש • ועשית עליו זר זהב סביב • הוא כבוד מזהב מקיף על עליוני האדון מבחוץ כדי שיכנס בו הכפרת ויחזיק בו • ולקת לו אדבע טבעות זהב • רצה שיעשו אלו הטבעות על נד ההתכה כדי שיהיה התדבקותם מעצמותם ויהיו יותר חזקים • על אדבע פעמותיו • ר"ל זוויותיו והוא מעין פעם כי הפעם הוא הפנים והעבר ההתדבקות וכן הענין בזוויות כי בהם יתלקו הטבעות המקיפים בדבר קצתם מקצת והנה היו שתי מנעות מהם על הצלע האחד מצלעות הרוחב ושתי מנעו' על צלעו הארוכה ובהם היו נכנסים הבדים המצופים לשאת האדון בהם והיה זה כן מפני שהעבודות הנתן באדון היה דבר שלם בעצמותו והדבר השלם הוא מה שלא יחסר בו דבר רצה השם יתעלה שיתלא בו השלמות באדון בכל הפנים עד שלא יחסר בו דבר אבל יחזקו תמיד מוכן אל השלמות מובלי שיצטרך להביא בו דבר מחוץ • כדומים • הם כצורות בן אדם בעיר הימים ונקראו בעיני הימי רוזים מפני גדול הנפלא המצ' בהם ותהי' הכ"ף בזה השם כמו כ"ף הדמיון והשתמשו בו כאלו היתה שרש • מקשה • ר"ל שיעשה זה הכפרת כשיקים בקורנס על עשת הזהב באופן שיעשה הכרובי' בזאת המקשה מעני קצות הכפרת כדי שיהיה הכרובי' והכפרת מחתיכה אחת בחסר והנה היו הכרובים פורשי כנפים למעלה כאלו ירצו לעוף להגביה עצמו למעלה ובזה האופן היו סוככים בכנפיהם על הכפרת כשו היו כנפיהם סוכה עליה והכרובי' היו הופכים פניהם איש אל אחיו ועם היות פניהם איש אל אחיו היו פניהם נוטות אל אחצע הכפרת כשו הם מביטים אל מה שלמטה מהם וכתת את הכפרת על האדון מלמעלה בחדדנת כסוי ואל האדון תתן קודם זה את העדות אשר אתן אליך והם ב' לוחות אבנים כמו שבאר בספר מלכי' אין באדון רק ב' לוחו' האבני' אשר הניח שם משה בחור' והנ' זכר בזה המקו' שני' נתנו' באדון להודע' שאין ראוי שיושם הכפורת על האדון כי אם אחר שיתנן בו העדות כדי שלא יחצא בו הפסדון בדרך שיצטרך

ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה עד אשר נשוב אליכם והנה אהרן וחור עמכם מי בעל דברים יגש אליהם: ויעל משה אל ההר ויכס הענן את ההר: וישכן כבוד יי' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן: ומראה כבוד יי' כאש אכלת בראש ההר לעיני בני ישראל: ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה:

גי"ח. עזי"אל. סימן. חג"ני. סימן:

פרשה

ויקחו לי תרומה. הפרשה יפרישו לי ממחוסר נדבה: ידבנו לבו. לשון נדב, והוא לשון רצון טוב פיים"נו בלע"ז: תקחו את תרומתי. אמרו רבותינו שלש תרומות נאמרו כאן לאחת תרומת בקע לגלגלת שנעשו מהם האדני, כמו שמפורש בשה פקודי ואחת תרומת המזבח בקע לגלגלת לקופו לקנות מהן קרבנות נדבה ואחת תרומת המשכן נדבת כל אחד ואחד שלש עשרה דברים האמורי' בענין כלם הוצרכו למלאכת המשכן אז לגבלי כהונה בשתדקלק בהם: זהב וכסף ונחשת וגו'. כלם באו בנדב' לשם חיים מה שנדבו לבו חון מן הכסף שבא בשו' מחצית השקל לכל אחד ולא מצינו בכל מלאכת המשכן שהוצרך שם כסף יותר שמ' וכסף פקודי העדה וגו': בקע לגלגלת וגו'. ושאר הכסף הבא שם בנדבה עשאוהו לכלי שרת: תכלת. צמר צבוע בדם חלזון וצבעו ירוק: וארגמן. צמר צבוע מתין צבע שמו ארגמן: ושש. הוא פשתן: ועזים. מולה של עזים לבד מתרגם אנקלוס ומעזי הבא מן העזים ולא עזים עצמן שתרגם של עזים עזיא: תחשים. מן חיה ולא היתה אלא לטעה והרב' גוזני היו לה לבד מתורג' ספגונא ששם ומתפאר בגופן שלו: ועצי שטים. ומאין היו להם במדבר פירש ר' תנחומא יעקב אבינו נפה ברוח הקדש שעתידין יצר' לבנות משכן במדב' והביא ארזי' למגרי' ונטע' וגפר' ליסל' עמה' כשילאו ממצרי': ושמן

בעדן אדם ובניהן לא נולד כי אם בארץ כנען ועוד בשבעי' כפש ידרו אבותיך וכמי לא ידרו כי אם מולדת. והזכיר בתחלת הנדבה הנכבד שהוא הזהב והשני בנכבד שהם אדומים ואבני מלואים כי לא נמצאו רק אצל הנשיאים ולא כן הזהב בי ברזב הקהל נמצא והנה לא היה במעשה המשכן ברזל וכתוב בבית ראשון ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו: ומכלת. אמר יפת שהוא כלתות שחרות כי הוא מכלית כל הצבעים והכל ישובו אליו והוא לא יאבד במעט. אדם לעולם ואנו נסמוך על רז"ל שאמרו שהוא ירוק והוא אמר: וארגמן. כדמות אדום ובדברי הימים ארגמן ובלשון ערבי ארגומן וזה הצבע לא יהיה כי אם בצמר או במשי: ותולעת

שני. וכתוב ושני התולעת כמו מצור החלמיש חלמיש צור והגאון אמר בו קרי"מז כי הוא אדום רק אינגו כצבע הארגמן ובעבור תולעת אמרו רבים כי הוא משי: ושש. הוא הבד מין ממיני פשתים ימצא במצרים לבדו רק הוא לבן ואינו צבוע ושש ורקמה ממצרי' והגאון תרגמו בלשון ערבי עושר וידוע הוא עד היום: ועזים. שער העזים: ועורות אלים. שהם גדולים וזאת האומנות בארץ אלבו"למאס ונקרא גודמנסי: תחשים. מין חיה היתה ידועה בימים ההם כי כן כתוב ואנעלך תחש והנה כבר היה נודע: ועצי שטים. יש מקדמונינו שאמרו שיעקב אבינו נטעם ובני ישראל הוליאום ממצרי' בחלות משה והרחיה וכל אשר נמצא אתו כמו שנמצא אתו לצרכו ואם אמרנו כן יש לתמוה למה הוליאו עצי שטים כי מה צורך יש להם ומוד הנה המצרים חוסמים כי לזבוח הם הולכים ואחר כן ישובו על כן השאילום ואיך יוציאום קרשים רבי' אורך כל אחד מהם עשר אמות גם ברחבו' והם עברו על מצרים מקום המלוכה ומה היתה תשובה בשואליהם למה יוליכו עצי שטים והם הולכים לזבוח דרך שלשת ימים והנה לא ידענו אם קבלה היתה ביד אבותינו שמצרים הוליאום גם אמנם נסור אל משמעתם ואם סברת היא יש לבקש דרך אחרת ונאמר כי היה סמוך אל הר סיני יער עצי שטים ובאמת שם אמר להם ששם יתעכבו הרבה ואין עליהם ענן כאשר פירשתי לו עשה כל אחד סוכה והכשיאים עשו כדמות מנרות כל אחד כפי מעלתו וכרתו כל היער כי עם רב היה ועשו סוכות ומשה לא דבר להם דבר המשכן רק אחר יום הכפורים וזה מעט וכל אשר נמצא אתו: שמן

רלבג

ס"נטרך לסדר הכפרת לכניס שם הסדות ומוד הטיר בזה כי היום הכפרת כולת הנעדה הוא מכוון מעבי הסדות הנתן בפיך האדון וכבר יפגאר זה מדברינו בנדת כמוד כאשר בהכנה לאשר הכיליה להעשות זה בזה הלוקן. ובודאי לך שם ר"ל שמם שבן יי' בדברי מעל כאלו אבי מדבר מעל מהקשים ההוא כמו שהיה שמנין בהר סיני שנראה שם כבוד יי' בהנגיה הנבואה לשמה ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרובים אשר על ארון העדות וגו' כדי שיתפרסם להם כי משה אבי מגיע אליך לדבר שבנבואה כי זה שמה שיתירים להמנע הכפרת והכרובים בזה התוכר על ארון העדות:

ועשית שלחן שני שטים. "כ מעמים אורכו ושמה שמים רוחבו ואמה ושני חציה קומתו שם רגליו והיה מכוסה וכך שהוא מלמטן מאחרינו בנסוי הארון ומשים לו זר והב ר"ל שיקיף בו סביב מחוצה בזה שמה כמו שהיה המלאכות הייתי לעשות בזה כתוב אחר כדי שיזיקו בדברים אשר יפיעו עליו ולא יפגו שמנו. ומשית לו מסגרת מוסף סביב הנה זה המסגרת היה שם מקבועים בו רגלי המלאן לאחרנה הפלאות והיה עניו שמה כדי שיהלם בו הקשוק והקיר' ולקשוט מלשנו היה נ"כ שמה ומל המסגרת היו מכיסים המלאן כדי שלא יהיו קבועי' רגלי המלאן והיה זר והב סביב המסגרת כדי שיכנס המלאן בתוכו ויקשיר בו לאמתן שיהיה מקיף בכפרת זר מסגר אחר בארון ולמה אחר לעמת המסגרת מבין המסגרת מבין המסגרות שלא היו המסגרת המלאן רגלי המלאן ומסגרתו ואמנם כמהיו לעמת המסגרת היו נמשכים המסגרת והמלאן אחר בו יפד. קשרותיו הם הדמעים שהיו אוסין בהם לשם הפנים ומכיסים אותן בהן מן מעל מעל

קיט

ואל הזקנים. הילדוני' הם שרשו הם הנכבד: והנה אהרן. גם הוא בכור היה ואולי היה חור והוא מהשבטי' ושניהם ידיעו תחת משה על שובו וכבר פירשתי כי יתרו לא בא רק בשנה השנית: ויעל ויכס. וכבר כסה הענן בששה לחדש: וישכן. וכבר שכן הכבוד כי כן כתו' ורד יי' אל הר סיני ועוד ומש' נגש אל הערפל אשר שם האלהי: ויכסהו הענן. את משה ולחדש לא רשהו: ויקרא אל משה ביום השביעי. ולא יכל לדבר אל משה ולחדש לא רשהו: ומראה. הנה הכבוד כולו מכוס. ענן וברשהו הכבוד שם הם הנכבד היה נראה כאש אוכלת: ויבא ויעל אל ההר. הטעם אל רחש ההר שם הכבוד: ויהי משה בהר. שלא ירד וכתו' על אלה הארבעי' יום לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי וזה פלא גדול לא היה כמוהו לפנינו:

אשר נתן לבניו דת תמימה. אשר יוציא לאור כל תעלומה: יביעני דבר חכמה רזומה. בפרשת ויקחו לי תרומה:

וידבר בעלותו אל ראש ההר דבר לו על דבר המשכן והטע' שיעשו מקדש לשם הנכבד ושכון בתוכו ושם ידבר עם משה ולא יעלה אל ההר. מלת ויקחו לי בגזירת שוה לי שיסוד הנקרא ממקומו ויקרב אליו וכבה שיקח מאתו ויתן לי וכבה קחי לי מעט מים: וזאת. אמר הגאון לא מצאנו כסף במשכן כי אם כסף פקודי העדה אם כן אך כהזב כי הכסף נדבה והוא השיב כי כסף אחר היה נדבה לצורך שלחן כסף כי לא יתכן שלא יהיה שם שלחן לחקן עליו שום דבר או לחתיך או לרחון עליו ולחצוצרות ולמזרקים לפי דעתי אין צורך כי הכתוב לא חשש להוליא דבר אחד מעשה עשר דברים כי החמשה עשר היו נדבה וכמוהו אלה בני יעקב אשר יולד לו

ויסכן. ה' נמ' ויסכן כבוד יי' על הר סיני. ויסכן הענן המדבר פארן. ויסכן ישראל נסע מדד. ויסכן בירושלם עד עולם. ויסק ערים נכחדות. לאחר שכבוד יי' ששכן על הר סיני הי' עמהם לעולם כל זמן שלא הרשיעו מעשיהם אבל מהרשיעו ויסכן ערים נכחדות ואחרי הבית הנפתלקה השביעה:

תרומה

ויקחו לי תרומה. פתח ישראל לבאן פיום כמו לכבוד על לב ירושלם בשביל שהיה בו חברון פיוסף ואית'מדר' ח"ר אהבו ומה לעשות משכן כ"ד וכפרה ליישראל. לאחר דבר אל בני ישראל לשון פיום הדמחקים את ישראל ומיעלין את המונן מה הבא עליהן. תרומה אותיות מ"ם תורה שהתורה נתנה לא' יום היא לאוכלי הרוח' כהבית דאמרי' לא נתנה התורה אלא לא' כלי המן' שניה לה לאוכלי הרוח מה וזהו ויקחו לי לשמי שכל מי מעוכב בתורה כאלו לוקח לי שאין לו הכ"ה בעולם אלא תרגם אמות של הלבה בלבד. ומכל כן סמך פרשה ויקחו לי תרומה לפרשת של תורה: ויקחו לי תרומה. עשה לי מקום מקדש אחד שבתר הבית מזו הרומה שהיא אחד מהתרומים שהרי הר הבית ת"ק על ת"ק ומקום האחר הוא ק' על ל' שהוא אחד מ' של ת"ק וה"ק. סמך לילה לויקחו לי הרומה ומו אזן אכילת הרומה בלילה בהתנו מעשה בהכהנים בנכסין לאשה מהרומתן שהיא נאת הבכורי': ויקחו לי. לי עולה מ"ה היינו עין יבה אחד מזו: מלאת כל. כל עולה חוטי'. היינו ביניני אחד' עב': מלאת כל. ר"ת עולה ס' היינו עין רמה אחד מס': אל בני ישראל ויקחו לי תרומה בני' לא בני ישראל יהיו תורמין לא הבנו': הקחו את תרומתי. ולא לאחר תקח. אחרי נתנין לדקה בפחות מעכים. תקחו בגמ' שנים קחו: שמן

אמרי נעם

ויקחו לי כפן פרשת תרומה לבעיל דכתיב ע"ם דקדוק עין יפה אחד פרנסי' ור"ל עינו לי תרומה נפרין יפה:

מ"ע ספורנו

ואל הזקנים אמר. נגשתי אל דאם הבל כמו שנהגו הבל ית' בפרת אנה אלי סברה: ויהי בהר. בכל עמם שעלה שם אבלו אחרון ואיכן הקרב אליך את אהרן אחיך. והכה לא נזכר שכם לוי לשרת עד אחר העשה בעגל בפו שהעיד בתורת נעמת הנה הנדול ה' את שבט הלוי לשרתו ולברך בשמו. אמר מה כן מבכל עמם שעלה עמה לבר שהה מרכבים יום ומרבעים לילה ובעמם אשר בה הוא זה התכלית היפה ויפה הוא מלאכת המשכן ומחר שמים מלאכת המשכן ומחר שמים מלאכת המשכן ומחר שמים

כישחא לאנהרותא בוסמיא למשח דרבותא ולקטורת בוסמיא: אבני בורלא ואבני אשלמותא לשקעא באפודא ובחושנא: ויעבדון קדשי כל די אנא מחזי יתך ית דמות משכנא וית דמות כל כנוהי וכן תעבדון: ויעבדון ארונא דאעי שטין תרתין אמין ופלגא אורכיה ואמתא ופלגא פותיה ואמתא ופלגא רומיה: ותחפי יתיה דהב דכי מגיו ומברא תחפיניה ותעביד עליהי דיר דדהב סחור סחור: ותתיך ליה ארבע עיזקן דדהב ותתן על ארבע זויתיה ותרתין עזקן על סטריה חד ותרתין עזקן על סטריה תיניינא: ותעביד אריחי דאעי שטין ותחפי יתהון דהבא: ותעיל ית אריחי בעזקתא על סטרי ארונא למיטל ית ארונא בהון: בעזקת ארונא יהון אריחיא לא יעדון מיניה: ותתן בארונא ית סהדותא די אתן לך: ותעביד

שמן למאור · לצורך המאור כמשפ': אמרו חכמי הדור כי טעם ולקטורת הסמים הפוך וכן הוא הסמים בעבור קטרת אם כן למה לא נאמר כן ולשמן המשחה בסמים ועוד את הבושם ואת השמן למאור ולשמן המשחה ולקטורת הסמים והנכון בעיני שמלת בסמים כוללת לשמן המשח' ובסמים שהם מעורבים עם הסמים לקטורת וככה קבלת האמת: וחכמי שוהם · כוללת כל האפוד וחחל מהחשן: ומלואים · עוד אפרש: ועשו · נקרא מקדש בעבור היותו משכן הפה הקדוש: מרלה אוהל · במראה העין כי מרלות יחזקאל היו בחלו' עבודה והוסיף ה"א הידעת ואמר המשכן אחר שהזכיר מקדש · תוספת וי"ו וכן תעשו לצורך הכלים כי בתחלה ועשו לי מקדש: ועשו · בעבור שאמר בתחלה ועשו לי החל ככה ועשו ארון ולא יגעו אם זאת המדה בחוץ או בפני' והנה הם היו בחוץ יהיה עבר הארון מצפ' מבית ומחוץ מב' העברים הלי אמה עד שתהיה מדת כל לוח הברית אמה אורך ואמה רוחב ואם אמרנו שגם הקומה הלי אמה תהיה כל הבן כבדה מאד אולי נתן הפה כח רב לידי משה שהיו כבדים להוריל לוח אבן ביד אחת · וכתוב משני עבריהם אולי כן היה כי הלוח הוא גוף מעוקב שים לו שפה עבריה וככה כתוב כי שלשה ארונות היו ויש לתמוה על הכבדות ועוד כי עובי הכפרת טפח ועוד כי ראינו שלא היה זהב התנופה רק פחות מן חלק אחד מג' אלפים זהרנע מאות מהזהב שהגיע דוד והנה הכרובים היו עני שמן גם מזב' הקטורת לא היה כלו זהב והיה שוה לפי הסברא כי הגיפוי למראה העין הוא ומעט הזהב יכנס בגפוי הלא הראה כי הקדשי והבריחי והשלחן ומזב' הקטורת כלם מצופי' ואין דבר שהיה זהב כלו רק המנורה ואחר שעשו האהרן זהב היה צורך לעץ ויוכיח על הגפוי כי הנה החולם והבית נפה שלמה זהב: זר זהב · מגזרת מרחי ורבעי זרית: פעמותיו · הפשתי בכל המקרא ולא מצאתי פעם שהיא זוית רק מלשון רגל רגלי עני פעמי' דלי' ויפס לדרך פעמיו מה יפו כעמיך ורבי' ככה על כן הוצרכתי לפרש כי רגליה היו לאהרון כי דרך בזיון הוא שיבב · האהרן בהרץ ועוד מה טעם לומר ושתי טבעות זהב בתוספת הו"ן ואילו היו הראשונות היה כתוב שתי טבעות שהם ארבע טבעות זהב שהזכיר כמשפט הלשון ויש מחכמי דורינו שהבין זה ואמר כי הבדי' הין מושמי' באהרון בטבעות שהיו על הפעמוני' וכאשר יגעו לשא' את האהרון יוסרו מהטבעות הפלייות ויוסמו בטבעות העליונות וכן כתוב ונמו בדיו ולפי דעתי שהבדים אחר שהוסמו בטבעות העליונות הלא הוסרו מפה כי כן כתוב לא יסירו ממנו · ופירוש ושמו בדיו על הכהנים שהיו משמיים בדי האהרון בכתפות הקתיים וכאשר הופה האהרון בדבר הוצרך להיותו סמוך אל הקיר שיסובו הכרובים על האהרון ועל בדיו על כן האריכו קלה כל אח' מהבדים והנה הל' הטבעות הפלים היו ליופי ותפארת כמשפט האהרונים: בטבעות · שהם על מלעות האהרון: ונתת · הלוחות הם העדות כאילו הם כמו שטר כתוב' והם לוחות הברית והעד הנאמן ויקח ויתן את העדות אל האהרון ואנוד כי לא כתב משה ספר תורה וספר התורה שמוהו הכהנים מצד ארון ברית יי' מחוץ ועוד כתוב אין באהרון רק שני לוחות מבנים ומחלוקת היא יש לשאול הנה הכתוב אמ' למשה ונתת אל האהרון הלוחות אשר אתן אליך וכתוב ויתן אל משה ככלותו לדבר אתו והנה שברם ולא מלא מלות הפה ויש להשיב אולי בעבור זה אמרו חכמינו כי שברי הלוחות הן מונחים באהרון ואין הכתוב מכחיש דבריהם כי הראשונים לוחות הברית הם ועוד נוכל להשיב כי הכתוב לא דבר רק על הלוחות השניות ואין כעל מחלת אשר אתן אליך כי הנה כתוב גם עליהם ויתנם יי אלי ועוד הנה לא מצאנו שיעשה האהרון ויפס שם הלוחות הראשונות כי הפה יודע כי ישברם משה רק אמר על הלוחות שפכלם משה ועשית לך ארון עץ וקדמוניו אמרו כי אין זה האהרון שעשה בצלאל ונכון הוא ועל דרך הפשט איני רחוק בעיני כי על האהרון שעשה בצלאל ידבר וכן כתוב ועשו ארון עצי שטים ואין עשה לשאול אבה הלוחות עד שהוקם המשכן כי אין צורך להזכיר זה בעבו' שהזכי' ואשי' את הלוחות באהרון אשר עשיתי והנה הם אמרנו כי יספר המעשה כאשר היה אע"פי שלא נדע מעשה למה יזכיר זה והנה מה נעשה בכתוב אחר כך ויהי שם כאשר צוני זה לאות כי ידבר על הלוחות שפם משה באהרון הברית והם שם עד היום הזה וזה מעשה ויהיו שם עד היום הזה גם לאות ולעד כי ספר התורה לא היה באהרון כי בתחלה שם הלוחות באהרון ואחר כן הכפורת עם הכרובים והנה שכן הכבוד על הכרובים ויש"א הכרובים אם כן איך יבי' משה ספר התורה בשנת הארבעים בתוך האהרון אם לא יסיר הכפורות עם הכרובים מעל האהרון ואין צורך לכל זה: ועשית

חזקוני

אמן לאלות · כל עניני הכר' מתקני הכנין שלין דרך לחלך לגה אל ביתו אל שיתקנו בו אורה ומלאותו שמן עניהו יקנו לצורך המשכה לקרש בו כל הענין: בשמים · בגולים בשמן המשמה דרך אלכים לבם להם בית קודש שיכנסו בו: ולקטרת הסמים · סרסהו והסמים לקטרת ואין לאמר בשמים לצורך קטרת הסמי' שהרי בכל מעשה הקטרת לא היו בו בשמי' כגל אלא סמים · לאפוד ולחשן · לאפוד ולחשן המיוחדים לבגדי הכהן הגדול: ועשו לי מקדש · לי בית מיוחד בשם המקדש ולא לאחר: ועשו לי מקדש · לך בשים בשמן המשכן ואם תעשו את המשכן וכן תעשו את הכלים כמו שמראים אתה: ככל אשר אני מראה אותך · ועשו ארון · והם עשו את המשכן ואת הכלים יכנסו אל הארון וכן מצינו בם מקד · בכל לך שני לוחות: ועשית לך ארון עץ והוא עשה האהרון תחלה כדכתיב ולאחר ואמר ואמר לך · לוחות ובכדר שכן כדורין בפרש' הראהו הקב"ה לשה כדכתיב בכל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית · כל כליו וכן תעשו ם"ת הראה תחלה תבנית המשכן ואם"כ תבנית · כל כליו בכלים כדכתיב ועשו ארון ונו' לפי שהם עיקר: וגפית אותו זהב · לגלות אל הזהב בגמלא בגמלא ולא יהא כגד לבשלה ולא יהא כגד לבשלה ולא יהא כגד לבשלה: סביב · מוקף בלא סדנים ובלא פסולת: זר זהב סביב · לכסות את שפתו של מעלה סביב כשלבהו ומבחוץ מדין לא היו מגופין פני עביו של מעלה והעזן כדאמר משה: ויצקת לו ארבע טבעות · קטנות שהיו מן הארון מגבו ולא לי בשמתי · מטני נדי דחנו ו"מ פעמותיו · רגליו כמו מה יפו פעמיך בנעלים רגלי בני פעמי דלי' אין נאה לבית הארון מיוגם בחוץ ע"ג קרקע: ג' טבעות לאריכים גדולים לרוחם נתים לבדים ושתי טבעות אלו קטנים בטבעות וכשהיו מניחין את הארון היו הטבעות הגדולים נכפלים עם הבדים ונתלין שם שלא היה רוצה הקב"ה שיהיו הבדים בטבעות · על צלעו הלאת גב · טבעות על צלעו הטבעים · היינו על ד' פעמותיו וארכו של ארון היה מגשמן לדרוש בין הבדים עשה ארון יהיו הבדים ובתיב והבאת את הבדים בטבעות אל הצלעות · ר' יוסי בר' חנינא אמר כתיב בטבעות היו מתפרקים והולכין ובאין לאוכן הא כיצד מתפרקין ואין נכנסין בראשיהן היו עבין הכניסו ראש אחד בטבעות כאחנא היו דקין הלכך לא היו נכנסין בטבעת אלא ובאין ושמו בדיו אלא אל אינו נכנסין בנתת מהן לפי שהן עכין בראשיהן ובכי מיתיבי · והכי פרש"י נב"ב לו · ד"א כאן נב"ב · ומכל מעשה שעשה את הבדים בארון ונב' במדבר כתיב ונגה אהרן הבדים ולהבנים · נסבנו · ולפי הפשט הבדים עומדים בהוקן בטבעו' שבמיהיו נכנסין את הארון ויעלו הרים וירדו בקעו' לא ירד אהרון על כתפו' מנסיון אלא מחוץ ל' מרגין בכל ל' מרגין הבדים והטבעו' כתוב' בהם · ד"א לא יסירו מחוץ לפי הפשט אין צורך בבדים אלו להכרים כי אין בהם סוס טירוד ודוקק בהם לפי שהם נקב' מקדשים שאין יגע בהם ונכנס בו רק כהן גדול ד' פעמים ביום ל' נכנס אבל בחוצה הנפשת הכתוב בשנר שהכל בכבשן ונגלין בו אם יהיו הטבעות תדיר בו יהיו טרודין ודוקקין הנכנסין והיונלין לפי' ל' ל' שיהיו שם אלא בשעת הקטרת בלבד ויהיו הבדים בטבעות נשלת אותיו: ונתת אל האהרון וגו' · כסוף זה ניתן שעם לדברי מלאכתה לזהר ם כתנו קדושה באהרון שהרי הבדו' נתון בו אל האהרון אל מעשה נתקו' כי"ת דנגלה ויטלנ אל תוך מרפת הפרה ונתן עליו מים אל כלי: ועשית

אבן עזרא

אמרו חכמי הדור כי טעם ולקטורת הסמים הפוך וכן הוא הסמים בעבור קטרת אם כן למה לא נאמר כן ולשמן המשחה בסמים ועוד את הבושם ואת השמן למאור ולשמן המשחה ולקטורת הסמים והנכון בעיני שמלת בסמים כוללת לשמן המשח' ובסמים שהם מעורבים עם הסמים לקטורת וכה קבלת האמת: וחכמי שוהם · כוללת כל האפוד וחחל מהחשן: ומלואים · עוד אפרש: ועשו · נקרא מקדש בעבור היותו משכן הפה הקדוש: מרלה אוהל · במראה העין כי מרלות יחזקאל היו בחלו' עבודה והוסיף ה"א הידעת ואמר המשכן לאחר שהזכיר מקדש · תוספת וי"ו וכן תעשו לצורך הכלים כי בתחלה ועשו לי מקדש: ועשו · בעבור שאמר בתחלה ועשו לי החל ככה ועשו ארון ולא יגעו אם זאת המדה בחוץ או בפני' והנה הם היו בחוץ יהיה עבר הארון מצפ' מבית ומחוץ מב' העברים הלי אמה עד שתהיה מדת כל לוח הברית אמה אורך ואמה רוחב ואם אמרנו שגם הקומה הלי אמה תהיה כל הבן כבדה מאד אולי נתן הפה כח רב לידי משה שהיו כבדים להוריל לוח אבן ביד אחת · וכתוב משני עבריהם אולי כן היה כי הלוח הוא גוף מעוקב שים לו שפה עבריה וככה כתוב כי שלשה ארונות היו ויש לתמוה על הכבדות ועוד כי עובי הכפרת טפח ועוד כי ראינו שלא היה זהב התנופה רק פחות מן חלק אחד מג' אלפים זהרנע מאות מהזהב שהגיע דוד והנה הכרובים היו עני שמן גם מזב' הקטורת לא היה כלו זהב והיה שוה לפי הסברא כי הגיפוי למראה העין הוא ומעט הזהב יכנס בגפוי הלא הראה כי הקדשי והבריחי והשלחן ומזב' הקטורת כלם מצופי' ואין דבר שהיה זהב כלו רק המנורה ואחר שעשו האהרון זהב היה צורך לעץ ויוכיח על הגפוי כי הנה החולם והבית נפה שלמה זהב: זר זהב · מגזרת מרחי ורבעי זרית: פעמותיו · הפשתי בכל המקרא ולא מצאתי פעם שהיא זוית רק מלשון רגל רגלי עני פעמי' דלי' ויפס לדרך פעמיו מה יפו כעמיך ורבי' ככה על כן הוצרכתי לפרש כי רגליה היו לאהרון כי דרך בזיון הוא שיבב · האהרון בהרץ ועוד מה טעם לומר ושתי טבעות זהב בתוספת הו"ן ואילו היו הראשונות היה כתוב שתי טבעות שהם ארבע טבעות זהב שהזכיר כמשפט הלשון ויש מחכמי דורינו שהבין זה ואמר כי הבדי' הין מושמי' באהרון בטבעות שהיו על הפעמוני' וכאשר יגעו לשא' את האהרון יוסרו מהטבעות הפלייות ויוסמו בטבעות העליונות וכן כתוב ונמו בדיו ולפי דעתי שהבדים אחר שהוסמו בטבעות העליונות הלא הוסרו מפה כי כן כתוב לא יסירו ממנו · ופירוש ושמו בדיו על הכהנים שהיו משמיים בדי האהרון בכתפות הקתיים וכאשר הופה האהרון בדבר הוצרך להיותו סמוך אל הקיר שיסובו הכרובים על האהרון ועל בדיו על כן האריכו קלה כל אח' מהבדים והנה הל' הטבעות הפלים היו ליופי ותפארת כמשפט האהרונים: בטבעות · שהם על מלעות האהרון: ונתת · הלוחות הם העדות כאילו הם כמו שטר כתוב' והם לוחות הברית והעד הנאמן ויקח ויתן את העדות אל האהרון ואנוד כי לא כתב משה ספר תורה וספר התורה שמוהו הכהנים מצד ארון ברית יי' מחוץ ועוד כתוב אין באהרון רק שני לוחות מבנים ומחלוקת היא יש לשאול הנה הכתוב אמ' למשה ונתת אל האהרון הלוחות אשר אתן אליך וכתוב ויתן אל משה ככלותו לדבר אתו והנה שברם ולא מלא מלות הפה ויש להשיב אולי בעבור זה אמרו חכמינו כי שברי הלוחות הן מונחים באהרון ואין הכתוב מכחיש דבריהם כי הראשונים לוחות הברית הם ועוד נוכל להשיב כי הכתוב לא דבר רק על הלוחות השניות ואין כעל מחלת אשר אתן אליך כי הנה כתוב גם עליהם ויתנם יי אלי ועוד הנה לא מצאנו שיעשה האהרון ויפס שם הלוחות הראשונות כי הפה יודע כי ישברם משה רק אמר על הלוחות שפכלם משה ועשית לך ארון עץ וקדמוניו אמרו כי אין זה האהרון שעשה בצלאל ונכון הוא ועל דרך הפשט איני רחוק בעיני כי על האהרון שעשה בצלאל ידבר וכן כתוב ועשו ארון עצי שטים ואין עשה לשאול אבה הלוחות עד שהוקם המשכן כי אין צורך להזכיר זה והוצרכתי לפי' הזה בעבו' שהזכי' ואשי' את הלוחות באהרון אשר עשיתי והנה הם אמרנו כי יספר המעשה כאשר היה אע"פי שלא נדע מעשה למה יזכיר זה והנה מה נעשה בכתוב אחר כך ויהי שם כאשר צוני זה לאות כי ידבר על הלוחות שפם משה באהרון הברית והם שם עד היום הזה וזה מעשה ויהיו שם עד היום הזה גם לאות ולעד כי ספר התורה לא היה באהרון כי בתחלה שם הלוחות באהרון ואחר כן הכפורת עם הכרובים והנה שכן הכבוד על הכרובים ויש"א הכרובים אם כן איך יבי' משה ספר התורה בשנת הארבעים בתוך האהרון אם לא יסיר הכפורות עם הכרובים מעל האהרון ואין צורך לכל זה: ועשית

רש"י

ושמן למאור · שמן זית זך להעלות נר תמיד: בשמים לשמן המשחה · שנעשה למשוח כלי המשכן והמשכן לקדשו והוצרכו לו בשמים כמו שמפור' בכי תשא: לקטורת הסמים · שהיו מקטירי' בכל בקר וערב כמו שמפורש בואתה תצוה ולשון קטורת העלאת קיטור ותמרות עשן: אבני שהם · שוכב על עובי הכתפים עולה הזר למעלה מכל עובי הכפרת כל שהו והוא סיומן לכתר תורה: ויצקת · לשון מתכת כתרגו': פעמותיו · כתרגו' זוייתיה ובזוויות העליונות סמוך לכפרת היו נותנים שתים מכאן ושתים מכאן לרחבו של ארון והבדים נתונים בהם ואורכו של ארון מפסיק בין הבדים אמתים וחצי בין בד לבד שיהיו שני בני אדם הנושאי' את הארון מהלכין ביניהם וכן מפורש במנחות בפרק שתי הלחם: ושתי טבעות על צלעו האחת · הן הן ארבע טבעות שבתחלת המקרא ופירש לך היכן היו והו"ו זו יתרה היא ופתרונו כמו שתי טבעות ויש לך ליישבה כן ושתי מן הטבעות האלו על צלעו האחד · צלעו · בדי · מוטות: לא יסורו ממנו · לעולם: ונתת אל הארון · כמו באהרון: העדות · התורה שהיא לעדות ביני ובינכם שלויתי אתכם מצוות הכתובות שם: כפרת

אמרי נועם

אמנם שהם אמנם תלויים לאחר ולאיזון לא קחי אתרוייהו אלא לאחוד קחי אחכני הפוהם שפתי אבנים ביו בחפוד ולאיזון קחי אחכני אלוים ולפי שכתוב בו אתלאת בו אלאת אלן נקרא אמנם תלויים ובה"ג יש נתהלים התנביהו לבנת המשפלי לראות בשתים ובארץ אין הפלה כי אם בשתים אלא אמנים קחי התנביהו לבנת והפשפלי לראות קחי בארץ לראות · ואן אמנים הין אלא תרב · פחללי דשב

מ"ע ספורנו

ומכנתי בתוכם בכל אבר אני מרמה מותן וכו' · מקבן ביניה לקבל תפלת ומכנתים בתוכם בתוכן מתני מרמה אותן אכיתי בהר על הכפר בין שני הכרובים הם הקבנית המשכן ומם תבנית כל כלי כי מענה הבנית המשכן אמר על כרובי הכם מרבי מותלי מעבל לו הנרתים לנרתים מהם נקרא הקדשים נשני מחברות מחוברות נקרשים לרוות לאחדים לעבוד לבדם מן רמי מהי הנרתים לכל ישראל קדושי מחוברים אל המקום לכנין לאחדות ונקרא הקדשי' נתן סמרים תוך נוף הנופה ואם מבית ומחוץ כמפרש ז"ל בזה (יומא פרק כא לא) כל ת"ם מתן תוכו כבדו מינו ת"ם · ואל מותו כבדו מהם המרון נתן כפרת כלו והב עורה על כלם מלדים בלתי מחובר עתו כלל וכן כרובים בהיכם הים אל אחיו מרים על מעלת המלכת המשכן והבלתי הה נכנים אל בתרי בתפרו אל הכפרת יהיו פני הכרובים יהיה בתפרו בכל המקום כו' מבנת מלון: מעשה אלון: אמת מבנות אל נלעו כמלת · הנר המרון יקדים נגלה בזה אם כן שמרבעתם תהיינה אל ל' זוויות המזבח ובזה נם כן אלא תוסבנה אל הכרובים בנכרתים בלבית אתים מהן אל נלעו המלת ואתים מהן אל המכנית: ונתת אל האהרון · בחר שנינו מהיותו כלי כלתי נתות לבנות מוס זכרת: ויהי

בפרת · כסוי על הארון שהיה פתוח מלמעלה ומניחו עליו כמין דף : אמתי׳ וחצי ארכה · כאורכו של ארון ורחבה כרחבו של ארון ומוכחת על עובי הכותליס ארבעתם וחף על פי שלא נתן שיעור לעוביה פירשו רבותינו שהיה עובי׳ טפח : כרובים · דמות פרלוף תינוק להם : מקשה תעשה · שלא תעשם בפני עצמ׳ ותחבר׳ בראשי הכפר׳ לאחר עשייתם כמעשה צורפים שקורין שולד׳ריז אלא הטיל זהב הרבה בתחל׳ עשיית הכפר׳ והבה בפטיש ובקורנס באמצע ורחשין בולטין למעלה וצייר הכרובי׳ בבליטת קצותיו · מקש׳ · בטרין בלע״ז כמו דא לדא נקשן :קצו הכפרת · ראשי הכפרת : ועשה כרוב אחד מקצה · שלא תאמר שניס כרובי׳ לכל קצה וקצ׳ לכך הוצרך לפרש כרוב אחד מקצה מזה : מן · הכפרת עצמה תעשו את הכרובי׳ זהו פירושו של מקשה תעשה אותם שלא העשם בפני עצמם ותחבר׳ לכפרת . פירשי בנפיס · שלא תעש בכנפיהם שוכבי׳ אלא פרוס וגבהי׳ למעל׳ מכל ראשיהם שיהא עשרה טפחים בחלל שבין הכנפי׳ לכפרת כדאיתא בסוכה : ואל הארון תתן את העדות · לא ידעתי למה נכפל שהרי כבר נאמר ונתת אל הארון את העדות ויש לומר שבא לומר שבעודו ארון לבדו בלא כפר׳ יתן מחלה העדות לתוכו ואחר כך יתן הכפר׳ עליו וכן מצינו כשהקי׳ את המשכן נאמר ויתן את העדות אל הארון . ואחר כך ויעש את הכפרת על הארון מלמעלה : ונועדתי׳ לך שם · פירשו בלשון מועד לך לדבר עמך אות: מקום אקבע למועד שהבא שם לדבר אליך : ודברתי אתך מעל הכפרת · ומקום אחר הוא אומ׳ וידבר יי׳ אליו מאהל מועד לאחר זה המשכן מחוץ לפרכת כמלאו שני כתובין מכחישין זה את זה כח הכתו׳ האלישי והכריע ביניהם ובא משה אל אהל מועד ושמע את הקול מדבר׳ אליו מעל הכפרת וגו׳ משה היה נכנס למשכן וכיון שבא בתוך הפתח קול יורד מן השמים לבין הכרובים ומשה יוצא ונשמע למשה באהל מועד : ואת כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל · הרי יי׳ז זו יתירה ומפלה וכמה הרבה במקרא וכה תפחר ואת אשר אדבר עמך שם את אשר אדבר אותך אל בני ישראל הוא : קומתו · גובה רגליו עם עובי השלחן : זר זהב · סיגר לכתר מלכות שהשולחן שם עושר וגדולה כמו שאומרין שולחן מלכים · מסגרת · כתרגומו גלנפא ונחלקו חכמי ישראל בדבר י״מ למעלה היתה סביב לשולחן כמו לבזבזין שבשפת שולחן שריס ויש אומרי׳ למטה היתה תקועה מרגל לרגל בארבע רוחו׳ השלחן ולף השלחן שוכב על אותה מסגרת . ועשית זר זהב · הוא זר האמור ופירש לך כאן שעל המסגרת היתה : לעומת

ועשית כפרת · כדמות מכסה ואמר יפת כי כמוהו לכפר עליו כמו כסוי חטאה ולפי דעתי שמלת לכפר עליו מגזרת כופר והנה זה מפורש ונתנו איש כופר נפשו ונשם כחוב לכפר על נפשותיכם ועובי הכפורת לא נזכר · ועשית · אמרו קדמונינו כי צורת כרובים כשני נערים ופרשו כרוביא בלשון ארמית וה״כף מפרת וגכון דברו שהיו כצורת ילדי׳ אם היה קבל ושמו המלה לזכר כמו מלת חנוכה כי כ״ף כרוב שורש והעד והיו הכרובי׳ כי הה״ה ה״ה הדע׳ ואינה לתימה כה״ה הכמכת מכהו הכהו וכאשר חפשתי על מלת כרובי׳ הנה הוא צורת כמו את כרוב ממשח הסיכך אמר יחזקאל כי רהה ד׳ פני׳ לחיה ואחד מהם פני שור ובמקום אחר על החיה בעצמה תחת שור פני הכרוב והטעם הצורה שהזכיר בפעם הראשונה ואמ׳ באחרונה היא החיה אם ראיתי תחת אלהי ישראל בנהר כבר ואדע כי כרובים המה וקרא כל הד׳ כרובים והנה הכ״ף שורש : מקשה · כמו שוה וכמוהו תחת מעשה מקשה · ופי מעשה כמו לא עשה את שפמו · ומעשה משני שהיה מרחק כל כרוב שוה מקצה הכפורת : כרוב · הנה הכרובים על דרך ההוך על כן הבדיל על רוחב הארון ומערער אמר כי לא יקרא אלא רק על דרך האורך ורחיתו לצלע המשכן הצפונית ותשובתו בצדו וחמש בריחי׳ לקדשי אלע המשכן לירכתים ומהכפורת בעצמה עשו את הכרובים על שני קצות הארון : והיו · אמר יפת כי אל הכפורת יהיו פני הכרובים אל אמצע הכפרת · ולפי דעתי כי לא היו פני הכרובים עומדים צורת נגבה על כן פניהם מעט פונים אל הכפורת : ואל הארון · כמשפט הלשון וכבר הייתי נתן העדות בארון ואחר תשים הכפורת : ונועדתי · לא אבין איך יכחיש זה הפסוק פסוק וידבר יי׳ אליו מאהל מועד ואמר כי אהל מועד שם כולל את המשכן ואת כל אשר בו ואין צריך למכריע · ונעשה יי׳ ואת כל אשר אצוה ככה הוא אלה ודברתי מעברת אחרת כאילו כתוב ודברתי אחר מעל הכפורת מבין שני הכרובי׳ ולא הזכיר הדבר המדובר והטעם שאדבר אתך להודיע סודי ולהשיב על שאלתך ודברתי את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל למה הזכיר הפס הארון בתחלה כי כתוב את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו ומנהג הלשון לבאר האחרון שבכלים בו כמו ואתן ליעקב את יעקב׳ ואת עשו ואתן לעשו על כן החל ופירש כלי המשכן והחל מהנכבד ואחר כן השולחן והמנורה ואחר כן את המשכן תעשה והנה משה כאשר הקהיל כל העדה החל לאמר להם בתחלה המשכן והאהל ואחר כן האהרן ואין צורך שילמד אדם את משה ויש לתמוה למה לא הזכיר מזבח הקטרת רק המשכן והנה בדרך משל כי הכבוד לא ימוש על כן האהרן דמו׳ כסא והנה מנורה ושולחן ערוך על כן לא הזכי׳ מזבח הקטורת רק אחר מזבח העולה בעבור שיזהיר ולא תעלה עליו עולה ומנחה ונסך ומשה הזכירו לבני ישראל אחר המנורה וכן במעשה : ועשית · אין ספק כי עובי השלחן עם קומות הרגליס היא המדה הנזכרת : ועשית · המסגרת למעלה כמשפט השולחנו : ועשית זר זהב · עתה פי׳ כי הזר שהזכיר בתחלה יהיה סביב המסגרת : ועשית · ארבע הפאות מזרח ומערב ולפון ודרום : לעומת

רשי

ועשית כפרת זהב טהור אמתים וחצי ארכה ואמה וחצי רחבה :

ועשית שנים כרבים זהב מקשה תעשה אתם משני קצות הכפרת :

ועשה כרוב אחד מקצה מזה וכרוב אחד מקצה מזה מן הכפרת תעשו את הכרבים על שני קצותיו : והיו הכרבים פרשי כנפים למעלה סוככים בכנפיהם על הכפרת ופניהם איש אל אחיו אל הכפרת יהיו פני הכרבים : ונתת את הכפרת על הארן מלמעלה ואל הארן תתן את העדת אשר אתן אליך : ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרבים אשר על ארן העדת את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל : פ

ועשית שלחן עצי שטים אמתים ארכו ואמה רחבו ואמה וחצי קומתו : וצפית אתו זהב טהור ועשית לו מסגרת זהב סביב : ועשית לו מסגרת טפח סביב ועשית זר זהב למסגרתו סביב : ועשית לו ארבע טבעת זהב ונתת את הטבעת על ארבע הפאת אשר לארבע רגליו : לעמת

ועשה ג׳ ר״פ יסי׳ לי מטעמים · כרוב · מכנסי בד : הכרבים כל אדרת׳חס׳ ונביא׳וכתוב׳ מלאים במי״ג חס׳יסי׳וישלח העם שילה · מבעלי יהודה · ועשר באמה הכרוב השני · ויפרש · את כנפי הכרבים · ויסבו הכרבים על הארון על בדיו · ויתפלל הזקיהו · והבה · ואראה והנה אל הרקיע · וישלח הכרוב את ידו · ומלא הפניך נחלי אש · והכרבים עמדים מימין לבית · ויראו לכרבים תבנית יד · וישלח הכרוב את ידו מבינות · תנייג׳דפס ק:פרשי ב׳חס יסי׳והיו הכרבים · ויחברו:ופניהם ט׳יסי׳אחרנית · והיו הכרבים · ויהיו חכרבים · וידי אדם · ופניהם :כנפיהם פרודות · ופניהם קדמה והמה · מח ץ ל׳ ער הפנימי לשכות :כנפי הכרבים· דד״ה · ופניהם אל יחפרו : י״ר פסו דאית בהון על אל אל ויסי׳מצויין בסדר וישמע יתרו : ונתת נתת כ״ט חס ה׳בקרייא ויסי׳ונתת כוס פרעה:ונתת אל הארן· ונתת את הכפרת על הארן· ועשית לו ארבע טבעות · ונתת על השלחן לחם · ונתת את הכפרת על הארן · ועשית על החשן שרשרות · ונתת אל חשן המשפט · ונתת אתם על סל · ושמת את המצנפת · ואת האיל תנתה · ולקית את בסף הכפורים · ועשית כיור נחשת · ב׳בו · ונתת את הכיור ב׳בו · ושמת את החצר סביב · ונתת עליה שמן · ונתת על המערכת לבנה:ואתה תשמע מן השמים · ואתה תשמע השמים ב׳בו · המלכים · אתה נתת ביד עבדך · נתת ידשת יראי · מן היום הראשון · ולחם משמים נתת · ורוהך הטובה נתה · יהם כמלכותם · ב׳בו : נת נה אליך ה׳נמסר בסדר ראה אנכי : וג עדתי ב׳א׳חס׳וא׳מל׳יסי׳ונועדתי לך שם·ונועדתי שמה לבני ישר׳ · קרמה מל׳:צותה את כל אשר ג׳יסי׳ונועדתי לך שם · נביא אקים להם מקרב · והיה המקום אשר יבחר יי׳ :

אבן עזרא

וְעָשִׂיתָ כַּפֹּרֶת זָהָב טָהוֹר אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכָּהּ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבָּהּ :

ג׳ וְעָשִׂיתָ שְׁנַיִם כְּרֻבִים זָהָב מִקְשָׁה תַּעֲשֶׂה אֹתָם מִשְׁנֵי קְצוֹת הַכַּפֹּרֶת :

ג׳ רש״ וַעֲשֵׂה כְרוּב אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה וְכְרוּב אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה מִן הַכַּפֹּרֶת תַּעֲשׂוּ אֶת הַכְּרֻבִים עַל שְׁנֵי קְצוֹתָיו : וְהָיוּ הַכְּרֻבִים פֹּרְשֵׂי כְנָפַיִם לְמַעְלָה סֹכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל הַכַּפֹּרֶת וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל אָחִיו אֶל הַכַּפֹּרֶת יִהְיוּ פְּנֵי הַכְּרֻבִים : וְנָתַתָּ אֶת הַכַּפֹּרֶת עַל הָאָרֹן מִלְּמַעְלָה וְאֶל הָאָרֹן תִּתֵּן אֶת הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ : וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים אֲשֶׁר עַל אֲרֹן הָעֵדֻת אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אֹתְךָ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : פ

ד׳ וְעָשִׂיתָ שֻׁלְחַן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ : וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר וְעָשִׂיתָ לוֹ מִסְגֶּרֶת זָהָב סָבִיב : וְעָשִׂיתָ לוֹ מִסְגֶּרֶת טֹפַח סָבִיב וְעָשִׂיתָ זֵר זָהָב לְמִסְגַּרְתּוֹ סָבִיב : וְעָשִׂיתָ לוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב וְנָתַתָּ אֶת הַטַּבָּעֹת עַל אַרְבַּע הַפֵּאֹת אֲשֶׁר לְאַרְבַּע רַגְלָיו : לעמת

ה׳ ל׳ מל׳ ואחר חס׳ · ל״ כתורה · ל״ל חס׳ · ל״ל חס׳ · ל״ל חס׳

לקבל גרנפא תהוין עזקתא לאתרא לאריחיא למיטל ית פתורא: ותעבד ית־אריחיא דאעי שיטין ותחפי ית־תרין דהבא ויהון נטלין בהון ית־פתורא: ותעבד מגיסוהי ובזיקוהי וקשותיה ומכילתיה דהב דכי תעביד יתהין: ותתן על־פתורא לחם אפיא קדמי תדירא:

ותעביד מנרתא דהב דכי נגיד תיתעביד ית־מנרתא שדה וקנה כליהא חזורהא ושושנהא מנה יהון: ושיתא קנין נפקין מסיטרהא תלתא קני מנרתא מסיטרה חד ותלתא קני מנרתא מסיטרה תינינא: תלתא כלידין מצייירין בקניא חד חזור ושושן ותלתא כלידין מצייירין בקניא חד חזור ושושן כן לשיתא קנין דנפקין מן מנרתא: ובמנרתא ארבע כלידין מצייירין חזורהא ושושנהא: וחזור תחות תרין קנין דמינה וחזור תחות תרין קנין דמינה וחזור תחות תרין קנין דמינה לשיתא קנין דנפקין מן מנרתא: חזוריהון וקניהון מנה יהון כלה נגידא חדא דהב דכי: ותעביד

לעמת המסגרת תהיין הטבעו: ברגליס תקועו כנגד ראשי המסגרת: לבתי לבדי: לותן טבעו יהיו בתי להכניס בהן הבדים: לבתי לבדי כתרגומו אתרא לאריחיא: ונשא בם: לשון נפעל יהי נשא בם את השלחן: ועשית קערותיו וכפותיו: קערותיו זה דפוס שהיה עשוי כדפוס הלחם והלחם היה עשוי כמין תיבה פרולה תשתי רוחותיה שולים לו למטה וקופל מכאן ומכאן כלפי מעלה כמין כותליס ולכך קרוי לחם הפנים שיש לו פנים רוחות לכאן לצדי הבית מזה ומזה ונותן מרכו לרחבו של שלחן וכותליו זקופים כנגד שפות השלחן והיה עשוי לו דפוס זהב ודפוס ברזל בשל ברזל הוא נאפה וכשמוציאו מן התנור נותנו בשל זהב על למחר בשבת שמסדרו על השלחן ואותו דפוס קרוי קערה: כפותיו: כזיכין שנותני בהם לבונה שתי היו לשני קומצי לבונה שנותנין על שתי המערכות: שנאמר ונתת על המערכת לבונה זכה: וקשותיו הם כמין חגוי קנים חלולים הנסדקין לארכן דומתן עושה של זהב ומסדר שלשה על ראש כל לחם שיסב לחם האחד על גבי אותן הקני ומבדילין בין לחם ללחם כדי שתכנס הרוח ביניה' ולא יתעפשו וכשון ערבי כל דבר חלול קרוי קש"בא: ומנקיותיו: תרגומו ומכילתיה הן סניפין כמין יתדות זהב עומדין בתר וגביהין עד למעלה מן השלחן הרבה כנגד גובה מערכת הלחם ומפולגי' עשה פלגי' זה למעלה מזה ורחשי הקנים שבין לחם ללחם סמוכי' על אותן פלגי' כדי שלא יכבד משא הלחם העליונים על התחתונים ויסברו ולשון מכילתיה סובלותיו כמו נלאיתי הכיל חבל לשון מנקיות איני יודע איך כיפל על סניפין ויש מחכמי ישראל אומרים קשותיו אלו סניפין שמקשין אותו ומחזיקים אותו שלא יסבר: ומנקיותיו אלו הקנים שמנקין אותו שלא יתעפש חבל הנקלוס שתרגם מכילתי' היה שונה כדברי האומר מנקיו הן סניפי': חסר יוסף בהם: חסר יכוסה בהן: ועל קשותיו הוא אומר חסר יוסף פהיו

בעל הטורים

ועשית מנורה' שבעה פעמים כתיב מנורה כנגד שבעה רקיעים: ושבעה מרגלות ואין מפרשת מנורה אלא ממ"ך: וכן בתענית בראשית אומר אמקום נר אי שנן ואי מזיק: ומנכות נר מצוה ותורה אור מיהם פיו של שמן מלהבעו: ורחה

מ"ע ספורנו

שם מסה ושלחן וכפרת ומנורה ונגישת זר השלחן מורים על כתר מלכות כדבריהם ז"ל ומנין הסלון בהנהגת הפליג' הוא על כ' פנים את כמנין המשכן ומזלנו מסדרי הפליגים והכ' לתנין על הפליגים מכל נר ותורת כתבו ושמנו מלכנו ונלחם מלחמותנו הוסיפו בשלחן כ' כתרי' חסר מהם לשלחן מנינו המורה על ערכת הפליגים ובזכר מנינים: והכ' לתפארת הכתר' כיון סוגר נעלה מכל עזיק הבנית חוים ותתנקם: קערותיו וכפותיו: בידועות אז לשלחן מלכים: ועשית מנורת זהב טהור: אחר מאחר שני הכתרים: והם כתר תור באהרון וכתר מלכות בשלחן סדר מנין מנורה כלה מקשה תחת ואחר נתתיה תחת נאמרו והזיר אל מנר פנים זה שיסיה אור נרות היתין ונרות הנשמל מכוון אור מאי מיסיה מני בשמנני וכן רמוי שיסיה מני בחור הנמלי בשלח הפיוני וגם כן מזרן בשלח הפעמי שיהיו פונים אל אחור הפלין לעבדו שכם אחר כי אז יאירו כלם כמו שיעד במנור באהרון בהפלותן את הנרות אל מול פני המנורה וכו' וזה מעשה בתנורה מקשה כי בכיות כל בחור מכוון לאחד נמנין בתקשה המנורה אחרות אז בראה אור כי יהל עז התאור הגדול: ותת

לעומת המסגרת תהיין הטבעו' ברגליס תקועו' כנגד ראשי המסגרת: לבתי' לבדי' לותן טבעו' יהיו בתי' להכניס בהן הבדים' לבתי' לבדי' כתרגומו אתרא לאריחיא: ונשא בם' לשון נפעל יהי נשא בם את השלחן: ועשית קערותיו וכפותיו' קערותיו זה דפוס שהיה עשוי כדפוס הלחם והלחם היה עשוי כמין תיבה פרולה תשתי רוחותיה שולים לו למטה וקופל מכאן ומכאן כלפי מעלה כמין כותליס ולכך קרוי לחם הפנים שיש לו פנים רוחות לכאן לצדי הבית מזה ומזה ונותן מרכו לרחבו של שלחן וכותליו זקופים כנגד שפות השלחן והיה עשוי לו דפוס זהב ודפוס ברזל בשל ברזל הוא נאפה וכשמוציאו מן התנור נותנו בשל זהב על למחר בשבת שמסדרו על השלחן ואותו דפוס קרוי קערה: כפותיו' כזיכין שנותני' בהם לבונה שתי' היו לשני קומצי לבונה שנותנין על שתי המערכות' שנאמר ונתת על המערכת לבונה זכה: וקשותיו' הם כמין חגוי קנים חלולים הנסדקין לארכן דומתן עושה של זהב ומסדר שלשה על ראש כל לחם שיסב לחם האחד על גבי אותן הקני' ומבדילין בין לחם ללחם כדי שתכנס הרוח ביניה' ולא יתעפשו וכשון ערבי כל דבר חלול קרוי קש"בא: ומנקיותיו' תרגומו ומכילתיה הן סניפין כמין יתדות זהב עומדין בתר וגביהין עד למעלה מן השלחן הרבה כנגד גובה מערכת הלחם ומפולגי' עשה פלגי' זה למעלה מזה ורחשי הקנים שבין לחם ללחם סמוכי' על אותן פלגי' כדי שלא יכבד משא הלחם העליונים על התחתונים ויסברו ולשון מכילתיה סובלותיו כמו נלאיתי הכיל חבל לשון מנקיות איני יודע איך כיפל על סניפין ויש מחכמי ישראל אומרים קשותיו אלו סניפין שמקשין אותו ומחזיקים אותו שלא יסבר: ומנקיותיו אלו הקנים שמנקין אותו שלא יתעפש חבל הנקלוס שתרגם מכילתי' היה שונה כדברי האומר מנקיו הן סניפי': חסר יוסף בהם: חסר יכוסה בהן: ועל קשותיו הוא אומר חסר יוסף פהיו

לעמת המסגרת תהיין הטבעות לבתים לשאת את השלחן: ועשית את הבדים עצי שטים וצפית אתם זהב ונשא בם את השלחן: ועשית קערתיו וכפתיו וקשותיו ומנקיתיו אשר יסך בהן זהב טהור תעשה אתם: ונתת על־השלחן לחם פנים לפני תמיד: פ

ועשית מנרת זהב טהור מקשה תיעשה המנרה ירכה וקנה גביעיה כפתריה ופרחיה ממנה יהיו: וששה קנים יצאים מצדיה שלשה קני מנרה מצדה האחד ושלשה קני מנרה מצדה השני: שלשה גבעים משקדים בקנה האחד כפתר ופרח ושלשה גבעים משקדים בקנה האחד כפתר ופרח כן לששת הקנים היצאים מן המנרה: ובמנרה ארבעה גבעים משקדים כפתריה ופרחיה: וכפתר תחת שני הקנים ממנה וכפתר תחת שני הקנים ממנה וכפתר תחת שני הקנים ממנה לששת הקנים היצאים מן המנרה: כפתריהם וקנתם ממנה יהיו כלה מקשה אחת זהב טהור: ועשית

לשאת ב"ר בקריי' וסי' מצויין בדברי הימים א' סי' ט"ו: ונשא י"ב ו' בקריי' ביישעיה ו' וסי' בם את השלחן: ונשא כל אשר בביתך: דמלכי' והברו' דישעי': ונשא מגבעות: וחברו דמיכה: ויטב על כסא רם ונשא: על הר גבוה ונשא: הנה ישכיל עבדי: רפאני את בכל: ונשא אתכם בצנות: עמום: ונשא המון: ורם לבבו: כי כה אמר רם ונשא: בהן ט"ו קמצין וג' פתחין נמכר בסדר ויצא: לחם פנים אלין זונין דלא נסבי ה' וסי' האבן גדולה: לחם פנים לפני תמיד: בגדי שרד: נהש נחשת: מזרקה שמש: ראו יבדיל: איזה בית אשר תבנו לי: וגם שם עיר המונה: זה הים גדול: ותחדש פני אדמה: מזבח נחשת: חג מצות: דעיראה: מנרת כול מל במ"ב וסי' מקשירים ליי': ראיתי והנה מנרת: תעשה ו וסי' תעשה המנרה ל' מל' ששת ימים תעשה מלאכה: דויקהל: וחבירו דויקרא: ואם מנחת מרחשת: על מחבת בשמן: כל מנחה אשר תקריבו: כי כלם מיראים אותנו: המנורה ג' מל' וסי' מקשה תעשה המנורה: ויעש כן אהרן אל: בהעלתך את הנרות: סימן כל דסמיך האחד בקנה בפתח תחת הבי"ת דסמיך אחד בשוא תחת הבית: ג' פרשיות משתנות מקין בקנה אחד בקנה אחד בשוא תחת הבי"ת: תרומה בקנה האחד בקנה האחד בפתח תחת הבי"ת: ויקהל בקנה האחד בפתח תחת הבי"ת בקנה אחד בשוא תחת הבי"ת: קדמ"כן לששת הקנים היצאים מן המנורה תניין לששת הקנים היצאים מן המנורה:

רשי

לעמת המסגרת תהיין הטבעו' ברגליס תקועו' כנגד ראשי המסגרת: לבתי' לבדי' לותן טבעו' יהיו בתי' להכניס בהן הבדים' לבתי' לבדי' כתרגומו אתרא לאריחיא: ונשא בם' לשון נפעל יהי נשא בם את השלחן: ועשית קערותיו וכפותיו' קערותיו זה דפוס שהיה עשוי כדפוס הלחם והלחם היה עשוי כמין תיבה פרולה תשתי רוחותיה שולים לו למטה וקופל מכאן ומכאן כלפי מעלה כמין כותליס ולכך קרוי לחם הפנים שיש לו פנים רוחות לכאן לצדי הבית מזה ומזה ונותן מרכו לרחבו של שלחן וכותליו זקופים כנגד שפות השלחן והיה עשוי לו דפוס זהב ודפוס ברזל בשל ברזל הוא נאפה וכשמוציאו מן התנור נותנו בשל זהב על למחר בשבת שמסדרו על השלחן ואותו דפוס קרוי קערה: כפותיו' כזיכין שנותני' בהם לבונה שתי' היו לשני קומצי לבונה שנותנין על שתי המערכות' שנאמר ונתת על המערכת לבונה זכה: וקשותיו' הם כמין חגוי קנים חלולים הנסדקין לארכן דומתן עושה של זהב ומסדר שלשה על ראש כל לחם שיסב לחם האחד על גבי אותן הקני' ומבדילין בין לחם ללחם כדי שתכנס הרוח ביניה' ולא יתעפשו וכשון ערבי כל דבר חלול קרוי קש"בא: ומנקיותיו' תרגומו ומכילתיה הן סניפין כמין יתדות זהב עומדין בתר וגביהין עד למעלה מן השלחן הרבה כנגד גובה מערכת הלחם ומפולגי' עשה פלגי' זה למעלה מזה ורחשי הקנים שבין לחם ללחם סמוכי' על אותן פלגי' כדי שלא יכבד משא הלחם העליונים על התחתונים ויסברו ולשון מכילתיה סובלותיו כמו נלאיתי הכיל חבל לשון מנקיות איני יודע איך כיפל על סניפין ויש מחכמי ישראל אומרים קשותיו אלו סניפין שמקשין אותו ומחזיקים אותו שלא יסבר: ומנקיותיו אלו הקנים שמנקין אותו שלא יתעפש חבל הנקלוס שתרגם מכילתי' היה שונה כדברי האומר מנקיו הן סניפי': חסר יוסף בהם: חסר יכוסה בהן: ועל קשותיו הוא אומר חסר יוסף פהיו

שלישי

גבעים כולם חבילים קדמאים

לששת קדמאה קנ' לששת הקנים היצאים חני' לשבת הקנים

עליו כמין סכך וכסוי וכן במקום אחר הוא אומר ואת קשות הנסך והם וזה יוסף והנסך לשון סכך וכסוי הם: לחם הפנים' שהיו לו פנים כמו שפירשתי ומנין הלחם וסדר מערכותיו מפורשי בחומר אל הכהני': מקשה תעשה המנורה' שלא יעשנה חליות ולא יעשה קניה וגרותיה ליבריס ליבריס ואח"כ ידביקם כדרך הצורפים שקורין שולד"רין אלא כולה כולה מחתיכה אחד ומחיקים בקורנס' ואותך בכלי ההומנות ומפריד הקנים הילך והילך: מקשה' תרגומו נגיד לשון המשכה שממשיך את המיברי' מן העשת לכאן ולכאן בהקשת הקורנס ולשון מקשה מכת קורנס בע"ריץ בלע"ז כמו דא לדא נקשן: תעשה המנורה' מחליה לפי שהיה משה מתקשה בה אחר לו הקב"ה השלך את הכסף לתוך והיא נעשית מחליה לכך לא נכתב תעשה: ירכה' הוא הרגל של מטה העשוי כמין תיבה ושלשת הרגלי' יולאין הימנה מטה: וקנה' הקנה האמצעי שלה הצורה באמצע הירך זקוף כלפי מעלה ופליו כר האמצעי עשוי כמי' בזך לצוק השמן לתוכו ואת הוא הו בה אלא למו: כפתוריה' כמין תפוח' היו עגולין סביב בולטין סביבות הקנה להם מדי' רגם ואלו עשוי' של זהב ובולטי' ויוצאי' מכל קנה וקנה כמין שנתן בהם הכתו' ולא הו בה אלא למו: כפתוריה' כמין תפוח' היו עגולין סביב בולטין סביבות הקנה האמצעי כדרך שעושין למנורות שלפני הסריס וקורין להם פומ"לס ומנין שלהם כתוב בפרשה כמה כפתורים בולטין ממנה וכמה חלק בין כפתור לכפתור: ופרחיה' ציורין עשוין בה כמין פרחים: ממנה יהיו' הכל מקשה יוצא מתוך חתיכת העשת ולא יעשה לבדם וידביקם: יוצאין מצדיה' לכאן ולכאן בחלכסון נמשכין וטולין עד כנגד גובהה של מנורה שהוא קנה האמצעי ויוצאים מתוך קנה האמצעי זה למעלה מזה התחתון ארוך ושל מעלה קצר הימנו והעליון קצר הימנו לפי שהיה גובה ראשיהן שוה לגובה של קנה האמצעי שממנו יוצאי' הששה: משקדי' כתרגומו מצויירין היו כדרך שעושי' לכלי כסף וזהב שקורי' נו"ליר: שלשה גביעים בולטין מכל קנה וקנה כפתור ופרח היה לכל קנה וקנה: ובמנורה ד' גביעי' בנוף של מנור היו ד' גביעי' אחד בולט בה למטה מן הקני והג' למעלה מן יציאת הקנים היו מצויירים: משוקדים כפתוריה כפתור ופרח היה לכל קנה וקנה: ובמנורה ד' גביעי' אחד בולט בה למטה מן הקני והג' למעלה מן יציאת הקנים היו מצויירים: משוקדים כפתוריה ופרחיה' זה אחד מחתיכה אחת להם הכרע מן ירוע אם גביעים משוקדים או משוקדים כפתוריה ופרחיה: וכפתור תחת שני הקנים' מתוך הכפתור היו הקנים משוכים משני צדיה הילך והילך כך שניהו במלאכת המשכן' גבוהה של מנורה י"ח טפחים הרגליס והפרח שלשה טפחים הוא הפרח האחור בירך של' עד ירכה עד פרחה וטפחי' חלק וטפח שבו גביעים מהל' גביעי' וכפתור ופרח משני כפתורי' ושני פרחי'. התוריס

חזקוני

לשאת כמסגרת תשיבה: עליו' בעבר כתפתון של שולחן כנגד המסגרת על השולחן כלומר סמוך לשפתו אלא נאשפע הדק של שולחן: ועשית קערותיו' לנוח נסך לחם הפנים שמתן עליו: כפותיו' לבונה לחם לתתן בין שתי מערכות הלחם: וקשותיו' שנותנים בהם מים מים לנוח הלחם כדכתיב ואת קשות הנסך כלים שמנסכין מסך מים ע"ג הסלת לנוחו: קשות לשון כלי כדלתותי' הנוגע את הקשות: ומנקיו' שהיו מנקים בשן את התנו' מן הדבש ומנקים בהם את הלחם: ומנקיותיו' פר"ש מפולגין ו' מפולגים למעלה מזה וכו' ערבה רחשים ים בפרש' כ' הלחם שהסניפי' שומרי' דופני הלחם שלא יתקרו וכל אחר מסדר סניפין עשוי כל פיכול וכנול נכהו שפיים ורשנו ה' כמדה נוכה ורחב כל דופן נחם ולחם דקתני כתם בשלמה לפ"ל כמין פינה פרוצה היינו דכתיב לי' סניפין ללחם פר"ש ה' סניפין מקורין עור"פס בלע"ז והעומדים בקרקע אצל השולחן ארוכות ונגוהות של הלחם העליון ומחכמין הלחם שלא יפחדו ולא יתלחו לאחר כמין ספינה רוקדת פר"ש אין לה שליש אלא אלמלה רבנה ואלמסה כלה והולכ' מד כאמצע יסני רגליהם אדין והולכין לאמצעה' הכי קרי ליה ספינה רוקדת המרקד' והולכת היכי כמכי סניפין ללחם פר"ש הדי הדופני עשויו' נפשיה ואין הסניפין כמנמין אלא מעט בראשו של לחם ואין יכולין לכמיך דבנתיו אלא עומדין נמכי מינול שקורין בירק"ל אלא אותיות מינול הי' כפול תחת מיניתו של לחם ומשוך אם כל הלחם ולאם הכניס סמוך לראש הלחם ונמכי נקם ניס' פנולין לם"ל כמין ספינה רוקדת היה הלחם עשוי ראש הלחם העליון על כל הכניס מסוכר בעפוד והנוסר של חסה היה מכפל ומשבע תח"ל הלם' עד שולין כמו ספר"ש ולהלי ליסבא הסמה דלהלן נוסה שהלחם דומה כמין ספינה רוקדת ומוד מתנדנדים אותו לגולי רגלים ומראין אותה לחם ומראים להם ראש מנתכם לפני המקום ודבר זה כבר נעשה אם הוא מומין כמין תיבה פרוצה לפי שהסניפים מריבים ומחיד ע"ג קרקע תנן הסם ר' מאיר אומר שולחן ארכו י"ב טפחים' ורחבו ו' לחם הפנים ארכו' ה' אמות ורחבו ה' אמות ד' לחמי' וה ע"ג זה כמאמר מפני ראשי השולחן על עמדו ומומן ארכו של לחם כנגד רחבו של שולחן כופל לחם שפתי' מכאן ומכאן ורחבו כנגד ארכו של שולחן ומוגרך ג' מנה קנים מלוגים בין כל לחם ולחם ומסנים על העליון לפי שאין עליו אלא מאמר ומפריד ב' סניפין בקרקע אצל השולחן מזה ומזה ארוכין ונגוהים על הלחם העליון וכל' אפילו' פנולי מכוונו' להכניס בהן הקני' שבין לחם ללחם כמו כוב' הלם' ודכנותיו שלא יפחדו נמנא בתפרכת ו' אמות ו"ל קני' ג' סניפין ומה סדר המערכה הפנים הם ה' לחמים אחרים בראשו שני של שולחן כמנא לחמים רוש כאמצע שתים מערכות על עמדו של שולחן כדי שמשה ארון אמנם בין אמנא לאו אם היו נותנים שני בזיכי לבונה והיינו דכתיב ונתת על המערכת לבונה זכה אצל המערכת: אשר יוסך בהן אל קשותיו ולקי: לחם פנים מ"ר כמנחות דבנות ל"ל כך מזמן לפי שהיה אלא כלי אחר כלי מסכן: ועשית מנורת זהב' לפי שהיה מעשה מתקשה כה ומה שנתקשה בה היה לחמדת נגבה שהרי לא נתן מיעוד לחמדת נגבה כמו לאחר כלי מסכן: הם קנוני' כלם כניכות הקנה וכמהמן מתמנא ירד הוא אל הנגיע בראשון וכמתמנא כראשון ירד אל הסני ומן השני אל השלישי ומן השלישי לאותו מנין מעשה מנורה המנורה שבולן מתמנין לעוכו:

ועשית

וְעָשִׂיתָ אֶת־נֵרֹתֶיהָ שִׁבְעָה וְהֶעֱלָה
אֶת־נֵרֹתֶיהָ וְהֵאִיר עַל־עֵבֶר פָּנֶיהָ :
וּמַלְקָחֶיהָ וּמַחְתֹּתֶיהָ זָהָב טָהוֹר :
כִּכַּר זָהָב טָהוֹר יַעֲשֶׂה אֹתָהּ אֶת כָּל־
הַכֵּלִים הָאֵלֶּה : וּרְאֵה וַעֲשֵׂה
בְּתַבְנִיתָם אֲשֶׁר־אַתָּה מֹרֶאה בָּהָר :
ס וְאֶת־הַמִּשְׁכָּן
תַּעֲשֶׂה עֶשֶׂר יְרִיעֹת שֵׁשׁ מָשְׁזָר
וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי כְּרֻבִים
מַעֲשֵׂה חֹשֶׁב תַּעֲשֶׂה אֹתָם : אֹרֶךְ
הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים
בָּאַמָּה וְרֹחַב אַרְבַּע בָּאַמָּה הַיְרִיעָה
הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לְכָל־הַיְרִיעֹת :
חָמֵשׁ הַיְרִיעֹת תֵּהָיֶן חֹבְרֹת אִשָּׁה
אֶל־אֲחֹתָהּ וְחָמֵשׁ יְרִיעֹת חֹבְרֹת
אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ : וְעָשִׂיתָ לֻלְאֹת
תְּכֵלֶת עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הָאֶחָת
מִקָּצָה בַּחֹבָרֶת וְכֵן תַּעֲשֶׂה בִּשְׂפַת
הַיְרִיעָה הַקִּיצֹנָה בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית :
חֲמִשִּׁים לֻלָאֹת תַּעֲשֶׂה בַיְרִיעָה
הָאֶחָת וַחֲמִשִּׁים לֻלָאֹת תַּעֲשֶׂה בִּקְצֵה
הַיְרִיעָה אֲשֶׁר בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית
מקבילת

וראה ג"ר"פ וסי' וראה ועשה כתבניתם · וראה אם דרך עצב בי · וראה בנים לבניך שלום : וכן תעשה ה' וסי' וכן תעשה בשפת היריעה·וכן תעשה לחמרו·ג'בו · וכן תעשה בשבעה בחדש : האחת ג' קמצין וסי'המשי'ללאות ר"פ והבירו · חמשי'ללאות דמשכן תניי' · ויעש את העמודים · דמלכים · וכל אתנחתא וס"פ וזקפים דבו'קמ"ץ במ"ב וסי'ויעש עשרה כיורות נחשת · דמלכים · ובני ישראל למספרם · וכל אחת דבו'קמ"ץ במ"ו פתהין זקפים וסי' מצויין בסדר בשלח :

ג' וחד אל עבר כלפי ל"ב

ג' ר"פ

ל'ומעטני'ביה ג' ד' ג'

ב'חס'בלים כי תחכלנו

ב' ל' ל' ב'מ' תניי'דיחזקל הס'ו'י"ו · כי'חס'בא'ל"ח לו

ל' · ב' · ו'

ב' מל' ויעש נלאת ודין

ג'קמצין וכל אתנחתא וזקפי' וס"פ דבו' במ"ב

אמר אברהם המחבר כל דרכיה האחד יש שהוא גוף שיש לו אורך ורוחב ועומק והנה שם פחות מהאורך יבאו פנים ואחור ומהרוחב ימין ושמאל ומהגובה מעלה ומטה ויש שאינו גוף והם מלאכי השם הקדושי' גם בשמת האדם ואלה השנים דרכיה השם בראם לבדו ואין יכולת בנבר לברא עצם שיהיה גוף אף כי שאינו גוף שהוא בכבד יותר גם אין בו כח להכחידו עד שיעדר ולא יהיה יש ויש דבר המוך על יש ונשען עליו ולא יתנה לבדו והיא הצורה גם היא על שני דרכים האחת עומדת ולא תסור כצור' הקדושים והחכמה בשמה גם בגופות כתוס האש ולחות המים והדרך האחר מקרים אינם עומדים רק מתהפכים ונחלפים וסרים ונעדרי'וכאלה יכול האדם לעשות על כן השם הנכבד לא יתכן שיהיה לו דמות ותמונה לא עומדת ולא נעדרת כי הוא ברא עצם כל דבר כי כל צורה עומדת או מקרה ואתן לך משל אחד קדרות הלבנה כשנכנס בל הארץ בינה ובין השמש בראש התלי או בזנבו ואתן לך משל אחר ידענו כי כח הגשמה בכל הגוף ויש מקומות בגוף האדם שיש בהם מהחבלים היולאי' מן המוח שירגישו יותר מהאחרים כמו העיני' והאזנים כי העלמו' גם הכבד לא ירגישו והג' הלב קבל כח הגשמה יותר' מכל איברי הגוף על כן היו איברים רבים מסרתים לו וכבה השם הנכבד ידענו כי כבודו מלא כל העולם רק יש מקומות שירגה כח השם בו יותר ממקומות אחרים ובעבור שני דברים האחד כפי מתכונת תולדת המקבל והשני כפי כח העליון שהו' על ראש המקבל על כן נבחר מקו' בית המקדש ואם נתן לך השם חכמה בלבך תבין סוד הארון והכפורת והכרובים שהם פורשי כנפים ומחזן לפרוכת דבר המנורה ומזבח הקטורת והשלחן ומחזן לפת' המשכן מזבח העולה ואת כל כליו ואת הכיר ואת כנו ואלה הדברים הם כבוד אלהים ובעבור זה רמזתי לך כי יש בדורנו מנשים חכמים בעיניהם אולי יתהלו על דברי והיודע סוד נשמתו ומתכונת גופו יוכל לדעת דברי העולם העליון כי האדם כדמות עולם קטן והוא היה סוף ברייתו באר' וסימן לדבר בגדול החל ובקטון כלה והגאון הזכי' כי שמעה עשר דברי' הם במשכן שהוא עולם אמצעי וכמוהם בעולם העליון וככה העולם הקטן הנה הכלל כל כרוב נעשה לקבל כח העליון גם בעבור שילמוד המשכיל זאין צורך להאריך : ואת המשכן · כאשר הודיעו בתחלה את תבנית המשכן : אורך · חסרי דעת אמרו כי מדת כ"ח בעבור כ"ח מחנות הלבנה והנכון כי היו עשר יריעות על דרך נוטה שמים כיריעה על כן היה מקום קדש הקדשים בחשבון מעוקב : מעשה חושב · אמרו חכמי' כי מעשה חושב שנים פרלופיס : ורוקם · פרלוף אחד וכנון הוא ועל דרך הפשט מעשה חושב אינו רוק' ולא אורג רק על דרך שעושין היוש בגדי משי כי הצורה שעלת בלב היא חשבון ומחשבה ויציירנה בלוח ויש' שני חוטין בחשבון למשוך מרחוק : חוברת · כדמות תאר לו יהיה כדמות פעל שזאת חוברת זאת והעד חבור עצבים אפריס הנה לו שהוא פעול : לולאות · יש לומרים כי כמוהו ובלולים יעלו אל התיכונה כי הבית משרת : הקיצונה · תאר כמו העליונה : חמשים · עתה הזכיר מספר הלולאות : ומלת

פניה ראה ובאיה

יעשה ל'שני'ועשה ליף סיון נבר ברכת

רביעי בן

הארות הלוף בפתח מאריי הלוף בסגול הגית' בסגול וכן בירישלים בלוא של דבר שלמון הלוף בלוף בפתח ולא לתגחתא חיל וס"פ שלף בסגול בחליב

טהור · שהוא מזוקק שאין בו פסול : ורחה · כי צריך מעשה המנורה לחכמה ולרחות במראה הלב איך יעשה מכסר אחד כל הכלים מלת מראה זרה ואינגה כדרך מופלא כי אין פעול למלת ראה כי אם נרא' לבד' והיה כן בעבו' כי הראה אינו פועל רק מקבל דמות ובעל התולד' יבין זה ולפני שאדבר על המשכן שנם הוא היה יריעות כחבים אתן לך עקר שתסמוך עליו :

אמר אברהם המחבר כל יש על שני דרכים האחד יש שהוא גוף שיש לו אורך ורוחב ועומק והנה שם פחות מהאורך יבאו פנים ואחור ומהרוחב ימין ושמאל ומהגובה מעלה ומטה ויש שאינו גוף והם מלאכי השם הקדושי' גם בשמת האדם ואלה השנים דרכיה השם בראם לבדו ואין יכולת בנבר לברא עצם שיהיה גוף אף כי שאינו גוף שהוא בכבד יותר גם אין בו כח להכחידו עד שיעדר ולא יהיה יש ויש דבר המוך על יש ונשען עליו ולא יתנה לבדו והיא הצורה גם היא על שני דרכים האחת עומדת ולא תסור כצור' הקדושים והחכמה בשמה גם בגופות כתוס האש ולחות המים והדרך האחר מקרים אינם עומדים רק מתהפכים ונחלפים וסרים ונעדרי'וכאלה יכול האדם לעשות על כן השם הנכבד לא יתכן שיהיה לו דמות ותמונה לא עומדת ולא נעדרת כי הוא ברא עצם כל דבר כי כל צורה עומדת או מקרה ואתן לך משל אחד קדרות הלבנה כשנכנס בל הארץ בינה ובין השמש בראש התלי או בזנבו ואתן לך משל אחר ידענו כי כח הגשמה בכל הגוף ויש מקומות בגוף האדם שיש בהם מהחבלים היולאי' מן המוח שירגישו יותר מהאחרים כמו העיני' והאזנים כי העלמו' גם הכבד לא ירגישו והג' הלב קבל כח הגשמה יותר' מכל איברי הגוף על כן היו איברים רבים מסרתים לו וכבה השם הנכבד ידענו כי כבודו מלא כל העולם רק יש מקומות שירגה כח השם בו יותר ממקומות אחרים ובעבור שני דברים האחד כפי מתכונת תולדת המקבל והשני כפי כח העליון שהו' על ראש המקבל על כן נבחר מקו' בית המקדש ואם נתן לך השם חכמה בלבך תבין סוד הארון והכפורת והכרובים שהם פורשי כנפים ומחזן לפרוכת דבר המנורה ומזבח הקטורת והשלחן ומחזן לפת' המשכן מזבח העולה ואת כל כליו ואת הכיר ואת כנו ואלה הדברים הם כבוד אלהים ובעבור זה רמזתי לך כי יש בדורנו מנשים חכמים בעיניהם אולי יתהלו על דברי והיודע סוד נשמתו ומתכונת גופו יוכל לדעת דברי העולם העליון כי האדם כדמות עולם קטן והוא היה סוף ברייתו באר' וסימן לדבר בגדול החל ובקטון כלה והגאון הזכי' כי שמעה עשר דברי' הם במשכן שהוא עולם אמצעי וכמוהם בעולם העליון וככה העולם הקטן הנה הכלל כל כרוב נעשה לקבל כח העליון גם בעבור שילמוד המשכיל זאין צורך להאריך : ואת המשכן · כאשר הודיעו בתחלה את תבנית המשכן : אורך · חסרי דעת אמרו כי מדת כ"ח בעבור כ"ח מחנות הלבנה והנכון כי היו עשר יריעות על דרך נוטה שמים כיריעה על כן היה מקום קדש הקדשים בחשבון מעוקב : מעשה חושב · אמרו חכמי' כי מעשה חושב שנים פרלופיס : ורוקם · פרלוף אחד וכנון הוא ועל דרך הפשט מעשה חושב אינו רוק' ולא אורג רק על דרך שעושין היוש בגדי משי כי הצורה שעלת בלב היא חשבון ומחשבה ויציירנה בלוח ויש' שני חוטין בחשבון למשוך מרחוק : חוברת · כדמות תאר לו יהיה כדמות פעל שזאת חוברת זאת והעד חבור עצבים אפריס הנה לו שהוא פעול : לולאות · יש לומרים כי כמוהו ובלולים יעלו אל התיכונה כי הבית משרת : הקיצונה · תאר כמו העליונה : חמשים · עתה הזכיר מספר הלולאות : ומלת

רלבג

חזקוני

מכוונן ענוביא חדא עם־חדא : ותעביד חמשין פורפין דרהב ותלפיף ית־יריעתא חדא עם־חדא בפורפיא־ויהי משכנא חד : ותעבד יריען דמעזי לפרסא על־משכנא חדא־עשרי יריען תעביד יתהין : אורכא־דיריעתא חדא תלתין באמין דיריעתא ופותיא ארבע באמין דיריעתא חדא משחתא חדא לחדא עשרי יריען ותלפיף ית־חמש יריען לחוד וית־שית יריען לחוד ותעיף ית־יריעתא שתיתיתא לקביל אפי משכנא ותעביד חמשין ענובין על שיפתא דיריעתא חדא בסיטרא דביתא לופי וחמשין ענובין על שיפתא דיריעתא דביתא לופי תנינא : ותעביד פורפין דנחשא חמשין ותעיל ית־פורפיא בענוביא ותלפיף ית־משכנא־ויהי חד : וסירחא דיתיר ביריעה משכנא פלגות יריעתא דיתירא תסרח על אחרי משכנא : ואמתא מכא ואמתא מכא ברתיתר באורכא יריעתא דמשכנא יהי סריח על סטרי משכנא מכא ומכא לכסויתיה : ותעביד חופאה למשכנא משכי דדיכרי מסמקי וחופאה דמשכי דסמגונא מלעילא : ותעביד ית־דפיא למשכנא דאעי שיטין קיימין : עשר

מקבילות ב׳וכ״כ וסי׳הללאות • והברו : לאהל ה׳ מיחדין וסי׳ ועשית יריעת עזים • ויעש יריעות עזים • וביום הקים את המשכן • ויעש שלמה • ויקרא המלך ליהוידע • וכל לאהל למועד דכו׳ : לבד כל הדין סיפרא ותריסר קמין וכל שאר קריי׳פתח במ״א תציג אתו לבד׳ שפטים : והאמה מזה והאמה חד מן ל״ח פסו׳מסורת׳מכא ומסורתא מכא נסבין וי״ו ומלה ביניהון וסי׳מצויין במסרא רבתא : לכסתו ב׳ חס׳בליש׳ וסי׳על צדי המשכן מזה ומזה • וכלה אהרן ובניו : לאהל ג וסי׳ועשית מכסה לאהל • ויעש מכסה לאהל • שמרי הפים לאהל :

ומלת מקבילות זאת לקבל זאת ויש אומרים כי כמוהו ויכהו וכנה הפס הנכבד שהוא אחד כולל הכל ופירו׳ אשה עצם דבר וכן איש על כן והאיש גבריאל : ועשית קרסי • וכמוהו כרע בל קורס נבו • והנה עשר יריעות הוא המשכן והמשכן קרוא אחד כולל הכל כי כל גוף אינו דבר אחד רק הוא מחובר מאחדים וכנה הפס הנכבד שהוא אחד כולל הכל ונקרא אחד וכן העולם הקטון והגדול : ועשית • להיו׳ אהל : ומלת אותם תוספת ביאור כי היא שבה אל ירעו׳ עזי׳ :אחרי מלת אחת זר׳ כי היתה ראויה להיות אחדת כי הל״ת אינה מחותיות המשרתי׳ רק בעבו׳ שהתחברו שנים ל״ת ות״ו שה׳ ממולה אחד יכבד על הלשו׳ על דרך משרת את המלך וחסרו הל״ת : חמש • בשוא ופתח דרך קריה כמו שלש סאין והנה כאשר כפל את היריעה הפשית נשאר חציה בסוף על כן כתוב חצי היריעה העודפת ואין צורך להזכי׳ כי אורך היריעות לרוחב המשכן והנה רוחב המשכן עשר אמות ותשע אמות היו גוכה שני לדי המשכן על כן כתו׳ והאמה מזה לכסות המשכן : ועשית מספר לולאות יריעות האהל כמספר לולאות יריעות המשכן וכן הקרסים רק לא היו לולאות האהל וקרסיו לגוכח לולאות המשכן וקרסיו רק אחריהם לפאת מערב שתי׳ אמו׳ : ועשית קרסי המשכן והב׳כי הו׳ נכבד : והאהל • כמו מכסה על כן קרסיו נחשת ואינם נראים כי ב׳ מכסי׳ על האהל : וסרח • יש חצי שהו׳ בדרך קירוב כמו וחצי שבט המנשי ובמעשה הקרסים תבין הצורך לפרש : והאמה בעודף • כמו מובר והוא תואר כי הוא מלרע הפעם : ועשית • מכסה על מכס׳ בעבור הנפש : ועשי׳ • המשכן אינו רק יריעו׳ והקרסי׳ וכאשר הוליע המשכן כן הקרסים • ומלת עומדי׳ כפי תולד׳ העץ כי האורך הוא הגובה וכנה האדם כאשר הוא עומד והפך זה בשכבו או מלת עומדי׳ על זויות גלבות : עשר

מקבילות הללו׳ אשה אל אחותה • שמור שתעשה במדה אחת מכוונו׳ הבדלתן זו מזו וכמדתן ביריעה זו וכן יהא בחברת׳ כשתפרוש חוברת אצל חוברות יהיו הלולאו׳ של יריעה זו מכוונות כנגד של זו וזהו לשון מקבילות זו כנגד של זו תרגומו של נגד לקבל הירעו׳ מרכן עשרים וחמשה ורחבן מרבע וכשחבר חמש יריעו׳ יחד נמצא רחבן עשרים וכן החוברת השנית והמשכן מרכו שלשי׳ מן המזרח למערב שנאמ׳ עשרי׳ קרסים לפאת נגב תימנה וכן לצפון וכל קרש אמה וחצי האמה הרי שלשים מן המזרח למערב רוחב המשכן מן הצפון לדרום עשר אמות שב׳ ולירכתי המשכן ימה וגו׳ ושני קרשים למקולעות הרי עשר ובמקום׳ אפרשם למקרשות הללו נותן היריעו׳ מרכן לרחבו של משכן עשר אמות אמצעיות לנגב חצל רוחב המשכן ואמה מכאן ואמה מכאן לעובי ראשי הקרשים שעובין אמה בשתיירו שש עשרה אמה שמנה לצפון ושמנה לדרום מכסות קומת הקרשי׳ שנבה׳ עשר נמצאו שתי אמות התחתונות מגולות רחבן של יריעו׳ מרבעי׳ אמה כשה׳ תחוברו׳ עשרי׳ אמה לחוברת שלשי׳ מהן לנגב חצל המשכן לאחרו ואמה כנגד עובי ראשי הקרשים שבמער׳ ואמה לכסות עובי העמודי׳ שבמזרח שלא היו קרשים במזרח אלא ארבעה עמודים שהמסך פרוש ותלוי בווי׳ שבהן כמין וילון בשתיירו שמנה אמו׳ התלויין על אחורי המשכן שבמערב ושתי אמו׳ התחתונות מגולות זו מצאתי בברית״ת דמס׳ מדות אבל במס׳ שבת אין היריעות מכסות את עמוד המזרח וט׳ אמות תלויות אחורי המשכן והכתוב מסייענו ונתת את הפרוכ׳ תחת הקרסי׳ ואם כדברי הברית׳ הזאת נמצאת פרוכת משוכה מן הקרסים ולמערב אמה : קרסי זהב׳ פירת״ילש בלע״ז ומכניסין ראשן אחד בלולאות שבחוברת זו וראשן אח׳ בלולאו׳ שבחוברת׳ זו ומחברן בהן : יריעות עזים • מגולה של עזים : לאהל על המשכן • ליפרוש אותן על יריעו׳ התחתונות : שלשים באמה •

דין חס׳תניין אל ובאסורת אחרת נמס׳ ב׳ינתי׳כן מסכנ׳ קומ׳ אל אחתה אם׳אל אחתה תניין אחת אל אחת ה׳

אל אוכ׳ ובאמצעות ולעשות בנר׳ יסוד דפקיד יתיב ולעביה קלים •

ב׳ ג׳

ב׳וכ״כ ולעוותי׳ את ברכתי׳

קומ׳הקיצונה מתחבר׳תניין הקצו׳בחברת׳תניין תלית׳לעביה ורביעאה הקיצונה מתחברה ומעטי׳בית׳

ג׳ מתי׳מו׳ד

ג׳

אל אוריית׳ ב״כ

ב׳חס׳בליש׳ ג׳ ד׳ ה׳ ו׳

מדה אחת לעשתי עשרה יריעת : וחברת את־חמש היריעת לבד ואת־ששת היריעת לבד וכפלת את־היריעה הששית אל־מול פני האהל : ועשית חמשים ללאת על שפת היריעה הקצונה בחברת החברת השנית : ועשית קרסי נחשת חמשים והבאת את־הקרסים בלאת וחברת את־האהל והיה אחד : וסרח הערך ביריעת האהל חצי היריעה הערפת תסרח על אחרי המשכן : והאמה מזה והאמה מזה בערך באורך יריעת האהל יהיה סרוח על־צדי המשכן מזה ומזה לכסותו : ועשית מכסה לאהל ערת אילם מאדמים ומכסה ערת תחשים מלמעלה : פ

ועשית את־הקרשים למשכן עצי שטים עמדים : עשר

מקבילות ב׳וכ״כ וסי׳הללאות • והברו : לאהל ה׳ מיחדין וסי׳ ועשית יריעת עזים • ויעש יריעות עזים • וביום הקים את המשכן • ויעש שלמה • ויקרא המלך ליהוידע • וכל לאהל למועד דכו׳ : לבד כל הדין סיפרא ותריסר קמין וכל שאר קריי׳פתח במ״א תציג אתו לבד׳ שפטים : והאמה מזה והאמה חד מן ל״ח פסו׳מסורת׳מכא ומסורתא מכא נסבין וי״ו ומלה ביניהון וסי׳מצויין במסרא רבתא : לכסתו ב׳ חס׳בליש׳ וסי׳על צדי המשכן מזה ומזה • וכלה אהרן ובניו : לאהל ג וסי׳ועשית מכסה לאהל • ויעש מכסה לאהל • שמרי הפים לאהל :

שכשנותן אחרכן לרוחב המשכן כמו שנתן את הראשונות נמצאו אלו עודפות אמה מכאן ואמה מכאן לכסות אחת מהשתי אמות שנשארו מגולות מן הקרשים והאמה התחתונה של קרש שאין היריעה מכסה אותו היא האמה התחובה בנקב האדן שהאדנים נבהן אמה : וכפלת את היריעה הששית • שעודפת באלו העליונות יותר מן התחתונות : אל מול פני האהל • אחי רחבה היה תלוי וכפול על המסך שבמזרח כנגד הפתח דומה לכלה נמועה המכוסה בצעיף על פניה : וסרח העודף ביריעות האהל • על יריעות המשכן יריעות האהל הן העליונות של עזים שקרויים אהל כמו שאמור בהם לאהל על המשכן וכל אהל האמור בהן אינו אלא לשון גג שמאהילו ומסככו׳ על התחתונות והן היו עודפות על התחתונות חצי היריעה אחת עשרה היתרה היה נכפל אל מול פני האהל נשארו שתי אמות רחב חציה עודף על רוחב התחתונות : תסרח על אחורי המשכן • לכסות שתי אמות שהיו מגולות בקרשי׳ : והאמה מזה והאמה מזה • לצפון ולדרום • בעודף בארך יריעו׳ האהל שהן עודפו׳ על אורך יריעות המשכן שתי אמות יהיה סרוח על צדי המשכן לצפון ולדרו׳ כמו שפירשתי למעלה למדה תורה דרך ארץ שיהא אדם חס על היפה : אחורי המשכן • הוא צד מערבי לפי שהפתח במזרח שהן פניו ולצפון ודרום קרויין לימין ולשמאל : מכסה לאהל • לאותו גג של יריעות עזים עשה עוד מכסה אחר של עורות אילים מאדמים ועוד למעלה ממנו מכסה עורות תחשים ואותן מכסאות לא היו מכסין אלא את הגג ארכן שלשים ורחבן עשר אלו דברי רבי נחמיה ולדברי רבי יהודה מכסה אחד היה חציו של עורות אילים מאדמים וחציו של עורות תחשים : ועשית את הקרשים • היה לו לומ׳ ועשית קרשי׳ כמה שנאמר בכל דבר ודבר מהו הקרשים מאותן העומדין ומיוחדין לכך יעקב אבינו נטע ארזים במצרים וכשמת ציה בנו להעלותם עמהם כשיצאו ממצרים ואמר להם שעתיד הקדוש ברוך הוא לצוות אותן לעשות משכן במדבר מעצי שטים ראו שיהיו מזומנים בידכם הוא שיסד הבבלי בפיוט שלו עם מטע מזורזים קורות בתיכו ארזים שנזדרזו להיות מוכנים בידם מקודם לכן : עצי שטי׳ עומדים • איתשטנבים בלע״ז שיהא אורך הקרשים זקוף למעלה בקירות המשכן ולא תעשה הכתליס בקרשים שוכבים להיות רחב בקרשים לגובה הכתליס קרש על קרש : עשר

חזקוני

ושמשים לגלאות • מקום המשמשי׳ לגלאות משזיק נ׳ אמות ושני כיוצ כשתתן מצי אמה לכל אויר מן הש״ט לאורו׳ שים בהן הם ישנו לכ״ד אמות ושני ויסאירו לך נ׳ אמות ומשנה למקום הקרשים לכפלים עד כ״פ אמה של אורך היריעה אבל ידיעות עזי׳ שהיו מקזיקו׳ נ׳ אמות כארך כל מקום כ״ד אמ׳ ומשנה לש״ט אוירו׳ נשאר לך ה׳ אמות ומשנה למקו׳ הגלגלות הללו לפי שהם עכים ונבי׳ מן שאמרי׳ : מקצ׳ו׳ הגלגלות • פרש״י והכתוב מסייענו דכתיב וכתת את הפרכת משך הקרשי׳ ואם כדברי ברית׳ זו נמצא פרכת מעוכה מן הקרשים אמה יש מייסבין הבריתא אחר שמסמוך ואומרי׳ שעשוי׳ הפרכת קבועים באמצע העמדי׳ והפרכת תלויה ופרוס בהם מהם ולמון כלפי מזרח הרי שהפרכת נתונה תחת הקרשי׳ ולדברי מסכ׳ שנת אם העמודי׳ באמצע העמדים הפרכת תלויה בהם מהם ולפני׳ בלפי׳ מערב ואם הם באמצע הכ״ל לפרכת תלויה בהם מהם ולמון כלפי מזרח : וכפלת את היריעה • הם ספר״ט מצי רבנה היה תלוי וכפול על המסך : מכרח על אחורי המשכן מקום המשמשי׳ לגלאות בקרשים לא בקרשי׳ דוקא שהרי אחרי אחרי המשכן נמצאה בתרי׳ אבל אינו אלינא דבריתא אבל אלינא דמסכ׳ שנת כל קרשי המערב היו מכוסים רק האדנים היו מגולי׳ ואלינא דכ״ע יריעות עזי׳ היו מכוסות נם אחרני׳ שבמערב מפני כבוד שכינה אבל לצפון ולדרו׳ מגולין אבל דבי ר׳ ישמעאל למס משכן דומה למסרוניתא מהלכת בשוק ושיכולה מהלכין אחרי׳ ומשקול הדעת ובפי מיוחסים של יריעות היו פרוכות למעלה ולא תיפת הבי סרי בן מושלות ע״ג קרקע : עני שמים שמדי׳ • אלא יקשו עני שמים נופלי׳ ומקלונים מיתי׳ רבים שבנר נרקבו אלא מן העומדי׳ והמשוברי׳ לקרקע דרך נדלגן ולמדתן עורה דרך ארץ לעשות בנין מלילן שלינו עושה פרי : שתי

רלבג

שתיה אמה פנאה מעני מעשרים יותר מנ׳ שעורים מהשלה שהיה אמן פנאה מעשרון אחד ווה בלעדי לאפשר נשוס שנים עם שהיה רחוק שיהיה מונבל לאורך ומרוחב והעוכי כי הכמות בזה יתפלף לפי קיצי הבנק ורכיבו ומשיבות המבואה והעדר מעיבותה ולזה הוא מבואר שהרגון בקרנותיו הוא כמו שפירשנו אנשנו עם שזה הוא יותר נאות מנד הלשון והכנה היה זה הלאם דק ווה היה סכנה אל מיכול להלאות כשיכניסהו עם דשום בלעדי אם בתנור קטן כמו שבתבאר בנאמנות ולדקות ואת הלאם יתכן נם כן שיקרא זה הלאם לאם הסנים כי הוא זה כלו פנים ר״ל שאין לו תוך אלא שנם בו הלויר בקלות לו אוס התנור והנה היו מעשים מלה אלות אם בתפרכת הלחת והיה נבהם ״כ מעשים ושאר ריוח בין שתי המערכות מעשים ומם היו נותנים שתים כפוף אלאות לבונה כמו שיתבאר בפרש׳ לאמור אל הכהנים :

ועשית מבורת והב מהור מקשה ר״ל שתלקח מתיכה אחת מזהב ויקים בה הקורנות עד שתהיה בנאת התמונה אחר וכו׳ : ירכה הוא המקום שיבאו מאמנו דבלי הבנורה והם נ׳ כי לא מוכל לעמוד בזוגות זה וכפשות מזה המספר מהרבלים : ונקבה • הוא הקבה הלאנשי אחר יבאו מאמנה כל בני הבנורה • נביאים • הם נבורה נביאים שמיהם רשב ושמעיהם קבר׳ • כפתוריה • הם בבורת בינה שבני ראשים עדין • ופרשיה הם בבורות פרשי הנשיאים והם כמו קפרה שבשתה כפולה לשון ואחר שזה כולו היה מפשיכה אחת לו מעלנו׳ כפרדים • ושמה קנים יונלי׳ מבני בני הבנורה הלמלאי נ׳ בני מבורה מבדה הל׳ ונ׳ בני מבורה מבדה הבני וזה היה נאוכן שהתפשטות הסעיפי׳ מבמרת הלילן וכבל אחד מאלו הקנים היו נ׳ נביאים שוליהם לבד יבאלמו מקבה הבנורה ואחריהם היה בו כפתור ואחר הכפתור פרח והיה מרשו לבד יבאלמו מקבה הבנורה • ובמבורה ר״ל בנוסה היו ארבעה נביאי׳ ושני כפתורים ושני פרחים מלבד נ׳ כפתורים שהיו בה בקנים מבולות שמנה ה׳ הקנים נבנים הלמנעי לעשלה שמנה ה׳ הקנים ושוד היה שם פרח נוסף שהוא לעשה אבל הרבלים שבאחר בפרשת בהעלותך • עד ירכה עד פרחה • לבדנו שאבל ירכה היה שם פרח לעשה בשקום תוכלת רבלי הבנורה ולזה אמר עד פרחה שפוא בסוף ירכה וזה שבתבאר מאד ובנוף הקנים הראשם תעשה שבעה נרות שמיתו בהם הסנן ולא זכר בהם שיהיו והב שהיר ויהיו הנרות בלוחם שבלא ידליק נרותיה ילדיו דנרות אבל שבר פניה והנה לא התבאר בזה המקום לאיזה בד היו אבל מנמה פנים ולאחר כי היא מתדשה שבני נדדיה ולולם פנה בד הבלבקה יפנה לה פנים ולאחר כי אל ענר מה שיאור הנר יהיו פנים וזה שבתבאר בנפשו ולולם הד הדלקתה הוא לנד קדש הקדשים ר״ל שראשי הפעילות הדולקים היו לנד המערב שבתבאר בפרשת

פנוש

רשי — תרומה — אבן עזרא — קכב — בעל הטורים

עשר אמות אורך הקרש. למדנו גבהו של משכן עשר אמות: ואמה וחצי האמה רחב. למדנו מרכו של משכן לעשרים קרשים שהיו בצפון ובדרום מן המזרח למערב שלשים אמה: שתי ידות לקרש האחד. היה חורץ את הקרש מלמטה באמצעו בגובה אמה מניח רביע רחבו מכאן ורביע רחבו מכאן והן הן הידות והחרין חצי רוחב הקרש באמצע ואותן הידות מכניס בחדני שהיו חלולי. והאחדני גבהן אמה ויושבים בצופים מרבעים זה אצל זה וידות הקרש הנכנסים בחלל האחדנים חרוצות משלשת צידיהן רוחב החרין כעובי שפת האחדן שיכסה הקרש את כל רוחב האחדן שאם לא כן נמצא ריוח בין קרש לקרש. כעובי שפת ב' האחדנים שיפסיקו ביניהם וזהו שנאמר ויהיו תואמים מלמטה שיחרוץ את ידי הידות כדי שיתחברו הקרשי' זה אצל זה: משלבו. עשויו' כמין שליבת סולם ומבדלו' זו מזו ומשופין ראשיהם ליכנס בתו' חלל האחדן כשליבה הנכנס. בנקב עמודי הסולם: אשה אל אחותה. מכוונות זו כנג' זו שיהיו חריציה' שוים זו כמדה זו כדי שלא יהיו ב' ידות זו משוכ' לצד פנים וזו משוכה לצד חוץ בעובי הקרש שהוא אמה ותרגו' של ידות צירין לפי שדומות לצירי הדלת הנכנסי' בחורי המפתן: לפאת נגבה תימנה. אין פאה זו לשון מקצוע אלא כל הרוח קרויה פאה כתרגומו לרוח עיבר דרומא: ולירכתי. לשון סוף כתפו ומו ולסיפי ולפי שהפתח במזרח קרוי מזרח פניס והמערב אחוריס וזהו סוף שהפנים מן הרוח: תעשה ששה קרשים. הרי תשע אמות רחב: וסני קרשים למקצעת. אחד למקצוע צפונית ומערבית ואחד למערבית דרומית כל שמנה קרשים בסדר אחת הן אלא שאלו השתים אינן בחלל המשכן אלא אלי אמה מזו ואלי אמה מזו נראות בחלל להשלי' רחבו לעשר והאמה מזה והאמה מזה באות כנגד אמת עובי קרשי המשכן הצפון והדרום כדי שיהא המקצוע מבחוץ שוה ויהיו כל הקרשים תאומים זה לזה מלמטה שלא יפסיק עובי שפת שני האדנים ביניהם להרחיקם זו מזו זהו שפירשתי שיהו לירי הידות חרצון מלדיהן שהוא רחב הקרש בולט לצדיו חוץ לידי הקרש לכסות את שפת האדון וכן הקרש שאצלו ונמצאו תאומים זה לזה וקרש המקצוע שבסדר המערב חרוץ לרחבו בעביו כנגד חריץ של צד קרש הצפוני והדרומי שיהיו תמים. כמו תאומים: אל ראשו. של קרש: אל טבעת האחת. כל קרש וקרש היה חרוץ מלמעלה ברחבו שני חריצים בשני צדיו כדי עובי טבעת ומכניסו בטבעת אחת נמצא מתחים תאומים: אל ראשו. של קרש: אל טבעת. טבעות לא ידעתי אם קבועות הן אם מטולטלות ובקרש שבמקצוע היה טבעת בשבי הקרש הדרומי והצפוני וראש קרש המקצוע שבסדר מערב לקרש שאצלו אבל אותן טבעות לא ידעתי אם קבועות הן אם מטולטלות ובקרש שבמקצוע היה טבעת בשבי הקרש הדרומי והצפוני וראש קרש המקצוע שבסדר מערב נכנס לתוכו נמצאו שני הכתלים מחוברים: כן יהיה לשניהם. הקרשים שבמקצוע לקרש שבסוף צפון ולקרש המערבי וכן לשני המקצועות: והיו שמנה קרשים. הן החמורות נכנס לתוכו נמצאו שני קרשים ושני קרשים למקצועות נמצאו שמנה קרשים בסדר מערבי כך שנויה במשנה מעש' סדר הקרשים במלאכת המשכן היה עושה את האדנים למעלה תעשה ששה קרשים ושני קרשים למקצועות נמצאו שמנה קרשים בסדר מערבי כך שנויה במשנה מעש' סדר הקרשים במלאכת המשכן היה עושה את האדנים חלולים וחורץ את הקרש מלמטה רביע מכאן ורביע מכאן והחרין חצי באמצע ועשה לו שתי ידות כמין שני חתיכות כמין שתי שליבות סולם המובדלות זו מזו ומשופות ליכנס בחלל האדן כשליבה הנכנסת בנקב עמוד הסולם והוא לשון משולבות עשויות כמין שליבה ומכניסן לתוך שני אדנים שנאמר שני אדנים שני אדנים וחורץ את הקרש מלמעלה אצבע מכאן ואצבע מכאן ונותן לתוך טבעת אחת של זהב כדי שלא יהיו נפרדים זה מזה שנאמר והיו תואמים מלמטה כך היא המשמה והפירוש שלה הצעתי למעלה בסדר המקראות: בריחים. כתרגומו עברין וכלע"ז אשפ"ריש:

ממשה

רלבנ

פנוה יפריך אותו אחרון ונכנס מערב עד נקר לפני יי' ר"ל שעריב שנרו הים לפני יי' והוא נגד המערב שכו קדש הקדשים והנה פני המנורה הוא פנר אחמצעי כי הוא יונח ממנס קנה המנורה ואולם הקנים אשר מסבי נגדיו הם שיעין והשמאל אשר לשנורה והנה ימין המנורה היה נגד הצפון והנה ראש שמאל הקנה האמצעי היה נגד המערב שהוא נגד קדש הקדשים וראשי הפתילות שמת הקנים היו נושים אל מנר ראש פתילת הקנה באופן שיהיו כלם מאירים אל מנר פניה. ומלקחיה. הם נמתים לקחת נסם הפתילות ולמקצם נגרות המנורה כראוי שנא"ליים נלעו. ומחתותיה. הם כלורה כפות קטנו' לפתות בהם האפר שנגר ובהם היו מסרים הסמן הנשאר נגר נמס המנורה ובדרה הפור שאלו המלקחים ומחתותיה וזה שפור לא יהיה בו סיגים. כגר וזה שפור יעשה את המנורה אם כל הכלים הללו הדנקים בו כמו נרותיה ושמת הקנים ונגשים וכפתוריה ופרחיה ואולם המלקחיים והמחתות אינם מכלל הכנר כי לא יצטרך לאפר שיהיו וזה שפור כי כנר הודיע זה נשה שאחר כנר וזה שפור עשה אותה את כל הכלים הללו ובקיות הכנין כן הוא מבואר שאין המלקחים והמחתות מכלל הכנר אבר נמנאר לרבותינו מקום מנוה המנורה היה נ' אמות ואולם פתורה לא הנגילה נגבה ומוכיח ברמנה אבל הנגילה משקלה לבד. ודאה ועשה כתבניתם אשר אתה מראה בהר. פנ"ד שהוא מפוייב לעשות אותה בזה המבנית אבל לא שיייב המעשה שיהא אבל יפוייב לעשותה מעשה נדרך מעשים מקצה ואם היתה מעשה אחת שיהיה יפוייב שיהיה נקי מעשים כי גם בזהב דקדקה הפורה בזה שנאמר וזהב פשור ואם לא היתה שוהב לא יפוייב היתה אחה מכבר לא אין המשקל מתחנני' עם מכבר תעלף בזה כמות אשר המנורה להתעלף משקלי המתכות וכן ראשי מנבין המנין בשלמן וכלין ובתר שמנים מנוכרים שלא בא הנוי בהם שיהיה אוהב אלא לעצה אבל שיפוייב הוא המעשים בזה

חזקוני

שתי ידות לקרש האחד. כל יד ויד חרוץ מלרבעה בדדין כדי שיהיו שמתי הקרש מוין לשמתי האדן לפני' ולאחר ומה מצר שי חרינות מנ' בדיקן הייבו מצד אחר ומצד פני' ומצד מכנגד הקרש שאחר מסרי הקרין שנאמנת הקרש לאינו קרוי קרין ביד אלא קרין הקרש: לעשה אל אחותה. מה מצר שי נמוני הקרש שהוא אמה נמקא לן מה מצר קרשים שבמקצועות: כ' אדנים תחת הקרש האחד. האדני' אמה מרכן כמוני הקרש ורבנן' רבני אמה מסוא שני מרכו של קרש ואחרן האדן נמון לעניו של קרש ורבנו לריאה הקרש ולכל אדן באמצעיתו נקב אלא רבע אמה של רבע אמה נמצא מסמתי הנקב של שמתי האדן שני אמה מסוא שני רבע אמה מסוא ושני אמה ומסמתי הנקב עד שמתי הרוח רבע אמה מזה ורבע אמה מזה הקרש מזה ומזה מרוץ על שני רבע אמה מזה ואמה מזה ובאמצעיתו מרוץ שני אמה ומזה מרוץ על שני עבין שני אמה ומזה ושני אמה בשוה שני רבע אמה מזה ומזה. לשון אחר רבע אמה ושני מזה ורבע אמה ושני מזה והכל אחד כאחר ביל מעשיו רבע אמה נמצאו הידות של כל קרש וקרש כל אחד ואחד מעשיו רבע אמה על רבע אמה וכשהיה מבנים הידות לתוך נקבי האדני' שני הקרשים יהיו מכוסים שמתי האדנים מכל צד בנמצא' אל המנעם אחת. פר"ש ובקרש שבמקצוע היו המנעות הדרומי והצפוני כו' בלשון קרש המקצוע היה מרוץ כרחבו ובתוך מבין המרוץ שבראש הקרש הצפוני והדרומי ומעמים נרחים. פר"ש המולשים בתוך מצר אחות של נוכח הקרש וכו' מקצו הנשת נרחים נקרשים ומקוש המלא ב' מקומי נידין המולשים כמלא המצורה נמצאו שמתן ומקוש שני מקצו בגבול מ' דין נמצאו שהוא:

בעל הטורים

ויחדו ב' תמים' ויחדו יהיה תמים. והכירו ויחדו יכליך לומר שהיו הקרשים כלים זה עם זה שלא היו זה נכנס תחת ומלא. לי מני רמז למ"ל שהיו כלים עד כאנכם וזהו ויחדו ונלאין שיהו כלים והלבנין: הרחית

מ"ע ספורנו

אל הטבעת האחת. אל אות' הטבעת אשר בעובי קרש המקצוע אשר הוא שוה בהנכם לרוחב קרשי שלא כי באותו המקום היתה שבעת אחת לשמלה מבוונת בקו מבעות קרשי הצלע של מעלה ושבעת אחת באותו העובי לשמה מבוונת בקו מבעות קרשי הצלע של מטה והיו הבריחים נכנסים בטבעת אחת קרש המקצוע ומבעות קרשי הצלע לשמה ובזה היה עת מחבר הכותל המערבי עם המקדש ושם הדרומי:

ולת

תרומה

אבן עזרא

עשר אמות אורך הקרש. עשר אמות' המשכן לא ידענו אם הם באמות יחזקאל שהם אצילה ובדרך סברא אמות הבי' הרמשון כן היו בעבור שמצאנו בדברי הימי' כתו' במלה אחרונה: שתי ידות. מגזרת יד: משולבות. אין לו אח כי אם בין השלבים: ועשית. הנה לא נכתב כמה עובי הקרש והרמשוני' אמרו שהיה אמה אם כן הוא כותל הדרומי היה שלשים אמות ובכה הצפוני והנה לא נשאר בכותל המערבי רק רחב שמנה אמות ונריכים אנו לשום שם שמנה קרשים אולי הוצרכו לאמה כי היה העובי אמה בעבו הבריח התיכון ונכנס בתוך הקרש ועל דעת רבינו שלמה כי כתב כי במעש' גם היה עומד כי על דרך הפשט שלשה בריחים תיכוני' הם וכבה כתו' מן הקלה אל הקלה לא אל הקלות ואם קבלה היא שהעובי היה כך נשמע ונקבל ואם דרך סברא יש תקון אחר כי השני 'הבריחי' הם העליונים גם השפלים הם עד חצי הקיר והבריח התיכון שהוא בתוך הקרשים יהיה מבריח מן הקל' אל הקל' וכמוהו לעשות בתוך התכלת ובתוך הארגמן וכן הפעמונים בתוך הרמונים ולולי זה לא היו חצפי' הבריחים התיכוני' זהב ואם נאמר כי לא ידענו כמה עובי הקרש יש לנו לתקן המערב איך היתי' והנ' בתחלה היו מתקנים פחת מערב כי השנים הקרשי' שהם למקצועו' המשכן שפירושו כמו זויו' וכבה היה חצי מקצוע החצר כי היה בצורת מרובע מרוב אורך והנה יש לנו מקצעות ושה השני' הקרשי' לבדם שהם במקצעות אינם כמדת הקרשי' הנזכרים על כן הבדילם הכתוב ואמר כן יהיה לשניכם לבדם לא הקרשים האחרים ובאלה השנים קרשי הם מקימין המשכן והיו השנה קרשים באחמצע והנה רוחב המשכן עשר אמו' ולא ידענו אם היו קרשי המקצעות מרובעות או עגולות כי אין לנו רק אמה אחת ואל הדרך שאמר רבינו שלמה לא תהיינה אלא הקרשים בטור שוה כי חצי אמה יהיה בפנים כי קרש הוא ואינו בגד ואח' כן ישימו קרשי נפון ודרום והנה יצא חוץ מן המשכן כפי עובי הקרש על כן יהיה כנגד עמוד פתח המשכן וחמשי יריעות עזים יהיה התיקון:

והקמות

רש"י

עשר אמות אורך הקרש. למדנו גבהו של משכן עשר אמות: ואמה וחצי האמה רחב. למדנו מרכו של משכן לעשרים קרשים שהיו בצפון ובדרום מן המזרח למערב שלשים אמה: שתי ידות לקרש האחד. היה חורץ את הקרש מלמטה באמצעו בגובה אמה מניח רביע רחבו מכאן ורביע רחבו מכאן והן הן הידות והחרין חצי רוחב הקרש באמצע ואותן הידות מכניס בחדני שהיו חלולי. והאחדני גבהן אמה ויושבים בצופים מרבעים זה אצל זה וידות הקרש הנכנסים בחלל האחדנים חרוצות משלשת צידיהן רוחב החרין כעובי שפת האחדן שיכסה הקרש את כל רוחב האחדן שאם לא כן נמצא ריוח בין קרש לקרש. כעובי שפת ב' האחדנים שיפסיקו ביניהם וזהו שנאמר ויהיו תואמי' מלמטה שיחרוץ את ידי הידות כדי שיתחברו הקרשי' זה אצל זה: משלבו. עשויו' כמין שליבת סולם ומבדלו' זו מזו ומשופין ראשיהם ליכנס בתו' חלל האדן כשליבה הנכנס. בנקב עמודי הסולם: אשה אל אחותה. מכוונות זו כנג' זו שיהיו חריציה' שוים זו כמדה זו כדי שלא יהיו ב' ידות זו משוכ' לצד פנים וזו משוכה לצד חוץ בעובי הקרש שהוא אמה ותרגו' של ידות צירין לפי שדומות לצירי הדלת הנכנסי' בחורי המפתן: לפאת נגבה תימנה. אין פאה זו לשון מקצוע אלא כל הרוח קרויה פאה כתרגומו לרוח עיבר דרומא: ולירכתי. לשון סוף כתפו ומו ולסיפי ולפי שהפתח במזרח קרוי מזרח פניס והמערב אחוריס וזהו סוף שהפנים מן הרוח: תעשה ששה קרשים. הרי תשע אמות רחב: וסני קרשים למקצעת. אחד למקצוע צפונית ומערבית ואחד למערבית דרומית כל שמנה קרשים בסדר אחת הן אלא שאלו השתים אינן בחלל המשכן אלא אלי אמה מזו ואלי אמה מזו נראות בחלל להשלי' רחבו לעשר והאמה מזה והאמה מזה באות כנגד אמת עובי קרשי המשכן הצפון והדרום כדי שיהא המקצוע מבחוץ שוה ויהיו כל הקרשים תאומים זה לזה מלמטה שלא יפסיק עובי שפת שני האדנים ביניהם להרחיקם זו מזו זהו שפירשתי שיהו לירי הידות חרצון מלדיהן שהוא רחב הקרש בולט לצדיו חוץ לידי הקרש לכסות את שפת האדון וכן הקרש שאצלו ונמצאו תאומים זה לזה וקרש המקצוע שבסדר המערב חרוץ לרחבו בעביו כנגד חריץ של צד קרש הצפוני והדרומי שיהיו תמים. כמו תאומים: אל ראשו. של קרש: אל טבעת האחת. כל קרש וקרש היה חרוץ מלמעלה ברחבו שני חריצים בשני צדיו כדי עובי טבעת ומכניסו בטבעת אחת נמצא מתחים תאומים: אל ראשו. טבעות לא ידעתי אם קבועות הן אם מטולטלות ובקרש שבמקצוע היה טבעת בשבי הקרש הדרומי והצפוני וראש קרש המקצוע שבסדר מערב לקרש שאצלו אבל אותן טבעות לא ידעתי אם קבועות הן אם מטולטלות ובקרש שבמקצוע היה טבעת בשבי הקרש הדרומי והצפוני וראש קרש המקצוע שבסדר מערב נכנס לתוכו נמצאו שני הכתלים מחוברים: כן יהיה לשניהם. הקרשים שבמקצוע לקרש שבסוף צפון ולקרש המערבי וכן לשני המקצועות: והיו שמנה קרשים. הן החמורות נכנס לתוכו נמצאו שני קרשים ושני קרשים למקצועות נמצאו שמנה קרשים בסדר מערבי כך שנויה במשנה מעש' סדר הקרשים במלאכת המשכן היה עושה את האדנים למעלה תעשה ששה קרשים ושני קרשים למקצועות נמצאו שמנה קרשים בסדר מערבי כך שנויה במשנה מעש' סדר הקרשים במלאכת המשכן היה עושה את האדנים חלולים וחורץ את הקרש מלמטה רביע מכאן ורביע מכאן והחרין חצי באמצע ועשה לו שתי ידות כמין שני חתיכות כמין שתי שליבות סולם המובדלות זו מזו ומשופות ליכנס בחלל האדן כשליבה הנכנסת בנקב עמוד הסולם והוא לשון משולבות עשויות כמין שליבה ומכניסן לתוך שני אדנים שנאמר שני אדנים שני אדנים וחורץ את הקרש מלמעלה אצבע מכאן ואצבע מכאן ונותן לתוך טבעת אחת של זהב כדי שלא יהיו נפרדים זה מזה שנאמר והיו תואמים מלמטה כך היא המשמה והפירוש שלה הצעתי למעלה בסדר המקראות: בריחים. כתרגומו עברין וכלע"ז אשפ"ריש:

ממשה

חזקוני

שתי ידות לקרש האחד. כל יד ויד חרוץ מלרבעה בדדין כדי שיהיו שמתי הקרש מוין לשמתי האדן לפני' ולאחר ומה מצר שי חרינות מנ' בדיקן הייבו מצד אחר ומצד פני' ומצד מכנגד הקרש שאחר מסרי הקרין שנאמנת הקרש לאינו קרוי קרין ביד אלא קרין הקרש: לעשה אל אחותה. מה מצר שי נמוני הקרש שהוא אמה נמקא לן מה מצר קרשים שבמקצועות: כ' אדנים תחת הקרש האחד. האדני' אמה מרכן כמוני הקרש ורבנן' רבני אמה מסוא שני מרכו של קרש ואחרן האדן נמון לעניו של קרש ורבנו לריאה הקרש ולכל אדן באמצעיתו נקב אלא רבע אמה של רבע אמה נמצא מסמתי הנקב של שמתי האדן שני אמה מסוא שני רבע אמה מסוא ושני אמה ומסמתי הנקב עד שמתי הרוח רבע אמה מזה ורבע אמה מזה הקרש מזה ומזה מרוץ על שני רבע אמה מזה ואמה מזה ובאמצעיתו מרוץ שני אמה ומזה מרוץ על שני עבין שני אמה ומזה ושני אמה בשוה שני רבע אמה מזה ומזה. לשון אחר רבע אמה ושני מזה ורבע אמה ושני מזה והכל אחד כאחר ביל מעשיו רבע אמה נמצאו הידות של כל קרש וקרש כל אחד ואחד מעשיו רבע אמה על רבע אמה וכשהיה מבנים הידות לתוך נקבי האדני' שני הקרשים יהיו מכוסים שמתי האדנים מכל צד בנמצא' אל המנעם אחת. פר"ש ובקרש שבמקצוע היו המנעות הדרומי והצפוני כו' בלשון קרש המקצוע היה מרוץ כרחבו ובתוך מבין המרוץ שבראש הקרש הצפוני והדרומי ומעמים נרחים. פר"ש המולשים בתוך מצר אחות של נוכח הקרש וכו' מקצו הנשת נרחים נקרשים ומקוש המלא ב' מקומי נידין המולשים כמלא המצורה נמצאו שמתן ומקוש שני מקצו בגבול מ' דין נמצאו שהוא:

רלבנ

פנוה יפריך אותו אחרון ונכנס מערב עד נקר לפני יי' ר"ל שעריב שנרו הים לפני יי' והוא נגד המערב שכו קדש הקדשים והנה פני המנורה הוא פנר אחמצעי כי הוא יונח ממנס קנה המנורה ואולם הקנים אשר מסבי נגדיו הם שיעין והשמאל אשר לשנורה והנה ימין המנורה היה נגד הצפון והנה ראש פתילת הקנה האמצעי היה נגד המערב שהוא נגד קדש הקדשים וראשי הפתילות שמת הקנים היו נושים אל מנר ראש פתילת הקנה באופן שיהיו כלם מאירים אל מנר פניה. ומלקחיה. הם נמתים לקחת נסם הפתילות ולמקצם נגרות המנורה כראוי שנא"ליים נלעו. ומחתותיה. הם כלורה כפות קטנו' לפתות בהם האפר שנגר ובהם היו מסרים הסמן הנשאר נגר נמס המנורה ובדרה הפור שאלו המלקחים ומחתותיה וזה שפור לא יהיה בו סיגים. כגר וזה שפור יעשה את המנורה אם כל הכלים הללו הדנקים בו כמו נרותיה ושמת הקנים ונגשים וכפתוריה ופרחיה ואולם המלקחיים והמחתות אינם מכלל הכנר כי לא יצטרך לאפר שיהיו וזה שפור כי כנר הודיע זה נשה שאחר כנר וזה שפור עשה אותה את כל הכלים הללו ובקיות הכנין כן הוא מבואר שאין המלקחים והמחתות מכלל הכנר אבר נמנאר לרבותינו מקום מנוה המנורה היה נ' אמות ואולם פתורה לא הנגילה נגבה ומוכיח ברמנה אבל הנגילה משקלה לבד. ודאה ועשה כתבניתם אשר אתה מראה בהר. פנ"ד שהוא מפוייב לעשות אותה בזה המבנית אבל לא שיייב המעשה שהוא נדרך מעשים מקצה ואם היתה מעשה אחת שיהיה יפוייב שיהיה נקי מעשים כי גם בזהב דקדקה הפורה בזה שנאמר וזהב פשור ואם לא היתה שוהב לא יפוייב היתה אחה מכבר לא אין המשקל מתחנני' עם מכבר תעלף בזה כמות אשר המנורה להתעלף משקלי המתכות וכן ראשי מנבין המנין בשלמן וכלין ובתר שמנים מנוכרים שלא בא הנוי בהם שיהיה אוהב אלא לעצה אבל שיפוייב הוא המעשים בזה

ואת המשכן תעשה עשר יריעות וגו' עד ואתה תצוה

ביאור המלות וקצת הדברים

ששים

אמה. אמה מהמשכן הנגבר שבארץ מנרים שמים אמה וכפול אמה ולפי שהיריעות היו נמשות אמה אמה ומכלם ואמנם אמה אמה אמה

קומץ מנחה

פרשת תרומה

תרומה ליל ויקחו לי תרומה רמז סאימתי קורין שמע בערבי בשעה שהכהנים נכנסי לאכול בתרומתן והיינו בעת יציאת הכוכבים וסימנו שאו מרום עיניכם ר"ת שמע לומר שומן ק"ש חולה בנשיאת עיניכם לברום לראות יציאת הכוכבים: ישראל ויקחו לי ר"ת וס"ת לי כלומר לוי הוא לי שני והיו לי הלוים גם מרמז שאף הלוים יתנו תרומה: ידבנו לבו כמו שהלב נותן לכל האיברי היוני ואינו מקבל כן הנריבי נתנו' ואינ' מקבלי: תרומתי הנותני' בנדבת לב ולא בצרו עין זו היא תרומת ה': וזאת התרומה פרש כל שוה כסף כנון כלים ומלבושים: עזי שמים נקראו ע"ש מקומן כדכתיב וישב ישראל בשיטים או הק"בה הקרוים צוות עליה' לכפר על מעשה מסי"ם: מעכותיו ולא אבר קצותיו כמו שאמר בשולחן לפי ראין קצה לתורה כר"א רחבה מצותיך מאוד: שנים כרובים נגד ה"אלקים רחמים ודין כי התור כלולה מהם שכתב היא רחמים ושבע"ם היא דין ושלמה הוסיף שנים ספני שכל אחת כלולה משנים: ועשית שלחן התכמ' רמוזה בשלחן כר"א ערכה שלחנה ולכן הה"ח נקרא שולחני כמו שאמר ר"ע הרב מעות יש לי ואין לי שולחני לרצותם: זהב מה שהיו המשכן רובן זהב או מצפי זהב הוא כדי שיהיו רב הקיום כי אין לך בכל המתכות שיתקיים זמן רב כמו הזהב ובפרט בהיותו צרוף ואף גם לחשיבותו כי הוא הנכבד מהמתכות והוא מסוגל לשמש שהו' הגדול וחנכבר מז' כוכבי לכת: ורא' ועשה הבין ועשה כמו ולבי ראה: והקמותו את המשכן אחה בעצמך שהקמת המשכן במעשה ניסים ואין כל אדם זוכה לזה: הראה אותך בעין ולא במעשה ריחזקאל:

הסלח פרשת תרומה

חומש ואולי נקרא חומש כי הוא חומש המספר החומשים באופן שתרגם הגורס באלינתו מקלה בחומרת. ר"ל מהקלה שלא שתתחבר בו בגלגלות ובקרסי הזהב עם קצה התחש וריעות השטים המחוברות לחת אל לחת והנה תמוני קרסי זהב ישימו עשר יריעות מחוברות באופן שהי' המשכן לחת. יריעות עזים. הם עזיות מצחר הרך שאל ארבי עבר העזים. וסרח הבוקר. הלון בו היתרון הבוקר והנה יתבאר הלון בזה אחר שיתבאר מבנין קרסי המשכן כמה הי' עליו ויתבאר שיעור מקום קרש הקרשים והנה ידאה כי שעור מקום קרש הקרשים היה י' אמות אורך ועשר אמות רוחב ועשר אמות היה קומתו בקומת הקרשים ואמנם שרחב היה עשר אמות יתבאר מאורך היריעות שהיה ל' אמה והיה מהם י' אמות ברוחב המשכן ויתר על זה מעובי הקרשים והיה נתלה מהם לצדדי המשכן כשיעור קומתו כאמות עובי הקרשים ותהיינה היריעות מגיעות לארץ לא יחסר כי אם עובי הקרשים ואמנם שלרבו היה י' אמות מיריעות הבשרה שהיה שיעור מ' אמה שהיה נכנס מהם ל' אמה לאורך המשכן ושאירו' אמות כאמות עובי הקרשים שיהיה נתלה על אחורי המשכן ולפי שהברכת היתה כנגד קרבי הזהב יתבאר שמקום הקרש היה אורכו עשרים אמה ורוחבו ל"ד אמות ולזה יתבאר מבנין קרבי הזהב שהיה ל' אמות ואולם כמה היה עובי הקרשים הנה ידאה מדברי רז"ל שעובי היה אמה אלא שאם היה הענין כן לא יתכן שיעשו לרבעים ושתוכה קרשים בלתי ל' עגלות לב שהיו נושאות אותם עם יתר הכלים הנלוים להם שהוא ביד בני מדרי מיוו שיתבאר בפרשת נשא. והנכון בעיני לפי הפשט שלא היה עובי הקרשים כל זה הסיבה שלא שכל' יקשה מה שאחר ולרבקרי המשכן יהיה תבשה ו' קרשים ו' קרשים תעשה לחקצות המשכן שכבר ידאה מזה שהיו לצדדי המשכן ל' קרשים וכבר הגבול שיעור הקרשים בלשון הפרשה שכבר היה רחבם אמה וחצי האמה ולזה ידמה שיהיה הרחב י"ב אמה ויצאלו שתים אמות לרחב הקרשים והנה התיר זה הספק האלם מ"ע בתה שאמר כי אמרו ושני קרשים תעשה וגו' אינם בשיעו שאל הקרשים ולזה הסדילים מבנין שאל הקרשים והנה כאשר כפל הריעה השנית אל חול פני האהל לבלתי יחלה יחלה על מקום קרשי הנחשת כ"ב אמה ולזה יהיו קרשי הנחשת שתים אמות בתוך קרש הקרשים ולפי זה הפי' תבשה חצי הריעה העודפת על אחורי המשכן לא יחסר מזה רק עובי הקרשים ותהיה כחות מחצה על הארץ ואם מזה שעובי הקרשים היה אמה שלמה לא יהי' נתלה מחוצה על הארץ כי אם אמה ולזה יהיה פי' אמרו חצי הריעה העודפת לא שיהי' חציה בכוון והנה יקרא החלק חצי אמר יחצהו בין כנעניים. על נאור יחלה. והנה הריעות התחתונה לא היו מגיעות על הארץ אבל היה מסר מזה אמה וכמו עובי הקרשים כי לא היה אורך הריעות כי אם כ"ח אמה וכשהוגלמה מהם י' אמות שהיה רחב המשכן ועובי הקרשים נשארו תשע אמות כחות עובי הקרשים לכל אחד מהצדדים לכסות הקרשים והריעות עזים היו מוסיפות על זה אמה מזה ואמה מזה כי כבר היה ארכם ל' אמה ועשית מכסה לאהל עורות אלים מאדמים לאמה ולמעלה' ועל זה המכסה היה מכסה אחר של עורות תחשי מלמעלה לכסות עורות האילים והיה זה לתופס מחילה מזרם ומחטר. שלא תתלבלבה הריעות. עזי שטים עומדים. ר"ל שתהיה קומתם לאורך העמדים מסובבות הנה היו לעשה בכל קרש וקרש כדאות ב' יתדות הם כדאות שלבות הבולם והם היו ככנסות בתוך אדני הכסף שהיה כבר בכל אדן ואדן ויבלו ראשי הקרשי בארץ וכדי שיהיה בין המשכן יותר חזק ולבו הלבות היו מלוונות כלם אשה אל אחותה באופן שכאשר יכנסו תוך האדנים יהיו הקרשים כולם מכוונים בקו אחד. ויהיו תאומים מלמטה. ר"ל שיהיו הקרשים אשר למקצועות המשכן למטה מכוונים ביושר ומחוברים בקרסי ב' הדוחות יחד ויחדיו יהיו כלים על ראשי הקרשים מלמעלה בדרך שיהיו מחוברים מכל הצדדים ויסכימו לשוחרי שתי הלוחות אשר הם זוית לו ולא יוסיף בקומה אחד מהם אל האחד ויבלו אל הטבעת האחד שתהיה מכונת בהם בכנגד הטבעות שבכל לוח אשר בקרסי' כי כבר היו בכל קרש וקרש טבעות יכנסו בהם בריחים לקשור הקרשים בדרך שיהיה האהל חזק והנה הטבעת אשר בקצוות לוחות לפון ודרום לקשור הכותל המערבי עם כותלי לפון ודרום ושל הטבעות היו מחוץ כי ההשתלות היה בזה הענין שיהיה יפה מבפנים כמו שיראה מעמינו. כן יהיה לשניהם לשני הקצוות יהיו ר"ל שלשני הרוחו' יהיו הטבעות בקלשים הקצוות האחד לרוח המערב לקשור קרשי הקצוות עם אשר הקרשים אשר לפאת מערב והשני לרוח לפון בקצוע הלפון או לרוח הדרומי והנה הטבעות הם דבקי דבוק חוק בקרשים והם בלתי נפרדים מהם כדי שיתקיים בהם האהל כשנכנסו בהם הבריחים. ועשית בריחים עצי שטים חמשה ונו'. פירשו רז"ל במלאכת המשכן שהחמשה בריחים לא היו שלא ג' שלא שהבריח העליון והתחתון היה כל אחד מהם מב' תיבות זה מבריח מקצה הכותל עד לחצי ומבריח מקצה הכותל השני עד לחצי ואמרו שמחצעי זה לזה וידמה לפי זה הפי' שבקרש האמצעי היו ב' טבעות כדי שיקשר הקרש הרוח ב' הבריחי ואולם הבריח האמצעי היה מבריח מן הקצה אל הקצה ולזה לא היה כי אם אחד לבד ואמרו כי הבריח התיכון לא היה נכנס בטבעות אבל היו הקרשים נקובים והוא נכנס בתיכם ואם היה הענין כן הנה היה הבריח התיכון המערבי לא יתכן שיהיה מכוון כנגד הבריח התיכון הלפוני והדרומי אבל יהיה למעלה מהם או למטה ואבאר שיהי' הבריח התיכון נכנס ב"כ בטבעות ויהיה אמרו בתוך הקרשים שהוא באמצע הקרשים וכמוהו אמרו ובעמודי זהב בתוכם סביב שהלון בו שבעמודים היו בין הרמונים כמו שאמר בעמוד זהב ורמון פעמון זהב ורמון לא שיהיו הפעמונים תוך הרמונים בעצמם וכבר זכר זה ר"ע. והנה בזה הלופן יקיים המשכן באופן שיהיה בנינו חזק ולא יתפרדו חלקיו. ועשית פרוכת הנה יתר' לך כי מלאכת הפרוכת היא כמלאכת יריעות המשכן כי כל אחת היתה מב"ל חוטים ו' לבשתן וכן לתכלת וארגמן ותולעת שני וכל אחת היתה נעשת מעשה חושב באופן שיהיו נראים שם ראשי הכרובים משני הצדדים ואמנם היה הכל ביריעה אחת הנגד כי כשהיתה המלאכה עבה מאד נקראת פרוכת ואמרו ז"ל שהפרוכת עבה טפח וראש הפרוכת היה כרוך בחוט והיו שם ארבעה עמודים שם היו נסמכים על ארבעה אדני כסף והיו בראשם וויים של זהב והם כמו יתדות עקומים ומחזיקים בחוט שהפרוכת כרוך בו והנה הפרוכת היה תחת קרשי זהב והוא היו מחיצ' מבדלת בין הקדש ובין קדש הקדשים ושיעור הפרוכת היה י' אמות על י' אמות ומחצית לפרכת היה האחון והכפורת ומחוץ לפרכת היה השלחן על צלע לפון והמנורה על צלע דרום. ועשית מסך לפתח האהל הנה זה המסך היה לפאת מזרח והיה כמו מחיצה ומעשרים ואדבעה חושן היה נעשה מד' מינים שנעשו מהם הפרוכת ולא היו בהם כרובים ולא היו מעשה חושב אבל מעשה רוקם. והרמון בזה שהצורה הנעשית בו אינה נראית כי אם מצד אחד. ואתאוב כי אם הצורה הנעשת בו היתה נראית מבפנים ולאם המסך היו כרוך בחוט והיו שם ה' עמודי שטי' שהיו נסמכים על ה' אדני נחשת והי' בראשם וויים של זהב והיו מחזיקים בחוט שהמסך כרוך בו. ועשית את המזבח עצי שטים הוא מזבח החיצון ואולם מזבח הקטרת יבא וכרוכם בחוט שאחר ובה המזבח הנעשה בידי משה הי' אדמה חמש אמות ורחבו חמש אמות רובע יהיה המזבח יתבאר מזה שלא הקפידה התורה שיהי' ה' אמות ארכו ורחבו ה' שלא היה הענין כן הנה יהיה אמרו רבוע יהיה המזבח מוקף ואמנם הקפידה התורה שיהיה רבוע ושיהיה קומתו ג' אמות שהוא כשיעור קומת האדם ובעבור שנעלמו במזבח שעשה שלמה שהיתה קומתו י' אמות ידענו שאלו הג' אמות לרום קומת המזבח בכללה ואולם זאת הקומה היא מכרכוב המזבח כל מקום המערבה והנה הכרכוב הוא הסובב ולמטה ממנו היה חצי קומת המזבח כמו שיתבאר אחר זה שנא' ונתת אותו תחת כרכוב המזבח מלמטה והיתה הרשת על חצי המזבח. ולמטה היה יסוד המזבח המכר בפרשת ויקרא וכאשר התישב שנוהה המזבח היה יותר מג' אמות הנה יתוייב שנא' שמה שאמרה התורה ג' אמות קומתו הוא לגמר שאם לא היתה קומתו כי אם ג' אמות כשר. ועשית קרנותיו על ארבע פנותיו. הנה היו הקרנות ל' בארבעה זויות מקום המערבה והנה לא מזכר שעור אלו הקרנות בתורה והיה שיעורם בנית שני אמה על אמה. ומהו תהיין קרנותיו. למדנו מזה שאין לראוי לעשות הקרנות לבדם נפרדים ומוכנים במזבח אבל לראוי שיהיה הקרנות מגוף המזבח. ולראוי שתהא שהמזבח שאין בו ל' קרנות פסול שנאמר בפרשת ויקרא וכתן על קרנות מזבח העולה וכן אם אין לו יסוד שנאמר ונתן אל יסוד מזבח העולה וכן אם אינו מרובע שנאמר רבוע יהיה המזבח וכן אם אין לו בנבס שנא' לא תעלה במעלות על מזבחי לנוקר שראוי שיהיה באופן שמכל לעלות בו לא במעלות

ומה שזה דרכו הוא בנבס ובכלל מפני שהוא מחוייב שתהיה קומתו ג' אמות הנה א"ל מזולת כנבס לעלות עליו לעריך הנתחים על העצים אשר על האש כמו שמזכר בפרשת ויקרא ואולם שעול אדבו ודחבו אין מעכבים כיון שהוא מרובע ובלבד שלא יפחות מאמה על אמה כי לא מצאנו מזבח פחות מזה הסעו' וזה כי מזבח הזהב היה שיעורו אמה על אמה ועוד כי נתחי הבר לא יכילם מקום יות' קטן מאמה על אמה ולא"פ שיעשמו זה כל זה והנה הוא ראוי שיהיה המזבח באופן שיהיה ראוי להקרבת כל הקרבנות. ועשית סיר תיו לדשנו. ר"ל להסיר בהם דשן המזבח להסירו משם והנה צורת הסירות ידועה. ויעיו. הם מנרפות לגרוף בהם הדשן לשימו בסירות. מזרקותיו. הם כלים מרתם ידועה והיו מקבלים בהם דם הקרבנות. ומזלגותיו. ומחתותיו. הם כלים בעלי יתדות עקומות להפך בהם הבשר על גחלי המערכה לערכו כראוי. מחתותיו. הם כדמות כפות גדולות היה לחם בית יד היו לוקחים בהם גחלי אש לפאת אותם למזבח הקטרת כמו שיתבא'. לכל כלי. הוא כמו כל כלי והלמ"ד נוספת. מכבר מעשה רשת נחשת. ר"ל שיעשה מכשת כדמות כברה שיהיה נקב כמו הרשת ועל הרשת היו ל' טבעות נחשת לשום בהם הבדי לפאת המזבח והנה המכבר היה דבק למזבח בלתי מתפרד ומזמו באופן שכאשר ישימו הבדים בד' טבעות ישאו עמו המזבח והוא היה נתון תחת הסובב והיה מגיע עד חצי קומת המזבח היה להבדיל בין הדמים הנתונים למעלה כמו דם החטאת ובין הדמי' הנתונים למטה כמו דם העולה ומה שידמה לו בזה נכון לוחות תעשה אותו. ר"ל שזה המזבח נעשה מלוחות עצי שטים והיה חלול כמו תיבה ומה שידמה לה והיה זה ג"כ מפני שיהיו מטלטל ואחר שבאו אל המנוחה ואל הנחלה עשו המזבח מהאבנים בלתי חלול והוא מה שאמרה התורה אבנים שלמות תבנה את מזבח יי' אלהיך וזה תאר המזבח שעשו בבית שני ע"פ הנביאים ומזמו תמיוד על מירת זה המזבח המכר בזה המקום בכו בנין אבנים בארץ מרובע היה ארכו ורחבו לב' אמה ועלה הבנין ה' טפחים ואח"כ כנסו ה' טפחי' והגביהו הבנין ה' אמות והיה ארכו ורחבו ל' אמות וב' טפחים והה' טפחים העודפים סביב יסוד הבנין הם יסוד המזבח ואח"כ כנסו ה' טפחים אחרים וזהו סובב והגביהו הבנין ג' אמות והיה ארכו ורחבו כ"ח אמות וה' טפחים והוא מקום המערכה וכבל זוית וזוית עשו קרן גבוהה ה' טפחי' וארכו אמה ורחבו אמה והם קרנות ולפאת דרום המזבח עשו כבש לעלות אל המזבח ואל הסובב והנה לא מזכר בתורה מקום הכבש והנה מודע זה מפי הנביאים כמו שאמ' דוד הכל בכתב מיד יי' עלי השכיל וכבר יתבא' זה באופן מה שלמה מזכר בתורה וזה כי מובני שמחיטת קדשי הקדשים בצפון הנה לאור שיהיה הכבש בדרום כדי שלא יהיו אחוריהם כנגד היכל יי' בעלות שם הנה יתוייב שיהיו לגד הדרו' כי הדרום יותר נכבד מהצפון ולזה היתה המלוה בדרום:

ואולם דגלי הכבש לי אבשר שיהיו לגד המערב לסבה שזכרנו ולא לגד המזבח שאם היה הענין כן היה ההעתק מהכבש למזבח בהפך הנהוג מתנועת הרגלים בעליה וזה שהוא לאור שתהיה התנועה בזה מפאת המערב כי זה מתה שיורה על התרחק מהשם ית' והוא הפך מה שכוון בזאת העבודה ולזה יתוייב אם הנה הענין על זה התאר שיהפוך עצמו העולה בכבש תכף אחר עלייתו להפך הגד אשר היה פונה אלו בעלותו וזה כלו בלתי נהוג ובלתי מורגל עם שהפכיה להפך הגד אשר היה פונה אלו בעלותו מורה ההתרחק מהשם יתעלה והוא מבואר שאין לאור בתנועה האחת שיקביל קצתה לקצת כל שכן בזה הענין הנכבד ולזה יתוייב שיהיו דגלי הכבש לפאת דרום. **ועשית** את אדר המשכן ר"ל האדר שהיה מקיף במשכן והנה אורך המשכן שהיה ל' אמה אורך י' אמות רחב והאדר היה ארכו ק' אמה ורחבו כ' אמה וכאשר תשים אמות מהרוחב המשכן באחצע רחב האדר ישאלו עשרים אמה לפאת צפון ועשרים אמה לפאת דרום וידמה שכ' אמה גם כן היו נשאלו' לאדר המשכן לפאת המערב בדרך שיהיה רוחב האדר לשלש גדלו שזה ישאלו חמשים אמה לפאת מזרח שהיו להם המזבח המיצון ולזה היה מקום המזבח החיצון מרובע ורחבו כ' אמה על כ' אמה וזה הוציאו דבותיו ממה שאמר ורוחב כ' בכ' ר"ל שבב' אמה מאדרך האדר היה בלה המשכן שאם לא היה הענין כן לא היה לאור אמ' כי אם רוחב חמשים קלעים הם כמות יריעות ולא היו כי אם משמה חושים והיו מן הפשתן שנאמר שם משזר ועמודיו עשרים לכל אחד אמה עמוד אחד והעמודים ההם היו נסמכים על אדני נחשת ובראשם היו ווים של כסף להחזיק בקלעים ואחר כן היו חוטי כסף דבקים בעמודים לקשור בהם הקלעים לעמודים בדרך אלא תפרידם הרוח מהם ואלו החוטים היו במקומות דבוים מהעמודים לפי מה שאחשוב באופן שיקשרו הקלעים בעמודים ויתקיימו בהם ורוחב חמשים בחמשים הוא לומר שבכל נמצא רחב האדר כ' אמה מה' אורך שהיה חוץ למשכן ואולם במקום המשכן לא היה רחבו כי אם כ' אמה לצד צפון וכ' אמה לצד דרום כיון שבאלו ויקיים חמש אמות אל שהקלעי היתה קומתו חמש אמות לכל כלי המשכן בכל עבודתו ר"ל כל הכלים שהיו צריכי בהקמתו ובהורדתו כמו מקבות להכות בבדים להכניסם בטבעות ולהוציא העמודים מתוך האדנים ויתידות להוציי הבדים מתוך הטבעות ולעזון בקרקע בעבור האדר ולו יכיחו הקלעים שבינם ישימו שם עמודיה' ולאדניה' ולאחר זה ישימו היתדות הרם חוסם והנה כל אלו הכלים היו מוכחשת ולא פי שכלי המשכן היו כלם מצופים זהב לו כסף הנה המשרתים להם לאור שיהיו לעשה מחלבתם ולזה הוסם מכחשת הנה זה ביאור המלות וקצת דברי זאת הפרשה. ואולם אשר הדברים אשר באו בה הם מבואריים עם מה שהיבאנו אלו ואולם התועלות המגיעות הם רבים:

התועלת הראשון הוא באמצע והוא מה שהוא לעשות מקדש לשם יתעלה שנאמר ועשו לי מקדש והוא בנין יתוייב שיהיה בו בקדש הקדשים וקדש ואולם יהיה בקדש הקדשים הארון אשר בו היו הלוחות ובקדש יהיה השלחן ומנורה ומזבח הקטרת על התבנית שהתבאר בתורה ותהיה שם גם כן עזרה היה בה מזבח העולה לפי התבנית המכר בתורה ויתר הדברים שהתבאר מהתורה שלו אשר למקדש מזולתם. ואולם התועלות המגיעות מזאת המלוה נפריד להם מאמר אחר ומנתני שרשי המלוה הזאת ואולם שרשי המלוה הזאת הם ג"כ:

השרש הראשון הוא שבנין בית המקדש וכליו לריך שיהיה לשם השם יתב' שנאמר ועשו לי מקדש ולזה לא נעשה לשמו יתעלה כפשל אותו דבר שלא נעשה לשמו. ולזה דקדק בספר מלכים בזה כמו שבאלרמו שם כבר בתבאר זה השרש בתקומותיו:

השרש השני הוא שעיעור בית המקדש ושעורי חלקיו המכר בתורה לא היה כי אם לקדש ההוא שנעשה במדבר ואולם התבנית יתוייב שיהיה נוהג לדורות שנאמר בכל אשר אני מראה אותך בהר את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו והוא מבואר שאין השעור מהתבנית כי כבר יהיה התבנית שמור עם התחלפות כמו השעור ולזה תמצא שעורי המקדש שבבה שלמה מתחלפים לשעורי המקדש שבנה משה וכן מה שהוה שיהיו קצת הדברים מעני השעים לא היה גם כן אלא לפי שעה והיה זה לו בזה האופן לפי שהיה זה המקדש מטלטל ולזה אמר כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה. ואולם בשלמה הביאה אל המנוחה ואל הנחלה כשנגלה בית עולמים לדוד וכבר נתבאר זה השרש בראשון באדבעה עשר מובחים ובא' מחבינם:

השרש הג' הוא שאין עושין שעור המקדש ושעור חלקיו כי אם על פי נביא ולזה תמצא שהמקדש שבנה שלמה היו כל שעוריו מונבלים על פי נביא שנא' הכל בכתב מיד השם עלי השכיל וארץ נ"כ שיהיה שם מלך וכהן וסנהדרין כמו הענין במשכן שנעשה משה ובמקדש שבנה שלמה וזה יתבאר המה שאמר בכל אשר אני מראה אותך בהר את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו. רוצה לומר שיהיה לכם זה מראה ממני כמו שהראתי למשה ולפי שאחר אותך והיה מבואר כי משה היה נביא ומלך וכהן גדול כי הוא היה אבי הכהנים והוא היה לאש סנהדרין והיה בכל אחד מאלו התארים הושם זה הענין הוא מיוחד בזה המלאה שהוא מהשם יתב' והמלך הוא שליח בדברים הכוללים המשותפים לכל ישראל ועל פיו ראוי שיבנה כמו הענין במשכן משה רבינו ובמקדש שלמה והכהן עם שהוא משותף לכל ישראל הנה הוא השליח בזה הבית והסנהדרין הם כוללים ג"כ ומשותפין לשאר' ועל פיהם יהיו כל הדברים הגדולים ולזה גם כן יתוייב שלא יוסיפו על שעור ירושלם ועל בית המקדש אלא על פי אלו התנאים ואולם השעורי' שהיו בבית שעשה שלמה על פי נביא יהיו מונבלים בבית המקדש שיבנה אחר זה ואף על פי שלא יהיה

על

חמשה לקרשי צלע המשכן האחד: וחמשה לקרשי צלע המשכן השני וחמשה לקרשי צלע המשכן הים: והבריח התיכן בתוך הקרשים מבריח מן־הקצה אל־הקצה: ואת הקרשים תצפה זהב ואת־טבעתיהם תעשה זהב בתים לבריחם וצפית את־הבריחם זהב: והקמת את־המשכן כמשפטו אשר הראיתה בהר: ועשית פרכת תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר מעשה חשב יעשה אתה כרבים: ונתתה אתה על־ארבעה עמודי שטים מצפים זהב ווהם זהב על־ארבעה אדני־כסף: ונתתה את־הפרכת תחת הקרסים והבאת שמה מבית לפרכת את־ארון העדות והבדילה הפרכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים: ונתת את־הכפרת על ארון העדת בקדש הקדשים: ושמת את־השלחן מחוץ לפרכת ואת־המנרה נכח השלחן על צלע המשכן תימנה והשלחן תתן על־צלע צפון: ועשית מסך לפתח האהל תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר מעשה רקם: ועשית למסך חמשה עמודי שטים וצפית אתם זהב ווהם זהב ויצקת להם חמשה אדני־נחשת: ס ועשית

חמשה לקרשי צלע המשכן האחד: וחמשה עברין לרפי סטר־משכנא חד: וחמשה עברין לרפי סטר־משכנא תנינא וחמשה עברין לרפי סטר מן־משכנא לסופהון מערבא: ועבדא תרין־רפין לזויתי משכנא: ויהון תאומין מן־תחות לרישא עד־לגבי חד־עזקתא כן יהון תרתין די לזויתא: ותהון תמנין רפין ותריסר אדנהון כסף תרתין אדנין לרפא חד ותרתין אדנין לרפא חד: ועבדת בריחין לרפי שטין חמשה לרפי סטר משכנא: וחמשה בריחין לרפי סטר משכנא דמערבא: ובריחא דמנא מן־רישא עד־סופא: ותרפי ית־רפי דהנא ית־עזקתהון דעבדין בגוה בריחין ותרפי ית־רפי דהנא: ותקים ית־משכנא כהילכתיה די אתחזיתא בטורא: ותעביד פרוכתא תכלא וארגוונא וצבע זהורי וביץ שזיר עובד אומן יעביד יתה צורת כרובין: ותתן יתה על־ארבעא עמודי שטין מחפן דהבא ווהון דהבא על־ארבעא סמכין דכסף: ותתן ית־פרוכתא תחות פורפיא ותעיל תמן מגו לפרוכתא ית ארונא דסהדותא ותפרש פרוכתא לכון בין קודשא ובין קודש קודשיא: ותתן ית־כפורתא על ארונא דסהדותא בקודש קודשיא: ותשוי ית־פתורא מברא לפרוכתא וית־מנרתא לקבל פתורא על סטר דמשכנא דרומא ופתורא תתן על־סטר צפונא: ותעביד פרסא לתרע משכנא תכלא וארגוונא וצבע זהורי וביץ שזיר עובד צייר: ותעביד לפרסא חמשה עמודי שטין ותחפי יתהון דהבא ווהון דהבא ותתיך להון חמשה סמכין דנחשא: והעביד

חמשה לקרשי צלע המשכן האחד: וחמשה לקרשי צלע המשכן השני וחמשה לקרשי צלע המשכן הים: והבריח התיכן בתוך הקרשים מבריח מן־הקצה אל־הקצה: ואת הקרשים תצפה זהב ואת־טבעתיהם תעשה זהב בתים לבריחם וצפית את־הבריחם זהב: והקמת את־המשכן כמשפטו אשר הראיתה בהר: ועשית פרכת תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר מעשה חשב יעשה אתה כרבים: ונתתה אתה על־ארבעה עמודי שטים מצפים זהב ווהם זהב על־ארבעה אדני־כסף: ונתתה את־הפרכת תחת הקרסים והבאת שמה מבית לפרכת את־ארון העדות והבדילה הפרכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים: ונתת את־הכפרת על ארון העדת בקדש הקדשים: ושמת את־השלחן מחוץ לפרכת ואת־המנרה נכח השלחן על צלע המשכן תימנה והשלחן תתן על־צלע צפון: ועשית מסך לפתח האהל תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר מעשה רקם: ועשית למסך חמשה עמודי שטים וצפית אתם זהב ווהם זהב ויצקת להם חמשה אדני־נחשת: ס ועשית

רלבנ

חזקוני

אבן עזרא

מסרה

אמרי נעם

מ"ע ספורנ

קצב

בעל הטורים

תרומה

רשי

ועשית את המזבח וגו׳ · וסלע אמות קומתו דברי׳ ככתבן דברי ר׳ יהודה רבי יוסי אומ׳ נאמר כאן רבוע ונאמר בפנימי רבוע מה להלן גבהו פי׳ שנים כארכו ומה הכי מקיי׳ סלע אמות קומתו מספת סובב ולמעלה : ממנו תהייני קרנותיו · סלע יעסס לבדס ויחברס בו : ולפית אותו נחשת · לכפר על עוזות מלח שנאמ׳ ומלאך נחושה : כירותיו · כמין יורות : לדשנו · להסיר דשנו לתוכס והוא שתרגס אנקלוס למספי קטמיה לספות הדשן לתוכס כי יש מלים בלשון עברי׳ מלה אחת מתחלפת בפתרון לשמש בנין וסתיר׳ כמו ותפרש שרשיה אויל מפרים וחלופו וכל תבואתי תפרש וכמוהו בסעיפיה פוריה וחלופו מסעף פורה מפסח סעיפיה · וכמוהו וזה האחרון עצמו שבר עצמיו וכמוהו ויסקלוהו באבנים וחלופו סקלו מאבן הסירו מאביה וכן ויעזקהו ויסקלהו אף כאן לדשנו להסיר דשנו ובלע״ז אדשאנד״ריר : ויעיו · כתרגומו מגרפות שבוטל בהס הדשן והן כמי׳ כסוי הקדר׳ של מתכת דק ולו בית יד ובלע״ז יוד״יל : מזרקותיו · לקבל בהס דס הזבחים : ומזלגותיו · כמין אמוקליות כפופים ומכה בהס בבשר ונתחבין בו ומתהפכין בהן על גחלי המערכה שיהא ממהר שריפתן ובלע״ז קרול״יגס ובלשון חכמי׳ לגוריו׳ : ומחתותיו · בית קבול יש להס ליטול בהן גחלי׳ מן המזבח לשאתס על מזבח הפנימי לקטרת ועל שס חתיתן קרוויס מחתות כמו לחתות אש מיקוד לשון שאיב׳ אש ממקומה וכן היחתה אים אש בחיקו : לכל כליו · כמו כל כליו : מכבר · לשון כברה שקורין קרי״בל כתין לבוש עשוי לו למזבח עשוי חורין חורין כמין רשת ומקרא זה מסורס וכה פתרונו ועשית לו מכבר נחשת מעש׳ רשת : כרכב המזבח · סובב כל דבר המקיף סביב בענול קרוי כרכוב כמו שסמינו בהכל שוחטין אלו הן נגמי כלי עץ כל שעתיד לשוף ולכרכוב הו׳ עשוין חרילין עגולין בקרסי דפני התבו׳ וספסלי העץ אף למזבח עשה חרץ סביבו בדפנו לגוי והו׳ לסוף שלש אמו׳ של גבהו כדברי ה״זמ׳ הא מה אני מקיי׳ ג׳ אמו׳ קומתו משפת סובב ולמעלה אבל סובב להלוך הכהני׳ לא היה למזבח הנחשת אלא על ראשו לפני׳ מקרנותיו וכן שנינו בזבחים לי׳ זהו כרכוב בין קרן לקרן ולפנים מהן לאמה של הלוך רגלי הכהני׳ שתי אמו׳ הללו קרוי׳ כרכוב ודקדקנו שס והכתיב תחת כרכובו ומלמד׳ למדנו שהכרכוב בדפנו הוא ולבוש המכבר׳ תחתיו ותירץ המתרץ תרי הוו חד לגוי וחד לכהני׳ דלא ישתרגו זה שבדופן לגוי היה ומתחתיו הלבישו המכבר׳ והגיע רחבו עד מצי המזבח והו׳ היה שימן לחצי גבהו להבדיל בין דמיס העליוני׳ לדמיס התחתוני׳ ונגנדו עשו למזבח בית עילמיס דומית הוא הסקרא בחמצו וכבש שהיו עולין בו אף על פי שלא פרסו בעצים זה כבר שמעתו בפרשת מזבח אדמה תעשה לי לא תעלה במעלות לא תעשה לו מעלו׳ בכבש שלו אלא כבש חלק למדנו שהיה לו כבש כך שנינו במכילתא ומזבח אדמה הוא מזבח הנחשת שהיו ממלאין חלנו אדמה במקו׳ מגייתן והכבש היה בדרו׳ המזבח מובדל מן המזבח מלא חוט השער ורגליו מגיעין על אמה סמוך לקלעי ההלר שבדרום כדברי האומר עפר אמות קומתו ולדברי האומ׳ דברים בכתבן שלש אמות קומתו לא היה הורך הכבש אלא עפר אמות כך מצאתי במסכת מדות וזה שהוא מובדל מן המזבח אלא החוט במסכת זבחים למדנה מן המקרא : בסבעות · בחרבע סבעות שבעתו למכבר : כבוד לאמות · כתרגומו חליל לוחין לוחות עבי עצים מכל צד והחלל בתחתיו ולא יהא כלו עץ אחד שיהא עביו אמת אחו׳ על אמש אמות כמין סדן : קלעיס · עשויין כמין קלעי ספינה נקבי׳ נקבי׳ מעשה קליעה ולא מעשה אורג ותרגום סרדין כתרגומו של מכבר המתורגם סרדה לפי שהן מכוקבין ככברה : לפאה האחת · כל הרוח קרוי פאה : ועמודיו עשרים · אמש אמות בין עמוד לעמוד : ואדניהם · של העמודים נחשת · האדניס יושבין על הארץ והעמודי׳ תקועי׳ לתוכן היה עושה כמין קונדסין שקורין פ״לאש אדכן שהה טפחי׳ ורחבן שלשה וטבעת נחשת קבוע בו בחמלעו וכורך שפת הקלע סביביו במיתרי׳ כנגד כל עמוד ועמוד ותולה הקולמס דרך טבעתו בחונקלי שבעמוד העשוי כמין וי״ו ראשו זקוף למעל׳ וראשו אחד תקוע בעמוד כאותן שעושי׳ להציב לאחו׳ שקורי׳ גוב״יס ורחב הקלע תלוי מלמטה והי׳ קומ׳ מחיצו׳ החצר : ווי העמודי׳ · הן האונקליו׳ : וחשוקיהם

אבן עזרא

ועשית · כל צורה שהיא ארכה כרחבה נקראת רבועה וזהו המרובע באמת כי על חמש צורות הם המרובעות הנה הם אמרנו כי אין צורך לכבש כאשר אמרנו קדמונינו בעבור שסלש אמות קומה הנה מה יעשו המכחישי׳ במזבח שעשה שלמה שהיתה קומתו עשר אמות · וקומת האדם איננה רק חרבע אמות והפנות הם הזויות : ושעש לדשן׳ להסיר הדשן ממנו ומלת ידשנה שלה יעשה ממנה דשן והטעם שתהיה נשרפת על גבי המזבח ומקובל׳ והנה תדשן עצם מבנין אחר שהו׳ הכבד הדנוש והו׳ מגזרת מאשר שמנה לחמו : ויעיו · כמו ויעה ברך · ולמ״ד לכל כליו · מוסף כמו לתן היום אשר יוסד בית יי׳ · ומכבר כמו כברה · ונחשת דבק כאילו כתו׳ מכבר נחשת : כמעשה רשת · ומלת כרכוב אין ריע לו במקום אחר : ומלת נבוב לוחות כמתורגם ארמית וכמוהו והיה נבוב ילבב שהוא ריק בלי לבב על דרך האומרי׳ ראש בלי מוח · והנה לא הזכיר הכיור כי לא נעשה מנדבת כל ישראל רק מנדבת הנשיס לבדס על כן הזכירו עם פרשת הנשמי׳ שכל ישראל לא הביאוס רק הנשיאי׳ לבדס : ועשית · מלאתו כתוב קדמה מורתה וידענו כי ראשי המזרחיס שלשה האחת כנגד נקודת ראש מזל גדי שהוא סוף כנו׳ השמש בפאת דרום והשני כנגד הקו השוה שהוא ראש טלה ומאזנים והשלישי כנגד ראש סרטן שהוא סוף נטות השמש לצפון וכנה נגבה תימנה דרום : ותימנה · מגזרת ימין לפון וימין אתה ברא״תס : ומלת

מ״ע ספורנו

קרנותיו · הרומות לכל מזבח וכן באמרו ויציו ומזרקותיו וכו׳ : כרכוב הסובב · כתיב להיות בכל כלי מן כאמרס ז״ל אלו הס גולמי כלי מן כל שמתידין לשוף ולכרכב : נבוב לוחות · כמו תיבה בלי שולים ובלי מכסה : כאשר הראה אותך בהר · שיעלאו אלנו באמצע בשעת חנייתם ועל האמצע אם תעיד עוקר : אלה נאמר ומעמודיו עשרים · כל אלו שביניהס עם עמוד אלו היה מעשה · אמנם לא היו עשרי׳ עמודי נחשון ועשרים עמודי דרום מתחילים אלה נכח אלה בקו ישר אבל היתה התחלת הנאמר אם׳ בשעת מתחלת הנאמר שבנגדה כתות אחד אלנ ומעמודי המערב והמערב היו מתחילים ברחוק מן הנאמר אחד אלנ כמעט כמעט אחד אלנ : ומשוקיהם

בעל הטורים

כבוב לוחות תעשה אותו · נבוב שלא שיהיה שבר ס׳ לוחות יכולין להוסיף על המזבח : אורך

כן

לכל · ה׳ שמוקין כל ראשי אל אל מן ר״ל אונין מתחלפין ו

כשאת · ל׳ וחד בשר חי בשלמא והוא אל מן זוגין חד מלרע וחד מלעיל ·

שביעי

ובמדין · כולם חס׳ במ״ל מל׳ ·

ויעיו · כתרגומו מגרפות שבוטל בהס הדשן והן כמי׳ כסוי הקדר׳ של מתכת דק ולו בית יד ובלע״ז יוד״יל : מזרקותיו · לקבל בהס דס הזבחים : ומזלגותיו · כמין אמוקליות כפופים ומכה בהס בבשר ונתחבין בו ומתהפכין בהן על גחלי המערכה שיהא ממהר שריפתן ובלע״ז קרול״יגס ובלשון חכמי׳ לגוריו׳ : ומחתותיו · בית קבול יש להס ליטול בהן גחלי׳ מן המזבח לשאתס על מזבח הפנימי לקטרת ועל שס חתיתן קרוויס מחתות כמו לחתות אש מיקוד לשון שאיב׳ אש ממקומה וכן היחתה אים אש בחיקו : לכל כליו · כמו כל כליו : מכבר · לשון כברה שקורין קרי״בל כתין לבוש עשוי לו למזבח עשוי חורין חורין כמין רשת ומקרא זה מסורס וכה פתרונו ועשית לו מכבר נחשת מעש׳ רשת : כרכב המזבח · סובב כל דבר המקיף סביב בענול קרוי כרכוב כמו שסמינו בהכל שוחטין אלו הן נגמי כלי עץ כל שעתיד לשוף ולכרכוב הו׳ עשוין חרילין עגולין בקרסי דפני התבו׳ וספסלי העץ אף למזבח עשה חרץ סביבו בדפנו לגוי והו׳ לסוף שלש אמו׳ של גבהו כדברי ה״זמ׳ הא מה אני מקיי׳ ג׳ אמו׳ קומתו משפת סובב ולמעלה אבל סובב להלוך הכהני׳ לא היה למזבח הנחשת אלא על ראשו לפני׳ מקרנותיו וכן שנינו בזבחים לי׳ זהו כרכוב בין קרן לקרן ולפנים מהן לאמה של הלוך רגלי הכהני׳ שתי אמו׳ הללו קרוי׳ כרכוב ודקדקנו שס והכתיב תחת כרכובו ומלמד׳ למדנו שהכרכוב בדפנו הוא ולבוש המכבר׳ תחתיו ותירץ המתרץ תרי הוו חד לגוי וחד לכהני׳ דלא ישתרגו זה שבדופן לגוי היה ומתחתיו הלבישו המכבר׳ והגיע רחבו עד מצי המזבח והו׳ היה שימן לחצי גבהו להבדיל בין דמיס העליוני׳ לדמיס התחתוני׳ ונגנדו עשו למזבח בית עילמיס דומית הוא הסקרא בחמצו וכבש שהיו עולין בו אף על פי שלא פרסו בעצים זה כבר שמעתו בפרשת מזבח אדמה תעשה לי לא תעלה במעלות לא תעשה לו מעלו׳ בכבש שלו אלא כבש חלק למדנו שהיה לו כבש כך שנינו במכילתא ומזבח אדמה הוא מזבח הנחשת שהיו ממלאין חלנו אדמה במקו׳ מגייתן והכבש היה בדרו׳ המזבח מובדל מן המזבח מלא חוט השער ורגליו מגיעין על אמה סמוך לקלעי ההלר שבדרום כדברי האומר עפר אמות קומתו ולדברי האומ׳ דברים בכתבן שלש אמות קומתו לא היה הורך הכבש אלא עפר אמות כך מצאתי במסכת מדות וזה שהוא מובדל מן המזבח אלא החוט במסכת זבחים למדנה מן המקרא : בסבעות · בחרבע סבעות שבעתו למכבר : כבוד לאמות · כתרגומו חליל לוחין לוחות עבי עצים מכל צד והחלל בתחתיו ולא יהא כלו עץ אחד שיהא עביו אמת אחו׳ על אמש אמות כמין סדן : קלעיס · עשויין כמין קלעי ספינה נקבי׳ נקבי׳ מעשה קליעה ולא מעשה אורג ותרגום סרדין כתרגומו של מכבר המתורגם סרדה לפי שהן מכוקבין ככברה : לפאה האחת · כל הרוח קרוי פאה : ועמודיו עשרים · אמש אמות בין עמוד לעמוד : ואדניהם · של העמודים נחשת · האדניס יושבין על הארץ והעמודי׳ תקועי׳ לתוכן היה עושה כמין קונדסין שקורין פ״לאש אדכן שהה טפחי׳ ורחבן שלשה וטבעת נחשת קבוע בו בחמלעו וכורך שפת הקלע סביביו במיתרי׳ כנגד כל עמוד ועמוד ותולה הקולמס דרך טבעתו בחונקלי שבעמוד העשוי כמין וי״ו ראשו זקוף למעל׳ וראשו אחד תקוע בעמוד כאותן שעושי׳ להציב לאחו׳ שקורי׳ גוב״יס ורחב הקלע תלוי מלמטה והי׳ קומ׳ מחיצו׳ החצר : ווי העמודי׳ · הן האונקליו׳ : וחשוקיהם

רלבג

ולזה יתבאר שאם שהה מספרים פסולה לפי שכבר שהה התבנית וכבר נתבאר זה הטר׳ בשליחי ובעשירי מעבות : **השרש** הי״ל הוא שברית המערכה היו כבנד רחב הבית בין נפון ובין דרום וזה מבואר מכח דבריכו כאה שקדם והשלמן היה ארכו לארך הבית אין מהאדון שהיה ארכו לרחב קדם שקדשים וזה עם שהוא ראוי להיותו כן כבר הוסר זה בפום לאחר ראו בית המקדש והם ז״ל ספרו שהם ראו שהן היה כבר נזכר זה בי״ל מעבות : **השרש** הי״ב והוא שהדבר שהם מתבנים המזבח והם רבנו ויבודו וקרבנותיו והכבש הם מעבנים כי כל אלו הדברים עפמיים במזבח לפי מה שוברה תורה בענין הקרבנות ובזה המקום ונסוף פרשת ויקהל יתרו ואולם שעורי ראולם והקופה אינם מהתבנית ולזה אינם מעבנים אם לא היו בשיעור שהבדילה התורה אולם לא היו בשיעור שהשה פלאה ובני הבולה והוא שיהיה ג׳ אמות קומתו כבנד בזה המערכה כי התורה אחרה רבוע יהיה ושלש אמות קומתו ולא יתבאר שעל״פ נדרך שיהיה רבוע כי אם לא היה זה לעבב לא נצרך לומר רבוע שיהיה מהרי אחר שהם אמות לארך ושהם אמות לרוחב ולפי שהפריד המאחר בין שיעורי הארך והרחב ובין שיעורי הקומה כמה שאחר כשלש אמות לעבב שהה לעבב שהה דקדקה התורה בזה לפי שקושת הלבד כבינוני הוא שלש אמות ודאי נם כן שלא יהיה רחבו בשום מאמה על אמה לארך כי לא נאמר שיעור קטן מזה בשום מזבח וזה כי מזבח הקטרת היה אמה על אמה ועוד כי בכפיות מזה השיעור לא יכול לאמר הקרבנות אחר יקריבו עליו כבר נתבאר זה בשמי וב״ג מזבחים ובשלשי מסכת. **השרש** הי״ג הוא שהמזבח שהיה אחר מבינו בשלו כי התורה דקדקה בלבני שיהיו שלמות בזולת פנימה להירות על שלמות הבית בעבור כי אלה שלא נקראהו אחר נא״ז הבדרון היה כי הלבנים השלמות לא יתכן שהיה אחר בנין בזולת פנימה ולפי שהשיעור הקטן שבאלנו בתורה נאלו הדברים היה כפה. הנה לא יבטל המזבח אם לא היתה פנימה מבינו שבם כבר נתבאר זה הטרם בראשון מקולין · והנה אחר שרשי ולת המנה יתבארו בנ״ה ראלו שתדע כי שעורי הבית שבנה שלמה ובני הבולה ושעורי אלקי הבית הם בשעורים שעתיד להבנות ובבר התבאר הטעורים הם שבוזרים שהתלמוד ולין הנה מקום וכרוכם כי הוא אחר שראלו שיהיה המאחר בי בספר אלבים · **ההועלת** בשני הוא בשלות והוא אם שהה שלא יסורו הבלים מעל אלמות התורה שהיה בלתון כמו שבבאר אחר זה וכבר נזכר זה בו מיומא ·

ההועלת הבלשי הוא בשלות · והוא אם שהה לאם הפנים על שלמן הזהב שהיה נקדש ומאמתו שיהיה שם תמיד שבאחר ונתת על השלמן לאם הפנים לפני תמיד לפי שבבאר נתבאר בפרשת אחר אל הכהנים שלהרן ובניו יאכלו זה הלאם ויהיה נערך על השלמן בכל שבת ושבת הנה יקוייב אחר שיהיו הם העשירים הלאם שהיה שם והמעשים אותו שם אל זה בלוקן שחוץ שיהיה בו יוסם בו הלאם הנאמר מקדם ולפי שלא הבולה התורה ומן לאחיתו שבת ולא יום שוב והנה לאם הפנים הוא דק אחד כנגד מבינו והתבאר מלאו התורה בזה שיבא ויקיפו בו פנים רבים כמו שזכרנו · ולזה נקרא לאם הפנים בבר נתבאר זה בי״ל מעבות · ואולם שאר שרשי ולת המנה יתבארו בנ״ה בפרשת אחר אל הבבנים ואולם התועלת הבינוני מלאו המנות המבוארות בזולת הם כי הוא בדעות ובקבת תועלות נם כן בעבנים הדבריים · והנה התועלת המנים שהם בדעות קנתו מבוארים ולכל מבינו שבבודה הבעבים בו ובקבתו מיוחד לבבר דבר ואולם התועלת המשותף בזה הוא שזה יעשיר להתמין שים שם אלוה אלהים בכל שהוא ראוי שיעבד כי אחתו הכל ולזה נאמרו מהבינו ישמחו בבבנים הגדולה והבבוד ולזה נעשה לו זה המקדש הנפלא בנוי וטוב מתקן ושהוא לאחד לבד ולזה לא תהיה זולת העבודה והמקדש כ״ל בעקום לאחד לבד ועל ידי שמשמש

מיומדת

חזקוני

בכרכוב המזבח כתב״ו וכן שנינו בזבחים לי׳ זהו כרכוב בין קרן לקרן ולפנים מהן לאמה של הלוך רגלי הכהנים ג׳ אמות הללו קרויין כרכוב לבד ג׳ אמות ואין לאמה שהיה מרובע היה שהלכו לאמה על לאמה בדרום לאמה והם הנקראות קרנות המזבח ולאמה לאמה שהיה על גבו של המזבח בין קרן לקרן של כני כל לאחד מד׳ רוחותיו ולאמה לאמה שלפנים היינה שתי אמות הללו קרויות כרכוב כמו שפרש״י : כבוב לאמות · שיהא אלול מבפנים ונקל לאחת ובאמון הוא לאוך המכבר ושפת המכבר מגעת עד אבי המזבח ובשטרלל אונים הם שבאלים שלש אלאמות אלו עפר ומקריבין על אמות עפר קרבנות וכשהם נופלים מגביהים המזבח בגבי׳ הקרבנות ובשפת המכבר והעפר נופל בין קנקנים שבאולי המכבר שהיה בעשה רשת וכשהם נפים מזרים ומשלים אמה׳ : ועמודיו עשרים · קו״ל לאחת לא פרש״י מאה היו שעמודי הקלע וכן לאחת נפלאת

ועמדו

כן

ה״ל ראשי׳ כל ראשי אל אל מן ר״ל אונין מתחלפין ו

כשאת · ל׳ וחד בשר חי בשלמא והוא אל מן זוגין חד מלרע וחד מלעיל ·

שביעי

ובמדין · כולם חס׳ במ״ל מל׳ ·

ל״ח קמ׳ ויהיו כל ימי מהללאל · ימי למך · כל ימי חנוך · ויחי למך אחרי · ויהיו ימי תרח · ואברם בן המש שנים · ועוד חמש שנים · ועשית את המזבח · וקמה חמש אמות · וקמה ברחב חמש היציע התחתונה חמש · ויכן את היציע על כל הבית · ושתי כתרות עשה לתת קדמ׳ דפסיק · ויתן את מתכונת חמש · ואת המנורות חמש מימין · וכנפי הכרבי׳ דר״ה ב׳בו · וכנף הכרוב ב׳בו · ויעש את מנורות הזהב · דר״ה וכתרות עשה עליו נחשת · דסוף ירמיה · ויביאני אל אולם הבית קדמ׳ דפסו׳ · ואולמות סביב · ותאיו ואילו · תאיו אילו · וכתפות הפתח · רחב הקיר · והבנין אשר על פני הגזרה : קדמ׳ חמש אמות ארך והמש אמות רחב · תניין ארכו רחבו · קדמ׳ ועשית סירתיו לדשנו ויעיו ומזרקתיו ומזלגתיו ומחתתיו לכל כליו · הנייי׳ ויעש את כל כלי המזבח את הסירו׳ ואת היעי׳ ואת המזרקות את המזלגת ואת המחתה כל כליו : בשאת חד מן י״א זוגין מן הד חד חד מלרע והד מלעיל ב׳בריש תיבותא וסי׳ מצויין בישעיה ריש סימן ח׳ : לפאת חד מן י״ח זוגין מן חד והד חד מלרע והד מלעיל למ״ד בריש תיבותא וסי׳ מצויין במשלי סיף סי׳ כ״ג גבי פרשת כי תשב ללחם את מושל בין תבין : קדמ׳ לפאת נגב תימנ׳ קלעי׳ להצר תני׳ קלעי׳ ההצר :

בן

ל״ח קמ׳ ועשית את המזבח עצי שטים חמש אמות ארך וחמש אמות רחב רבוע יהיה המזבח ושלש אמות קומתו : ועשית קרנתיו על ארבע פנותיו ממנו תהיין קרנתיו וצפית אתו נחשת : ועשית סירתיו לדשנו ויעיו ומזרקתיו ומזלגתיו ומחתתיו לכל כליו תעשה נחשת : ועשית לו מכבר מעשה רשת נחשת ועשית על הרשת ארבע טבעת נחשת על ארבע קצותיו : ונתתה אתה תחת כרכב המזבח מלמטה והיתה הרשת עד חצי המזבח : ועשית בדים לבריח עצי שטים וצפית אתם נחשת : והובא את בדיו בטבעת והיו הבדים על שתי צלעת המזבח בשאת אתו : נבוב לחת תעשה אתו כאשר הראה אתך בהר כן יעשו : ס ועשית את חצר המשכן לפאת נגב תימנה קלעים לחצר ששים משזר מאה באמה ארך לפאה האחת : ועמודיו עשרים ואדניהם עשרים נחשת ווי העמדים וחשקיהם

דהועלת

ל״ח חס׳ בלים׳

ל״ח חס׳ ל״ל חס׳ ל״ל חס׳ ל״ל

מיוחדת לגד: והם ודע לאהרן והלוי והמחלקת המתנע בזה בעמיר המעשרות כי בזה תלת
לבהרים המבדלי הבשר יתע' תולעת כמיהים לחיים נתן והמנעלך לבם המעשרות לעבודת
הבשר תלע ולהשגתו לפי מה שיספר ואשנת מחדות התורה וכיוצא משפטים הנמרים בה ב"ב בית
זאת העבודה במקום הזית' בכחל לבגדת השלחת והוא מר המורים מה שאמרו הרבה מתחלת
הענין שהיה בית המקדש כמו שזכרנו במה שקדם: והנה הגיע בזה תועלת שחרו הבדלי לבם
משפטי הבשר יתע' ותורתו כמו שאמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ואולם שמעתי הקרוב
ואחר בדעת שהוא אחשל בדבר דבר אמר מכוב אותו מג"ה אצל האחאר אחר לאחר:

ומנרנו מלעים בכאן אבעה תקיף באופן מה על כל אלו הדברי אחר שיקשה שהוא
מהמפורסם לחי שלילה דעת הקודמים לפי מה שספר הפילוסוף מיסה שלהיות
ולטבעיות כי בימי משה רבינו ע"ה היתה הפילוסופיא חסרה מאד עד שלא נודע לבם מהסנות
כי אם בסבה הקומרי ונעלם מהם הסבה הצורית והיה זה סבה אל שמעלמה מהם הסבה הפועל
ומסבה הקבלתית ואמה המקום בסתעפו דעות אמיקורוס ומעתה מסבה שאבר שיהיו כל המרמי
כופלים בחזקה מחולת סבה פועלת בלל מה כלו היה מביא אל שבסבל חכמת הבחלאו אשר המבר
בה הרבה הבלתי הבסם ומחבי ארץ החכמה בבם דבר ית' תקדיעת הצורות והסופל והתבלי כי החות
הלקות בגבר הוא שם לאות מה כמו שהתבאר בחה שלא' הטבע והיה הוא מביא ג"ב אל שמלפור
בחיאות המבר יתע' ולהבעת הבבואה לאדם ומה מחה אחרן לפרק בו לפי מה שהתבונת התבונות
מה בלו הענינים ומפני זה לבו הנה כאשר רצתה התור' להיאדנו אל קנין השלחות הראשי אשר
לי אפשר שנקבה שם לא בהשגת חכמת המלאכות לפי מה שאפשר ובהבנ' מחיאות המבר יתע' הנה
הישיבה אותמלהאחרון בכאן צורות הם קנתם בחדרגת השלחת לקבל כי זה בתיבר אל הבנת
בחלות המחיאות וחאחרן בכאן עים בכאן אלהים מעבל כל הלחצאות הנה החל בצורה הישבל בלבנת
אחלו המחלאות הבבלות הוא הבבם המדבבת: ולזה סדר מדיאו שני כרובים על ארון העדו' אשר
בו לוחות הברית והנה הכרוב האחד הוא מעיר על השכל הבחלאלי והכרוב האחר הוא מעיר על
השכל הבפעל אשר בבחים אים אל אחיו כמו שהתבאר בכל הנבם והתבאר זה עוד בראשון מספר
מלחמות המבר ולפי שים נבוה עליהם ישתדלו בהשגתו בחוקת שיש רצה שיהיו פורשי כנפי' למעלה
להורות על מתמעתם היא לגד המעלה כאלו ישתדלו לעלות מזה המחיאות אל מחיאות יות' גבוה מזה
הוא האחת כמו שיתבא' בזוקנתו והנה היו בארון לוחות הברית להורו' על שהבעת הבבאה אינו
מחבר לגל תהיה הבעתה אלשרית בחאבעות ב' כרובים האלו כמו שבאלו בבני בספר מלחמות
המבר זה שרש גדול ומעמוד קוק לקיים הבעת התורה [illegible] בעבורה בין הכרובים על
תבול התורה בכללה וכדי שנתבונן בזה ונעמוד על המבר בעבורה בין הכרובים על
הארון בזה האופן סבב המבר יתע' בדרך חופת ע"י משה רבינו עלת השלום כבריאו הבבות
לתבר אל הבעל והעיר לותנו עם זה על שהשכל הבפעל אינו המבר יתע' הבבואה מתנו
מהבת

וכבושיהון כסף: וכן לרוחב צפונא באורכא סרדין מאה אורכא ועמודוהי עשרין וסמכיהון עשרין נחשא ווי עמודיא וכיבושיהון כסף: ופותיא דדרתא לרוחב מערבא סרדין חמשין אמין עמודיהון עשרא וסמכיהון עשרא: ופותיא דדרתא לרוחב קדמא מזרחא חמשין אמין סרדין תלתא ועמודיהון תלתא וסמכיהון תלתא: ולעברא תנינא חמש עשרי סרדין עמודיהון תלתא וסמכיהון תלתא: ולתרע דדרתא פרסא עשרין אמין תכלא וארגוונא וצבע זהורי וברוץ שזיר עובד ציור עמודיהון ארבעא וסמכיהון ארבעא: כל עמודי דדרתא סחור־סחור מכבשין כסף ווי הון דכסף וסמכיהון נחשא: אורכא דדרתא מאה באמין ופותיא חמשין בחמשין ורומא חמש אמין דברוץ שזיר וסמכיהון דנחשא: לכל מאני משכנא בכל פולחניה וכל סכוהי וכל סכי דדרתא דנחשא:

פרשה

ואת תפקיד את בני ישראל ויסבון לך משח זית דכיא כתישא לאנהרא לאדלקא בוצינא תדירא:

במשכן

עמודים כל משכנא קדמא' הס' ובמשכנא תניינא ד'מל' וסי' עמודיהם עשרים. ולפאת צפון ולפאת ים. קלעי' חמש עשר' ולכתף השנית הס'. וא' ועמודיהם ארבעה הס': קדמא' ורחב ההצר לפאת קדם' מזרחה. תניין ולפאת דרומה מזרחה: קדמא חמש עשרה אמה קלעי לכתף. תניין חמש עשר' אמה לכתף. קדמא ולכתף השנית חמש עשרה קלעים. תניי' לשער ההצר קלעים חמש עשרה אמה: וקמה ב'א' הס' א' מל' וסי' וקמה חמש אמות. וקומה ברחב חמש מאות. בהר' מל': משכנא קדמ' ארון כפרת שלחן מנרה. משכן יריעת ק' שי' פרכ' מובאה העלה הצר המשכן רכשם מע"ק ב"ה סי' משכנא בהר' משכן יריעת קרשי' פרכת ארון כפר' שלחן מנרה מ. בה הקטרת מובאה העלה ביור ההצר. מעק"פ רכ"שם קע"ה סי' ה' סבירין כל וקרי לכל וסי' לכל כליו תעשה. לכל כלי המשכן לכל דבר נקי יהיה. לכל דרכיו משכיל. הירם מלך צר נשא וגו' לכל הפצו: ואתה תצוה ב' רבנו' וסי' ואתה תצוה את בני ישראל. ואתה תצוה את הכהנים. דיהושע: ויקחו ו' רפין וסי' נמסר פרשת באלהעלה ג' וסי' ואתה תצ' את בני ישר' ויקחו. לבנ ת לנו מובאה לשוים ר' כתו' הס': ב' פסי' מטעי' וסי' הרמ' ח' מלין בב' אהי אהי ברישהון ואהי בסיפהון בתרא תלת מלין ואהי ותלת מלין ואהי וסי' באהל מ עד מחוץ לפרוכת. תניין מהוץ לפרכת העדת:

וחשוקיהם. ומשכן היו העמודי' בחוטי כסף סביב ואינו יודע אם על פני כולם אם בראשם אם בתחתיתם לך יודע לני מחשוק לשון חגור' שכך מצינו בפילגש בגבעה ועמו למד חשורי חבושים תרגומו חשוקים: לפאת קדמה מזרחה. כני המזרח קדם לשון פנים אחור לשון אחורים לפיכך מזרח קרוי קדם שהוא פנים ומערב קרוי אחור כמה דאת אמר מערבא: חמשי אמה. חוטן חמשים אמה לה היו סתומי' כלם בקלעי' לפי שסם הפתח חלק חמש עשרה אמה קלעים לכתף הפתח מכאן וכן לכתף השנית נשאר רחב חלק הפתח בנתיים עשרי' אמה וזהו שלי' ולשער החצר משך עשרים אמה זילון להסך כנגד הפתח עשרים אמה ארך ברחב הפתח: עמודיהם שלשה. חמש אמות בין עמוד לעמוד בין עמוד שבראש הדרוס העומד במקצוע דרומית מזרחית עד עמוד שהו' מן הסלסה שבמזרח חמש אמות וממנו לשני חמש אמות ומן השני לשלישי חמש אמות וכן לכתף השנית ואחרנ' עמודי' למסך הרי עשרה עמודים למזרח כנגד עשרה למערב: כל עמודי החצר סביב וגו'. לפי שלא פירש ווין וחשוקי ואדני נחשת אלא לנפון ולדרו' אבל למזרח ומערב לא נאמר ווין וחשוקים והדני נחשת לכך בה ולמד כאן ארך החצר הנפון והדרו' שמן המזרח למערב מאה באמה: ורחב חמשי' בחמשי'. חצר שבמזרח היתה מרובעת חמשים על חמשים שהמשכן ארכו שלשי' ורחבו עשר העמיד מזרח פתחו בשפת חמשים החצונים של אורך החצר נמצא כלו בחמשים הפנימיים וכלה ארכו לסוף שלשי' נמצאו עשרי' אמה ריוח להחוריו בין הקלעים שבמערב לזיעות של אחורי המשכן ורחב המשכן עשר אמות בהמצע רחב החצר נמצאו לו עשרים אמה ריוח לנפון ולדרום מן קלעי החצר לזיעות המשכן וכן למערב וחמשים על חמשים חצר לפנינו: וקומה חמש אמות. גובה מחיצות החצר והוא רחב הקלעים: והדליהם נחשת. להביא הדני המסך שלא תאמר לא נאחזו הדני אבל הדני לעמודי הקלעים אבל הדני המסך של מין אחר כך נראה בעיני שלבך חזר ושנאו: לכל כלי המשכן. שהיו צריכין להקמתו ולהורדתו כגון מקבות

וחשקיהם כסף: וכן לפאת צפון באורך קלעים מאה ארך ועמודיו עשרים ואדניהם עשרים נחשת ווי העמודים וחשקיהם כסף: ורחב החצר לפאת ים קלעים חמשים אמה עמודיהם עשרה ואדניהם עשרה: ורחב החצר לפאת קדמה מזרחה חמשים אמה: וחמש עשרה אמה קלעים לכתף עמודיהם שלשה ואדניהם שלשה: ולכתף השנית חמש עשרה קלעים עמודיהם שלשה ואדניהם שלשה: ולשער החצר מסך עשרים אמה תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר מעשה רקם עמודיהם ארבעה ואדניהם ארבעה: כל עמודי החצר סביב מחשקים כסף ווים כסף ואדניהם נחשת: ארך החצר מאה באמה ורחב חמשים בחמשים וקומה חמש אמות שש משזר ואדניהם נחשת: לכל כלי המשכן בכל עבדתו וכל יתדתיו וכל יתדת החצר נחשת:

צ"ל יעי"ו. סימן. סל"ו. סימן:

פרשה

ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלת נר תמיד: באהל

לתקוע יתדות ומיתדי: יחדות. במין מגרי נחשת עשויין ליריעות האהל ולקלעי החצ' קשורים במיתרי' סביב סביב בשפוליהן כדי שלא תהא הרוח מגביהתן ואינו יודע אם תמוכין בארץ או קשורין ותלויין ומובדן מכביד שפולי היריעות שלא יגועו ברוח ואומר הני שמן מוכיח עליהם שהם תקועים בארץ לכך נקראו יתדות ומקרא זה מסייעני להאל כל יגען בל יסע יתדותיו לנצח: חסלת ויקחו לי תרומה

ואתה תצוה. זך בני שמרים כמו שמנינו במנחות מגרגרו בראש הזית כו': כתית. הזתים כותש במכתשת ואינו טוחנן בריחים כדי שלא יהיו בו שמרים ואחר שהוציא שפה ראשונה מכניסן לריחים וטוחנן והשמן השני פסול למנחה וכשר למנחת שנאמר כתית למאור ולא כתית למנחות: להעלות נר תמיד. מדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה: תמיד. כל לילה ולילה קרוי תמיד כמו שאתה אומר עולת תמיד ואינה אלא מיום ליום וכן במנחת חבתים תמיד ואינה אלא מחליתה בבקר ומחליתה בערב. המומר בלחם הפנים מבבת לשבת הוא: מערב

הזקוני

ובמזרח. מסר יו"ד כ"א מיודיהם ד' אין בחלל שער המסר רק ג' עמודים אלו על פני כל המזרח מבמזרח יש ר"מ שמודים נא אחד מהם לרוח דרומי מזרחי אל לרוח צפוני מזרחי לא זה מהם שבתרב' בשאלו מס' אלו יש ר' עמודים בהמשכים אחה אחר ועמוד לשמש אחת אין מהם ג' אחרים וג' עמודי' לכתף כפוני וכן לכתף דרומי ומשלו לך לרבעה אחרים וד' עמודים לכ' אחה של שער המסר ונעגנין זה צריך אתה להעמיד כל עמודי קצוי המסר וכן לפאת צפון. ובמדו. מסר יו"ד ואוזן ותשכיר כל עמודי המסר סביב מחוסקים בכסף. ע"י שלא היו מנוסים כשאר עמודים אחרים הוזקקו להיות מחוסקים כדי שלא יפנקיו מפני הערב. ורוחב מחשים בחשמים. לאו מחשים דוקא אלא מחשי' מן הכפון לדרום נמ"ע מן המזרח למסכן כיצד קיס לן אורך המסר מאה אמה ורוחבו חמשי' ואורכו של המסכן עם עובי קרשי המערב ועובי אדנים שבמזרח שלשים ושתים אמה ורוחבו י"ב אמה עם עובי הקרשים המעמידו המסכן אורכו לאורך המסר ובאמצעיתו בת"ם אמות לעסך שער המסר נמל' שער מסר שבמזרח מחשים על אדנים ותשע ושבעים ארבע זמים אמה של י"ם שבנפון שבדרו' מאה של י"ם: וקומה חמש אמות שם עשור ואדניהם נחושת. לפי הפשט ה"ק וקומת של מחיצות המסר ה' אמה מהקלעים שהיו עשר אמות לבד האדני' של כסף' כמנהג נוכח המחיצות ו' אמות שהרי סתם אדני' נבהן אמה ובמסכת זבחים מפרש לה רוחב הקלעים שהוא קומתו הוא ו"ו ושם אני מקיים וקומה חמש אמות מן המזבח ולמעלה אמיה כדברי אמר דאמר נבהו פי' שנים ברשבו: כל יתדותיו. בשעת הקמת המשכן היו הקשרים בפיקרי' יתדות אלו בחוטי' היריעות כביב מדרום מערב ומצפון ומוסכין בכם הסיתרים ובופלין היתדות בארץ והיריעות נמתקות ונופלות בתוך המשכן מתוך כובדן ומתעטפות אלו ואלו ש"פ שאין ראיה לדבר וכן לדבר אהל כל ינען וכל יסע יתדותיו לנצח: שליחת הדרת דברת תרומה

ואתה תצוה. נאמר שנאמר לו כל כלי מלאכת המשכן פירי לו אילך יתקנו לו אור וכן מצינו בעשה בראשית לאחר שנברא כל עניני הארץ תקן לכן אורה ואין כאן עקר המצוה עד פרשת בהעלותך וכ"ק ואת תצוה לבני ישראל' כשיבנה המשכן ויקחו אליך שמן. שבה לו מנוס זו מלמען מאר המצות לפי שהיא נשמן לאורך הוא שאמרו רבותינו כל מקום שנא' כלי אינו אלא זירוז עיד ולדורות: לקחו אליך. לנרכך בדי שתראה לביכן אמה בכנס ויצא אלא בשבילי שלאור' אינו צריך ואינו אלא לבעלה בביה ויקחו לי תרומה בשבילי שתהיה לשמי: שמן זית זך כתית. לפי שכתוב הכתוב דבריו בפרשת תרומה פי' לך כאן לי זה שמן: זך. פר"ש אלא שמרי' כמו שמנינו בנוגעות מגרגרו בראש הזית וכו' לאלו פר"ש כאשר ואלקט גרגיר כאן אחד ואלו אחד לפי שמרין אינו מבושל בראש הזית שמן מתבשלין מקצ' לפי שמשמ' מזרקת עליהן ומבשלתן: אחר

בעל הטורים

אורך המזבח מאה באמה ורוחב המזבח' בחמשים. פי' כאלו אחד מחמשים שבה הנה כלפריסי' לעיל:

ואתה תצוה

לא הזכיר משה בזה הפסוק מה שאין כן בכל המקומות. שמשה שמוצה משה אין סדר' אלא הזכיר בה. והטעם ושום שאחר מתני לא הפסיק אסר בתחת. וקללות תנה לפיכו' על תנאי בזה ובתקיים בזה. וכתב נאמה במקורה וכן בתחיל לו לת בני ישראל לפי שבסיהם חסרון כיס לפיכך ג' יד ירוה לכן אחר בהם לשון מלאה: תצוה. בגימ' כפים לזה ירוה להלקת נר לנפים חוכה בשבת: ויקחו אליך. אבל אני אינו צריך לאורה: בתחת. רמז הי' ת"ל שני' הלל מקב הלקת מנורה: להעלות חסר ו"ו. לומ' ש"ו נרו מיפנין אות' אבל נר מערבי דולק לעולם: לאור להעלות בגימ' תני לזה שמן לנר. נר תמיד בגימ' בשבת: הקרב

אמרי נועם

ואתה הקרב אליך הקשה הר"ם בין שאחר ואת בנו אתי מה הענין לחזור ולכרם כלב ואהרן ותני' מי לא אמר דברים אותם ר"מ המשנים לכן חזר והזכירם בני מהרן לעבר שכלם שוים:

מ"ע ספורנו

וחשוקים. מגלים סובבים הפעמון בחתנות לאמי: לכל כלי המשכן ולכל עבודתו. הכלים הנרמים לעבודתו בנין עמודים ומקבו' ווילתם הנרמים בשבי' הולכה והקמה:

פרשת תצוה

ואתה הנה מה שאחר על עבשו ועשית יוכן מיעשה על ידי אחר וזה שיהיה לאותנים שיעשו ולפיכך כאלו הב' מצות אנים הנה אחר ואתה. להוליכו שיעשה הוא בעבור שיעוה לרבות על עשיית השמן ומרקיב חלוי אות מהרן ובניו ומיהר אל כל אבני לב מיקחו אליך. כשיעשה זה יהיה בכלות הכל לא אחר שבתרבנו שתה בהלכת המשכן אלא יתבנו אות שיה בשמן הזה אמנות מלאכתו:

לנכון

עמודים. כל מבכלת קדמאה חס' הני יא' ד' מל':

לכל. ה' דמקפי' דסבירין כל

להעלת. ויהיה בעלת מ"ב להעלת ב'מנהון חס':

השפל הוא בשני פנים האחד הוא בהיות הצורות והשני הוא בהגעת המושכלות אל גד ההשפעה והאדם לבדו הוא אשר יקבל מהם זה השפע לשני ולזה היה חוקק מקום [illegible] המורה על הצורה האלוהית מזה החקוק אשר בו צורת כלובי׳ מכל הצדדים והנה התדלקות [illegible] בחמשי׳ קרסים להודות כי מספר שו השכלים הם חמשים כמימה העלות והעלולים האחרונים׳ ׳ הוא שבכלן מת׳ גבולים לפי מה שביארנו בזה שלמן ספק בו בה׳ מת״ו ולכל אחד מהם מגיע הוא שכל כמו שהתבאר שם וכאשר יתבר להם השכל הפועל׳ והשם יתע׳ היה המספר חמשים וזה ג״כ להעיר על שלמן השם יתע׳ אחד מחמשי הגדמי׳ השמימיים וזה שבת היכל לקדש שבת החמישי׳ שבה וזה סוד חג השבועות לקדש יום החמישים׳ ולאוי שתדע שזה לחכם יהיה כן אם לא הזכת לתמונת הכשייה גלגל מסף לחכם כשהוכח לתמונת הכשייה גלגל קסף כמו שילאה חיוכו ממה שנתבאר בחמשי׳ מחלאות השם הנה יהיה מספר השכלים זולת זה המספר שזכרנו ותהיה ההערה בזה לזה הענין בשימו והוא כל אחד מאלו מחובר משבעה שבועות שהם מ״ם ומאחר שהוא קדש וזה מבואר ביחבל ובחג השבועות׳ והנה היה קדוש השבעיות לשבה שזכרנו בזה בזה שקדש וקדוש האחד אחר השבעה שבעיות היה להעיר בו׳ כוכבי לבת עם שבוי הגלגלים המגיעין אותם שהם כלם עלולים מהשבה אחת עלתה והוא השם יתע׳ כי לא יתכן שישלם מכללם מציאות אחד והוא זה העולם השפל אם לא היו כלן עלולים משב׳ אחת בחמשר כמו שביארנו בחמשי מספר מלחמות השם׳ והנה התבארו בזה המקום שני דרושים כפלגים האחד הוא שאין השם יתעלה ממנעיר הגדמים השמימיים והשני שהשם יתע׳ אינו השכל הפועל׳ וכבר האלכנו בזאת החקירה בחמשי מספר מלחמות השם והנה היו שו הקדשים מזהב וכל מה שהיה במשכן להלות על הכבוד והקיו׳ כי הצורות בכללם אין להם הפסד בעצמות׳ ואחנם החומר הוא שבת ההפסד כמו שהתבא׳ בטבעיו׳ ואולם שהאב הוא רק הקיום הנה זה מבואר מענינו עד שבבר הערדו בו שהוא יעמוד אלפים מהשנים תחת הקרקע מחזלת הפסד כלל והנה היו הקרסי׳ אשר יחזרו בהם ידיעות העוי׳ מבחש׳ לפי שהם בלתי מבוחים בעצמם אבל הם משמשי׳ לידיעות האהל התחתונות וכבר אחרה התורה בזאת אחר הכולל כי משמשי המשכן היו מבחשת שבת׳ לכל כלי המשכן בכל עבודתו וכל יתדותיו וכל יתדות החצר נחשת והנה היה מספרם חמשים לשבה שקדש זכרה והוא מבואר שהקדש החמשים שים המשכן אחד ומדובן בשלמות׳ וכן השם יתע׳ ישים פועל מציעי הגדמים השמימיים אחד כי לא יבא מדבים פועל אחד במספר אם לא מפני שהם עלולי מאחד במספר כמו שביארנו בה׳ מחלמות ה׳ והנה היו ידיעות מים עודפות על ידיעות המשכן מכל צדדיהם כדי שישלם להם הכמוי בשלמות עם שבבר היה זה לשמור ידיעות המשכן אבל יתקלכן׳ ומכסה עורות תחשי׳ היה לתוספת שמיר׳ לאהל אבל שלא ישתנו הפסל מצד הרוח והגשם עד שבבר ישלמו בזה שיהי׳ באהל ל׳ מיכים והם ידיעות המשכן וידיעות הצורות הלילי׳ ומכסה עורות תחשים להגיד כי מאלו הגדמי׳ השמימיים יוספנו בכלן ל׳ מיכים מצורות כמו שקדש ואולת הסבה היא׳ הפרוכת על ל׳ עמודים ואולם הבריחי׳ והלקי׳ היו לתת קיום לבניין המשכן אחר׳ המסך שיהיה לפתח האהל היה על ה׳ עמודי׳ והיו האלנים מנחשת׳ לפי שהוא בין שתי המסכות המחוני׳ על ההפסד׳ וסבת ההפסד הוא הגשם והב׳ הגשמי׳ המורגשים הם המזבחות׳ ומשה היסודות האלבע׳ והגרם השמימי׳ והוא הגרם השמימי׳ כי הוא ג״כ סבת ההפסדי׳ בחקר׳ כמו שקדם ונפסר שמוח הגרם השמימי׳ בזה המקום׳ כי הוא סיבת כל ההפסדי׳ אבל קבול ההפסד׳ והם הציכויות הראשונות הנמצאות ליסודות בזה שהם יסודות׳ והנה לחסרון הצורות היו האלנים׳ מנחשת שהוא פחות׳ וקל ההפסד וכלי לכבל מספר החשב׳ בכל אבל הצורות׳ והם מבוהה הקלנים׳ היה חשב לחוש׳ ובין עיות׳ לעמוד כי׳ חשב לחוש׳ ואולם המזבח ולחנו׳ לחוש׳ וחצי העליון היה נבהו חשב לחוש׳ וכן חצי התחתון ואבל המשכן שהי׳ בו המזבח היו חמשי׳ בחמשי׳ שהם חמשה מהמעל׳ השנית כי הי׳ הם כמו אחד ועשרים כמו שנים ולזה היה׳ כי׳ סוף המספרים והנה היו מנחשת כל אדני האבל וכסוי המזבח וכל כלי האבל להודות על חסרון מה שהוכה עלה המזבח׳ בחבל והעבל הקיום מחמו והוא התחלה לחומרית׳ והנה היו במזבח ל׳ קרנות והיו מוכנות להודות על שהמלאות׳ מחמו לחודות על שהפסד בשרכב יהיה מצד הסודות אם׳ מהם הולכת ומחמו יצאו בהפסדו ושוב אל יסוד ליסודו והנה [illegible] שהיה לשבר אחר חד׳ מיכים על ל׳ עמודי׳ היה להעיר כי הכונה היתה בגשמי׳ בעבור [illegible] הם ל׳ נאלו הבמלאות [illegible] אחר הוא בלתי מכוון לעצמו׳

פרשת. ואתה תצ

ואתה תצוה וגר עד זה הדבר אשר תעשה.

ביאור המלות וקצת הדברים

בחית המזבח לפי הארכת הגדל שיהיו כותלין הרחבים ויתמם בסל והשמן יורד מאלו בלי שמירת כלל הוא כשל לאחור והוא לשמן החתר בבחר לאחור ולאוי שתדע כי לאחו׳ לתקון בשמן זית שיהיה בחית אבל לא מקדש בזה בשמן המבחות שנאחר בחית׳ בזה כי לאחר לבדו הוא שנקדש בזה׳ וזה המקום יתבאר כי מה שאחרה תורה בשמן המבחות שיהיה בחית׳ אינו לעבב אבל לעבב מן המזבח׳ להעלות בר תמיד׳ למדנו מזה שבריך שילקח הפתילה בלחבן שיכול לעלות הבר תמיד׳ שתהה השלהבת עולה מאליה ויחוייב מזה שבריך ג״כ שיהיו בבחית המזבח מהשמן בדרך שיתבן שיעלה הבר מהדלקה להדלק שהיה בערב ובבקר כמו שיתבאר בסוף הפרש׳ ומה שאחר בכלן יערוך אותו אהרן ובניו מערב עד בקר אין הדלון בו שלא יעלה המבחה אלא בערב ולא תעלה כל ביום אבל הדלון בו שיהיו בבחית המבח׳ מהשמן בשעור שיסלקו מערב עד בקר והמה אחרה התורה מערב עד בקר ולא אחרה מבקר עד ערב לפי שיהיו הם מתחילי׳ מהערב כמו שזכרנו בזה שקדם׳ ולזה אין מתבכין המבח׳ אלא בערב כי הליל קודם׳ ליום בחים התורים ובוד כי מה שהלך בחדרנת החסרון בזה שתעיר עלה המבחה קודם בזמן לחבר שהלך בחדרנת השלמו׳ אבל מה שתאיר לבד קדש הקדשי׳ אם מבואר מדבריהו בפרש׳ הקודם׳ ולזאת הסבה היא׳ נקראת ההדלק׳ אשר בבקר הסבב׳ כי היא כאלו היא מהדלקת הערב אלא שבעבינה הלך בחדרנות השלמות מחבה והנה לבתה התורה שתהיה הדלקת היום האחד בעשית מערכות כמו שביארנו הסבה בזה בזה שקדם׳ והב׳ המזה אחת היא להעלות הבר בין הערבים ולהטיב הדלות בבקר ולפי שבבר האמצעי הוא שרש לשאר הבדות כמו שביארנו בזה שקדם הנה אם בבה הבר האמצעי לא הדליק אותו משאר הבדות ואולם אם בבה אחת משאר הבדות מדליקים אותו מחבבו׳ בשבמשך הפתיל עד הבר׳ שבב׳ כי הם יקחו אורם קצתם מקצת כמו שביארנו בזה שקדם׳ מחמן לברוכה אשר על הבדות׳ ר״ל אשר אבל הבדות מי הית׳ הפרוכת על הבדות׳ לבהנו לי׳ הוא״ו מחסת הדלון בו לבהן לי׳ וענין זאת הבהוב׳ הוא שרות הש״י בזאת הבורה המחבבת בתור׳ לבבוד ולתפארת׳ למדנו מזה שהוא מחוייב שיהיו אלו הבגדים באופן שיהיו לבבוד ולתפארת׳ ואם לא היו בזה האופן כמו שבלו אז בקדשו ובזמנם בהם פסולים׳ אשר מלאתי רוח חבמה׳ למדנו מזה שבל חבמ׳ שתהי׳ לאדם היא שופע מהשם יתעלה׳ וזה הוא האמת כמו שהתבאר בשבעיות ובח׳ ובה׳ מת״ו׳ ועשו את בגדי אהרן לקדשו לבהנו לי׳ למדנו מזה שבגדי כהוב׳ הם הקדשין הבהן לבהן לשם יתע׳ אבל בזמן שאין אימו מקודש והרי הוא כמו שבגד שחייב מיתה׳ חשן ואפוד ותפיל׳ הנה יבא לאחרים בזה שאחר זה׳ כתנת תשבץ׳ היא עשוי׳ משש כמו שיתבאר אחר זה ובגין תשבץ היא העשות׳ בתים בתי׳ כמו בית הכוסות׳ והב׳ תשבץ הוא שם׳ מבנבת היא עשויה משש כמו שיתבאר והי׳ נוקב בה בהן גדול ראשו גמיה ע״ג בגיסה ואבנבת הוא ג״כ משש והיה כדמות תבורה לחגור בו על הכתונת והיו חוגרים בו כנגד הלב לא בחקום בית השחי שבן פי׳ יחקאל ולא יחגרו בחבש׳ זולה לאחר בחקום שחוגרין בו׳ לאהרן לאחיך ולבניו לבהנו לי׳ למדנו מזה ג״כ כי הבהנים הגדולים והם בני אהרן אינן מקודשים לבהן לשם יתע׳ אלא בזמן שבגדי כהוב׳ עליהן׳ ולאוי שתדע שלאו יהי׳ דבר חוצן בין בשרם

לבגדי כהוב׳ שנאמר בפרשת לאחרי מות ומבבסי בד יהיו על בשרו ורחץ במים את בשרו לבגדם וכן תמצא בפרשת בו מה מיוחד׳ על זה שב׳ ויקרא משה את אהרן ואת בניו ורחץ אותם במים ותן עליו את הבתונת למדנו מזה שלא היה שם דבר בין בשרו ובין הבתונת לגלי המבבסי׳ שהיו חוגרים תחל׳ ואולם הבגדים זבלם שם לבבוד משה׳ והם יקחו את הזהב וגו׳ ר״ל לומר החבמים הפוטי׳ את המלאב׳ וכבר למדנו מזה המקום שאין עושין שרדה במקום שהם מושל בו׳ ועשו את האפוד זהב תכלת ולבנון ותולעת שני ושש משזר׳ והם כ״ל חוטין מלבד הזהב׳ ולמדנו שהם כ״ל חוטין לפי שהפשתן היה חוטו כפל ו׳ וחוטי התכלת והארגמן ותולעת שני לאוי שיהיו מתלבשי׳ לחוטי הפשתן וזה מבואר׳ מלד והנה הזהב היה חוט אחד מחמו עם כל אחד מאלו החוטים ויהי החוטין כ״ח שבאחר ויקעו את פחי הזהב וקצץ פתילים לעשות בתוך התכלת והארגמן ולמדנו שהם היה כפול בתוכה׳ והנה היתה מלאכתו מעשה חושב שהבורות נלאות מעבי׳ לדים באופן אחד והם נעשית באריגה לא בעשה מחט׳ שתי בתפות חוברות יהיה לו׳ הנה היו עושין הבתפות בפרדות מהאפוד ואח״כ תופרין אותם בלאט האב ד בדרך שיהיו על בתפיו של אהרן׳ ואחבר אפודתו׳ הוא כלמיון אבנם שהיה יונח משני לדי האפוד והיה חוגר אותו בחגר לבו והוא מתלבשת האפוד בעצמה מב״ח חוטים ומחמו היה יונח לבאן ולבאן כמו שתי לבעות׳ ו׳ משמותם על האבן האחת׳ ידוע כי הימין הוא היותר נכבד מהשמאל׳ ולזה היה לאוי שתהי׳ התחלת פתוח השבטים באבן אשר בכתף הימנית׳ והנה היו שם בתולדותם אחר בכתף הימנית והשני בכתף השמאלית כאלו תאמר שלאחרן היה לאשון בכתף הימנית ושמעון הראשון בכתף השמאלית׳ וכן בזה הדרך לא שיהיו׳ על הסדר בכתף האחד ושמה על הסדר בכתף השנית׳ הזה דבר התבאר עמינו מן המוח לפי שילאה אלו הכלים מרו״ל׳ ולזה אחר ו׳ משמותם על האבן האחת שלא היה הלבון שיהו׳ ומהם על הסדר בכתף האח׳ לא היה ב״ל משמותם והב׳ העידנו בזה שלין הו׳ מסודרין על הסדר בכתף האחד׳ מבשה חרש אבן׳ ר״ל מעשה אומן האבנים הקרות לפתח בהם מה שילה׳ מוסבות משבצות זהב׳ הנה היה מקף להם בית על זהב ובתוכו היה בבנית האבן׳ אבני זכרון לבני ישראל׳ ר״ל שהאבנים ההם תהיה סבה שיהיו אהרן תמיד במחשבתו בני ישראל ותשובם בהם מחשבתו והנה בזה תועלת להגעת הבבוה בעבריהם כשהיה לאוי להגעת הבבוה כמו שביארנו בשני מספר מלחמות השם׳ והנה בזה תועלת האפוד היתה לפי מה שאומר הוא היה כלי תלוי מאחורי הבהן ואחבו היה ברוחב גבו של בהן מבחף לבתף כדי שתהיה׳ שבתפו׳ מחוברות לו והוא היה תלוי למעה מהבתפים שהוא בנגד בית השחי והבתפות מחוברות לו ונקבלו׳ לפני הבהן מעט וכנגד הלב היה תלוי מהאפוד כמו חגורה מבני לדיו והיה חוגר בה על מעיל האפוד כמו שיתבאר אחר זה׳ ועשית משבצות זהב׳ ר״ל שיעשה מחוטין על זהב באריגה שתי מחיבות קשרות עשרות בתים בתים והיה מחבר אחד מהם בבתף האחד מהאפוד והאחד בבתף השנית׳ והנה תועלתם היה לחבר החשן באחיזות הארעות׳ שהיו בבבות׳ בעבעות׳ החשן וקצותיהם האחרים שהיו החוטים בהם בפרדים היו דבוקים במשבצות׳ והנה אלו הארעות היו בעשים מעשה עבות׳ והנה זאת המלאכה מפורסמת׳ חשן משפט׳ יקרא כן כי בו ישפוט הבהן על העתידות שישאלוהו מהם כמו שיתבאר׳ והנה מלאכתו היתה כמלאכת האפוד והנה היו עושין אותו בעשור זרתים באורך וזרת ברוחב׳ ואח״כ כופלי׳ אותו בדרך שיהיה זרת אחד ברחבו׳ והנה אחשוב שהאבן אשר היה בו ההכפל היה למעלה אבל הראש׳ והנה היו בו ד׳ עורים מזהב בעשה בתי׳ בתים לשים בו׳ ב״ב האבנים שזכר׳ ואחרו על אבן אחלמה שהוא מעיל הכח המיוחס באופן שיהלום האדם הרבה כאשר ישאה׳ והאבנים היו על שמות בני ישראל׳ והנה היה כתוב באופן ראובן׳ שמעון׳ ובברק׳ לוי׳ וכן על זה האופן׳ וכבר קבלו רז״ל שכתוב היה מלמעלה שם האבות׳ והם אברהם׳ יצחק׳ ויעקב׳ ולמטה שבטי יה׳ וכבר היו על החשן ערשרות מגבילות מרחק החשן׳ מהאפוד באופן שזכרנו למעלה׳ וזה שבבר היה על החשן ב׳ טבעות למעלה בבד הגבלה׳ מן החשן׳ ובטבעו׳ ההם היו מחוברו׳ הערשרו׳ ערשרת אחת בטבעת האחת׳ ואח״כ היו מחבלים קצת ב׳ הערשרות׳ על ב׳ המשבצו׳ אשר בשני כתפו׳ האפוד׳ ובשני קצות החשן׳ הסבלו׳ לבד בלתי מבלה היו ב׳ טבעות׳ והב׳ וכנגדם היו בכתפות האפוד ב׳ טבעו׳ והב׳ והיה פתיל תכלת נתון לה באלו הטבעו׳ ואו יקשרו החשן׳ עם האפוד מלמטה באופן שיהיה חבר האפוד׳ חגור מלמטה מפתיל׳ בתכל׳ באחרו׳ לבו׳ על חגר האפוד׳ ולא יזח החשן מעל האפוד׳ הנה נלאת הסולבה היה מבו׳ לא תעשה ויתבאר מזאת האזהרה היה שלא יתפרק זה החבור דרך קלקול לא שיהיה עובר המפרק אותו לתקנו׳ ומה יתבאר׳ המפרשים׳ בפתיל האפוד לא יקרע והנה הקדיעה היא כל מה שתעשה דרך קלקול׳ והשחתה׳ הכוונה׳ אחלו לא יזח החשן מעל האפוד שלא תעשה זה דרך קלקול׳ והשחתה׳ וגם כן הנה יתבאר מלד׳ הלבת הגדר כי אחרו לא יזח׳ ר״ל פירוק חבורו דרך קלקול׳ והנה היו שמות בני ישראל בחשן המשפט׳ על לבו כי החשן היה על הלב כדי שתשובם מחשבת הבהן הגדול׳ בבני ישראל׳ כי זה ישיריהו׳ אל שתבואה ההודעה בזה שיתבן שילאה להם׳ כמו שזכרנו בזה שקדם׳ אבל אבני האפוד׳ והנה היו שם שמות האבות׳ ושבטי יה׳ לפי שמחשבת הבהן תשובם בבד שיוכל לו בו׳ ויהיו כלם כאחד׳ לא בבד שיתחלקו בו כאלו תאמר שתשובם מחשבתו׳ בבל שבט ושבט ביחוד כי הוא בלתי אפשר שתשובם מחשבתו יחד בעניינים חלוקים׳ אם לא מהבד שיתאחדו בו׳ ונתת אל חשן המשפט׳ את האורים׳ ואת התומים׳ הנה לא בארה התורה איך היתה כתיבת האורים והתומים בחשן המשפט׳ ומה היו האורים והתומי׳ לא זכרה איך יעשו אותם׳ וזזה המקום בכל ספק בעניל׳ והנה אחרו רז״ל שהאבני׳ האלה שהיו כתובים בהם שמות בני ישראל היו נקראים אורים׳ ותומים מפני שמאירי׳ את דבריהם ומתמיתין את מעשיהם׳ ואם היה הענין כן מה היה עושה משה׳ כזה הענין שיתכן שתאחר התורה ונתת אל חשן המשפט׳ את האורים׳ ואת התומים׳ ואחר ג״כ בפרשת בו׳ ושם עליו׳ את החשן׳ ויתן אל החשן׳ את האורים׳ ואת התומים׳ מה מחה שיבאינו להאמין כי האורים והתומים היה דבר מה כתן אותו משה אל חשן המשפט׳ באופן שכתן הערות אל האדון שנאמר ונתת אל האדון את העדות׳ אשר אתן אליך׳ ודמה שהאורים׳ והתומים׳ היה דבר שלא היה בעשיתו׳ אומנות׳ ילמדך׳ בעשה אותו׳ אים אחד׳ ולא משה׳ ודמה שהיה׳ ענינם ידוע׳ אבל הודעת הגדל׳ ולזה אחרו קצת הקודמים שהיו שם כתבי׳ שם המפורש׳ ואת הכתיבה עשה אותה׳ משה׳ מדבר נאות׳ מאד לפי מה שאחשוב רוצה לומר שהיו האורים׳ והתומים׳ דבר׳ כתב׳ נתן בתוך החשן׳ ולזה היה החשן כפול׳ והנה האורים׳ והתומי׳ היו מעידים כשהיה הבהן׳ ראוי׳ לה כשהוא מתבבל׳ בהם׳ ולזה אחר עליו׳ ונשא אהרן׳ משפט בני ישראל׳ על לבו׳ וזה כי השמות׳ הכתובים׳ בחשן׳ היו סבה׳ אל שתשובם מחשבת הבהן׳ בישראל׳ והאורי׳ והתומי׳ היו סבה להגיע הבבוה׳ לא מצד התבוננותו׳ בעצם הסבה הראשו׳ ויתבודד מפני זה שבלו מבין אחר בחות הבשם אשר היו אל סבה להגעת הבבוה׳ בזה ששובשה המחשבה׳ בו׳ ולזה ישא אהרן בלתמצעות האורים׳ והתומים׳ משפט בני ישראל׳ על לבו׳ כמו שזכרה התור׳ ולפי שהאורים׳ והתומים׳ היו הערך אשר אליו היו׳ הבגדים אורים׳ ותומים׳ עם׳ תמיד׳ ואורך׳ ונאלו לו בחשבת האורים׳ ועד עמוד בהן לאורים׳ ותומים׳ ולפי שזה כלו היה להעיר הבבוה׳ לא היו נמצאים בחומים אלא לבהן׳ ברות׳ הקדש׳ ולפי שמחשבתו׳ לא שושבה אלא בבני ישראל בבלם׳ אלא היו נמצאים בחד׳ אחד׳ מהם׳ אלא בדבר׳ הכולל׳ ואבה אחשוב בזה׳ אחד׳ משני עניינים׳ אם׳ שיהיו האורים׳ והתומים׳ הם ההתחלות׳ המרות׳ שאלבות׳ מהדברים׳ מחדרנת׳ התמיות׳ והשלמות׳ והבה מי שהתבונן באלו׳ ההתחלות׳ יתבאר לא שיש שם שורה׳ ראשונה׳ פועלת׳ כל׳ המלאות׳ כמו שהתבאר בטבעיות׳ ובמה שאחר הטבע׳ תעתק׳ מפני זה׳ זאת׳ ההשגה׳ בשם יתע׳ ובשבלי׳ הפרדי׳ ונגיע׳ לו׳ הבבוה׳ מפני זה׳ הדבקות׳ אשר לו׳ בשם יתעלה׳ ואשר׳ שיהיו׳ האורים׳ מיני׳ הזוה׳ הראשונו׳ אשר׳ לגאלת׳ שהוא׳ כלי׳ לבורה׳ להגיע׳ המלותיה׳ לבאת׳ הזה׳ ולזה׳ קראם׳ אורים׳ כי׳ הזוה׳

קומץ מנחה

פרשת הצוה.

ואתה תצוה תי׳ למה לא נזכר משה בכל אלה הפרשיות רי״ל כיון שאליו היתה ראוי׳ הכהונה ונשלה אמנ באומרו שלח נא ביד תשלח ונחנך לאהרן לכן לא נזכר שמו על כל השיוך לכהן׳ זך כתית למאור ולא כתית למנחות ושלא כמדת כ״ו אדם שיש לו שמן רע מרליקו בנר והיפה סניחו לבשל והק״ה צוה הזך למאור והשני למנחות׳ מערב עד בוקר מיר״שי׳ המידה היתה הני לוג׳ הכרח לומר שהפתילי׳ תמיד היו בעבי אחד׳ ראל״ל לא יועיל שעור׳ השמן רק ירלוק כפי נפות ודקות הפתילי׳ וי״ם להשוך מרבתי׳ מערב עד בוקר׳ משמע שידליק עד בוקר׳ משמע דלפי הלילה עשו הפתילות דקות׳ או נפות באופן שדלקה תמיד׳ משנה׳ מערב עד בוקר׳ מאמצע ז׳ נרב׳ ואביהו׳ וכו׳ למעלה׳ פנחס׳ ואפי׳ לס״ד כבר נחכהן׳ פנחס׳ בא׳ לומר שעיקר עבודת׳ באלו׳ מיחוחי׳ חוחם צ״ע שבבית׳ שני׳ לא היה שמיר׳ בפה׳ נחקלו׳ ואפשר׳ שנשאר׳ בירם׳ זה של בית ראשון׳ או שנתן להם מכורש׳ ועזרא׳ הביאו׳ עמו׳ מהגולה׳ (ועיין באמרי נועם׳) בצאתו׳ ולא יכות׳ פיר״שי׳ הא׳ אם יכנס מחוסר בגדים׳ וכו׳ וקשה הא׳ לפירין׳ זה מויחגור׳ וגו׳ בזמן שבגדי׳ עליהם׳ וכו׳ וי״ל דהתוא׳ כתי׳ בארבעה בגדי׳ דכהן׳ הדיוט׳ אבל כתני׳ ר׳ יתרי׳ דכ״נ ה״א שהו׳ למצוה׳ ולא לעיכוב׳ קס״ל׳ וי״ם דהכא׳ לבניסה׳ בעלמא׳ קאי׳ בלי׳ שימוש׳ שהוא בפיתה׳ אם היה מחוסר בגדים׳:

הכלת פרשת תצוה

כח

בְּמִשְׁכַּן זִמְנָא מִבָּרָא לִפְרוֹכְתָּא דִּי עַל אֲרוֹן הָעֵדֻת יַעַרְךְ אַהֲרֹן וּבָנוֹהִי מִן רַמְשָׁא עַד צַפְרָא קֳדָם יְיָ קְיָם עֹלָם לְדָרֵיהוֹן מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וְאַתְּ קָרֵיב לְוָתָךְ יָת אַהֲרֹן אָחוּךְ וְיָת בְּנוֹהִי עִמֵּיהּ מִגּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְשַׁמָּשָׁא קָדְמַי אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר בְּנֵי אַהֲרֹן: וְתַעְבֵּיד לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא לְאַהֲרֹן אָחוּךְ לִיקָר וּלְתוּשְׁבְּחָא: וְאַתְּ תְּמַלֵּיל עִם כָּל חַכִּימֵי לִבָּא דְּאַשְׁלֵמִית עִמְּהוֹן רוּחַ חוֹכְמָתָא וַיַּעֲבְדוּן יָת לְבוּשֵׁי אַהֲרֹן לְקַדָּשׁוּתֵיהּ לְשַׁמָּשָׁא קָדְמַי: וְאִלֵּין לְבוּשַׁיָּא דִּי יַעֲבְדוּן חוּשְׁנָא וְאֵיפוֹדָא וּמְעִיל וּכְתֹנֶת תַּשְׁבֵּץ מִצְנֶפֶת וְכִיתְוָנָא מַרְמְצָא מִצְנַפְתָּא וְהַמְיַנְּנִין וַיַּעֲבְדוּן לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא לְאַהֲרֹן אָחוּךְ וְלִבְנוֹהִי לְשַׁמָּשָׁא קָדְמַי: וְאִנּוּן יִסְבּוּן יָת דַּהֲבָא וְיָת תְּכֵלָא וְיָת אַרְגְּוָנָא: וַיַּעֲבְדוּן יָת אֵיפוֹדָא דַּהֲבָא תְּכֵלָא וְאַרְגְּוָנָא צְבָע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר עוֹבַד אוּמָן: חֻבָּר יִהְיֶה אֵת שְׁנֵי כְתֵפֹתָיו חָבוּר וְאֵת שְׁנֵי קְצוֹתָיו וְיִתְחַבָּר: וְחֵשֶׁב אֲפֻדָּתוֹ אֲשֶׁר עָלָיו כְּמַעֲשֵׂהוּ מִמֶּנּוּ יִהְיֶה זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן תּוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֹשֶׁב: אֶבֶן שֹׁהַם תִּקַּח וּפִתַּחְתָּ עֲלֵיהֶן שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: שִׁשָּׁה מִשְּׁמוֹתָם עַל הָאֶבֶן הָאַחַת וְשִׁשָּׁה שְׁמוֹת הַנִּשְׁאָרִים עַל הָאֶבֶן הַשֵּׁנִית כְּתוֹלְדֹתָם: מַעֲשֵׂה חֹרֵשׁ אֲבָנִים פִּתּוּחֵי חוֹתָם תְּפַתַּח אֶת שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל מִשְׁבְּצוֹת זָהָב תַּעֲשֶׂה אֹתָם: וְשַׂמְתָּ אֶת שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל כִּתְפוֹת הָאֵפוֹד אַבְנֵי זִכָּרוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת שְׁמוֹתָם לְפָנֵי יְיָ עַל שְׁתֵּי כְתֵפָיו לְזִכָּרוֹן: מִשְׁבְּצוֹת זָהָב תַּעֲשֶׂה וּשְׁתֵּי שַׁרְשְׁרֹת זָהָב טָהוֹר מִגְּדָלֹת תַּעֲשֶׂה אֹתָם מַעֲשֵׂה עֲבֹתֹת וְנָתַתָּה אֶת הַשַּׁרְשְׁרֹת הַעֲבֹתֹת עַל הַמִּשְׁבְּצֹת: וְנָתַתָּה אֶת שְׁתֵּי שַׁרְשְׁרוֹת הַזָּהָב עַל שְׁתֵּי הַטַּבָּעוֹת אֲשֶׁר עַל כִּתְפוֹת הָאֵפוֹד מִמּוּל פָּנָיו: וְשָׂמְתָּ אֶת שְׁתֵּי הַטַּבָּעוֹת עַל שְׁתֵּי הַכְּתֵפוֹת וְנָתַתָּה אֶל מוּל פְּנֵי הַמִּעְיל: וְעָשִׂיתָ שְׁתֵּי טַבָּעוֹת זָהָב וְשַׂמְתָּ אֹתָם עַל שְׁתֵּי הַכְּתֵפוֹת הָאֵפוֹד מִלְּמַטָּה מִמּוּל פָּנָיו אֶל עֻמַּת מְחַבְּרָתוֹ מִמַּעַל לְחֵשֶׁב הָאֵפוֹד: וְיַחְבְּרוּ אֶת הַטַּבַּעַת מִן הָאֵפוֹד אֶל הַטַּבַּעַת הַמִּעְיל בִּפְתִיל תְּכֵלֶת לִהְיוֹת עַל חֵשֶׁב הָאֵפוֹד וְלֹא יִזַּח הַמִּעִיל מֵעַל הָאֵפוֹד: וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּחֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט עַל לִבּוֹ בְּבֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי יְיָ תָּמִיד: וְאֶת הָאוּרִים וְאֶת הַתֻּמִּים אֲשֶׁר יִתֵּן לְתוֹךְ הַחֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט וְהָיוּ עַל לֵב אַהֲרֹן בְּבֹאוֹ לִפְנֵי יְיָ וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת מִשְׁפַּט בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל לִבּוֹ לִפְנֵי יְיָ תָּמִיד: וְעָשִׂיתָ מְעִיל הָאֵפוֹד כֻּלּוֹ תְּכֵלֶת: וְהָיָה פִּי רֹאשׁוֹ בְּתוֹכוֹ שָׂפָה יִהְיֶה לְפִיו סָבִיב מַעֲשֵׂה אֹרֵג כְּפִי מְעִיל יִהְיֶה לוֹ לֹא יִקָּרַע: וְעָשִׂיתָ עַל שׁוּלָיו רִמּוֹנֵי תְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי עַל שׁוּלָיו סָבִיב וּפַעֲמֹנֵי זָהָב בְּתוֹכָם סָבִיב: פַּעֲמֹן זָהָב וְרִמּוֹן פַּעֲמֹן זָהָב וְרִמּוֹן עַל שׁוּלֵי הַמְּעִיל סָבִיב: וְהָיָה עַל אַהֲרֹן לְשָׁרֵת וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ לִפְנֵי יְיָ וּבְצֵאתוֹ וְלֹא יָמוּת: וְעָשִׂיתָ צִיץ זְהַב טָהוֹר וּפִתַּחְתָּ עָלָיו פִּתּוּחֵי חוֹתָם קֹדֶשׁ לַיְיָ: וְשַׂמְתָּ אֹתוֹ עַל פְּתִיל תְּכֵלֶת וְהָיָה עַל הַמִּצְנֶפֶת אֶל מוּל פְּנֵי הַמִّצְנֶפֶת יִהְיֶה: וְהָיָה עַל מֵצַח אַהֲרֹן וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת עֲוֹן הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר יַקְדִּישׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכָל מַתְּנוֹת קָדְשֵׁיהֶם וְהָיָה עַל מִצְחוֹ תָּמִיד לְרָצוֹן לָהֶם לִפְנֵי יְיָ: כְּתֹנֶת הַבַּד תַּשְׁבֵּץ וְגַם מִצְנֶפֶת תַּעֲשֶׂה בַד וְאַבְנֵט תַּעֲשֶׂה מַעֲשֵׂה רוֹקֵם: וּלְבָנֵי אַהֲרֹן תַּעֲשֶׂה כֻתֳּנֹת וַעֲשִׂיתָ לָהֶם אַבְנֵטִים וּמִגְבָּעוֹת תַּעֲשֶׂה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת: וְאַתָּה תְּדַבֵּר אֶל כָּל חַכְמֵי לֵב אֲשֶׁר מִלֵּאתִיו רוּחַ חָכְמָה וְעָשׂוּ אֶת בִּגְדֵי אַהֲרֹן לְקַדְּשׁוֹ לְכַהֲנוֹ לִי: וְאֵלֶּה הַבְּגָדִים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ חֹשֶׁן וְאֵפוֹד וּמְעִיל וְכֻתֹּנֶת תַּשְׁבֵּץ מִצְנֶפֶת וְאַבְנֵט וְעָשׂוּ בִגְדֵי קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אָחִיךָ וְלִבָנָיו לְכַהֲנוֹ לִי: וְהֵם יִקְחוּ אֶת הַזָּהָב וְאֶת הַתְּכֵלֶת וְאֶת הָאַרְגָּמָן וְאֶת תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֶת הַשֵּׁשׁ: פ וְעָשׂוּ אֶת הָאֵפֹד זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן תּוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב:

חרתין

חקת עולם לדרתם ב'יוסי'באהל מועד מחוץ · אשר צוה יי'לתת: ואתה ד'בטעם פזר יוסי'ואתה הקרב אליך· ואתה הפקד את הלוים · אביך הקשה את · ואתה אל תירא דירמיה · וא'ובאת אתה וקראת במגלה · הקרב ד'יוסי'ואתה הקרב אליך · הקרב את משה לוי · וזאת תורת המנחה הקרב · וגם את אחיך משה לוי · וא' והקרב לפני יי': ואפוד ט'מלאים בליש'יוסי'ואה הבגדי'אשר' על שתי כתפות האפוד· קרמ'ב'בו· וירכבו את החשן · ג'בו'ועשית את מעיל · ואבני שהם תגיין · והנשאם הביאו · וכל נבי'וכתו'רכו'מל': ואה י"ז ר"פ בתו'יוסי'נמסר בריש ספרא: ז'משמשין ואה ול'רכו'יוסי'הבגדים אשר יעשו · ואלה משפחות הלוי · ואלה הדברים אשר דבר · ואלה הגוים אשר הניח יי' · שרי הנצבים אשר · ואלה העמרים ובניהם · ואה משפחת בני מרדי· והם ט'ר"פ וסי'נמס'במשלי סי' א': את הזהב ו'יוסי' והם יקחו את הזהב ·אך את הזהב: ויקח משה ואלעזר · וחברו דבתרי'· וירד על הכרבים ועל התמרות · ובחנתים כבחון את הכסף:

אמרי נועם

כתולדותם כסדר שנולדו לא לגין דסא מפרי' כמסכת סוטה פרק מלו נמפרי' דאמרה שנית כתולדותם ולא הרשונה כתולדותם ובסוטה תרגמו מעשרת בה"ש בטל הטיר ומעשה כתם מעשרת בה"ש לעשון ואם כן בתה היו מעקדין האמיר לכן נראה לפנינת שני קאמר:

מ"ע ספורנו

לכבוד · לכבוד המלך יית' בהיותם בגדי קדש לפכודתו: ולתפארת · שיהיה בהן מורה גורל על כל סגיבות שהם תלפידיו המקיקים על לבו ובתפיו: ואתה תדבר אל כל חכמי לב · שיעשו כל שמחוור לעבלה: ויעשו גם כן את בגדי אהרן · לקדשו · לשם כן יעשו הבגדים: והם יקחו הזהב · ובמו שלבנו בעת העגיל כן יבינו כשיקחו את הזהב וכו': מקולי שלבנו מפתני אדם ולעשה נשמתו מלין עשוי כמין חוזרה מלאכת מחשבת וכו יתנוך הלבנם את המכוון על המעיל כאומרו ויחבר אותו בחשב שמעון ולא נבו:

חזקוני

מעיל · מעל הבגדים · מעל נפשיך כמו מעל המערכה ובכות מעל האדון והוא עומד על הנמלים: אפרן ובניו · לא נכנו: מעורב עד בקר · שיעורו שכמים מדעתם שני לגו ולא היה בהם מותר שהרי כנגד קטנות של לילה היה מוסלת נסות: לכהנו לי · וי"ו יתרה כמו מקיתו שדה בנו בעור בנו נמור פי' לכהנו לי · ומעשה בגדי קדש · מעשה מלאכת המשכן לפי הוא מלאכת הבגדים שיעשו בגדים: ואלה הבגדים · מ"ק לאמלי לא מזכיר בין ומכנסים: מעל ואפוד · והכל לא כתיב מכנסי בד לפי שלא למקום בגו'קן נמסין: ומעו בגדי קדש אחרים מלא מזכרו כאן בגדן בין לא אהרן ומכנסי לבניו: והם · המכנסי לב: יקחו את הזהב · המבואר במקום אחר הוא זהב מרוקע המפורש בפרש' תרומה מבפנים שאני רוצה שיקחו את התרומה לצורך המשכן כן אני רוצה שיקחו את הזהב ואת התרומ' לבגדי' ולא יאמרו אהרן מבקש לעצמו מבגדי הבגדים מבפרי' פי ישראל כל אחרי' לקחו: ועשו את האפוד · מעשה ל' ומה שכתוב ואפוד ירד בידו ומעשים בבגדים מעשים אפיל בד מעשה לבגד בגלא הזהב וישראל לא היו מלאכין רק נמסן מהיו בו אוריים ותמים ומה שכתוב הגיעה את האפוד מם היה המשן דבוק מהו: ומעו את האפוד · הא לן בדר מעשה האפוד ומשן פי המעשים כמים' פר"מי יש ראיה מהאפוד הוא לבו' כדמתרגמינן ודוד היה מנוי לאפוד בד כדרוש דבון ומינו כי כן תלבשנה בגו' מעלך מעילים מתרגמינן כדרושין:

דלבנ

הבגדי הוא בגמלות מעבי מה שיש בו ביסוד הלם שהמעות בשאר מיסודות הסמעות אשר ישלם מ המוס הבגדי לבגלא הוא מלוס והנה יהיה אלו הסמיעות מתקלף מבד המקלף מהמעות כמו שהמבאר בתקומותיו על שהמוס הבגדי אשר לאהרן הוא זול' המוס הבגדי אשר לבוס והמוס הבגדי אשר לאבר אשר מהאלדים המשל שמוס הבגד הוא ולא מוס המחם ובזה האופן הבגלא ישלים המס יתקלף אלו הבמלאות ובגד מתבאר בתקומותיו מלין מיסודו לי בתנמשל כמת זה המוס המשומר הבגדי ולזה יהייה מיהיה מעבה זה המוס מבגלא יתר בגבל מהיכלו' הם הבגדי' המעיים לפי מה שבתן להם הש"י מהבגד כיום הבגדים שלהם מהמעות הבגדים מבגלאות הבגדי' שלא מבגלא מזולת מגדה פועלת כמו שלא מבגלא מגדה הבגדי' המעשה אם לא מהאורים המושכלת אשר לה בנפש האופן · והבגד יתתיקיהו זה בעיון אל העיון נמה מיסמע מעשה יתעלה בלאמצעות הגדים המעיים המעיים ובלאמצעות הגדות אשר יעשיע בלאמצעותם נישומי כל שלא הדברים אשר בבלן ובזה האופן יגיעו לו המעמידות בבגדאה · ואמר מבגדי האורים מבוכנים מעלמי' אלה קדשים אורים ומבגדים מה היושם בלים מעשה לא קל ולא בכל עד שיעלמו בלאמצעותם כל אלו הדברים אשר בבלן בגלאים המעיים מהבלים בהדרגת המעיים מהם ויבלה המעיון בזה אל המבגד הראשון כי ביסוד אלו הדברים הוא מומשם מהם בשר מבגדי המעיים מהמבר מלמעות יי' והשומה הם הנורא' אשר לגרמים המעיים מהבלים בהדרגת המעיים מהם ויבלה המעיון בזה אל המבגד הראשון כי ביסוד אלו הדברים הוא מומשם מהם בשר

אמרי נועם

מעיל · מלבנת · כמין חלוק וכן הכתונת אלא שהכתונת סמוך לבשרו ומעיל קרוי חלוק העליון: תשבץ · עשוי משבצות למי המשבצות הם כמין בומות העשויות בתכשיטי זהב למושב קביעת אבני' טובות ומרגלי' כמו שנאמר באבני' החפוד מושבות משבצות זהב ובלע"ז קורין [illegible]: מלבנת · כמין כיפה[illegible] מקורין קופ"יא שהרי במקו' אחר קורא להם מגבעות ומתרגמינן כובעין: וחבשם · הוא חגור' על הכתונת והחפוד חגורה על המעיל כמו שמגיעו בסדר לביאתן ויתן עליו את הכתנת ויחגור אותו בחבשם וילבש אותו את המעיל ויתן עליו את האפוד: בגדי קדש · מתרומה המקודשת לשמי יעשו אותם: והם יקחו · אותם חכמי לב שיעשו הבגדים יקבלו מן המתנדבים את הזהב ואת התכלת לעשות מהן את הבגדים: ועשו את האפוד · אם בחתי לפרש מעשה האפוד והחשן על סדר המקראות הרי פירושן פרקים ויגשה הקורא בגרופן לכך אני כותב מעשיהם כמות שהוא לתמן ירון קורא בו ואחר כך אפרש על סדר המקראו' · האפוד עשוי כמין סינר על גביו רוכבות סוסים וחוגר אותו מאחוריו כנגד לבו למטה מתגיליו רחבו כמדת רחב גבו של אדם ויותר ומגיע עד עקביו והחשב ממוכר בראשו על פני רחבו מעשה חורג ומתריך לבאן כלי להקיף ולחגור בו והכתפו' מחוברות בחשב אחד לימין ואחד לשמאל מאחורי הכתף לשני קצו' רחבו של סינר וכשזוקפן עומדו' לו על שני כתפיו והן כמין שתי רצועות עשוי' ממין האפוד תרוכו' כדי שיעור לזקפן אצל גוארו מבאן ומבאן וקפלות לפניו למטה מכתפיו מעט ואבני השהם קבועות בהם אחת על כתף ימין ואחת על כתף שמאל והמשבצות נתונות בראשיה' לפני כתפיו ושתי עבותו' הזהב תחובו' בשתי טבעו' שבחשן בשני קצות רחבו העליון:

אמרי נועם

ואת יית מסוק לת ואת ואת ואת ואתו:

פתח לימין ולחת לשמאל ושני ראשי הערכה תקועין במשבצת לימין וכן שני ראשי הערכה השמאלית תקועין במשבצת שבכתף שמאל כמלא המשבצות המחוברות המחבר בחשב מעשה חשב ומחמשת מיכין כמעשה האפוד על לבו מלפניו ועוד שתי׳ מבעו׳ בשני קצות החשן בתחתית וכנגדה שתי מבעו׳ בשתי כתפות האפוד מלמטה בראשו התחתון המחובר בחשב מבעות החשן אל מול מבעות האפוד שוכבי׳ זה על זה ומרכסן בפתיל תכלת תחוב במבעות האפוד והחשן מיהת תחתית החשן דבוק לחשב האפוד ולא יהיה נד ונבדל הולך וחוזר: זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר. חמשת מיני הלנו שזורין בכל חוט וחוט היו מרדדין את הזהב כמין חוטי דקיקים וקוצצי׳ פתילים מהם וטווין אותו חוט של זהב עם שש חוטי׳ של תכלת וחוט של זהב עם שש חוטים של ארגמן וכן בתולעת שני וכן בשש שכל המינין חוטין כפול ששה וחוט זהב עם כל אחד ואחד ואחר כך שוזר את כלם כאחד נמצא חוטן כפול עשרים ושמנה וכן מפורש בגמרא יומא ולמד מן המקר׳ הזה וירקעו את פחי הזהב וקצן פתילים לעשות את פתילי הזהב בתוך התכלת ובתוך הארגמן וגומר. למדנו שחוט של זהב שזור עם כל מין ומין: מעשה חושב. כבר פרשתי שהיא אריגת שתי קירות שאין לורת שני עבריה דומות זו לזו: שתי כתפות וגו׳. הסיגר מלמטה ומחבר האפד היא המגורה ונאחזה לו מלמעלה לונמת סיגר הגשים ומגבו של כהן היו מחוברו׳ בחשב שתי מתיכות כמין שתי רצועות רחבות אחת בנגד כל כתף וכתף וחוקפן על שתי כתפותיו עד שנקפלו׳ לפניו כנגד החזה ועל ידי חבורן לנבעו׳ החשן נאחזין מלפניו כנגד לבו שאין נופלות במו שמפורש בענין והיו זקופו׳ וחולכו׳ כנגד כתפיו ושתי מבני׳ שהם קבועות בהן אחת בכל אחת: אל שני קצותיו. אל רחב של אפוד שלא היה רחבו אלא כנגד גבו של כהן וגבהו על כנגד האגיליים שקורין קור׳יס שלאחר׳ לא יחברו ביחד אין חוברין במקום זיעה לא למעלה מאגיליהם ולא למטה ממתניה׳ אלא כנגד אגיליה׳: וחובר. האפוד עם אותן שתי כתפות האפוד יחבר אותם במחט למטה בחשב ולא יחרגם עמו אלא חוברם לבד ואחר כך מחברם: וחשב אשר עליו. אשר עליו׳ למעלה בשפת הסיגר היא התגורה: כמעשהו. כתריגת הסיגר מעשה חשב ומחמשת מיכין כך תריגת החשב מעש׳ חושב ומחמשת מיכין: ממנו יהיה. עמו היה תרגם ולא יתרגמנו לבד ויחברנו: לתולדות׳. כסדר שנולדו ראובן שמעון לוי ויהודה דן ונפתלי על האחת ועל השנית גד ואשר יששכר וזבולן יוסף ובנימין אלה שכן הוא כתוב במקום תולדתו עשרים וחמש אותיות בכל אחת ואחת: מעשה חרש אבן. מעשה אומן של אבנים חרש זה דבוק הוא לתיבה שלאחריו לפיכך הוא נקוד פתח בסופו וכן חרש עצים נטה קו הרש של עצים וכן חרש ברזל מעצד מעשה חרש אבן. מעשה אומן של אבנים חרש זה דבוק: פתוחי חותם. כתרגומו כתב מפר׳ כגלף לעזקא חרוטות האותיות בתוכן כמו שחורגין חותמי שבעות שהם לחתום אגרות כתב כל אלה דבוקים ופתוחים: כמו בשמות. מוסבות מסבבות. מוקפות האבנים במסבבות זהב שעושה מושב האבן בזהב כמין נומא למדת האבן ומשקעה נכר ומפורש: על שמות. בתוך המסבבות בחפוד: לזכרון. שיהא רומה הקדוש ברוך הוא השבטים כתובים לפניו ויזכור לזרעתם: ועשית מסבבות. מיעוט מסבבות שתים ולא פירש לך עתה בפרשה זו אלא מקצת ערכן ובפרשת החושן נומר לך פירושן: שרשרות זהב. שלש שלשלאות: מגבלות. לסוף מסבבו׳. מעשה עבות. מעשה קליעת חוטין ולא מעשה נקבים וכפלי׳ כאותן שעושין לעדרסקאות שקורין מגשיי׳רש: ונתת נגבל החשן תעשה אותם: מעשה עבות. מעשה נקבים וכפלי׳ כאותן שעושין לעדרסקאות שקורין מגשיי׳רש: ונתת את שרשרות. של עבותות העשויות מעשה עבות על המסבבות הללו ולא זה הוא מקום נוחות עשייתן של שרשרות ולא נוחות קביעתן ואין תעשה האמור כאן לשון נוי ואין ונתת האמור כאן לשון נוי אלא לשון עתיד כי בפרשת החשן חוזר ומלוה על עשייתן ועל קביעותן ולא נכתב כאן אלא להודיע מקצת ערך המסבבות שהוא לעשות עם האפד ונתת האמור כאן לשון נוי אלא לשון עתיד כי בפרשת החשן חוזר ומלוה על עשייתן ועל קביעותן ולא נכתב כאן אלא להודיע מקצת ערך המסבבות שהוא לעשות עם האפד וכתב לך זאת לומר לך המסבבות הללו יזוקקו לך לבשתעשה שרשות מגבלות על החשן תתנם על המסבבות הללו: חשן משפט. שמכפר על קלקול הדין. דבר אחר משפט שמחברר לבריו והבטחתו אמת דרישת״מ״נט בלע״ז שהמשפט חשמש שלש לשונות דברי טענות הדיינים ונמר הדין ועונש הדין אם עונש מיתה אם עונש מכות ומון וזה משמש לשון בירור דברים שמפרש ומברר דבריו: כמעשה אפוד. מעשה חשב ומחמשת מיכין: זרת

ג׳ תרתין כתפין מלפפן יהון ליה על־
ד׳ תרין סטרוהי ויתלפף: והמיין תקוניה
די עלוהי כעובדיה מיניה יהי דהבא
תכלא וארגונא וצבע זהורי וברון
ה׳ שזיר: ותסבית תרתין אבני שהם ופתחת
ועלוהון עליהון שמהת בני ישראל:
ו׳ ז׳ שיתא משמהתהון על אבנא חדא
ח׳ ית־שמהת שיתא דאישתארו על־
אבנא תניתא כתולדתהון: עובד
ט׳ אומן אבן טבא כתב־מפרש כגלף־
דעזקא יגלוף ית־תרתין אבניא על־
שמהת בני ישראל משקען מרמצן
דדהב תעביד יתהון: ותשוי ית־
י׳ תרתין אבניא על כתפי אפודא אבני
דכרנא לבני ישראל ויטול אהרן ית־
שמהתהון קדם יי על־תרין כתפוהי
לדכרנא: ותעביד מרמצן דדהב:
יא׳ ותרתין תיכין דדהב די מתחמן
תעביד יתהון עובד גדילו ותתן ית־
תיכיא גדילתא על־מרמצתא:
יב׳ ותעבד חושן דינא עובד אומן
כעובד אפודא תעבדיניה דהבא
תכלא וארגונא וצבע זהורי וברון
שזיר תעביד יתיה: מרבע יהי עיף
זרתא

ופתחת ג׳וסי׳ופתחת עליהם שמות בני ישרא׳ • פתוחי חותם • ופתחת השק מעל:חרש ג׳פתחין וסי׳מעשה חרש חרש עצים נטה קו • חרש ברזל מעצד • וסי׳בלשון תרגום עוכרא דקיסא פרזלא • חותם כלם מלאים במ״ז חס׳ בליש׳ וסי׳ מעשה חרש אבן • והאבנים תהיין על שמו׳ בני • ועשית ציץ זהב טהור ופתחת • חתמך ופתילך • למי החתמת והפתילים: ותתחם דחתמו • ב׳בפסוק: שמת ג׳חס׳ וסי׳מעשה חרש • והאבנים תהיין • והאבנים על שמת: משבצות ג׳ מלאים וסי׳ מעשה חרש אבן • ואת שתי קצות שתי העבתת תתן • ממשבצות זהב לבושה: זכרון ג חס׳וסי׳ ושמת את שתי האבנים • ב׳בו • וגשא אהרן שמות בני ישרא׳:שמותם ב׳מל׳ בתו׳וסי׳אבני זכרון לבני ישרא׳ • ואלה שמותם למטה: לזכרן ח׳ ו׳ מלאים וב׳ חס׳וסי׳נמסר בזכריה סוף סימן ו׳: י״ד פסו׳מן ג׳ג׳מלין וסי׳ ומשמע ורומה ומשא • וישב יצחק בגרר • והרעב בכר בארץ • ובני דן חשים • לישועתך קויתי יי׳ • יששכר זבולן וכנימן • מכשפה לא תחיה • ועשית משבצות זהב • ולצרעת הבגד ולבית • ולשאת לספחת ולבהרת • יברכך יי׳ וישמרך • ובני פלוא אליאב ברוך טנאך ומשארתך • ארור טנאך ומשארתך:

ותומים והנה לא ידענו מה הם והנה אין מוציאין אותיות שמות האבנים׳ נם שמות האבות כי לא נקרא חשן משפט רק בעבור האורים שהם עליו ועוד שאלה אחרת כי לא נוכל לומ׳ כי האורי׳ הם עצמם התומים כי כתוב לאורים ולתומים ועוד כי תלת לאורים גם תומים לשון רבים והנה דברים רבים הם ורבינו שלמה אומר כי האורי׳ והתומים הן כתבי׳ שם המפורש ואלו רמה תשובות רבינו המיי לא מ׳ ככה וסוד עמוק הוא דבר האפוד והחשן רק מרמת קצת הסוד אולי יבינהו מי שהו׳ יודע דעת עליון והפתח שיוכל לבא אל הסוד: שתי העבותות הנתונות על שתי המשבצות ומשם האפוד הוא המישור על מלבושיתו על כן השמה על כתף הסנית ואלה הם כפי המחשבת על כן הם באבן אחת על מספר בני יעק׳ ועל שמותם כתולדותם וככה השמה הסניי׳ רק המספ׳ מיכנו כפי החלוק בלב רק כפי החלוק למראה העין ובעבור הנטייה מ׳ וירכסו את החשן מבבעותיו אל מבעות האפוד בפתיל תכל׳ והיה החשן לפול כי שם היו האורים והתומים שמורי׳ על שם הלוך מז יהנוס מחוץ אל החשן והל׳ אבני שוהם שות ומעין אחד ואין ככה אבני החשן כי השוהם הם לזכרון ומשפט בני ישראל על אבני החשן ומל׳ אורי׳ מגזרת אמותי ראיתי אור ותומי׳ שהם תמימי׳ והאורים לא התומים זהב וכסף היו והמספר ידוע ברחיות גמורו׳ מהעליון והשפל והמסכיל יבין והנה אפודים רבים היו עם הכהנים ויש להם חשב רק כי אין שם חשן ולא אורים ואשר היה רגיל בדברי האורים והתומים שהיו על חשן המשפט יוכל להשיב לשואל מדמיון האפוד לבדו רק לא בכל עת ואלו הוראתי לגלו׳ זה הסוד לא יכולתי לכתבו כפי המכתב שחברתי בפי׳ הספר כלו כי לא יבינהו מי שלא למד ספר המדות וסוד מלאכת שמים ואין צורך להאריך בצורת האפוד והחשן והמבעות: ואכן

בעל הטורים

אל שני. ב׳אל שני קמתא׳ לך לאות אחר יעמוד אל שני בגיך בעלי. ויגר שני כברי כפף ויתן אל שני תרינין בגנתן. בשי עלי כת מבזין בכבאה שנת׳ כה אל שני לבך שנגנו ואהרנו. אחל נשתן היה מכבד כ׳ שנקב מאשה לפטות מזנת בתקרב תחת בגפי הכיפה ומגבי נגיע לעדו הוה ברבי׳. שתי אצבע שמם. כנגד ב׳ לוחות. ששם נמילנו ס״ן ה״ת ת״ש בגימ׳ הלוחות: ששה מבמות׳ על ראש שמע שאמר שמע ישראל וכו׳: שמותם. שביב בחם׳ ומשלח אהרן את שמותם. אלה שהם מרגליים. אלמד שהיו מרגלים כלם כפרים ומשה ביורים על פי הפה: חשן המשפט מחבר על עונות המשפט מה המשפט ביום לקח שאלת אורים ביום: ל׳

מ״ע כפורנו

שתי כתפות מוכרות מכוונות בכל מלאכת ניורים: אל שתי קצותיו. אל מלאכת שתי קצות ראשו: ומחבר. לאפוד יחובר עם מלאכת כתפות אל מוקן מכוון בכל מלאכתו עם מלאכת הכתפות: אל שני כתפיו לזכרון לבני ישראל. עמגבלי׳ מבוונות מקבה מלאכת הכתפות אל קצה החשן בגבנים: והאבנים

דלבג

מעורה בעשיל לפי שלא היה מכוון לעצמו אבל היה מעשה האפוד והחשן ולזה היה נקרא מעשיל אלהות וכ״ם בשאר הבגדים המכוונים לעצמן. והנה מרש מעשיל היה ידועה אליו לו ביה יד כלל אבל יש לו מקום שבגם בו הרלוש ומקצתו אלו לאורים ומקצתו אלו היו מגיעים האפוד ולזה נקרא מעשיל האפוד והנה היה ברלוש כין כתיפות האפוד ולמעלה מן החשן ולמטה מן החשן ולמטה היה עינו כעין סהקיש שהוא כעין מכלת. ולזה לא היה בו בי לם תכלת ומזה המקום ירלה שבגין האורים ותומים היה לפי הכיאור הסנינים ובנה היו על שולי המעיל סביב רמוני תכלת וארגמן ותולעת שני ומזה כל אחד מהם היה כפול שהנה מכנר נאחר בפרשה ולה מקודי רמוני תכלת וארגמן ותולעת שני עשור והנה עשור הוא מיר׳ של הפוט שבכפל שמנ׳ לפי הודאת הסם והמ׳ כנגר מסנרה מסיה הנדרה שים בה נלמות רנות והנה מרמוכים היו בגורת הרמונים אלא בתמו׳ היהם הם כמו כדורים ובמוסם היה ידוע מנד מבסר הקושי׳ שהיו בהם ולפי מרמר המעיל היה ידוע שהו׳ כרמב בנו של אדם ומוד מסם שהם היה ידוע מבסר הרמוני׳ שהיו בעיל כי הפעמון היה מיפורו כמיסר הרמון אנ של זהב ומיכנל בתוכו לסבות בו כדי שישמע קולו. והנה היה המעיל סביב מוקף. מפעמוני זהב ורמוני תכלת וארגמן שלעמת שני עשור וזה היה סנה שישמע קול אהרן בבאו אל הקדש ויעיירו להתבונן בזה שהיה נקרא מעשה שהיה עליו מהבגדים לאיזה תכלית היה כי בזה שלבש הכוה שלהיה הרגיש בלו הדברי׳ ובזאת הבנה בעיה הסיגר היא התגורה: כמעשהו. כתריגת הסיגר מעשה חשב ומחמשת מיכין כך תריגת החשב מעש׳ חושב ומחמשת מיכין: ממנו יהיה. עמו היה תרגם ולא יתרגמנו לבד ויחברנו: לתולדות׳. כסדר שנולדו ראובן שמעון לוי ויהודה דן ונפתלי על האחת ועל השנית גד ואשר יששכר וזבולן יוסף ובנימין אלה שכן הוא כתוב במקום תולדתו עשרים וחמש אותיות בכל אחת ואחת: מעשה חרש אבן. מעשה אומן של אבנים חרש זה דבוק: פתוחי חותם. כתרגומו כתב מפר׳ כגלף לעזקא חרוטות האותיות בתוכן כמו שחורגין חותמי שבעות שהם לחתום אגרות כתב כל אלה דבוקים ופתוחים: כמו בשמות. מוסבות מסבבות. מוקפות האבנים במסבבות זהב שעושה מושב האבן בזהב כמין נומא למדת האבן ומשקעה נכר ומפורש: על שמות. בתוך המסבבות בחפוד: לזכרון. שיהא רומה הקדוש ברוך הוא השבטים כתובים לפניו ויזכור לזרעתם: ועשית מסבבות. מיעוט מסבבות שתים ולא פירש לך עתה בפרשה זו אלא מקצת ערכן ובפרשת החושן נומר לך פירושן: שרשרות זהב. שלש שלשלאות: מגבלות. לסוף מסבבו׳. מעשה עבות. מעשה קליעת חוטין ולא מעשה נקבים וכפלי׳ כאותן שעושין לעדרסקאות שקורין מגשיי׳רש: ונתת נגבל החשן תעשה אותם: מעשה עבות. מעשה נקבים וכפלי׳ כאותן שעושין לעדרסקאות שקורין מגשיי׳רש: ונתת את שרשרות. של עבותות העשויות מעשה עבות על המסבבות הללו ולא זה הוא מקום נוחות עשייתן של שרשרות ולא נוחות קביעתן ואין תעשה האמור כאן לשון נוי ואין ונתת האמור כאן לשון נוי אלא לשון עתיד כי בפרשת החשן חוזר ומלוה על עשייתן ועל קביעותן ולא נכתב כאן אלא להודיע מקצת ערך המסבבות שהוא לעשות עם האפד ונתת האמור כאן לשון נוי אלא לשון עתיד כי בפרשת החשן חוזר ומלוה על עשייתן ועל קביעותן ולא נכתב כאן אלא להודיע מקצת ערך המסבבות שהוא לעשות עם האפד וכתב לך זאת לומר לך המסבבות הללו יזוקקו לך לבשתעשה שרשות מגבלות על החשן תתנם על המסבבות הללו: חשן משפט. שמכפר על קלקול הדין. דבר אחר משפט שמחברר לבריו והבטחתו אמת דרישת״מ״נט בלע״ז שהמשפט חשמש שלש לשונות דברי טענות הדיינים ונמר הדין ועונש הדין אם עונש מיתה אם עונש מכות ומון וזה משמש לשון בירור דברים שמפרש ומברר דבריו: כמעשה אפוד. מעשה חשב ומחמשת מיכין: זרת

חזקוני

שתי כתפות וגו׳. ושמה אפודתו וגו׳. אין מוקדם ומאוחר בתפלה נדיך לפר׳ ושמה אפודתו אשר עליו ואין מיבות המוכות היא כמו שתלה מלמה בנגים כמנים אף כאן אשר אפודתו כתו ויעשה את מעורו׳ מי׳ מגזרת אפודתו היה על שני שפת הסיגר שלגיגה ומזר מעשה אשר אינך ואינך כלי מיעור מגורה כדבריה הפה ויעשה נשמר אחרו בשמר אפוד זה מלאכתו מעשה אשר ולמשה של כסן נדול: כמעשהו. כמעשה מרינתו של אפוד: ממנו יהיה מתוך מרינתו של אפוד ולא מיהרת בו לבד ואמר כך יעבדנו של שפת האפוד: שתי כתפות יהיה לו נאמר: אל שני קצותיו ומחבר יעבדנו עם כתפות אל מלאכת כתפות: אל שני כתפיו. אל מלאכת כתפות: אל שני כתפיו לזכרון לבני ישראל

ואבן השוהם · לבנה ובארמית בורלא ולשון ישמעאל בלאור ואין לנו דרך בבירו' לדעת אבני המלואים כי הגאון תרגמם כרצונו כי אין לו קבלה שיסמוך עליה כי הנה ראינו שתרגם ספיר לבן ואינו רק אלוס ואין סברה מלוהים הכתוב בראשונ' כי ידוע כי חמש הם גווני העינים' הלבן וברקת ואלוס וירוק ושחור והנה בעבו' היות האלוס האמצעי ימצא על מינים רבים ותרג' נופך כדמו' שחור בעבו' ותשם בפוך עיניה וזה לא יתכן שלא יהיה ג'ון נוכח שרש כי הוא על משקל אלוס וחכם גדול ספרדי אמ' כי יהלום הוא הנקר' אלמס שהוא שובר כל האבנים ונוקב הבחלא מגזרת הולם פעם וה"יוד נוסף כי"וד ילהר גם אחלמה אל חלמה והוא אבן שכל מי שהאבן ההיא באצבעו לעולם ירחה חלומות ואין לתמוה על זה כי כח ימצא בהולדת כל אבן ואבן כי יש אבן המוסכת את הדבש והמעמדת את הדם והבורחת מהחומץ והגשברת לעולם על משולם · ומלת שרשרות כפול הע"ין ואם לא יכפלוהו שוה הוא שרשות גבלות ולפרש בלשון הקדש מלת גבלו' ומלות רבות במעשה החשן גם מלת חשן קשה · ומלת וירכסו אים כלרך עוות: ונתת

מסרה

ויהלם נ' והם' וסי' נפך ספיר ויהלום · וחברו · בערן גן אלהים: ושהם ב' ומב' ליש' וסי' והטור הרביעי תרשיש · בני מרדי ליעזיהו בנו ושהם וזכור ועבדי · במלואתם ב' חד חס' וחד מ"ל וסי' משבצים זהב יהיו · משבצות זהב במלאתם · קרמ' מ"ל · לשני עשר ו' וסי' והאבנים תהיין · ויביאו את קרבנם לפני יי' ועתה קחו לכם עמד על שני עשר ויהי · בשתי עשרה שנה בשני עשר חדש · דעלם · שא קינה על פרעה · גבול אשר תתנחלו אותה · טבעות ז' מ"ל וסי' ועשית על החשן שתי טבעי' זהב · ב' בו · ועשית שתי טבעת זהב ושמת · דזקפא · ועשית דבתריה דזרקא · הטבעות וגזמי האף · בני חשופא בני טבעת וחבירו · אשר אל ח' וסי' ועשית שתי טבעות זהב ושמת אתם · ויעשו שתי טבעת זהב · והשלך אל האש · ויבא אתי על פתח שער בית יי' · ומחיצה לשער הפנימי · והבנין אשר אל פני הגזרה · ויאמר אלי לשכות הצפון · המזבח כרותה סברים: וירכסו ל' בשוא תחת הו"יו · וא' וירכסו בפסח הו"יו ומשמש א"ב:

בעל הטורים

ל' טורים · מנגד ד' דגלים וד' מחנות: בכל מקום היה עם מחנות · כי שמות ג' האבני' ובסבי ימארון מצרף עם כל אחד ואחד עד שהיה ל' מחנות כמו ראובן וח' דאלכרסם · במעמן ג' · לוי הה"ס · יהודה י' דיאחק · יששכר ג' · זבולן ח' · דן ק' יעקב נפתלי ג' · גד שבעי אשר יסו' יוסף ח' · ובניימן לא היה מרק ניראוף · כי היה בו ששה מחנות: יוסף בנ' בן יעקב שיוסף היה לבנימין: מחנות

מ"ע ספורנו

ובאבנים תהיינה על שמות בני ישראל · בשיקרישום הפתמרים יהיה הקדש לשם כן שיכתבו עליה שמות השבטים: שתים עשרה על שמותם · ותהיינה שנים עשר כנגד שמותם לא פחות ולא יותר: פתוחי חותם איש על שמו · וכן בתפלה יפתח את האבן על כל אחד מהם על שמו ולא יחליף לא האבן ולא הכונה פוה לזה: גבלות · לא שרשרות להתרין ולקנר: מתול פניו · אלא יהיה מול פניו: לפעמת מחברתו · ככה מחברתו נאו יסר נגד פקוס מכור הכתפות עם האפוד: לזכרון

מסרה

זרת ארכו וזרת רחבו · כפול ומוטל לו לפניו כנגד לבו שנא' והיו על לב אהרן תלוי בכתיפו' האפוד הבלות בחוריו על כתפיו ונקפלות ויורדות לפניו מעט והחשן תלוי בהן בשרשרות וטבעות כמו שמפורש בענין: ומלאת בו · על שם שהאבנים ממלאות גומות המשבצות המתוקנות להן קורא מומן בלשון מלואים: משובצים זהב · יהיו הטורים במלואותם מוקפים משבצות זהב בעומק שעור שיתמלא בעובי האבן זהו לשון במלואותם כשעור תלוי עביין של האבנים יהיה עומק המשבצו לא פחות ולא עוד: מיש על שמו · כשדר תולדותם סדר האבני' אומר לרחוכן · פעמה לשמעון וכן כלם: על החשן · בשביל החשן לקבעם בטבעותיו כמו שמפורש למטה בענין: שרשות · לשון שרשי חילן המתחזק לחילן להתחז ולהתקע בארץ לא תלו יהיו מתחזק לחשן שבהם יהיה תלוי בהפוך והן שתי שרשרו' החמורו' למעלה בענין המשבצות ולא שרשרות פתר מנחם בן סרוק לשו' שרשי' ואמר שהר"ים יתרה כמו מ"ם שבשלשם ומ"ם שבריקם ואיני רואה את דבריו אלא שרשר' בלשו' עברית כשלשלת בלשו' משנה: גבלו' · הוא מגבלות האמור למעלה שהתקעם בטבעות שיהיו בגבול החשן וכל גבול לשון קלה אשומי"יאל בלע"ז: מעשה עבות · מעשה קליעה: על החשן · לצורך החשן כדי לקבעם בו ולא יתכן לומר שתהא תחלת עשייתן עליו שאם כן מה הוא שחוזר ואומ' ונתת את שתי הטבעות והלא כבר נתונים בו היה לו לכתו' בתחלת המקר' ועשית על קצו' החשן שתי טבע' זהב ולא בשרשרות גרי' אתה לפתור כן: ועל שני קצות החשן לשתי פאות שכנגד הלוחר לימנית ולשמאלית הבאים מול כתפות האפוד: ונתת את שתי עבותות הזהב · והן הן שרשרות הכתובו' למעלה ולא פירש מקום קבוען בחשן עכשו מפרש לך שיהא מוחב לותן בטבעות ותדע לך שהן הן הרשומות שהרי בפרשת אלה פקודי לא הוקפלו: ואת שתי קצות · של שתי עבותות שני הרשומים של כל אח': תתן

כ' ורס' מלאת אבן ארבעה טורים אבן טור אדם פטדה וברקת הטור האחד: ג' ורס' והטור השני נפך ספיר ויהלם: והטור ג' השלישי לשם שבו ואחלמה: והטור הרביעי תרשיש ושהם ומשבצים זהב יהיו במלואתם: ב' ומב' ליסו' ג' ב' חד חס' ולא חד חס' דין מל' ב חס' והיו הבנים תהיין על שמת בני ישראל שתים עשרה על שמתם פתוחי חותם איש על שמו תהיין לשני עשר שבט: ג' מל' בתורה ז' בלי בנה ל' ורס' ג' ועשית על החשן שרשת גבלת מעשה עבת זהב טהור: ל' ורס' ג' ועשית על החשן שתי טבעות זהב ונתת את שתי הטבעות על שני קצות החשן: ז' מל' ז' מל' ונתת את שתי עבתת הזהב על שתי הטבעות אל קצות החשן: ז' כל הכלי' דכו' ואת שתי כה קצות שתי העבתת תתן על שתי המשבצות ונתתה על כתפת האפד אל מול פניו: ועשית שתי טבעות זהב ושמת אתם על שתי קצות החשן על שפתו אשר אל עבר האפד ביתה: ועשית שתי טבעות זהב ונתתה אתם על שתי כתפות האפד ממול מלמטה לעמת מחברתו ממעל לחשב האפד: וירכסו את החשן מטבעתו אל טבעת האפד בפתיל תכלת להיות על חשב האפד ולא

ולא

ג' ומל' ליסו' ג' ג' חד מל' וחד חס' דין מל' ב חס' ג' מל' בתורה ז' בלי בנה ל' ורס' ג' ג' מל' ז' מל' ז' מל' ג' מל' ג' מל' ג' בעמוד זקף גדול וחברו לפקודי · ג' רמי וחד ג' מל' ג' בפסוק · ג' מל'

חזקוני

אדם · סר"דנא ומנאתי בהגה"גלמנד"נא: סטד' · אתי"רלא · כרק' שאפי"כי נוסף · קרב"ונקלא · ספיר · שפי' · יהלם נדיק"לא · לשם · אלחדב"פה: שבו · אחטיט · אקלא"ני רגונסא: תרשיש · קריבסל"י ומנאא בהגה פרזא"ל: שוהם · אוניקלא: יספה · יפפי: אים על שמו · פרש"י כסדר פולדותם סדר האבנים אודם לראו"בן פטדה לשמעון וכן כולם · קו"ק לפרש"י דא"כ לא יגיע לשם לדן ונספר פוסקים כתיב ויקראו לשם דן כשם אביהם ושם פרש"י · שמו של דן כתוב על לשם לפיכך יש מפרשים כסדר פולדותם הייבו כסדר לידת האמות לא בלהה ולא בלפה ורחל ועכשיו יגיע לשם לדן כיצד בשביל ר' יאכן אומר בולמות ריש לקיש אומר מלטרפות והא לא כתיב נד' אמר רבי שמואל בר יצחק אברהם יצחק ויעקב כתיב שם והא לא כתיב ש"ם אמר רב אחא בר יצחק בתיב שם וכלי לכתוב על כל אבן שם אותיות כאבן בכיתין היו כתובות כסדר כזה

אדם ח	פדמה	שחטון ג	בוקת
ראובן			לוי ראשם
נפך	ספיר		יהלם
יהודה י	יסשכר ל		זבולן ח
לשם	שבו		אחלמה
לן ק יעקב	נפתלי ב		גד שבעי
תרשיש	שהם		יספה
אשר יסר	יוסף ון		בנימין

וכל האותיות עולות לשבעים ושתים כנגד שבעים ושתים לאותיות של שם המפורש הנתון בתוך החשן: ועשית על החשן מעשה שרשרות גבלות שם שתי שרשרות האמורות לפעלה: ועשית על החשן · שתי טבעות זהב ונתת את שתי טבעות הזהב · ונתת את שתי עבותות הזהב · הן שרשרות הגבלות על שתי הטבעות הקבועות אל קצות החשן שאמרנו: ואת שתי קצות שתי העבתות · דונמא על יעבור סמך יי' אל יעבור לשון כהרות יי' כשלו בהרות קולם ועוד פרנה פי' שתי קצות שתי הטבעות האלה תתן על שתי המשבצות האמורות נמעלה כין פרשת אפוד לפרשת החשן: ונתת את שתי המשבצות האלה על קצות כתפות האפוד הנכפלות ויורדות מסבי כתפיו מעט אל מול פניו אל אפוד שבאה מאחוריו ונכפלת מעט לפניו אל כסן גדול ע"י המשב שהיא חוגר למעלה כתב עמיית בשבצות וכאן כתב קצוותם: ועשית שתי טבעות זהב · אחרים ושמת אותם על שני קצות החשן על שפתו הסמוכה אחר אל עבר האפוד ביתה כלומר בקצות הספתות בספתות העומדות כנגד קצות האפוד הנכפלו' ונכלות לפניו מעט כמו שאמרנו דהיינו בקרני זויותיו הסכיעות הדבוקות למעיל ווהו ביתה: ועשית עוד שתי טבעות זהב ונתת אותם על שתי כתפות האפו' מלמטה מתול פניו · כלומ' בנד אחוריו של כ"ג בקצו' הכתפות המכבר' מול שפתו המלי' כה שהו' אחוריו של אפוד הייבו מתול פניו ל"מ לאפוד היה מפניו ומאחוריו של כהן גדול כמין לבוש קצר שקורין קורס"ים כי איך יתכן מיסיה ממפניו ולמטה לשם קישוט הרי לא מגיעו לבוש כעין זה רק בתכנסים כדי לכסות בשר ערוה ועוד הרי הפוסין כפולין לעשרי' ושמנה כמו שפרש"י ואכל הוא מאד וא"כ נחנא טורד דבני הכהן העוסק בעבוד' ועוד כשהכהן עוסק בעבוד הכפתות בשמשות שעל כתפיו לפיכך ל"מ שהיה מתחניו ולמעלה עד ביבה כתפיו כמדה אחר בגדיו: שתי כתפות · כמין שתי לוחות עוקרות זו בגד זו: יהיה לו · לאפוד: אל שני קצותיו · הכתפות יהיו לו אל כל שני קצותיו לאחת ימין ולאחת משמאל ועל שם שוקפות שבולות עד נוחר הכהן בקרבן כתפות: ואבני · האפד יהיה מעוקר ע"י מעשה אל הכתפות: ומשבצ אפודם כמין מנורה והיא שבאחר בו ויסנור אותו ומשבצ האפוד: אחר עליו · על פני היקיפו של אפוד ביתה מלאכת המשבצ נרתיק יונאת ובולם כגון מנורה אחת של אחר מלאכת האפוד: ע"י המעיל · היינו אחר על פני פי' על האפוד: מהבני יהיה ונו' · על הסדר כמו שפרשתי למעל עד ויורדות מעבי כותריו מעט אל מול פניו אל אפוד · ועשית עוד שבעות זהב אחרות ומעט אותם על שתי קצות החשן על שפתו הסמוכה אל אפוד הנכנס בהשפה הסמוכה אל כ"ג הייבו ביתה: ממול פניו · בעבר הקיצוני של אפוד ולא בעבר הפנימי הדבוק לגבי אל לשון ע"י מלאחר כלומר באחור ובקצוה הנשפה אל אפוד ביתה אחר כלומר באחור ממול פניו ובאיזה מקום מקום בכתפות אמן מכבותו אלו: לעומת מקבותו · נגד מקום שהאפוד מסוכר אל הכתפות ע"י תפירתו בעשב מעשה לעשב האפוד: וירכסו את החשן מטבעותיו · הכתפות הכתובות בשולי כתפות האפוד אחורי כהן גדול בפתיל תכלת להיות שפתו אל חשן הכתפות על עשב האפוד: ולא

בעל הטורים

כלם מלאת חכ' טורים סגיב

שתי עבתת קדל ואחת את שני עבתת הזהב הגיין ותנו שתי לעבתת הזהב · אל קצות תשבר' מגיעה על קצות ומי אל יקראנו · ועשית דין הרשיב ודמתרי' בזרקא ומיתן ל"ה

מטבעתיו ק'

חזקוני

זרת ארכו וזרת רחבו · כפול ומוטל לו לפניו כנגד לבו שנא' והיו על לב אהרן תלוי בכתיפו' האפוד הבלות בחוריו על כתפיו ונקפלות ויורדות לפניו מעט והחשן תלוי בהן בשרשרות וטבעות כמו שמפורש בענין: ומלאת בו · על שם שהאבנים ממלאות גומות המשבצות המתוקנות להן קורא מומן בלשון מלואים: משובצים זהב · יהיו הטורים במלואותם מוקפים משבצות זהב בעומק שעור שיתמלא בעובי האבן זהו לשון במלואותם כשעור תלוי עביין של האבנים יהיה עומק המשבצו לא פחות ולא עוד: שתים עשרה · לשון שרשי חילן המתחזק לחילן להתחז ולהתקע בארץ לא תלו יהיו מתחזק לחשן שבהם יהיה תלוי בהפוך והן שתי שרשרו' החמורו' למעלה בענין המשבצות ולא שרשרות פתר מנחם בן סרוק לשו' שרשי' ואמר שהר"ים יתרה כמו מ"ם שבשלשם ומ"ם שבריקם ואיני רואה את דבריו אלא שרשר' בלשו' עברית כשלשלת בלשו' משנה: גבלו' · הוא מגבלות האמור למעלה שהתקעם בטבעות שיהיו בגבול החשן וכל גבול לשון קלה אשומי"יאל בלע"ז: מעשה עבות · מעשה קליעה: על החשן · לצורך החשן כדי לקבעם בו ולא יתכן לומר שתהא תחלת עשייתן עליו שאם כן מה הוא שחוזר ואומ' ונתת את שתי הטבעות והלא כבר נתונים בו היה לו לכתו' בתחלת המקר' ועשית על קצו' החשן שתי טבע' זהב ולא בשרשרות גרי' אתה לפתור כן: ועל שני קצות החשן לשתי פאות שכנגד הלוחר לימנית ולשמאלית הבאים מול כתפות האפוד: ונתת את שתי עבותות הזהב · והן הן שרשרות הכתובו' למעלה ולא פירש מקום קבוען בחשן עכשו מפרש לך שיהא מוחב לותן בטבעות ותדע לך שהן הן הרשומות שהרי בפרשת אלה פקודי לא הוקפלו: ואת שתי קצות · של שתי עבותות שני הרשומים של כל אח': תתן

מסרה

על שתי המשבצו' · הן הן הכתובות למעלה בין פרשת החשן ופרשת האפוד ולא פירש את מקומן עכשו מפרש שיתקע בהן ראשי העבותות התחובו' בטבעות החשן לימין ולשמאל אל הלוחר שני ראשי שרשרת הימינית תוקע במשבצת של ימין וכן בשל שמאל שני ראשי שרשרת השמאלית: ונתת · המשבצות על כתפו' האפוד אחת בזו ואחת בזו כמלא כתפות האפוד מחזיקין את החשן שלא יפול ובהן הוא תלוי ועדין שפת החשן התחתונה הולכת ובאה ונוקשת על כריסו ואינה דבוקה לו יפה לכך הוצרך עוד שתי טבעות לתחתיתו כמו שמפרש והולך: אל מול פניו · של אפוד שלא יתן המשבצות בעבר הכתפות שבלפי המעיל אלא בעבר העליו' שבלפי החוץ והוא קרוי מול פניו של אפוד כי אותו עבר שאינו נראה אינו קרוי פנים: על שני קצות החשן · הן שתי פאותיו התחתונות לימין ולשמאל: על שפתו אשר אל עבר האפוד ביתה · הרי לך שני סימנין האחד שיתנם בשני קצות של תחתיתו שהוא כנגד האפוד שעליונו אינו כנגד האפוד שהרי סמוך לנוחר הוא והאפוד נתון על מתניו ועוד נתן סימן שלא יקבעם בעבר החשן שבלפי החוץ אלא בעבר שבלפי פנים שבאמר ביתה והוא העבר הוא לצד האפוד שחשב האפוד חוגרו לכהן ונקפל הסיר לפני הכהן על מתניו וקצת כריסו מכאן ומכאן על כנגד קצות החשן וקצותיו שוכבין עליו על שתי כתפות האפוד תלמוד שהמשבצות ניתנו בראשי כתפות האפוד העליונים הבאים על כתפיו כנגד גרונו ונקפלות ויורדות לפניו והטבעות זה ליתן בראשן השני שהוא מחובר לאפוד והוא של' לעמת מחברתו סמוך לאפוד מבורן באפוד למעלה מן החגור' מעט שהמחברת לעמת המחברת והלו נתונים מעט בגובה זקיפת הכתפות הוא של' ממעל לחשב האפוד והן כנגד סוף החשן ונותן פתיל תכלת באוזן טבעות ובטבעות החשן ורוכסן באותו פתיל לימין ולשמאל שלא יהא תחתית החשן הולך לפניו וחוזר לאחור ונוקש על כריסו ונמצא מיושב על המעיל יפה: ממול פניו בעבר החיצון · וירכסו · לשון חבור וכן מרוכסי אים חבורי חבלי דשעי' וכן והרכסי' לבקעה הריס הסמוכי' זה לזה שהי' אפשר לירד לגיא שביניהם אלא בקושי גדול שמתוך סמיכתן הגיא זקופה ועמוקה יהיו לבקעת מישר וכוחה לילך: להיות על חשב האפוד · להיות החשן דבוק אל חשב האפוד: ולא

ולא יזח. לשון ניתוק ולשון ערבי הוא כדברי דונש בן לברט: את האורים ואת התומים. הוא כתב שם המפורש שהיה נותנו בתוך כפלי החשן שעל ידו הוא מאיר דבריו ומתמם את דבריו ובמקדש שני היה החשן שא"א לכהן גדול להיות מחוסר בגדים אבל אותו השם לא היה בתוכו ועל שם אותו הכתב הוא קרוי משפט שנאמר ושאל לו במשפט האורי: את משפט בני ישראל. דבר שהם נשפטים ונוכחים על ידו אם לעשות דבר או לא לעשות ולפי מדרש אגדה שהחשן מכפר על מעותי הדי' נקר' משפט על שם סליחת המשפט: את מעיל האפוד. שהאפוד נתון עליו לחגורה: כליל תכלת. כלו תכלת שאין מין אחר מעורב בו. והיה פי רש"י המעיל בגדהו הוא פתיח' בית הלאור: בתוכו. כתרגומו כפיל לגוה. כפול לתוכו להיות לו לשפה כפילתו והיה מעשה אורג ולא במחט: כפי תחרה. למדנו שהשריונים שלהם פיהם כפול: לא יקרע. כדי שלא יקרע והקודעו עובר בלאו שזה ממנין לאזון שבתורה וכן לא יזח החשן וכן לא יסורו ממנו הנאמר בכלי אהרן: רמוני. ענולי אחלוים היו כמין רמוני העשוין כבילת תרנגולת: ופעמוני זהב. זגין עם ענבלין שבתוכם: ובתוך. סביב. ביניהם סביב בין ב' רמונים פעמון אחד דבוק ותלוי בשולי המעיל: פעמון זהב ורמון. אצלו: ולא יומות. תכלל לא [illegible] אתה שומע הן אם יהיו לו לא יתחייב מיתה הא אם יכנס מחוסר אח' מן הבגדי הללו חייב מיתה בידי שמים: אין. כמין טס של זהב היה רוחב ב' אצבעו מקיף על המצח מאזן לאזן: על פתיל תכלת. ובמקו' אחר הוא אומר ויתנו עליו פתיל תכל' ועוד כתיב כאן והי' על המצנפת ולמטה הוא אומר והיה על מצח אהרן ובשחיטת קדשי' שנינו שערו היה נראה בין אין למצנפת שאם מניח תפילין לאחדנו שהמצנפת למעלה בגובה הראש ואינה עמוקה ליכנס בה כל הראש עד המצח והאין מלמטה' והפתילים היו נקובין ותלויין בו בב' ראשי' ובאמצעו' שם בג' מקומות הללו פתיל מלמעלה מ' מבחוץ ואחד מבפני' כנגדו וקושר' ראשי הפתילין מאחורי העורף שלשתן ונמצא בין אורך הטס ופתילי ראשיו מקיפין את הקדקד והפתיל האמצעי שבראשו קשור עם ראשי הטסים הולך על פני רוחב הראש מלמעלה ונמצא עשוי כמין כובע ועל פתיל האמצעי הוא אומר והיה על המצנפת והפתיל האמצעי ומחזיקו שאינו נופל והטס תלוי כנגד מצחו ונתקיימו כל המקראות פתיל על הצין ואין על הפתיל ופתיל על המצנפת מלמעלה: ונשא אהרן לשון סליחה ואע"פ כן אינו זז ממשמעו אהרן נושא את המשא של עון במצח מסולק העון מן הקדשים: את עון הקדשים. לרצות על הדם והחלב שקרבו בטומאה כמו שסיגל לשון סליחה ואע"פ שהוא נושא אם עון פיגול הרי כבר נאמר לא ירצה והם עון נותר הרי נאמר לא יחשב ואין לומר שיכפר על הכהן שהקריבם טמאים שהרי עון הקדשים נאמר ולא עון מי זה עון הוא נושא אם עון פיגול הרי כבר נאמר לא ירצה והם עון נותר הרי נאמר לא יחשב ואין לומר שיכפר על הכהן שהקריבם טמאים שהרי עון הקדשים נאמר ולא עון המקריבים אינו מרצה אלא להכשיר הקרבן: והיה על מצחו תמיד. אי אפשר לומר שיהא על מצחו תמיד שהרי אינו עליו אלא בשעת העבודה אלא תמיד לרצות להם אפי' אינו על מצחו שלא היה כהן גדול עובד בכותנת שעה ולדברי האומר עודהו על מצחו מכפר ומרצה והם לא אינו מרצה נדרש על מצח: תמיד מלמד שמשמש בו בעודו על מצחו שלא ישים דעתו ממנו: ושבצת

ולא יזח החשן מעל האפוד: ונשא אהרן את שמות בני ישראל בחשן המשפט על לבו בבאו אל הקדש לזכרן לפני יהוה תמיד: ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התמים והיו על לב אהרן בבאו לפני יהוה ונשא אהרן את משפט בני ישראל על לבו לפני יהוה תמיד: ס ועשית את מעיל האפוד כליל תכלת: והיה פי ראשו בתוכו שפה יהיה לפיו סביב מעשה ארג כפי תחרא יהיה לו לא יקרע: ועשית על שוליו רמני תכלת וארגמן ותולעת שני על שוליו סביב ופעמני זהב בתוכם סביב: פעמן זהב ורמון פעמן זהב ורמון על שולי המעיל סביב: והיה על אהרן לשרת ונשמע קולו בבאו אל הקדש לפני יהוה ובצאתו ולא ימות: ס ועשית ציץ זהב טהור ופתחת עליו פתוחי חתם קדש ליהוה: ושמת אתו על פתיל תכלת והיה על המצנפת מול פני המצנפת יהיה: והיה על מצח אהרן ונשא אהרן את עון הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לכל מתנת קדשיהם והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני יהוה: ושבצת

ולא יתפרק חושנא מעילוי איפודא: ויטול אהרן ית שמהת בני ישראל בחושן דינא על לביה במיעלי לקודשא לדכרנא קדם ייי תדירא: ותתן בחושן דינא ית אורא וית תומא ויהון על לבא דאהרן במיעלי קדם ייי ויטול אהרן ית דין בני ישראל על לביה קדם ייי תדירא: ותעביד ית מעילא דאיפודא גמיר תכלא: ויהי פומיה כפיל לגויה תורא יהא מסגר לפומיה סחור סחור עובד מחי כפום שיריין יהי ליה לא יתבזע: ותעביד על שפולוהי רמוני תכלא וארגונא וצבע זהורי על שפולוהי סחור סחור וזגין דדהב בינייהון סחור סחור: זגא דדהבא ורמונא זגא דדהבא ורמונא על שפולי מעילא סחור סחור: ויהי על אהרן לשמשא וישתמע קליה במעליה לקודשא קדם ייי ובמפקיה ולא ימות: ותעביד ציצא דדהב דכי ותגלוף עלוהי כתב מפרש קודש ליי: ותשוי יתיה על חוטא דתכלתא ויהי על מצנפתא ויהי מצנפתא יהי: ויהי על בית עינוהי דאהרן ויטול אהרן ית עוית קודשיא די יקדשון בני ישראל לכל מתנת קודשיהון ויהי על בית עינוהי תדירא לרעוא להון קדם ייי:

ותרמ"ן

רמני ט' חס' בלישב' וסי' ועשית על שוליו רמני. קרמ' פעמון ורמון. ב' בו. דאלה בקודי. ויהנו ברמן פרן. ויסעו מרמן פרן. מעסים רמני. והשתחויתי בית רמן. בהשתחותי בית רמן. הדר רמן בן טברמן. דמלכי'. וכל הרמני' דאורי' ומלכים דכו' חס' במ"א והרמוני' מאתים טורי'. וכל שאר קריי' דכו' מ"ל במ"ב חס'. ויהיו הרמנים תשעים. הנצו הרמנים: על אהרן ה' וסי' והיה על אהרן לשרת. והיו על אהרן ועל בניו. והזית על אהרן ויקהל העם על אהרן. ויו על אהרן ועל בגדיו: ונשמע ג' ב' פתהין וא' קמץ וסי' ונשמע קולו כו' נמסר פרש' משפטים. קולו כל אוריי' חס' במ"א ונשמע קולו. קרמ' ועשית ציץ ופתחת עליו. תניינא ויעשו את ציץ פתוחי. מצח ב' קמצין וסי' אהרן. אשה זונה:

ומתת. טעם משפט ליני הם וגזירותיו העתידות כי בעבור כן שואלים באורים ותומים: ועשית. הגלון תרגם מעיל ממטר כדמות הנקרא סרבל רק פי רשי בתוך המעיל. וקדמוניו ז"ל אמרו כי רמון סביב המעיל ופעמון בין שני רמונים כי אחרים אמרו כי הפעמונים אינם נראים רק הם בתוך הרמוני' ושם ישמיעו קול. ועשית צין. תרגמה הגלון עלאה והיא כתונה על המצנפת ואינה כדמות כתר כי הוא על המצח לבדו כי על דרך הפשט אין המגבעות כדמו' מצנפת כי המגבעות כדמות אלה שישימו הזכרים בשה אהרנו' על הראש שיכסו הראש והם גבוהים והמצנפת היא בגד רק ארוך נגוף סביב הראש לבדו מעט תדמה לה המצנפת שיש בראש הנשים באלה המקומות כי בארץ ישמעאל ובספרד ואפריקה ומצרים ובבל ובאגדד המצנפת הי' על הראש מן הזכרי' הנכבדי' ולא על ראש אם' והשרי' הגדולי' עושים צין זהב על המצנפת על מקום המצח וכבר הזכרתי לך כי מנהג א"י ותכשיטיהם היכנו כמנהג אלה המקומות והולך רבינו שלמה לתקן המקראות כנ' פתילו' תכלת ועל דרך הפשט אין צורך רק לפתיל אח' שיעמיד הצין על פני המצנפת שיהא על המצח. ועשה ושמת אותו על פתיל תכלת עם פתיל תכלת שהיה הצין קשור משני צדדין ואין ספק כי פני המצנפת הוא על מקום המצח לא על הראש ובמקום אחר כתוב ויתנו עליו פתיל תכלת להת על המצנפת מקו' המצח ואל תתמה על מלת על כי כמוהו ובאותו האמצעי' על הנשים על לחם הבכורי' תניפה ליי' על שני כבשי' את החלב על החזה ורבי' ככה והנה לא תמצא לעולם כי המצנפת היתה רק לאהרן לבדו והמגבעו' לבניו ויש אומרי' כי מגזרת גבעו' כי המצנפת עוטר' הראש ועוט' אותו וכן כתו' לגוף יצנפך צנפה ועוטך עטה והיודע דרך לגוף המצנפת ידע פי' זאת לא זאת הספלה הגבה והגבוה הספל כי אומנות היא והנה כתוב ושמת המצנפ' אל ראשו ונתת את נזר הקד' על המצנפת. והנה הצין נקר' נזר וכמוהו ועליו יצין נזרו

אמרי נועם

ונשא אהרן את שמות ב' הבאן ומיזך ואלה שמותם מבאן מהמבדלים בפרי' היו באותו שעה ותשה בירדם פ"פ ה' שאמר רק בה לבשה שמות בן זכר מרמזכן מ"ל אף בשאתה תנוה בלה על אותם שבשרים היו: לא יקרע לעשה כתב בית הנאמר שלנו כנגד החוה אלא שנגל יהיה שנגל ולשון יקרע יאמר על הדבר שבתוה לשרבו כמו יקרע לו אלנו שיתיה פתיחת האלנו מרוכה ודרה: ומלאת

מלאת

אבן עזרא

ולא יזח. לשון ניתוק ולשון ערבי הוא כדברי דונש בן לברט: את האורים ואת התומים. הוא כתב שם המפורש שהיה נותנו בתוך כפלי החשן שעל ידו הוא מאיר דבריו ומתמם את דבריו ובמקדש שני היה החשן שא"א לכהן גדול להיות מחוסר בגדים אבל אותו השם לא היה בתוכו ועל שם אותו הכתב הוא קרוי משפט שנאמר ושאל לו במשפט האורי: את משפט בני ישראל. דבר שהם נשפטים ונוכחים על ידו אם לעשות דבר או לא לעשות ולפי מדרש אגדה שהחשן מכפר על מעותי הדי' נקר' משפט על שם סליחת המשפט: את מעיל האפוד. שהאפוד נתון עליו לחגורה: כליל תכלת. כלו תכלת שאין מין אחר מעורב בו. והיה פי רשי' המעיל בגדהו הוא פתיח' בית הלאור: בתוכו. כתרגומו כפיל לגוה. כפול לתוכו להיות לו לשפה כפילתו והיה מעשה אורג ולא במחט: כפי תחרא. למדנו שהשריונים שלהם פיהם כפול: לא יקרע. כדי שלא יקרע והקודעו עובר בלאו שזה ממנין לאזון שבתורה וכן לא יזח החשן וכן לא יסורו ממנו הנאמר בכלי אהרן: רמוני. ענולי אחלוים היו כמין רמוני העשוין כבילת תרנגולת: ופעמוני זהב. זגין עם ענבלין שבתוכם: ובתוך. סביב. ביניהם סביב בין ב' רמונים פעמון אחד דבוק ותלוי בשולי המעיל: פעמון זהב ורמון. אצלו: ולא יומות. תכלל לא [illegible] אתה שומע הן אם יהיו לו לא יתחייב מיתה הא אם יכנס מחוסר אח' מן הבגדי הללו חייב מיתה בידי שמים: אין. כמין טס של זהב היה רוחב ב' אצבעו מקיף על המצח מאזן לאזן: על פתיל תכלת. ובמקו' אחר הוא אומר ויתנו עליו פתיל תכל' ועוד כתיב כאן והי' על המצנפת ולמטה הוא אומר והיה על מצח אהרן ובשחיטת קדשי' שנינו שערו היה נראה בין אין למצנפת שאם מניח תפילין לאחדנו שהמצנפת למעלה בגובה הראש ואינה עמוקה ליכנס בה כל הראש עד המצח והאין מלמטה' והפתילים היו נקובין ותלויין בו בב' ראשי' ובאמצעו' שם בג' מקומות הללו פתיל מלמעלה מ' מבחוץ ואחד מבפני' כנגדו וקושר' ראשי הפתילין מאחורי העורף שלשתן ונמצא בין אורך הטס ופתילי ראשיו מקיפין את הקדקד והפתיל האמצעי שבראשו קשור עם ראשי הטסים הולך על פני רוחב הראש מלמעלה ונמצא עשוי כמין כובע ועל פתיל האמצעי הוא אומר והיה על הראש ומחזיקו שאינו נופל והטס תלוי כנגד מצחו ונתקיימו כל המצנפת והפתיל האמצעי המקראות פתיל על הצין ואין על הפתיל ופתיל על המצנפת מלמעלה: ונשא אהרן לשון סליחה ואע"פ כן אינו זז ממשמעו אהרן נושא את המשא של עון במצח מסולק העון מן הקדשים: את עון הקדשים. לרצות על הדם והחלב שקרבו בטומאה כמו שסיגל אי זה עון הוא נושא אם עון פיגול הרי כבר נאמר לא ירצה והם עון נותר הרי נאמר לא יחשב ואין לומר שיכפר על הכהן שהקריבם טמאים שהרי עון הקדשים נאמר ולא עון המקריבים אינו מרצה אלא להכשיר הקרבן: והיה על מצחו תמיד. אי אפשר לומר שיהא על מצחו תמיד שהרי אינו עליו אלא בשעת העבודה אלא תמיד לרצות להם אפי' אינו על מצחו שלא היה כהן גדול עובד בכותנת שעה ולדברי האומר עודהו על מצחו מכפר ומרצה והם לא אינו מרצה נדרש על מצח: תמיד מלמד שמשמש בו בעודו על מצחו שלא ישים דעתו ממנו: ושבצת

רלבג

הוא על מצח אהרן אז הוא נושא את עון הקדשים לא בזמן שאינו על מצח אהרן ואולם איזה עון הוא נושא לא כתבאר בכאן ואולם בלאחר אומר אמר שאומר והוא שלא אפשר שיסא עון הקדשים. אם הוא פגול ויסיב אותם להיות לרצון שכבר כאמר שפגול לא ירצה. וכן לא יסא פגולי אומרים שהרי כאמר בהם לא ירצה המקריבין טמאין אף על פי שהם שוגגים ולא אם הוא הקרבן שמאים אם היתה טומאתם ידועה. כבר כתבאר זה כלו בתורה ובאמרכי מפני שמצאנו שעון הקדשים והמקדש שהיה הכהן מכפר עליו הוא הטומאה כמו שכתבאר בפרשת אחרי מות הנה זה הענין הוא בהכרח עון טומאה ולפי שלא אפשר שיהיה בטומאה. שידועה מהשמש שזכרנו הנה יהיה הענין נושא עון הטומאה. כלומר ידועה כענין שבטומאת המקריב בטומאת המקום שהוא לא נולדתו לו ולא לזולתו כי זה הענין הוא לשם. מצנגת טומאה. וכן אם הוא הקרבן ולא נודע עד שהקריב אחריו הנה זה הענין ברכה על כמו שו הטמאו. שנאמר את עון הקדשים ראיה לאמר שעונם הקדשים הוא נושא לאבן אינו שעונם הקדשים הוא נושא מן הקריבים והנה יש מה שהוא לשם שעונה והוא אם בטומאת בטומאת המקום וזה דבר יאבאר מהשרשים הכוללים. והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני יי'. הנה אפני שהיין לא לרצות עון הקדשים היה רצוי יי' על מצח אהרן בכל יום ויום כי הקרבנות היו קרבים בכל יום ויום. והנה היה זה אפשר כי הכהן גדול היה מקריב ומשמש בכל יום אם ירצה. ולזה יתכן לו לבוא בגדי כהונה בכל יום. והנה מזה המקום נלמד זה וזה כי בגדי כהונה לא יותרו לבגדם אלא אפני כורך העבודה ולפי שרצתה התורה שיהיה הצין תמיד על מצח אהרן לתרצו שהוא עובד בכל יום אם ירצה ולא יעבבוהו מזה אלבני המשמר אם הוא. ושנגת הכפרת שם. היא עשויה מפשתן שמוכו כפול ו' והיא מטונגת דומה נאמר שהיא עשויה כפי' כתיב והיו לה כתי ידים כדרך הלבוש הפלס. ומשיח מנגנת שם. המנגנת לא היתה מטונגת ואיתה עשויה מפשתן שמוכו כפול שבה. והנה היתה המנגנת ארוכה והוא נוגף בה כהן גדול ראשו נגפה על בני נגפה. ולבנים תעשה מעשה רוקם. היא הלבנים היא מגורה שמוכר בה הכתונת. ומעשה אילי ידיו כרך על בני כרך ואחרון היה כעשה משם ותכלת ואחרון ותולעת שני מעשה רוקם כמו שכתבתי בפרשת ולבנים הקודי והלבנים היה כלאים כמו שאתה רואה. ולזה לא יותר הכהן שהדיוט לעבור בו אלא בשעת עבודה ואולם הכהן גדול יותר בכל הבגדים אפי' אלא בשעת עבודה מן שפשם שזכרנו. ולבני אהרן מעשה בכתונת. הנה מלאכתם היתה כמלאכת כתונת כ"ג כמו שכתבאר בפרשת ואלה פקודי. ואולם מלאכת הלבנים אינה כמלאכת הלבנים של כהן גדול וזה דבר נתבאר בשם לרז"ל ויש לו סוד עוד מעשה שנאמר בזה בפרשת ואלה פקודי כמו שיתבאר. והנה מלאכת הלבנים ואולם הלבנים של כהן גדול היתה יותר יפה במלאכתם ואולם הלבנים של כהן גדול הדיוט לא היה כי אם מין אחד של נמר. ומבגדות. הם מתורת המנגנת של כהן גדול אלא שב"ג נוסף בה והם מגיעים אותה על ראשיהם כמין כובע. לכבוד ולתפארת. למדנו שאם אינם נאותים כמו שבגדי כהן גדול. והלבנת לותם את אהרן אחיך ואת בניו אתו. הראוי לאהרן לאחרן והראוי לבניו לבניו והם שמנה בגדי' לכהן גדול והראוי לבניו לבניו. ומשמת אותם כשמן המשחה. ומלאת את ידם. רוצה לומר שיקריב קרבנם אשר כי יכנסו לקדושת הכהונה כמו שיתבאר אחר זה. ועשה לבם מכנסי בד לכסות בשר ערוה. מעתיקים עד ירכיהם יהיו. למדנו מזה שלין ראוי שיהיה כמכנסים נקב תוכל לראות בו הערוה כי המכנסים ראוי שיהיו לאחרן שיכסו בשר הערוה מעתיקים ועד ירכיהם היו. אין ראוי שיהיו מעתיקים עד ראש הירכים כי אין בגיהם אמצעי ולא מכוף המעתיקים עד סוף הירכים עד סוף המעתי' עד סוף הירכים כי לא יתכנה בהם הערוה כראוי. וכל שכן אם היו מגיעים עד ראש המעתיקים עד ראש הירכים ולזה יהיה הדבר נוה מראש המעתי' עד סוף הירכים והיו על אהרן ועל בניו בבואם אל אהל מועד לשרת בקדש שלא יחטאו ומתו חוקת עולם לו ולזרעו אחריו:

חזקוני

ולא יזח. לא יסא אותיות שמוצאיהם ממקום אחד מתחלפות זו בזו כמו ספר"ם בפרשת קדושים: בשמן המשחה. על שם שמניד משפט ישראל ונרכיהם: ונשא אהרן את משפט בני ישראל ויזכיר לפני הקב"ה מה שהשמן מניד שהם נרכיהם כמו זה יהיה משפט הכהנים לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל: בתוכו. בתוכיותו כמו ומן הקיים בתוך סגן הולך ומפרש כיצד: מעשה תורגם. מעשה אריגתו יהא הוא עשוי באמצע הכנגד: לא יקרע. לשון פתיחה כמו ונקרע לו אלוהי פי' בית הנאמר לא יפתח בשעת תקון הכנגד אלא בשעת האריגה מניחין בו בית הנאמר: פעמון זהב ורימון. הרמון עשוי להיות הפעמון סובב ומקיף עליו להוציא קול: ונשמע קולו. כדי שיהיו ומן העבודה ובכך יכונו לבם לאביהם שבשמים: ר"ל ונשמע קולו כדי שיהא נכר ונכדל להיו' קדש קדשי' משאר הכהני' הפשרתיים שם אבל ביום הכפורים' לא היה נדרך הכיראה שהרי כל העבודה אינן כשרות אלא בו: ועשית ציץ. אין מכסים אותיר ומזהיר כמו ומנגנים כעין כפשת קלע ואליו יקין נזרו: אל מול פני המצנפת יהיה. קיימו בלאמצע המצח: והיה על מצחו תמיד. כלאמר שהמצנפת על ראשו לעולם שיהא עליה ציץ נזר הקדש:

בעל הטורים

תורים ותמים. בני' אור ישראל. תמן ומשפט בשמים מכפר על הראה' לב' את האורים ואת התומים בגוים שם של שבעים ושתים. אשר בגוים' מלאך שם ה' אלוהים מלאך. שם לבוא. מראשיל מכפר על לשון הר' שאם הפא בלשון הרע יעשה שם לפיו שיחטא מלשון הרע ויעשה תשובה ויתכפר לו. ועשית על שולי המעיל רמוני תכלת ופעמוני זהב בתוכן. וזהו ע"כ כנגד ע"כ מרחות בפני' שהמעיל ומכפר על לשון הרע. ונראית בא בעין לשון הרע. זהב ורמון פעמון והב ורמון. בגוים' שם שבעים ושתים: ונשמע. ג' נמ' ונשמע קולו בבאו אל הקדש. כל אחר דבר רע' נעשה ונשמע ונשמע כתנם המלך. והיינו דאמרי' נחוצה לומר רבה מקרא מגלה ותלמוד תורה. מקרא מגלה עדיף. ומקרא מגלה ומשנה מקרא מגלה עדיף. והיינו כי אחר דבר הבא נעשה ונשמע להיות בת ת ונעשה הבתי בתו ונשמע קולו ונשמע פנים המלך והיינו קריאת מגלה. וכיון כי רבה היא. הלמוד עדיף עדיי. ומה רבה קאמר ליה: מגלה. ב' נמ' והיה על מצח אהרן. ויש אל קבי עורף ואחרי ויצא. שבגדי כהונה מכפרים על קשיות עורפם ואחזק מצחן של ישראל: ובגלתתו. ב' בחסו' ובגלתתו ולא יומות. והיו לה המלך בגלתו ובגלתו גבי יואש בדברי הימים. שהיו שוחרים אותו שנא יהוגבוהו והנו ובגלתו ולא יומות:

ערות

מ"ע ספורנו

לזכרון לפני יי' תמיד • שיזכור יי' זכותם ויפקוד את בניהם לטובים כזכותם: משפט בני ישראל על לבו • שיתפלל עליהם שיזכו במשפט: לא יקרע. לא יהיה לו בית הנאחר בפתח לאחרו לשרת אבל יהיה שנגל ולשון יקרע יאמר על הדבר שבתוה לשרבו כמו יקרע לו אלנו שיתיה פתיחת האלנו ודרה: ומלאת

ופרוה • כ׳ גמ׳ לבמות בסר ערוה • ואיך לא תקבנו בגלות עריה • רמז שבגדי כהונה מכפרין על העריות : מתחיים ועד ירכים יהיו • ומאיך ליה היו על אהרן לומר לך מאכנסי קודמי׳ לכל: ואם הדבר אשר תעשה להם • בלומר קרבם בדבור שתאמר להם אשרי הבחר והקרב : לקח • ב׳ גמ׳ לקח פר בן בקר • לקח בגדו כי ערב זר • בשביל שאהרן עשה העגל אמר הק׳בה להסיר מעליו בגדי׳ המלוים לפי שבגדי עבודת אלילי׳ מסאתין נזהו שאמר לקח בגדו פי׳ מעלת ערב זר : והלבשתם • ב׳ גמ׳ הבא ואיך והלבשתם את אלעזר • אינה מ״ד כהן גדול כן כהן גדול עניו מאיתה נזהו והלבשתם את אלעזר בגמ׳ להיות כהן גדול ערוך מאיתה׳ כשם שהלבשתם כתנות היו מאיתה׳ שאם נמשח כך והלבשתם את אלעזר בגמ׳ : תמרוף

אמרי נועם

והלבשת את אהרן ואת בניו ועשית ובקש׳ הר״ר לאמר אינו מוכיר עשיתה אבל בניו וכן בעשיתם בו מזכיר עשיתה באהרן ולא בבניו ותי׳ הר״ם שם״ם אינו מוכיר ע״ם בגמשכו כמו שדרשו ז״ל לא בתיכון פנים עד שיבא לזה׳ פי׳ לא נעשה ע״ם שבני אהרן נמשחו והא דלא מוכירן בהיל שבל הכתוב כי שמן משחת קודש עליהם בפרשת שמיני (אחר ע״ם תיעם לי שהרי כתי׳ לפיל מיני׳ ומשחת אותם וקדשת בני אהרן ובניו בפרשה לקמן בתי׳ ולקחת מן הדם וגו׳ ומשמן המשחה והיית על אהרן ועל בגדיו ועל בניו ועל בגדי בניו וגו׳ וכן בא כי תעשה כתי׳ ואת אהרן ואת בניו תעשה וגו׳ וכתי׳ פקודי כליו ומשחת אותם כאשר משחת את אביהם ונכן בשאים בפרשת צו ב״ע׳ מסיחה בבני׳ וכ״ם) : לבשות כאר ערוה ב׳ כתובה בכתי׳ והשני לא תקרבו לגלות ערוה תכלן שבגדי כהונה מכפרין על העריות : בנחש אל מוכל מוכר לפיכל וכן לעשכן הם לעדת שלין זה בשיטת אלו הן בגדרפין דשפיק ליה לכהן המשמש מחוסר בגדים בתיתה כדכתי׳ והיתה להם לכהונת עולם בגין שבגדיהם כהונתם עליהם אין בגדיהם עליהם הוו להו זרים ובתי׳ והזר הקרב יומת והכא כתי׳ בהדיה ומתו ויי״ל דהכא כתי׳ ומתו על מכנסיים והיינו דכתם אשאר בגדים מנסרין לאשמועינן דאית בהו מיתה ומיל לא הוה ילפינן מכנסיי׳ דלא כתי׳ כתם בההוא קרא ס״ל כי כתיב מיתה הכא מכיאת מוכל מוכר אפילו מכיאה רקנית אם נכנס מקום בגדים מילי דהוי מלבד רחון ידים ורגלים • ולא נסרים דמעתה כזכמים ס״ל דלא מחייב מכיאה ריקנית :

מ״ע ספורנו

ומלאת את ידם • תמלאים אותם בעצמן שתהיה שלמה ורבויה לעבוד עבודת הקדש : כי

ומלאת את ידם • ב׳ מלא מאורים ויחבאם לפם ידין •

כט

רביעי

תמימים • כל בעלי חיי המלאך המשחית יעבוד

ואמר הכתוב על כתונת אהרן בתחלה וכתונת תשבץ שהיא משובצת לבדה ולא כן לתכת בניו והתשבץ עשוי לכבוד אהרן׳ וכבה אמר במעשה ויתן עליו הכתנת הילועה שהי׳ המשובצת ועל בניו ולבשם׳ כתמת כמו ולבני אהרן תעשה כתנו׳ • וד׳ סעדיה תרגם ושבלת תעיין והוא כדמו׳ לורת המטבע מרובע עשוי בתוך העגול : והלבשת אותם את אהרן אחיך • מלת אותם כוללת הכתנת המשובצת והמלכנסת והאבנט שהם בגדי אהרן גם כוללת הכותנו׳ שהנם משובצות והאבנטים והמגבעו׳ שהם בגדי בניו : וקדשת • בדבר כמו טמ׳ יטמאנו ומכנסי הבד יהיו קרוים שלא יכשל בהם : בבואם • להקטיר או להעלו הערות : וזה אשר תעשה להם • לאהרן ולבניו אין הפרש בין קח אז לקח כמו לקח לעם ויאכלו וגם יקח בו מים בעבור שהזכיר עם פר בן בקר יורה כי אינו גדול וכבה בני יונה שעיר עזי׳ • והאיל גדול מהכבש והעל הנסך שהוא שליש׳ ההין ולכבש רביעיתו : ולחם חלות • עבות והעל רקיקי מצו׳ • והזכי בשמן הוא שמן זית כמשפט • ומלת סולת בלשון ערבי הוא שמיד שהוסר הפסולת מהחטה ובחרן ישמעאל עושים כן ואין לחם ככבד אחלו ורבים פי׳ מגזרת סלית כל שוגי׳ מחוקך שלה כל לחבירי יי׳ ואמר כי כמוהו חטי׳ מכולת לביתך וי״מ טחוכות : והקרבת אותם • והם בסל כמשפטן להיותם שם אל פתח אהל מועד וכבה הפר והאילי׳ : ולקחת • נקרא החשן מלבוש כי הוא מכסה המקום כנגד הלב : ושמת • גם אינו רחוק שיסיח המלכנסת בחרונה והזכי בתחל׳ הפרשה המלכנסת לפני האבנט כי היא נכבד מתנו׳ : על ראשו • על ראש אהרן לבדו כי הוא הכהן המשיח ולא המלכנסת על ראשו כי על הראש ילוק לבדו וכתו׳ כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן : ואתה הקרב • אל פתח אהל מועד : וחגרת אותם אבנט כולל אבנט אהרן ובניו וכן המכנסים ולא׳ שהזכיר אותם הוסיף לבאר אהרן ובניו כמו ותפתח ותרחצו את הילד ומלת ותכבס׳ כמו לא אהי׳ חובש׳ ומלאת׳ דעת המתרג׳ ארמית כמו ומלאו ידיו רק מה נעשה במלת מלאו ידכם היום והגאון פירשו יד חיוב ולחריס אמרו כי מלואים להיותם שלמים ומלאים ודגילי׳ והנה מה יעשו במל׳ ומלאו ידיו : והקרבת

ורתמץ כיתונא דבוצא והעביד מצנפתא דבוצא והמיין תעביד עובד צייר : ולבני אהרן תעביד כיתונין ותעביד להון המיינין וכובעין תעביד להון ליקר ולתושבחן : ותלביש יתהון ית אהרן אחוך וית בנוהי עמיה ותרבי יתהון ותקריב ית קורבניהון ותקדש יתהון וידהון משמשין קדמי : ועיבד להון מכנסין דבוץ לכסאה בשר ערייא מחרצין ועד ירכן יהון : ויהון על אהרן ועל בנוהי בזמן דעלהון למשכן זימנא או בזמן דקרבהון למדבחא לשמשא בקודשא ולא יקבלון חובא וימותון קים עלם ליה ולבנוהי בתרוהי :

ודין פיתגמא די תעביד להון לקדשא יתהון לשמשא קדמי סב תור חד בר תורי ודיכרין תרין שלמין : ולחם פטיר וגריצן פטירן דפילן במשח ואיספוגין פטירין דמשיחין במשח סולת חטא דחיטין תעביד יתהון : ותתן יתהון על סלא חד ותקרב יתהון בסלא וית תורא וית תרין דיכרין : וית אהרן וית בנוהי תקריב לתרע משכן זימנא ותסחי יתהון במיא : ותסב ית לבושיא ותלבש את אהרן ית כיתונא ית מעיל אפודא ית חושן ויתקן ליה בתימין אפודא : ותשוי מצנפתא על רישיה ותתן ית כליל דקודשא על מצנפתא : ותסב ית משחא דרבותא ותריק על רישיה ותרבי יתיה : וית בנוהי תקריב ותלבש יתהון כתונין : ותזריז יתהון המיינין אהרן ובנוהי ותתקן להון כובעין ותהי להון כהונתא לקים עלם ותקריב קורבנא דאהרן וקורבנא דבנוהי : ותקריב

ושבצתה הכתנת ששש ועשית מצנפת ששש ואבנט תעשה מעשה רקם : ולבני אהרן תעשה כתנות ועשית להם אבנטים ומגבעות תעשה להם לכבוד ולתפארת : והלבשת אתם את אהרן אחיך ואת בניו אתו ומשחת אתם ומלאת את ידם וקדשת אתם וכהנו לי : ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערותם ממתנים ועד ירכים יהיו : והיו על אהרן ועל בניו בבאם אל אהל מועד או בגשתם אל המזבח לשרת בקדש ולא ישאו עון ומתו חקת עולם לו ולזרעו אחריו : ס וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אתם לכהן לי לקח פר אחד בן בקר ואילם שנים תמימם : ולחם מצות וחלת מצות בלולת בשמן ורקיקי מצות משחים בשמן סלת חטים תעשם : ונתת אותם על סל אחד והקרבת אתם בסל ואת הפר ואת שני האילם : ואת אהרן ואת בניו תקריב אל פתח אהל מועד ורחצת אתם במים : ולקחת את הבגדים והלבשת את אהרן את הכתנת ואת מעיל האפד ואת האפד ואת החשן ואפדת לו בחשב האפד : ושמת המצנפת על ראשו ונתת את נזר הקדש על המצנפת : ולקחת את שמן המשחה ויצקת על ראשו ומשחת אתו : והלבשתם כתנת : וחגרת אתם אבנט אהרן ובניו וחבשת להם מגבעת והיתה להם כהנה לחקת עולם ומלאת יד אהרן ויד בניו

ועל בניו ג׳ וסי׳ והיו על אהרן ועל בניו • והזית על אהרן • ויז על אהרן ועל בגדיו • וא׳ על בניו • כי מרה נפש כל העם : בבאם כולו חס׳ במ״ג וסי׳ ארץ מצרים • בבאם הכהנים • בתוכם בבואם יבא : אל המזבח ט׳ נמסר בסדר ויקרא : ולא ישאו ד׳ וסי׳ והיו על אהרן ועל בניו בבאם • ושמרו את משמרתי • ולא ישאו עצים מן השדה • ולא ישאו עוד כלמת הגוים : זה הדבר ד׳ ר״פ וסי׳ וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש • אשר מל יהושע : זה הדבר אשר נעשה לגבעה • אשר הרים יד במלך : ואילם ז׳ וסי׳ עזים מאתים ותישים • וזה הדבר אשר תעשה להם • והקרבתם על הלחם • חמאת בקר וחלב • ערב וכל

נשיאי קדר • הלא הדחתם את כהני יי׳ • ויביאו פרים שבעה • מי כמכה באלם ל׳חס׳דחס׳ • וד׳מ׳ל דמ״ל בתו׳וסי׳עזים מאתים • קח את אהרן • בנה לי ובזה קדמ״ • חמאת בקר וישאר אוריי׳ אילם כתיב : ולחם ד׳ ר״פ נמסר בסדר ויגש : מצת ד׳ חס׳ וסי׳ וחלת מצת כו׳ נמסר בסדר בא : ואת הפר ג׳ וסי׳ ונתת אותם על סל אחד • ואת הפר ואת עורו וישכימו אנשי העיר : ואת שני ג׳ נמסר בסדר וישמע יתרו • ולקחת את הבגדים ג׳ פסו׳ אית בהון את את ואת ואת וסי׳ ולקחת את הבגדים והלבשת • ונר הוליד את קיש • וחברו • תרויהון בד״ה : והלבשתם ב׳ וסי׳ כתנת • והפשט :

חזקוני

ועשית להם מכנסי׳ ומגבעות • פר״י היא מגבעת היא מגבעת אך על כהן הדיוט קרוי מגבעת ועל כ״ג קרוי מגבעת וקטנה היא מן המגבעת כדי להכיר מקום פכוי לתפליס בין הכין לתגבעת : וקדשת אותם • בדבר דוגמת שמן ישראלו : מכנסי בד • לפי שכ׳כם לכסות בשר ערו׳ לא כל׳ כם לכבוד ולתפארת : ולא ישאו עון ומתו • פר״מ כל לעדם שהשמש מאוסר בגדים בשיפה והיה לא הנשרכין דשכיל מוזנרת אות׳ אכנס מאוסר בגדים בשיפה י״ל דלא קלי כלי קרא רק לאכנסים הנמונים לעבודה היומו : זה הדבר אשר תעשה • לאחר שנגמרה כל מלאכת המשכן וכגדי כהונה שמיל מלבדם היולך יהיו מעשרין ואוכלין בקדש והיולך בטרוסה והיולך יהיו מחקדשין ואוכלין בטרוס : תעשה להם • מעל אהרן ובניו בלו שהרי הוא הכולם הוא נלחות׳ היום • וינקת על ראשו • מל אהרן לבדו שהרי הוא היה כהן משוח : ואת

ומגבעות כ׳ מלאמורים ויחבאם לפם ידין •

ומלאת את ידם • ב׳ מלא מאורים ויחבאם לפם ידין •

רלבג

שמים • ואולם שמועלים המנשמות מכל זה הם מבואחות בעצם עיון עם מה שקדם לנו מהדברי׳ כמה זה שהלנקת המטרה בערב ובנקר בשמן שיעלה בר מפיל כבר בתאכר בהאמלת המנשא עוה נמה שקדם מה שנזה מהקדור והכבוד לבית קדם הקדשי׳ מה שלא יעלה כמו שזכר שרב בעורה • והמוולם המנשא בהיות הכהנים מתקשה לאת מיוחדת ולא עבר זר בתוכם יתבאר בתמה שלאור וזה שכבר הקדמנו כי בחומלת בעקדם ובעבודה הנעשית בו היתה לכהנים בלשון בהם יתע׳ ולרבוי המוכנים ובקושי לאחר בהנעשת כמו זלת הסמנה הקשבה יתפלה • שפשים שהם מתפקה מיוחדת יהיה כל הסתלבותה בהלאת המכל ולא יהיה לה ערבה בלתיפת הקניים כי אלת בהמתפקה עם הקמלקה בעיון מפיל יגלה מסולות המניחות הרבה עם מה שיעשה לאותם : הסוהם לזלת הסמנה בעכיני בית המקדש ובעבודה הנעשת בו ולפי שלא היה לאחר שיהיו כל ישראל מנים מלאכתם מלאכתם הנעשה בו בעבודת הקרבנות : ואולם המתנלים המנשמות מכל זה הם מבואחות בעצם עיון עם מה שקדם לנו מהדברי׳ כמה בהמנשא בהמלאכת

פתח אהל מועד · בחלר המשכן שלפני הפתח : על קרנות · למעלה בקרנות מזבח : ואת כל הדם · שירי הדם : אל יסוד המזבח · כמין בליטת בית קבול עשוי לו סביב סביב לאחר שעלה אמה מן הארץ : החלב המכסה את הקרב · הוא הקרום שעל הכרס שקורין מי"לא : ואת היותרת · היא טר"פשא דכבדא שקורין טיבריש : על הכבד · לף מן הכבד טול עמה : תשרף באש · לא מצינו חטאת הצובה כשרפת אלא זו : וזרקת · בכלי מוחז במזרק וזורק כנגד הקרן כדי שיראה לכהן ולבעל הקרבן טעון מתנה באצבע אלא חטאת בלבד · אבל שאר זבחי' אינן טעונין קרן ולא אצבע שמתן דמם מחלי המזבח ולחטה ואינו עולה בכבש אלא עומד בארץ וזורק סביב כך מפרש בשחיט' קדשים שאין סביב אלא שתי מתנו' שהן ארבע הלחת בקרן זוית זו והלחת שבנגדה באלכסון וכל מתנה נראית בשני צדי הקרן אילך ואילך ואילך נמצא הדם נתון בארבע רוחות סביב לכך קרוי סביב : על נתחיו · עם נתחיו מוסף על שאר הנתחי' : ריח ניחוח · נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני : אשה · לשון אש והיא הקטרת איברי' שעל האש : תנוך · הוא הסחוס האמצעי שבאוזן האזן שקורין טנר"ס : בהן ילס · הגולל ובפרק האמצעי : החלב

ויסמכו קדמת הלויה ויסוך אהרן ובניו מניפת ויסמכו אהרן ובניו ידי' אל אחר בני ישראל אחזל יחידי

דלבג

אשה ליי' בקדש דוהקטר אשה ליי' הוא הנדרין דולקח אחם אשה ליי' · תלת דוחת הכתב אשה ליי' וכל קרבי' אשה הוא ליי'

חמישי ⊙

המכנן ברמתו שנים לו הנגוח ונפש שכלנו האכנים היה כח להרשיב כלב ולעורר הכח הדמיוני והשכל נשמן שיתיר נהנעם הנגוחה וכבר הפנאר זה הענין מלאמה לפי מה שהגידו מעשה קנא הקודש' וכן הענין לפי מה שלשוב בשאר האכנים עם מה שהיה נוח מהכבוד והסדור לעם יפעל' והנה היו הלפות והשמן מלרבנה מינין אלו שהיו עושים המשכן ומסרוכת להעיר על מציאות הנרו' כאו העביני' הנפלים שמסמר' ל' כמו שזכרנו נעמ מקדש והיה שומן כפול עשה ושוב על והנה כפול בתוכם לסורות על ו' התפלו' אשר לנמצא שכבר יש לעם הנפלא קודמת להם מהפלנפת בעדרנה לעם מכלי' הקלוף כמו שיפלף מזה הזהב נשופי התכלת ושאר הענים בנכוד ונקיים והוא הפולס המושכל אשר התקלנו העם יפע' וזה המעולת בעינו תיע נמנו' שנת ובשני' הנפיש כמו מקדם · והנה שתעלת הנפיש כמה שנכתב בנין קדש ל"י' הוא לפעיר אלו הנגנים הם כלם לפעיר הנגנים הם הקרות הנופעות מהנו קדש ל"י' והם הקרות הנופעות מעמנו ואולם התועל שמנ"ש בנפלאו עון הקדשים על האופן שזכרנו הוא מבנה' כי בזה ישנם כתיקון הנכונין בעבין הקרבנות אם היפה עומת' התנו' מפנדם הקרבנות כבר יקרה בזה מהקלקול בעבין הנגרע והזה והנה והיולל' ומה שיפה להם מישלרו בלתי שלמי הטהרה לאכול הקדשים ונלא לאקדש וינע בזה מהנפפל בשתודע ולא הנפלאה אשר ומן ארוך מה שלא יעלם ולפי שכבר אנם שנמנ' הדבר הקרב ולא כודע וינע בזה כמו זה הנפפל היה הנין נוסף עון הקדש' על האופן שזכרנו ואולם הי' הנגלל בזה בין המקריב ובין הקרב כי אינו מרגלה במקריב כי אם על מעלת מתנות והיא הטומאה שלא נודע מעכנה לעשה לאדם והוא מרגלה שלא שיפלינ המקרבה בזה ואולם הדבר הקרב יעבר מיפר המקריב מעכנן הטומאות יותר מעה מיפר מעם הדבר הקרב זה מבנאר בנפשו ולזה אין ראוי שיהיה הנכון שונג לעמת בטומאת ידוע' לזולתו כי הוא ראוי

וְתֵסַב מִן־הָכְּרָא תַּרְבָּא וַאֲלִיָתָא וְיָת־
תַּרְבָּא · דַּחֲפֵי יַת־גַּוָּא וְיָת חֲצַר כַּבְדָּא
וְיָת · תַּרְתֵּין כְּלְיָין וְיַת־תַּרְבָּא דִּי
עֲלֵיהוֹן וְיָת שָׁקָא דְיַמִּינָא אֲרֵי דְכַר
קוּרְבָּנְיָא הוּא: וּפַתָּא דְלַחֲם חַדָּא
וּגְרִיצָתָא דְלַחֲם מְשַׁח חַדָּא וְאִסְפּוֹג
חַד מִסַּלָּא דְפַטִּירַיָּא דִי קֳדָם יְיָ:
וּתְשַׁוִּי כּוֹלָא עַל יְדֵי דְאַהֲרֹן וְעַל יְדֵי
דְבָנוֹהִי וּתְרִים יַתְהוֹן אֲרָמָא קֳדָם יְיָ:
וְתֵסַב יַתְהוֹן מִן־יְדֵהוֹן וְתַקִּיק לְמַדְבְּחָא
עַל־עֲלָתָא לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא קֳדָם
יְיָ קוּרְבָּנָא הוּא קֳדָם יְיָ: וְתֵסַב יַת־
חַדְיָא מִדְּכַר קוּרְבָּנְיָא דִי לְאַהֲרֹן
וּתְרִים יַתְהוֹן אֲרָמָא קֳדָם יְיָ וִיהֵי לָךְ
לְחוּלָק: וּתְקַדֵּישׁ יַת · חַדְיָא
דְאַרְמוּתָא וְיָת שָׁקָא דְאַפְרָשׁוּתָא דִי
אִתְרָם וְדִי אִתְפְּרַשׁ מִדְּכַר קוּרְבָּנְיָא
מִדִּי לְאַהֲרֹן וּמִדִּי לְבָנוֹהִי: וִיהֵי לְאַהֲרֹן
וְלִבְנוֹהִי לְקִיְּמָא עָלַם מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אֲרֵי אַפְרָשׁוּתָא הִיא וְאַפְרָשׁוּתָא יְהֵי
מִן־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִנִּכְסַת קוּרְשֵׁיהוֹן
אַפְרָשׁוּתְהוֹן קֳדָם יְיָ: וּלְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא
דִּי לְאַהֲרֹן יְהוֹן לִבְנוֹהִי בַּתְרוֹהִי
לְרַבְּאָה בְּהוֹן וּלְקָרְבָּא בְּהוֹן יַת־
קוּרְבָּנֵיהוֹן: שַׁבְעָא יוֹמִין יִלְבְּשִׁנּוּן
כַּהֲנָא תְּחוֹרָתֵהּ מִבְּנוֹהִי דִּי יֵעוֹל
לְמַשְׁכַּן זִמְנָא לְשַׁמָּשָׁא בְּקוּדְשָׁא:
וְיַת דְּכַר קוּרְבָּנְיָא תִּסַּב וּתְבַשֵּׁל יַת־
בְּסָרֵיהּ בַּאֲתַר קַדִּישׁ: וְיֵכוֹל אַהֲרֹן
וּבְנוֹהִי יַת־בְּסַר דְּכַרָא וְיַת־לַחְמָא דִּי
בְּסַלָּא בְּתָרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא: וַיְכַלּוּן
יַתְהוֹן דִּי אִתְכַּפַּר בְּהוֹן לְקָרְבָּא יַת־
קוּרְבָּנֵיהוֹן לְקַדָּשָׁא יַתְהוֹן וְחִילוֹנִי
לָא־יֵיכוֹל אֲרֵי־קוּדְשָׁא אִינּוּן: וְאִם־
יִשְׁתָּאַר מִבְּסַר קוּרְבָּנְיָא וּמִן־לַחְמָא
עַד־צַפְרָא וּתְוַקֵּיד יַת־דְּאִשְׁתָּאַר
בְּנוּרָא לָא יִתְאֲכֵיל אֲרֵי־קוּדְשָׁא הוּא:

ותעביד

וְלָקַחְתָּ מִן־הָאַיִל הַחֵלֶב וְהָאַלְיָה
וְאֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֶת
יֹתֶרֶת הַכָּבֵד וְאֶת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־
הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן וְאֶת שׁוֹק הַיָּמִין
כִּי אֵיל מִלֻּאִים הוּא: וְכִכַּר לֶחֶם
אַחַת וְחַלַּת לֶחֶם שֶׁמֶן אַחַת וְרָקִיק
אֶחָד מִסַּל הַמַּצּוֹת אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה:
וְשַׂמְתָּ הַכֹּל עַל כַּפֵּי אַהֲרֹן וְעַל כַּפֵּי
בָנָיו וְהֵנַפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה:
וְלָקַחְתָּ אֹתָם מִיָּדָם וְהִקְטַרְתָּ
הַמִּזְבֵּחָה עַל הָעֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לִפְנֵי
יְהוָה אִשֶּׁה הוּא לַיהוָה:
וְלָקַחְתָּ אֶת־הֶחָזֶה מֵאֵיל
הַמִّלֻּאִים אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן וְהֵנַפְתָּ אֹתוֹ
תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה וְהָיָה לְךָ לְמָנָה:
וְקִדַּשְׁתָּ אֵת · חֲזֵה הַתְּנוּפָה
וְאֵת שׁוֹק הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הוּנַף וַאֲשֶׁר
הוּרַם מֵאֵיל הַמִּלֻּאִים מֵאֲשֶׁר לְאַהֲרֹן
וּמֵאֲשֶׁר לְבָנָיו: וְהָיָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו
לְחֻקַּת עוֹלָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי
תְרוּמָה הוּא וּתְרוּמָה יִהְיֶה מֵאֵת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵיהֶם תְּרוּמָתָם
לַיהוָה: וּבִגְדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן
יִהְיוּ לְבָנָיו אַחֲרָיו לִמְשִׁחָה בָהֶם
וּלְמִלֵּא־בָם אֶת־יָדָם: שִׁבְעַת
יָמִים יִלְבָּשֵׁם הַכֹּהֵן תַּחְתָּיו מִבָּנָיו
אֲשֶׁר יָבֹא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְשָׁרֵת
בַּקֹּדֶשׁ: וְאֶת־אֵיל הַמִּלֻּאִים תִּקָּח
וּבִשַּׁלְתָּ אֶת־בְּשָׂרוֹ בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ:
וְאָכַל אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־בְּשַׂר הָאַיִל
וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר בַּסַּל פֶּתַח אֹהֶל
מוֹעֵד: וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כֻּפַּר בָּהֶם
לְמַלֵּא אֶת־יָדָם לְקַדֵּשׁ אֹתָם וְזָר
לֹא־יֹאכַל כִּי־קֹדֶשׁ הֵם: וְאִם־
יִוָּתֵר מִבְּשַׂר הַמִּלֻּאִים וּמִן־הַלֶּחֶם
עַד־הַבֹּקֶר וְשָׂרַפְתָּ אֶת־הַנּוֹתָר
בָּאֵשׁ לֹא יֵאָכֵל כִּי־קֹדֶשׁ הוּא:

ועשית

בעל הטורים

מאחר · ג' במסורת מלאכר לבניו · ומאחר לאחיו עשה את כל הכבוד הזה · שבשביל אהרן זכו בניו לכל הכבוד הזה שנתשבו להיות כהנים: על

מ"ע ספורנו

כי איל מלואים הוא · לביאור סיפ שוק הימין נזה נתן על בני המזבח כי הבשר הקרבנות הוא בעבור הימני בנהתה הוא בעקב' איל הימנית בחלם ולכן רמזי מיהיה שוק הקרבן על בני המזבח הכהן הקריבו כי מתנם מבחת הכהן כיד ימין היתה בחמרם ז"ל כל מקום שנאמר אבכת והבנה מינה חלק הימין: והנחת כהן המוסף תפול על חלקי הכהנים להורות דמשלמן בנוב קח זכו וכמן הוכף גם החלק שעלה על בני המזבח כי בו היה שוק הימין הנה רמוז לבהן ולמלא את ידו עלה על בני המזבח: ולמלא גם את יכם · ולא יגרסו בניהם לקרבנות מלואים הכתובים כאן: מהרי"ל

מסרה

אשה הוא ליי' ג' וסי' ולקחת אתם מידם · ואת הקרב ואת הברעים ירחץ · ויקח משה אתם מעל כפיהם: הורם ב' א' קמץ וא' פתח וסי' ואשר הורם · וממנו הורם התמיד · קרמ' קמץ · הוא"ה' רמטעין דסבירין היא וסי' בי תרומה הוא ותרומה יהיה · והיתה לאהרן ולבניו לאכלה · כי ארוחת עולם הוא להם · וכל ברמה לא תתן שבבתך · כי פנחת קנאת הוא · סימן כל תרומה היא במ"א כי תרומה הוא · כל שבת היא במ"א הוא שבת שבתון הוא תניי' · כל קדש הוא במ"א היא כי קדש היא לכם · כל דסמיך לברית היא במ"א ברית מלח עולם הוא · וכל דסמיך לאהרה היא במ"א כי אחזת עולם היא להם · וכל דסמיך למנחה היא במ"א מנחת קנאות הוא · קרמא': וכל בעת בפעם בשנה הבאר ההיא · וכל ביום בלילה השער המרב' הרעב ההוא: שבע' ימי' ולבש' הכהן חד מן ג' פסיקי' בתו' ברישהון ש' וסופיהון ש' וסי' שבעת ימים ילבשם הכהן שבעת ימי תכפר על המזבח · שלשים ומאה

הקערה: קדש י"ג הס' וסי' ובשלת את בשרו · והנותרת ממנה יאכלו · הכהן המחטא אותה · כל אשר יגע בבשרה · וקדשתו כי את לחם · קרמ' דפסו' · אשה זה והללה · ואכלהי במקום קדש · כל ימי נדר נזרו תער · כל ימי נזרו קדש · ולתתך עליון על כל · לשכת הצפון לשכת הדרום · ויאמר נחמיא · הוא התרשתא · והלוים מחשים: וכל קדשים דכוי' חס' במ"ג ועם קרושי' נאמן · לקרשים אשר בארץ · ויאמר ללוים המביגים ואת הלחם ב'זמי' ואת הלחם אשר עשתה · ואכל אהרן ובניו את בשר האיל:

חזקוני

ולקחת · זה החלב הנזכר הוא אשר על הקרב ככתוב בפרשת ויקרא: שוק · הלד הימין והחזה בלקחו מחיל המלואים והשוק והחזה יהיו מהי' נתוני' לאהרן ולבניו מזבחי שלמי בני ישראל רק החזה מחיל המלואי' משה לבדו יאכלנו כי הוא כהן הכהנים: וכבר · זהו ולחם מצות: והנפת אותם · הם בידם: ולקחת · כתוב מידם ובמקו' אחר מעל כפיה' והדבר שוה: ניחוח · כפול הת"ית והמבין סוד נשמת האדם יבין זה: אשה · תוהר מגזרת אש ובמקום אחר מן האש: ולקחת מאשר לאהרן · ולא הזכי' בניו כי הוא העקר · ומלת למנה לחלק: וקדשת · מהיות והלאה · ואין יונף כמו יורם כי יורם למעלה ולא יונף ויהיה תרומתם שירימו מזבח השלמי' לכבוד השם: ובגדי · יהיו לבנו כמשוח תחתיו · ונעשה אחריו במוהו: שבעת ימלת ילבשם בקמץ גדול תחת קטון ובמוהו בשם יי כי אחילם: ובשלת · בלווי כמו והבית: בצור ויבן שלמה את הבית: ואכל ואת הלחם · המותר מהבשל: ואכלו אותם אשר כופר · דרך קצרה: ומלת אותם בעבו' אחרת: וזר · שאינו מזרע אהרן: ומם · נקרא האיל מלואים כי בו ימלאו ידיהם: לאוהבה

רלבג

ולקחת מן האיל · בפי' ג' וסי' ולקחת אתם מידם · ואת הקרב ואת הברעים ירחץ · ויקח משה אתם מעל כפיהם: הורם ב' א' קמץ וא' פתח וסי' ואשר הורם · וממנו הורם התמיד · קרמ' קמץ · הוא"ה' רמטעין דסבירין היא וסי' בי תרומה הוא ותרומה יהיה · והיתה לאהרן ולבניו לאכלה · כי ארוחת עולם הוא להם · וכל ברמה לא תתן שבבתך · כי פנחת קנאת הוא · סימן כל תרומה היא במ"א כי תרומה הוא · כל שבת היא במ"א הוא שבת שבתון הוא תניי' · כל קדש הוא במ"א היא כי קדש היא לכם · כל דסמיך לברית היא במ"א ברית מלח עולם הוא · וכל דסמיך לאהרה היא במ"א כי אחזת עולם היא להם · וכל דסמיך למנחה היא במ"א מנחת קנאות הוא · קרמא': וכל בעת בפעם בשנה הבאר ההיא · וכל ביום בלילה השער המרב' הרעב ההוא: שבע' ימי' ולבש' הכהן חד מן ג' פסיקי' בתו' ברישהון ש' וסופיהון ש' וסי' שבעת ימים ילבשם הכהן שבעת ימי תכפר על המזבח · שלשים ומאה

הקערה: קדש י"ג הס' וסי' ובשלת את בשרו · והנותרת ממנה יאכלו · הכהן המחטא אותה · כל אשר יגע בבשרה · וקדשתו כי את לחם · קרמ' דפסו' · אשה זה והללה · ואכלהי במקום קדש · כל ימי נדר נזרו תער · כל ימי נזרו קדש · ולתתך עליון על כל · לשכת הצפון לשכת הדרום · ויאמר נחמיא · הוא התרשתא · והלוים מחשים: וכל קדשים דכוי' חס' במ"ג ועם קרושי' נאמן · לקרשים אשר בארץ · ויאמר ללוים המביגים ואת הלחם ב'זמי' ואת הלחם אשר עשתה · ואכל אהרן ובניו את בשר האיל:

נתלא את ידם · בחיל ולחם הללו: לקדש אות' · שעל ידי המלואי' הללו נתמלאו ידיהם ונתקדשו לכהונה: כי קדש הם · קדשי קדשים ומכאן למדנו מזהרה לזר האוכל קדש קדשים שנתן הקרבן שעשה לדבר משוס דקדש הם:

ועשית

רלבג

ומקודש לשם היו כמובן' כי שמוש הלבות והם לאכרסם ילפק ויעקב ולאבריהם היה בתוך שבפי יה כמו שהשבחר זה מן שמוש לקודשים מל' ול וכבר שתבארה הסכה בזה בפה שקדש ושלרבשה הפשן בשפי היו שבשות בשפי' מהם היה כתלה בשרשרות והב ובשתי הסנעות התפוקים היה נקשר בפליל שבלבל בשפי שבשות שהיו כבנל שבשות בשקום שהוא מלאכיו ומופר עליו שתי כתפות יתפשר כמן שפשן לאהוד ובכל לאפת מהכפפות היה בה לאמן היו בה שבה משפוש בני ישראל כחולדותם כאלו תלת' שבאמן היתה כתו' ראמן בשבה לאפת ואחר כך היה כתוב שמשון בשבה הראשונה מפלאמן הבשלנית ומן על הדרך הזה ולא היו כותבין שבה מהשמות בשדר באמן הימנית והשבה שבופרים נאמן הבשלנו' כי מפני שהיתה הכונה בזה שתתבודד מפשבת הכשן בשניהם הקשופים לבל ישראל מגד מה שהם משופני' בהם היה שפיה הכתיבה הזאת באמן שמפשר מה שבנ' הבשלנו' שמשוש

בשבנים לשם שבנד היתין כי הכשן בשיבנוכן בלו השמות בשדר לפי תולדות הבנים יהוייב הינים ובשפלנו מגד מערב מם שכן היה סדור הבנים' בשן ל"ל שהיו שמות פשלנו בשמים לשמות היתין בכל לאחד מהשמות ולפי שדקדקה התורה שיהיה מכפר הבמו' שבגד הבשלנו מן האוכל שזה לבכפר בשמ' מבכר היה זה לאבר עלה היו כותבין יהוסיף עם אות הפ"ה: כבר נתבאר זה הסרש בראשון מהסה: השרש הו' הוא שהכהנים הם בוריס אבל העבודה בשם שלין בנדי הכסה עליהם כמו שבארנו בביאורנו לאחת הפרשה והם ל' לכהן בריהם וש' לכהן גדול ולזה אם היו בגדים ויאר לו מקום לו שהיה שם דבר מאבן כין בשר' ובגדיהם הם בגדים הבולה בכבר נתבאר זה בשני ובגדי' ובשלמי ובשמים ובן מיוחדת:

השרש הו' הוא שבגדים רבוי שיהיו לכבוד ולתפארת כמו שהכתיב ולזה הו' שבארה בלאמן אבל יהיו לכבוד ולתפארת הם בשלמן בבר נתבאר זה בשני מובנים:

השרש הם' שבגדי כהונה לינם בלים אבל מבל נבור כמו שיתבאר בפרשה כי תשא ובבר נתבאר זה בשלמי מיוחדת:

השרש בשמיני הוא שבלבישם הבגדים היו לובשים הבכבים מבלה מרבלי מתבנו ואחר זה לובשים הבכבים בבגד אחרי ידיו אבל בים השמי שבבר מיהם ולא יפגרו ביזם ואחר זה מובים הבגבפם כמו כובע וזה לאחר בלבנם לובש הבמיל ועליו הבלבוד והבשן ומובר בשבר הבלבוד על הבמיל בשבשן ואחר בובף בבגבפתו והיה קובר בגין לבמלה מן בבגבפם ומיה ביומם שבה בלים מפלין מל רגם והיה זה כן כי מפני שהוא מזולת מיהיה שם דבר מובן כין בגדי בשבה בגבר הבשן שבלים בשפלין על יד לי אבר זה ולא היו מניחי' מפלין על יד בשבת שבודה בבר נתבאר זה שהבדר היה בזה בלובן מלבוד בבר נתבאר זה בשני מובנים:

השרש

תרגום יונתן בן עזיאל

ולקחת מן האיל החלב והאליה · מן הכליות ולמטה כמו שמפורש בויקרא סג' לעמת הענה יסירנה מקום שהכליות יעלות ובחמורי הפר לא נאמר אליה שאין אליה קריבה אלא בכבש וכבשה ואיל אבל שור ועז אין מעוטים אליה: ואת שוק הימין · לא מצינו הקטרה בשוק הימין עם החמורים אלא זו בלבד: כי איל מלואים הוא · שלמים לשון שלמות שהושלם בכל מצוה הכתוב שהמלואים שלמים שמשימים שלום למזבח ולעובד העבודה ולבעלים לכך אני מצריכו החזה להיות לו לעובד העבודה למנה וזהו משה שמשמש במילואים והשאר אכלו אהרן ובניו שהם בעלים כמפורש בענין: וככר לחם · מן החלות: וחלת לחם שמן · מחין הרבוכה: ורקיק · מן הרקיקין אחד מעשר שבכל מין ומין לא מצינו תרומת לחם הבא עם זבח נקטרת אלא זו בלבד שתרומת לחמי תודה ואיל נזיר כתובה לכהני' עם חזה ושוק ומזה לא היה למשה למנה אלא חזה בלבד: על כפי אהרן והנפ' שניה' עסוקים בתנופה הבעלים והכהן הא כיצד כהן מניח ידו תחת יד הבעלי' ומניף וכזה הוא אהר' ובניו בעלי' ומשה כהן: תנופה · מוליך ומביא לחי שהרבע רוחו העולם שלו ותנופ' מעבבת ומבטלת פורענות ורוחות רעות מעלה ומוריד לחי שהשמי' והארץ שלו ומעבבת מלליס רעים: על העולה · על האיל הראשון שהעלי' עולה: לריח ניחוח · לנחת רוח לחי שאמר ונעשה רצונו: אשה · לאש נתן: ליי' · לשמו של מקו': וקדשת את חזה התנופה ואת שוק התרומה וגו' · קדשם לדורות להיות מוהנת תרומתם הנפחס כחזה ושוק של שלמי' אבל לא להקטרה אלא והיה לאהרן ולבניו לאכל: חק עולם מאת בני ישראל · שהשלמי' לבעלי' ואת החזה ואת שוק יתנו לכהן: תנופה · לשון הולכה והבאה ויט"ליר בלע"ז: הורם · לשון מעלה ומוריד: כי תרומה הי' · החזה ושוק הזה: לבניו אחריו · למי שבא בגדולה אחריו: למשחה · להתגדל בהם שיש משיח לשון שרוה כמו לך נתתי למשחה אל תגעו במשיחי: למלא בם את ידם · על ידי הבגדים הוא מתלבש בכהונה גדולה: שבעת ימים · רצופין: ילבשם הכהן · אשר יקום מבניו תחתיו לכהונה גדולה כשימנוהו להיות כהן גדול: אשר יבא אל אהל מועד · אותו כהן המוכן ליכנס לפני לפנים ביום הכפורים וזהו כהן גדול שאין עבודת יום הכפורים כשרה אלא בו: תחתיו מבניו · תלמד שאם יש לו לכהן גדול בן ממלא את מקומו ימנוהו כהן גדול תחתיו: הכהן תחתיו מבניו · מכאן ראיה כל לשון כהן לשון פועל עובר ממש ולפי' ניגון תביר נמשך לפניו: במקו' קדוש וגו' · בחצר אהל מועד שהשלמים הללו קדשי קדשים היו: פתח אהל מועד · כל החצר קרוי כן: ואכלו אותם · אהר' ובניו: לפי שהם בעליה': אשר כופר בהם · בם כל זורות ותעוד:

מ"ע ספורנו

כי איל מלואים הוא · לביאור סיפ שוק הימין נזה נתן על בני המזבח כי הבשר הקרבנות הוא בעבור הימני בנהתה הוא בעקב' איל הימנית בחלם ולכן רמזי מיהיה שוק הקרבן על בני המזבח הכהן הקריבו כי מתנם מבחת הכהן כיד ימין היתה בחמרם ז"ל כל מקום שנאמר אבכת והבנה מינה חלק הימין: והנחת כהן המוסף תפול על חלקי הכהנים להורות דמשלמן בנוב קח זכו וכמן הוכף גם החלק שעלה על בני המזבח כי בו היה שוק הימין הנה רמוז לבהן ולמלא את ידו עלה על בני המזבח: ולמלא גם את יכם · ולא יגרסו בניהם לקרבנות מלואים הכתובים כאן: מהרי"ל

ועשית לאהרן ולבניו ככה: שנה הכתוב וכפל לעכב שאם חסר דבר אחד מכל האמור בענין לא נתמלאו יריעות הכהנים ועבודתם פסולה: אותכה. כמו אותך: שבעת ימי תמלא. בענין הזה ובקרבנות הללו בכל יום: על הכפורים. בשביל הכפורים: לכפר על המזבח. מכל זרות ותעוב ולפי שנאמר שבעת ימים תמלא את ידם אין לי אלא דבר הבא בשביל שבעת הימים והלאה מנין הבא בשביל המזבח כגון החילי והלאה מנין הבא בשביל המזבח לא שמענו לכך הודרך מקרא זה ומדרש תורת כהנים אומר כפר המזבח הודרכה שמא התנדב אדם דבר גזל במלאכת המשכן והמזבח: וחטאת. ותדבי לשון מתנת דמי הנתוני באגבא קרוי חטוי: ומשחת אותו. בשמן המשחה וכל המשיחו כמין כ"ף: והיה המזבח קדש. ומה היא קדושתו כל הנוגע במזבח יקדש אפילו קרבן פסול שעלה עליו קדשו המזבח להכשירו שלא ירד מתוך שכל הנוגע יקדש שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי כגון דבר שלא היה פסולו בקדש כגון הרובע והנרבע ומוקל ונעבד והטרפה וכיוצא בהן ת"ל וזה אשר תעשה הסמוך אחריו מה עולה ראויה אף כל ראוי שנדרש לו כבר ונפסל משבת לעזר כגון הלן והיוצא והטמא ונפסחו במחשב חוץ לזמנו וחוץ למקומו וכיוצא בהן: ועשרון סלת. עשירית האיפה חרבעים ושלש בצים וחומש ביצה: בשמן כתית. לא לחובה נאמר כתות אלא להכשיר לפי שני כתית למאור ומשמע למאור ולא למנחה. יכול לפסלו למנחות ת"ל כאן כתית ולא נאמר כתית למאור אלא למעט מנחות שאין צריך כתית שאף המחוי ברחים כשר בהן: רבע ההין. ג' לוגין: ונסך. לספלו כמו שסמינו במסכת סוכה שני ספלי של כסף היו ברחש המזבח ומנוקבין כמין ב' חוטמין דקין מוחן היין לתוכו והוא מקלח ויולא דרך החוטם ונופל על גג המזבח ומש' יורד לסיתין במזבח בית עולמים ובמזבח הנחשת יורד מן המזבח לארץ: לריח ניחוח. על המנחה נאמר שמנח נסכים כולה כליל וסדר הקרב המיברי בתחילה ואח"כ המנחה שב' עולה ומנחה תמיד: מיום אל יום. לא יפסוק יום בינתי: אשר אועד לכם. כשאקבע מועד לדבר אליך שם אקבענו מועד לדבר עם משה מכאן שמעל מזבח הנחשת היה הקב"ה מדבר עם משה לבא ויש מרבותינו למדים מכאן שמעל מזבח הנחשת היה מקוש המשכן וי"א מעל הכפורת כמו שכ' ודברתי אתך מעל הכפורת ואשר אועד לכם האמור כאן אינו אמור על המזבח אלא על אהל מועד האזכר במקרא: ונועדתי שמה. אתועד עמם בדבור כמלך הקובע מקום מועד לדבר עם עבדיו שם: ונקדש המשכן בכבודי שאשר שכינתי בו. ומדרש אגדה אל תקרי בכבודי אלא בכבדי במכובדי שלי כאן רמז לו מיתת בני אהרן ביום הקמתו וזה שאמר משה הוא אשר דבר ה' לאמר בקרובי אקדש והיכן דבר ונקדש בכבודי: לשכני בתוכם. ע"מ לשכון אני בתוכם: מקטר

ולה ועשית לאהרן ולבניו כבדם כל אשר צויתי אתכם שבעת ימים תמלא ידם: ופר חטאת תעשה ליום על הכפרים וחטאת על המזבח בכפרך עליו ומשחת אתו לקדשו: שבעת ימים תכפר על המזבח וקדשת אתו והיה המזבח קדש קדשים כל הנגע במזבח יקדש: ס וזה אשר תעשה על המזבח כבשים בני שנה שנים ליום תמיד: את הכבש האחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים: ועשרון סלת כלול בשמן כתית רבע ההין ונסך רביעית ההין יין לכבש האחד: ואת הכבש השני תעשה בין הערבים כמנחת הבקר וכנסכה תעשה לה לריח ניחח אשה ליהוה: עלת תמיד לדרתיכם פתח אהל מועד לפני יהוה אשר אועד לכם שמה לדבר אליך שם: ונעדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבדי: וקדשתי את אהל מועד ואת המזבח ואת אהרן ואת בניו אקדש לכהן לי: ושכנתי בתוך בני ישראל והייתי להם לאלהים: וידעו כי אני יהוה אלהיהם אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לשכני בתוכם אני יהוה אלהיהם: פ

ועשית

וחטאת ג' וסי' על המזבח. וחטאת את המקדש. וחטאת אתו וכפרתהו: ועשרון ה' ב' מ"ל וג' חס' וסי' ועשרון סלת בלול בשמן. ועשרון סלת אחד בלול בשמנה למנחה. ועשרון עשרון דראש חדש. ועשרון אחד לכבש האחד דתרועה. ועשרון עשרון לכבש דיום טוב ראשון של חג. קרמ' וראש חדש חס': בלול ר' וסי' ועשרון סלת בלול בשמן. ואם דל הוא. והקריב המקריב קרבנו. והקריב על בן הבקר: בשמן ו' רפין וסי' ועשרון סלת בלול. ועשירית האפה סלת. והציל הרבה את. מצאתי דוד עברי. ותרם כראם קרני. ששה חדשים בשמן: עלת תמיד ד' וסי' עלת תמיד לדרתיכם פתח אהל מועד. העשויה בהר סיני. ועשו את הכבש. ואחרי כן עלת תמיד ולחדשים ולכל מועדי יי'. אני יי' אלהיהם ח' וסי' וידעו כי אני יי' אלהיהם. ב' בו'. ואף גם זאת בהיותם. וישבו עליה לבטח. והמה עמי בית ישראל. וידעו בית ישראל כי אני יי'. בהגלותי אותם אל הגוים וכנסתים. וגברתי את בית יהודה:

ותעביד לאהרן ולבנוהי כדין ככל די פקדית יתך שבעא יומין תקריב קורבנהון: ותורא דחטאתא תעבד ליומא על כפוריא ותדכי על מדבחא בכפרותך עלוהי ותרבי שבעא יומין תכפר על מדבחא ותקדיש יתיה לקדשותיה: שבעא יומין יהי מדבחא קדש קדשין כל דנגע במדבחא יתקדש: ודין די תעביד על מדבחא אמרין בני שתא תרין ליומא תדירא: את אמרא חד תעביד בצפרא ית אמרא תנינא תעביד בין שמשיא: ועשרונא סולתא דפילא במשח כתישא רבעות הינא ונסכא רבעות הינא חמרא לאמרא חד: ית אמרא תנינא תעביד בין שמשיא כמנחת צפרא וכנסכיה תעביד לה צפרא וכנסכיה תעביד לה לאתקבלא ברעוא קורבנא קדם יי: עלתא תדירא לדריכון בתרע משכן זמנא קדם יי דאזמין ממרי לכון תמן למללא עמך תמן: ואזמין ממרי תמן לבני ישראל ואתקדש ביקרי: ואקדש ית משכן זמנא וית מדבחא וית אהרן וית בנוהי אקדיש לשמשא קדמי: ואשרי שכינתי בגו בני ישראל ואהוי להון לאלהא: וידעון ארי אנא יי אלההון די אפקית יתהון מארעא דמצרים לאשראה שכינתי ביניהון אנא יי אלההון: ותעביד

אבן עזרא

אותכה. באחתנה מלה מחודרת מן אותך בקמץ גדול תחת הת"ו ומן כי אותך ראיתי: ופר תעשה ליום. בכל יום משבעת ימי המלואים: ומעם על הכפורים על פני המלאי: וכתוב כאשר עשה ביום הזה צוה יי' לעשות לכפר עליכם: קדש קדשי. קדש באחד הקדשים: כל הנוגע במזבח יקדש. כמו כל אשר יגע בבשרה יקדש יש אומרים כי על הלחם לבדו ידבר אלא וגעו אם לא יהיו קדשי והמעם אלא יהיו טמאי: וזה. המעם זה הקרבן וכן זה יתנו זה השיעור וכן וזה אשר תעשה אותם מעם יעבה ככה שבעת ימי המלואים ואחר כן אהרן ובניו: את הכבש. ה"א הכבש בעבור ה"ה אחרת כאלו הוא את הכבש האחד ור' משה הכהן אומר כי את הכבש כבש אחד: ועשרון. עשירית האיפה גם הנה מדה מלאת: ואת. מלת וכנסכ' שב ל הבקר: עולת תמיד לדורותיכם. ועכשו ככה בבואו אל הארץ כנען כי לא הקריבו עולות רק חמשים יום במדבר סיני ואחו עולת תמיד העשויה בהר סיני כי המשכן הוקם בתחתי' ההר בקלה המתל' כי מעורבי' היו הנבטים כי בלחד לחדש הנסי החלו לדעת מתחר כל בבנו ובבנו לעשותם דגלים ואחר שנסעו דרך שלשת ימי' מהר סיני היה אהרון מוסע בתוך המחנות וכן היה חונה בתוך המחנות ועל דרך הסברא לא הקריבו ישראל עולות וזבחי' רק בסיני לבדו ויום הכפורי' בשנה השנית כי כן כתוב על עבודת אהרן ויעם כאשר צוה יי' את משה וכ"כ הזבחים ומנחה הנשתה לי בית ישראל עמדו במדבר בתהו ילול ישימון כמו שמנה ושלשים שנה ומאחר היה להם בכל יום הנו סמן ז' ג כיין ואוך יולכו עמה כמו י"ד אלף הין ומאין הי' להם שני כבשי בשר בכל יום ותוספ' בשבת ובמועדים ואין טענה ממלת אמתנו ובעירנו כי בקדש היו ושם יעבדו כי כן כתוב והם ביבוש וקנו ובזאת השנה שלנו מדין ואחרן סיחון ועוג ויהי לכל מקנה רב. והנה פי' טעם למה נקרי אהל מועד: נכס. ליסרל וכנה קריאי העל': לדבר אליך. לבדך שם ויפת אמ' אשר אועד לכם למשה ולאהרן לפנמי ורמז לדבר אליך למשה תמיד ועדותו ונועדתי שמה לבני ישראל: ונקדש בכבודי. ולפי דעתי בעבור היות אהל מועד כולה כל המשכן ואת כל כלי אהרן והשלשה כלים הנה מקום המועד והיה האהל נקדש בכבודי שיבא על הכרובים: וקדשתי. והנה בעבור הכבוד יהיה קדוש האהל הנקדש בכבוד והמזבח שהנה לפתחי: ואת אהרן ואת בניו אקדש. מאתי מאתי האהל והמזבח והיו קדושי: ושכנתי. יסבר אוך יסכון הכבוד בתוך בני ישראל בהקים הדגלים כי ארבעת הדגלים היו בארבע הפאות ומחילה בין מחנה לויה למחנה ישראל כי גם הם היו לארבע הפאות ואחר כן מחילה ושם האהל בתוך בני ישראל והנה בעל קרי לא יבא ממחנה ישראל גם יד לא היה להם לשבת חוץ לתחום רק המלוה בחה על מחנה ישראל בלחתו למלחמה על האויב וכן כי תצא מחנה לא ידבר על מחנה כל ישראל הנשים וגשים וטף כי היולאים למלחמה הם זכרים ומעטים והנה בנשאם אהרון עמהם כאשר עשה פנחס לא יוכלו לעשות מחילה למקוש אהרון: וידעו. הטעם לזו ידעו כי לא הוצאתי אותם ממצרים רק בעבור שיעשו משכן ושכנתי בתוכם וזהו תעבדון את האלהים על ההר הזה: ועשית

רלבג

הישרש סעשירי הוא שאין נשאלים בתורים ותומים אלא לכהן גדול שרוח הקדש שורה עליו כי הוא אשר אשר שיעשו בני ישראל עד לבו מבני מה שהתנודדה מעשבתו בשביל הנסכים ואין נשאלים בהם אלא לדברים כוללים לכל ישראל כי לזאת הסכנה היו שמות הנסכים כלם על גב הכהן ולזה אין נשאלין אלא לאלף או לי"ל או לשי שנרך הכנור בו שב' ולפני אלעזר הכהן וגו' הוא וכל בני ישראל וכל העדה והכה היה יהושע אלף כנר נאנאר זה הנרם בו מיועל:

הישרש הי"א הוא שהיין מרבה עון הקדשים בזמן שהוא על מנאם זה אמר הוא כשנשאל העקריב בעשלת התחום אלא היפה ידועה לו שנשאלו הקדשים ולא נודע לכהן עד שהקריב לעורין שב' והיה על מנת לאהרן כשו שבאהרנו מעה שקדש לביאורנו זה הסכוק כבר נתבאר זה הענין בנשי מפסים:

וזה הדבר אשר תעשה להם וגו' עד סוף הפרשה

באור המלות וקצת דברי הפרשה:

פר הוא בן שתי שנים. ואיל הוא משנכנס בשנה השנית אחד ושלשים יום וזה כלו לפי הוראת אלו השמי. לשם מנחה. ענינם ידוע ולא היה להם שמן כלל והיו נאים בולת מעים. ומלו' מצות בלולות בשמן. הנה היה בולל בשמן ואח"כ לש אותם בשמים. ורקיקי מצות משומים בשמן. היה מושה מצות רקיקות ולש אותם בשמים ואחר העשותן מושחן בשמן. והנה יפבאר שמבאר כל מין ומין מאלו היה עשרה לפי שבאר ירים אלה אחת מכל מין כמו שיתבאר אחר זה והתרומה היותר הגדולה שמצאנו בתורה היה אחד מי' והנה הביא יותר הכר והאילים והאלות אע"פ שהם קרבנות אלוקות כיון שהתנאי מעני שבקבוצם תעלם הקדושה לאהרן ולבניו. ואלו שיהיה הכל מוכן בהתאלה כדי שיתמלא בזה הפועל הנלמות בכל אוכניו. לא כתב להל מועד. ר"ל מבנות אהל מועד והיא העזרה כלה ר"ל מבר אהל מועד. וכן כתב דבריך יאיר ר"ל מבנה דבריך והמבלתם. אין כפון מבאר לנשו מבלה המבכר' אמנם לא אבה הנור' זה להתרבק מבוכיר דבר שרוה ואחר לביאתם הכתנת יתנו לאהרן ובניו כמו שאמר אחר זה ופנרת אותם לאהרן ולבניו אחר כן אמר זה מעיל האפוד ואחר כן קונר בשבר האפוד ועליו ושם אמר ואפדת לו בשבר האפוד ועליו ישים האפן וכו' ותן הארים והתומים ויהיו אמר בסוף בדר בו אחר שם ויתן אל האפן את האורים ואת התומים ואמ"כ ישים המנכפת על ראשו ואמ"כ יתן נזר הקדש על המנכפת והוא נזר הזהב והנזר היה מול פניו כמו שאתר בפרשת נ

ויעשו

חזקוני

על הכפורים על שני הילים הבאים לכפרה: קדש קדשי. קדש כאחד מן הקדשים: כל הנוגע בהם. כל הרוצה לגעת בו יזמן ויטהר עצמו מקודם לכן וכ"כ לא בנשתם אל המזבח וגו' דומנת גם הכהנים הנגעים אל ה' יקדשו: וזה אשר תעשה. שבעת ימי המלואים ואחר כך אהרן ובניו ודבר זה יהא נוהג לדורותיכם: עולת תמיד לדורותיכם. אחר ביאתם לארץ כי כל הבכורות נתן שלא הקריבו קרבן רק בסיני לבדו והנו עלת תמיד העשויה בהר סיני ובזה"כ בשנה השנית כתבו שם ויעשו כאשר צוה ה' את משה וכן אחר הבנים ושנעשה בנשתם אלי בית ישראל מ' שנה במדבר כי מלון היה להם במדבר יין ושמן ומלוח ובהמות לתמידין שבכל יום למוכפים ולשבתות ולראשי חדשים ולמועדים על כל מ' שנה ואין להביא מאתנו ובעירנו שהרי בלותי פרק יאבד בקדש ושלנו בהמות מארץ מדין סיחון ועוג: ונקדש בכבודי הוא שלאחר כברת שתי' ויבא אליכם בכבוד ה' וקנא אם: ושכנתי בתוך בני ישראל. בשעת הקמת הדגלים שהיה מחנה בין הדגלים למקנה לויה וכן מחנה לויה למשכן: וידעו כי אני ה'. אז ידעו כי הוצאתי אותם מארץ מצרים רק בשבור שיעשו המשכן ושכנתי בתוכם והנו תעבדון את האלהים על ההר הזה: ועשית

בעל הטורים

על הרוצה בכשים בני: סופר ותומות לחדר: בנה שנים ראשי תומות: וסוכו תומות הבשים: סדן מרשעין אהרן בגד הבשים: כתוב הבא שנים ליום תמיד: ובכתב הוסיף לומר שנים ליום עולת תמיד קרי בה ליום עולה: פרים בנגד בשים עולה בדעו בנגד הבשים: שנים ליום תמיד ולת עולה תמיד: דמיון תם לו תמידין היו קרבים בבם ה' ימים: לת הבשם לאהר ובנגדם בדעו לאחר הבא בתים לאחר עולה אחר ומו בי ת בדרת שבתלה הקנו בנגד תמידין: והתם כתוב אחר הבשים עם פרים בדעו בנגדם בדעו בלאחר בשבת ובדר: הבשם תעבה אחרים הבשם בתעבה בשים עם פרים ג' בתמיד שב שבר: ובעבר מיוסף עלים בשם שנים שני בני בעים: ובתוב כאן תעשה לשון רבים הבשים כתוב הבאו לשון תעשה לבדר אחיות ויאלו יכול לאחר התמידין ויאלו לעבור: בשנים לבשם: הבשם הבשם לבשם הרי ג' אין מיתתן ומי' עלאים המנחה' בשבת העלאים ובבנים ל' פעמים ע"ל בעבדת עקדים: הבא כתוב עבדים ובבנים כתוב עבדיו ומו' לה"ל שני' ביעשות בית הלבנון: והבא כתוב בלול ואתה כתוב בלולה: ה' ירחת ריח לה' ה' מיני מנחות שבדרים לבבר על הבשם שם לה ה' מנות: בהיות

מ"ע ספורנו

ושכנתי בתוך בני ישראל. לקבל עבודתם כראוי ולשמוע את תפלתם: והייתי להם לאלהים. תגדיל עניינם בלתי מעבני ותאותו' הגדים לא יתנו לרוחתם נגבדים לפני יותר מן הגדים שהגבנתם על ידי מעשיהם: ומזה יתרון נמחיתם: מזבח

בהמה ג׳ חס׳ לבחת לותו בהמה • אחר כתן יי׳ חכמה ותבונה בהמה • כי בהמ׳ שמן חלקו • זהו שכתוב והחכמה תחיה בעליה • חכמה ותבונ׳ בהמה • כי בהמה שמן חלקו • ענו׳ שהיא מגדלתו ומרוממת או בהמה לבחת לותו בהמה :

תשא

כי תשא סמוך קרבנותיו לכי תשא רמז למה שאמרו רמה קרבו של ישראל בכי תשא • וסמוך יום הכפורים לכופר כספו לומר שביום הכפורים צריך ליתן כופר נפשו כי אז כל העם נמנין ונמחין לפניו ולכך הקדים בפסוק לתקה ביום הכפורים : תשא את ראש בני • ראשי תיבות עולה כמנין תר״ג שנה היו האלפים שם מאות אלף וג׳ אלפים וכן בני ישראל עולה תר״ג : ונתנו • שם הקריבנו למשכן גם כן ונתנו • לומר לך כל מה שאדם נותן לצדקה יחזור אליו ולא יחסר לו בשביל זה כלום : ג׳ פעמים

מ״ע ספורנו

פוכח מקסר קפרת • ויסקיק בו פעם אם לקפרת בלבד ולא יצטרך להיות אלול ולמלאותו כאדם שהוצרך לתוכם בעולה בעשות אחת תמיד על אחדתה אבל היה אחת בזה המזבח של נפוים שהיה של זהב ובהיות אחת מוטעם לא הסקיק לשרוף את נרם המזבח שהיה של עץ • ולא הוזכר זה המזבח עם שאר הכלים בפרשת תרומה כי לא היתה הכונה בו להכין הכל ית׳ בתוכם כמו שהיה הענין בשאר הכלים כאמרו ובנית בתוכם כבל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו גם לא היה ענינו להוריד מראה בנותו בבית בענין מעשה הקרבנו׳ כאמרו ונועדתי שמה לבני ישראל וכן העיד מעשה רבינו באמרו זה הדבר אשר צוה יי׳ תעשו וירא אליכם כבוד יי׳ אבל היה ענין זה המזבח לבבד את האל ית׳ אחרי בנותו לקבל ברכנו ענוגות פעמו בקרבנות הבכר והערב ולשאר ענין בענין קפרת על דרך הבנו לי׳ כבוד שמו שלו מנחה ונאו לפניו: שתי אלפותיו פעמים הגונה: שני לדיו • לדי הרוחב :

פרשת כי תשא

כי תשא ונתנו איש כופר נפשו כי הברת הענין בחיבי האדם הוא מצד הבשתנות הקורה בחיבו מהיות והמבל זה בסבת חטאם כאמרם (שבת ל׳ כפר פשע יוצאה) אין פיתה בלא חטא ובכן כל ענין הוא מזכיר עון לכן ראוי שיתן כל אחד כפר נפשו לכבוד האל ית׳ ושלא ראוים יכפר עון באמר לכפר על נפשותיכם ולזה אחר הענין לא יראנה והלל לא יחפצים • כי בזה לא נכר שום לפני לל : ותעשית

דבפרה קדשלי פרשת תבי״ת כפרת מ״ל כיון

ועשית מקטר • שם המפעל כמו ומשלוח מנות : אמה • המזבח גבוה על השלחן חצי אמה לולי כן היה גבוה על המנורה והיה כנגד הכרובי׳ שהם פורשי׳ כנפי׳ למעלה : ולפתי • הזכיר גג על זה המזבח ולא כן במזבח הנחשת ובעבו׳ היותו מלופה זהב נקרא מזבח הזהב וכבה השלחן הטהור כמו המנורה הטהורה : על שתי לדין • תוספת לבאר • וה״ל בהמ׳ נוסף כי המלה מלעיל כאשר פירשתי : ועשית • הכדי׳ מלופים זהב כבדי הארון : ונתת • לפני הפרוכת : מחוץ • לפני הכפורת שיהיה כנגדה נתון : והקטיר • קטורת סמים עם בשמים לולי הסמים הם העיקר לו להפרים בין שתי המרקחות כי האחד בשמים בלי סמים • ופי׳ בהטיבו לתקן הפתילה והשמן : ובהעלות • בעבור עלות להב הפתילה נקר׳ כן • והנה בהעלות פעל יוצא : קטורת תמיד • בעשותם עולות על כן הזכי׳ לדורותיכם : לא קטור׳ זרה • שהינו׳ כמתכונתה : וכפר אחת בשנה • בעשור לחדש השביעי • וטעם כפורי׳ על דם הפר ודם השעיר וזה חיוב כל שנה ואין צורך להזכיר דם פר המשיח לו הלבור במפלס • כי חיוב תמיד רק לפרקי׳ מעמים :

ברוך לעד שם אל מישא • עם ישראל כל טוב עשה : ולעיר גלה פלא נכסה • תוך פרשת היא כי תשא :

הרחל לפרש כסף הכפורי׳ שהוא חיוב על כל אחד ולא היה נדבה והזכיר זה בעבור הכתוב למעלה כי אחת בשנה יעשה כפורים וכסף הכפורים גם כן יהיה אחת בשנה כאשר אפרש ואחר כן הכיור וכנו שלא יעשה מנדבת הנבורק ממרחו׳ הנובמו׳ לבדם גם הזכיר שמן המשחה וקטרת הסמים כי הנשיאים לבדם הביאום ובהזכירו שמן המשחה הזכיר הכלים הנמשחים גם הזכיר האומן הגדול שהוא הרוקח ואשר יעשה מעלתו כל המשכן והוא בצלאל ואהליאב והזכי׳ הבצת להזהירם בתחלה שלא יעשו ישראל מלאכת הבשת בשבת ואחר כן הזכיר תפלת משה לפני רדתו מן ההר והוצרך להזכיר מעשה העגל בתחלה לדעת למה התפלל ואח׳ כן הזכיר רדתו וסריפ׳ העגל ושובו אל ההר עוד להתפלל שנית בעבדם והזכיר כעס משה להוכיח אהלו ממחנה ישראל ויש אומרי׳ כי הכתוב יספר מה שהיה ואח׳ כן הזכיר כבוד משה שרחה הכבוד ואחר כן צוהו שירד ויפסול לוחו׳ ויכתבם הבשם פעם שנית והזכיר המלאכים שברת ברית עם ישראל הם הכתובים בפרשת ואלה המשפטי׳ ואחר כן יזכיר כי קרן עור פניו בדרדתו מההר ולוחות הברית בידו והגאון אחר כי כסף כפורים הוא חיוב על ישראל בכל שנה בין שיספרם מלבם או לא יבא מספרם ורחיתו משלת משה בתבבר ולאמר כי ממנו יקריבו קרבנות הנבור ותקון הכיור ויעשו שמן משחה וקטרת הסמים גם יכתן ממנו לסנהדרין וזה רוצה בצלאל ואהליאב כי מנהג החוסבים שהם בעלי סוד החשבון לכתוב בתגרת הפרטים ובראש האגרות יכתבו הכלל הנתבר מן הפרטים י״ל כי המגפה שהיתה בימי דוד בעבור שלא נתנו כפר כפשם ואם זה אמת תשובה על הגאון : ומעשה

חזקוני

ונעשית מזבח מקטר קטרת לא תזכיר עד לאחר מזבח העולה לפי שרוב׳ לאחר לא תעלו עליו עולה ומנחה׳ ונכון מעשה הזהב ויראל לאחר לאחר לאחר בהמעשה לפי שרוצה לאחר בהטיבו את הכרות בין הערבי׳ יקטירנה ולא שהעלות אהרן את קטרו׳ בין הערבי׳ יקטירנו׳ : ודר ובנו סביב • לכסות את עובי על גוף הנר לד׳ רוחותיו : לשלח אותו כסף׳ • לאחר שהיו נושאי׳ מזבח וקבלי׳ היו הולכי׳ זה כעבי זה דקדי נבדי בחמתא לא מבנו׳ לפני הפרכ׳ בחמר׳ ההיכל : והקטיר עליו אהרן • לא דוקא׳ אהרן בעצמו אלא בכהן הדיוט מדבלה הכהו׳ קטרת בנרות בדבקי׳ בהטיבו את הנרו׳ יקטירנו׳ ומביאו בנרו׳ שהן כפרו׳ אלא בכהן הדיוט בחמתא בחמר׳ מועד ישרוך אותו אהרן ובניו : קטרת תמיד • כשיקריבו קרבנות לפיכך הזכיר בה לדורותיכ׳ : קטרת זרה • כל קטרת שאינ׳ בחמר׳ מעל נבוד אלי׳ הוא מעל בהן נקראה קטרת זרה כמו שעשה בדבר ואביהו שלקחו איש מחתתו ולכן נשבנו׳ ד״ל קטר׳ זרה שאינ׳ בחמתכתה: וכפר אהרן על קרנותיו אחת בשנה • אין לומר שלא היו הדמים נתונים של קרבנותיו רק פעם אחת בשנה שהרי כתיב בפר בהן מהם ובמן הדם על קרנות מזבח קטרת הסמים ובן נפר העלם דבר שלא נמור אלא הכי קאמר מה שבהכן עושה על קרבנותיו אחת בשנה דהיינו ביום הכפורים לותו מעשה קדוש הכפר״ט : אחת בשנה יכפר עליו • אבל בכל שאר ימות השנה לא היו דמים נתונים עליו רק על קרנותיו: שלישת הדרש דפרשת פקוד

כי תשא • בשנה השנית בפרשת נעדבר בשנה השנית וגו׳ שלו את ראש כל עדת בני ישראל שכן כי תשא לשנה אחת ויד ומשמע ופ״ו נאחר׳ מנא׳ נאחר׳ כדי להשמיע על המקלי׳ לפרוש הלשכה לקנו׳ הקרבנות לקריבו מנא׳ בגיסן ואילך שהן הוקר׳ שמשכן והל׳ מוכיח ונשמע על עבוד׳ לאל מועד׳ מ״ם שכבר נעשה לאל מועד כאלו: ובשבו אים כופר נפשו • לנורך הקרבנות שבאים לכפרה כמו שפרש״י: ולא

בני ילא בשמשת פי׳ בילא מקומי׳ משרת המירכא ״ודל׳ לורקא״

פרשה

ומליל יי עם משה למימר: ארי תקביל ית ה״ר״ם בעטע׳ מונח לפני חושבן בני ישראל גרים • למנייניהון ויתנון גבר פורקן נפשיה קדם יי: כד

פרשה

וידבר יהוה אל משה לאמר: כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו ליהוה בפקד

לשאת אתו בהמה • חכמה ותבונה בהמה • כי בהמה שמן חלקו : ארן ג׳ חס׳ וסי׳ ונתת אתו לפני הפרכת ובא אהרן ובניו • ובבא משה אל אהל מועד • וכל הארן דאורי׳ חס׳ נבי׳ וכתו׳ מלאי׳ וכל בארון מלא בכל הקריי׳ : ועלה ב׳ חס׳ וסי׳ ועלה ומנחה ונסך • גם סגרו הרלתות : חטאת ז׳ פתחין וסי׳ וכפר אהרן על קרנתיו • והוציא את הפר אל מחוץ • מלבר חטאת הכפרי׳ • כי חטאת קסם מרי • ותהי חטא׳ הנערי׳ • חטאת יהודה כתובה • חטאת פימו דבר שפתימו • וכל תריסר דבו׳ במ״א קמץ וסי׳ ראשית חטאת היא לבית ישראל : קדש קדשים הוא ל׳ וסי׳ וכפר אהרן על קרנתיו • וזאת תורת האשם • כל זכר בכהנים יאכלנו • ושחט את הבכש במקום אשר ישחט • והיתה לאהרן ולבניו ואכלהו • אך כל חרם אשר יחרם • כי ה׳ ר״פ בטעם מונח לפני גריש וסי׳ מציין בסדר משפטים • בני ישראל חד מן י״א מקומות דמשרת המירכא לורקא וסי׳ מצויין בריש סדר וארא :

ויעשית מזבח סקטר קטרת עצי שטים תעשה אתו: אמה ארכו ואמה רחבו רבוע יהיה ואמתים קמתו ממנו קרנתיו: וצפית אתו זהב טהור את גגו ואת קירתיו סביב ואת קרנתיו ועשית לו זר זהב סביב: ושתי טבעת זהב תעשה לו מתחת לזרו על שתי צלעתיו תעשה על שני צדיו והיה לבתים לבדים לשאת אתו בהמה: ועשית את הבדים עצי שטים וצפית אתם זהב: ונתתה אתו לפני הפרכת אשר על ארן העדת לפני הכפרת אשר על העדת אשר אועד לך שמה: והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבקר בבקר בהיטיבו את הנרת יקטירנה: ובהעלת אהרן את הנרת בין הערבים יקטירנה קטרת תמיד לפני יהוה לדרתיכם: לא תעלו עליו קטרת זרה ועלה ומנחה ונסך לא תסכו עליו: וכפר אהרן על קרנתיו אחת בשנה מדם חטאת הכפרים אחת בשנה יכפר עליו לדרתיכם קדש קדשים הוא ליהוה:

ק״א • מיכ״אל • סימן :

מקטר קטרת • להעלות עליו קטור עצן סמים : לת גגו • זה היה לו גג אבל מזבח העולה לא היה לו גג אלא ממלאים חללו אדמה בכל חנייתן : זר זהב • סימן לכתר כהונה : ללעותיו • כאן הוא לשון זויות כתרגומו לפי שנאמר על שני לדיו שתי זויותיו שבשני לדיו : והיה • מעשה הטבעות האלה : לבתים לבדים • בית תהיה הטבעת לבד : לפני הפרכ׳ • שמא תאמר מעוך מכנגד הארון לנפון לו לשרוס ת״ל לפני הכפרת מכוון כנגד הארון מבחוץ : בהיטיבו • לשון נקוי הבזיכין של המנורה מדשן הפתילות שנשרפו בלילה והיה מטיבן בכל בקר ובקר : נרות • לוש״ים בלע״ז וכן כל נרות האמורות במנורה חוץ ממקום שנאמר שם העלאה שהוא לשון הדלקה : ובהעלו • כשילליקם להעלות להבתן : יקטירנה • בכל יום פרס מקטיר שחרית ופרס בין הערבים : לא תעלו עליו • על מזבח זה : קטורת זרה • שום קטורת של נדבה כלן זרות לו חוץ מזו : ועולה ומנחה • ולא עולה ומנחה טול׳ של בהמ׳ ועוף : מנחה היא • של לחם : וכפר אהרן • מחן דמים אחת בשנה ביום הכפורים הוא שנא׳ באחרי מות וילא אל המזבח אשר לפני יי׳ וכפר עליו : חטאת הכפורים • הם פר ושעיר של יום הכפורים המכפרים על טומאת מקדש וקדשיו : קדש קדשי׳ • המזבח מקודש לדברים הללו בלבד ולא לעבוד אחרת :

חסלת ואתה תצוה

כי תשא • לשון קבל׳ כתרגומו כשתחפון לקבל סכום מניגס לדעת כמה הם ל תמסס לגלגולת אלא יתנו כל אחד מחצי השקל ותמכה את השקלי׳ ותדע מניגס : ולא

מסרה

גגו לגגו ד׳ בליש׳ וסי׳ וצפית אתו זהב טהור • ויצף אתו זהב טהור • מגג ההא לגגו רחב עשרי׳ • ויעשו להם סכות אשר על גגו : קירתיו ד׳ ב׳ מ״ל וב׳ חס׳ וסי׳ את גגו ואת קירתיו • וחברו דויקהל • וארכו וקורותיו עץ ויבב׳ אלי זה השלחן אשר לפני יי׳ • וקירותיו ודלתותיו • ב׳ בתראי מלאים : בהמה ג׳ וסי׳ לשאת אתו בהמה • חכמה ותבונה בהמה • כי בהמה שמן חלקו : ארן ג׳ חס׳ וסי׳ ונתת אתו לפני הפרכת ובא אהרן ובניו • ובבא משה אל אהל מועד • וכל הארן דאורי׳ חס׳ נבי׳ וכתו׳ מלאי׳ וכל בארון מלא בכל הקריי׳ : ועלה ב׳ חס׳ וסי׳ ועלה ומנחה ונסך • גם סגרו הרלתות : חטאת ז׳ פתחין וסי׳ וכפר אהרן על קרנתיו • והוציא את הפר אל מחוץ • מלבר חטאת הכפרי׳ • כי חטאת קסם מרי • ותהי חטא׳ הנערי׳ • חטאת יהודה כתובה • חטאת פימו דבר שפתימו • וכל תריסר דבו׳ במ״א קמץ וסי׳ ראשית חטאת היא לבית ישראל : קדש קדשים הוא ל׳ וסי׳ וכפר אהרן על קרנתיו • וזאת תורת האשם • כל זכר בכהנים יאכלנו • ושחט את הבכש במקום אשר ישחט • והיתה לאהרן ולבניו ואכלהו • אך כל חרם אשר יחרם • כי ה׳ ר״פ בטעם מונח לפני גריש וסי׳ מציין בסדר משפטים • בני ישראל חד מן י״א מקומות דמשרת המירכא לורקא וסי׳ מצויין בריש סדר וארא :

חזקוני

ונעשית מזבח מקטר קטרת לא תזכיר עד לאחר מזבח העולה לפי שרוב׳ לאחר לא תעלו עליו עולה ומנחה׳ ונכון מעשה הזהב ויראל לאחר לאחר לאחר בהמעשה לפי שרוצה לאחר בהטיבו את הכרות בין הערבי׳ יקטירנה ולא שהעלות אהרן את קטרו׳ בין הערבי׳ יקטירנו׳ : ודר ובנו סביב • לכסות את עובי על גוף הנר לד׳ רוחותיו : לשלח אותו כסף׳ • לאחר שהיו נושאי׳ מזבח וקבלי׳ היו הולכי׳ זה כעבי זה דקדי נבדי בחמתא לא מבנו׳ לפני הפרכ׳ בחמר׳ ההיכל : והקטיר עליו אהרן • לא דוקא׳ אהרן בעצמו אלא בכהן הדיוט מדבלה הכהו׳ קטרת בנרות בדבקי׳ בהטיבו את הנרו׳ יקטירנו׳ ומביאו בנרו׳ שהן כפרו׳ אלא בכהן הדיוט בחמתא בחמר׳ מועד ישרוך אותו אהרן ובניו : קטרת תמיד • כשיקריבו קרבנות לפיכך הזכיר בה לדורותיכ׳ : קטרת זרה • כל קטרת שאינ׳ בחמר׳ מעל נבוד אלי׳ הוא מעל בהן נקראה קטרת זרה כמו שעשה בדבר ואביהו שלקחו איש מחתתו ולכן נשבנו׳ ד״ל קטר׳ זרה שאינ׳ בחמתכתה: וכפר אהרן על קרנותיו אחת בשנה • אין לומר שלא היו הדמים נתונים של קרבנותיו רק פעם אחת בשנה שהרי כתיב בפר בהן מהם ובמן הדם על קרנות מזבח קטרת הסמים ובן נפר העלם דבר שלא נמור אלא הכי קאמר מה שבהכן עושה על קרבנותיו אחת בשנה דהיינו ביום הכפורים לותו מעשה קדוש הכפר״ט : אחת בשנה יכפר עליו • אבל בכל שאר ימות השנה לא היו דמים נתונים עליו רק על קרנותיו:

כי תשא • בשנה השנית בפרשת נעדבר בשנה השנית וגו׳ שלו את ראש כל עדת בני ישראל שכן כי תשא לשנה אחת ויד ומשמע ופ״ו נאחר׳ מנא׳ נאחר׳ כדי להשמיע על המקלי׳ לפרוש הלשכה לקנו׳ הקרבנות לקריבו מנא׳ בגיסן ואילך שהן הוקר׳ שמשכן והל׳ מוכיח ונשמע על עבוד׳ לאל מועד׳ מ״ם שכבר נעשה לאל מועד כאלו: ובשבו אים כופר נפשו • לנורך הקרבנות שבאים לכפרה כמו שפרש״י: ולא

רלבג

ויעשה אל המזבח אל מול פניו את הזהב נוד הקדש ויקטר על ראשו הנה היה יונק מעמן המעשה על ראשו מעשה ומעשה אותו כבר יעבור המעשה לא נעשה מעמנו מעשה רב והוא היה לדרשה לא נעשה ונלמו ולא יעשה ולזה הוא מבואר שאלת המעשה לא היה אלא בו רק מעשה על הראש והיה המעשה עם נגורת כף יונית כמו שהיו מקובלים ר״ל המבנאים שראו אלת המעשה בעיניהם ואת בניו תקריב ר״ל שיביאם נאחר להל מועד וזה אמנם היה נעשה הבנים לנאתם מאהרן מבריהם כי לא הוקם המשכן והיתה להם הנהה לעקת שולם ר״ל שאחר זה לא יעבדו לעבדם לשרם הפועל לשרם לא כהנה אלא יהיו בניהם אחריה׳ לדוריתם כלם כהני׳ ואולם לכהונה גדולה מוסרך המעשה וזה מעיד כי לא יתכן שיהיה בני הכהן הגדול כהנים גדולים כי לא יהיה שם כי אם כהן גדול אחד לא ירבה בזה כי נזלת הלבישה מהיה להם כהונה תמיד לא כמלא יהיו לבושים אלה הבגדים כי לא הם נעבדת ודים לעבוד עבודתם • ומלאת יד אהרן ויד בניו • ר״ל שמלים ידם ויכלתם לעבוד ולא שעבודים אחר ישנו בה נאלו הקרבנות מעקריב עליהם כי אחר זה יהיה להן רשות ויכולת לעבוד מבודתם והקדבת את הפר לפני אהל מועד הוא נאלן בעבר אהל מועד שהיה בו מזבח העולה כי אותו המלאך מעמנו היה לפני אהל מועד לא מה שהיה מעמנו לגדלי אהל מועד ולאחריו • ושמן אהרן ובניו אל ראש הפר • הנה הבמיכה היתה נמשי ידי׳ ומעינה היה לשמיר על המעשה ונאלנו הוקמו על זה הנ״מ והוא מבואר שהנרנה בזה לא יעלם בשמיכה לבד אבל בשמיכה ואחרים היה שהשמיכה מעירה על המעשה והכה שמן מעלה אהרן ידיו ואחר כך כל אחד מבניו ומזה המקו׳ כלמד שהשמיכה יפוייב מעשים בנעלי׳ לא בנלאים ולזה דקדקה התורה שיהיו כלם סומכים ומשמשים אל הפר לפני יי׳ פתח אהל מועד כבר יתר׳ כמה מיבא המעשים המשמשת היתה כשהר אהל מועד בשלמ הנפוני כמה שיהיה מעמנו לפני אהל מועד והנה לא היתה ואת המשמשה כמרה נוד כמו המעין בשמשים אחר הקדשים לעונם זה המעין נגד ולאו וכן מעמנו בעבודים אם הכפורים שלא היתה המשמשה כמרה בשמלת

פרשה

ומליל יי עם משה למימר: ארי תקביל ית ה״ר״ם בעטע׳ מונח לפני חושבן בני ישראל גרים • למנייניהון ויתנון גבר פורקן נפשיה קדם יי: כד

פרשה

וידבר יהוה אל משה לאמר: כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו ליהוה בפקד

ויעשית מזבח סקטר קטרת עצי שטים תעשה אתו: אמה ארכו ואמה רחבו רבוע יהיה ואמתים קמתו ממנו קרנתיו: וצפית אתו זהב טהור את גגו ואת קירתיו סביב ואת קרנתיו ועשית לו זר זהב סביב: ושתי טבעת זהב תעשה לו מתחת לזרו על שתי צלעתיו תעשה על שני צדיו והיה לבתים לבדים לשאת אתו בהמה: ועשית את הבדים עצי שטים וצפית אתם זהב: ונתתה אתו לפני הפרכת אשר על ארן העדת לפני הכפרת אשר על העדת אשר אועד לך שמה: והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבקר בבקר בהיטיבו את הנרת יקטירנה: ובהעלת אהרן את הנרת בין הערבים יקטירנה קטרת תמיד לפני יהוה לדרתיכם: לא תעלו עליו קטרת זרה ועלה ומנחה ונסך לא תסכו עליו: וכפר אהרן על קרנתיו אחת בשנה מדם חטאת הכפרים אחת בשנה יכפר עליו לדרתיכם קדש קדשים הוא ליהוה:

לשאת אתו בהמה • חכמה ותבונה בהמה • כי בהמה שמן חלקו : ארן ג׳ חס׳ וסי׳ ונתת אתו לפני הפרכת ובא אהרן ובניו • ובבא משה אל אהל מועד • וכל הארן דאורי׳ חס׳ נבי׳ וכתו׳ מלאי׳ וכל בארון מלא בכל הקריי׳ : ועלה ב׳ חס׳ וסי׳ ועלה ומנחה ונסך • גם סגרו הרלתות : חטאת ז׳ פתחין וסי׳ וכפר אהרן על קרנתיו • והוציא את הפר אל מחוץ • מלבר חטאת הכפרי׳ • כי חטאת קסם מרי • ותהי חטא׳ הנערי׳ • חטאת יהודה כתובה • חטאת פימו דבר שפתימו • וכל תריסר דבו׳ במ״א קמץ וסי׳ ראשית חטאת היא לבית ישראל : קדש קדשים הוא ל׳ וסי׳ וכפר אהרן על קרנתיו • וזאת תורת האשם • כל זכר בכהנים יאכלנו • ושחט את הבכש במקום אשר ישחט • והיתה לאהרן ולבניו ואכלהו • אך כל חרם אשר יחרם • כי ה׳ ר״פ בטעם מונח לפני גריש וסי׳ מציין בסדר משפטים • בני ישראל חד מן י״א מקומות דמשרת המירכא לורקא וסי׳ מצויין בריש סדר וארא :

על קרמת המזבח ובעולה על המזבח סביב וזה נמצא נכפל תמיד בתורה בזה האופן ולפי שמצאנו בעולת העוף וחטאת העוף על קיר המזבח ידענו שאין הזריק׳ על המזבח לא על קרמתיו אבל היא על דפני המזבח · והנה דפני המזבח היו נחלקים לב׳ חלקים והחלק העליון הוא המתואר בשהוא אצל קרמו המזבח כי הם היו בעליונו והחלק התחתון הוא המתואר בשהוא אצל המזבח ולזה הסבה ידמה שיהיה החלק במזבח כדי שיהיו קצת הדמי׳ נמעלה ונקצתם למטה והנ׳ היה טובל אצבעו בדם ומתן על קרן אחת בחצי העליון מהמזבח כי הקרמו׳ היו כלו׳ שם ל ד׳ קרמו׳ נפרדו׳ זו מזו ואול׳ הקרמו׳ אשר בחצי התחתון היו כלות אל היסוד שמחבר אותם כלם · והנה היו בחטאת אדבע מתמת מתנה אחת בכל קרן בתורה והיה על כל הזאה שבילה באצבעו להורות על הפרד אלו הקרמות · והנה היה זה הענין מיוחד בחטאת לפי שהוא בא לכפר על החטאים הגדולים וסבת החטאים המומר אשר יכלה ויפסד ושוב ליסודותיו שהם ד׳ כמו שהתבאר בטבעיות וכאלו היה זה הערה לעזוב אלו הדברי׳ המומרים אשר סופם אל הפסד · ואת כל הדם תשפוך אל יסוד המזבח · הנה זאת השפיכה היתה אצל קרן מערבית דרומית כי הצד ההוא בחרתה התורה בהנשת המנחה וחטאת העוף ועולות העוף כמו שהתבאר בספר ויקרא ושם התבאר הסבה בהיות זה הצד הנבחר ועוד כי מפני שאצל הקרן ההוא היתה הזרק׳ האחרונה לאור שישפכו שירי הדם כיסוד אשר בצד ההוא כי הוא לאור לזה כמו שאר חלקי היסוד ולו׳ אין לאור שיביאוהו לשפוך שירי הדם אל חלק אחר מהיסוד והנה בקרן ההוא לא היה שם יסוד אבל היו שם נקבים יכנס בהם הדם כי לא יאות שיהיה זה המקום הנכבד בטנוף וזהמת הדם והנה היתה הכונה בזה להריחיק ישראל מאכילת הדם ולזה היה דם כל הקרבנות נשפך במזבח ולא הותר להם לאכול בשר במדבר אם לא בשיעשו מהב״ח ההוא קרבן שלמים והיה המזבח אוכל החלב והדם בכללות עד שלא היה להם חלב ודם שיוכלו לאכלו כי לרוב הסתבכותם באכילת אלו המאכלים המאסרים לבוחני האחת לא יוכלו להפרד מזאת התכונה הפחותה כי אם בזה האופן כמו שנבאר במה שיבא בנ״ה והנה היה בזה תועלת שני והוא להעיר שישתמשו בדברים המחריי׳ לעבודת השם יתע׳ ולזה היתה שפיכת שאר הדם אצל חלק המערבי שהוא כנגד קדש הקדשים ולפאת דרום שהוא הימין כאלו יעיר בזה אל שנשים מגמתו בפעולות הגופיות אל הימין מהם שהוא המכוון והוא לעבודת השם יתע׳ והנה הקטיר מהפר המזבחה החלבים שזכר ויותרת הכבד כי מנהג כל חטאת ושאר הפר עם עורו ועם פרשו לזה לשרוף חוץ למחנה כמשפט חטאת הכהן שהיא נשרפת כמו שיתבאר הסבה במה שיבא · ונרקת על המזבח סביב זאת הזריקה היתה לחטא בחלי התחתון מהמזבח כמו שזכרנו במה שקדם והיה נותן שתי מתנות בשתי זויות האלכסון באופן שתהיה כל מתנה מהם מתפשטת בשני הרוחות ובזה האופן תהיה הזריקה סביב ואת החיל תנתח לנתחיו הם נתחי הבהמה הראשונים אשר תחלק אליהם הבהמה לא הנתחים שיתחלקו עליהם נתחי הבהמה וכבר יתבארו אז הנתחים אחר הם במה שיבא עם זכירת הענין העולה בפרשת ויקרא בנ״ה · ואת על תוך אזן אהרן וגו׳ הנה זה היה באופן כריתת הברית וזה שקצת הדם נתן על אהרן ועל בניו באלו המקומות המכרים וקצתו על המזבח והנה היתה זאת הנתיכה באלו המקומות המכרים כי האזן הוא כלי השמיעה והידים והרגלים הם כלי העשיה כי ברגלים תהיה ההליכה וברים תעשנה העבודות וכאלו העילם בזה שישתדלו לעשות ולהבין הדברים אשר בהם ישיג השם יתע׳ ויעשו אלו העבודו׳ אשר יישירום אל זה ולזה היתה זאת ההזאה על האיברי׳ האלו אשר לפאת ימין והנראה בזה שמיעתם ועשיית׳ ביותר כנאה שבדברים לעבוד השם יתע׳ · ולקחת מן הדם אשר על המזבח · ר״ל הדם אצל המזבח שזרק קצתו עליו והכשאר מהמו יקח משמן המשחה שיתבא׳ אחר זה באופן עשייתו והזה על אהרן ועל בגדיו ועל בניו ומהכשאר מהמו יקח משמן המשחה שיתבא׳ אחר זה באופן עשייתו והזה על אהרן ועל בגדיו ועל בניו ועל בגדי בניו ולזה היה המזבח אוכל קצתו והבעלי׳ קצתו · והקליה וגו׳ הנה זה החיל השני היה במדרגת שלמי׳ ולזה היה המזבח אוכל קצתו והבעלי׳ קצתו · והמקריב קצתו · וכבר יתבאר מהו הקליה בענין הקרבנות ושוק הימין היה נאכל למזבח בזה הקרבן שהוא כמו שלמי׳ ולא יתנא כן לזולתו והנה היתה הכונה בזה הענין בעצמו שכיון בנתינת הדם על תוך אזן הימנית ועל בהן היד הימנית ועל בהן רגל הימנית · ולזה נתן הסבה בזה ואחר כי חיל מלואים הוא רוצה לומר שבו ימלא את ידם לכהן לעבדת לפני יי׳ · ושחת הכל על כפי אהרן ובנו׳ שהאחורים המכרי׳ והחלות המצות ישים על כפי אהרן ועל כפי בניו · על כפי אהרן לחשוכה ואח״כ על כפי כל אחד מבניו ומשה היה משיש ידיו תחת כפיהם ומניף להעיר כי משה שהיה אחבבי בינם ובין השם יתע׳ יקרב אותם אל השם יתע׳ וכשו יקח זאת המנח׳ מידם באחצעו׳ משה · ועניין זאת התנופה יתבאר בשלמות בפרשת צו והחזה הרים משה לשם יתע׳ והיה למשה לחנה שהיה כהן בזאת העבודה והוא לקי הכהנו׳ והמוליד אותם כי ממנו נספעפה לאהרן ולבניו כמו שנתבאר בזה המקום · וקדשת את חזה התנופ׳ ובוא · ידוע מהה שקדם כי מוק הימין מחיל המלואים הוקטר המזבחה והנה הלון בזה שהחזה והשוק נתקדם מזה החיל שהוא שלמי׳ באופן שלא יאכלו אותם הבעלים והיה החזה והשוק משלמי ישראל לאהרן ולבניו לחק עולם כמו שנעשה בזה החיל שהיה שלמים והנה לא היה החזה והשוק מחיל המלואי׳ למשה לפי שכבר הביא הסכרת שיהיה השוק קרוב כמו שזכרנו ולפי שאחר לאהרן ולבניו למדנו שהכהן הגדול נוטל חלק בדא׳ כי הוא קודם לבניו וכן למדנו בענין העבודה שהוא קודם לבניו ממה שאחר יערוך אותו לאהרן ובניו · ובגדי הקדש אשר לאהרן יהיו לבניו אחריו הם בגדי כ״ג שמזכרו במה שקדם והרצון באמרו יהיו לבניו לאחר מבניו כי לא יהיה שם כי אם כ״ג אחד · למשחה בהם בשמן המשחה ובהם ימלאו ידם לבניו לאחר מבניו כי לא יהיה שם הכהן תחתיו מבניו · למדנו מזה שהכהן הגדול כשהיו מקדשין לשרת בקדש שבעת ימים ולבשם הכהן תחתיו מבניו · ולזה היה המזבח אוכל קצתו והבעלי׳ קצתו · והמקריב קצתו · וכבר יתבאר מהו הקליה בענין הקרבנות ושוק הימין היה נאכל למזבח בזה הקרבן שהוא כמו שלמי׳ ולא יתנא כן לזולתו והנה היתה הכונה בזה הענין בעצמו שכיון בנתינת הדם על תוך אזן הימנית ועל בהן היד הימנית ועל בהן רגל הימנית · ולזה נתן הסבה בזה ואחר כי חיל מלואים הוא רוצה לומר שבו ימלא את ידם לכהן ולשרת לפני יי׳ · ושחת הכל על כפי אהרן וגו׳ הנה זה היה באופן עם זכירת הענין העולה בפרשת ויקרא בנ״ה · ונתת על תוך אזן אהרן וגו׳ הנה זה היה באופן כריתת הברית וזה שקצת הדם נתן על אהרן ועל בניו באלו המקומות המכרים וקצתו על המזבח והנה היתה זאת הנתיכה באלו המקומות המכרים כי האזן הוא כלי השמיעה והידים והרגלים הם כלי העשיה כי ברגלים תהיה ההליכה וברים תעשנה העבודות וכאלו העילם בזה שישתדלו לעשות ולהבין הדברים אשר בהם ישיג השם יתע׳ וישתדלו לעשות אלו העבודו׳ אשר יישירום אל זה ולזה היתה זאת ההזאה על האיברי׳ האלו אשר לפאת ימין והנראה בזה שמיעתם ועשיית׳ ביותר כנאה שבדברים לעבוד השם יתע׳ · ולקחת מן הדם אשר על המזבח · ר״ל הדם אצל המזבח שזרק קצתו עליו והכשאר מהמו יקח משמן המשחה שיתבא׳ אחר זה באופן עשייתו והזה על אהרן ועל בגדיו ועל בניו והכשאר מהמו יקח משמן המשחה שיתבא׳ אחר זה באופן עשייתו והזה על אהרן ועל בגדיו ועל בניו ועל בגדי בניו והנה היה המזבח אוכל קצתו והבעלי׳ קצתו · והקליה וגו׳ הנה זה החיל השני היה במדרגת שלמי׳ ולזה היה המזבח אוכל קצתו והבעלי׳ קצתו · והמקריב קצתו · וכבר יתבאר מהו הקליה בענין הקרבנות ושוק הימין היה נאכל למזבח בזה הקרבן שהוא כמו שלמי׳ ולא יתנא כן לזולתו והנה היתה הכונה בזה הענין בעצמו שכיון בנתינת הדם על תוך אזן הימנית ועל בהן היד הימנית ועל בהן רגל הימנית · ולזה נתן הסבה בזה ואחר כי חיל מלואים הוא רוצה לומר שבו ימלא את ידם לכהן ולשרת לפני יי׳ · ושחת הכל על כפי אהרן וגו׳ הנה זה היה באופן עם זכירת הענין העולה בפרשת ויקרא בנ״ה · ונתת על תוך אזן אהרן וגו׳ הנה זה היה באופן כריתת הברית וזה שקצת הדם נתן על אהרן ועל בניו באלו המקומות המכרים וקצתו על המזבח והנה היתה זאת הנתיכה באלו המקומות המכרים כי האזן הוא כלי השמיעה והידים והרגלים הם כלי העשיה כי ברגלים תהיה ההליכה וברים תעשנה העבודות וכאלו העילם בזה שישתדלו לעשות ולהבין הדברים אשר בהם ישיג השם יתע׳ וישתדלו לעשות אלו העבודו׳ אשר יישירום אל זה ולזה היתה זאת ההזאה על האיברי׳ האלו אשר לפאת ימין והנראה בזה שמיעתם ועשיית׳ ביותר כנאה שבדברים לעבוד השם יתע׳ · ולקחת מן הדם אשר על המזבח · ר״ל הדם אצל המזבח שזרק קצתו עליו והכשאר מהמו יקח משמן המשחה שיתבא׳ אחר זה באופן עשייתו והזה על אהרן ועל בגדיו ועל בניו והכשאר מהמו יקח משמן המשחה שיתבא׳ אחר זה באופן עשייתו והזה על אהרן ועל בגדיו ועל בניו ועל בגדי בניו והנ

ולא יהיה בהם נגף • שהמנין שולט בו עין הרע והדבר בא עליהם כמו שמצינו בימי דוד: זה יתנו • הראה לו כמין ומבטע של אש ומשקלה מחצית השקל ואמר לו כזה יתנו: העובר על הפקודים • דרך המונין מעבירין את הנמנין זה אחר זה וכן כל אשר יעבור תחת השבט וכן תעברנה הצאן על ידי מונה: • מחצית השקל בשקל הקדש • כמשקל השקל שקצבתי לך לשקול בו שקלי הקדש כגון שקלים המורין בפרשת ערכין וזולה החוזה: עשרים גרה השקל • עכשיו פירש לדמה הוא: גרה • לשון מעה וכן בשמואל יבא להשתחוות לו לאגורת כסף ולכבר לחם: עשרים גרה השקל • הבלם שהשקל מרבעה זוזי והזוז מתחלתו חמש מעות אלא בחו והוסיפו עליו שתות והעלוהו לבשם מעה כסף ומחצית השקל הזה שאמרתי לך יתנו תרומה ליי': מבן עשרים שנה ומעלה • למדך כאן שאין פחות מבן עשרים יוצא לגבות ונמנה בכולל הנשי: לכפר על נפשותיכם • שלא תגנפו ע"י מנין • דבר אחר לכפר על נפשותיכם לפי שרמז להם כאן ג' תרומות שנכתב כאן תרומת יי' שלש פעמים אחת תרומת אדנים שמנאן כשהתחילו בנדבת המשכן שנתנו כל אחד ואחד מחצי השקל ועלה למאת ככר שנאמר כסף פקודי העדה מאת ככר ומהן נעשו האדנים שנאמר ויהי מאת ככר הכסף וגו' והשני' אף היא ע"י מנין שמנאן משהוקם המשכן הוא המנין האחרון בתחלת חומש הפקדי' בא לחדש השני בשנה הב' ונתנו כל אחד מחצי השקל והן לקנות מהן קרבנות לצבור של כל שנה ושנה והושוו בהם עניים ועשירים ועל אותה תרומה אמר לכפר על נפשותיכ' שהקרבנות לכפרה הם באין והשלישית היא תרומת המשכן כמו שנא' כל מרים תרומת כסף ונחושת ולא היתה יד כלם שוה בה אלא איש איש מה שנדבו לבו: ונתת אותו על עבודת אהל מועד • למדת שנצטו לחנותם בתחלת נדבת המשכן אחר מעשי העגל מפני שנתנה בהם מגפה כמו שנאמר ויגוף יי' את העם משל לאדם החביבה על בעליה שנפל בה דבר ומשפסק אמר לרועה בבקש מתוך מנה את לאני ולא כמה נותרו בה להודיעו שהיא חביבה עליו ואי אפשר לומר שהמנין הזה הוא האמור בחומש הפקודים שהרי נאמר בו בראש לחדש השני והמשכן הוקם בחדש הראשון שנה ביום החדש הראשון בחדש לחדש תקים וגו' והמנין הזה נעשו האדנים מקלים שלו שנאמר ויהי מאת ככר כסף לנקת וגו' הא למדת שתים היו אחת בתחלת נדבתן

אבן עזרא

וטעם בפקוד אותם כי אם לא יתנו כפרס בדגש הפקידה אז יבא הנגף ויפת אמ"ם לא יתנו כפרס בלחמה ויסורו ינגפו לפני האויב: זה השעור כמו וזה אשר תעשה אותו • וטעם כל העובר שעבר משמתם עשרי והם כמו שלשה שבועות שני' אז הוא האדם תמים דעת גם גופו לא יגבה עוד בקומה ואם הגדות גרגרות תרוב הם: כל הפקודי' • הפעולי': העשיר הזכיר טעם לא ירב' ולא ימעיט כי כפר נפש הוא: ולקחת • זה מפורש בפרשת אלה פקודי כי המשכן אינו ע"מ רק על כסף הכפורים זכרון לבני ישראל: ויבבר • תחלת פרשה הוא: ועשית כנו • כמו מכונתו והעל מכונת שלמה והכ' בעבור שהו' כתו' בין אהל מועד ובין המזבח לאות כי המזבח אינו סמוך אל פתח האהל רק הוא קרוב אליו והנה בחמלע לנכח מזבח הקטר' והיה הכיור בין האהל ובין המזבח נוטה להחד הגדלי' ולא הזכירו הכתוב כי על דרך הסברא אין הדעת נוטה להיות הכיור נכח מזבח הקטר' שהוא לנכח מקום הכפרת: ורחצו • הזכיר לורך הכיור בעבור המשרתים שהם אהרן ובניו ודורותיהם ולא הזכיר משה עתה כי הוא לבדו יעשה כן כל ימי היותו חי אבל הזכיר זה בשעת מעשה: בבאם ירחצו מים • הטעם רחיצת מים כי ידיהם ורגליהם הם הפעולים וכמוהו רבים: ורחצו • פעם אחרת שיעשו כן תמיד לו הזכי' זה כי אם לא יעשו כן הם בני מות: וידבר • פרשה בפני עצמה: ואתה

כד־תמני יתהון ולא־יהי בהון מותא כד־תמני יתהון: דין יתנון כל דעבר על־מנינא פלגות סלעא בסלעי קודשא עשרין מעין סלעא פלגות סלעא אפרשותא קדם יי: כל דעבר על־מנינא מבר עשרין שנין ולעילא יתן אפרשותא קדם יי: דעתיר לא יסגי ודמסכון לא יזער מפלגות סלעא למיתן ית־אפרשותא קדם יי לכפרא על־נפשתיכון: ותסב ית־כספא דכיפוריא מן בני ישראל ותתן יתיה על־פולחן משכן זמנא ויהי לבני ישראל לדכרנא קדם יי לכפרא על־נפשתיכון: ומליל יי עם־משה למימר: ותעביד כיורא דנחשא ובסיסיה דנחשא לקדוש ותתן ית־יתיה בין־משכן זמנא ובין מדבחא ותתן תמן מיא: ויקדשון אהרן ובנוהי מיניה ית־ידיהון וית־ריגליהון: במיעלהון למשכן זמנא יקדשון מיא ולא ימותון או במקרבהון למדבחא לשמשא לאסקא קורבנא קדם יי: ויקדשון ידיהון וריגליהון ולא ימותון ותהי להון קים עלם ליה ולבנוהי לדריהון: ומליל יי עם־משה למימר:

ואת

בפקד אתם ולא־יהיה בהם נגף בפקד אתם: זה יתנו כל העבר על־הפקדים מחצית השקל בשקל הקדש השקל עשרים גרה המחצית השקל תרומה ליהוה: כל העבר על־הפקדים מבן עשרים שנה ומעלה יתן תרומת יהוה: העשיר לא־ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל לתת את־תרומת יהוה לכפר על־נפשתיכם: ולקחת את־כסף הכפרים מאת בני ישראל ונתת אתו על־עבדת אהל מועד והיה לבני ישראל לזכרון לפני יהוה לכפר על־נפשתיכם: פ

וידבר יהוה אל־משה לאמר: ועשית כיור נחשת וכנו נחשת לרחצה ונתת אתו בין־אהל מועד ובין המזבח ונתת שמה מים: ורחצו אהרן ובניו ממנו את־ידיהם ואת־רגליהם: בבאם אל־אהל מועד ירחצו־מים ולא ימתו או בגשתם אל־המזבח לשרת להקטיר אשה ליהוה: ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימתו והיתה להם חק־עולם לו ולזרעו לדרתם: פ

וידבר יהוה אל־משה לאמר: ואתה

ואתה

זה ג' ר"פ בטעם מונח לפני לגרמי' וסי' זה יתנו כל העובר • זה לחמנו חם הצטיידנו • זה רע בכל אשר נעשה • אנ"ך: והדל י"ב פתחין בליש' נמסר בשפטים סימן ו' פסוק וידל ישר' מאד בפני מדין: את תרומת יי' ה' בנתינה וסי' העשיר לא ירבה • קחו מאתכם תרומה • וכל אשר נדבה רוחו • כל מרים תרומת כסף • ונתתם ממנו את תרומת: לזכרון ח' ב' מנהון חס' וסי' מצויין בזכריה סימן ו' גבי פרשת לקוח מאת הגולה מחלדי ומאת טוביה וגו': כיור ג' מלאים בתורה וסי' ועשית כיור נחשת וכנו נחשת • ואת הכיור ואת כנו • הראה קראתי בשם ויעש את הכיור נחשת • דויקהל • וכל נבי' וכתוב' דכי' מ"ל במ"ב חס' וסי' מתחת לכיר הבתפות יצקות • ויס' מעליהם את הכיר • תרויהון במלכים: לרחצה ה' וסי' ועשית כיור נחשת • וישם את הכיור בין • ויעש כיורים עשרה • ב' בפסו' • והיה לכהנים לרחצה בו: דד"ה: בבאם כ"ל חס' במ"ג נמסר פרש' תצוה: חק עולם י"א בליש' וסי' ורחצו ידיהם ורגליהם • והיה לאהרן ולבניו • כל זכר בבני אהרן • והכרן המשיח תחתיו • כי את הזה התנ פה • את משמרת תרומתי • ושלאחריו זוה לך תרומת מתנם • ושלאחריו כל תרומת הקדשים: האותי לא תיראו נאם יי' • שיק התרומה וחזה התנופה • והיתה לאהרן ולבניו ואכלהו:

אמרי נועם

כי תשא

כל העובר על הפקודים בתנחומא ים פתלנקו' פעובר ביום ואחר' לנים היינו דוקא לקרבנות אבל לאדנים לא נתנו כזכות' ובסוף פקודי העלה עג' וכן היה מנים של ישראל: לכפר כל זמן שהיה המשכן קיים שהיו אדנים ולא נעשים מכסף הכפורים ולא יצלום בהם לבד • אבל ביתי דוד שבטל אלם בהם הנגף:

מ"ע ספורנו

ועשית כיור • גם זה הכלי לא הוזכר לעצלה מה שאר הכלים כי לא היתה הכונה בו להזכיר שבינה בפקדם בענין הכונה באותם הכלים בעבודה לבמלה אבל היתה הכונה להכין את הכהנים לעבודתם: ושמן

ג' מוכח לגרמי' ארמית

ג' פעמים בקידים בכסוף וג' פעמים מחצית השקל בתרומה ג"פ ג' פעמים בכפר נפשו • וג' לכפר ג' פעמים בני ישראל לכפר על ג' דברים • על המלחמה • ורעב • והדבר • וכן אמ' בר החזה לדוד כשחוג' את ישראל ג' אני מעלה עליך: ותנו כל העובר על • בגימט' זה היה כמין מטבע של אש זה יתנו מנין זה פירוש ר"ב שבעים יתנו • דומיכא למ"ד שבע לוי לא נמנו • עשרים • בגי' עשיר ולא שהיו כלם בעים בזה: שקל • בגימט' כפם שבא לכפר על הנפש: מבן עשרים שנה • מפני תיבות המן שבא להכריע שקלים של המן: שנה ומעלה • בגימט' לעונשים: עשרים שנה ומעלה • ר"ת עבו ותחן אדם תחתיך: והיה לבני ישראל לזכרון • חסר יו"ד • על שני כתפיו לזכרון אלא ויו"ד אלא היו לזכרון אלא בעבור על כתפי • אבל כל זמן שהיו קיימין ושומדין לא היו לזכרון: ועשית כיור • כמו כ' ור לפרשת בקלי לומר שהנבמיים נעצרים בשביל פוסקי נדקה ואינן נותנין לרחצה • ל' מאמר' שכל כיור בלומו ותחזק כדי שיריחמו ממנו להרבה בהיים לאחד אינו כיור: הכיורים • ג' מ' נקחת את כסף הכפורי' • ומדם הנלת הכפורים אחת בשנה יכפר • וגם זה רמז לסם קן לדקה בי"ה: קדש הוא קדש יהיה לכם • בגימט' למלכות בית דוד:

קח

ורחצו קדמת ורחצו אחת הכיור והכיר הכיור ורחצו ידיהם ואחר ידיהם ורגליהם ידיהם

שני

אמרי נועם

כי תשא

כל העובר על הפקודים בתנחומא ים פתלנקו' פעובר ביום ואחר' לנים היינו דוקא לקרבנות אבל לאדנים לא נתנו כזכות' ובסוף פקודי העלה עג' וכן היה מנים של ישראל: לכפר כל זמן שהיה המשכן קיים שהיו אדנים ולא נעשים מכסף הכפורים ולא יצלום בהם לבד • אבל ביתי דוד שבטל אלם בהם הנגף:

מ"ע ספורנו

ועשית כיור • גם זה הכלי לא הוזכר לעצלה מה שאר הכלים כי לא היתה הכונה בו להזכיר שבינה בפקדם בענין הכונה באותם הכלים בעבודה לבמלה אבל היתה הכונה להכין את הכהנים לעבודתם: ושמן

חזקוני

ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם • נשאם השנית לפי שבבר נתנו איש כופר פדיון נפשו וכ"ש שאינו בני דוד שהיה נגף בישראל כשנמנו ושוב שאירו"ל שאין ברכה מצויה לא בדבר המנוי ולא בדבר המדוד הנשים כאן ולא יהיה בהם נגף מפני שהכפרה מוכנת אם הנגעה וי"ל ולא יהיה בהם נגף לא יגנבו לפני אויביהם: בפקוד אותם בגלותם לגלותה: כל העובר על הפקודים • נזכר שהעובר יוצא דרך הפתח הוא נוכף על הפקודים שנמנין: מחצית השקל כפרה לנפש שקצלו בחיי הנוש: מבן עשרים שנה ומעלה • אבל פחותים מעשרים אינם נמנים בחיי שתים ואינן נחייבין בכפרה ומכו' עולה לרבות ככר כסף כיצד רוב בני אדם אינם חיים אלא שבעים שנה לא מקם עשרי' לפסוד בדבקי' מכן עזרים שנה ומעלה יתארו לפם שמנה שכל אחד ואחד מישראל נותן בהם מנה של חמשי' השקל של קדש בכל שנה ושנה הרי שנים אינם נותנים בשייבים שנים שהם ככר והם הין' רבוא הרי כולם נותנין רבוא ככר ולפיכך אחר הבן הרשע ועשרת אלפי' ככר כסף אשקול אחר כדאי שקלי לכסל שקליהם ואני אתן כנגד שנים רבוא שלהם לעשות בהם כרמוני: העשיר לא ירבה • שלא ירבה העשיר והדל יחסיר לא יהיה השמנון נודע ע"י השקלים ושוב לא יהיה שוון בכפרה: לכפר על נפשותיכם כפרה על שתהיו מעיין תפלת הכפרה קודמת למכון: את כסף הכפורים • לפי שבא' עלי ולשאלה לכפר על נפשותיכם קודם אותו כסף הכפורים ונסמכה פר' כי תשא כאן לפי שכתב לשאלה אחת בשנה יכפר עליו וכסף הכפורים כמו כן פעם אחת בשנה ואח"כ הזכיר הכיור וכנו ושמן המשחה וקטרת הסמים והכלים המשמשים בשמן והאיתן הגדול הוא בגלגל ואהליאב ובצלאל ועשו' כנ לפי שלאלה הכ"ה ונפלא עשה קודם עשה ארון והארון להזכיר תשמה הגעל ותפלה לדעת על מה נפלגל גם הזכיר רדתו ושרפת הגעל ושבו להתפלל עוד פעם שנית בעדם וכפרו על מעשה שהוציא אהלן לפי שלאלה הכ"ה ונפלא עשה קודם עשה ארון הכבוד הגדול ומה שנוה סק"ב לירד לפסול לוחות שניו' לכתוב הדברים פעם שנייה והזכיר הפנלים שברת שנית עם ישראל הם הכתובים בפרשת עשרים וקדון פניו מפנים ישראל והכבודו של עשה ארון הכבוד הגדול ומה שנוה סק"ב לירד לפסול לוחות שניו' לכתוב הדברים פעם שנייה והזכיר הפנלים שברת שנית עם ישראל הם הכתובים בפרשת עשרים וקדון פניו ברדתו מן ההר ולוחות הברית בידו: לבני ישראל לזכרון • שהרי הוא נתון על עבודת אהל מועד הוכל זמן שהוכיר המשכן אזכיר אותם • לכפר על נפשותיכם. י"ל כל זמן שהעלאה נעשית אבל זה שיתפ' קיים' לין מורך לעם כופר פעם אחרת כשיהיו נעבים ולכך לא נתנו כופר כשנתנו בעבדר מיני אבל ביתי דוד כבר נתנו העלאה ולכך נתנו: ושמן כיור • לפי שאינו אלא לכבוד אבל אינו עשייתו נעשה עם שאר הכלי' כיור נחשת וכנו נחשת' לא היו בהם בדי' ושיו נשואי' על הבגדי': בין אהל מועד ובין המזבח • נאמן כדי שיכנסו נקיים לעמוד הענודה: ורחצו מהנו • ולא יקרבו מים • שלא נשמים

בעבור הנוגש לו בגשתם: ורחצו ידיהם • חזר ושנאו בשביל מק עולם:

רלבג

היה כשתהיה הנגעה אל פנים כי אם מקומות יעברו בהם אלו הארים בקלות ויוכלו אל המות כאלו אמר הנגים לקנות הפעלותם והאף והלון לרותם פעמים אל המות ולפי שבבר אמר' הפורש עלא יהיה בהם נגף בפקוד אותם למדנו מזה שאין ראוי לפקוד אותם בענגים כדי שלא יהיה בהם נגף ולזה פקד שאול העם בגבולים רוצה לומר שהיה מניח כל אחד עצה והיו הגבולים נמנים ופעם לאחרים פקד אותם באנשים רוצה לומר שהיה כל אחד מהם מניח בוח והיו הנוקים הם הנמנים בעבין שנג דוד כשנוה ליואב להניח מספר הפקד העם ואחלו שמנוה ר"ל שיתנו מקצת הנקל כשיתנה אותם לא היתה אלא לפי שעה וזה הוא אמרו כי תשא את ראש בני ישראל וגו' ולזה פתל' אלא כהנו זה הענין כי אם בזה המספר הראשון אשר הראשונה כשנתנו אחרי מעמדם ומפני הנקלים האלו בעבו אחרי הקדש ואחרי הברכת העזודים ונפוי ראשיהם ומשוקיהם כמו שהתבאר בפרשת ואלה פקדי. ואולם בעבור הבני הנמנים בעבור אותם מעשה הנזכר בפרשת בעבדר סיני ובעבור הבלעדי שהיה בפרשת פנחס לא נהג זה הענין. ולזה תמצא כי כשהפר אותם שאול פקדם בגבולים ובנוק ולא נתנו מחצית השקל לפי שזולת המנוה לא היתה אלא לפי שעה. נרש • הוא הנקרא מעה בלשון רבותינו וכבר הוסיפו שתות ושמו השקל כ"ד גרה ומשקל הגרה הוא כמשקל י"ז גרגירי שעורה בינונים לפי מה שקבלו הגאונים: העשיר לא ירבה • ונו'

אבן עזרא

ג' הכפורים

כד־תמני יתהון ולא־יהי בהון מותא כד־תמני יתהון: דין יתנון כל דעבר על־מנינא פלגות סלעא בסלעי קודשא עשרין מעין סלעא פלגות סלעא אפרשותא קדם יי: כל דעבר על־מנינא מבר עשרין שנין ולעילא יתן אפרשותא קדם יי: דעתיר לא יסגי ודמסכון לא יזער מפלגות סלעא למיתן ית־אפרשותא קדם יי לכפרא על־נפשתיכון: ותסב ית־כספא דכיפוריא מן בני ישראל ותתן יתיה על־פולחן משכן זמנא ויהי לבני ישראל לדכרנא קדם יי לכפרא על־נפשתיכון: ומליל יי עם־משה למימר: ותעביד כיורא דנחשא ובסיסיה דנחשא לקדוש ותתן ית־יתיה בין־משכן זמנא ובין מדבחא ותתן תמן מיא: ויקדשון אהרן ובנוהי מיניה ית־ידיהון וית־ריגליהון: במיעלהון למשכן זמנא יקדשון מיא ולא ימותון או במקרבהון למדבחא לשמשא לאסקא קורבנא קדם יי: ויקדשון ידיהון וריגליהון ולא ימותון ותהי להון קים עלם ליה ולבנוהי לדריהון: ומליל יי עם־משה למימר:

ואת

בפקד אתם ולא־יהיה בהם נגף בפקד אתם: זה יתנו כל העבר על־הפקדים מחצית השקל בשקל הקדש השקל עשרים גרה המחצית השקל תרומה ליהוה: כל העבר על־הפקדים מבן עשרים שנה ומעלה יתן תרומת יהוה: העשיר לא־ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל לתת את־תרומת יהוה לכפר על־נפשתיכם: ולקחת את־כסף הכפרים מאת בני ישראל ונתת אתו על־עבדת אהל מועד והיה לבני ישראל לזכרון לפני יהוה לכפר על־נפשתיכם: פ

וידבר יהוה אל־משה לאמר: ועשית כיור נחשת וכנו נחשת לרחצה ונתת אתו בין־אהל מועד ובין המזבח ונתת שמה מים: ורחצו אהרן ובניו ממנו את־ידיהם ואת־רגליהם: בבאם אל־אהל מועד ירחצו־מים ולא ימתו או בגשתם אל־המזבח לשרת להקטיר אשה ליהוה: ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימתו והיתה להם חק־עולם לו ולזרעו לדרתם: פ

וידבר יהוה אל־משה לאמר: ואתה

ואתה

זה ג' ר"פ בטעם מונח לפני לגרמי' וסי' זה יתנו כל העבר • זה לחמנו חם הצטיידנו • זה רע בכל אשר נעשה • אנ"ך: והדל י"ב פתחין בליש' נמסר בשפטים סימן ו' פסוק וידל ישר' מאד בפני מדין: את תרומת יי' ה' בנתינה וסי' העשיר לא ירבה • קחו מאתכם תרומה • וכל אשר נדבה רוחו • כל מרים תרומת כסף • ונתתם ממנו את תרומת: לזכרון ח' ב' מנהון חס' וסי' מצויין בזכריה סימן ו' גבי פרשת לקוח מאת הגולה מחלדי ומאת טוביה וגו': כיור ג' מלאים בתורה וסי' ועשית כיור נחשת וכנו נחשת • ואת הכיור ואת כנו • הראה קראתי בשם ויעש את הכיור נחשת • דויקהל • וכל נבי' וכתוב' דכי' מ"ל במ"ב חס' וסי' מתחת לכיר הבתפות יצקות • ויס' מעליהם את הכיר • תרויהון במלכים: לרחצה ה' וסי' ועשית כיור נחשת • וישם את הכיור בין • ויעש כיורים עשרה • ב' בפסו' • והיה לכהנים לרחצה בו: דד"ה: בבאם כ"ל חס' במ"ג נמסר פרש' תצוה: חק עולם י"א בליש' וסי' ורחצו ידיהם ורגליהם • והיה לאהרן ולבניו • כל זכר בבני אהרן • והכרן המשיח תחתיו • כי את הזה התנ פה • את משמרת תרומתי • ושלאחריו זוה לך תרומת מתנם • ושלאחריו כל תרומת הקדשים: האותי לא תיראו נאם יי' • שיק התרומה וחזה התנופה • והיתה לאהרן ולבניו ואכלהו:

רלבג

בעבור הנוגש לו בגשתם: ורחצו ידיהם • חזר ושנאו בשביל מק עולם:

בשמים ראש · משובי׳: וקנמון בשם· לפי שהקנמון קליפת עץ הוא יש שהוא טוב ויש בו ריח טוב ומעט ויש שאינו אלא כעץ לכך הוצרך לומר קנמן בשם מן הטוב · מחציתו חמשי׳ ומאתים · מחצית הבאתו תהא חמשי׳ ומאתים נמצא כלו חמש מאות כמו שעור מר דרור מ״כ למה נאמר בו חצאין גזרת הכתוב היא להביאו לחצאין להרבות בו ב׳ הכרעו׳ שאין שוקלין עין בעין וכך שנויה בברייתו׳: וקל בשם· קנה של בשם לפי שיש קנים שאינה של בשם הוצרך לומר בשם: ממשים ומאתים· סך משקל כולו: וקדה· שם שרש עשב ובלשון חכמים קציעה: הין· שנים עשר לוגין ונחלקו בו חכמי ישראל רבי מאיר אומר בו שלקו את העקרין אמר לו ר׳ יהודה והלא לסוך את העקרין אינו שפיר שראוס בימים שלא יבלענו את השמן וא״כ הלוף עליהם השמן עד שקלו הרוח וקפחו לשמן מעל העקרי׳: רקח מרקחת· רקח שם דבר הוא והטעם מוכיח שהוא למעלה ל זהרי הו׳ כמו רקח רגע ואינו כמו רוגע היש וכמו רוקע הארץ שהטע׳ למטה וכל דבר המעורב בחבירו עד שזה קופח מזה או ריח או טעם קרוי מרקח: רקח מרקחת· רקח העשוי ע״י אומנו ותערובת: מעשה רוקח· שם האומן בדבר: ומשחת בו· כל המשיחה׳ כמין בו׳: וקדשת אותם· משיחה זו מקדשת׳ להיות קדש קדשים ומה היא קדושתם כל הנוגע וגו׳ כל הראוי לכלי שרת לה משנכנס לתוכו קדוש קדושת הגוף ליפסל ביולת ולינה וטבול יום ואינו נפדה לצאת לחולין אבל דבר שאינו ראוי להם אין מקדשן ושנויה היא משנ׳ שלימה אבל מזבח מתוך שנ׳ כל הנוגע במזבח יקדש שומע אני כין ראוי כין שאינו ראוי ת״ל כבשי׳ מה כבשים ראוי׳ אף כל ראוי כל משיחת משכן וכהני׳ ומלכים מתורגם לשון רבוי לפי שאין צורך משיחתן אלא לגדול׳ כי כן יסד המלך שזה חנוך גדולתן ושל משיחו כגון רקיקין משוחי׳ ראשית שמני׳ יתמשחו לשון ארמי׳ בהן כלשון עברית: לדרותיכם· מכאן למדו רבותינו לומר שכולו קייס לעתיד לבא: זה· בנימט׳ תריסר לוגין הוו: לא ייסך· בשני יו״ד לשון לא יפעל כמו למען ייטב לך: על בשר אדם לא ייסך· מן הזמן הזה עלמו: ובמתכונתו לא תעשו כמוהו· בסכוס סמני: לא תעשו· אחר כמוהו במשקל סמנין הללו לפי מדת הין שמן אבל אם פחת מו רבה סממנין לפי מדת הין שמן מותר והף העשוי במתכונתו אל זה אין הסך ממנו חייב אלא הרוקחו: מתכונתו· לשון חשבון כמו מתכונת הלבני׳ וכן במתכונתה של קטר׳: ואשר יתן ממנו· מהותו של משה: על זר· שאינו לצורך כהונ׳ ומלכות: נטף· הוא צרי ועל שאינו אלא שרף המוטף מעצי הקטף קרוי נטף וכלבנ״ה גוות״ה והצרי קורין לו טרי״אקה: שחלת· שורש בשם חלק ומגהיר כלפורן ובלשון המשנה קרוי לפורן וזהו שתרגם הנקלים וטיפרא: חלבנה· בשם שרשו רע וקוריס לו גלב״נה ומנלה הכתוב בין סמני הקטרת ללמדנו שלא יקל בעיניכם לצרף עמהן באבודת תעניותינו ותפילתינו את פושעי ישראל שיהו נמנים עמהן: סמים· אחרים: ולבונה זכה· מכאן למדו רבותינו ״ל סמנים נאמרו לו למשה בסיני מעוט סמי׳ שני: נטף ושחלת וחלבנה· ג׳ הרי״ה: סמים· לרבות עוד כמו אלו הרי י׳ ולבונה הרי י״א ואלו הן הצרי והלפורן החלבנה והלבונה מר וקציעה שבלת נרד וכרכם הרי ח׳ שהשבולת נרד אחד שהנרד דומה לשבלת הקשט והקלופה והקנמון הרי י״א בורית כרשינה אינו נקטר אלא בו שפין את הלפורן ללבונה שתהא נאה:

ואתה קח לך· כלך לך לך וקחו לכם לאן ועל דרך הפשט כמוהו עשה לך שרף גם פסל לך כי כן דרך הלשון· ומלת מר קשה והנאמן תרגמה מו״ק והנה אינו מעלים אע״פ שיש לו ריח טוב אולי בעבור זה הפרידו הכתוב מהבשמים כי כתוב אוריתי מורי עם בשמי והנה הוא מליקט ואומרים המביאים אותו: והנה כתוב וידי נשבו מר חולי כן הוא בהיותו לא׳ וע״ש בשמי׳ רחש שיוקח הראש מכל בשם כי הוא הנכבד מהנשאר כתרגומה ואת שאמר קנמון בשם מה עשה להזכירו אולי שיהיה מהנבחר ג״כ הקל׳ וקדמונינו ז״ל אמרו כי משקל הכל שוה וכבה נקבל רק לא ידענו טעם לזה הזכיר מהציתו וטעם החצאי׳ לא אבין כי אין מנהג בכל הארץ ישמעאל להשיף על כל דבר שיקל אפי׳ כמשקל חרדל ואף כי בכל מעשי רוקח: וקדה· מהקבלה ידענו שהיא קציעה: ועשית רקח מרקחת· כמו מקטר קטרת· וטעם שמן משחת קדש הוא שיזכיר אח״ז ומשח׳ אהל מועד כולל המשכן· והזכיר הנכבד שהוא באהל והוא האהרן: ואת הזכיר השולחן תחלה כי הוא הגדול ויש לו כלי׳ רבי׳ ואחר כן המנורה שיש לה כלים רבים: ואת מזבח הכטרת· יש לו כלים רבי׳: וקדשת׳· בשמן המשחה וטעם כל הנוגע בהם נלמדנו מן הן יש לאיש בשר קדש על דרך הפשט שהוא כמשמעו כי אם יגע בשר הקדש בלחם או בגזיר או ביין או בשמן הו בכל מאכל יקדש וכבה מזבח העולה שנגע בו כתוב קדש קדשי: ואת בגדיו· לבדם לא אחרים: שמן משחת קדש יהיה זה כל הנעשה כמתכונת זה למשוח זרע אהרן: לא יסך· אמר רבי מורינוס כי יסך כמו יוסך וכמוהו ויוסך באהרן כמו ויוסך והטעם כי מנהג ישראל היה לסוך שמן הזכרי׳ גם הנקבית כי כן כתוב ושמן לא הסיך ולסוך מזה השמן אסו׳ לכהן אף כי לאחרי׳ כי שמן המשחה יוצק על ראש המשיח: ובמתכונתו· הבשמים הנזכרים ובמשקלם: אים· טעם אשר יתן ממנו על זר שאינו ממשפח׳ אהרן אמר הגאון ז״ל קבל׳ הית׳ ביד ישראל שימשח דוד וזרעו משמן המשחה לא מלכים אחרי׳ והוצרך לפרש ככה בעבור שלקח לדוק משמן המשח׳ שהיה באהל מועד ומשח בו את שלמה· ויפת אמר כי על זר שלא מבני ישראל ולא דבר ככוב׳ כי הנה והזר הקר׳ יומת ופירושו למען אשר לא יקרב איש זר אשר לא מזרע אהרן הוא ואחרים אמרו על שמן המשחה שעשה משה גם זה אינו נראה בעיני כי בתחלה כתוב שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם ועוד איש אשר יקרח כמוהו ואשר יתן מאותו שהוא כמוהו על זר והנה אין הפרש בין שמן המשחה שעשה משה ובין הנעשה הת״כ שהוא כמוהו יתן ממשפחת דוד אינני כתוב ולפי דעתי כי כל המלית אמת הם לדורות יאר׳ כמו שלא יעלו עולה רק במקום הנבחר והנה גדעון ושמואל גם אליהו בהר הכרמל העלו עולות והזכרתי גדעון בעבור שהעלה עולות ואינו כהן גם כן שמואל כי לא יועיל אם היה מבני קרח והנה הכל הירחה שעה גם ככה נוכל להמר בדברי שלמה כי על הורחת שעה ביד נתן הנביא הו נד נמשח בשמן המשחה: קח לך סמים· קדמונינו קבלו כי אחד עשר מיני סמני׳ הם והנה הכתוב לבשמים שהם לקטרת הסמים שלא פרטם הכתוב· והזכיר הסמים כי לא הזכיר משקלם· ועשה סמים פעם אחרת אלה סמים ולבונה זכה עמהם: בל

בל

רלבג

ענ׳· כבר בארנו שזאת הבשמה לא היתה אלא לפי שעה ולזה לא יתנו אלאוים הנוסלים בה בעבור הבאלות· והנה גוה הבשם יפע׳ אלא ירבה הבשיר בזה הענין ולא יפעים הדל לבנות האלת מפני שזה הוסם בעניינים הבשופפין לישראל שהיה ראוי שיהיה הקנק האחד בו כאלק האחד ולא היה ראוי לקחת מהם אל נד הקיוב כי אם דבר שזה לא יוכר בו שום לפני דל ואולם על נד הנדבה הותר לבם להתנדב כל אחד מהם לפי אשר ידבנו לבו כתו שנתנאר שעניין מה שנתנדבו הנשיאים וזולת׳ לאלאר׳ הבשמן· והשנים שזה היה לכפר על נפשותם מחה שתנו קודם שנכנסו תפש בנפי הבכינה וכל אחד מהם נפש יש לו ולזה ראוי שיהיו שוים בזה הענין׳ והנה ולת התרומה היתה אלק אחד מאלה מערכם כי ערך הזכר שהוא מבן עשרים שנה ומעלה הוא מאה שקל לפי מה שהתנאר בפרשת אלה הפקדי׳ ונקחת את הכסף הכפורים וגו׳· ראוי שתדע שזה הפסוק הוא אחדר מתרומה אחרת ולזאת התרומה מקדש וזכרה בולת הפרשה זה שהתרומה הקודמת׳ לא נתנה על עבודת אהל מועד אבל נעשו מהנה האדני׳ ואחר הדברי׳ שנזכרו בפרשת אלה פקודי׳ ועוד אחת היה הדבר כן היה אמרו לכפר על נפשותיכם בזה הפסוק כפל ומופר ולזה ידעה שזה הענין׳ מדבר מתרומה אחרת ישבו מהנה המתפלדי׳ וכל הקרבנות נבור כי זה שוכב על ישראל לעשותו ויפקייב שיהי׳ שם כסף משותף ישבו מהנה כל בל הענינים׳

בד בבד · כל אחד לבד ירוקה ואחר כך יעורב : ועשית ממולח · טעם ממולח הוא מלח סדומית ויש אומרים שותק מאד לו מגזרת ארץ מלחה : ממנה הדק · דקה בכל יכלתך זהו קטורת תמיד על המזבח הזהב · והקטורת אשר תעשה · רמז למשה : לא תעשו · עם ישראל מדבר : קדש תהיה לך · לכהן לו לכל ישראל כמו זכור ימות עולם ביניו : אים · הזהיר בתחל ואחר כן הזכיר העונש כמספר : וידבר · אמר הגאון למה נכתבו בצלאל והאליאב והשיב כי בצלאל מבני יהודה שהמשילו יעקב לגור אריה גם האליאב מבני דן שהמשילו משה לגור אריה והאריה גר באחוריו וכמה היה הבית וזה דרש הדורש כי בצלאל והאליאב לא בנו הבית ורוחב המשכן שעשו היה שוה ואין טעם לשאלתו כי נכתבו בעבור שלא היה ביער כמוהם: רחה · בעין כבוד והקרוא הוא בצלאל והטעם קראתי בשמו שאין כמוהו לעשות המשכן ועל דרך הפשט כלב בן יפונה הינו כלב בן מלכון בראיות גמורות והמשכילים יבינום : והמלא אותו · כמו ויהושע בן נון מלא רוח חכמה וכתוב ונתה עליו רוח יי' ופירושו מה היא רוח יי' והוא רוח חכמה' וביו' · החכמה היא הצורות האמורות האחרונות מוח הראש : ומלאכת גם בינה מגזרת בין והיא הצורה העומדת בין צורת הדעת ובין צורת החכמה כנגד הנקב האמצעי במוח הראש כי החכמה כנגד הנקב האחרון והדעת המתחבר בנקבי המוח על המלא מההרגשות ובלשון ישמעאל קורין הדעת אל תכייל והתבונה אלפכרה והחכמה חכמה והנה בצלאל היה מלא כל חכמה בחשבון ומדו' וערכי' ומלאכת שמים וחכמת התולדת וסוד הגשמה והיה לו יתרון על כל חכמי דורו שהיה יודע כל מלאכה כי רבים חכמי לב לא ידעו אפילו מלאכה אחת על כן כתוב ובכל מלאכה בו"ו : ולחתו · במוהו במלאכות לא בחכמת מלאכת חרש והנה פירש ובכל מלאכה לחשוב מחשבות : ובלב כל חכם לב · לעשות מלאכה כי גם זה ימלא בתולדת האדם שיולא מלבו דברים עמוקים במלאכת המדות והוא לא למד החכמ' ועתה יזכיר כל אשר יעשו : את · החל מהאהל שהוא בולל · והזכיר האהרון והכפורת בעבור גודל מעלתם : ואת כל כלי האהל · הפרכת והמסך והקרסים והבריחים · והזכיר השולחן על הדרך שהוכרתי : ואת בגדי השרד · בגדי הנסיע' שיכסו בהם הארון והשולחן והמזבח והמנור' וככה מפורש ומן התכלת והארגמן ותולעת השני כל אחד לבדו ככתוב בפרשת במדבר סיני עשו בגדי שרד ואחר כן כתוב ויעשו את בגדי הקדש ואת' כן פירש אותם והל' מלת שרד מגזרת פלוש ושריד : לקדש · לצורך הקדש הם : ויאמר · כל לאמ' עם וידבר לאמ' לו רק זה לאמ' לישראל :

אבן עזרא

בד בבד · כל אחד לבד ירוקה ואחר כך יעורב : ועשית ממולח · טעם ממולח הוא מלח סדומית ויש אומרים שותק מאד לו מגזרת ארץ מלחה : ממנה הדק · דקה בכל יכלתך זהו קטורת תמיד על המזבח הזהב · והקטורת אשר תעשה · רמז למשה : לא תעשו · עם ישראל מדבר : קדש תהיה לך · לכהן לו לכל ישראל כמו זכור ימות עולם ביניו : אים · הזהיר בתחל ואחר כן הזכיר העונש כמספר : וידבר · אמר הגאון למה נכתבו בצלאל והאליאב והשיב כי בצלאל מבני יהודה שהמשילו יעקב לגור אריה והאריה גר באחוריו וכמה היה הבית וזה דרש הדורש כי בצלאל והאליאב לא בנו הבית ורוחב המשכן שעשו היה שוה ואין טעם לשאלתו כי נכתבו בעבור שלא היה ביער כמוהם: רחה · בעין כבוד והקרוא הוא בצלאל והטעם קראתי בשמו שאין כמוהו לעשות המשכן ועל דרך הפשט כלב בן יפונה הינו כלב בן מלכון בראיות גמורות והמשכילים יבינום : והמלא אותו · כמו ויהושע בן נון מלא רוח חכמה וכתוב ונתה עליו רוח יי' ופירושו מה היא רוח יי' והוא רוח חכמה' וביו' · החכמה היא הצורות האמורות האחרונות מוח הראש : ומלאכת גם בינה מגזרת בין והיא הצורה העומדת בין צורת הדעת ובין צורת החכמה כנגד הנקב האמצעי במוח הראש כי החכמה כנגד הנקב האחרון והדעת המתחבר בנקבי המוח על המלא מההרגשות ובלשון ישמעאל קורין הדעת אל תכייל והתבונה אלפכרה והחכמה חכמה והנה בצלאל היה מלא כל חכמה בחשבון ומדו' וערכי' ומלאכת שמים וחכמת התולדת וסוד הגשמה והיה לו יתרון על כל חכמי דורו שהיה יודע כל מלאכה כי רבים חכמי לב לא ידעו אפילו מלאכה אחת על כן כתוב ובכל מלאכה בו"ו : ולחתו · במוהו במלאכות לא בחכמת מלאכת חרש והנה פירש ובכל מלאכה לחשוב מחשבות : ובלב כל חכם לב · לעשות מלאכה כי גם זה ימלא בתולדת האדם שיולא מלבו דברים עמוקים במלאכת המדות והוא לא למד החכמ' ועתה יזכיר כל אשר יעשו : את · החל מהאהל שהוא בולל · והזכיר האהרון והכפורת בעבור גודל מעלתם : ואת כל כלי האהל · הפרכת והמסך והקרסים והבריחים · והזכיר השולחן על הדרך שהוכרתי : ואת בגדי השרד · בגדי הנסיע' שיכסו בהם הארון והשולחן והמזבח והמנור' וככה מפורש ומן התכלת והארגמן ותולעת השני כל אחד לבדו ככתוב בפרשת במדבר סיני עשו בגדי שרד ואחר כן כתוב ויעשו את בגדי הקדש ואת' כן פירש אותם והל' מלת שרד מגזרת פלוש ושריד : לקדש · לצורך הקדש הם : ויאמר · כל לאמ' עם וידבר לאמ' לו רק זה לאמ' לישראל :

רלבנ

בד בבד יהיה · כל אחד ירוקה בפני עצמו כמשקל שזה עם שלין כן בנשמים ולאחרי כן יעורבו יחד : מעשה · מעשה כמו כל קניל דפלא היכלא והעלם לא הופלאת : ומשקת מעל · הדק · לקיים כיוס הכפורים עם שכתוב בפרשת אחרי וקטורת סמי' דקה והכי' וגו' : בצלאל בן אורי בור · זכר וקנו של בצלאל עם שלין כן באליאב כן אחיסמך לפי שבארנו בפעשה שעבל ומלאכת המשכן בלה לכפר על אותה עון לכן נזכר שור עליה : ואת המזבח הפרים . לא מצינו בשום כלי מבמשכן שנקרא מזבח רק המזבח והשולחן בפרשת אחר והשמש לפי שלא היו עליהם שום מתן דמים : ואת בגדי השרד · לשון מלים ושריד עם שנשאר מאלכת ירושות המשכן והכרכת והמסך והמסך עשו בגדים לכהנות אהרון המדות והשולחן והמזבחות והשמנות כמו שמפורש בפרשת פקודי : ואת קטרת הסמים · לקדש · לצורך הקדש

חזקוני

בד בבד יהיה · כל אחד ירוקה בפני עצמו כמשקל שזה עם שלין כן בנשמים ולאחרי כן יעורבו יחד : מעשה · מעשה כמו כל קניל דפלא היכלא והעלם לא הופלאת : ומשקת מעל · הדק · לקיים כיוס הכפורים עם שכתוב בפרשת אחרי וקטורת סמי' דקה והכי' וגו' : בצלאל בן אורי בור · זכר וקנו של בצלאל עם שלין כן באליאב כן אחיסמך לפי שבארנו בפעשה שעבל ומלאכת המשכן בלה לכפר על אותה עון לכן נזכר שור עליה : ואת המזבח הפרים . לא מצינו בשום כלי מבמשכן שנקרא מזבח רק המזבח והשולחן בפרשת אחר והשמש לפי שלא היו עליהם שום מתן דמים : ואת בגדי השרד · לשון מלים ושריד עם שנשאר מאלכת ירושות המשכן והכרכת והמסך והמסך עשו בגדים לכהנות אהרון המדות והשולחן והמזבחות והשמנות כמו שמפורש בפרשת פקודי : ואת קטרת הסמים · לקדש · לצורך הקדש

אמרי נועם

פעולם מלאים שפערבין הים ני"ם מלות מעם כמו שבינו בפסום הקסר' מלא הרופית רוכב וכו' :

מ"ע ספורנו

רקח · שלקח כל אחד מהבשמים זה מזה ויעשו מהכל מערבב אחד : מעשה רוקח · שיהיה כל אחד מהבשמים בתוכם בני הרמוי לו כי לא יאמרו לכל אחד מהבשמים שאין אחד מהבשמים : ממולח · שיהיו הבשמים שעורבי' שיהיה שלא היה אחד מהם גדול : מהור · ממקום מכל פסולת · והנכון לזה שפני שהקטרה היתה נעשת בשנים הנוס' אבל בשמן המשחה לא הוצרך לזה מפני שלא היו נרמי הבשמים מעורבים בשמן כלל : רקח הדק כי לא מלא אבן קרמתיו כי דבר מקרי הוא בפלאכת הקדש מעבדה נעשית ע"י בחיר יי' מתבונן בפעלתו שיוצר תבונת הבונה : אך

אבן עזרא

מתקל במתקל יהיה : ותעביד יתה קטורת בוסמין בוסם עובד בוסמנו מערב דכי קודשא : ותשחוק מינה ותדיק ותתן ממנה קדם סהדותא במשכן זמנא די איזמין מימרי לך תמן קודש קודשין תהי לכון : וקטורת בוסמין די תעביד בדמותה לא תעבדון לכון קודשא תהי לך קדם יי : גבר די יעבד דכותה לארחא בה וישתיצי מעמיה : ומליל יי עם משה למימר : חזי דרביתי בשום בצלאל בר אורי בר חור לשבטא דיהודה : ואשלמית עמיה רוח נבואה מן קדם יי בחוכמתא ובסוכלתנו ובמדע ובכל עיבידא : לאלפא אומנין למעבד בדהבא ובכספא ובנחשא : ובאומנות אבן טבא לאשלמא ובנגרות אעא למעבד בכל עיבידא : ואנא הא יהבית עמיה ית אהליאב בר אחיסמך לשבטא דדן ובלב כל חכימי לבא יהבית חוכמתא ויעבדון ית כל די פקדתך : ית משכן זמנא וית ארונא לסהדותא וית כפורתא די עלוהי וית כל מני משכנא : וית פתורא וית מנוהי וית מנרתא דכיתא וית כל מנהי וית מדבחא דקטורת בוסמיא : וית מדבחא דעלתא וית כל מנוהי וית כיורא וית כסיסיה : וית לבושי שימושא וית לבושי קודשא לאהרן כהנא וית לבושי בנוהי לשמשא : וית משחא דרבותא וית קטורת בוסמיא לקודשא ככל די פקדיתך יעבדון : ואמר יי למשה למימר :

ואת

בד בבד יהיה : ועשית אתה קטרת רקח מעשה רוקח ממלח טהור קדש : ושחקת ממנה הדק ונתתה ממנה לפני העדת באהל מועד אשר אועד לך שמה קדש קדשים תהיה לכם : והקטרת אשר תעשה במתכנתה לא תעשו לכם קדש תהיה לך ליהוה : איש אשר יעשה כמוה להריח בה וכרת מעמיו : ס

ויאמר יהוה אל משה לאמר : ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה : ואמלא אתו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת ובכל מלאכה : לחשב מחשבת לעשות בזהב ובכסף ובנחשת : ובחרשת אבן למלאת ובחרשת עץ לעשות בכל מלאכה : ואני הנה נתתי אתו את אהליאב בן אחיסמך למטה דן ובלב כל חכם לב נתתי חכמה ועשו את כל אשר צויתיך : את אהל מועד ואת הארן לעדת ואת הכפרת אשר עליו ואת כל כלי האהל : ואת השלחן ואת כלי והמנרה הטהרה ואת כל כליה ואת מזבח הקטרת : ואת מזבח העלה ואת כל כליו ואת הכיור ואת כנו : ואת בגדי השרד ואת בגדי הקדש לאהרן הכהן ואת בגדי בניו לכהן : ואת שמן המשחה ואת קטרת הסמים לקדש ככל אשר צויתיך יעשו : פ

ויאמר יהוה אל משה לאמר :

ואתה

רקח ב' מלאים וסי' רוקח מעשה רוקח · יבאיש יביע שמן רוקח : כמוה ד' וסי' איש אשר יעשה כמוה להריח בה ויאמ' דוד אין כמוה תנגה לי · כל הנגב מזה כמוה · ב' בו · זכריה : ובדעת ה' וסי' ואמלא אתו רוח : וימלא אתו · ובדעת צדיקים יחלצו · ובדעת חדרים ימלאו · כי יש אדם שעמלו בחכמה : כי תשא ובתבונה ובדעת · ויקהל בתבונה ובדעת · וסי' ובא אהרן : למלאת ו' ב' חס' וד' נ"ל וסי' ובחרשת אבן למלאת · והכרו · למלאת לחרבת ירושלם · למלאת דבר יי' בפי ירמיה · דסיף ד' ה' · ה' בו · ומי מתנדב למלאות ידו היום ליי' · דד"ה ואת כל ג' וסי' ואת השלחן · דראה קראתי · ויקח דוד את ראש הפלשתי · וישאו את ראשו ואת כליו · דד"ה · אנ"ך : ואת המנרה ג' וסי' ואת השלחן ואת כל כליו · ואת השלחן ואת כליו · ואת המנרה נכח השלחן : ואת בגדי ז' וסי' ואת בגדי השרד קדמ' דכי תשא · ג' בו · תניינא דויקהל · תלית' וחבריה · את בגדי השרד דאלה פקודי ותלית' דפסוק · ויקח משה משמן המשחה · וירדו מעל כסאותם : ואת שמן ז' וסי' ואת שמן המשחה · ואת שמן המאור · ואת נרת המערכה · ואת מזבח הקטרת · קח את אהרן ואת · ואת מובח הזהב · ויראם את כל בית נכתה : ככל אשר צויתך ד' וסי' ואת שמן המשחה · ואתם אם תלך לפני · דמלכים · וחברו · על הארץ מרתים · בירמיה :

ואתה

ב' חל' זכרו' מות · ג' · ד' · ה' · ו' · ז' · ח' · ט' · ז' ריפין · ז' ריפין · ג' חל' בחור · ז' ריפין · ג' · ד' · ה' · ו' · ז' · ח' · ט' · ז' ריפין · ז' ריפין · ג' חל' בחור · ז' ריפין

רש"י

בד בבד יהיה · אלו הארבעה המזכרים כאן יהיו שויים משקל כמשקלו של זה כך משקלו של זה וכן שניהם הלרי והלפורן החלבנ' והלבונ' שבעי' מפה ולשון בד גרמ' בעיני שהוא לשון יחיד אחד באחד יהיו זה כמות זה : ממלח · כתרגומו מני סדומה לו וירקו המלחים מלחיך ומוכליך על שם שמהפכין את המים בשבוטות כשמהיגים את הספינ' כאל' המהפך בכף בנים נקופו לערבן עם המי' וכל דבר שאדם רוצה לערב יפה יפה מהפכו בחלבע לו בבוך : ממולח שהור קדש · ממולח יהיה ומהור יהיה וקדש יהיה : ונתת ממנה וגו' · היא קטר' שבכל יום ויום שעל מזבח הפנימי שהוא באהל מועד : אשר אועד לך שמה · כל מועדי דבור שאקבע לך אני קובע' לאותו מקום : במתכנתה · במנין סמניה : קדש תהיה לך ליי' · שלא תעשה אלא לשמי : להריח בה · אבל עוש' אתה במתכנת' משלך כדי למכרה לגבור : קראתי בשם · לעשות מלאכתי את בצלאל : חכמה · מה שאדם שומע מאחרים ולמד : תבונה · מבין דבר מלבו מתוך דברים שלמד : דעת · רוח הקדש : לחשוב מחשבות · אריגת מעשה חשב : חרשת · לשון אומנות כמו חרש חכם ואנקלוס פיר' זשכה בפירושן שאומן אבני' קרוי אומן וחרש עץ קרוי נגר : למלאות · להוסיפה במשבצ' שלא במלואה לעשות המשבצ' למלאת מחש' האבן ועביה : ובלב כל חכם לב · יש בלב חכמה וגו' ועוד אשר חכמי לב יש בלב וכל אשר נתתי בו חכמה ועשו את כל אשר צויתיך : ואת המרון לעדו' · לצורך לוח העדות : הטהור · על שם זהב טהור : ואת בגדי השרד · אומר אני לפי פשוטו של מקר' שאי אפשר לומר שבגדי כהונ' מדבר לפי שלא אמלא ואת בגדי הקדש לאהרן הכהן ואת בגדי בניו לכהן אלא אין בגדי השרד הם בגדי התכלת והארגמן ותולעת שני החמורין בפרשת מסעות ונתנו עליו בגד תכלת ונתנו עליו בגד ארגמן ונתנו עליה' בגד תולעת שני ונראין דברי שנאמ' ומן התכלת והארגמן ותולעת שני עשו בגדי שרד לשרת בקדש ולא החכר שם עמהם והם בבגדי כהונה מדבר לא מצינו באחד מהם ארגמן או תולעת שני בלא שם : בגדי השרד · יש מפרשים לשון עבוד' ושירות כתרגומו לבושי שמושת' ואין לו דמיון במקרא ואני אומר שהוא לשון ארמי כתרגומו של קלעים ותרגום של מכבר שהיה ארוגים במחט עשויים נקבים קנבים לגי"רין בלע"ז : ואת קטרת הסמים לקדש · לצורך הקדש היכל שהוא קדש : ואתה

רשי"ש

ריאמר · קדמות וידבר יי' אל משה לאמר ויאמר יי' אל משה לאמר פי' דבר ואמר

רלבנ

פשוטות שבאמר בבני ישראל ולא בבנות ישראל והעבדים בינם כדין הבנים ולפי שזמן התפלת שבעודת אהל מועד היה באחד בניסן כי אז הוקם המשכן הבה ישיב אמר בניסן ראש השנה לבהמות שקליים וכבר יספק מספק ויאמר איך יתכן שבאתים שיהי' באור זאת התרומה מפנית השקל והנה מצינו שיהי' עוזרא שהשיבו זאת התרומה לבליות השקל שבאחרי והעמדנו עליו מנות נתת עליו שליש השקל לעשה לעבודת בית אלהינו בלשון המערבת לשנאת הפוריד וגו' · והנה אנחנו נבאר זה באמת דברים אם באמר שלין שעור זאת התרומה שונבל מן התורה ולזה היה להם כח לפעות מחצי השקל לו שבאמר שלין מייוב זאת התרומ' מן התורה ובאמר שאם היו השקלים שהיו בימי מזרא בשיעור השקלים של תור' היה זה הספק מעויב ואולם בשיתבאר שאותם השקלים הם זולת השקלים של תורה יותר זה הספק · והנה הפירו רבותינו בהסכת שקלים שהיה בימי מזרא היה בחל השקל של תורה מזה המקום יותר זה הספק ולא תקשה זה עליהם מאמר שאחרו שם שהם כתבו שלישית השקל הפו' כי נאמר התרנו זה הספק לפי פשט הכתוב ובגמרא דבני ישראל אפילו זה הספק נאותן סולך מהלך הדרש וזה שהם הביאו שלישית השקל על תרומת השקלים שהיו תורמים ג' פעמים בשנה ובזה האותן שעידו זה הכפק שם ואשתוב שם לעדו זה מזה הפסוק על נד האמתכתא לא שיהיה דמעם שתהיה הכוונה כפשוט הפוה ואת כי ענין השקלים אינו נוהג אלא בזמן שבית שמקדש קיים שנא' ובעבד אותו אל מועד בזמן שבעודת אהל מועד נוהגת וזה מבואר בנפשו כי לזה התכלית יתנו השקלים · ואולם הת עלת המניעות מאמר שבזכר בזאת הפרשה הם אלו :

התרועלת הראשון הוא לכפיר הנזר שלאפר מינים לאכנים מהמשפר ולזה רגה שיקדם לו בשנאי השקלים : **התרועלת** השני הוא לשמיעת מה שמעשה בו מבעודת אהל מועד והנה השבאר בשה קדקד · ויפנאר בשה שיבה הפוקות שמנים בשבעודת אהל מועד ואולם מרשי שמנוה נוהגת בבנים כי אינן מבני ישראל ולא בקשים כי אינם בני מנוה וכבר יתבאר באלו שלם נאמר מקבלים מהם מאמר בספר עזרא ולמדנו מזה שמי שיהיו יותר רחוים מאלו לקבל נדבותיהם בבניין בית המקדש יקבלו מה שיתנדבו וכבר יתבאר שהשקלים יתכן שיהיו ברים לבנין בית המקדש שלהם שבשבאר בשה שיבה אחר זה ולפי שהשקלים לעבודת אהל מועד לאלו מזה המקום הראשון · אך אם הוציר יעזרו שהם לבנין בית המקדש כבר בשבאר זה הדרש הראשון ובראיה שהשקל מהיה בימי מאה שנים עשר גרם של מעבודת אהל מועד · **השרש** השני הוא שלין מוסתין מאני השקל אמר כוונם להקדיר עליהם וזה כי הפורה לתרם מקנית השקל ואחר' כי השקל הוא עשרים גרה ומחצה לא אחר שיהיו עשר גרם ידע' שלא

מן מה שאמר המשכר קשה שר הסיפר' כולהן מה חתן לה אמר מוצר הרגיל כמו בן מלכן ולאת ·

ואתה דבר אל בני ישראל · ואתה אף על פי שהפקדתיך לעותם על מלאכת המשכן אל יקל בעיניך לדחות את השבת מפני אותה מלאכה : אך את שבתותי תשמורו · אף על פי שתהיו רדופין וזריזין בזריזות המלאכה שבת אל תדחה מפניה כל אכין ורקין מעוסין למעט שבת ממלאכת המשכן : כי אות היא ביני וביניכם · אות גדולה היא ביניכו שבחרתי בכ׳ בהנחילי לכם את יום מנוחתי לתנוחה : לדעת · האומות כה כי אני יי׳ מקדשכם : מות יומת · אם יש עדים והתראה : ונכרתה · בלא התראה : מחללה · הנוהג בה חול בקדושתה : שבת שבתון · מנוחת מרגוע ולא מנוחת ערמי : קדש ליי׳ · שמירת קדושת לשמי ובמלותי : ונפש · כתרגומו ונח וכל לשון נופש הוא לשון נפש שמשיב נפשו ונשימתו בהרגיעו מטורח המלאכה ומי שכתוב בו לא ייעף ולא ייגע וכל פעלו במאמר הכתיב מנוח׳ לעצמו לשבר האזון מה שהיא יכולה לשמוע : ויתן אל משה וגו׳ · אין מוקדם ומאוחר בתור׳ מעשה העגל קודם לצווי מלאכ׳ המשכן ימים רבים היה שהרי בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות וביום הכפורים נתרצה הקדוש ברוך הוא ליסר׳ ולמחרת התחילו בנדבת המשכן והוק׳ באחד בניסן : ככלותו · ככלותו כתיב חסר שנמסרה לו תורה במתנה ככלה לתתן שלא היה יכול ללמוד כול׳ בזמן מועט כזה · דבר אחר מה כלה מתקשטת בעשרים וארבעה קשוטין הן האמורים בספר ישעיה אף תלמיד חכם צריך להיות בקי בעשרים וארבעה ספרים : לדבר אתו · החקים והמשפטים שבואלה המשפטי׳ : לדבר אתו · מלאך שהיה משה שומע מפי הגבורה וחוזרין ושונין את ההלכה שניה׳ יחד : לוחות · לאת כתיב שהיו שתיהן שוות : כי בושש משה · כתרגומו לשון אחור וכן בשש רכבו ויחילו עד בוש כי כשעלה משה להר אמ׳ להם לסוף ארבעים יום אני בא בתוך שש שעות כשבורי׳ הם שאותו יום שעלה מן המנין הוא והוא אמר להם שלמים ארבעים יום ולילו עמו ויום עלייתו אין לילו עמו בשבעה בסיון עלה כמלא יום ארבעי׳ בשבעה עשר בתמוז בששה עשר בא שמן וערבב את העולם והראה דמות חשך ואפלה וערבוביא לעולם אמר להם אמת משה שכבר בא׳ שש לומר ולאי אמת משה לכך בא ערבוביא לעולם אמר להם אמת שבת שעות ולא בא כו׳ כראיתיא במסכת שבת ואי אפשר לומר שלא טעו אלא ביום המעונן בין קודם חצות בין לאחר חצות שהרי לא ירד משה עד יום המחרת שנאמר ויפכימו ממחרת ויעלו עולות : אשר ילכו לפנינו · אלוהות הרבה אוו להם : כי זה משה האיש · כמין דמות משה הראה להם השטן שנושאין אותו באויר רקיע השמים : אשר העלנו מארץ מצרים · והיה מורה לנו דרך אשר נעלה בה עתה צריכין אנו לאלהות אשר ילכו לפנינו : באזני

יעשה
בויקהל תעשה
פ׳ זכר ונקב׳
גרחם ·

באצבע
ל׳ וזה אצבע
אלהים ·

לב

ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אך את־שבתתי תשמרו כי אות הוא ביני וביניכם לדרתיכם לדעת כי אני יהוה מקדשכם: ושמרתם ל׳ ל׳ קמץ · ל׳ ל׳ ר׳ חייא זקף · את־השבת כי קדש היא לכם מחלליה מות יומת כי כל־העשה בה מלאכה ונכרתה הנפש ההוא טו מקרב עמיה: ששת ימים יעשה ל׳ ונכלה מקרב ממה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון קדש ליהוה כל־העשה מלאכה ביום השבת מות יומת : ושמרו בני־ישראל את־השבת לעשות את־השבת לדרתם ברית עולם : ביני ובין בני ישראל אות הוא לעלם כי־ששת ימים עשה יהוה את־השמים ואת־הארץ וביום השביעי שבת וינפש : ס ל׳ ופתח וחד ונפש ויתן אל־משה ככלותו לדבר אתו בהר סיני שני לחת העדת לחת אבן כתבים באצבע אלהים: ויראה העם כי־בשש משה לרדת מן ההר ויקהל העם על־אהרן ויאמרו אליו קום עשה־לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי־זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה־היה לו : ל׳ ופתח זקן

ויאמר

אני יי׳ מקדשכם ד׳וס׳ אך את שבתותי תשמרו · ושמרתם את חקתי דאיש כי יקלל · וקדשתו כי את לחם · ולא תחללו את שם קדשי : את השבת ד׳ וסי׳ ושמרתם את השבת · ושמרו בני ישראל · ב׳ בו · לחלל את השבת · דעזרא : יומת ד׳ קמץ וסי׳ ושמרתם את השבת · והנביא ההוא או · ונקב שם יי׳ · בנשך נתן ותרבית לקח · דיחזקאל · וכל אס״ף דכוו׳ : כי תשא יעשה מלאכה שבת שבתון קדש ליי׳ · ויקהל תעשה מלאכה יהיה לכם קדש שבת שבתון קדש · כי תשא כל העושה מלאכה ביום השבת מות יומת · ויקהל כל העושה מלאכה יומת : כתבים הכתבים ה׳חס׳ וסי׳ כל אורית׳ · שלמה · אמציה · ויעמד המלך על עמדו · גם את האבת · הכתבי׳ על בבל : בשש ב׳וסי׳ משה · סיסרא : מה ומה כ״ר ופתחין וסי׳ לא ידענו · והכרו · התרועה הגדולה · קול ההמון · קול הצאן · עברתני · ומה גם עתה · משפט האיש · הנה חרדת אלינו · מה לידידי בביתי · לעשות עור לכרמי · והיה כי תגיד לעם הזה · וחכמת מה לכם · על מה תכו · פנה אל הרבה : בני איש עד מה כבורי · נאין רשע · ומה בר נדרי · ומה לא תשא פשעי · זכור יי׳ מה היה לנו · כי מה הוה לאדם · כי מה האדם · אל תאמר מה היה · וכל דסמיך ל״הע דכו׳ במ״ז ה׳ מנהון קמצין וב׳ פתחין וסי׳ מצויין בסדר ויצא :

ואמר

רק שבתות ומחלוקת יש בפי׳ ממחרת השבת והאמת לדברי הקבלה רק לריכים תיקון כאשר אפרש במקומו ויוס הכפורים נקרא שבת רק ליסר׳ לא כשם : כי אות היא · בסוף אפרש מה היא האות : מקדשכם · בקדשכם השבת מקדשתי ולא עשיתי בין השבת מלאכה : ושמרתם · אולי יומת זה כמו ונס בעליו יומת והעד כל העושה בו מלאכ׳ בכת׳ לו לפני עד אם אכריתנו: שבתון · ועוד הוסיף לפרש כי שבת ימי׳ מותרים לעשות מלאכה · ובא מלת יעשה עם מלאכ׳ אולי יחס׳ מלת כל לו דבר מעשה והנה הטעם אם יעשה מלאכה בפרהסיא המיתוהו אתם : ושמרו · שישמרו ימי השבוע שלא יסכחו אי זה יום הוא שבת ושיתקן לרכיו ודרכיו ביום הו׳ כדי שישמור השבת ולא יתלכ׳ : והנה פירוש לעשות השבת כמו ויאמר לעשות הזתו : ביני וגו׳ · ובמילה כתוב ברית גם אות וכבה בשבת והגאון אמר כאשר ימל׳ נמול בפריע׳ ידעו המולאי׳ אותו שהוא מישראל וכבה כאשר לא יעשה מלאכה בשבת הוא לא יסא ויתן בשבת ולפי דעתי כי פירוש אות היא כי ששת ימים עשה והנה העושה מלאכה בשב׳ מכחיש הוא במעשה בראשית והתורה דברה כלשון בני אדם להבין השומעים · ואמר ונפש כי אשם לא ייעף ולא ייגע כי הנה בריאותיו שהם הגויות הנכבדות שהם לנאות השמים לעולמי עד סובבים ביום ובלילה ואף כי הנכבדים שאינן גיפות ואף כי יוגר הכל שהוא שוכן עד ויושב קדם ואין מעשיו בתנועה רק הכל נעשה בדברו : ויתן · ריקי מוח יתמהו מה עשה משה בהר ארבעים יום וארבעי׳ לילה ולא ידעו אם יעמוד שם עם השם כמספר הזה וכפל כפלו שניס לא יוכל לדעת חלק מאלף ממעשי השם ודרכיו יסוד כל המלות שלהו כי יחשבו כי המעשה העיקר ואינו רק הלבב והמעשה והלשון להרגיל וכן כתוב בפיך ובלבבך לעשותו וקדמונו אמרו רחמ׳ לבא בעי ושרש כל המלות עד שיאהב את השם בכל נפשו וידבק בו וזה לא יהיה שלם אם לא יכיר מעשי השם בעליונ׳ ובשפלים וידע דרכיו וכבה אמר הנביא כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידע אותי אז יתברר לו כי השם עושה׳ חסד לדקה ומשפט בארץ ולא יוכל לדעת השם אם לא ידע נפשו ונשמתו וגופו כי כל מי שלא ידע מהות נפשו חכמת מה לו והנה משה שהתנבא ארבעי׳ שנה במדבר ועמד בשולות רבות שעלה לו השם בהר סיני והוא אמ׳ לפני אותו אתה החלות להראות את עבדך את גדלך והנה עתה החל והראה לו גדולת השם וזהו אמת כי לגדולתו אין חקר : לוחות האבן · פירשתיו · ודבר הכתו׳ באצבע אלהים על מנהג האד׳ כי כל חפץ השם בדב׳ פיו יקוס ופי׳ דבר פה על דרך משל כמשפט מלכי האד׳ וכב׳ כי הוא לוה ונברלו ודברי השם נלבי׳ הם בשמי׳ כנגד השפלי׳ וכן כתוב לעולם יי׳ דבריך נצב בשמי׳ והמשכיליס יבינו : אמר אברהם המחבר צריך אני להאריך על דבר העגל יש מהקדמוני׳ שאמרו שהחרג חור והנה אהרן פחד ויש מי שאמר כי פחד על ישר׳ אם יהרגוהו שהשם ימיתם כלם ועל דרך הפשט אם מעש׳ העגל ע״א למה פחד אהרן שיהרג והלא מתו

רלבג

אלא יפקפו מפקפיה השקל ולא מעבר נרם וזה היה להמיר כי הוא מסך של מורה כבר כתבתי זה בפרש בשני משקלים: **השרש** הנ׳ הוא שמי שאבד שקלו קודם שיגיע לידי נזכר על הקדש חייב לשלם שכפר ונפש אותו על עבודת אהל מועד כבר כתבתי זה הפרש בשני משקלים :

השרש

אלא שכיון אל׳ בשלות פעלתו באמרו נעשה אדם בצלמנו כדמותנו : ויתן אל משה כלותו · אחר שסיפר מה היה הטוב שהוטב בטוב הפעמי׳ שעשה מעשה כבר מרבעים יום פירש הטעם מפני מה לא הוטב התכלית שיעד האל ית׳ בתתו תורה בחמשה חומשי׳ ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש · ונאמרו מוכח אדמה תעשה לי בכל המקום אבא אליך · מר שהוצרך לעשו׳ מזבח בחירת ישראל לי אמנם בסוף מרבעים יום הראהו ית׳ אמנם בסוף מרבעים יום הראהו ית׳ לאדם את כלם לבהמות ועוד קיום בכל דברי הטוב והעה מרו והשחיתו דרכם ונפלו מעשלתם כמו שהעיד באמרו ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב: שני לוחות העדות · לותם שיעד באמרו ואתנה לך את לוחות אבן ותורה ומצוה אשר כתבתי להורותם · הבטן ונתר לעשה לך רד כי שחת עמך :

חזקוני

לך לת שבתותי תשמורו · להדריה קרא נשבל לדורותיכם מבלין לעדנו שכל המלאכות הנעשות בעסקן לאסורות לעשות בשבת שעל כולם הוסיר אלא לעשות בשבת : כי אות היא ביני וביניכם · ולא בני ובין האומות בשתשבתו בו כתוב ידעו שעולם כי אתם עתי : ושמרתם לת השבת · חזר בו עוד בשביל מקלים : מקלים · בגלוי מות יומת : כי כל העושה בו מלאכה · נכרת ונכרת · בילי שיהיה הזהר בו כוהה לנעדרי מחיי שעה לעבוק נעבוקי מחי עולם לבבו׳ תוכי : כל העושה בה מלאכה יומת · ולבן דין הוא שהמבטל מלאכה זולת בעשיית מלאכה יומת : ושמרו בני ישראל לת השבת · בעולם הזה לעשות לת השבת ביום שבלו שבת : ביום הבנעי שבת · בו היתה המלאכה שלמה בשלמות תהיה תנוחה : ונפש · ולבן נעש׳ הבנעי בעל נפש יתרה והיא תוכבת הנה לבשר

בעל הטורים

לך לת שבתותי תשמורו · לך מיעוט לרעת פיקוח נפש וקרבנו׳ עבור ועוד נדחה לפי׳ בשבת שבל הלו דוחין שבת : כמך כרשת שבת למלאכת המשכן דלפי׳ מלאכת שבת ממלאכת משכן : לת הבשת לעבות · ר׳ת הלל · דלפי׳ מלאכת שבת מלהל מועד : בני ישראל לות היה ר׳ת ביאה שבתותו שבל ה׳ מערב שבת לערב שבת · לות היה לעונש כי · ר׳ת הלל על כש׳ ויועת כי בלוש הלך · דרכי׳ הוצה הלכה גר בלל שבת : לת הבשת ד׳ · ג׳ בתתי עניות והן בעזרת ל׳ בל לת הבשת׳ · ובינו כהיות׳ בפ׳ק דבנהרין ולוי היה שתתן הוה על ידי עזרת אלא הקדמו רשה דלעיני לת הבשת לתתם מהבת · ונפש׳ הבנעי שבת ויבשם · לות בתים בשבתים נבשות יש לאדם בשבת ועל כן לות דוינכם בכולה ומיום ג׳ נבשות : ונפש · בגיר׳ לנו בשבתכם · בלף לוה לל ניתנם שובת בשבת · הבנעי שבת ויבשם בגיר׳ דבינו שהוא שבת תבה נפש : שבת ונפש ויתן אל משה · מלאל שבתבה הוה בשבת : ויינפש · ובריין נוה פרשת העגל שבתיבנו מיהה ונלבד׳ בשבש : בגלוי · כתיב חסר · מה בלה · הקיבפת בכ״ל קשוטי׳ המנויין בנבעים לף ת״ח נדיך להיות ויקושב בכ״ל ספרים : ויתן אל משה · בגוזטרי׳ זה התלויה · ג׳ ליתי׳ בנגד שתים והרן · הרן ובלה · ב׳ תורות ובתי עולמו׳ : לחת · על שם מוגעי׳ בלחי · לחת ג׳״ת ב״ש בב״ה מלמל שבלקחו מכם הבנהה: כי בשם משה · חסר ו׳ לומר שבלו שם שעות : בשם · שנים כי בשם משה · ויד ע בשם הבנו לבה · הוא הדם מת לף הבלת היו בבורים בית · כמו שרשם׳ חוכ׳ שהחלה להם דמות מוטו בדקים : כי זה משה האיש אשר הבלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו · בגיאמ׳ שהראה להם הבטן ומטו בל משה הבינו : אלה

מ״ע ספורנו

מן לת שבתותי תשמורו · לף ע״פ שנויתי תשמורו · לף ע״פ שנויתי תשמורו לת מלאכת המשכן מקו לת שבתותי תשמורו ולא תדחו אותן בשבילה : כי אות היא ביני וביניכם · ואם תקלקלו זה האות מין שום מקום לעשות משכן לשבני בתוככ׳ : ושמרתם לת השבת · ונוגד אפני טעם אחר דמוי בלא תדחה השבת בשביל מלאכת המשכן : כי קדש היא לכם · בתנות עשה מחלליה מות יומת · בתנות לא תעשה ואין דמוי לדחות עשה ולא תעשה · ביום בו מיתה כדי לקיים עשה של מלאכת המשכן : כי כל העושה בה מלאכה ונכרתה הנפש הסיר׳ נם כן דמוי בלא לדחות השב׳ כי ענין מלאכה הוא רב הענש לרות נפש המלאל ונכרתת כי זה הוא כופר בחדוש העולם ולו אין חלק בתשכן ולא בשוכן בתוכו: מקרב עמיה · מתרגנת נפשו׳ הנפש אחר כברכה לחיי עד : ששת ימים יעשה מלאכה · הנה בשבת יתי׳ התעשה תוכלא לעשות מלאכת המשכן ואם כן אין דמוי שבת מפניה שאין שום מכוה דוחה שבת אלא אם כן יהיה לה זמן קבוע ויתרע הזמן בשבת בעבודה ואילה אכל כשאפשר לעשות הענוה ביום אחר אינה דוחה את השבת כלל : שבת שבתון · הנה נאבר כאן אפילו דבר שאינו מבלל המלאכו׳ כאמרו ובו׳ הבנעי׳ תעבות זה כדי שיהיה קדש ליי׳ · שיהיה הזהר בו כוהה לנעדרי מחיי שעה לעבוק נעבוקי מחי תולם לבבו׳ תוכי : כל העושה בה מלאכה יומת · ולבן דין הוא שהמבטל מלאכה יומת זולת בעשיית מלאכה יומת : ושמרו בני ישראל לת השבת · בעולם הזה לעשות לת השבת ביום שבלו שבת : ביום הבנעי שבת · בו היתה המלאכה שלמה בשלמות תהיה תנוחה : ונפש · ולבן נעש׳ הבנעי בעל נפש יתרה והיא תוכבת הנה לבשר

אבן עזרא

ואתה · טעם אך בעבור אשר צויתיך בכתוב למעלה אולי חשבו כי יעשו כן בשבת · אמר חכם מהחכמים הגדולי׳ ידוע כי שבת אחת שבת השם הם כן מה טעם שבתותי והשיב בעבור כי שתא אלפי שני הוי עלמא הנה האלף השביעי שבת גם שנת השמטה שבת שבתון רבות בכל שנה ודע כי לא מנאנו מפורש במועדים שבת

יעשה
בויקהל תעשה
פ׳ זכר ונקב׳
גרחם ·

באצבע
ל׳ וזה אצבע
אלהים ·

לב

ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אך את־שבתתי תשמרו כי אות הוא ביני וביניכם לדרתיכם לדעת כי אני יהוה מקדשכם: ושמרתם ל׳ ל׳ קמץ · ל׳ ל׳ ר׳ חייא זקף · את־השבת כי קדש היא לכם מחלליה מות יומת כי כל־העשה בה מלאכה ונכרתה הנפש ההוא טו מקרב עמיה: ששת ימים יעשה ל׳ ונכלה מקרב ממה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון קדש ליהוה כל־העשה מלאכה ביום השבת מות יומת : ושמרו בני־ישראל את־השבת לעשות את־השבת לדרתם ברית עולם : ביני ובין בני ישראל אות הוא לעלם כי־ששת ימים עשה יהוה את־השמים ואת־הארץ וביום השביעי שבת וינפש : ס ל׳ ופתח וחד ונפש ויתן אל־משה ככלותו לדבר אתו בהר סיני שני לחת העדת לחת אבן כתבים באצבע אלהים: ויראה העם כי־בשש משה לרדת מן ההר ויקהל העם על־אהרן ויאמרו אליו קום עשה־לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי־זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה־היה לו : ל׳ ופתח זקן

ויאמר

אני יי׳ מקדשכם ד׳וס׳ אך את שבתותי תשמרו · ושמרתם את חקתי דאיש כי יקלל · וקדשתו כי את לחם · ולא תחללו את שם קדשי : את השבת ד׳ וסי׳ ושמרתם את השבת · ושמרו בני ישראל · ב׳ בו · לחלל את השבת · דעזרא : יומת ד׳ קמץ וסי׳ ושמרתם את השבת · והנביא ההוא או · ונקב שם יי׳ · בנשך נתן ותרבית לקח · דיחזקאל · וכל אס״ף דכוו׳ : כי תשא יעשה מלאכה שבת שבתון קדש ליי׳ · ויקהל תעשה מלאכה יהיה לכם קדש שבת שבתון קדש · כי תשא כל העושה מלאכה ביום השבת מות יומת · ויקהל כל העושה מלאכה יומת : כתבים הכתבים ה׳חס׳ וסי׳ כל אורית׳ · שלמה · אמציה · ויעמד המלך על עמדו · גם את האבת · הכתבי׳ על בבל : בשש ב׳וסי׳ משה · סיסרא : מה ומה כ״ר ופתחין וסי׳ לא ידענו · והכרו · התרועה הגדולה · קול ההמון · קול הצאן · עברתני · ומה גם עתה · משפט האיש · הנה חרדת אלינו · מה לידידי בביתי · לעשות עור לכרמי · והיה כי תגיד לעם הזה · וחכמת מה לכם · על מה תכו · פנה אל הרבה : בני איש עד מה כבורי · נאין רשע · ומה בר נדרי · ומה לא תשא פשעי · זכור יי׳ מה היה לנו · כי מה הוה לאדם · כי מה האדם · אל תאמר מה היה · וכל דסמיך ל״הע דכו׳ במ״ז ה׳ מנהון קמצין וב׳ פתחין וסי׳ מצויין בסדר ויצא :

ואמר

רק שבתות ומחלוקת יש בפי׳ ממחרת השבת והאמת לדברי הקבלה רק לריכים תיקון כאשר אפרש במקומו ויוס הכפורים נקרא שבת רק ליסר׳ לא כשם : כי אות היא · בסוף אפרש מה היא האות : מקדשכם · בקדשכם השבת מקדשתי ולא עשיתי בין השבת מלאכה : ושמרתם · אולי יומת זה כמו ונס בעליו יומת והעד כל העושה בו מלאכ׳ בכת׳ לו לפני עד אם אכריתנו: שבתון · ועוד הוסיף לפרש כי שבת ימי׳ מותרים לעשות מלאכה · ובא מלת יעשה עם מלאכ׳ אולי יחס׳ מלת כל לו דבר מעשה והנה הטעם אם יעשה מלאכה בפרהסיא המיתוהו אתם : ושמרו · שישמרו ימי השבוע שלא יסכחו אי זה יום הוא שבת ושיתקן לרכיו ודרכיו ביום הו׳ כדי שישמור השבת ולא יתלכ׳ : והנה פירוש לעשות השבת כמו ויאמר לעשות הזתו : ביני וגו׳ · ובמילה כתוב ברית גם אות וכבה בשבת והגאון אמר כאשר ימל׳ נמול בפריע׳ ידעו המולאי׳ אותו שהוא מישראל וכבה כאשר לא יעשה מלאכה בשבת הוא לא יסא ויתן בשבת ולפי דעתי כי פירוש אות היא כי ששת ימים עשה והנה העושה מלאכה בשב׳ מכחיש הוא במעשה בראשית והתורה דברה כלשון בני אדם להבין השומעים · ואמר ונפש כי אשם לא ייעף ולא ייגע כי הנה בריאותיו שהם הגויות הנכבדות שהם לנאות השמים לעולמי עד סובבים ביום ובלילה ואף כי הנכבדים שאינן גיפות ואף כי יוגר הכל שהוא שוכן עד ויושב קדם ואין מעשיו בתנועה רק הכל נעשה בדברו : ויתן · ריקי מוח יתמהו מה עשה משה בהר ארבעים יום וארבעי׳ לילה ולא ידעו אם יעמוד שם עם השם כמספר הזה וכפל כפלו שניס לא יוכל לדעת חלק מאלף ממעשי השם ודרכיו יסוד כל המלות שלהו כי יחשבו כי המעשה העיקר ואינו רק הלבב והמעשה והלשון להרגיל וכן כתוב בפיך ובלבבך לעשותו וקדמונו אמרו רחמ׳ לבא בעי ושרש כל המלות עד שיאהב את השם בכל נפשו וידבק בו וזה לא יהיה שלם אם לא יכיר מעשי השם בעליונ׳ ובשפלים וידע דרכיו וכבה אמר הנביא כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידע אותי אז יתברר לו כי השם עושה׳ חסד לדקה ומשפט בארץ ולא יוכל לדעת השם אם לא ידע נפשו ונשמתו וגופו כי כל מי שלא ידע מהות נפשו חכמת מה לו והנה משה שהתנבא ארבעי׳ שנה במדבר ועמד בשולות רבות שעלה לו השם בהר סיני והוא אמ׳ לפני אותו אתה החלות להראות את עבדך את גדלך והנה עתה החל והראה לו גדולת השם וזהו אמת כי לגדולתו אין חקר : לוחות האבן · פירשתיו · ודבר הכתו׳ באצבע אלהים על מנהג האד׳ כי כל חפץ השם בדב׳ פיו יקוס ופי׳ דבר פה על דרך משל כמשפט מלכי האד׳ וכב׳ כי הוא לוה ונברלו ודברי השם נלבי׳ הם בשמי׳ כנגד השפלי׳ וכן כתוב לעולם יי׳ דבריך נצב בשמי׳ והמשכיליס יבינו : אמר אברהם המחבר צריך אני להאריך על דבר העגל יש מהקדמוני׳ שאמרו שהחרג חור והנה אהרן פחד ויש מי שאמר כי פחד על ישר׳ אם יהרגוהו שהשם ימיתם כלם ועל דרך הפשט אם מעש׳ העגל ע״א למה פחד אהרן שיהרג והלא מתו

רלבג

אלא יפקפו מפקפיה השקל ולא מעבר נרם וזה היה להמיר כי הוא מסך של מורה כבר כתבתי זה בפרש בשני משקלים: **השרש** הנ׳ הוא שמי שאבד שקלו קודם שיגיע לידי נזכר על הקדש חייב לשלם שכפר ונפש אותו על עבודת אהל מועד כבר כתבתי זה הפרש בשני משקלים :

השרש

אלא שכיון אל׳ בשלות פעלתו באמרו נעשה אדם בצלמנו כדמותנו : ויתן אל משה כלותו · אחר שסיפר מה היה הטוב שהוטב בטוב הפעמי׳ שעשה מעשה כבר מרבעים יום פירש הטעם מפני מה לא הוטב התכלית שיעד האל ית׳ בתתו תורה בחמשה חומשי׳ ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש · ונאמרו מוכח אדמה תעשה לי בכל המקום אבא אליך · מר שהוצרך לעשו׳ מזבח בחירת ישראל לי אמנם בסוף מרבעים יום הראהו ית׳ אמנם בסוף מרבעים יום הראהו ית׳ לאדם את כלם לבהמות ועוד קיום בכל דברי הטוב והעה מרו והשחיתו דרכם ונפלו מעשלתם כמו שהעיד באמרו ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב: שני לוחות העדות · לותם שיעד באמרו ואתנה לך את לוחות אבן ותורה ומצוה אשר כתבתי להורותם · הבטן ונתר לעשה לך רד כי שחת עמך :

חזקוני

לך לת שבתותי תשמורו · להדריה קרא נשבל לדורותיכם מבלין לעדנו שכל המלאכות הנעשות בעסקן לאסורות לעשות בשבת שעל כולם הוסיר אלא לעשות בשבת : כי אות היא ביני וביניכם · ולא בני ובין האומות בשתשבתו בו כתוב ידעו שעולם כי אתם עתי : ושמרתם לת השבת · חזר בו עוד בשביל מקלים : מקלים · בגלוי מות יומת : כי כל העושה בו מלאכה · נכרת ונכרת · בילי שיהיה הזהר בו כוהה לנעדרי מחיי שעה לעבוק נעבוקי מחי תולם לבבו׳ תוכי : כל העושה בה מלאכה יומת · ולבן דין הוא שהמבטל מלאכה יומת זולת בעשיית מלאכה יומת : ושמרו בני ישראל לת השבת · בעולם הזה לעשות לת השבת ביום שבלו שבת : ביום הבנעי שבת · בו היתה המלאכה שלמה בשלמות תהיה תנוחה : ונפש · ולבן נעש׳ הבנעי בעל נפש יתרה והיא תוכבת הנה לבשר

בעל הטורים

לך לת שבתותי תשמורו · לך מיעוט לרעת פיקוח נפש וקרבנו׳ עבור ועוד נדחה לפי׳ בשבת שבל הלו דוחין שבת : כמך כרשת שבת למלאכת המשכן דלפי׳ מלאכת שבת ממלאכת משכן : לת הבשת לעבות · ר׳ת הלל · דלפי׳ מלאכת שבת מלהל מועד : בני ישראל לות היה ר׳ת ביאה שבתותו שבל ה׳ מערב שבת לערב שבת · לות היה לעונש כי · ר׳ת הלל על כש׳ ויועת כי בלוש הלך · דרכי׳ הוצה הלכה גר בלל שבת : לת הבשת ד׳ · ג׳ בתתי עניות והן בעזרת ל׳ בל לת הבשת׳ · ובינו כהיות׳ בפ׳ק דבנהרין ולוי היה שתתן הוה על ידי עזרת אלא הקדמו רשה דלעיני לת הבשת לתתם מהבת · ונפש׳ הבנעי שבת ויבשם · לות בתים בשבתים נבשות יש לאדם בשבת ועל כן לות דוינכם בכולה ומיום ג׳ נבשות : ונפש · בגיר׳ לנו בשבתכם · בלף לוה לל ניתנם שובת בשבת · הבנעי שבת ויבשם בגיר׳ דבינו שהוא שבת תבה נפש : שבת ונפש ויתן אל משה · מלאל שבתבה הוה בשבת : ויינפש · ובריין נוה פרשת העגל שבתיבנו מיהה ונלבד׳ בשבש : בגלוי · כתיב חסר · מה בלה · הקיבפת בכ״ל קשוטי׳ המנויין בנבעים לף ת״ח נדיך להיות ויקושב בכ״ל ספרים : ויתן אל משה · בגוזטרי׳ זה התלויה · ג׳ ליתי׳ בנגד שתים והרן · הרן ובלה · ב׳ תורות ובתי עולמו׳ : לחת · על שם מוגעי׳ בלחי · לחת ג׳״ת ב״ש בב״ה מלמל שבלקחו מכם הבנהה: כי בשם משה · חסר ו׳ לומר שבלו שם שעות : בשם · שנים כי בשם משה · ויד ע בשם הבנו לבה · הוא הדם מת לף הבלת היו בבורים בית · כמו שרשם׳ חוכ׳ שהחלה להם דמות מוטו בדקים : כי זה משה האיש אשר הבלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו · בגיאמ׳ שהראה להם הבטן ומטו בל משה הבינו : אלה

מ״ע ספורנו

מן לת שבתותי תשמורו · לף ע״פ שנויתי תשמורו · לף ע״פ שנויתי תשמורו לת מלאכת המשכן מקו לת שבתותי תשמורו ולא תדחו אותן בשבילה : כי אות היא ביני וביניכם · ואם תקלקלו זה האות מין שום מקום לעשות משכן לשבני בתוככ׳ : ושמרתם לת השבת · ונוגד אפני טעם אחר דמוי בלא תדחה השבת בשביל מלאכת המשכן : כי קדש היא לכם · בתנות עשה מחלליה מות יומת · בתנות לא תעשה ואין דמוי לדחות עשה ולא תעשה · ביום בו מיתה כדי לקיים עשה של מלאכת המשכן : כי כל העושה בה מלאכה ונכרתה הנפש הסיר׳ נם כן דמוי בלא לדחות השב׳ כי ענין מלאכה הוא רב הענש לרות נפש המלאל ונכרתת כי זה הוא כופר בחדוש העולם ולו אין חלק בתשכן ולא בשוכן בתוכו: מקרב עמיה · מתרגנת נפשו׳ הנפש אחר כברכה לחיי עד : ששת ימים יעשה מלאכה · הנה בשבת יתי׳ התעשה תוכלא לעשות מלאכת המשכן ואם כן אין דמוי שבת מפניה שאין שום מכוה דוחה שבת אלא אם כן יהיה לה זמן קבוע ויתרע הזמן בשבת בעבודה ואילה אכל כשאפשר לעשות הענוה ביום אחר אינה דוחה את השבת כלל : שבת שבתון · הנה נאבר כאן אפילו דבר שאינו מבלל המלאכו׳ כאמרו ובו׳ הבנעי׳ תעבות זה כדי שיהיה קדש ליי׳ · שיהיה הזהר בו כוהה לנעדרי מחיי שעה לעבוק נעבוקי מחי תולם לבבו׳ תוכי : כל העושה בה מלאכה יומת · ולבן דין הוא שהמבטל מלאכה יומת זולת בעשיית מלאכה יומת : ושמרו בני ישראל לת השבת · בעולם הזה לעשות לת השבת ביום שבלו שבת : ביום הבנעי שבת · בו היתה המלאכה שלמה בשלמות תהיה תנוחה : ונפש · ולבן נעש׳ הבנעי בעל נפש יתרה והיא תוכבת הנה לבשר

בעל הטורים

אלה אלהיך · לאלוהות הרבה: מזבח לבניו · בגי׳ מתריא זה חור: דרשינן מזבח לבניו ויעלו עולות · בגי׳ בכורות שהבכורות העלו עולות לבניו: הגיהה

אמרי נועם

ויעשו שלמים ובני לוי שלא בנשלו בו נתנו כפרם על הבכורים שעבדו ע״ז כפי׳ רש״י ומ״ת ע״ז קרוים את שבל מובכרים אינם קרואים אתים ולא מבורעים עלה הזכרכו עלות כמבורעי׳ ולא׳ המבורעים דוקא קרוי את שבל אלו לא היו מבורעים · וי״ל כדאיתא בספרי שבשעה שעבדו ישראל העגל נשמו מבורעים ולא״ל בן״ש בני שבל כתיב כי פרוע הוא ובתב בני מבורע ר״מ אומר יפה פרוע ולבן היו מרוקין גלוח: זהר

מ״ע ספורנו

אלה אלהיך ישראל · אלה יהיו אלהי אלהים שתתעלה אליהם בכל מרכן ותוכם תעבוד להשיג אמנם: פרז

ויאמר לראון אהרן פרקו קדשי דדהבא די באודני נשיכון בניכון ובנתיכון ואיתו לי: ואתפריקו כל עמא ית־קרשי דדהבא די באודניהון ואיתיאו לות אהרן: ונסיב מידיהון וצר יתיה בזיפא ועבדיה עגל מתכא ואמרו אילין דחלתך ישראל די אסקוך מארעא דמצרים: וחזא אהרן ובנא מדבחא קדמוהי וקרא אהרן ואמר חגא קדם יי מחר: ואקדימו ביומא דבתרוהי ואסיקו עלון וקריבו נכסין ואסחר עמא למיכל ולמשתי וקמו לחייבא: ומליל יי עם משה איזיל־חות ארי

ויאמר אלהם אהרן פרקו נזמי הזהב אשר באזני נשיכם בניכם ובנתיכם והביאו אלי: ויתפרקו כל העם את־נזמי הזהב אשר באזניהם ויביאו אל־אהרן: ויקח מידם ויצר אתו בחרט ויעשהו עגל מסכה ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים: וירא אהרן ויבן מזבח לפניו ויקרא אהרן ויאמר חג ליהוה מחר: וישכימו ממחרת ויעלו עלת ושלמים וישב העם לאכל ושתו ויקמו לצחק: פ וידבר יהוה אל־משה לך־רד כי

הביאו והביאו ט׳ נמסר בסדר מקץ: באזניהם ח׳ וסי׳ וישכם אבימלך · ויתנו אל יעקב · ויתפרקו כל העם · בבוא כל ישראל · הקהילו אלי את · ויעל המלך בית יי׳ · ויקרא באזניהם · דמלכי׳ · ויקרא בהיך באזנירם · ויצר ג׳ וסי׳ ויצר אתו בחרט · ויצר את שני העמודים · ויצר כרובים כסף: העלוך ג׳ וסי׳ · ויקח מידם ויצר · סרו מהר · ויועץ המלך ויעש: ויקרא ויאמר י״א פסו׳ וסי׳ בשפטי׳ סי׳ ט״ו גבי שמשון עם לחי החמור: ויגישו ג׳ כ חס׳ בליש׳ וא׳ מלא וסי׳ וישכמו ממחרת ויעלו עלת · ויאמר שאול פרצו בעם חס׳ · ויגישו את שעירי החטאת · מ״ל · ד״ה · וחד יגישו ויגידו לנו: קדמ׳ העלית בצידי · ותגיב בחירק · וחד פסו׳ סימן וישב אלהים למילדות וירב העם:

רש״י

באזני נשיכם · אחר אהרן בלבו הנשים והילדים הטיס בתכשיטיהן שמא יתעכב הדבר ובתוך כך יבא משה והם לא המתינו ופרקו מעל עצמן: פרקו · לשון לוי מגזרת פרק ליחיד כמו ברכו מגזרת ברך: ויתפרקו · לשון פריקת משא בשגלוס מאזניה׳ נמלאו הם מפורקים מנזמיהם דיסק״ריי״ר בלע״ז: את נזמי · כמו מנזמי כמו בלאתי את העיר מן העיר: ויצר אותו בחרט · יש להרגמו בשני פני׳ · האחד ויצר לשון קשירה בחרט לשון סולר כמו המטפחות והחריטין ויצר בכרי׳ כסף בשני חריטים · והשני ויצר לשון צור׳: בחרט · כלי אומנות הצורפין שחורלין ומורתין בו צורו בזהב כעין סופר החורת אותיו בלוחו׳ ופנקסין כמו וכתוב עליו בחרט אמנם וזהו שתרגם אנקלוס ואר יתיה בזיפא לשון זיוף הוא כלי אומנות שחורלין בו בזהב אותיו׳ ושקודים שקורין בלע״ז כ״ייל ומזייפין על ידו אותיות: עגל מסכ׳ · כיון שהשליכו לאור בכור בא מכשפי ערב רב שעלו עמה׳ ממצרים ועשאוהו בכשפים ויש אומרים מיכה היה שם שילא מתוך דמוסי׳ בנין שנתמכמך בו במצרים והיה בידו שם וטם שכת׳ בו משה על שור עלה שור להעלות הרומו על יוסף מתוך נילום והשליכו לתוך הכו׳ ויצא העגל: מסכה · לשון מתכת דבר אחר מחה ועשרים וחמשי׳ קנטרין והב היו בו כגימטריא של מסכה: אלה אלהיך · ולא נאמר אלה אלהינו מכאן שערב רב שעלו ממצרי׳ הם שנקהלו על אהרן והם שעשאוהו וחא״כ הטעו את ישראל אחריו: וירא אהרן · שהיה בו רוח חיים שנ׳ אמר בתבנית שור אוכל עשב ורמה שהגליח מעשה שטן ולא היה לו פה לדחותם לגמרי: ויבן מזבח · לדחותם: ויקרא חג ליי׳ מחר · ולא היום שמא יבא משה קודם שיעבדוהו זה פטומו ומדרשו בויקרא רבה דברי הרבה רבה אהרן אחר בן אחותו שהי׳ מוכיחן והרגוהו זהו ויבן מזבח לפניו ועוד רמה ואמר מוטב שיתלה בי הסרחון ולא בהם ועוד רמה ואמר אם הם בונים אותו המזבח זה מביא גרוד וזה מביא אבן ונמצא׳ מלאכתן בבת אחת מתוך שאני בונה אותו ואני מתעצל במלאכתו ובין כך ובין כך משה בא׳ חג ליי׳ בלבו היה לשמים בכוונה היה שיבא משה ויעבדו את המקום: וישכימו · הטמן זרזם כדי שיחטאו: לצחק · יש במשמע הזה גלוי עריות כמו שנאמר לצחק בי ושפיכות דמים כיון שנאמר יקומו הנערים וילחקו לפניהם אף כאן נהרג אחר: וידבר · לשון קושי הוא כמו וידבר אתם קשות: לך רד · מגדולתך לא נתתי לך גדולה אלא בשבילם בחוטא׳ שעה נתגדלה משה מפי בית דין שלמעלה:

שחת

חזקוני

פרקו נזמי הזהב · אהרן לשם שמים נתכוון אבל בלבו שם לומר להם להעמיד עליהם אחד מן הגדולי׳ לאחר שיבא משה לא ירצה לרדת מגדולתו וחרב קשה ושפיכות דמים ביניהם ואם לא מעמיד להם אם יעמידוהו מעצמם וירבה המלוקה ואם אומר אני אהיה להם לראש יקשה הדבר בעיני משה לאמיתם בדברים עד שיבא משה ואעשה דבר שיהיו משמח וכשיבא אעליו ואם יכשל אעליו ובן עשה ולכן אמר פרקו נזמי הזהב אשר באזני נשיכם כמו שפר״ש: ויצר אותו · לתהב לשון צרור הכסף דונפא״ל ויצר בכרים כסף בנני פרים ובלע״ז נולל״ש: ויעשו עגל · ולא אמר שיש לפי שערב רב התחילו בעבירה וכתיב זה אלי ואנוהו פרלו ישראל הטבינה ומרב רב לא רצו אלוה רגליהם של אלהי הארץ שמשם הכסף של רגליהם בכף רגל בכבודו׳ היו שם פסיעותיו של הקב״ה והיינו דכתיב בתלים רגלו הניחתיך וגו׳ ומקנותיך לא נודעו שמשנו מעקנותיהם של אלהים שהם מקנותיו של הקב״ה: ויאמרו אלה אלהיך ישראל · אני מוסיף היו לומר כי עגל זה שנעשה היו׳ מזבח הוליאם מעצרים אלא מביני מרעים ומרעים ואחזוהו וידעוהו׳ שיש בהם רוח טמא׳ והם בברו מזה שהיה בו רוח טהור ולכך אמרו אלה אלהיך ישראל ולבכות בריותיו לפני מדת הרעים נתן הק״בה כח ברוח סומלה כמו שאנינו כי יקום בקרבך נביא ונתן לך אות או מופת ובא האות והמופת וגו׳ כי מנסה יי׳ אלהיכם אתכם וגו׳: וירא אהרן · ששמו לאור מעיניו אני אמא לב לומר מה יעשיבנו זה ויעשו להם רמה כמו שפי׳ ולפיכך ויבן מזבח לפניו כדי להמשיקם עד שיבא משה: חג ליי׳ מחר · לאמר נעשידו ונעשה חג לאמי׳ על שנתנו לנו מנסים וסלקם בדברים עד המשרת: וישכימו ממחרת · כי״ו בעמוד: ויעלו עולות ובאו לשמים בשבילו כמו שאנינו בשאול ויזבחו שם זבחים שלמי׳ לפני יי׳ וגו׳: אשר

אבן עזרא

מתו אחריו כמה חסידים מישראל שלא הגיעה מעלת אהרן בחסידות לפרס׳ כף רגל אהרן על ייחוד השם והנה חבירי דניאל הושלכו לכבשן האש בעבור שלא יעתחוו לצלם ואיך יעשה אהרן פסל שהמעשה קשה מהשתחויה והלא אהרן קדוש השם היה ונביא על ישראל ומלות רבות נתנו על ידם עם משה אחיו והנה יהיה חוד טוב ממנו אם הוא עשה ע״ז חייב היה משה להרגו קודם עובדי העגל והנה משה התפלל בעדו והעובדים הרג ואיך היה אחר כן מכפר על בני ישראל הוא וזרעו עד סוף כל הדורות ואל תשיש לבך על דבר קח לך עגל בן בקר לחטאת׳ כי אינו על דבר העגל כי הנה כמוהו ביום הכפורים לכל כהן משוח מנוה לחת פר בן בקר לחטאת ולא נוכל לומר בעבור חטאת האב כי כל הכהנים היו בני הלעזר ובני איתמר וכבר נולד פנחס ועוד בפרשה שיהנו יסר׳ שעיר עזים אחד לחטאת והם לא עשו דמות שעיר גם פרה אדומה איננה לכפר על ע״ז רק לטהר הטמאים וכל אנשי המחקר מודים כי השם לא יבחר שליח שידע כי בסופו יעבוד ע״ז ואין כל נביא שליח והנה ראינו שאת׳ משה לפני מותו תמיך ומוריך לאיש חסידיך והנה לא הזכיר דבר העגל רק לא נמצא בו הלא מה שנמצא במשה ומה דבר מי תריב כאיש אחר דמו אהרן ויש אומרים כי יסר׳ דמו אהרן שעשו דפוס עגל והשליך אהרן הזהב באש ולא הרגיש ורמייתם והשליכהו באש ויצא העגל הזה וזה אינו נכון כי אהרן איך בחרו השם אם היה עפש שירמוהו פתאי׳ ועוד למה בנה מזבח לפניו ונוה שיזבחו זבחים ועולות ואחרים אמרו אין זה אהרן שעשה העגל אחי משה גם זה הבל כי הקהל לא נקהלו רק אל ההוה תחת משה וכן כתו׳ והכ׳ אהרן ומור וחם הי׳ אחר למה לא הרגו אהרן לו משה ברדתו מן ההר גם התפלל בעדו כי אינו נכון שיעשה חסיד ע״ז בעבור אחרים שלא ימותו גם אומרים רבים כי פי׳ חג ליי׳ מחר שהעובדי׳ העגל לוה להכריז במחנה שישחטו מחר בתזבח שבנה כמו אסרו חג בעבודתיכם וכן עשו וישכימו ממחרת ויעלו עולות ומחשבות הלב אינם מועילות כי הנוקב את השם על פי דבורו יהרג וכבה האומר נלכה ונעבדה אלהי׳ אחרי׳ והמפרש אנכי עשו בכוחך אנכי מה שאנכי אבל עשו הוא בכוחך אינו פשט ולא יצא מחכמת הדבור והם יחלל אדם בב״ד את מבירו האתה הוא מבירי שהלויתי לך כך וכך ואמר אני לא יוכל לומר מחשבתי היתה שאני מבירו לא יוהר גם ככה דניאל לנבוכד נצר מרי חלמא לשנאך דרך מוסר ואתה אומר לך דעת הגאון רב סעדיה אמר כי אהרן עשה בערמה כאשר עשה יהוא על כן בנה מזבח והקשה על נפשו ה״כ למה התאנף השם בו והוא השיב בעבור שלא הרגש מיד כאשר עשה משה בבואו גם זה איננו נכון כי הוא קרא חג ליי׳ מחר וזה השם הוא שם עצם לכבוד השם ולא יתערב אחר עמו כמלת אלהים שהוא לעניני׳ רבים ועוד למה לא הזכיר זה בעניתו למשה כי הוא אומר ואשליכהו באש ואין המענה דומה לשאלה · ואתה אחל לפרש דרך קצרה קצת הסוד · תלילה תלילה שיעשה אהרן ע״ז גם ישראל לא בקשו ע״ז רק תשובתמת משה שהשיעם מיס סוף כאשר פי׳ כי ראו שהמן אינו יורד בחר ס׳ ומשה התעכב שם הרבעים יום ואין כח באדם לחיות זה הזמן בלא מאכל כי הוא לא אמר להם מתי ירד גם הוא לא ידע כי השם אמר לו עלה אלי ההרה ושב שם עד שאתן לך לוחות הברית ומלת אלהים כבוד חיצה בלורת גויה וכבה אמרו אשר ילכו לפנינו והם תעשים לבך אל המשע הראשון אז תבין זה והנה לכבוד השם נעשה על כן בנה אהרן מזבח לפניו והכריז שיזבחו מחר לכבוד השם וכן עשו כאשר ליש ואמרו אלה אלהיך ישראל כי כל קהלה ואחריה על היא לגנאי ואם אחריה אל היא לשבח כמו ויקהלו אל המלך שלמה וזהו אתה ידעת את העם כי ברע הוא כי אני לא עשיתי רע להם כי לא בקשו רק אשר ילך לפניהם ולכבוד השם עשיתיו רק בעבור שיאר היו מעורבים עם ערב רב וזהו כי ברע הוא ולא אמר רע הוא וחשבו מעטים מישראל שהיתה ע״ח והביאו ובחו והשתחוו לו ואמרו אלה אלהיך ישראל תתמ׳ בעבור שהכתוב אומר כי שחת עמך אשר הוצאת מארץ מצרים כי לא מעל בחרם רק עכן לבדו והנה כתו׳ חטא ישראל גם עברו גם גנבו גם כחשו גם שמו בכליהם והנה כל עובדי העגל לשם ע״ז שאמרו אלה אלהיך ישראל לא היו רק שלשת אלפים והנה הם אני עשיתיו עשיתיו המתנה והכלל כי לא נעשה כהוגן ע״ל שנתשב לפתחים שהיה ע״ז ואל תתמה בעבור שהתאנף השם באהרן כי זה בעבור שהי׳ הוא הסבה כי הנה נעשה עם משה אחיו על דבר מי מריבה ולא חטאו בזדון וכתוב עליהם לא האמנתם בי מריתם מעלתם וחכמי המזלות אמרו כי המחברת הגד ולה לשני העליונים היתה במזל שור וזה כזב כי לא היתה רק במזל דלי ועל דרך חכמת המזלות הוא מזל ישראל ורבים נסו זה הסוד דור אחר דור גם אני ראיתי ככה והנה שמוהו בחני השמים: ויאמר פרקו · על משקל ברכו מהבנין הכבד הדגוש מכהב מצרים היה לשום נזמים באזניהם וכבה כתוב במדיניים כי ישמעאלים הם: ויתפרקו אשר באזניהם · באזני הבנים והבנות והנשים הנזכרים לעילה: ויקח מידם ויצר · מגזרת צורה כמו ויצר את שני העמודים · ומלת בחרט כמו דמות וכן בחרט אנוש ואין טעם להיותו מגזרת החריטים: מסכה · התוך כמו הפסל נסך חרש וירא אהרן · בלב כמו וראיתי אני בלבי וירא יעקב כי יש שבר: וישכימו ממחרת · היום שנבנה המזבח: ויאמר

רלבג

השרש הרביתי הוא שנאמר לעדם ניסן ר״ה לשקלים כי שחורה דקדקה בהקמת המשכן שיהיה באמר בניסן אחר בפרשת אלה פקודי כיום העדם הראשון באמר לעדם תקים המשכן אהל מועד וכזה תמצא שדקדקה בענין הקרבנות לזכור גם המנות תפלה קודם שאר המועדים ולפי שכבר מצאנו בענין המשכן שיהיה מה שנעשה הלאת כלתי מעורבת עם מה שנעשה הקודמת אבל עשר מעשר את כל תבואת זרעך וגו׳ · לעדנו שראוי שתהיה עבודת אהל מועד נעשית מסקלי הכבה בהיות כי הם הופרשו לנרתי הנה הנה היא אך לא הכפיקו נפורים מעירי הלקים הקודם שהרי הוא על שנודע אהל מועד אבר נמצאו זה הסדר מראשון מראש הנה ומעבודות ומשני ויושלם ויעשה ויעשו:

ועשית כיור נחשת וכנו נחשת לרחצה וגו׳ עד ואתה קח לך בשמים:

באור המלות וקצת דברי הפרשה:

הנה היה הכיור וכנו שהיו שמים לתוך עליו מנחשת כמשפט אשר הדברים שהיו נתון אהל מועד וכבר זכרנו הסנה בפה שקדם · ונתת אותו בין אהל מועד ובין המזבח ורחוי שעדם שלא היה הכיור כנגד פתח האהל מועד ולאמר היה משוך מאחר לדרום וזה כי לפאת דרום היה כנגד המזבח בדרך שנשיאלו בו לאחות על קרבנות המזבח ולכי לגד ימין כי זה פות ההפתח הנמצא׳ נאדם כי הפעל׳ התנועה הוא מסימין כמו שנאמר נשמעיות ואלת הרפיקה היה בנשמש אל המזבח נשרת כמו שלא לאמר וה ולזה רחוי שיהיה הכיור אל כנגד המזבח · ונתת שמה מים · רחוי שעדם שנבר יפוייב בזה המשק׳ שיהיו הכיור שיהנה בו נדר המים שיהיה עלה יתכן שיהיה מים שיים לו מתי מקוה כי אין מתכלי המים שיהיו מים אבל יהיו נלוים לו מבורים אלא שנרוך שיהיה עבירותם נאופן שיהיו מנדר המים וכן אם נתערב בהם ובשנה מרליהן כי לא תסל מהם שם המים וזה מבואר בנפשו · ורחצו אהרן ובניו מבנו את ידיהם ואת רגליהם · ראוי שעדם שהם היו הולכים יפים בשקדם כדי שלא יהיה ביניהם דבר מונע והנה הידי׳ והרגלי׳ שם שהם מתלכלים בדברים שיתחבקו הלבנים בשם הנה יצלם להם הסנה מותרות הויתה זה מבואר שבנינם ולכבוד השם יפה׳ היה מקוים לו המזבח לשרת ובדי שיתחבקו יפה הידים והרגלי׳ היה עמים ידו על רגלו ורחצו לוחם יפה ולפי שאמר ורחצו אהרן ובניו מעבנו לעדנו שבשיעור מי הכיור הם שירחצו מהם ארבעה בפני׳ ידיה׳ ורגליה׳ כי אהרן ובניו היו ארבעה והם אהרן אליעזר ואיתמר ובניהם: בבואם אל אהל מועד · ל״ל לשרת כאלו תאמר לקטרת קטרת לו להדלקת שמנורה ומכה לעדנו זה מקה שאמר לו בנשמש אל המזבח לשרת כי זה יורה שזולת הבינאה הנה המכוון כם הוא לשרת והנה תמצא בסוף אלא

פקודי

בעל הטורים

אלה אלהיך · לאלוהות הרבה: מזבח לבניו · בגי׳ מתריא זה חור: דרשינן מזבח לבניו ויעלו עולות · בגי׳ בכורות שהבכורות העלו עולות לבניו: הגיהה

אמרי נועם

ויעשו שלמים ובני לוי שלא בנשלו בו נתנו כפרם על הבכורים שעבדו ע״ז כפי׳ רש״י ומ״ת ע״ז קרוים את שבל מובכרים אינם קרואים אתים ולא מבורעים עלה הזכרכו עלות כמבורעי׳ ולא׳ המבורעים דוקא קרוי את שבל אלו לא היו מבורעים · וי״ל כדאיתא בספרי שבשעה שעבדו ישראל העגל נשמו מבורעים ולא״ל בן״ש בני שבל כתיב כי פרוע הוא ובתב בני מבורע ר״מ אומר יפה פרוע ולבן היו מרוקין גלוח: זהר

מ״ע ספורנו

אלה אלהיך ישראל · אלה יהיו אלהי אלהים שתתעלה אליהם בכל מרכן ותוכם תעבוד להשיג אמנם: פרז

ויגש ב׳ לי׳ תמיל מל׳ דין חמל

ויאמר · מעם קשה עורף שלא ישמע מה שצוה משל לאדם הולך לדרכו במרולה ולא ישיב עורף לקורא אליו וזה המשל בעבור שהיו יסר באדון מצרים עובדי ע"ז והסיר שלא להם נביאים לאמר אין גלולי מצרים הסליכו כי כן כתוב ומשה ספר זה המעשה נבני' לפני מותו והוא אומר הטעמים לא המלות כתוב לך רד כי שחת עמך וכתוב קום רד ושם כתוב ויסתחוו לו ויאמרו אלה אלהיך וכתוב ועתה הניחה לי ותחתיו הרף ממני וכתוב ויחר אפי מהם והכלם ותחת זה ואשמידם ואמחה את שמם וכתוב והעשה אותך לגוי גדול ועצום ממנו והטעמים שוים והנה רמז לו אם לא בעבור כבוד משה היה משמיד אותם על כן הולרך להתפלל: ויחל משה · זאת הגזרה לא מלאנוה מזה הטעם כי אם על פני כמו יחנו פני נדיב ולפי דעתי כמו ופני' לא היו לה עול וכלם נכנה על כן אסור לומר אל תיך הו אהלך כי יבא מגזרת אסר אלה יי' בם יש המומרים כי זאת התפלה היא הנזכר בפרשת והיה עקב וזו התפלה היא רמויה להבא' אחר שוב משה אל ה' על כן וינחם יי' אחר שהתפלל והתנפל מ' יום והם נחם על הרעה ברא"שונה מה טעם לומר אולי אכפר' בעד חטאת' כי ירד ושרף העגל והרג עובדיו אז שב להתפלל לפם בעד ישראל ובעד ההרן שהיה הסבה ואחרי' אמרו כי תפלת אל תשחת עמך הינו' זאת הנזכרת במקום הזה ולפי דעתי כי טעמי התפלה שוים כאשר אפרש כי איך יאלה פני הפם לפני שרוף העגל ויסך את בני ישראל ויהרוג עובדיו רק הפם רמז לו שיתפלל אחר רדתו ויסיר העגל על כן כת ב' אולי אכפרה בעד חטאתכם אחר שהסיר החטא' כאשר כתוב ואת חטאתכ' אסר עשיתם את העגל והנה בעבור שהפם אמר לו ועתה הניחה לי הזכיר התפלה שהתפלל בהתנפלו לפני הפם וזאת הפרשה היתה רמויה להכתב אחר ויסב משה אל יי' ואין מוקדם ומאוחר בתורה רק רצה לדבק דבר מי אשר הטא לי עם ועתה לך נחה את העם וכתוב ויגיף יי' את העם: ויחלו הנה כתוב ואתנפל לפני יי' את ארבעי הימים ואת ארבעי הלילה כי אמר יי' להשמיד אתכם ואזהו הרף ממני ואשמיד כי אין הלוי סובלת שיתפלל משה בעד ישר וגם שיתפלל עד שהסיר אותה: והנה אמר יי' יחרה אפך בעמך כמו אל תשחת עמך ונחלתך אשר. הוצאת בכחך הגדול ובזרועך הנטוי' וזה אשר הוצאת מהמצרים בכח גדול וביד חזקה וכתוב זכור לאברהם ליצחק

כי שחת עמך אשר העלית מארץ מצרים: סרו מהר מן הדרך אשר צויתם עשו להם עגל מסכה ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים: ויאמר יהוה אל משה ראיתי את העם הזה והנה עם קשה ערף הוא: ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול: ויחל משה את פני יהוה אלהיו ויאמר למה יהוה יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה: למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם להרג אתם בהרים ולכלתם מעל פני האדמה שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך: זכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך ותדבר אלהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם ונחלו לעלם: וינחם יהוה על הרעה אשר דבר לעשות לעמו: פ ויפן וירד משה מן ההר ושני לחת העדת בידו לחת כתבים משני עבריהם מזה ומזה הם כתבים: והלחת

ואכלם ב' חד פתח וחד קמץ וסי' אפי בדם · ואמהצם · קדמ' פתה: ויחל ד' וסי' משה · איש האלהים את פני יי' · ההמת דמיתוהו · ויחל הזקיהו מלך יהודה · ויחל יהואחז את פני יי' · דמלכים: אברהם ויצחק וישראל ד' דסמי' וסי' זכר לאברהם · ויהי בעלות המנחה · יי' אלהי אברהם ר"פ · וילכו הרצים באגרות: ולישראל ז' נמסר ריש סדר וישמע יתרו: וכל הארץ ה' נמסר בסדר מקץ: לעולם י"ח חס' נמסר בתהלים סימן ע"ח: ושני לחת העדת ג' דסמיכי וסי' ויתן אל משה ככלתו · ויפן וירד משה · ויהי ברדת משה:

רשי

העלית קדמת' העליה בגרי חניין העליתם תחילה פתחים ויישבו אלהי לדו' ויהי

שחת עמך · שחת העם לא נאמ' אלא עמך ערב רב שקבלת מעצמך וגיירתם ולא נמלכת בי ואמרת טוב שידבקו גרים בשכינה הם שחתו והשחיתו: קשה עורף · מחזירן קשי ערפם לנגד מוכיחיה ומאנים לשמוע: הניחה לי · עדין לא שמענו שנתפלל משה עליה' והוא אומר הניחה לי אלא כאן פתח לו פתח והודיענו שהדבר תלוי בו שאם יתפלל עליה' לא יכלם: למה יי' יחרה אפך · כלום מתקנא אלא מכם בחכ' גבור בגבור: והנמ' התעשת מחשבה אחרת להטיב להם: על הרעה · אשר חשבת להם: זכור לאברהם · אם עברו על עשרת הדברות הברה הביה נתנסה בעשר נסיונות ועדין לא קבלו שכרו תנהו לו וילאו עשר בעשר: לאברהם ליצחק ולישראל · אם נשרפה הם זכור לאברהם שמסר עצמו ליפרף עליך באור כשדים · אם להריג זכו ליצחק שפשט צוארו לעקיד' אם בגלות זכור ליעקב שגלה לחרן ואם איכן נגולין בזכותן מה אתה אומר לי ואעשה אותך לגוי גדול ואם כשא של ג' רגלי' איני עומד לפניך בשעת כעסך ק"ו לכשא של רגל אחד: אשר נשבעת להם בך · לא נשבעת להם בדבר שהו כלה לא בשמי ולא בארץ לא בהרי' ולא בגבעו' אלא בך שאתה קיים ושבועתך קיימת לעולם שנא' בי נשבעתי נאם יי' וליצחק נאמר והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך וליעקב נאמר אני אל שדי פרה ורבה נשבע לו באל שדי: משני עבריהם · היו האותיות נקראות ומעשה נסים הוא: מעשה

ויעקב וזהו זכור לאברהם ליצחק וליעקב עבדיך אשר נשבעת והטעם שתזכור להם שבועתך ולא פירש זה בפסוק זכור לעבדיך כי אינו כמו זכור עדתך קנית קדם בעבור הלמ"ד והנה פן יאמרו הארץ אשר הוצאתנו משם זהו כמו למה יאמרו מצרים לאמר · וטעם ברעה הוציאם כאשר רמזו קדמונינו כי במזל רע יצאו ממצרים והנה יאמרו אין יכלת לשם לנצח כח המזל להציל הדבקים בו וברצותו כי אין יכולת לו הרגם וזה יהיה חלול השם והנה התנפל הרבעים יום והשם אמר לו כי לא תעלה בקרבך והנה לא ירשו הארץ ואז אמר משה כל פרשת ראה אתה אומר אלי ואחר כן נזהו השם שירד ויפסול לוחות ויעלם בידו אל ההר אז ירד השם בענן וקרן עור פניו וכתב השם הלוחות השניים על כן כתוב בעת ההיא אמר יי' אלי פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים ועשית לך ארון עץ והנה יעשו יסר' האחרון והוא שעשה בצלאל: וינחם · תלילה להנחם השם רק דברה תורה כלשון בני אדם כמו ויעל וירד ישמח יי' במעשיו ויתעצב אל לבו והנה שמואל אמר וגם נצח ישר' לא ינחם ושם כתוב נחמתי ויש מפרשים אותו לשון ווועד ואין צורך: ויפן · הזכיר במקום הזה והר בוער באש ועתה ויפן כאדם מסתכל מה יעשה ורואה כי חייב לרדת מהרה כדרך ויפן כה וכה · ועתה בידו ברשותו כמו ולקחת בידך עשרה אנשים כי תמהי' אנחנו איך יוכל להוריד לוח אחד ואף כי שניה ביד אחד והאחר שהכתוב מפרש שהיו כתובים משני עבריה אינם אלה שני החבני' הנזכרים בחשן כי מה שיכתוב מעבר אחד ירחה בעבר האחר ואין פי' כתובים נראים רק כתובי' כי כאשר כתב מזה העבר כן היה כתוב בעבר השני והנה הלוח עב ואין לריך מ"ס וס"מך שבלוחות שיעמדו בשם כי מחלוקת היא בפירוש מלת השורות הם מאושר בהוותיתיו או על שם שעלה עמהם מאשור ועוד אולו היו נראים ירחו הפיכים ואין ראוי לטעון עלי אם היו אלה האבנים יקרות והתשובה כי היו יקרות מאד בעבור מכתב אלהים שהוא חרות עליה' כי היו נראים להיות עבות והנה ימצא אבן יקרה מאד ואמרכה אמה ורחבה אמה וחצי אמה קומתה ועוד מאין יפסול משה שני לוחות אבנים יקרים כמדת הראשונים והנה לא ידענו היאך היו כתובים עשרת הדברים בשתי הלוחות ולא יהפכם על כן כתוב מזה ומזה הם כתובים אחר שאמר כתובי' משני עבריה' ולא נוכל לדעת אם הלוח נכתב כלו או נשארו לו מארבע פאותיו שוורין כאשר נעשה הנחנו היום בספרים או אם היה המכתב עב אז דק ודבר שלא מצאנוהו בקבלה אין טעם לסברותינו: והלוחות

אבן עזרא

כי שחת עמך אשר העלית מארץ מצרים: ל' פסוק רשמון סרו מהר מן הדרך אשר צויתם עשו להם עגל מסכה ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים: ויאמר יהוה אל משה ראיתי את העם הזה והנה עם קשה ערף הוא: ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול: ויחל משה את פני יהוה אלהיו ויאמר למה יהוה יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה: למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם להרג אתם בהרים ולכלתם מעל פני האדמה שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך: זכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך ותדבר אלהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם ונחלו לעלם: ויינחם יהוה על הרעה אשר דבר לעשות לעמו: פ ויפן וירד משה מן ההר ושני לחת העדת בידו לחת כתבים משני עבריהם מזה ומזה הם כתבים: והלחת

ואמר אל משה עלה אל יי' אתה ואהרן נדב ואביהו ושבעים מזקני ישראל והשתחויתם מרחק: ונגש משה לבדו אל יי' והם לא יגשו ועם לא יעלו אתו: ויבא משה ויספר לעם את כל דברי יי' ואת כל המשפטים ויען כל העם קול אחד ויאמרו כל הדברים אשר דבר יי' נעשה: ויכתב משה את כל דברי יי' וישכם בבקר ויבן מזבח תחת ההר ושתים עשרה מצבה לשבטי ישראל: וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עלות ויזבחו זבחים שלמים לפרים ליי': ויקח משה חצי הדם וישם באגנות וחצי הדם זרק המזבח: ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר יי' נעשה ונשמע: ויאמר יי' אל משה עלה אלי ההרה והיה שם ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורתם: ויקם משה ויהושע משרתו ויעל משה אל הר אלהים: ואל הזקנים אמר שבו לנו בזאת עד אשר נשוב אליכם והנה אהרן וחור עמכם מי בעל דברים יגש אליהם: ויעל משה אל ההר ויכס הענן את ההר: וישכן כבוד יי' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן: ומראה כבוד יי' כאש אכלת בראש ההר לעיני בני ישראל: ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר והי משה ארבעים יום וארבעים לילה:

רלבג

פקודי שאמר פעור זה המאמר בכאם אל אהל מועד ובקרבתם אל המזבח ירצו והנה הרגון בקריבם הביא לשרת וכזה יהיה הרגון בכיאה לשרת וזה מבואר מאד ורצון ידיהם ורגליהם ולא יפותו לפי שאמר תפלה ורצון מים ולא יפותו אמר כיאם אהל מועד הוליכנו נ"כ שאם יעשו אל המזבח לשרת בחלת רציה יהיה ארגליה יהיו פייבים מיפה ולאת המיתה היא מיפה בידי שמי' כי לא כיון לבו להמיתו: וראוי שתקדש שאם עבד הכהן בלא רציה ידי ארגליו עבודתו פסולה והנה נלמד זה מפה שאמר בנעל מוס בפרשת אמור אל הכהנים · ולא יפלו אם מקדשי · הנה ביאורה בפורה בנעל מוס שאינו במים' אם עבד שבודתו פסולה וכל כן זה שהוא בפיאה והנה דקדקה בתורה שתהיה ולאת הרציה בפיס קדושים שבתקדשו בכלי שרת ושתהיה הרציה הולאם בתקדש לתפלת השבודה ואם אמר אמר מאלו הקנאים הרי זה כאלו לא רצון · והנה הפועלת בולאת המבוה מבואר ראוי שתדע כי ולאת הרציה יקוייב שתהיה מעומד כי הוא הכהנו בעכין רציה הידים ועוד שהיא הולכת מהלך העבודות והנה דקדקה התורה בעכין העבודות שיעשו מעומד שנ' לעמוד לשרת · ואולם שרשי ולאת המצוה הם נ': **השרש** הראשון הוא שולאת המצוה תהיה בעת שהם מקוארין כשהם נאים לאהל מועד לא אל המזבח לשרת וזה לאמנם הוא בשקרית לבד ולזה יתבאר שאם עבד ולא קדש בשקרי' בזה האופן אייב מיתה בידי שמים ובעבודתו פסולה שנא' ירצו מים ולא יפותו לו ולורעו לדורות' כמו שביארנו בביאור זה הפסוק והנה היה ראוי שיהי' זה הקדש בשקרית כי אז נתבלבלו ידי' והרגלי' אין בפותר הבדקה להם בזיעה וראוי נ"כ שיקדש ידיו ורגליו אחר מיתתו מכיון רגליו אז מטיל מים כי אלו הענינים יכריחוהו לנאת מפקום העבודה ויותר מפני זה לא שהוא בא אם לשרת אלא שאין זה הקדוש

ברעה. כתיב בה"ל בסגול ה"דברים שעשו חללו וסרו ויקומו לנגחו. ויסתחו. ותחלות קול ענות חכמי אומה. גבורת מלחמה חור יב"ו ע"ל. ענות. ב' קול ענות. יום ענות אדם נפשו. שזה הענות לא נתכפר לה. ויאלך מידו. חסר יו"ד שכפרו יו"ד הדברות. ועברה בעגיים פסל בתורה. ו"כפעמים ת"ענה יו"כמאלי. כי ב"ע אותיות ערב בערב רב נחמו לה לעשותו: פרוש הוא חלבי יהיה פ"ועי' מה מצינו עמוד אף ע"ל מעמלת: תכפרה

אמרי נועם

ויסב־ר מותם תחת ההר נשא ק"ל כענינו וכו' מין זה ק"ל כיון שעשו תשובה מיון כמו פשופרים לנחרי ותי' מה ענין קדשים לתכלת התורה עמוד תיתם לעה לא נסחק"ל זה לאמלה בחסתר לו לנ"ר ענו' ומיהו י"ל מכאן שמין לריין לא מה שעינו רוחות יו"ל לפי ערה מותיות של עשרת הדברות פירש' בחוזר לפיקן ישרים: שיתו מיה חדנו וגו' ומ"ל ולא מדין לא נוה התקוס וכיאור מה תעם לדרוש עש"ז ו"ל כיון שנוס בתקוס ונכח לאלהים ונומר סתם חיינו הדינה מן קשה מחמר כה מחר"ם והיכן מחר יו"ל לפי שעשם לו לא חשבו ונעשו עדים על אותם שעבדו ע"ל וכדי יה העדי תהיה בו ברחוקה לכן חמר משה שיפו מים חיינו הדינים כי עליכם סעמה לפי אחתם עדים:

מ"ע ספורנו

ויראם את העגל ומחולות ויחר אף משה: כשראה שהיו שמחים בקלקל שעשו כעכין כי רעתכי לו תעלוני וכזה בתרגום ונוסח שיוכל לתקון בתשובות בתוכן שיחזרו לתשובה ויהיו רחוים לחוקן בלוחות. הנחת עליו חטאה גדולה. שעשו בקלקול בחחולות אפני שקבעת להם חג ליום הכפורים וזה הוא רמז כן הכפש ובתרגם שעשו בעגל ועל זה בקש רחמי' יותר בחיינו אתם חטאתם חטאה גדולה וכן בתפלתו אחר מכן אם הכפר הזה חטאה גדולה וכן כפר־בלם עדה עדות בזכיר עון ופשע וחטאה וכן בתפלתו אם ובלחת לעוונו ולחטאתנו ולכן אחר לא על פי שקלולו עליך להכריחך לעשו להם העגל מה עשו לך שהוכרחת לכנוס להם לים הכפרת שזאת היתה קנת המחילות שעשו בחטת העגל שהיתה רעה מעשיהו: כי ברע הוא. שכבר היו בענין רע נמחים לגלולי מצרים: ואומר להם לחי והכי אתתי הדבר לנחנע שמין הכ מוכן: בתעריקו. ויתנו לי. והם התנכנו הזהב במחיות: ואשליכהו באש. בקשתי לחתר את הדבר והשלכתי את הזהב באש כולת תמקולות הנורתי: הכריחות להתיון את הזהב: וישם העגל הזה. כלתי פעל: בהתלבתי. ולא הפתיעו שתשבו אני כהבריהם כי אתנם כמו כמתרו ויעשהו עגל מסכה לא אמר זה על אהרן אבל רצונו עשה אותו העושה כעגין ונתן את ידו ונחם ברזונו ונתן המקריב ונחם הבוחם. וכן הפיל בתחרו אחר עשה העגל אחר עשו אהרן שהיו הלוים: כי עשה אהרן שפרע הוא. בפרעה אמר לו אל תעשה אהרן שפרע הוא: ויעשו בני לוי ולא כל בני לוי:

הזקוני

והלוחות מעשה אלהים המה. כלומר כמה דבר נדו אסרו. ומקולות. פלולי כתו הלוחות ומקולו. ויאלך מידו. תשם כמו כמרלו את העגל ולא היה בו כח לסבלם והפליכ רמו' מתנו קנת כדי שלא יוזק ברגליו בנפל: ויסנר אות. מקת ההר. נפי שהיו אסרות אות ט"ת מהלפלפ ביתלנם עם הכעם שהיה מרוי בוכנ והוכיח בסכיות לעשן ישנו כדי להסלים בהם כל המחיות ומכולו: ויטרוף בלם יש דבר שיוסן בלם עם הזה ומיל שיטרף הזה. יהיה שמו לעולם ולא יחזה לה"ו שוב והב: ויסק את בני ישראל. לפי הסבר לא בחכון להסקיתן אלא לפי הבנ העגל ולבטלו מן העולם אבל בשעתו מן המים שבכור בו נראה בחלו שתוכו ורחיה לדבר שהרי כתיב בפר' עקב ואכנת אותו שמון ולא כתיב ואסק את בני ישראל. כי ברע הוא. במסבה רע. ואם לא שמיתי להם את המיתה לבם תלך והבנ' היה לא לערה באסרונה: ולא העגל בזה. נגזר בפעולתו דנעשה ולא לגרוף כלי פי' הפיך הזהב: והשליכו. נדפוס ולא הבם בנת: כי פרוע הוא. בעל מחנות בורלו לשון לתה תפריעו את העם מעשיו: בני לוי לפי הפסק ע"י שהיו בני לוי קרובים של משה לא הסכימו להעמי מנהי בתקומו: כה אמר. והיכן אמר ונגש לאלהים ישרם: כשלשת אלפי איש. לפי הסומו אותם ג' אלפים נשכונו לע"ל ולכן נהרגו שלישם היו כדלן עיר הנדפת: מלאו

רלבג

בגדי הכהונה על כשרם נזולת מינים ככר כתכלר זה הפרש בשני מזבחים: **השרש** הנ' הוא שרש מדבקי כתים אשר יקראו כהם נגד המים שנ' ונתת שמה מים ומרים שיהיה נכלי ההוא כשעור שיהיה בו כדי לקדש מתנו אהרן וכניו אמר מתנו אהרן וכניו מתנו את ידיהם ואת רגליהם והנה היו אהרן ואלעזר ואיתמר ופינחס ככר כתכלר זה הפרש בשני מזבחים:

ואתה קח לך בשמים עד קח לך סמים:

ביאור המלות וקצת דברי זאת הפרשה:

בשמים ראש עכינו כמו ראשי כשמים והרגון בו הפשונים שבהם. מר דרור מעם מלות שקלים. ר"ל מעקל מעם מלות שקלי' כתו שאחר כנוף הענין וקדה מעם מלות בשקל הקדש. וקנמן בשם הוא הקנמון ואולם אחר בשם לפי שים מתנו שלינו בשם. ואתי שתדע כי שקנמן בשם הוא שם ב"ל מעם מלות שקלים שלם היתה כוונת התורה ולא יקשו מעמנו כי אם מלאים ומעטים שקלים היה ראוי שיאחר ונקנמן בשם מעכיתו ר"ל ומעטים הר"ל לו מקנמון בשם ר"ל. וסכה הרגון בלחרי וקנמן בשם מעכיתו ר"ל שיהיה מם שיקשו מעכיתו ר"ל מקלים ורבקה התור' שיקל הקנמן בשם בשני מעטים כדי שיהיה מקלו ניוסף מעם על מעקל המור דרור והקדה כי יהיו בו שתי כהרעו' וזה כלו מהכמת המורה בגלת הסרכבה מתהיה בלומן הייסר מלם אל מה שכוון בה מטוב הריח והקיים ולא נוכל לעמוד על אומן הקטרה בגלת הסרכבה מנד קנורנו ביודעת מבני הלבנים ומבא הבנוב מהם ומלך קנורנו ביודעת מה שכוכה בו התורה בגלת הסרכבה. וקנה בשם הוא הקנה אלא שים מהם שלינו בשם ומעכו יעקב שקל ר"ל שקלים. וקדש הוא הקדש. ומקן זית הין. שמור הבין' ב לענין בני מה שנמנאר מנד הורלת הנדר והנה היה שורה אלו הסמתנים בשים נדרך שיבנו בהם ריחם ולא"כ היה נותן בהם בשים הין שמן ומכל בשים כלם עד שיכלו בשים ויאחר הבקות בשמן וזה בשמן היה בתכלית מטוב הרים והוא הבקרא שמן המשחה כי מתכו יעשה כל הנוכרים הנכנסים בנבול הקדושה ומעלה ובו נמשח אהרן ובניו והיו נמשחים לדורות הכהנים הגדולים ומשוח מלאכה ומלכי בית דוד מי שהיה נמשח מהם אלא הכהן הגדול מעלת מי שהיה נמשח בה. כל הבינה בהם יקדש. רוצה לומר מהדברים הראוים להם כי הם אחר לאמר ומזה המקום למדני שכתו שהשונה מקדש הראוי לו אף על פי שנמכל כן הענין בכנס המזבח וכן כל כלי המזבח וכל כלי הקדש מקדשין הראוי להם בכר בקבאר זה מזה המקום. שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם. ר"ל זה שעשהו משה כי אולנו לא נעשה ולא יעשה זה יתבאר מתה שאומר ומה שיהיה כוונה שיעשה שמן המשחה עתיד בזה הראוי היה ראוי בקבוצתו שתבאר אבל נעשהו למו כמו שאמרה בענין הקטרת. הקטרת אחר מעשה בשמוכתם לא תעשו לכם והיא

אבן עזרא

והלוחות. קדמונינו אמרו כי נגזרו לאותם בכח כאחר פירשתי בראש ספר בראשית ולפי דעתי כי פי' מעשה אלהים שם ו בכח כמלאכת הרקויה בבראי' והזכי' זה בעבור שהגייס פסלם משה יש אומרים כי חרות כמו חרוש ויש מהפכים אותו חתור והנכון שמין חבר לו אולי הוא כדמות: ויאמע יהוה. שנאמר בתחתית ההר: ברעה. מגזר תרועה כמו אמר דעי שהוא מן ידע ככה יאמר מן רעה ירע וכמוהו למה חריעו ריע: ויאמ'. אמר הגאון כי גם אלה דברי יהושע ולפי דעתי שהם דברי משה והעד הכתוב אחריו ויהי כאשר קרב אל המחנה: אלוהי. שם כמו גבורה: קול ענות. כמו גגיות וזהו ויקמו לנחק: וירא את העגל ומחולות. וה"א העגל מסרת בעבור האחרת כמו וירא את העגל והמחולות סביביו ומרוב קנאת משה שבר הלוחות שהיו בידיו כמו שבר עדות והנה קרע שבר התנאים וזה היה לעיני כל ישראל כי כן כתוב: ויקח את העגל. י"ה כי ויסרוף כמו ויהך באש ואין צורך כי יש דבר שיוסף באש עם הזהב ומיל ישרף ויהיה שחור ולעולם לא ישוב זהב וזה דבר מכוסה והמת הוא: ויזר על פני המים. הם מי נחל יורד מן ההר ולזה שיתה כל ישראל מהלה המים וזה היה כמו ומן העפר אשר יהיה בארץ' התשב' יקח הכהן ונתן אל המים והנה המים חדשו לות בעובדי העגל בפניהם הו שלבתה בעגם כי לולי זה מיך הבינו בני לוי עובדי העגל מי היו וכבר אמרנו כי היו מעטים שהיה מחשבתם רעה ומחשבת הכל לטובה היתה כפי סברת'. ויאמר. הנה משה שאל לאה הולך אהרן בעשות העגל: ויאמר אל יחר אף אדני. בעבור גודל מעלתו וכבר פירשתי כי ברע הוא וכבה ויאמרו לי ואומר אליהם: וירא משה את העם כי פרוע הוא. כמו בחין חזון יפרע עם והפרעו כל עלתי. ואל לשמלה שם התיהר תחת שם הפיעל להיותם שחץ ודופי ודבה: בקמיהם. כמו רבים קמים עלי אף מן קמי דרך קלרה והרגש הרמית כדרך והנה קמתם תחת אבותיכם. ויעמוד משה. ככה המנהג בכל מחנה כיעמוד במקו' אחד כמו שנה לעשות סוכות ולהיות שערי למחנה כי אין צור לשוס יד מחוץ למחנה: מי ליי. יגש אלי הו יקרב או יבא או יתאסף: בני לוי. שהם ממשפחתו: ויאמר. מעם הלהי ישר' בעבור שחשבו עובדיו שהוא ע"ל: והרגו איש את אחיו. אפי' יהיה אחיו ורעים פירשו האומ' לאחיו ולאחו על זה המעשה והוצרכו לפרש אחיו ואחו אבי האם ואין צורך כאשר אפרש במקומו: ויעשו בני לוי ולא כל בני לוי:

ויאמר

ד' ל'

ד' ל'

ד' ל'

מלאו ידכם · אתם ההורגים אותם בדבר זה תתחנכו להיות כהני' למקום: כי איש · מכם ימלא ידו בבנו ובאחיו: מכפרה בעד חטאתכם · אשים כופר וקנוח וסתימה לנגד חטאתכם להבדיל בינכם ובין החטא: אלהי' זהב · אתה הוא שגרמת להם שהשפעת להם זהב וכל חפצם מה יעשו שלא יחטאו משל למלך שהיה מתאכל ומשקה את בנו ומקשטו ותולה לו כיס בגוארו ומעמידו בפתח בית זונות מה יעשה הבן שלא יחטא: ועתה אם תשא חטאתם · הרי טוב מיני אומר לך מחני · ואם אין מחני · ה מקר קצר וכן הרבה: מספרך · מכל התורה כולה שלא יאמרו עלי שלי' הייתי כדי לבקש עליה רחמים: אל חטא דברתי לך · יש כאן לך אלא דבור במקו' אליך וכן לדבר לו אל אל אדוניהו: הנה מלאכי · ולא אני: וביום פקדי וגו' · עת' שמעתי אליך מלכות' יחד ותמיד תמיד כשאפקוד עליה' עונותיהם ופקדתי עליה' תעמו מן העון הזה עם אחר העונות ואין פורענו' בהם על ישראל שאין בה קצת מפרעון עון העגל: ונגף יי' את העם · מיתה בידי שמי' לעדי בלא התראה: לך עלה מזה · ארץ ישראל גבוה' מכל הארצות לכך נאמר: עלה: דבר אחר כלפי שאמר לו בשעת הכעס לך רד א אמר לו בשעת רצון לך עלה: אתה והעם · כאן לא נאמר ועמך: ונרשתי את הכנעני וגו' · שאה לומו' אם והגרגשי עמד ופנה מפניהם מאליו: אל ארץ זבת חלב · ודבש · אני אומ לך להעלות: כי לא אעלה בקרבך · לכך אני אומר לך ושלחתי לפניך מלאך: כי עם קשה עורף אתה · וכשאכנתי בקרבך ואתה ממרי' בי מרבה אני עליכם זעם: אחלך · לשון כליון: והדבר הרע · שאין הסכינה שור' ומהלכת עמה: אים עדיו · מהר מורב כתרים שנתנו להם בחור כשאמרו נעשה ונשמע: רגע אחד אעל בקרבך · אם אעלה בקרבך ואתה ממרי' בי בקשיות ערפכם אזעוס עליכם רגע אחד שהוא שעור זעמו שנאמר אבי עליכם רגע עד יעבור זעם ואכלה אתכם לפילך טוב לכם שאשלח מלאך: ועתה · פורענות זו תלקו מיד שתורידו עדיכם מעליכם: ואדעה מה אעשה לך · בפקודת אשר הפקדתי עליכם: לעשות לך:

חמישי

אנא אמרו בפסוקי דזמרה מוצאת לתיבה

נחה לי וחה כתה

לג

הכנעני ואחר"ם ואל"ם יעמ"ר וגו' ולא"ן נד אחר הכולן זה ונפתלי

ל ה ל ל ל

ל"ב ל"ג ל"ד ל"ה ל"ו ל"ז ל"ח ל"ט מ' מ"א מ"ב מ"ג מ"ד מ"ה מ"ו מ"ז מ"ח מ"ט נ' נ"א נ"ב נ"ג נ"ד נ"ה נ"ו נ"ז נ"ח נ"ט ס' ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ע' ע"א ע"ב ע"ג ע"ד ע"ה ע"ו ע"ז ע"ח ע"ט פ' פ"א פ"ב פ"ג פ"ד פ"ה פ"ו פ"ז פ"ח פ"ט צ' צ"א צ"ב צ"ג צ"ד צ"ה צ"ו צ"ז צ"ח צ"ט ק' ק"א ק"ב ק"ג ק"ד ק"ה ק"ו ק"ז ק"ח ק"ט ר' ר"א ר"ב ר"ג ר"ד ר"ה ר"ו ר"ז ר"ח ר"ט ש' ש"א ש"ב ש"ג ש"ד ש"ה ש"ו ש"ז ש"ח ש"ט ת' ת"א ת"ב ת"ג ת"ד ת"ה ת"ו ת"ז ת"ח ת"ט

ויאמר משה מלאו ידכם היום ליהוה
כי איש בבנו ובאחיו ולתת עליכם
היום ברכה: ויהי ממחרת ויאמר
משה אל העם אתם חטאתם חטאה
גדלה ועתה אעלה אל יהוה אולי
אכפרה בעד חטאתכם: וישב משה
אל יהוה ויאמר אנא חטא העם הזה
חטאה גדלה ויעשו להם אלהי זהב:
ועתה אם תשא חטאתם ואם אין
מחני נא מספרך אשר כתבת:
ויאמר יהוה אל משה מי אשר חטא
לי אמחנו מספרי: ועתה לך נחה
את העם אל אשר דברתי לך הנה
מלאכי ילך לפניך וביום פקדי
ופקדתי עליהם חטאתם: ונגף
יהוה את העם על אשר עשו את
העגל אשר עשה אהרן: פ
וידבר יהוה אל משה
לך עלה מזה אתה והעם אשר העלית
מארץ מצרים אל הארץ אשר
נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב
לאמר לזרעך אתננה: ושלחתי
לפניך מלאך וגרשתי את הכנעני
האמרי והחתי והפרזי החוי והיבוסי:
אל ארץ זבת חלב ודבש כי לא
אעלה בקרבך כי עם קשה ערף
אתה פן אכלך בדרך: וישמע העם
את הדבר הרע הזה ויתאבלו ולא
שתו איש עדיו עליו: ויאמר יהוה
אל משה אמר אל בני ישראל אתם
עם קשה ערף רגע אחד אעלה
בקרבך וכליתיך ועתה הורד עדיך
מעליך ואדעה מה אעשה לך:
ויתנצלו

ואמר משה קריבו ידכם היום ליהוה כי איש בבנו ובאחיו ולתת עליכם היום ברכה · ועתה כמעט רגע · וכעברתו לא עזבנו ומעת היסר התמיד: אנא ה' מלון בתרי טעמי פי' דמשרת מונח לתיבתו וסי' בפרשת ויגש בפסוק אל תעצבו: אל אשר ה' וסי' ועתה לך נחה את העם · והתנחלתם את הארץ בגורל · ואיש אל עבר פניו ילכו · קרמא' · בכאם הכהנים · ותאמר רות אל תפגעוני בי: ד' סבירין והנה ואינון הנה יסי' הנה מלאכי ילך · הנה ערשו ערש ברזל · הנה כסה את עין הארץ · ואם לא תעשון כן הנה חשאתם ליי' · ודבר יי' י' דילוג לאמר וסי' לך רד כי שחת · לך עלה מזה אתה · אחרי מות שני בני אהרן ברר סיני דושבתה · במדבר סיני דריש סיפרא · והברו · במדבר סיני דפסח · בערבית מואב דכי אתם עברים · וחברו · בערבו · דונתנו ללוי · בעצם היום הזה: העלית ג' וסי' לך עלה מזה · ועמדו מצ"ים כי · יי' הגלית מן שאול: ההיי והיבוסי' וסי' כי ילך מלאכי · ושלחתי לפניך מלאך · כי ההרים תהרימים · ויהי כשמע כל מלכי · בהר ובשפלה · אתברו את הירדן · דכיה יהושע · כל העם הנותר · דמלכים · ושאר והחוי והיבוסי: שתוד' מלעיל וסי' ולא שתו איש עדיו · שית שתו השערה · אש · סביב שתו עלי · מיקשים שתו לי סלה: עדיו ג' וסי' ולא שתו איש עדיו · וצבי עדיו לגאון · עדיו לבלום · אנ"ך: דורד ג' וסי' עדיך מעליך · הורד אותם אל המים · באף עמי' הורד אלהים · אנ"ך: ואדעה ו' נמסר בסדר מקץ:

ויתנצלו ולתת ה' וסי' ולתת להם צדה · עליכם היום ברכה · ולתת אויביך לפניך · ולתת לאיש בדרכיו · ולתת את העיר הזאת כתפת · ועתה כמעט רגע · וכעברתו לא עזבנו ומעת היסר התמיד: אנא ה' מלון בתרי טעמי פי' דמשרת מונח לתיבתו וסי' בפרשת ויגש בפסוק אל תעצבו: אל אשר ה' וסי' ועתה לך נחה את העם · והתנחלתם את הארץ בגורל · ואיש אל עבר פניו ילכו · קרמא' · בכאם הכהנים · ותאמר רות אל תפגעוני בי: ד' סבירין והנה ואינון הנה יסי' הנה מלאכי ילך · הנה ערשו ערש ברזל · הנה כסה את עין הארץ · ואם לא תעשון כן הנה חשאתם ליי' · ודבר יי' י' דילוג לאמר וסי' לך רד כי שחת · לך עלה מזה אתה · אחרי מות שני בני אהרן ברר סיני דושבתה · במדבר סיני דריש סיפרא · והברו · במדבר סיני דפסח · בערבית מואב דכי אתם עברים · וחברו · בערבו · דונתנו ללוי · בעצם היום הזה: העלית ג' וסי' לך עלה מזה · ועמדו מצ"ים כי · יי' הגלית מן שאול: ההיי והיבוסי' וסי' כי ילך מלאכי · ושלחתי לפניך מלאך · כי ההרים תהרימים · ויהי כשמע כל מלכי · בהר ובשפלה · אתברו את הירדן · דכיה יהושע · כל העם הנותר · דמלכים · ושאר והחוי והיבוסי: שתוד' מלעיל וסי' ולא שתו איש עדיו · שית שתו השערה · אש · סביב שתו עלי · מיקשים שתו לי סלה: עדיו ג' וסי' ולא שתו איש עדיו · וצבי עדיו לגאון · עדיו לבלום · אנ"ך: דורד ג' וסי' עדיך מעליך · הורד אותם אל המים · באף עמי' הורד אלהים · אנ"ך: ואדעה ו' נמסר בסדר מקץ:

חזקוני

מלאו ידיכם היום · כבר נתמלאו כל יד ויד שלכם להיותכם משרתי הקב"ה שהרי אין בנינו ובאחיו שאתם ידיכם לשם שמים וכן משמע התרגום ואין לומר מלאו ידיכם להנף שהרי כבר עשו כדברי משה: ולתת עליכם היום ברכה · מכאן וכן בני לוי לברכת משה בברכו אל בני ישראל ברכה תמ"ש שנברו את הירדן שנאמר ויברכם ויאמר אליהם אני היום בן מאה ועשרים שנה לא אוכל עוד לצאת ולבא ויי' אמר אלי לא תעבור את הירדן הזה: ולתת עליכם היום ברכה · בזה שהיה הנביא מתפלל בעדם ומבקש רחמים: ואיש בבנו ובאחיו

בעל הטורים

ודבר הים אל העם. בגיטין שהוא מסבר לו סיפור: ויאחר אחי אעבור כל עובר על פניך וקראתי בשם יי׳ לפניך. בגיטין שהבא״ה נתעטף כשליח צבור: והיה כל מבקש יי׳ יצא. מכאן שצריך לרוס לגלות בדי שילמוד תורה. והזכו את בניהם אחרי אלהיהם. וסמיך ליה אל״י מסכה. רמז שיעבוד מצרים ומפכלת לע״ז וגם עבוד מצרים ומזרות לגלמי ע״ז כדכתיב. וחזקי בם: כמה את תם המצות נתלהי מסכה. לומר שם ע״ז אסור. הבאה כתוך נפשם: ולא ירחם עני ריקם. וסמיך ליה ששת ימים. לומר דאין בדברים ביום עוב: ונדבות קרבים ביום עוב: כן

אמרי נועם

והיה כגלות משה וגו׳ ודבר הבם וגו׳ ופשרתו יהושע בן נון נער. תתנמי שר הבנים מן מלוף מו בן פלך בשהות הולך לאחר בית המלך הכל מבינים׳ מחריו על שתגיע לאחר בית המלך. והתנמי הבני הוא שכאשר יגיע הבר אל מחר המלך המלך יוצא לקראתו ומקבל מתנו בכבוד גדול והתנמי הבנים הוא שהמלך לוקח ענה עמו לבדו מה שמינו פיוסה פס שים מדם והתנמי הרביעי הוא שבשבר מחבר המלך אל ביתו גדולי המלכות מתקנים והולכי עמו. כל אלו התנמים נתנאו במשה רבינו הבשלה מהם בעיר עליו הכתוב והל׳ מבר ענותנותו לא רצה לקבל מותו הראשון שהבל היו מבינים בו כשהלך לאל׳ המלך שב׳ ובביאו אחרי פשה הבני שהמלך יצא לקראתו שב והיה בבית משה וגו׳ הבלעדי מדבר פמו לבדו בלי מתנמי שב׳ פני׳ בפנו׳ וגו׳ הרביעי שהחזירו עמו כל מרי המלך בעיר הכתוב שלא רצה משה לקבל זאת הגדולה מבל מנותנותו ולזה אמר ויפרשתו יהושע בן נון נער וגו׳ ר״ל לא היה רוצה שילוהו שום אדם בהליכתו ובחזירתו והיה מבוה שלא יתיש מתוך האהל והיה הולך בבית ומיד׳:

מ״ע ספורנו

וקרא לו אהל מועד. לחודיע שגם יועד אלת ר׳ ית׳ ולא בתחבה ישראל: פנים אל פנים. ולא מופל ונלוי פנים אבל בשורה מעשתה בחושיו: כאשר ידבר איש אל רעהו. ולא בחידות: לא יתיש מתוך האהל. לתנות שלא יכנס שם אדם מישראל אפני שהיו כלם נוסני׳ לו והשקום היה תוכן לשריית שכינה בשנין אל תקרב הלום אל לעשה בהיותו לו בלתי מוכן בהשפיע לעקום: ראה. הבנת ולא תשתיר פניך מתנו בזאת: אתה אומר אלי הבל את העם הזה בשאתר׳ לי לך מלה מזה ואתה והעם: ואתה לא הודעתני את מי תשלח עמי. הבני אם אתה אומר אלי לשלח מלאך אין הודעה שאין אני יודע בה: ואתה אמרת ידעתיך בשם. הבני אדם בעם חשיבות שהרי אמרת לי הנה אנכי בא אליך בעבור שאתה חן בעיני: ועתה. אם אמת שמצאתי חן בעיניך הודיעני נא את דרכיך מה שכר אתה נותן בעיניך: ואתה. אם אמת שמצאתי חן בעיניך ופתרון למען אמצא חן למען אמצא חן בעיניך: ראה כי עמך הגוי הזה. ראה אם אמר לי אל תעלני מזה: ובמה יודע אפוא כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך. הבני

גם את הדבר הזה. שלא תשרה שכינתי עוד על אומות העולם אפשה ואין דבריו של בלעם על ידי שריית שכינה אלא נופל וגלוי עיני׳ כנגו והלי דבר יגונב שומעין על ידי שליח: ויאמר הראני נא את כבודך. ראה משה שהיה עת רצון ודבריו מקובלי׳ והוסיף לשאול להראותו מראית כבודו: ויאמר אני אעביר וגו׳. הגיעה שעה שתראה בכבודי מה שאראה אותך לראות לפי שאני רוצה צריך ללמדך סדר תפלה שכשנגרכת לבקש רחמים על ישראל הזכרת לי זכות אבות כשבור אתה שאם תמה זכו׳ אבו׳ אין עוד תקוה אני אעביר כל מדת טובי לפניך על הגור ואת׳ נתון במערה: וקראתי בשם יי׳ לפניך. ללמדך סדר בקשת רחמי׳ אף אם תפלה זכות אבות וכשדר שאתה רוא׳ אותי מעיטף וקורא ג׳ עשרה מדו׳ הוי מלמד את ישראל לעשות כן ועל ידי שיזכירו לפני רחוס וחנון כי רחמי׳ לא כליס: וחנותי את אשר אחן. אותן פעמי׳ שהרצ׳ לחון: ורחמתי. עת שאחפוץ לרחם עד כאן לא הבטיחו אלא עתיס אענה ועתיס לא אענה אבל בשעת מעשה אמר לו הנה הנכי כורת ברית הבטיחו שאינן מוזרות ריקם: ויאמר לא תוכל וגו׳. אף כשאעביר כל טובי על פניך איני נותן לך רשות לראות את פני: הנה מקום אתי. בהר אשר אני מדבר עמך תמיד יש מקום מוכן לי לצורכך שאטמיכך שם שלא תזוק ומשם תראה מה שתראה זהו פשוטו ומדרשו על מקום שהשכינה שם המדבר ואומר המקום אתי ואינו אומר הני במקום שהקב״ה מקומו של עולם ואין עולמו מקומו: בעבור כבודי. כשאעבור לפניך: בנקרת הצור. כמו העינו הנגשים ההם תנקר יקרו׳ עורבי נחל הני קרתי ומתיתי מים גזרה אחת להם: נקרת הצור. כריית הצור: ושכותי כפי. מכאן שנתנה רשות למחבלים לחבל והרגומו וחגין במימרי כנוי הוא לדרך כבוד של מעלה שאינו צריך לשוכך עליו בכף מתש ואעדי׳ ית דברת יקרי כשתסתלק הנהגת כבודי מכנגד פניך ללכת משם ולהלן: ורחית את אחורי. הראהו קשר של תפילין: פסל

אחרים הוי מן שהחיין דהכרח׳.

ויאמר יהוה אל משה גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה כי מצאת חן בעיני ואדעך בשם: ויאמר הראני נא את כבודך: ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך וקראתי בשם יהוה לפניך וחנתי את אשר אחן ורחמתי את אשר ארחם: ויאמר לא תוכל לראות את פני כי לא יראני האדם וחי: ויאמר יהוה הנה מקום אתי ונצבת על הצור: והיה בעבר כבודי ושמתיך בנקרת הצור ושכתי כפי עליך עד עברי: והסרתי את כפי וראית את אחרי ופני לא יראו:

ויאמר אעביר ג׳ וסי׳ אני אעביר כל טובי ׳ לו היה רעה ׳ ואת רוח הטומא׳: וחנתי ב׳ וסי׳ את אשר אחן לבני בטני ׳ כפי בכפי ט׳ וסי׳ והסרתי את כפי ׳ ושכתי כפי עליך: ואשימה נפשי בכפי ׳ דשפטים ׳ ואשים נפשי בכפי ׳ דשמואל ׳ ונפשי אשים בכפי ׳ דאיוב ׳ וגם אני אכה כפי אל כפי ׳ ב׳ בו ׳ הכתי כפי אל בצעך ׳ נפשי בכפי תמיד ׳ ופני ג׳ וסי׳ ופני לא יראו ׳ יסב אל ביתו ופני לא יראה ׳ פני ארצה ׳ אג״ך ׳ יראו ה׳ וסי׳ את חג המצו׳ תשמ׳ יופטר חמור תפדה בשה ׳ ויאריכו הבדי׳ ׳ והבירו ידד״ה ׳ ופני לא יראו:

ויאמר

ויאמר יי׳ למשה אף את הדבר הזה אשר דברת אעשה כי מצאת חן בעיני ואדעך בשם: ויאמר הראני נא את כבודך: ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך וקראתי בשם יי׳ לפניך: ויאמר לא תוכל לראות את פני כי לא יראני האדם וחי: ויאמר יי׳ הנה מקום אתי ונצבת על הצור: והיה בעבר כבודי ושמתיך בנקרת הצור וסכתי כפי עליך עד עברי: והסרתי את כפי וראית את אחרי ופני לא יראו:

ואמר

ואמר יי׳ למשה אף את הדבר הזה אשר דברת אעשה כי מצאת חן בעיני ואדעך בשם: ויאמר הראני נא את כבודך: ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך וקראתי בשם יי׳ לפניך: ויאמר לא תוכל לראות את פני כי לא יראני האדם וחי: ויאמר יי׳ הנה מקום אתי ונצבת על הצור: והיה בעבר כבודי ושמתיך בנקרת הצור וסכתי כפי עליך עד עברי: והסרתי את כפי וראית את אחרי ופני לא יראו:

אמרי נועם

הראני נא את כבודך. וכתיב ויאמר משה פניו ה׳ל׳ הו׳ היה ירא להביט אלא היה סותן על עצמו אבל כאן בכל היה נהוג עם הסטנה:

מ״ע ספורנו

את כבודך. אין יפסד מנינו׳ כל נמצא מתמלותיך אם הוקר היתה בינינו כחמרת אלא כל הדרן בכולו: אני אעביר כל טובי על פניך לא יתבנא זה אלא בדרך הוכלתי מוקן כי אמנם אעביר כל טובי כל כבוד: וקראתי בשם ה׳ לפניך. הנה קרא בשם ה׳ הוא הרחוקים ומלאה פנינות הכל ית׳ וזרכי טובו אחר אם כן אני אעביר כל טובי על פניך בחוקן שאם היו פניו הנכתן מספיק לזה היית מעיב כל הנוכן ומם זה אליתך להוסיל קצת דרכי טובי שנידיעתם תקנה אינו יכולה תמיכתו כאחרל ויתינב בתו שם ויקרא בשם יי׳: וחנתי את אשר אחן. אתן לון אותו הוא מדרכי לתת לכל אונה חן בעיני שהוא בשפע רב כלתי שם כלית וכלתי ניות עין: ורחמתי את אשר ארחם. ארחם עליך שלא תמות לנגה ברק כבודי כתו מדרכי ליחס על כל הנון ואמרו לכן כאתרו ונכותי כפי עליך עד עברי: ויאמר לא תוכל לראות. לא היה זה נמנע מתוך מפני אבל מפני חסרון הספתי אבל מפני חסרון קבלתך אלא תוכל לקבל את שפע אור: הנה מקום אתי. מקום מוכן לבריות אלהים בחיים ז״ל (מגלה ברק ההורם) על פערה שעשלה בה משה ואליהו שהיא אני׳ דברים שנגרמו כין הסתפות: ורחית את אחורי. תראה אין תהיה פעלת כל מה אל אשר ממני: ופני לא יראו. אבל לא יהיה גרה׳ אבל אולתי אין מעניותי ישפע פניות כל נמצא כמו שאחלת: ויתינב

אבן עזרא

כבודך. כמו עלמך כי כן כתוב בעבור כבודי על עברי באברהם כתוב ויקרא בשם יי׳ ובני אדם הם הנקראי׳ לעבוד השם על כן אלא בשם דבקה עם השם הנכבד ואין ככה ויקרא בשם יי׳ כי השם הוא הקורא וככה וקראתי בשם יי׳ לפניך: לא יראני קמון כמו ואמר הין ראני להוליאנו ממצרים אם טוב ישבני יי׳. ופי׳ ואי כמו ויאי׳ כי מיד ימות כי מנוח אמ׳ בעבו׳ שראה המלאך מות נמות כי אלהים ראינו גם יעקב אמר כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי ואף כי השם הנכבד וי״ח לא יראני אדם רק יחיה לעולם וזה הפך הלשון ואחריש אומרי׳ כי אלא לא ישרת בעבור אחר וכן הוא לא יראני האד׳ ולא אמי והטעם המלאכי׳: ושכותי. בש״ין אם בסמ״ך שוה הטעם ומפרשים אמרו כי כפי עב כמו על כפים כסה אור הן על כפי׳ מקיתיך ואינו רק כמשמעו: ופני לא יראו. השם הגראים ולא כן ולא יראו פני ויקם כי הזכרים השם הגראים: ונצבת על הצור. הוא ראשם על הצור׳ ונצבת לי שם על ראש הר ואמר שהוא יתיצב שם ובעבור הכבוד הוא ישימנו בעצמו בנקרות הצור כי כן כתוב ושמתיך לא שיכנס הוא מעצמו ועתה הזכיר כלל מעשה הפרשה אמ׳ הנהון כי השם אמר למשה העל את העשה הזה מזה המקום שהטאו בו ובמקום אחר אסלח להם ומשה השיב אם לא

יסוב אפך עתה במקום הזה אל תעלנו מזה והנכון בעיני בעבור שהשם אמר לו ושלחתי לפניך מלאך אז השיב משה ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי אם הוא הכתוב בו כי כמו בקרבו והשם השיבו אני בעצמי אלך והניחותי לך והנה טעם לך כי עמך לבדך אלך ולא אשכון בתוך בני ישר׳ על כן השיב משה אם אין פניך הולכים עם הגוי הזה שהזכיר למעלה ואלה כי עמך הגוי הזה אל תעלנו בלשון רבים והעל הנחמן על זה הפירוש ובמה יודע חיפה כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך הלא בלכתך עמנו והשם השיב גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה כי מצאת חן בעיני ובעבור זה שמח משה ואמר אלך יי׳ בקרבנו הפך כי לא אעלה בקרבך ומשה בקש ראות השם והשיבו כי לא יראני האדם וחי וזהו האמת כי ההרגשות אינם מרגישות רק

המקדים על כן וירא את אלהי ישראל גם ואראה את יי׳ וכן נבואת יחזקאל הכל במראות אלהים. והנה אמר בכאן ראית אחורי ובמקום אחר ותמונת יי׳ יביט ואלה דבריס לריכים פי׳ אחרון והגאון אמר כי הפנים פני האור והמשל פני השמש והאחורים הנשאר מהאור התדבק ב״אחד ואין צורך לכל זאת ולפני שהפרש זה אומר דע כי השם לא דבר עם משה פנים אל פנים רק בארבעים יום הראשונים והלאה ובעבור השם על פניו אז קרן עור פניו כי תחלת נבואתו על ידי המלאך הנראה בסנה ושם כתוב ויאמר יי׳ וכה יי׳ הולך לפניהם יומם כי השליח ידבר על לשון השולח וזה היום שראה משה מה שבקש היה לו כיום מתן תורה לישראל ולא הגיע אדם לפניו ואחריו אל מעלתו וחכמינו אמרו הראה לו קשר של תפילין ודברים נכון רק לא כאשר יפרשוהו חכמי דורנו שהוא כמשמעו כי סוד עמוק הוא: אמר אברהם המחבר כבר פירשתי השם הנכתב ואינו נקרא הוא שם העלם והעל׳ הוא הכבוד וכאשר תחבר מספר כל האותיות יעלה נפנים ושבעים על כן אמרו חכמינו כי הוא שם המפורש וכאשר תחבר מרבע הראשון אל מרבע האמצעי בחמת יהיה כמספר השם ג״כ מחברות החמשה כוכבי לכת גם בחברך הא היות שיבוה האדם בהם בחלי השם יהיה כמספר השם ובחברך מרבעי הזוגות שהם במעלה הראשונה יהיו כמספרם המחברים מחלי השם וכאשר תכפול חלי השם הראשון על החלי אז תמצא מרובעי הנפרדי׳ ובחברך מרובע הראשון ממרבע השניים אז יצאר בחשבון מעוקב האות השג ואם תחסר מרובע השניים ממרבע השלשה אז יצאר בחשבון מעוקב האות השלישי וזה השם הנכבד הוא האחד שהוא בעלמו עומד ואין צורך לאחר לפניו ואם תסתכל מפלאת החשבון שהוא ראש הכל וכל חשבון מהאחדים הוא האחד שהוא הכל על סוד התפלות והתהלות ומעשה והתגדלתי והתקדשתי ועוד אבר בך אחת פלאר והנה האחד אין לו תמונה והוא כדרך כלל לכל התמונות כי מאתו יצאו והנה הגויות העליונות שהם המאורות והכוכבים אין להם פנים ואחור אף כי לנשמת האדם העליונה ואף כי למשרתי עליון אף כי לעליון העליונים והנה האורך בין שתי הקודות והנקודה הקרובה אל הפועל שר הפנים ושר הכח והנקודה האחרת סוף הכח והנועת האדם לפנים והגוף העליון אל הימין ואל המשל אל העליון והנה משה יכול לדעת ולראות בעין לבו איך הבריאות דבקות ביוצר ברהשית הנקרא המורים ומדרך הכבוד אין כח בנברא לדעת זה וזהו כי לא יראני האדם וחי בעבור ריית נשמת האדם עם הגוף והנה אחרי מות המשכיל חגיע נשמתו למעלה גדולה שלא יגיע בי בחיי האדם והנה משה שב כלפי על כן אמר השם ידעתיך בשם כי הוא לבדו יודע הפרטים וחלקיהם בדרך כלל ובעבור כי הנכבד באדמה הוא האדם על כן אורת הכרובים והנכבד באדם יצר׳ על כן דבר קשר של תפילין ועל כן כתוב בשיעור קומה כי השם הוא בורא כל גוף וכל נכבד מהגוף והגבוה מהגוף הוא המקרא ואמר ר׳ ישמעאל כל היודע שיעורו של יוצר בראשי מובטח לו שהוא בן העולם הבא ואני ור׳ עקיבא ערבים בדבר זה וזהו בעשה אדם בצלמנו כדמותינו ודע כי כל הצמחי׳ והחיי׳ בארץ והעוף והבהמה והחיה והרמש וכל אדם קשורים בעליונים כי הכללי׳ קשורים בארבעי׳ ושמונה צורות הגלגל וזהו אחר חלק יי׳ אלהיך הוא לכל העמים והמוסיפי׳ להאיר עיניה מעצם הענין אולי ידענו זה ולא רצו לגלות הסוד לתלמידים והיצד הנאמן ולא חלק להם וידוע כי המחברות הם ק׳ ועשרי׳ מחברות הבגדולה במספר כלם היה אחת והמחברת השנייה היה אחת ועשרי׳ וכנגד׳ מחברת החמשה ככה וזה המספר יצא מהבעה והמחברת הבלשה חמשה ובלשים שגם זה המספר יוצא מהבעה מהברות וכבה מחברת הארבע׳ והנה מחברות הבשה שבעה והמחברת שהיא כוללת המשפחות לכל האדמה כפי מזל כל גבול מהשבעה גבולות שהם כל היסוד ועליה כתוב אתה הלבת כל גבולות ארץ קיץ ורף שהשתנה בכל הגבולות אתה יצרתם ואין הבנוי בא מהשמש רק בעבור נטותה לפאת לפון ודרום והנה המחברת הבניי׳ העליונים במזל בלה היה בכל תשע מהות ובשיש שנה ושנים׳ שהבי׳ ממזל התחברותם הל מזל תשיעי בכל עשרים שנה ככה יתגלגלו שתים עשרה פעמים על מאתים ועשרים שנה ומשם יתגלגלו במספר הזה ובדרך הזה במזלות העפר גם במזלות הרוח גם במזלות המים ואל יעלה על לבך כי הל׳ תולדות הם בשמי׳ ויש חוס בשמש וקור בלבנה ובשבתי הלילה חלילה כי הבריות העליונות נכבדות

רלבג

יתן מעכו על זר. רוצה לומר מעשן המשפה שעשה משה. והנה בכלל כמה שאחר אשר יתן מעכו הכיכה והמשיכה ולזה הוא מבאר שהנותן מעשן המשפה על כהן גדול והדופה לו שנמשש בשמן המשפה בשור שנאחר על זר ואין אלו ורים אלגלו׳. ולא יתפייב עליהם אם לא כן לותם כי הכל ודיס אבל סיכה שנאחר על כשר אדם לא ייכב ומזה המקום יתבאר על הכהן מחנו אפילו כהן גדול עכיס כרת. ולולם השעור אשר יתפייבו בו הוא כדיס כי לא יוכל לאת מהשמן על האנשים שיעשקו שנמן ביפקות מזה השעור ולזה לא יתפייבו בו על הסיכה בפקות מזה השעור והנ׳ בעינן שמן המשפה בשק אינו מעשי ודה כי זה השמן אי זה שהיה שעורו היה מתפייב שיכלה באורך הזמנים ויעבר מעכו בשעי׳ה ולא תסיס אם כן ואת המעוה נוהגת לדורות וזה הענין אנכנו נמצא בהכך כי התורה קראה הכהן הגדול שכהן המשיח ודה לאות כי ראוי תמיד בכל כהן גדול שיהיה משוח בתמידות התורה שהיא נצחית לפי הסדרים התוריים ואם אמרנו שזה השמן לא יכלה הנה זה יהיה בתכלית הכלא שיהיה מה שיסרו מעכו תמיד נשאר על שעור אחד והוא מבואר שלא ימצא בכהן מופת מתמיד ונאמר שכבר ביאורנו באחרה בשני מספר שלשתו׳ השם שכבר יתכן שיתמיד המופת בכנת הנבואה גם לאחרי מותו עליה מחנא שלא סר המן בעות משה כמו שהתבאר בספר יהושע והיה הכן כי מהנבואה נמשך כיל אלגינו הטובה עליו לאת כתוסבע לדברי׳ המקבלי׳ שיתנא להן כמו זה הסגלות הנפלא לו ובזה בלופן היה המן אזר מנגו הנמנעת בשאר קיים באורך הזמנים עם מהירות הפעלות המן עד שהיה נבלה מה שנשאר מזכו לאחר יומו׳. והיה כמשה הנשאר מחנו בשדה כמשה לפי שכבר נתן בו על דרך המופת בשמן המשפה לפי מה שלמשוב רבוני׳ שכבר נתן בו כח שבעי׳ על דרך המופת להתקיים ולשמנו׳ מה שידבק בו מהאויר המתוק ולהשיבו אל שבעו והנה תמצא כי לשמן הלאותות מה לקבול זה השבע עד כי יתמרו בשמן בשאר יתיסן לא יפסר אבל יתיסף שעור מה ולולם הסיים אחר נולת הרבבה היו עוזרים בם כן אל זה כי המופתים בשיעשה השם יתב׳ יבקש להם הסבנו׳ היותר לאותו׳ והנה תמצא כי רבנינו וברוסם לברכה הסכימו בם כן בראש בריתות שזה הענין היה בשמן המשפה על דרך אלא. והנה כיון שהשם יתברך אמר לאות שלא יהיה שמן המשפה אולת זה כדי שתהיה הקדושה נאצלת על מי שנקדש ואת הקדשיה על יד מעשה רבינו אהרן הנביאים שהיה נכנס מכל נולד לנוסיף מעלה בנפש על ואת הקדושה ולאחר שתדע כי בלי שרת יהיו הקדושים אף אל כי אלא נמשכו בשמן המשפה כיון שנשחתו בהן בהלאתן

הזקוני

גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה. שלמרת הודיעני גם את דרכיך וכן עשה בקריאת י״ג מדות: ויאמר הראני נא את כבודך. כמשמע ראיית שכינה ממש: ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך וגו׳. אעביר כל טובי׳ לו היה רעה׳ ואת רוח הטומא׳: וחנתי ב׳ וסי׳ את אשר אחן לבני בטני׳ כפי בכפי ט׳ וסי׳ והסרתי את כפי׳ ושכתי כפי עליך: ואשימה נפשי בכפי׳ דשפטים׳ ואשים נפשי בכפי׳ דשמואל׳ ונפשי אשים בכפי׳ דאיוב׳ וגם אני אכה כפי אל כפי׳ ב׳ בו׳ הכתי כפי אל בצעך׳ נפשי בכפי תמיד׳ ופני ג׳ וסי׳ ופני לא יראו׳ יסב אל ביתו ופני לא יראה׳ פני ארצה׳ אג״ך׳ יראו ה׳ וסי׳ את חג המצו׳ תשמ׳ יופטר חמור תפדה בשה׳ ויאריכו הבדי׳ ׳ והבירו ידד״ה ׳ ופני לא יראו:

ויאמר

ויאמר יי׳ למשה אף את הדבר הזה אשר דברת אעשה. שלמרת הודיעני גם את דרכיך וכן עשה בקריאת י״ג מדות: ויאמר הראני נא את כבודך. כמשמע ראיית שכינה ממש: ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך וגו׳. אעביר כל טובי׳ לו היה רעה׳ ואת רוח הטומא׳: וחנתי ב׳ וסי׳ את אשר אחן לבני בטני׳ כפי בכפי ט׳ וסי׳ והסרתי את כפי׳ ושכתי כפי עליך: ואשימה נפשי בכפי׳ דשפטים׳ ואשים נפשי בכפי׳ דשמואל׳ ונפשי אשים בכפי׳ דאיוב׳ וגם אני אכה כפי אל כפי׳ ב׳ בו׳ הכתי כפי אל בצעך׳ נפשי בכפי תמיד׳ ופני ג׳ וסי׳ ופני לא יראו׳ יסב אל ביתו ופני לא יראה׳ פני ארצה׳ אג״ך׳ יראו ה׳ וסי׳ את חג המצו׳ תשמ׳ יופטר חמור תפדה בשה׳ ויאריכו הבדי׳ ׳ והבירו ידד״ה ׳ ופני לא יראו:

ואמר

קומץ מנחה

פרשת כי תשא

כי תשא אין להקשות איך היו שני מניני שוים כי בסנין ראשון נכלל שבט לוי עמה כי עדין לא נבחרו ולא יצאו מכלל העם ובסנין שני נאמר אך את מטה לוי לא תפקוד: קח לך סמים וגו' ואם נתן בה דבש פסולה. וא"ת היפוק ליה משום רבוי סמנים. וי"ל דברבוי סמני' אין בו מיתה דהא דסרבה בסעלה עשן הייב היינו משום דאינו צורך גבוה דאין צריך רק כל שהוא: את שבתותי תשמורו אמרו רב סלאכים מלוים לו לאדם אחר בוב נא' רע הם צדק ומאריס דברין השמשות זה נכנס וזה יוצא: א"נ שבתותי שמלאכ' המשכן אינו דוחה לא שבת ולא י"ט שנקראת ג"כ שבת: ושמרו בני ישראל את השבת בע"הו לעשו' את השבת לע"הב: כי בשש כ' בורי' היו שיום עליה סן הנין וקשה למה לא הגיד להם אחרון עתות זה. וי"ל דאהרן אם להם ולא שמעו לו א"נ שהי' מחייר' להגיד להם מאיסת חור שהרגו: אך קשה שבגמרא משמע שיום עליה היה סן הנין דא"לכ ישלמו הם' יום אחר י"כ: בהרט מלשון חרט שהי' מתחרט בבה פעמים: שוב מחרון אפך כשאומרים זה בבה"כ מקריבים ה' אלהי ישראל יהוא בגמטריא חר"ג שע"י חר"ג מצות הק"בה משרה שכינתו בישראל ושוב מחרון אפו: להרוג אותם בהרים מקום אשר לא יעבור בו איש ולא ישב אד' שם למע: בל יודע הרבר ולכן הוציאם ממצרי' ולא רצה להרגם שם: ארבה הרבה ואיך יתכן שלא ישאר מזרעם כי אם בית אחר: וישרוף באש וש עשב שיושם באש עם הזהב מיר יושרף ויהיה שחור ולא ישוב לעולם זהב: או מעשה נסים היה וכן שיזר או זם ג"כ הסים היה מעשה נסי שלא ירד הזהב לתהום והיה צף על פני הסים והטעם ששרף באש וזרק בסים כדין חטא המרמז על היצ"הר שדין ביטולו לשרוף באש לה' יהודה ולזרקו בסים לרבנן: ויאספו אליו כל בני לוי וקשה וכי לא היה בכל ישראל עוד סי לה' שבאו אר סיסה ועוד איך נלחמו בני לוי כנגד כל ישראל וי"ל שבני לוי התחילו ואח"כ כל הנרבים אשר לא כרעו לבעל: מחני נא אם אין אתה רוצה לכפר להם מחה זכיותי ותן להם הזכות לכפר בעדם: מחני מספרך שיראה לי גנאי גדו' שהייתי מנהיגם וקרוב אליך ולא הי' כי כח להצילם בחפלתי או יאמרו שלא התפללתי משום שאמרת ואעשה אותך לגוי גדול: אל הארץ אשר נשבעתי כי אלולי השבועה לאבות לא היו ראוי' לבוא לארץ: אל ארץ זבת וגו' כי אינם ראוי' עוד להיות נזונים ע"ר נס רק דרך טבע: הודעני את דרכיך למען ארע להתפלל עליהם כשיהטאו לך כדי שתרחם עליהם: וראה כי עמך כי אין מזל לישראל ולא מלאך רק ה' בדר ינהגו ולמה א"כ תסרם ביד מלאך: ויאמר פני ילכו וקשה א"כ מה השיב משה אם אין פניך הולכים הלא כבר אמר היטב פני ילכו וי"ל שהקב"ה אמר פני ילכו פי' חרון אפי והשיב משה אם אין פניך הולכים ועוברי' אל תעלני מזה: א"נ שהקב"ה אם והניחותי לך ולא להם והשיב משה אם אין פניך הולכים על כלל האומה אל תעלני: והנחתי לדבאו רמז שכל זמן ששם' קיים ירד השם בעצמו אכל אח"כ ירמיה נ"י מלאך לכך בא המלאך אל יהושע וא"ל עמה בארי ולא כיפי משה כי כך היה ההבטחה: לעיגנו

בחלאכתן שנא' ואת כל כלי השרת אשר ישרתו בם בקדש יוציל כי בפעל השירות הם נכנסין בגדר כלי השרת שהם כלי הקדש כמו שזכר בסוף הפרש' ולכה אהרן ובניו לכסות את הקדש למדנו שכיון שנשרתו בם בקדש הם נקראים כלי הקדש. וזהה האופן היו מתקדשים כלי השרת בבית שני כי לא היה להם שמן המשחה ובכלל הנה משיחת הכלים לא היתה אלא לפי שעה כדי שיתיישב יות' בלבם קדושת המשכן וכלי. ואולם אחר שנתיישב בלבם ענין קדושת המשכן לא נצטרכו לזה וכן משיחת כהן הדיוט לא היתה אלא לפי שעה ובזאת המשיחה נתקדשו כל הכהנים הבאים אחריהם זולתי כהן גדול מפני יתרון מעלתו על שאר הכהנים ולזה אמרה התורה בכהן גדול אשר יוצק על ראשו שמן המשחה מגיד שלא יוצק שמן המשחה על כהן הדיוט והנה התועלת בזאת המצוה מבואר:

קח לך סמים עד ויתן אל משה

באור המלות וקצת דברי אלו הפרשיות:

נטף הוא נוטף מעצי הקטף שיצא מהם הצרי. ושחלת. הוא הנקרא בלשון משנה כפרן לפי שהוא חלק ומקשיר כצפרן. וחלבנה. הוא שרף אילנות וריחו רע. ולמדו שקורין אותו גלב"מום בלע"ז. בד בבד יהיה. ר"ל שיקח משקל שוה מכל אחד מהל' סמים שזכר ואולם הסמי' שלא נתפרשו שכלל אותם בשם סמים ידמה שהסמים הם היו ידועים מצד פרטי הסמי' המנכרי' אחריהם וזה דבר ידוע מצד הורלת הנדל הלא תראה כי ההמון יפשו לרוכלי' סמים מודקי' וכיוצו בזה אל הרכבה מיוחדת מסמים לתבל בהם התבשיל וזה מפורסם אצלנו ולזה יהיו הסמים שזכר אחריהם נטף ושחלת וחלבנה זולת הסמים שזכר אחריהם לבונה זכה וכבר קבלו רבותינו איש מפי איש מה היה המובן בשם סמי' בזמן ההוא בזה האופן ואמרו שי"א סממנין נאמרו לו למשה מפיני ואלו הם: הלבנה המכריח בתורה ושור. וקציעה. ושבלת נרד. וכרכום. וקשט. וקנמון. וקלופה. ודומה נ"כ שבשם סמים עם מה שבלה לו יובן מצד הורלת הנדל מהות הסמים ויתכו ההרכבה והנה נתבאר לרבותינו בזה האופן כי יתה ההרכבה בזאת היא בזה התיאור שבאשר יקחון מכל אחד מהלבנה סמים המנכרי' בתורה שבעים חלק לקח מור וקציעה ושבלת נרד וכרכום מכל אחד י' חלק וקשט היה י"ב חלק וקנמון ט' וקלופה ג'. מחולת טהור קדש. הלזן במחולת שיולקו הסמנין באופן שיטל בהם העירוב בקלות להכנס כח כל אחד מהם בכל נוף חברו כמו שיכנס המלח בכל הנוף שיתלחוהו וזה יעלם בהם שהתחזנות והערוב כמו שהתבא' בטבעיו' ואחר טהור להזהיר על הטוהר' וקדש להזהיר שלא יעשוה קטור' מהחולין אבל יקנו הסמי' מהבמי' שהם קדש. ואם עשו הקטורת מן החולין הרי היא פסולה ואין צריך לומר שאם לא היתה טהורה שהיא פסולה. ושחקת מהם הדק. ר"ל מהקטרת המרוקחת. ונתת ממנה לפני העדות. ר"ל במחבת הקטרת שהיו מקטירי' בו מחתה בבקר ובערב. והוא היו מכוון לפני העדות כמו שזכרנו בזה שקדם. והקטרת אשר תעשה בתוכנתה לא תעשו לכם. הדלן בזה שתהיה מלאו הסמנין וזה היתה מהרכבה לא תעשו אותה כי אם לבונה שתהיה קדש ליי' לא שתעשו אותה ואחר זה כיאר שאם יעשה אות' להריח בה שהוא בכונת ואולם אם לא עשית להריח בה כמו שעשה' למסרה לנבור או להתלחד בה פטור. וכן אם הריח בה ולא עשאה אינו חייב כרת כי לא יתחייב כרת כי אם מי שיעשה במתכונתם להריח בה ואולם אופן התכמה מהעשותה מאלו הסמים בזה האופן מהרכבה הנה נעלמה ממנו הסבה ואחשוב שהבונה בזאת ההרכבה שהיה לה טוב הריח כשיקטירו אותה וידלה לה עשן עד מזחם להעיר על הבונה אשר בעבורה היתה הקטורת והנה היה מחויב שתהיה זאת ההרכבה מובנלת באופן אחד מהאופנים ולו היתה באופן אחר היתה מופלת השאלה ג"כ ואולם אמרנו שבבר היה מחויב שתהיה מובנלת כי כל מה שהיה נעשה בזה המקום הנכבד היה לאור שיהיה מובנל לעולם מעלתו הלא תראה כי האנשים רבי המעלה ימצאו פעולותיהן יותר מובנלות עד שימצא בפעולותיהם מה שבקרי יותר מעט. והאנשים הפחותים מאד תהיה רוב פעולותיהם בקרי וכן הענין במצא בכללו כי מה שהיה יותר נכבד היה' הנבלה יות' במצא' בו. והמשל כי הב"ם יות' אתתיים כשתהיה פעולותיה' הטבעיו' מובנלות מסמתים כי אתה תמצא מתים לבים מתין אחד יתחלבו בתכלית החלוף בתפסר עניניהם ובזרעם ולא ימצא כמו זה החלוף בב"ח בתפסר איבריהם ובתפסר הולדות ומה שהיה יותר שלם מהב"ח ימצא יותר אתתי בהנבלה עד שיכלה הענין אל הנרמים השמיימיים אשר בעניו' דבר בקרי אבל כל מה שבהם הוא מובנל ומכוון כבר זכר זה הפילוסוף בזה שאחר הטבע ולזה נראה לנו כי הרבה מהדברי המובנל עניינם מהדברים אשר בתוקדם הנה תהיה הסבה בזאת הנבלתם בזה האופן הנבלתם בזה שיעשה בו מובנל ומסודר מזולת סבה אחרת בזה ואולם תבוקש סבה לענין שהוא לא להנבלה המופלת בעניניו וזה שלא נגזל להעמידנו על אחת אוכן הזכרים מהדברים שהיו נעשים בתקדש ולו תקרנו בסבה זאת הנבלה היה מביא אותנו זה לחשיות רבות ולתיקנו מעמוד על כוונת התורה וזה ממה שלא יעלם לנו שיפלינ החקירה בלבי הדברים ואולם שיעור מה שיקטירו ממנו בכל פעם ופעם לא נתבאר בתורה זולתי מה שיקטירו מחצה ביום הכפורי' שהוא מלא חכני הכהן וכבר קבלו הים מפי הים שהשיעור שנהגו להקטיר מחצה בכל כעם הוא משקל י"ב שקלים וחצי שקל ואולי זהו השיעור הראשון הראוי לעשות בו כמו זאת הקטר' בלאופן שיתנהג ענין הנגע חזק ואולם התועלת המגיע מענין ההקטרה כבר זכרנוהו במה שקדם. ואחלה אותו רוח אלהים כבר ביארנו בראשון מספר מ"י כי כל מה שבשיגהו מהחכמה הוא שופע לנו מהשם יתעלה וזה דבר הענינו עליו התורה בזה הפסוק וזהה המקום יתבאר שמוסבלות השכל המעשי הם גם כן מוסבות לנו מהשם יתעלה ובמה שאמר ובלב כל חכם לב נתתי חכמה הענינו על ענין כללי והו' שזה השפע הופע לנו מהשם ית' לא יגיע לנו אלא אם כן הכנו עצמנו לקבול השפע ההוא וזאת ההכנה תהיה במה שבשיגהו מהמוחשו' אשר הוא שבת קמותנו המוסבלות אחרו ז"ל אין הקב"ה נותן חכמה אלא לחי שיש לו חכמה שנאחר ובלב כל חכם לב נתתי חכמ' וכן התבאר בספר המופת שכל לחידה ולמוד תהיה בידיעה קודמת. והנה אבל זכרתיו ענין עשיית המשכן וכלי בזה המקו' זכר אותה בהלרגה הלאחיה לפי המעשה ולזה הקדים זכר עשיית אוהל מועד לעשיית הארון וזכר שתי המזבחות זה אחר זה להיותם לכוכה אחת בלאופן מה כמו שזכרנו. הסדר' רוצה לומר הסדרות והם הבגדים שהיו מכסי' בהן כלי המשכן בנשאם אותם בלאופן אשר התבאר בפרשת במדבר פינו' אך את הבתותי תשמורו. רוצה לומר השבתות והמועדים כי כל אחד מהם נקראת שבת על שם השבתה מהמלאכה. והנה בא זה הצוי בזה המקום להבות. הראת היה לעמוד על הכונה אשר בעבורה היו עניני המקדש בלאופן שהיו בו כי השבתות הם מכוונים לזאת הכונה בעינה כמו שזכרנו במה שקדם ויתבאר ג"כ על השלמות במה שיבא בב"ה. והשבית היא כי אולי יחשב חושב כי מפני שהקרבנות המובנלים בתורה דומים השבת והמועדים כן תהיה מלאכת בית המקדש השבתות והמועדים ובאה לנו התורה בזה המקום שאין הענין כן והשבה בזה שלא קבעה התור' מועד בעשיית בית המקדש כמו שקבעה מועד בעשיית התמידין והמוספין ומה שדמה להם ולזה לא תהיה עשיית המקדש שביתת שבת ולא י"ם. כי אות היא ביני וביניכם. רוצה לומר שבת בראשית כי הוא תעמידנו על שם שם עלה ראשונה גבוה משאר עלות הנמצאו' ולזה תולנו כי השם יתע' הוא יי' שהוא מקדש אותנו במצותיו להתקדש אליו בחזקת היל. ושמרתם את השבת. ר"ל שלא תעשה בו מלאכה. כי קדש היא לכם. ביארו רז"ל מזה המקום שהמלאכה הנעשית בשבת אינה אסורה אע"פ שכבר נעשת באיסור אחרו היא קדש ואין מעשיה קדש והוא מבואר שהתורה לא אסרה לנו הנעשה בשבת אבל אסרה לנו עשית המלאכה. מחלליה מות יומת. כבר התבאר בענין המקושש מזאת המיתה היא סקילה וזה לחנם יהיה כאשר יהיה בעדים ובהתראה. ונכרתה הנפש ההיא מקרב עמה. רוצה לומר אם היה מזיד ולא היו שם עדים והתראה וענין הכרת הוא אבדן הנפש בלאופן שלא יהיה לה השארות כמו שהתבאר בשכילתה. ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים. הנה זה האות היא שהשבת תעדינו על שהשם יתע' חדש העולם אחר שלא היה וזה האות הוא זולת האות המקודם כי הוא לדעת כי הוא יי' מקדשנו. ולזה היתה מצות השבת לפי מה שהתבאר בתורה לשלם שבות שתי אלו השבות המכוונות בזה המקום והשלישית להעמידנו על שהשם יתע' הוא מלאים מחלרים כמו שהכר בפרשת ואתחנן אחרו שבת ונכפש הוא לדבר כלשון בני

אדם כי אין אצלו יגיעה ולאות כלל. ואולם התועלות המגיעות משמירת השבת בכל זכלמם נעשה מקדש וזה המקום ואין תועלת בכפל הדברים:

ויתן אל משה ככלותו עד ראה אתה אומר אלי:

אמר רבי לוי ראיתי לזוכר קצת ספקו' יקרו' בזה הספור קודם שאתחל בביאורו בלי מיוחן למו הביאור אשר בו נצא מהספקות ההם. והנה הספק האחד הוא שהוא בלתי ראוי שיאמר מעשה הנביא ע"ז אצילה לו מרשע ואם אמרנו שהאהרן אחר ר"ל שאינו אחי משה הנה היה ראוי שיתבאר זה התורה לכבוד אהרן וכדי שלא יקנו האנשים בעשיית ע"ז מפני תשבח שאהרן אחי משה עשה אותה עם מה שהתפרסם מצלמותו. והספק השני שאמרתם ע"ז מצאנו בזה עוסק לא אהרן אשר עשאה והיה ראוי שישיגהו עונש כפלא אבל מצאנו שעשאו העם יתע' כהן גדול לעבוד לפניו. והספק השלישי הוא שכבר ידעה מדברי אהרן למשה. שהוא התנצל על ענין המעשה הזה ולא נראה ממאמרו התנצלות לו אם לא נאמר שהוא הענל הזה רוצה לומר מעצמו ואם היה הדבר כן הנה התנצל בדברי מקר. כי הוא לא אותו בחרט וזה בלתי ראוי שיאמין ועוד שאם היה הענין כן היה ראוי שיכחישהו משה כי הוא היה כבוד וידע איך היה הענין וזה הכפל מה שנראה מזה המאמר כי לא ראינו שהשיב משה דבר על דברי אהרן. והנה אנו הספקות יותרו לפי מה שאומר והוא כי הנביא כאשר ראה את העם שהעלו ויודע שאם יוכיחם על זה לא יקבלו דבריו אבל יחיתהו ויבאו להרגיש כפלאה באופן שיאבדו כלם חשב שאין לו המלט מזה הדע ולא ימלט מזמו אלא כשיראה עצמו שהוא מסכים עמהם והתחכם להאריך הענין כפי מה שיוכל עד אשר יבא משה ואז יגלו בו לחוזק מדרגתו ולא יוכלו לעשו' דבר כנגדו ושאל מהם תחלה הגזמו' אשר באזני נשיהם בניהם ובנותיהם להרחיק הענין כפי היכולת כי הנשים והקטנים יקשה להם לעזוב תכשיטיהם ולא יפותו בזה אלא בזמן ארוך וכאשר ראה שהם הסכימו על זה עשה מהזהב. הזהב תמונת עגל ולא עשה ממנו תמונת שלה לשמרם שלא ישובו אל האמונה הנפסדת שיצאו ממנה כי במעט מנעם יתכן שישובו בו אל האמונה הנה אשר התחכם הש"י להעתיקם ממנה בענין בסת מצרי כמו שביארנו שם ולפי שהחזל העולה אחר עלה הוא שהר התחכם אהרן לעשות תמונת שור כדי שיבטחו בו יותר ויאמינו שהוא מסכים להם כאלו יאמר שהעגל היה לתלדים בתתם המחשבה לחזל עלה כי היא לחזל הבא אחריו והוא שור וכאשר ראה שעדי' לא בא משה נר אותו בחרט כדי שתעכב המלאכה זמן ארוך באופן שיבא משה קוד' השלמ' ודמה שהוא אחר להם מזאת המלאכה אין ראוי שתעשה כי אם ע"י השלם שבאומה כי היא מלאב' ובבנדת מאד וכאשר ראה שבבר נשלמה המלאכה ועדין לא בא משה אז התחכם להאריך הענין עוד ובנה מזבח לפני הענל וכאשר נשלמה מלאכתו ועדין לא בא משה התחכם להאריך הענין עד מחרת היום ההוא ואז אחרו חג ליי' מחר והם הסכימו בבקר והעלו עולות וזבחו שלמים ועשו מן הענל אלוה ודמה שאנשים מעטי המספר טעו אחריו שבבר תראה שלא בכל מהעם כי אם כשלשת אלפי איש כאשר דנו התועים אחריו להרינה וסבת מיעוט התועים אחריו היתה ראותם כלם העשו' הענל על יד אהרן והיותו לר אותו בחרט זמן ארוך וזה ממה שייסד בלב המבינו' מהם שאי אפשר שיהיה לתמוך' ההיא כח אלהי כי היא עשויה ביד אדם והוא אשר נייר אותה בחרט והפליד מעב' קצת המתכת כדי שתשלם לצורה ההיא צורה שראה ואולם אפשר שיעשה בזה מי שלא ידע העשות הצורה על ידי אדם ולזה אחר ישעיה לנבות עובדי הפסילי' המשוכן תרומה עץ לא ירקב יבחר עד' ואחר שנשלם לנו זה נתבאר המלות וקצת הדברים אשר בו באו בזאת הפרשה כתובים באלבע אלהים ר"ל שעשרת הדברי' נכתבו באלו הלוחות ע"ד מופת והנה מציאות הכתיבה אינו נמצא בעצמותה ואולם מה שהוא נמצא מצד הנבע הוא שתהיה כתיבה בזולת מלאכת האדם ובזה האופן יבואו כל הדברים כמו שבארנו בפירוש מספר מ"י וזכרנוה בזה שקדם. כי בזה משה ר"ל שבבר נתעכב שם יותר מהזמן אשר היה מנהגו להתבודד בו עם השם יתע'. קום עשה לנו אלהים. הרצון בו שלחשה שיהיה לו כח העליון להגיד העתידו' עד שתעמוד להם תמונת משה להגיה אות' ולהודיע מה שיקרה להם ואתנם שאנו מאמינו זה להסתבכם בתמונת מצרים הנפסדות שהיו עושין לורו' בזה האופן והיו תוסבי' שיהיה להם כח עליון כמו שהתפרסם מהטעות שטעו בו האנשים בעת ההיא ויצר אותו בחרט. אחשוב שלא עשה אהרן דבום ענל להשלים בו הזהב הנתך אבל עשה הצורה בחרט כדי שלא תשלם כי אם בזמן ארוך ותכף שנשלמה טעו אחריה קצת העם ועשו מזבח אלוה וכאשר ראה אהרן רוע לבבם השתדל לעכבם עוד והתחיל מלאכה אחרת. ובנה מזבח לפניו ויסד בלבם שראוי שתעשה כל זאת המלאכה על ידו ולפי שהיה עושה עצמו כומר לע"ז לכבוד הש"י כדי שלא יסורו את ישראל מאחריו כתן יי' שבבו ועשאו כהן לפניו הוא וזרעו כמו שאמרו ז"ל בושה שמו רבה פרשת ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך. משל לבן מלך שזחה דעתו עליו וכעס את הבכורים לתור את בית אביו ואחר לו פדנונו אל תיגע עצמך תן לי ואני מותר הכתר עליו אמ' לו יודע אני היאך היתה כונתך תיך אינני מסלים ברית על פלישון שלי אלא לך כך בשביל שאחרו ישראל לאהרן עשה לנו אלהים אחר פרקו מזמי הזהב אחר להם אני כהן ואני אעשה אותו ומקריב לפני והוא לא נתעסק בו אלא לעכבן על שיבא משה אחר לו הש"י לאהרן אני יודע היאך היתה כונתך תיך אינו מסלים על קדבנותיהם של בני אלא לך וכו' ואחרו כיוד שם בזאת הפרש' ויבן מזבח לפני בקשו לבנו' עמו ולא הניח להם אחר להם הניחו לי שאני בונהו לעצמי שאין כבודו של מזבח שיבנה אותו אחר ואהרן בתכונן כדי לאחר בדבר אחר עד שאני בונהו לעצמי משה יורד וכו' והנה אמ' להם אהרן חג ליי' מחר לעבכם עד מחרת היו' ההוא והם הסכימו בבקר ולא שאהרן בלתי מקריב לפניו אלא מזדלזו להעלות עולות ולהגיש שלמים ואח"כ אכלו ושתו וקמו להשתחות לענל ולקרא לפניו אלה אלהיך ישראל והנה קרא זה הענין שחוק שהוא יותר ראוי שיהיה נעשה ע"ד לצון ושחוק משייוחס אל המעשים שיעשו בדעת ובישוב לב וזה היה ביום האדעים מעת עלות משה בהר ואז אחר השם יתע' לחשה שירד להסיר ישראל מהרע שנשתבבו בטרם שיחנו כל ישראל ואחר אשר הבנית מאהרן מלרים כי המופתים יעשה אותם השם ע"י כניאו כמו שביארנו בשני מספר מ"י. והנה עם קשה עורף הוא. ר"ל שהוא קשה לסור מחה שנשתבב בו לפי מה שהשר מהדבר הוכף אליו עורף ומשים פניו להפכו יחס זה הענין אל קשי העורף ר"ל שהו' קשה להפך אל מה שנשתבב בו ולזה אין לבטות שיסירו מזה הענין שנכשלו בו. ועתה הניחה לי. כבר ביארנו בהגיעי מספר מ"י שלהבקות השגת' על הטובים יהיו נשמרים אוהביהם מהרעות הנכונות לבא עליהם כדי שלא יקרה מזה נעל ודאנ' לאיש הטוב המושגח ולזה אחר הניחה לי שלא יקשה בעיניך אם אכלה אותם שאם היה זה קשה בעיניו יהיו ישראל נשמרים לאהב' הש"י משה ולזה אחרו ר"ל ויאל משה מלאל מלחתו אחילו ר"ל שעשה עצמו חולה על הרע שדבר השם יתעלה לעשות לעמו ומזה הצד נמלטו ישראל ובכלל הנס חלותו פני השם יתעלה על זה יורה שבבר היה קשה בעיניו אם יכלה השם יתעל' ישרל בזה האופן אע"כ שיעש' אותו לגוי גדול כמו שיבדוה לתה יי' יתלה אפך בעמך אשר השלת בהוצאת מארצי' בזה

לך

א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה פְּסָל־לְךָ שְׁנֵי־
לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וְכָתַבְתִּי עַל־
הַלֻּחֹת אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־
הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ:
ב וְהְיֵה נָכוֹן לַבֹּקֶר וְעָלִיתָ בַבֹּקֶר אֶל־
הַר סִינַי וְנִצַּבְתָּ לִי שָׁם עַל־רֹאשׁ
הָהָר: ג וְאִישׁ לֹא־יַעֲלֶה עִמָּךְ וְגַם־
אִישׁ אַל־יֵרָא בְּכָל־הָהָר גַּם־הַצֹּאן
וְהַבָּקָר אַל־יִרְעוּ אֶל־מוּל הָהָר הַהוּא: ד וַיִּפְסֹל שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים
וַיַּשְׁכֵּם מֹשֶׁה בַּבֹּקֶר וַיַּעַל אֶל־הַר
סִינַי כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ
ה שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים: וַיֵּרֶד יְהוָה בֶּעָנָן
וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה:
וַיַּעֲבֹר יְהוָה ׀ עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא יְהוָה ׀
יְהוָה אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־
חֶסֶד וֶאֱמֶת: נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים

ז' זוגין דמיין מן ו' זוגין דמיין מן ב"ב איש וסי' וילך איש מבית לוי · ואיש לא יעלה עמך · ויהי בימי שפוט השפטים · וילכו אל ירושלים אל המחנה · ופקדתי עליו ועל זרעו · לא אעשה חרון אפי · ואנכי תולעת · ויראו הציפה איש אחד רץ · ואמרת אליו לאמר · צמח שמו · כראשונים ד' וסי' פסל לך שני להת · ויפסל שני להת · בעת ההיא אמר יי' · ואעש ארון עצי שטים · אל הר י"ז נמסר בישעיה סימן נ"ו · רחום וחנון ג' וסי' ויעבר יי' על פניו · ואתה יי' אל רחום וחנון · רחון וחנון יי' ארך אפי' · ורב חסד ואמת ב' וסי' ויעבר יי' על פניו · ואתה יי' אל רחום וחנון ·

רלב"ג

בזה האופן הנפלא כי זה יורה לאנשים על פיוק אלהיתך אותם עשית זה ועתה בטעם מהזמן אחר זה תקיף עליהם ותכלם הלא זה יביא האנשי' לעשב מסרון מה בחק הטם יתע' אם יעל אם הטחנות ותהיה אתה בטנאך סנה אל מתריאת האנשים מהאשמה בך וזה בלתי ראוי בטם יתעלה כי הוא שם ביניהם כאלם כל הכלים שאפשר שיטבהו אל הטלאות האנשי והוא הטנת הטם יתעלה לפי מה שאפשר לתת תהיה סנה אל שיאזיקו המדברים בטשותם שאתה הוא האלוה העושה הרעות כי הם בטירלו שתכלה אותם במדבר ואמרו ראיה הוא אותם בהרים ונכלותם מעל פני האדמה כי בבר היה אחר פרעה ליטר' ראו כי רעה נגד פניכם ותהיה אתה סנה אל שיאזיקו האנשי' בטעותם ינגר מהם הטלמו אחר בבראו בעבודו וכור לאברהם ליצחק וליעקב עבדיך שהיו דבקים בך ולדבקותם בך יודעת שיהיו מוטנשים באופן שירבו רבוי בפלא וינצלו האדם הנבחרת בדי שיגיעו אל הטלאות ואם יעתקו מהרבוי אחר הגיעו אליו בזמן אחרון אל המישות הנפלא עד שלא יאחר מזרעם כי אם בית אחד איך יתכן שתשלם להם מה שיעדת הלא כשיגדו לרבות יתכן שתכעוס עליהם על דבר אחר ותשוב לכלותם ובכלל אם הם ראוי' לכליה מצד עשם רא' שתתמול עליהם מצד דבקות הטנאתך על האבות הנבחרים והנה זאת התכלה היתה סנה אל שניתם הטם על הרעה אחר דבר לעשות לעמו ולא הסכים לכלותם תמני שהיה הענין קשה בעני משה והוא תבואר כי משה לא נקש בכל דבריו אלה אלא שלא יכלם ולזה בשאר קנף על ישראל לגניא עליהם רע באיזון אחר ומשני זה הוכרח משה לשוב להתפלל אל הטם יתעלה שיסלח שטאתם כיון שבזכר אחר זה ואחר שהשיב משה מהם' יתע' אלא יכלם פנה · וירד מן ההר כמו שנזהו הם' יתע' והשתדל לתקן את אחר מותו בכל הפנים שאפשר כדי שיוכל אחר זה להשיב ית' שיסלח שטאתם כי לא יתכן שיסלח שטאתם בלתי שיהיה הכתב בנגד הכתב הראשון אחר אל העבר הראשון ולזה אחרי ית"ם ושיה"ר שבלותות בנם היו עומדים וזה דרך דרש · ולפי הפשט יראה שהיה הכתב בנגד הכתב הראשון כי לא שיעבר הכתב בנגד האחד אל העבר הראשון כי לא ידבק נדר הכתיבה בזה שיעבור מחבו אל העבר הראשון כי כבר תהיה כו הלאותיות הפוכות וזה מבואר בנפשו · והלאותות מעשה אלהי' המה ר"ל שיהיה תחונת הלאותות נעשות במלאכה על יד אדם אבל היה קדושה שהשם יתעלה על דרך הטופש והטופת היה קדוש הדבר בזולת שבותיו וכן היה קדושן נכתב בהן שהשם יתע' על דרך הטופש ולא היה קדושו על ידי אדם · ערות · ר"ל דשום · בדעה · כאשר היה השם

חזקוני

ויאחר · אל תעשה פסל לך · בגיל כ"ט נאחר נאחר לו · ואיש לא יעלה עמך · בראשונים כתיב עלה אל · אתה ואהרן כהן ואליהו ושבעים מזקני ישראל ונאחז לא עלו שבראשונה נתרפקו נאשים ויעשה מעשה בנבחר · בעלות השחר אל כ"ט נאחר · ויקרא בשם · הודיעו השם שילך בו עמו ר"א הקב"ה קרא מה שכתוב אחריו שכן כתיב למעלה וקראתי בשם · לפניך ונראתי הדברים שיש עשה פסק כן אתי ההוכרות: · · · פרש · · · קודש שיקט · ואמת היא לאחר שיחטא כי · נבי אבל דהוא ע"א שהקב"ה מגרף מעשה למעשה כתיב ביה · · · אמת לקודש שיפסל דהוא שייב מן הסרחור כמעשה כדכתיב נבי ע"א לתקן תפוש את ישראל בלבם אבל נבי מרגלים דלא מיסייבי בהרחור קודש לעשות רק לאחר מעשה כדכתיב אין אם ראיתי בלבי לא יאמת · · לא כתיב אם · · אלא מעשה אמת: אל · סופם ודיין כמו על האלהים יבוא דבר שניהם: רמוז מרמזים על עניים ומעניים ומתרים בדי מדת רחמנות: ונכון שיך אף לעשירים כמו שנאמר ונדיך אזנו ונתן יתכן כמו ויתכן: אחר אמר · לשון המתנה כמו ואחרכא נמיין יהיבת לשון דבריאל ובלע"ר · שמיעתם והלוצו לוקלאיר"ם שמעה: ארך אפים · אין אני מעכב ליפרע מן הרשעים אולי ישובו מעצמן ולצדיקים אני מאריך אפי ליכרע מהם ומגדיל אפי' עליהם כדי לזכותם לחיי העולם הבא: ל"א ארך אפים כפי שכל ואין שאתה אקנא נקמתי אבל כן אדם אינו ארך אפים אלא מתחר הוא לנקום נקמתו שאם היום כאן למחר הוא נקבר: ורב חסד · כמו שמלינו מרוב מדה טובה מעדת פורענות: ואמת · מאמת מה שאני מבטיח: נושא

אבן עזרא

לעונגנו מכאן שיכרות ארם הפרחיו עם הציבור שהרי משה לא הבא: ויברר משה אהיהם בערב בליהת עונגו:

הפלא פרשת כי תשא

מ"ע ספורט

ויתיצב עמו שם · ויתיצב משה עם הקל ית כמו שאמר לו ונצבת לי שם: ויקרא · הקל ית: · נשם ר' · קריאה מודיעה פעלות אלהיות: ויקרא · הקל ית' · יי' יי' הוא המתנהג בטעם אומנו ישנו · והוא המקיים מציאות כל מציאות שאין לשום מציאות קיום מציאות זולתי הסובבת מציאותו: אל · יכול על זה כמו פועל הנגזר על הכח הבעלה המתבנת מן הפועל הסבעי שהי' מתבנת מעמו בהכרח לא מבני יכולת בחירי: רחום · על הרחמים להקל פנשם בקרבם אלה בלתי רבני ה' בטוחי רע וכו' נבקרו הי' שחע ורחמה נשוני נדבנים נבנין ונם הרחיתי מת הלחן: וחנון · עובה חן ונמול טוב לשפלים אף על פי שאינם ראוים לו: ארך אפים · לגדיקים ולרשעים כדי שיסובו: ורב חסד · מטה כלפי חסד בדינו כאמרם ז"ל (פרק קמא דר"ה) מעביר ראשון ראשון וכך היא התלה: ואמת · ורב חמת מאריך אפיה ונבי דיליה בא"ר ז"ל (שם) ונתן מעמו אינו נתחל ובאתרים אחר לא יחת פנים אין אמרה' מבינל את יפפיה אל ולא ינחל מבינל את עבד: ולא יקח שוחד · שאין מביאים אחת מעבירה: נוצר חסד לאלפי · שומר זכות אבות לבנים לבניה לבני' בשביל אבותם: נושא

אמרי נועם

פוקד עון אבות על בני' ובני' ובמקום אחר הוא אומר לא יומתו אבות על בנים ובנים מוקלים תרגו' מה שתרגם אבל לפי הפשט ר"ל דהא דכתיב הכא פוקד עון אבות על בנים ר"ל בוראי הבנים אין להם עונש בפני עצמם מפני עון אביהם אבל מ"מ הפשל יש להם מפני עונם האבות אם האבות יהיו עונשי' מיתה אז שיפסידו מעונם יש הפשל לבנים · והא דכתיב לא יומתו אבות על בנים ר"ל שלא יהיו שונאין האבות בעבו' הבנים מ"ב יש לומר לפי הפשט של מעלה מזכירין עונש האבות ומחייבין אותו עונש כל דהו והא דכתי' הכא לא יומתו אבות על בנים ר"ל שהבור אמה לב"ד אל מעשה שלא יעשו דין המיתה לבנים בעון אבותם · אבל הרמ"בם כתב דלהני נרש קרא עד דור זה שמפר לאדם לאיות ולרחות עד דור רביעי: יש לדקדק מהרי עון העגל הוא יות גדול מעון המרגלי' שהיה עש"ו וכדכתיב ברו מהר מן הדרך ונו' ומ"ב איך נענשו בעון מרגלים שלא יכנסו לארץ ולא בעון העגל ומפר לעשבו בארון אופנים אחד כי תיוס חטאם בעגל עלה בתחבנה שלא יכנסו לארץ: זה שחטא וכיו' בקרי ונו' מו' ל' כי בעון העגל לא מעבו בארץ מעקה מדרשה מתרגם עבה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה ובנו' אבל בעונן המרגלים ומשה בארץ מעקה מתרגם אבל לעלות ונו' נתנה רשם זהו מאמר לתשורר ומאמרו בארץ מעקה ר"ל דין הוא שלא יראהו מו' ל' בייתר ב"ל כון המרגלים תעון העגל למלו הכא לא השמו כלים ובשנגה שבוכלן כלה יבמיו' ובפרו בטוכה ותמרו בכלות הבנים אותנו ונו' מו' ל' שנים כן המרגלים חטאו בע"ז בתרים כי חוק ה"ם חתנו ושנה נתנה רשם ע"ל ואמר לן בה"ל תתרוה ויודעים רבינה ותבוני לתרוה בו · הו ל' בעון העגל השמו בנפש ר"ל מיה הבל נענשו בנפש אמר"ל מעד הקתר נענשו כ אומר ר"ל בנגוכם

ומשה פשט • דע כי פשט קשה מעון כאילו הוא הפושע ועל אחת הרשות כמו אז תפשע אלוה מתחת יד יהודה והנה עון פחות ממנו והוא בזדון ומלת חטאה כמו חטאת והוא סם דבר ואיננה כמו המלבה החטאה כי היא תאר ומלת חטא כולל כל מחשבה וכל שגגה במעשה כי עון במעשה לו בלשון והנה הסתכלנו תפלת משה על דבר המרגלים ואמר יי׳ שהוא סם העגם והמדות תהיינ׳ עליו כהמרות ולא הזכיר הסם הסני שהוא תאר כי הסם רגה להשמי׳ ולא אל כי אין לורך להזכי׳ המדה הזאת ולא רחוק כי ישראל לא היו פתאי׳ ולא חנון כי לא נעש׳ להם חיים שיצעקו אל הסם להוסיעם והזכיר חרף אפיס כי היו רשעים ורב חסד לכל הוא ולא הזכיר ואמת כי היו חייבים והאכיר מושה עון ופשע ולא הזכי׳ וחטא׳ כי לא היו שוגגים ומרוב הענוה שהיתה במשה הכעיס נפשו עם ישראל לאמר וסלחת לעונינו ולחטאתינו ולא הזכיר פשעינו בעבו׳ גודל מעלתו שלא יתכן שיפגע׳ ויתר׳ ריקו מיתר אמרו כי מהר משה כאשר הזכיר רבעי׳ שלא יאמר מתיים וזאת טעות גדולה כי אין הדע׳ סובלת שיפסיק הוא דברי הסם בעוד שהיה מדבר כי היה כן מות לשעתו רק כאשר נכסק הקול מיד מהר משה להתפלל ומוד כי הנה כתו׳ כן בעברת הדברו׳ והנה כל ישראל שמעו זה ואיך יעל׳ על לב משה שיאמר הקב׳ה לאחתיס ובעבור שהזכיר ונקה לא ינקה לת הוגרך לומ׳ לשונאי ומלת ויקר מפעלי הכפל מגזר קדקד שסם קדקדו בארץ על משקל ויתס הכסף ויקלו כמו ויתמו ואל תשמע אל המוסיפין שרשים מלבם בעבור המשקל ועל זה הדרך ידמו כאחן: ויאמר • טעם ילך נא יי׳ בקרבנו כאשר יסעו כמו והתהלכתי בתוככם: כי עם קשה עורף הוא׳ על דעת רבי מרינוס הע״פ שעם קשה עורף הוא׳ וכן דשאה כפשי כי חטאתי לך ולפי דעת רפאלי כי אני מוד׳ שחטאתי לך ובעבור חטאי החליאני וכנה זה אני מודה כי עם קשה עורף הוא׳ ואתה תסלח: ויאמר הנה אנכי כורת ברית • וזהו כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית והם התנאים הכתובים מתחלת שמר לך ובעבור זה אכתוב לך

שְׁבִיק לַעֲוֹנִין וְלִמְרוּד וְלִחוֹבִין סְלַח־לוֹ לְרַתְיְבִין לְאוֹרַיְתֵיהּ וְלִרְלָא־תַיְבִין לָא־מְזַכֵּי מַסְעָרֵי חוֹבֵי אֲבָהָן עַל־בְּנִין וְעַל־בְּנֵי־בְנִין מָרָדִין עַל־דַּר־תְּלִיתָאֵי וְעַל־דַּר־רְבִיעָאֵי: וְאוֹחִי מֹשֶׁה וּכְרַע עַל־אַרְעָא וּסְגִיד: וַאֲמַר אִם־כְּעַן אִשְׁכַּחְתָּה רַחֲמִין קָדָמָךְ יְיָ תְּרַךְ־כְּעַן שְׁכִינְתָּא־דַיְיָ בֵּינָנָא אֲרֵי עַם קְשֵׁי־רֵישׁ הוּא וְתִשְׁבּוֹק לְחוֹבָנָא וּלְחַטָּתָנָא וְתַחְסָנָנָא: וַאֲמַר הָא אֲנָא גָּזַר קְיָם קֳדָם כָּל־עַמָּךְ אֶעְבֵּיד פְּרִישָׁן דִּי לָא־אִתְבְּרִיאוּ בְּכָל־אַרְעָא וּבְכָל־עַמְמַיָּא וְחָזֵן כָּל־עַמָּא דִּי־אַתְּ בֵּינֵיהוֹן יַתְּ־עוֹבַדָּא דַיְיָ אֲרֵי דְחִיל הוּא דִּי אֲנָא עָבֵיד עִמָּךְ: טַר־לָךְ יָת דִּי אֲנָא מְפַקְּדָךְ יוֹמָא־דֵין הָא־אֲנָא מְרַחֵיק מִן־קֳדָמָךְ יָת־אֱמוֹרָאֵי וְכְנַעֲנָאֵי וְחִתָּאֵי וּפְרִזָּאֵי וְחִיוָאֵי וְיבוּסָאֵי: אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא־תִּגְזַר קְיָם לְיָתִיב אַרְעָא דִּי אַתְּ עָלִיל עֲלַהּ דִּילְמָא אִהֵי לְתַקְלָא בֵּינָךְ: אֲרֵי יָת־אֵינְוֹרֵיהוֹן תְּתַרְעוּן וְיָת קָמָתֵיהוֹן תְּתַבְּרוּן וְיָת אֲשֵׁירֵיהוֹן תְּקַצְּצוּן: אֲרֵי לָא תִּסְגּוֹד לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא אֲרֵי יְיָ קַנָּא שְׁמֵיהּ אֵל קַנָּא הוּא: דִּילְמָא תִּגְזַר קְיָם לְיָתִיב אַרְעָא וְיִטְעוּן בָּתַר טַעֲוָתְהוֹן וְיִדְבְּחוּן לְטַעֲוָתְהוֹן וַיְקָרוּן לָךְ וְתֵיכוֹל מִדְּבְחֵיהוֹן: וְתִסַּב מִבְּנָתֵהוֹן לִבְנָךְ וְיִטְעֵין בְּנָתֵהוֹן בָּתַר טַעֲוָתְהֵין וַיַּטְעֵין יָת־בְּנָךְ בָּתַר טַעֲוָתְהֵן: דַּחֲלָן דִּכְתִיבָא לָא־תַעְבֵּיד לָךְ: יָת חַגָּא דְפַטִּירַיָּא תִּטַּר שַׁבְעָא יוֹמִין תֵּיכוֹל פַּטִּירָא כְּמָא דִי־פַקִּידְתָּךְ לְזִמַּן יַרְחָא דְאַבִיבָא אֲרֵי בְּיַרְחָא דְאַבִיבָא נְפַקְתָּא מִמִּצְרָיִם: כל

נשא עון ופשע וחטאה ונקה לא ינקה פקד עון אבות על־בנים ועל־בני בנים על־שלשים ועל־רבעים: וימהר משה ויקד ארצה וישתחו: ויאמר אם־נא מצאתי חן בעיניך אדני ילך־נא אדני בקרבנו כי עם־קשה־ערף הוא וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו: ויאמר הנה אנכי כרת ברית נגד כל־עמך אעשה נפלאת אשר לא־נבראו בכל־הארץ ובכל־הגוים וראה כל־העם אשר־אתה בקרבו את־מעשה יהוה כי־נורא הוא אשר אני עשה עמך: שמר־לך את אשר אנכי מצוך היום הנני גרש מפניך את־האמרי והכנעני והחתי והפרזי והחוי והיבוסי: השמר לך פן־תכרת ברית ליושב הארץ אשר אתה בא עליה פן־יהיה למוקש בקרבך: כי את־מזבחתם תתצון ואת־מצבתם תשברון ואת־אשריו תכרתון: כי לא תשתחוה לאל אחר כי יהוה קנא שמו אל קנא הוא: פן־תכרת ברית ליושב הארץ וזנו אחרי אלהיהם וזבחו לאלהיהם וקרא לך ואכלת מזבחו: וקחת מבנתיו לבניך וזנו בנתיו אחרי אלהיהן והזנו את־בניך אחרי אלהיהן: אלהי מסכה לא תעשה־לך: את־חג המצות תשמר שבעת ימים תאכל מצות אשר צויתיך למועד חדש האביב כי בחדש האביב יצאת ממצרים: כל

מלאים בתו׳ וסי׳ בסדר ויחי: אלהיהן ה׳ בליש׳ וטי׳ ולקחת מבנתיו לבניך • ב׳ בו ותקראן לעם לזבחי אלהיהן • ב׳ בו • וכן עש׳ לכל נשיו: למועד ז׳ רפין נמס׳ בסד׳ משפטי׳:

ל׳ יחד והעלה יחד

ל׳ ה׳ פעמים

ל׳ פעמים פזר קלה

ל׳ וחס יי׳ ל׳

ל׳ ג׳

ל׳ וחס׳

ל׳ ג׳

ל׳ ב׳

נרתם הוא תיקון עורה • ל׳

מכ׳ הפוס כיתן

ל׳ ח מלו בתורה

ל׳ חס׳

ל׳ וחס׳ • ל׳

ל׳ ריש הכתי

ל׳ ח זקפין בתורה

ה׳ בליש׳

ל׳ רפין

עוכות • אלו הזדונות • פשע ס • אלו המרדים שאדם עושה להכעיס • ונקה לא ינקה • לפי פשוטו משמע שאינו מוותר על העון לגמרי אלא נפרע ממנו מעט מעט ורבותינו דרשו מנקה הוא לשבים ולא ינקה לשאינן שבי׳ • פוקד עון אבות על בנים • כשמוחזין מעשה האבותיהם בידם שכבר פירש במקרא אחר לשנאי: על רבעים • דוד רביעי כמלאת מדה טוב׳ מרוב׳ על מדת פורענות אחת לאחת מאות שבתדה טובה הוא אומר נוצר חסד לאלפים: זימהר משה • כשראה משה שכינה עוברת ושמע קול הקריאה מיד ויתפתו: ילך נא יי׳ בקרבנו • כמו שהבטחת מתחר שאת׳ נושאת עון ואם עם קשה עורף הו׳ וימרת בך ואמרת על זאת פן אכלך בדרך אתה תסלח לעונינו וגו׳ • יש כי במקום הס: ונחלתנו • ותתנו לך לנחלה מיוחדת זו הי׳ בקשת ונפלינו אני ועמך שלא תפר׳ שכינתך על האומות: כורת ברית • על זאת: מעשה נפלאות • לשון ונפלינו שתהיו מובדלים בזו מכל האומות שלא תשרה שכינתו עליהם: את האמורי וגו׳ • שם אומות יש כאן כי הגרגשי עמד ופנה מפניהם: אשרה • הוא איקון שעובדים אותו: קנא שמו • מקנא ליפרע ואינו מוותר וזהו כל לשון קנאה אוחז בנקמתו ופורע מעוזביו: ואכלת מזבחו • כשבו אתה מזבחו אתה שאין עונש בתכילתו ואני מעל׳ עליך כמוד׳ כעבו׳ דת׳ שמתוך כך אתה בא ולוקח מבנותיו לבניך: חדש האביב • חדש הנכיר שתבואה מבכרת בביאולה: כל

אמרי נועם

לנופש וזהנ׳ אמרו רז״ל שבור פתבר יש לכם חלק לעב״ב ומפני זה אלו כמבנו ולחמרו מני הסם דברתי אם לא זאת אעשה לכם כאשר דברתם באזני כן אעשה במדבר הזה יתמו אכל בעון הבעל חסמו בנפש לא נגזר עליהם אלא בנפש וזהו וכו׳ פקדי וגו׳ וזהו בעון הבעל הנשמות והתרגלי חסמו בעניהם ר״ל נגוף ונעש נאשר עניהם בי״נפה לפני ה׳ נמנעה רמז למיתה נופנית לפני ה׳ רמז למיתת הנפש כי לא לפניו חנף יבא אם ירחם מים וגו׳ יוכל מלאכי ר״ל לעתיד כל התנאים אותי ב״ב לא ירחום ודין הוא כי מ״ל היא מעוכחת ואורה טוב וכל מי שמבאה הסם דין הוא אלא ירחם בטוחתה ולא ישיבו אורחת מים:

מ״ע כפורנו

נושא עון ופשע וחטאה ונקה לא ינקה: וחטאה הנעשה נוכבת על התרד כמבין כי רעתכי מן תעלוני אכל מין בטיות בה כבטיות החתר ולי בתק ולכן יתנו לתרו ונעלרות: ונקה • אף כל מי שהוא מנקה לשבים מתהבה וכיון תשובה המנע׳ מד בסם בבנוד כמו שאמרו ז״ל (יומא פ׳ י״ב) שעומות נחשבים לפם כזכיות שב אליהם מיו ידיה • אכל מקום לא ינקה אפילו לשבים כאשר תהיה תשובתם מירמת פונם בלבד כאמרם ז״ל שזדונות נשבים להם כשגגות אל כי בשלת בעונן: פוקד עון אבות על בנים • תתתין לאבד הרשע מארן עד שתעלה שאתם זהה שמלוי הוא שיגיע פי ו לאחרינה מן הדע אלא תהיה עתה תקון תשובה ויהי׳ על הרוב כשיתמיד הרשע בנאה דורות זה אחר זה: על בנים • כשיוסיף הדור האחרון לדרש מאבותיו בעניין ויקבלו את שרשם מאבותם: ועל רבעים • כאלת יוכר אבריו אחת ומאוך לה דברי חכמים • פי הדברים האלה כרתי אתך ברית • ס״ה בגימ׳ התלמיד: חמץ

אמרי נועם

לנופש וזהנ׳ אמרו רז״ל שבור פתבר יש לכם חלק לעב״ב ומפני זה אלו כמבנו ולחמרו מני הסם דברתי אם לא זאת אעשה לכם כאשר דברתם באזני כן אעשה במדבר הזה יתמו אכל בעון הבעל חסמו בנפש לא נגזר עליהם אלא בנפש וזהו וכו׳ פקדי וגו׳ וזהו בעון הבעל הנשמות והתרגלי חסמו בעניהם ר״ל נגוף ונעש נאשר עניהם בי״נפה לפני ה׳ נמנעה רמז למיתה נופנית לפני ה׳ רמז למיתת הנפש כי לא לפניו חנף יבא אם ירחם מים וגו׳ יוכל מלאכי ר״ל לעתיד כל התנאים אותי ב״ב לא ירחום ודין הוא כי מ״ל היא מעוכחת ואורה טוב וכל מי שמבאה הסם דין הוא אלא ירחם בטוחתה ולא ישיבו אורחת מים:

נסרה

ויאמר יי״ר בטעם פזר וסי׳ קח נא את בנך • הכי קרא שמו • אם נא מצאתי חן וישמ׳ דור׳ ויאמר שלחני נא כי זכה • וישמע אליו דור • את אלהי אשר • וישמע אליו דור • ויאמר עד מתי יי׳ • ויאמר חלילה לי מאלהי • ויאמר עבד מלך הכושי • ויאמר בוא אל בינות • ויאמר חזאל • ואני באתי בית שמעיה דעזרא: אדני ר״ל יי״ר מנהון מיחדין בתו׳ וסי׳ מצויין במסרא רבתא: לך יד זקפין נמסר בסדר בראשית: וכל שמור השמר בין בזקפ׳ בין מצעית פסי׳ דכו׳ ליושב יי״ר

הזקוני

נושא עון וכשע • לשון מעון ופשע כנים דפור״טנה בלש״ן נושא כנים לשכים: ונקה לא ינקה • לגמרי אם לא ייבנו מעלליהם: פוקד עון אבות • שהרי מעלליו שבנד לאחר כוח לשנים והבנד לשנים כוח לג׳ שלם ילקה אדם על עוני אין העולם מתקיים אלא הוא לוקה בתקנת ובשו לוקה בתקנת ושיא מדגנ׳ עפרם שנם היא לטובה והא לכתיב לא יומתו אבו׳ על בנים אתם בנ״ל ד׳ של מעל׳: ויתר משה • לפי שהיה ירא שיאחר יותר על רגעי׳ ר״ל לפי שראה משה להקב״ה עובר והולך תלבניו והוא היה רוצה להפלל לבניו קודם שיתכנסה מחנו וכן אמרו רבותינו ז״ל אין אדם שואל ברכה מלת המלך בשוד שהמלך בשוד לבניו: אם נא מצאתי חן בעיניך ילך נא ר״ל תלה אמרת כי לא תעלה בקרבך כי עם קשה אתה אדרבה כי ע״י כן טעם קשה ערף הוא אני מבקש שתלך אתה בקרבנו: ר״ל כי עם קשה ערף הוא אע״פ שעם קשה ערף הוא תלך אתה בקרבנו וסלחת לעוונו הוא אל כי מבקש רשות לבלות לכפשמה ועם קשה ערף ומועל טוב שתלך אתה ונסלחת לעוונו: ונחלתנו • והנחלתנו את הארץ אשר כשבעת דונמת אלה ראשי בתנות אשר נתנו אם כי ישראל שהיא כמו ינחילנו: הנה אנכי כורת ברית • שתלך מעכם ומתה שתברת ובשה אדע ליפוא כי כבלינו אני ועמך תעשה כפלאות: ר״ל הנה אנכי כורת ברית עמך הוא שנאמר בם ס הסנין כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית וישראל סגריכין היו בדי׳ שרשה על ידי שהפרו ברית לאשיה ואם התנאים הכתובים מתחלה שמר לך וכמו שהזכיר בפרשת משפטים אם חק המלות מעשה ככה הזכירו כאן לפי שהוא זכר לכי ביציאת מצרים גם הזכיר רשם פנים הוא זכר ליציאת מצרים: כי נורא הוא • הוא קידון פנים שנאמר בו ויירא אלו: מיוחר לך את אשר אנכי מצוך היום • הראשונים שבלתי אבל כי היום ואלה מעשה אשר אנכי מצוך היום: אלהי מסכה • כמו הענל זה״ה לשאר מעכי ע״ל שוד בו לפי שהמיכו זהב ומעשו מעל וכן מעשה לשון מסכה: את חג המצות • הנה הענל המנו׳ לאמר בזה אם לא תעשה כמו שאמרו ז״ל (ברכות פרק קמא) רב אמר כי כרב הוא כרב כי תורת: כי מם קשה ערף הוא • ויחטא על כל פנים • ואף על פי שבלכתך פעמו יהיה עון פרוד יותר גדול כמו שאמרת רבת אחר אמלה בקרבך ובניתין • אבל מקום טוב לנו שתלך אתה אמתי: ונסלחת לעוונינו • כי עמך הסליחה ונהו׳ לבלי יחתך ולא ילך אלא עמנו אף על פי שעון המרי בזה לא יהיה כ״כ גדול אחרל אלין עתה אם תקות אליהם כאמרכי לא יסח לאמרכם: הנה אנכי כורת ברית • להיו׳ בקרבנכם כאחרים (תנלה פ׳ בני הפיר) נגלו לבבל שכינה עמהם: נגלו לאחוס שכינה עמהם: נגד כל עמך אעשה נפלאות • כשיתפללו על ידי אדות הנלו: ראה כל העם אשר אתה בקרבו • אמנם אעשה יי׳ הנראה לעיני כל העם לא יהיה ונלתי לעיני אותו העם אשר אתה בקרבו שיראו את מעשי יי׳: אשר אני עושה עמך • נוראותיך כאמרו כי מלאכת אין נעשיו וגו׳: שמור לך את אשר אנכי מצוך היום • לא בלבד

מזהירך אלא תעיר בבדי בלא יוסיל אבל מזהירך גם כן אלא תניח אחרים לעבוד לזולתי: כי לא תשתחוה לאל אחר • לעתיד תתון מזבחו ולא תעלה פניו כי אין לך לבבר שום אליך זולתי: כי יי׳ קנא שמו • כי שמו מורה על אין מציאות אלא ייחוס לשום מתנה זולתי לעתיד אל הנה הוא להפרש אין העובד אחר עמו: פן תכרות ברית • הנה בטעמו שמעתי אלא תכרות ברית ליושב הארץ אין עמו • והטעם שמעתי אלא תכרות ברית עמו: הם הסלבמלות הנעשות בשמות יודעות בחנות כבנים מה ולזה עושין אותן על ידי התוך לתפן יעשו כל אלקי אותן הגורות יהיו בחותן רבו וכם יחבנו עושיהם לבטיח קנינים ונרכי הנעות ואולי יחשוב המושב שאין לו מדה כאל יי׳ כאלה יקבלהו העובד פלו כאלוק והוא מחנם הפך רצונו כי חפץ אלא יעבדו אותן כאמרו ונחמנו לא נדע מה נעשה לך עמו: מחר מאחר אלהי מסכה אחר גם אחנו עושיהם לבטיח מיי מסה הזכיר מנות אחר תהן יעשו מיני הנלאות מדומות בחביב בקניר ובחסיר • אליו׳ היא מנות הנחת שנתנה בתרה ונו יבורכו יתי בהעשה כאמרו ששת ימי׳ תעשה מעשיך ומה דבר על הנחה הנבינית המברכת הנבנים כאמרו שם שנים תזרע. רביעית היא מנ הקניר אחר כו שבועיב חקות קניר ישמור לנו • מעמדת מנ כאמרו אם לא מלכין אחר נכרכת יי׳ אלהיך אחר נתן לך • ואחר אלה הנחנות הזכיר מנות כוללת לשלוח הרגלי׳ וכיון ראיה כל הזכיר מנות מיוחדות לאחר הנחנות • לא תעשה אל אחר אלין. ואחר כן הזכיר מנות מיוחדת אל הרוב לאחר הקניר ובית ראשית בכורי אדמתך כאמרם ז״ל מעמדת ועד הנחנ מכיון וקורא • ואחר כן הזכיר מנות מיוחדת אל הרוב לאחר הסכנות ובית לא תבשל גדי כי אז זמן הגדיים כפו שאמרו ז״ל (פרק קמא דר״ה) בחתר בתשרי ר״ה לעשר׳ בשת׳ ז׳ כל

כל פטר רחם לי · בחלב : וכל מקנך תזכר וגו' · וכל מקנך אשר תזכר בפטר שור ושה פטר יפטור זכר לת רחמה : פטר · לשון פתיחה וכן פוטר מיס ראשית מדון תי"ו של תזכר לשון נקבה היא מוסב על הילדת · ופטר חמור ולא שאר בהמ' טמאה : תפדה בשה · נותן שה לכהן והוא חולין ביד כהן ופטר חמור מותר בעבוד' לבעליס : וערפתו · עורפו בקופין הוא הפסיד ממון כהן לפיכך יופסד ממונו : כל בכור בניך תפדה · חמשה סלעים ופדויו מבן חדש תפדה : ולא יראו פני ריק' לפי פשוטו של מקרא דבר בפני עצמו הוא' ואינו מוסב על הבכו' שאין במלות בכור ראית פניס אלא מזהר' אחרת היא וכשתעלו לרגל לראות לא יראו פני ריקס מצוה עליכ' להביא עולה ראיית פניס ולפי מדרש ברייתא מקר' יתר הוא ומופנה לגזרה שוה למד על הענקתו של עבד עברי שהוא חמשה סלעי' מכל מין ומין כפדיון בכור במסכת קדושין : בחרים ובקציר תשבו' · למה נזכר חרים וקציר יש מרבות אינו אומריס על חרים של ערב שביעית הנכנס לשביעית וקציר של שביעי' היוצא למוצאי שביעית ללמדך שמוסיפין מחול על הקדש וכך משמעו ששת ימי' תעבוד וביום השביעי תשבות ועבודת ששת הימים שהתרתי לך יש שנה שהחרים והקצי' אסו' ואין צריך לומר חרים וקציר של שביעית שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע וגו' ויש אומריס שאינו מדבר אלא בשבת וחרים וקציר שהוזכר בו לומר לך מה חרים רשות אף קציר רשות יצא קציר העומר שהוא מצוה ודוחה את השבת : בכורי קציר חטים שאתה מביא שתי בוכות : בכורי · שהיא מנחה ראשונה הבאה מן החדש חטים למקדש כי מנחת העומר הבא בפסח מן השעוריס היא : וחג האסיף · בזמן שאתה אוסף תבואתך מן השדה לבית אסיפ' זו לשון הכנס' לבי' כמו ואספתו אל תוך ביתך . תקופת השנה · שהיא בחזרת השנה בתחילת השנה הבאה : תקופת · לשון מסיבה והקפה : כל זכורך · כל הזכריס שבך הרבה מצות בתורה נאמרו ונכפלו ויש מהם שלש פעמים וארבע לחייב ולענוש על מנין לאוין שעמד משה בהר עד שנתן לו השם את הלוחות ולא דברו נכונה רק דברי הקדמונים ז"ל אמת כמו שכבר זכרתי כי הנה ארבעים יום עמד משה בהר עד שנתן לו השם הלוחות הראשונים וכן כתוב ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה והוא אמר ואתנפל לפני יי' אף ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אז אמר משה פרשת ראה אתה אומר אלי ואחר כן ירד ופסל הלוחות והעלם עמו אל הר סיני והנה כתו' ויעבור יי' על פניו ואחר כך ויהי שם עם יי' ארבעים יום וארבעי לילה לחם לא אכל ומים לא שתה ויכתב על הלוחות את דברי הברית עשרת הדברים על כן נכתבה הפרשה הזאת פעמים : ויהי שם · רביס חשבו ששמונים יום עמד משה בהר עד שנתן לו השם את הלוחות ולא דברו נכונה רק דברי הקדמונים ז"ל אמת כמו שכבר זכרתי כי הנה ארבעים יום עמד משה בהר עד שנתן לו השם הלוחות הראשונים וכן כתוב ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה והוא אמר ואתנפל לפני יי' אף ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אז אמר משה פרשת ראה אתה אומר אלי ואחר כך ירד ופסל הלוחות והעלם עמו אל הר סיני והנה כתו' ויעבור יי' על פניו ואחר כך ויהי שם עם יי' ארבעים יום וארבעי לילה לחם לא אכל ומים לא שתה · ויכתוב על הלוחות · השם כתבם כי כן כתוב וכתבתי על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שברת : ומשה

כל פטר רחם לי וכל־מקנך תזכר פטר שור ושה: ופטר חמור תפדה בשה ואם־לא תפדה וערפתו כל בכור בניך תפדה ולא־יראו פני ריקם: ששת ימים תעבד וביום השביעי תשבת בחרישׁ ובקציר תשבת: וחג שבעת תעשה לך בכורי קציר חטים וחג האסף תקופת השנה: שלש פעמים בשנה יראה כל־זכורך את־פני האדן יהוה אלהי ישראל: כי־אורישׁ גוים מפניך והרחבתי את־גבלך ולא־יחמד איש את־ארצך בעלתך לראות את־פני יהוה אלהיך שלש פעמים בשנה: לא־תשחט על־חמץ דם־זבחי ולא־ילין לבקר זבח חג הפסח: ראשית בכורי אדמתך תביא בית יהוה אלהיך לא־תבשל גדי בחלב אמו: פ ויאמר יהוה אל־משה כתב־לך את־הדברים האלה כי על־פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת־ישראל: ויהי־שם עם־יהוה ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה ויכתב על־הלחת את דברי הברית עשרת הדברים: ויהי ברדת משה מהר סיני ושני לחת העדת בידמשה ברדתו מן־ההר ומשה לא־ידע כי־קרן עור פניו מדברו אתו: ויראו אהרן וכל־בני ישראל את־משה והנה קרן עור פניו וירא מגשת אליו: ויקרא אליהם משה ויפנו אליו אהרן והנשאים בעדה וידבר משה אליהם: ואחרי כן נגשו כל־בני ישראל ויצו אתם את כל־אשר דבר יהוה אתו בהר סיני: ויכל משה מדבר אתם ויתן על־פניו מסוה: ובבא משה לפני יהוה לדבר אתו יסר המסוה עד־צאתו ויצא ודבר אל־בני ישראל את אשר יצוה: וראו בני־ישראל פני משה כי קרן עור פני משה והשיב משה את־המסוה על־פניו עד־בואו לדבר אתו:

שבעת ב' הס' וסי' וחג שבעת תעשה לך · שבעה שבעת הספר לך · האסיף ב' חר חס' וחר מ"ל וסי' וחג האסף בצאת השנה · וחג האסיף תקופת השנה · בתר מ"ל : בעלתך ג' חס' בליש' וסי' בעלתך לראות את פני · מדי עלתה בית יי' · מנגד עלת הנשק לראות ג' ומ"ל וסי' כי אוריש גוים · בבוא כל ישראל · כי תבאו לראות פני : תשחט חר מן ג' זוגין מתחלפין קרמ' זי"ן תניי' שי"ן וסי' בסדר וישמע יתרו : תביא י"ג וסי' מצויין בסדר משפטים · על פי הדברים האלה ב' בתו' וסי' ונגד לו על פי · כי על פי הדברים האלה כרתי :

ל' קמץ זקף ה' ל' סגיר' וכל ה' מ' זקפין בתור' ב' חס' חס' וחד' חל' מ"ג מ"ד מ"ה מ"ו מ"ז מ"ח מ"ט נ' נ' נתורה נ' נתורה נ' נתורה

ומשה לא ידע כי קרן עור פניו בדברו אתו · הטעם בדבר אתו הפסק וזה בעבור שנראה הכבוד על פניו על כן הזהירו כזהר הרקיע ומלת קרן מגזרת אקרני מידו לו כי כן כתוב בתחלת הפסוק וגם כאור תהיה והנה אמרו אחריו וקרניים מידו לו יהי' הטעם כפול כמשפט · ישתחקו עצמות חוי הפוטע שאמר כי בעבור שלא אכל לחם

ומשה לא־יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אִתּוֹ: וַיַּרְא אַהֲרֹן וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה וְהִנֵּה קָרַן עוֹר פָּנָיו וַיִּרְאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָיו: וַיִּקְרָא אֲלֵהֶם מֹשֶׁה וַיָּשֻׁבוּ אֵלָיו אַהֲרֹן וְכָל־הַנְּשִׂאִים בָּעֵדָה וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם: וְאַחֲרֵי־כֵן נִגְּשׁוּ כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיְצַוֵּם אֵת כָּל־אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אִתּוֹ בְּהַר סִינָי: וַיְכַל מֹשֶׁה מִדַּבֵּר אִתָּם וַיִּתֵּן עַל־פָּנָיו מַסְוֶה: וּבְבֹא מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לְדַבֵּר אִתּוֹ יָסִיר אֶת־הַמַּסְוֶה עַד־צֵאתוֹ וְיָצָא וְדִבֶּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר יֻצָּוֶה: וְרָאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־פְּנֵי מֹשֶׁה כִּי קָרַן עוֹר פְּנֵי מֹשֶׁה וְהֵשִׁיב מֹשֶׁה אֶת־הַמַּסְוֶה עַל־פָּנָיו עַד־בֹּאוֹ לְדַבֵּר אִתּוֹ:

קל"ט · הנג"אל · סימן:

ס ס ס

וַיַּקְהֵל

מֹשֶׁה אֶת־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לַעֲשֹׂת אֹתָם:

ס ס ס

וַיַּקְהֵל

מֹשֶׁה אֶת־כָּל־הַנָּשִׂיא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לָהֶם אֵילֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר:

ס ס ס

וַיַּקְהֵל

מֹשֶׁה אֶת־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לַעֲשׂת אֹתָם:

בעל הטורים

כי קרן עור פניו · ונכם לקירון פניה מוכנותה כפי עלה · ו"ל מכתיבת הלוחות זכה לקירון וקרני' תיבו לו ונסם תביין עוזו · ר"ת מלות:

ויקהל

כתיב לעיל כי קרן עור פניו וכתיב לו פרשה שבת לומר שלמיו דומה קירון פניה של שבת לשאר ימים · ואחר ויקהל לבני לומר פרש שבת רמז שבתות וימים עובדים ויקהלו לשמוע הדרשה: אלה הדברים · דרשו מכלל ל"ע מלאכו' לשבת כמין אלה הדברים משם ב' פ' דהדברים לדרשות ת' הרי ל"ע · ואפי' דבמה מקומות כתיב אלה הדברים ולא דרשו' ליה · שאני הכא דכתיב במלאכת המשכן זה הדבר · ושני הכא לכתוב אלה הדברים לדרשה: לעשות · אוהיו' לעשו · ואחר ו"ו לאחר ל"ע מלאכות יעשו אותם בו' ימים ולא בשבת · וקו' אחר בדת אלהים לעשות המשוב ביומלוב תמלא עצות וכריתי ומלאכו' הם ית ומיצאות והבדלות · כלם ל"ע לומר ל"ע מלאכות הן תוך מתולדות · וכ' המלאה מ' ויקהל עד לא תבערו וג' ביום השבת ל"ע תיבות חוץ מחלת השבת: הזכיר לא תבערו לפי שריך הבערת אש למלאכת המשכן לבשל המזון ולגדיא ינרוף בכף ומחשה ווהכ:

משה

אמרי נועם

ויקהל פירש"י לשה נפתחה פרשת שבת לומר לומר לן מחין בפ"ן בה"ת משה שבת ויקהל סר"ר יחיאל ת"ענק ל"ר לכבוד שבת סי' עמה ושבת הוא עשה ולא מעשה ולא תעשה ותרין לאיסורין דה"ל ה' ולא ק"ל מעבודה שיעשה דוחה בין דוחה שבת בין, שדוחה שבת אומר לן מתעשה שבת דם רוצין לתרץ דס"ל דלא מקרבן אפיר ולא נהירא לאפרן מה לתעביד שבת מין לו תבלותי' · אמנם קשה דה"ל כ"ל מעשה ומה לן

ששת ימים. הקדים להם אזהרת שבת לצווי מלאכת המשכן לומר שאינו דוחה את השבת: לא תבערו אש. יש מרבותינו אומרים הבערה בלהו יצאת ויש אומרים לחלק יצאת: זה הדבר אשר צוה יי'. לי לאמר לכם: נדיב לב. על שם שלבו נודבו קרוי נדיב לב כבר פירשתי נדבת המשכן ומלאכתו במקום לותת': את המשכן

יריעות התחתונות הנראות בחוכו קרוי משכן: ואת אהלו. הוא אהל יריעות עזים העשוי לגג: ואת מכסהו. מכסה עורות אלים והתחשי: ואת פרכת המסך. פרכת המחילה כל דבר המגין בין למעלה בין מכנגד קרוי מס'סכך וכן סכת בעדו הנני סך את דרכך: לחם הפנים. כבר פירשתי על שם שהיו לו פנים לכאן ולכאן שהוא עשוי כמין תיבה פרוצה: ואת כליו. מלקחי' ומחתו': נרותיו. לוכי"נים בלע"ז בזיכין שהשמן והפתילו' נתונין בהן: ואת שמן המאור. אף הוא צריך חכמי לב שהוא משונה משאר שמני' כמו שמפורש במנחות מגרגרו בראש הזית והוא כתית וזך: מסך הפתח. ויליון שלפני המזרח שלא היו שם קרשי' ולא יריעו': את עמודיו ואת אדניה. הרי חלר קרוי כאן לשון זכר ולשון נקבה וכן דבריה הרבה: ואת מסך שער החלר. ויליון פרוש לגד המזרח עשרי אמ' אמצעיו של רוחב החלר שהיה חמשים רחב וסתומין הימנו לגד לפון מ"ו אמה וכן לדרום שנאמר ט"ו אמה קלעים לכתף: יתדות. לתקוע ולקשור בם סופי הייריעו' בארץ שלא ינועו ברוח: מיתריהם. חבלים לקשור: בגדי השרד. לכסות הארון והשלחן והמנורה' והמזבחות בשעת סילוק המסעות: על

רלבג

שלא חזה אתה וישראל אל ארץ כנען שנשבעתי לאבותיהם שהיא ארץ אלב ודבש וחזה הנך לבד ירשו הארץ כי אינם רואים לזה חלב ודבש. ושלפני לפניך מלאך. והוא מה שכודר לישראל שהשגתי בכם חלב ודבש' כי אתם קשה עורף לעלות מהרעו' הנכבדו' שבלאתם בהם ואם יהיו מיני בהם הנה אלאה אתכם כאשר תמרו את פי בזה האופן וכאשר שמעו העם הדבר הרע הזה והוא כור הסגנות הנם יתעלה מהם. ולא התאבלו על מה שנפקד מהם. ולא שמו איש עליו עליו. לתשוב שרגיון בזה העדי' שנתן להם בחמון תור' והוא הנימוס התוריי שהוא עדי ושלמו' לחי שיתבהג בו וכבר ביאר זה הענין אחר זה ואחר שהם הסכלו העדי שהי' להם מהר חורב וכאלו הסירו מאתם מתחת עול הסור' והסכנה היא' כי כבר הוכשרו בקנאלם התורה שהשגתיה הנם יתעלה' תדבק בהם מפני התורה כמו שקדם וכאשר ראו שנפקד מהם זה הסכלית דימו שלין תועלת להם בתור' וזה היה מדי שני ולזה אמר יי' אל משה לתת עם קשה עורף ולא תוכלו לנצח מדמותיהם הנכבדות אשר נדלתם עליה' ווה היא כונה שלא אאבד בקרבך אמן מוטב ישיגך הכליון מפני הסוגם שאביא עליכם על מדותיכם כי ועתה הוסיפת לאמר לאמר אל מעלין עדיך הנה אדעה מה אעשה לך אמרו ז"ל נשאה שמות רבה מהו עדיך רבי שמעון בן יוחאי אומר כלי הזין שנתן להם הקב"ה ומשם הפורים מקוק עליו. ומשם יקח את האהל ענו' כיון שראה משה מתכה סובה שהיתה כילם אבלו אותה מיד כשם עליהם ולין בסבר שולת המתנה שנתנה להם מקורב היא התורה ולין בסבר משם הפורים מקוק עליה כי היא תישרנו אל השגתו יתע' והנה יהיה הורל מקור ולין ראוי שיהי' נוי שכבר וכר שלא שמו אים עדיו עליו ולין יהיה אות שיורידהו מעליהם ולין ראוי שיהיה זה העדי בשמו כי נאבדע אין יתכן שיוסם אל הר חורב ולזה התישרנו לנצר אותו בזה האופן והנה קרא התורה עדי ולפי שאינו נימוס מוכרח יהיה ראוי שיקובל אבל היא נימוס שהוא בעצמותו בתכלית היופי והתקון והשלמו' עד שראוי שימשך האדם אחריו מבל עצמו' וכאשר ראה משה לישראל נוטים לפני הנם יתעלה בנגיפה והרעיק אהלו מהם עד יכנסו לבם וישובו אל הנם יתע' ושם נתבארם להם אחתת הנעת הנבואה לאמר כי עמוד הענן היה יורד בתהנו לעיניהם ברם בתוסם וכבר שנו ישראל בכללם מדרכיהם ושנו אל הנם יתע' ולזה ספר כי כל העם קם בראוסם עמוד הענן יורד והשתחוו איש פתח אהלו וספר נ"כ שכל העם היו מכבדים משה בגיאלו ודבר יי' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו אמנם שנאוות מדרגתו בנבואה היתה מגעת אליו הבנבואה בחקון ולזה היה במדרגה מהבנבואה שאחר עשדו ונשמעה מה יהוה יי' לכם כאשר ידבר אים אל רעהו ולא היתה נבואתו אחר סתום אבל היתה אפורסת כמו שדבר אים אל רעהו בלשון מבואר וזה כלו לשונם מבבר אלמשה הנם: ושחרתו יהושע בן נון נער משרת משה. שלא היה מר מתוך האהל אבל היה מתבונן תמיד בשה שלמדהו משה ואחנם וכר זה בזה המקום לבאר שלא כמרקר משה מיהושע בהתרקקו מישראל על קטא העגל והנה שמידת יהושע בן נון

ויצאו · למדנו מזה שכל עדת ישראל בתו של אהל מועד כת אחד כת: ויבאו כל איש אשר נשאו לבו · הם חכמי לב והמעט שיש לו לב רש · ומלת על הנשים כמו עם הנשים כמו על לחם הבכורים תמופה ורבים ככה: כל נדיב לב · מודיבת לב בדר' הספן שור שה כשבים. חמ · בחוון: וגזם · בחף: וסבע · בתכבע: וכימז · בזרוע: כל איש · לו אשה · והוסיפו הנשים שווו התכלת והארגמן והתולע והשש גם העזים והיא אומנות גריכה לחכמה יתרה: והנשיאים כי בנאתם ממלרים ונגלים כל איש שאל כפי מעלתו והנה דבר גדול היה שנמלא שמן לאור ביד הנשיא' אחר חדשים רבי שיגלו ממלרים ואחי כן כלל כל איש ואשה ושב לדבר על הנשים שנשאם לבם לעשות · והזכיר הראש שכלם יהיו סריס אל משמעתו כי אין בהם חכם כמוהו: וימלא · הנה השש העיד כי הוא מלא חכמ' ותבונה ודעת ותוספת עוד שהוא חכם בכל מלאכה: ולחשוב · בלבו מחשבות שלא נראו כמותן כי יש לאומן זהב ולא כסף וחרשי הבן ולא עץ וכולם היה שלם · ועוד ולהורות כי יש חכמים רבי' שהם קשי' להורות אחרי' והל' אליאב הוא חבירו בכל המלאכות גם להורות לא בחכמה על כן אמר על שניהם עושי כל מלאכה וחושבי מחשבות: ועשה

ויצאו כל עדת בני ישראל מלפני משה: ויבאו כל איש אשר נשאו לבו וכל אשר נדבה רוחו אתו הביאו את תרומת יהוה למלאכת אהל מועד ולכל עבדתו ולבגדי הקדש: ויבאו האנשים על הנשים כל נדיב לב הביאו חח וטבעת וכומז כל כלי זהב וכל איש אשר הניף תנופת זהב ליהוה: וכל איש אשר נמצא אתו תכלת וארגמן ותולעת שני ושש ועזים וערת אילים מאדמים וערת תחשים הביאו: כל מרים תרומת כסף ונחשת הביאו את תרומת יהוה וכל אשר נמצא אתו עצי שטים לכל מלאכת העבדה הביאו: וכל אשה חכמת לב בידיה טוו ויביאו מטוה את התכלת ואת הארגמן את תולעת השני ואת השש: וכל הנשים אשר נשא לבן אתנה בחכמה טוו את העזים: ורבנשאם הביאו את אבני השהם ואת אבני המלאים לאפוד ולחשן: ואת הבשם ואת השמן למאור ולשמן המשחה ולקטרת הסמים: כל איש ואשה אשר נדב לבם אתם להביא לכל המלאכה אשר צוה יהוה לעשות ביד משה הביאו בני ישראל נדבה ליהוה: פ

ויאמר משה אל בני ישראל ראו קרא יהוה בשם בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה: וימלא אתו רוח אלהים בחכמה בתבונה ובדעת ובכל מלאכה: ולחשב מחשבת לעשות בזהב ובכסף ובנחשת: ובחרשת אבן למלאת ובחרשת עץ לעשות בכל מלאכת מחשבת: ולהורת נתן בלבו הוא ואהליאב

בעל הטורים

וכל אשה · ב' הכא ואילך ואל אשה: יודעת חיים · וכל אשה יודעת חיים מסכה זכר התרומה · כתב מנוה להרוב לנשים אבל כאן שהיו הכמות התיום · והיום שב' והחכמה תחיה בעליה: וכל הנשים · ב' במסור' וכל הנשים יתנו יקר · וכל הנשים העומדות שם נעניין ירמיהו אמר להם לערוס מע"ח · אלו הנשים שמתנשקו במלאכת השמים יתנו יקר · אבל אותם הנשים המקשי' מחקשי' לנפלא השמים גרמו שבגלו והיו למשל ולשניה: מאתנה · ב' הכא ואילך עד אשר הפיצותי' אותם' ביחזקיל בעניין הרועי' שרעי' הצאן מאתם הגליהם · אלו גרמו לשכיל' שירדה ושכנה בישראל אבל אותם הרועי' הרעי' שמתעלין ישראל צוחיים לפניהם שנתחלקה מישראל: והנשיאים · ב' הכא חסר · ישב פיהם והנשיאים אלא · אלו בתעלו בנדבה המשכן לכן חסר · אבל אותם מנדרו לבעלי' בין הנשיאים ובני ראוכן וגד לכן הוא מלא למלא: והנשיאים הביאו · תרגו' ירושלמי ועבני' אוניאו מלמון מעלה נשיאים · ראו קרא יי · אחרי מעמידין פרנס על הנשר אלא מדעתם: ולהורו' ב' הכא ואילך ולהורות לה בני ישראל · שהיה נגלה יודע להורות לבני ישראל בכל מיני חכמה: ר"מ

מ"ע ספורנו

ויצאו האנשים על הנשים · שם הנשים המתנדבות כאן האנשי' שלהן להבנים נבדבה כדי שיקבלו הנבחרים מהן שאין מקבלים מן הנשים אלא דבר פומם (פרק הבוחל בתרת) וכל איש אשר הניף תנופת זהב ושם הנשים אשר התנדבו שבחיי זהב גם כן כל איש אשר הניף תנופת זהב כענין אמרו שורה שכלם כסף ככף · שכלם זהב וזהב לא היו עתודים: טוו את העזים · מקל בעזי כדבריה ז"ל לפפן יביה נשוי והר נוסף כי בברכה שמשמשים יפעמו בנת עטוד מיכותם כאשר ישקרו שעקו · גדולם כמו שיקרה בהנם הנורים ובקלם"יתה ובחלב ובזולתם: אוים

חזקוני

ויצאו האנשים על הנשים · לשון מסן מקבלים שיהם לעשות מלאכת המשכן כדאמר ואילך: ד"מ על הנשים שם הנשים דומה' על מדקן שאין נשמן יפעמ על מרשה ישרוף על שלא שמעיל: נאון · נזם · נאף · שנעשה מאנגע כוחו · ונורע: והנשיאים הביאו · כשעלו ישראל מאנרים כל איש שאל לפי מעלתו: אם אנני השהם · שהיו שהיו נאמר אביאו כל הנשיאים ניחד לפי שעשות כל הנעשים כתיבים כאן: אם אנני השלאים · שהיו לאמן הביאו לאמן הביאו כל אחד אבן אחת לאחות בה שם שנעי' ונם שמן המשמר הביאו שהוא קדם שכל ומשמר לשון נדולה על שם שהיו מוסקי' שמנו המלכים והכהנים הנדולים ונם קטרת שנקטר על מזבח הזהב ואותו שנקטר לפני ולפנים: לאמור ה"מ"ל

נשנה: ולהורות

לאחרים:

רלב"ג

לא יקבלו ממנו הנה ראוי לו שיראה להם שהוא מסכים מעמם ולו יוכל להתמכם לעבוד הרע שהוא בכל פני' פלאמר כי הם יבטחו בו ויסמכו בו ויסמכו מסכים עמהם ויה מהמסמנלות הטובות שיעשו הנשים לאנות הרע מלאכתם ויה מהם ירלו מהם מסכימים להרע להם עם האנש ס הקמים עליהם ובאמ' האומן יכולים ולזה תמצא כי יאמרן כשידעשלא שמעו לו ישראל אם יוכיח על מעשיהם הלהים שבקשו ממנו הרע' עמו שהוא מסכים מעמם והמסכים בכל הפני' שלאמר לאנות מסם שמעשל שהוא כמו שבאמרנו ואמנם כאם שלא הם יתע' ואמר להשיבו עם ישראל לעשות הקמ' בזה כי ראוי שיעסר בשלב' עמו בו להרע' ולזה הי' ראוי שיוכיח ויהיה מם שיהיה כי אין ראוי שיוכיח האדם שיכים בזה הפועל המנאלה בשום פנים עם שהוא היה סכנה שם להשמיע ולפי שכונתו היה שיבה נתן ה' אמרו ומשמו כה נדול:

התועלת הד' הוא נדול יהוה לאחדים שכבר ישלמו מהרע לאוהבי האים הפוב כלי שנת יקרה לו בער ואלהב ולזה כיפס יי' על הרע אשר דבר לעשו' לעמו כשבשי' שבי' הדבר קשה לעמ' ומפני זה הראה נ"כ מעשה בשם יעשה מיקשה בעיני מלך אם לא יעשה ישראל עד שהוא

יבאר עוד מפני:

התועלת הה' הוא נדול יהוה שאין ראוי לאדם שיבקש מהמון כשיר כשבל מפון מפוזיק כו לזה לא נקש מעשה מעשה יתעלה מיפא מעשית ישראל אם לא אשר בשתת הענל הריעת כשופים אחריו ולפי שלא נשלמה לו הראיה הפעמים אחריו קבל הפס יתע' דבריו אך אשר שהוא יקשה מכפרו מי אשר מעשה לו וגנף הנשאר' מהפועל' אשר' הענל והנעים מעה שלא תעדר מהם מעבי זה המון ירושת פארן שם הוא הלוחם אשר יפא כו מעלתם אך לא תדבק בהם הענינו בהרעים מן יבלם כאם' יפקלו כו יי' יביא רע על אשר יאמר כל נד בת בשלו כמו שביאתרנו בלי מם' ובביאורנו לפסר אויב ושם ישלמו מזה הרע כמו שנקש מעשה אך הרע שיקרה מנד המשרכת יבוא' כמו שאמר ובייס פקדי ופקדתי עליהם מעשאתם ולזה לא נפעים מעשה בזה היא ד ולהיות כלתי ראוי אחר שיבקש מפיל המון נשוא מעשיה בו בעל המון לא נקש מעשה מעדנה הענש' יי' ישראל נשוא שהיה לנס ריקוק מעמו אבל מעשה כנוסה נסריקוק להלנו מהם על נכבה לנס ושב אל יי' ואמר זה נקש מעדנה הענשה בהם כמו שנאמר

התועלת הנ' הוא נעדות. והוא מדאי לאדם בשיטות מעשיו מיזכיר הפשע ויודע מה שנו מהקשי והבנות כי זה יביאהו אל מיפקרים מעמו באיזון אלם. ולזה אמר מעשה כשנקש מיפלת יי' יתע' מעשית ישראל אבל הפס כזה וגו' וזה כי מעשה היה אומר אלו הדברים בשבור ישראל והיה מלים בין הפס ובינם לבין הפס יותר מהם:

התועלת הנ' הוא לאודים כי הפדר מהשנה המלים הפרטים הוא רע נפלא ולזה יהיה הדבר שוב נפלא ולזה אמר ויעשה הפס אם הדבר הרע הזה ד"ל מה שאמר כי לא אשלה נקרבך מדרגת מעשה בנבואה מה שהיה מדבר אלין יי' פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו ולזאת הסכנה היה אפשר מיפלם נפיעם הפורה על ידו כי היה הוא מתנבא בכל עת מיכנה ובמה מיכנה ולזה נשלמה ע"י נפיעם הפורה בנבואה כמו מיפלם נאכם בהתבוננות הדוש שבמה מהפכמות בכלולה בהקרי על כל אלקיה:

ויאמר משה אל יי' ראה אתה אומר אלי וגו' עד ויקהל משה

באור המלות

ידעתיך בשם ר"ל ידעתיך פרטים והיה מידיעה אשר בעבורה דבקה שהשגתה הפרטים בו: פני ילכו · ר"ל השגחתי ובן אם לא תלכו · לא יהיה הדבר בפני ומכיך מלכים הנפרטים שהם אל פני יי' נמנעם מעלמשו לא יוכל לראות את פני · ואני לא ראיתי אבל הנה מקום אתי ר"ל לא ע"ם שלא מוכל לראות פני הנה תוקל להשיג מדרגה מה מסגלותי · ואשלחה את כפי · ר"ל שלאיה שסכך בעבנים כדי שלא תראה מעמוקי אבן ואשמרה · ר"ל הנחתיות שהם לאמרי העלונות מחני ונהשיגן לאותם מעשי מדרגה שה שמגלתי כאן שנאמרנו בה' מה' · כאשר עון · ר"ל מוקל עון והוא מה שנעשה בזדון · ופשע · שלא נעשה ע"ד מרד · ופשעה · הוא מה שנעשה בשוגג · כי עם קשה עורף הוא · אם אמר שעורף ולא יסירו מעלת הלאומה הלאמיתי כשיסתבכו בם סכיך לאמר כי אמרי שהשם הוה קשה להסך עורף אל מה שנעשה בו אמרתי אם אכלה לעמוד בינינו ונשאתיכם לעולם כי רם קני עורף ולא יסירו מעלת הלאומה הלאמיתי כשיסתבכו בם סכיך מדרגם והוא נלאום מאל לפי הלעון והענין וכן אמר בפירוש רשלה בעבור כי אמרתי לך ר"ל לאי מנקש מעך רשלה כי אמרתי לך · הזכר · ר"ל מעשיה המקנים מהלא אמר רשם זכר כי לא הוא קדוש לא שם הוא נקנה · ולא יעמוד לאם מלאכתך · ר"ל כלומר מיפסורר לכבוש לוקה כשמשלם לרגל · קרן עור פניו · קרן הוא מעגין הזהר כמו וקרניים מידו לו · והרגנו בשם מלאכי · התבודדות

בלי וכלי · י"ח כליש' וסי' ויבאו האנשים על הנשי' · וכל כלי פתוח אשר לא יהיה כלי גבר · ויקח מקלו בידו · והבית בהבנותו · כשלם הבשר · אך לא יעשה בית יי' · ב' בו · ומוציא כלי למעשהו · והביאו את כל אחיכם · שאנן מואב מנעורין · ונשחת הכלי אשר הוא עושה · אבלני הממני גבוהה נצר · ואתה קח לך חטין · ויקרא באזני קול גדול · והנה ששה אנשים · לא יערכנה זהב · יש זהב ורב פנינים · וכל יוצר יוצר חרש הפץ חמדה דכו' כמ"א כלי וסי' ויהי לחזקיהו עשר וכבוד הרבה · וכל תורת כהנים מן ויצאו משה ואלעזר הכהן עד סוף סיפרא דכות' כלי וכלי וכל תרים' ותרלו' דכו' כלי וכלי כמ"ב הפורטים על פי הנבל · ולו הכין כלי מות: מרים ג' וסי כל מרים תרומת כסף · כבוד חכמי' ינחלו ארך אפים ורב תבונה · וחד ומרים ראשי · וסי' בלשון ארמי כספא אמטיאו חכימיא ורישיא: מלאכת העבודה ב' וסי' כל מרים תרומת כסף · ושלום בן קורא: בידיה ג' בקרייה וסי' וכל אשה חכמת לב · פרשה ציון בידיה · ואולת כידיה תהרסנו: וימלא ט' נמסר בסד' שלח לך: רוח אלהי' ח' בליש' וסי' והארץ הייתה תהו · הנמצא כזה איש · ואמלא אתו רוח · והברו וימלא · וישא בלעם את עיניו · במראה ברוח · ועזרידו בן עודד הייתה · ורוח אלהים לבשה את · וכל שמואל דכו' כמ"ה רוח יי' וסי' וצלח' עליך רוח יי' · ויקח שמואל · ותהי רוח יי' דותוסף המלחמה · רוח יי' דבר בי · ורוח יי' סרה: בתבונה חד מן זוגי' קדמ' נסיב וי"ו בעני' ותניין לא נסיב וי"ו ולית דבו' וסי' מצויין במסר' רבתא: ובדעת ה' בקריי' וסי' ואמלא אתו רוח אלהי' והברו וימלא · וברעת צדיקי' יחלצו כי יש אדם שעמלו בחכמ' ובדע' · ובדע' חדרי' ימלאון: מחשבת ג' חס' וסי' לחשב מחשב' · והברו ולחשב · עשי כל מלאכה וחשבי · לעשות · י"ג חס' נמס' לעיל בריש סידרא · למלאת ו' ד' מ"ל וב' חס' נמסר בסדר כי תשא: ולהורת כ' חס' וי"ו כתר' וסי' נתן בלבו הוא ואהליאב · את בני ישראל:

ויאמר משה אל יי' ראה אתה אומר אלי וגו' עד ויקהל משה

באור המלות

ידעתיך בשם ר"ל ידעתיך פרטים והיה מידיעה אשר בעבורה דבקה שהשגתה הפרטים בו: פני ילכו · ר"ל השגחתי ובן אם לא תלכו · לא יהיה הדבר בפני ומכיך מלכים הנפרטים שהם אל פני יי' נמנעם מעלמשו לא יוכל לראות את פני · ואני לא ראיתי אבל הנה מקום אתי ר"ל לא ע"ם שלא מוכל לראות פני הנה תוקל להשיג מדרגה מה מסגלותי · ואשלחה את כפי · ר"ל שלאיה שסכך בעבנים כדי שלא תראה מעמוקי אבן ואשמרה · ר"ל הנחתיות שהם לאמרי העלונות מחני ונהשיגן לאותם מעשי מדרגה שה שמגלתי כאן שנאמרנו בה' מה' · כאשר עון · ר"ל מוקל עון והוא מה שנעשה בזדון · ופשע · שלא נעשה ע"ד מרד · ופשעה · הוא מה שנעשה בשוגג · כי עם קשה עורף הוא · אם אמר שעורף ולא יסירו מעלת הלאומה הלאמיתי כשיסתבכו בם סכיך לאמר כי אמרי שהשם הוה קשה להסך עורף אל מה שנעשה בו אמרתי אם אכלה לעמוד בינינו ונשאתיכם לעולם כי רם קני עורף ולא יסירו מעלת הלאומה הלאמיתי כשיסתבכו בם סכיך מדרגם והוא נלאום מאל לפי הלעון והענין וכן אמר בפירוש רשלה בעבור כי אמרתי לך ר"ל לאי מנקש מעך רשלה כי אמרתי לך · הזכר · ר"ל מעשיה המקנים מהלא אמר רשם זכר כי לא הוא קדוש לא שם הוא נקנה · ולא יעמוד לאם מלאכתך · ר"ל כלומר מיפסורר לכבוש לוקה כשמשלם לרגל · קרן עור פניו · קרן הוא מעגין הזהר כמו וקרניים מידו לו · והרגנו בשם מלאכי · התבודדות

עמשה

ויקהל

אבן עזרא

קלט

ועשה · הנה בצלאל הוא בעצמו יעשה הכבד ויורה הוא ואהליאב : ויקרא · ה"א לקרבה נוסף כמו ולהקיה בו ותכס גדול טעה שאמר כי כמוהו לשמו את ברית לעמדה כי הוא מפיק ה"א ומלת עומד עומדת על כן הפי' לעמוד בה : ויקחו · את כל התרומה אשר הביאו · והם ישר' היו עוד מביאי · נדבה אל משה בכל בקר : ויבאו · אל האל משה ויאמרו מרבי' העם · מ"ם מדי נותר כמ"ם מכל מלאכת השבלתי כאשר פירשתיו : ויעבירו קול · כמו ותעבור הרנה : והמלאכה · שהית' עשויה ומ"ם דיש שב אל כל החכמים : לכל המלאכה · שהיו צריכים לעשות : והותר · שם הפועל ונעשה והותר הותירה : ויעשו · החל מהמשכן : משוך · בלשון ישמעאל אורך דע כי דקדוק מספר האחד בחשבון משונה מדרך לשון הקדש גם ככה הוא בלשון כשדי' משונה גם בלשון ישמעאל כי לעולם הה"א בסוף השמות סימן לנקבה ולשון זכר בלא סימן והנה בחשבון שלשה הה"א סימן זכרי' וככה בחשבון הרבע' גם שמונה גם עשרה ומשם והלאה עם עשר הזכר בלא ה"א אחד עשר שני' עשר תשע' עשר והנקבה בה"א רק בשנוי מלת עשרה שלא תתערב על לשון זכר אמרו שתים עשרה וככה כלם והנה לשון נקבה שלש והרבע ועשר ואם היתה מלת חשבון שמונה תהיה בת"יו לזכרי' ולנקבות ושלשת האנשים האלה ושלשת נשי בניו והנה שמונה לזכרים בחשבון ושנוי לנקבה לומ' שמונה כדרך עשתי עשרה · אולי טעם בחמה היא הילודה אולי היתה כמלת בית ראשון שהיתה אלילה · תי"ו הגלגלתית סימן הנקבה ואחת לול · ובא תת"ה"לף ה"א ויש מו' כי מולת הגזרה הרה ללת : לאהל · להיות אהל : ומלת

חזקוני

מדי כענדה · הת"ס יתרה כמו מכל מלאכתי השבלתי : ויעבירו קול בפיסה · ויכריזו כמו מעבירים עם י"י מכלן אמרו רבותינו לאסר הילאה בשבת מרשות לרשו' ונעבירין הענבר הענבר מיום הכפורים כתיב הכא ויעבירו קול בפיסה וכתי' הת' והענבר סוכר תרועה פה להלן יום הכור לא כתיב אלא ויעבר אל עשו עוד מלאכה וכתיב ויכל' הטם מהכיל מכלן סמכו רבותינו שהמלאה מלאכה היא : את המשכן עשר יריעות · בתמלה עשו עשר יריעות האהל ואל"כ הכנין לתת בו את הקרש על הכל ואחר כך כל מכסיה קדש כל הקרש קודש ואל"כ מפיות סביב אבר הכיר : כרובי · מעשה חושב · כעשר יריעות הכרלו מתוך אלל המשכן כתיב כרובים מעשה חושב תעשה אותם אבל הטפי עשרה אלא היו ברלות לתפלה מפני מכסה אהלים ולא עשו כאן ביריעות : ויעש

בעל הטורים

ויעבירו קול בפיסה · בשבת נתנה תורה · תיקון יום הכפורים אל אותה שנה היה יום אלבה ויום ד' אחר לחם מלאכת המשכן והם הביאו בבקר בבקר והיו יום ה' ויום ו' · ובשבת ויעבירו קול בתנה אלו יעבו עוד מלאכה לתרומת הקדש · בני' אל יוציאו זהו אל יוציאו הם מרבות הותיר ל"ב הרבי' : ויכלה הכסף · ויכלה הכסף · כי' הכסף זהו בדרשו בבית אחרי' להם אנשים עובדת ומרבלות עם אמן והבהוה לעבדת המשכן · ויכלה הכסף · כי' הענינים מחבלאים הכסף · בכלנו מלאכות הקדש · הטובי' אז בני מלאכות : והמלאכה · ג' והמלאכה היתה דים · והמלאכה לא ליום ולא ליומים בעזרה · והמלאכה היתה' גדולה בדברי הימים בעניין בנין הבי' · הב"ש מבא לאכה היתה' בהול' לא ליום ולא ליומים · אבל בכל היתה' דים בנסתלקה ברכ' מעבר' ידיהם : דים · ג' · היתה דים · הלא יגנבו דים · אם גנבו' בלילה הבחיתו דים מחבלת אנשים · בחנוס נאחר הייה יבני ואחי אחרים · אבל ביעק' והמלאכה היתה דים : והותר · ג' הכל ולאיך כי כה אמר יי' אמול והותר · מהחל התרומה ונגיע בית יי' אמול ומעבר והות' בדברי הימים · בזכות התור' ובית המקדש בא שובע לעולם · בהבתיב מן היום אשר יוסר הכל יי' וכו' עד מן היום הזה אילך : בעוסי · ג' בי"ד ויעשו כל חכם לב בעשי המלאכה · ואילך אל הקנה בעוסי עולה · מני יי' בעוסי רע · ובני הקנה בעוסי כל חכם לב : ויעש

מ"ע ספורנו

לים מים מתלאכתו · ספר מומנות כל אחד מהמתנים ובלינות ישראל בכל הנרך לכל אחת מהמלאכות : למלאכה אשר צוה ה' לעשות אותה · הנה מלבת העם בית יותר מפה שנרין לאותה המלאכה שנוה ה' לעשות אותה בלבד בלי תוספת ונרעו · שנתן מדם וקנב למשכן ולכל כלי עליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע לא בענין בנינו מלאה והורדום : לא יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש · לא הכריח אל ביאתו נדבה כרגונם אבל בכריח אלא יעשו עוד מלאכה כמו מלאכת הסוויה שאתה ויבואו מסוה ומלאכת תקון הבגדי' כאשר בני אהרן לכל מלאכת העבודה שכיאו ותקון הבגדים וזולתם : והמלאכה היתה דים · ומלאכת התנדבים בכל דבר שהתנדבו היתה די לעוסי מלאכת המשכן : לכל המלאכה · לכל מלאכה ומלאכה שבו : לעשות אותה · לעשות אותה · לעשו' אותה המלאכה ולהוציא בלתי אם היו בריכים לעשות אותם מלבנה כמו יותר מדה · ונרעו · שנתן מדם וקנב לעשות אותה הבגדים ולכל כלי תוספת לגרוע מהם אין לגרוע לא בענין בנינו מלאה ולא להוסיף · ומהם אין לגרוע לא בענין בנינו מלאה והורדום : לא יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש · בני' אל יוציאו זהו אל יוציאו הם מרבות הותיר ל"ב הרבי' : ויכלה הכסף · ויכלה הכסף · כי' הכסף זהו בדרשו בבית אחרי' להם אנשים עובדת ומרבלות עם אמן והבהוה לעבדת המשכן · ויכלה הכסף · כי' הענינים מחבלאים הכסף · בכלנו מלאכות הקדש · הטובי' אז בני מלאכות : והמלאכה היתה דים · ג' והמלאכה היתה דים · והמלאכה לא ליום ולא ליומים בעזרה · והמלאכה היתה' גדולה בדברי הימים בעניין בנין הבי' · הב"ש מבא לאכה היתה' בהול' לא ליום ולא ליומים · אבל בכל היתה' דים בנסתלקה ברכ' מעבר' ידיהם : דים · ג' · היתה דים · הלא יגנבו דים · אם גנבו' בלילה הבחיתו דים מחבלת אנשים · בחנוס נאחר הייה יבני ואחי אחרים · אבל ביעק' והמלאכה היתה דים : והותר · ג' הכל ולאיך כי כה אמר יי' אמול והותר · מהחל התרומה ונגיע בית יי' אמול ומעבר והות' בדברי הימים · בזכות התור' ובית המקדש בא שובע לעולם · בהבתיב מן היום אשר יוסר הכל יי' וכו' עד מן היום הזה אילך : בעוסי · ג' בי"ד ויעשו כל חכם לב בעשי המלאכה · ואילך אל הקנה בעוסי עולה · מני יי' בעוסי רע · ובני הקנה בעוסי כל חכם לב : ויעש

רשי

לה

מהליאב · משבט דן מן הירודי' שבשבטי' מבני הספחות והשוה המקו' לבצלאל למלאכת המשכן והוא מגדולי השבטי' לקיים מה שנאמר ולא נכר שוע לפני דל : מדי העבודה · יותר מכדי צורך העבודה : ויכלה · לשון מניע' : והמלאכה היתה דים לכל המלאכה · ומלאכת ההבאה היתה דים של עושי המשכן לכל המלאכה של משכן לעשות אות' ולהותר : והותר · כמו והכבד את לבו והכות את מוחב : ויעש

רלבג

מעשה מעניני הנוף והיותו דנק שם שמש שמש הזמן המרוך שב ווכר הסכל אל שמור שהו' מסך מבדיל ר"ל המאיר על שמיה מעשה כאלו הוא שכל מעשה ולא היה מרגש בדברים הנופיים · ולפי מסמכים הוא שם יפול של הנור' המשל המקומר לעור הפנים כי הוא מעינה ומסך לנור' המלכות מהמנ' המוסכלו' בעו שהמאר בתקומותיו · ויתן על ה פניו חסו' הרנון בו שהמתלל להפריד זה הדבקות מעשה עד שיעלם לו הדנור עם ישרל וזה לתכלית הפלא כי לאחר הלאמים יקשה שיעלם להם הסתכודדו' בשכל מבין אחר אלוקי הנפש ולמעשה היה קשה הפרדת זה הסתכודדות על אלא היה יכול עליו כי אם בקושי הנסתלקות · וכבר מנאנו בעמקנו כמו זה הענין בהתכודדות העיוני ובפרט בקרבנו הענינים המקוים אחר ידיעתם קשוקה מאד ר"ל שלא שלטנו על עצמנו בהפרדת זה ההתכודדות אפי' והדבור בדברים המקוביים עם ולאחר לגבו הי' שכלינו כוח' מעיד אל המיוחד' הסם וזה מעמה שהמעידנו על הכנת זה המאחר אע"פ שהתבדל בין מני המיוחד' הלא ההתכודדות היה נשלא · ומוכי שהתכודדות אחר בו המקומות בעיוני ובפרט בקרבנו בענין זה הסתכודדו' המעלות אחר ידיעתם מאד ר"ל שלא שלטנו על עצמנו הנסתלקות הזה יותר קשה ויותר כשלא מאד אלא שנעונים מדרגה עשה בבנואה היפה מדרגתו בענין זה הסתכודדו' המעלות כפי מדרגתנו בענין זה הסתכודדות לא יותר מזה :

ביאור דברי אלו הפרשיות

אמר משה אל יי' ראה אתה אומ' אלי העל אתם המם הזה אל הארץ אשר כשבעתי נתת להם ואת' לא הודעתני את אם אמר ממלאכיך לשמיל ישראל את הארץ וגזה לא ידעתי אם יסכים לי זה אם לא ואתמנס אחר זה כי אם היה זה המלאך המשל המעל יסכים לו וזה מבואר לפי מעיין בדבריכו בריבי וכשמי מע"י ונם הנה אתה אמרת מידעת אומי בשם ומצאתי חן בעיניך באופן שתדבק המנאתך כי · ועתה אשאל אתך חן בעיניך לגלוליכני דרכי המנאתך בהמצאות וגזה אדע מצותך כי המעלה מורה על המעל ומעמה מוסד הארם על אמתת עצמות המם יי' לפי מה שאמר כמו שבארנו בעמיתי מע"י והנה ידיעתי אותך מפי' הנה אמצאת חן בעיניך יותר מעה מלאי מונח עשה כי המנאתך המם יתעי מדבק יותר בשאר ידעתו בעיניה יפה מאחר כי אם מעמה לך מלך המנאתך בהם ובגיאותי לך מכל דבר רע שיהיה בכון בנא עליך ונתבאר מזה המאחר כי לעשה בנבו תהיה המנאה אלהית ולזה הסיב מעשה אם אין פניך הולכי' עם ישראל אל מעלנו מזה כן יהיה מעדה לבקרה הזמן ובמה יודע אם היה כי מנאתי חן בעיניך אני ומעמך הנא בלבבך מעמנו וזה יהיה בהבנאל אחר יהיה בעיניו ובין שאר העמים אך אם אל יולך עמנו יאמרו כי שוא מבור אלהי' כי נא תדבק בישראל המנאה אלהית ולא בחתנו מעשה בזה מהמם יפע' כי היו ישראל בלבי רואים לכמו ואת המנאה והיה לא תהיה כי אם בזאת אחר אמון כמו שיתבאר אחר זה ואמנם הסיב מעשה זה המבאר מזה הסבור וזה אמנם היה המנאה המם יפע' אל ישראל שיהיו רואים לכמו ואת המנאה המנאה כמו שאחר הנה אלהי מבין בכל מעשה והוא שיודיעהו המם יפע' דרכיו בכל דבר רע שיהיה בכון בנא עליך ומעמך הנא בלבבך מעמנו שיראהו בבנודו ומדרגתו בעצמותה ואחר אליו המם יתעל' אלי אמיר כל טוב דרכי הנמצאות המוקמות מעמי מים המם המנאה אלהית בכל הנמצאות המוקמות

אבן עזרא

ומלת לברזם · מהבין הקל ועשה כמו מבריח שהוא מהבני הכבד כמו ירה ויו"ד ורבי' ככה: ויעש

וַעֲבַד עַנּוּבִין דִּתְכֵלְתָּא עַל סִפְתָּא
דִּירִיעָתָא חַדָּא מִסִּטְרָא בֵּית־לוּפֵי כֵּן
עָבַד בְּסִפְתָּא דִּירִיעָתָא בְּסִטְרָא בֵּית־
לוּפֵי תִּנְיָנָא: חֲמִשִּׁין עַנּוּבִין עָבַד
בִּירִיעָתָא חַדָּא וְחַמְשִׁין עַנּוּבִין עָבַד
בְּסִטְרָא דִּירִיעָתָא דְּבֵית־לוּפֵי תִּנְיָנָא
מְכַוְּנָן עַנּוּבְיָא חֲדָא לְקָבֵיל חֲדָא:
וַעֲבַד חֲמִשִּׁין פּוּרְפִּין דְּדַרְהָב
וְלָפֵיף יַת־יְרִיעָתָא חֲדָא עִם־חֲדָא
בְּפוּרְפָּיָא וַהֲוָה מַשְׁכְּנָא חַד:
וַעֲבַד יְרִיעָן דְּמַעְזֵי לְפָרְסָא
עַל־מַשְׁכְּנָא חַדָּא עַשְׂרֵי יְרִיעָן עָבַד
יַתְהֵין: אׇרְכָּא דִּירִיעָתָא חֲדָא תְּלָתִין
בְּאַמִּין וְאַרְבַּע אַמִּין פּוּתְיָא דִּירִיעָתָא
חֲדָא מִשְׁחָתָא חֲדָא לַחֲדָא עַשְׂרֵי
יְרִיעָן: וְלָפֵיף יַת־חָמֵשׁ יְרִיעָן
לְחוּד וְיַת־שֵׁית יְרִיעָן לְחוּד: וַעֲבַד
עַנּוּבִין חֲמִשִּׁין עַל סִפְתָּא דִּירִיעָתָא
בְּסִטְרָא דְּבֵית לוּפֵי וְחַמְשִׁין עַנּוּבִין
עָבַד עַל־סִפְתָּא דִּירִיעָתָא דְּבֵית לוּפֵי
תִּנְיָנָא: וַעֲבַד פּוּרְפִּין דְּנְחָשׁ חֲמִשִּׁין
לְלַפָּפָא יַת־מַשְׁכְּנָא לְמֶהֱוֵי חַד:
וַעֲבַד חוּפָאָה לְמַשְׁכְּנָא מִשְׁכֵּי
דְּדִיכְרֵי מְסַמְּקֵי וְחוּפָאָה דְּמִשְׁכֵּי
סַסְגּוּנָא מִלְּעֵילָא: וַעֲבַד יַת־
דַּפָּיָא לְמַשְׁכְּנָא דְּאָעֵי שִׁטִּין קַיְמִין:
עֲשַׂר אַמִּין אׇרְכָּא דְּדַפָּא וְאַמְּתָא
וּפַלְגוּת אַמְּתָא פּוּתְיָא דְּדַפָּא חַד:
תְּרֵין צִירִין לְדַפָּא חַד מְשַׁלְּבִין חַד
לְקָבֵיל חַד כֵּן עָבַד לְכֹל דַּפֵּי מִשְׁכְּנָא:
וַעֲבַד יַת־דַּפָּיָא לְמִשְׁכְּנָא עֶשְׂרִין דַּפִּין
לְרוּחַ עֵיבַר דָּרוֹמָא: וְאַרְבְּעִין סַמְכִין
דְּכַסְפָּא עָבַד תְּחוֹת עֶשְׂרִין דַּפִּין תְּרֵין
סַמְכִין תְּחוֹת־דַּפָּא חַד לְתְרֵין צִירוֹהִי
וּתְרֵין סַמְכִין תְּחוֹת־דַּפָּא חַד לְתְרֵין
צִירוֹהִי: וְלִסְטַר מִשְׁכְּנָא תִּנְיָנָא
לְרוּחַ צִיפּוֹנָא עָבַד עֶשְׂרִין דַּפִּין:
וְאַרְבְּעִין סַמְכֵיהוֹן דְּכַסְפָּא
תְּרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חַד וּתְרֵין
סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חַד: וְלִסְפֵי
מִשְׁכְּנָא מַעְרְבָּא עָבַד שִׁתָּא דַּפִּין:
ותרין

וַיַּעַשׂ יְרִיעֹת עִזִּים לְאֹהֶל עַל־
הַמִּשְׁכָּן עַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת עָשָׂה
אֹתָם: אׇרֶךְ הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁלֹשִׁים
בָּאַמָּה וְאַרְבַּע אַמּוֹת רֹחַב הַיְרִיעָה
הָאַחַת מִדָּה אַחַת לְעַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה
יְרִיעֹת: וַיְחַבֵּר אֶת־חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת
לְבָד וְאֶת־שֵׁשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד: וַיַּעַשׂ
לֻלְאֹת חֲמִשִּׁים עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה
הַקִּיצֹנָה בַּמַּחְבֶּרֶת וַחֲמִשִּׁים לֻלְאֹת
עָשָׂה עַל־שְׂפַת הַיְרִיעָה הַחִבֹּרֶת
הַשֵּׁנִית: וַיַּעַשׂ קַרְסֵי נְחֹשֶׁת חֲמִשִּׁים
לְחַבֵּר אֶת־הָאֹהֶל לִהְיֹת אֶחָד: וַיַּעַשׂ
מִכְסֶה לָאֹהֶל עֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים
וּמִכְסֶה עֹרֹת תְּחָשִׁים מִלְּמָעְלָה:
ס וַיַּעַשׂ אֶת־
הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים:
עֲשֶׂר אַמּוֹת אׇרֶךְ הַקָּרֶשׁ וְאַמָּה וַחֲצִי
הָאַמָּה רֹחַב הַקָּרֶשׁ הָאֶחָד: שְׁתֵּי יָדוֹת
לַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד מְשֻׁלָּבֹת אַחַת אֶל־אֲחֹתָהּ
כֵּן עָשָׂה לְכָל קַרְשֵׁי הַמִّשְׁכָּן: וַיַּעַשׂ
אֶת־הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֶשְׂרִים קָרֶשׁ
לְפֵאַת נֶגֶב תֵּימָנָה: וְאַרְבָּעִים אַדְנֵי־
כֶסֶף עָשָׂה תַּחַת עֶשְׂרִים הַקָּרָשִׁים
שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לִשְׁתֵּי
יְדֹתָיו וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ
הָאֶחָד לִשְׁתֵּי יְדֹתָיו: וּלְצֵלַע הַמִּשְׁכָּן
הַשֵּׁנִית לִפְאַת צָפוֹן עָשָׂה עֶשְׂרִים
קָרָשִׁים: וְאַרְבָּעִים אַדְנֵיהֶם כֶּסֶף
שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד וּשְׁנֵי
אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד: וּלְיַרְכְּתֵי
הַמִּשְׁכָּן יָמָּה עָשָׂה שִׁשָּׁה קְרָשִׁים:
ושני

לאהל ח' מיחדין נמס' בסדר תרומה: ירעות כולם חס' וי"ו בליש' במ"ה וסי' הרחיבי מקו' אחלך יריעות ארץ מדין · את עזובה אשה ואת יריעות · וארון ברית יי' בתוך · דד"ה · כיריעות שלמה: להית ח"חס' בליש' נמס' בסדר וישמע יתרו: מכסה ב' פתחין וסי' ויעש מכסה · ועשית מכסה: לאהל ג' וסי' נמס' בסד' תרומ': ירת ג' חסרים בליש' וסימ' וארבע הירת · ושתי ידת לקרש דמשכנא תניינא · וידת מזה ומזה: קרמא דצואת תחת עשרים הקרש · תניין קרשים · קדמא עשרים קרש לפאת נגבה · תניין עשרים קרשים · קרמא ולצלע המשכן קרש · תנין עשה עשרים קרשים:

חמישי

פזק ולא יכולו מחלת הסכונה הפפוותה כי אם בקיסי ולחפ' שיהי' הרמון בלחמרו פוקד מון לחנות על בנים ועל בני בני' על שלשים ועל רבעים כי כבר יקרה שיש עונש מה כמקרה לבני' בעבור חלבות אלא שזה לא יהיה לזמן ארוך כמו הסדר שנזכרו הסס ית' לאלפי' לכל יהיה ומן פוסט וזה כי כשנפקד טוב מה מהלחנות על עונש יקרה לבני' לאריסים שורעם שלא יהיה כידם הטוב ההוא מפני שכבר נפקד מלבנים ולולא היה נפקד מלחנים היו מפוזקים כו הס ורעם · ושמעל כי לחנותינו כשמעלו נולדו מהארץ הסונה שהיו מקוזקים בה ולחנותינו עוכרים כמקרה כי לחנותינו כנגד מד סיום מפני שלא לחנותינו ולולא שלו היינו מפוזקים כארץ ההיא כאחרו לחנותינו ולחנותינו אינם ולולא זה הסונה לא יסבל ומן ארוך כי הסונות יקרו הרבה מכל המערבת ויתכן שיסיר מפני זה הרע ועוד שבכר יפכן שיהיו ורעם מוסנים מהם יפעלה הטנקה הרשים בלחמן שיסור מהם זה הרע וכבר מלו כי מפני שהתבוננו בנמלאה הטנעיות הפלולות מהם שיש' בנמלאו כם סמון שלא ר"ל שהוא תמיד בנמיין לחד ר"ל שהוא תמיד מכניע ורעם ומלאו כם ולחנותינו מלאו מתן לחת לבקר מכל לחכרים לחר כשנעשה לחכוריכם ונו' ר"ל כי מה שנעשה שיהיו מהלן שהיה מכל לחכרים הוא לחת לזרע ישראל שלא מתקיים להשיה מנל הטנקה שהיה דנקס על הלל הנבאר שהתייב מעמנו זה הימוד על נל הפכל וכזה הלחמן הוני' הסס יפכל לת ישראל מעכרים בעבור הלבו' כמה שוכרנו בפה שקדם והוא נוכר מכל נלחנים · רוצה לומר שמה שהמפיה מהטוכות לדבקים בו הוא נוכר לרשם ומן לריך מלל זה לסבת רבות הלחנות כי מפני הטנקת הלחנות יבקן שיעשה ורעם בשמיר' זה הסוב ומן לריך והטנים מפני היו הרע הכופל בנמלאו מעפי ולזה יבקן ר"ל שיתמיד זה הסוב לסס ומן לריך · וכן' כי בעת שיפיל נכון לנה עליה רע בלחמן שיהנה הסס הסוב ההוא לפכר שיהיו בלחמן מהלקות בסס יעש' שיסרם מהרע ההוא · סל' כי יתכן שתניע לסס הודעה מה כרע הזו' טרם בלו מפלת בניה לו קוסס לו קוסס מנוס ויקמת עבה לכנל מחנו והוא כוסף מון לפי שיסוב אלין ויסור מחנו הרע שיהיה רלוי שיפול עליו ע"ל התוכה בשבר הסתבה המקבל מרעם אל נדיק כן הוא כוסף ומה כוכר הסס כוסף מטלה לשנים ושוכים דרכים הרעי' לך לא יבקה העון מכל וכל ווה שלס יסוב לפטל לא יהיה מנמו כמי שהסל פטל לחד לבל בעבם מוכם יעש' מוק לפוזק הסמכנו' כמון הזו' והיוה לוקנין מוק כי לא יוכר מי שבשקע בפועל לחר מנוכה פעמי' רבות' כמים הקלום לחר הוכר בוסי שלא עשה זה הסעל המנוכה כי אם פעם לחת לבל ינטרך לחוכר יוחר מוק וזה תעבלה מיעלה התוי' כרשום שיבל הסס ע"ל התוכחת שלס לא יוסרו בפעולותיהם המנוכות יוכיח ליכר לחתם שבע על פטלותיהם כי יעטרכו לחוכר בכלה לקוזק הכתבתם בלו הפעולות המנוכות וזה הלחמן יתכן שיפקד מון לחנות על בני' ועל בני בני' ר"ל שכלחר יתנהגו הלחנות בפועל מנוכה ולחוזו הנים מעשיהם יעטרכו לחוכר יוחר מוק מהמוסר לחר יוכרו בו אם היו הם המתפילים זה הסעל המנוכה כי כבר שב להם זה הפועל המנוכ' קרין

בשנה

ספר שמות לו

בחמת מתן תורה וכלחר עלה שם משה נגלה לו כבוד יי' בענן בחרלה הנבואה כמו שיעד לחתו שם נגם בן ענן מחנה כדי שיתפרסם לישראל הנבואה לחמה הנבואה כבוד יי' על פניו כמו שלחר והיה בעבור כבודי ונוחר לו שמע משה בחרלה הנבואה קול חודיע לחתו דברי הרם והשנתו בנבואות וקרא יי' הוא יי' רוצה לומר שהוא נמצא תמיד על ענין לחר כשמע לקיים לחר לחי' והוא אל ר"ל שהוא מנהיג הנמלאות כזה הלחמן לחר הם נמצאו בו ומלחו כל מה שבחנלת נפש · והוא רחום ר"ל שהוא לחוכב לחתם ומרחם עליהם לשמרם מהחסדי' בתכלית מה שלחפסדי' שהכין להם מהכבד הסנכוי הסוחר לחתם ויחר שלם נב"ש שמם נהם לחנריה רבים לשמרם בהדרגה על מיעמקו מהמניות הפסד אל הפעולה הפלס וכוחן לקבל הנמלאות קבל ענינים על דרך הקביבה והם הדברים שלינם הכרחיים נמניות שמם נהם על נד היותר טוב כמו שהנלחר בספר נ"ש ולחם הנהגה הרחמנות והסבילה היה יוחר שלמה בלי מסים יוחר נכבד בדברי הסנעיים כמו שהנלחר בספר נ"ש ר"ל כי כל מה שיה יוחר כבבד הענין הטבע ביניתו יוחר · והוא לרך לחים ר"ל שהרע מקרה לנמלאות מפני זלת הנהגה מיסד לחתם הסס יתעלה לא יסיה כי אם לעתים רחוקים ומל המעט כי הוא בלבי מכון לעלמו לכל המקבס הסס יתעלה שלא יניע הרע לנמלאות בתכלית מה שלחפסר כמו שביארנו בדברי מספר מלך בזמן הסס יבביאורנו לספר לחוב ולזה יסיה מניחותו מעטי · ומזה המקום יתבלחר שהסס יתפ' לא יכוון לא הרע לחלא מלבד שהוא טוב כמו הענין בתוכחת לחר תהיה על דרך ההטנקה הפרטית והוא רב מסר לחהיו להטניה הסס בבבינת הטובות ולשמרם מהרע הבבין מיקרה להם מנד המערבת והוא רב לחמת ר"ל לתת לזרע לוהבין מה שהס רחוים לא מהטובות והשמירה מהרעות בעבור ההטנקה הפרטית שיפה דבקה בחבוטיה כמו שלחר מתן לחת לבקר מסר לחברים לחר בשבעת לחבוטיה ונו' ר"ל כי מה שבשבע מירוסת הלחן שהיה מסר לחברים הוא לחת לזרע ישראל שלחו מתקיים להשיה מנד הטנקתך שהיתה דבקה על הלל הבבר שהתייב מעמנו זה הימוד על נד הפסר וכזה הלחמן הוני' הסס יפכל לת ישראל מעברים בעבור הלבו' כמה שוכרנו בפה שקדם והוא נוכר מסר נלחנים · רוצה לומר שמה שהמפיה מהטובות לדבקים בו הוא נוכר לרשם ומן לריך מלל זה לסבת רבות הלחנות כי מפני הטנקת הלחנות יבקן שיעשה ורעם בשמיר' זה הסוב ומן לריך והטנים מפני היו הרע הכופל בנמלאו מעפי ולזה יבקן ר"ל שיתמיד זה הסוב לסס ומן לריך · וכן' כי בעת שיפיל נכון לנה עליה רע בלחמן שיהנה הסס הסוב ההוא לפכר שיהיו בלחמן מהלקות בסס יעש' שיסרם מהרע ההוא · סל' כי יתכן שתניע לסס הודעה מה כרע הזו' טרם בלו מפלת בניה לו קוסס לו קוסס מנוס ויקמת עבה לכנל מחנו והוא כוסף מון לפי שיסוב אלין ויסור מחנו הרע שיהיה רלוי שיפול עליו ע"ל התוכה בשבר הסתבה המקבל מרעם אל נדיק כן הוא כוסף ומה כוכר הסס כוסף מטלה לשנים ושוכים דרכים הרעי' לך לא יבקה העון מכל וכל ווה שלס יסוב לפטל לא יהיה מנמו כמי שהסל פטל לחד לבל בעבם מוכם יעש' מוק לפוזק הסמכנו' כמון הזו' והיוה לוקנין מוק כי לא יוכר מי שבשקע בפועל לחר מנוכה פעמי' רבות' כמים הקלום לחר הוכר בוסי שלא עשה זה הסעל המנוכה כי אם פעם לחת לבל ינטרך לחוכר יוחר מוק וזה תעבלה מיעלה התוי' כרשום שיבל הסס ע"ל התוכחת שלס לא יוסרו בפעולותיהם המנוכות יוכיח ליכר לחתם שבע על פטלותיהם כי יעטרכו לחוכר בכלה לקוזק הכתבתם בלו הפעולות המנוכות וזה הלחמן יתכן שיפקד מון לחנות על בני' ועל בני בני' ר"ל שכלחר יתנהגו הלחנות בפועל מנוכה ולחוזו הנים מעשיהם יעטרכו לחוכר יוחר מוק מהמוסר לחר יוכרו בו אם היו הם המתפילים זה הסעל המנוכה כי כבר שב להם זה הפועל המנוכ' קרין

בשנה

בשבת והקנינה שם כי בזה תתיבש בלבם יותר המלוכה בס"ד ולא יסורו מלאריו לפי שבבר יגדלו בזאת המלוכה תמיד ולא יתכן שתשבת מהם וזכר עם זה ענין הנאת הבכורים כי הוא גם כן מעיד על מציאו' השם יתב' ושכל הדברים עלולים ממנו ולזה תהיה אלו המצות כלם תמידיות לעבודת השם יתעלה ומרמיקות מעבודת אלהו ולזאת הסבה בזכרו בזה המקום מפני מה שבבשלו בו ישראל בענין העגל ואולם הם' הזהיר עלבשל בדי בשלב אמונם הוא לזאת הסבה בעיבה וכבר ביארנו ענינו לפירושנו לזאת הפרשה בפרשת ואלה המשפטים ושם התבארו כל המצות שזכר אותם בזה המקום ולזה לא נצטרך לבפול בזה המלאכה ולאמנם נבאר מה שבתקדם בזה המקום מה שלא נזכר שם · כי לא תבעבו' לא אמר כי יי' קנא שמו ובבר קדמה זאת האזהרה בדבור לא יהיה לך ושם ביארנוהו · פן תכרת' ברית לישב הארץ ולא

מהרנם ויעבדו ע"ז ויהיה זה הבנה אל מיבולוף נעבוד ע"ז כאשר תבואה להתברב עמהם מהרנם אחר מהרנה וזה שבאשר יהיה השלום ביניך ובניהם לא תעשה מלאכול עמהם מזובחיהם שזובחים לאלהיהם וזה יביא אותך בקלות לעבוד אלהיהם ועוד שבאשר יהיה השלום ביניך לביניהם ולא תעשה מלאכול עמהם יתבר מזה הענין אל מתקבלן עמהם עתה ויביאך זה בקלות לעבוד אלהיהם כי האדם יפותה בקלות אל מה שמביאהו בו אמתו והנה באה האזהרה בענין הפעמים בתורה כמה מיבא להדריך מעבוד ע"ז: אלהי מסכה לא תעשה לך · הנה בבלה זאת האזהרה בדבור לא יהיה לך אלהים אחרים על פני בזה שאמר לא תעשה לך בכל וכו' תמונה וזכר בזה המקום מסכ' בעבור הענל שהיה שהי מסכה: ולא ירחו פני ריקם · שב אמה שאמר אמר אם בן המצות עשתר והלם השעיר המאחר בענין הבכורות כי הם בם בן וזכר ביאת מצרים להזכיר ענין מצת בכורות שהיתה בתכלית הבלה בשו מקדם · ואחר זה הבנים הענין בחג המצות ואחר שבבואנו נמוד את בם המצות לא ירחו פני השם יתב' ריקם אבל נקריב שם קרבן שיהיה כלו לשם יתעלה והוא הנקרא עולות ראיה וכבר זכרנו ענינו במה שקדם וכיוס הסכיתי תמנו' בקרים ונקריב תמנו' אולי אמר זה כי אולי בשבוב כי בעת ההכרח בדבר שבת לעורך עבודת אלהיהם · לפי שבענינה מיי הבכם ובקרום בשבת בעת הקרים ונקריב בשבת בעת הקיר ולזה הזהרנו מזה ורחוי שתהיה שם שם קרבנה שהיא דוקא שבת והיא קרבת העומר וכבר אמר שבלעיל זה מזה המקום כי קרים ונקריב הם מצות יפלו על בלות הקרבנה והקרבה שהם הבקרים שאינם מצות ולא יפול שם קרבן על המצות שקבר אותו בעת מה בדרך המצוה ולזה אמרו ז"ל מה קרבה רשות אף קרבנה רשות יבא קרבן העומר וכבר אמר שבלעיל זה הענין מתקרים אמר א לא זה שהו' מבואר שבל מצוה שיש בה שים עם מוגבל היא דוקא שבת וכבר יתבא' מקרבנה העומר יש בה עם מוגבל והוא ליבי"ו בנבון זה שבבר בזיבנו התורה לבמות אחר יום ראשון של בסח שבבה שבועות אחר בפרשת אמור וספרתם לבם מפקרת הבבת מיום הביאבם את העומר ונוחר ושם בחמר מהבל קרבם בקרה תבל לבפור שבבה שבועות והנה הבל הפרשה בקרה היא קרבנה העומר כי היא ראשית לבל הקרבנות שנאמר והבאתם את קרבן אלהיכם · ולמדנו מזה כי זמן קרבנה העומר הוא בעת התבלת הפירות השבבה שבועות שהוא מוגבל ולזה תדבה קרבנה העומר בבת והבה וכבר אמר אחר זה שתים עשר בבר על הנשאו' הבנות אחרבים יום ואחרבים לילה בבנות אחרבים יום ואחרבים לילה ואתה בבסף מזה הו' על דרך הבלא בדרך שאר המופתים והנה לעשה מקוון ההתנודדות מקרן עור פנים ר"ל שהיה לו זוהר השבל גם בעת שבנו לדבר עם ישראל עד שבבר היו בחים בפניו ולא היה מרגיש בזה וכאשר ראו ישראל זה הענין ירחו מגשת אליו עד שקרא אליהם ואז שבו אליו ודבר דברי אליהם זה תוכן היה בשבתן על פניו מבזה ר"ל שהשתדלותו להפריב זה ההתנודדות בלוקן שיוכל לדבר דברים עם ישראל · ואולם בבות לפני השם יתב' היה מבזר זה המבזה ולא היה בריך להשתדל אחר להנעם ההתנודדות לשבלו מבין שאר פנקי הבסם אשרי יאות אשה שיגיע לזאת המדרגה השלימה ובבנותה מה נפלא אלקי ומה בשים גדולו והנה לא הבבתנו לבאר ענין המבזה בבשמו שאם היה הענין בבשמו לא היה בריך עשה להסיר המבזה מעל פניו בעת הבנות זה מבואר בבשמו ואולי התועלת המגיעות מזה הבפור הם שבשם:

התועלת הראשון הוא בידעת והוא להודיע שראוי לשלם להתפלל בעד עתו ולהשתדל שיתלטו מהרע שהוא בבון לבא עליה · ולא תראה שעשה התנבם עם השם יתעלה והתבבל לפניו אחרבים יום ואחרבי' לילה בעד ישראל עד שהשיב

יזה שרבה מזה:

התועלת השני הוא בדעות והוא להודיע כי מה שהשיב יותר מהדרגת השם יתב' הוא אשר מדבק בו השגתו יותר ולזה אמר ואדבק בו אמנם אם בשיבו: **התועלת** השלישי הוא בדעות · והוא להודיע שלא יסיג האדם מהשם יתב' על דרך תפילה אלא מה שדרך השם יתב' לעשותו כמו שאמר אחר אחרים ואקבתי את אשר אחרים · וזה כי השם יתעלה לא יסתנה ואמנם יתנאל תועלת בענין התפלה לתקן המקבל שיהיה ראוי לזה הטוב שישאל מהשם יתעלה אז אלא יגיעו לו זה הדבר אם מפני ההשגחה הדבקה בהתקבל שיתקיים מתנה שיתלם המקבל מהדבר כדי שלא יגיע להתקבל

נאבר

וּשְׁנֵי קְרָשִׁים עָשָׂה לִמְקֻצֹעֹת הַמִּשְׁכָּן בֵּירֻכָתָיִם: וְהָיוּ תוֹאֲמִים מִלְּמַטָּה וְיַחְדָּו יִהְיוּ תַמִּים אֶל־רֹאשׁוֹ אֶל־הַטַּבַּעַת הָאֶחָת כֵּן עָשָׂה לִשְׁנֵיהֶם לִשְׁנֵי הַמִּקְצֹעֹת: וְהָיוּ שְׁמֹנֶה קְרָשִׁים וְאַדְנֵיהֶם כֶּסֶף שִׁשָּׁה עָשָׂר אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד: וַיַּעַשׂ בְּרִיחֵי עֲצֵי שִׁטִּים חֲמִשָּׁה לְקַרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְׁכָּן הָאֶחָת: וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם לְקַרְשֵׁי צֶלַע הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם לְקַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן לַיַּרְכָתַיִם יָמָּה: וַיַּעַשׂ אֶת־הַבְּרִיחַ הַתִּיכֹן לִבְרֹחַ בְּתוֹךְ הַקְּרָשִׁים מִן־הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה: וְאֶת־הַקְּרָשִׁים צִפָּה זָהָב וְאֶת־טַבְּעֹתָם עָשָׂה זָהָב בָּתִּים לַבְּרִיחִם וַיְצַף אֶת־הַבְּרִיחִם זָהָב: וַיַּעַשׂ אֶת־הַפָּרֹכֶת תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב עָשָׂה אֹתָהּ כְּרֻבִים: וַיַּעַשׂ לָהּ אַרְבָּעָה עַמּוּדֵי שִׁטִּים וַיְצַפֵּם זָהָב וָוֵיהֶם זָהָב וַיִּצֹק לָהֶם אַרְבַּעַת אַדְנֵי כָסֶף: וַיַּעַשׂ מָסָךְ לְפֶתַח הָאֹהֶל תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה רָקָם: וְאֶת־עַמּוּדָיו חֲמִשָּׁה וְאֶת־וָוֵיהֶם וְצִפָּה רָאשֵׁיהֶם וַחֲשֻׁקֵיהֶם זָהָב וַאֲדָנֵיהֶם חֲמִשָּׁה נְחֹשֶׁת: פ

לו

וַיַּעַשׂ בְּצַלְאֵל אֶת־הָאָרֹן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ: וַיְצַפֵּהוּ זָהָב טָהוֹר מִבַּיִת וּמִחוּץ וַיַּעַשׂ לוֹ זֵר זָהָב סָבִיב: וַיִּצֹק לוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב עַל אַרְבַּע פַּעֲמֹתָיו וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ הָאַחַת וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ הַשֵּׁנִית: וַיַּעַשׂ בַּדֵּי עֲצֵי שִׁטִּים וַיְצַף אֹתָם זָהָב: וַיָּבֵא אֶת־הַבַּדִּים בַּטַּבָּעֹת עַל צַלְעֹת הָאָרֹן לָשֵׂאת אֶת־הָאָרֹן: וַיַּעַשׂ כַּפֹּרֶת זָהָב טָהוֹר אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכָּהּ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבָּהּ: וַיַּעַשׂ שְׁנֵי כְרֻבִים זָהָב מִקְשָׁה עָשָׂה אֹתָם מִשְּׁנֵי קְצוֹת הַכַּפֹּרֶת: כרוב

וּתְרֵין דַּפִּין עֲבַד לְזַוִּית מִשְׁכְּנָא בְּסוֹפֵיהוֹן: וַהֲווֹ מְכַוְּנִין מִלְּרַע וְכַחֲדָא הֲווֹ מְכַוְּנִין בְּרֵישֵׁיהוֹן בְּעִזְקְתָא חֲדָא כֵּן עָבַד לְתַרְוֵיהוֹן לְתַרְתֵּין זְוִיִן: וַהֲווֹ תְּמָנְיָא דַּפִּין וְסַמְכֵיהוֹן דְּכֶסֶף שְׁתָּא עֲשַׂר סַמְכִין תְּרֵין סַמְכִין תְּרֵין סַמְכִין תְּחוֹת־דַּפָּא חָד: וַעֲבַד עַבְרֵי דְאָעֵי שִׁטִּין חַמְשָׁא לְדַפֵּי סְטַר־מַשְׁכְּנָא חָד: וְחַמְשָׁא עַבְרִין לְדַפֵּי סְטַר־מַשְׁכְּנָא תִּנְיָנָא וְחַמְשָׁא עַבְרִין לְדַפֵּי מַשְׁכְּנָא לְסוֹפֵהוֹן מַעַרְבָּא: וַעֲבַד יַת־עַבְרָא מִצְּיָעָתָא לְאַעְבָּרָא בְּגוֹ דַפָּיָא מִן־סְיָפֵי לְסִיָּפֵי: וְיַת־דַּפָּיָא חַפָּא דַהֲבָא וְיַת־עִזְקָתְהוֹן עָבַד דַּהֲבָא אַתְרָא לְעַבְרַיָּא וְחַפָּא יַת־עַבְרַיָּא דַּהֲבָא: וַעֲבַד יַת־פָּרוֹכְתָּא דִּתְכֵלָא וְאַרְגְּוָנָא וְצִבְעָא זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר עוֹבַד אוּמָן עָבַד יָתָהּ צוּרַת כְּרוּבִין: וַעֲבַד לָהּ אַרְבָּעָא עַמּוּדֵי שִׁטִּין וְחַפָּנוּן דַּהֲבָא וַוֵּיהוֹן דַּהֲבָא וְאַתִּיךְ לְהוֹן אַרְבָּעָא סַמְכִין דְּכֶסֶף: וַעֲבַד פְּרָסָא לִתְרַע מַשְׁכְּנָא תְּכֵלָא וְאַרְגְּוָנָא וְצִבְעָא זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר עוֹבַד צִיּוּר: וְיַת־עַמּוּדוֹהִי חַמְשָׁא וְיַת־וַוֵּיהוֹן וְחַפָּת רֵישֵׁיהוֹן וְכִבּוּשֵׁיהוֹן דַּהֲבָא וְסַמְכֵיהוֹן חַמְשָׁא דִּנְחָשָׁא: וַעֲבַד בְּצַלְאֵל יַת־אֲרוֹנָא דְּאָעֵי שִׁטִּין תַּרְתֵּין אַמִּין וּפַלְגָא אוֹרְכֵיהּ וְאַמְתָּא וּפַלְגָא פּוּתְיֵהּ וְאַמְתָּא וּפַלְגָא רוּמְיֵהּ: וְחַפָּהִי דַּהֲבָא דְּכִי מְגָיוּ וּמְבָרָא וַעֲבַד לֵיהּ רִיר דְּדַהֲבָא סְחוֹר־סְחוֹר: וְאַתִּיךְ לֵיהּ אַרְבַּע עִזְקָן דְּדַהֲבָא עַל אַרְבַּע זְוִיָּתֵיהּ וְתַרְתֵּין עִזְקָן עַל־סִטְרֵיהּ חָד וְתַרְתֵּין עִזְקָן עַל־סִטְרֵיהּ תִּנְיָנָא: וַעֲבַד אַרְיָתֵי דְאָעֵי שִׁטִּין וְחַפָּא יַתְהוֹן דַּהֲבָא: וְאָעֵיל יַת־אַרְיָתָא בְּעִזְקָתָא עַל סִטְרֵי דַאֲרוֹנָא לְמִיטַל יַת־אֲרוֹנָא: וַעֲבַד כַּפּוֹרְתָּא דְּדַהֲבָא דְּכִי תַּרְתֵּין אַמִּין וּפַלְגָא אוֹרְכָהּ וְאַמְתָּא וּפַלְגָא פּוּתְיָהּ: וַעֲבַד תְּרֵין כְּרוּבִין דְּדַהֲבָא נְגִיד עָבַד יַתְהוֹן מִתְּרֵין סִטְרֵי כַּפּוֹרְתָּא: כרובא

אבן עזרא

ויעש בצלאל · בעבור כבוד האדון גם הוא עשה כל כלי הקדש · והנה הזכיר המשכן והלחל והפרכת והמסך כי דרך אחד להם · ואחר כך הזכיר כלי הקדש · והזכיר שמן המשחה עם קטורת הסמים כי יש בשמים בשמן המשחה גם בקטורת הסמים:

רשי

ויעש בצלאל · לפי שנתן נפשו על המלאכה יותר נשאר הכלים על שמו: כבוד

חזקוני

והיו תוקמי' ויסדו יהיו עשים והיו שמנה ה"נ ותיבת יהיו דבני יסדו לשון הוה הוא כמו יכיאון אל תוסה יספוטו הם יקומון כל העם על פי יי' יבנו ועל פי יי' יכנו: ויעש לה ל' עמודי שטים · כנר פי' בפרשת תרומה אפני מה קבע הכתוב ארב' עמודים לכרכ' וה' לפת' מהמשכן. ונפה ראשיה' וחשוקיה' והכי הוא ספר"ס בפרשת פקודי לאינו דברים שלא אמר לו רבו: על

בעל הטורים

ויעש בצלאל · אח האדון בכלם לא הזכיר בצלאל אלא על האדון לומר שהיה בצלאל יודע סוד האדון והמרכבה שהאדון הוא בבנד בפה הכבוד · ושלבה פעמי' אדון בפרשה שב' אדונות עשה ובמקן לאדון המלאכה אשר לפני יי': נמרוות

קדמ' ויהדו יהיו תמים על ראשו · תניין אל: ויחדו ג' וסי' יהיו תמים · ויחברו · ויהדו כלם יכליון: מלמטה ו' פתח והר קמץ תחת כרכב קמץ · ושאר' פתח · וסי' נמסר בסדר תרומה: קדמ' כן יהיה לשניהם לשני המקצעת תניין כן עשה לשניהם: קדמ' לקרשי צלע המשכן האחד · תניין האחת: והיו ב' סבירין ויהיו וסי' והיו תואמים מלמטה · והיו שמנה קרשים ואדניהם כסף: כולהון שני אדנים תחת הקרש האחד במ"א בסדר ויקהל שני אדני' שני אדנים: בריחם כולם הס' יו"ד תניין במ"א מ"ל דמ"ל וסי' ונסב הומה ומגדלים דלתים ובריח: לברח ג' וחס' וסי' לברח בתוך הקרשים · למה נחבאת לברח · על כן קדמתי לברח: כרבים כל אורית' הס' וי"ג הם' בנבי' וכתו' וסי' נמסר בסדר תרומה: עמודיו ד' מ"ל וסי' ואת עמודיו חמשה · ויקם משה את המשכן: ואת משמרת משאם · עמודיו עשה כסף ראשיהם י"ג וכי' וצפה ראשיהם וחשקיהם זהב · וצפוי ראשיהם כסף · וצפוי ראשיהם והשוקים · וצפה ראשיה' והשק אות' · וישימו את ראשיה' בדודי' · נטוי על ראשיהם · ויעלו עפר על ראשיהם · וכל ראשיה' קרח' · ויתנו את חרבותם תחת ראשיהם · כסים יכסמו את ראשיהם · מה עצמו ראשיהם · ראשיהם מאתים · דר"ה: ויזרקו עפר על ראשיהם השמימ': וחשקיהם כולהון הם' וי"ו במ"ב מ"ל וסי' והארני' לעמדי' · ולפא' ים קלעי' · ויבא נ"א וסי' ויבא אל האדם · קין מפרי האדמה · ולא מצאה היונה · ויבא לאמו · הגישה לי · ויעש גם הוא · ויחרד יצחק · ויקח את לאה · וילך ראובן · את דבתם · ביתה יוסף · והברו · את יעקב אביו · וילקט יוסף · ויבא ידו בחיקו · את הברים בטבעות · והברו · את הארן · את המשכן · ויצעקו אל יי' · וישם מאפר · ויקם דוד וילך הוא ויבא · ויקרא יהונתן לדוד · ויקם יואב וילך גשרה. ויקם שמעי ויחבש את · ותשלם כל המלאכה · ויבא את קרשי דוד אביו · ויהי המלך עובר · ויבא הספר אל מלך · ואיש בא מבעל שלישה · ובשנה השביעית שלח יהוידע · ויבא מלך אשור מבבל · דמלכי' · ויבא את כל הכרנים · ויתר דברי יהזקיהו דמלכי' · גם הוא חכם ויבא רע · ויבא ויעש יי' כאש · ויבא אתי אל פתח החצר · ויבא אתי אל פתח שער · אתי אל חצר בית · ויקה מזרע המליכה · אמר נא לבית המרי · אתי שמה והנה איש · בעשרים והמש שנה לגלותינו · ויקרא יעבץ לאלהי ישרא' · ותשלם כל המלאכה דר"ה · ויבא את קרשי אביו · ויהי אחרי בא אמציהו · ויבא את הכרנים · ויבא יי' עליהם את שרי · ויבא שפן את הספר · שא ויבא שלו · הוא כה עשו אבתיכם · ויתאפק המן תניי' דפסיק:

בעי וכלום לא מפני שהמפקל ישתדל לתקן המקבל באופן שיהיה ראוי לזה כמו שעשה משה שהשתדל להרות הפועדים ולהשקיה שעבל באופן שהיו ישראל ראוים לעשות העון ההוא אם מפני שהמפקל בהתפללו לפס יתפ' תדבק בפשו כו מפני שהתבודדות הכהן ויהיה מפני זה ראוי שתדבק כו ההשגחה הפרטי' ובכלל הכה השכוי יבא מצד המקבל לא מצד הפס יתפ' ולזה לא הסיג משה מהפס יתפ' שילך נקבה ישראל אם לא באמצעות מקבנו אותם אל מיהיו ראוים שתדבק בפס כמו שבאמר אמר ההשגחה כמו שבאמר אמר כשבקש מקבנו משה ואחר ילך בא יי' בקרבנו הכה אבכי כורת ברית וגו' ור"ל שבאמצעות זה יקונו אל מיהיו ראוים שתדבק בפס כמו ואת ההשגחה אמר כשבקש מקבנו משה ואחר ילך בא יי' בקרבנו הכה אבכי כורת ברית וגו' ור"ל שבאמצעות זה יקונו אל מיהיו ראוים שתדבק בפס כמו ואת ההשגחה

התועלת הרביעי הוא נדעות · והוא להודיע כי דרכי הפס יתפלה לאסר מיסרגם בחדש מצד פעולתיו ואולם מצמותו לא יוסג על הפלאות לפוס כמנהג אולתו ואלי לאסר מיסרגם בחדש על הפלאות הבפרדים ואולם יוסג מצמותו באולם מסר כאלו היתה פס מפיה מבדלת זה שבבר בפיג מצנו שהוא כמנהג מפיד בנמצותו ומה שידמה לזה מהבעיבים שבפיג מפסס יתפ' וכבר בתבאר זה כלו מדברינו בספיפי מספר מלאכות הפס :

התועלת הפמיבי הוא בחדות · והוא להודיע שלין ראוי שיתרבל האדם מקבין המוסכלל מבבי שבבר קנה מהפס מלק גדול לבל ראוי שלא יקבל כוח ויפ' כל הפעבלות להוסיף בילדעה תמיד כי זה פרי כל האדם · הלא תראה כי מעשה רבינו עם עונם מלקו בהשגות הביוכיות היה מעשוקק תמיד להוסיף בפס עד שבבר הביאהו זה לבקש מה שבשבפה המנתו זה כלו לעונם · מעיקרא להשגות הבבנדות :

התועלת הפפי הוא בחדות · והוא להודיע אמתות ההשגה ויוכה והסרת הספקות הבולמות בה כמו שבאבר מלגו הת אריה המורים על זה בתורה יי' יי' אל רחום וחנון ואמנן כמו שביארנו כמה מקדם מעבינים · ובבר יתבאר ביאור שלם שמלגו בבדים יתבאר ביוב מביאות ההשגה הפרטית בחדש הפלס ושמה יותרו כל הספקות הבולמות בה לפי שמיין בדברינו ברביעי מבתר מלאמות הפס :

התועלת הפבימי הוא להודיע עונש מעלת שמה בבוחה על מלא היה קשה אבלו הגע' ההתבודדו' הבבוחי אבל היה העביין בהפך ר"ל מלא היה יכול על הפפרדו' כי אם בקושי ובהפעבלות רב ובהגעת ההתבודדות לא היה לריך על הפעבלות בבב ובזאת הפדרגה הבמעמה נתיבה מעשה רבינו מלין הפלגוס מנין מאר הבביאים עד שבזבה ואת התורה הלהיים על ידו :

פרשת ויקהל

ויקהל משה את בני ישראל שבר תחלת ספר ויקרא

הנה אלו הדברי' בבלגס בבבי קדש ובבר בעם שעבר וחמס יגקב פירוסס ולאלי דברי' פוטטי' נתקדשו בהם והם לאמר בתחל לבארם עתה הב ז הקדים משה בזה הבפיר ובבין שתירת הפעבן ולעשיית המשבן ובל לאמר בו אמ"פ שהיה מאומר בשה שקדם מדברי הפס יתפ' אלא לפי שהבוכה בזה הלא לודיע שלין מלאכת המשבן דוחה שבת והקדימו משה מפני זה והבה נתקדם בה לאחרה אחת והיא לאחרו לא מבארו אם בבל מושבותיכם ביום השבת ואחר בבל מושבותיכם כי בחקדש יבארו אם המוצא ביום השבת ולפי שאמר בבל מושבותיכם והיו קצת המושבות לבייבין הדבין לבני נפשות למדבר מזה שלין דיבי בשבות דוחין את השבת אלא על פי שפס מבשר כי ההבערה היא אחת מהשבות ב"ל כמו שיתבאר בחה הדין לאחר שיבאו ב"ל בשבת והוא הדין לאחר שיבאו ב"ל · וידמה שלזה הענין לבד הוברבה ואת האוהרה כי בבר קדמה האוהרה מעשות מלאכה בשבת ובבה ההבערה היא אחת מהמלאכו' ואחבם מפני שהעירבו על שלין מלאכת המשבן דוחה שבת ואם היא מבוה העירבו ב"ל על שלין מיבת ב"ל דוחה שבת ואם היא מבוה והבה זה בלא מפני מלאכת

ששה ימים יל"ד מהוקים לחיה ולחה ולחה ולחה

ששה ישלישי בשהן מתוברים

קיומ מנחה

פרשת ויקהל

ויקהל הקרי' שבת וכו' וחיים ה"ל דשבת הוי עשה ולא תעשה ומלאכת המשכן הוא עשה ואין עשה דוחה עשה ולא תעשה וי"ל דסהבא הוא דילפי' הה: אש פרט הכתוב אש שרוב המלאכות נעשו' ע"י אש: לא הבערו פליגי בה אי לחלק יצאה אי ללאו יצאה וקשה אמאי לא נדרשיה בכלל ופרט ואין בכלל אלא מה שבפרט הבערה אין מירי אחרינא לא וי"ל דאמרי' בם"ק כל מקום שאתה מוצא כלל בעשה ופרט בלא העשה לא דיינינן ליה בכלל ופרט · והיינו כי האי דהכ' ופירושו לא דנין ליה בכפר' זו אבל דנין ליה בדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל · ד"א למה הזהיר על ההבערה יותר מפני שאינה ניכרת ומפורסמת כ"כ לכן צריך להזהר טפי: יביאה ולא לילך לנבו' מהם לכפר על ויביאו אל אהרן בסעש' עגל: ולחשוב

כְּרוּבָא חָד מִסִּיטְרָא מִכָּא וּכְרוּבָא־חָד מִסִּטְרָא מִכָּא מִן־כַּפּוֹרְתָּא עָבַד יַת־כְּרוּבַיָּא מִתְּרֵין סִטְרוֹהִי: וַהֲוָו כְּרוּבַיָּא פְּרִיסִין גַּדְפֵיהוֹן לְעֵילָא מַטְלִין בְּגַדְפֵיהוֹן עַל כַּפּוֹרְתָּא וְאַפֵּיהוֹן חַד לְקַבֵּיל־חַד לְקַבֵּל־כַּפּוֹרְתָּא הֲווֹ אַפֵּי כְּרוּבַיָּא: וְעָבַד יַת־פַּתּוֹרָא דְּאַעֲי שִׁטִּין תַּרְתֵּין־אַמִּין אוֹרְכֵיהּ וְאַמְתָּא פּוּתְיֵהּ וְאַמְתָּא וּפַלְגָא רוּמְיֵהּ: וְחַפָּא יָתֵיהּ דְּהַב דְּכִי וְעָבַד לֵיהּ זֵר דְּדַהֲב סְחוֹר־סְחוֹר: וְעָבַד לֵיהּ גַּדְפָנָא רוּמְיֵהּ־פּוּשְׁכָא סְחוֹר־סְחוֹר וְעָבַד זֵר־דְּדַהֲב לְגַדְנַפֵּיהּ סְחוֹר־סְחוֹר: וְאַתֵּיךְ לֵיהּ אַרְבַּע עִזְקָן דְּדַהֲב וִיהַב יַת־עִזְקָתָא עַל אַרְבַּע זְוִיָּתָא דִּי לְאַרְבַּע רַגְלוֹהִי: לְקַבֵּיל גַּדְנַפָּא הֲוָאָה עִזְקָתָא אַתְרָא לְאַרֵיחָיָא לְמִיטַל יַת־פַּתּוֹרָא: וְעָבַד יַת־אַרֵיחָיָא דְּאַעֲי שִׁטִּין וְחַפָּא יָתְהוֹן דְּהַבָּא לְמִיטַל יַת־פַּתּוֹרָא: וְעָבַד יַת־מָנַיָּא דְּעַל פַּתּוֹרָא יַת־מַגִּיסוֹהִי וְיַת־בַּזִּיכוֹהִי וְיַת־מְכַלְּתֵיהּ וְיַת־קַשְׁוָתָא דִּי אִתְנַסַּךְ בְּהֵין דְּהַב דְּכִי: וְעָבַד יַת־מְנָרְתָּא דְּדַהֲב דְּכִי גְּגִיד עָבַד יַת־מְנָרְתָּא שִׁדְרָהּ וּקְנָהּ כַּלִּידָהָא חִזּוֹרָהָא וְשׁוּשְׁנָהָא מִנָּהּ הֲווֹ: וְשִׁתָּא קְנִין נַפְקִין מִסִּטְרָהָא תְּלָתָא קְנֵי מְנָרְתָּא מִסִּטְרָהּ חַד וּתְלָתָא קְנֵי מְנָרְתָּא מִסִּטְרָהּ תִּנְיָנָא: תְּלָתָא כַּלִּידִין מְצַיְּרִין בְּקַנְיָא חָדָא חִזּוֹר וְשׁוּשָׁן וּתְלָתָא כַּלִּידִין מְצַיְּרִין בְּקַנְיָא חָד חִזּוֹר וְשׁוּשָׁן כֵּן לְשִׁתָּא קְנִין דְּנַפְקִין מִן־מְנָרְתָּא: וּבְמְנָרְתָּא אַרְבַּעָא כַּלִּידִין מְצַיְּרִין חִזּוֹרָהָא וְשׁוּשְׁנָהָא: וְחִזּוֹר תְּחוֹת תְּרֵין קְנִין דְּמִנָּהּ וְחִזּוֹר תְּחוֹת תְּרֵין קְנִין דְּמִנָּהּ וְחִזּוֹר תְּחוֹת תְּרֵין קְנִין דְּמִנָּהּ לְשִׁתָּא קְנִין דְּנַפְקִין מִנָּהּ: חִזּוֹרֵיהוֹן וּקְנֵיהוֹן מִנָּהּ הֲווֹ כּוּלָּהּ גְּגִידָא חֲדָא דְּדַהֲב דְּכִי: וְעָבַד יַת־בּוּצִינָהָא שַׁבְעָא וְצִבְיָתָהָא וּמַחְתֵּיתָהָא דְּדַהֲב דְּכִי: בְּכָרָא דְּדַהֲב דְּכִי עָבַד יָתָהּ וְיַת כָּל־מָנָהָא:

ועבר

כְּרוּב אֶחָד מִזֶּה וּכְרוּב־אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה מִן־הַכַּפֹּרֶת עָשָׂה אֶת־הַכְּרֻבִים מִשְׁנֵי קְצוֹתָיו: וַיִּהְיוּ הַכְּרֻבִים פֹּרְשֵׂי כְנָפַיִם לְמַעְלָה סֹכְכִים בִּכְנָפֵיהֶם עַל־הַכַּפֹּרֶת וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל־אָחִיו אֶל־הַכַּפֹּרֶת הָיוּ פְּנֵי הַכְּרֻבִים: פ

וַיַּעַשׂ אֶת־הַשֻּׁלְחָן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ: וַיְצַף אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר וַיַּעַשׂ לוֹ זֵר זָהָב סָבִיב: וַיַּעַשׂ לוֹ מִסְגֶּרֶת טֹפַח סָבִיב וַיַּעַשׂ זֵר־זָהָב לְמִסְגַּרְתּוֹ סָבִיב: וַיִּצֹק לוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב וַיִּתֵּן אֶת־הַטַּבָּעֹת עַל אַרְבַּע הַפֵּאֹת אֲשֶׁר לְאַרְבַּע רַגְלָיו: לְעֻמַּת הַמִּסְגֶּרֶת הָיוּ הַטַּבָּעֹת בָּתִּים לַבַּדִּים לָשֵׂאת אֶת־הַשֻּׁלְחָן: וַיַּעַשׂ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים וַיְצַף אֹתָם זָהָב לָשֵׂאת אֶת־הַשֻּׁלְחָן: וַיַּעַשׂ אֶת־הַכֵּלִים אֲשֶׁר עַל־הַשֻּׁלְחָן אֶת־קְעָרֹתָיו וְאֶת־כַּפֹּתָיו וְאֶת־מְנַקִּיֹּתָיו וְאֶת הַקְּשָׂוֹת אֲשֶׁר יֻסַּךְ בָּהֶן זָהָב טָהוֹר: פ וַיַּעַשׂ אֶת־הַמְּנֹרָה זָהָב טָהוֹר מִקְשָׁה עָשָׂה אֶת־הַמְּנֹרָה יְרֵכָהּ וְקָנָהּ גְּבִיעֶיהָ כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ מִמֶּנָּה הָיוּ: וְשִׁשָּׁה קָנִים יֹצְאִים מִצִּדֶּיהָ שְׁלֹשָׁה קְנֵי מְנֹרָה מִצִּדָּהּ הָאֶחָד וּשְׁלֹשָׁה קְנֵי מְנֹרָה מִצִּדָּהּ הַשֵּׁנִי: שְׁלֹשָׁה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים בַּקָּנֶה הָאֶחָד כַּפְתֹּר וָפֶרַח וְשְׁלֹשָׁה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים בְּקָנֶה אֶחָד כַּפְתֹּר וָפֶרַח כֵּן לְשִׁשֶּׁת הַקָּנִים הַיֹּצְאִים מִן־הַמְּנֹרָה: וּבַמְּנֹרָה אַרְבָּעָה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ: וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתֹּר תַּחַת־שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה לְשִׁשֶּׁת הַקָּנִים הַיֹּצְאִים מִמֶּנָּה: כַּפְתֹּרֵיהֶם וְקִנָּתָם מִמֶּנָּה הָיוּ כֻלָּהּ מִקְשָׁה אַחַת זָהָב טָהוֹר: וַיַּעַשׂ אֶת־נֵרֹתֶיהָ שִׁבְעָה וּמַלְקָחֶיהָ וּמַחְתֹּתֶיהָ זָהָב טָהוֹר: כִּכָּר זָהָב טָהוֹר עָשָׂה אֹתָהּ וְאֶת כָּל־כֵּלֶיהָ: פ

ויעש

קצוות י"ג בתבן תרין וו"ין וסי' נמסר בסדר פקודי: ויהיו הכרבי' פרשיי' וגו' חד מן י"ד פסי' דאית בהון על אל אל נמסר בסדר וישמע יתרו: בתי' לבדים ב' ובענין וסי' לעומת המסגרת היו הטבעת · ויצק ארבע טבעת בארבע הקצו': ויעש את כל הכלים י"ד פסו' אית בהון את את ואת ואת וסי' ולקחת את כל החלב · ויעש את כל הכלים · את אלה מהם · ונתנו עליו את כל כליו · ויאמר יי' אל יהושע אל תירא · ולפני אהרן הכהן · ויתן להם · ולבני גרשון · וממטה גד · ויעלו חמשת · וישמע בן הדד · וחברו דדברי הימים · ויתנו להם · ואחריה לקח · ויבאו פנימה: בהן י"ח ט"ו קמץ וג' פתח וסי' בסדר והיה כי תבא: סימן בקנה בשוא תחת הב"ית או בפתח נמסר פרשת תרומה:

נקנע מוסד מוגבל נאלו סדרים ולזה לינם דוקים לא הבנת והבה יתבאר מזה המקום נם כן שבבר יתפייבו בשבת על אחת אחת מהמלאכות שבבר היה בא לאו ביקוד על הבבערה שהיא אחת מהמלאכות וכן הענין בשאר המלאכות ולזה אמרו ז"ל כי הבבערה לפנק נעבין זה המלוק הוא שאם עשה האדם מלאכות הרבה בהעלם אחד חייב חטאת על כל אחת ואחת ולפי שבבין שבא לאו ביקוד בשאר מלאכות אלא לאחר מלאכת אלאו לאחר מלאכת אלאו לאחר מלאכת אלאו

כבוב לוחות • כתוב הוא חלול וכן ועביו שלש אצבעות נכוב : נבוב לוחות • הלוחות של עצי שטים לכל רוח והחלל באמצע : במרחות הלובנות • בנות יפר' היו ביד' מרחות שרוחות בהן כשהן מתקשטות ואף אותן לא עכבו מלהביא לנדבת המשכן והיה מואס מפה בהן מפני שעשויין ליגר הרע אמר לו הק"בה קבל כי הלו חביבין עלי מן הכל שעל ידיהן העמידו הנשים לבלות רבות במצרים כשהיו בעליהן יגעים בעבודת פרך היו הולכות ומוליכות להם מאכל ומשתה ומהכילות אותם ובוטלית המרחות וכל אחת רואה עצמה עם בעלה במראה ומשדלתו בדברים לומר אני נאה ממך ומתוך כך מביאות לבעליהן לידי תאוה ונזקקות להם ומתעברות ויולדו' שם שנאמר תחת התפוח עוררתיך וזהו שנא' במרחות הלובנות ונעשה הכיור מהם שהוא נעשה סלוס בין איש לאשתו להשקות ממים שכתובו למי שקנא לה בעלה ותדע לך שהן מרחות תמיד שהרי נאמ' ונחשת התנופה שבעים ככר וגו' ויעש בה וגו' וכיור וכנו לא הוזכרו שם למדת שלא היה נחשת של כיו' ונחשת התנופה כך דרש רבי תנחומא וכן תרגם אונקלוס במגדות נשיא וכן תרגום של מרחות מי"ריו בלע"ז וכן מלינו ביסעיה והגליוני מתרגמינן מחזייתא : אשר צבאו • להביא נדבתן לעומת

שביעי רביעי כשהן מחוברים

לה

אמרי נועם

במרחות הלובנות פירש"י שהיה מואס בהם והתשה רבי יהודה שילמון הלא קיבל את הכופו דמאים שני תעירן נדר לפני הענינה היו נע"ב קנלס:

מ"ע ספורנו

ויעש את שמן המשחה קדש • בכונת היותו בלתי נפסל כאמרו קדש יהיה זה לי לדורותיכם : ואת קטרת הסמים • טהור • נבשמים מנוקים מפסולת כאמרו מתלא טהור • במרחות הלובנות • אלא היה בכלל נחשת התנופה כמו שמבואר בפרשת פקודי באמרו ויעש בה וגו' • ולא הזכיר כיור וכנו בכלל הנשמי' מתנה : אשר צבאו מתנה אהל מועד • לשמוש דנשי אלהים חיים באמרו והיה כל מבקש יי' ינא אל אהל מועד ומותן הנשמי' מאסו עניני תכשיטיה' והקדישו מרחותיהן להורות שאינן נריכות עוד לכן: אלה

קומץ מנחה

ולחשוב מחשבות פר"שי ולפי' פיני' דוקא מלאכת מחשב' אסרה הורה ותיכה א"כ למה לי אשר חטא בה דמעטינן בה פרט לשתעסק חיפוק ליה דאינה מלאכת מחשבת וי"ל דלענין חיוב נמקא לן מלחשוב מחשבות ומאשר חטא נמקא דאין בשתעסק חטא כלל : במראות הצובאות לא ביקש משה להכלם מפני שנעשה בו עבירה וקשה למה קיבל עניל וכוסז שהיו ראוין להעב יותר • וי"ל דהמראו נשארו כענין וניכר התיעוב אבל הנך ניחכו בין זהב אחר ולא ניכר התיעוב ר"א משום דכוסז נעש לצניעו :

הסלת פ רשת ויקהל

אבן עזרא

ובי"ת במרחות תחת מ"ם כי נכון הו בלשון הקדש כמו והמות בבשר ובלת וכבה בלשון ישמעאל וטעם הלובנות כי מספט כל הנשים להתיפות לראות פניהם בכל בקר במראות נחשת לא הו זכוכית לתקן הפארים שעל ראשיהם הם הנזכרים בספר ישעיה כי מנהג ישראל היה כמנהג ישמעאל עד היום והנה היו בישראל נשים עובדות הפס שסרו מתאות זה העולם ונתנו מראותיהן נדבה כי אין להם צורך עוד להתיפות רק באות יום יום אל פתח אהל מועד להתפלל ולשמוע דברי הנלות וזהו אשר נכהו פתח אהל מועד כי היו רבות ולא הזכיר הכתוב מדת הכיור כאשר הזכיר מדת הכיורים שנעשה שלמ' רק נעשה בכל המראות שהביאו והכן שהו' המכוו' לעול' הוא כמדת הכיור וכן המספט : ובעבור שכתב אהל מועד למזרח כמו הפני' על כן קרא לפתח יש ירכיס וקרא הקרובים אל פתח כתפים ככתפות איש :

הזקוני

על שתי אלעותיו על שני נדיו כפל אלה הוא : ויעש את שמן המשחה • מו"ק לשה נהנא כאן בסוק זה הוא ומתכו עתיד לשים שם כל כלי המשכן ועדין לא נגמר מלאכת מזבח העולה והכיר ושאר כלים: קטרת הסמים • טהור • בגרין טהרה כלכתיב וזכוכי אות יבאים יביא שמן רוקח : במראות הנובאת • לשון ראיה פי' היה נתון בין אהל חומד ובין המזבח מעוך מעט כלפי פנים כדי שתראנה אותו הנשים הנובאות ויהיה נזכר לפס שעשה הנשים את הכוזות כלכתיב בפרשת כיסה מים קדשים בכלי שרת ותתרגמינן מי כיור בשמן דשכף ונלפי פי' רש"י במראות הנובאות כמו מחרות ב"ית בתקוס ע"ס דונשא והכיתר בנשר ובלפס • אשר נבלו פפח אהל מועד • להתפלל ולשמוע קומנסיתיו וסלוניו של קק"בה מכי הכהנים והלוים : מזה

בעל הטורים

במראות • ב' מוכו' במראות הנובאות • ויעש מכנים ליבילל בחלוס • במראות אלהים תרו בתרלן מלאכת הנשים בתו ותתרן הכיור ונכנו ומראותיהן בנבכת המשכן ונתה עליהו ותת לנוסי : הנובאות • ב' במראות הנובאות • הסר ובכנן הנשי הנובאות נבי בני עלי • כמו התם ישבכנן הנשים הנובאות גם בכלן על ידי מראות היו מוכנין הנשים כלאית במדבר מהבעות במראות ומשלות לבעל הן וזקנין לפס : אלה

ויעש את־מזבח הקטרת
עצי שטים אמה ארכו ואמה רחבו
רבוע ואמתים קומתו ממנו היו
קרנתיו : ויצף אתו זהב טהור
את־גגו ואת־קירותיו סביב ואת־
קרנתיו ויעש לו זר זהב סביב :
ושתי טבעת זהב עשה־לו מתחת
לזרו על שתי צלעתיו על שני צדיו
לבתים לבדים לשאת אתו בהם :
ויעש את־הבדים עצי שטים ויצף
אתם זהב : ויעש את־שבכת המשחה
קדש ואת־קטרת הסמים טהור
מעשה רקח : ס
א ויעש את־מזבח העלה עצי שטים
חמש אמות ארכו והמש אמות
רחבו רבוע ושלש אמות קומתו :
ויעש קרנתיו על ארבע פנותיו ממנו
היו קרנתיו ויצף אתו נחשת :
ויעש את־כל־כלי המזבח את
הסירת ואת־היעים ואת־המזרקת
את־המזלגת ואת־המחתת כל־כליו
עשה נחשת : ויעש למזבח מכבר
מעשה רשת נחשת תחת כרכבו
מלמטה עד־חציו : ויצק ארבע
טבעת בארבע הקצות למכבר
הנחשת בתים לבדים : ויעש את־
הבדים עצי שטים ויצף אתם נחשת :
ויבא את־הבדים בטבעת על
צלעת המזבח לשאת אתו בהם
נבוב לחת עשה אתו : ס
ויעש את הכיור נחשת ואת כנו
נחשת במראת הצבאת אשר צבאו
פתח אהל מועד : ס
ויעש את החצר לפאת ינגב
תימנה קלעי החצר שש משזר מאה
באמה : עמודיהם עשרים
ואדניהם עשרים נחשת ווי
העמודים וחשקיהם כסף : ולפאת
צפון מאה באמה עמודיהם
עשרים ואדניהם עשרים נחשת
ווי העמודים וחשקיהם כסף :
ולפאת

ועבד ית־מדבחא דקטורת־בוסמיא
דאעי שיטין אמתא אורכיה ואמתא
פותיה מרבע והרתין אמין רומיה
מניה הואה קרנוהי : וחפאיתיה
דהב דכי ית־איגריה וית־כותלוהי
סחור־סחור וית־קרנוהי ועבד ליה
דר דדהב סחור־סחור : ותרתין
עזקן דדהב עבד־ליה מלרע לזריה
על תרתין זויתיה על תרין סטרוהי
לאתרא לארחא למיטל ית־יה בהון:
ועבד ית־אריחא דאעי שיטין וחפא
יתהון דהבא : ועבד ית־משחא
דרבותא קודשא וית־קטורת
בוסמיא דכי עובד בוסמנו : ועבד ית־
מדבחא דעלתא דאעי שיטין חמש
אמין אורכיה והמש אמין פותיה
מרבע ותלת אמין רומיה : ועבד
קרנוהי על ארבע זויתיה מנה הואה
קרנוהי וחפא יתיה נחשא : ועבד
ית־כל־מני מדבחא ית־פסכתרותא
וית־מגרופיתא וית־מזרקיא וית־
צינוריתא וית־מחתיתא כל־מנוהי
עבד נחשא : ועבד למדבחא סרדא
עובד מצדתא דנחשא תחות
סובביה מלרע עד־פלגיה : ואתיך
ארבע עזקתא בארבע זויתא
לסרדא דנחשא אתרא לאריחיא :
ועבד ית־אריחיא דאעי שיטין וחפא
יתהון נחשא : ואעיל ית־אריחיא
בעזקתא על־סטרי מדבחא למיטל
יתיה בהון חליל לוחין עבד יתיה :
ועבד ית כיורא דנחשא וית בסיסיה
דנחשא במחזיות נשיא דאתיין
לצלאה בתרע משכן זמנא : ועבד
ית־דרתא לרוח עיבר דרומא סרדי
דדרתא דבוץ שזיר מאה באמין :
עמודיהון עשרין וסמכיהון עשרין
דנחשא ווי עמודיא וכבושיהון דכסף:
ולרוח צפונא מאה אמין עמודיהון
עשרין וסמכיהון עשרין דנחשא ווי
עמודיא וכבושיהון כסף :
ולרוח

גביע הגביע כו"ל מ"ל יו"ד גבעים כלם חס' יו"ד קדמ' : חמש כ"ה קמצין נמסר בסדר תרומה : גגו לגגו ד' נמסר בסדר תצוה : קירתיו ד' ב' מ"ל וב' חס' נמסר בסדר תצוה : לשאת כ"ד בקריי' וסי' בד"ה א' ריש סי' ט"ו : סירת כל הסירת דאורי' חס' וי"ו כל הסירות דמלכים מלאים דמלאים ואת הסרת קדמ' דירמיהו הס' דחס' כתיב : נבוב לחת ב' וסי' תעשה • עשה • כיור הכיור ג' מ"ל נמס' בריש סדר כי תשא : במראת ד' כ' חס' וב' מ"ל נמסר בסדר ויגש : עמודיהם ד' מ"ל ובענין וסי' עמודיהם עשרי' דריש פטי' • ולפאת צפון מאה • ולפאת ים קלעים • קלעים חמש עשרה ר"פ : העמדים י"א חסרי' כלי' וסי' ווי העמודי' קרמ' ותניי' ולפא' ים קלעי' • והאדני' לעמדי' נחשת קרמא' דפסו' • הניחה אתי והמשני העמודים • ועמודים ועב על פניהם • ויקם את העמודים דמלכים • עמודים שנים • אל העמדי' ועל הים דירמי' • ועמדים אל האלי' • ויעש שרשו' לדבי' :

תנה עוז לאב המון לשם והודה: לעיומת קלעי החצר · כמדת קלעי החצר · חסלת ויקהל
בהגיעך לרחש אלה פקודי:

אלה פקודי · הטעם פקודי הכלים כי מלת משכן כוללת הכל ופירוש למה נקרא משכן בעבור

אלה פקודי · בכרשה זו נתנו כל משקלי נדבת המשכן לכסף לזהב ונחשת ונתנו כל כליו לכל עבודתו: המשכן משכן · שני פעמים רמז למקדש שנתמשכן בשני חרבנין על עונותיהם של ישראל: משכן העדות · עדות לישראל שויתר להם הקב"ה על מעשה העגל שהרי הארה שכינתו ביניהם: עבודת הלוים · פקודי המשכן וכליו היא עבודה המסור ללוים במדבר לשאת ולהורי' ולהקים אים אים למשאו המופקד עליו כמו שאמור בפרשת נשוא: ביד איתמר · הוא היה פקיד עליה' למסור לכל בית אב עבודה שעליו: ובצלאל בן אורי עשה את כל אשר צוה יי' את משה · אשר צוה יי' את משה אפילו הדברים שלא אמר לו רבו הסכימו דעתו למה שנאמר למשה בסיני כי משה צוה לבצלאל לעשות תחילה כליס ואחר כך משכן אמר לו בצלאל מנהג העולם לעשות תחילה בית ואחר כך מסיס כליס בתוכו אמר לו כך שמעתי מפי הקב"ה אמ' לו משה בצל אל היית כי בודאי כך צוה לי הקב"ה וכך עשה המשכן תחילה ואח"כ עשה כלי: הכור · ששים מנה ומנה של הקדש כפול היה הרי הכור מאה ועשרי' מנה והמנה כ"ה סלעים הרי ככר של קדש שלשת אלפי' שקלים לפיכ' מנה בפרוטרוט כל השקלים שפחותין במנינם משלשת אלפי' שלין מגיעין לככר: בקע

אלה פקודי המשכן · כל אחד מתלקי המשכן ככתובים למעלה הם אותה הפקודים שנ' עליה' ובשמות תפקידו את כלי מעשרת מעשה ביד איתמר · וזה כי כל אחד מהם היה ראוי להיות נאחז ולהקרא בשם אחר הוא זה הפרטי לא בלבד באחר הוא מזה המין ולא מכן שנדק זה על כל אחד מכלי הקדש אחר בתשא כני קנת ולזה לא נפקדו באחרים ז"ל שתא תאחר אחר סנרס ונטל סכוין ת"ל עני שמי' עותדים העותדים לעד ולעולמי עולמים וגם כן לא בעל דבר, לשם ביד המוביר על הכן מה שקרה לתקדש שלמה וכליו כתבאחר בתרכן בית ראשון על ידי נבוזרדאן שלא נזכר שם דבר תעניני משכן ערע"ה: משכן העדות ספר מעלות זה המשכן שבמדבר היה ראוי להיות נמחי ושלא ליפול ביד אויבים · ראשונה שהיה משכן הבמות שהיו בו לוחות העדות · ב' אחר פקד על פי משה · ג' שהיתה שכינת הלוים ביד איתמר · ד' שהיה בו ארון ולוחות העדות · ה' אחר פקד על פי משה · ו' מדבר עמוי · לתן · עבודה קבה: בקע

מ"ע ספורנו

פרשת פקודי

אלה פקודי המשכן · כל אחד מתלקי המשכן ככתובים למעלה הם אותה הפקודים שנ' עליה' ובשמות תפקידו את כלי מעשרת מעשה ביד איתמר · וזה כי כל אחד מהם היה ראוי להיות נאחז ולהקרא בשם אחר הוא זה הפרטי לא בלבד באחר הוא מזה המין ולא מכן שנדק זה על כל אחד מכלי הקדש אחר בתשא כני קנת ולזה לא נפקדו באחרים ז"ל שתא תאחר אחר סנרס ונטל סכוין ת"ל עני שמי' עותדים העותדים לעד ולעולמי עולמים וגם כן לא בעל דבר, לשם ביד המוביר על הכן מה שקרה לתקדש שלמה וכליו כתבאחר בתרכן בית ראשון על ידי נבוזרדאן שלא נזכר שם דבר תעניני משכן ערע"ה: משכן העדות ספר מעלות זה המשכן שבמדבר היה ראוי להיות נמחי ושלא ליפול ביד אויבים · ראשונה שהיה משכן הבמות שהיו בו לוחות העדות · ב' אחר פקד על פי משה · ג' שהיתה שכינת הלוים ביד איתמר · ד' שהיה בו ארון ולוחות העדות · ה' אחר פקד על פי משה · ו' מדבר עמוי · לתן · עבודה קבה: בקע

חזקוני

מוה ומזה אשני פסוקים קאי אל הכסף ולכתף אשני שהם מזה ומזה לשער הפנים:
עליות כדרת דפרשת ויקהל

אלה פקודי המשכן · ואיזה משכן משכן העדות שנא תטעה במשכן אחר כנגד משכן קרח וכיוצא בו אחר לך כאן שרוא משכן העדות שהלוחות שוכנות בו ובצלאל בן אורי בן חור ונוחר · פרש"י אכילו דברים שלא אחר לו רבו כו' כנגד פני רשי התנודים: ויכי זהב התנופה · על שם שהמנהגו מביאו בשלטולו כשנותנו לנזכר נקרא תנופה: תשע ועשרים ככר ונו' · כי מעיינת ביה ספיר תתנא סכום זהב שלכל מלאכת המשכן עולה לאלף ואלרבע מאות ומפתים ושש ליטרין ושבעי' שקלים מפשטים זהב: וכסף

אלה פקודי המשכן · בכל מלאכת המשכן ובכל מלאכת הלוים · ביד איתמר · ר"ל שאיתמר היה ממונה על זה והיה מתנה על הלוים מי שהיה כוחר לפקד מה שנכנס במלאכה הן לאת מוזהב וכסף ונחשת ולא ספק שהם ידעו מה שהכיאו הלוים על הכלב' והיו כותבים זה ככל יום ומפני זה ידעו עוסי המלאכה כמה הם שהכיאו ולאחרו אל עשה כי מרבים הלוים להביא יותר מהראוי והנה זה זה מה לפסוד לזה אחר ויהי זהב התנופה ר"ל ק"כ מנה וזה שכסף פקודי העדה היה מאת ככר ואלף ושבע מאות ושבעים שקל בשקל הקדש מאתים שקל ונלנלת לשם מאות אלף ולשם אלפים ומ"קן שהיה מספרם בעת שלקחו ואת הארבעים והנה עלה לשלשת אלפים וה' מאות וג' · מני שקלים אלף ומשה שקל ונשארו לשם מאות אלף מני השקלים מאת ככר שהם ג' אלפים שקלים לככר ולפי שהמנה הוא ק"כ מנה · בנדי

אלה פקודי המשכן · כל אחד מתלקי המשכן ככתובים למעלה הם אותה הפקודים שנ' עליה' ובשמות תפקידו את כלי מעשרת מעשה ביד איתמר · וזה כי כל אחד מהם היה ראוי להיות נאחז ולהקרא בשם אחר הוא זה הפרטי לא בלבד באחר הוא מזה המין ולא מכן שנדק זה על כל אחד מכלי הקדש אחר בתשא כני קנת ולזה לא נפקדו באחרים ז"ל שתא תאחר אחר סנרס ונטל סכוין ת"ל עני שמי' עותדים העותדים לעד ולעולמי עולמים וגם כן לא בעל דבר, לשם ביד המוביר על הכן מה שקרה לתקדש שלמה וכליו כתבאחר בתרכן בית ראשון על ידי נבוזרדאן שלא נזכר שם דבר תעניני משכן ערע"ה: משכן העדות ספר מעלות זה המשכן שבמדבר היה ראוי להיות נמחי ושלא ליפול ביד אויבים · ראשונה שהיה משכן הבמות שהיו בו לוחות העדות · ב' אחר פקד על פי משה · ג' שהיתה שכינת הלוים ביד איתמר · ד' שהיה בו ארון ולוחות העדות · ה' אחר פקד על פי משה · ו' מדבר עמוי · לתן · עבודה קבה: בקע

רלבג

פרשת ואלה פקודי

אלה פקודי המשכן ו"ל זה סך מכין מזקל יה שנעשה במשכן מזהב וכסף ונחשת זה היה קנתו"ע"ל נדבה והם הזהב והנחשת יקנתו היה בקע לנלנלת והוא הכסף · משכן העדות · קרא הרשכן משכן העדות כי כו היה לוחות העדו' והוא הנכנס שנבלקי המשכן וכלו היה המשכן לזה התכלית ולזה קראו משכן העדות · אשר פוקד על פי משה · ר"ל שמשה לזה שימנו זה לעבוד עבודת הלוים · ביד איתמר בן אהרן הכהן ר"ל אלו הפקודים היו בכלם שהיה מבוגת מעל הלוים בהם ביד איתמ' בן אהרן הכהן והיא עבוד"ו בני נרשון ובני מרדי שהיו' ע"י איתמ' כפי מה שנזכר בפרשת בשא אלא שבכר יקרא לזה הפירו' שבכר פוקד כל הזהב העשוי למלאכה והנה היתה מתנודת הלוים ביד אלעזר בן אהרן ויתר שלא אשער לאי ון הנה פוקד מה שהיתה מעבודת הלוים ע"י איתמר ולא פוקד מה שהיתה מעבודת הלוים ע"י אלעזר לזה יהיה הפירוש הנכון מזה המכין פוקד על פי משה והיתה מלאכת המכין

אלה פקודי המשכן · ר"ל שאיתמר היה ממונה על זה והיה מתנה על הלוים מי שהיה כוחר לפקד מה שנכנס במלאכה הן לאת מוזהב וכסף ונחשת ולא ספק שהם ידעו מה שהכיאו הלוים על הכלב' והיו כותבים זה ככל יום ומפני זה ידעו עוסי המלאכה כמה הם שהכיאו ולאחרו אל עשה כי מרבים הלוים להביא יותר מהראוי והנה זה זה מה לפסוד לזה אחר ויהי זהב התנופה ר"ל ק"כ מנה וזה שכסף פקודי העדה היה מאת ככר ואלף ושבע מאות ושבעים שקל בשקל הקדש מאתים שקל ונלנלת לשם מאות אלף ולשם אלפים ומ"קן שהיה מספרם בעת שלקחו ואת הארבעים והנה עלה לשלשת אלפים וה' מאות וג' · מני שקלים אלף ומשה שקל ונשארו לשם מאות אלף מני השקלים מאת ככר שהם ג' אלפים שקלים לככר ולפי שהמנה הוא ק"כ מנה · בנדי

לעמרים ב' · א' מ"ל יא' חס' וסי' והארני' לעמדים נחשת · עשה ווים לעמרים · בתר' מ"ל: צפויה' וסי' וצפוי ראשיהם כסף · וחברו · רקרעי פחים צפוי · וירקעום צפוי למובח · צפוי פסילי כספך: עמודי ב' חס' וסי' והאדנים לעמרים · כל עמדי החצר סביב: וקומה ב' חד חס' וחד מ"ל וסי' וקומה חמש אמות ברחב · וחברו מ"ל: סימן פרשת ויקהל קדמ' ואת מכסה · ואת קרשיו · ואת אדניו · ואת בריח · ואת פרוכת · ואת בריו ואת כל כליו ואת · ואת מנרת · ואת כליה · ואת נרותיה · ואת שמן · ואת מזבח · ואת בריו · ואת שמן · ואת קטרת · ואת מסך · ואת מכבר · ואת כל כלי · ואת כנו · ואת אדניה · ואת מסך · ואת יתדת · ואת מיתריה' · ואת בגדי בגיו: ז' פסו' דאית בהון תרין מלין חד קמין וחד פתח וסי' את בגדתי לקח והנה עתה לקח ברכתי · אשר רכש מקנ' קנינו אשר רכש · המשכן משכן העדו' אשר פקד · והמכתב מכתב אלהי' הוא חרות · טוב ברע או רע בטוב ואם המר · כל המרכב אשר ירכב עליו · והמנהג כמנהג יהוא · ונמסר נס בסדר ויצא: זהב ד' חטפין פתחין בקרייה וסי' כל הזהב העשוי · כפות זהב שתים עשרה: ויהי כל זהב התרומה · ויצף את הבית אבן · וא' וזהב הארץ ההיא טוב · ומשמש א"כ וסי' במסר רבתא:

תנה עוז לאב המון בהגיעך לרחש לשם והודה: אלה פקודי:

אלה פקודי · הטעם פקודי הכלים כי מלת משכן כוללת הכל ופירוש למה נקרא משכן בעבור

ולרוחב מערבא סרדין חמשין אמין עמודיהון עשרא וסמכיהון עשראוון עמודיא וכבושיהון כסף: ולרוח קידומא מדינחא חמשין אמין: סרדין חמש־עשרי אמין לעברא עמודיהון תלתא וסמכיהון תלתא: ולעברא הנינא מכא ומכא לתרע דרתא סרדין חמש עשרי אמין עמודיהון תלתא וסמכיהון תלתא: כל־סרדי דרתא סחור־סחור דבוץ שזיר: וסמכיא לעמודיא דנחשא ועמודיא וכבושיהון כסף וחפוי רישיהון דכסף ואנון מכבשין בכסף כל עמודי דרתא: ופרסא דתרע דרתא עובד צייר תכלא וארגונא וצבע־שני ובוץ שזיר ועשרין אמין אורכא ורומא בפותיא חמש אמין לקביל סרדי דרתא: ועמודיהון ארבעא וסמכיהון ארבעא דנחשא ווייהון כסף וחפוי רישיהון וכבושיהון כסף: וכל־סכיא למשכנא ולדרתא סחור־סחור דנחשא:

ס ס ס

אלין מנייני משכנא משכנא דסהדותא די אתמניאו על־מימרא דמשה פולחן ליואי בידא דאיתמר בר־אהרן כהנא: ובצלאל בן־אורי בר־חור לשבטא דיהודה עבד ית כל־די פקיד ייי ית־משה: ועמיה אהליאב בר־אחיסמך לשבטא דדן נגר ואובן וצייר ברתכלא ובארגונא ובצבע זהורי ובוצא: כל־דהב דאתעביד לעיבידתא בכל עיבידת קודשא והוה דהב אפרשותא עשרין ותשע כברין ושבע מאה ותלתין סלעין בסלעי קודשא: וכסף

ולפאת־ים קלעים חמשים באמה עמודיהם עשרה ואדניהם עשרה ווי העמדים וחשוקיהם כסף: ולפאת קדמה מזרחה חמשים אמה: קלעים חמש־עשרה אמה אל־הכתף עמודיהם שלשה ואדניהם שלשה: ולכתף השנית מזה ומזה לשער החצר קלעים חמש עשרה אמה עמודיהם שלשה ואדניהם שלשה: כל־קלעי החצר סביב ששמשר: והאדנים לעמדים נחשת: ווי העמודים וחשוקיהם כסף וצפוי ראשיהם כסף והם מחשקים כסף כל עמדי החצר: ומסך שער החצר מעשה רקם תכלת וארגמן ותולעת שני וששי משזר ועשרים אמה ארך וקומה ברחב חמש אמות לעמת קלעי החצר: ועמדיהם ארבעה ואדניהם ארבעה נחשת ווייהם כסף וצפוי ראשיהם וחשוקיהם כסף: וכל־היתדת למשכן ולחצר סביב נחשת:

קב"ב · ס:וא"ה · סימן:

ס ס ס

אלה פקודי המשכן משכן העדת אשר פקד על־פי משה עבדת הלוים ביד איתמר בן־אהרן הכהן: ובצלאל בן־אורי בן־חור למטה יהודה עשה את כל־אשר־צוה יהוה את־משה: ואתו אהליאב בן־אחיסמך למטה־דן חרש וחשב ורקם בתכלת ובארגמן ובתולעת השני ובשש: כל־הזהב העשוי למלאכה בכל מלאכת הקדש ויהי זהב התנופה תשע ועשרים ככר ושבע מאות ושלשים שקל בשקל הקדש: וכסף

לעמרים ב' · א' מ"ל יא' חס' וסי' והארני' לעמדים נחשת · עשה ווים לעמרים · בתר' מ"ל: צפויה' וסי' וצפוי ראשיהם כסף · וחברו · רקרעי פחים צפוי · וירקעום צפוי למובח · צפוי פסילי כספך: עמודי ב' חס' וסי' והאדנים לעמרים · כל עמדי ההצר סביב: וקומה ב' חד חס' וחד מ"ל וסי' וקומה חמש אמות ברחב · וחברו מ"ל: סימן פרשת ויקהל קדמ' ואת מכסה · ואת קרשיו · ואת אדניו · ואת בריו · ואת פרוכת · ואת בריו ואת כל כליו ואת · ואת מנרת · ואת כליה · ואת נרותיה · ואת שמן · ואת מזבח · ואת בריו · ואת שמן · ואת קטרת · ואת מסך · ואת מכבר · ואת כל כלי · ואת כנו · ואת אדניה · ואת מסך · ואת יתדת · ואת מיתריה' · ואת בגדי בגיו: ז' פסו' דאית בהון תרין מלין חד קמין וחד פתח וסי' את בגדתי לקח והנה עתה לקח ברכתי · אשר רכש מקנ' קנינו אשר רכש · המשכן משכן העדו' אשר פקד · והמכתב מכתב אלהי' הוא חרות · טוב ברע או רע בטוב ואם המר · כל המרכב אשר ירכב עליו · והמנהג כמנהג יהוא · ונמסר נס בסדר ויצא: זהב ד' חטפין פתחין בקרייה וסי' כל הזהב העשוי · כפות זהב שתים עשרה: ויהי כל זהב התרומה · ויצף את הבית אבן · וא' וזהב הארץ ההיא טוב · ומשמש א"כ וסי' במסר רבתא:

בקע · הוא שש משקל מחצית השקל : לשש מאות אלף וגו' · כך היו ישר' וכך עלה מנינם לא' שהוקם המשכן בספר וידבר ואף עתה בנדבת המשכן כך היו ומנין חצאי השקלים של שש מאות אלף עולה מאת ככר כל אחד של שלשת אלפים שקלים כיצד שש מאות אלף חצאין הרי הן שלש מאות אלף שלמים הרי מאת ככר והשלשת אלפים וחמש מאות וחמשי' חצאין עולין אלף ושבע מאות וחמש' ושבעים שקלים : לנקת · לחתיכה את אדני הקדש של קרסי המשכן שהיה ארבעים ושמנה קרסים ולהן תשעים ושנה אדני ואדני הפרוכת ארבע' הרי מאה וכל שאר האדני' נחשת כתוב בהם : ולפי ראשיהם · של עמודי' מהם שבכולן כתוב וציפה ראשיהם זה ב' קיהם כסף : ומן התכלת והאר'גמן וגו' · שש לה נאמר כאן מכאן הני אומר שהי' בגדי שרד הללו בגדי כהונ' שבבגדי כהונ' היה שש אלא הם בגדים שמכסי' בהם כלי הקדש בשעת סלוק מסעות שלא היה בהם שש : וירקעו · כמו לרוקע הארץ כתרגומו ורדילו מסין היו מרדני' מן הזהב אשבגד"ה בלע"ז מסין דקו כאן הוא מלמדך היאך היו טווין את הזה' עם החוטין מרדלין הטסין דקין וקוצצין מהן פתילי' לאורך הטס לעשות אותן פתילים תערובת עם כל מין ומין בחשן ואפוד ל שנא' בהן זהב חוט אחד של זהב עם שש חוטין של תכלת וכן עם כל מין ומין שכל המינין חוטן כפול שש והזהב חוט א שביעי עם כל אחד ואחד : ואת

לט

שרד
כל שרי הפשרת
כתושים בשר"ן
וקרשין ·

שני חמישי
בשרן
מהוברין

ובתוך
לשיקרו דלא
עתין ד'
אלין הוויין
לא
נכנ יו"ו ונ'
עפין יו"ו ·

רלב"ג

שרד · הם הבגדים שהיו הלוי' מכסים בהם כלי המשכן כשהיו נוסעין אוסם · וכבר היה בהם תכלת כנגד אר'גמן וכנגד תולעת שני כמו שנזכר בפרשת בחוקר סיני בעבודת בני קהת · וירקו תשה את כל התלאכה · והנה עשו אחה כלשר נים יי'כן עשו ויברך אותם משה לאמרנו עוה שרלוי לתכהנים הדור לברך המובהני' ממנו כאשר ישמשו לו בהריו כדי שיהיו יותר זריזי' לעשות רצונו · ביוס הקדש הראשון כאחר לקדש תקי' המשכן לת המשכן הזה מוחד · הנה זה הקדש הוא קדש כיון כי הוא הראשון כמו שהתחיל בפרשת נח אלכרעה ואמר' היה זה הקדש ראש הסב' לתלאכ' המשכן כי הוא יותר ראוי להיות ראש השנה מתשרי כי לו יתקרב אל הישוב השמש ויתקדשו הנמתי' הפירו' ויפשטו הקייט ומזה הקיש נלמד כי הקדש ראוי שתהיה כתיבתם נאחד בניסן כי הוא ראש הסב' לעבודת המשכן וברכת את עמו כמו שזכר בברכת אזור · עורך עליו כמו שזכר בברכת אזור · והיתה להיות להם מבשמים לקרת שיגל לזורחם · רופא לאחר שנגלת המשיח יהיו כהני' הנאים לקריב' ולא יצטרכו לעשיקה אחרת לנשים אותם כהנים : ואמנם הכהן הגדול יעמוד לעשיקה אחרת תשיקהו כהן גדול ואחר זה זכר כי משה הקים המשכן וכל אשר בו ושמשם בכהונה כי הוא היה אבי הכהונה והמוליד אותה ועוה

בעל העורים

בלבי · ב' בקע לבעלה · בקע ויבקעו · ברזל · בקע בבקעה · בקע לבקוע בקע בעבקעת · ולת הרים · בגבר ויעבדיהם על אדני פז · בגבולם תקון ק' ברזל · בגל הים · וקבץ · ג' וקבץ פתילי · וקבץ הנה · ורד קבץ עצים · הבגדים · שמזמות המשכן היו ויתנבאו על אהרון · ויתנבאים הנביאים · בעדה

אמרי נועם

אלה פקודי · ויהי פלת עבר הכסף וגו' · עבר הכסף · הנה הנשים ותחק אותם כ"ר · ובכה הנשים על תחרים מהם שבכולם כתיב ובכה הנשים ותחזיקים כסף ועל פתודי הארון פירש כן בדרי שיחה' הכרוכת ותחני תחתון כתם תוכל תיעד היו מלמ' וכה כתיב מוכיחו' התחרות בכרכת ויקבל : ונחשת הקרבן בה ויש בם לא מזכר בה כיר · וכנו שהוא נעשה מנחת הרחנות הם נחות ולא לתם לא פירש הכתוב מה שעשון הזהב כמו שפירש מן הכסף ומן הנחשת וי"ל סתם הזהב לא נעשה רק בכרוב הארון והכלות ובפרי מזבח הבמיתי והשלחן בפני הקדש' והכריחי' ואת טבעותיהם ובפרי הקדש בפתודי פתח האוהל ואת עמודי הפרכת ואת ויריעם ואת קרסי הריעם' התחתונות ולא נעשה ממנו פוס כלי שלם אלא התנורים וכליה נלבד והכר מעשה הוא לקלא הזכירו וכמו כן לא מנה בגלל נחשת הקרבן אחשה קרסי נחשת שהיו בריעות העליונות לבי שהכר מעשה הוא ונתנה הגב הריעות :

מ"ע ספורנו

בגדי הבדד · בגדים שלא היתה להם שום תשובה מובנלו ולעשה אלתי הקדש' בשרד כמשכן לבשות הכלים · ויקרבו את פחי הזהב · התנבאו הנה הקבה פחים להיותם מוכני' מעשה האותנין מהם פתילי' · ויקבץ פתילים · האומן קבץ פתיליה מאותם הפחים הפרוקים · שהתנדבו · כאחר

חזקוני

וכסף פקד · העדה · פירש לך הכתוב מה נעשה בכסף ובנחשת לפי שהכסף היה כפרים ולא אחדון היה הנכסן עשוד ונוסל שהרבה כלים נעשה הכסף ומהנחשת אבל בזהב לא פירש לפי שלא נעשה ממנו כלי שלם רק הנחשת והכסף אך נשו ממנו כנון הקרסים והאדנים ומזבח הכפרים והשלחן והבדים : מאת ככר ואלף · ושבע מאות וחמשה ושבעים · הם ל"ב אלף ומ"ח מאות ושבעים · ובכל אלף מקל הם שתי אלפי ומחצה מאות · וג"כ מכני · קול שקודין מר"קש ויש' כה מאות · ענוש' כה בשקל · מחצי · כמו שני · נני מרלוש הנלאות · אלף אדני פתח אהל מועד · מעשים ומחצה ככרי כסף עשו שמים ומחצה אדני נחשת לכל חשקר כביב ונמסך פתח המשכן ככר לאדן ומן המחצה ככרים הנותרים והאלפים וד' מאות שקל עשו מוזנים הנחשת וכליו ואת יתדות המשכן והחצר · מ"ק הרי שייר לפרס כאן קרסי נחשת לעשות עשרה ירישו' והמקבות לתקיע בה את היתדות לכי מה שכר"מי נסוף כרשת תרות' לכל אין לעשות מן הכיי' כמו שכר"מי נסוף כרשת ויקבל אל יעלה על לבב חשים לומר שנא נדבו והב וכסף ונחשת לגאמה שכתוב כאן כי הרבה יותר מזה שכתוב כאן נדבו לא כתב לך מן הזהב את שהעלה נמלאכ' הזהב והמותר נתנו בגזר לכל נדבי קרבי נכיר וכן עשו מן הכסף ומן הנחשת וא"ל לומר שבדבנו בגזרים מה שהעלו ונם א"ל לו' מעשה בני י"ט ובני שני' שנה שלא היו נתנין שמים רבות ולא נדבו שהרי כתיב כל מרים תרומת כסף ונחשת דמשמע כל הרוצה לתרום יהיה תורם אפילו איכא בני עשרים לויתרים על שמים דאלי לגלגלת לתיסר שלא הגיעו לא נקבו לגלגלת שלא ולדי נדבו והוחירו הרבה כלכתיב והותר · עשו בנדי שרד ונוש' · כל בגד ובגד מתין לאמר כיצד לאהרן הקדש ולבלן הפני' ולמכורה ולמזבח הזהב ולכלי הבית שבתקל' לכל א' מהם בגד תכלת ולרוכב העלה בגד לאהרן ולבלם הפנים ולכלי הבלבן בגד תולעת שני כמו שמכורה בפרשת בהעלתך : ויעשו

וכסף · הנה ידענו מזה המספר כי הככר ג' אלפים שקלים והעד וכסף פקודי העדה : בקע · חצי שקל ושעמו כאשר יבוקע השקל הנה תבין : לכל העובר · שעברו עליו עשרים שנה שלמות וכבר הזכרתי טעם זה : לנקת · מבעלי הי"ד כמו לרדת : ואת · שלש השלים ככר : ונחשת · גם הזכיר כלי הנחשת : ובגדי הפרד · הם הנזכרים בפרשת במדבר' סיני כי לזה הם שיכסו הארון בפרכ' בעבור כבודו ועל הפרכת בסוי עיר תחש ועל זה הכסוי בגד כליל תכל' ועל דיך הסברה כי התכלת בעבור כבוד הארון הם היה הדוד זך והם ירד גבם יסירהו ויעמוד עליו כסוי עור תחש ובגד שלקי הכסי' בגד תכלת ובגד תולעת שני ולמכלה כסוי עיר תחש ובגד תכלת על המנורה ועל מזבח הזהב והרגמן על מזבח העולה ועל הכל עור תחשים אה שהזכיר בגדי שרד הזכיר בגדי הקדש שהם לאהרן שהוא הכהן הגדול והחל לפרש אותם : ויעשו את האפוד · איך עשו הכתוב בתוך התכלת · ועשו ויעשו את הבגדי הבוהם כדרך תקון כמו ויעשה לעשות אותו : ואלת

חזקוני

וכסף פקד · הנה · פירש לך הכתוב מה נעשה בכסף ובנחשת לפי שהכסף היה כפרים ולא אחדון היה הנכסן עשוד ונוסל שהרבה כלים נעשה הכסף ומהנחשת אבל בזהב לא פירש לפי שלא נעשה ממנו כלי שלם רק הנחשת והכסף אך נשו ממנו כנון הקרסים והאדנים ומזבח הכפרים והשלחן והבדים : מאת ככר ואלף · ושבע מאות וחמשה ושבעים · הם ל"ב אלף ומ"ח מאות ושבעים · ובכל אלף מקל הם שתי אלפי ומחצה מאות · וג"כ מכני · קול שקודין מר"קש ויש' כה מאות · ענוש' כה בשקל · מחצי · כמו שני · נני מרלוש הנלאות · אלף אדני פתח אהל מועד · מעשים ומחצה ככרי כסף עשו שמים ומחצה אדני נחשת לכל חשקר כביב ונמסך פתח המשכן ככר לאדן ומן המחצה ככרים הנותרים והאלפים וד' מאות שקל עשו מוזנים הנחשת וכליו ואת יתדות המשכן והחצר · מ"ק הרי שייר לפרס כאן קרסי נחשת לעשות עשרה ירישו' והמקבות לתקיע בה את היתדות לכי מה שכר"מי נסוף כרשת תרות' לכל אין לעשות מן הכיי' כמו שכר"מי נסוף כרשת ויקבל אל יעלה על לבב חשים לומר שנא נדבו והב וכסף ונחשת לגאמה שכתוב כאן כי הרבה יותר מזה שכתוב כאן נדבו לא כתב לך מן הזהב את שהעלה נמלאכ' הזהב והמותר נתנו בגזר לכל נדבי קרבי נכיר וכן עשו מן הכסף ומן הנחשת וא"ל לומר שבדבנו בגזרים מה שהעלו ונם א"ל לו' מעשה בני י"ט ובני שני' שנה שלא היו נתנין שמים רבות ולא נדבו שהרי כתיב כל מרים תרומת כסף ונחשת דמשמע כל הרוצה לתרום יהיה תורם אפילו איכא בני עשרים לויתרים על שמים דאלי לגלגלת לתיסר שלא הגיעו לא נקבו לגלגלת שלא ולדי נדבו והוחירו הרבה כלכתיב והותר · עשו בנדי שרד ונוש' · כל בגד ובגד מתין לאמר כיצד לאהרן הקדש ולבלן הפני' ולמכורה ולמזבח הזהב ולכלי הבית שבתקל' לכל א' מהם בגד תכלת ולרוכב העלה בגד לאהרן ולבלם הפנים ולכלי הבלבן בגד תולעת שני כמו שמכורה בפרשת בהעלתך : ויעשו

וכסף מנוני כנישתא מאה כברין ואלף ושבע מאה ושבעין וחמש סלעין בסלעי קודשא : תקלא לגולגלתא פלגות סלעא בסלעי קודשא לכל דעבר על מנייניא מבר עשרין שנין ולעילא לשת מאה והלתא אלפין וחמש מאה וחמשין : ודוה מאה ככרי כספא לאתבאית סמכי קודשא וית סמכי פרוכתא מאה סמכין למאה ככרין ככרא לסמכא : וית אלף ושבע מאה ושבעין וחמשא עבד ווין לעמודיא ודפי רישיהון וכבש יתהון : ונחש ארמיתא שבעין כברין ותרין אלפין וארבע מאה סלעין : ועבד בה ית סמכי תרע משכנא זימנא וית מדבחא דנחשא וית סרדא דנחשא די ליה וית כל מני מדבחא וית סמכי דרתא סחור סחור וית סמכי תרע דרתא וית כל סכי משכנא וית כל סכי דרתא סחור סחור : ומן תכלא וארגונא וצבע זהורי עבדו לבושי שמושא לשמשא בקודשא ועבדו ית לבושי קודשא די לאהרן כמא די פקיד יי ית משה : ועבד ית איפודא דהבא תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר : ורדידו ית טסי דדהבא וקציצו חוטין למעבד בגו תכלא ובגו ארגונא ובגו צבע זהורי ובגו בוצא עובד אומן : כתפין עבדו ליה מלפפין על תרין

סטרוהי

בקע ב'וסי' משקלו לגלגלת · לגלגלת ג'נמסר פרשת בשלח : למאת הכסר ב'וסי' למאת הכסר כסר לארן · ומה לעשות למאת הכסר לארן ל' · האלף ג'וסי' ואת האלף ושבע המאות · וצלע האלף היבוסי היא ירושלם · כרמי שלי לפני האלף לך שלמה · וחד הביא לשר האלף : ואת מזבח ט'וסי' ואת השלחן ואת כל כליו : ודבתריה · ואת השלחן · ואת כל כליו · ודבתריה · ואת מזבח הקטרת דויקהל · ויעש שלמה את כל הכלים · וקצין א"ב מן ב' ב'וא' וחד א' וסי' ואלכה · תנה את נשי · ואלכה · ויאמר אבנר אל דוד אקומה · אלכה · אני אמרתי בדמי ימי · ואדיריהם שלהו צעיריה' למים · ואדיריהם · ועל ידם החזיקו התקועין · אדיריהם · מהזיקים על אחיהם · ובמלאת · ימי טהרה לבן או · ובמלאת הימים האלה עשה המלך · במלאת ספקי יצר לו · וגדל · יי' ארך אפים וגדול כח ונקה לא · וגדל · הנון ורהום יי' ארך אפים · גדל חימה נשא ענש · ובהקבין · ויהי בהשמע דבר המלך ודתו · ובהקבין · בתולות שנית · בהקבין · עמים יחדו וממלכות לעבד · ודכין · ידעת יי' כי לא לאדם · ודכין · תקעו בתקיע והכין · הכין · וצוו אותם לאמר שאו לכם · ונבנה · כי תאמר אדום רששנו · ונבנה · ואמר אלהם אתם ראים · ונבנה · את דה'מה · ותקשר כל בפתח תחת הוי' ו' ויסלף · ושחד לא תקח · ויסלף · לא הטה משפט · ויסלף · עיני יי' נצרו דעת · בפתח תחת הוי' ו' · ותנתן · ולקין שנים יתהברו ובת מלך · ותנתן · ויאמר המלך להעשות כן · בפתח תחת הוי' ו' · ויושב · ויודעו העם כלו אפרים · ויושב · ישמע אל ויענם · ויושב יוכף את אביו · בפתח תחת הוי' ו' · וזבדיהו · והנה אמריהו כהן הראש · וזבדיהו · ועמהם הלוי שמעיה · זבדיהו · ולמשלמיהו בנים זבדיהו · וחיו · ואת עשו לדם וחיו והיו · ואזרעם בעמים ובמרחקים · חיו · ויהושע בן נון וכלב בן יפונה · ויתר · האל מעוזי חיל ויתר · ויהר · עמד וימודד ארץ · יתר · ויואל אלוה וידכאני וישכן · ויגרש את האדם : וישכן · ויגרש מפניהם גיים · ישכן · ירדף אויב נפשי · וימות והישיבו שנים אנשים וימות · ויאמרו אנשי העיר אל יואש · ימות · יהי ראובן ואל ימות · וירח · יי' את ריח דניחח · וירח ויגש וישק לו · ירח · ושהה ישמע נא אדני המלך · ובעת · אותה ותדברנה · ובעת · ויהי לימים מימים · בעת · ועוד אני מדבר בתפילה · ולמה · ויאמר לה אלקנה אישה · ג'בפסי' ולמה ולמה למה · ולמועדים · יהי מארת · ולמועדים · כה אמר יי' צבאו' צום דרביעי' למועדים · עשה ירח · ומיראכם · והתכם יהיה על · ומוראכם · לא יתיצב איש לפניכם מיראכם · את יי' צבאות אתו תקדישו · ונבואה · יום בשורה הוא ואנרנו מחשים ונבואה · הגידו ביהודה ובירושלם · נבאה למשכנותיו · וסגרו ויאכפו אספה אסיר · בישעיה · וכגרו · וסגרו דלתים בשוק · סגרו · עד הנגב סגרו · וקצין · וירקעו את פחי הזהב · וקצין · משבית מלחמות עד · קצין · יי' צדיק קצין · ורחצו · יוקח נא מעט מים · ורחצו · ויאמר הנה אדני · רחצו · הזכי רסירו רע · רחצו נקוד פתח · ותעננה · אותם יתאמרנה יש · ותעננה · הנשים המשחקות · תעננה · חכמת שרותיה : בתוך הד מן ב' פסיק דאית בכל הד והד ד' מלין דמיין קדמ' לא נסיב יי' וג'בתראי נסבין יי' ו נמסר ברייש יהוקאל גבי פסוק ודמות פניהם פני אדם : הולעת השני ו' וסי' והם יקחו את הזהב : וכל אשה חכמת לב בידיה · מלא אתם חכמת לב · ואתו אהליאב בן אחיסמך · ומן התכלת והארגמן ותולעת השני · וירקעו את פחי הזהב :

אלה פקודי

אלה פקודי · ויהי פלת עבר הכסף וגו' · עבר הכסף · הנה הנשים ותחק אותם כ"ר · ובכה הנשים על תחרים מהם שבכולם כתיב ובכה הנשים ותחזיקים כסף ועל פתודי הארון פירש כן בדרי שיחה' הכרוכת ותחני תחתון כתם תוכל תיעד היו מלמ' וכה כתיב מוכיחו' התחרות בכרכת ויקבל : ונחשת הקרבן בה ויש בם לא מזכר בה כיר · וכנו שהוא נעשה מנחת הרחנות הם נחות ולא לתם לא פירש הכתוב מה שעשון הזהב כמו שפירש מן הכסף ומן הנחשת וי"ל סתם הזהב לא נעשה רק בכרוב הארון והכלות ובפרי מזבח הבמיתי והשלחן בפני הקדש' והכריחי' ואת טבעותיהם ובפרי הקדש בפתודי פתח האוהל ואת עמודי הפרכת ואת ויריעם ואת קרסי הריעם' התחתונות ולא נעשה ממנו פוס כלי שלם אלא התנורים וכליה נלבד והכר מעשה הוא לקלא הזכירו וכמו כן לא מנה בגלל נחשת הקרבן אחשה קרסי נחשת שהיו בריעות העליונות לבי שהכר מעשה הוא ונתנה הגב הריעות :

מ"ע ספורנו

בגדי הבדד · בגדים שלא היתה להם שום תשובה מובנלו ולעשה אלתי הקדש' בשרד כמשכן לבשות הכלים · ויקרבו את פחי הזהב · התנבאו הנה הקבה פחים להיותם מוכני' מעשה האותנין מהם פתילי' · ויקבץ פתילים · האומן קבץ פתיליה מאותם הפחים הפרוקים · שהתנדבו · כאחר

עלה הכך הפוכשות והשלמן והמנורה וזכר מה שנתקדש מהמופת לאחר שהוקם המשכן סביה עליו עכן יי' יחיה ולא סיה בו לילה והיו רואים זה כל ישראל נפרכם להם נפלאות הנס יתע' וילכו לאחריו בלחשן
סיהיו רואים שתדבק כהם ההשגחה פרטית: ראיתי שכעיין בתורת כפר עשוק יקרים כזה הסכור ובדיים מפסורי התורה וזה שהיה ראוי כתורה מנד שלמותה שלא יסיה בדבר ה כפל ופופר: ואלכנא
רואים בזה המקום הכפל בלתי צריך לגו ויעם בנלאל בן אורי בן חור לא כל שלאכת המשכן כאשר צוה יי' את משה ואהליאב בן אחיסמך וגו': ובבר מנלאנו כתו זה שהכפל המקומות
רבים מן הקורה ולא שנלאנו עד היום בזה כונה בולנת מספקת ואפשר שלאחר שכבר היה מכבר המנשים ההם נוחן מתן תורה סיה כפוריה בזה האופן והכניה לאנשי ידבר לפי מהכנו לו נלאחר כי מפני שקבר
התורה בחקומות רבים הם עזוקים
האריכה זה האריכות בחקומו' לאחרי'
לאחר האריכות הנס נלא מו' כדי
שלא נמצא כי הקבר היה בחקומות
הנס לפי שבנבר התורה לדבר בקבר
כי בבר נראה מכתבה לדבר באריכות
ולזה נתעורר לבקש הסבה מפני מה
קבר התור' בחקומות המעוקים הנס
ונעמוד מפני זה על סבת הבעת לאחר
בו הדברי' הנס כי הוא הסבה בקבר
הבא ונעמוד שפני זה על כונת התור'
באותם הדברי' הקבריה בסבעיין הנס
בכל הדברים שלאחר לעמוד מהם על
כונתיהם ולאחר שנתן בזה המקו' כבר
מיוחדת וזה כי נמדבו בזה הכפל שכל
הדברים שנזכרו בזאת המלאכה הם
מכוונים ולזה לא הפסיק לאחר עמהם
עוד המלאכה: וזה מהה שיעמידנו
על בקשת הסבות לאם היה לו הדברים
בזה האופן ובא זה מפני זה על כונת
התורה בזאת המלאכה ועוד כי מפני
שלא היה הכדור בחלאכ' הסדור לאחר
היה בדברי הנס עם מעה לאמרנו כי
הסדור הבא שבא בדברי הס"ת לעשה
הוא כפי מנה הענין בעצמו לאחר
העילה עליו המלאכה הבא והסדור
הזה שבא בעביית המלאכה הוא לפי
שנא המלאכ' כי יעוויב מתקדם מעייית
האהל נעביית הכלים שיסיהו בו ווש
מעה מייסר לאחנו על העמיד' על כונ'
התורה בזאת המלאכה הנפלאה ובכלן
כמנס הכיאור בזה הספר:

והיתה השלמתו בראש חדש אלול
של שנת תשעים לפרט האלף
השישי ליצירה יתברך ויתעלה
האל אשר עזרנו כרב רחמיו
וחסדיו על כל ברכה ותהלה אמן
אמן סלה:

ובזה השלמנו
ספר שמות

בעזרת האל שנתן לנו
עוזותעצומות ובשם
הנותן לנו חוזק
וגבורה נתחיל
ספר ויקרא

אבן עזרא

ומלת כליל תכלת כלו תכלת
והוא סמוך: ולת

הזקוני

ויעש את לבני המזבח: לשון תקון
כמו ויעש לעשות: על קנות המשן: ס"ג
ונפרסת ותקח תנוה לא קנות המשן:
ולא יוש המשן: לשון הוסה ליב"ון
לי"ווש לאמי' בלע"ז: פלרי

מ"ע ספורנו

כאשר נוה ה' את תבנת כל
עשיה שמשו המומנין היתם
כונתם לעמו' הנון המל"ת
שנוה זה לעשה:
ותכל

קומץ מנחה
פרשת פקודי

אלה פקודי ובצלאל
בן אורי ואהו
אהליאב הנביא הכתוב דבר
זה לכאן לומר שהם היו
לו ערים נאמנים לכל
חשבונותיו כי את כל אשר
צוה ה' בא לידם למלאכת:
ואת המצבח וגו' של כתן
חריוט קרוי מנבע ושל כ"ג
קרוי מצנפת ואע"ג דביוסא
מצינו גבי סוי"ב שקורא
לשל הדיוט ג"כ מצנפת
דאסר נשל מצנפ' של אהד
מהם לשון תורה לחור
ולשון חכמי' לחור: כאשר
צוה ה' את משה: מפני
שאמר משה מחני נא
מספרך וגו' ואמר לו
הק"בה חייך ש"ני מרבה
לכתוב שבך בספרי א"ג
להודיענו שבכל מלאכת
המשכן יש בו ענין נסתר

חצלת פרשת פקודי

מסרה

קצוותיו י"ג מלין כתיבן תרין
ווי"ן וסי' קצוותו: כרוב אחד
דכפרת משכן שני: קצוות דאפוד
בתרא' עשוות' והמש צאן עשוות:
וקוו: שתו ושכרו וקוו: נטוות
גרון: ומנוות ברמה: עוון:
והכינו עד אור הבקר: עוון:
את עוון עבדך: דד"ה: בעוון:
הן בעוון חוללתי: עוונותיו
ילכדוני הרשע: ולצוות עליה
דאסתר: ומציות: דואת שבת
קדשך: העשוים לבעל: חבר הר מן ט' ו' זונין קרמ' נסיב יי' ו' ותניין לא נסיב יי' ו' ולית דכו' נמסר במס' רבת': טורי ג' מל' וסי' וימלאו בו
ד' ט' רי': ויבן את בית יער הלבנון: ויבן את החצ' סביב: חותם כול' מלאי' בליש' כמ' ז' נמסר פרשת הצוה: ויהלם ג' נמסר בפרשת תצוה:
וישפה ג' וסי' והטור הרבעי: וחברו: בערן גן אלהים היית: מוסבת ב' חס' וי' ו' כתר' וסי' והטור הרביעי: מוסבת שם: שטות ג' חס' וסי'
מעשה חרש אבן: והאבנים תהיין על: והאבנים על שמות בני: ואת שתי ו' וסי' וכמו השחר עלה: ויקם בלילה הוא: ואת שתי קצוות שתי
וחכרו ויצל דוד ביום ההוא דצקלג: יען אמרך את שני הגוים: וכל ואת שני הכליות דכו': אשר אל ח' נמסר בסדר תצוה: ויתנם ג' ב' חס'
וא' מ"ל וסי' ואת שתי קצוות שתי העבתות: ויעשו שתי טבעת זהב: ויתנם לחק בישראל: דירמיה בתר' מ"ל:

סטרוהי מלפף: והמיון תיקוניה די
עלוהי מיניה הוא כעובדיה דהבא
תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזר
כמא דפקיד יי' את משה: ועבדו ית
אבני בורלא משקען מרמצן בדהב
גליפי כתב מפרש על שמהת בני
ישראל: ושני יתהון על כתפי איפודא
אבני דוכרנא לבני ישראל כמא די
פקיד יי' את משה: ועבד ית חושנא
עובד אומן כעובד איפודא דהבא
תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ
שזר: מרבע הוה עיף עבדו ית
חושנא זרתא אורכיה וזרתא פותיה
עיף: ואשלימו ביה ארבעא סדרין
דאבן טבא סדרא קדמאה סמקן
ירקן וברקן סידרא חד: וסדרא
תנינא אזמרגדין שבזיז וסבהלום:
וסדרא תליתאה קנכירי טרקיאוין
עיגלא: וסדרא רביעאה כרום ימא
ובורלא ופנתירי משקען מרמצן
דדהב באשלמותהון: ואבניא על
שמהת בני ישראל אינין תרתא עשרי
על שמהתהון כתב מפרש כגלוף
דעזקא גבר על שמיה לתרי עשר
שבטין: ועבדו על חושנא תיכין
מתחמן עובד גדילו דדהב דכי:
ועבדו תרתין מרמצן דדהב ותרתין
עזקן דדהב ויהבו ית תרתין עזקתא
על תרין סטרי חושנא: ויהבו תרתין
גדילן דדהב על תרתין עזקתא על
סטרי חושנא: וית תרתין גדילן דעל
תרין סטרוהי יהבו על תרתין
מרמצתא ויהבינון על כתפי איפודא
לקביל אפוהי: ועבדו תרתין עזקן
דדהב ושויאו על תרין סטרי חושנא
על ספתיה די לעברא דאיפודא
לגיו: ועבדו תרתין עזקן דדהב
ויהבינון על תרין כתפי איפודא
מלרע מלקביל אפוהי לקביל בית
לופי מעילי המיין איפודא: ואחדו
ית חושנא מעזקתיה לעזקת
איפודא בחוטא דתכלא למהוי על
המיין איפודא ולא

קצוותיו חד מלין כתיבן תרין ית

וחשב אפדתו אשר
עליו ממנו הוא כמעשהו זהב תכלת
וארגמן ותולעת שני ושש משזר
כאשר צוה יהוה את משה: ס
ויעשו את אבני השהם מסבת
משבצת זהב מפתחת פתוחי חותם
על שמות בני ישראל: וישם
אתם על כתפת האפד אבני זכרון
לבני ישראל כאשר צוה יהוה
את משה: פ
ויעש את החשן מעשה חשב
כמעשה אפד זהב תכלת וארגמן
ותולעת שני ושש משזר: רבוע
היה כפול עשו את החשן זרת ארכו
וזרת רחבו כפול: וימלאו בו
ארבעה טורי אבן טור אדם פטדה
וברקת הטור האחד: והטור השני
נפך ספיר ויהלם: והטור השלישי
לשם שבו ואחלמה: והטור
הרביעי תרשיש שהם וישפה
מוסבת משבצת זהב במלאתם:
והאבנים על שמת בני ישראל הנה
שתים עשרה על שמתם פתוחי
חתם איש על שמו לשנים עשר
שבט: ויעשו על החשן שרשרת
גבלת מעשה עבת זהב טהור:
ויעשו שתי משבצת זהב ושתי
טבעת זהב ויתנו את שתי הטבעת
על שני קצות החשן: ויתנו שתי
העבתת הזהב על שתי הטבעת על
קצות החשן: ואת שתי קצות שתי
העבתת נתנו על שתי המשבצת
ויתנם על כתפת האפד אל מול
פניו: ויעשו שתי טבעת זהב
וישימו על שני קצות החשן על
שפתו אשר אל עבר האפד בית:
ויעשו שתי טבעת זהב ויתנם על
שתי כתפת האפד מלמטה ממול
פניו לעמת מחברתו מעל לחשב
האפד: וירכסו את החשן
משבעתו אל טבעת האפד בפתיל
תכלת להיות על חשב האפד
ולא

קצוותיו חד מלין כתיבן תרין ית

ויירכסו ל' וחד יירכסו

מוסבת ב' כ"ב חס' ל"ת בתר' וב' מל' חס' סמ' ושלרה ושבי דחס' בתיב

ואת פתרי המנבעות · תפארת המנבעות · המנבעות המפוארין לתת על המנורה מלמעלה ועל ידי הפתילים היה מושיבן על המנורה כמין כתר ואי אפשר לומר הגין על המנורה שהרי בשחיטת קדשים שנינו שערו היה נראה בין גין למנורה שמה מניח תפילין והגין היה נתון על המלא הרי המנורה למעלה והגין למטה ומהו על המנורה מלמעלה ועוד הקשיתי בה כאן הוא אומר ויתנו עליו פתיל תכלת ובענין הנזוקה הוא אומר ונתת אותו על פתיל תכלת ואומר אני פתיל תכלת זה חוטין הן לקשרו בהן במנורה לפי שהגין אינו מאוזן לאוזן ובמה יקשרנו במלחו והיו קבועין בו חוטי תכלת לשני ראשיו ובאמצעיתו שבהן קושרו ותולהו במנורה כשהיה ברחשו ושני חוטין היו בכל קצה וקצה אחת ממעל ואחת מתחת לגד מלחו וכן באמצעו שכך הוא נוח לקשור ואין דרך קשיר בפחות משני חוטין לכך נאמר על פתיל תכלת ועליו פתיל תכלת וקושר ראשיהן השניים כלן יחד מאחוריו למול ערפו ומושיבו על המנורה ול תתמה שלא נאמר פתילי תכלת הואיל ומרובין הן שהרי מלינו בחושן ואפוד ויורכסו את החשן וגו' ועל כרחך פחות משנים לא היו שהרי בשתי קצות החשן היו ב' טבעות החשן ובשתי כתפות האפו' היו שתי טבעות האפוד שכנגדן ולפי דרך קשיר ארבעה חוטין היו ומכל מקו' פחו' משני לו אפשר: ויעשו בני ישראל את המלאכה ככל אשר צוה יי' וגו' · ויביאו את המשכן וגו' שלא היו יכולין להקימו ולפי שלא עשה משה סוס מלאכה במשכן הניח לו הקב"ה הקמתו שלא היה יכול להקימו סוס אדם מחמת כובד הקרשים שאין כח באדם לזקפן ומשה העמידו אמר משה לפני הקב"ה איך אפשר הקמתו על ידי אדם אמר לו עשוק אתה ביד ימין נראה כמקימו והוא נזקף וקם מאליו וזהו שנאמר הוקם המשכן הוקם מאליו מלדרש רבי תנחומא: ויברך

שלישי ששי כשהן · מחוברים

רמוני ב' אחד מל' ואחד חס' דין מל'

הרמנים ראשי הרמנים כל אורייתא מלכים חסר וי"ו מן ל' מל' ·

אבן עזרא

ואת המנורה שם שהו לאהרן: ואת פתרי המנבעו' · לבנו כי הין דרך המנורה כמו המנבעו': ותכל · כמשקל ותרב מלאת בג מין: ויביאו את המשכן · והנה את מיתריו ויתדותיה כמו את קלעי החצר את עמודיו ואת אדניה: ביום

הזקוני

פתרי המנבעות · פי' רב האיי גאון ז"ל כמין כפתור הוא בראש המנורה: ותכל כל עבודת · פי' רבות בו בעבדים ושמים' בכללו כלה וכן ייבש הפייס בקרום' על פורים · את המכיר' הטהור' על שם שלא היו מזין עליה סוס דם: ברו' המברך' על שם שמאירו' על מערב' לאש הפנים: ואת

בעל הטורים

פעמה · ג' תרי' בני אפוד · ואיזה בעבן גן אלהים היית כל אבן יקרה מסוכתך אודם פטדה · מלאך שנזדמנו להם אהני אפוד מגן ענן: ותכל כל מלאכת עבודה · בני' בעצרי' והמשה בכלליו נגמר · ותכל · איה לומר כי עתה כלה מלאכת כל העולם: את הכתנת את הגין · כל הגך אתי' להבות שהיה לכל אחד ואח' התיק שלו: ויקם את המשכן · משכן לא נאמר אלא המשכן להבות המשכן של מעלה אתרי' בפסיקתא' מצוה הב"ה למלאכים כל ומעלה להקים לו המשכן למעלה: עמודיה

אמרי נועם

ותכל כל עבודת המשכן ולהלן הוא אומר בני מלאכת בית המקדש ותשלם הטעם מפרש כי למדנו לפי שמלאכ' המשכן נכתב בחדש ניסן והיה אדם עתידי מתרמים על שלא נעשה בו שום דבר והנה שיתו הק"בה שיתלו בו מלאכת המקדש וזהו ותשלם נשלם נדרו כך מנחתי:

מ"ע ספורנו

ותכל ויעשו בני ישראל · הפעלה כלה על שלמותה כעשתה על ידי כל ישראל כי קנתה הלנכו מתון וקנתה עשו המלאכ' בנדבת לבם לעשות רצון קונם: כן עשו · לא פחות ולא יתר: ויבאו את המשכן · את האהל · יריעות מעשה חושב: את הארון · ואת כל כליו · של משכן · כי הקרשי' והקרשי' והבריחי' והעמודים והאדני' כלי המשכן היו כאשר

ולא יזח ב' וסי' החשן · החשן: להית ח' חס' בליש' נמסר בסדר וישמע יתרו: רמוני חד מן ח' וזגין בסיפרא קדמ' חס' תניין מ"ל וסי' סבלת · לכן אמר לבני ישראל · סבלות ולקחתי אתכם לי לעם · יצא · לך אל פרעה · יוצא · השכם בבקר: שמן למאור · ושמן למאור · לאפוד · אבני שהם · ויהיו תאמם · והיו תואמם · רמני ועשית על שוליו · רמוני · על שולי · האסף · וחג הקציר · האסיף · וחג שבועת · מטבעתו · וירכסו את החשן בשוא תחת הו"יו · מטבעותיו · וירכסו בפתח תחת הו"יו: כל אורייתא ומלכים רמנים הרמנים חס' כמ"א מ"ל וסי' והרמונים מאתים · ושאר קריי' דכו' מ"ל במ"א חס' וסי' אל גנת אגוז ירדתי לראות: ורמן ט' חס' נמסר בסדר תצוה: ותכלת וארגמן ו' דסמי' נמסר בסדר ויקהל: מכתב ד' וסי' והמכתב מכתב אלהים · ויכתבו עליו מכתב פתוחי חותם · ויבא אליו מכתב מאליהו · ר"ה מכתב לחזקיהו: ארן העדת י"ב נמסר בסדר כי תשא: את כל כליו ב' ומטע' בהון ומים' את השלחן · ונתנו עליו את כל: ואת שמן ז' נמסר בסדר כי תשא:

ביום׳ מחלוקת היא י״ל כי יום השמיני לתלואים היה יום ראש חדש ניסן והוצרכו לומר כי בשלשה ועשרים יום לאדר הקים משה את המשכן והנה יום תחלת המלואים היה משה סותרו ובונה להרגיל הכהנים וחמרו כי השעיר שדרש משה והנה שורף הוא שעיר ראש חדש חדש והנה לזה השם שיקים משה המשכן בראש לחדש הראשון ולא יסתרנו עד יום נסעו הארון והנה מצאנו בספרי כי מיכאל וגבריאל היו הטמאים לנפש אדם והנה יום שמיני למלואים הוא שמיני לראש חדש ויום כדמות ראיה על זה האחת למה לא הזכיר הכתוב שהיה משה מקים את המשכן וסותרו ואנה יהיה פתח אהל מועד אחר שיהיה נכתר כי כתוב ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה ועוד כתוב ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו שני עזי לחטאת וזהו שדרש משה ועוד אם היה שעיר ראש חדש למה לא הזכיר שנים פרים ואיל אחד ושבעה כבשים ולאשר הזכיר מלבד עולת הבקר היה ראוי שיאמר מלבד עולת החדש והנה על דרך הפשט ביום החדש הראשון היתה תחלת הקמת המשכן והנה זה המשכן הראשון הקימוהו ביום אחד לחדש הראשון והחלו לבנות הבית הראשון שהוא המשכן השני בחדש השני שהוא אייר בשני לחדש כי כן כתוב בחדש השני בשני ובתלמודנו כתוב כי יום חמשי יצאו דרך קבלה נקבל ואם הוא דרך סברא לפני יום חמישי יצאו כי אין בין שנה פשוטה לתחלת שנה אחרת פחות מג׳ ימים כי שנת חסרון שנ״ג וש״נ יצאו בשביעי ואם מעוברו הם חמשה בחסרון ובעבור שהכתוב אמר ביום השני יערכנו נראה כי ביום השבת ערך הלח׳ משה על השלחן והנה ביום שני הוקם המשכן אז ביום שבת אף על פי שאין זה ראיה גמורה כי יוכל המעין להשיב ביום השבת יערכנו הכהן אחר שהוקם המשכן וערך משה הלחם הנה הזכיר במעשה כי הקים משה המשכן כאשר אמרתי בשני המקבועות והלוי שהם משפחתו הקימוהו כי אינם מעשה ימיל ונתן האדנים למטה ואחר כן שם הקרשים ואחר כן הבריחים ואחר כן הקים העמודי׳ בעבור הפרכת ומסך פתח האהל ואחר כן פרש האהל ושם עליו המכסה׳ ואחר כן שם הארון לפנות לפנים ונתן הלוחות בארון ושם עליו הבדים ונתן את הכפרת על הארון מלמעלה ונתן השלחן וערך עליו לחם הפנים׳ והנה יורה כי בבקר היה זה׳ ואמר ויעל הגרו׳ אהר כן בלילה והעל בבקר העולה היא עולת תמיד וכן עשה בין הערבי׳ וביום הזה משח משה את המשכן ואת כל כליו ומזבח העולה ואת כל כליו ואת הכיור ואת כנו ונקהלה העד׳ אל פתח אהל מועד ורחצו אהרן ובניו במים והלבים את אהרן בגדי הקדש גם הלבי׳ בניו ונמשחו בשמן הקדש והביא פר בן בקר ואילים שנים ושחטו את הפר וחטאת על המזבח והקטיר את האיל ושחט

ט׳ ויקח משה את שמן המשחה ואת המשכן ואת כל אשר בו ויקדש אתו ואת כליו ואת מזבח העולה ואת כליו׳ ואת הכיור ואת כנו׳ ויצק משמן המשחה על הראש׳ ויקדש אתו׳ ויקרב אהרן ובניו׳ ויכתב׳ ויכפר׳ ויקרב׳ ויקרא׳ ויקרב׳ ויקרא׳ ויקרב׳ ויקרא

ומחט גם חיל המלואים וזרק את דמו על המזבח והאמורים עם שוק הימין עם חלת מצה אחת וחלת לחם שמן הכל הקטיר המזבח ככה עשה שבעת ימי המלואים וכ"כ כתוב ופר חטאת תעשה ליום על הכפורי' לכל יום ומשחת המזבח לקדשו וכתו' שבעת ימים תכפר על המזבח ומשחת אותו לקדשו והנה הטעם ככה תעשה כל שבעת ימי המלואים וכתוב ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן וימשח אותו ויקדש את המזבח שבעת ימי המלואים הז החלו הנשיאים להקריב לחנוכת המזבח וככה היה הקריב אהרן עגל בן בקר להטאת לכפר בעדו והעלה גם האיל שלו ועגל וכבש שהוא קרבן העם העלם עולה אחר שעשה שעיר החטאת והטו אהו כהשר עכה לעגל החטאת אשר לו לזרוק דמו ולהקטיר האמורים רק חטאת הכהן לא אכלו כהן על כן נשרף בשר הפר מחוץ למחנה וחטאת הנשיא שהוא שעיר עזים יאכלוה הכהני' וכל זה היו אחר עולת הבקר ואחר כל זה הקריב עול' נחשון וחטאתו והכל נשלם חנוכת המזבח אחר תשע' עשר יום לחדש הראשון ול תשי' אל לבך דברי הטועים ח"כ מתי עשה קרבנות החג כי ישראל לא עשו במדבר סיני רק חג הפסח לילה אחד ולא שמרו רג המצות כי כן כתוב והיה כי יביאך יי' שבעת ימים תאכל מצות ופירו' והיה היו' הזה נפש לזכרון לדור הבא אחרי כן לקבוע יום לאחר מקרא קדש כי הנה ביו' הראשון נסעו מנושן ועוד כי במדבר סיני אין להם לחם שעשו מצות שבע' ימים לא ע"פ שהיו קרובי' מהיסוב דבר גדול היה שמלאו לחם לעשות ולאכול על מדורים עם הפסח לילה כי עם רב היה מאד והנה על דרך הסברא היה מקריב משה שבעת ימי המלואי' עולת תמיד וביום השבת שני כבשים אי זה יום שהיה לשבע ימי המלואים הקריב עולת שבת ואחר כן קרבן המלואים וכל זה נכון רק מה נעש' בחנוכ' המזבח ביום השבת יש אומרים היו מדלגין ולא היו חושבין רק חשבון הימים שחנכו המזבח ואחרים אמרו כי עולת הנשיא היתי' נקרבת בשבת רק השלמי' היו נשחטין יום ראשון ונאכלים ורבותם כי הנה הנשיא שהוא המשיח יקריב ביום שבת שהה כבשים מון מעולת השבת של הצבור והכת הראשונה אומרת כי ככה עשת ימי' שהקיפו ירחו והחלון הולך דגלו יום שבת והנ' שבעת ימים סבביה וכך אמרו על הרבע' עשר יום שדילגו יום הכפורים ולא הכניסוהו במספ' ועל דרך הסברא כאשר הוקם המשכן ונלא משה אז כשה הענן את המשכן וכבוד השם מלא את המשכן: ולא

רש"י

ויפרש את האהל. הן יריעות העזים: את העדות. הלוחות: על ירך המשכן לפונה. בחלי הצפוני של רוחב הבית: ירך. כתרגומו נלא כירך הזה שהוא בצדו של אדם: ויקטר עליו קטר. שחרית וערבית כתו שנא' בבקר בבקר בהטיבו את הנרות וגו': ובהעלות

בעל הטורים

משחתם. ג' והיתה להם משחתם. כי משחתם בהם מוס בם. כי' לזמן בהם תמיד יהיה להם משחת לבאנת עולם. לבל כשיהיה בהם מוס לא לרמן יהיו: הוקם. ג' הוקם המשכן. הוקם על בני דוד. הוקם את דברי יוכ"ב בן רבב. בזכות שהקי' דוד הקדם בדבריה הבה אנכי יושב בבית ארזים וכו'. הוקם על בני יונדב בן רבב שהקימו דברי ר"ה שם זכו למה שנאמ' לא יכרת איש ליונדב בן רבב עומד לפני כל הימי': ויסך. ד' ויסך על אהרן העדות. ויסך אהלו בעדו. ויסך בדלתי'. ויסך ויריחן בני דוד. בזכות ויסך על אהרן שבא אל בית האלהים שכל זמן שהיה אהרן לא נכנס למקדש: ולמזבח

מ"ע ספורנו

ויקם עשה את המשכן. עשר פרישיו' מעשה חושב שנקראת משכן הוקמו הוקם הקמת הקרשים אם בידי אדם המזיקין בו ואם על דרך נס כדנריסם ז"ל ועל זה הכלל נעשה והוכח אל עשה כי אמנם אותן עשר ירישות הן היו עקר בנין המשכן ועשר הנכנס באותו הכני' הם הקרשים והבריחים והעמודי' והאדנים ונאמר בהם בעבור ולכסותו: ויכל

בעל הטורים

ד' ויקח ויצק בן שמן המשחה ויקדש את המזבח ואת כל כליו ואת הכיור ואת כנו: ויקרב אהרן את בניו. ד' ויקרב אהרן ובניו: ויקרב. ד' ויקרב אהרן ובניו: ויתן. ד' ויתן אהרן ובניו: ויתן. ד' ויתן אהרן ובניו: ויתן. ד' ויתן

ולהעלות אהרן וגו׳ • אף ביום השמיני למלואים שהוא יום הקמת המשכן שנים משה והקריב קרבנות לכבוד חוק מלוכתן שנלמדו בו ביום שנא׳ קרב אל המזבח וגו׳ : את העולה • עולת התמיד : ואת המנחה • מנחת נסכים של התמיד כמו שנאמר ועשרון סלת בלול בשמן וגומר : ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו • יום שמיני למלואים הושוו כולם לכהונה ותרגומו ומקדשין מינהון בו ביום קדם משה עמהון : ובקרבתם • כמו ובקרבם כשיקריבו כתיב ולא יכול משה לבא אל אהל מועד וכתוב אחר אומר ובבא משה אל אהל מועד אף הכתוב השלישי והכרייע ביניהם כי שכן עליו הענן אמור מעתה כל זמן שהיה הענן שם היה יכול לבא נכנס ומשכיר עמו לעיני כל בית ישר׳ : בכל מסעיהם • בכל מסע שהיו נוסעין׳ היה הענן שוכן במקום אחר יחנו שם מקום חנייתן אף הוא קרוי מסע וכן וילך למסעיו וכן אלה מסעי לפי שממקום החניה מוציא ונוסעו לכך נקראו כולן מסעות :

אבן עזרא

ולא יכול משה • לא קראו הש״ם שיכנס אל אהל מועד והו׳ מדבר עם הש״ם פנים אל פנים׳ בתקוס שהי׳ נכנס כהן גדול פעם אחת בשנה עם ענן הקטרת כי משה כן בית הוא • והילדותי אומר ככה כי משה שם הלוחות בארון ושם הכפורת שם הכרובים׳ על הארון ועליהם תמיד הכבוד והנה מה נעשה כאשר יורידו אהרן ובניו פרכת המסך מחוץ מקום הארון איך יגשו אליו על כן אמרתי כי משה לבדו היה נכנס לפנים מהפרכת ואהרן ובניו יורידו המסך הנקר׳ פרכת ומשה היה לוקח המסך ומכסה בו מיד את הארון העדות שלא יראוהו אהרן ובניו והמר הכתוב וכסו בו כי היו עוזרים אותו ויש אומרים כי הכהנים מכסים הארון ואין פנים לנכח הארון ובעבור שנאמר בתוב והש תהיה לילה בו ואמ׳ לכל מסעיה׳ גם זה יורה כי יש פעמים שיסע הענן בלילה והנה לא מצאנו כתוב שנסעו בלילה והאומר זה יפרש או יומם ולילה יום אחד והנה מה יעשה בחלת מסעיהם ולא אמר מתי מהיהם רק פירושו או יומם ולילה׳ או יומם או לילה כמו ומקלל אביו ואמו מות יומת והוצרכתי לכל זה בעבור שראיתי כתוב בתפלת משה על דבר המרגלי׳ ובעמוד ענן אחה הולך לפניהם יומם ובעמוד אש לילה :

חזקוני

ולא יכול משה לבא אל אהל מועד בשעת הקמתו כי שכן עליו הענן תיכ לרשות שכינו של הקב״ה על ישראל אלא לאחרי כן היה יש זלק הענן בתוך האהל ושוכן על ארון בארבעי׳ וכיעדתי לך משה ודברתי אתך מעל הכפרת ולא בא משה והוא שנאחר ובבא משה אל אהל מועד וגו׳ וכן אתה מוצא בבית עולמי׳ לא יכלו הכהנים לעמוד לשרת תפני הענן כי מלא כבוד ה׳ את בית ה׳ בשעת הפלאת אלאכת הבית היה הקב״ה בקדשו בענן ואחר כך היה מתחנס שכינתו עד אחרן בין הכרובים : לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם • אם משרש״י בכל מקום שהיו נוסעים כמו שפי׳ הוא כאמור אלא פי׳ לך לשני דקדק :

אמרי נועם

ולמדנו מתמה משה ואהרן ובניו פי״ל יום שמיני למלואים הושוו כולם לכהונה שב״ל ובש״ב דאמרים פיר״ש אלא נתנו בנת אחת ור״ל שלא היה משה כהן ביום שמיני למלואים ומלונתא דתנחומי כתבים פרק שבול יום אי כהן הוי : ולא יכול משה לבוא אל אהל מועד בשעת הקמתו מפני הענן אבל אחר שיכלה ומצאנו אל הארון בין הכרובים דא״כ המין מקשרין הקטורת ותדליקן נרות ומסדרין לחם הפנים אל יתי מכייה ובן מצינו בבית עולמים שנתמלא עשן ונסתלק : כי שכן עליו הענן ר״ת שעה משמע לפי שמה היה הענן מעבר מלבוא : לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם פי״רש״י שבכל מסע ומסע שהיו נוסעים היה הענן מלוער בכל מקום שהיו נוסעים כמו שפי״רש״י מלאתר ור״מ כתב כל מסע על פי הפקדת שב׳ בכל מסעיהם :

מ״ע ספורנו

ויכל משה ובנם הענן • תכף אחר שכלה משה את המלאכה הנ״ל הרשות השכינה והיא מלאכת הקמת המשכן והעבודה בו בכה הענן ושרתה שכינה : אלה את המשכן • עלה בכל חלק מהמשכן ולא חוצה לו בכלל : אל אהל מועד • תוך הרחבת מחוץ לפרכת : והעלות הענן • וכ״כ היתה שריית השכינה הבא במשכן שלא כי׳ מתחלק בכל מסע עד שהיו ישראל נוסעים לנחתם : וזה לא היה בשילה ולא בבית המקדש ולא בבית שני שבל יותר מזה יסיה בבית שלישי יוכ״כ כאמרו ואני אהיה לה חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה :

אבן עזרא

וַיָּת מַדְבְּחָא דַּעֲלָתָא שַׁוִּי בְּתַרְעָא מִשְׁכְּנָא מַשְׁכַּן זִמְנָא וְאַסְּיֵק עֲלוֹהִי יָת עֲלָתָא וְיָת מִנְחָתָא כְּמָא דִי־פְקִיד יְיָ יָת־מֹשֶׁה׃ וְשַׁוִּי יָת כִּיוֹרָא בֵּין־מַשְׁכַּן זִמְנָא וּבֵין מַדְבְּחָא וְיָהַב תַּמָּן מַיָּא לְקִדּוּשׁ׃ וּמִתְקַדְּשִׁין מִנֵּיהּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יָת־יְדֵיהוֹן וְיָת רַגְלֵיהוֹן׃ בְּמֵיעֲלְהוֹן לְמַשְׁכַּן זִמְנָא וּבְמִקְרְבְּהוֹן לְמַדְבְּחָא מִתְקַדְּשִׁין כְּמָא דִי־פְקִיד יְיָ יָת־מֹשֶׁה׃ וְאָקִים יָת דַּרְתָּא סְחוֹר סְחוֹר לְמִשְׁכְּנָא וּלְמַדְבְּחָא וְיָהַב יָת פַּרְסָא דְתַרַע דַּרְתָּא וְשֵׁיצִי מֹשֶׁה יָת עֲבִידְתָּא׃ וְחַפָּא עֲנָנָא יָת־מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיַקָּרָא דַיְיָ אִתְמְלֵי יָת־מַשְׁכְּנָא׃ וְלָא־יְכִיל מֹשֶׁה לְמֵיעַל לְמַשְׁכַּן זִמְנָא אֲרֵי שְׁרָא עֲלוֹהִי עֲנָנָא וְיַקָּרָא דַיְיָ אִתְמְלֵי יָת־מַשְׁכְּנָא׃ וּבְאִסְתַּלְּקוּת עֲנָנָא מֵעִילַוֵּיהּ מַשְׁכְּנָא נַטְלִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַטְלֵנֵיהוֹן׃ וְאִם־לָא מִסְתַּלֵּק עֲנָנָא וְלָא נַטְלִין עַד־יוֹמָא דְּאִסְתַּלְּקוּתֵיהּ׃ אֲרֵי עֲנַן יְקָרָא דַיְיָ עַל־מַשְׁכְּנָא בְּיוֹמָא וְחֵיוָ־אֵשְׁתָּא הֲוָי בְּלֵילְיָא בֵּיהּ לְעֵינֵי כָל־בֵּית־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־מַטְלֵנֵיהוֹן׃

חזק

וְאֵת מִזְבַּח הָעֹלָה שָׂם פֶּתַח מִשְׁכַּן אֹהֶל־מוֹעֵד וַיַּעַל עָלָיו אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס וַיָּשֶׂם אֶת־הַכִּיֹּר בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וַיִּתֶּן שָׁמָּה מַיִם לָרָחְצָה׃ וְרָחֲצוּ מִמֶּנּוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם׃ בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וּבְקָרְבָתָם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ יִרְחָצוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס וַיָּקֶם אֶת־הֶחָצֵר סָבִיב לַמִּשְׁכָּן וְלַמִּזְבֵּחַ וַיִּתֵּן אֶת־מָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר וַיְכַל מֹשֶׁה אֶת־הַמְּלָאכָה׃ פ

וַיְכַס הֶעָנָן אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וּכְבוֹד יְהוָה מָלֵא אֶת־הַמִּשְׁכָּן׃ וְלֹא־יָכֹל מֹשֶׁה לָבוֹא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד כִּי־שָׁכַן עָלָיו הֶעָנָן וּכְבוֹד יְהוָה מָלֵא אֶת־הַמִּשְׁכָּן׃ וּבְהֵעָלוֹת הֶעָנָן מֵעַל הַמִּשְׁכָּן יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַסְעֵיהֶם׃ וְאִם־לֹא יֵעָלֶה הֶעָנָן וְלֹא יִסְעוּ עַד־יוֹם הֵעָלֹתוֹ׃ כִּי עֲנַן יְהוָה עַל־הַמִּשְׁכָּן יוֹמָם וְאֵשׁ תִּהְיֶה לַיְלָה בּוֹ לְעֵינֵי כָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּכָל־מַסְעֵיהֶם׃ חזק

סכום פסוקי דספרא ואלה שמות אלף ומאתים וט׳ וסימנו אר״ט וסדריו י״א ופרשיותיו כ״ט וחציו אלהים לא תקלל :

ואת המנחה ח׳ וסי׳ ואת מזבח העלה • והעלה הכהן את • ויקח מנוח את גדי העזים • ביום ההוא יקדש המלך • ב׳ בפסי׳ • ועל הנשיא יהיה • יעשו את הכבש • ויקרש המלך • דד״ה : לרחצה ה׳ נמסר ברוש סדר כי תשא : ואהרן ובניו ג׳ דסמי׳ וסי׳ ורחצו ממני משה ואהרן ובניו • והחני׳ לפני המשכן קדמה • ומקטירי׳ ליי׳ : ובקרבת׳ל׳ וחד בקרבתם • ומשמש אלפא ביתא : ולא ז׳ ראשי פסוקים בספרא וסי׳ לא יכלה עוד רצפינו • ולא יכלו החרטמים • ולא יכל משה לבא אל אהל מועד • ולא ישמע אליכם פרעה • ולא שמעו אל משה • ולא תותירו מנו עד בקר • ולא תעלה במעלת על מזבחי : ענן ד׳ רפין בקרייי׳ וסי׳ כי ענן יי׳ על המשכן • וכסה ענן הקטרת את הכפרת • יפיין ענן אירו • ועתר ענן הקטרת עלה • וחר וענן יי׳ עליהם : יאש ג׳ בשם זקף גדול וסי׳ ואש מתלקחת בתוך הבר • תהיה לילה בו לעיני • ואש אכלה את נאית המדבר • ונמסר גם בסדר וארא : סימן של סיף ואלה פקודי • ויביאו את המשכן • ואת כל כליו • ואת מכסה • ואת פרוכת • ואת בריו • ואת הכפרת • ואת לחם • ואת כל כליה • ואת שמן • ואת מזבח • ואת השמן • ואת קטרת • ואת מסך • ואת מכסה • ואת כל כליו • ואת כנו • ואת ארניה • ואת המסך • ואת כל כלי • ואת בגדי בניו :

חסלת ספר ואלה שמות תהלה לשוכן מרומות

חסלת ספר ואלה שמות תהלה לשוכן מרומות